BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
13 C
16

Digitized by Google

Digitized by Google

555

A I c 83

Digitized by Google

Digitized by Google

555

AVRELII AVGVSTINI MILLIARII

IN ARCHIGYMNASIO ROMANO

Publici Bartoli Interpretis

AD

LIBROS QVATVOR INSTITVTIONVM

FL. IVSTINIANI CÆSARIS

Notæ, ſeu Breues Commentarij.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

ROMÆ

Sumptibus Ioannis Iacobi Komarek Boëmi apud Angelum Cuſtodem. M. DC. LXXXVII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

13 13 . C 16

Horatius de Arte Poetica

Quidquid præcipies, eſto breuis: vt citò dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMIS DOMINIS

SACRI

CONSISTORII

ADVOCATIS

Aurelius Auguſtinus Milliarius S. P. D.

CVM a plurimis annis in hoc Almæ Vrbis celeberrimo Archigymnaſio, ILLVSTRISSIMI DOMINI, Vobis in Literario, rigoroſoque Experimento approbantibus, Inſtitutiones Fl. Iuſtiniani Cæſaris cupidæ Legum Iuuentuti publicè explicandas ſuſceperim, non ſolùm ex corpore vtriuſque Iuris, ſed etiam ex receptis Doctorum Commentarijs, probatiſque rerum Romanarum Scriptoribus plura adnotaui, quæ ad illarum intelligentiam vtilia mihi videbantur. Nouiſſimè verò quæ diuerſo tempore non ex ordine ſcripſeram, ordine debito diſtributa compoſui, vt ea (Amicorum

Digitized by Google

ſuaſu) typis committerem . Ea igitur ampliſſimo Collegio Veſtro nunc inſcribo , vt erga Vos, quibus fautoribus ad explicandas Iuris Cæſarei Inſtitutiones primitùs aſſumptus fui , & ſucceſſiuè ad Cathedras digniores tranſlatus , in aliquam grati animi ſignificationem erumperem , ſimulque Vos certos redderem, quòd Studia apud me otio, & inertia non langueſcunt. Ne igitur dedignemini hæc Commentaria, quæ nunc obſequentiſſimus Vobis offero, benignè excipere: ſi enim hoc aſſequutus fuero, Vos benè de laboribus meis ſentire arbitrabor; ſicque iudicio Veſtro munitus, Studiorum meorum ad alia grauiora fiduciam habere non timebo. Diu Altiſſimus Vos incolumes ſeruet, ad maiora ſemper in dies properantes.

INDEX

Digitized by Google

INDEX ALPHABETICVS
TITVLORVM INSTITVTIONVM IMPERIALIVM.

A

Acquiſitione per arrogationem. *pag.* 433.
Actionibus. 583.
Ademptione, & tranſlatione legatorum. 343.
Adoptionibus. 65.
Aſſignatione libertorũ. 421.
Attiliano tutore, & eo, qui ex Lege Iulia, & Titia datur. 105.
Auctoritate tutorum. 111.

B

Bonorum poſſeſionibus. 423.

C

Capitis diminutione. 96.
Codicillis. 365.
Curatoribus. 119.

D

Diuiſione ſtipulationũ. 464.
Donationibus. 216.
Duobus reis ſtipulandi, & promittendi. 459.

E

Emptione, & vẽditione. 494.
Eo, cui libertatis cauſa bona addicuntur. 435.
Exceptionibus. 651.
Excuſationibus tutorum, vel curatorum. 128.
Exheredatione liberorũ. 261.

F

Fideicommiſſarijs hereditatibus. 349.
Fideiuſſoribus. 486.
Fiduciaria tutela. 103.

G

Gradibus cognationis. 407.

H

Heredibus inſtituendis. 269.
Hereditatibus, quæ ab inteſtato deferuntur. 369.
Heredum qualitate, & differentia. 305.
His, per quos agere poſſumus. 640.
His, qui ſui, vel alieni iuris ſunt. 43.

I

Ingenuis. 26.

Iniu.

Iniurijs. 569.
Inofficioſo teſtamento. 299.
Interdictis. 660.
Inutilibus ſtipulationib. 467.
Iure naturali, gentium, & ciuili. 12.
Iure perſonarum. 23.
Iuſtitia, & Iure. 9.

L

Legatis. 313.
Lege Aquilia. 557.
Lege Falcidia. 345.
Lege Fuſia Caninia ſublata. 41.
Legitima agnatorum ſucceſſione. 388.
Legitima agnatorũ tutela. 94.
Legitima parentũ tutela. 102.
Legitima patronorum tutela. 101.
Libertinis. 29.
Literarũ obligationibus. 492.
Locatione, & conductione. 501.

M

Mandato. 513.
Militari teſtamento. 249.

N

Noxalibus actionibus. 632.
Nuptijs 51.

O

Obligationibus. 441.
Obligationibus ex conſenſu. 493.
Obligationibus quaſi ex contractu. 520.
Obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur. 537.
Obligationibus, quę ex quaſi delicto naſcuntur. 579.
Officio Iudicis. 673.

P

Patria poteſtate. 47.
Pœna temerè litigantiũ. 669.
Perpetuis, & temporalibus actionibus & quæ ad heredes & in heredes tranſeunt. 648.
Per quas perſonas nobis acquiritur. 228.
Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur. 526.
Publicis Iudicijs. 676.
Pupillari ſubſtitutione. 284.

Q

Quibus alienare licet, vel non. 222.
Qui & quibus ex cauſis manumittere non poſſint. 35.
Qui-

Quibus modis Ius poteſtatis ſoluitur. 73.
Quibus modis re contrahitur obligatio. 444.
Quibus modis teſtamenta infirmentur. 292.
Quibus modis tollitur obligatio. 529.
Quibus modis tutela finitur. 115.
Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum. 254.
Qui teſtamento tutores dari poſſunt. 90.
Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur. 625.

R

Rebus corporalibus, & incorporalibus. 188.
Replicationibus. 657.
Rerum diuiſione,& acquirendo ipſarum dominio. 140.

S

Satiſdatione Tutorum, vel Curatorum. 124.
Satiſdationibus. 64.
Senatus Conſulto Orphiciano. 400.
Senatus Conſulto Tertylliano. 395.
Seruili cognatione. 413.
Seruitutibus ruſticorum prædiorũ,& vrbanorum. 189.
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis. 361.
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 637.
Societate. 507.
Stipulatione ſeruorum. 461.
Succeſſione cognatorũ. 403.
Succeſſione libertorum. 415.
Succeſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatus Conſulto Claudiano. 439.
Suſpectis tutoribus, vel curatoribus. 142.

T

Teſtamentis ordinandis. 236.
Tutelis. 85.

V

Verborum obligatione. 451.
Vi bonorum raptorum. 553.
Vſucapionibus, & longi temporis poſſeſſionibus. 205.
Vſu, & habitatione. 200.
Vſufructu. 195.
Vulgari ſubſtitutione. 280.

Ex

EX Commiſſione Reuerendiſſimi P. Magiſtri Sacri Palatij Apoſtolici Commentarios hoſce ad Quatuor Libros Inſtitutionum Ciuilium D. Aurelij Auguſtini Milliarij in Archigymnaſio Romano publici Bartoli Interpretis perlegi; nihilque in ijs reperi, quod aut Fidei Catholicæ, aut bonis moribus aduerſetur: quinimò optimas, eruditaſque Prælectiones continent; digniſſimas proinde quæ lucem publicam, me iudice, aſpiciant. Romæ hac die 18. Iulij 1686.

Raphael Fabrettus I. V. D. Vrbinas.

Imprimatur

Si videbitur Reuerendiſs. Patri Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici.

I. de Angelis Archiep. Vrb. Viceſg.

Imprimatur

Fr. Dominicus Maria Puteobonellus Sacri Apoſtolici Palatij Mag. Ord. Præd.

Digitized by Google

AVRELII AVGVSTINI

MILLIARII

IN ARCHIGYMNASIO ROMANO

Publici Bartoli Interpretis 1

AD LIBRVM PRIMVM INSTITVTIONVM

FL. IVSTINIANI

CÆSARIS 2

Notæ, ſeù Breues Commentarij.

PROOEMIVM.

In (*a*) nomine Domini noſtri IESV CHRISTI.

Imperator (b) *Cæſar* (c) *Flauius* (d) *Iuſtinianus*, (e) *Alemanicus*, (f) *Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus*, (g) *pius, felix, inclytus, victor, ac triumphator ſemper* (h) *Auguſtus*, (i) *cupidæ legum iuuentuti*. 3

a IN *nomine Domini &c.* Hæc verba Chriſtianæ inuocationis locum tenent.

b *Imperator*. Hoc nomen ſignificat hic Romani Principis dignitatem.

c *Cæſar*. Imperatores, præter omnes alias Imperatoriæ Maieſtatis notas, Cæſaris nomine gloriantur, quia Cæſar ſummo Orbis terrarum arbitrio dedit principium. *Nouella de Proconſ. Capad. in princ.* 4

d *Flauius*. Imperatores Veſpaſianus, Titus, & Domitianus, qui è gente Flauia fluxerunt, familiæ nomen retinuerunt.

Poſtea longo interuallo plures Conſtantinopolitani Principes ;
qui ante Iuſtinianum regnarunt , Flauij nomen ſibi aſſumpſe-
runt . Ideòque illud idem retinuit Iuſtinianus .

c *Iuſtinianus* . Hoc fuit nomen proprium noſtri Imperato-
ris .

f *Alemanicus , Gotthicus &c.* Iuſtinianus hæc cognomina à Po-
pulis , & Prouincijs deuictis ſibi adſciuit .

g *Pius , Felix &c.* Ab Antonino, qui Pius fuit cognominatus, 1
ad ſequentes Imperatores appellatio Pij peruenit . *Nouella 78.*
cap.3. Poteſt etiam dici , quòd Imperator ab acclamatione ,
quæ inaugurationis tempore , boni ominis cauſa fiebat , di-
catur Pius , Felix &c.

h *Semper Auguſtus* . Octauianus Auguſti cognomen aſſumpſit
ex Munatij Planci ſententia: cum quibuſdam cenſentibus, Ro-
mulum appellari oportere , quaſi & ipſum conditorem Vrbis ,
præualuiſſet, vt Auguſtus potiùs vocaretur, non tantùm nouo,
ſed etiam ampliore cognomine : quòd loca quoque religioſa , 2
& in quibus augurato quid conſecratur , Auguſta dicantur .
Sueton. in Octau. Aug. Poſt Octauianum ſucceſſores omnes idem
cognomen retinuerunt .

i *Cupidæ legum iuuentuti* . Suos Inſtitutionum libros cupidæ le-
gum iuuentuti dedicat Iuſtinianus , propterea quòd iuuenes
multò dociliores ſunt ſenibus , *l. Præcipiunt 37. ff. de ædil. edict.*
& diſcendi cupidi , multa diſcunt .

3

AD PRINCIPIVM PROOEMII.

Imperatoriam (a) *Maieſtatem non ſolùm armis decoratam , ſed etiam legibus oportet eſſe armatam : vt vtrumque tempus , & bellorum , & pacis , rectè poſſit gubernari : & Princeps* (b) *Romanus victor exiſtat non ſolùm in hoſtilibus prælijs , ſed etiam per legitimos* (c) *tramites , calumniantium* (d) *iniquitates expellens : & fiat tàm iuris religioſiſſimus ,* (e) *quàm victis hoſtibus triumphator .*

4

a IMperatoriam &c. Hoc eſt , oportet Imperatorem non ſolùm
armis , ſed etiam legibus munitum , & inſtructum eſſe .
Summa enim Reipublicæ tuitio , vt loquitur Iuſtinianus in
Conſtitutione de Iuſtin. Cod. confir. de ſtirpe duarum rerum , armo-
rum ſcilicet atque legum venit .

b *Et Princeps Romanus &c.* Hoc eſt , & Imperator non ex ar-

mis tantùm, ſed etiam ex legibus glorioſam comparet ſibi victoriam. *Cuiac. hic.*

c *Per legitimos tramites.* Hoc eſt, per vias legum:

d *Calumniantium.* Hic calumniantium nomen generaliter accipitur prò omnibus delinquentibus.

e *Iuris religioſiſſimus.* Hoc eſt, Iuris obſeruantiſſimus.

Ad §. Quorum vtramque. 3

Quorum (a) *vtramque viam cum ſummis* (b) *vigilijs, ſummàque prouidentia, annuente Deo, perfecimus: Et bellicos quidem ſudores noſtros Barbaricæ gentes ſub iuga noſtra deductæ cognoſcunt: & tàm Africa, quàm aliæ numeroſæ* (c) *Prouinciæ, poſt tanta temporis ſpatia, noſtris victorijs à Cæleſti numine præſtitis, iterum ditioni Romanæ, noſtròque additæ Imperio, proteſtantur. Omnes verò populi legibus* (d) *tàm à nobis promulgatis, quàm compoſitis reguntur.* 3

a QVorum vtramque viam &c. Hic breuiter oſtendit Iuſtinianus tàm ex armis, quàm ex legibus gloriam ſibi comparaſſe, & conſequenter Imperatorio muneri ſatisfeciſſe.

b *Cum ſummis vigilijs.* Noctes enim Imperator noſter tranſibat inſomnes, vt ſubiecti quietè viuerent. *Nouella 8. in princ.* Et voluntarios labores appetebat, vt quietem alijs præpararet. *Nouella 114. in princ.*

c *Numeroſæ Prouinciæ.* Hoc eſt, multæ Prouinciæ. Sic enim ea ætate loquebantur, vt ſæpè Caſſiodorus.

d *Legibus tàm à nobis promulgatis, quàm compoſitis.* Leges promulgantur, cùm primum in vulgus eduntur: Componuntur autem, cùm in ordinem rediguntur. Promulgauit igitur Iuſtinianus leges ſuas. Compoſuit alienas, & etiam ſuas.

Ad §. Et cum Sacratiſſimas. 4

Et cùm Sacratiſſimas (a) *Conſtitutiones* (b) *antea confuſas in luculentam ereximus conſonantiam: tunc* (c) *noſtram extendimus curam ad immenſa* (d) *veteris prudentiæ volumina, & opus* (e) *deſperatum, quaſi per medium* (f) *profundum euntes, cæleſti fauore iam adimpleuimus.*

a E*T cùm ſacratiſſimas &c.* Summa huius, §. *Et duorum ſequentium hæc eſt*: Iuſtinianus primò Codicem, poſteà Pandectas, deindè Inſtitutiones compoſuit. Intellige Codicem, primæ editionis, quem tamen non habemus, ſed ex eius emendatione, quamplurimis additis, detractiſque, poſt Pandectas, & Inſtitutiones, compoſitus fuit Codex repetitæ prælectionis, quo vtimur hodie, vt in *Conſtitutione vnica, de emend. Cod.*
Vnde notandum eſt, quaſdam Conſtitutiones Codicis eſſe po- 1
ſteriores Inſtitutionibus: pleraſque tamen eſſe priores: ſunt enim eæ ſolæ poſteriores, quæ in ſecunda Codicis editione adiectæ fuerunt à Iuſtiniano.

b *Conſtitutiones antea confuſas in loculentam ereximus conſonantiam.* Iuſtinianus enim Principum ſuperiorum Conſtitutiones, quæ tribus Codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, atque Theodoſiano continebantur, & etiam extra eoſdem Codices vagabantur, reſecatis tàm ſuperuacuis Præfationibus,
quàm ſimilibus, & contrarijs Conſtitutionibus, & deſuetudine 2
abrogatis, in vnum Codicem, quem de ſuo nomine Iuſtinianeum appellauit, ordine adhibito, digeſſit, vt in *Conſtit. vnica, de nouo Cod. fac.* Hodie tamen hunc Codicem non habemus, vt ſuprà dixi.

c *Tunc noſtram extendimus curam &c.* Hic agitur de compoſitione Pandectarum: Iuſtinianus igitur poſt Conſtitutiones ordinatas, compoſuit Pandectas ex immenſis veteris prudentiæ voluminibus.

d *Ad immenſa veteris prudentiæ volumina.* Erant enim in duo 3
penè millia librorum, & pluſquàm tricies centena millia verſuum propagata, vt in *l. 2.* §. *Sed cùm omnia C. de vet. Iur. enuc. & in Proœm. ff.* §. *Et antea.*

e *Et opus deſperatum.* Hoc eſt, opus, quod omnem ſpem vincebat. *Theoph. Hîc.* Seù, vt loquitur idem *Iuſtinianus in l. 1.* §. *Hocque opere C. de vet. Iur. enuc.* opus, quod nemo alius, neque ſperare, neque optare auſus eſt.

f *Quaſi per medium profundum euntes.* Hoc eſt, per viam im- 4
menſam, atque difficillimam.

Ad §. Cùmque hoc.

Cùmque (a) *hoc Deo propitio peractum eſt: Triboniano Viro Magnifico,*
Magiſtro, (b) *& Exquæſtore* (c) *Sacri Palatij noſtri, nec non Theophi-*
lo, & Dorotheo viris illuſtribus, anteceſſoribus (d) *(quorum om-*
nium ſolertiam, & legum ſcientiam, & circa noſtras iuſſiones fidem, 1
iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis, mandaui-
mus ſpecialiter, vt noſtra auctoritate, noſtriſque ſuaſionibus Inſti-
tutiones componerent: vt liceat vobis prima legum cunabula non ab
antiquis (e) *fabulis diſcere, ſed ab Imperiali ſplendore appetere: &*
tàm aures, quàm animi veſtri nihil inutile, nihilque perperam poſi-
tum, ſed quod (f) *in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant.*
Et quod priore tempore vix poſt quadriennium prioribus contingc-
bat, vt tunc Conſtitutiones Imperatorias legerent: hoc vos à pri-
mordio ingrediamini, digni tanto honore, (g) *tantaque reperti fe-* 2
licitate, vt & initium vobis, & finis legum eruditionis à voce Prin-
cipali procedat.

a *Cvmque hoc &c.* Iuſtinianus, Pandectis abſolutis, Triboniano, Theophilo, & Dorotheo mandauit, vt Inſtitutiones componerent. Etſi autem Pandectæ abſolutæ eſſent tempore huius mandati, nondum tamen editæ erant; imò primò Inſtitutiones editæ fuerunt, poſteà Pandectæ, vt ex data Proœmij Inſtitutionum, & ex data Præfationis Pandectarum 3
apparet.

b *Magiſtro, & Exquæſtore Sacri Palatij noſtri.* Hæc verba Sacri Palatij noſtri, etiam ad Magiſtri honorem ſunt referenda. Erat enim Tribonianus Magiſter officiorum, ad quem, inter cætera, morum diſciplina in Palatio pertinebat. *Cuiac. Hìc.*

c *Exquæſtore Sacri Palatij.* Tribonianus tempore compoſitarum Inſtitutionum erat Quæſtor Sacri Palatij, vt apparet ex. §. *vlt. Quib. alien. lic. vel non*, & ex §. *vlt. de fideicom. hæred.* Sed quo tempore hoc Proœmium, poſt abſolutas Inſtitutiones, 4
fuit conſcriptum, quæſtura functus iàm erat. Ideòque hìc, Exquæſtor, dicitur. Quæſtor autem Sacri Palatij ſub Imperatoribus Conſtantinopolitanis erat, qui vice Principis leges dictabat, preceſque ac reſponſa ſubnotabat, in ſumma, qui curam Iuris, & legum habebat. Cur verò huic dignitati, aùt quomodo Quæſtoris nomen inditum ſit, quod ad eos propriè

per-

Digitized by Google

pertinet qui ærario præſunt, eruditè explicat *Cuiac. in Paratit. C. in tit. de offic. quæſt. circa finem.*

d *Theophilo, & Dorotheo Viris Illuſtribus, anteceſſoribus.* Anteceſſores ſunt, qui Ius Ciuile publicè docent: Sic dicti, quaſi qui viam ſtudioſis adoleſcentibus præeant, eoſque quaſi manu ducant. Theophilus Iuris Interpres fuit Conſtantinopoli, Dorotheus Beryto, *l. 2. §. Quæ omnia C. de veter. Iur. enuc.*

e *Non ab antiquis fabulis.* Antiquas fabulas vocat Inſtitutiones 1
veteres, bona ex parte antiquitas: Nàm qui ea legunt, quæ olim obtinebant, & nunc ab vſu reiecta ſunt, ſimiles videntur ijs, qui in fabulas incidere. *Theoph. hìc.*

f *Quod in ipſis rerum obtinet argumentis.* Hoc eſt, quod obtinet in ipſa rerum experientia. *Theoph. hìc. ſeù in vſu, & exercitatione forenſi. §. Quæ omnia, de Satiſdat.*

g *Digni tanto honore, tantàque reperti felicitate.* Hoc eſt reperti digni tanto honore, tantàque felicitate.

2

Ad §. Igitur.

Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum, ſeù Pandectarum, in quibus omne (a) *Ius antiquum collectum* (b) *eſt, quos per eundem Virum excelſum Tribonianum, nec non* (c) *cæteros Viros illuſtres, & facundiſſimos confecimus: in hos quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri iuſſimus, vt ſint* (d) *totius legitimæ ſcientiæ prima*
elementa: in (e) *quibus breuiter expoſitum eſt, & quod antea obti-* 3
nebat, & quod poſtea deſuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatum eſt.

a *Omne ius antiquum.* Per mille, & quadringentos penè annos confuſum, & à Iuſtiniano purgatum, vt in *Conſtit. de concep. digeſt. circa medium.*

b *Collectum eſt.* Pro, collectum eſt, libri veteres habent, col-
latum eſt: quibus aſſentitur *H. hìc.* nàm colligere, minutam, 4
& ſubtilem diligentiam ſignificat: conferre verò, cogere eſt, & contrahere.

c *Nec non cæteros Viros.* Sexdecim, quos omnes enumerat, ac nominat Iuſtinianus in *l. 2. §. Quæ omnia C. de veter. Iur. enuc.*

d *Vt ſint totius legitimæ ſcientiæ prima elementa.* Seù, vt loquitur idem Iuſtinianus in *Conſtit. de concep. digeſt. circa finem,* vt

ru-

rudis animus ſtudioſi ſimplicibus enutritus, faciliùs ad altioris prudentiæ redigatur ſcientiam.

c *In quibus breuiter expoſitum eſt &c.* Sententia horum verborum hæc eſt: In Inſtitutionibus breuiter expoſitum eſt, & quod anteà obtinebat, & deſuetudine obumbratum non fuerat, & quod poſteà Imperiali remedio illuminatum eſt, cùm eſſet deſuetudine inumbratum.

1

Ad §. Quas.

Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipuè ex Commentarijs Gaij (a) *noſtri, tàm Inſtitutionum*, (b) *quàm rerum quotidianarum, aliiſque multis Commentarijs compoſitas, cum* (c) *tres prædicti Viri prudentes nobis obtulerint: & legimus, & recognouimus, & pleniſſimum noſtrarum Conſtitutionum robur eis accommodauimus.* 2

a GAII *noſtri*. Iuſtinianus ait, Gaij noſtri, quoniam Inſtitutiones præcipuè ex Commentarijs Gaij compoſitæ ſunt, vt hic in *textu*. Floruit autem Gaius Adriani tempore, *l. Vtrum* 8. *ff. de reb. dub.*

b *Tàm Inſtitutionum, quàm rerum quotidianarum*. Gaius tres libros Inſtitutionum ſcripſit, rerum quotidianarum ſeptem, vt videre eſt in Indice Auctorum Pandectarum.

c *Cùm tres prædicti Viri*. Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus, vt ſuprà in §. *Cùmque hoc*. 3

Ad §. Summa itaque.

Summa (a) *itaque ope, & alacri ſtudio has leges noſtras accipite: & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite, vt ſpes vos pulcherrima foueat, toto* (b) *legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram Rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari. D.* (c) *CP. XI. Kal.* 4 *Decembris. D.* (d) *Iuſtiniano PP. A.* (e) *III. Conſ.*

a SVmma *itaque ope*. Hortatur hic Imperator adoleſcentes gnauiter, alacritèrque harum Inſtitutionum ſtudijs operam dare, & ſic eruditos ſe oſtendere, vt ſpes ſit de ipſis, toto legitimo opere perfecto, etiam Rempublicam rectè atque

ordi-

ordine gubernari poſſe in partibus eius eiſdem credendis ;

b *Toto legitimo opere perfecto*. Id autem perficitur quinquennio, vt in Procem. *ff.* §. *Sed quia ſolitum*.

c *D. CP. Ideſt, Data Conſtantinopoli*. Quam Vrbem Conſtantinus Magnus Romani Imperatoris Sedem eſſe voluit: vnde etiam Noua Roma appellata eſt. Sed anno Chriſti 1453. à Turcarum Tyranno fuit occupata, à quo etiam hodie poſſidetur.

d *D. Iuſtiniano PP. A. Ideſt*, D. Iuſtiniano perpetuo Auguſto.

e *III. Conſ. Ideſt, Tertium Conſule*. Non erubeſcebant autem olim, & ipſi Principes ambire & gerere Conſulatus, ſicut & alia publica munera, *Mynſ. hic ſub num. 6*.

IN-

INSTITVTIONVM,
SEV
ELEMENTORVM DOMINI
IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS 1
LIBER PRIMVS.
De Iuſtitia, & Iure.
TITVLVS PRIMVS.

Iuſtitia (a) *eſt conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum* (b) *cuique tribuendi.* 2

a IV*ſtitia eſt conſtans &c.* Hoc eſt, Iuſtitia eſt habitus animi, quo conſtanter & perpetuò, ius ſuum cuique tribuere volumus. Non obſtat huic definitioni: Quod nihil ſit ſtabile inter homines, & ita immobile, vt nullam patiatur mutationem. A. de non alienandis cap. 2. Quia, licèt homo non ſemper Ius ſuum cuique tribuat, ſed quandoque alterum lædat, non tamen propter 3 hoc Iuſtitia mutatur, ſed mutatur Iuſtitiæ ſubiectum, ideſt; ipſemet homo, qui recedit à via, quam ei conſtanter & perpetuò dictat Iuſtitia.

b *Ius ſuum cuique*. Hoc eſt, quod cuique iure ac legibus debetur.

Ad §. Iuriſprudentia.

Iuriſprudentia (a) *eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia, iuſti* (b) *atque iniuſti ſcientia.* 4

a IV*riſprudentia eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia*. Ius enim & diuinas & humanas res benè diſponit, *l. prima in princ. C. de vet. Iur. enuc.* Et priſci Iuriſprudentes diuinarum atque humanarum rerum periti erant. Per res autem diuinas, & humanas intelligimus Ius publicum & priuatum, quorum

Digitized by Google

illud in diuinis rebus, idest, ſacris, Sacerdotibus, & magiſtratibus, hoc, in humanis, quæ ad ſingulorum vtilitatem pertinent, conſiſtit, *l. prima §. huius ſtudij ff. de Iuſt. & Iur. Io. Borch. hic ſub num. 2.*

b *Iuſti atque iniuſti ſcientia*. His verbis ſignificatur, Iuriſprudentiam in vtroque Iure, publico, & priuato, æquum ab iniquo ſeparare, & licitum ab illicito ſecernere, *d. l. 1. ff. de Iuſt. & Iur. & idem Borch. hic ſub num. 3.* 1

Ad §. His igitur.

His igitur (a) *generaliter cognitis, & incipientibus nobis exponere iura populi Romani, ita videntur poſſe tradi commodiſſimè, ſi primò leui* (b) *ac ſimplici via, poſt deindè diligentiſſima atque exactiſſima interpretatione ſingula tradantur. Alioquin, ſi ſtatim ab initio rudem adhuc & infirmum animum ſtudioſi, multitudine ac varietate rerum onerauerimus, duorum alterum, aut deſertorem ſtudiorum efficiemus, aut cum magno labore, ſæpe etiam cum diffidentia, quæ plerumque iuuenes auertit, ſeriùs ad id perducemus, ad quod leniore via ductus, ſine magno labore, & ſine vlla diffidentia maturiùs perduci potuiſſet.* 2

a HIS *igitur generaliter cognitis*. Hoc eſt, cognito generaliter quid ſit Iuſtitia, & quid ſit Iuriſprudentia.

b *Leui ac ſimplici via &c.* Leui ac ſimplici via traduntur iura in Inſtitutionibus, diligentiſſima atque exactiſſima interpretatione in Pandectis & Codice. 3

Ad §. Iuris præcepta.

Iuris (a) *præcepta ſunt hæc: Honeſtè viuere, alterum non lædere, ſuum* (b) *cuique tribuere.*

a IVris *præcepta &c.* Ex his primum nos ipſos reſpicit, cætera alios. Igitur quantum ad nos ipſos honeſtas requiritur, & 4
erga alios ſic nos gerere debemus, vt alterum non lædamus, & ſuum cuique tribuamus. Et animaduertite, quod hæc ſunt iuris præcepta vniuerſalia, ſub quibus continentur omnia particularia, quæ ſunt penè infinita: quidquid enim iure conſtitutum eſt, præceptum eſt, quo recta iubentur, aùt vetantur contraria,

b *Suum*

Digitized by Google

b *Suum cuique*. Arctius hæc verba accipiuntur hic, quàm in definitione Iuſtitiæ: Ibi enim hæc tria præcepta comprehendunt: hic autem illud ſolùm quod extra duo priora præcepta relinquitur. *gl. hic*.

Ad §. Huius ſtudij.

Huius (a) *Studij duæ ſunt poſitiones, publicum, & priuatum. Publicum Ius* (b) *eſt, quod ad ſtatum rei* (c) *Romanæ ſpectat.* (d) *Priuatum, quod ad ſingulorum* (e) *vtilitatem pertinet. Dicendum eſt igitur de Iure priuato, quod tripartitum* (f) *eſt. collectum eſt enim ex naturalibus præceptis, aût gentium, aût ciuilibus.* 1

a HVius *ſtudij duæ ſunt poſitiones*. Ideſt, duæ ſunt partes: quaſi diceret, hoc ſtudium poſitum eſt duabus in rebus: nempè in ediſcendo iure publico & priuato.

b *Publicum Ius eſt*. Publicum ius in Sacris, in Sacerdotibus, 2
in magiſtratibus conſiſtit. Hæc enim propriè ſunt publicè vtilia, *l. 1. §. huius ſtudij ff. de Iuſt. & iur.*

c *Ad ſtatum Rei Romanæ*. Ideò dicitur, Rei Romanæ, quia verſamur in iure Romano, generaliter autem Ius publicum eſt, quod ad ſtatum Reipublicæ ſpectat.

d *Spectat. Scilicet principaliter*. Nàm ex conſequentia, ſingulis etiam proſunt, quæ ſunt publicè vtilia.

e *Ad ſingulorum vtilitatem pertinent. Scilicet principaliter, & generaliter*. Dixi principaliter, nàm ex conſequentia ſunt etiam 3
publicè vtilia, quæ ad ſingulorum vtilitatem pertinent. Hinc dictum eſt Reipublicæ expedire, ne ſua re quis malè vtatur §. *ſed hoc tempore, verſ. expedit, de his, qui ſui, vel alien. iur. ſunt*. Dixi, generaliter, nàm quod ad vnum aliquem priuatum duntaxat pertinet, ius ſingulare & ſpeciale, itemquè priuilegium dicitur. Priuilegium indè, quod priuatis, hoc eſt, ſingulis, non vniuerſis detur, *c. priuilegia diſt. 3.*

f *Quod tripartitum eſt. Collectum eſt enim &c.* Sententia horum verborum hæc eſt: Ius priuatum ex tribus fontibus deriua- 4
tum eſt. Collectum eſt enim partim ex naturalibus, partim ex gentium, partim ex ciuilibus præceptis. Animaduertendum eſt tamen, quod licet Ius priuatum habeat hanc triplicem cauſam, non tamen propterea eſt triplex, ſed vnicum: neque enim ſic diuidi poteſt, vt aliud ſit naturale, aliud gentium, aliud ciuile. Cum ſatis conſtet ex hoc noſtro textu Iura

illa naturalia, aût gentium, aût ciuilia, quæ fuerunt reuocatã
ad Ius priuatum Romanæ Ciuitatis, non eſſe ſpecies, ſed par-
tes Iuris priuati. De Iure publico ſimiliter dici non poteſt, vt
habeat hanc triplicem cauſam, vt ſcilicèt collectum ſit ex præ-
ceptis naturalibus, aût gentium, aût ciuilibus. Quoniam Iu-
ris publici, quod in Sacris, in Sacerdotibus, in magiſtratibus
conſiſtit, natura cauſa non eſt, ſed gentium conſuetudo, vel
ciuilis ratio.

De Iure (a) naturali, gentium, & Ciuili. 1

TITVLVS SECVNDVS.

Ius naturale (b) *eſt, quod natura omnia animalia docuit. Nàm* (c) *ius*
iſtud non humani generis proprium eſt, ſed omnium animalium, quæ
in Cælo, quæ in terra, quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit ma-
ris (d) *atque fœminæ coniunctio, quam nos matrimonium appella-* 2
mus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio: videmus etenim
cætera quoque animalia iſtius (e) *iuris peritia cenſeri.*

a DE *Iure naturali &c.* Diximus in fine præcedentis tituli,
quòd Priuatum Ius Romanorum, de quo propoſuimus
tractare, collectum eſt ex naturalibus præceptis, aût gentium,
aût ciuilibus. Meritò igitur nunc ſubijcitur, de Iure naturali,
gentium, & ciuili.

b *Ius naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit.* Hanc defini- 3
tionem Iuſtinianus ex Vlpiano deſumpſit *in l. prima. §. Ius na-*
turale ff. de Iuſt., & iur. Fuit Vlpianus Stoicorum ſectator.
Stoicis autem natura & Deus vnum & idem ſunt. Et ani-
maduertite non referri ad Ius naturale, quidquid natura om-
nia animalia docet, ſed ea tantùm, quæ in vitæ communione
ſpectantur, vt ex ſubiectis in textu exemlis apparet. Ius enim
ibi demum eſt, vbi aliqua communio eſt. Cicero de natura
Deorum *lib. primo circa finem.* Vitæ autem communio maxi-
mè propria eſt hominum, & conſequenter ex communi Do- 4
ctorum ſententia, Ius propriè non cadit in bruta. Galuanus
tamen de Vſufructu *cap. 5. ſub num. 7. & ſeq.* contendit cum
brutis propriè Ius naturale nobis eſſe commune. Vbi etiam
ſubmouet argumenta, quæ huic ſententiæ videntur obſtare.

c *Nàm Ius iſtud non humani generis &c.* His verbis differentia
Iuris naturalis & Iuris gentium ſignificatur. Ius naturale omni-
bus

bus animalibus commune eſt : Ius gentium proprium eſt humani generis .

d *Maris atque fæminæ coniunctio*. Intellige animorum, non corporum coniunctionem. Hæc enim animorum coniunctio quodammodo reperitur etiam in brutis; ſicuti enim bruta dicuntur habere animum reuertendi, quandiù reuerti ſolent. §. *Pauonum, de rer. diuiſ.*, ita dici poſſunt habere animum ſimul
viuendi, quandiù ſimul viuunt. *Pac. hic in Analy.* 1

e *Iſtius iuris peritia cenſeri*. Hoc eſt, ijs qui legem hanc obſeruant, adſcribi, *Theoph. hic*.

Ad §. Iuius autem Ciuile.

Ius autem Ciuile à Iure gentium ita diſtinguitur: Omnes populi, (a) *qui legibus* (b) *& moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nàm* (c) *quod quiſque*
populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius Ciuitatis proprium eſt: vo- 2
catùrque Ius Ciuile, quaſi Ius proprium ipſius Ciuitatis. Quod verò (d) *naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes peræquè cuſtoditur, vocatùrque Ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtantur. Et populus itaque Romanus partim ſuo proprio, partim* (e) *communi omnium hominum iure vtitur. Quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis proponemus.*

a QVI *legibus &c.* Relatiuum, Qui, hoc loci non reſtringit,
ſed declarat. *Mynſ. hic.* 3

b *Legibus & moribus*. Siuè legibus tantùm, vt Athenienſes, ſiuè moribus tantùm, vt Lacedemonij, ſiuè legibus & moribus coniunctim, vt Romani §. *Conſtat autem, &* §. *& non ineleganter. h. t.*

c *Nam quod qniſque popnlus &c.* Eſt igitur Ius Ciuile Ius illud, quod quiſque populus ipſe ſibi conſtituit. Concordat *l. omnes populi 9. ff. de Iuſt. & Iur.* Seù Ius Ciuile eſt, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, neque per omnia ei ſeruit.
Itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus Iuri communi: 4
Ius proprium, ideſt, Ciuile efficimus, *l. Ius Ciuile 6. ff. eodem*.

d *Quod verò naturalis ratio &c.* Igitur Ius gentium eſt, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit. Concordat *d. l. omnes populi 9. ff. de Iuſt. & Iur.* Seù Ius gentium eſt, quo gentes humanæ vtuntur, *l. 1. §. vlt. ff. eodem*. Et animaduertite, quod alia ſunt Iura gentium, quæ ſunt à mera naturali ratio-

Digitized by Google

ratione inter omnes homines conſtituta, veluti erga Deum religio: vt parentibus, & patriæ pareamus, *l. 1. in fine iuncta l. 2. ff. de Inſt. & Iur.* Alia ſunt, quæ vſu exigente, & humanis neceſſitatibus, gentes humanæ ſibi conſtituerunt; vt ſunt bella, captiuitates, & ſeruitutes, & omnes penè contractus §. *Ius autem gentium h. t.* Quæ duo Iura Interpretes noſtri nominibus diſiunxerunt; ita vt illud, quod eſt ex mera naturali ratione, Ius gentium primarium, alterum verò Ius gentium 1
ſecundarium appellauerint.

c *Partim communi omnium.* Communi autem gentium Iure idcircò Populus Romanus vtitur, quia cum pars quædam earum ſit, quod commune eſt, ad partem quoque pertineat neceſsè eſt. *Ex H. hic.*

Ad §. Sed ius quidem Ciuile.

Sed Ius quidem Ciuile ex vna quaque Ciuitate appellatur, veluti Athenienſium: nàm ſi quis velit Solonis, (a) *vel Draconis leges, appellare Ius ciuile Athenienſium, non errauerit. Sic enim & Ius, quo Populus Romanus vtitur, ius ciuile Romanorum appellamus, vel Ius Quiritum, quo Quirites vtuntur, Romani enim à Quirino* (b) *Quirites appellantur. Sed quoties non addimus nomen,* (c) *cuius ſit Ciuitatis, noſtrum Ius ſignificamus* (d)*: ſicuti cum poetam dicimus, nec addimus nomen, ſubauditur apud Græcos* (e) *egregius Homerus, apud nos Virgilius.* 2

3

a *Solonis vel Draconis.* Draco Athenienſibus leges dedit ſeueras & rigidas ob magnitudinem pœnarum. Ideoquè poſteà legibus aliis mitioribus à Solone compoſitis vſi ſunt Athenienſes. *Gellius lib. 11. cap. 18. Plutarc. in Solonis Vita.*

b *A Quirino. Ideſt, à Romulo. Contrà Varro lib. 4. de lingua latina.* Quirinum à Quiritibus appellatum exiſtimat. Alij à Curibus, quos Romulus Romanis iunxerat, & Quirinum & Quirites dictos putant. Sunt qui haſtam antiquitus, Quirim, appellatam tradunt, Romulumque ab haſta, qua vtebatur aſſiduè, 4
Quirinum cognominatum. Has varias opiniones recenſet *Ouidius lib. 2. Faſtorum his verſibus.*

Proxima lux vacua eſt: At tertia dicta Quirino,
Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.

Sinè

Siuè quòd haſta Quiris priſcis eſt dicta Sabinis,
Bellicus à telo venit in aſtra Deus.
Siuè ſuo regi nomen poſuere Quirites:
Seù quia Romanis iunxerat ille Cures.

Potes etiam hac de re videre Plutarchum in Vita Romuli: & Dionyſium Halicarnaſſeum *lib.* 2. 1

c *Non addimus nomen*. Sed dicimus indefinitè Ius Ciuile.

d *Noſtrum Ius ſignificamus*. Propter excellentiam.

e *Apud Græcos egregius Homerus*. *Cicero in Topic.* Vt Homerus propter excellentiam, commune Poëtarum nomen effecit apud Græcos ſuum.

Ad §. Ius autem gentium. 2

Ius autem gentium omni humano generi commune eſt. Nàm vſu exigente, (a) & humanis neceſſitatibus, gentes humana iura quadam ſibi conſtituerunt: bella etenim orta ſunt, (b) & captiuitates ſecutæ, & ſeruitutes; quæ ſunt naturali iuri contrariæ. (c) iure enim naturali, omnes homines ab initio liberi naſcebantur. Et ex hoc iure gentium omnes penè contractus (d) *introducti ſunt, vt emptio, venditio, locatio, conductio, ſocietas, depoſitum, mutuum, & alij innumerabiles.* 3

a NAM *vſu exigente &c.* Quæ vſu exigente, & humanis neceſſitatibus, gentes humanæ ſibi conſtituerunt, conſtitutiones ſunt Iuris gentium ſecundarij. Vide ſupra ad §. *Ius autem Ciuile, in verbo, Quod verò naturalis ratio. h. t.*

b *Bella etenim orta ſunt &c.* Ex hoc Iure gentium ſunt etiam diſcretæ gentes; regna condita, dominia diſtincta, agris termini poſiti, ædificia collocata, omnes penè obligationes inſtitutæ, *l. ex hoc Iure* 5; *ff. de Iuſt. & Iur.* 4

c *Quæ ſunt naturali iuri contrariæ*. Fuerunt tamen ſeruitutes naturali ratione inductæ, ne ſcilicet captiui occiderentur, ſed ſeruarentur. §. *Serui autem, de Iur. perſ.* Videtur enim & minus malum quodammodo bonum eſſe. *Ariſt. Ethic. lib. 5. cap. 1.*

d *Omnes penè contractus*. Penè inquit Iuſtinianus, quia ſtipulatio,

tio, emphyteuſis, literarum obligatio, & ſponſalitia largitas; ſunt Iuris Ciuilis, vt ſuo loco videbimus.

Ad §. Conſtat autem....

Conſtat autem ius noſtrum aut ex ſcripto, aut ex non ſcripto, (a) *vt apud Græcos,* (b) *τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ' ἄγραφοι, Scriptum autem ius eſt, lex, plebiſcita, Senatuſconſulta, Principum* 1
placita, magiſtratuum edicta, (c) *reſponſa prudentum.*

a AVT *ex ſcripto, aut ex non ſcripto.* Ratio huius diuiſionis exponitur infrà. §. *Et non ineleganter. h. t.*

b *Τῶν νόμων &c.* Ideſt, legum aliæ ſcriptæ, aliæ non ſcriptæ;

c *Magiſtratuum edicta.* Magiſtratuum edicta ſunt quidem pars Iuris, vt hic in textu. Non tamen vim legis habent, nec legi ſimilia ſunt. §. *Quos autem, de bon. poſſeſ.* §. *hac exempli, de except.* Magiſtratus autem nomen Imperator hic ad Prætorem & 2
ad ædiles refert. §. *Prætorum quoque. h.t.*

d *Reſponſa prudentum.* Priuſquam tamen Imperatores rerum eſſent domini, reſponſa prudentum erant ex iure non ſcripto, *l. 2.* §. *his legibus latis, &* §. *Ita in Ciuitate ff. de orig. Iur.* hoc eſt, ideò ſolùm probata quòd conſenſione populi conualuiſſent. *Cuiac. ad* §. *Reſponſa prudentum, in verbo, permiſſum erat. h. t.*

Ad §. Lex eſt.

3

Lex eſt, (a) *quod* (b) *populus Romanus Senatorio Magiſtratu interrogante, veluti* (c) *Conſule, conſtituebat.*

a LEX *eſt.* Hoc nomen, lex, commune eſt omnibus Iuris ſcripti ſpeciebus: Hic tamen ſtrictè ſumitur, pro illa tantùm ſpecie Iuris ſcripti, quod à Populo conſtituebatur: Alibi latiſſimè complectitur etiam Ius non ſcriptum...

b *Quod populus Romanus &c.* Antequam poteſtas populi ad Senatum eſſet tranſlata, ferebantur leges per populi rogationem. 4
Rogabat enim Senatorius Magiſtratus populum vellet, iuberètne quid fieri: qui ſi præſtabat conſenſum, lata, ſancitàque lex erat. vt ex hoc noſtro textu colligitur.

c *Veluti Conſule.* Non ſemper Conſules populum rogabant, ſed quandoque etiam Prætores, Dictatores, Interreges. Et propterea Imperator hic vtitur particula, veluti.

Ad

Ad §. Plebiſcitum.

Plebiſcitum eſt, (a) *quod plebs, plebeio magiſtratu interrogante, vel-*
ti (b) *Tribuno, conſtituebat. Plebs autem* (c) *à populo, eo differt,*
quo ſpecies à genere. Nàm appellatione populi, vniuerſi ciues ſigni-
ficantur, connumeratis (d) *etiam patricijs &* (e) *Senatoribus: Ple-*
bis autem appellatione, ſine patricijs, & ſenatoribus, cæteri ciues 1
ſignificantur. Sed & plebiſcita lata lege (f) *Hortenſia non minùs*
valere, quàm leges cæperunt.

a PLebiſcitum eſt, quod plebs &c.* Euenit enim vt plebs in diſcor-
diam cum patribus perueniret, & ſecederet: ſibique Iura
conſtitueret, quæ plebiſcita vocantur, *l. 2. §. deindè cum eſſet*
ff. de orig. Iur. Quod autem à plebe conſtituebatur, dicebatur
Plebiſcitum, quaſi quod plebs ſciuit ac ratum eſſe iuſſit.
Theoph. hic. 2

b *Veluti Tribuno.* Hic neceſſarium eſt particulam, veluti, acci-
pere pro, ideſt, Nulli enim alij præter Tribunos plebiſcita
rogabant.

c *Plebs autem à populo, eo differt, quo ſpecies à genere.* Hunc tex-
tum ſic accipe: Sicut genus largiorem ſignificationem habet,
quàm ſpecies: ita populi nomen latius ſe extendit, quàm ple-
bis. Nàm appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur,
connumeratis etiam patricijs & Senatoribus. Plebis autem
appellatione, ſine patricijs & Senatoribus, cæteri ciues ſigni- 3
ficantur, vt hic in textu. Rectius tamen dixiſſet Iuſtinianus,
quo pars à toto. Nàm plebs eandem cum populo, quam pars
cum toto, rationem habet. *H. hic.*

d *Connumeratis etiam patricijs.* Patricij dicti ſunt, qui eorum
Senatorum progenies erant, quos Romulus crearat. *Liuius*
lib. 1. poſteà tamen, antiquiſſimæ cuiuſque Senatoriæ familiæ
liberi, Patricij appellati ſunt.

e *Et Senatoribus.* Senatores erant in Vrbe primùm, non vt po-
ſteà, quicunque ſententiam in Senatu dicebant, ſed qui à Cen- 4
ſoribus in Senatum lecti erant conſilij publici cauſa. *Cuiac. in*
Paratit. ff. in tit. de Sentoribus. Et hoc probatur ex *Gellio lib. 3.*
cap. 18.

f *Lege Hortenſia.* Legem Hortenſiam tulit Q. Hortenſius Di-
ctator. *Gellius lib. 15. cap. 27. Plinius lib. 16. cap. 10.*

Ad §. Senatus Conſultum.

Senatuſconſultum eſt, quod (a) *Senatus iubet atque conſtituit. Nam cum auctus eſſet populus Romanus in eum modum, vt difficilè eſſet in vnum eum conuocari legis ſanciendæ cauſa, æquum viſum eſt, Senatum* (b) *vice populi conſuli.* 1

a QVOD *Senatus iubet atque conſtituit.* Senatorio magiſtratu interrogante, veluti Conſule, vt ſuprà in definitione legis.

b *Senatum vice populi conſuli.* Ideſt, interrogari. Lex fuit iam indè ab Vrbe condita, quæ omnium rerum poteſtatem Senatui permittebat, præter magiſtratuum creationem, legum iuſſa, & belli inferendi deponendiuè arbitrium. Horum enim poteſtas erat penès populi ſuffragia. *Dionyſ. Halicar. lib. 6. vltra medium. Pomp. Let. de magiſt. Rom. cap.* 4. 2

Ad §. Sed & quod Principi.

Sed & quod Principi (a) *placuit, legis habet vigorem: cum lege* (b) *Regia, quæ de* (c) *eius Imperio lata eſt, populus ei* (d), *& in eum omne imperium ſuum & poteſtatem conceſſit. Quodcunque ergo Imperator per epiſtolam* (e) *conſtituit, vel cognoſcens decreuit,* (f) *vel edicto* (g) *præcepit, legem eſſe conſtat: hæ ſunt, quæ conſtitutiones* (h) *appellantur. Planè ex his quædam ſunt* (i) *perſonales, quæ nec ad exemplum trahuntur, quoniam non hoc princeps vult. Nam quod alicui* (k) *ob meritum indulſit, vel ſi cui pœnam irrogauit, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit, perſonam non tranſgreditur. aliæ autem, cum generales ſint, omnes procul dubio tenent.* 3

a SED *& quod principi placuit, legis habet vigorem.* Ea tamen duntaxat legis nomine digna ſunt, quæ ſunt honeſta & iuſta. Et Antigonus Macedonum Rex cuidam dicenti, omnia Regibus honeſta & iuſta eſſe. Sunt omninò, reſpondit, Barbarorum quidem Regibus: At nobis ſola honeſta pro honeſtis, ſola iuſta pro iuſtis ſunt habenda. *Plutar. Apophteg. verſ. Antigonus.* 4

b *Cum Lege Regia.* Legem Regiam pro Auguſto latam fuiſſe intelligitur ex *Strabone lib. 17. in fine,* vbi de Auguſto loquens, ait, quòd Ciuitas ei totius Imperij adminiſtrationem permiſit,

&

& pacis & belli poteſtatem ad annos vitæ. Eadem lex poſteà pro alijs Imperatoribus fuit renouata. Qua de re potes videre *H. in Ind. Leg. Rom. in verbo, Regia de vnius Imperio*.

c *Quæ de eius Imperio lata eſt*. Vndè etiam lex Imperij vocatur, *l. 3. C. de teſtamentis*.

d *Populus ei, & in eum &c.* Hoc eſt, populus Lege Regia Principi in populum omnem poteſtatem conceſſit. *Theoph. hic*. Vel dicas cum Accurſio, Populus ei, & in eum &c. hoc eſt; 1
populus Lege Regia omne Imperium ſuum & poteſtatem conceſſit Principi quo ad honorem, & in Principem quo ad onus.

e *Per epiſtolam*. Epiſtola eſt Reſcriptum Principis ad relationem magiſtratus alicuius, de re quapiam dubia emiſſum.

f *Decreuit*. Decretum hoc loco eſt ſententia Principis inter duas partes, de quarum cauſa ipſe cognoſcit & iudicat, pronunciata.

g *Vel edicto*. Edictum eſt quidquid ex ſua natura motus Princeps ſtatuit ad honeſtatem & vtilitatem ſubditorum. 2
Theoph. hic.

h *Hæ ſunt, quæ conſtitutiones appellantur*. Communi nomine.

i *Quædam ſunt perſonales &c.* Conſtitutionum aliæ perſonales ſunt, aliæ generales. Generales ſunt, quæ ad omnes pertinent; Perſonales verò ſunt, in quibus propter certæ perſonæ rationem, à Iure communi receſſum eſt. vt apparet ex hoc *tex. & ex l. 3. C. de legibus*.

k *Alicui*. Vni vel pluribus, *l. ex facto 43. in fine princ. ff. de vulg. & pupill.* 3

Ad §. Prætorum quoque.

Prætorum quoque edicta non modicam obtinent iuris (a) *auctoritatem. Hoc etiam Ius* (b) *honorarium ſolemus appellare, quòd qui honores gerunt, ideſt, magiſtratus, auctoritatem huic iuri dederunt. Proponebant & ædiles* (c) *curules edictum de quibuſdam* (d) *cauſis, quod edictum Iuris honorarij portio eſt.*

4

a NON *modicam obtinent iuris auctoritatem*. Non tamen vim legis habent, nec legi ſimilia ſunt. §. *Quos autem, de bon. poſſeſ. §. hæc exempli, de except.*

b *Hoc etiam Ius honorarium &c.* Ius honorarium generaliter dicitur, quod à magiſtratibus conſtituitur. Quarè Ius prætorium honorarij iuris eſt portio, vt & ius ædilitium. Quia ta-

men Ius prætorium eſt maior pars Iuris honorarij; cùm dicimus Ius honorarium, ſolemus Ius prætorium intelligere.

c *Ædiles Curules*. Ædiles ab ædibus nomen habent: nàm ædes ſacras, & priuatas procurabant. *Varro lib. 4. de ling. lat.* Curules verò dicuntur, quod ſellis curulibus vterentur tamquam Patricij magiſtratus. *Liuius lib. 7. in princip. Gellius lib. 6. cap. 9.* In curru enim ſella erat, ſupra quam conſidebant, quæ ob eam cauſam curulis appellabatur *Gellius lib. 3. cap. 18.* 1

d *De quibuſdam cauſis*. Vt de venditionibus ſeruorum, & iumentorum, *l. prima, & l. ædiles aiunt 38. ff. de ædil. edic.* De his, qui canem, verrem, aprum, aliudue ſimile animal ibi habent, qua vulgò iter fiat, *l. hi enim 40. cum duabus ſeq. ff. eodem*.

Ad §. Reſponſa prudentum.

Reſponſa prudentum ſunt ſententiæ, (a) & opiniones eorum, quibus permiſſum erat iura (b) condere. Nàm antiquitus inſtitutum erat, vt eſſent, qui Iura publicè interpretarentur, quibus à (c) Cæſare ius reſpondendi datum eſt, qui Iuriſconſulti appellabantur. quorum (d) omnium ſententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, vt Iudici recedere à reſponſo eorum non liceret, vt eſt (e) conſtitutum. 2

a SVNT *ſententiæ & opiniones*. Sententia eſt perfecta & indubitata reſponſio. Veluti, hoc facere licet: hoc facere non licet. Opinio verò eſt, ſuſpenſa & timida, ac cum dubitatione elata reſponſio. Vt, exiſtimo hoc fieri licere, exiſtimo hoc fieri non licere. *Theoph. hic*. 3

b *Iura condere*. Vndè & Iuriſconditores dicuntur, *l. nulla dubitatio 23. C. de procurat. l. ſi furioſi 25. C. de nuptijs. l. vlt. C. Ad Senat. conſult. Velleia. l. vlt. C. de hæred. vel act. vend.*

c *Quibus à Cæſare &c.* Primum ab Auguſto, *l. 2. §. & vt obiter ff. de orig. Iur.* Deindè ab alijs Imperatoribus, *l. 1. §. Iubemus igitur C. de vet. iur. enuc.*

d *Quorum omnium &c.* Sententia huius loci eſt: quando hi omnes, quibus à Principe ius reſpondendi datum erat, concurrebant in vnam eandèmque ſententiam, & opinionem, Iudici recedere à reſponſo eorum non licebat. 4

e *Vt eſt conſtitutum*. Hoc quidam exiſtimant referendum eſſe ad Theodoſij Conſtitutionem de reſponſis prudentum in *C. Theodoſ.* Alij verò hoc referunt ad Conſtitutionem Auguſti, de qua fit mentio in dicta *l. 2. §. Et vt obiter ff. de orig. iur.*

Ad

Ad §. Ex non ſcripto.

Ex non (a) *ſcripto ius venit, quod vſus comprobauit. Nàm diuturni mores conſenſu vtentium comprobati, legem* (b) *imitantur.*

a Ex *non ſcripto &c.* Ius non ſcriptum ex hoc textu ſic poteſt definiri. Ius non ſcriptum eſt, quod vſus comprobauit, 1
ſeù quod diuturni mores conſenſu vtentium comprobati induxerunt. Quod ius vulgò dicitur conſuetudo. Quod tamen non ratione introductum eſt, ſed errore primùm, deindè conſuetudine obtentum, in alijs ſimilibus non obtinet, *l. Quod non ratione 39. ff. de legibus.* Sed quæritur apud Doctores quanto temporis ſpatio, & quot actibus introducatur conſuetudo. Ego, quia hæc nulla lege definiuntur, iudicis arbitrio relinquenda cenſeo, *arg. l. 1. §. vlt. ff. de Iur. delib. Pac. hic in Analy.* Item quæritur An neceſsè ſit; vt iſti actus ſint iudiciales? Et 2
communis eſt Doctorum ſententia, quod etiam extraiudiciales actus notorij ſufficiant. *Oinot. hic ſub num. 6. in fine.*

b *Legem imitantur.* Nàm quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis, & factis? *l. de quibus 32. ff. de legibus.*

Ad §. Et non ineleganter.

Et non ineleganter in duas ſpecies ius ciuile diſtributum eſſe videtur; 3
nam origo eius ab inſtitutis duarum ciuitatum, Athenarum (a) *ſcilicet, & Lacedæmoniorum fluxiſſe videtur. In his enim ciuitatibus ita agi ſolitum erat, vt Lacedæmonij* (b) *quidem magis ea, quæ pro legibus obſeruarent, memoriæ mandarent: Athenienſes verò ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.*

a Athenarum *ſcilicet & Lacedæmoniorum. Liuius lib. 3.* Miſſi legati Athenas, Sp. Poſtumius Albus, A. Manlius, Ser. Sulpitius Camerinus: iuſsique inclitas Solonis leges deſcribere, & 4
aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, iuràque noſcere. Scribit etiam Symmacus *lib. 3. epiſt. 11.* Romanas leges de latere Lycurgi, & Solonis ſumptas fuiſſe. Et ex Dionyſio Halicarnaſſeo *lib. 2.* planè intelligitur Romulum ipſum plures mores à Lacedæmoniorum diſciplina deſumpſiſſe.

b *Vt Lacedæmonij quidem &c.* Ioſephus contra Apionem *lib. 2.*

vltra

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

vltra medium. Lacedæmonij quidem, & Cretenſes moribus erudiebantur, non verbis: Athenienſes verò, & penè omnes alij Græci, quæ oportebat facere, vel non, legibus præcipiebant.

Ad §. Sed naturalia.

Sed naturalia quidem iura, quæ apud (a) *omnes gentes peræquè ſeruan-* 1
tur, diuina (b) *quadam prouidentia conſtituta, ſemper* (c) *firma atque immutabilia permanent. ea verò quæ ipſa ſibi quæque ciuitas conſtituit, ſæpè mutari ſolent, vel tacito* (d) *conſenſu populi,* (e) *vel alia poſtea lege lata.*

a QVAE *apud omnes gentes*. Per hæc verba planè datur intelligi de Iure gentium hic agi. Indubitatum eſt tamen Iuris naturalis eandem eſſe rationem.

b *Diuina quadam prouidentia*. Hoc neque naturalis, neque gen- 2
tium Iuris eſt proprium, ineptèque hoc loco adiectum eſt. Nàm Ciuilia etiam Iura, diuina prouidentia conſtituta ſunt. *H. hic.*

c *Semper firma atque immutabilia permanent*. Non ſolùm Iura naturalia ſunt immutabilia, ſed etiam Ius gentium primarium, de quo loquitur hic Imperator, eſt immutabile. Ius autem gentium ſecundarium mutabile eſt, longè tamen difficilius mutatur, quàm Ciuile. Exempla Iuris gentium primarij, &
ſecundarij vide ſupra ad §. *Ius autem ciuile h. t. ſub num.* 4. Et pro 3
ſolutione eorum, quæ contra deciſionem huius textus à Doctoribus obijciuntur, videre potes præceptorem meum *Dominum Bartholomæum Cheſium Interpr. Iur. lib.* 1. *cap.* 27.

d *Vel tacito conſenſu populi*. Rectiſſimè etiam illud receptum eſt, vt leges, non ſolùm ſuffragio legiſlatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem, abrogentur, *l. de quibus* 32. *ff. de legibus*.

e *Vel alia poſtea lege lata*. *Modeſtinus in l. vlt. ff. de ſtat. hom.* Con-
ſtitutiones tempore poſteriores, potiores ſunt his, quæ ipſas 4
præceſſerunt. Scribit etiam *Liuius lib.* 7. *in* 12. *tab.* legem fuiſſe, vt quodcumque poſtremùm populus iuſſiſſet, id Ius ratumque eſſet.

De

De Iure (a) Perſonarum.

TITVLVS TERTIVS.

Omne autem (b) *ius, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et prius* (c) *de perſonis videamus. Nam* 1
parum eſt ius noſſe, ſi (d) *perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur. Summa* (c) *itaque diuiſio de Iure perſonarum hæc eſt: quòd omnes homines, aut liberi ſunt, aut ſerui.*

a DE *Iure Perſonarum*. Quod hic Ius perſonarum dicitur, in tit. ff. de ſtat. hom. Status hominum appellatur.

b *Omne autem ius &c.* Hoc principium tituli in quibuſdam editionibus eſt finis tituli præcedentis.

c *Et prius de perſonis &c.* Magis apertè, & aptè locutus eſſet 2
Iuſtinianus ſi ſic dixiſſet: Et prius de Iure perſonarum videamus. Nàm parum eſt noſſe Ius reliquum, ſi Ius perſonarum, quarum cauſa omne Ius conſtitutum eſt, ignoretur. *Facit l. 2. ff. de ſtat. hom.*

d *Si perſonæ, quarum cauſa &c.* Nàm finis Iuris eſt publica ſalus, & Ciuium ſubditorumque tranquillitas: Ideò in 12. tab. hæc lex ſcripta fuit: Salus populi ſuprema lex eſto. *Mynſ. hic.*

e *Summa itaque diuiſio.* Hoc eſt, Prima, præcipua, & principalis diuiſio. 3

Ad §. Et libertas.

Et libertas quidem (ex qua (a) *etiam liberi vocantur) eſt* (b) *naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi* (c) *ſi quid vi, aut iure prohibetur.*

a EX *qua etiam liberi vocantur*. Iure naturali omnes liberi naſcebantur, & vno communi, & naturali nomine homi- 4
nes appellabantur: deinde Iure gentium ſeruitute inuenta, alij hominum dicti ſunt liberi, alij ſerui. *princ. tit. de libert.* Sententia igitur horum verborum: Ex qua liberi vocantur, hæc eſt: Qui Iure gentium retinent libertatem naturalem, ex ea liberi vocantur.

Eſt

b *Eſt naturalis facultas.* Dicitur naturalis facultas, quia libertas
à natura eſt. Natura enim omnes homines liberos procreauit,
l. Manumiſſiones 4. *ff. de Iuſt. & Iur.* Et dicitur naturalis facultas
eius, quod cuique facere libet. Hoc eſt, poteſtas, à natura
hominibus data, faciendi quæ velint.

c *Niſi ſi quid vi, aut iure prohibetur.* Per hæc verba datur intel-
ligi libertatem non propterea infringi, quod quis vi, aut Iure
quandoque prohibeatur facere quodlibet. Vi, veluti cum me 1
agere aliquid volentem, quod Iure vetitum non eſt, fortior
quiſpiam, & plus habens virium prohibet. Iure, veluti cum
pœnarum minis cohibeor ne quidquid animo gratum eſt, fa-
ciam. *Theoph. hic.*

Ad §. Seruitus autem.

Seruitus autem (a) ***eſt conſtitutio Iuris gentium, qua quis*** (b) ***dominio
alieno contra*** (c) ***naturam ſubijcitur.*** 2

a *SEruitus autem eſt conſtitutio Iuris gentium.* Dicitur conſtitutio
Iuris gentium, quia ſeruitus Iure gentium introducta eſt,
l. 4. *ff. de Iuſt. & Iur.* Quanuis enim ſerui fiant etiam Iure Ciui-
li. §. *Serui autem. h. t.* ſeruitus tamen à Iure gentium originem
ſumpſit. *d. l.* 4. Ius autem ciuile alias cauſas ſeruitutis addidit.
d. §. *Serui autem.*

b *Qua quis dominio alieno.* Dicitur qua quis dominio alieno
ſubijcitur: nàm ius belli vult, vt victores, eorum quos vice- 3
rint, domini fiant. *Thoph. hic.* Vndè Cyrus Perſarum Rex
apud Xenophontem de *Inſtit. Cyri lib.* 7. *circa finem.* Eſt, inquit,
æterna lex inter omnes homines, capta eorum vrbe, qui bel-
lum alijs faciunt, tàm corpora illorum, qui ſunt in Vrbe, quàm
fortunas ijs vindicari, qui Vrbem capiunt.

c *Contra naturam.* Dicitur contra naturam, quia ſeruitus natu-
rali iuri contraria eſt. §. *Sed ius quidem ciuile, verſ. bella, de Iur.
nat. gent. & ciu.* Fuit tamen ſeruitus inducta naturali ratione, vt
ſcilicet capti ab hoſtibus ſeruarentur, qui aliqui occiſi fuiſſent. 4
§. *Serui autem, hoc. tit.*

Ad

Digitized by Google

Ad §. Serui autem.

Serui autem ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores (a) *captiuos vendere,* (b) *ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent, qui etiam mancipia dicti ſunt, eo quòd ab hoſtibus manu capiuntur.*

a IMperatores. Imperatores veteri more exercitus duces, qui 1
fuſis hoſtibus eo deinceps nomine à militibus appellarentur apud Iuſtinianum hîc intelligimus. *Anton. Auguſt. lib. Singul. ad modeſt. fol. mihi 266.*

b *Captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent, Horat. Epiſt. 16. lib. 1.*

Vendere cum poſſit Captiuum, occidere noli,
Seruiet vtiliter.

Ad §. Serui autem, aut naſcuntur. 2

Serui autem, aut naſcuntur, (a) *aut fiunt. Naſcuntur* (b) *ex ancillis noſtris. fiunt, aut iure gentium, id eſt, ex* (c) *captiuitate: aut iure* (d) *ciuili, cum* (e) *liber homo* (f) *maior* (g) *viginti annis, ad pretium participandum ſe ſe venundari paſſus eſt.*

a A*VT naſcuntur, aut fiunt.* Prius tamen ſerui fieri, quàm naſci cœperunt.

b *Naſcuntur ex ancillis noſtris.* Nàm omne, quod naſcitur ex re 3
noſtra, Iure gentium noſtrorum eſt. §. *Item ea, quæ ex animalibus, de rer. diuiſ.*

c *Ex captiuitate.* Conſuetudine tamen generali apud omnes Chriſtianos receptum eſt, etiam tùm, cùm iuſta cauſa belli prætenditur, captiuos non fieri ſeruos: hoc enim iure contra immaniſſimos tantùm hoſtes Turcas, & Saracenos vtimur: qui viciſsìm noſtros, ſi quando capiunt, in inclementiſſimam duriſſimamque ſeruitutem redigunt. *Mynſ. in* §. *Item ea, quæ ex hoſtibus, de rer. diuiſ. ſub num.4. Viglius in* §. *Eius qui apud hoſtes,* 4
Quib. non eſt permiſs. fac. teſt. ſub num.2.

d *Aut Iure Ciuili.* Seruitus Iure gentium inuenta eſt. *princ. tit. Inſt. de libert.* Ius autem Ciuile addidit Iuri gentium alias ſeruitutis cauſas, vt hîc in *textu, & in nota ſeq.*

e *Cum liber homo.* Legitur apud *Theoph.* veluti cum liber homo: & rectè, nàm alijs etiam modis Iure ciuili fiunt ſerui: vt

puta cum quis ſeruus pœnæ efficitur atrocitate ſententiæ: aùt cùm liberti condemnantur ingrati erga patronos. §. *Maxima, de capit. demin.*

f *Cùm liber homo maior viginti annis ad pretium &c.* Plura tamen requiruntur ad hoc vt aliquis hoc modo ſeruus fiat. Primo requiritur vt liber homo, qui ad pretium participandum ſe ſe venundari paſſus eſt, maior ſit viginti annis, vt hic in *text. II.* vt pretium ad ipſum peruenerit, *l. 1. ff. Quib. ad libert. proclam. III.* 1
vt emptor liberum eum eſſe neſciret, *l. libertus 7. §. Si quis ſciens, & l. Imò eum 16. ff. de liberali cauſa. IV.* vt ſit ingenuus, & ſui iuris: nàm libertini, & filij familias ne eo à ſe modo libertatem abiudicent, ius patronatus, & poteſtas patria facit. *Cuiac. hic.* modus tamen iſte conſtituendæ ſeruitutis fuit à Leone abrogatus in *Nouel. Conſtit. 59.*

g *Maior viginti annis.* Minori autem viginti annis datur ad libertatem proclamatio, niſi maior viginti annis factus pretium participatus ſit, *l. 1. ff. Quib. ad libert. proclam.* 2

Ad §. In ſeruorum.

In ſeruorum (a) *conditiune nulla eſt differentia: in liberis multæ differentiæ ſunt: aut enim* (b) *ſunt ingenui, aut libertini.*

a IN *ſeruorum conditione nulla eſt differentia.* Neque enim de quoquam eorum dicere poſſis, minùs ſeruus, aut magis ſeruus. *Theoph. hic.* Quoad officia tamen, alij ſunt viliores, alij honeſtiores, *l. ſed & ſi 18. §. 1. ff. de vſufructu.* 3

b *Aut enim ſunt ingenui, aut libertini.* Sed nouiſſimo Iure omnes homines liberi, ſunt ingenui, ſaluo tamen manumiſſoribus in manumiſſos iure patronatus. *Nouella 78.*

De (*a*) Ingenuis.

TITVLVS QVARTVS. 4

Ingenuus eſt is, qui ſtatim (b) *vt natus eſt, liber eſt: ſiuè ex duobus, ingenuis, matrimonio editus eſt, ſiuè ex libertinis duobus, ſiuè ex altero libertino, & altero ingenuo. Sed etſi quis ex matre* (c) *naſcitur libera, patre verò ſeruo: ingenuus* (d) *nihilominus naſcitur. quemadmodum qui ex matre libera, & inerto patre natus eſt, quoniam*

tiam (e) *vulgò conceptus eſt. Sufficit autem liberam fuiſſe matrem*
eo tempore, quo naſcitur, licèt (f) *ancilla conceperit. Et è contra-*
rio, ſi libera conceperit, deindè ancilla (g) *facta pariat, placuit* (h)
eum qui naſcitur, liberum naſci: quia non debet calamitas matris ei
nocere, qui in ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt, ſi ancilla præ-
gnans manumiſſa ſit, deindè ancilla (i) *poſteà facta pepererit: liberum,*
an ſeruum pariat? & Martianus probat, liberum (k) *naſci. Sufficit*
enim ei, qui in ventre eſt, liberam matrem, vel medio tempore ha- 1
buiſſe: quòd verum eſt.

a DE *Ingenuis*. Diximus in titulo præcedenti, quòd omnes
homines, aut liberi ſunt, aut ſerui, atque etiam diximus
in eodem titulo de ſeruis, conſequenter igitur ſequitur vt vi-
deamus de hominibus liberis, ideſt, de ingenuis, & libertinis,
& primò de ingenuis, tamquam de dignioribus. Sed hodie
omnimodò ſublata libertinorum conditio videtur, ſiquidem
ex *Nouella* 78. manumiſſi omnes ingenui fiunt, non libertini. 2

b *Qui ſtatìm*. Hac particula, ſtatìm, excluduntur ij, qui Prin-
cipis beneficio natalibus reſtituti ingenuitatem conſequuntur:
aut ſententia Iudicis pronunciantur ingenui, cum re vera li-
bertini eſſent: hi propriè ingenui non ſunt, licèt quantum ad
totum Ius pertinet, perindè habeantur, atque ſi ingenui nati
eſſent, *l. 2. 3. & vlt. ff. de natal. reſt. l. Ingenuum 25. ff. de ſtat.
homin.*

c *Sed etſi quis ex matre naſcitur libera &c.* Hæc ita procedunt,
quia vbi non eſt connubium, partus ſequitur matrem. *Vul-* 3
pian. in frag. tit. 5. §. penult.

d *Ingenuus nihilominus naſcitur &c.* Antiquitus tamen ingenui
dicebantur, qui patrem ciere poſſent: hoc eſt, ex legitimo
matrimonio ſuſcepti. *Liuius lib. 10. verſ. En Romæ.*

e *Quoniam vulgò conceptus eſt*. Vulgò concepti dicuntur, qui
patrem demonſtrare non poſſunt, vel qui poſſunt quidem, ſed
eum habent quem habere non licet, qui & ſpurij appellantur,
l. vulgò concepti 23. ff. de ſtat. hom.

f *Licèt ancilla conceperit*. Nàm regula Iuris hoc continet, vt 4
qui non de legitimo matrimonio concipiuntur, ſtatum ſumant
eo tempore quo naſcuntur. *Gaius lib. 1. Inſt. tit. 4. verſ. Regula.
Vulp. in Frag. tit. 5. in fine.*

g *Ancilla facta*. Hoc tamen de ſeruitute, quæ Iure tantùm
Ciuili introducta eſt, intelligi oportet. Veluti ſi ſe participan-
di precij cauſa vendi paſſa ſit. nàm ſi Iure gentium ſerua eſſet,

Digitized by Google

vtpotè bello capta, ſatis conſtat natum in eo ſtatu filium ſer-
uum exiſtere. *H. hic in verbo, vel medio tempore. Facit l. qui in
vtero 26. ff. de ſtat. hom.* vbi Iulianus ſcribit, quòd ſi mulier pre-
gnans ab hoſtibus capta fuerit, id quòd natum erit, poſt limi-
num habet.

h *Placuit eum qui naſcitur liberum naſci*. Regula Iuris hoc conti-
net, vt qui legitimè concipiuntur, tempore conceptionis ſta-
tum ſumant: qui verò non de legitimo matrimonio conci- 1
piuntur, ſtatum ſumant eo tempore quo naſcuntur. Ac pro-
indè legitima coniunctione conceptus, etiam ſi mater eius ſta-
tum mutet, ideſt, ſi ancilla fiat, ille qui legitimè conceptus
eſt, ingenuus naſcitur. Qui verò non legitimo matrimonio
concipitur, ſi mater eius ex ingenua, ancilla prægnans facta
fuerit, ſeruus naſcitur. *Gaius lib. 1. Inſt. tit. 4. verſ. Regula*. Sed
contra Regulam Iuris, fauor libertatis expoſcit, vt liber naſ-
catur. *Paul. Recept. Sent. lib. 2. tit. 24. in princ.*

i *Ancilla poſtea facta*. Dic vt ſuprà in verbo, Ancilla facta. 2

k *Liberum naſci*. Hanc quoque ſententiam fauor, qui liberta-
tibus exhibetur, extorſit. Quoniam ex Regula Iuris tradita
in præcedentibus notis, certè partus liber non eſt.

Ad §. Cùm autem.

Cùm autem ingenuus aliquis natus ſit, non officit illi, in ſeruitute (a)
fuiſſe, & poſteà manumiſſum eſſe: ſæpiſſimè enim conſtitutum eſt,
natalibus (b) *non officere manumiſſionem*. 3

a IN *ſeruitute fuiſſe*. In ſeruitute eſſe, hoc loco, ſeruire eſt,
non ſeruum eſſe. Aliud enim eſt ſeruum eſſe, aliud ſerui-
re. *Quintil. Inſtit. Orat. lib. 5. cap. 10. verſ. Quòd autem proprium.*
Seruus eſſe is dicitur, qui verè eſt ſeruus: ſeruire, ſeù in ſer-
uitute eſſe dicitur is, qui habetur pro ſeruo, cùm re vera ſit
liber. Videte exemplum apud Theophilum hic.

b *Natalibus*. Ideſt, ingenuitati. Hi enim tantùm libertini
fiunt, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt. *princ. tit. de* 4
libert.

De

De (a) libertinis.

TITVLVS QVINTVS.

Libertini (b) *ſunt, qui ex* (c) *iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt. Manu-*
miſſio autem eſt (d) *de manu datio. nàm quamdiù quis in ſeruitute*
eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: manumiſſus, liberatur pote- 1
ſtate. quæ res à Iure gentium originem ſumpſit: vtpotè cùm Iure
naturali omnes liberi naſcerentur: nec eſſet nota manumiſſio, cum
ſeruitus eſſet incognita. Sed poſteà quàm Iure gentium ſeruitus inua-
ſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis. & cùm vno (e) *communi*
nomine omnes homines appellarentur, Iure gentium (f) *tria homi-*
num genera eſſe cæperunt: liberi, & his contrarium ſerui, & ter-
tium genus libertini, qui diſierant eſſe ſerui.

a DE *libertinis*. Homines liberi, aut ſunt ingenui, aut libertini. 2
§. vlt. de Iur. perſ. de Ingenuis diximus *in tit. præced.* Igitur
competenti ordine ſequitur vt de libertinis videamus. Sed hodie
ex *Nouella* 78. manumiſſi omnes ingenui fiunt, non libertini:
ſaluo tamen manumiſſoribus in manumiſſos Iure patronatus.

b *Libertini ſunt &c.* Olim ex iuſta ſeruitute manumiſſi, non
dicebantur libertini, ſed liberti, & qui ex libertis naſcebantur,
libertini appellabantur. *Suet. in Claud. cap.* 24. Sed in libris iu-
ris, ipſi manumiſſi, nunc liberti, nunc libertini dicuntur, &
qui ex his naſcuntur ingenui ſunt. Igitur apud Iuris Conſul- 3
tos liberti, & libertini re idem ſunt. Ea tamen eſt inter has
duas voces differentia, quod appellatio libertorum ad patro-
nos refertur. v. g. eſt libertus Cæſaris, eſt liberta Agrippæ, ac
priuatum quendam reſpectum denotat. Libertinorum verò
appellatione, ſtatus, ſeù conditio hominum ſignificatur. v. g.
eſt homo libertinus, eſt mulier libertina. Vnde rectè inſcri-
bitur præſens titulus de libertinis, quoniam in eo agitur de
conditione, ſeù ſtatu ipſorum libertinorum: vbi autem de Iu-
re patroni agitur, nominantur, liberti, vt infrà titulo de Suc- 4
ceſſione libertorum, & titulo de aſſignatione libertorum.

c *Qui ex iuſta ſeruitute*. Nàm qui ex iniuſta, vel putatiua ſer-
uitute manumittuntur, libertini non efficiunt. *§. vlt. de inge-*
nuis. v. g. Qui à latronibus captus ſeruit, & manumittitur, li-
bertinus non eſt: cum ſeruitus iuſta non fuerit, *l. hoſtes* 24. *ff. de*
capt. & poſtlim, Similiter qui natus ingenuus, ſuæ conditionis
igna-

Digitized by Google

ignarus, ſeruit, & manumittitur, libertinæ conditionis non
efficitur: ſæpiſſimè enim conſtitutum eſt, natalibus non officere manumiſſionem. *d. §.vlt. de Ingenuis*.

d *Manumiſſio autem eſt de manu datio*. Apud Theoph. legitur: eſt datio libertatis. Et in *l. manumiſſiones 4. ff. de iuſt. & iur.* in Pandectis Florentinis legitur: Eſt de manu miſſio, ideſt, datio libertatis. Quæ lectura optima eſt.

e *Et cum vno communi nomine omnes homines appellarentur*. In *d.* 1
l. manumiſſiones 4. ff. de Iuſt. & Iur. legitur: Et cum vno naturali
nomine homines appellarentur.

f *Iure gentium tria hominum genera &c.* Ante ius gentium, vno
communi nomine omnes homines appellabantur: deindè Iure
gentium ſeruitute inuenta, duo hominum genera eſſe cæperunt, liberi, & ſerui, & ad extremum manumiſſio tertium genus his inſeruit libertinorum: qui cum inter liberos referrentur, natura liberi, ingenui appellati ſunt, differentiæ gratia.
Eguinar. Baro. hic. 2

Ad §. Multis autem modis.

Multis autem modis manumiſſio procedit: aut enim ex Sacris Conſtitutionibus in Sacroſanctis (a) *Eccleſijs, aut* (b) *vindicta, aut* (c) *inter amicos, aut* (d) *per epiſtolam, aut* (e) *per teſtamentum, aut per aliam quamlibet vltimam voluntatem. Sed & alijs* (f) *multis modis libertas ſeruo competere poteſt, qui tàm ex veteribus, quàm ex noſtris
conſtitutionibus introducti ſunt.* 3

a IN *Sacroſanctis Eccleſijs*. Iam dudum placuit, vt in Eccleſia Catholica libertatem domini ſuis famulis præſtare poſſint, ſi ſub aſpectu plebis aſſiſtentibus Chriſtianorum Antiſtibus, id faciant: vt propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiſcunque ſcriptura, in qua ipſi vice teſtium ſignent, *l. 1. C. de his, qui in Eccleſ. manu.*

b *Aut vindicta*. Vindicta dicitur fieri manumiſſio illa, quæ fit
apud magiſtratum, veluti Prætorem, Conſulem, Proconſulem, 4
Vlp. in frag. tit. 1. Vndè Perſius Satyra 5.

Vindicta poſtquam meus à Prætore receſſi.

Vindicta verò, ſecundum Cornutum in d. Perſij Satyram 5. virga eſt, qua manumittendi à Prætore in capite pulſantur: ideò ſic dicta, quod eos vindicat libertati. *Et Theoph. in h. t. §. & legitimus modus*, ſcribit, quod apud magiſtratum facta manumiſſio

Digitized by Google

miſſio dicta eſt vindicta, quod vindicaretur mancipium in naturalem libertatem: aut à Vindicio quodam qui cum ſeruus eſſet, erupturam aduerſus Romanos coniurationem, indicio ſuo patefecit: publicèque à Romanis manumiſſus eſt, & in honorem eius quicunque apud magiſtratum manumittebantur, vindicta manumitti dicebantur. Et vltima hæc Theophili ſententia confirmatur ex *Liuio lib. 2. & Plutarcho in Poplicola*.

c *Aut inter amicos*. Manumiſſio inter amicos fiebat olim præ- 1
ſentibus amicis. *Theoph. in fin. h. t. verſ. Naturales*. Ex Conſtitutione verò Iuſtiniani, ſi quis inter amicos libertatem dare ſeruo ſuo maluerit: licebit ei quinque teſtibus adhibitis ſuam explanare voluntatem, & quòd liberum eum eſſe voluerit, dicere: & hoc ſiuè inter acta fuerit teſtificatus, ſiuè teſtium voces atteſtationem ſunt amplexæ, & literas tàm publicarum perſonarum, quàm teſtium habeant, ſeruus quaſi ex codicillis libertatem adipiſcitur, *l. vnica §. Sed & ſi quis C. de lat. lib. tol.*

d *Aut per epiſtolam*. Per epiſtolam manumiſſio procedit, cum 2
dominus ſeruo abſenti miſſis literis permittit, vt liber viuat. *Theoph. in fin. h. t. verſ. naturales*. Et ex Conſtit. Iuſtiniani requiritur, quod epiſtola ſit à domino ſcripta, vel ſubſcripta, & à quinque teſtibus ſubſcripta *d. l. vnica §. Sancimus C. de lat. libert. tol.*

e *Aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet vltimam voluntatem*. Per vltimam voluntatem libertas & directò poteſt dari, hoc modo: Liber eſto, liber ſit, liberum eſſe iubeo; & per fideicommiſſum, vt puta, Rogo, fideicommitto hæredis mei,
vt Stichum ſeruum manumittat. *Vlp. in frag. tit. de ſtatu liberis*. 3
Libertates directæ & teſtamento & codicillis teſtamento confirmatis rectè dantur: fideicommiſſariæ & ab inteſtato, & codicillis non confirmatis relinqui poſſunt, *l. libertates 43. ff. de manumiſſ. teſtam.*

f *Sed & alijs multis modis*. Quorum plerique enumerantur *in l. vnica C. de lat. lib. tol. & in Nouella 78. cap. 3.*

Ad §. Serui verò.

Serui verò à dominis ſemper (a) *manumitti ſolent, adeò vt vel in tran-* 4
ſitu manumittantur, veluti cum Prætor, aut Præſes, aut Proconſul in balneum, vel in theatrum eant.

a SEmper manumitti ſolent. Non tantùm apud Prætorem pro tribunali ſedentem, ſed etiam alio quocunque loco, & omni

omni tempore, etiam in die feſto. *tex. & Theoph. hic. l. non eſt omninò 7. ff. de manumiſſis vindicta.* Et ratio eſt, quia manumiſſio non eſt contentioſæ Iuriſdictionis, ſed voluntariæ. *l. 2. ff. de offic. procon∫.*

Ad §. Libertinorum autem.

1 *Libertinorum autem ſtatus tripartitus antea fuerat. nam qui manumittebantur, modò maiorem & iuſtam* (a) *libertatem conſequebantur, & fiebant* (b) *ciues Romani: modò minorem, & latini,* (c) *ex lege Iunia Norbana fiebant: modò inferiorem, & fiebant ex lege Aelia Sentia dedititiorum* (d) *numero. Sed dedititiorum quidem peſſima* (e) *conditio, iam ex multis temporibus in deſuetudinem abijt, latinorum verò nomen non frequentatur, ideòque noſtra pietas omnia augere, & in meliorem ſtatum reducere deſiderans, duabus* (f) *conſtitutionibus hoc emendauit, & in priſtinum ſtatum perduxit: quia & à primis Vrbis Romæ cunabulis vna atque ſimplex libertas competebat, ideſt,* 2 *eadem* (g) *quàm habebat manumiſſor: niſi quòd ſcilicet libertinus* (h) *ſit, qui manumittitur, licet manumiſſor ingenuus ſit. Et dedititios quidem per Conſtitutionem* (i) *noſtram expulimus, quàm promulgauimus inter noſtras deciſiones, per quas ſuggerente nobis Triboniano viro excelſo Quæſtore; antiqui Iuris altercationes placauimus. Latinos autem Iunianos* (l) *& omnem, quæ circa eos fuerat, obſeruantiam, alia conſtitutione* (m) *per eiuſdem Quæſtoris ſuggeſtionem correximus, quæ inter Imperiales radiat ſanctiones. Et omnes libertos nullo* (n) *nec ætatis manumiſſi, nec domini* (o) *manumiſſoris, nec in* 3 *manumiſſionis* (p) *modo, diſcrimine habito, ſicuti antea* (q) *obſeruabatur, ciuitate* (r) *Romana donauimus, multis modis* (s) *additis, per quos poſſit libertas ſeruis cum Ciuitate Romana, quæ ſola eſt in præſenti, præſtari.*

a ET *iuſtam libertatem.* Ideſt, plenam, integram, perfectam. *H. hic.*

b *Et fiebant ciues Romani.* Ciues Romani fiebant, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento nullo iure impediente manumittebantur 4 *Vlp. in frag. tit. 1.* De manumiſſionibus, quæ fiebant vindicta, vel teſtamento, videte *ad §. Multis autem modis. h. t.* Cenſu manumittebantur olim, qui luſtrali cenſu Romæ, iuſſu dominorum, inter Ciues Romanos cenſum profitebantur. *Vlp. vbi ſuprà.* Poſteà manumiſſio, quæ cenſu fiebat, deſijt eſſe in vſu, & eius loco inducta fuit manumiſſio in Eccleſia. Vndè *Anianus*

nus in tit. 1. *Inſtit. Gaij*, manumiſſionem factam in Eccleſia, manumiſſioni cenſu factæ ſubſtituit.

c *. Et latini*. Latini fiebant,qui aut per epiſtolam,aut inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittebantur. *Gaius lib.* 1. *Inſtit. tit.* 1. De manumiſſis per epiſtolam, aut inter amicos videte ad d. §. *Multis autem modis*. Conuiuij adhibitione manumiſſio procedebat, cum libertatis dandæ gratia dominus ſer-
uos conuiuio adhibebat. *Theoph. in fine h. t. verſ. naturales*. La- 1
tini autem liberti ad ſimilitudinem antiquæ latinitatis, quæ in colonias miſſa eſt, videntur eſſe introducti, *l. vnica C. de lat. lib. tol. Qua de re optimè H. hic*. Et licèt vt liberi vitam ſuam peragebant, attamen ipſo vltimo ſpiritu, ſimul animam, atquè libertatem amittebant. §. *Sed hæc, Inſt. de ſucceſs. libert.* & propterea conſequebantur non iuſtam libertatem, ſed minorem, vt hic in textu. Si tamen iterum à patronis, aut teſtamento, aut in Eccleſia, aut ante Conſulem manumittebantur, ciuium Ro-
manorum priuilegia conſequebantur. *Gaius vbi ſuprà*. Alij 2
modi, quibus latini Ius Quiritum conſequebantur, numerantur à *Vlp. in frag. tit.* 3.

d *Dedititiorum numero*. Dedititij propriè dicebantur ii, qui cum à ſocietate Populi Romani defeciſſent, poſteà metu perterriti ſe ſe ei dedebant. Quoniam autem multò deteriore, quàm ciues Romani conditione, ac iure erant: propterea factum, vt ſerui quoquomodo manumiſſi poſt admiſſa crimina, pro quibus fuerunt ſupplicijs ſubditi, & publicè cæſi, aut igne,
aut ferro in facie, vel corpore notati, ita vt indicia deleri non 3
poſſent, dedititiorum numero dicti ſint: Hi enim ciuium Romanorum Iura non aſſequebantur, nec ad ea peruenire poterant. *Gaius lib.* 1. *Inſtit. tit.* 1. *Videte Vlp. in frag. tit.* 1. & *Theoph. hic*.

e *Peſſima conditio*. Nàm ciuium Romanorum iura non aſſequebantur, nec ad ea peruenire poterant vt ſuprà diximus, & non longè à ſeruorum conditione diſtabant.

f *Duabus Conſtitutionibus*. Vna, de Dedititia libertate tollenda,
altera, de latina libertate tollenda, *lib.* 7. *Cod.* 4

g *Eadem, quam habebat manumiſſor*. Et vterque ciuis erat Romanus. *Theoph. hic*.

h *Libertinus fit, qui manumittitur*. Sed ex Nouella 78. manumiſſi omnes ingenui fiunt non libertini.

i *Per Conſtitutionem noſtram*. *In l. vnica C. de Dedit. libert. tol.*

l *Iunianos*. Ideſt, ex Lege Iunia Norbana inductos, vt hic in textu in princ. §.

E m *Alia*

m *Alia Conſtitutione. In l. vnica C. de lat. lib. tol.*

n *Nullo nec ætatis manumiſſi*. Olim ex Lege Ælia Sentia minor triginta annorum manumiſſus vindicta, ciuis Romanus non fiebat, ſed ſeruus manebat, niſi apud Conſilium cauſa probata fuiſſet. Teſtamento verò manumiſſus, latinus fiebat: niſi ab eo domino, qui ſoluendo non erat, teſtamento liber eſſe iuſſus, & hæres inſtitutus eſſet: tunc enim ciuis Romanus & hæres fiebat: ſi tamen alius ex eo teſtamento nemo hæres erat. *Vlp.* 1
in frag. tit. 1. Iuſtinianus verò omnes libertos, nullo ætatis manumiſſi diſcrimine habito, Ciuitate Romana donauit, vt hic in textu.

o *Nec domini manumiſſoris*. Olim, qui ex Iure Quiritum erat dominus, ſeruum, quem vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediente, manumittebat, ciuem Romanum faciebat. Qui verò tantùm in bonis ſeruum habebat, quoquomodo manumittendo, latinum faciebat: niſi tamen manumiſſus in ea cauſa eſſet, vt dedititius fieri deberet. Sed hodie liberti- 2
ni omnes Ciuitate Romana donati ſunt, nullo domini manumiſſoris diſcrimine habito, vt hic in textu, hoc eſt, nullo diſcrimine habito, vtrùm manumiſſor ex Iure Quiritum ſit dominus, an verò tantùm in bonis ſeruum habeat. Hanc enim inter dominos differentiam ſuſtulit Iuſtinianus, *l. vnica C. de nudo Iur. Quir. tol. Videte Vlp. in frag. tit.* 1. *& Theoph. hic.*

p *Nec in manumiſſionis modo*. Olim, qui vindicta, cenſu, aut teſtamento, nullo iure impediente, manumiſſi erant, ciues Romani fiebant. *Vlp. in frag. tit.* 1. Qui verò per epiſtolam, aut 3
inter amicos, aut conuiuij adhibitione manumittebantur, latini efficiebantur. *Gaius lib.* 1. *Inſtit. tit.* 1. Niſi quis in ea cauſa eſſet, vt dedititius fieri deberet ſecundum ea, quæ diximus ſuprà in verbo, dedititiorum numero: Qui enim in ea cauſa erat, quoquomodo manumiſſus fuiſſet, dedititiorum numero fiebat, niſi ab eo domino, qui ſoluendo non erat, teſtamento liber eſſe iuſſus, & hæres inſtitutus eſſet: tunc enim ciuis Romanus, & hæres fiebat, ſi tamen alius ex eo teſtamento nemo hæres erat.
Vlp. vbi ſuprà. Sed Iuſtinianus libertinos omnes nullo diſcri- 4
mine habito in manumiſſionis modo, Ciuitate Romana donauit, vt hic *in tex.*

q *Sicuti antea obſeruabatur*. Nàm à primis Vrbis Romæ cunabulis vna atque ſimplex libertas competebat, ideſt, eadem quam habebat manumiſſor, vt hic in textu, *verſ. Quia & à primis.*

r *Ciuitate Romana donauimus*. Et nouiſſimè idem Iuſtinianus

manu

Digitized by Google

manumiſſos omnes ingenuos eſſe voluit, non libertinos: ſaluo tamen manumiſſoribus in manumiſſos iure patronatus. *Nouella 78.*

f *Multis modis additis. Vide l. vnicam C. de lat. lib. tol. & d. Nouell. 78. cap. 3.*

Qui (a) & quibus ex cauſis manumittere non poſſint. 1

TITVLVS VI.

Non (a) *tamen cuicunque volenti manumittere licet. Nàm is, qui in fraudem* (b) *creditorum manumittit, nihil* (c) *agit: quia lex Aelia* (d) *Sentia impedit libertatem.*

a QVI *& quibus &c.* Diximus ſuprà, vbi, quando, & quomodo poſſit fieri manumiſſio: Sed quia non omnes manumittere poſſunt, neque ex omnibus cauſis: ideò ſequitur vt videamus Qui & quibus ex cauſis manumittere non poſſint. In alijs editionibus hæc Rubrica inſcribitur: Quibus ex cauſis manumittere non licet. 2

b *Qui in fraudem creditorum.* Quis autem in fraudem creditorum manumittere videatur, videbimus infrà eodem *Ad §. In fraudem.*

c *Nihil agit.* His verbis ſignificatur ipſo iure nullam eſſe manumiſſionem. Eſt autem ipſo iure nulla manumiſſio: quia lex 3 Ælia Sentia impedit libertatem, vt hic in textu. Hoc eſt, quia lex Ælia Sentia in fraudem creditorum manumittere prohibet. *Vlp. in frag. tit. 1. §. eadem lex.* Quod enim fit lege prohibente, ipſo iure nullius momenti eſt, *l. non dubium 5. C. de legibus.* Quapropter *Gaius lib. 1. Inſtit. tit. 1. de hac manumiſſione ſic ait:* Si aliquis in fraudem creditoris ſui ſeruos ſuos manumittere voluerit, collata manumiſſio non valet. Eſt tamen notandum, quod is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit, quoad ipſos creditores, non quoad ſe ipſum. Nàm ſibi ipſi no- 4 cet. Si enim fraudem ſe feciſſe creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet, *l. ſi creditoribus 5. C. de ſer. pig. dat. man.* Alienatio verò facta in fraudem creditorum, ipſo iure valet, & opus eſt actione ad eam reſcindendam. *§. Item ſi quis in fraudem, Inſtit. de act.* Ratio diuerſitatis eſt, quia non lex, ſed Prætor ſolus factam in fraudem creditorum aliena-

tionem improbat, *l. 1. & tot. tit. ff. Quæ in fraud. cred.* Manumiſſio verò in fraudem creditorum lege Ælia Sentia nominatim prohibetur vt ſuprà diximus.

d *Lex Aelia Sentia.* Lex Ælia Sentia Sexto Ælio Cato,& C. Sentio Saturnino Conſulibus, D. Auguſti temporibus lata fuit anno ab Vrbe condita 757. *Dio. lib. 55.*

Ad §. Licet autem. 1

Licet autem domino, qui (a) ſoluendo non eſt, in teſtamento ſeruum (b) ſuum cum (c) libertate hæredem inſtituere, vt liber fiat, hærèſque ei (d) ſolus & neceſſarius, ſi modò ei nemo alius ex eo teſtamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres ſcriptus ſit, aut quia is, qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa hæres (e) non extiterit. Idquè eadem lege Aelia Sentia prouiſum eſt,& rectè. Valde enim proſpiciendum erat, vt egentes homines, quibus alius hæres extiturus non eſſet, vel (f) ſeruum ſuum neceſſarium hæredem haberent, qui ſatisfacturus eſſet 2
creditoribus: aut, hoc eo non faciente, creditores res hæreditarias ſerui (g) nomine vendant, ne iniuria (h) defunctus afficiatur.

a QVI *ſoluendo non eſt.* Hoc eſt, qui ſolidum ſoluere non poteſt, *l. ſoluendo 114. ff. de verb. ſig.*

b *Seruum ſuum.* Qui tamen pignori ſpecialiter datus fuit, & in eadem cauſa permanſit: ne ab eo quidem debitore qui ſoluendo non fuit, liber & hæres neceſſarius exiſtere poteſt, *l. 1. C. de neceſſ. ſeru. l. 3. C. de ſer. pig. dat.* Et quando quis ſol- 3
uendo non eſt, lex Ælia Sentia ampliùs, quàm vnum neceſſarium hæredem fieri vetat, *l. Qui ſoluendo 42. ff. de hæred. inſtit.* Ideòque ſi duo, pluresue hæredes ſcripti ſint, vti quiſque primus ſcriptus eſt, hæres erit, *l. Qui ſoluendo 60. ff. de hæred. inſtit.* niſi ſi quando maioris pretij ſit is, qui ante nominatus eſt: nec ſufficiat, vt creditoribus ſuum ſoluatur, poſteriorem retrahi in ſeruitutem: priorem autem ſufficiat. Nàm hoc caſu, ſequenti loco ſcriptus, ſolus ad libertatem perueniet, *l. ſi quis habens 24. ff. Qui, & à quibus.* Quod ſi duo ſint ita hæredes ſcrip- 4
ti, vt qui prior, qui poſterior nominatus ſit, non poſſit agnoſci, veluti quia dixit teſtator, duos Appollonios liberos, hæredèſque eſſe iubeo, inſtitutio nullius erit momenti, niſi alter ante apertas tabulas teſtamenti mortuus fuerit. Nàm hoc caſu is, qui ſupererit, liber, & ſolus neceſſarius hæres erit. *d. l. Qui ſoluendo 42. ff. de hæred. inſtit.*

c Cum

c *Cum libertate*. Idem iuris eſt, etſi ſine libertate ſeruus hæres inſtitutus eſt. §. *Idèmque iuris. h. t.*

d *Ei ſolus*. Ei tamen, qui ſoluendo non eſt, aliquo caſu euenit, vt & ſeruus cum libertate hæres exiſtat, & prætereà alius hæres adijciatur, vt in *l. Ei, qui ſoluendo* 88. *ff. de hæred. inſtit.*

e *Heres non extiterit*. Vel quia noluerit, vel quia non potuerit. §. *poſteriore, Quib. mod. teſt. infir.*

f *Vel*. Pro ſaltem. 1

g *Serui nomine*. Seruus igitur iſte neceſſarius hæres inſtitutus, non magis patrimonium, quàm infamiam conſequi videtur, *l.* 3. *C. Theodoſ. de Inoffic. teſt. Gaius lib.* 2. *Inſt. tit.* 3. *in fine*. Mercedem tamen ignominiæ habet libertatem, quæ inæſtimabilis res eſt, *l. libertas* 107. *ff. de reg Iur.* & ea, quæ poſt mortem patroni ſui ſibi adquiſierit, ipſi reſeruantur. §. *Neceſſarius, Inſt. de hæred. qual. & diſ.*, dummodò tamen, antequam bonis hæreditarijs ſe immiſceat, bonorum ſeparationem à Prætore impetret, *l.* 1. §. *vlt. ff. de ſeparationibus*. 2

h *Ne iniuria defunctus afficiatur*. Hoc eſt, ne defunctus afficiatur ignominia, vel contumelia. *Theoph. hic*. Nàm quandam ſubit ignominiæ notam is, cuius bona propter æs alienum publicè diſtrahuntur, *l. primo gradu* 23. *ff. Quæ in fraud. cred. l. Curator* 5. *ff. de curat. fur.*

Ad §. Idèmque iuris.

Idèmque (a) *iuris eſt etſi ſine libertate ſeruus hæres inſtitutus eſt.* 3 *Quod noſtra* (b) *Conſtitutio non ſolùm in domino, qui ſoluendo non eſt, ſed generaliter conſtituit, noua humanitatis* (c) *ratione, vt ex ipſa ſcriptura inſtitutionis, etiam libertas ei competere videatur: cum non ſit veriſimile, eum, quem hæredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem, ſeruum remanere voluiſſe, & neminem ſibi hæredem fore.*

a IDèmque *iuris eſt &c.* Dixit Imperator in præcedenti. §. *quod licet domino*, qui ſoluendo non eſt, in teſtamento ſeruum 4 ſuum cum libertate hæredem inſtituere, vt liber fiat, hæreſque ei ſolus & neceſſarius. Nunc ait, quod idem iuris eſt etſi ſine libertate, ideſt, nulla facta mentione libertatis, ſeruus hæres inſtitutus eſt.

b *Quod noſtra Conſtitutio*. Hæc conſtitutio eſt deciſio, *l. penult. C. de neceſſ. ſeru. hæred. inſtit.*

c *Noua*

c *Noua humanitatis ratione*: Noua iſta humanitatis ratio eſt:
Quia non eſt veriſimile, quod dominus eum, quem hæredem
ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem, ſeruum rema-
nere voluerit, & neminem ſibi hæredem fore, vt hic in textu.
Hanc rationem, nouam Imperator vocat, quoniam ipſe pri-
mus eam inuenit. Quanuis enim ante Iuſtinianum, etiam Ati-
licino placuiſſet, contra plurium ſententias, proprios ſeruos,
etiam aliter, quàm cum libertate, dominum rectè inſtituere 1
poſſe, *princ. tit. Inſt. de hæred.inſtit.*, dictam tamen rationem Ati-
licinus non aſſignabat.

Ad §. In fraudem.

*In fraudem autem creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tem-
pore, quo manumittit, ſoluendo non eſt: vel datis libertatibus, deſi-
turus eſt ſoluendo eſſe. Præualuiſſe tamen videtur, niſi animum quo-
que fraudandi manumiſſor habuerit, non impediri libertatem, quam-* 2
uis bona eius creditoribus non ſufficiant. Sæpe enim (a) *de faculta-
tibus ſuis ampliùs, quàm in his eſt, ſperant homines. itaque tunc in-
telligimus impediri libertatem, cum* (b) *vtroque modo fraudantur
creditores: ideſt, & conſilio manumittentis, & ipſa re, eo quòd eius
bona non ſunt ſuffectura creditoribus.*

a SÆpè *enim de facultatibus ſuis &c.* Quod frequenter accidit iis,
qui tranſmarinas negotiationes, & aliis regionibus, quàm
in quibus ipſi morantur, per ſeruos atque libertos exercent, 3
l. In fraudem 10. *ff. Qui & à quibus*.

b *Cum vtroque modo*. Hæc in directis libertatibus locum habent:
In his enim inſpicitur conſilium, & euentus. Sed in fideicom-
miſſariis euentus tantùm inſpicitur, *l. Ergo* 4. §. *Si quis autem*,
ff. de fideicommiſſ. libert. l. vlt. C. Qui manumitt. non poſſ.

Ad §. Eadem Lege.

Eadem lege Aelia Sentia domino minori (a) *viginti annis, non aliter* 4
manumittere permittitur, quàm (b) *ſi vindicta,* (c) *apud conſilium,
iuſta cauſa manumiſſionis probata, fuerint manumiſſi.*

a MInori *viginti annis*. Hoc tamen hodie in libertatibus, quæ
in vltima voluntate præſtantur, correctum eſt, vt vide-
bimus *ad* §. *vlt. h. t.* Et animaduertite, quod minor annis vi-
ginti

Digitized by Google

ginti non eſt, qui diem ſupremum agit anni vigeſimi, *l.* 1. *ff. de manumiſſ.*

b *Quàm ſi vindicta.* Hoc expone vt ſuprà *in tit. de libertinis, ad* §. *Multis autem modis, In verbo, Aùt vindicta.*

c *Quàm ſi vindicta, apud conſilium &c.* Senſus eſt: Quàm ſi vindicta fuerint manumiſſi, iuſta cauſa manumiſſionis probata apud Conſilium. H. verò legendum exiſtimat: Quàm ſi dicta apud Conſilium iuſta cauſa manumiſſionis, adprobata fuerit 1
manumiſſio. In Conſilium autem adhibentur Romæ quinque Senatores, & quinque Equites Romani, in Prouincia viginti Recuperatores Ciues Romani. *Vlp. in frag. tit.* 1. §. *Eadem lex.*

Ad §. Iuſtæ autem.

Iuſtæ autem manumiſſionis cauſæ hæ ſunt: veluti (a) *ſi quis patrem, aut matrem, filium, filiamue, aut fratrem, ſororemuè* (b) *naturales, aut* (c) *pedagogum, nutricem, educatorem, aut alumnum, alum-* 2
nàmue, aut collactaneum manumittat: aut ſeruum procuratoris (d) *habendi gratia, aut ancillam matrimonij cauſa: dum tamen intra ſex menſes vxor ducatur, niſi* (e) *iuſta cauſa impediat: & qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor* (f) *decem & ſeptem annis manumittatur.*

a Veluti, *ſi quis patrem, aut matrem &c.* Sed quomodo poſſunt parentes eſſe in filij dominio, vel è contrà? Finge omnes in vnius, & eiuſdem eſſe dominio: & vnum ex his à domi- 3
no moriente hæredem inſtitui. Eodèm modo poſſunt fratres, ſororeſuè eſſe in dominio fratris.

b *Naturales.* Hæc vox tàm ad patrem, matrem, filium, filiamuè refertur, quàm ad fratres, ſororeſuè: Naturales autem dicuntur propterea quod ſeruilis cognatio natura tantùm cognita, Iure verò Ciuili incognita. *Cuiac. hic.*

c *Aut pædagogum, nutricem &c.* Nàm pædagogus, nutrix, educator, parentum habentur loco: alumni verò liberorum, collactanei fratrum. 4

d *Procuratoris habendi gratia.* Ad iudicia, non ad negotia extraiudicialia. Nàm & ſeruus negotiorum procurator eſſe poteſt, *l. Sed & ſi 7. ff. de Inſtit. act.*

e *Niſi iuſta cauſa impediat.* Veluti, quia manumiſſor fiat Senator. Senatoribus enim libertinam vxorem habere non licet. *Theophr. hic, l. Lege Papia 23. ff. de rit. nup.*

f Non

Digitized by Google

f *Non minor decem & ſeptem annis*. Hoc eſt, maior annis decem
& ſeptem, Hæc enim eſt ætas Iure Ciuili neceſſaria ad hoc vt
quis poſſit eſſe procurator ad agendum vel defendendum. facit *tex. in fin. h. t. & in l. 1. §. Initium ff. de Poſtul.* Ad adminiſtrandum, etiam pupillus procurator fieri poteſt, *l. 3. §. vlt. ff. de minor. l. Sed etſi 7. §. vlt. & l. 8. ff. de Inſtit. act. vide Cuiac. Obſer. lib. 22. cap. 16.* Iure verò Canonico minor annis viginti quinque procurator ad iudicia deputari nequit. *cap. qui generaliter 5.* 1
§. vlt. de procurat. in 6.

Ad §. Semel autem.

Semel autem cauſa adprobata, ſiuè vera ſit, (a) *ſiuè falſa, non* (b) *retractatur.*

a *Siuè vera ſit, ſiuè falſa*. Notate manumiſſionem falſa de cauſa permiſſam, non retractari. Nàm quod ait, ſiuè vera ſit, 2
ſiuè falſa, hunc ſenſum habet, etiam ſi falſam cauſam allegauerit. Veluti, ſi falsò dixerit pædagogum, aùt nutricem ſuam fuiſſe. Vndè Imperator Antoninus *in l. 1. C. de vindicta libertate &c.* Eorum, ait, qui apud Conſiliom manumittuntur, poſt cauſam à Iudicibus probatam, & manumiſſionem ſecutam, non ſolet ſtatus in dubium reuocari, ſi dicantur falſa demonſtratione liberati.

b *Non reuocatur*. Hoc fauor libertatis extorſit.
3

Ad §. Cum ergo.

Cum ergo certus (a) *modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legem Aeliam Sentiam conſtitutus erat, eueniebat, vt qui quatuordecim annos ætatis expleuerat, licèt teſtamentum facere, & in eo ſibi hæredem inſtituere, legatàque relinquere poſſet, tamen ſi adhuc minor eſſet viginti annis, libertatem ſeruo dare non poſſet.*
Quod non (b) *erat ferendum, ſi is, cui totorum bonorum diſpoſitio* 4
in teſtamento data erat, vni ſeruo dare libertatem non permittebatur, quarè nos ſimiliter ei, quemadmodum alias res, ita & ſeruos ſuos in vltima (c) *voluntate diſponere, quemadmodum voluerit, permittimus, vt & libertatem eis poſſit præſtare. Sed cum libertas inæſtimabilis ſit, & propter hoc ante vigeſimum ætatis annum antiquitas libertatem ſeruo dare prohibebat: ideò nos mediam* (d) *quodammodo viam eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem*

in

in teſtamento dare ſeruo ſuo concedimus, niſi ſeptimum (e) *& decimum annum impleuerit, & octauum decimum annum tetigerit. Cum enim antiquitas huiuſmodi ætati, & pro alijs* (f) *poſtulare conceſſerit, cur non etiam ſui* (g) *Iudicij ſtabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertates dandas ſeruis ſuis poſſint peruenire?*

a CErtus modus. De quo in §. *Eadem lege. h. t.*

b *Quod non erat ferendum &c.* Hic locus reſtituendus eſt, ex mente Cuiacij, vt hic legitur. 1

c *In vltima voluntate.* Ait in vltima voluntate, nàm inter viuos etiam nunc viget lex Ælia Sentia. *Theophilus, & Cuiacius hic.*

d *Mediam quodammodo viam &c.* Nàm cum ſex anni ſint ab anno decimoquarto, vſque ad annum vigeſimum completum. Imperator noſter in tribus primis annis vſque ad annum [illegible]i-mum ſeptimum prohibitionem legis Æliæ Sentiæ ſe[illegible], poſt annum verò decimum ſeptimum, manumittere conceſſit. *Theoph. hic.* 2

e *Niſi ſeptimum & decimum annum &c.* Quid ſi fœmina manumittere velit, quæ biennio citiùs, quàm maſculus pubeſcit? *Reſp. idem. Vide Pac. hic in Analy.* Nouiſſimè tamen Iuſtinianus ſtatuit, vt licentia ſit minoribus in ipſo tempore, in quo licet eis teſtari de alia ſubſtantia, etiam ſuos ſeruos in vltimis voluntatibus manumittere, antiqua lege ceſſante. *Nouella* 119. *cap.* 2.

f *Pro alijs poſtulare conceſſerit. l.* 1. §. *Initium ff. de poſtulando.* Poſtulare autem pro alio eſt deſiderium amici ſui in iure apud eum, qui iuriſdictioni præeſt, exponere: vel alterius deſiderio pro amico contradicere, *dicta l.* 1. §. *Poſtulare.* 3

g *Cur non etiam ſui iudicij &c.* Qui enim adeò ſapit, vt alios patrocinio ſuo iuuare poſſit, is haud dubiè & ſibi rectè conſulet. *Theoph.*

De lege (a) Fuſia Caninia (b) ſublata.

TITVLVS VII. 4

Lege Fuſia (c) *Caninia certus* (d) *modus conſtitutus erat in ſeruis teſtamento* (e) *manumittendis: quam quaſi libertates impedientem, & quodammodo inuidam,* (f) *tollendam eſſe* (g) *cenſuimus: Cum ſatis fuerat* (h) *inhumanum, viuos quidem* (i) *licentiam habere, totam* (k)

ſuam familiam libertate donare, niſi alia cauſa (l) *impediat liberta-tem: morientibus autem huiuſmodi licentiam adimere.*

a DE *lege Fuſia &c.* Lex quoque Fuſia Caninia, quam Imperator noſter abrogauit, olim manumiſſionibus, quæ in teſtamento fiebant, impedimenta quædam præſtabat. Meritò igitur poſt titulum præcedentem, in quo de impedimentis manumiſſionis actum eſt, de abrogatione eiuſdem legis ſubijcitur. 1

b *Sublata.* Sic legitur apud *Cuiac. & rectè.* Nam tempore conſcriptarum Inſtitutionum Lex Fuſia Caninia ſublata erat, vt conſtat ex *l. vnica C. de leg. Fuſ. Can. tol.*

c *Lege Fuſia Caninia.* Lex Fuſia, ſeu Furia Caninia lata fuit *P. Furio Camillo, & C. Caninio Gallo coſs. Anno ab Vrbe condita* 752. *H. in Ind. leg. Rom. In verbo, Furia Caninia.*

d *Certus modus &c.* Ex lege Fuſia Caninia ſerui in teſtamento nominatim erant manumittendi, & vſque ad certum numerum tantùm. Eadem enim lex iubet, vt ſi quis duos ſeruos 2
habeat, ambos manumittere poſſit: qui verò tres, duos teſtamento manumittat, & vſque ad decem, dimidiam partem manumittere concedit: à decimo vſque ad triginta, tertiam partem, vt tamen adhuc quinque manumittere liceat, æquè vt ex priori numero: à triginta vſque ad centum, quartam partem, æquè vt decem ex priori numero liberari poſſint: à centum vſque ad quingentos, partem quintam ſimiliter vt ex antecedenti numero viginti quinque poſſint fieri liberi. Eadèmque præcipit, ne plures omninò, quàm centum ex cuiuſquam 3
teſtamento liberi fiant. Immò neque poterat qui in ægritudine conſtitutus erat, ſub tempore mortis in fraudem huius legis prætermiſſo teſtamento, per epiſtolam, vel alio modo, pluribus quàm per teſtamentum licebat, libertates conferre. Quod ſi in teſtamento, vel alio modo ſupra ſtatutum numerum libertates datæ fuiſſent, hi, qui primo loco manumiſſi fuerant vſque ad legitimum numerum, liberi efficiebantur, alij verò integrè in ſeruitute permanebant. Et qui in codicillis teſtamento confirmatis manumittebantur, nouiſſimum locum tenebant, ſiuè 4
ante teſtamentum, ſiuè poſt, facti eſſent codicilli. Quòd ſi non nominatim ſerui, vel ancillæ in teſtamento manumittebantur, ſed confusè omnes ſeruos ſuos, vel ancillas is, qui teſtamentum faciebat, liberos facere voluerat, nulli penitus firma erat hoc ordine data libertas, ſed omnes in ſeruili conditione, qui hoc ordine manumiſſi erant, permanebant. Hæc omnia ſunt de-

ſumpta

Digitized by Google

ſumpta ex *Vlp. infrag. tit. 1. §. penult. & vlt. ex Caio lib. 1. Inſtit. tit. 2. & ex Paulo Recept. Sent. lib. 4. tit. vlt.* Lex autem Fuſia Caninia ideò lata fuit, vt nimiam teſtatorum in manumittendo facilitatem coerceret, quaſi nimia libertinorum multitudine ciuitas inquinaretur. *Pac. hic in Analy.*

c *Teſtamento.* Excepto teſtamento militis, *l. teſtamento 51. ff. de manumiſs. teſtam.*

f *Inuidam.* Ideſt, inuidia plenam. 1

g *Tollendam eſſe cenſuimus. l. vnica C. de leg. fuſ. can. tol.*

h *Cum ſatis fuerat inhumanum &c.* Nihil enim eſt, quod magis hominibus debeatur, quàm vt ſupremæ voluntatis (poſtquam iam aliud velle non poſſunt) liber ſit ſtylus, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium, *l. 1. C. de Sacroſanct. Eccl.*

i *Viuos quidem licentiam habere &c.* Dominus licentiam habebat totam ſuam familiam inter viuos liberare, non etiam in teſtamento, quia facilius quis in teſtamento totam familiam manumittit, quàm inter viuos: & eadem ratione Senatus obligatæ 2
mulieri ſuccurit, non donanti, *l. ſed ſi ego 4. ff. ad S. C. Velleian*: Lex Iulia hypothecam prædij dotalis inhibet, non alienationem: *princ. tit. Quib. alien. lic. vel non. Cuiac. in Notis ad tit. 1. Vlp. circa finem.*

k *Totam ſuam familiam.* Ideſt, omnes ſeruos ſuos.

l *Niſi alia cauſa impediat libertatem.* Veluti cum minor viginti annis manumittere prohibetur, aut cum in fraudem creditorum datæ libertates reuocantur, *princ. tit. & §. eadem lege, Qui & quib. ex cauſ. &c. Theoph. hic.* 3

De ijs qui ſui, vel alieni iuris ſunt.

TITVLVS VIII.

Sequitur (a) *de iure perſonarum alia diuiſio. Nàm quædam perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri ſubiectæ. rurſus earum, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt.* 4
nam ſi cognouerimus (b) *quæ iſtæ perſonæ ſunt, ſimul intelligemus, quæ ſui iuris ſunt. ac prius diſpiciamus de his, quæ in poteſtate dominorum ſunt.*

a SEquitur *de iure perſonarum alia diuiſio. Nàm quædam &c.* Prima perſonarum diuiſio, quàm habuimus ſuprà, *de Iure perſon.*

in princ. tit., à Iure gentium ſumpta eſt. Hæc verò ad Ius ciuile refertur. Igitur quædam perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri ſubiectæ. Rurſus earum, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum, vt hic in textu. Refertur autem hæc diuiſio ad Ius Ciuile, quoniam patria poteſtas ab eodem Iure inuenta eſt, vt videbimus infrà ad §. *Ius autem poteſtatis, de pat. pot.* Et dominica poteſtas non conſideratur hic ſecundum Ius gentium vt ſuprà, 1
ſed tamquam à Iure Ciuili reformata & emendata, vt videbimus in ſeq. §.

b *Nàm ſi cognouerimus quæ iſtæ perſonæ ſunt, ſimul intelligemus &c.* Quicunque enim inter perſonas alieno iuri ſubiectas non ſunt, apertum eſt inter eas eſſe, quæ ſui iuris ſunt. *Theoph. hic.* Et animaduertite, quod non ex contrarijs, vt plerique falsò exiſtimant, conſtat hæc noſtri textus argumentatio, ſed ex enumeratione partium. 2

Ad §. In poteſtate.

In poteſtate itaque dominorum ſunt ſerui: quæ quidem poteſtas, iuris gentium (a) *eſt. Nàm apud omnes peræquè gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitæ necíſque poteſtatem fuiſſe: & quodcumque* (b) *per ſeruum adquiritur, id domino* (c) *adquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub imperio noſtro ſunt, licet, ſine cauſa legibus cognita, in ſeruos ſuos ſuprà modum ſæuire. Nàm ex Conſtitutione* (d) *Diui Pij Antonini, qui ſine* (e) *cauſa ſeruum ſuum* 3
occiderit, non minus (f) *puniri iubetur, quàm ſi* (g) *alienum ſeruum occiderit.*

a *IVris gentium eſt.* Dominica poteſtas à Iure gentium originem ſumpſit. Adeòque domini eodem Iure gentium infinitam in ſeruos poteſtatem habent, vt non ſolùm quodcumque per ſeruum adquiritur, id domino adquiratur, ſed etiam dominis in ſeruos vitæ necíſque poteſtas ſit. Ius tamen ciuile dominorum poteſtatem limitauit, & coarctauit. Nàm ex Conſtitutio- 4
ne Diui Pij Antonini, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm ſi alienum ſeruum occiderit, vt hic in tex. Per ſeruum quoque non ſemper domino acquiritur, ſed interdum fructuario, interdum bonæ fidei poſſeſſori. §. *de ijs autem, Per quas perſ. nob. adquir.*

b *Et quodcumque per ſeruum adquiritur &c.* Scilicèt iuſtè, *l. quod ſeruus*

Digitized by Google

ſeruus 24. *in fine ff. de acquir. vel amitt. poſs.* Id enim ſolum acquirere dicimur, quod iuſtè acquirimus. *Cuiac. hic.*

c *Id domino adquiritur*. Dic vt ſuprà in verbo, Iuris gentium eſt.

d *Nàm ex Conſtitutione Diui Pij Antonini*. Hanc Conſtitutionem hodie non habemus. Ante Antoninum tamen Ius dominorum ſuis quibuſdam terminis circumſcriptum erat, vt patet ex *Seneca lib. de benef. 3. vltra medium*. Verùm Antoninus anguſtiores fecit illos terminos: primuſque conſtituit, vt non magis ſeruum ſuum, quàm alienum interficere ius eſſet. *H. hic.* 1

e *Sine cauſa*. Leges non ſunt priuatæ, ſed communes, itaque ex ea tantùm cauſa licebit domino ſeruum occidere, ex qua id omnibus iure communi permiſſum eſt. *Cuiac. hic*. Extra hanc cauſam, ſi ſeruus dignum morte crimen admiſerit, ijs iudicibus, quibus publici officij poteſtas commiſſa eſt, tradendus eſt, vt pro ſuo crimine puniatur. *Gaius lib. 1. Inſtit. tit. 3. in fine*. Eſt autem iuſta cauſa occidendi, ſi dominus ſeruum ſuum cum vxore ipſius rem habentem comprehenderit, aut 2 cum domino manus inijcere vellet, dominus eum anteuertens ferro interemerit. His enim ex cauſis cædes ad pœnam non vocatur. *Theoph. hic.*

f *Non minus puniri iubetur &c.* Niſi fortè ſeruus dum pro culpæ modo cæditur, caſu forſitam moriatur. *Gaius lib. 1. Inſt. tit. 3.*

g *Quàm ſi alienum ſeruum occiderit*. Hoc eſt, dominus ita tenetur lege Cornelia de Sicarijs, ac ſi alienum ſeruum occidiſſet, *l. Indè Neratius 23. §. ſi dolo ff. Ad leg. Aquil.* 3

Ad §. Sed & maior.

Sed & maior aſperitas dominorum, eiuſdem Principis (a) *Conſtitutione coercetur. Nàm conſultus à quibuſdam præſidibus Prouinciarum de ijs ſeruis, qui ad ædem ſacram,* (b) *vel ad ſtatuas Principum confugiunt: præcepit, vt ſi intolerabilis videatur ſæuitia dominorum, cogantur ſeruos ſuos bonis conditionibus* (c) *vendere, vt pretium* (d) *dominis detur: & rectè. Expedit enim* (e) *Reipublicæ, ne ſua re quis malè vtatur. Cuius reſcripti ad Aelium* (f) *Martianum emiſſi,* 4 *verba ſunt hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſeruos ſuos illibatam* (g) *eſſe oportet, nec cuiquam hominum ius ſuum detrahi: ſed dominorum* (h) *intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem* (i) *iniuriam denegetur ijs, qui iuſtè deprecantur. Ideòque cognoſce* (k) *de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad ſtatuam confugerunt, & ſi vel duriùs habitos, quàm æquum eſt,*

vel

vel infami (l) *iniuria affectos cognoueris, venire iube, ita vt in poteſtatem domini non reuertantur, qui ſi mea Conſtitutioni fraudem* (m) *fecerit, ſciet me admiſſum ſæueriùs executurum*.

a E*Iuſdem Principis Conſtitutione*. Non tamen eadem, de qua in præcedenti §. *ſed alia*.

b *Qui ad ædem ſacram, vel ad ſtatuas Principum confugiunt*. Præſidium enim & ſecuritatem Eccleſiæ tribuunt his, qui ad eas 1
confugerint vexationis euitandæ cauſa, ita vt indè abduci temerè nequeant, ſed loci reuerentia & interceſſione defendantur: Et etiam ſtatuæ Principum perindè atque Eccleſiæ ſuam confugis ſecuritatem præbent. qua de re extant tituli *in C. de his, qui ad Eccleſ. confug. Et de his, qui ad ſtat. confug.*

c *Bonis conditionibus vendere*. Non cogitur dominus ſeruos ſuos vendere, niſi iuſto pretio, *l. Si quis ſepulcrum* 12. §. *præſes ff. de relig. & ſump. funer.* Et è contra ſerui duris conditionibus in venditione minimè onerandi ſunt: veluti, ne vnquam manumit- 2
tantur, aut vt ſemper habeantur in vinculis, *l. ſtatu liberos* 25. *ff. de ſtat. liber. Theoph. hic*.

d *Vt pretium dominis daretur*. Quod aliàs ſerui ob intolerabilem dominorum ſæuitiam fuga facilè arrepta ipſis auferrent, vt infrà in Verbo, Sed dominorum intereſt.

e *Expedit enim Reipublicæ &c.* Singulorum enim facultates & copiæ, diuitiæ ſunt ciuitatis. *Cicero lib. de offic. 3.*

f *Ad Aelium Martianum*. Proconſulem Beticæ, *l. 2. ff. de ijs, qui ſui, vel alieni &c.* 3

g *Illibatam*. Ideſt, non diminutam.

h *Sed dominorum intereſt &c.* Quoniam ſi ex ea cauſa ſeruis auxilium denegatum fuiſſet, illud facilè futurum erat, vt ſerui deſperata liberatione, aùt manus ac vim ſibi afferrent, aùt fuga arrepta, pretium ſui domino auferrent. *Theoph.*

i *Vel intolerabilem iniuriam*. Obſcœnitatem, in quam eos compulerint, vel compellant, *l. 1. §. Quod autem ff. de offic. præfec. Vrb.* Immò lenones domini, qui ſuis ancillis peccandi neceſſitatem imponunt, earum amittunt poteſtatem, *l. vlt. C. de ſpectaculis* 4
lib. 11. l. ſi lenones 13. *C. de Epiſcop. aud.*

k *Cognoſce*. Neceſſaria eſt ergo cauſæ cognitio. Nàm ſeruis de domino querentibus facilè credendum non eſt. Natura enim ſeruus domini hoſtis eſt.

l *Infami iniuria*. Dic vt ſuprà in verbo, Vel intolerabilem iniuriam.

Frau-

m *Fraudem fecerit*. Palam quidem & prima fronte ſeruos venundans, ſed clam & per occultum paciſcens vt ſibi reddantur, vel in venditione interponens tacitam fidem ne vnquam manumittantur, aut vt ſemper habeantur in vinculis.

De Patria (*a*) Poteſtate.

TITVLVS IX. 1

In poteſtate noſtra ſunt liberi (b) *noſtri, quos ex iuſtis* (c) *nuptijs procreauimus*.

a DE *Patria poteſtate*. Perſonarum, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum ſunt, vt *in princ. tit. praeced.* meritò igitur poſtquam dictum eſt de perſonis, quæ ſunt in poteſtate dominorum, ſubijcitur de his, quæ ſunt in poteſtate parentum. 2

b *Liberi noſtri*. Filius, & filia, nepos, & neptis ex filio, pronepos, & proneptis ex eodem, & deinceps cæteri §. *vlt. h. t.*

c *Quos ex iuſtis nuptijs procreauimus*. Nati ergo ex iniuſto concubitu: in poteſtate noſtra non ſunt. §. *ſi aduerſus ea, de nuptijs*. Sunt tamen in poteſtate noſtra ij, quos legitimamus §. *vlt. de nuptijs*, & etiam ij, quos adoptamus. *princ. tit. de adop.*

Ad §. Nuptiæ autem. 3

Nuptiæ autem (a) *ſiuè matrimonium eſt viri* (b) *& mulieris coniunctio,* (c) *indiuiduam* (d) *vitæ conſuetudinem continens*.

a NVptiæ *autem ſiuè matrimonium*. Hæc pro eodem ferè vſurpantur.

b *Viri & mulieris*. Per hæc verba oſtenditur in pari ſexu matrimonium eſſe non poſſe, & eodem tempore mulierum, & virorum pluralitatem prohitam eſſe. 4

c *Coniunctio*. Intellige animorum, non corporum coniunctionem. Nuptias enim non concubitus, ſed conſenſus facit, *l. nuptias 31. ff. de reg. Iur.* Qui quidem conſenſus, non in futurum, ſed in præſens tempus debet conferri: Nàm in futurum tempus collatus conſenſus, non facit nuptias, ſed ſponſalia, *l. 1. ff. de ſponſal.* Et etiam debet talis conſenſus eſſe legitimus: quia non

non omnis coniunctio, ſeù conſenſus viri & mulieris nuptias facit, ſed ille dumtaxat, qui non eſt contra præcepta legum, de quibus præceptis videbimus *in tit. ſeq.*

d *Indiuiduam vitæ conſuetudinem continens.* In quibus enim eadem ſtudia ſunt, eædem voluntates, idem Sacrorum vſus, communes liberi, vna domus, vna familia, firmâque commodorum & incommodorum ſocietas, in his ſit vt quaſi vinculo quodam deuincti & conſociati inter ſe, indiuiduam vitæ conſuetudinem habeant, quod conſortium omnis vitæ, diuiniquè & humani iuris communicationem, *Modeſtinus appellat in l. 1. ff. de rit. nup. Cuiac. hic.* Quod dixi de ſocietate ſacrorum, intelligendum eſt de ſacris priuatis, ſeù domeſticis. Erant enim apud Romanos, non ſolùm publica ſacra, ſed etiam priuata, *l. Sacrilegij 9. ff. Ad leg. Iul. pec.* & horum ſacrorum priuatorum vxor fiebat particeps. Et per hæc verba definitionis: Indiuiduam vitæ conſuetudinem continens: diſtinguuntur à matrimonio concubinatus, & ſimiles viri, ac mulieris coniunctiones. Nàm cum meretrice, vel concubina, nemo ea animi deſtinatione coniungitur, vt cum ea indiuiduam vitæ conſuetudinem habeat. Et quamuis matrimonium Iure ciuili ſit diuiduum: quia non ſolùm morte, ſed etiam repudio, ſeù diuortio ex iuſta cauſa diſſoluitur, *l. conſenſu 8. C. de repud.* nihilominus tamen rectè dicitur in definitione: matrimonialem coniunctionem indiuiduam vitæ conſuetudinem continere: vel quia viri & mulieris ſeparatio Iure ciuili non permittitur ſtante matrimonio: vel quia matrimonialis coniunctio contrahitur eo animo & voto, vt vitæ conſuetudo nunquam diuidatur, *l. 1. ff. de Iur. dot.*, licèt ex poſt facto, quandoque repudio, ſeù diuortio ex iuſta cauſa diſſoluatur matrimonium, & diuidatur conſequenter vitæ conſuetudo, *dicta l. conſenſu 8. C. de repud.* Igitur matrimonium Iure ciuili eſt diuiduum, niſi quoad animum & votum contrahentium: vitæ autem matrimonialis conſuetudo eſt indiuidua, ſtante matrimonio. Iure verò Canonico matrimonium eſt omninò indiuiduum, nec diſſoluitur repudio, ſeù diuortio. Vitæ autem matrimonialis conſuetudo diuidua eſt, quia coniugum ſeparatio permittitur ex iuſta cauſa, matrimonio manente, *cap. 2. de diuortijs. Pac. hic in Analy. verſ. nota igitur.* Eſt tamen vitæ conſuetudo indiuidua quoad animum & votum contrahentium: eorum enim animus & votum eſſe debet, vt vitæ conſuetudo nunquam ſeparetur, *27. quæſt. 2. in princ.*

Margin numbers: 1 (beside "quodam deuincti"), 2 (beside "monio concubinatus"), 3 (beside "matrimonio: vel quia"), 4 (beside "diuortio. Vitæ autem").

Ad

Ad §. Ius autem poteſtatis.

Ius autem poteſtatis, quod in liberos habemus, proprium eſt (a) *ciuium Romanorum, nulli enim alij ſunt homines,* (b) *qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.*

a *PRoprium eſt ciuium Romanorum.* Patria poteſtas ſimpliciter conſiderata Iuris gentium eſt: eodem enim iure parentibus vtriuſque ſexus parere tenemur, *l.2. ff. de Iuſt. & iur.* tamen hæc patria poteſtas, quæ propria eſt ciuium Romanorum, eſt Iuris ciuilis, & patri tantùm, non quia pater, ſed quia pater familias eſt, competit, non autem matri *§. fœminæ, de adopt.* Tanta olim erat vis patriæ poteſtatis, vt non ſolùm quidquid liberi vtriuſque ſexus adquirebant, id parentibus ſuis adquirebant, vt infrà dicetur *ad §. 1. Per quas perſon. nob. adquir.* Sed etiam patribus ius vitæ in liberos, necisque poteſtas erat permiſſa, *l. vlt. C. de pat. pot.* Sed poſteà hæc poteſtas à Iure ciuili ità rigorosè conſtituta, ab eodem Iure ciuili fuit limitata, & coarctata. Vndè non poſſunt hodie parentes impunè liberos occidere, *l. vnica C. de his, qui paren. vel liber. occid.* Et ex Conſtitutionibus priuilegium hoc militiæ, tam armatæ, qdàm togatæ datum eſt, vt in Caſtrenſi, vel quaſi Caſtrenſi peculio filius familias vicem patris familias obtineret: atque aduentitia, niſi vſuſfructus iure, ex conſtitutionibus ad patrem non pertinent, vt videbimus infrà *ad d. §. 1. Per quas perſ. nob. adquir.* Et notate, quod hodie in Orbe Romano, qui ſunt, ex Conſtitutione Diui Antonini ciues Romani effecti ſunt, *l. In Orbe Romano 17. ff. de ſtat. hom.* Ideòque patria poteſtas ad omnes Chriſtianos hodie pertinet. *Mynſ. hic ſub num. 1.*

1 2 3

b *Nulli enim alij ſunt homines, qui talem &c.* Hoc eſt, cum iure vitæ necisque, in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus. *Galuan. de vſufructu cap. 8. num. 15.* qua de re diximus in præcedenti Nota. Sunt tamen qui dicunt, quod poteſtas vitæ & necis, Perſarum quoque & Scytharum communis fuit. Vn, 4
dè quod dicitur hic, nulli enim, quidam explicant, ideſt, ferè nulli. Alij verò dicunt, quod olim filius non antè ſui iuris fiebat, quàm ter à patre ſuo venditus, ter à ſuis dominis manumiſſus fuiſſet, vt teſtatur *Vlp. in frag. tit. 10. in princ.* Atque hoc eſſe, quod ait Imperator: Nulli enim alii ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.

Ego generaliter dico, quod effectus patriæ poteſtatis ciuium Romanorum, multi ſunt, vt notant Accurſius hic, & alij DD. Vndè, quamuis quidam effectus huius poteſtatis ſint etiam apud alias gentes, non tamen propterea minùs rectè dicitur hic in textu, quod nulli alij ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.

Ad §. Qui igitur. 1

Qui igitur ex te, & vxore (a) *tua naſcitur, in tua* (b) *poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo & vxore eius naſcitur, ideſt, nepos tuus & neptis, æquè in tua* (c) *ſunt poteſtate, & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri. Qui tamen ex filia tua naſcitur, in poteſtate* (d) *tua non eſt, ſed in patris eius.*

a ET *vxore tua*. Qui ergo naſcitur ex iniuſto concubitu: in tua poteſtate non eſt. §. *Si aduerſus ea, de Nuptijs*. 2

b *In tua poteſtate eſt*. Dummodo tamen tu non ſis in poteſtate alterius. Si enim tu ſis alieno iuri ſubiectus, qui ex te & vxore tua naſcitur, in tua poteſtate non erit, ſed in poteſtate eius, cuius iuri tu quoque ſubiectus es. Nàm in ſua poteſtate alium habere non poteſt, qui non eſt ſuæ poteſtatis, *l. ſic eueniet* 21. *ff. Ad leg. Iul. de adult.*

c *In tua ſunt poteſtate*. Ratio perſpicua eſt: Quia in tua familia naſcuntur, quippe cum filius nondum familiam habeat. Deinde quoniam nemo poteſt alium in ſua poteſtate habere, qui ipſe non eſt ſuæ poteſtatis, ut in pærcedenti Nota. At filius 3
famias eorum pater in tua poteſtate eſt. *H.*

d *In poteſtate tua non eſt*. Fæminarum liberos in familia earum non eſſe, palam eſt: quia qui naſcuntur, patris, non matris, familiam ſequuntur, *l. familiæ* 196. *ff. de verb. ſig.* Imò nupta filia è familia ſui patris migrat, & in mariti ſui familiam tranſit. Ideo familiæ ſuæ quam propagat, caput: eius in qua nata eſt, & quæ per eam non propagatur, finis dicta. *l. pronunciatio* 195. *in fine ff. de verb. & rer. ſig. Coru. hic.* 4

De

Digitized by Google

De (*a*) Nuptijs.

TITVLVS X.

Iuſtas (b) *autem nuptias inter ſe ciues* (c) *Romani contrahunt, qui ſecundum* (d) *præcepta legum coeunt: maſculi quidem puberes,* (e) *fœminæ autem viri* (f) *potentes, ſiue patres* (g) *familiarum ſint, ſiue filijfamiliarum: dum tamen, ſi filijfamiliarum* (h) *ſint, conſenſum habeant parentum quorum in poteſtate ſunt. Nàm hoc fieri debere, & ciuilis* (i) *& naturalis ratio ſuadet, in tantum, vt iuſſus patris præcedere* (k) *debeat. Vnde quæſitum eſt, an furioſi filia nubere, an furioſifilius vxorem ducere poſſit? cùmque ſuper filio variabatur, noſtra proceſſit deciſio,* (l) *qua permiſſum eſt ad exemplum* (m) *filiæ furioſi, filium quoque furioſi poſſe, & ſine patris interuentu matrimonium ſibi copulare, ſecundùm* (n) *datum ex noſtra conſtitutione modum.* 1 2

a *De nuptijs*. Diximus in titulo præcedenti, quod in poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis nuptijs procreauimus. Competenti igitur ordine ſequitur vt videamus Quæ iuſtæ nnptiæ dicantur.

b *Iuſtas*. Ideſt, legitimas.

c *Ciues Romani*. Hodie in orbe Romano qui ſunt, ex Conſtitutione Diui Antonini ciues Romani effecti ſunt, *l. In orbe Romano 17. de ſtat. hom.* Ideòque omnes homines liberi, qui ſunt ſub ditione Romana, iuſtas nuptias inter ſe contrahunt. Serui autem Iure Ciuili inter ſe contrahunt contubernium, *l. 3. C. de inceſt. nup.* Sed Iure Canonico nec inter ſeruos matrimonia prohibentur. *cap. 1. de coniug. ſeru.* 3

d *Secundum præcepta legum*. De quibus præceptis videbimus in ſequentibus. §.

e *Maſculi quidem puberes, fœminæ autem &c.* Hoc eſt, illi maiores annis quatuordecim, hæ duodecim. *Theoph. hic, princ. tit. infrà Quib. mod. tut. fin.* Celerior enim eſt curſus fœminarum vt prudentiæ, & potentiæ, ſic etiam pubertatis. *Cuiac. hic.* Sed Iure Canonico puberes ſunt, qui ex habitu corporis pubertatem oſtendunt, & generare iam poſſunt. *cap. puberes 3. de deſponſ. impub. vide infrà ad princ. tit. Quib. mod. tut. fin. in verbo, Ex habitu corporis.* 4

f *Viri potentes*. In fœmina maluit vti proprio nomine: In mare

mare etiam vteretur proprio ſi quod haberet: quia nullum
habet, in eo puberis nomine vtitur quòd eſt commune vtri-
que ſexui. *Cuiac.*
g *Siue patres familiarum &c.* Patres familiarum ſunt, qui ſunt
ſuæ poteſtatis: ſiuè puberes, ſiuè impuberes: ſimili modo ma-
tres familiarum filij familiarum, & filiæ, qui ſunt in aliena
poteſtate, *l. nam ciuium 4. ff. de ijs, qui ſui, vel alien. iur. ſunt.*
h *Si filij familiarum ſint, conſenſum habeant parentum.* Idem multo 1
magis dicendum eſt, ſi filiæ familiarum ſint: nàm & ſui iuris
puellæ, intra vigeſimum quintum annum conſtitutæ, conſen-
ſum patris habere debent, vel matris, & propinquorum, ſi
patrem non habeant, *l. prima, l. viduæ 18. l. in coniunctione 20.*
C. de nuptijs. Filij autem emancipati, etiam ſine conſenſu pa-
tris, vxorem ducere poſſunt, *l. filius emancipatus 25. ff. de rit.*
nup. quamuis ſint minores vigintiquinque annis. *Cuiac. hic. &*
lib. 3. obſeru. cap. 5. nec curatoris, nec propinquorum vlla au-
ctoritas in copulandis nuptijs eorum eſt neceſſaria, *l. in copu-* 2
landis 8. C. de nuptijs. Semper autem filio intelligitur pater
conſentire, niſi euidenter diſſentiat, *l. ſi vt proponis 5. C. de nu-*
ptijs, l. in ſponſalibus 7. ff. de ſponſal. Immò Paulus *Recept. Sent.*
lib. 2. tit. de nuptijs, contemplatione publicæ vtilitatis, toleran-
dum voluit matrimonium ſine conſenſu patris à filiofamilias
contractum. Eorum, ait, qui in poteſtate patris ſunt, ſine
voluntate eius matrimonia Iure non contrahuntur: ſed con-
tracta non ſoluuntur: Contemplatio enim publicæ vtilitatis
priuatorum commodis præfertur. Et quamuis etiam Ius Ca- 3
nonicum in *c. 1. 3. & 4. 30. q. 5. & in c. 12. 13. & vlt. 32. q. 2.*
ad matrimonium contrahendum exigere videatur, vt filij fa-
miliarum conſenſum habeant parentum: communiter tamen
hoc intelligitur à Canoniſtis vt de honeſtate, non de neceſſi-
tate procedat. Et Sancta Tridentina Synodus *ſeſſ. 24. cap. 1. de*
refor. mat. anathemate damnat eos, qui falsò affirmant, matri-
monia, à filijs familias ſine conſenſu parentum contracta, ir-
rita eſſe, & parentes ea rata, vel irrita facere poſſe.
i *Et ciuilis, & naturalis ratio ſuadet.* Ciuilis quidem propter 4
ius, quod Romanorum proprium eſt, nempè patriam pote-
ſtatem. Naturalis verò, quoniam æquum eſt, vt parentes,
qui ad illam vſque ætatem eos educauerunt, hoc honoris
habeant, vt matrimonio conſentiant. *Theoph. hic.*
k *Præcedere debeat.* Vt ſcilicet ab initio iuſtæ ſint nuptiæ. Nàm
ſi ſubſequatur conſenſus, & ratihabitio patris, ab eo tantùm
tem-

tempore nuptiæ iuſtæ eſſe intelliguntur quo conſenſit pater, *l. ſi vxor 13. §. Si quis vxorem ff. ad leg. Iul. de adult. Cuiac. hic.* Pacius tamen hoc eodem loco in Analy. exiſtimat, quod ſicuti regulariter ratihabitio retrotrahitur, ita etiam hoc caſu ſubſequens conſenſus patris retrotrahatur.

l *Deciſio. l. Si furioſi 35. C. de Nuptijs.*

m *Ad exemplum filiæ furioſi.* Faciliùs filiæ furioſi permiſſum fuit nubere, quàm filio furioſi vxorem ducere: quia per fi- 1
lium augetur familia patris, per filiam autem non, etenim qui ex filia naſcuntur, patris ſui, non aui materni familiam ſequuntur. Videte quæ diximus in fine *tit. de pat. poteſt.*

n *Secundum datum ex noſtra Conſtitutione modum.* Tàm dos, quàm propter nuptias donatio æſtimatione magiſtratus, vel Epiſcopi Ciuitatis ſtatuenda eſt, præſente curatore furioſi, & præſentibus his, qui ex furioſi genere nobiliores ſunt, *l. Si furioſi 25. C. de nuptijs, l. tam dementis 23. C. de Epiſcop. aud.*

2

Ad §. Ergo non omnes.

Ergo non omnes nobis vxores ducere licet. Nàm à quarumdam nuptijs abſtinendum eſt. Inter enim eas perſonas, quæ parentum (a) *liberorumue locum inter ſe obtinent, contrahi* (b) *nuptiæ non poſſunt: veluti inter patrem & filiam, vel auum & neptem, vel matrem & filium, vel auiam & nepotem, & vſque in infinitum. Et ſi tales perſonæ inter ſe coierint: nefarias* (c) *atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. Et hæc adeò vera ſunt, vt quamuis per adoptionem,* 3
parentum liberorùmue loco ſibi eſſe cæperint, non poſſint inter ſe matrimonio iungi: in tantum, vt etiam diſſoluta adoptione, idem iuris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis eſſe cæperit, non poteris vxorem ducere, quamuis eam (d) *emancipaueris.*

a QVAE *parentum liberorùmue locum inter ſe obtinent.* Planiùs dixiſſet, inter parentes & liberos, vt legitur apud Theophilum. Nàm & patruus & auunculus, amita & ma- 4
tertera, parentum locum obtinent, fratris aût ſororis filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, liberorum. *§. Item amitam. h. t. l. Sororis 39. ff. de rit. nup.* Vitricus quoque & nouerca, ſocer & ſocrus ſunt loco parentum, priuignus & priuigna, gener & nurus, liberorum. *§. Affinitatis, & §. Socrum, h. t.* de quibus omnibus non loquitur hic Iuſtinianus, vt appa-

ret

ret ex *princ. ſeq.* §. *Et ex d.* §.*Affinitatis*, *& ex d.* §.*Socrum*.

b *Conteahi nuptiæ non poſſunt*. Et hæc vera, ſiue ſint ex iuſtis nuptijs, ſiuè non. *l. adoptiuus* 14. §. *Seruiles ff. de rit. nup.* Vbi Paulus Iuris Conſultus idcircò nuptias inter parentes & liberos contrahi non poſſe tradit, quod in contrahendis matrimonijs naturale ius, & pudor inſpiciendus eſt: contra pudorem autem eſt, filiam ſuam vxorem ducere.

c *Nefarios atque inceſtas*. Hæ nuptiæ nefariæ dicuntur ex eo, 1
quod contra fas, hoc eſt, ius naturale ſiuè gentium ſunt contractæ. Inceſtæ, quòd minimè caſtæ ſunt, ſecundum Iſidorum: Inceſtæ appellantur etiam cognatorum, affiniùmue nuptiæ. *Vlp. in frag. tit.* 5. §. *Si quis eam*. *Gaius Inſt. lib.*1. *tit.* 4. §. *Quòd ſi quis*. Sed videtur, quòd ſolæ parentum liberorùmue nuptiæ, eorùmue qui parentum liberorùmue locum inter ſe obtinent, inceſtæ ſint Iuregentium, *l. vlt. ff. de rit.nup. l.vlt.* §. *vlt. ff. de condic. ſine cauſa*. Sed & naturæ iure fratrum, & ſororum nuptias inceſtas eſſe, Plato apertè libro de legibus 2
*Dial.*8. *teſtatur*.

d *Quamuis eam emancipaueris*. Quoniam, & priſtinum patris, vel aui nomen pudori eſſe oportet. *Theoph.*

Ad §. Inter eas.

Inter eas quoque perſonas, quæ ex tranſuerſo gradu cognationis iunguntur, eſt quædam ſimilis obſeruatio, ſed non (a) *tanta*. *Sanè enim inter fratrem*, (b) *ſororemque nuptiæ prohibitæ ſunt*: *ſiuè ab eodem* 3
patre, eademque matre nati fuerint, ſiuè ex alterutro eorum. *Sed ſi qua per adoptionem ſoror tibi eſſe cæperit*; *quamdiù quidem conſtat adoptio, ſanè inter te, & eam nuptiæ conſiſtere non poſſunt*. *Cùm verò per emancipationem adoptio ſit diſſoluta, poteris eam* (c) *vxorem ducere*. *Sed & ſi tu emancipatus fueris*: *nihil eſt impedimento* (d) *nuptijs*. *Et ideò conſtat, ſi quis generum adoptare velit debere eum* (e) *antea filiam ſuam emancipare*: *Et ſi quis velit nurum adoptare, debere eum antea filium ſuum emancipare*,

4

a SED *non tanta*. Inter parentes, & liberos contrahi nuptiæ non poſſunt vſque in infinitum. Et neque hi, qui per adoptionem loco parentum, liberorumue ſibi eſſe cæperint, poſſunt inter ſe matrimonio iungi: in tantum, vt etiam diſſoluta adoptione, idem iuris maneat, vt iu præcedenti §. Inter eas verò perſonas, quę ex tranſuerſo gradu cognationis iunguntur,

tur, nuptiæ prohibitæ ſunt tantùm vſque ad quartum gradum excluſiuè §. *Duorum h. t.* Et perſonæ, quæ per adoptionem loco tranſuerſalium ſibi eſſe cæperint, adoptione per emancipationem diſſoluta, poſſunt inter ſe matrimonium contrahere, vt hic in *textu*. Iure autem Canonico inter perſonas, quæ ex latere coniunguntur, prohibetur matrimonium vſque ad quartum gradum incluſiuè, *cap. non debet de coſang. & affin.* Immò etiam aliter computantur gradus tranſuerſalium ſecun- 1
dum Canones, quàm ſecundum Leges, vt ſuo loco videbimus.

b *Inter fratrem ſororemque &c.* Non modo ciuili, ſed & naturę iure fratrum, & ſororum nuptiæ inceſtæ ſunt, vt dixi in præcedenti §. *In verbo*, nefarias, quod etiam confirmatur ex *l. libertinus* 8. *ff. de rit. nup.*

c *Poteris eam vxorem ducere*. Nàm cum adoptio per emancipationem ſit diſſoluta, frater ſorori non videtur nupſiſſe.

d *Nihil eſt impedimento nuptijs*. Quia tù filius naturalis eman- 2
cipatus, non es fraler filiæ adoptiuæ patris tui, *l. Si filium* 5. *ff. de grad.*

e *Debere eum anteà &c.* Id enim niſi fecerit, per adoptionem generi, vel nurus ſoluetur matrimonium. Quouiam futurum eſt vt fratres inueniantur. Porrò inter fratres neque ſi adoptiui ſint, conſiſtunt nuptiæ. *Theoph. hic*.

Ad §. Fratris verò. 3

Fratris verò, vel ſororis filiam, vxorem ducere non licet: ſed nec neptem (a) *fratris, vel ſororis vxorem quis ducere poteſt, quamuis quarto gradu ſint. Cuius enim* (b) *filiam vxorem ducere non licèt, neque eius neptem permittitur: Eius verò mulieris, quàm pater tuus adoptauit, filiam, non videris impediri vxorem ducere: quia neque naturali,* (c) *neque ciuili iure tibi coniungitur.*

a SED *nec neptem fratris, vel ſororis &c.* Fratris, vel ſororis 4
neptem non poſſum ducere vxorem, quamuis mihi quarto gradu ſit, quoniam parentis ei loco ſum. Eadem ratione vxorem ducere non poſſum fratris, vel ſororis proneptem, *l. Sororis* 39. *l. nuptiæ* 52. *ff. de rit. nup.*

b *Cuius enim filiam &c.* Hæc regula ità eſt intelligenda: cuius perſonæ filiam non poſſum ducere vxorem, quoniam parentis ei

ci loco ſum, neque neptem eiuſdem perſonæ ducere poſſum, quoniam, & dictæ nepti ſum loco parentis.

c *Neque naturali, neque ciuili Iure &c.* Neque naturali Iure tibi coniungitur, quia nata eſt ex ſorore tua adoptiua, & conſequenter non eſt tibi naturalitèr cognata. Neque ciuili Iure tibi coniungitur, quia ſequitur familiam patris ſui, & conſequenter non eſt tibi agnata.

1

Ad §. Duorum autem.

Duorum autem fratrum vel ſororum liberi, vel fratris, & ſororis, coniungi (a) *poſſunt.*

a CONiungi poſſunt. l.celebrandis 19. C. de nuptijs. Sed Iure Canonico prohibentur coniungi. *c.quadam* 35. *q.* 3.

Ad §. Item amitam. 2

Item (a) *amitam, licèt* (b) *adoptiuam, ducere vxorem non licet, item nec* (c) *materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum eſt, magnam quoque* (d) *amitam, & materteram* (e) *magnam, prohiberi vxorem ducere.*

a ITem amitam. Amita eſt patris ſoror. *Vide ad §. Tertiò ſupra, de grad.*

b *Licèt adoptiuam.* Eſt enim agnatorum numero. 3

c *Item nec materteram.* Matertera eſt matris ſoror. Matertera tamen non fit per adoptionem. Nàm eæ demùm cognationes contrahuntur in adoptionibus, quæ legitimæ eſſent, ideſt, quæ adgnatorum ius haberent, *l. ſi qua mihi* 12. *§. vlt. ff. de rit. nup.*

d *Magnam quoque amitam.* Licèt adoptiuam, *l. per adoptionem* 17. *§. vlt. ff. de rit. nup.* Eſt autem amita magna aui ſoror.

e *Et materteram magnam.* Matertera magna eſt auiæ ſoror. Non tamen fit per adoptionem matertera magna. *Vide rationem ſuprà in verbo, Item nec materteram.* 4

Ad §. Adfinitatis.

Adfinitatis (a) *quoque veneratione à quarundam nuptijs abſtinendum eſt: vt ecce priuignam aut nurum vxorem ducere non licet, quia*

vtra-

Digitized by Google

vtraque filiæ loco ſunt: Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit (b) *nurus aut priuigna tua. Nam ſi adhuc nurus tua* (c) *eſt, ideſt, ſi adhuc nupta eſt filio tuo: alia ratione vxorem eam ducere non poteris: quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc* (d) *priuigna tua eſt, ideſt, ſi mater eius tibi nupta eſt, ideò eam vxorem ducere non poteris, quia duas* (e) *vxores eodem tempore habere non licet.*

1

a ADfinitatis. Adfinitas eſt ius neceſſitudinis contractæ inter coniugem, & alterius coniugis cognatos. *Cuiac. in Paratit. ff. in tit. de grad. & adfin. in fine.* Vndè cognati vxoris meæ ſunt mihi adfines, & contrà cognati mei, vxori meæ ſunt adfines: nulla tamen inter cognatos meos, & cognatos vxoris meæ adeſt adfinitas. Et inter adfines nonnulli ſunt qui parentum liberorùmue loco habentur, vt ſocer, ſocrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, priuigna. Hos itaque inter ſe matrimonio copulari nefas eſt, *l. non facilè 4. §. Nomina, & §. Hos itaque ff. de grad. & adfin. l. nuptiæ 53. ff. de rit. nup.* Et 2 etiam fratris vxorem ducendi, vel duabus ſororibus coniungendi, penitùs licentia ſummota eſt, nec diſſoluto quocunque modo coniugio, *l. fratris. C. de inceſt. nup.* Immò Iure Canonico, quod in matrimonijs contrahendis obſeruamus, prohibitio copulæ coniugalis inter adfines, non ſolùm militat vt ſuprà, ſed vlterius quoad reliquos omnes, qui non ſunt in numero parentum, & liberorum, adfinitate tamen inter ſe coniuncti ſunt, extenditur vſque ad quartum adfinitatis gradum 3 incluſiuè. *cap. Non debet 8. de conſang. & affin.* Nec intereſt, eodem Iure, quoad affinitatem contrahendam, ex iuſtis nuptijs aliqui, an ex damnato coitu inuicem copulati fuerint, *cap. diſcretionem 6. & cap. tuæ 10. de eo qui cog. conſang. &c.* Nouiſſimè tamen *Conc. Trid. ſeſs. 24. cap. 4. de reform. mat.* Impedimentum, quod propter affinitatem ex fornicatione contractam inducitur, & matrimonium poſteà factum dirimit, ad eos tantum, qui in primo, & ſecundo gradu coniunguntur, reſtrinxit: in vlterioribus verò gradibus ſtatuit, huiuſmodi adfinitatem ma- 4 trimonium poſtea contractum non dirimere. Et mens Concilij eſt: impedimentum affinitatis ex fornicatione proueniens, per quod non ſolùm matrimonium contrahi prohibetur, ſed etiam poſteà factum dirimitur, ad eos tantùm reſtringi, qui primo & ſecundo gradu coniunguntur, in vlterioribus verò gradibus nullum impedimentum remanere quo minus liberè,

& licitè matrimonium contrahi poſſit. vt declarauit Pius V.
in Conſtit. incipiente, *Ad Romanum Pontificem*.

b *Si fuit nurus aùt priuigna*. Iure Ciuili, ſoluto matrimonio
cum ea perſona, quæ adfinitati cauſam dederat, diſſoluitur
adfinitas. Ideòque mortuo. v. g. filio tuo, eius vxor non eſt
amplius tibi nurus, & mortua vxore tua, eius filia non eſt am-
plius tibi priuigna. Priſtinæ tamen adfinitatis veneratione ab
huiuſmodi coniunctionibus abſtinendum eſt, vt hic in textu. 1
Iure verò Canonico, vno coniuge defuncto, inter ſuperſti-
tem & conſanguineos defuncti affinitas non deletur. *c.* 1. 35.
quæſt. 10.

c *Nàm ſi adhuc nurus tua eſt, ideſt, ſi adhuc nupta eſt filio tuo*. Nu-
rus appellatione non tantùm filij vxor, ſed & nepotis, & pro-
nepotis continetur:. licèt quidam has pronurus appellent,
l.adoptiuus 14. *§.vlt. ff. de rit. nup.*

d *Item ſi adhuc priuigna tua eſt, ideſt, ſi mater eius tibi nupta eſt*.
Priuigna non ſolùm ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia 2
eſt, ſed & neptis, & proneptis: vt nullam earum ducere poſ-
ſim. *d. l.adoptiuus* 14. *§.vlt.*

e *Quia duas vxores &c.* Eum qui duas ſimùl habuit vxores,
ſine dubitatione comitatur infamia *l. eum qui* 18. *C. Ad leg. Iul.
de adult.* Infamia etiam notatur qui bina ſponſalia eodem tem-
pore conſtituta habuerit, *l.* 1. *ff. de ijs qui not. infam.*

Ad §. Socrum. 3

*Socrum quoque, & nouercam, probibitum eſt vxorem ducere, quia
matris loco ſunt. Quod & ipſum diſſoluta* (a) *demùm adfinitate
procedit. Alioquin, ſi adhuc nouerca* (b) *eſt, ideſt, ſi adhuc patri
tuo nupta eſt, communi iure impeditur tibi nubere, quia eadem duo-
bus nupta eſſe non poteſt. Item, ſi adhùc ſocrus* (c) *eſt, ideſt ſi adhuc
filia eius tibi nupta eſt, ideò impediuntur nuptiæ, quia duas vxores*
(d) *habere non potes.*

a *Diſſoluta demùm adfinitate. Vide notata in præced. §. In verbo,* 4
Si fuit nurus aùt priuigna.

b *Si adhuc nouerca eſt, ideſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt*. Quidam
nouercam per ſe patris vxorem intelligunt. Sed verius eſt,
nec aui vxorem, nec proaui duci poſſe, *l. adoptiuus* 14. *§. Nunc
videamus ff. de rit. nup.*

c *Si adhuc ſocrus eſt, ideſt, ſi adhuc filia eius tibi nupta eſt*. Socrus
ap-

Digitized by Google

appellatione non tantùm vxoris meæ mater, ſed & auia & proauia intelligitur, vt nullam earum ducere poſſim, *d. l. Adoptiuus* 14. §. *Nunc videamus*.

d *Quia duas vxores. Vide notata in ſuperiori* §. *In verbo, Quia duas vxores*.

Ad §. Mariti.

1

Mariti tamen filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel (a) *contrà, matrimonium* (b) *rectè contrahunt, licèt habeant* (c) *fratrem ſororemue ex matrimonio* (d) *poſtea contracto natos*.

a VEL *contrà*. Vxoris filius ex alio marito, & mariti filia ex alia vxore.

b *Matrimonium rectè contrahunt*. Quia neque cognati inter ſe neque adfines ſunt: Cognati enim viri, vxori tantùm, non etiam eius cognatis, & contrà cognati vxoris, viro tantùm, 2
non etiam eius cognatis, adfines ſunt, vt ſuprà diximus ad §. *Adfinitatis, in princ*.

c *Licèt habeant fratrem*. Fratrem ſcilicèt communem, *l. generali* 34. §. *Inter ff. de rit. nup*. Vni tamen erit conſanguineus, alteri vterinus.

d *Ex matrimonio poſtea contracto*. Seù vt legitur in *d. l. naturali*, §. *Inter*: ex nouo parentum matrimonio.

Ad §. Si Vxor. 3

Si vxor tua poſt diuortium (a) *ex alio filiam procreauerit, hæc non eſt quidem* (b) *priuigna tua: Sed Iulianus ab huiuſmodi nuptijs abſtineri* (c) *debere ait. Nàm conſtat nec ſponſam* (d) *filij, nurum eſſe, nec patris ſponſam*, (e) *nouercam eſſe: rectius* (f) *tamen & iure facturos eos, qui ab huiuſmodi nuptijs abſtinuerint*.

a POſt *diuortium ex alio filiam procreauerit*. Ex alio ſcilicèt, cui denupſit. *Theoph. hic, l. Si qua mihi* 12. §. *Si vxor ff. de rit.* 4
nup. Iure enim Ciuili matrimonium repudio, ſeù diuortio omninò diſſoluitur, *l. Conſenſu* 8. *C. de repud. Vide ſuprà in tit. de pat. pot. ad* §. *Nuptiæ autem, in verbo, Indiuiduam vitæ*.

b *Non eſt quidem priuigna tua*. Verè & propriè. Nàm verè priuigna tua eſt, quæ ante nuptias tuas ab vxore tua nata eſt. Vndè etiam priuigna dicta eſt, quaſi prius genita.

c *Abſtinere debere.* Honeſtatis cauſa. Nam ſemper in coniunctionibus, non ſolùm quid liceat, conſiderandum eſt, ſed & quid honeſtum ſit, *l. ſemper 42. ff. de rit. nup.*

d *Nec ſponſam filij nurum eſſe.* Sponſa filij non eſt nurus propriè, *l. Si qua mihi 12. §. 1. ff. de rit. nup.* Propriè nurus eſt vxor filij, *l. non facilè 4. §. Et quidem ff. de grad. & adfin.*

e *Nec patris ſponſam nouercam eſſe.* Sponſa patris non eſt nouerca propriè, *d. l. ſi qua mihi 12. §. 1.* Propriè vxor liberis ex 1
alia vxore natis nouerca dicitur, *d. l. non facilè 4. §. Et quidem.*

f *Rectius tamen &c.* Propter honeſtatem.

Ad §. Illud certum eſt.

Illud certum eſt, ſeruiles (a) quoque cognationes impedimento nuptijs eſſe: ſi fortè pater, & filia, aut frater & ſoror manumiſſi (b) fuerint. 2

a *Seruiles quoque cognationes.* Idem quod in ſeruilibus cognationibus conſtitutum eſt, etiam in ſeruilibus adfinitatibus ſeruandum eſt, *l. Adoptiuus 14. §. Idem tamen ff. de rit. nup.* Et ſeruiles cognationes, vel affinitates, hæ ſunt, quæ in ſeruitute ſunt contractæ.

b *Manumiſſi fuerint.* Iure Ciuili inter ſeruos non contrahitur matrimonium, ſed contubernium, *l. Cum ancillis 3. C. de inceſt. nup.* Et ſeruiles cognationes ad leges non pertinent, *l. Iuriſconſultus 10. §. 1. ff. de grad.* & conſequenter non impediunt contubernium. Sed Iure Canonico nec inter ſeruos matrimonia prohibentur, *cap. 1. de coniug. ſeru.* Et ſeruis & hominibus liberis cognationes æqualiter impedimento ſunt nuptijs.

Ad §. Sunt & aliæ.

Sunt & aliæ (a) perſonæ, quæ propter diuerſas rationes, nuptias contrahere prohibentur; quas in libris Digeſtorum, ſeu Pandectarum ex veteri iure collectarum enumerari permiſimus. 4

a *Sunt & aliæ perſonæ.* Verbi gratia Senatores, eorumque liberi libertinam vxorem habere non poſſunt, *l. lege Papia 23. ff. de rit. nup.* Neque poſſunt eſſe nuptiæ inter filiam, neptem, proneptem ſenatoris, & libertinum, *l. oratione 16. l. ſemper 42. ff. de rit. nup.* Hæc tamen hodie ſunt correcta per *Nouellam 78.*

Tutor

Tutor quoque, vel curator pupillam, vel adultam quondam ſuam ſibi, vel filio, nepotiue ſuo collocare non poteſt in matrimonium, *l. Senatus Conſulto* 59. *l. non eſt matrimonium* 66. *ff. de rit. nup. l. Si tutor.* 7. *C. de interdic. mat.* Item qui officium in aliqua Prouincia adminiſtrat inde oriundam, vel ibi domicilium habentem, vxorem ducere non poteſt, *l. Si quis officium* 38. *ff. de rit. nup.* Sed leges Ciuiles ſupradictæ, à lege Canonica ſunt correctæ, & conſequenter hodie licitè contrahitur matrimonium 1
inter perſonas ſupra numeratas. *Abbas in cap. vlt. de ſecund. nup. ſub num.* 2. Item per *l. vnicam.* §. *Nec ſit facultas C. de rapt. virg.* Raptor nullo modo, nulloque tempore poteſt cum rapta nuptias contrahere. Sed Iure Canonico, Raptor cum rapta, quæ poſtmodum liberè conſentiat, matrimonium legitimè contrahit, *cap. vlt. de raptor. & incend.* Ex Tridentino tamen *ſeſs.* 24. *cap.* 6. *de refor. mat.* quamdiù rapta in poteſtate raptoris manet, nullum inter eos poteſt conſiſtere matrimonium. Et etiam aliæ perſonæ, quæ propter diuerſas cauſas, nuptias contrahere 2
prohibentur, numerantur ab *Accurſio, & alijs DD. hic.*

Ad §. Si aduerſus ea:

Si aduerſus (a) *ea, quæ diximus, aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ,* (b) *nec matrimonium, nec dos* (c) *intelligitur. Itaque ij qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate* (d) *patris non ſunt: ſed tales ſunt (quantum ad patriam poteſtatem pertinet) quales ſunt ij, quos mater* (e) *vulgò concepit. Nàm nec hi patrem habere intelli-* 3
guntur, cùm (f) *is etiam pater incertus eſt: vnde ſolent* (g) *ſpurij appellari, vel à Græca voce, quaſi* (h) σποράδην *concepti, vel quaſi* (i) *ſine patre filij. Sequitur ergo, vt diſſoluto tali coitu, nec dotis* (k) *exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias* (l) *pœnas patiuntur, quæ Sacris Conſtitutionibus continentur.*

a SI *aduerſus ea, quæ diximus, aliqui coierint.* Hoc eſt, ſi contra ſupradicta legum præcepta aliqui nuptias contraxerint de 4
facto.

b *Nec nuptiæ, nec matrimonium.* Ea enim quæ lege fieri prohibentur, ſi fuerint facta, non ſolùm inutilia, ſed pro infectis etiam habentur, *l. Non dubium* 5. *C. de legibus.*

c *Nec dos intelligitur.* Dotis appellatio non refertur ad ea matrimonia, quæ conſiſtere non poſſunt. Neque enim dos ſine matri-

matrimonio eſſe poteſt. Vbicunque igitur matrimonij nomen non eſt, nec dos eſt, *l. dotis appellatio 3. ff. de Iur. dot.*

d *In poteſtate patris non ſunt*. In poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis nuptijs procreauimus, *princ. tit. de pat. pot.*

e *Quos mater vulgò concepit*. Propriè vulgò concepti dicuntur, qui patrem demonſtrare non poſſunt, *l. vulgò concepti 23. ff. de ſtat. hom.* Hoc eſt, qui ex meretricio coitu naſcuntur. Impropriè verò etiam ij, qui poſſunt quidem patrem demonſtrare, 1
ſed eum habent, quem habere non licet, vulgò concepti dicuntur, *d. l. vulgò concepti, Vulp. in frag. tit. 5. §. Si quis eam,* veluti procreati ex cognata, vel affine.

f *Cùm is etiam pater incertus eſt*. Sic legitur apud Cuiac. & ſenſus eſt: Vulgò concepti patrem habere non intelliguntur, quandoquidem is etiam incertus eſt. In vulgatis editionibus legitur: cùm & his pater incertus ſit.

g *Vnde ſolent ſpurij appellari*. Spurij appellantur quaſi ſine patre filij, vt hic in *textu, & confirmatur ex Gaio lib. 1. Inſtit. tit. 4.* 2
Pater verò is eſt, quem nuptiæ demonſtrant, *l. Quia ſemper 5. ff. de in ius voc.* Ideòque generaliter omnes, qui non legitimè quæſiti ſunt, ſpurij appellantur, *d. l. vulgò concepti 23. ff. de ſtat. hom. l. Diuus 26. ff. de capt. & poſtlim. reuerſ. l. Si qua illuſtris 5. C. ad Senat. Conſ. Orfic. l. Si ignorans 3. C. ſolut. mat. l. 1. C. Theodoſ. de inceſt. nup.*

h *σποράδην*: Ideſt, ſparſim & vulgò ac paſſim. *Theoph.*

i *Vel quaſi ſine patre filij*. Apud Theophilum legitur: vel à latinis notis S.P. quaſi ſine patre filij. Et rectè. Nàm apud Ro- 3
manos, Spurius, prænomen erat, quod duabus literis SP. ſcribebatur: Duabus verò literis S.P. notabantur qui ſine patre legitimo nati erant. Quæ res errori anſam præbuit, vt Spurius is diceretur, qui legitimum patrem non haberet. *Plutarc. in Quæſt. Rom. q. 103.*

k *Nec dotis exactioni locus ſit*. Quia, vt ſuprà diximus, vbicunque matrimonij nomen non eſt, nec dos eſt, *l. 3. ff. de Iur. dot.* Quod igitur dotis nomine ob iniuſtum matrimonium datum eſt, fiſco adiudicatur, *l. Inceſtæ 52. l. dote 61. ff. de rit. nup. l. Qui* 4
contra 4. C. de inceſt. nup. Nouella 12. cap. 1.

l *Et alias pœnas patiuntur*. Iure nouiſſimo inceſtas nuptias contrahentis pœna eſt Infamia, confiſcatio omnium bonorum, cinguli priuatio, & exilium: & ſi vilis fuerit, etiam corporis caſtigatio. Quod ſi ex prioribus nuptijs inculpabilibus extent filij, aut nepotes fortè, aut vlterius: paternam mox illi accipiunt

piunt ſucceſſionem , ſuæ quidem poteſtatis patris ſupplicio facti: paſcentes autem eum , & alia neceſſaria præbentes . *Nouella* 12. *cap.*1. Liberi verò inceſtuoſi , parentibus non ſuccedunt , neque alendi ſunt ab eis . *Nouella* 89. *cap. vlt.* Ex æquitate tamen Canonica à parentibus alendi ſunt , *cap. cum haberet* 5. *de eo qui dux. in mat. quam pollu.&c.* An autem pœnæ Iuris Ciuilis locum habeant aduerſus contrahentes inceſtas nuptias
in gradu prohibito tantummodò ſecundum Ius Canonicum? 1
Negatiuè reſpondendum exiſtimo . *Videte Fachin. Controuerſ. Iur. lib.*13. *cap.*62.

Ad §. Aliquando.

Aliquando autem euenit , vt liberi , qui ſtatim , vt nati ſunt , in poteſtate parentum non ſunt , poſtea in poteſtatem parentum redigantur :
qualis eſt is , qui dum naturalis (a) *fuerat , poſteà curiæ* (b) *datus ,* 2
poteſtati (c) *patris ſubijcitur . nec non is , qui à muliere* (d) *libera procreatus , cuius matrimonium minimè legibus interdictum fuerat , ſed ad quam pater* (e) *conſuetudinem habuerat , poſtea ex noſtra* (f) *Conſtitutione dotalibus* (g) *inſtrumentis compoſitis , in poteſtate* (h) *patris efficitur . Quòd* (i) *etſi alij liberi ex eodem matrimonio fuerint procreati , ſimiliter noſtra Conſtitutio præbuit .*

a Q*VI dùm naturalis fuerat .* Hoc loco , naturalis dicitur qui
naſcitur ex concubina . 3

b *Curiæ datus .* Curia in municipijs & colonijs dicitur , quæ Romæ Senatus : & Decuriones ſiuè Curiales , qui Senatores . Curiæ igitur datus , ideſt, Decurio ſiuè Curialis factus , *H. hic .* ſeù quod idem eſt , in municipiis & colonijs conſilij publici gratia conſcriptus , *l. Pupillus* 239. *§. Decuriones ff. de verb. ſig.*

c *Poteſtati patris ſubijcitur .* Filius naturalis Curiæ datus fit legitimus etiam exiſtentibus legitimis , ſiuè pater eum offerat Curiæ , ſiuè ipſe filius ſe Curiæ offerat ex patris vltima voluntate . 4
Filus verò , qui per ſemetipſum ad hoc procedit : tunc ſolummodò auditur , cum nullus legitimorum filiorum exiſtit . *Nouella Quib. mod. nat. effic. ſui cap.*1. Vbi etiam additur , quod naturalis filia , ſi curiali vxor detur , ius filiæ familias adipiſcitur . Quod autem naturalis filius Curiæ datus fieret legitimus, fuit inſtitutum propter Decurionum penuriam . Quia cum ma-

Digitized by Google

magna eſſent onera Curiarum, plerique Decuriones ſiuè Cu-
les ſieri recuſabant. Ideòque leges Ciuiles, vt Curiæ poſſent compleri, multa priuilegia, inter quæ ſupradictum connumeratur, Curialibus indulſerunt, quibus ad onus Curiæ ſuſcipiendum inuitarentur homines.

d *A muliere libera procreatus* - Iure tamen nouiſſimo idem eſt ſi procreatus fuit ex ancilla concubina poſtea manumiſſa, & ducta in matrimonium. *Nouella* 18. *cap. vlt. & Nouella* 78. 1
cap. 3.

e *Ad quam pater conſuetudinem habuerat*. Hoc eſt, quam pater in concubinatu habuerat, *l. nuper* 11. *in princ. C. de natur. liber.* Sed Iure Canonico nati ex ſoluto & ſoluta per ſubſequens matrimonium efficiuntur legitimi, quamquam inter parentes eorum non eſſet concubinatus *Abb. in cap. tanta* 6. *ſub num.* 14. *Qui fil. ſint legit.*

f *Ex noſtra Conſtitutione*. *l. Cum quis* 10. *C. de natural. liber.*

g *Dotalibus inſtrumentis compoſitis*. Hoc eſt, compoſitis Inſtru- 2
mentis nuptialibus. §. *Sui autem*, *Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. defer.* Non eſt igitur neceſſarium vt dos conſtituatur: ſed vt matrimonium publicis literis conſignetur. *Videte Cuiac. obſeru. lib.* 13. *cap.* 4. Sed Iure Canonico per ſubſequens matrimonium legitimantur anteà geniti, licèt matrimonium contrahatur ſine Inſtrumentis nuptialibus *Abb. in cap. tanta* 6. *ſub num.* 2. *Qui fil. ſint legit.*

h *In poteſtate patris efficiuntur*. Legitimatus per ſubſequens
matrimonium, non tantùm Ius ſuitatis, ſed etiam Ius adgna- 3
tionis adquirit. Quod non ſimiliter fit per oblationem Curiæ. Nàm eo modo legitimatus, patri tantùm ſuus & legitimus fit, *l. communium* 9. *C. de natural. liber.*

i *Quòd etſi alij liberi ex eodem matrimonio fuerint procreati, ſimiliter noſtra Conſtitutio præbuit*. Sic legendum exiſtimo. Et ſententia huius loci eſt: vt quamuis alij liberi ex eodem matrimonio fuerint procreati, nihilominus tamen etiam hi qui ante matrimonium ex concubinatu nati ſunt, filiorum familias ius ha-
beant, *d. l. cum quis* 10. *C. de natural. liber.* Scitè etiam H. hunc 4
locum ità reſtituit (Quòd etſi alij liberi nulli ex eodem matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra Conſtitutio præbuit) vt caſum ſignificet Iuſtinianus, de quo conſtituit in *l. nuper* 11. *C. de natural. liber.* nimirum, vt quamuis liberi ex matrimonio contracto nulli ſuſcepti ſint, (quod ex verbis ſuperioris legis requiri ſanè videbatur) nihilominus tamen filio-

rum

Digitized by Google

rum familias ius adipiſcantur anteà nati, ne de ſuo ſtatu incerti ſint.

De (a) Adoptionibus.

TITVLVS XI.

Non ſolùm autem naturales (b) *liberi, ſecundùm* (c) *ea, quæ dixi-* 1
mus, in poteſtate noſtra ſunt, verum etiam ij (d) *quos adoptamus.*

a DE *Adoptionibus.* Adoptio naturæ ſimilitudo eſt, vt aliquis
filium habere poſſit, quem non generauit. *Gaius lib. 1.*
Inſt. tit. 5. vel Adoptio eſt. Actus legitimus naturam immitans
ad eorum, qui liberos non habent, ſolatium inuentus. Et
ideò dictum eſt adoptionem ad eorum, qui liberos non habent,
ſolatium inuentam eſſe, non quod ij tantum adoptent,
qui liberos non habent: nàm & ij qui habent, citra impedi- 2
mentum adoptant, ſed vt id quod plerumque fit oſtendatur.
Theop. hìc.

b *Naturales liberi.* Siue ſint ex iuſtis nuptijs procreati, *princ. tit. de pat. pot.* ſiuè poſteà legitimati. *§.vlt. de nuptijs.*

c *Secundùm ea, quæ diximus. In §.vlt. de nupt. & in princ. tit. de pat. pot.*

d *Verùm etiam hi, quos adoptamus.* Hodie tamen hoc procedit cum diſtinctione, de qua in §.*Sed hodie, hoc titulo.*

3

Ad §. Adoptio.

Adoptio autem (a) *duobus modis fit, aut principali* (b) *reſcripto, aut*
imperio (c) *magiſtratus. Imperatoris auctoritate adoptare quis po-*
teſt eos (d) *eaſue, qui* (e) *quæue ſui iuris ſunt: quæ ſpecies adoptio-*
nis dicitur (f) *arrogatio. Imperio magiſtratus adoptare licet eos*
eaſue, qui quæue in poteſtate parentum ſunt: ſiuè primum gradum
liberorum obtineant, qualis filius, filia: ſiuè inferiorem, qualis eſt
nepos, neptis, pronepos, proneptis. 4

a ADoptio autem duobus modis fit. Eſt igitur adoptio nomen generale habens ſub ſe duas ſpecies, arrogationem, & adoptionem in ſpecie, vt ſequitur hic in textu.

b *Aut principali reſcripto.* Olim arrogatio per populi rogationem fiebat. *Gellius lib. 5. cap. 19. Gaius lib. 2. Inſt. tit. 3.* Sed

Digitized by Google

quoniam lege Regia, populus omne imperium ſuum & poteſtatem principi conceſſit. §. *Sed & quod principi*, *Inſt. de Iur. nat. gen. & ciu.* Arrogationes ex Reſcripto principali fieri cæperunt, *l. Arrogationes 6. C. de adop.* Arrogatio igitur ex indulgentia principali facta, perinde valet apud prætorem, vel præſidem intimata, ac ſi per populum Iure antiquo facta eſſet, *l. 2. in fine C. de Adop.*

c *Aut imperio magiſtratus.* Prætoris, Præſidis Prouinciæ, Proconſulis. §. *In plurimis, & ibi Theoph. h. t.*

d *Eos easue.* Nàm & fæminæ ex reſcripto principis adrogari poſſunt, *l. nàm & fæminæ 21. ff. de adop.* Per populum verò Romanum, fæminæ quidem non adragabantur, *Vlp. in frag. tit. 8. §. per prætorem.* Cauſa illa erat, quia nulla cum fæminis comitiorum communio erat. *Gellius lib. 5. cap.* 19.

e *Qui queue ſui iuris ſunt.* Per arrogationem ex ſui iuris fiunt alieno iuri ſubiecti, ſubiectæue. §. *Illud proprium eſt. h. t.*

f *Dicitur arrogatio.* Vel quia olim per populi rogationem fiebat. *Gellius d. lib. 5. cap.* 19. Vel quia & ille qui adoptat interrogatur, vtrum illum quem adoptat filium habere velit: & ille qui adoptatur interrogatur, vtrùm id fieri velit. *Gaius Inſtit. lib. 1. tit. 5. l. 2. ff. de Adopt.*

Ad §. Sed hodie.

Sed hodie ex noſtra (a) *Conſtitutione, cum filiusfamilias à patre* (b) *naturali extraneæ* (c) *perſonæ in adoptionem datur, iura patris* (d) *naturalis minimè diſſoluuntur: nec quidquam ad patrem adoptiuum tranſit, nec in poteſtate eius eſt, licèt ab inteſtato iura ſucceſſionis ei à nobis tributa* (e) *ſint. Si verò pater naturalis non extraneo, ſed auo filij ſui materno, vel ſi ipſe naturalis pater fuerit emancipatus, etiam auo paterno, vel proauo ſimili modo paterno, vel materno filium ſuum dederit* (f) *in adoptionem: in hoc caſu, quia concurrunt in vnam perſonam & naturalia* (g), *& adoptionis iura, manet ſtabile* (h) *ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis nodo constrictum, vt & in familia, & in poteſtate* (i) *huiuſmodi patris adoptui ſit.*

a EX *noſtra Conſtitutione.* Hæc conſtitutio eſt diciſio *l. Cum in adoptiuis 10. C. de adop.*

b *Naturali.* Et legitimo.

c *Extraneæ perſonæ.* Extrane... hic vocat Imperator eum, qui

qui non eſt in numero parentum. §. *Sed ea omnia, verſ. noſtra autem, de hered. quæ ab inteſt. defer.*

d *Iura patris naturalis miuimè diſſoluntur*. Olim, cum filiusfamilias à patre naturali etiam extraneæ perſonæ in adoptinem dabatur, poteſtas patris naturalis tranſibat in adoptidm. *Theoph. hic, d. l. Cum in adoptiuis* 10. *in princ. C. de adop.*

e *Tributa ſint*. Habet adoptatus Iura ſucceſſionis ab inteſtato, in bonis patris adoptiui, etiam cum legitimis & naturalibus. 1
Myn. hic ſub num. 2.

f *Dederit in adoptionem*. Actis interuenientibus apud competentem Iudicem, præſente eo, qui adoptatur, & non contradicente, nec non eo præſente, qui adoptat. §. *Sed & ſi pater, Inſt. Quib. modis ius pot. ſol.*

g *Et naturalia, & adoptionis iura*. Planiùs hoc loco Iuſtianus ſic dixiſſet: Et naturalis, & adoptiuæ paternitatis iura. *H.*

h *Manet ſtabile ius patris adoptiui*. Cui filius adoptiuus acquirit quæ poſſunt acquiri. Et eidem neceſſario ſuccedit patris verò 2
naturalis ſucceſſionem moleſtare non poteſt, *d. l. Cum in adoptiuis* 10. §. *Si verò pater naturalis C. de adop.*

i *Et in poteſtate huiuſmodi patris adoptiui ſit*. Quod ſi ab eodem fuerit emancipatus, iterum ad patrem naturalem rauertitur, *d. l. Cum in adoptiuis* 10. §. *Si verò pater naturalis. C. de adop.*

Ad. §. Cùm autem impubes.

Cùm autem (a) *impubes per principale reſciptum adrogatur, cauſa* 3
(b) *cognita adrogatiò permittitur: & exquiritur cauſa adrogationis an honeſta ſit, expediatque pupillo: & cum quibuſdam conditionibus adrogatio fit, ideſt, vt caueat* (c) *arrogatur perſonæ* (d) *publicæ, hoc eſt tabulatio, ſi intra* (e) *pubertatem pupillus deceſſerit, reſtituturum ſe bona illis, qui, ſi* (f) *adoptio facta non eſſet, ad ſucceſſionem* (g) *eius venturi eſſent. Item, non aliàs emancipare eum poteſt adrogator, niſi cauſa cognita, degnus* (h) *emancipatione fuerit, & tunc ſua* (i) *bona ei reddat. Sed ſi decedens pater eum exheredauerit, vel viuus ſine iuſta* (k) *cauſa cum emancipauerit;* 4
iubetur (l) *quartam* (m) *patrem ei bonorum ſuorum* (n) *relinquere, videlicèt præter bona, quæ ad patrem adoptiuum tranſtulit, & quorom commodum ei poſtea adquiſiuit.*

a CVM *autem impubes.* Pupilli auteà quidem non poterant arrogari: nunc autem poſſunt ex conſtituiione Diui Antonini. *Vlp. in frag. tit. de adop.* §. *per prætorem*

Digitized by Google

b *Cauſa cognita*. Ea, in quibus conſiſtit hæc cauſæ cognitio; numerantur in *l. Nec ei* 17. §. *eorum ff. de adop.* Et notate, quod neceſſe eſt etiam omnes tutores ſuam auctoritatem præſtate, *l. vlt.* §. *vlt. C. de auct. præſt.*

c *Vt caueat arrogator*. Idoneis fideiuſſoribus datis, *l.* 2. *C. de adop.* Quæ ſatiſdatio ſi omiſſa fuerit: vtilis actio in adrogatorem datur, *l. his verbis* 19. *ff. de adop.*

d *Perſonæ publicæ, Hoc eſt tabulario*. Sic legitur apud Cuiac. 1
Et hanc lecturam Theph. comprobat.

e *Si intra pubertatem*. Hæc ſatiſdatio vltra pubertatem non fuit producta. *Nàm pubertate finitur ſubſtitutio pupillaris*. §. *Qua ratione Inſt. de pupill. ſubſtit.* Et ſi impubes non fuiſſet arrogatus, potuiſſet pubes iam factus, facto teſtamento, venientes ab inteſtato excludere. §.*Cum ergo.Inſt. Qui & quib. ex cauſ. manumit. non poſſ.*

f *Si adoptio facta non eſſet*. Nàm adoptio agnationem, & pupillare teſtamentum peremit. §. *vlt. de legit. agnat. tut. &* §. *non* 2
tamen, Quib. mod. teſt. infir.

g *Ad ſucceſſionem eius venturi eſſent*. Vel ex ſubſtiautione pupillari, vel ab inteſtato. *In l. Non aliter* 18. *ff. de adop.* legitur: ad quos res peruentura eſſet. *Et in l. ſeq.* additur, quod his verbis ſatiſdaonis: Ad quos res peruentura eſſet: & libertatibus proſpectum eſſe, quæ ſecundis tabulis datæ ſunt, & multò magis ſubſtitituto ſeruo, Item legatariis, nemo dubitat.

h *Dignus emancipatione fuerit*. Vt quia fortè quid eorum deſignauerit, ob quæ etiam exheredari potuiſſet iuſtus filius. *Mynſ.* 3
hic ſub. num. 5.

i *Sua bona*. Quæ ad patrem adoptiuum tranſtulit, & quorum commndum ei poſtea adquiſiuit, vt hic in texu in fine. §.

k *Sine iuſta cauſa* Si impubes arrogatus cauſa cognita emacipatus fuerit, quartam perdit, *l. Vlt. ff. Si quid iu fraud. pat.*

l *Iubetur*. Ex Conſtitutione Diui Pij, *d. l. vlt. ff. Si quid in fraud. pat.* Et proinde hæc quarta ſolet dici, quarta Diui Pij.

m *Quartum partem ei bonorum ſuorum*. Ideſt, quartam partem
omnium bonorum ſuorum, ſi hunc ſolum filium habeat, vel 4
quartam debitæ ab inteſtato portionis ſi alij ſint filij.*Cuiac.& Baro.hic.*Et hanc quartam impubes arrogatus cõſequitur ex bonis, quæ mortis tempore illius,qui adoptauit,fuerunt. Et ſi quid in fraudem eius alienatum fuerit: quaſi per Caluiſianam, vel Fauianam actionem reuocandum eſt. *d. l. vlt. ff. quid in fraud. pat.* Non tamen impubes arrogatus habet inoſſicioſi querelam,

ſed

ſed conditione ex reſcripto Diui Pij dictam quartam conſequitur, *l.Papinianus* 8. §. *Si quis impubes ff. de Inoffic. teſt.* Sed an hæc quarta hodie per *tex. in A. de triente, & ſemiſſe, cap.* 1. ſit aucta eodem modo, quo aucta eſt quarta legitimorum, & naturalium. Reſpondetur negatiuè *gloſ. in d. A. de trien. & ſem. cap.*1. In verbo, hoc obſeruando. Et hæc ſententia communiter obtinuit. *Mynſ.hic ſub num.*13.

n *Relinquere.* Rectè, relinquere: Nàm hæc quarta non priùs 1
debetur, quàm arrogator deceſſerit, *l.*1. §.*Si impuberi ff. de collatione bonorum*.

Ad §. Minorem natu.

Minorem natu, maiorem non poſſe adoptare, placet. adoptio enim naturam imitatur: & pro monſtro eſt, vt maior ſit filius, quam pater. Debet itaque is, qui ſibi filium per adoptionem, vel adrogationem facit, plena pubertate, ideſt, decem (a) *& octo annis* 2
præcedere.

a DEcem *& octo annis*. Cuiacius tamen hic in verbo, pubertate, exiſtimat fæminam quatuordecim tantùm annis maiorem eſſe debere eo, quem ſibi per arrogationem vel per adoptionem filium facit, vt quemadmodum maturius biennio fœminæ pubeſcunt, ita etiam maturius biennio plenam pubertatem adipiſcantur. Iuuatur hæc ſententia per *textum in l. Mela* 14. *ff. de aliment. & cib. leg.* 3

Ad §. Licet autem.

Licet autem & in locum nepotis vel pronepotis, vel in locum neptis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamuis (a) *filium quis non habeat.*

a QVamuis *filium quis non habeat*. Quia ſufficit eum natura
poſſe habere filium, & ex eo nepotem: In adoptionibus 4
enim ſpectatur naturalis facultas, & potentia, non actus §. *Sed & illud, h. t.* Vnde & qui vxorem non habent, filios adoptare poſſunt, *l. Et qui vxorem* 30. *ff. de adop.* Sufficit enim quòd natura vxorem habere, & ex ea filios ſuſcipere poſſint.

Ad

Digitized by Google

Ad §. Et tam filium.

Et tam (a) *filium alienum quis in locum nepotis adoptare poteſt, quàm nepotem in locum filij.*

a ET *tam filium &c.* Huius loci ſententia hæc eſt: Filium alie- 1
num quis in locum nepotis adoptare poteſt, vel nepotem
alienum in locum filij. Si tamen Titius habeat Gaium filium,
& ex eo nepotem Seium, non poterit quis adoptare Seium in
locum filij, & Gaium in locum nepotis ex Seio, ne Gaius qui
eſt pater naturalis Seij, videatur eſſe filius eiuſdem Seij, quod
eſt contra naturam. §. *Minorem, hoc titulo.* Nec etiam fratrem
ſibi quiſquam per adoptionem facere poterit, *l. Nec apud* 10.
C. de hæred. inſtit. Ratio eſt: quia adoptio imitatur naturam,
d. §. Minorem h. t. Et hoc naturale eſt, quod frater à fratre non 2
naſcatur, *gl. in d. l. nec apud, in verbo, frater.*

Ad §. Sed ſi quis.

Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex eo filio quem habet iam adoptatum, vel quaſi ex illo quem naturalem in ſua poteſtate habet: in eo caſu, & filius (a) *conſentire debet, ne ei inuito ſuus heres adgnaſcatur. Sed ex contrario ſi auus ex filio nepotem det in adoptio-* 3
nem: non eſt neceſſe (b) *filium conſentire.*

a ET *filius conſentire debet, ne ei inuito &c.* Igitur filius conſentire debet, non vt adoptio valeat, ſed vt auo, qui adoptauit, mortuo, nepos incipiat eſſe filio ſuus heres, *l. Si is qui filium* 11. *ff. de adop. Pacius hic in Analy. & legum Conciliatarum cent.* 7. *q.* 86.

b *Non eſt neceſſe filium conſentire.* Quia nepos ex filiofamilias
non eſt in patris ſui, ſed in ſolius aui poteſtate. §. *vlt. Inſtit.* 4
de pat. pot.

Ad §. In plurimis.

In plurimis autem cauſis adſimilatur is qui adoptatus vel adrogatus eſt, ei qui ex legitimo matrimonio natus eſt, & ideò ſi quis per Impera-

torem,

torem, ſiue apud Prætorem, vel Præſidem (a) *Prouinciæ non* (b) *extraneum adoptauerit, poteſt eundem alij in adoptionem dare.*

a VEL *Præſidem Prouinciæ*. Addit Theophilus: vel Proconſulem.

b *Non extraneum*. Hæc verba ad eam adoptionem quæ fit apud
Prætorem, vel Præſidem Prouinciæ, referenda ſunt, non
etiam ad eam, quæ fit per Imperatorem, in qua nihil fuit à 1
Iuſtiniano innouatum §. *Sed hodie h. t.* Si quis igitur Imperatoris auctoritate etiam extraneum adrogauerit, poterit eundem in adoptionem alij dare. Ius enim in adoptionem dandi, patriæ poteſtatis pars eſt, & adrogatus poteſtati adrogatoris indiſtinctè ſubijcitur, §. *Illud proprium eſt, h.t.*

Ad §. Sed & illud.

Sed & illud vtriuſque adoptionis commune eſt, quòd & ij, qui genera- 2
re (a) *non poſſunt, quales ſunt ſpadones*, (b) *adoptare* (c) *poſſunt: caſtrati* (d) *autem non* (e) *poſſunt*.

a QVI *generare non poſſunt*. Planiùs ſic dixiſſet Iuſtinianus: Qui proper vitium quoddam, quod tamen ſanabile eſt, generare non poſſunt. H.

b *Spadones*. Spadonum generalis appellatio eſt, quo nomine
tam hi qui natura ſpadones ſunt, item thlibiæ, thlaſiæ: ſed &
ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continentur, *l. Spadonum* 128. 3
ff. de verb. ſig. Sed hoc loco ſpadones ſunt, qui propter vitium aliquod aut frigiditatem membrorum genitalium, liberis operam dare non poſſunt, ſed eo ſublato, liberos ſuſcipere poſſunt. *Theoph. hic.*

c *Adoptare poſſunt*. Quoniam ſperare poſſunt fore, vt vitio, quo tenentur, ceſſante, liberos poſſint procreare.

d *Caſtrati*. Caſtrati ſunt, quibus exſecta ſunt membra virilia. *Idem Theoph.*

e *Non poſſunt*. Quia ſperare non poſſunt, vt liberis vnquam 4
dent operam. Sed poſt Iuſtinianum Leo Imperator *Nouella* 26. caſtratis quoque adoptandi facultatem conceſſit.

Ad

Ad §. Fœminæ.

Fœminæ quoque adoptare non poſſunt: quia nec naturales liberos in ſua poteſtate habent, ſed ex indulgentia principis ad ſolatium (a) *liberorum amiſſorum adoptare* (b) *poſſunt.*

a A*D ſolatium liberorum amiſſorum*. Sed Leo Imperator *Nouel-* 1
la 27. etiam fœminis, quæ matres non fuerint, adoptandi poteſtatem conceſſit.

b *Adoptare poſſunt*. Non vt ius poteſtatis conſequantur, ſed vt filium perindè atque ex ſe progenitum, ad vicem naturalis legitimique filij habeant, *l. mulier* 5. *C. de adop.*

Ad §. Illud proprium.

Illud proprium (a) *eſt adoptionis illius, quæ per ſacrum oraculum fit;* 2
quòd is, qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe adrogandum dederit: non ſolùm (b) *ipſe poteſtati adrogatoris ſubijcitur, ſed etiam* (c) *liberi eius in eiuſdem fiunt poteſtate, tanquam nepotes. Sic enim* (d) *Diuus Auguſtus non antea Tiberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptaſſet: vt protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.*

a I*Llud proprium eſt &c.* Ait Iuſtinianus: Illud proprium eſt adoptionis illius, quæ per ſacrum oraculum fit. Hoc eſt, 3
illud proprium eſt arrogationis. Arrogatio enim per reſcriptum Principis fit, quod ſacrum oraculum appellatur. Oracula quidem ab eo ipſo appellata ſunt, quod eſt in his Deorum oratio, vt Cicero in Topicis author eſt. Sed quia Romani Principes aliquid Maieſtatis ſuper humanæ ſibi attribuerunt, factum eſt, vt reſcriptum eorum ſacrum oraculum diceretur. *Mynſ. hic. In l. 2. §. vlt. ff. de adop.* Gaius ſimpliciter ſcripſit: Hoc verò proprium eſt eius adoptionis, quæ per Principem fit. 4

b *Non ſolùm ipſe*. Omnia etiam, quæ eius fuerunt, & adquiri poſſunt, tacito iure ad eum tranſeunt, qui adrogauit, *l. Si pater familias* 15. *ff. de adop.* Et hæc adrogatori antea quidem pleno iure adquirebantur: nunc autem quoad vſumfructum tantùm adquiruntur eidem. §. 1. *de adquiſ. per arrog.*

c *Sed etiam liberi eius*, Sed & hi, qui poſtliminio redeunt, vel

qui

qui in vtero fuerunt cùm adrogaretur, ſimili modo in poteſtatem adrogatoris rediguntur, *d.l.ſi paterfamilias* 15. *ff.de adop.*

d *Sic enim Diuus Auguſtus, non antea Tiberium adoptauit &c.* Romam reuerſus Tiberius adoptatur ab Auguſto: coactus prius ipſe Germanicum fratris ſui filium adoptare. Suetonius in Tiberio.

Ad §. Apud Catonem. 1

Apud (a) *Catonem benè ſcriptum refert antiquitas: ſeruos, ſi à domino adoptati ſint, ex hoc ipſo* (b) *poſſe liberari. Vnde & nos eruditi, in noſtra* (c) *Conſtitutione etiam eum ſeruum, quem dominus actis* (d) *interuenientibus filium ſuum nominauerit, liberum eſſe conſtituimus, licèt hoc ad ius filij accipiendum non ſufficiat.*

a *Apud Catonem.* Hic eſt M.Cato, M.Catonis Cenſorij filius, quem *Gellius lib.*13. *cap.*18. egregios de Iuris diſciplina libros reliquiſſe tradit. 2

b *Ex hoc ipſo poſſe liberari.* Non tamen filiorum iure donari: qnia talis adoptio non valet. *Theoph.*

c *In noſtra Conſtitutione. In l.vnica, §. Similique modo C. de lat. lib. tol.*

d *Actis interuenientibus.* Inter acta, *d. l. vnica. §. Similique modo.* Acta commentarij ſunt ſeù monumenta eorum, quæ aguntur in iudicio. *Cuiac. hic.*

3

Quibus modis ius (a) poteſtatis ſoluitur.

TITVLVS XII.

Videamus (b) *nunc quibus modis ij, qui alieno* (c) *iuri ſunt ſubiecti, eo iure liberentur. Et quidem ſerui quemadmodum poteſtate liberantur, ex ijs intelligere poſſumus, quæ de ſeruis manumittendis ſuperiùs* (d) *expoſuimus. Hi verò, qui in poteſtate parentis ſunt,* 4
mortuo eo, ſui iuris fiunt: Sed hoc diſtinctionem recipit. Nam mortuo (e) *patre, ſanè* (f) *omnimodo filij filiæue ſui iuris efficiuntur. mortuo verò auo, non omnimodò nepotes nepoteſque ſui iuris fiunt: ſed ita, ſi poſt mortem aui in poteſtatem patris ſui recaſuri non ſunt. Itaque ſi moriente auo pater eorum viuit, & in poteſtate* (g) *patris ſui eſt; tunc poſt obitum aui in poteſtate patris ſui fiunt. Si verò is,*

Digitized by Google

quo tempore auus moritur, aut iam mortuus eſt, aut exijt (h) *de poteſtate patris: tunc ij, quia in poteſtatem eius cadere non poſſunt, ſui iuris fiunt.*

a QVibus modis ius poteſtatis ſoluitur. Sic concipiendus eſt titulus. Non autem hoc modo: Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur: vt in libris vulgatis. Nàm non ſolùm agitur in hoc titulo de modis, quibus ſoluitur patria poteſtas, ſed etiam in principio tituli ſignificatur quomodo 1
poteſtas dominorum diſſoluatur.

b *Videamus nunc &c.* Quaſi dicat: Vidimus ſupra quomodo quis alieno iuri ſubijciatur: Videamus nunc quibus modis ij, qui alieno iuri ſunt ſubiecti, eo iure liberentur.

c *Alieno iuri.* Hoc eſt, dominicæ, vel patriæ poteſtati.

d *Superius expoſuimus.* Præſertim ſub tit. de libertinis. §. *Multis autem modis.*

e *Nàm mortuo patre.* In cuius poteſtate erant filij filiæue.

f *Omnimodo.* Sine vlla diſtinctione. 2

g *Et in poteſtate Patris ſui eſt.* Et nunquam exijt de poteſtate patris ſui. Nàm ſi pater filium, ex quo nepos illi eſt in poteſtate, emancipauerit, & poſtea eum adoptauerit: mortuo auo, nepos in patris poteſtatem non reuertitur, *l. Si pater filium* 41. *ff. de adop.*

h *Aut exijt de poteſtate patris.* Per emancipationem, vel alio modo. Niſi fortè per dignitatem exiuiſſet: tunc enim poſt mortem aui recidunt nepotes neptesque in poteſtatem patris ſui, *Nouella* 81. *cap.* 2. 3

Ad §. Cùm autem.

Cùm autem is, qui ob aliquod (a) *maleficium in inſulam deportatur, ciuitatem* (b) *amittat: ſequitur,* (c) *vt eo qui eo modo ex numero Ciuium Romanorum tollitur, perinde* (d) *quaſi mortuo, deſinant* (e) *eius liberi in poteſtate eſſe. Pari ratione, & ſi is, qui in poteſtate parentis eſt, in inſulam deportatus fuerit, deſinit* (f) *in poteſtate parentis eſſe. Sed ſi ex indulgentia principali* (g) *reſtituti fuerint,* 4
per omnia priſtinum ſtatum recipiunt. Relegati (h) *autem patres in inſulam, in poteſtate ſua liberos retinent. Et ex contrario liberi relegati, in poteſtate parentum remanent.*

a OB *aliquod maleficium &c.* Plura maleficia, ob quæ in inſulam quis deportatur, videre potes in *tit. de pub. iud.* §. *Item lex Cornelia de falſis, cum* §§. *ſeq.*

Ciui-

Digitized by Google

b *Ciuitatem amittat*. Per pænam deportationis ad peregrinationem redigitur deportatus, *l. ſed etſi* 10. §.*Si per pænam ff. de in ius voc.* Et conſequenter ſine ciuitate eſt: vt ea, quæ Iuris Ciuilis ſunt, non habeat, *l. Quidam* 17. *ff. de pænis*, *l. prima C. de hæred. inſtit.*

c *Sequitur, vt eo qui eo modo &c.* H. hic contra librorum omnium auctoritatem ſic locum hunc rectè emendat: Sequitur, vt eo qui eo modo ex numero Ciuium Romanorum tollitur, 1 periude quaſi mortuo, deſinant eius liberi in poteſtate eſſe.

d *Perinde quaſi mortuo*. Deportati enim mortuorum loco habentur, *l.* 1. §. *Quidam filium ff. de bon. poſs. cont. tab.*

e *Deſinant eius liberi in poteſtate eſſe*. Neque enim poſſunt liberi, qui Ciues Romani ſunt, in peregrini poteſtate eſſe: cum ſoli Ciues Romani liberos in poteſtate habeant. *Theoph. hic, Vlp. in frag. tit.* 10. §.*Si patri*.

f *Deſinit in poteſtate parentis eſſe*. Cùm enim ſit peregrinus, in poteſtale Ciuis Romani eſſe non poteſt. *Theoph. & Vlp. vbi ſuprà*. 2

g *Sed ſi ex indulgentia principali reſtituti fuerint &c.* Si reſtitutio concepta ſit in infinitum, veluti ſi Princeps dicat: Reſtituo te in integrum: & patria poteſtas, & dignitas, & cætera omnia reſtituta intelliguntur, *l.* 1. *& vlt.* §.*vlt. C. de ſent. paſs.* Secus eſt ſi reſtitutio finita ſit, v. g. ſi præcedens dignitas reſtituta ſit, poteſtas patria repetita non videtur, *l. In inſulam* 6. *C. de ſent. paſs.* Generalis verò ac ſimplex indulgentia Principis, pœnæ tantùm gratiam facit, & reditum exulibus, ſeù deportatis tribuit, *l. vlt. C. de generali abolitione*, *l. generalis* 7. *C. de ſent. paſs.* 3

h *Relegati autem &c.* Relegatio non tollit patriam poteſtatem, quia Relegati Ciuitatem Romanam retinent, *l. Relegatorum* 7. §.*Siue ad tempus ff. de Interdict. & releg.* Obiter hic notate, quod præcipuæ differentiæ inter deportatos & relegatos hæc ſunt. Relegati Ciuitatem, patriam poteſtatem, teſtamenti factionem, bona, & omnia alia ſua iura retinent, & interdum, non in perpetuum, ſed ad tempus relegantur, *l.* 1. *l. relegati* 4. *l. relegatorum* 7. §. *Siue ad tempus ff. de Interdict. & releg.* Deportati 4 omnia illa amittunt, & in perpetuum ſemper deportantur. §.*Cum autem h. t. l. eius qui* 8. *ff. de teſtam. d. l. relegatorum* 7. §. *Hæc eſt differentia*. Non eſt tamen inter deportatos & relegatos differentia in libertate. Nàm etiam deportati remanent liberi, *l. Sed ſi alia*, §. *Quod ſi ff. de bonis damnatorum*.

Ad §. Pœnæ ſeruus.

Pœnæ ſeruus effectus, filios (a) *in poteſtate habere deſinit. Serui* (b) *autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum* (c) *damnantur, & qui beſtijs* (d) *ſubijciuntur.*

a FIlios *in poteſtate habere deſinit.* Quia pœnæ ſeruus effectus & 1
Ciuitatem, & libertatem perdit, *l. Qui vltimo 29. ff. de pœnis.* Vnde etiam è contra, ſi filius familias fiat ſeruus pœnæ, ius patriæ poteſtatis ſoluitur.

b *Serui autem pœnæ &c.* Pœnæ autem ſerui ideò dicuntur hi, qui in metallum damnantur, & qui beſtijs ſubijciuntur, quia nullius planè niſi ſupplicij ſerui ſunt: Ideòque ſi quid eis teſtamento datum fuerit, pro non ſcripto eſt: quaſi non Cæſaris ſeruo datum, ſed pœnæ, *l. Quidam ſunt 17. ff. de pœnis, l. 3. ff. de his, quæ pro non ſcript. hab.* Sed Iure nouiſſimo nemo ingenuus 2
ex ſupplicio fit ſeruus. *A. de nupt. cap. 2. §. Quod autem.*

c *Qui in metallum damnantur.* Ideſt, ad inquirendas eruendaſque venas metalli. Inter eos autem, qui in metallum, & eos, qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tantùm eſt: quòd qui in metallum damnantur, grauioribus vinculis præmuntur: qui in opus metalli, leuioribus. quòdque refugæ ex opere metalli, in metallum dantur: ex metallo, grauius coercentur, *l. aut damnum 8. §. Inter eos ff. de pœnis.* In locum pœnæ metalli ſubrogata eſt triremium pœna in perpetuum. 3
Ludou. à Peguera deciſ. 24. ſub num. 23.

d *Et qui beſtijs Subijciuntur.* Qui in cibum dantur beſtijs, ſubijci beſtijs dicuntur: qui verò cum beſtijs depugnandi causa in arenam intromittuntur, obijci beſtijs magis dicuntur. Baro hic. Hodie tamen his pœnis non vtimur.

Ad §. Filiusfamilias.

4

Filiusfamilias ſi militauerit, vel ſi Senator vel Conſul factus fuerit, remanet in poteſtate patris. Militia enim, vel conſularis (a) *dignitas poteſtate patris filium non liberat. Sed ex Conſtitutione* (b) *noſtra ſumma* (c) *patriciatus dignitas, ilico Imperialibus* (d) *codicillis præſtitis, filium* (e) *à patria poteſtate liberat. Quis enim patiatur, patrem quidem poſſe per emancipationis modum poteſtatis ſuæ nexibus*

xibus filium relaxare: Imperatoriam autem celſitudinem non valere eum, quem ſibi (f) *patrem elegit, ab aliena eximere poteſtate?*

a VEL *conſularis dignitas &c.* Hodie tamen conſularis dignitas filium à patria poteſtate liberat. A. Conſtitutio, quæ dignitatibus &c. *cap.*1.

b *Ex Conſtitutione noſtra. In l.vlt. C.de conſulibus lib.*12.

c *Summa patriciatus dignitas &c.* Hæc patriciatus dignitas ſumma in contextu vocatur, non quia ſit maior cæteris omnibus, ſed quia inter ſummas dignitates numeratur: Conſtat enim ex *Caſſiodoro Variarum lib.6. cap.*2. Conſulatum patriciatu ſuperiorem fuiſſe. Porrò, Iure Inſtitutionum, ſola patriciatus dignitas filium à patria poteſtate eximebat. Et patricij, de quibus hoc loco Iuſtinianus loquitur, ſunt hi, quos Imperator ſibi patres elegit, vt hic in *text. & in d. l.vlt. C. de Conſulibus lib.*12. hoc eſt, ſupremi eius conſiliarij. Sed hodie omnis dignitas & omne cingulum à Curia liberare valens, & Epiſcopalis ordinatio liberos à patria poteſtate liberat. *A. Conſtitutio, quæ dignitatibus &c. cap.*1. *&* 3. *collat.*6. Et quædam harum dignitatum numerantur in *d. A. cap.*1. *& aliæ in l. vlt. C. de decur. lib.*10. Eſt tamen notandum, quod liberati per dignitatem à patria poteſtate, non perdunt aliquod legitimorum ius, ſed ſunt & generi ad eos, & ipſis ad genus intacta legitima, & ex natura ſeruata iura, & filij eorum poſt mortem auorum ſub eorum recidunt poteſtatem, ac ſi contigiſſet eorum parentes morte ſuorum patrum, & non per dignitatem ſuæ poteſtatis fieri *d. A. Conſtitutio, quæ dignitatibus &c. cap.*2. 1 2 3

d *Imperialibus Codicillis.* Ideſt, literis, diplomatibus.

e *Filium à patria poteſtate liberat.* Leges tantam patricijs reuerentiam detulerunt, vt in ſacris poſitus, cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ poteſtatis nexibus exuatur, niſi contra ſpecialiter à Principe caueatur. *Caſſiodorus Variarum lib.* 6. *cap.* 2.

f *Quem ſibi patrem elegit.* Hinc eleganter ſcribit Claudianus, de Eutropio patriciatus dignitate affecto. 4

Præſidium legum, genitorque vocatur
Principis, & famulum dignatur regia patrem.

Et ad eundem Eutropium poſt damnationem & publicationem bonorum.

Direptas quid plangis opes, quas natus habebit?
Non aliter poteras Principis eſſe pater.

Ad

Ad §. Si ab hoſtibus.

Si ab (a) *hoſtibus captus* (b) *fuerit parens, quamuis ſeruus hoſtium fiat, tamen pendet* (c) *ius liberorum propter* (d) *ius poſtliminij: quia hi, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reuerſi* (e) *fuerint, omnia priſtina* (f) *iura recipiunt. idcirco reuerſus etiam liberos habebit in poteſtate,*
quia poſtliminium fingit eum, qui (g) *captus eſt, ſemper in ciuitate* 1
fuiſſe. Si verò (h) *ibi deceſſerit, exinde, ex quo captus eſt pater, filius ſui iuris fuiſſe videtur. Ipſe* (i) *quoque filius, nepoſue, ſi ab hoſtibus captus fuerit, ſimiliter dicimus propter ius poſtliminij, ius quoque poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe. Dictum eſt autem poſt-liminium à limine,* (k) *& poſt. Vndè eum qui ab hoſtibus captus eſt, & in fines noſtros poſtea peruenit, poſtliminio reuerſum rectè dicimus. Nam limina, ſicut in domibus finem quendam faciunt: ſic & imperij finem limen eſſe veteres voluerunt. Hinc &* (l) *limes dictus*
eſt, quaſi finis quidam & terminus: ab eo poſtliminium dictum, quia 2
(m) *eodem limine reuertebatur, quo amiſſus fuerat. Sed & qui captus victis hoſtibus recuperatur, poſtliminio rediiſſe* (n) *exiſtimatur.*

a SI *ab hoſtibus &c.* Hoſtes ſunt, quibus bellum publicè populus Romanus decreuit, vel ipſi populo Romano, *l. hoſtes* 24. *ff. de capt. & poſtlim. reu. l. hoſtes* 118. *ff. de verb. ſig.* Et cum in orbe Romano, qui ſunt, ex Conſtitutione Diui Antonini Ciues Romani effecti ſint, *l. In orbe Romano* 17. *ff. de ſtat. hom.* ſe-
quitur omnes Chriſtianos hodie populum Romanum eſſe. 3
Hincque videmus antiquiſſima conſuetudine introductum, vt capti in bello inter Chriſtianos libertatem non amittant, ſed præſtita victori pecunia, veniam recedendi impetrent. Capti verò in bello, quod cum Turcis, & Saracenis indictum nobis eſt, efficiuntur capientium, ſuntque viciſſim iura poſtliminij. *Alciatus in d. l. hoſtes* 118. *ff. de verb. ſig. & Mynſ. hic.*

b *Captus.* Et intra præſidia hoſtium perductus. Antequam
enim in præſidia perducatur hoſtium, manet ciuis, *l. Poſtlimi-* 4
nij 5. *ff. de capt. & poſtlim. reu.*

c *Pendet ius liberorum.* Non quia nec in patris, nec in ſua ſint poteſtate, quod eſt maximè abſurdum, *l. vlt. §. Ita tamen C. de ſent. paſs.* Sed quia in incerto ſunt, vtrum ſui iuris facti, an adhuc pro filijs familias computentur. Nàm defuncto patre apud hoſtes, ex quo captus eſt: patresfamilias, reuerſo: nunquam ſuæ poteſtatis fuiſſe creduntur, *text. hic. l. In bello* 12. *§. Si*

quis capiatur, *& l. bona* 22. §. *Quod ſi filius ff. de capt. & poſtlim. reuerſ.* Quamobrem ſi pater apud hoſtes moriatur, defuncto iàm in Ciuitate filio: credimus patrem familias deceſſiſſe. Itaque hæredem habiturus eſt iſte non reuerſo patre. Sed ſi poſtliminio redierit pater iam defuncto filio: quidquid medio tempore per eum quæſitum eſt, habebit, *l. Si pater* 15. *ff. de ſuis, & legit. hered.* Similiter pecunia credita filio, qui patrem apud ho-
ſtes habet, ſi reciderit filius in poteſtatem: Senatus Conſulto 1
Macedoniano locus erit. Si minus; ceſſat. *l.* 1. §. *Si pendeat ff. ad Senat. Conſ. Maced.*

d *Propter ius poſtliminij*: Eſt autem poſtliminium ius quoddam, quod ijs qui ab hoſtibus redeunt priſtinam omnem conditionem reſtituit. *Theoph. hic.* Seù Poſtliminium, vt Pleniùs definitur in *l. poſtliminium* 19. *ff. de capt. & poſtlim. reu.* Eſt ius amiſſæ rei recipiendæ ab extraneo, & in ſtatum priſtinum reſtituendæ, inter nos, ac liberos populos, regeſque, moribus,
legibus conſtitutum. 2

e *Si reuerſi fuerit.* Nihil intereſt, quomodo captiuus reuerſus eſt, vtrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium euaſerit: ita tamen ſi ea mente venerit, vt non illò reuerteretur, *l. Nihil intereſt* 25. *ff. de capt. & poſtlim. reu.*

f *Omnia priſtina iura recipiunt.* Non tamen reſtituuntur eis, quæ in facto conſiſtunt, vt poſſeſſio v. g. ſi is, qui pro emptore poſſidebat, ante vſucapionem ab hoſtibus captus ſit, interrumpitur vſucapio, quia certum eſt eum poſſidere deſijſſe,
nec poſtliminium ei prodeſt, vt videaiur vſucepiſſe, *l. ſi is*, 3
qui 15. *ff. de vſucap. l. denique* 19. *ff. ex quib. cauſ. maior. l. in bello* 12. §. *facti autem ff. de capt. & poſtlim. reuerſ.*

g *Qui captus eſt.* Et ab hoſtibus aduenit, *l. retro* 16. *ff. de capt. & poſtlim. reuerſ.*

h *Si verò ibi deceſſerit, exinde, ex quo captus eſt &c.* In omnibus partibus Iuris is, qui reuerſus non eſt ab hoſtibus, quaſi tunc deceſſiſſe videtur, cùm, captus eſt, *l. In omnibus* 18. *ff. de capt. & poſtlim. reuerſ.* Et hæc dicitur fictio legis Corneliæ, introdu-
cta, vt captis ab hoſtibus, qui ibidem decedebant, ſuccedi 4
poſſet, l. *lege Cornelia* 12. *ff. de teſtamentis*, *l. lex Cornelia* 28. *ff. de vulg. & pupill.*

i *Ipſe quoque filius &c.* Cùm filius reuertitur ab hoſtbus, duplicem in eo cauſam eſſe oportet poſtliminij: & quòd pater eum recuperet, & ipſe ius ſuum, *l. cum dua* 14. *ff. de capt. & poſtlim. reuerſ.*

A li-

k *A limine, & poſt.* Poſtlimium Scæuola iunctum putat eſſe verbum, vt ſit in eo, & poſt, & limen: vt quæ à nobis alienata ſunt, cùm ad hoſtem peruenerit, & ex ſuo tamquam limine exierint, deinde cùm redierint poſt ad idem limen, poſtliminio videantur rediiſſe. *Cicero in Topicis.*

l *Hinc & limes dictus eſt.* Hanc lecturam confirmat Theophilus. In libris vulgatis legitur: *Hinc & limen dictum eſt.*

m *Quia eodem limine reuertebatur, quo amiſſus fuerat.* Hæc lectura confirmatur ex Theophilo. Vulgò legitur: *Quia ad idem limen reuertebatur, quod amiſerat.* 1

n *Poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.* Receptum enim eum, non captum indicare debemus: & militem noſtrum eius defenſorum decet eſſe, non dominum, *l. Ab hoſtibus 12. C. de capt. & poſtlim. reu.*

Ad §. Præterea. 2

Præterea (a) *emancipatione quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe. Sed emancipatio antea quidem vel per antiquam legis obſeruationem procedebat, quæ per imaginarias* (b) *venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur, vel ex Impeuiali* (c) *Reſcipto. Noſtra* (d) *autem prouidentia etiam hoc in melius per* (e) *Conſtitutionem reformauit, vt fictione* (f) *priſtina exploſa, recta via ad competentes* (g) *iudices, vel* (h) *magiſtratus, parentes intrent: & filios ſuos,* (i) *vel filias, nepotes, vel neptes, ac deinceps, ſua manu* (k) *dimitterunt. Et tunc ex edicto Pratiris in bonis huiuſmodi filij, vel filiæ, nepotis, vel neptis, qui, quæue* (l) *à parente manumiſſus, vel manumiſſa fuerit, eadem iura præſtantur* (m) *parenti, quæ tribuuntur* (n) *patrono in bonis liberti. Et præterea ſi impubes ſit filius, vel filia, vel cæteri, ipſe parens ex manumiſſione tutelem eius* (o) *nanciſcitur.* 3

a Præterea *emancipatione &c.* Emancipatio eſt actus legitimus, quo parentes liberos ſuos de poteſtate dimittunt, ac ſui iuris faciunt. *Pac. hic in Analy.* Eſt autem emancipatio triplex, 4 legitima, Anaſtaſiana, & Iuſtiniana. Legitima per antiquam legis duodecim tabularum obſeruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur, vt in ſequenti nota explicabitur. Anaſtaſiana per Conſtitutionem Anaſtaſij, omiſſis imaginarijs venditionibus, & manumiſſionibus, fit ex Imperiali reſcripto apud competen-

Digitized by Google

petentem iudicem inſinuato, *l. penult. C. de emancip. liber.* Iuſtiniana per Conſtitutionem Iuſtiniani, ſine Imperiali reſcripto, apud competentes Iudices, vel Magiſtratus perficitur, *l. vlt. C. de emancip. liber. tex. hic.*

b *Quæ per imaginarias venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur.* Legiſlator Romanus patri conceſſit, licere illi terna filij venditione pecuniam quærere; maiorem largitus poteſtatem patri in filium, quàm hero in mancipium. Seruus enim ſemel venditus, deinde libertatem adeptus, in poſterum ſui iuris eſt. filius verò à patre venditus, ſi liber fieret, rurſum ſub patris poteſtatem redigebatur: iterum quoque venditus & liberatus, in poteſtate vt ante patris erat, poſt tertiam demum venditionem eximebatur è patris poteſtate. Hanc legem poſt ſublatam Monarchiam Decemuiri qui à populo acceperant poteſtatem colligendarum legum & conſcribendarum, retulerunt inter cæteras: extatque in XII. Tab. (vt vocant) quarta, quas tunc in foro poſuere. *Dyoniſ. Halicar. lib. 2.* Iuris Con- 2
ſulti autem cum ratio patriæ poteſtatis tollendæ compendiaria quæreretur, imaginariam liberorum venditionem & manumiſſionem ad ſimilitudinem dictæ veræ venditionis, & manumiſſionis excogitarunt. Sed filius quidem ter mancipatus, id eſt, imaginariè venditus, ter manumiſſus, ſui iuris fiebat. Cæteri autem liberi præter filium tam maſculi, quàm fœminæ, vna mancipatione manumiſſioneque ſui iuris fiebant. *Vlp. in frag. tit.* 10. Quæ omnia copioſius exponunt *Theophilus hic, &*
Gaius lib. 1. Inſtit. tit. 6. §. Item per emancipationem. 3

c *Vel ex Imperiali reſcripto.* Hæc eſt Anaſtaſiana emancipatio, de qua ſuprà dixi.

d *Noſtra autem prouidentia &c.* Hic agitur de Iuſtiniana emancipatione.

e *Per Conſtitutionem. In l. vlt. C. de emancip. liber.*

f *Vt fictione priſtina exploſa, recta via &c.* Sunt igitur in emancipationibus imaginariæ venditiones, & manumiſſiones ſublatæ: neque neceſſarium eſt, vt fiat emancipatio ex Imperiali re-
ſcripto, *dicta l. vlt.* 4

g *Ad competentes Iudices.* Ad quorum iuriſdictionem actus emancipationis pertinet, *l. Iubemus* 5. *C. de emancip. liber.*

h *Vel Magiſtratus.* Quibus hoc facere vel legibus vel ex longa conſuetudine permiſſum eſt, *l. vlt. C. de emancip. liber.*

i *Et filios ſuos, vel filias &c.* Conſentientes tamen. Nam ſoluere ius patriæ poteſtatis inuitis filijs permiſſum non eſt paren-

rentibus. *Nouella* 89. *cap.* 3. §. *Generaliter*. Vnde infantes, quia conſentire non poſſunt, ex Imperiali reſcripto debent emancipari iuxta *l. Iubemus* 5, *C. de emancip. liber.*

k *Sua manu dimitterent*. V. g. ſimpliciter diciendo: Hunc filium ego emancipo, & à manu mea dimitto. *Theoph.*

l *Qui quæue à parente manumiſſus, vel manumiſſa fuerit*. In emancipationibus præter naturalem patrem, alius pater adhibetur qui fiduciarius nominatur. Cùm ergo tertio mancipatus fue- 1
rit filius à patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, vt ei à fiduciario patre remancipetur, & à naturali patre manumittatur: vt ſi filius ille mortuus fuerit, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius ſuccedat. Et quamuis fœminæ, vel nepotes maſculi ex filio, vna mancipatione de patris, vel aui poteſtate exeant, niſi tamen, & hi ipſi à patre fiduciario remancipati fuerint, & à naturali patre manumiſſi ſuccedere eis naturalis pater non poteſt. *Gaius lib.* 1. *Inſtit. tit.* 6.
Et licèt hodie emancipationes liberorum aliter fiant, vt in pri- 2
ma nota huius §. ſemper tamen videntur contracta fiducia fieri. §. *vlt. de legit. adgnat. ſucceſs.* Et ex *Nouella* 118. In ſucceſſionibus ab inteſtato nulla habetur emancipationis ratio.

m *Præſtantur parenti*. Liberos autem manumiſſoris non venire ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem emancipati filij conſtat, quamuis liberi patroni veniant *l.* 1. §. *Liberos autem ff. Si à parente quis manumiſs. ſit*.

n *Quæ tribuuntur patrono in bonis liberti*. Si libertus inteſtatus
ſine liberis deceſſerit, ad omnem hæreditatem patronus voca- 3
tur. Si verò teſtamentum fecerit, & patronum præterierit, cum liberos non haberet: per bonorum poſſeſſionem contra tabulas tertiam partem bonorum liberti conſequitur patronus: quemadmodum infrà in *tit. de ſucceſs. libert.* copioſius tractabitur. Æquiſſimum autem prætori viſum eſt, vt parens exemplo patroni ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem admittatur, quia à parente beneficium habuit bonorum quærendorum quippe ſi filius familias eſſet, quodcunque ſibi acquireret,
eius emolumentum patri quæreret, *l.* 1. *ff. Si à parente quis ma-* 4
numiſs. ſit.

o *Tutelam eius nanciſcitur*. Quia plerumque vbi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet, vt in fine *tituli de legit. patron. tutela*. Et de hac tutelà parentum videbimus in *titulo de legit. parent tutela*.

Ad

Digitized by Google

Ad §. Admonendi.

Admonendi autem ſumus, liberum (a) *arbitrium eſſe ei, qui filium, & ex eo nepotem, vel neptem in poteſtate habebit: filium* (b) *quidem de poteſtate dimittere, nepotem verò vel neptem retinere. Et è conuerſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem verò vel*
neptem manumittere, (c) *vel omnes ſui iuris efficere. Eadem &* 1
de pronepote & pronepte dicta eſſe intelligantur.

a **L***Iberum arbitrium eſſe ei, qui filium &c.* Non tamen permiſſum eſt parentibus liberos inuitos de poteſtate dimittere. Niſi ex iuſta cauſa, vt videbimus ad §.*vlt. h. t.*

b *Filium quidem de poteſtate dimittere &c.* Si pater filium, ex quo nepos illi eſt in poteſtate, emancipauerit, & poſteà eum adoptauerit: mortuo eo, nepos in patris poteſtatem non reuertitur, *l. Si pater filium* 41. *ff. de adop.* 2

c *Manumittere.* Ex dictis in præcedenti §. conſtat quare parentes, qui liberos de poteſtate dimittunt, dicantur eos manumittere.

Ad §. Sed & ſi Pater.

Sed & ſi pater filium, quem in poteſtate habet, auo, (a) *vel proauo naturali ſecundùm noſtras* (b) *Conſtitutiones ſuper his habitas, in*
adoptionem dederit: ideſt, ſi hoc ipſum actis (c) *interuenientibus* 3
apud competentem (d) *Iudicem manifeſtauerit, præſente eo,* (e) *qui adoptatur, & non contradicente, necnon eo præſente, qui adoptat, ſoluitur ius poteſtatis patris naturalis; tranſit autem in huiuſmodi parentem adoptiuum, in cuius perſona & adoptionem eſſe pleniſſimam anteà* (f) *diximus.*

a **A***VO, vel proauo.* Auo, vel proauo filij ſui materno, vel etiam paterno, ſi ipſe pater fuerit emancipatus, *l. Cùm*
in adoptiuis 10. §.*Si verò C. de adop.* §. *Sed hodie, inſt. de adop.* 4

b *Secundum noſtras Conſtitutiones. Dicta l. Cùm in adoptiuis* 10. §.*Si verò, & l.vlt. C. de adop.*

c *Actis interuenientibus.* Ideſt, inter acta. §. *vlt. Inſtit. de adop.* iuncta *l.vnica.* §. *Similique modo C. de lat. libert.tol.*

d *Apud competentem Iudicem.* Veluti apud Prætorem, vel Præſidem Prouinciæ. §.*In plurimis, Inſtit.de adop.*

c *Præſente eo, qui adoptatur, & non contradicente.* Neque enim abſens, neque diſſenties in adoptionem dari poteſt, *l. In adoptionibus* 5. *l.Neque abſens* 24. *ff. de adop.*

f *Anteà diximus. Ad §.Sed hodie, de adop.*

Ad §. Illud autem.

Illud autem ſcire oportet, quòd ſi nurus tua ex filio (a) *tuo conceperit, & filium poſteà emancipaueris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus quod ex ea naſcitur, in poteſtate* (b) *tua naſcitur. Quòd ſi poſt emancipationem, vel adoptionem conceptus fuerit: patris ſui emancipati, vel aui adoptiui poteſtati ſubijcitur.* 1

a EX *filio tuo.* Etiam adoptiuo. *Facit l.Si me tibi* 13. *ff.de capt. & poſtlim. reu.*

b *In poteſtate tua naſcitur.* In his enim qui ex iuſtis nuptijs naſcuntur, tempus conceptionis ſpectatur. *Theoph.hic.* 2

Ad §. Et quòd.

Et (a) *quòd neque naturales* (b) *liberi, neque adoptiui vllo* (c) *penè modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua eos dimittere.*

a ET *quòd.* Et illud etiam ſcire oportet, quòd &c.

b *Naturales.* Et legitimi.

c *Vllo penè modo &c.* Certis tantùm caſibus pater liberos ſuos emancipare compellitur. Primò qui agnouerit, quod ſibi relictum eſt hac contemplatione, vt liberos ſuos emanciparet, erit extra ordinem cogendus emancipare, *l. Si cui legatum* 91. *ff. de condit. & demonſt.* Secundò cogitur pater emancipare filium, quem malè contra pietatem afficit, *l. vlt. ff. ſi à patre quis manumiſſ. ſit.* Tertiò ſi lenones patres ſuis filiabus peccandi neceſſitatem impoſuerint, cogendi erunt eas emancipare, *l.Si lenones* 13. *C. de Epiſcop. aud.* Quartò impubes, qui adoptatus eſt, ſi pubes factus probauerit non expedire ſibi in poteſtatem patris adoptiui redactum fuiſſe, emancipandus erit à patre adoptiuo, *l. nonnunquam* 32. *& l. ſeq. ff. de adop.* Quintò ſi quis minor vigintiquinque annis adrogandum ſe dederit, & in ipſa adrogatione ſe circumuentum dicat, in integrum reſtituendus erit, *l. denique* 3. *§.Si quis minor ff. de minoribus.* Et ſecundum *Oinot. in §.Præterea h.t.ſub num.*7. poteſt pater compelli ad emancipan- 3 4

cipandum filium ex eiſdem cauſis, propter quas poteſt à filio exheredari, quæ cauſæ numerantur in *A. vt cum de appell. cog. cap.4.* E contrà filij inuiti non poſſunt à parentibus emancipari *Nouella 89. cap.3. §.Generaliter.* Ex cauſis tamen, propter quas poſſunt à parentibus exheredari, poterunt etiam inuiti emancipari. *Oinot. vbi ſuprà ſub num. 6. & Mynſ. hic ſub num. 4.* Quæ cauſæ numerantur in *d. A. vt cum de appell. cog. cap.3.* Et etiam poterit filius inuitus emancipari, ſi agnouerit legatum con- 1
templatione emancipationis ſibi relictum, *vt not. in addit. ad gloſ. vlt. h. t.*

De Tutelis.

TITVLVS XIII.

Transeamus (a) *nunc ad aliam diuiſionem* (b) *perſonarum. Nam ex* 2
his perſonis, quæ in (c) *poteſtate non ſunt, quædam vel in tutela ſunt, vel in curatione, quædam neutro iure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela vel curatione ſunt. Ita enim* (d) *intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro iure tenentur. Ac* (e) *priùs diſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt.*

a TRanſeamus nunc &c. Diximus ſuprà in *princ. tit. de ijs qui ſui, vel alieni iuris ſunt*, quod quædam perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri ſubiectæ. Cum autem de his, quæ alieno 3
iuri ſubiectæ ſunt, hactenus dictum ſit: proximum eſt, vt alteram diuiſionis partem deinceps explicemus. Et quia perſonarum, quæ ſui iuris ſunt, quædam vel in tutela ſunt, vel in curatione: quædam neutro iure tenentur. Videamus de his, quæ in tutela, vel in curatione ſunt. ita enim intelligemus cęteras perſonas, quæ neutro iure tenentur. Ac priùs diſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt. *tex. hic.*

b *Ad aliam diuiſionem*. Ideſt, ſubdiuiſionem. Nàm primum membrum diuiſionis poſitæ ſuprà, de ijs qui ſui vel *alien. iur.* 4
ſunt, ſubdiuiditur. *Faber hic.*

c *Quæ in poteſtatæ noſtra ſunt*. Parentum, vel dominorum.

d *Ita enim intelligemus &c.* Quicunque enim non ſunt inter perſonas, quæ in tutela vel in curatione ſunt, apertum eſt inter eas eſſe, quæ neutro iure tenentur. *Theoph. hic*. Et animaduertite, quod non ex contrarijs, vt plerique falsò exiſtimant,

con-

conſtat hæc noſtri textus argumentatio, ſed ex enumeratione partium. Similem argumentationem habemus in *princ. tit. de ijs qui ſui, vel alien. iur. ſunt*.

c *Ac priùs diſpiciamus de his, quæ in tutela ſunt*. Quia tutela precedit curam, vt impubes puberem, ordinem ipſum naturæ ſecutus Imperator, primitus de tutelis generali tractatu diſſerit. *Mynſ. hic.*

Ad §. Eſt autem tutela. 1

Eſt autem (a) *tutela (vt Seruius definit) vis ac poteſtas in capite* (b) *libero ad tuendum eum,* (c) *qui propter ætatem ſe defendere nequit, iure ciuili* (d) *data ac permiſſa.*

a *EST autem tutela vis ac poteſtas &c.* Senſus eſt: Tutela eſt le-
gitima facultas & auctoritas ad tuendum pupillum etiam
inuitum. 2

b *In capite libero*. In capite libero dicitur, pro in caput liberum: hoc eſt, in perſonam ſui iuris. In tutela enim eſſe, res eſt in ijs qui alieno iuri ſubditi ſunt, inepta alienaque, ſed eorum propria eſt qui ſui iuris ſunt. *Theoph. hic, & in fine princ. h. t.*

c *Ad tuendum eum, qui propter ætatem ſe defendere nequit*. Hoc eſt,
ad tuendum pupillum. Pupillus enim eſt is, qui propter æta-
tem ſe defendere nequit: quia talis ætas neque ſcire, neque
diſcernere poteſt quid agendum, *l. Pupillus 9. ff. de acquir. vel* 3
omit. hæred. Et quid videat, ignorat, *l. prima, circa finem C. de falſ.*
mon. Et per hæc verba definitionis: ad tuendum eum &c. à
curatione tutela diſtinguitur. Tutor enim principaliter datur
ad tuendum perſonam pupilli, qui propter ætatem ſe defen-
dere nequit, vt hic, & §. *Certæ, qui teſtam. tut. dari poſs.* Cura-
tor verò principaliter datur ad defenſionem bonorum minoris,
qui propter ætatem ea defendere non poteſt, *l. In copulandis 8.*
C. de nupt. iuncta l. quod ſi forte 14. §. vlt. ff. de ſolut. & liber. & l. non
quaſi 4. in fine ff. rem pup. ſal. for. Vel ad tuitionem bonorum 4
maioris, qui propter aliam iuſtam cauſam, puta, propter fu-
rorem, aut prodigalitatem, ſibi, rebuſque ſuis ſupereſſe ne-
quit, *d. l. 14. & d. l. 4.* Quidam tamen dicunt, quod curator,
qui datur furioſo, & ſimilibus perſonis, principaliter datur
perſonæ ad exemplum pupilli. Quæ ſententia confirmatur
apertè ex lege duodecim tabularum; ſi furioſus exiſtit, agna-

torum

torum, gentiliumque in eo, pecuniaque eius poteſtas eſto. *Cicero ad Heren.lib.1. & de inuent. lib.2.*

d *Iure ciuili data ac permiſſa*. Per Ius Ciuile ſtrictiſſima ſignificatione lex duodecim tabularum intelligitur. Et ea lege data eſt tutela legitima, *princ. tit. Inſt. de legit. adgnat. tut.* Permiſſa teſtamentaria §.*Permiſſum h. t. l.1. ff. de teſtam. tut.* Vnde aliqui dicunt, quod hæc definitio ad legitimam & teſtamentariam tutelam tantùm pertineat, non ad datiuam, quæ ex alijs legibus deſcendit. *tot. tit. Inſt. de Atil. tut. &c.* Sed forſitan non malè Ius ciuile in hac definitdne poterit accipi largè, ita vt per Ius Ciuile, aliæ etiam leges intelligantur, atque ità definitio ad tutelam quoque datiuam pertinebit. 1

Ad §. Tutores.

Tutores autem ſunt, qui eam (a) *vim ac poteſtatem habent, exque* (b) *ipſa re nomen acceperunt. itaque appellantur tutores, quaſi tuitores* (c) *atque defenſores: ſicut æditui* (d) *dicuntur, qui ædes tuentur.* 2

a EAM *vim ac poteſtatem*. De qua dixi in explicatione definitionis tutulæ.

b *Exque ipſa re*. Ex eo quod ab ijs agendum eſt. *Theoph.*

c *Quaſi tuitores atque defenſores*. Pupilli enim tuitio atque defenſio ipſis commiſſa eſt.

d *Æditui*. Erant æditui ſacerdotes qui ædes ſacras curabant & & tuebantur. *Cuiac. hic.* 3

Ad §. Permiſſum.

Permiſſum (a) *eſt itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in* (b) *poteſtate habent teſtamento* (c) *tutores* (d) *dare. Et hoc in filios filiaſque procedit omnimodo. Nepotibus tamen, neptibuſque ita demum parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortem eorum in patris ſui poteſtatem non ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus mortis tuæ tempore in poteſtate* (e) *tua ſit, nepotes ex eo non poterunt* (f) *teſtamento tuo tutores habere, quamuis in poteſtate tua fuerint: ſcilicet quia mortuo te, in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt.* 4

a PErmiſſum eſt. Lege duodecim tabularum, *l.1. ff. d. teſtam.tut.*

b *Quos in poteſtate habent*. Sed ſi emancipato filio tutor à patre teſtamento datus fuerit, confirmandus eſt ex ſenteutia præ-

præſidis ſine inquiſitione, vt videbimus ad §. *vlt. h. t.* Item ſi naturalibus liberis patres eorum in his rebus quas quocunque modo eis dederint, vel reliquerint, tutorem relinquant: debet apud competentem iudicem confirmari, *l. vlt. C. de confir. tut.* Item ſi mulier liberis teſtamento tutorem dederit, decreto prætoris, vel proconſulis ex inquiſitione confirmabitur, *l. 2. ff. de confir. tut.* Et generaliter, ſi fuerit perſona talis, quæ non poteſt dare tutorem: aut perſona, cui non poteſt tutor 1
dari: tunc quod deficit, repleri à magiſtratu conſtitutiones conceſſerunt, & ſecundum mentem confirmari tutores. Et ſi quidem pater fuerit qui dederit tutorem, amplius nihil inquirit magiſtratus: ſed ſimpliciter eum confirmat. Si autem alius quis dederit: tunc inquirit perſonam, ſi apta ſit, *l. 1. ff. de confir. tut.* Si tamen prætor aliquid de tutore compertum habeat, quod ipſi patri fuit incognitum, tutorem confirmare non debet, *l. vtilitatem* 10. *ff. de confir. tut.* Et notate, quod pater heredi inſtituto filio, vel ex heredato tutorem dare poteſt mater 2
autem non, niſi inſtituto: quaſi in rem potius: quàm in perſonam tutorem dere videatur, *l. pater* 4. *ff. de teſtam. tut.*

c *Teſtamento tutores dare*. Teſtamento datos tutores accipere debemus etiam eos, qui codicillis teſtamento confirmatis ſcripti ſunt, *l. 3. ff. teſtam. tut.* Quod ſi pater filio in codicillis non confirmatis dederit tutorem: confirmandus erit à magiſtratu ſine inquiſitione, *d. l. 1. ff. de confir. tut.* Et etiam voluntas patris, qui per epiſtolam, aut ex imperfecto teſtamento tutorem dedit, in conſtituendis tutoribus à Iudice, ad cuius officium 3
hæc res pertinet, ſeruari ſolet, *l. 2. C. de confir. tut.*

d *Tutores*. Curator teſtamento non datur, datus tamen confirmatur decreto prætoris, vel præſidis §. dantur autem, de curatoribus, *l. 1. in fine ff. de confir. tut.* Vide notata ad d. §. Dantur autem.

e *In poteſtate tua ſit.* Et nunquam exijt de poteſtate tua. Nàm ſi filium tuum, ex quo nepos tibi eſt in poteſtate, emancipaueris, & poſtea eum adoptaueris: Mortuo te, nepos in patris poteſtatem non reuertitur, *l. Si pater filium* 41. *ff. de adop.* Et 4
conſequenter poteſt ex teſtamento tuo tutorem habere.

f *Non poterunt teſtamento tuo tutores habere*. Si verò filius tuus mortis tuæ tempore, aùt iam mortuus eſt, aùt exijt de poteſtate tua: tunc nepotes ex eo, quia in poteſtatem eius cadere non poſſunt, ſui iuris fiunt, *princ. tut. Inſtit. Quib. mod. ius pot. ſol.* & conſequentur poterunt teſtamento tuo tutorem habere.

Ad

Ad §. Cum autem.

Cum autem in compluribus alijs cauſis poſtumi (a) *pro iam* (b) *natis habeantur, & in hac cauſa placuit non minus poſtumis, quàm iam natis, teſtamento tutores dari poſſe: ſi modò in ea cauſa ſint, vt ſi viuis parentibus naſcerentur, ſui,* (c) *& in poteſtate eorum fierent.* 1

a POſtumi. Poſtumi propriè dicuntur, qui poſt mortem parentis naſcuntur, *l.3. §. 1. ff. de iniuſto rupto &c.*

b *Pro iam natis habeantur.* Qui in vtero ſunt, in rerum natura eſſe intelliguntur, quoties de commodis eorum quæritur, *l. Qui in vtero 7. & l. Qui in vtero 26. ff. de ſtat. hom.*

c *Sui.* Poſtumis ſuis poſtumi alieni opponuntur. Poſtumus alienus eſt qui natus, inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt §. *Poſtuno, Inſt. de legatis.* Contrà igitur Poſtumus ſuus eſt qui natus, inter ſuos heredes teſtatori futurus eſt. Seù palnius: 2 Poſtumus ſuus eſt qui ſi viuo patre familias natus eſſet, ei ſuus heres fuiſſet. Veluti filius: aut, filio de familia ſublato, nepos.

Ad. §. Sed ſi.

Sed ſi (a) *emancipato filiò tutor à patre teſtamento datus fuerit, confirmandus* (b) *eſt ex ſententia* (c) *præſidis omnimodo, ideſt, ſine* (d) *inquiſitione.* 3

SEd *ſi emancipato &c.* Si emancipato filio tutor à patre datus fuerit teſtamento: neceſſaria eſt magiſtratus confirmatio: quoniam parentibus permiſſum eſt tantùm liberis, quos in poteſtate habent, teſtamento tutores dare §. *permiſſum h. t.* Præferri autem hunc legitimo dubium non eſt: cùm pro rectè dato habeatur. *Baro hic.*

b *Confirmandus eſt.* Si tamen cauſa propter quam tutor datus videbatur in eo mutata ſit, veluti ſi ex amico inimicus, vel ex diuite pauperior effectus ſit, non eſt confirmandus, *l. In confirmando 8. ff. de confir. tut.* Idem eſt dicendum ſi prætor aliquid 4 de tutore compertum habeat, quod ipſi patri fuit in cognitum, *d. l. In confirmando 8. & l. vtilitatem 10. ff. de confir. tut.*

c *Ex ſententia præſidis.* Addit Theohpilus, Prætoris vel Proconſulis.

d *Sine inquiſitione*, Non diſquiritur ampliùs idonea perſona

ſit, nec ne, *l.* 1. *ff. de confir. tut.* Et etiam ſatiſdatio ei remittitur, *l.* 3. *ff. eodem*, Inueſtigandum tamen eſt, an durauerit patris voluntas. Vide notata ſuprà In Verbo, Confirmandus eſt.

Qui (a) teſtamento tutores dari poſſunt.

TITVLVS XIV. 1

Dari autem teſtamento tutor poteſt non ſolùm paterfamilias ſed etiam (b) *filius familias.*

a QVI *teſtamento &c.* Dictum eſt in titulo præcedenti qui poſſint dare & quibus dentur tutores teſtamentarij, nunc videndum quinam teſtamento tutores dari poſſint.

b *Sed etiam filiusfamilias.* Quia tutela publicum munus eſt, *princ. tit. Inſtit. de excuſat. tut. vel cur.* & filiusfamilias in publicis cauſis loco patrisfamilias habetur. *l. filiusfamilias* 9. *ff. de ijs, qui ſui vel alien. iur. ſunt.* 2

Ad §. Sed & ſeruus.

Sed & ſeruus proprius, teſtamento cum libertate rectè tutor dari poteſt. Sed ſciendum eſt, eum & ſine libertate tutorem datum, tacitè libertatem directam (a) *accepiſſe* (b) *videri, & per hoc rectè tutorem eſſe. Planè ſi per errorem,* (c) *quaſi liber, tutor datus ſit, aliud dicendum eſt.* 3 *Seruus autem alienus purè* (d) *inutiliter teſtamento datur tutor: ſed ita, cum liber erit, vtiliter* (e) *datur. Proprius autem* (f) *ſeruus inutiliter eo modo tutor datur.*

a LIbertatem *directam.* Vel directam ex mente Iuſtiniani, vt hic in textu, vel fiedicommiſſariam iure antiquo, *l. & ſi non adſcripta* 9. *C. de fideicom. libert.* Vt planè ſit liberum, vt opinot, ſeruo vel ex *d. l. & ſi non adſcripta*, ſibi adſcerere fideicommiſſariam libertatem, vel ex hoc noſtro textu directam, *arg.* 4 *l. Si quis ſeruo* 56. *ff. de manumiſſ. teſtam.* Ac ſiquidem eligat directam, ſtatim tutor erit: ſi fideicnmmiſſariam, non niſi poſt acceptam libertatem, & confirmationem prætoris, vel præſidis. *Cuiac. hic & Obſer. lib.* 18. *cap.* 5.

b *Accepiſſe videri* Nàm ſi aliquo conceſſo, quæ neceſſariò antecedunt conceſſa intelliguntur, dare libertatem viditur, qui ſer-

Digitized by Google

ſeruo proprio tutelam mandat: cum ad tutelam recipiendam libertas ſit neceſſaria. *H. hic.*

c *Planè ſi per errorem, quaſi liber. &c.* Hoc eſt, Si quis tutorem dederit filio ſuo ſeruum, quem putabat liberum eſſe, cum eſſet ſeruus: is neque tutor, neque liber erit, *l. Si quis tutorem 22. ff. de teſtam. tut.* Non erit liber, quoniam ſeruo, qui tutor datus fuit teſtamentò, ex defuncti voluntate libertas debetur: in hoc autem caſu, nulla huiuſcemodi defuncti voluntas inueniri poteſt. Quomodo enim? cum is eum liberum eſſe putauerit. *Theoph hic. Non erit tutor.* Quoniam tutela Iuris Ciuilis eſt. *§. Eſt. autem tutela Inſt. de tutelis.* Et ſerui, quantum ad Ius Ciuile attinet, pro nullis habentur, *l. quod attinet 32. ff. de reg. Iur.* 1

d *Purè inutiliter teſtamento tutor datur &c.* Quinimò & ſi purè datus ſit: videtur ineſſe hæc conditio, cum liber erit. Poteſt igitur & huic fideicommiſſaria libertas defendi: ſi defuncti voluntas apertiſſimè non refragetur, *l. ſi hereditas 10. §. vlt. ff. de teſtam. tut. l. Et ſi non aſcripta §. vlt. C. de fideicom. liber.* Vnde quod dicitur: Seruum alienum purè inutiliter teſtamento tutorem dari: debet intelligi, quod detur inutiliter, ſi appareat quod teſtator omninò voluerit eum ſtatim tutorem eſſe *Cuiac. hic in verbo, Purè. Vide Pac. leg. Concil. Cent. 5. q. 71.* 2

e *Vtiliter datur.* Et fideicommiſſaria libertas ei data intelligitur, *l. ſi hereditas 10. §. vlt. ff. de teſtam. tut. l. & ſi non aſcripta 9. §. vlt. C. de fideicom. liber.* Videtur igitur teſtator heredem rogare, vt ſeruum illum emat, & manumittat, vt tutelam recipiat.

f *Proprius autem ſeruus inutiliter eo modo &c.* Proprius ſeruus inutiliter ſub hac conditione, cum liber erit, tutor datur, quia: Quod in poteſtate noſtra habemus, id in caſum conferre non debemus. *Theoph.* 3

Ad §. Furioſus.

Furioſus, vel minor vigintiquinque annis tutor teſtamento datus, tutor (a) *tunc erit, cum* (b) *compos mentis, aut maior* (c) *vigintiquinque annis factus fuerit.* 4

a TVtor tunc erit &c. Interim autem alius tutor à magiſtratu dandus eſt, *l. ſi quis 11. ff. de teſtam. tut. vel. curator, l. non ſolum 12. §. ſi libertus ff. de excuſ. tut.*

b *Cum compos mentis.* Intelligitur enim ita dari, cum ſuæ mentis eſſe cœperit, *l. Furioſus 11. ff. de tutelis,*

c *Aut maior vigintiquinque annis &c.* Intelligitur enim ita dari, cum minor eſſe deſierit.

Ad §. Ad certum tempus.

Ad certum (a) *tempus, vel ex* (b) *certo tempore, vel* (c) *ſub conditione, vel ante heredis inſtitutionem poſſe* (d) *dari tutorem, non dubitatur.* 1

a AD *certum tempus.* Veluti, vſque ad duos annos Titius tutor eſto.

b *Vel ex certo tempore.* Veluti, poſt duos annos, quam mortuus ero, Mæuius tutor eſto.

c *Vel ſub conditione.* Vel vſque ad conditionem, *l. tutor datus* 8. *ff. de teſtam. tut.* Sub conditione, veluti, Si nauis ex Aſia venerit, Gauis Tutor eſto. Vſque ad conditionem, veluti, donec nauis ex Aſia venerit, Sempronius Tutor eſto. 2

d *Poſſe dari.* A teſtatore §. *ſed & ſi, Inſt. de Atil. tut.* Et magiſtratus ſupplebit quod in teſtamentaria tutela deſiderabitur *d. §. ſed & ſi, l. ſi quis ſub conditione* 11. *ff. de teſtam. tut.* At magiſtratus ſi diem, vel conditionem adiecerit dationi tutoris, eam vitiabit, tum quia datio tutoris, quæ fit à magiſtratu, eſt actus legitimus, & actus legitimi qui recipiunt diem vel conditionem: in totum vitiantur per temporis vel conditionis adiectionem, *l. Actus legitimi* 77. *ff. de reg. iur.* tum etiam quia non debet actio magiſtratus eſſe imperfecta. 3

Ad §. Certæ autem.

Certæ (a) *autem rei vel cauſæ tutor* (b) *dari non poteſt: quia* (c) *perſonæ, non cauſæ, vel rei tutor datur.*

a CErtæ *autem rei vel cauſæ.* Veluti, Ille tutor eſto in hoc fundo, aut in hac lite.

b *Tutor dari non poteſt.* Si tamen tutor detur rei Africanæ, vel rei Syriacæ: vtilis datio eſt, *l. ſi tamen* 15. *ff. de teſtam. tut.* Hoc eſt, Datio propter vtilitatem pupilli benignè ſuſtinetur. 4

c *Quia perſonæ, non cauſæ, vel rei tutor datur.* Tutor perſonæ principaliter datur, rebus autem per conſequentiam. Ideòque certæ rei vel cauſæ tutor dari non poteſt, vt hic in textu. Curator verò principaliter datur rebus, perſonæ autem per conſequen-

ſequentiam. Vnde Curator & ad certam rem vel cauſam dari poteſt. §. *Item inuiti, Inſt.de curat.* Furio ſi tamen curator, aut dementis, datus perſonæ nihilominus videtur, quam ipſis rebus, quod agnatorum, gentiliumque non modò in eius pecunia, ſed etiam in eo poteſtas ſit lege duodecim tabularum conſtituta. *Cicero ad Heren. lib.*1.

Ad §. Si quis filiabus. 1

Si quis filiabus (a) *ſuis, vel filijs tutores dederit, etiam poſtumæ vel poſtumo dediſſe videtur: quia filij vel filiæ appellatione, & poſtumus & poſtuma continentur. Quòd ſi nepotes ſint, an appellatione filiorum & ipſis tutores dati ſint? Dicendum eſt, vt & ipſis quoque dati videantur, ſi modò* (b) *liberos dixit. Cæterùm ſi filios,* (c) *non continebuntur: aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. Planè ſi* (d) *poſtumis dederit, tam filij poſtumi, quàm cæteri* (e) *liberi continebuntur.* 2

a SI *quis filiabus ſuis vel filijs.* Si quis filijs ſuis tutores dederit, etiam filiabus dediſſe videtur. Si quis verò filiabus ſuis tutores dederit, non etiam filijs dediſſe intelligitur. Exemplo enim peſſimum eſt, fœmineo vocabulo, etiam maſculos contineri, *l.Si ita ſcriptum ſit* 46. *ff. de legatis.*

b *Si modò liberos dixit.* Liberorum enim appellatione nepotes, & pronepotes, cæterique qui ex his deſcendunt, continentur, *l.liberorum* 220. *ff.de verb. ſig.* 3

c *Cæterùm ſi filios, non continebuntur.* Filiorum appellatione in hac cauſa nepotes non continentur, qui non niſi interpretatione benigniori voluntatis, hoc ſermone comprehendi poſſunt, *l.liberorum ff. de verb. ſig.* Quid autem opus eſt in tutela, à verborum ſignificatione recedere? cùm præſertim qui teſtatoris prouidentia tutores non habeant, à magiſtratu nullo negotio tutores accipiant. *Eguin. Baro hic.*

d *Planè ſi poſtumis.* Haloander legit, poſteris. Legendum eſt, poſtumis, vt in libris vulgatis: quibus etiam Florentini conſentiunt, in *l. quid ſi nepotes* 6. *ff. de teſtam. tut.* 4

e *Cæteri liberi.* Cæteri liberi poſtumi.

De

De (a) legitima adgnatorum tutela.

TITVLVS XV.

Quibus autem (b) *teſtamento tutor datus non eſt, his ex lege* (c)
duodecim tabularum agnati ſunt tutores, qui vocantur (d) *le-* 1
gitimi.

a DE *legitima adgnatorum tutela*. Quibus teſtamento tutor da-
tus non eſt, his ex lege duodecim tabularum adgnati
ſunt tutores, qui vocantur legitimi. Ideòque expeditus Impe-
rator à teſtamentaria tutela, ad legitimam adgnatorum tute-
lam tranſitum facit.

b *Quibus autem teſtamento &c.* Inteſtato parente mortuo, agna-
tis defertur tutela, *l. Inteſtato 6. ff. de legit. tut.* Quis autem in 2
hac cauſa deceſſiſſe dicatur ab inteſtato, explicatur in §. *Quòd
autem lex h.t.*

c *Ex lege duodecim tabularum agnati ſunt tutores*. Legitimos tuto-
res nemo dat: Sed lex duodecim tabularum fecit tutores, *l.le-
gitimos 5. ff. de legit. tut.* Legitimæ autem tutelæ agnatis lege
duodecim tabularum ſumma prouidentia delatæ ſunt: vt qui
ſperarent ſucceſſionem, ijdem tuerentur bona, ne dilapida-
rentur, *l. 1. ff. de legit. tut.* Sed hodie ſicut proximiores gradu
ad ſucceſſionem vocantur, ſiue ſint agnati, ſiue cognati: ità 3
etiam vocantur ad tutelam, dummodò tamen ſint capaces
exercendi munus tutelæ, *Nouella 118. cap.5.*

d *Qui vocantur legitimi*. Legitimi tutores ſunt, qui ex lege
aliqua deſcendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur,
qui ex lege duodecim tabularum introducuntur. *Vlp. in frag.
tit.11. §.Legitimi.*

Ad §. Sunt autem adgnati. 4

Sunt autem adgnati, (a) *cognati per virilis ſexus cognationem coniun-
cti, quaſi à patre* (b) *cognati: veluti frater ex eodem patre natus,
fratris filius, nepòſue ex eo: item patruus, & patrui filius, nepòſue
ex eo. At qui per fœminini ſexus perſonas cognatione iunguntur,
non ſunt adgnati, ſed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ tuæ
filius, non eſt tibi adgnatus, ſed cognatus: & inuicem tu illi eodem
iure*

Digitized by Google

iure coniungeris: quia qui ex ea naſcuntur, patris, non matris, familiam (c) *ſequuntur*..

a *SVnt autem adgnati &c.* Inter adgnatos, & cognatos hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. Nàm qui eſt adgnatus, & cognatus eſt. Non vtique autem qui cognatus eſt, & adgnatus eſt. Alterum enim ciuile, alterum naturale nomen eſt, *l.vlt.* §.*Inter adgnatos ff. de grad.* v.g. patris frater, ideſt, patruus, & adgnatus eſt, & cognatus: matris autem frater, ideſt 1
auunculus, cognatus eſt, adgnatus non eſt, *l. Inter adgnatos* 5. *ff. Vnde legitimi*.

b *Quaſi à patre cognati*. Quaſi per patrem cognati, *d.l.vlt.*§.1. *ff. de grad.*

c *Familiam*. Ideſt, adgnationem.

Ad §. Quod autem.

Quòd autem (a) *lex ab inteſtato vocat ad tutelam adgnatos, non hanc* 2
habet ſignificationem, ſi omninò non fecerit teſtamentum is, qui poterat tutores dare: ſed ſi quantum ad tutelam pertinet, inteſtatus deceſſerit, quod tunc quoque accidere intelligitur, cum is, qui datus eſt tutor, viuo teſtatore deceſſerit.

a *QVòd autem lex ab inteſtato &c.* Inteſtato parente mortuo adgnatis defertur tutela. Inteſtatus autem videtur non tantùm is, qui teſtamentum non fecit, ſed & is, qui
teſtamento liberis ſuis tutores non dedit, quantum enim ad 3
tutelam pertinet, inteſtatus eſt. Idem dicemus, ſi tutor teſtamento datus, viuo teſtatore deceſſerit, *tex.hic, l.Inteſtato 6.ff.de legit. tut.* Si verò mortuo teſtatore deceſſerit is, qui iam cœperat ex teſtamento tutor eſſe, tutela ad legitimum non reuertitur, ſed in locum tutoris defuncti datur alius. *Cuiac.hic*.

Ad §. Sed agnationis.

Sed agnationis quidem ius omnibus modis (a) *capitis deminutionis ple-* 4
rumque (b) *perimitur, nam adgnatio* (c) *iuris eſt nomen, cognationis* (d) *verò ius non omnibus* (e) *modis commutatur: quia ciuilis* (f) *ratio ciuilia quidem iura corrumpere poteſt, naturalia verò non vtique.*

a *OMnibus modis capitis deminutionis*, Ideſt, quauis capitis deminutione. *Theoph. hic*.

Ple-

b *Plerumque perimitur*, Quid hic facit plerumque? Nempe vt
intelligamus non ſemper ius familiæ minima capitis deminu-
tione perimi. Eſt Anaſtaſij Conſtitutio, ex qua fratres eman-
cipati ad fratrum legitimam ſucceſſionem, tutelam, curatio-
nem vocantur. §.1. *infrà de ſucceſs. cog. l. frater* 4. *C. de legit. tut.
l. ne lucrum* 5. *C. de curat. fur.* Eſt Iuſtiniani Conſtitutio, ex qua
& fratrum emancipatorum filij vocantur, *l.vlt. C. de legit. hered.*
Eſt rurſus alia Anaſtaſij Conſtitutio, qua cautum eſt, vt ne 1
iura familiæ amittant, qui Anaſtaſiana emancipatione fuerint
liberati, videlicet ſi ita nominatim id in Imperiali reſcripto
comprehenſum ſit, *l. ſi ab eo C. de legit. hæred. Cuiac. hic*. Olim
igitur legitima adgnatorum ſucceſſio, & tutela, etiam minima
capitis deminutione plerumque perimebatur. Sed Iure nouiſ-
ſimo proximiores gradu ad ſucceſſionem & tutelam vocantur,
ſiue ſint adgnati, ſiue cognati. *Nouella* 118. *cap.*5.

c *Nam adgnatio iuris eſt nomen*. Adgnatio enim ciuile, cognatio
naturale nomen eſt, *l.vlt. §.Inter adgnatos ff. de grad.* 2

d *Cognationis verò ius*: Hoc eſt, Ius cognationis cauſa inſtitu-
tum. Sanè Iura ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt, *l. Iu-
ra ſanguinis* 8. *ff. de reg. iur.*

e *Non omnibus modis*. Ideſt, non omni capitis deminutione.
Perit enim cognationis ius maxima tantùm, & media capitis
deminutione, non autem minima. §. *Quod autem, de capit.
demin.* Maxima verò & media capitis deminutione iura cogna-
tionis pereunt, quia quæ iura cognationis cauſa inſtituta ſunt,
ea inter ciues tantùm inſtituta intelliguntur. Quare cùm alter 3
ex cognatis ciuis eſſe deſinit, ius quoque cognationis in illo
peremptum extinctumque eſt. *H. in penult. nota h.t.*

f *Quia ciuilis ratio &c.* Hoc loco mens Iuſtiniani eſt demon-
ſtrare, quòd capitis deminutio, quæ Iuris eſt Ciuilis, Iura
adgnationis, quæ ratione quadam ciuili conſtituta ſunt, mi-
nore negotio corrumpere poteſt. quàm iura cognationis, quæ
naturali ratione ſunt inſtituta.

De Capitis (a) deminutione. 4

TITVLVS XVI.

Eſt autem capitis deminutio, prioris ſtatus commutatio. eàque (b)
tribus modis accidit, Nam aut maxima eſt capitis deminutio:
aut

aut minor, quam quidam mediam vocant: aut minima.

a **D***E capitis deminutione*. Dictum fuit in fine ſuperioris tituli, quod adgnationis ius per capitis deminutionem plerumque perimitur. Obiter igitur nunc de capitis deminutione ſubijcitur. Caput ſignificat perſonæ ſtatum: deminutio mutationem. Statum autem mutare is dicitur, qui vel libertatem, vel ciuitatem, vel familiam amittit, vt in *ſeq. nota*. 1

b *Eaque tribus modis accidit &c.* Capitis deminutionis tria genera ſunt, maxima, media, minima. Tria enim ſunt quæ habemus: libertatem, ciuitatem, familiam. Igitur cùm hæc omnia amittimus: hoc eſt, libertatem, & ciuitatem, & familiam: maximam eſſe capitis deminutionem. cùm verò amittimus ciuitatem, & conſequenter etiam familiam, libertatem tamen retinemus: mediam eſſe capitis deminutionem. cùm autem & libertas & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur: minimam eſſe capitis deminutionem conſtat, *l. vlt. ff. de capit. demin. tex. hic, & in §§. ſeq.* 2

Ad §. Maxima.

Maxima capitis deminutio eſt, cum aliquis ſimul & Ciuitatem (a) *& libertatem amittit. quod accidit in his, qui ſerui* (b) *pœnæ efficiuntur atrocitate ſententiæ: vel libertis,* (c) *vt ingratis erga patronos condemnatis: vel his, qui ſe* (d) *ad pretium participandum venundari paſſi ſunt.* 3

a **E***T Ciuitatem, & libertatem amittit*. Et conſequenter etiam familiam. *Paulus in l. vlt. ff. de capit. demin.* Cùm amittimus libertatem, & ciuitatem, & familiam: maximam eſſe capitis deminutionem conſtat.

b *Qui ſerui pœnæ efficiuntur*. De hac pœna dixi ad §. *Pœnæ ſeruus, Quib. mod. ius pot. ſolu.*

c *Vel libertis vt ingratis &c.* Legendum eſt: vel libertis, ingrati erga patronos condemnatis. Eſt enim vetus locutio Ingrati damnari, pro ingratitudinis: & ſubauditur, actione, crimine, iudicio. *H. hic.* Et ingratitudinis erga patronos condemnantur liberti etiam ſi leuis offenſæ contraxerint culpam, *l. 2. C. de libert. & cor. lib.* 4

d *Vel his, qui ſe ad pretium participandum &c.* De hac re dixi ad §. *penult. de Iure perſonarum, in penult. & vlt. Nota.*

Ad §. Minor.

Minor, ſiue media capitis deminutio eſt, cum ciuitas (a) *quidem amittitur, libertas verò retinetur. quod accidit ei, cui aqua* (b) *& igni interdictum fuerit, vel ei,* (c) *qui in inſulam deportatus eſt.*

a CVM *ciuitas quidem amittitur*. Et conſequenter etiam familia. 1

b *Cui aqua & igni interdictum fuerit. Lactantius Firmianus Diuin. inſtit. lib.2.* Exulibus quoque ignis & aqua interdici ſolebat. adhuc enim videbatur nefas, quamuis malos, tamen homines, ſupplicio capitis afficere. Interdicto igitur vſu earum rerum, quibus vita conſtat hominum; perinde habebatur, ac ſi eſſet, qui eam ſententiam exceperat, morte multatus. adeò iſta duo elementa prima ſunt habita: vt nec ortum hominis, nec ſine his vitam crediderint poſſe conſtare. Hactenus Lactantius.
2 In locum aquæ & ignis interdictionis ſucceſſit deportatio, *l.3. ff. ad leg. Iul. pecul. l.2. §.Conſtat ff.de pœnis.*

c *Vel ei, qui in inſulam deportatus eſt.* De deportatis in inſulam, vide notata ad §. *Cum autem, Quib. mod. ius pot.ſol.*

Ad §. Minima.

Minima capitis deminutio eſt, cum & ciuitas & libertas retinetur, ſed (a) *ſtatus hominis commutatur. quod accidit in his, qui cum ſui iuris fuerunt, cœperunt* (b) *alieno iuri ſubiecti eſſe, vel contrà.* (c) 3

a SED *ſtatus hominis commutatur. Paulus in l.vlt.ff. de capit. demin. planiùs locutus eſt*: Cùm autem, inquit, & libertas & ciuitas retinetur, familia tantùm mutatur, minimam eſſe capitis deminutionem conſtat. Vide notata ad *princ.h.t.*

b *Cœperunt alieno iuri ſubiecti eſſe.* Arrogatione, ſcilicet. Qui autem arrogantur, ideò minima capitis deminutione afficiuntur, quia transferuntur ex ſua familia in alienam familiam. De 4 arrogatione dictum fuit ſuprà in *tit. de adop.*

c *Vel contrà.* Legendum eſt: vel contrà, ſi filiusfamilias emancipatus fuerit, eſt capite deminutus. Emancipato autem filio, capitis minutio manifeſtè accidit: cum emancipari nemo poſſit, niſi in imaginariam ſeruilem cauſam deductus, *l.3. §.Emancipato ff. de capit. demin.* Et licèt hodie emancipationes libero-

rum

Digitized by Google

rum aliter fiant. §.*Præterea, quibus mod. ius pot. ſol.* tamen perinde habentur, ac ſi fierent ſecundum veterem formulam, *arg.* §. *vlt. de legit. adgnat. ſucceſs. Pac. hic in Analy.* vel dicamus cum H. hoc eodem loco, quod ratio cur emancipatus capite minui dicatur eſt quia nomine excepto, nihilo plus in patris familia iuris habet, quam extraneus, aut in adoptionem alteri familiæ traditus. Vndè & extraneorum emancipati habentur loco. §.*Emancipatos, de exhered. liber.* de emancipatione abun- 1
danter dixi ad §.*Præterea, Quib. mod. ius pot. ſol.*

Ad §. Seruus autem.

Seruus autem manumiſſus, capite non minuitur: quia nullum (a) *caput habuit.*

a NVllum caput. Nullum ius, nullum ſtatum libertatis, ciuitatis, familiæ, *l.* 3. *in fine, & l.* 4. *& vlt. ff. de capit.demin.* 2
Vide notata ad *princ. h. t.*

Ad §. Quibus autem.

Quibus autem (a) *dignitas magis, quàm ſtatus permutatur, capite non minuuntur: & ideò Senatu motum, capite* (b) *non minui conſtat.*

a QVibus autem dignitas magis &c. Hoc eſt, quibus dignitas permutatur, non ſtatus. Particula enim magis, hoc 3
loco poſitiuè, non comparatiuè accipienda eſt.

b *Capite non minui conſtat.* Nàm Senatu motus neque libertatem, neque ciuitatem, neque familiam amittit.

Ad §. Quod autem.

Quod autem (a) *dictum eſt, manere cognationis ius etiam poſt capitis deminutionem: hoc ita eſt, ſi minima* (b) *capitis deminutio interueniat. Manet enim cognatio. Nam ſi maxima capitis deminutio cur-* 4
rat, ius quoque (c) *cognationis perit, vt putà ſeruitute alicuius cognati: & ne quidem,* (d) *ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem. Sed & ſi in inſulam* (e) *quis deportatus ſit, cognatio* (f) *ſoluitur.*

a QVod autem dictum eſt. In §.vlt.præcedentis tituli.

b *Si minima capitis demiuutio interueniat.* Veluti, ſi paterfa-

 milias

milias arrogatus ſit, vel contrà, ſi filiusfamilias emancipatus fuerit. §. *Minima. h. t.*

c *Ius quoque cognationis perit*. Hoc eſt, Ius cognationis cauſa inſtitutum. Sanè Iura ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt, *l. Iura ſanguinis* 8. *ff. de reg. iur.* Maxima verò capitis deminutione, vel etiam media, vt ſequitur hic in textu, Iura cognationis pereunt, quia quæ iura cognationis cauſa inſtituta ſunt, ea inter ciues tantùm inſtituta intelliguntur. Quare cùm alter ex 1
cognatis ciuis eſſe deſinit, ius quoque cognationis in illo peremptum extinctumque eſt, vt dixi *ad* §. *Sed agnationis, de legit. adgnat. tut.*

d *Et ne quidem ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem, l. Is, qui* 7. *ff. Vnde cog. l. homo liber* 21. *ff. de ſtat. hom.* Recipit tamen cognationem is, qui ſeruus pœnæ effectus, beneficio principis fuit reſtitutus, *l.* 1. §. *filio ff. ad Senat. Conſ. Tertyl. l.* 1. *in fine, & l.* 2. *ff. de bon. poſſ. cont. tab.*

e *Sed & ſi in inſulam quis deportatus ſit*. Deportatus in inſulam 2
incidit in mediam capitis diminutionem, §. *minor h. t.* De deportatis in inſulam dixi *ad* §. *Cum autem, Quib. mod. ius pot. ſol.*

f *Cognatio ſoluitur*. Soluitur ius cognationis cauſa inſtitutum. Vide notata ſuprà. In verbo, *Ius quoque cognationis perit.*

Ad §. Cum autem.

Cùm autem (a) *ad agnatos tutela pertineat: non ſimul ad omnes pertinet, ſed ad eos tantùm, qui* (b) *proximiores gradu ſunt: vel ſi plu-* 3
res eiuſdem gradus ſunt, ad omnes (c) *pertinet: veluti ſi plures* (d) *fratres ſunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.*

a CVm *autem ad agnatos &c.* Hodie, ſicut hæreditas defertur proximioribus, agnatione non inſpecta, ita & tutela. *Nouella* 118. *cap.* 5.

b *Qui proximiores gradu ſunt*. Veluti, eſt agnatus frater, eſt & patruus. Magis eſt, frater ad tutelam vocetur. *Theoph. hic*.

c *Ad omnes pertinet*. Vni tamen decerni tutela poteſt, *l. legiti-* 4
mos 5. §. *In legitimis ff. de legit. tut.*

d *Veluti ſi plures fratres &c.* Aliàs hæc extrema clauſula abeſt. Habet tamen bonam & conſonantem ſententiam.

De

De legitima (a) patronorum tutela.

TITVLVS XVII.

Ex eadem lege duodecim tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos liberóſque eorum pertinet, quæ & ipſa legitima tutela
vocatur: non quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, ſed 1
quia (b) *perinde accepta eſt per interpretationem, atque ſi verbis legis introducta eſſet. Eo enim ipſo, quòd hereditates libertorum libertarùmque, ſi inteſtati* (c) *deceſſiſſent, iuſſerat lex ad patronos liberóſue eorum pertinere: crediderunt veteres, voluiſſe legem etiam tutelas ad eos pertinere: cum & adgnatos,* (d) *quos ad hæreditatem lex vocat, eoſdem & Tutores eſſe iuſſerit: quia plerumque vbi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. Ideo autem diximus; plerumque, quia* (e) *ſi à fœmina impubes manumittatur,*
ipſa ad hæreditatem vocatur, cum (f) *alius ſit tutor.* 2

a *De legitima &c.* Diximus ſuprà de legitima adgnatorum tutela, quæ verbis legis duodecim tabularum fuit introducta. Nunc ſubijcitur de legitima patronorum tutela, quæ per interpretationem eiuſdem legis introducta fuit, quemadmodum eleganter hîc in textu explicatur.

b *Sed quia perinde accepta eſt per interpretationem Vlpianus in l. nominis 6.ff.de verb.ſig.* Verbum, ex legibus, ſic accipiendum eſt,
tàm ex legum ſententia, quàm ex verbis. 3

c *Si inteſtati deceſſiſſent.* Sine liberis. *Theoph. hic.*

d *Cùm & adgnatos, quos ad hereditatem &c.* Legitimæ tutelæ adgnatis lege duodecim tabularum ſumma prouidentia delatæ ſunt: vt qui ſperarent ſucceſſionem, ijdem tuerentur bona, ne dilapidarentur, *l.1.ff. de legit.tut.* Sed Iure nouiſſimo proximiores gradu ad ſucceſſionem & tulelam vocantur, ſiue ſint adgnati, ſiue cognati. *Nouella* 118. *cap.* 5.

e *Quia ſi à fœmina &c.* Item ſi à minore vigintiquinque annis
impubes manumittatur, ipſe minor ad hereditatem vocatur, 4
cùm alius ſit tutor. Nàm Iuſtiniani Conſtitutio generaliter in omnibus tutelis obſeruari præcepit, quod hi tantùm ad tutelam vocentur, qui perfectæ ætatis ſunt, vt infrà *de fiduc.tut.verſ. vlt. & l. vlt. C. de legit.tut.*

f *Cum alius ſit tutor.* Quoniam tutorem eſſe, virile officium eſt, & alienum à fœminis, *Theoph. hic, l.* 1. *C. quando mul. tut. offic.*

Digitized by Google

offic.&c. Matri tamen, & auiæ liberorum tutela permittitur. *Nouella* 118. *cap.* 5.

De legitima (a) parentum tutela.

TITVLVS XVIII.

Exemplo (b) *patronorum recepta eſt & alia tutela, quæ & ipſa legi-* 1
tima (c) *vocatur. Nam ſi quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impuberes* (d) *emancipauerit, legitimus eorum* (e) *tutor erit.*

a DE *legitima &c.* Dictum fuit ſuprà de legitima patronorum tutela. Nunc ſubijcitur de legitima parentum tutela, quæ patronorum exemplo recepta eſt, *vt in princ. h. t.*

b *Exemplo patronorum &c.* Iuris Conſulti parenti manumiſſori 2
ad patroni exemplum manumiſſorum liberorum hereditatem deberi ratiocinati ſunt. Et quia mens legis duodecim tabularum hæc fuit, vt qui ſperarent ſucceſſionis emolumentum, ijdem tutelæ onus ſuſciperent: ob eam cauſam parentem manumiſſorem tutorem quoque liberorum manumiſſorum eſſe debere ad exemplum patroni, pronunciarunt. De hac manumiſſione liberorum, & ſucceſſione, & tutela parentum. Vide notata ſuprà *ad §. prætereà, Quib. mod. iuſ. pot. ſol.*

c *Quæ & ipſa legitima vocatur.* Quia exemplo legitimæ tutelæ 3
patronorum recepta eſt per interpretationem, ſeu productionem legis duodecim tabularum, vt ſuprà dixi.

d *Emancipauerit.* Et ipſe eos poſterior manumiſerit, *princ. tit. de fiduc. tut.* Hodie ſemper intelligitur pater qui emancipat manumiſſor extitiſſe. *§. vlt. de legit. adgnat. ſucceſſ.*

e *Legitimus eorum tutor erit.* Ex productione legis duodecim tabularum vt ſupra dixi. *A Vlpiano in l. 3. §. vlt. ff. de legit. tut.* Vicem legitimi tutoris ſuſtinere dicitur. Et idem *Vlpianus in frag. tit.* 11. ait, dici eum Tutorem fiduciarium. Vnde *Cuiac. hic,* 4
& in notis ad d. tit. 11. *Vlpiani ſcribit*, quod parens manumiſſor liberorum manumiſſorum eſt tutor fiduciarius ex contractu fiduciæ: ſed moribus receptum, vt nominetur legitimus. De contractu fiduciæ vide notata ſupra *in tit. Quib. mod. ius pot. ſol. ad §. prætereà,* In verbo, *Qui quæue à parente &c.*

De

De fiduciaria (a) tutela.

TITVLVS XIX.

Eſt & alia tutela, quæ (b) *fiduciaria appellatur. Nam ſi parens filium,*
vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes manumi-
ſerit: legitimam (c) *nanciſcitur eorum tutelam. Quo defuncto, ſi* 1
liberi eius virilis ſexus exiſtant: fiduciarij (d) *tutores filiorum ſuo-*
rum, vel fratris, vel ſororis & cæterorum efficiuntur. Atqui (e)
patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi ſunt tu-
tores: quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet à viuo patre eman-
cipatus, poſt obitum eius ſui iuris efficeretur, nec in fratrum poteſta-
tem recideret: idcòque nec in tutelam. Libertus autem, ſi ſeruus
manſiſſet, vtique eodem iure apud liberos domini poſt mortem eius
futurus eſſet. Ita tamen hi (f) *ad tutelam vocantur, ſi perfectæ* (g)
ætatis ſint: quod noſtra (h) *conſtitutio generaliter in omnibus tutelis,* 2
& curationibus obſeruari præcepit.

a DE *fiduciaria tutela.* Defuncto parente, qui filium, vel fi-
liam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes
manumiſerat, legitimamque eorum tutelam nactus fuerat, ſi
liberi eius virilis ſexus exiſtant: fiduciarij tutores filiorum ſuo-
rum, vel fratris, vel ſororis, & cæterorum efficiuntur. Ideò
poſt titulum de legitima parentum tutela, ſubijcitur titulus de
fiduciaria tutela. 3

b *Quæ fiduciaria appellatur.* Fiduciaria appellatur à fiducia di-
ligentiæ & fidei, quam propter ſanguinis coniunctionem ha-
bet lex perſonarum, quibus hanc defert tutelam. Non enim
ob ſpem hereditatis, vt legitimæ tutelæ, hæc tutela defertur:
ſed ſolùm ob fiduciam diligentis cuſtodiæ impuberis, & rectæ
adminiſtrationis rerum eiuſdem. Vide notata In verbo, *Fidu-*
ciarij Tutores &c. infrà. h. t.

c *Legitimam nanciſcitur eorum tutelam.* Quemadmodum ſuprà
tit. prox. dictum eſt. 4

d *Fiduciarij tutores filiorum ſuorum &c.* Euenit igitur, vt non ſo-
lùm frater fratri fiat tutor fiduciarius: ſed etiam patruus fratris
filio, & pater filio. Et frater quidem fratri hunc in modum:
Duos habebam filios, alterum vigintiquinque annorum, aut
etiam maioris ætatis, alterum impuberem. Cùm impuberem
emancipaſſem, ego ei legitimus tutor eram. Me defuncto, fra-
ter

ter perfectæ ætatis, tutor ei erit fiduciarius. Patruus verò fratris filio quomodo? Filium habebam maiorem vigintiquinque annis, & nepotem neptèmue ex filio iam ante mortuo. Emancipaui hunc nepotem: dubium non eſt, quin ego ei fiam tutor legitimus. Poſt mortem igitur meam, patruus vt fiduciarius tutelam ſuſcipiet. Pater autem filio, hunc in modum: Filium habebam maiorem vigintiquinque annis, & impuberem nepotem ex eo. Nepotem emancipaui. Ego quidem vt legiti- 1
mus ad tutelam vocor: ſed à morte mea, pater vt fiduciarius vocabitur. *Theoph.hic*. Sed hodie, præſertim *ex Nouella* 118. pater filio, patruus fratris filio, & frater fratri ab inteſtato ſuccedunt omni differentia emancipationis ceſſante, & conſequenter ob ſpem hæreditatis ad tutelam quoque eorundem vocantur. Ideòque ex ratione legis duodecim tabularum & lege noua, poterunt huiuſmodi tutores rectè vocari legitimi. Facit *tex.in l.frater* 4. *C.de legit. tut. & in l. ne lucrum* 5. *C.de curat. fur. ex qua l.*4. apertè intelligitur, quod etiam fratres emanci- 2
pati, & patrui hodie legitimi tutores dici poſſunt. Quod & ad patrem emancipatum trahi poteſt.

C *Atqui patrono &c.* Hoc loco hæc fit obiectio: Patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi ſunt tutores: ergo parente legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi ſunt tutores. Sed huius rei hæc differentiæ ratio aſſignatur: Quoniam filius quidem defuncti, ſi non eſſet à viuo patre emancipatus, poſt obitum eius ſui iuris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret: ideòque nec in tutelam. Liber- 3
tus autem ſi ſeruus manſiſſet, vtique eodem iure apud liberos domini poſt mortem eius futurus eſſet. Et hæc ratio quidem facit, quod frater fratri emancipato non fiat tutor legitimus vt hic *in tex*, Et etiam quod patruus fratris filio emancipato ab auo, poſt mortem aui non fiat tutor legitimus. Quoniam nepos quidem defuncti, ſi non eſſet à viuo auo emancipatus, poſt obitum eius ſui iuris efficeretur, nec in patrui poteſtatem recideret: ideòque nec in legitimam tutelam. Sed in patre qui filij ſui impuberis emancipati ab auo, poſt mortem aui tute- 4
lam ſuſcipit, ceſſat hæc ratio. Etenim ſi nepos non eſſet à viuo auo emancipatus, poſt obitum eius ſui iuris non efficeretur, ſed in poteſtatem patris recideret: Et tamen nepos ab auo emancipatus, poſt mortem aui, non recidit in legitimam, ſed in fiduciariam patris tutelam. Communis ergo ratio quare parente legitimo tutore mortuo, liberi eius legitimi non ſunt

tuto-

tutores, ſed fiduciarij: Patrono verò legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi ſunt tutores: Vel eſt quia nec parens manumiſſor fuit tutor legitimus, ſed fiduciarius, vt in fine *tit. præced. notaui*. Patronus fuit legitimus, *vt ſuprà in tit. de legit. pat. tut.* fuit explicatum. Vel eſt quia non vt liberis patròni, ità liberis emancipatoris lege debetur hæreditas, *l. 1. §. liberos ff. Si à paren. quis manumiſſ. ſit*. Sed nouo Iure etiam liberi emanci-
patoris emancipato ſuccedunt. Vnde fiduciaria tutela, legi- 1
tima quoque hodie vocari poterit, vt dixi in præcedenti nota.

f *Ita tamen hi*. Ideſt, liberi eius, qui filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes manumiſerat.

g *Si perfectæ ætatis ſint*. Ideſt, ſi vigeſimumquintum ſuæ ætatis annum impleuerint, *l. vlt. C. de legit. tut.*

h *Quod noſtra conſtitutio. In d. l. vlt. C. de legit. tut.* De hac Conſtitutione vide notata infrà *in tit. de excuſ. tut. vel cur. ad §. Item maior.*

De Atiliano (a) tutore, & eo, qui ex lege Iulia & Titia dabatur. 2

TITVLVS XX.

Si cui nullus (b) *omninò tutor fuerat, ei dabatur in vrbe quidem Romæ, à prætore vrbano, & maiore parte* (c) *tribunorum plebis, tutor ex lege Atilia: in prouincijs verò, à Præſidibus prouinciarum, ex lege Iulia & Titia*. 3

a DE *Atiliano &c.* Si cui neque teſtamentarius, neque legitimus, neque fiduciarius tutor fuerat, ei dabatur in Vrbe tutor ex lege Atilia: in prouincijs ex lege Iulia & Titia vt hic in textu. Ideò poſt titulos præcedentes, in quibus dictum fuit de teſtamentaria, legitima, & fiduciaria tutela, ſubijcitur præſens titulus de Atiliano tutore, & eo, qui ex lege Iulia & Titia dabatur.

b *Nullus omninò*. Neque teſtamentarius, neque legitimus, ne- 4
que fiduciarius, vt ſuprà.

c *Et maiore parte tribunorum plebis*. Hi autem omnes decem erant. *Theoph. hic*. Duos enim tribunos primùm habere plebs cœpit. Deinde tres additi: Mox quinque item alij. *Feneſtella lib. 2. cap. 10.*

Ad §. Sed & ſi.

Sed & ſi teſtamento tutor ſub conditione (a) *aut ex die* (b) *certo datus fuerat: quamdiu conditio aut dies pendebat, ex eiſdem legibus tutor dari* (c) *poterat. Item ſi purè datus fuerat: quandiu* (d) *ex teſtamento nemo* (e) *heres exiſtebat, tandiu ex eiſdem legibus tutor petendus* (f) *erat, qui deſinebat* (g) *eſſe tutor, ſi conditio* (h) *exiſteret,* 1
aut dies veniret, aut heres exiſteret.

a SVb *conditione*. Veluti, ſi nauis ex Aſia venerit, Gaius tutor eſto.

b *Aut ex die certo*. Veluti, Poſt duos annos, quam mortuus ero, Mæuius tutor eſto.

c *Tutor dari poterat*. Et etiam hodie dari poteſt, *l. ſi Si quis ſub conditione* 11. *ff. de teſtam. tut.* Sed non ex eiſdem legibus, §. *Sed ex his. h. t.* 2

d *Quamdiu ex teſtamento nemo heres exiſtebat*. Finge extraneum heredem eſſe inſtitutum, & filium eſſe exheredatum, tutorèmque ei purè relictum, & heredem ſcriptum deliberare de adeunda hereditate. *Theoph. hic*. Nec enim teſtamento datus tutor, tutor eſſe poteſt antequam ex teſtamento adita ſit hereditas, cum nihil valeat ex ijs, quæ teſtamento ſcripta ſunt, ſi nemo hereditatem adierit, *l. Si nemo* 9. *ff. de teſtam. tut.* Si verò impubes à patre heres inſtitutus eſſet, eidemque tutor teſtamento datus, ipſo iure ſine vlla ſolemnitate aditionis heres 3
eſſet: quippe ſuus & neceſſarius. §. *ſui autem, Inſtit. de hered. qual. & differ.* Ideoque tutela confeſtim teſtatore mortuo competeret.

e *Nemo*. Si verò vnus ex pluribus adierit: tutelæ ſtatim valent: nec expectandum erit, vt omnes hereditatem adeant, *l. Si nemo* 9. *ff. de teſtam. tut.*

f *Petendus erat*. Et etiam hodiè petendus eſt, *l. Si hereditas* 10. *ff. de teſtam. tut.* non tamen ex eiſdem legibus *d.* §. *Sed ex his. h. t.*

g *Qui deſinebat eſſe tutor*. Et hodie deſinit, *d. l. Si quis ſub con-* 4
ditione.

h *Si conditio exiſteret &c.* Imò & deſerto teſtamento, & deficiente conditione deſinebat eſſe tutor. Sed hoc caſu legitimus tutor illi ſuccedebat, *l. Idem fiet* 27. *ff. de teſtam. tut.* Conditione verò exiſtente, aut die veniente, aut hereditate adita, teſtamentarius tutor ad tutelam accedebat, vt hic in textu.

Ad

Ad §. Ab hoſtibus.

Ab hoſtibus quoque tutore (a) *capto, ex his legibus tutor* (b) *petebatur: qui deſinebat eſſe tutor, ſi is, qui captus erat, in ciuitatem reuerſus fuerat. Nàm reuerſus,* (c) *recipiebat tutelam iure poſtliminij.*

a TVtore. Teſtamentario, vel legitimo. 1
b *Tutor petebatur.* Et etiam hodie petitur, *l.1.§.ſi apud.ff.de legit.tut.* Sed non ex his legibus. Vide notata *in princ.ſeq.§.*
c *Nam reuerſus recipiebat tutelam &c.* Et etiam hodie reuerſus recipit tutelam. Quia ij, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reuerſi fuerint: omnia priſtina iura recipiunt iure poſtliminij. §. *Si ab hoſtibus, Quib.mod.ius pot.ſol.*

Ad §. Sed ex his. 2

Sed ex his (a) *legibus tutores pupillis deſierunt dari, poſteà quam* (b) *primò Conſules pupillis vtriuſque ſexus tutores* (c) *ex inquiſitione dare cœperunt, deinde* (d) *prætores ex Conſtitutionibus. Nàm ſupradictis legibus neque* (e) *de cautione à tutoribus exigenda, rem ſaluam pupillis fore: neque de compellendis* (f) *tutoribus ad tutelæ adminiſtrationem, quidquam cauebatur.*

a S*Ed ex his legibus &c.* Atilia ſcilicet, Iulia & Titia: *vt in princ. h.t.* Eſt tamen notandum, quòd licèt ex his legibus tuto- 3
res pupillis deſierint dari: nihilominus in iiſdem caſibus, in quibus olim tutori datiuo locus erat, etiam hodie eidem locus eſt. Et iiſdem modis, quibus tutor datiuus, olim tutor eſſe deſinebat, hodie quoque eſſe deſinit. Quare, hodierno etiam iure, ſi cui nullus omninò tutor ſit, ei datur à magiſtratu. Sed & ſi teſtamento tutor ſub conditione, aut ex die certo datus ſit, vel purè, ſed effectus teſtamenti pendeat, nemine adhuc hereditatem adeunte, vel ſi ſit tutor ab hoſtibus captus, à magiſtratu tutor datur, qui deſinit eſſe tutor conditione exiſtente, 4
vel die veniente: aut hereditate adita, vel captiuo in ciuitatem reuerſo.
b *Poſteà quàm primo Conſules.* Ex Conſtitutione Claudij Cæſaris. *Suet.in Claud.Cæſ.* Sanxit, inquit, vt pupillis extra ordinem tutores à Conſulibus darentur.
c *Tutores ex inquiſitione dare cœperunt.* Hoc eſt, inquirentes, an

Digitized by Google

hi qui tutores erant dandi locupletes eſſent, an honeſtam frugique vitam ducerent, an denique alienis bonis adminiſtrandis ſufficerent, *Theoph.hic.*

d *Deinde Prætores*. Prætor tutelaris primùm à M. Antonino philoſopho creatus fuit, quemadmodum Iulius Capitolinus ſcribit in M. Antonino philoſopho. Prætorem, inquit, tutelarem primus fecit, cùm antè à Conſulibus poſcerentur.

e *Neque de cautione &c.* Ex Conſtitutionibus tutores pignoribus 1
captis cauere coercentur. §.*penul.de ſatiſd.tut. vel cur.*

f *Neque de compellendis &c.* Ex Conſtitutionibus tutores ad tutelæ adminiſtrationem extra ordinem compelluntur, *l. 1. ff. de adminiſt.& peric.tut.l.3.C.de ſuſpect.tut.*

Ad §. Sed hoc Iure.

Sed hoc iure (a) *vtimur, vt Romæ quidem præfectus vrbi, vel prætor, ſecundùm* (b) *ſuam iuriſdictionem: in prouincijs autem præſides ex* 2
(c) *inquiſitione tutores crearent, vel magiſtratus* (d) *iuſſu præſidum, ſi non ſint magnæ pupilli facultates.*

a *Sed hoc iure vtimur*. Significat hæc locutio, Ius hoc moribus & conſuetudine inſtitutum fuiſſe. Vide *Vacon. à Vacun. Declar.Iur.lib.6.Declar.79.num.11.*

b *Secundùm ſuam iuriſdictionem*. Præfectus Vrbi illuſtrium & clariſſimorum filijs, *vt l. 1. C. de tut. vel cur. illuſt.* Prætor cæteris. *Cuiac.hic*. Tutoris tamen datio neque imperij eſt, neque iuriſ- 3
dictionis: ſed ei ſoli competit cui nominatim hoc dedit vel lex vel Senatus Conſultum, vel Princeps, *l.Muto 6. §. Tutoris datio, ff.de tutelis*. Vnde etiam fit, quod alteri mandari non poteſt. *per regulam 1.l.1.ff.de offic. eius &c.* Vide *Nicol. Bellon. Supput. Iur. lib.1.cap.2.& Vacon.à Vacun.Declar.Iur.lib.6.Declar.79.num.11.*

c *Ex inquiſitione*. In quibus potiſſimum verſetur inquiſitio, dixi in præced.§.In verbo, *Tutores ex inquiſitione*. Adde *Tex. in l.ſcire oportet 21.in fine ff.de Tut.& cur.dat.&c.*

d *Vel Magiſtratus iuſſu præditum*. Magiſtratus ſcilicet municipa- 4
les. Magiſtratus tamen hanc facultatem dandi tutores non habent à præſide, ſed à lege, ſeù conſuetudine ſibi tributam, hoc pacto vt ſine præſidis præcepto ea vti non poſſint. Vide *Vacon. à Vacun.loc ſuprà cit.* Et animaduertite, quod hoc hodie correctum eſt vt ſequitur in proximo §.

Ad

Digitized by Google

Ad §. Nos autem.

Nos autem per Conſtitutionem (a) *noſtram huiuſmodi difficultates homi-
num reſecantes, nec expectata iuſſione præſidum, diſpoſuimus, ſi fa-
cultates pupilli, vel adulti vſque ad quingentos* (b) *ſolidos valeant:
defenſores* (c) *ciuitatum vnà cum eiuſdem ciuitatis religioſiſſimo anti-
ſtite, vel alias publicas perſonas, ideſt, magiſtratus, vel iuridicum* 1
(d) *Alexandrinæ ciuitatis, tutores, vel curatores creare: legitima*
(e) *cautela ſecundum eiuſdem conſtitutionis normam præſtanda, vide-
licet eorum* (f) *periculo, qui eam accipiunt.*

a N*Os autem per conſtitutionem noſtram &c.* Ex ipſa Conſtitutio-
ne, quæ eſt *l. Sancimus in curationibus 30. C. de Epiſcop. aud.*
conſtat debere defenſores ciuitatum, Magiſtratus municipales,
vel Iuridicum Alexandrinæ ciuitatis, tutores, vel curatores
creare, vnà cum Epiſcopo ciuitatis, aut cum alijs publicis per- 2
ſonis, ſi harum copiam habeat ciuitas. Vnde ſequitur lecturam
huius noſtri textus deprauatam eſſe. Iuſtinianus autem in dicta
Conſtitutione Publicas Perſonas vocat eos, qui quolibet offi-
cio publico in ciuitate funguntur.

b *Vſque ad quingentos ſolidos.* Quòd ſi valeat vltrà, à præſidibus
dabitur tutor. *Cuiac. hic.* Et horum ſolidorum ſeptuaginta duo
implent libram, *l. quotieſcumque 5. C. de ſuſceptoribus propoſitis &c.
lib.* 10. Solidi autem, ſeu aurei, qui hodie ſunt in vſu, mino-
ris ſunt æſtimationis, cum nonaginta ſex ex eis libra contineat. 3
Videtur tamen, aureum, quo hodie vtimur, ex generali om-
nium populorum conſuetudine, eſſe veteri illi ſubrogatum, &
ideo quæ de ſolido in iure ciuili cauta ſunt, ad noſtrum hunc,
quamuis leuioris ſit ponderis, referenda *Alciatus in l. hæc enun-
ciatio 232. ff. de verb. ſign.*

c *Defenſores ciuitatum.* Defenſores ciuitatum in ciuitatibus
Magiſtratus ſunt vice præſidum. De officio, & iuriſdictione
eorum. Vide *Cuiac. in Nouella* 15.

d *Vel Iuridicum Alexandrinæ Ciuitatis.* Iuridicus Alexandriæ di- 4
cebatur, qui Alexandriæ iuri dicundo tàm præerat, quàm
Prætor Vrbanus Romæ. H. *In deſcrip. Magiſt. Rom.* In verbo, *Iu-
ridicus Alexandriæ. Et in ff. & C. habemus ſpecialem titulum De officio
Iuridici Alexandriæ.*

e *Legitima cautela.* Hoc eſt, fideiuſſore ſecundùm menſuram
facultatum dato, vt in ſupradicta Iuſtiniani Conſtitutione.

Eo-

f *Eorum periculo &c.* Periculo ſcilicèt dictarum perſonarum, quæ pupillis, vel adultis quingentarijs tutores, vel curatores vt ſuprà conſtituunt. Datur enim fideiuſſor ſecundum earumdem perſonarum iudicium, *d. l. Sancimus in curationibus* 30. *C. de epiſcop.aud.Vide infrà ad* §. *ſciendum autem, de ſatiſdat. tut. vel. cur.*

Ad §. Impuberes autem. 1

Impuberes autem in tutela eſſe, naturali (a) *iuri conueniens eſt: vt is, qui perfectæ* (b) *ætates non eſt, alterius* (c) *tutela regatur.*

a N*Aturali iuri conueniens eſt*. Tutela quidem Iure Ciuili data ac permiſſa eſt. §.*Eſt autem de tutelis*. Sed tamen naturali iure id ſuadente.

b *Vt is, qui perfectæ ætatis non eſt*. Hoc loco perfecta ætas eſt
pubertas. Propriè tamen perfecta ætas dicitur anno vigeſimo- 2
quinto impleto, *l.1.ff.de minor.vigintiquin.an.l.vlt.C.in quib. cauſ.*
in integ.reſt.&c.

c *Alterius tutela regatur*. Ineuntis enim ætatis inſcitia, ſenum prudentia conſtituenda, & regenda eſt. *Cicero de Officijs lib.* 1.

Ad §. Cum ergo.

Cum ergo pupillorum pupillarùmque tutores negotia gerant, poſt (a) *pubertatem tutelæ iudicio* (b) *rationem reddunt.* 3

a P*Oſt pubertatem*. Niſi finita tutela ſit, tutelæ agi non poteſt, *l.niſi finita 4.ff.de tut.& rat.diſt.* Finitur tamen non ſolùm pubertate, ſed etiam alijs modis, de quibus infrà *in tit. quib.mod. tut. fin.*

b *Tutelæ iudicio rationem reddunt*. Finita tutela, non tantùm
pupillus cum tutore habet tutelæ actionem directam, vt tutor
tutelæ geſtæ rationem reddat, ſed etiam ex contrario tutor
cum pubillo habet contrariam tutelæ, ſi vel impenderit ali- 4
quid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam
creditoribus eius obligauerit §.*Tutores quoque, Inſt.de oblig.quaſi*
ex contrac.

De

Digitized by Google

De auctoritate (a) tutorum.

TITVLVS XXI.

Auctoritas (b) *autem tutoris in quibuſdam cauſis neceſſaria pupillis eſt, in quibuſdam non eſt neceſſaria, vt ecce ſi quid dari ſibi ſtipulentur, non eſt neceſſaia tutoris auctoritas, quod ſi alijs pupilli promittant,* 1
neceſſaria eſt. Namque (c) *placuit meliorem quidem ſuam conditionem licere eis facere, etiam ſine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm tutoris auctoritate. Vnde in his cauſis, ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis: ſi tutoris auctoritas non interueniat, ipſi quidem, qui cum his contrahunt,* (d) *obligantur: at inuicem pupilli* (e) *non obligantur.*

a DE *auctoritate tutorum*. Tutores, aut pupillorum negotia 2
gerunt, aut pupillis gerentibus auctoritatem accomodant. *Vlp. in frag. tit. de tutelis* §. *pupillorum*. De primo capite loquutus eſt Imperator *in fine tit. praeced.* vbi docuit tutores tutela finita, adminiſtrationis ſuæ rationem reddere debere: nunc de ſecundo capite ſubnectit.

b *Auctoritas autem tutoris*. Tutoris auctoritas eſt approbatio eius quod agitur cum pupillo. *Cuiac. in Paratit. ff in tit. de auct. & conſen. tut. facit l. 3. ff. eodem.*

c *Namque placuit meliorem quidem &c. Martianus in l. pupillus* 11 3
ff. de acquir. rer. dom. Pupillus (quantum ad acquirendum) non indiget tutoris auctoritate: alienare verò nullam rem poteſt, niſi præſente tutore auctore.

d *Ipſi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur*. Sed quod pupilli poſſint alium ſibi obligare, etiam ſine tutoris auctoritate, vtique de ijs verum eſt, qui iam aliquem intellectum habent: Nam infans & qui infanti proximus eſt, non multum à furioſo diſtant: quia huius ætatis pupilli nullum habent intellectum.
Sed in proximis infanti, propter vtilitatem eorum benignior 4
iuris interpretatio facta eſt: vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi §. *Sed quod diximus, Inſt. de Inutil. ſtip.* Si tamen pupillus agat ex contractu, ex quo cum alterius iactura fieret locupletior, doli mali exceptione ſubmoueri poteſt. Nam hoc natura æquum eſt, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem, *l. nam hoc natura* 14. *ff. de condic. indeb.*

e At

c *At inuicem pupilli non obligantur.* Pupillus ſine tutoris aucto-
ritate non obligatur ciuiliter. Tractemus an obligetur natura-
liter. Sunt loci, quibus oſtenditur pupillum ſine tutore ſuo
non obligari naturaliter, *l. pupillus 58. ff. de act. & oblig. l. quod pu-
pillus 41. ff. de condic. indeb.* Sunt quibus oſtenditur pupillum ſine
tutore obligari naturaliter, *l. 1. ff. de nouat. l. ſi eius pupilli 64. ff. ad
Senat. Conſ. Trebel. l. ſi pupillus 21. ff. ad leg. Falc.* Quod diſſidium
ita componi debet, vt ſi non fiat locupletior, non obligetur 1
naturaliter, ſin verò fiat locupletior, obligetur, *l. naturaliter
13. §. vlt. & l. ſeq. ff. de condic. indeb.* Et ex hac naturali obligatio-
ne, vtilis actio in pupillum datur ex reſcriptio Diui Pij, *l. Pu-
pillus 5. ff. de auct. tut. l. 3. ff. commodati, l. 3. §. pupillus ff. de neg. geſt.
Cuiac. ad l. ſi pupillus 127. ff. de verb. oblig.* Vbi de hac re plenius.
Item pupillus, vbi ex re actio venit, obligatur etiam ſine tu-
toris auctoritate: veluti ſi communem fundum habeo cum
pupillo, & aliquid in eum impendero, vel damnum in eo pu-
pillus dederit: Nàm iudicio communi diuidundo obligabitur, 2
l. Furioſus 45. ff. de act. & oblig.

Ad §. Neque tamen.

Neque tamen hereditatem (a) *adire, neque bonorum poſſeſſionem* (b) *petere, neque hereditatem* (c) *ex fideicommiſſo ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris auctoritate, quamuis illis* (d) *lucroſa ſit, nec* (e) *vllum damnum habeat.*

3

x NEque tamen hereditatem adire. Et ſi pupilli meliorem ſuam
conditionem facere poſſint, etiam ſine tutoris auctori-
tate, vt ſuprà diximus, tamen hereditatem adire non poſſunt
aliter, quàm tutore auctore. Et ratio eſt, quia hereditas obli-
gat nos æri alieno: at pupilli ſine tutoris auctoritate obligari
non poſſunt, *l. more 8. ff. de acquir. vel omit. hered.* Loquimur au-
tem de hereditate extranei. Nàm in ſuis heredibus aditio non
eſt neceſſaria: quia ſtatim ipſo iure heredes exiſtunt, *l. in ſuis
ff. de ſuis & legit. hered. & d. l. more 8.* Ratio verò differentiæ quare 4
pupillus, contrahendo ſine tuturis auctoritate, poſſit contra-
hentes ſibi obligare quamuis ipſe illis non obligetur: heredi-
tatem verò acquirere non poſſit pupillus, quin eius onera ſu-
beat: ea eſt, quoniam contrahenti cum pupillo imputari po-
teſt, quod cum eo ſine tutore contraxerit: creditoribus autem
hereditarijs non poteſt imputari, cur hereditas ad pupillum,
cum

cum quo non contraxerunt, peruenerit. Pacius hic in Analy.

b Neque bonorum poſſeſſionem petere. Nam & qui bonorum poſſeſſionem agnoſcunt, obligant ſe æri alieno, & legatarijs.

c *Neque hereditatem ex fideicommiſſo ſuſcipere.* Nàm & qui hereditatem ex fideicommiſſo ſuſcipiunt, obligant ſe pro dodrante æri alieno, & legatarijs.

d *Quamuis illis lucroſa ſit, nec vllum &c.* Etiam ſi caſus accidere 1
poſſit, in quo hereditas opulenta ſit, nullùmque æs alienum habeat, neque tamen eam adire poſſunt pupilli ſine auctoritate tutoris. Primùm, quia pupillorum aditionem ſine auctoritate tutoris, infirmat in vniuerſum Ius Ciuile, ſpectando potiùs generalem naturam hereditatis, quàm contigentiam caſualem, *Arg. l. nam ad ea 5. ff. de legibus.* Deinde, quia in ijs, quæ animi iudicio fiunt, tutoris auctoritas neceſſaria eſt, *l. pupillus 199. ff. de reg. iur.* Hereditas autem quamuis lucroſa ſit, nec
vllum damnum habeat, adiri ſine animi iudicio non poteſt. 2
Nam aditio animi eſt & conſilij potiùs quàm facti, ſicut pro herede geſtio, *l. pro herede 20. in princ. ff. de acquir. vel omit. hered.*

e *Nec vllum damnum habeat.* Sic legitur apud Gaium *in l. obligari 9. §. hereditatem adire ff. de auct. & conſenſ. tut. & etiam apud Theoph. hic.* Vulgò verò ſcribunt, ne vllum damnum habeant, aduerſus Imperatoris ſententiam. *Anton. Auguſt. Emend. lib. 3. cap. 7. circa finem.*

Ad §. tutor autem. 3

Tutor autem ſtatim (a) *in ipſo negotio præſens debet* (b) *auctor fieri, ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimauerit: poſt tempus verò, aut per epiſtolam interpoſita auctoritas, nihil* (c) *agit.*

a STatim in ipſo negotio. *Sed Vlpianus in l. ſi quis mihi bona 25. §. Iuſſum ff. de acquir. vel amit. hered.* ait, tutoris auctoritatem interponi perfecto negotio. Dicamus igitur, quod vel in
ipſo articulo negotij, vel ſtatim atque peractum eſt negotium, 4
tutor præſens debet auctor fieri. Nam quod fit ſtatim perfecto negotio in ipſo articulo negotij factum videtur. *Facit l. 1. in fine ff. de ſolut. Cuiac. hic.*

b *Debet auctor fieri.* Hoc eſt, dicere debet ſe probare id, quod agitur, *l. 3. ff. de auct. & conſen. tut.*

c *Nihil agit.* Nulla enim differentia eſt, non interueniat au-

ctoritas tutoris, an perperam adhibeatur, *l.2. ff.de auct. & conſen. tut.*

Ad §. Si inter.

Si inter tutorem pupillùmque iudicium (a) *agendum ſit. quia ipſe tutor*
(b) *in re ſua auctor eſſe non poteſt, non prætorius* (c) *tutor, vt olim*
conſtituitur, ſed curator in locum eius datur, quo interueniente, iu- 1
dicium peragitur, & eo peracto, curator eſſe deſinit.

a IVdicium agendum ſit. Alijs tamen de rebus, quam de tutelæ
adminiſtratione: Quia, niſi finita tutela ſit, tutelæ agi non
poteſt, *l.niſi finita 4.ff. de tut.& rat.diſt.*
b *Tutor in re ſua auctor eſſe non poteſt.* Regula Iuris Ciuilis eſt,
Tutorem in rem ſuam auctorem fieri non poſſe, *l.1.ff.de auct.&*
conſ. tut. In rem ſuam, hoc eſt, ad ſuam vtilitatem. Hæc re-
gula tunc procedit, cùm auctoritas rem tutoris principaliter 2
concernit. Secùs eſt, cùm per conſequentiam ad tutorem
emolumentum pertinet B. hic Ideòque poteſt tutor proprij ſui
debitoris hereditatem adeunti pupillo auctoritatem accommo-
dare: quamuis per hoc debitor eius efficiatur. Prima enim ra-
tio auctoritatis ea eſt, vt heres fiat: per conſequentias contin-
git, vt debitum ſubeat. *d.l.1.ff.de auct.& conſ.tut.*
c *Non prætoriustutor, vt olim &c.* Etſi regula ſit Iuris ciuilis,
Tutorem habenti, tutorem dari non poſſe, *l.idem fiet 27. ff.de*
teſtam.tut. Et item altera, Certæ rei, vel cauſæ, tutorem dari 3
non poſſe *§.certæ autem Inſt.qui teſtam.tut.dar.poſſ.* Moribus tamen
introductum eſt, vt tutor detur pupillo, qui cum tutore
ſuo lege aut legitimo iudicio agere vult, vt auctore eo
agat, qui prætorianus tutor dicitur, quia à prætore vrbis da-
ri conſueuit. *Vlpian.in frag.tit.11.§.moribus.* Et hi mores hunc
colorem iuris habent quoniam olim iudicia erant ordinaria
princ.tit. Inſt.de ſucceſs.ſublat. Ideſt, ſolemni more, & certis pre-
ſcriptiſque formulis exercebantur. Ad ea verò, quæ ſolemni-
tatem iuris deſiderant explicanda, tutore pupillus indiget, 4
neque curatoris auctoritas ei ſufficit, *l.curatorem 19.ff.de auct.&*
conſ.tut. Poſtea cum ſolemnitas iudiciorum in vſu eſſe deſijſſet,
cœpiſſentque extraordinaria eſſe iudicia, *d.princ. tit. Inſt. de ſuc-*
ceſs.ſublat. cæpit curator dari pupillo, ſi inter eum & tutorem
iudicium agendum eſſet. *tex.hic, l.3. §.ſi pupillus ff.de tutelis, l.*
prima C.de in lit.dan.tut, Cuiac.hic, Sed Iure nouiſſimo, qui vel 5
debi-

debitor eſt pupilli, vel creditor, ad tutelam eius prohibetur
accedere. *Nouella* 72. Niſi eſſet mater, vel auia. *Nouella* 94.
quę licèt loquatur ſolùm de matre, trahitur tamen ad auiam.
Cuiac. in eadem Nouella. Et ſi quis iam tutelam gerens factus
ſit pupilli debitor, aut creditor, ei adiungitur tutor, aut
curator, *d. nouella 72. cap. 2.* Si tamen tutor, qui pupilli debitor.
aut creditor factus eſt, contutorem habeat, non erit opus ipſi
tutori curatorem adiungere: nàm etiam lis, contutore aucto- 1
re, peragi poterit, *l. ſi pluries 24. ff. de teſtam. tut. & d. l. 1. C. de in
lit. dan. tut.* Et litem hic intelligimus, quæ ſit de alijs rebus, quam
de tutelæ adminiſtratione: Quia, niſi finita tutela ſit, tutelę
agi non poteſt, vt dixi ad *princ. huius* §.

Quibus modis (a) tutela finitur.

TITVLVS XXII. 2

Pupilli, (b) *pupillæque, cum puberes eſſe cæperint, tutela* (c) *liberan-
tur. Pubertatem* (d) *autem veteres quidem non ſolùm ex annis, ſed
etiam ex habitu*(e)*corporis in maſculis æſtimari volebant. Noſtra au-
tem maieſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum bene putauit,
quod in fęminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, id eſt, inſpe-
ctionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculis extendere. Et ideò
Sancta Conſtitutione* (f) *promulgata, pubertatem in maſculis, poſt
quartum decimum annum completum, illico initium accipere diſpoſui-* 3
*mus: antiquitatis normam in fœminis benè poſitam, ſuo ordine relin-
quentes, vt poſt duodecimum* (g) *annum completum* (h) *viri potentes*
(i) *eſſe credantur.*

a Q*uibus modis &c.* Hactenus dictum eſt quemadmodum tu-
tela conſtituatur, & quos effectus poſteà producat. Di-
camus nunc quomodo ea ſoluatur. Quod enim ali-
quo modo conſtitutum eſt hoc, & aliquo modo ſoluitur.
Theoph. 4

b *Pupillæque*. Fœminæ olim pubertate tutela non liberaban-
tur. *Vlp. in frag. tit. 11. in princ. & fin.* Liberabantur tamen con-
uentione in manum. *Cuiac. ad d. tit. 11. Vlpiani in fine.*

c *Tutela liberantur*. Debet tamen tutor pupillum ſuum pube-
rem factum admonere, vt ſibi curatores petat: aliàs tutelæ iu-
dicio tenetur; quaſi connexum ſit hoc tutelæ officio, quam-

Digitized by Google

uis poſt pubertatem admittatur, *l. Ita autem 5. §. ſi tutor ff. de ad-
niſtr. & peric. tut.*

d *Pubertatem autem veteres &c.* In definienda maſculorum pu-
bertate veteres variarunt. Puberem Caſſiani eum eſſe dicunt,
qui habitu corporis pubes apparet, ideſt, qui generare poteſt:
Proculei autem, eum qui quatuordecim annos expleuit: Ve-
rùm Priſcus eum puberem eſſe, in quem vtrumque concur-
rit, & habitus corporis, & numerus annorum. *Vlp. in frag.* 1
tit. 11. §. vlt.

e *Ex habitu corporis.* Per habitum corporis, non intelligas in-
honeſtam aliquam corporis inſpectionem, vt ſibi ſuòque Iu-
ſtiniano perſuaſit Tribonianus: ſed vniuerſi corporis formam,
figuram, ac diſpoſitionem, quæ ſatis ad liberorum procreatio-
nem facilè videri cuiuis poteſt idonea. Plato quidem *lib. 11. de
leg.* ſcripſit conuenientiam ætatis ad nuptias, per quamdam
corporum turpem inſpectionem definiri. Sed non eſt veriſimi-
le tantam apud Romanos turpitudinem vnquàm in vſu fuiſ- 2
ſe. Vide *Iacob. Reuard. Varior. lib. 4. cap. 10.*

f *Conſtitutione. In l. vlt. C. quando tut. vel curat. eſſe deſ.*

g *Vt poſt duodecimum annum.* Celerior enim eſt curſus fœmina-
rum vt prudentiæ & potentiæ ſic etiam pubertatis. *Cuiac. ad
princ. tit. Inſt. de nup.* In verbo, *viri potentes.*

h *Completum.* Compleuiſſe non videntur, niſi excefferint fœ-
minæ annum duodecimum, vel maſculi decimum quartum,
d. l. vlt. C. Quando tut. vel cur. eſſe deſ.

i *Viri potentes eſſe credantur.* Itaque Pomponius ſcribit Mino- 3
rem annis duodecim nuptam, tunc legitimam vxorem eſſe,
cum apud virum expleſſet duodecim annos, *l. minorem 4. ff. de
rit. nup.* Sed Iure Canonico fœminæ etiam ante annum duode-
cimum, & maſculi ante decimum quartum, quoad matrimo-
nium contrahendum, puberes ſunt, ſi ex habitu corporis puber-
tatem oſtendunt, & generare iam poſſunt, *cap. puberes, de deſponſ.
impub.*

Ad §. Item finitur.

4

Item finitur tutela, ſi adrogati (a) *ſint adhuc impuberes, vel deportati:*
(b) *Item ſi in ſeruitutem* (c) *pupillus redigatur vt ingratus à patro-
no, vel ab hoſtibus* (d) *fuerit captus.*

a SI *adrogati ſint adhuc impuberes.* Pupilli arrogatione finitur tu-
tela, quoniam arrogatus tranſit in poteſtatem arrogantis,
&

& conſequenter filiusfamilias factus, in tutela eſſe non poteſt. *princ. tit. Inſt. de tutelis*.

b *Vel deportati*. Nàm aliquando ij, qui proximi ſunt pubertati, tale aliquid admittunt, ob quod in pœnam hanc incidant. *Theoph. hic*. Deportatione autem pupillorum finitur tutela, quoniam tunc ciuiliter moriuntur, *l. verum eſt 64. §. penult ff. pro ſocio*. Et etiam moriuntur ciuiliter ſeruitute, & captiuitate, de quibus ſequitur hic in textu.

c *Item ſi in ſeruitutem pupillus redigatur, vt ingratus à patrono*. Aliquando enim ij, qui proximi ſunt pubertati, adeò ingrati ſunt aduerſus patronos ſuos, vt in ſeruitutem redigantur.

d *Vel ab hoſtibus fuerit captus*. Sed ſi pupillus ab hoſtibus reuertatur, priſtina tutela reſtituitur. Quia poſtliminium omnia reſtituit in priſtinum ſtatum. *Cuiac. hic*. Tempore verò captiuitatis curator bonis conſtituitur, *l. Ab hoſtibus 15. in princ. ff. ex quib. cauſ. maior*.

Ad §. Sed etſi.

Sed etſi vſque (a) *ad certam conditionem datus ſit tutor teſtamento*, (b) *æquè euenit, vt deſinat* (c) *eſſe tutor, exiſtente conditione*.

a Vſque ad certam conditionem. Veluti, Tutor eſto, donec nauis ex Aſia venerit. *Theop. hic*.

b *Teſtamento*. Teſtamento dixit, quoniam magiſtratus purè tantùm poteſt tutorem dare. Vide ſuprà ad §. *Ad certum tempus*, in verbo; *poſſe dari, qui teſtam. tut. dar. poſſ*.

c *Vt deſinat eſſe tutor*. Et legitimæ tutelæ locus eſt. *Cuiac. ad hanc noſtram rubricam*.

Ad §. Simili modo.

Simili modo finitur tutela morte (a) *vel pupillorum, vel tutorum*. (b)

a Morte. Mors enim omnia ſoluit. *A. de nuptijs cap. 2. §. Deincepſ*.

b *Vel tutorum*. Tutore mortuo, quibus modis finitæ tutelæ ſuccedatur, vel prouideatur; notat *Cuiac. ad hanc noſtram Rub.*

Ad §. Sed & capitis.

Sed & (a) capitis deminutione tutoris, per quam libertas vel ciuitas eius amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem dederit, legitima (b) tantùm tutela perit: cætera (c) non pereunt. Sed pupilli pupillæue capitis deminutio, licet minima (d) ſit, omnes tutelas tollit. 1

a SED & *capitis &c.* Omnis tutela perit maxima, vel media capitis deminutione tutoris. Tunc enim tutor ciuiliter moritur, *l. Verum eſt* 64. §. *Intereunt, penult. ff. pro ſocio*. Et ſi tutor teſtamentarius capite minutus ſit, ad agnatum tutela reuertitur, vel ſi legitimus, ad ſequentem gradum, niſi hoc vni ex pluribus tutoribus acciderit. *Cuiac. ad hanc Rub.*

b *Legitima tantùm tutela perit.* Legitima agnatorum tutela, minima capitis deminutione perit, quia minima capitis deminutione ius agnationis perimitur. §. *vlt. de lege agnat. tut.* Vbi de hac re plenè dixi. Legitima verò tutela patronorum, minima capitis deminutione non perit, quia nec iuſpatronatus perit. *Vlp. in frag. tit.* 11. §. *Excepta, & ibi Cuiac.* 2

c *Cætera non pereunt.* Quia non ſolùm paterfamilias, ſed etiam filiusfamilias tutor eſſe poteſt, *princip. tit. Qui teſtam. tut. dar. poſs.*

d *Licet minima ſit &c.* Pupilli arrogatione finitur omnis tutela, quoniam arrogatus tranſit in poteſtatem arrogantis, & conſequenter filiusfamilias factus, in tutela eſſe non poteſt, vt dixi ad §. *Item finitur, h. t.* 3

Ad §. Præterea.

Præterea qui ad certum (a) tempus teſtamento (b) dantur tutores, finito eo, deponunt (c) tutelam.

a AD *certum tempus*. Veluti, vſque ad duos annos. 4

b *Teſtamento*. Teſtamento dixit, quia magiſtratus non poteſt dare tutorem niſi purè, vt dixi ad §. *Sed etſi, hoc tit.*

c *Deponunt tutelam*. Et legitimæ tutelæ locus eſt.

Ad §. Deſinunt etiam.

Deſinunt (a) *etiam tutores eſſe, qui vel remouentur à tutela ob id, quod ſuſpecti viſi ſunt, vel qui ex iuſta cauſa ſeſe* (b) *excuſant, & onus adminiſtrandæ tutelæ deponunt ſecundùm ea, quæ inferiùs* (c) *proponemus.*

1

a DEſinunt *etiam tutores eſſe &c.* Et in locum eorum tutores alij dantur. *Vlp. in frag. tit.* 11. §. *Hoc amplius, l. Si quis ſub conditione* 11. *ff. de teſtam. tut. l.* 3. §. *Quæri poteſt ff. de legit. tut.*

b *Seſe excuſant*. In perpetuum, non ad tempus. §. *penult. de Curat. l. nec ille* 16. *ff. de tut. & curat. datis &c.*

c *Inferiùs. In tit. penult. & vlt. huius libri.*

De (a) Curatoribus. 2

TITVLVS XXIII.

Maſculi (b) *puberes, & fœminæ viri potentes, vſque ad vigeſimum quintum annum completum* (c) *curatores* (d) *accipiunt: quia licet puberes ſint, adhuc tamen eius ætatis ſunt, vt ſua* (e) *negotia tueri non poſſint.*

a DE *Curatoribus*. Finita tutela pubertate pupilli, ad curatores adminiſtratio rerum minoris incipit pertinere: meritò, expoſita tutela, ſequitur vt de Curatoribus diſſeramus. 3 Rectiùs tamen inſcribitur hæc Rubrica, de Curationibus, vt ſuprà de Tutelis. *Cuiac. hic. Et Gaius in ſuis Inſtitutionibus lib.* 1. *tit.* 8. hanc Rubricam inſcripſit, de Curationibus. Eſt autem Curatio, ſeù Cura, poteſtas adminiſtrandi bona illius, qui propter ætatem, vel mentis, aut corporis impedimentum præeſſe rebus ſuis non poteſt. Vide notata ad §. *Eſt autem tutela, de tutelis*, in verbo, *ad tuendum eum &c.* 4

b *Maſculi puberes, & fœminæ viri potentes*. Pubertas in maſculis, poſt decimum quartum annum completum illicò initium accipit. Fœminæ poſt duodecimum annum completum viri potentes eſſe creduntur, *princ. tit. Quibus modis tut. fin.* vbi de hac re plenè dixi.

c *Completum*, Ità vt à momento in momentum tempus ſpectetur

ctetur. *l.3. §.Minorem ff. de minor. vigintiquin. ann.*

d *Curatores accipiunt*. Ex Conſtitutione D.Marci, auctore Iulio Capitolino in Marco. De curatoribus, inquit, cùm antè non niſi ex Lege Lectoria vel propter laſciuiam, vel propter dementiam darentur, ita ſtatuit, vt omnes adulti curatores acciperent non redditis cauſis.

e *Vt ſua negotia*. Curatores enim, qui dantur puberibus, principaliter dantur rebus & negotijs, *l.In copulandis 8. C.de nuptijs*. 1

Ad §. Dantur autem.

Dantur autem curatores ab ijſdem (a) *magiſtratibus, à quibus & tutores: ſed curator* (b) *teſtamento non datur, ſed datus* (c) *confirmatur decreto prætoris,* (d) *vel præſidis*.

a *AB ijſdem magiſtratibus &c.* Qui verò ſint hi magiſtratus, diximus ſupra in *tit. de Atil. tut.* 2

b *Sed curator teſtamento non datur*. Ne à patre quidem, qui filium habet in poteſtate, quia nulla id lege nominatim permittitur.

c *Sed datus confirmatur*. Voluntas enim patris in conſtituendis curatoribus ab eo, qui præeſt, ſeruari ſolet, *l.1. in fine ff.de confir. tut. l.2. C. eodem*.

d *Decreto Prætoris, vel Præſidis*. Decreto Prætoris Romæ, vel Præſidis in Prouincijs.

3

Ad §. Item inuiti.

Item inuiti (a) *adoleſcentes, curatores non accipiunt, præterquam* (b) *in litem. curator enim* (c) *& ad certam cauſam dari poteſt*.

a *ITem inuiti adoleſcentes &c.* Quod tamen ita verum eſt, ſiquidem à rerum ſuarum adminiſtratione liberiore abſtinere velint, vel tanta eorum ſolitudo non ſit, vt moderatoribus omnibus ſint deſtituti. *H. hic*. Pupilli verò, etiam inuiti, ac- 4
cipiunt tutores, *l.necnon 6. ff.de tut. & cur. dat. &c.*

b *Præterquam in litem*. Adultus enim curatore conſentiente litem & intendere & excipere debet, *l.2.C. Qui leg.perſ.tand.in iud.*

c *Curator enim & ad certam cauſam &c.* Certæ autem rei, vel cauſæ tutor dari non poteſt, *§.Certa autem. Qui teſt. tut. dar. poſs.* Vbi dixi de hac re.

Ad

Ad §. Furioſi quoque,

Furioſi (a) *quoque & prodigi*, (b) *licet* (c) *maiores vigintiquinque annis ſint: tamen in curatione ſunt adgnatorum ex lege* (d) *duodecim tabularum*. (e) *Sed ſolent Romæ Præfectus Vrbi, vel Prætor, & in Prouincijs Præſides, ex inquiſitione eis curatores dare.* 1

a FVrioſi. Furor eſt mentis ad omnia cæcitas. *Cicero Tuſcul. quæſt. lib. 3.*

b *Et prodigi*. Prodigus eſt, qui neque tempus, neque finem expenſarum habet, ſed bona ſua dilapidando, & diſſipando profundit, *l. 1. ff. de curat. fur.*

c *Licet maiores vigintiquinque annis ſint*. Si minor vigintiquinque annis furioſus ſit, curator ei non vt furioſo: ſed vt adoleſcenti datur, quaſi ætatis eſſet impedimentum, *l. 3. §. 1. ff. de tutelis.*

d *Ex lege duodecim tabularum*. Lex duodecim tabularum furio- 2
ſum, itemque prodigum, cui bonis interdictum eſt, in curatione iubet eſſe agnatorum, *Vlp. in frag. tit. 12.*

e *Sed ſolent &c.* Furioſi & prodigi in curatione ſunt agnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed quia lex duodecim tabulalarum his perſonis non proſpexit omni caſu, hodie cœperunt omni caſu omiſſa lege prætorios curatores accipere. Hodie igitur magiſtratus ſolent ſe interponere & furioſis prodigiſque cauſa cognita ex inquiſitione agnatum vel extraneum curato-
rem dare, *l. 1. l. obſeruare, l. ſæpè ff. de curat. fur.* Hæc igitur ver- 3
ba, ſed ſolent, ſuperiori contrariam ſententiam ſignificant. *Cuiac. hic*, Accurſius verò & plures alij hoc eodem loco tenent, quod ex iudiciali electione curatorem furioſo, aut prodigo dare neceſſe ſit tantùm, legitimo ceſſante, aut non idoneo forſitan exiſtente, *d. l. ſæpè ff. de cur. fur. l. vlt.* §. *Sin autem teſtamentum C. eodem.*

Ad §. Sed & mente captis.

4

Sed & mente captis, (a) *& ſurdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant, quia rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt, curatores dandi ſunt.*

a SED *& mente captis, & ſurdis &c.* Mentecaptum [illegible] dementem Iuris Conſulti appellant eum, qui non vſquequaque, ſed ex parte tantum mentis errore ducitur. Et intellige has

omnes perſonas eſſe maiores vigintiquinque annis. Nàm ſi minor vigintiquinque annis aliquo ex his morbis, ſeù vitijs laboraret, curator ei daretur vt adoleſcenti, quaſi ætatis eſſet impedimentum, non autem ratione morbi, ſeù vitij, *l.3.* §.*1. ff. de Tutelis*.

Ad §. Interdum autem.

Interdum autem & pupilli curatores (a) *accipiunt, vt puta, ſi legitimus tutor non ſit* (b) *idoneus: quoniam habenti* (c) *tutorem, tutor dari non poteſt. Item, ſi teſtamento datus tutor, vel à Prætore, vel Præſide, idoneus non ſit ad adminiſtrationem, nec tamen fraudulenter* (d) *negotia adminiſtret, ſolet ei curator adiungi. Item in locum tutorum, qui non in* (e) *perpetuum, ſed ad tempus à tutela excuſantur, ſolent curatores dari.* 1

a CVratores accipiunt. Si curatores tutoribus adiuncti ſunt, 2 pubertate pupilli, tam tutorum quàm curatorum adiunctorum officium finiri, ideòque alios propter ætatis infirmitatem eſſe dandos curatores, manifeſtum eſt, *l. 1. C. quando tut. vel cur. &c.*

b *Non ſit idoneus*. Quia fortè non ſit induſtrioſus, vt decet. Idem ſi ſolus adminiſtrationi non ſit ſufficiens, *l.3. & vlt. C.In quib. caſ. tut. hab.* Imò ſi legitimus tutor tutela remouendus videatur: optimum factum eſt, curatorem ei potius adiungi, quàm eundem cum nota fidei & exiſtimationis remoueri, *l. ſi tutor 9.* 3 *ff. de ſuſpect. tut. vel cur.*

c *Quoniam habenti tutorem &c.* Regula Iuris eſt, Tutorem habenti, tutorem dari non poſſe, *l.Idem fiet 27. ff. de teſtem. tut. & hoc* §.*Noſtro*. Sed hæc regula non eſt perpetua: Nàm in eius tutoris locum, qui à tutela remouetur, aut excuſatur in perpetuum, vel moritur, vel relegatur, alius tutor à magiſtratu dari ſolet, etiamſi pupillus habeat alios tutores ſuperſtites, *l.licet 4. C. In quib. cauſ. tut. hab. l.Si quis ſub conditione 11. ff. de teſtam. tut.* Item in locum abſentis Reipublicæ cauſa, licet tutor eſſe non 4 deſinat, alius tutor dari poteſt, *l. quæſitum 12. ff. de tutelis, l. 3.* §.*Si quis abſuturus ff. de ſuſpect. tut. & cur.* Item in locum furioſi, & muti, & ſurdi tutoris, licet propter aduerſam valetudinem tutor eſſe non deſinat, alij tutores dantur, *l.penult. ff.de tutelis, iuncto* §.*vlt. h.t.* Item ſi tutor pupillo datus prouocet, & interim pupillo tutoris auctoritas fuerit neceſſaria, veluti ad adeundam here-

hereditatem: tutor ei neceſſario dabitur, *l.cum in vna* 17. *§.vlt. ff. de appell.* Item ſi tutor ſit apud hoſtes ſine mutatione ſtatus, tutor manet: ſed interim alius tutor dabitur, *l. ſi quis tutor* 15. *ff.de tutelis*. Alium caſum vide ſuprà ad *§.Certæ autem, qui teſtam. tut. dar. poſs.* Et alium ad *§.Si inter, de auct. tut. in vlt. nota*. Sed quæ eſt ratio, cur dari poſſit curator habenti curatorem, vel tutorem: ſed tutor non poteſt dari habenti tutorem? *tex. hic,l.ventri* 20.*ff.de tut.& cur.dat.* Reſp.quia tutor datur perſonæ 1
§. Certæ, Qui teſtam.tut.dari poſs. curator rebus, *l. In copulundis* 8. *C. de nup.* Perſona autem eſt indiuidua, res ſunt diuiduæ. Quare & tutela eſt indiuidua, curatio diuidua. *G. hic*.

d *Nec tamen fraudulenter &c.* Si verò fraudulenter tutelam adminiſtret, remouendus eſt à tutela. *§.Nouiſſimè, de ſuſpect. tut. vel cur.* & alius tutor in locum eius conſtituendus, *l. pietatis* 6. *C. de ſuſpect. tut. vel cur. l.ſi quis ſub conditione* 11.*ff.de teſtam tut.*

e *Qui non in perpetuum*. In locum verò tutorum, qui in perpetuum à tutela excuſantur, alij tutores dantur, *dicta l. ſi quis* 2
ſub conditione.

Ad §. Quod ſi tutor.

Quod ſi tutor (a) *aduerſa valetudine, vel alia* (b) *neceſſitate impediatur* (c) *quominùs negotia pupilli adminiſtrare poſſit, & pupillus:* (d) *vel abſit, vel infans ſit, quem* (e) *velit actorem,* (f) *periculo ipſius tutoris, prætor, vel qui prouinciæ præerit, decreto* (g) *conſtituet*. 3

a QVod ſi tutor &c. Idem ſi curator neceſſitate aliqua impediatur adminiſtrare, & adoleſcens abſit, *l.neque* 11. *C.de procur.l. ſi actor* 10.*C.de appell.iuncto textu hic*.

b *Vel alia neceſſitate.* Veluti dignitate, vel ætate, aut quia diffuſa negotia ſunt, *l.decreto* 25.*ff.de adminiſt. & peric.tit.*

c *Impediatur*. Neque excuſetur: alioqui ſi excuſetur ad tempus, in locum eius curator datur *§.Interdum autem h.t.* Si verò in perpetuum, alius tutor datur, *l.ſi quis ſub conditione* 11.*ff. de* 4
teſtam. tut.

d *Et pupillus, vel abſit, vel infans ſit*. Quod ſi pupillus ſit præſens, & maior infante, procuratorem tutore interueniente ordinare poterit *l.decreto* 25. *ff.de adminiſt. & peric.tut.l.neque* 11. *C.de procurat.*vel etiam actorem, *Theoph.hic*. Si miles adultus curatore interueniente procuratorem ordinare poteſt, *d. l.neque*

que 11. vel actorem, vt dixi in pupillo. Tutores autem, vel curatores ex ſua perſona in rem pupilli, vel adoleſcentis procuratorem facere non poſſunt, quia procurator à ſolo domino conſtituitur, *d.l.neque* 11. *C.de procur.iuncta l.* 1.*ff.codem*.

e *Quem velit.* Scilicet tutor, *l.vnica C.de act.à tut.ſeu cur.dan.*

f *Actorem*. Siue adiutorem, *l. ſolet* 13.*ff.de tutelis*. Actor litium, vel aliorum negotiorum cauſa conſtituitur. Propriè tamen actor litium cauſa, adiutor aliorum negotiorum datur 1 *Cuiac. hic*.

g *Decreto*. Valde nouum eſt, vt qui procuratorem dare non poteſt, actorem conſtituat, ideòq; decreto eſt opus. *Idem Cuiac.*

De (v) Satiſdatione tutorum, vel curatorum.

TITVLVS XXIV.

Ne tamen pupillorum, pupillarùmue, & eorum, qui, quæue in curatione ſunt, negotia à tutoribus curatoribuſue conſumantur, vel deminuantur: curat prætor, (b) *vt & tutores & curatores eo nomine ſatiſdent.* (c) *Sed hoc non eſt perpetuum. nam tutores teſtamento* (d) *dati, ſatiſdare non coguntur: quia fides eorum,* (e) *& diligentia ab ipſo teſtatore approbata eſt. item ex inquiſitione tutores dati, ſatiſdatione* (f) *non onerantur, quia idonei electi ſunt.* 2

a DE *ſatiſdatione tutorum*. Hactenus ſeparatim explicata ſunt, quæ ad tutores, & quæ ad curatores pertinent, nunc tranſitum facimus ad ea, quæ ipſis communia ſunt, ad ſatiſdationem ſcilicet, excuſationem, & remotionem. Primò itaque tutoribus, & curatoribus commune eſt vt ſatiſdare cogantur. Tutorum autem, vel curatorum ſatiſdatio eſt cautio quæ fit datis fideiuſſoribus rem pupilli, vel eius qui in curatione eſt, ſaluam fore. *tex. & Theoph. hic.l.* 1.*ff.qui ſatiſd.cog.* 3

b *Curat prætor*. Non tamen ipſe prætor ſatiſdationem exigit, ſed ſcriba §.*vlt.h.t.l.vlt.C.de magiſt. conuen.* 4

c *Satiſdent.* Datis fideiuſſoribus vt ſuprà dixi. Nàm hæc ſatiſdatio eſt prætoria, *l.*1.*in princ.& §. cautionales ff. de præt.ſtip.* Et prætoriæ ſatiſdationes perſonas deſiderant pro ſe interuenientium, *l.prætoriæ* 7.*ff. eodem*.

d *Nam tutores teſtamento dati &c.* Etiam non rectè teſtamento dati, & à magiſtratu confirmati, ſatiſdare non coguntur, *l.*2.

ff.de

ff. de confir. tut. vel cur. Vide notata ad §. permiſſum, de tutelis.

e *Quia fides eorum & diligentia &c.* Inueſtigandum tamen eſt, an patris voluntas durauerit, aut veriſimiliter duraſſe videri poſſit. *Mynſ. hic ſub num.* 6.

f *Satiſdatione non onerantur.* Sed hoc fallit in curatore furioſi, qui ſatiſdare tenetur, ſi non poſſideat idoneam ſubſtantiam: licet ex inquiſitione datus ſit, *l. vlt. §. ſed ſi quidem, cum §§. ſeq. C. de curat. fur.* Non tamen ſatiſdare tenetur curator furioſo filio à patre teſtamento datus, *d. l. vlt. §. & ſi quidem parens.* 1

Ad §. Sed ſi ex teſtamento.

Sed ſi ex teſtamento, vel inquiſitione duo plurèſue dati fuerint, poteſt (a) *vnus offerre ſatiſdationem de indemnitate pupilli, vel adoleſcentis, & contutori,* (b) *vel concuratori præferri, vt ſolus adminiſtret: vel vt contutor aut concurator ſatis offerens præponatur ei, & ipſe ſolus adminiſtret: Itaque per ſe non poteſt petere ſatiſdationem à contutore, vel concuratore ſuo, ſed offerre debet, vt electionem det contutori, vel concuratori ſuo, vtrum velit ſatis accipere, an ſatiſdare. Quod ſi nemo eorum ſatis offerat, ſi quidem adſcriptum fuerit à teſtatore, quis gerat, ille gerere* (c) *debet. Quod ſi non* (d) *fuerit adſcriptum, quem maior pars elegerit, ipſe gerere debet, vt edicto prætoris cauetur. Sin autem ipſi tutores diſſenſerint circa eligendum eum, vel eos, qui gerere debent, prætor partes ſuas* (e) *interponere debet. Idem & in pluribus ex inquiſitione datis probandum eſt, ideſt, vt maior pars* (f) *eligere poſſit, per quem adminiſtratio fiat.*

2

1

3

a Poteſt vnus offerre ſatiſdationem &c.* Quod ſi plures ſatiſdare parati ſint, tunc magis idoneus præferendus erit, *l. quod ſi plures* 18. *ff. de teſtam. tut:*

d *Et contutori, vel concuratori præferri.* Non omnimodo autem is, qui ſatiſdat præferendus eſt, ſed cauſa cognita. *Vide l. teſtamento* 17. *§. non omnimodo ff. de teſtam. tut.*

e *Ille gerere debet.* Cæteri ergo tutores non adminiſtrabunt: ſed erunt ij, quos vulgò honorarios appellamus. Nec putet quiſquam ad hos periculum nullum redundare. Conſtat enim hos quoque, excuſſis prius facultatibus eius, qui geſſerit, conueniri oportere. Dati ſunt enim quaſi obſeruatores actus eius, & cuſtodes: imputabitùrque eis quandoque, cur ſi malè eum conuerſari videbant, ſuſpectum non fecerint, *l. ſi plures* 3. *ff.* 4

de

de adminiſt. & peric. tut. Quamuis autem ei potiſſimùm ſe tutelam commiſſurum prætor dicat, cui teſtator delegauit, attamen nonnumquam ab hoc recedetur: vt puta, ſi pater minus propenſo conſilio hoc fecit, fortè minor vigintiquinque annis, vel eo tempore fecit, quo iſte tutor bonæ vitæ, vel frugi videbantur: deinde poſtea idem cœpit malè conuerſari ignorante teſtatore: vel ſi contemplatione facultatum eius res ei commiſsa eſt quibus poſtea exutus eſt, *d. l. 3. §. quamuis* 1 *autem*.

d *Quod ſi non fuerit adſcriptum &c.* Idem ſi à Teſtatore electus tutor gerere nolet, *d. l. 3. §. ſi non erit ff. de adminiſt. & peric. tut.*

e *Prætor partes ſuas &c.* Prætor igitur iubebit eos conuocari, aut ſi non coibunt, aut coacti non decernent: cauſa cognita ipſe ſtatuet, quis tutelam geret. Planè ſi non conſentiant tutores prætori, ſed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur ſuccedanei eſſe alieni periculi: dicendum eſt, prætorem permittere eis omnibus gerere. Item 2 ſi diuidi inter ſe tutelam velint tutores, audiendi ſunt: vt diſtribuatur inter eos adminiſtratio, vel in partes, vel in regiones, *d. l. 3. §. vlt. & l. 4. ff. de adminiſt. & peric. tut.*

f *Vt maior pars eligere poſſit &c.* Sin autem ipſi tutores, diſſenſerint circa eligendum eum, vel eos qui gerere debent, prętor partes ſuas interponere debet, vt dictum eſt ſuprà in tutoribus ex teſtamento datis.

Ad §. Sciendum autem. 3

Sciendum autem eſt, non ſolùm tutures (a) *vel curatores pupillis, vel adultis, cæteriſque* (b) *perſonis ex adminiſtratione rerum teneri, ſed etiam in eos, qui ſatiſdationem* (c) *accipiunt ſubſidiariam* (d) *actionem eſſe quæ vltimum eis præſidium poſſit adferre. Subſidiaria autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus ſatiſdari non curauerunt, aut non idoneè paſſi ſunt caueri. Quæ quidem tam ex prudentum reſponſis, quàm ex conſtitutionibus Imperialibus etiam in heredes* (e) *eorum extenditur.* 4

a NOn *ſolum tutores vel curatores*. Et eorum heredes. Itemque fideiuſſores, & eorum heredes, *l. 3. & 4. ff. de fideiuſſ. & nominat.*

b *Cæteriſque perſonis*. Vt furioſis, & prodigis. §. *furioſi quoque, de curat*,

Qui

c *Qui ſatiſdationem accipiunt*. In prouinciis ſatiſdationem accipiunt magiſtratus municipales, aùt defenſores ciuitatum. *Theoph. in fine h. t.* In Vrbe, ſcriba, aut is, quem Prætor in hoc delegauerit, vt ei caueretur, *l. 2. & 3. ff. rem pupil. ſal. for. l. vlt. C. de magiſt. conuen.*

d *Subſidiariam actionem eſſe*. Hæc actio eſt in factum, & dicitur ſubſidiaria, quod vltimum auxilium præbeat. Cùm enim neque à tutoribus, vel curatoribus, neque à fideiuſſoribus eorum 1
res pupilli, vel eius, qui in curatione eſt, indemnis ſeruari poteſt, tunc ij, qui ſatiſdationem à tutoribus vel curatoribus acceperunt, actione in factum tenentur: quæ ex ea re vocata eſt ſubſidiaria. *Theoph. hic.*

e *Etiam in heredes eorum extenditur*. Non tamen ſimiliter tenentur heredes magiſtratuum, vt ipſi tenentur. Nàm magiſtratus quidem de dolo, & lata culpa, & leui tenetur: Heres verò ipſius de dolo, & lata illius culpa duntaxat, *l. nonſimiliter. 4. l. quod ad heredem 6. ff. de magiſt. conuen. l. 2. C. eodem.* 2

Ad §. Quibus Conſtitutionibus.

Quibus Conſtitutionibus & illud exprimitur, vt niſi caueant (a) *tutores vel curatores, pignoribus* (b) *captis coerceantur.*

a VT *niſi caueant tutores &c.* Datis fideiuſſoribus, vt dixi *ad. ad princ. h. t.*

b *Pignoribus captis coerceantur*. Quòd ſi in eadem contumacia 3
perſeuerauerint: debent vt ſuſpecti remoueri, *l. 3. C. de ſuſpect. tut l. 1. & 2. C. de tut. vel cur. qui ſat. non ded.*

Ad §. Neque autem.

Neque autem præfectus vrbi, neque prætor, neque præſes prouinciæ, neque quis (a) *alius, cui tutores dandi ius eſt, hac actione tenebitur, ſed hi tantummodo, qui ſatiſdationem exigere ſolent.*

4

a NEque *quis alius &c.* Vt proconſul, & Præfectus Ægipti, *l. 1. ff. de tut. & cur. dat.*

b *Cui tutores dandi ius eſt.* Non tamen ſolet ſatiſdationem exigere.

c *Hac actione.* Subſidiaria, de qua diximus ad. §. *Sciendũ autem, h. t.*

d *Qui ſatiſdationem exigere ſolent.* In prouincijs ſatiſdationem accipiunt magiſtratus municipales, aut defenſores ciuitatum:

In Vrbe, ſcriba, aut is quem Prætor in hoc delegauerit, vt Notaui ad *d. §. Sciendum autem h. t.*

De (a) excuſationibus tutorum, vel curatorum.

TITVLVS XXV.

Excuſantur autem tutores vel curatores varijs ex cauſis: plerumque autem propter (b) *liberos, ſiue in poteſtate ſint, ſiue* (c) *emancipati. Si enim tres liberos ſuperſtites Romæ quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouincijs quinque, à tutela, vel cura poteſt excuſari, exemplo* (d) *cæterorum munerum. Nàm & tutelam vel curam placuit publicum* (e) *munus eſſe. Sed adoptiui liberi non proſunt. In adoptionem autem dati, naturali patri proſunt. Item nepotes* (f) *ex filio proſunt, vt in locum* (g) *patris ſui ſuccedant: ex filia* (h) *non proſunt. Filij autem ſuperſtites tantùm ad tutelæ vel curæ muneris excuſationem proſunt: defuncti non proſunt. Sed ſi in bello amiſſi ſunt, quæſitum eſt, an proſint. Et conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie* (i) *amittuntur. Hi enim, qui pro Republica ceciderunt, in perpetuum* (k) *per gloriam viuere intelliguntur.* 1 2

a DE *excuſationibus &c.* Neque id tantum, quod modo diximus. inter tutores, & curatores commune eſt vt ſatiſdare cogantur, ſed etiam illud quod cum ad tutelam, vel curationem vocantur, excuſatione, de qua nunc ſubijcitur, vti poſſunt. *Theoph. hic*. Eſt autem excuſatio hoc loco nihil aliud, quam alicuius iuſtæ cauſæ allegatio, ob quam non debeat quis ad tutelam vel curam ſubeundam cogi. *Mynſing. hic*. Et tum demum locum habet, quando tutelæ curæue datio valida eſt. Nàm qui non iuſtè dati ſunt tutores, vel curatores, non habent excuſationis neceſſitatem, *l. ſcire etiam oportet* 15. §. *qui non iuſtè ff. de excuſ. tut.* 3

b *Propter liberos*. Propter liberos excuſantur tutores, vel curatores in perpetuum. *Pac. hic in Analy.* Oportet autem liberos legitimos, & naturales eſſe, & iam natos. Naturales enim tantùm, vel legitimi tantùm, non præſtant excuſationem. Et qui in ventre eſt, & ſi in multis partibus iuris comparatur iam natis: tamen neque in præſenti quæſtione, neque in reliquis ciuilibus muneribus prodeſt patri, *l. 2. §. 1. & §. qui autem ff. de excuſat. tut. iuncto tex. noſtro in verſ. Sed adoptiui*. Et quamuis poſteà 4

naſca-

naſcatur, ad excuſationem non prodeſt. Numerum enim li-
berorum determinatum conſtitutionibus eſſe oportet vnicui-
que tunc cum tutor, vel curator petitur. *d. l. 2. §. numerum, &*
l. tutor 31. in princ. ff. de excuſ. tut. Vnde, vt propter liberos a tute-
la, vel cura detur excuſatio, hoc amplius quoque exigitur,
vt liberi ſint ſuperſtites, quando tutores, vel curatores patres
dantur, aut petuntur. Qui enim antea deceſſerunt, his non
connumerantur, *d. l. 2. §. 1.* Vide *tex. hic in verſ. Sed ſi in bello.* 1

c *Siue emancipati.* Siue quaſi emancipati: vt Monachi, Epi-
ſcopi, & patricij. *Mynſ. hic ſub num. 3.*

d *Exemplo cæterorum munerum.* Numerus trium liberorum ex-
cuſat à legationibus, *l. 1. C. de legat. lib. 10.* A cæteris muneribus
perſonalibus, numerus quinque, *l. 3. §. quamuis ff. de muner. & hon.*
Ab omnibus muneribus, numerus ſexdecim, *l. ſemper 5. §. 2.*
ff. de Iur. immunit. Cuiac. hic.

e *Placuit publicum munus eſſe.* Tutela eſt munus priuatum. Eſt
enim tutela de re priuata, & familiari pupillorum, & domo 2
eorumdem concluditur. Non inficior eam eſſe pro vtilitate
publica, quód publicè omnium interſit pupillos tueri, ac de-
fendere, *l. 2. §. Diuus ff. Qui pet. tut.* Sed principaliter priuatum
munus eſt, per conſequentias publicum. Vide *Cuiac. ad l. 6.*
colum. 4. ff. de excuſat. Et nota curationem eodem modo publi-
cum munus dici.

f *Item nepotes ex filio.* Vel neptes ex filio. *l. 2. §. non ſolùm autem*
ff. de excuſat. tut.

g *Vt in locum patris ſui ſuccedant.* Igitur auxiliantur tunc, quan- 3
do patre eorum mortuo, illius locum ſupplent auo. Et quot-
cunque nepotes fuerint ex vno filio, pro vno filio numerantur,
d. l. 2. §. Auxiliantur autem ff. de excuſat. tut.

h *Ex filia non proſunt.* Quia prodeſſe duobus non poſſunt: ſuò-
que patri reſeruari, cùm opus erit, debent. H.

i *Qui in acie amittuntur.* Non verò omnes omninò, qui per
cauſam belli parentibus ſunt abrepti, in obſidione fortè, *l. bello*
amiſſi 21. ff. de excuſ. tut. Neque proſunt capti ab hoſtibus, *l. 2. C. de*
his, qui num. liber. lib. 10. 4

k *In perpetuum per gloriam &c. Cicero in Orat. Pro Cn. Plancio.* Qui
pro Republica vitam reddiderunt, numquam mehercule eos
mortem potiùs, quàm immortalitatem aſſecutos putaui.

Digitized by Google

Ad §. Item Diuus Marcus.

Item Diuus Marcus (a) *in ſemeſtribus reſcripſit, eum, qui res fiſci* (b) *adminiſtrat, à tutela, vel cura, quamdiu* (c) *adminiſtrat, excuſari poſſe.*

a ITem *Diuus Marcus in ſemeſtribus reſcripſit &c.* Xiphilinus de 1
Auguſto ita ſcribit: Aduocabat quindecim Senatores ſorte
ductos, qui ſibi ad ſex menſes in conſilio eſſent, interdùmque
cùm iis ius dicebat. Et de Tiberio tradit, quod conſiliarios,
vt Auguſtus conſueuerat, capiebat. Auguſti ergo & Tiberii
inſtitutum ſecutus Diuus Marcus videtur, in eoque ſemeſtri
conſilio hanc conſtitutionem ſcripſiſſe.

b *Eum, qui res fiſci adminiſtrat &c.* Idèmque cuſtoditur in iis,
quibus Princeps curam alicuius rei iniunxit, *l.Geometra 25.ff.eod.*

c *Quamdiu adminiſtrat.* Et interea curator loco eius datur. §.*In-* 2
terdum autem, de curatoribus.

d *Excuſari poſſe.* Et ratio quidem in promptu eſt; quoniam
neceſſè eſt, vt aut dum rebus pupilli, vel adulti operam damus,
fiſcus in multis lædatur, aut dum Fiſcum indemnem
ſeruare volumus, iura pupilli, vel adulti minuantur. *Theoph.*

Ad §. Item qui Reipublicæ.

Item qui Reipublicæ (a) *cauſa abſunt, à tutela,* (b) *vel cura excuſan-* 3
tur. Sed & ſi fuerint tutores, (c) *vel curatores, deinde Reipublicæ
cauſa abeſſe cœperint, à tutela vel cura excuſantur,* (d) *quatenus
Reipublicæ cauſa abſunt: & interea* (e) *curator loco eorum datur:
qui ſi reuerſi fuerint, recipiunt onus tutelæ: nam nec anni habent vacationem,
vt Papinianus libro quinto reſponſorum reſcripſit, nam
hoc ſpatium* (f) *habent ad nouas tutelas* (g) *vocati.*

a ITem *qui Reipublicæ cauſa abſunt &c.* Reipublicæ, inquam, Ro-
manæ, *l.Non ſolùm 12.in princ. ff.de excuſ. tut.* Et Reipublicæ 4
cauſa abeſſe eos ſolos intelligimus, qui non ſui commodi cauſa,
ſed coacti abſunt, *l.Reipublicæ 36.ff.Ex quib.cauſ.maior.*

b *A tutela, vel cura excuſantur.* Hoc primum reſponſum loquitur,
quando fuerunt tutores, vel curatores dati poſtquam Reipublicæ
cauſa abeſſe cœperunt. Quo caſu non ſolùm tempore
abſentiæ excuſantur, ſed etiam anni habent vacationem

poſt

poſt reuerſionem, *vt hic in tex. in fine. §. & in l. 2. C. ſi tut. vel cur. reipub. cau.*

c *Sed & ſi fuerint tutores, vel curatores &c.* Hoc ſecundum reſponſum loquitur, quando tutores, vel curatores poſt ſuſceptam tutelam Reipublicæ cauſa abeſſe cœperunt. Quo caſu excuſantur quamdiu Reipublicæ cauſa abſunt, ſed cùm reuerſi fuerint, confeſtim recipiunt onus tutelæ, nec anni habent va-
cationem. *tex. hic. l. non ſolùm 12. §. 1. ff. de excuſ. tut.* 1

d *Excuſantur, quatenus Reipublicæ cauſa abſunt.* Non ipſo tamen iure excuſantur qui tutores, vel curatores dati, Reipublicæ cauſa abfuturi ſunt, ſed debent ſe excuſare ad tempus, ne etiam medij temporis periculo obſtringantur. *l. 1. C. ſi tut. vel cur. Reipub. cau.*

e *Et intereà curator.* Imò & tutor dabitur rectè, *l. quæſitum 12. ff. de tutelis.*

f *Nàm hoc ſpatium habent.* Hoc eſt, anni vacationem. Annus
autem continuorum dierum ſcrutabitur, ex quo quis redijt, 2
vel redire debuit, *l. non ſolùm 12. §. annus autem ff. de excuſ. tut. l. tempus 4. ff. de vocat. & excuſ. muner.*

g *Ad nouas tutelas vocati.* Modeſtinus *in d. l. non ſolùm 12. §. annus ff. de excuſ. tut.* Annus ad futuras nouaſque tutelas datur, non ad eas, quæ reſumi debent.

Ad §. Et qui poteſtatem.

Et qui poteſtatem (a) *habent aliquam, ſe excuſare* (b) *poſſunt, vt* 3
Diuus Marcus reſcripſit: ſed cæptam tutelam deſerere non poſſunt.

a ET *qui poteſtatem &c.* Poteſtatis verbo Iuſtinianus hoc loco Magiſtratum ſignificat. Et etiam magiſtratus municipales à tutela & cura exuſantur, *l. Athleta 8. §. remittuntur ff. de excuſ. tut.* Neque obſtat *tex. in l. propter magiſtratum 26. ff. eodem.* Nàm reſpondetur, quod quis in municipio excuſatur propter magiſtratum, quem gerit, vt hic in textu, non propter magiſtra-
tum, quem nondum gerit, ſed geſturus eſt, *vt in dicta* 4
l. propter magiſtratum.

b *Se excuſare poſſunt.* A tutela eo tempore delata, quo poteſtatem habent, *l. non tantum 20. §. ſanè ff. de excuſ. tut.* Et hæc excuſatio eſt temporalis: quia tamdiù quis excuſatur, quamdiù in poteſtate eſt. *d. l. Athleta 8. §. gentium ff. eodem.*

Ad §. Item propter litem.

Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excuſare nemo ſe poteſt: niſi fortè de omnibus (a) *bonis, vel de hereditate controuerſia ſit.*

a DE *omnibus bonis*. Aut plurima parte eorum, *l. propter litem* 1
24. *in princ. ff. de excuſ. tut.* Iure verò nouiſſimo debitor, aut
creeitor pupilli, vel adulti, ad tutelam, vel curationem eius
prohibetur accedere. *Nouellu* 72. *cap.* 1. Vide ſuprà *ad* §. *Si*
inter. de auct. tut. in vlt. Nota.

Ad §. Item tria onera.

Item tria (a) *onera tutelæ non adfectatæ* (b) *vel curæ, præſtant vaca-*
tionem, quamdiu (c) *adminiſtrantur: vt tamen plurium pupillorum* 2
tutela (d) *vel cura eorumdem bonorum, veluti* (e) *fratrum, pro*
(f) *vna computetur.*

a ITem *tria onera &c.* Qui habent tres tutelas, aut tres curas,
aut commiſtas tres curas, & tutelas: hi excuſantur ad quar-
tam tutelam, vel curam vocati, *l.* 2. §. *vlt. ff. de excuſ. tut.* Et
tria onera tn domo vna eſſe ſufficit, Proinde ſi pater tria one-
ra ſuſtineat, filius eius non vexabitur, & è contrario ſi tria
onera ſuſtineat filius: non vexabitur pater, & rurſus vtriſque 3
communes tutelæ, vel curæ, ideſt, vna filij, & duæ patris: aut
è conuersò tàm patri, quàm filio dant remiſſionem, *l. diximus* 4.
§. *vlt. & l. ſeq. ff. de excuſ. tut.* Imò etiam vna tutela, vel cura ad
excuſationem ſufficit, ſi tam diffuſa, & negocioſa ſit, vt pro
pluribus cedat, *l. Si is, qui* 34. §. *cæterum putarem ff. eodem.*

b *Non adfectatæ*. Non appetitæ, non captatæ. Tutor autem,
qui modici patrimonij factus eſt, affectaſſe videtur, *l. Spadonem*
17. §. *vlt. ff. de excuſ. tut.*

c *Quamdiu adminiſtrantur*. Si tutor periculum ſuſtineat ceſſa- 4
tionis: ei imputanda eſt quoque ea tutela, *l. Si is qui* 34. *ff. h. t.*
Honoraria verò tutela, ideſt, quæ non adminiſtrationis, &
oneris, ſed honoris tantùm cauſa defertur, non prodeſt ad
excuſationem, *l. Spadonem* 17. §. *Si ciuitatis ff. eodem.* Item non
dabitur excuſatio ſi altera ſuſceptarum trium tutelarum, vel
etiam quarta ſuperueniens ſit breui tempore finienda: puta
infra

infra ſemeſtre, *l.non tantùm 20. in princ. ff. eodem.*

d *Vt tamen plurium pupillorum tutela, vel cura eorumdem bonorum.* Benè expoſuit tutelæ & curæ differentiam: Tutela eſt perſonarum, cura bonorum. *Cuiac.hic.* Vide notata *in tit. de tutelis ad §.Eſt autem tutela,* In verbo, *ad tuendum eum.*

e *Veluti fratrum.* Qui indiuiſum patrimonium habent, *l.3.ff.de excuſ.tut.* Igitur fratres conſortes, plurium loco habendi non ſunt; & ex diuerſo, fratrum diuiſo patrimonio, plures tutelæ 1
ſunt, *l.Si is, qui 34. §.vlt. ff.de excuſ.tut.*

f *Pro vna computetur.* Tria enim onera ſic accipienda ſunt, vt non numerus pupillorum, vel adoleſcentium plures tutelas, vel curationes faciat, ſed patrimoniorum ſeparatio, *l. 3. ff. de excuſ. tut.*

Ad §. Sed, & propter paupertatem.

Sed & propter paupertatem, excuſationem tribui, tam Diui (a) *fratres, quàm per* (b) *ſe Diuus Marcus reſcripſit, ſi quis* (c) *imparem ſe oneri iniuncto poſſit docere.* 2

a Diui fratres. Marcus Antoninus Philoſophus, & Lucius Verus fratres. Hi enim ſunt qui Diui fratres appellantur. *Vide Anton. Auguſt. lib. ſingul. ad Modeſt. pag.259.*

b *Per ſe.* Solus ſine fratre.

c *Si quis imparem &c.* Dic eum eſſe hic pauperem & imparem oneri, qui ſic laboribus eſt implicatus propter paupertatem, 3
vt tutelæ, vel curæ ſupereſſe non poſſit. *gl.hic.*

Ad §. Item propter aduerſam.

Item propter (a) *aduerſam valetudinem, propter quam nec ſuis quidem negotijs intereſſe poteſt excuſatio locum habet.*

a Item propter aduerſam valetudinem &c. Non tantùm à tutela ſuſcipienda, ſed etiam à ſuſcepta excuſari quis debet pro- 4
pter aduerſam valetudinem, propter quam nec ſuis quidem negotijs intereſſe poteſt, *l. non ſolùm 12. §. vlt. cum l. ſeq. ff. h. t.* Et ſolet vel ad tempus, vel in perpetuum excuſari, prout eſt valetudo, qua afficitur, *l. Idem Vlpianus 14. ff.eodem.*

Ad

Ad §. Similiter eum.

Similiter eum qui (a) *literas neſciret, excuſandum eſſe Diuus Pius reſcripſit: quamuis & imperiti literarum poſſint ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere.*

a *SImiliter eum qui literas neſciret &c.* De illiteratis hominibus 1
Paulus ita ſcribit: Eius qui ſe neget literas ſcire, excuſatio accipi non debet, ſi modò non ſit expers negotiorum, *l. Athleta* 8. §. *vlt. ff. de excuſ. tut.* Quod tamen Diuus Pius mutaſſe videtur, vt hic in textu. Similiter eum, inquit Iuſtinianus, qui literas neſciret, eſſe excuſandum Diuus Piuus reſcripſit: quamuis & imperiti literarum poſſint ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere. Sed æquius eſt, vt ſecundum Pauli ſententiam reſcriptum Diui Pij intelligatur, vt illiterati excuſentur negotiorum expertes. Negotiorum periti non excuſentur. 2
Anton. Auguſt. lib. ſingul. ad Modeſt. pag. 263. H. verò hic ait, quod neſcire literas, prouerbiali figura Iuſtinianus dixit, pro idiotam & imperitum eſſe. Literarum autem imperitum propriè appellat eum, qui neque legere, neque ſcribere didicit.

Ad §. Item ſi propter.

Item, ſi propter (a) *inimicitias aliquem teſtamento tutorem pater dederit, hoc ipſum præſtat ei excuſationem: ſicut per* (b) *contrarium non excuſantur, qui ſe tutelam adminiſtraturos patri pupillorum promiſerunt.* 3

a *ITem ſi propter inimicitias &c.* Si inimicus à patre pupillorum ea de cauſa tutor teſtamento datus eſſe videatur, vt eo onere & negotiis vexetur excuſabitur. *l. Athleta* 8. §. *Dat remiſsionem ff. de excuſ. tut.*

b *Sicut per contrarium &c.* Qui patri pupillorum promiſit ſe 4
futurum tutorem, excuſare ſe hac tutela non poteſt, quamuis aliàs excuſare ſe iure poſſit, *l. Spadonem* 17. §. *Qui patri ff. codem.*

Ad §. Non eſſe autem.

Non eſſe autem admittendam excuſationem eius, qui hoc ſolo vtitur, quòd

quòd ignotus (a) *patri pupillorum ſit, Diui* (b) *fratres reſcripſerunt.*

a QVòd ignotus patri pupillorum ſit. Intellige patri pupillorum non eſſe notum vultu, vel familiaritate: fama tamen ei notum eſſe: Alioquin ſi teſtator omnino ignotum tutorem daret, non certo conſilio conſuleret pupillo: quod eſt abſurdum. infrà delegatis. *§. Sed nec huiuſmodi. Pacius hic in Analy.*

b *Diui fratres.* Marcus Antoninus & Lucius Verus. vt dixi ad 1
§. Sed & propter paupertatem. h. t.

Ad §. Inimicitiæ.

Inimicitiæ, (a) *quas quis cum patre pupillorum vel adultorum exercuit, ſi capitales* (b) *fuerint, nec reconciliatio interuenerit, à tutela vel cura ſolent excuſare.*

a INimicitiæ &c. Dant à tutelâ vacationem capitales inimicitiæ 2
ortæ poſt ſcriptum teſtamentum inter eum qui tutor creatus
eſt, & pupillorum patrem, niſi reconciliatio interuenerit, *l. Athlete 8. §. Dat remiſſionem ff. de excuſ. tut. iuncto tex hic.* Imò ſi tutor inimicus, non ſe excuſet, remouetur, *l. 3. §. Si tutor inimicus ff. de ſuſpect. tut.* Qui verò poſt ſuſceptas inimicitias tutor teſtamento datus eſt, ſe excuſare non poteſt: quando quidem hoc ipſo gratię videtur facta reconciliatio, niſi ea de cauſa datus eſſe videatur, vt eo onere & negotiis vexetur, *d. l. Athleta 8. §. dat remiſſionem &*
§. item ſi propter inſtit. h. t. Quod tamen inimicitiæ teſtamento an- 3
tiquiores, à tutela non excuſent, debet intelligi de inimicitiis, quas ipſe tutor concitauit. Si pater concitauit inimicitias indiſtinctè dicimus tutorem excuſari. *Cuiac. ad l. 6. colum vlt. ff. h. t.* A cęteris tutelis legitimis & datiuis inimicitiæ capitales excuſant, dum tamen non ſit facta reconciliatio *tex. hic & ibi Cuiac.*

b *Si capitales fuerint.* Quæ capitalis dicatur inimicitia, iudicis arbitrio relinquitur. *Menoch. de arbitr. Iud. lib. 2. cent. 2. caſu* 110. *num. 3.*

Ad §. Item is, qui ſtatus. 4

Item is qui ſtatus (a) *controuerſiam à pupillorum patre paſſus eſt, excuſatur à tutela.*

a ITem is qui ſtatus controuerſiam &c. Is qui ſtatus controuerſiam à patre pupillorum paſſus eſt, hoc eſt, in ſeruitutem petitus

tus eſt, excuſatur à tutela. Is etiam à tutela excuſatur, qui ſtatus controuerſiam pupillo mouet, dummodò id non fictè, ſed bona fide faciat, *l. Atleta* 8. §. *Amplius ff. h. t.*

Ad §. Item maior.

Item maior (a) *ſeptuaginta annis, à tutela vel cura excuſare ſe poteſt.*
Minores autem viginti quinque anni, olim quidem (b) *excuſabantur, à* 1
noſtra autem Conſtitutione (c) *prohibentur ad tutelam vel curam adſpirare: adeò vt nec excuſatione opus ſit. Qua conſtitutione cauetur, vt nec pupillus* (d) *ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus, cum erat* (e) *inciuile, eos, qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcuntur, & ab alijs reguntur, aliorum tutelam vel curam ſubire.*

a I*Tem maior ſeptuaginta annis &c.* Qui ingreſſus eſt ſeptuageſimum annum, nondum egreſſus, hac vacatione non vte- 2
tur: quia non videtur maior eſſe ſeptuaginta annis, qui annum agit ſeptuageſimum, *l. 3. ff. de Iur. immunit.* Igitur à tutela, & cura excuſantur qui ſeptuaginta annos exceſſerunt. Exceſſiſſe autem oportet ſeptuaginta annos tempore illo, quo creantur, aut quo hereditatem adijt quis, aut quo conditio, quæ teſtamento ſcripta eſt, impleta eſt, non intra tempora excuſationis eam ætatem implere, *l. 2. in princ. ff. de excuſ. tit.*
b *Olim quidem excuſabantur.* Olim minores viginti quinque annis ad legitimam tutelam vocati excuſabantur ad tempus, & 3
in eorum locum interea curator dabatur, *l. non ſolùm* 12. §. *penult. ff. de excuſ. tut.* Quod eodem modo de iis qui ex decreto dabantur, intelligendum eſſe, quidam exiſtimant. Teſtamento autem dati, non fiebant tutores ante legitimam ætatem, *l. quæro* 32. §. *vlt. ff. de teſtam. tut.* Proinde in locum eorum non curator modò, vt eſt in *d. l. non ſolùm* §. *penult.* ſed etiam tutor dari poterat §. 1. *Inſtit. de Atil. tut.* Hodie verò minores generaliter prohibentur ad tutelam vel curam adſpirare, adeò
vt nec excuſatione opus ſit, *l. vlt. C. de legit. tut.* Minor tamen 4
viginti quinque annis tutor teſtamento datus, tutor erit, hodierno etiam iure, cùm maior viginti quinque annis factus fuerit §. *furioſus, qui teſtam. tut. dar. poſſ.* Intelligitur enim ita dari, cùm maior viginti quinque annis eſſe cœperit: *arg. l. furioſus* 11. *ff. de tutel.* Et interim alius tutor à magiſtratu dandus eſt, *l. ſi quis* 11. *ff. de teſtam. tut.*

c *Noſtra*

c *Noſtra autem Conſtitutione. In l. vlt. C. de legit. tut.*

d *Vt nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur.* Ante Iuſtinianum ad legitimam tutelam etiam pupillus vocabatur. Vt enim hereditas, ita tutela legitima proximis adgnatis ipſo iure deferebatur cuiuſcumque ætatis eſſent. Erat autem pupillus proximus adgnatus tutor iure & nomine, non adminiſtratione. Nàm in locum eius dabatur curator qui adminiſtraret, non 1 etiam tutor, quia tutorem habenti tutor non datur. *Cuiac. obſeruat. lib. 17. cap. 28.*

e *Cum erat inciuile &c.* Cui enim ferendum eſt eundem eſſe tutorem, & ſub tutela conſtitui? & iterum, eundem eſſe curatorem, & ſub cura agere? *l. vlt. C. de legit. tut.*

Ad §. Idem & in milite.

Idem (a) *& in milite obſeruandum eſt, vt nec volens ad tutelæ onus admittatur.* 2

a *IDem & in milite &c.* Miles nec volens ad tutelam vel curam admittitur, *l. militiæ 4. C. Qui dare tut. vel cur. poſſ.* Veterani autem, qui honeſtè expleuerunt militiæ tempus, ſe excuſare poſſunt à paganorum tutelis vel curationibus. Sed à tutela vna ſeù cura filiorum commilitonis, aut conueterani, intra annum tantùm poſt militiam exactam vacationem habent, ſi non alias cauſas habeant excuſationis, vt annorum numerum, aut 3 quid ſimile, quod ſolet paganis aduerſus omnes prodeſſe, *l. ſed & milites 10. ff. de excuſ. tut. l. vlt. C. de excuſ. veter.*

Ad §. Item Romæ.

Item (a) *Romæ grammatici,* (*b*) *rhetores, & medici, & qui in patria ſua id exercent, et intra* (c) *numerum ſunt, à tutela vel cura habent vacationem.* 4

a *ITem Romæ grammatici &c.* Qui Romæ has artes exercent à tutela vel cura habent vacationem, perinde quaſi in patria profiteantur: quia Roma communis patria eſt, *l. Roma 33. ff. ad municip.* Item philoſophi, qui publicè iuuenibus proſunt, excuſantur, *l. ſi duas 6. §. philoſophi ff. de excuſ. tut.* Et etiam excuſantur Iuriſperiti in conſilium principum aſſumpti, *l. Iuris*

peritos 33.*ff.eodem*. Legum verò præceptores in prouincia docentes vacationem non habent, Romæ docentes habent, *l. ſed & reprobari* 7. *in fine ff de excuſ. tut.* Hodie tamen, ſecundum DD.hic, habent quoque vacationem legum præceptores docentes in aliquo probato gymnaſio.

b *Grammatici*. Qui pueros primas literas docent immunitatem non habent, *l.* 2. *§. vlt.ff.de vacat. & excuſ. muner. l.vt gradatim* 11.*§.vlt ff.de muner.& honor.*Hi non ſunt gtammatici,ſed grammatiſtæ. Grammatici incipiunt ab Homero, aut Virgilio. *Cutac.ad l.* 6.*§. grammatici ff. h.t.* 1

c *Et intra numerum ſunt*. Minores ciuitates quinque medicos, rhetores tres grammaticos totidem immunes habere poſſunt. Maiores ſeptem medicos, rhetores quatuor, grammaticos totidem. Maximè verò medicos decem, rhetores quinque, grammaticos totidem, *l. ſi.duas* 6. *§. minores ff.de excuſ. tut.*Roma tamen alium habet numerum profeſſorum *vt l.vnica C.de ſtud.liber.vrb. Romæ lib.* 11. Sanè valdè docti, & ſi ſupra numerum, & in aliena patria moram faciant, immunes ſunt. *l. ſed & reprobari* 7. *§.ampliùs ff. de excuſ. tut.* 2

Ad §. Qui autem.

Qui (a) *autem vult ſe excuſare, ſi plures* (b) *habeat excuſationes, & de quibuſdam non probauerit: alijs vti intra* (c) *tempora conſtituta non prohibetur. Qui autem excuſare ſe volunt, non* (d) *appellant: ſed intra* (e) *quinquaginta dies continuos,* (f) *ex quo* (g) *cognouerunt ſe eſſe tutores, vel curatores datos, excuſare* (h) *ſe debent, cuiuſcunque* (i) *generis ſint, ideſt, qualitercunque dati fuerint tutores, ſi intra centeſimum* (k) *lapidem ſunt ab eo loco,* (l) *vbi tutores dati ſunt. Si verò vltra* (m) *centeſimum lapidem habitant, dinumeratione* (n) *facta viginti millium diurnorum, & amplius triginta dierum, quod tamen, vt Scenola dicebat, ſic debet computari, ne minus ſint quàm quinquaginta dies.* 3

a QVi *autem vult &c.* Qui plures habet excuſationes, ſi quibuſdam ex illis vſus, repulſam paſſus ſit: alijs vti intra tempora conſtituta non prohibetur. 4

b *Si plures habet excuſationes*. Is qui plures cauſas excuſationis allegare poteſt, quarum per ſe vnaquæque valida non eſt, non poteſt excuſari, *l.ſpandonem* 17.*§.Qui iura ff.h.t.*

c *Intra tempora conſtituta*, Quæ ſint hæc tempora habes hic in textu.

d *Non*

Digitized by Google

d *Non appellant*. Si quis tutor, vel curator datus fuerit non oportet eum prouocare (hoc enim Diuus Marcus effecit) ſed intra tempora præſtituta excuſationem allegandam habet: & ſi fuerit repulſa, tunc demum appellare debebit. Cœterum ante fruſtra appellatur: *l.* 1. §. *Si quis tutor ff. quando appel. ſit l. ſcire* 15. *in princ. ff. de excuſ. tut.* Alia cauſa eſt eorum, qui ad aliquod munus, vel honorem vocantur: cum dicant ſe habere excuſationem, Nàm non aliter poſſunt allegare cauſas immunitatis ſuæ, quam ſi appellationem interpoſuerint, *d. l.* 1. §. *Si quis tutor*. 1

e *Sed intra quinquaginta dies &c.* Quinquaginta dierum ſpatium tantummodò ad proponendas excuſationum cauſas pertinet. Peragendo enim negotio, ex die nominationis cauſarum excuſationum continui quatuor menſes conſtituti ſunt, *l. quinquaginta* 41. *ff. de excuſ. tut.* Quæ lex ſic intelligitur *à Mynſ. hic ſub num.* 10. Venia tamen datur ei, qui quominus litem peragerer, aduerſarij mora impeditus eſt, *l. ſi cùm ipſe* 42. *ff. eodem*. 2

f *Continuos*. Dies alij Continui appellantur, alij vtiles. Vtiles dicuntur, quibus experiundi iuris ſui poteſtas eſt, *l.* 1. *ff. de diuerſ. & temp. præſcrip. l. milles* 11. §. *quidam ff. ad leg. Iul. de adult.* Continui verò ſunt non interrupti, ſed connexi, cohærentes: tam vtiles, quàm (vt ita loquar) inutiles H. *in comment. verb. Iur.* Iu verbo, dies alij.

g *Ex quo cognouerunt &c.* Ex quo decretum prætoris, aut teſtamentum parentis notum factum fuerit eis, *l. quinquaginta* 6. *C. de excuſ. tut.* Namqne oportet certiores à magiſtratibus fieri, aut coram, aut domi ſuæ, *l. ſcire* 15. §. *Qui autem ſuprà centum ff. eodem*. 3

h *Excuſare ſe debent*. Ideſt, excuſationem allegandam habent *l.* 1. §. *Si quis tutor ff. quando appell. ſit*.

i *Cuiuſcunque generis ſint*. Siue teſtamentarij ſint, ſiue legitimi, ſiue patroni, ſiue fiduciarij, ſiue à magiſtratibus dati tutores, ſiue etiam curatores ſimpliciter dati, ſiue per leges vocati. *Theoph. hic*. Quidam tamen exiſtimant, quod legitimi tutores ſe excuſare non poſſint, eò quòd ipſo iure ex lege duodecim tabularum tutores exiſtunt. Sed huic ſententiæ aduerſatur apertè, *l.* 1. *C. de legit. tut. l. ſi ſororis* 9. *C. qui dare tut. vel cur poſs. & Nouella* 118. *cap.* 5. 4

k *Si intra centeſimum lapidem ſunt*. Hoc eſt, intra centeſimum miliarium, *l.* 1. §. *Inuito ff. de offic. præfec. Vrb.* Antiquitus enim miliaria lapidibus ſignabantur. *Plutarchus in C. Graccho*: Sin-

gula miliaria dimenſa diligenter lapides columnis diſtinxit.

l *Ab eo loco, vbi tutores dati ſunt* Idem ſi in ipſo loco ſunt, vbi creantur, *l. ſcire* 15. §. *Multa verò ff. h. t.*

m *Si verò vltra centeſimum lapidem &c.* Legiſlator ei, qui ad tutelam, vel curationem vocatus eſt ſi vltra centum miliaria habitat, ad veniendum in locum vbi tutor vel curator datus eſt, dies ſingulos, ex quo ſe creatum cognouerit, in ſingula viginti miliaria dari iuſſit, & amplius alios triginta dies ad alle- 1
gandas excuſationum cauſas præbuit. Hæc tamen ità oportet obſeruari, vt computatis itineris diebus & illis diebus triginta, habere poſſit tutor vel curator plus quàm quinquaginta dies, non tamen minus. Vide *l. ſcire* 15. §. *qui autem, & §. aliud etiam ff. h. t. & Theoph. hic.*

n *Dinumeratione facta &c.* Repete, excuſare ſe debent dinumeratione facta &c.

Ad §. Datus autem. 2

Datus autem tutor, ad vniuerſum (a) *patrimonium datus eſſe* (b) *creditur.*

a **A***D vniuerſum patrimonium &c.* Tamen excuſare ſe poteſt, ne vltra centeſimum lapidem tutelam gerat: niſi in eadem prouincia patrimonium pupilli ſit, *l. propter litem* 24. §. *licèt ff. h. t.*

b *Datus eſſe creditur.* Principaliter enim datur perſonæ: patrimonio per conſequentiam, vt dixi *ad. §. certæ autem, Qui te-* 3
ſtam. tut. dar. poſſ.

Ad §. Qui tutelam.

Qui tutelam alicuius geſſit, inuitus (a) *curator eiuſdem fieri non compellitur: in tantum, vt licet paterfamilias, qui teſtamento tutorem dedit, adiecerit ſe eumdem curatorem dare, tamen inuitum eum curam ſuſcipere non cogendum, diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.*

4

a **I***Nuitus curator eiuſdem &c.* Libertus tamen curam liberorum patroni ſuſcipere cogitur, quamuis eorumdem tutelam adminiſtrauerit, *l. libertos* 5. *C. h. t.* Intellige verum ſi ſpontè per patronum fuit liberatus; ſecus ſi per fideicommiſſum, *l. nequaquam* 27. *ff. h. t.*

Ad

Digitized by Google

Ad §. Iidem reſcripſerunt.

Iidem reſcripſerunt, maritum vxori ſuæ curatorem datum excuſare (a) *ſe poſſe, licèt ſe* (b) *immiſceat*.

a E *Excuſare ſe poſſe* Hæc tamen impropriè eſt excuſatio: Nàm maritus curator vxori ſuæ creari non poteſt, *l. 2. C. qui* 1
dare tut. vel cur poſſ. Quia non facilè cogi poſſet ad rationes reddendas *Pac. hic in Analy*. Immò non poteſt curator eſſe ſponſæ ſponſus, *l. 1. in fine ff. h. t.* Procurator autem maritus vel ſponſus poteſt eſſe vxoris ſuæ, vel ſponſæ, *l. 2. & l. maritus 21. C. de procur. gl. vlt. in d. l. 1.* Idque ea ratione, quia procuratoris reuocatio pendet ex mero & libero ipſius domini arbitrio: curator verò, non niſi certis quibuſdam ceſſat modis: Et ſi aliquo caſu reuocatur curator, id tamen raro ſine infamiæ macula *fit. Mynſ. hic. ſub numer. 8.* Et hæc intelligenda 2
ſunt in bonis Receptitijs veris hoc eſt in bonis illis quorum dominium vxor, cum dotem marito daret, ſibi recepit, ac reſeruauit *l. ſi ego, 10. §. 2. ff. de Iur. dot.* Nam in dote habet maritus dominium & diſponit, & agit, & conuenitur tanquam dominus, *l. doce ancillam 9. C. de rei vindic.* & in rebus ſuperdotalibus, quæ parapherna dicuntur, legitimam habet adminiſtrationem ita vt ſine vxoris mandato, & agere, & conueniri poſſit, *l. vlt. & ibi DD. C. de pact. conuen.*

b *Licet ſe immiſceat*. Alij curatores, vel tutores, qui excuſa- 3
tionem habentes ſe immiſcuerunt adminiſtrationi, poſteà excuſare ſe non poſſunt, *l. 2. C. Si tut. vel curat. falſ. alleg. &c.*

Ad §. Si quis autem.

Si quis autem falſis (a) *allegationibus excuſationem tutelæ* (b) *meruit, non eſt liberatus* (c) *onere tutelæ*.

a F *Alſis allegationibus*. Vel iniuſtis excuſationibus, *l. vlt. C. Si* 4
tut. vel. cur. falſ. alleg. Si verò tutor veris allegationibus, & iuſtis excuſationibus fuit abſolutus, periculum tutelæ ad eum non pertinet, *l. ſi tutor 22. C. de excuſ. tut.*

b *Tutelæ*. Seù Curæ, *l. 1. C. ſi tut. vel cur. falſ. alleg.*

c *Non eſt liberatus onere tutelæ*. Sed exinde ad eum periculum adminiſtrationis pertinet, ex quo datus eſt, *d. l. 1.*

De

De ſuſpectis tutoribus (*a*) vel curatoribus.

TITVLVS XXVI.

Sciendum eſt, (b) *ſuſpecti crimen ex lege* (c) *duodecim tabularum deſcendere.*

a **D***E ſuſpectis tutoribus &c.* Quis dicatur ſuſpectus tutor, vel curator, definitur *in* §.*Suſpectus autem eſt. h. t.* Inter tutores autem & curatores tria ſunt communia, ſatiſdatio, excuſatio, remotio. Meritò igitur præcedentibus titulis, in quibus dictum fuit de ſatiſdatione, & excuſatione tutorum, vel curatorum, ſubijcitur præſens titulus, in quo tractatur de remotione eorumdem. 1

b *Sciendum eſt ſuſpecti crimen &c.* Crimen, hoc loco ſignificat criminationem, ſiue accuſationem: & in eadem ſignificatio- 2
ne crimen accipitur *in l. propter veneni 21. in princ. ff. de Senat. conſ. Syllan. & in l. 2. ff. de concuſſ.*

c *Ex lege duodecim tabularum.* *Cicero in lib. de offic. 3.* ſic ſcribit; Atque iſte dolus malus etiam legibus erat vindicatus, vt tutela 12. tabulis, & circumſcriptio adoleſcentium lege Lætoria.

Ad §. Datum eſt autem.

Datum eſt autem ius remouendi tutores ſuſpectos Romæ prætori, & in 3
prouincijs (a) *præſidibus earum, & legato* (b) *proconſulis.*

a **E***T in prouincijs præſidibus earum.* Nomen præſidis generale eſt, eo quod & proconſules, & legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, præſides appellantur, *l. 1. ff. de offic. præſid.*

b *Et legato proconſulis.* Ciuilis cognitio de ſuſpectis tutoribus eorumdemque remotio mandari poteſt, non ſolùm à proconſule, vt hic in textu, ſed etiam à prætore, *l. 1. §. damus ff. de ſuſpect. tut.* Imò etiam ex mandata generali iuriſdictione, pro- 4
pter vtilitatem pupillorum, eam mandatam videri conſtitutum eſt, *l. cognitio 4. in princ. ff. de offic. eius &c.* Ergo ſimili modo & præſes hanc cognitionem, & remotionem mandare poterit nec enim differentiæ ratio afferri poteſt. Criminalis verò accuſatio mandari nequit, *l. 1. §. Suſpecti ff. ad Senat. Conſult. Turpil.* Vide *Pacium Legum Conciliatarum Cent. 1. q. 53.*

Ad

Ad §. Oſtendimus.

Oſtendimus, qui poſſint de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti fieri poſſint. Et quidem omnes (a) *tutores poſſunt, ſiue ſint teſtamentarij, ſiue non, ſed alterius* (b) *generis tutores. Quare & ſi* (c) *legitimus ſit tutor, accuſari poterit. Quid ſi patronus? adhuc idem erit dicendum: dummodo meminerimus, famæ* (d) *patroni* 1
parcendum, licet vt ſuſpectus remotus fuerit.

a ET *quidem omnes tutores &c.* Et etiam adoleſcentis curator, aut furioſi, vel prodigi, vt ſuſpectus remoueri poteſt; Sed & ſi quis curam ventris, bonorumue adminiſtrat: non carebit huius criminis metu, *l.3.§.non tantùm ff.h.t.*

b *Sed alterius generis tutores.* Siue legitimi ſint, ſiue patroni, ſiue fiduciarij, ſiue à magiſtratibus dati.

c *Quare & ſi legitimus ſit tutor &c.* Si tutor aliquo vinculo ne- 2
ceſſitudinis vel affinitatis pupillo coniunctus ſit, vel ſi patronus pupilli liberti tutelam gerat, & quis eorum tutela remouendus videatur: optimum factum eſt, curatorem ei potius adiungi, quàm eumdem cum notata fide & exiſtimatione remoueri, *l.ſi tutor 9.ff.de ſuſpect.tut.*

d *Famæ patroni parcendum.* Verbis mitioribus temperata poſtulatione & ſententia *Cuiac.hic.* Vide notata in præced. Nota:

Ad §. Conſequens eſt. 3

Conſequens eſt vt videamus, qui poſſunt ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt, quaſi (a) *publicam eſſe hanc actionem, hoc eſt, omnibus patere. Quinimò & mulieres admittuntur ex reſcripto diuorum Seueri & Antonini: ſed eæ ſolæ, quæ pietatis* (b) *neceſſitudine ductæ ad hoc procedunt: vt putà mater, nutrix* (c) *quoque, & auia poſſunt, poteſt & ſoror. Sed & ſi qua alia* (d) *mulier fuerit, cuius prætor propenſam pietatem intellexerit, non ſexus verecundiam egredientis, ſed pietate productam, non continere iniuriam pupillo-* 4
rum, admittet eam ad accuſationem.

a QVaſi *publicam eſſe hanc actionem.* Hæc actio eſt quaſi publica: quia omnibus patet, vt hic in tex. Non eſt autem verè publica, quia non deſcendit ex vlla lege publicorum iudiciorum, *l.1.ff de pub.iud.* ſed ex lege duodecim tabularum,

rum, *hoc cod.tit.in princ.Pac.hic in Analy.*

b *Pietatis neceſſitudine. In l.1.§.Conſequens ff.de ſuſpect.tut.* legitur: pietate neceſſitudinis.

c *Nutrix*. Nàm & hæc quaſi altera mater eſt.

d *Sed & ſi qua alia mulier fuerit, cuius prætor &c.* Huic lecturæ concordat *Textus in l.1. §.conſequens eſt, de ſuſpect. tut. in Pandect. Floren. Vulgata lectura d.§.conſequens eſt*, & etiam noſtri textus hæc eſt: Sed & ſi qua alia mulier fuerit, quam Prætor propenſa 1
pietate intellexerit, ſexus verecundiam non egredientem, ſed pietate productam non ſuſtinere iniuriam pupillorum: admittet eam ad accuſationem. Apud Theophilum verò hoc loco ſic legitur: Sed & ſi qua alia mulier fuerit, quam prætor pietatis ſtudio eo venire viderit, ac non impudentia elatam, nec ſexus verecundiam egredientem, ſed pietate adductam non poſſe æquo animo iniuriam pupillorum ferre, admittet & eam ad accuſationem.

2

Ad §. Impuberes.

Impuberes non poſſunt tutores ſuos ſuſpectos poſtulare, puberes autem curatores ſuos ex (a) *conſilio neceſſariorum ſuſpectos poſſunt arguere: & ita Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.*

a EX *conſilio neceſſariorum*. Ideſt cognatorum; *l. pietatis 6. in fine C.de ſuſpect.tut.* Quod ſi neceſſariæ perſonæ detrectent vel conſulere, vel conſentire vt curatores poſtulentur ſuſpecti, 3
poſſunt puberes iudicis implorare officium. *Mynſ.hic.*

Ad §. Suſpectus autem eſt.

Suſpectus autem eſt, qui non ex fide tutelam gerit, licet (a) *ſoluendo ſit, vt Iulianus quoque ſcripſit, Sed & ante quàm incipiat tutelam gerere tutor, poſſe* (b) *eum quaſi ſuſpectum remoueri idem Iulianus ſcripſit, & ſecundùm eum conſtitutum eſt.*

4

a LIcet *ſoluendo ſit*. In poſtulandis ſuſpectis tutoribus, ſeu curatoribus, non vires patrimoniorum principaliter, ſed an nihil ſegniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet, *l.In poſtulandis. 5.C.de ſuſpect.tut.*

b *Poſſe eum quaſi ſuſpectum remoueri*. Quia fortè in alia tutela malè verſatus ſit, *l.3.§.Si autem ff. h. t.* Vel quia moribus ſit talis,

Digitized by Google

lis, vt non ex fide tutelam ſuſcipiendam geſturus videatur, *l. Suſpectum 8. ff. eodem*. Item ſi quis tutor datus non compareat, ſolet edictis euocari: nouiſſimèque ſi copiam ſui non fecerit: vt ſuſpectus remoueri, ob hoc ipſum, quòd copiā ſui non fecerit: quod & perrarò, & diligenti habita inquiſitione faciendum eſt, *l. Impuberibus 7. §. vlt. ff. eodem.*

Ad §. Suſpectus autem remotus. 1

Suſpectus autem remotus, ſi quidem ob dolum (a) *famoſus* (b) *eſt; ſi ob culpam,* (c) *non æquè.*

a OB *dolum*. Dolus malus eſt, omnis calliditas, fallacia, machinatio, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita, *l. 1. §. Dolum ff. de dolo malo.*

b *Famoſus eſt.* Hoc eſt, infamis, *l. vlt. C. h. t.*

c *Si ob culpam, non æquè*. Culpa duplex eſt, alia lata, alia leuis. 2
Lata iterum duplex, alia, quæ dolo proxima eſt, dolùmque habet admixtum, alia, quæ ex ſupina, & craſſa ignoratione prouenit. Lata culpa dolo proxima eſt eius qui ſciens prudens officium negligit, eam diligentiam in rebus alienis non adhibendo, quam in ſuis ſolet, fraude enim non caret, qui plus res alienas negligit, quàm proprias, *l. quod Nerua 32. ff. depoſiti*. Lata culpa, quæ ex ignoratione prouenit, eſt eius qui officium ideò negligit, quia non intelligit, & adeò negligit, vt non intelligat, quod omnes intelligunt, *l. cedere diem 213. §. vlt. l. lata*
223. in princ. ff. de verb. ſign. quæ culpa, cum ex imperitia, igno- 3
rantia, ruſticitate proueniat, dolo non æquiparatur. Leuis culpa eſt media inter latam culpam, & diligentiam. Et ille eſt in leui culpa, qui in rebus ſuis negligens eſt, eamdemque negligentiam, quam in ſuis adhibet, in alienis exercet: dummodò tamen in ſuis non ita ſit negligens, vt ea faciat, quæ nullus faceret, & ea non intelligat, quæ omnes intelligunt: hoc enim caſu eſſet in lata culpa, vt diximus. *Cheſius Interpret. Iur. lib. 1. cap. 45. num. 3. cum ſeq.* Suſpectus igitur remotus, ſi quidem ob
dolum, vel latam culpam dolo proximam, infamis eſt: Si ob 4
latam culpam, quæ ex ignoratione prouenit, remoueatur, vel ob leuem, non efficitur infamis. *tex. hic, l. vlt. C. h. t. l. magna 226. ff. de verb. ſign. l. quod Nerua 32. ff. depoſiti. l. 3. §. vlt. ff. h. t.* Decreto igitur debebit cauſa remouendi ſignificari, vt appareat de exiſtimatione. Quod ſi prætor non ſignificauerit cauſam remotionis decreto ſuo, remotus non erit infamis, *l. hæ enim 4. ff. de*

 ſuſpect.

ſuſpect. tut. niſi ex dolo, vel lata culpa dolo proxima accuſatus fuiſſet: tunc enim, quaſi ex ea cauſa remotus, quæ in iudicio erat deducta, notaretur infamia.

Ad §. Si quis autem.

Si quis autem ſuſpectus poſtulatur, quoad cognitio fineatur, interdicitur ei (a) *adminiſtratio, vt Papiniano viſum eſt.* 1

a *INterdicitur ei adminiſtratio.* A Prætore, vel Præſide, *l. quod ſi fortè* 14. §. 1. *ff. de ſolut. l. eum quem* 7. *C. h. t.* Et alius interea in locum eius in adminiſtratione rerum ordinandus eſt, *dicta l. eum quem* 7. Sed & hac interdictione omiſſa, ipſo iure adminiſtratio eidem accuſato interim videtur interdicta: Vnde ſi ſciens quis ei ſoluat, non rectè ſoluit, *dicta l. quod ſi fortè* 14. §. 1. *ff. de ſolut.*

2

Ad §. Sed ſi ſuſpecti.

Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta fuerit, poſteaque tutor vel curator (a) *deceſſerit, extinguitur ſuſpecti cognitio.*

a *POſteàque tutor vel curator deceſſerit &c.* Idem iuris eſt, ſi quouis alio modo fuerit finita tutela, vel cura, *l. poſt finitam* 11. *ff. hoc titulo.* Nàm cùm huius iudicij finis ſit, vt tutor, vel curator remoueatur: quid opus eſt ſuſpecti actionem peragere, 3 morte vel alio modo finita tutela vel cura?

Ad §. Si quis tutor.

Si quis tutor copiam (a) *ſui non faciat, vt alimenta pupillo* (b) *decernantur, cauetur epiſtola Diuorum Seueri & Antonini, vt in poſſeſſionem bonorum eius pupillus mittatur, & quæ mora deteriora futura ſunt, dato* (c) *curatore diſtrahi iubentur. Ergo vt ſuſpectus remoueri poterit, qui non præſtat alimenta.* 4

a *SI quis tutor copiam ſui non faciat &c.* Aduerſus tutores, qui ne alimenta pupillo decernantur, ſui copiam perſeuerant non facere, Epiſtola Diuorum Seueri & Antonini præcipitur, vt ſuis rebus careant: reique ſeruandæ cauſa pupillus in poſſeſſionem mittatur bonorum eius, qui vt ſuprà latitando ſuſpe-

ctum

ctum ſe fecit: quæque mora deteriora futura ſunt, curatore dato diſtrahi iubentur. *tex.hic. l.Impuberibus 7. §.Prætereà ff.h.t.*

b *Vt alimenta pupillo decernantur.* Arbitrio Prætoris alimenta pupillo præſente tutore decernenda ſunt pro modo facultatum, & qualitate pupilli. *Vide l.2. C. de alim. pup. præſt. & l. 3. ff. vbi pup. educ. vel mor. deb.*

c *Dato curatore.* Bonis tutoris. *Theoph.* 1

Ad §. Sed ſi quis præſens.

Sed ſi quis (a) *præſens negat propter inopiam alimenta poſſe decerni, ſi hoc per mendacium dicat, remittendum eum eſſe ad præfectum* (b) *vrbi puniendum,* (c) *placuit: ſicut ille remittitur, qui data pecunia* (d) *miniſterijs, tutelam redemit.*

a SED *ſi quis præſens &c.* Si tutor per mendacium negat propter inopiam alimenta pupillo poſſe decerni, vt ſuſpectus remotus, ad præfectum vrbi puniendus remittitur, *l. 3. §. Tutor ff. hoc titulo, & l.1. §. Solent ff. de offic. præf. vrb.* 2

b *Ad Præfectum Vrbi.* Ad quem pertinebat punire criminoſos *l.1. ff. de offic. præf. vrb.*

c *Puniendum.* Extra ordinem, *l.In eos 9. ff.de tutelis.*

d *Qui data pecunia miniſterijs, tutelam redemit, l.3. §.Tutor ff.eodem titulo.* Miniſterijs autem, ideſt, officialibus & miniſtris prætoris, per quos fit inquiſitio. *Cuiac. hic.* 3

Ad §. Libertus quoque.

Libertus quoque, ſi fraudolenter tutelam filiorum vel nepotum patroni geſſiſſe probetur, ad Præfectum (a) *Vrbi remittitur puniendus.*

a AD *Præfectum Vrbi remittitur puniendus.* Pœna corporali Præfecti Vrbis arbitrio. *Theoph.hic, iuncta l. Niſi eam 4. C. da adminiſt. tut.* Et à Prætore ad Vrbis Præfectum remittebatur puniendus: quia pœnæ corporalis executio ad Prætorem non pertinebat. *Cuiac.* 4

Ad §. Nouiſſime.

Nouiſſimè ſciendum eſt, eos, qui fraudulenter tutelam, vel curam adminiſtrant, etiam ſi ſatis (a) *offerant, remouendos à tutela: quia*

ſatiſdatio (b) *tutoris propoſitum maleuolum non mutat, ſed diutiùs graſſandi in re familiari facultatem præſtat. Suſpectum* (c) *enim eum putamus, qui moribus talis eſt,* (d) *vt ſuſpectus ſit. Enim vero tutor, vel curator, quamuis* (e) *pauper eſt, fidelis tamen, & diligens, remouendus non eſt* (f) *quaſi ſuſpectus.*

a *Etiam ſi ſatis offerant.* Vel etiam ſi iam ſatiſdederint. Expedit enim pupillo rem ſuam ſaluam fore, potiùs quàm tabulas rem ſaluam fore cautionis habere, *l. ſuſpectus* 5. *ff. de ſuſpect. tut.* Nàm plus cautionis eſt in re, quàm in perſona, *l. plus cautionis* 25. *ff. de reg. iur.* 1

b *Quia ſatiſdatio tutoris propoſitum &c. l. Quia ſatiſdatio 6. ff. h. t.*

c *Suſpectum enim eum putamus &c. l. Suſpectum 8. ff. eodem titulo.*

d *Qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit.* Quia vel malè gerit, vel malè geſturus videtur. Hic igitur remouendus eſt, quamuis locuples ſit. Vide notata ſuprà ad §. *Suſpectus autem eſt. b. t.*

e *Quamuis pauper eſt, fidelis tamen, & diligens.* Neque enim tam facultates in tutore ſeu curatore conſiderantur, quàm fides & diligentia, *l. In poſtulandis* 5. *C. de ſuſpect. tut. l. Si creditores* 15. *ff. de priuileg. cred.* 2

f *Remouendus non eſt quaſi ſuſpectus.* Quòd ſi tutor vel curator ita egenus ſit, vt in eius adminiſtratione pupilli, vel adulti ſubſtantia periclitetur: an ei adiungendus ſit curator qui idoneus facultatibus ſit, competens iudex æſtimabit, *l. pietatis* 6. *C. de ſuſpect. tut. vel cur.* Et quando tutor vel curator ſatiſdare debet, ſi per inopiam ſatiſdationem implere non poteſt, remouetur ſine infamia, *l.* 1. *&* 2. *C. de tut. vel cur. qui ſat. non ded.* 3

Finis Libri Primi Inſtitutionum.

AVRELII

AVRELII AVGVSTINI
MILLIARII
IN ARCHIGYMNASIO ROMANO
Publici Bartoli Interpretis 1

AD LIBRVM SECVNDVM INSTITVTIONVM
FL. IVSTINIANI
CÆSARIS
Notæ, ſeù Breues Commentarij. 2

De rerum diuiſione, & acquirendo ipſarum dominio.

TITVLVS PRIMVS.

Superiore libero (a) *de iure perſonarum expoſuimus: modò videamus de rebus, quæ* (b) *vel in noſtro patrimonio, vel extra patrimonium* 3
noſtrum habentur. Quædam enim naturali (c) *iure communia ſunt omnium, quædam publica, quædam vniuerſitatis,* (d) *quædam nullius,* (e) *pleraque* (f) *ſingulorum, quæ ex varijs cauſis cuique adquiruntur, ſicut ex ſubiectis apparebit.*

a SVperiore libro &c. Omne ius, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. *princ. tit. Inſt. de Iur. perſon.* Superiore
libro de iure perſonarum expoſuimus: modò 4
videamus dè rebus, acturi poſteà de actionibus.

b *Quæ vel in noſtro patrimonio, vel extra patrimonium noſtrum habentur.* Senſus eſt: Rerum alias priuatim ac propriè noſtras eſſe poſſe, alias non poſſe. Vel hoc modo: Rerum alias in bonis noſtris eſſe poſſe, alias non poſſe. Non obſtat,

ſtat, quod Paulus ſcribit in *l.1. ff. de vſu & vſufr. leg.* nimirum, ſeruitutes neque ex bonis, neque extra bona eſſe. Nàm reſpondetur, Paulum ſubtiliter bonorum appellationem ad ea reuocare tantùm, quæ poſſidentur: cum impropriè & pinguiùs ſeruitutes ex bonis noſtris eſſe conſtet. *H. hic.*

c *Quædam enim naturali iure communia ſunt omnium, quædam publica.* Naturali iure, ideſt, iure gentium. Diſtant autem publica à communibus proprietate tantùm, non vſu. Vſus enim 1
rerum publicarum communis eſt, ſicut vſus rerum communium. Sed rerum publicarum proprietas eſt populi: nec omnibus æquè patet vt rerum communium proprietas. Videte exempla rerum communium, & rerum publicarum in §§.ſeq.

d *Quædam vniuerſitatis.* Vniuerſitatis dicuntur eſſe, quæ tam proprietate quàm vſu vnius ſunt vniuerſitatis, ciuitatis, vel populi. Vide exempla rerum Vniuerſitatis in §. *Vniuerſitatis, hoc eod. tit.*

e *Quædam nullius.* De rebus nullius videbimus infrà ad §. *Nul-* 2
lius, hoc tit.

f *Pleraque ſingulorum, quæ ex varijs cauſis &c.* Quæ ſunt ſingulorum acquiri poſſunt ex cauſis tam naturalibus, quàm ciuilibus. §. *Singulorum hoc eod. tit.*

Ad §. Et quidem.

Et quidem naturali (a) *iure communia ſunt omnium hæc, aër, aqua* (b) *profluens, & mare,* (c) *& per hoc litora* (d) *maris. Nemo* (e) *igitur* 3
ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen (f) *villis, & monumentis,* (g) *& ædificijs abſtineat, quia non ſunt iuris* (h) *gentium, ſicut eſt mare.*

a N*Aturali iure.* Ideſt, Iure gentium, vt in fine huius §.

b *Aqua profluens.* Aqua profluens nihil aliud eſt quàm aqua fluminis. Id tamen notandum eſt, flumen & aquam profluentem, intellectu ita diſcernenda eſſe, vt ſit flumen, publicum nomen: aqua commune. Vſus verò vtriuſque commu- 4
nis eſt. Et aquæ quidem, quatenus eam ſumere, & vti: fluminis verò, quatenus in ipſo piſcari, & per ipſum nauigare cuique liberum eſt. *Cuiac. hic, & ad §. Flumina, h. t.*

c *Et mare.* Si quis in Mari piſcari, vel nauigare prohibeatur, aduerſus prohibentem, iniuriarum actionem habebit. Nàm mare commune omnium eſt, *l.2. §. Si quis in mari ff. ne quid in loc.*

loc. pub. l. Iniuriarum 13. §. *Si quis me prohibeat ff. de iniur.*

d *Et per hoc litora maris*. Quia litora ſunt pars aluei maris. Eſt autem litus maris, quatenus Hybernus fluctus maximus excurrit §. *Eſt autem h. t.* Et quod dicitur litora eſſe publica, vt *l. Si epiſtolam* 65. §. *Si qua inſula ff. de acquir. rer. dom.* Sic eſt accipiendum, vt vſu ſint publica iuris gentium ſicut mare. §. *Litorum quoque, hoc eod. tit.*

e *Nemo igitur ad litus maris &c.* Vide infrà ad §. *Litorum quoque h. t.* 1

f *Dum tamen villis*. Ædificia ruſtica villæ dicuntur, *l. fundi appellatione* 211. *ff. de verb. ſig.*

g *Et monumentis*. *Vlpianus in l.* 2. §. *Monumentum ff. de relig. & ſumpt. fun.* Monumentum eſt, quod memoriæ ſeruandæ gratia exiſtit. *Florentinus in l. monumentum* 42. *ff. eod.* Monumentum generaliter res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita: in qua ſi corpus vel reliquiæ inferantur, fiet ſepulchrum: ſi verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ cauſa fa- 2
ctum, quod Græci κενοτάφιον appellant.

h *Quia non ſunt iuris gentium*. Quia non ſunt communia, ſed eorum, qui ædificauerunt, *l. quod in litore* 14. *ff. de acq. rer. dom.*

Ad §. Flumina autem.

Flumina (a) *autem omnia, & portus* (b) *publica* (c) *ſunt. ideòque* (d) *ius piſcandi omnibus commune eſt in portu, fluminibuſque.*

3

a FLumina autem omnia. Intellige flumina perennia. Publicum enim flumen eſſe Caſſius definit, quod perenne ſit. Et perenne eſt, quod ſemper fluit, *l.* 1. §. *Flumen, &* §. *Fluminum ff. de Fluminibus.*

b *Et portus*. Portus apud antiquos appellatus eſt concluſus locus, quo importantur merces, & inde exportantur. Hinc à ſimilitudine, portus appellari cœpta eſt, nauium ſtatio, qua incluſæ naues à ventis tutæ eſſent: iſque frequentiſſimus eſt
huius vocis ſignificatus, *l. portus* 59. & ibi *Alciatus ff. de verb. ſig.* 4

c *Publica ſunt*. Vſu publica ſunt iuris gentium, ideſt, communia, *l. adeò* 7. §. *Quod ſi toto ff. de acquir. rer. dom. l. fluminum* 24. *in princ. ff. de dam. inf.* Proprietate autem publica ſunt Iuris ciuilis; nàm fluminum & portuum proprietas eſt populi: nec omnibus æquè patet vt rerum communium proprietas. *Cuiac. hic.*

d *Ideoque ius piſcandi &c.* Ius piſcandi in portu fluminibuſque omni-

omnibus commune eſt. Quod tamen non obtinet,ſi diuerſum vel Principis voluntate ſit conſtitutum, vel longiſſima temporis præſcriptione,cuius initium non extat,aut denique conſuetudine contrarium fuerit receptum. *Mynſ.hic ſub num.5.*

Ad §. Eſt autem.

Eſt autem (a) *litus maris, quatenus Hybernus* (b) *fluctus maximus excurrit.* 1

a EST *autem litus maris &c. In l.litus 96. ff. de verb.ſig.* Litus eſt, inquit Celſus, quoſque maximus fluctus à mari peruenit.

b *Hybernus fluctus maximus.* Hyeme enim maximi æſtus fiunt, dum vis ventorum idcircò magna eſt,quia Sol qui procul abeſt, minus habet virium: vt ſcribit Ariſtoteles multis locis. *H.*

Ad §. Riparum quoque. 2

Riparum (a) *quoque vſus publicus eſt* (b) *iuris gentium, ſicut ipſius fluminis. Itaque nauem ad eas adplicare,* (c) *funes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicut per ipſum flumen nauigare: ſed proprietas* (d) *earum illorum eſt, quorum prædijs hærent. qua de cauſa* (e) *arbores quoque in ijſdem natæ eorumdem ſunt.*

a RIparum quoque. Ripa ita rectè definitur, id quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens, *l.1. §.Ripa autem ff. de flumin.* Item, Ripa ea putatur eſſe, quæ pleniſſimum flumen continet, *l.3. ff.eod.* 3

b *Publicus eſt iuris gentium.* Ideſt, communis, *l. fluminum 24. in princ. ff. de dam. infec.*

c *Adplicare.* Aliàs, adpellare. Concordat *l. Riparum 5. ff. de rer. diuiſ.*

d *Sed proprietas earum &c.* Proprietas riparum illorum eſt, qui prope ripas prædia poſſident, quibus potiſſimum & earum muniendarum onus incumbit. *tex. hic,* & ibi *Cuiac. in verbo publicus.* 4

e *Quæ de cauſa arbores quoque &c.* Subiecto enim ſolo, cedit ſuperficies. *Theoph.*

Ad

Digitized by Google

Ad §. Litorum quoque.

Litorum quoque vſus publicus (a) *iuris gentium eſt, ſicut ipſius maris, & ob id quibuslibet* (b) *liberum eſt caſam ibi ponere, in quam ſe recipiant: ſicut retia ſiccare, & ex mari reducere. Proprietas* (c) *autem eorum poteſt intelligi* (d) *nullius eſſe, ſed eiuſdem iuris eſſe, cuius & mare, & quæ ſubiacet mari, terra, vel arena.* 1

a PVblicus *iuriſgentium eſt*. Ideſt, communis, *l. Fluminum* 24. *in princ. ff. de dam. infec.*

b *Et ob id quibuslibet liberum eſt caſam &c.* Quibuslibet liberum eſt caſam in litore ponere, in quam ſe recipiant. *tex. hic, l. riparum* 5. *in fine ff. de rer. diu.* In tantum, vt & ſoli domini conſtituantur, qui ibi ædificant: ſed quandiù ædificium manet: alioquin ædificio dilapſo quaſi iure poſtliminij reuertitur locus in priſtinam cauſam, & ſi alius in eodem loco ædificauerit, eius 2 fiet, *l. In tantum* 6. *ff. eod.*

c *Proprietas autem eorum &c.* Dixit Iuſtinianus in §. *Præcedenti Riparum vſum eſſe communem*. Sed proprietas earum illorum eſſe, quorum prædijs hærent. In hoc autem §. *Ait, litorum vſum, & proprietatem eſſe communem*. Neque enim exiſtimandum eſt aliam eſſe quæſtionem de litore, aliam de litoris vſu. Sed dicendum natam eſſe, & in textu hanc totam diſputationem de litorum vſu & proprietate, propter riparum ſimilitudinem, quarum proprietatem Iuſtinianus ab vſu ſeparauit in ſupe- 3 riori §.

d *Poteſt intelligi nullius eſſe. Paulus in l. litora* 51. *ff. de contrahen. empt.* Litora, quæ fundo vendito coniuncta ſunt, in modum non computantur: quia nullius ſunt: & iure gentium omnibus vacant. Cæterum litora, quantum ad protectionem & iuriſdictonem attinet, eius iuriſdictionis intelliguntur, cuius vicinum eſt territorium. *Mynſ. hic.*

Ad §. Vniuerſitatis. 4

Vniuerſitatis (a) *ſunt, non ſingulorum, veluti quæ in ciuitatibus ſunt, theatra,* (b) *ſtadia,* (c) *& ſimilia,* (d) *ſi qua alia ſunt communia* (e) *ciuitatem.*

a VNiuerſitatis *ſunt &c.* Quæ ſunt vniuerſitatis, ea tam proprietate quàm vſu vnius ſunt vniuerſitatis, ciuitatis, vel

V popu-

Digitized by Google

populi, vt theatra, ſtadia, & ſimilia. Sunt & quædam vniuerſitatis, quæ in vſu non ſunt publico, ſed in bonis & patrimonio populi, vt puta ſerui publici, eorumque peculia. *Cuiac.*

b *Theatra*. Theatrum eſt ædificium in ſemicirculi ſpeciem factum, ad videnda ſpectacula deſtinatum.

c *Stadia*. Stadium locus eſt, vbi decurritur. Latinè decurſorium dici poteſt.

d *Et ſimilia*. Veluti, Balnea, Porticus. 1

e *Communia ciuitatum*. Diſtant igitur ea quæ Vniuerſitatis ſunt, à publicis, quia publica communia ſunt omnium hominum: Vniuerſitatis verò communia tantùm ciuitatum: illa Iure gentium vſibus omnium, hæc Iure Ciuili vſibus ciuium deſeruiunt. *Cuiac.*

Ad §. Nullius.

Nullius autem ſunt res ſacræ, & religioſa, & ſancta: quod enim (a) *diuini iuris eſt, id nullius in bonis eſt.* 2

a QVod enim diuini iuris eſt &c. Res, quæ ſunt diuini iuris, ita nullius ſunt, vt nec vllius fieri poſſint. §. 1. *Inſt. de Inutil. ſtip.* Res autem profanæ, quæ nullius ſunt, veluti, res communes, alicuius fieri poſſunt. §. *litorum. h. t.* Ideòque ſubtiliſſimè ac veriſſimè ea tantùm dicuntur nullius, quæ diuini iuris ſunt, vt in hoc §. *Ex Cuiac. & H.*

Ad §. Sacræ. 3

Sacræ (a) *res ſunt, quæ ritè* (b) *per Pontifices* (c) *Deo conſecratæ ſunt: veluti ædes ſacræ, & donaria* (d) *quæ ritè ad miniſterium Dei dedicata ſunt: quæ etiam per noſtram* (e) *Conſtitutionem alienari, & obligari prohibuimus excepta cauſa* (f) *redemptionis captiuorum. Si quis verò auctoritate* (g) *ſua quaſi ſacrum ſibi conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum. Locus autem in quo ædes ſacræ ſunt ædificatæ etiam diruto ædificio, ſacer adhuc manet, vt & Papinianus* (h) 4 *reſcripſit.*

a SAcræ res ſunt &c. Hæ res hodie ſacræ nuncupantur, quæ ritè per Epiſcopos Deo conſecratæ ſunt, *cap. 1. de relig. dom.*

b *Ritè*. Ideſt, ſolemniter.

c *Per Pontifices*, Seù per Principem, *l. Sacra non a ff. de rer. diu.*

Quia

Quia Romanis Principibus Pontificatus Maximus decernebatur à Senatu *Capitol.in Max.& Balb.verſ.decretis ergo . Vopiſ. in Prob.verſ.Decerno igitur.* De Pontificibus, & Pontifice Maximo Vide *Feneſtel.de Sacerd.Rom.cap.8.*

d *Et donaria*. Et dona, veluti, vaſa, veſtes.

e *Per noſtram Conſtitutionem . l. Sancimus 18. C.de Sacroſanctis Eccleſiis.*

f *Excepta cauſa redemptionis captiuorum*. Quoniam non abſur- 1
dum eſt animas hominum quibuſcumque vaſis vel veſtimentis præferri, Item excepra cauſa famis, *d. l. Sancimus*. Nam aurum Eccleſia habet, non vt ſeruet, ſed vt eroget, & ſubueniat in neceſſitatibus. *c.aurum 12. q.1.* Præterea ſi habeat Eccleſia ſuperflua vaſa, cum debitrix ſit: nec aliunde ſoluere poſſit ne quid immobile alienetur vel diſtrahatur, poſſunt vaſa alienari, quo magis debitum perſoluatur. *A. præterea C. de Sacroſ. Ecceleſ.* Omni tamen caſu, quo ſupradictæ res alienari poſſunt,
alienatio non aliter permittitur, quàm ſeruatis ſolemnitatibus 2
à Iure præſcriptis.

g *Si quis verò auctoritate ſua &c. Martianus in l. In tantùm 6. §. 1. ff.de rer.diu.* Sacræ res ſunt, quæ publicè conſecratæ ſunt, non priuatim.

h *Vt & Papinianus reſcripſit. l.Aede ſacra 73.ff.de contrah.empt.*

Ad §. Religioſum.

Religioſum (a) *locum vnuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum* 3
(b) *infert in locum ſuum. In communem autem locum purum* (c) *inuito ſocio inferre* (d) *non licet, in commune verò ſepulchrum* (e) *etiam inuitis cæteris licet inferre. Item ſi alienus vſusfructus eſt, proprietarium* (f) *placet, niſi conſentiente vſufructuario, locum religioſum* (g) *non facere. In alienum locum* (h) *concedente domino licet inferre, & licet poſtea* (i) *ratum habuerit, quàm illatus eſt mortuus, tamen religioſus fit locus.*

a Religioſum locum &c.* Non tamen totus, qui ſepulturæ de- 4
ſtinatus eſt locus, religioſus fit, ſed quatenus corpus humatum eſt, *l.2.§.Sepulchrum ff. de relig.& ſumpt.funer.* Et cum in diuerſis locis ſepultum eſt, Paulo videtur, illum eſſe religioſum locum, vbi quod principale eſt, conditur: ideſt, caput, *l.cum in diuerſis 44.ff.de relig. & ſumpt. funer.* Et etiam hodie hæc ciuilis religioſitas impediet loci alienationem, Iure vero Ca-

V 2 nonico,

nonico, vt locus fiat religioſus, requiritur auctoritas Epiſcopi.
Nota in addit. ad gl. 1. hic.

b *Dum mortuum infert*. Et perpetuæ ſepulturæ tradit. Si quis
enim eo animo corpus intulerit, quod cogitaret inde alio po-
ſtea transferre: manebit locus profanus, *l. Si quis enim* 40. *ff. de*
relig. & ſumpt. funer.

c *Purum*. Purus autem locus dicitur, qui neque ſacer, neque
ſanctus, neque religioſus: ſed ab omnibus huiuſmodi nomini- 1
bus vacare videtur, *l. 2. §. purus ff. de relig. & ſumpt. funer.*

d *Inferre non licet*. Extraneos. *Calliſtratus in l. Si plures* 41. *ff. de*
relig. & ſumpt. fun. Si plures ſint domini eius loci, vbi mortuus
infertur: omnes conſentire debent, cum extranei inferantur.
Nam ex ipſis dominis quemlibet rectè ibi ſepeliri conſtat etiam
ſine cæterorum conſenſu: maximè cum alius non ſit locus,
in quo ſepeliretur.

e *Sepulchrum*. Sepulchrum eſt, vbi corpus oſſaue hominis con-
dita ſunt, *l. 2. §. ſepulchrum ff. de relig. & ſumpt. funer.* 2

f *Proprietarium placet &c.* Et è contrario vſufructuarius, niſi
conſentiente proprietario, locum religioſum non facit.

g *Locum Religioſum non facere*. Niſi fortè ipſum, qui vſumfru-
ctum legauit, intulerit: cùm in alium locum inferri tàm op-
portunè non poſſet, *l. 2. §. Si vſumfructum ff. de relig. & ſumpt. fun.*
l. locum 20. *ff. de vſufruct.*

h *In alienum locum concedente domino &c.* Is verò, qui non con-
cedente domino intulit mortuum in alienum locum, aut id
tollere, quod intulit, aut loci pretium præſtare cogitur per 3
in factum actionem: quæ tàm heredi, quam in heredem com-
petit, & perpetua eſt, *l. Is, qui intulit* 7. *ff. de relig. & ſumpt. funer.*
Oſſa tamen, quæ ab alio illata ſunt, vel corpus, domino loci
effodere, deſeruere non licet ſine decreto Pontificum, ſeù
iuſſu principis: alioquin iniuriatum actio aduerſus eum erit,
l. oſſa 8. *ff. de relig. & ſumpt. funer.*

i *Et licet poſtea ratum habuerit &c.* In alijs cum negatione legi-
tur: Et licet poſtea ratum non habuerit &c. Exiſtimant autem
Interpretes, ratum non habere hoc loco ſignificare, eum, qui 4
conceſſerat, pœnituiſſe. Sed falli eos & Florentini libri in
l. Intantum 6. *§. Religioſum ff. de rer. diuiſ.* & Theophylus Græcus
inſtitutionum Interpres manifeſtò oſtendunt. Eſt enim hoc
loco Ratum habere: Acceptum habere: vt illa ſtipulatio, Ra-
tam rem dominum habiturum. *princ. tit. Inſt. de ſatiſdat.* Atque
ita huius loci ſententia erit: Locum religioſum fieri, quamuis
non

non concedente domino illatus ſit mortuus, modo id ratum poſtea dominus habuerit. *Anton.Auguſt.Emend.l.*1.*cap.*2.

Ad §. Sanctæ.

Sanctæ (a) *quoque res, veluti* (b) *muri & portæ, quodammodo* (c) *diuini iuris ſunt: & ideò nullius in bonis ſunt. Ideò autem* (d) *muros ſanctos dicimus, quia pœna* (e) *capitis conſtituta ſit in eos, qui aliquid in muros deliquerint. Ideò & legum eas partes, quibus pœnas cõſtituimus aduerſus eos, qui contra leges fecerint, ſanctiones vocamus.*

a S*Anctæ quoque &c.* Sanctum eſt, ait *Martianus in l. ſanctum* 8. *ff.de rer.diuiſ.* quod ob iniuria hominum defenſum, atque munitum eſt. *Vlpianus verò in l.Sacra* 9.*§.propriè ff.eod.* Propriè, inquit, dicimus ſancta, quæ nec ſacra, nec profana ſunt, ſed ſanctione quadam confirmata: vt leges ſanctæ ſunt: ſanctione enim quadam ſubnixè ſunt. Quod enim ſanctione quadam 2
ſubnixum eſt, id Sanctum eſt, & ſi Deo non ſit conſecratum: Et interdum in ſanctionibus adijcitur, vt qui ibi aliquid commiſit, capite puniatur. Hæc Vlpianus. Igitur à ſanciendo ſanctum dicitur, quod etiam teſtatur *Aggen.Vrbic. in Comment. in Iul.Front.* Neque Martiano eſt aſſentiendum, qui à ſagminibus hoc verbum deducit *in d.l.Sanctum* 8.*ff.de rer.diuiſ.*

b *Veluti muri.* In municipijs quoque muros eſſe ſanctos, Sabinum rectè reſpondiſſe, Caſſius refert; prohiberique oportere, ne quid in his committeretur, *l.Sanctum* 8.*in fine ff.de rer.diuiſ.* 3

c *Quodammodo diuini iuris ſunt.* Non planè diuini iuris muros eſſe dixit, ſed quodammodo. Nàm res ſacræ Deorum propriè ſunt, iiſque dicatæ atque aſſignatæ. Religioſæ, Deorum Manium ſunt. Itaque D.M. in ſepulchris addi ſolitum, nemo ignorat. Muros verò Deorum fuiſſe, non legimus. H. hic. Igitur Sanctæ res quodammodo diuini iuris ſunt. Hoc eſt, aliquo modo, ſeù impropriè, quaſi diceret: Sanctæ res verè non ſunt diuini iuris, ſed aliquo reſpectu, vt cum vulgo loquamur, diuini iuris dici poſſunt: quemadmodum enim ſacræ & reli- 4
gioſæ res violari nequeunt, ita nec ſanctæ. *Mynſ.hic.*

d *Ideo autem muros ſanctos &c.* Et etiam portas ideò ſanctas dicimus, quia portæ violari non magis poſſunt, quam muri.

e *Quia pœna capitis &c.* Si quis violauerit muros capite punitur, ſicut ſi quis tranſcendat ſcalis admotis, vel alia qualibet ratione. Nam Ciues Romanos aliàs, quàm per portas egredi

non

non licet: cum id hoſtile & abominandum ſit. Nàm & frater Romuli Remus occiſus traditur ob id, quod murum tranſcendere voluerit, *l. vlt. ff. de rer. diuiſ.* Similiter ſi quis vallum tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediatur: capite punitur, *l. 3. §. In qello ff. de re milit.*

Ad §. Singulorum autem.

Singulorum (a) *autem hominum multis modis res fiunt. quarumdam enim rerum dominium nanciſcimur iure* (b) *naturali, quod, ſicut diximus,* (c) *appellatur ius gentium, quarumdam* (d) *verò iure Ciuili. Commodius eſt itaque à vetuſtiori iure incipere. palam eſt autem, vetuſtius eſſe ius naturale, quod cum* (e) *ipſo genere humano rerum natura prodidit. ciuilia enim iura tunc eſſe cæperunt, cum & ciuitates condi, & magiſtrati creari & leges ſcribi cæperunt.* 1

a *Singulorum autem &c.* Singulorum res dicuntur, quæ cuique naturali aut ciuili iure acquiſitæ ſunt. 2

b *Iure naturali.* Communi omnium hominum Iure, *l. omnes populi 9. ff. de Iuſt. & iur.*

c *Quod, ſicut diximus, appelatur Ius gentium.* Hæc verba referenda ſunt ad §. Ius autem ciuile *Inſt. de Iur. nat. gent. & ciu.* Naturale autem Ius interpretatur quod hominum duntaxat, non etiam beſtiarum, inter ſe commune eſt. Nam hoc libro Iuris ciuilis ſecundam partem quæ in rebus, vel acquirendis vel alenandis poſita eſt, tractamus. Eius autem iuris beſtiæ participes non ſunt *H.* 3

d *Quarundam verò Iuri ciuili.* Ideſt, iure proprio ciuitatis noſtræ. *l. 1. ff. de acquir. rer. dom.*

e *Quod cum ipſo genere humano rerum natura prodidit.* Hoc falſum eſt, ſi quæ Iuris gentium eſſe dicuntur, ſpectemus: veluti bella, ſeruitutes, & contractuum variâ genera. Sed hoc loco Iuſtinianus ad acquirendi dominij modos ſine dubio reſpexit. Nam occupatio, quam mox primam explicabit, ſimul cum humano genere inſtitata eſt *H. hic.* Vel potius dicamus, quod 4
Iuſtinianus idcò cum ipſo genere humano proditum dicit Ius gentium, quòd ratione innata conſtitutum ſit. Deus namque rationem infudit ſapienti, quæ multiplicato humano genere, & creſcente improbitate, rerum diuiſionem, bella, ſeruitutes, & contractuum varia genera ſuaderet. Vide *Eguinar. Baron. hic.*

Ad §. Feræ igitur beſtiæ.

Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & piſces, ideſt, omnia animalia, quæ mari, cælo, & terra naſcuntur, (a) *ſimulatque ab aliqno capta fuerint, iure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt. quod enim* (b) *antè nullius eſt, id naturali* (c) *ratione occupanti conceditur. nec intereſt, feras beſtias* (d) *& volucres vtrum in ſuo fundo quiſque capiat, an* 1
in alieno. Planè qui in alienum fundum ingreditur venandi (e) *aut aucupandi gratia, poteſt à domino,* (f) *ſi is præuiderit, prohiberi, ne ingrediatur. Quidquid autem eorum ceperis, eò vſque tuum eſſe intelligitur, donec tua cuſtodia coercetur: cum verò euaſerit cuſtodiam tuam, & in naturalem libertatem ſe receperit, tuum eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, vt difficilis* (g) *ſit eius perſecutio.*

2

a N*Aſcuntur. In l. 1. ff. de acquir. rer. dom.* legitur capiuntur.
b *Quod enim antè nullius eſt &c.* Hæc ratio valet ſolùm in his rebus nullius, quæ alicuius fieri poſſunt. Et ideò res profanæ, quæ nullius ſunt, occupanti quidem conceduntur, *vt hic in tex.* Sed res, quæ ſunt diuini iuris, quamuis nullius ſint *§. Nullius h. t.* tamen occupanti non conceduntur, quoniam ità nullius ſunt, vt nec vllius fieri poſſint, §. 1. *Inſtit. de Inutil. ſtip.*

c *Id naturali ratione &c.* Hoc igitur ius acquirendi, cùm ſit naturale, & diuina prouidentia conſtitutum, manet immutabile: ideſt, ab eo in totum nunquam recedit Iuſciuile. Modum tamen præſcribit, pro loco, pro tempore, pro perſonarum conditione, pro moribus cuiuſque regionis: vt quod in genere iuſtum ſit, in ſingulis quoque partibus recta ratione ſapientis regatur, & rebus communibus homines ſine iniuria vtantur. *Baro hic.* 3

d *Nec intereſt, feras beſtias & volucres &c.* Piſces autem hoc loco non nominantur: propterea quòd piſcari in alieno lacu vel 4
ſtagno ius non eſt: Et hæc eſt quorundam ſententia per *tex. in l. Iniuriarum 13. in fine ff. de iniur.* Sed alij putant, quod vt in aliena ſylua vel agro venari & aucupari poſſim, ni dominus prohibeat, ita & in alieno lacu vel ſtagno piſcari. Et hoc colligunt, *ex l. 3. Item feras ff. de acquir. poſſeſ. Vide Cuiac. obſeruat. lib. 4. c. 2.*

c *Venandi aut aucupandi gratia*. Qui verò in alienum fundum
ingreditur glandis legendæ cauſa, quæ ex eius agro in alienum
cadit, prohiberi non poteſt, *l. vnica ff. de gland. leg.* Neque
prohiberi poteſt qui in alienum fundum ingreditur cauſa re-
quirendi fugitiuum, *l. 1. ff. de ſeru. fug.*

f *Poteſt à domino, ſi is prauiderit, prohiberi ne ingrediatur*. Sed ſi
antequam dominus prohibuerit, fuerit ingreſſus, non pote-
rit prohiberi venari, aut aucupari, *l. Iniuriarum 13. §. vlt. ff. de* 1
Iniur. Quod ſi domino prohibente ingreſſus fuerit, quamuis
capta iure gentium ipſius efficiantur, tamen poterit iniuriarum
actione conueniri. *gl. in l. Diuus Pius 16. ff. de ſeruit. ruſt. præd.*

g *Vt difficilis ſit*. Verbum difficilis accipio in ſignificatione
propria; quia nulla ratio ſuadet, vt à vocabuli proprietate rece-
dã: quamuis. Accurſius accipiat pro impoſſibili. *Pac. hic in Analy.*

Ad §. Illud quæſitum eſt.

Illud quæſitum eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, vt capi poſſit, 2
ſtatim tua eſſe intelligatur, quibuſdam (a) *placuit, ſtatim eſſe tuam
& eo vſque tuam videri donec eam perſequaris. quòd ſi deſieris
perſequi, deſinere tuam eſſe, & rurſus fieri occupantis. Alij non
aliter putauerunt tuam eſſe, quam ſi eam* (b) *ceperis. Sed poſterio-
rem* (c) *ſententiam nos confirmamus, quia multa accidere poſſunt,
vt eam non capias.*

a Q*Vibuſdam placuit*. Trebatio ſcilicet, *l. naturalem 5. §. Illud* 3
quæſitum ff. de acquir. rer. dom.

b *Quam ſi eam ceperis*. Vt enim dominium Iure gentium
acquiratur, neceſſaria eſt corporalis apprehenſio, *l. 1. & 3. §.
Neratius ff. de acquir. vel amit. poſſ.*

c *Sed poſteriorem ſententiam nos confirmamus*. Hodiè magis rece-
ptum videtur inter venatores, quod, & ſi nondum mea ſit fe-
ra, non liceat tamen alteri eam eripere, meque perſequen-
tem inſidioſè anteuertere. *Mynſ. hic.*

4

Ad §. Apium quoque.

Apium (a) *quoque natura fera eſt. Itaque apes, quæ in arbore tua con-
ſederint, antequam* (b) *à te alueo includantur, non magis tuæ intel-
liguntur eſſe, quàm volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint.
idcòque, ſi alius eas incluſerit, is earum* (c) *dominus erit. Fauos* (d)
quo-

quoque ſi quos (e) effecerint, quilibet (f) eximere poteſt. Planè integra re, ſi preuideris ingredientem fundum tuum, poteris (g) eum iure prohibere, ne ingrediatur. Examen (h) quoque, quod ex alueo tuo euolauerit, eo vſque intelligitur eſſe tuum donec in conſpectu tuo eſt, nec (i) difficilis eius eſt perſecutio: alioquin. occupantis fit.

a *Apium quoque &c.* Apium conſtat feram eſſe naturam *§. Pauonum, h. t. l. naturalem 5. §. pauonum ff. de acquir. rer. dom.* 1

b *Antequam à te aluco includantur.* Apes verò, quæ ex alueis noſtris euolant, & ſecundum conſuetudinem redeunt, à nobis poſſidentur, *l. 3. §. Item feras ff. de acquir. vel amit. poſſeſ.* Et in patrimonio noſtro computantur, ac noſtræ ſunt tandiu, quandiu conſuetudinem habeant ad nos reuertendi. Quare ſi quis eas apprehendiſſet, furti nobis competit actio, *l. Pomponius 8. §. Idem Pomponius ff. famil. ercis.* Alueus autem, Capſella eſt in qua apes includuntur.

c *Is earum dominus erit.* Nec tenetur tibi furti, quia non fue- 2
runt tuæ, *l. ſi apes 26. ff. de furtis.*

d *Fauos quoque.* Faui ſunt domus, cellæque apium. *Plinius lib. 11. cap. 6.*

e *Si quos effecerint. In l. naturalem 5. §. apium ff. de acquir. rer. dom. legitur:* Si quos hæ fecerint.

f *Quilibet eximere poteſt.* Sine furto, *dicta l. naturalem 5. §. Apium.*

g *Poteris eum iure prohibere &c.* Vide ſupra ad *§. feræ igitur beſtiæ, hoc eod. tit.* In verbo, *Poteſt à domino &c.* 3

h *Examen quoque.* Eſt autem examen noua apium ſoboles.

i *Nec difficilis.* Vide ſuprà ad *§. feræ igitur beſtiæ, h. t.* in verbò, *Vt difficilis ſit.*

Ad §. Pauonum.

Pauonum & columbarum fera natura eſt: nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine auolare & reuolare ſolent. Nam & apes idem faciunt, quarum (a) conſtat feram eſſe naturam. Ceruos (b) quoque 4
ita quidam manſuetos habent, vt in ſyluas ire & redire ſoleant: quorum & ipſorum feram eſſe naturam nemo negat. In iis autem animalibus, quæ ex conſuetudine abire & redire ſolent talis regula comprobata eſt: vt (c) eo vſque tua eſſe intelligantur, donec animum reuertendi habent. nam ſi reuertendi animum habere deſierint, etiam tua eſſe deſinunt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem

Digitized by Google

animum videntur deſinere habere tunc, cum reuertendi conſuetudinem deſeruerint.

a Q*Varum conſtat &c. l. naturalem* 5. §. *Pauonum ff. de acquir. rer. dom.*

b *Ceruos quoque &c.* Exemplum cerui ita manſueti, vt in ſyluas iret & rediret, extat apud Virgilium *lib.* 7. *Aeneidos.*

Ceruus erat forma præſtanti, & cornibus ingens: 1
Tyrrheidæ pueri, quem matris ab vbere raptum
Nutribant &c.

Et infrà.

Ille manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſyluis, rurſúſque ad limina nota,
Ipſe domum ſera quamuis ſe nocte ferebat.

c *Vt eouſque tua eſſe &c.* Quare ſi quis ea apprehendiſſet, tibi
furti competit actio, *l. Pomponius* 8. §. *Idem Pomponius ff. famil.*
erciſc. Et rei vindicatio. *Theoph. hic.* 2

Ad §. Gallinarum autem.

Gallinarum autem & anſerum non eſt fera natura: idque ex eo poſſumus intelligere, quòd aliæ ſunt gallinæ, quas feras vocamus: item alij anſeres quos feros appellamus: ideòque ſi anſeres tui, aut gallinæ tuæ, aliquo (a) *modo turbati, turbatæue euolauerint, licet, conſpectum* (b) *tuum effugerint, quocunque tamen loco ſint, tui*
tuæue eſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia retinet, 3
furtum (c) *committere intelligitur.*

a A*Liquo modo. In l.naturalem* 5.§.*gallinarum ff.de acquir. rer.dom.* legitur, quolibet modo. Cuiacius verò legit, aliquo caſu.

b *Licet conſpectum tuum effugerint.* Quamuis adeò longius euolauerint, vt ignoremus vbi ſint, *d.l.naturalem* 5. §. *gallinarum ff.de acquir rer. dom.*

c *Furtum committere intelligitur DD.*hinc colligunt propter rem
modicam, quæ lucrandi animo interuerſa fuerit, actionem 4
furti competere, vt propter gallinam, propter anſerem. Hoc quidem perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt. Prætor igitur, à quo famoſa poſtulabitur actio, videbit, vt ſummum ius ſummam iniuriam non faciat H.

Ad §. Item ea, quæ ex hoſtibus.

Item ea, quæ (a) *ex hoſtibus capimus, iure gentium ſtatim* (b) *noſtra ſiunt: adeò quidem, vt & liberi* (c) *homines in ſeruitutem noſtram deducantur: qui tamen, ſi euaſuerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint, priſtinum* (d) *ſtatum recipiunt.*

a ITem ea, quæ ex hoſtibus. Hoſtes ſunt, quibus bellum publicè Populus Romanus decreuit, vel ipſi Populo Romano, *l. hoſtes* 24. *ff. de captiuis.* 1

b *Statim noſtra fiunt.* Mobilia fiunt occupantiũ immobilia publicantur *l. transfugã* 51. *ff. de acqu. rer. dom. l. ſi captiuus* 20. *ff. de captiuis.*

c Vt & liberi homines in ſeruitutem noſtram deducantur. Vide *notata ſupra in tit. de Iur. perſ. ad* §. *Seruitus autem, & ex Mynſin. hic ſub num.* 4. nota quod conſuetudine generali apud omnes Chriſtianos receptum eſt, etiam tum, cum iuſta cauſa belli prætenditur, captiuos non fieri ſeruos. Hoc enim iure con- 2
tra immaniſſimos tantùm hoſtes Turcas & Saracenos vtimur: qui viciſſim noſtros, ſi quando capiunt, in inclementiſſimam duriſſimamque ſeruitutem redigunt.

d *Priſtinum ſtatum recipiunt*, Iure poſtliminij. Sicuti enim Ciues Romani, qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reuerſi fuerint, omnia priſtina iura recipiunt iure poſtliminij. §. *Si ab hoſtibus, Inſt. Quib. mod. ius pot. ſol.* Ita hoſtes, qui à nobis capti ſunt, ſi euaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint, priſtinum ſtatum recipiunt iure poſtliminij, *l. Poſtliminium* 19. *ff. de captiuis.* 3
Priſtinum, inquam, ſtatum recipiunt: hoc eſt, ſi ingenui erant, non libertini fiunt, quaſi ſeruitute liberati: ſed captiuitatis extincta deletaque memoria, ingenuitatis iure fruuntur. *H.*

Ad §. Item lapilli.

Item lapilli, (a) *& gemmæ,* (b) *& cætera, quæ in litore inueniuntur, iure* (c) *naturali ſtatim* (d) *inuentoris fiunt.*

4

a ITem lapilli, & gemmæ. Gemmas Seruius à lapillis eò diſtinguebat, quòd gemmæ eſſent perlucidæ materiæ: veluti, ſmaragdi, chryſoliti, & amethyſti. Lapilli autem contrariæ ſuperioribus naturæ, vt obſidiani, veientani, *l. & ſi non ſunt* 21. §. *Gemmæ autem ff. de aur. & arg. leg.*

b *Et cætera.* Quæ nullius ſunt, & Iure gentium omnibus vacant.

c *Iure naturali*. Ideſt, Iure gentium: vt ſuprà eodem §. *Singulorum*.

d *Statim inuentoris fiunt*. Eius fiunt, qui primus eorum poſſeſſionem nactus eſt, *l.1. ff. de acquir. vel amit. poſſeſs.*

Ad §. Item ea, quæ ex animalibus.

Item ea, (a) quæ ex animalibus dominio tuo ſubiectis nata ſunt, eodem iure tibi adquiruntur. 1

a ITem ea, *quæ ex animalibus &c.* Etiam partus, qui ex ancillis dominio noſtro ſubiectis nati ſunt, iure gentium nobis acquiruntur. §.*penult. Inſt. de Iur. perſ. l. vlt. ff. de acquir. rer. dom.*

Ad §. Prætereà.

Præterea (a) quod per alluuionem agro (b) tuo flumen adiecit, iure gentium tibi adquiritur. Eſt autem alluuio incrementum (c) latens. Per alluuionem autem id videtur adici, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligere non poſſis, quantum quoquo momento temporis adijciatur. 2

a PRæterea *quod per alluuionem*. In agris limitatis ius alluuionis locum non habere conſtat, *l. In agris 16. ff. de acquir. rer. dom.* Item in lacubus & ſtagnis alluuionis ius non agnoſcitur: nàm lacus & ſtagna, licet interdum creſcant, interdum decreſcant, ſuos tamen terminos retinent, *l. lacus 12. ff. de acquir. rer. dom.* 3

b *Agro tuo*. Quòd ſi alienus vſusfructus eſt, placuit alluuionis quoque vſumfructum ad fructuarium pertinere, *l. Item ſi fundi 10. § Huic vicinus ff. de vſufruct.*

c *Incrementum latens*. Ideſt, ità lentè progrediens, vt non appareat.

Ad §. Quòd ſi vis fluminis.

Quòd ſi vis fluminis partem aliquam ex tuo prædio detraxerit, & vicini prædio attulerit: palàm eſt (a) eam tuam permanere. Planè ſi longiore tempore fundo vicini tui hæſerit, arboreſque quas ſecum traxerit, in eum fundum radices egerint: ex eo tempore videntur (b) vicini fundo adquiſita eſſe. 4

a PAlàm *eſt eam tuam permanere*. Et conſequenter eam vindicare poteris, dummodò caueas vicino de damno infecto, &

& dummodò non coaluerit, nec vnitatem cum terra vicini
fecerit, *l. hoc amplius 9. §. Alphenus quoque ff. de dam. infect.*
b *Videntur vicini fundo adquiſita eſſe*. Nec poſſunt vindicari à te,
dicta l. hoc ampliùs 9. §. Nec arbor. Ratio enim non permittit, vt
alterius arbor eſſe intelligatur, quàm cuius in fundum radices
egerit. *§. Si Titius, h.t.* Quidam libri ſingulari numero ſcriptum
habent (videtur vicini fundo adquiſita eſſe) ex qua lectura
apertè intelligitur etiam partem illam prædij fundo vicini ad- 1
quiri.

Ad §. Inſula.

Inſula, (a) *quæ in mari nata eſt, quod rarò* (b) *accidit, occupantis* (c)
fit: nullius (d) *enim eſſe creditur. In flumine* (e) *nata, quod fre-
quenter accidit, ſi quidem mediam partem fluminis tenet, communis
eſt eorum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia poſſi-
dent: pro modo* (f) *latitudinis cuiuſque fundi, quæ latitudo propè* 2
*ripam ſit. Quòd ſi alteri parti proximior ſit, eorum eſt tantùm qui
ab ea parte prope ripam prædia poſſident. Quòd ſi aliqua parte diui-
ſum ſit flumen, deinde infrà vnitum, agrum alicuius in formam inſulæ
redegerit, eiuſdem permanet is ager, cuius & fuerat.*

a INſula, *quæ in mari &c.* Inſula, quæ in mari nata eſt, occu-
pantis fit, quia nullius eſt, & Iure gentiùm omnibus vacat,
*l. adeò 7. §. Inſula ff. de acquir. rer. dom. iuncta l. littora 51. ff. de con-
trahen. empt.* Et naſcuntur interdum Inſulæ in mari ex terræ 3
motibus. *Plinius lib. 2. cap. 85.*
b *Quòd rarò accidit*. Ex hoc loco obiter nota, leges condi etiam
de his, quæ rarò accidunt: qua de re vide Pacium Legum Con-
ciliatarum *Centur. 1. q. 10.*
c *Occupantis fit.* Occupantis autem fit inſula, quoad dominium,
& proprietatem tantùm: ſecus quoad iuriſdictionem. Nàm
hoc reſpectu, eius eſſe cenſetur, qui maris illius, in quo emer-
ſit, velut dominus eſt. *Mynſ. hic ſub num. 3.*
d *Nullius enim &c.* Vide ſoprà ad §. *Feræ igitur beſtiæ, h.t.* In ver- 4
bo, *Quod enim antè.*
e *In flumine nata*. Tribus modis inſula in flumine fit: vno, cùm
agrum, qui aluei non fuit, amnis circumfluit: altero, cùm
locum, qui aluei eſſet, ſiccum relinquit, & circumfluere cœpit:
tertio, cùm paulatim colluendo locum eminentem ſupra al-
ueum fecit, & eum alluendo auxit. Duobus poſterioribus
modis

modis priuata inſula ſit eius, cuius ager propior fuerat, cum primum extitit, *l. ergo 30. ff. de acquir. rer. dom.* aut ſi mediam partem flumigis tenet, communis eſt eorum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia poſſident pro modo latitunis cuiuſque fundi, quæ latitudo prope ripam ſit. *tex. hic.* Quod ſi limitati agri fuerunt, inſula occupantis eſt, *l. 1. §. Si inſula ff. de fluminibus*. Primo autem illo modo, videlicet, cùm aliqua parte diuiſum ſit flumen, deinde infrà vnitum, agrum alicuius in formam inſulæ redegerit, cauſa proprietatis non mutatur, ſed eiuſdem permanet is ager, cuius & fuerat. *text. hic d. l. ergo 30. ff. de acquir. rer. dom.* 1

f *Pro modo latitudinis &c.* Igitur non pro indiuiſo communis ſit, ſed regionibus quoque diuiſis, *l. Inter eos 29. ff. de acquir. rer. dom.*

Ad §. Quòd ſi naturali.

2

Quòd ſi naturali alueo in vniuerſum relicto, alia parte fluere cœperit: prior quidem alueus eorum eſt, (a) *qui prope ripam eius prædia poſſident: pro modo ſcilicet latitudinis cuiuſque agri, quæ latitudo prope ripam ſit: nouus autem alueus eius iuris eſſe incipit, cuius & ipſum flumen, ideſt,* (b) *publicus. Quòd ſi poſt aliquod tempus ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen: rurſus nouus alueus eorum eſſe* (c) *incipit, qui prope ripam eius prædia poſſident.*

a EOrum eſt, qui prope ripam &c.* At ſi limitati ſint agri, occupantis alueus fiet, *l. 1. §. Simili modo ff. de fluminibus*. 3

b *Ideſt, publicus.* Quia impoſſibile eſt, vt alueus fluminis publici, non ſit publicus, *l. 1. §. Simili modo ff. de fluminibus*. Et flumina cenſorum vice funguntur: vt ex priuato in publicum addicant & ex publico in priuatum, *l. ergo 30. §. Flumina ff. de acquir. rer. dom.*

c *Eorum eſſe incipit, qui prope ripam &c.* Si cuius tamen totum agrum nouus alueus occupauerit, licet ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen: non tamen is cuius ager fuerat, ſtricta ratione quidquam in eo alueo habere poteſt: quia ager ille qui fuerat, deſijt eſſe, amiſſa propria forma: & qui vicinum prædium nullum habet, non poteſt ratione viciniatis vllam partem in eo alueo habere: ſed vix eſt, vt id obtineat, *l. adeò 7. §. Si cuius tamen ff. de acquir. rer. dom.* Vix eſt, inquit, vt id obtineat: Quoniam ex bono & æquo ſæpè aliter iudicandum eſt. 4

Quid

Quid enim ſi ager aut diu occupatus non fuerit, aut non magnopere eius forma ſit mutata?

Ad §. Alia ſanè cauſa.

Alia ſanè (a) *cauſa eſt, ſi cuius totus ager inundatus fuerit: neque enim inundatio fundi ſpeciem commutat. & ob id, ſi receſſerit aqua, palàm eſt eum fundum eius manere, cuius & fuit.* 1

a. Alia ſanè cauſa eſt &c.* Secundum ſtrictam rationem, ſi ager inundatus fuerit, proprietas amittitur: ſed ſi receſſerit aqua, reſtituitur proprietas, *l. ſi ager 23. ff. quib. mod. vſusfr. amit.* Secundum æquitatem, ager inundatus perpetuò eiuſdem iuris manet, *l. cum vſumfructum* 24. *ff. quib. mod. vſusfr. amit. l.* 1. §. *Si foſſa ff. de flumin.*

Ad §. Cùm ex aliena. 2

Cùm ex aliena materia ſpecies aliqua facta (a) *ſit ab aliquo, quæri ſolet, quis eorum naturali ratione dominus ſit: vtrum is, qui fecerit, an ille potiùs, qui materiæ dominus fuerit: vt ecce, ſi quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut ſpicis, vinum, aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit: vel ex alieno vino & melle mulſum miſcuerit: vel ex medicamentis alienis emplaſtrum, aut* (b) *collyrium compoſuerit: vel ex aliena lana* 3 *veſtimentum fecerit, vel ex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel ſubſellium* (c) *fabricauerit. Et poſt multas Sabinianorum* (d) *& Proculeianorum ambiguitates, placuit media* (e) *ſententia exiſtimantium, ſi ea ſpecies ad priorem & rudem materiam reduci poſſit, eum videri dominum eſſe, qui materiæ* (f) *dominus fuerit: Si non poteſt reduci, eum potiùs intelligi* (g) *dominum, qui fecerit: vt ecce. vas conflatum poteſt ad rudem maſſam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleum aut frumentum, ad vuas, & oliuas, & ſpicas* (h) *reuerti non po-* 4 *teſt: ac ne mulſum quidem ad vinum, & mel reſolui poteſt. Quòd ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena ſpeciem* (i) *aliquam fecerit quis, veluti ex ſuo vino,* (k) *& alieno melle mulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis medicamentis emplaſtrum, aut collyrium, aut ex ſua lana & aliena veſtimentum fecerit: dubitandum non eſt, hoc*

hoc caſu eum eſſe dominum qui fecerit : cum non ſolùm operam ſuam dederit , ſed & partem eiuſdem materiæ præſtiterit.

a F *Acta ſit ab aliquo .* Suo nomine , *l.adeò quidem 7. §. cum quis ex aliena ff.de acquir.rer.dom.*& bona fide,*l.de eo 12. §.Si quis ex vuis ff.ad exhibendum.*

b *Collyrium.* Medicamentum eſt ad oculos pertinens.

c *Subſellium .* Subſellium eſt ſella inferior. *Var.de ling. lat. lib.4.* 1
A ſedendo appellantur ſellæ. Deinde ab his Subſellium dictum, quod non planè erat ſella ,

d *Et poſt multas Sabinianorum & Proculeianorum ambiguitates.* Nerua & Proculus putant , hunc dominum eſſe, qui fecerit : quia quod factum eſt , anteà nullius fuerat . Sabinus & Caſſius magis naturalem rationem efficere putant , vt qui materiæ dominus fuerit , idem eius quoque,quod ex eadem materia factum ſit, dominus ſit : quia ſine materia nulla ſpecies effici poſſit ,
l.adeò quidem 7.§.cum quis ex aliena ff.de acquir.rer.dom. 2

e *Placuit media ſententia .* Hæc media ſententia placuit Gaio , *l.adeò quidem 7.§.Cùm quis ex aliena ff.de acquir.rer. dom. Paulo, l.In omnibus 24. & l. ſed ſi ex meis 26. ff. eod.* Et Iuſtinianus hoc loco eam probauit .

f *Qui materiæ dominus fuerit .* Nàm ea , quæ talis naturæ ſunt , vt ſæpiùs in ſua poſſint redigi initia , ea materiæ potentia victa, nunquam vires eius effugiunt , *l.quæſitum eſt 76. §.illud ff.de leg.3.* Quod ſi voluntate domini , alterius nomine id factum
ſit : propter conſenſum domini tota res eius fit, cuius nomine 3
facta eſt , *l.niſi voluntate 25.ff.de acquir.rer. dom.* Quo tamen caſu is qui materiæ dominus fuerit , dominus fit ſpeciei , & conſequenter directam in rem actionem habet, eodem ille qui bona fide ſpeciem fecit , ne opera & ſumptus ei perierint , habet exceptionem doli mali .

g *Eum potiùs intelligi dominum , qui fecerit .* Cuius rei ratio hæc tradi poteſt : quia materia hoc caſu interijſſe videtur, *l. Sed ſi ex meis 26.ff.de acquir.rer.dom.* Habet igitur is , qui fecerit , dire-
ctam in rem actionem . Dominus tamen materiæ vtilem vin- 4
dicationem , vel in factum actionem, vel retentionem habebit vt ſuæ materiæ æſtimationem conſequatur .

h *Et ſpicas .* Cum eadem, quæ hic habentur, Gaius tradidiſſet *in l.adeò quidem 7.§.Cum quis ex aliena ff.de acquir.rer. dom.* ſapienter ibidem adiunxit moderationem , quæ huic etiam loco adhibe-

Digitized by Google

iungenda eſt. Videtur tamen mihi rectè quidam dixiſſe, non debere dubitari, quin alienis ſpicis excuſſum frumentum eius ſit, cuius & ſpicæ fuerint. Cum enim grana, quæ ſpicis continentur, perfectam habeant ſuam ſpeciem: qui excutit ſpicas, non nouam ſpeciem facit, ſed eam, quæ eſt, detegit. *Ex Cuiac.*

i *Speciem aliquam fecerit.* Quæ ad priores & rudes materias
non poſſit reduci, Alioquin manet dominus quilibet ſuæ ma-
teriæ. *l. quidquid 27. §. vlt. ff. de acquir. rer. dom.* 1

k *Veluti ex ſuo vino &c. Vlpianus in l. Idem Pomponius 5. §. 1. ff. de rei vindic.* Pomponius ſcribit: Si ex mele meo & ex vino tuo factum ſit mulſum: quoſdam exiſtimaſſe id communicari: ſed puto verius (vt & ipſe ſignificat) eius potius eſſe, qui fecit: quoniam ſpeciem priſtinam non retinet.

Ad §. Si tamen alienam.

Si tamen alienam purpuram veſtimento ſuo quis intexuerit, licet pre- 2
tioſior ſit purpura, tamen acceſſionis (a) *vice cedit veſtimento: & qui dominus fuit purpuræ, aduerſus eum, qui ſubripuit, habet furti actionem, & condictionem: ſiue ipſe ſit, qui veſtimentum fecit, ſiue alius. Nam extinctæ* (b) *res, licet* (c) *vindicari non poſſint, condici* (d) *tamen à furibus, & quibuſque alijs poſſeſſoribus poſſunt.*

a *Acceſſionis vice cedit veſtimento.* Semper enim acceſſio cedit
principali, *l. & ſi non ſunt 21. §. perueniamus ff. de aur. & arg.
leg.* Siue pars toti, *l. ſed ſi ex meis 26. ff. de acquir. rer. dom.* Vbi Pau- 3
lus ait: In quibus propria qualitas rei ſpectatur, ſi quid additum ſit, toti cedit: vt ſtatuæ pes, aut manus, ſcypho fundus, aut anſa, lecto fulcrum, naui tabula, ædificio cæmentum.

b *Nam extinctæ res &c.* Extinctas res Iuſtinianus vocat res, quæ cùm noſtræ eſſent, propterea quod alijs rebus acceſſerunt, noſtræ eſſe deſierunt. *Borch. hic ſub num. 3.* Videtur igitur purpura veſti adiecta quodammodò extincta eſſe, nec per ſeſe eſſe iam, ſed vna eſſe cum veſte. *Theoph.*

c *Licet vindicari non poſſint.* Eius enim quod interijt dominium 4
amiſſum ſit neceſsè eſt. Quare cum vindicationis formula hæc fuerit: Hanc rem ex iure Quiritum meam eſſe aio: non poteſt hæc actio in rebus conſumptis ac peremptis accommodari. H.

d *Condici tamen à furibus & quibuſque &c.* Condici poſſunt à furibus & alijs malæ fidei poſſeſſoribus condictione furtiua, à

bonæ fidei poſſeſſoribus condictione ſine cauſa, *tex. hic, iuncta l.1.in fine ff.de condict.ſine cauſa.* Et condicitur æſtimatio earum, *l.In re furtiua 8.ff.de condic.fur.*

Ad §. Si duorum.

Si duorum materia ex voluntate (a) *dominorum confuſæ* (b) *ſint totum*
id corpus, quod ex confuſione fit, vtriuſque (c) *commune eſt, veluti* 1
ſi qui vina ſua confuderint, aut maſſas argenti vel auri conflauerint. Sed & ſi diuerſæ materiæ ſint, & ob id propria ſpecies facta ſit, fortè ex vino & melle mulſum, aut ex auro & argento electrum, (d) *idem iuris eſt: nam & eo caſu communem eſſe ſpeciem non dubitatur: Quòd ſi fortuitò, & non voluntate dominorum confuſa fuerint, vel diuerſæ materiæ, vel quæ eiuſdem generis ſunt, idem iuris* (e) *eſſe placuit.*

a EX *voluntate dominorum.* Quæri poteſt, quid dicendum ſit, 2
ſi duorum materiæ ex voluntate vnius tantùm confuſæ ſint? Reſpondeo, ſi noua ſpecies facta ſit, quæ ad priores & rudes materias non poteſt reduci, veluti ſi ex melle meo & ex vino tuo factum ſit mulſum, eum eſſe dominum, qui fecit: Si verò ex confuſione non ſit facta noua ſpecies, veluti ſi ex auro meo & ex auro tuo facta ſit maſſa, aut ſi facta ſit noua ſpecies, quæ ad priores & rudes materias poſſit reduci, veluti ſi ex auro meo & ex auro tuo vas aliquod factum ſit, tunc non
eſt dominus, qui confundit materias, ſed maſſa, vel ſpecies 3
communis eſt, *l.Idem Pomponius 5.§.1.ff.de rei vindic. l.quidquid 27.ff.de acquir.rer.dom.§. cum ex aliena h. t.*

b *Confuſæ ſint.* Confundi dicuntur, quæ ſunt liquida, vt vinum, mel; vel liquefacta, vt aurum, argentum; nec refert; vtrùm confundantur ea, quæ ſunt eiuſdem generis, vt vina, an diuerſi generis, vt cùm ex vino, & melle fit mulſum, vel ex auro, & argento fit electrum. Miſceri dicuntur, quæ ſunt ſolida, ita vt ſingula corpora in ſua ſubſtantia maneant: &
quod ex his componitur, dicatur ex partibus diſtantibus con- 4
ſtare; ſic dicuntur miſceri grana frumenti, ex quibus fit acervus; vel oues, ex quibus fit grex. *Pac. in Analy. hic, & in §. ſeq.* Vnum tamen pro alio ſæpè ponitur in legibus.

c *Vtriuſque commune eſt.* Pomponius ſcribit: Si quid quod eiuſdem naturæ eſt, ita confuſum eſt atque commiſtum, vt deduci & ſeparari non poſſit; non totum, ſed pro parte eſſe
vin-

vindicandum: vt puta meum & tuum argentum in maſſam redactum eſt, erit nobis commune: & vnuſquiſque pro rata ponderis, quod in maſſa habemus, vindicabimus: & ſi incertum ſit, quantum quiſque ponderis in maſſa habeat, *l.3.§.Pomponius ff. de rei vindic.* Quo quidem caſu etiam communi diuidundo agi poteſt, *l.quoquidem 4.ff eod.*

d *Electrum*. Aurum, in quo quinta argenti portio eſt, electrum vocatur. *Plin.lib.33.cap.4.* 1

e *Idem iuris eſſe placuit*. Si modò materiæ ita confuſæ fuerint, vt deduci & ſeparari non poſſint. Ideòque ſi plumbum cum argento mistum ſit: quia deduci poteſt, nec communicabitur, nec communi diuidundo agetur, ſed in rem competet actio, *l.Idem Pomponius 5.§.Sed ſi plumbum ff.de rei vindic.*

Ad §. Quod ſi frumentum.

Quòd ſi (a) *frumentum Titij frumento tuo mixtum* (b) *fuerit, ſi quidem ex voluntate veſtra, commune erit, quia ſingula corpora, ideſt, ſingula grana, quæ cuiuſque propria fuerunt, ex conſenſu veſtro* (c) *communicata ſunt. Quòd ſi caſu id mixtum fuerit, vel Titius id miſcuerit ſine tua voluntate, non videtur commune eſſe, quia ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant: nec magis iſtis caſibus commune ſit frumentum, quàm grex intelligitur eſſe communis, ſi pecora Titij tuis pecoribus mixta fuerint. Sed ſi ab alterutro veſtrum totum id frumentum retineatur, in rem quidem* (d) *actio pro modo frumenti cuiuſque competit, arbitrio autem iudicis continetur, vt ipſe æſtimet, quale cuiuſque frumentum fuerit.* 2 3

a QVòd ſi frumentum &c. Quod dicitur hic de frumento extenditur etiam ad legumina, poma, pyra, nuces, atque id genus ſimilia: cum ſit eadem ratio. *Mynſ. hic ſub num. 5.*

b *Mixtum fuerit*. Vide ſuprà *ad §. Si duorum, h. t.* In verbo, *confuſa ſint*.

c *Ex conſenſu veſtro communicata ſunt*. Et erit communi diuidundo actio, *l.Idem Pomponius 5.in princ.ff.de rei vindic.* 4

d *In rem quidem actio pro modo frumenti &c.* Si igitur ab alterutro totum id frumentum retineatur, alter quidem frumentum pro quantitate ad ſe pertinente vindicabit, ſed officio iudicis habebitur ratio qualitatis, ſic videlicet, vt ſi actor fortè conſequatur frumentum deterius, quàm ante commixtionem haberet, Iudex huius rei rationem habeat, & æſtimet quanti erat

actoris frumentum, priuſquam miſceretur cum frumento rei, & quanto minoris valeat hoc frumentum : quod à reo recipit; iubetque, vt hoc damnum reus actori reſarciat. *Pac. hic in Analy. & in Select.*

Ad §. Cùm in ſuo ſolo.

Cùm in (a) *ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificauerit*, (b) *ipſe* 1
intelligitur dominus ædificij, quià omne, quod inædificatur, ſolo (c)
cedit. Nec tamen ideò is, qui materiæ dominus fuerat, deſinit do-
minus (d) *eius eſſe, ſed tantiſper neque* (e) *vindicare eam poteſt,*
neque ad exhibendum de ea re agere, propter legem duodecim tabu-
larum, qua cauetur, ne quis tignum alienum, ædibus ſuis iunctum
eximere cogatur, ſed (f) *duplum pro eo præſtet per actionem, quæ*
vocatur de tigno iniuncto. Appellatione autem tigni omnis materia
ſignificatur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideò prouiſum eſt, ne
ædificia (g) *reſcindi neceſſe ſit. Sed ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit* 2
ædificium, poterit materiæ dominus, ſi non fuerit duplum (h) *iam*
conſecutus, tunc eam (i) *vindicare, & ad exhibendum de ea re agere.*

a *CVm in ſuo ſolo.* Scilicet proprio. Proprium autem ſolum
etiam illud intelligitur, in quo nudam proprietatem
quis habet, alio vſumfructum habente, §.1. *Inſt. de hæred. inſtit.*
b *Aedificauerit.* Vel bona vel mala fide, nihil intereſt vt domi-
nium quæſijſſe videatur. *Cuiac. hic.*
c *Solo cedit.* Semper ſuperficies ſolo cedit, *l.3.§.Sed ſi ff. Vti poſ-* 3
ſidetis. Et naturali iure ſuperficies ad dominum ſoli pertinet,
l. qui domum 51. *ff. ad leg. Aquil.* Sed excipitur ædificium mobile,
quod alio transferri poteſt, *l. Titius 60. ff. de acquir. rer. dom.*
d *Deſinit Dominus eius eſſe.* Nota ergo, aliud eſſe ædes, aliud
materiam ædium : adeò vt contingere poſſit, vt alius ſit domi-
nus materiæ, alius dominus ædium. *Ex Pac.*
e *Neque vindicare eam poteſt, neque ad exhibendũ &c.* Niſi aduerſus
eum, qui ſciens alienum ſuis ædibus iunxit, *l. in rem 24. §. tignum*
ff. de rei vindic. Nàm tunc, præter duplum : etiam ad exhiben- 4
dum danda eſt actio, vel vindicatio, quaſi dolo malo fecerit,
quò minus poſſideret, *l.1.§. vlt. & l.2. ff. de tig. iniunc.* Nec tamen
ſoluetur materia, ſed reus condemnabitur in id quod actoris
intereſt ob tignum non exhibitum.
f *Sed duplum.* Si mala fide iunxit, qui autem bona fide, ſim-
plum præſtat, *arg. l. de eo 64. ff. de don. inter vir. & vxor. Et lex 12.*
Tab.

Tab. in eum tantùm, qui conuictus eſt iniunxiſſe, in duplum dat actionem. *l.1.in princ.ff.de tig.iniunc. Ex Cuiac.hic in not.poſth.* Idem tamen *Cuiac.obſeruat.lib.23. cap.*19. aliter hanc rem explicat, vt ibidem poteris videre.

g *Ne ædificia reſcindi*. Ne vrbs deformetur ruinis, *l.vlt. ff. ne quid in loc.pub.*

h *Si non fuerit duplum iam conſecutus*. Immò poterit materiæ dominus, etiam ſi fuerit duplum iam conſecutus, eam vindica- 1
re, & ad exhibendum de ea re agere aduerſus eum qui ſciens alienam ſuis ædibus iunxit, *arg.l.1.§.vlt.& l.2.ff.de tig.iniunc.*

i *Tunc eam vindicare &c.* Etiam ſi dirutum ſit ædificium poſtea quam longo tempore captum fuit. Nec enim eo ipſo, quod vniuerſitas ædificij longo tempore capta eſt, ſingulæ quoque res, ex quibus conſtabat, captæ ſunt, *l.adeò 7. §.Illud rectè ff. de acquir.rer.dom.l.In rem 24. §.vlt.ff.de rei vindic.* Nàm qui vniuerſas ædes poſſedit, ſingulas res, quæ in ædificio ſunt, non videtur poſſediſſe, *l.qui vniuerſas 30. in princ.ff.de acq.vel amit.poſſ.* 2

Ad §. Ex diuerſo.

Ex diuerſo, ſi quis in alieno (a) *ſolo ſua materia domum* (b) *ædificauerit, illius fit domus,* (c) *cuius & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem eius amittit, quia voluntate eius intelligitur alienata, vtique ſi non ignorabat ſe in alieno ſolo ædificare, & ideò, licet diruta ſit domus, materiam tamen vindicare* (d) *non*
poteſt. Certè illud conſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificatore, 3
ſoli dominus petat domum (e) *ſuam eſſe, nec ſoluat pretium materiæ, & mercedes fabrorum, poſſe eum per exceptionem* (f) *doli* (g) *mali repelli: vtique ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit, qui ædificauit. Nàm ſcienti* (h) *alienum ſolum eſſe, poteſt obijci culpa, quod ædificauerit temerè in eo ſolo, quod intelligeret alienum eſſe.*

a Si *quis in alieno ſolo*. Similiter, ſi ſupra tuum parietem vicinus tuus ædificauerit: tuum proprium id quod ædifica-
uerit, fiet. *l.ſi ſupra 28.ff.de acquir.rer.dom.l.3. C.de rei vindic.* 4

b *Domum ædificauerit*: Horreum verò mobile, quod quis in alieno ſolo poſuit, non fit illius, cuius eſt ſolum, *l. Titius 60.ff.de acquir. rer.dom.*

c *Illius fit domus, cuius & ſolum eſt*. Per regulam dictantem: ſuperficiem ſubiecto ſolo cedere *Theoph.hic, l.3. §. Sed ſi ff. vti poſſid.* Et ſiue bona, ſiue mala fide quis in alieno ſolo ſua ma-

teria

teria domum ædificauetit, nihil intereſt vt illius fiat domus, cuius & ſolum eſt.

d *Materiam tamen vindicare non poteſt*. Secundum ſtricti iuris rationem. Secundum æquitatem tamen, vindicabit, ſiue bona fide, ſiue mala ædificium extructum ſit: ſi non donandi animo ædificia alieno ſolo impoſita ſint, *l. 2.C.de rei vindic.* Non enim debet quis ex aliena iactura lucrum facere, *l. planè 41.ff.de pet.hered.Borch.hic*. Et qui in alieno ſolo quod non poſ- 1
ſidet ædificat, vel gerendi negotij domini, vel ſi non gerendi negotij domini,donandi animo id facit. Qui verò etiam ſciens in alieno ſolo quod poſſidet ædificat, alij donare non videtur, quia rem gerit ſibi, non alij, cum ſit poſſeſſionis dominus. Vide *Cuiac. obſeruat. lib.* 10. *cap.* 1.

e *Petat domum ſuam eſſe.* Vſus dicta regula dictante: ſuperficiem ſubiecto ſolo cedere.

f *Per exceptionem*. Et hac quidem via ſeruantur impenſæ,non per actionem,*l.Paulus* 14.*ff.de dol.mal.& met.excep.l.*1.*C.Greg.de* 2
*rei vindic.*Sed tamen ſi per errorem ſine deductione ædificium poſſeſſor reſtituerit incerti condictio eſt, ideſt, condictio poſſeſſionis, *l.qui exceptionem* 40.§.*ſi pars ff.de condic.indeb.l. heres* 21. *ff. ad Senatus conſ. Trebel.Cuiac.hic*. Seruantur quoque impenſæ officio iudicis, *l. planè* 41.*ff.de pet.hered.l.bona fide* 11.*ff.de noxal. act. Idem Cuiac. obſeruat. lib.* 10.*cap.* 1.

g *Doli mali*. Nam videtur petitor dolum facere qui ex aliena iactura lucrum quærit, *l. ſi quis mancipijs* 17. *in fine ff. de Inſtit. act.* 3

h *Nam ſcïenti &c.*Quod hoc loco proponitur malæ fidei poſſeſſorem domino vindicante impenſas ſeruare non poſſe per exceptionem doli mali, ex iure ſummo eſt. Nàm æquitas aliud ſuadet ne petitor ex aliena iactura locupletetur.*Cuiac.ad Afric. Tract.* 8. *In expticat. l.ſi fundus ff. locati, & obſeruat. lib.*10.*cap.*1. Ex quo loco addi poteſt benignius etiam eſſe vt in eo in quo dominus locupletior factus erit habeatur ratio impenſarum ex officio iudicis, ita vt hac vel illa via etiam malæ fidei poſſeſſori in iudicio in rem ſpeciali impenſarum vtilium dedu- 4
ctio detur.

Ad §. Si Titius.

Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit, ipſius (a) *erit. Et ex diuerſo, ſi Titius ſuam plantam in Mæuij ſolo poſuerit. Mæuij plan-*

ta

ta erit, ſi modò vtroque caſu (b) *radices egerit, ante enim quam radices egerit, eius permanet, cuius & fuerat. Adeò autem ex eo tempore, quo radices egerit planta, proprietas eius commutatur, vt ſi vicini arbor ita terram Titij preſſerit, vt in eius fundum radices* (c) *egerit, Titij effici arborem dicamus. ratio enim non permittit, vt alterius arbor eſſe intelligatur, quàm cuius in fundum radices egerit. Et ideò propè confinium arbor poſita, ſi etiam in vicini fundum* (d) *radices egerit, communis fit.* 1

a *Ipſius erit*. Arborum enim, quæ in fundo continentur, non eſt ſeparatum corpus à fundo, *l. Quintus Mutius* 41. *ff. de act. emp. & vend.* Et priori domino, alij rationeæſtimationis actionem in factum: alij vtilem vindicationem concedunt, quarum vtramque Cuiacius hicin notis poſtumis aptam eſſe & propoſito negotio conuenire exiſtimat.

b *Si modo vtroque caſu radices egerit* Arbor radicitus eruta, & in alio poſita, priuſquam coaluerit, prioris domini eſt: 2 vbi coaluerit, argo cedit: & ſi rurſus eruta ſit non ad priorem dominum reuertitur. Nam credibile eſt, alio terræ alimento aliam factam, *l. ſed ſi ex meis* 26. §. *Arbor. ff. de acquir rer. dom.*

c *Vt in eius fundum radices egerit*. Ita vt poſſit quidem viuere in ſolo *Titij*, non autem in ſolo, vnde ducit originem.

d *Si etiam in vicini fundum radices egerit*. Ita vt non niſi ex radicibus, quæ ſunt in vtroque fundo, viuere poſſit. Neque obſtat, *l. ſi plures* 6. *ff. vlt. ff. arb. furt. caſ. vbi Pomponius ait*: Si radicibus vicini arbor aletur: tamen eius eſſe, in cuius fundo 3 origo eius fuerit. Nàm ibi arbor poterat viuere ex radicibus, quæ erant in ſolo vnde ducit originem: hic autem non. *Ex gl. hic, & in d. l ſi plures* 6. §. *vlt.*

Ad §. Qua ratione.

Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coaleſcunt, ſolo (a) *cedunt, eadem ratione frumenta quoque,* (b) *quæ ſata ſunt, ſolo cedere* (c) *intelliguntur. Cæterùm ſicut is qui in alieno ſolo ædificauerit, ſi ab* 4 *eo dominus petat ædificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali, ſecundùm ea,* (d) *quæ diximus, ita eiuſdem exceptionis auxilio tutus eſſe poteſt is qui alienum fundum ſua impenſa bona fide conſeuit.*

a *Solo cedunt* §. *Si Titius, h. t.*

b *Frumenta quoque, quæ ſata ſunt*. *H.* legendum putat (Frumen-

menta & quæcumque ſata ſunt) Et ità hunc locum Theophilus intepretatur. Quam ſententiam vt non improbo : ſic ab omnibus codicibus alienam eſſe confirmo.

c *Solo cedere intelliguntur*. Si igitur in meo fundo frumentum tuum ſeueris: ſegetes, & quod ex meſſibns collectum fuerit, meum fiet, *l. Qui ſcit 25. ff. de vſuris.*

d *Secundum ea, quæ diximus. In §. ex diuerſo, h.t. omnia enim, quæ*
in d. §. dicta ſunt de eo, qui bona vel mala fide in alieno ſo- 1
lo ædificauit, obtinent etiam in eo, qui alienum fundum
bona vel mala fide conſeuit,

Ad §. Literæ quoque.

Literæ (a) *quoque, licet aureæ ſint, perinde chartis* (b) *membraniſque*
cedunt, (c) *ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſerun-*
tur: ideòque ſi in chartis, membraniſue tuis carmen, vel hiſtoriam,
vel orationem Titius ſcripſerit, huius corporis non Titius, ſed tu do- 2
minus (e) *eſſe videris. Sed ſi à Titio petas tuos libros, tuaſue mem-*
branas, nec impenſas ſcripturæ ſoluere paratus ſis: poterit ſe
Titius defendere per (e) *exceptionem doli mali, vtique ſi earum*
chartarum membranarumue poſſeſſionem bona fide nactus eſt.

a L*iteræ quoque &c. l. Qua ratione 9. §. literæ quoque ff. de acquir. rer. dom.*

b *Chartis membraniſque*. Chartæ hodie ex panniculis lineis can-
nabiniſque maceratis, contuſiſque confici ſolent. Membra- 3
næ verò ſunt tenuiores animalium pelles. *Ex Mynſ. hic ſub*
num. 3. & 4.

c *Cedunt*. Quia neceſſe eſt ei rei cedere id, quod ſine illa eſſe non poteſt, *l. In rem actio 24. §. ſed & id ff. de rei vindic.*

d *Sed tu dominus eſſe videris*. Æquitas tamen ſuadet, vt ſatis debeat eſſe tibi chartæ domino, ſi alia æque proba tibi reddatur, & ſi quid fortè tua interſuit perſoluatur.

e *Per exceptionem doli mali*. Qua de re *in §. Ex diuerſo, h.t.* ſatis
explicatum eſt. 4

Ad §. Si quis in aliena.

Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam (a) *picturæ cedere alijs videtur* (b) *picturam, qualiſcumque ſit, tabulæ cedere. Sed nobis* (c) *videtur melius eſſe tabulam picturæ cedere. Ridiculum*
eſt

eſt enim picturam Apellis, (d) vel Parrhaſij (e) in acceſſionem vi-
liſſimæ tabulæ cedere. Vnde ſi à dominio tabulæ, imaginem poſſiden-
te, is, qui pinxit, eam (f) petat, nec ſoluat pretium tabulæ, poterit
per exceptionem doli mali ſubmoueri. At ſi is, qui pinxit, eam poſ-
ſideat, conſequens eſt, vt vtilis (g) actio domino tabulæ aduerſus
eum detur. quo caſu ſi non (h) ſoluat impenſam picturæ, poterit per
exceptionem doli mali repelli, vtique ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit il-
le, qui picturam impoſuit. Illud enim palàm eſt, quòd ſiue is, qui 1
pinxit, ſubripuit tabulam, ſiuè alius, competit (i) domino tabulæ
furti actio.

a QVidam putant tabulam picturæ cedere. Propter pretium pictu-
ræ, vt refert Paulus *in l. In rem actio 24. §. Sed & id ff. de rei*
vindic. Paulus tamen eam ſententiam non ſequitur.
Inter eos, qui putant tabulam picturæ cedere, eſt *Gaius in l. qua*
ratione 9. §. Sed non vt literæ ff. de acquir. rer. dom.

b *Alijs videtur &c.* Paulo videtur picturam tabulæ cedere: Quia 2
neceſſe eſt ei rei cedere id, quod ſine illa eſſe non poteſt, *l. In*
rem actio 24. §. Sed & id ff. de rei vindic.

c *Sed nobis &c.* Hoc loco Iuiſtinianus contra ſupradictam Iuris
regulam Picturæ dat priuilegium, vt tabula ei cedat.

d *Apellis.* Fuit is pictor apud Græcos. præſtantiſſimus. *Theo-*
philus hic.

e *Parrhaſij.* Hic pictor magnum apud Romanos nomen ha-
buit. *Idem Theoph.*

f *Eam petat.* Directa vendicatione, *l. Qua ratione 9. §. Sed non* 3
vt literæ ff. de acquir. rer. dom.

g *Vt vtilis actio &c.* Directæ in rem actiones dicuntur, qua-
rum formulam is qui agit, directò ac ſimpliciter vſurpare po-
teſt: vtiles, quæ vtilitatis cauſa alteri alicui ex æquo & bono
contra iuris ſummi ſeueritatem conceduntur. Quoniam igi-
tur tabulæ dominus, per impoſitionem picturæ, dominio ta-
bulæ excidit, iure ſummo dicere non poterit: Aio hanc tabu-
lam meam eſſe, ſed tamen æquitatis & vtilitatis cauſa eadem
illi formula concedetur. *Ex H. hic.* 4

h *Si non ſoluat impenſam picturæ.* Immo, ne priuilegium picto-
ris ſit inane, quamuis dominus tabulæ paratus ſit impenſam
picturæ ſoluere, nihilominus pictor poteſt tabulam retinere,
ſi eius pretium ſoluere velit. Semper igitur pictor, ſiue
agat, ſiue conueniatur, offerendo pretium tabulæ, præferen-
dus eſt.

i *Competit dominio tutelæ furti actio*. Aduerſus eum, qui ſurripuit tabulam.

Ad §. Si quis à non dominio.

Si quis à non domino, quem dominum eſſe crediderit, bona fide fundum emerit, vel ex donatione, aliaue qualibet iuſta cauſa æquè bona fide acceperit, naturali ratione placuit, fructus, (a) *quos percepit,* (b) 1
eius eſſe (c) *pro cultura & cura. Et ideò ſi poſtea dominus ſuperuenerit, & fundum vindicet, de fructibus ab eo conſumptis* (d) *agere non poteſt. Ei verò qui alienum fundum ſciens poſſederit, non idem conceſſum eſt. itaque cum fundo etiam fructus,* (e) *licet conſumpti ſint, cogitur reſtituere.*

a FRuctus. Non tantùm eos, qui diligentia & opera eius prouenerunt, ſed omnes: quia quod ad fructus attinet, loco
domini penè eſt, *l. bonæ fidei 48. ff. de acquir. rer. dom.* Eſt tamen 2
notandum, quod licèt bonæ fidei poſſeſſor regulariter etiam naturales fructus ſuos faciat, non tamen id iuris habet omnis bonæ fidei poſſeſſor, veluti ſi poſſeſſor talis ſit, qualis in ſpecie, de qua loquitur *text. in l. fructus 45. ff. de vſuris*, videlicet, vir vel vxor rem donatam poſſidentes. In qua lege animaduertendum eſt, illa verba textus (Sicuti nec cuiuslibet bonæ fidei poſſeſſoris) hunc ſenſum non habere, quaſi nullus bonæ fidei poſſeſſor fructus naturales ſuos faciat, ſed ſenſum eſſe, non
quemlibet bonæ fidei poſſeſſorem naturales fructus ſuos facere. *Ex Fachineo Controuerſ. Iur. lib. 1. cap. 57. verſ. Ad text. in l. fructus.* 3

b *Quos percepit*. Imò etiam priuſquam percipiat, ſtatim vbi à ſolo quoquo modo ſeparati ſunt, eius fiunt, *l. bonæ fidei 48. ff. de acquir. rer. dom. l. Qui ſcit 25. §. penult. ff. de vſuris.*

c *Eius eſſe*. Interim, *l. bonæ fidei 48. ff. de acquir. rer. dom.* Ideſt, quandiu euictus fundus non fuerit. Fundo euicto, debet fructus extantes cum ipſa re præſtare, *l. certum 22. C. de rei vindic.*
tex. hic in verſ. & ideò. Niſi eos vſuceperit, *l. ſequitur 4. §. Fructus ff. de vſucap.* Fructus tamen intelliguntur deductis impenſis, quæ fiunt gratia quærendorum, colligendorum, conſeruandorumque fructuum, *l. Si à patre vel à domino 39. §. Fructus ff. de pet. hered.* 4

d *Conſumptis*. Ergo de extantibus agere poteſt, *dicta l. certum C. de rei vindicat.*

e *Etiam*

e *Etiam fructus &c.* Imò, non ſolùm cogitur reſtituere fructus, quos percepit, ſed etiam eos, quos petitor, ſi ei poſſidere licuiſſet, percipere potuit, *l. Si nauis 62. §. vlt. ff. de rei vindic.*

Ad §. Is, ad quem.

Is ad quem vſuſfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus
efficitur, quàm ſi ipſe (a) *eos perceperit.* (b) *Et ideò licet maturis* 1
fructibus, nondum tamen perceptis, deceſſerit, ad heredem (c) *eius non pertinent, ſed domino* (d) *proprietatis adquiruntur. Eadem ferè* (e) *& de colono* (f) *dicuntur.*

a Ipſe. Vel alius eius nomine. Ex Regula, *Qui facit per alium 72. de reg. Iur. in 6.*

b *Perceperit.* Fructum percipi Labeo ait, ſpica aut fœno cæſo, aut vua adempta, aut excuſſa olea: quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta ſit, *l. Si*
vſuſfructus 13. ff. Quib. mod. vſuſfruct. amit. 2

c *Ad heredem eius non pertinent. l. In ſingulos 8. ff. de annuis legatis.*

d *Sed domino proprietatis adquiruntur. Dicta l. Si vſuſfructus 13. ff. Quib. mod. vſuſfr. amit.*

e *Eadem ferè.* Ait ferè, Quia colonus fructus pendentes ad heredem tranſmittit. Heres enim in conductione ſuccedit. *§. vlt. Inſt. de locat. & conduc. l. viam veritatis 10. C. de locat. & conduc.*

f *Et de colono.* Qui ad pecuniam numeràtam conduxit. Is ſimiliter, non aliter fructuū dominus efficitur, quàm ſi ipſe eos
perceperit, *l. cum in plures 62. §. Meſſem ff. locati, l. ſi ſeruus 63. §. Locaui* 3
ff. de furtis. Aliud eſt in colono partiario, qui partem fructuum quaſi iure ſocietatis ſuam omnimodo facit, *l. Si merces 28. §. Vis maior ff. locati.*

Ad §. In pecudum.

In pecudum fructu etiam fœtus eſt, ſicut lac, pili, (a) *& lana. Itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & ſuculi ſtatim* (b) *naturali Iure*
dominij fructuarij ſunt, partus verò ancillæ in fructu non eſt. itaque 4
ad dominum proprietatis (c) *pertinet. abſurdum* (d) *enim videbatur, hominem in fructu eſſe, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit.*

a Pili, *& lana.* Pili caprarum, lana ouium.

b *Statim.* Simulatque æditi ſunt. *Theoph. hic.* Itaque perceptione alia opus non eſt.

Digitized by Google

c *Ad dominum proprietatis pertinet*. Quid tamen, ſi fuerit etiam
partus vſusfructus relictus, an fructuarius habeat in eo vſum-
fructum? Et cum poſſit partus legari, poterit & vſusfructus
eius, *l.vetus 74. ff. de vſufruct. & quemad.*

d *Abſurdum enim &c.* Et non temerè ancillæ eius rei cauſa
comparantur, vt pariant, *l. Ancillarum 30. ff.de pet. hered.*

Ad §. Sed ſi gregis. 1

Sed ſi gregis vſumfructum quis habeat, in locum demortuorum (a) *capitum ex* (b) *fætu fructuarius ſummittere* (c) *debet, vt Iuliano viſum eſt, & in vinearum demortuarum, vel arborum locum, alias debet* (d) *ſubſtituere. rectè* (e) *enim colere, & quaſi bonus paterfamilias vti debet.*

a DEmortuorum capitum. Vel inutilium. Et ſicut ſubſtituta
ſtatim domini fiunt: ita priora quoque ex natura fructus 2
deſinunt eius eſſe, & fiunt propria fructuarij, *l.vel inutilium 75.
ff. de vſufruct.*

b *Ex fætu*, Quod textus ait ex fœtu, & in *l.vetus 74. ff. de vſu-
fructu*, ex adnatis, otioſum non eſt. Vult enim vt fructuarius
aliunde ſummittere non cogatur. *Ex Cuiac. hic in not. poſtum.*

c *Summittere debet*. Boni paſtoris vel prima cura eſt annis om-
nibus in demortuarum vitioſarùmque ouium locum totidem
vel etiam plura capita ſubſtituere. *Columella lib.8. cap.3.* Sed
quod dicitur, debere fructuarium ſummittere, toties verum 3
eſt, quoties gregis, vel armenti, vel equitij, id eſt, vniuerſi-
tatis vſusfructus relictus eſt. Cæterùm ſi ſingulorum capitum:
nihil ſupplebit, *l.quid ergo 76. §.Sed quod dicitur ff.de vſufruct.*

d *Alias debet ſubſtituere*. Et arbores priores ad fructuarium per-
tinent, *l.agri 21. ff. de vſufruct.* Arbores verò culpa vel vi ven-
torum deiectæ ad proprietarium pertinent. Vide *l.arboribus 13.
ff.de vſufruct.* Neque compellendus eſt fructuaris in locum ar-
borum vi tempeſtatis euerſarum, alias ſubſtituere *l. arbores 65.
ff.de vſufruct.* 4

e *Rectè enim colere &c.* Et cauere debet fructuarius, boni viri
arbitratu perceptum iri vſumfructum, hoc eſt, non deterio-
rem ſe cauſam vſusfructus facturum: cæteraque facturum, quæ
in re ſua faceret. *l.1. §.Cauere autem ff.Vſufr.quemad. cau.*

Ad

Ad §. Theſauros.

Theſauros (a) *quos quiſque in loco* (b) *ſuo inuenerit, Diuus Hadrianus,*
naturalem (c) *æquitatem ſecutus, ei conceſſit, qui inuenerit. Idem-*
que ſtatuit, ſi quis in ſacro, aut (d) *religioſo loco fortuito* (e) *caſu*
inuenerit. At ſi quis in alieno loco, non data ad hoc opera, ſed (f)
fortuito inuenerit, dimidium inuentori, (g) *dimidium domino ſoli* 1
conceſſit. Et conuenienter, ſi quis in (h) *Cæſaris loco inuenerit,* (i)
dimidium inuentoris, dimidium Cæſaris eſſe ſtatuit. Cui conueniens
eſt, vt ſi quis in fiſcali (k) *loco, vel publico,* (l) *vel ciuitatis in-*
uenerit: (m) *dimidium ipſius eſſe debeat, & dimidium fiſci,* (n) *vel*
ciuitatis.

a THeſauros. Theſaurus eſt quædam vetus depoſitio pecu-
niæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non
habeat, *l. nunquam 31. ff. de acquir. rer. dom.* 2

b *In loco ſuo inuenerit*. Et Imperator Leo in *l. vnica C. de theſau-
ris lib. 10.* In ſuis locis vnicuique, dummodo ſine ſceleratis
ac puniendis ſacrificijs, aut alia qualibet arte legibus odioſa,
theſaurum quærere, & inuento vti, liberam tribuit facultatem.

c *Naturalem æquitatem ſecutus*. Theſaurus enim earum rerum
numerò eſt, quæ ſunt nullius, *l. nunquam 31. ff. de acquir. rer.
dom.* Quæ verò nullius ſunt, naturali ratione occupanti conce-
duntur *§. Feræ, h. t.*

d *Aut religioſo loco*. Si in locis religioſis theſauri reperti fuiſ- 3
ſent: Diui fratres poſt Hadrianum conſtituerunt, vt media
pars ex his fiſco vindicaretur *l. 3. §. Si in locis ff. de iure Fiſci*. Sed
Iuſtinianus hic, reiecta Conſtitutione Diuorum fratrum, Diui
Hadriani Conſtitutionem obtinere vult. Fridericus tamen
Imperator in *tit. quæ ſint regaliæ*, in vſibus feudorum, Hadria-
ni Conſtitutione rurſus abrogata, Diuorum fratrum Conſtitu-
tionem in vſum reuocauit.

e *Fortuito caſu*. Itaque in ſacro, aut religioſo loco, theſau-
rum quærere non licet. Quod ſi quis in ſacro, aut religioſo 4
loco data ad hoc opera theſaurum inuenerit, totus theſaurus
ad fiſcum pertinet, arg. *l. vnica C. de theſauris lib. 10.*

f *Sed fortuitò inuenerit*. Si verò quis in alieno loco inuitis,
ideſt, non volentibus vel ignorantibus dominis, theſaurum
ſcrutans inuenerit: totum theſaurum domino ſoli reddere
compellitur, *l. vnica C. de theſaur. lib. 10.*

Digitized by Google

g *Dimidium inuentori, dimidium domino ſoli conceſſit*: Qui autem partem ad dominum ſoli pertinentem ſuppreſſerit: tanquam malitioſus rerumque alienarum occultator & fur, nihil omninò accipiet, ac beneficium loci domino ſoli cedet. *Nouella Leonis* 51. *in fine*.

h *In Cæſaris loco*. Cæſaris ſunt quæ in patrimonio ſunt Cæſaris. Ea propria, & priuata eiuſdem Cæſaris ſunt.

i *Inuenerit*. Non data opera: ſi data opera, totus theſaurus 1
ad Cæſarem pertinet, *arg.d.l.vnica C.de theſaur.lib.*10.

k *In Fiſcali loco*. Fiſcalia ſunt quæ ſunt in Fiſci patrimonio. Ea quaſi propria, & priuata principis ſunt, *l.*2.*§.*1.*ff.ne quid inloc.pub.*

l *Vel publico, vel ciuitatis*. In loco publico, ideſt, Populi Romani. In loco ciuitatis, ideſt, populorum aliarum ciuitatum, *l.bona* 15.*& l.ſeq.ff.de verb.ſign.*

m *Inuenerit*. Non data opera: ſi data opera, totus theſaurus ad fiſcum, vel ciuitatem pertinet, *arg.d.l.Vnicæ C.de theſau.lib.*10.

n *Et dimidium Fiſci*. Qui autem partem ad fiſcum pertinentem 2
ſuppreſſerit: totum cum altero tanto cogitur ſoluere, *l.*3. *in fine ff. de Iure fiſci*.

Ad §. Per traditionem.

Per traditionem quoque iure (a) *naturali res nobis adquiruntur: nihil enim tàm conueniens eſt naturali æquitati, quàm* (b) *voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi, & ideò*
cuiuſcumque (c) *generis ſit corporalis* (d) *res tradi* (e) *poteſt, & à* 3
domino (f) *tradita alienatur. Itaque ſtipendiaria* (g) *quoque & tributaria prædia, eodem modo alienantur. Vocantur autē ſtipendiaria & tributaria prædia, quæ in prouincijs ſunt: inter quæ, necnon & Italica prædia, ex noſtra* (h) *Conſtitutione nulla eſt differentia. ſed ſi quidem ex cauſa* (i) *donationis, aut dotis, aut qualibet alia* (k) *ex cauſa tradantur, ſine dubio transferuntur.*

a Iure naturali. Ideſt, Iure gentium, *l.qua ratione* 9.*§.hæ quoque*
ff.de acquir.rer.dnm. 4

b *Quàm voluntatem Domini &c.* Vnde interdum etiam ſine traditione, nuda voluntas domini ſufficit ad rem transferendam. Vide infrà *ad §.Interdum etiam, h. t.*

c *Cuiuſcunque generis ſit*. Siue mancipi ſit, ſiue nec manaipi ſit. Vide notata infrà In verbo, *Itaque ſtipendiaria &c.*

d *Corporalis res*. Incorporalia enim, cum tactum fugiant, traditio-

ditionem non recipiunt, *Theoph. hic, l. Seruus 43. §. 1. ff. de acquir.rer.dom.*

c *Tradi poteſt*. Res mobiles manu traduntur, immobiles tunc
intelliguntur tradi, cum quis in earum poſſeſſionem inducitur
*Mynſ.hic ſub num.*8.

f *Et à domino tradita alienatur*. Res à non domino tradita non
alienatur, propterea quod is qui dominus non eſt, dominium
quod non habet, transferre non poteſt. *Theoph. hic, l.traditio* 1
20.ff.de acquir. rer. dom. Alienatur tamen res à non domino tra-
dita, ſi domini voluntate tradatur, *§.Nihil autem intereſt, h. t.*

g *Itaque ſtipendiaria quoque & tributaria prædia &c.* Vocantur ſti-
pendiaria & tributaria prædia, quæ in prouinciis ſunt, Italica
enim prædia, immunia: prouincialia, ſtipendiaria, & tributa-
ria fuerunt. Et qui ſtipendiaria prædia poſſidebant,ſtipendium
populo Romano præſtabant, qui verò tributaria, tributum,
quod ſtipendio grauius erat, Imperatori perſoluebant. Qui au-
tem ex largitione populi, vel principis ſtipendiaria, vel tribu- 2
taria habebant prædia, domini illorum non erant: verum do-
minium aut apud populum erat,aut apud Principem,ſed vſum
fructum eorum habebant, & pleniſſimam detentionem, ita
vt & transferre poſſent, & ad heredes tranſmitterent. Italico-
rum verò prædiorum domini dominium habebant. *Theoph. in
hoc §.* Hinc prædia Italica dicuntur res mancipi, hoc eſt, quæ
alienari, & in alterius dominium transferri poſſunt. Et præ-
dia prouincialia res nec mancipi. *Vlpian.in frag.tit.*19. Hodie
inter prouincialia, necnon & Italica prædia, ex Iuſtiniani Con- 3
ſtitutione nulla eſt differentia. Sed ſi quidem ex cauſa dona-
tionis, aut dotis, aut qualibet alia ex cauſa tradantur, ſine du-
bio eorum dominium transfertur per traditionem. *tex.hic.*

h *Ex noſtra Conſtitutione. In l.Vnica C.de vſucap.transfor.*

i *Sed ſi quidem ex cauſa donationis &c.* Nunquam enim nuda
traditio transfert dominium, ſed ita, ſi venditio, aut aliqua
iuſta cauſa præceſſerit, propter quam traditio ſequeretur,
l.numquam 31.ff.de acquir.rer.dom.

k *Aut qualibet alia ex cauſa.* Habili ad translationem dominij. 4

Ad §. Venditæ verò.

Venditæ verò res, & traditæ, non aliter (a) *emptori adquiruntur, quàm ſi is venditori pretium* (b) *ſoluerit, vel alio modo ei ſatisfecerit, veluti expromiſſore,* (c) *aut pignore dato* (d) *quod cauetur qui-*

quidem etiam lege duodecim tabularum, tamen rectè dicitur (e) *&* *iure gentium, ideſt, iure naturali id effici. Sed ſi is qui* (f) *vendidit fidem* (g) *emptoris ſecutus eſt, dicendum eſt, ſtatim rem emptoris fieri.*

a NOn *aliter emptori acquiruntur &c.* Vnde eſt, quod ſi venditor, quaſi mox pretium conuentum accepturus, empto-
ri rem tradiderit, & is venditori non ſatisfaciat, rem venditam 1
poſſit vendicare, *l. procuratoris* 5. §. *Sed ſi dediſſ. de tribut. act. l. diligenter* 5. §. *Item ſi mandauero ff. Mandati, gl. & Mynſ. hic.*

b *Pretium ſoluerit.* Non tamen pretij numeratio, ſed conuentio perficit emptionem, *l. 2. ff. de contrah. empt.*

c *Veluti expromiſſore.* Vel fideiuſſore, *l. procuratoris* 5. §. *ſed ſi dediff. de tribut. act.* Differt expromiſſor à fideiuſſore: quia expromiſſor ita ſuſcipit in ſe alienam obligationem, vt ſolus obligetur; is autem, pro quo expromittit, non ſit obligatus; vel quia
ab initio tota obligatio in ſolum expromiſſorem confertur; 2
vel quia ex poſt facto principalis debitor per nouationem liberatur, & obligatio in expromiſſorem transfertur: fideiuſſor autem ità obligatur, vt nihilominus etiam reus principalis, pro quo fideiubet, ſit obligatus: imò ex *Nouella* 4. fideiuſſor conueniri non poteſt ante reum principalem excuſſum. *Pacius in Analy. ad Rub. Inſt. de fideiuſſ.*

d *Dato.* Hoc tamen ex venditoris voluntate. *l. 2. §. 1. ff. de reb. cred.*

e *Tamen rectè dicitur & iure gentium &c.* Quoniam & naturalis 3
iuſtitia ei adhæret, cum apud omnes gentes æquè obſeruetur. *Theoph. hic.*

f *Qui vendidit.* Et tradidit, *l. quod vendidi* 19. *ff. de contrah. empt.*

g *Fidem emptoris ſecutus eſt.* Si fidem habuerit emptori ſine vlla ſatisdatione, *d. l. quod vendidi.*

Ad §. Nihil autem.

Nihil autem intereſt, vtrum ipſe (a) *dominus tradat alicui rem, an* 4
voluntate (b) *eius alius, cuius eius rei* (c) *poſſeſſio permiſſa ſit.*

a VTrum *ipſe dominus tradat.* Sicut nihil etiam intereſt, vtrum emptori res tradatur, an alij voluntate emptoris, *l. Si mandauero* 22. §. *fugitiuus ff. mandati, l. ſequitur* 4. §. *tunc in poteſtatem ff. de vſucap. ſeu vſurp. Cuiac. hic.*

b *An*

b *An voluntate eius alius*. Quod enim voluntate alterius fit, perinde eſt ac ſi per eum, cuius voluntate fit, factum eſſet, *l.1.§.deieciſſe ff.de vi & vi arm.*

c *Cui eius rei poſſeſſio permiſſa ſit*. Sic omnes libri veteres. H. contra omnium auctoritatem reſtituit (cui eius rei poteſtas permiſſa ſit.) Abeſt tamen hæc adiectio tum à Theophilo hic tum à Gaio *in l.qua ratione 9.§.nihil autem ff.de acquir.rer.dom.*

Ad §. Qua ratione. 1

Qua ratione, ſi cui (a) *libera vniuerſorum negotiorum adminiſtratio à domino permiſſa fuerit, iſque ex his negotijs rem vendiderit,* (b) *& tradiderit, facit eam* (c) *accipientis.*

a SI *cui libera vniuerſorum &c.* Procurator, cui libera vniuerſorum negotiorum adminiſtratio à domino permiſſa eſt, res domini alienare poteſt. *tex.hic, l.qua ratione 9. §.qua ratione, ff. de acquir. rer. dom.* Hic tamen alienare ita demum poteſt, ſi 2 id exigat negotiorum adminiſtratio: non donandi, non deminuendi cauſa. *Cuiac.hic*. Procurator verò totorum bonorum, cui res ſimpliciter adminiſtrandæ commiſſæ ſunt: res domini alienare non poteſt: niſi fructus, aut alias res, quæ facilè corrumpi poſſunt, *l.procurator totorum 63.ff.de procurat.*

b *Rem vendiderit, & tradiderit*. Ex diuerſo, ſi procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eique ſit tradita meo nomine, dominium mihi, ideſt, proprietas acquiritur, etiam ignoranti, 3 *l.ſi procurator 13.ff.de acquir.rer.dom.*

c *Facit eam accipientis*. Nam voluntate domini eam vendere, & tradere videtur. *Theoph.hic*.

Ad §. Interdum.

Interdum (a) *etiam ſine traditione, nuda voluntas domini ſufficit ad rem transferendam, veluti ſi rem, quam tibi aliquis commodauit, aut locauit, aut apud te depoſuit, vendiderit tibi, aut donauerit.* 4 *Quamuis enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderit: eo tamen ipſo, quod patitur tuam eſſe, ſtatim tibi adquiritur* (b) *proprietas, perinde ac ſi eo nomine tradita fuiſſet.*

a INterdum etiam &c. *l.Qua ratione 9. §. Interdum etiam §. de acq. rer.dom.*

b *Statim tibi adquiritur proprietas*. Quia breui manu videris rem ex prima cauſa reſtituiſſe, & ex ſecunda cauſa recepiſſe, *arg.l.ſingularia 15.ff.de reb.cred.Pac.hic in Analy.*

Ad §. Item ſi quis merces.

Item ſi quis merces in horreo depoſitas (a) *vendiderit, ſimul atque* (b) *claues horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.* 1

a DEpoſitas. *In l.qua ratione 9.* §.*Item ſi quis merces ff. de acquir. rer.dom.* legitur; repoſitas.

b *Simulatque claues horrei tradiderit &c.* Clauibus traditis, ita mercium in horreis conditarum poſſeſſio tradita videtur, ſi claues apud horrea traditæ ſunt: quo facto confeſtim emptor dominium & poſſeſſionem adipiſcitur, & ſi non aperuerit horrea, *l.clauibus 74.ff.de contrah.empt.* 2

Ad §. Hoc amplius.

Hoc amplius, interdum & in incertam perſonam collata voluntas domini, transfert rei proprietatem: vt ecce prætores, & conſules, qui miſſilia (a) *iactant in vulgus, ignorant quid eorum quiſque ſit excepturus: & tamen quia volunt quod quiſque exceperit, eius eſſe, ſtatim eum dominum efficiunt.*

3

a QVi miſſilia iactant in vulgus. A Martiano Imperatore ſcripta lex eſt quæ volebat non ſpargere pecunias Conſules, *l.2.C.de conſul. lib.12.* Iuſtinianus autem conſulibus permiſit, vt ſi vellent, ſpargerent argentum, non tamen aurum. *Nouella 105.* Sed Leo nouiſſimè hanc Iuſtiniani Conſtitutionem abrogauit. *Nouella 94.* 4

Ad §. Qua ratione.

Qua ratione verius eſſe videtur, ſi rem pro derelicto à domino habitam occupauerit quis, ſtatim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abiecerit, (a) *vt id in numero rerum ſuarum eſſe nolit: ideòque ſtatim dominus* (b) *eſſe deſinit.*

a ABiecerit. Argumento huius verbi (Abiecerit) videtur hoc de rebus tantum mobilibus, quæ abijci poſſunt, intel-

intelligendum eſſe : verius tamen eſt, res ſoloquòque hærentes, & quæ immobiles habentur pro derelicto fieri, vt ſi quis domum aut agrum ita derelinquat, vt in bonis ſuis amplius non ſit, ſtatim dominus eſſe deſinit, & nullius iam in bonis, quod ſic derelictum eſt eſſe intelligitur. Itaque naturali ratione occupanti conceditur. *Mynſ. & Oinot. hic.*

b *Ideòque ſtatim dominus eſſe deſinit.* Proculus exiſtimabat pro derelicto rem à domino habitam non deſinere domini eſ- 1
eſſe, niſi ab alio poſſeſſa fuerit: Sed Iulianus cum meritò reprædendit, *l. 2. ff. pro derelicto.* Placuit enim Sabini, & Caſſij ſententia, exiſtimantium ſtatim noſtram deſinere rem eſſe, quam derelinquimus, *l. falſus creditor 44. §. Qui alienum ff. de furtis.*

Ad §. Alia cauſa.

Alia cauſa eſt earum rerum, quæ in tempeſtate maris, leuandæ (a) *nauis cauſa, eijciuntur, hæ enim dominorum permanent, quia palam* 2
eſt (b) *eas non eo animo eijci, quod quis eas habere non vult, ſed quo magis cum ipſa naui maris periculum effugiat. Qua de cauſa, ſi quis eas fluctibus expulſas, vel etiam in ipſo mari nactus, lucrandi* (c) *animo abſtulerit, furtum committit* (d) *Nec longè diſcedere videntur ab his, quæ de rheda* (e) *currente non intelligentibus dominis cadunt.*

a L*Euandæ nauis cauſa eijciuntur.* Lege Rhodia cauetur: vt ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus ſit: omnium 3
contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum eſt, *l. 1. ff. ad leg. Rhod. de iactu.*

b *Quia palam eſt eas non eo animo eijci &c. l. Qua ratione 9. §. vlt. ff de acquir rer. dom. l. 2. in fine, & l. Qui leuandæ 8. ff. ad leg. Rhod. de Iact. Vlpianus tamen in l. falſus 44. §. ſi iactum ff. de furtis,* Plerumq; credendum ait, quod derelinquentis animo quis iactauerit, quandò ſciat iactum periturum. Vide *Eguin. Bar. hic. & Pac. leg. Concil. Cent. 7. q. 52.*

c *Lucrandi animo.* Quia furtum ſine affectu furandi non committitur §. *placuit tamen. Inſtit. de oblig. quæ ex delic. naſc.* 4

d *Furtum committit.* Ex *Conſtitutione Friderici Secundi de ſtatut. & conſuetud. cont. lib. Ecc. §. Nauigia, in vſib. feud.* Surripientes res nauigantium, ſi quo caſu contingente nauigia rupta fuerint, vel aliàs ad terram peruenerint, bonorum ſuorum publicatione mulctantur.

Digitized by Google

c *Quæ de rhedacurrente &c.* Res, quæ de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt, non fiunt reperientis, ſed dominorum permanent, & qui eas lucri faciendi cauſa ſuſtulit, furti obſtringitur *l.falſus 44.§ Qui alienum ff. de furtis.*

De Rebus (a) corporalibus, vel incorporalibus.

TITVLVS II. 1

Quædam (b) præterea res corporales ſunt, quædam incorporales. Corporales hæ ſunt, quæ ſui natura (c) tangi poſſunt; veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerbailes. Incorporales autem ſunt, quæ tangi (d) non poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in iure conſiſtunt (e) ſicut hereditas, vſusfructus, vſus, obligationes quoquo modo (f) contractæ. Nec ad rem pertinet,
quòd in hereditate res corporales continentur. Nam & fructus qui 2
ex fundo percipiuntur, corporales ſunt, & id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque (g) corporale eſt, veluti fundus, homo, pecunia. Nam ipſum ius hæreditatis, & ipſum ius obligationis, incorporale eſt. Eodem numero ſunt iura prædiorum vrbanorum, & ruſticorum, quæ etiam ſeruitutes (h) vocantur.

a D*E rebus corporalibus &c.* Dictum fuit in titulo præcedenti *in §. Singulorum*, quod quarumdam rerum dominium
nanciſcimur Iure gentium, quarumdam Iure ciuili, & ſubſe- 3
quenter expoſiti fuerunt modi acquirendi Iure gentium ideò, conſequens eſſe videbatur, vt explicarentur modi acquirendi Iure Ciuili: Sed Impetator prius quam hoc faciat, res diuidit in corporales, & in incorporales, ac potiſſimum agit de rebus incorporalibus, quæ hoc loco declaratione egent, propterea quòd Iure gentium res tantùm, corporales acquiruntur, Iure autem Ciuili etiam incorporales. *Ex Pac. hic in Analy.*

b *Quædam præterea &c.* Hic titulus deſumptus eſt ex Gajo in
l. 1. §.quædam præterea ff.de rer.diuiſ. 4

c *Quæ ſui natura tangi poſſunt.* Ideſt, quæ aptæ ſunt ſui natura vt tangi poſſint. Nam rem, quæ eſt in profundo maris, tangere non poſſumus, & tamen eſt corporalis, *gl. in d.l.1. §.quadam pratea, in verbo, poſſunt, ff. de rer.diuiſ.*

d *Quæ tangi non poſſut.* Cicero autem in Topicis hæc ſic exponit: Definitionum duo ſunt genera prima. Vnum, earum

rerum

rerum quæ ſunt: alterum ; earum quæ intelliguntur. Eſſe
ea dico, quæ cerni tangiue poſſunt: vt fundum, ædes, &c.
Non eſſe rurſus ea dico, quæ tangi demonſtrariue non poſ-
ſunt, cerni tamen animo atque intelligi poſſunt: vt ſi vſuca-
pionem, ſi tutelam, ſi gentem, ſi agnationem definias, qua-
rum rerum nullum ſubeſt quaſi corpus: eſt quædam tamen
conformatio inſignita, & impreſſa in intelligentia, quam no-
tionem voco. *Ex H.hic.* 1

c *Ea, quæ in iure conſiſtunt: ſicut hereditas &c.* Hereditas vſusfru-
ctus, vſus obligationes, & res ſimiles, in iure conſiſtere di-
cuntur à Iure Conſultis: quaſi dicant non per ſe conſiſtere,
ſed Iuris conſtitutione, *Baro hic.*

f *Quoquo modo contracta:* Multi enim ſunt contrahendæ obli-
gationis modi, vt ſuo loco videbimus.

g *Plerumque corporale eſt.* Plerumque dixit Iuſtinianus, quo-
niam interdum incorporale eſt, quod ex obligatione nobis
debetur. 2

h *Quæ etiam ſeruitutes vocantur.* Quod Iura prædiorum etiam
ſeruitutes vocentur, non ita intelligi oportet, quaſi eadem
prorſus eſſent, ſed vt relata hæc inter ſe habeantur: & illa
vim agendi, hæ patiendi ſignificationem habeant. Ergo in eo
cui debetur, eundi puta facultas, ius dicitur: in eo, qui
debet, ſeruitus. *Ex H.hic.*

De Seruitutibus (*a*) ruſticorum, & vrbano-rum prædiorum. 3

TITVLVS III.

Ruſticorum prædiorum iura ſunt hæc, iter, actus, via, aquaductus.
Iter eſt ius eundi, ambulandi hominis, non etiam (b) *iumentum*
agendi, vel vehiculum. Actus (c) *eſt ius agendi, vel iumentum,*
vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum non habet: qui
actum habet, & iter (d) *habet, eòque vti poteſt, etiam ſine iumen-*
to. Via (e) *eſt ius eundi, & agendi, & ambulandi: nam & iter* 4
(f) *& actum in ſe continet via. Aquaductus* (g) *eſt ius aquæ du-*
cendæ per fundum alienum.

a DE *ſeruitutibus &c.* Diximus ſuprà de rebus incorporalibus
in genere, ſequitur de his videre in ſpecie. Et quia ſer-
uitu-

nitutes ruſticorum , & vrbanorum prædiorum inter incorpo-
ralia computari , ad finem præcedentis tituli dictum eſt : me-
ritò de ſeruitutibus ruſticorum , & vrbanorum prædiorum
nunc ſubijcitur .

b *Non etiam iumentum agendi* . Iter eſt quà homines : actus quà
pecora tranſeunt. *Cuiac. hic* . Qui tamen ſella aut lectiea ve-
hitur : ire , non agere dicitur, *l. qui ſella 7. ff. de ſeruit. ruſt.*
præd. 1

c *Actus eſt &c.* Actus eſt ius agendi , vel iumentum , vel vehi-
culum . *tex. hic* . Non etiam lapidem aut tignum trahendi,
haſtamue rectam deferendi, *l. qui ſella 7. ff. de ſeruit. ruſt. præd.*
Actus eſt etiam qua vehiculum duci non poteſt , modò ſi iu-
mentum agi poteſt , *l. ſi tam anguſti 13. ff. de ſeruitutibus* . Et ideò
rectè Imperator ſub diſiunctione , Actus eſt ius agendi, vel iu-
mentum, vel vehiculum . Iumenta autem ſunt animalia, quæ
dorſo domantur , vt equi , muli , Aſini . Hic tamen iumenti
appellatione omne pecus continetur. *Cuiac. hic.* 2

d *Et iter habet* . Actus tamen continet iter , non nominatim,
ſed tacitè & per conſequentiam . Ideòque hic in textu in defi-
nitione actus , non dicitur , Actus eſt ius eundi , & agendi ,
Sed Actus eſt ius agendi &c.

e *Via eſt &c.* Via eſt ius eundi , & agendi , & ambulandi , *tex.*
hic . Et lapidem aut tignum trahendi , & haſtam rectam defe-
rendi , *l. qui ſella 7. ff. de ſeruit. ruſt. præd*, In via , ſi dicta latitudo
non eſt : legitima debetur , *l. certo generi 13. §. latitudo ff. de ſeru.*
ruſt. præd. Et viæ latitudo ex lege duodecim tabularum in por- 3
rectum octo pedes habet : in anfractum , ideſt vbi flexum eſt
ſexdecim , *l. viæ latitudo 8. ff. de ſeruit. ruſt. præd.* Latitudo actus
itinerisque , ſi non eſt demonſtrata , ſtatuenda eſt ab arbitro ,
d. l. certo generi 13. §. latitudo . Quod ſi tam anguſti loci (de-
monſtratione facta) via conceſſa fuerit , vt neque vehicu-
lum , neque iumentum ea ire poſſit , iter magis , quam
via , aut actus acquiſitus videtur . Sed ſi iumentum ea duci
poterit , non etiam vehiculum : actus videbitur adquiſitus ,
l. ſi tam anguſti 13. ff. de ſeruit. Et notate , quod hæ viæ , quæ ſunt 4
in agro priuatorum conſtitutæ , priuatæ dicuntur , & non
omnibus licet eis vti , ſed his tantum , quibus hæc ſeruitus ,
ratione fundi daminantis , debetur . *Oinot. hic ſub num. 22.*

f *Nam & iter , & actum in ſe continet via* . Vtrumque nomi-
natim , & principaliter . Quod intelligitur ex ipſa definitio-
ne Viæ . Via eſt ius eundi , & agendi &c.

g *Aque-*

g *Aquæductus eſt ius &c.* Verbi gratia. Habebas fundum aquis abundantem, habebam & ego fundum in vicino aquis indigentem. Rogaui te, vt mihi liceret ex fonte, qui in tuo oritur, aquam in fundum meum ducere. Hæc ſeruitus dicitur aquæductus. *Theoph. hic.* Non eſt tamen neceſſarium ad conſtituendam ſeruitutem aquæductus, quod is, qui concedit ſeruitutem concedat etiam aquam, ſed ſufficit, quod conce-
dat ius ducendi aquam etiam aliunde habitam, *l. tria prædia* 31. 1
in princ. ff. de ſeruit. ruſt. præd.

Ad §. Prædiorum vrbanorum.

Prædiorum vrbanorum ſeruitutes ſunt, quæ ædificijs (a) *inhærent; ideò vrbanorum prædiorum dictæ quoniam* (b) *ædificia omnia, vrbana prædia appellamus, & ſi in villa ædificata ſint. Item vrbanorum prædiorum ſeruitutes ſunt hæ, vt vicinus* (c) *onera vicini ſuſtineat:*
vt in parietem eius liceat vicino tignum (d) *immittere, vt ſtillici-* 2
dium, (e) *vel flumen recipiat quis in ædes ſuas, vel in arcam, vel in cloacam, vel non* (f) *recipiat, & ne altiùs tollat quis ædes ſuas, ne* (g) *luminibus vicini officiat.*

a QVæ *ædificij inhærent.* Quibus debentur, vt vſusfructus perſonis, quibus debetur *Cuiac.*

b *Quoniam ædificia omnia &c.* Neratius, Vrbana prædia à ruſticis, loco diſtinguit, *l. 2. ff. de ſeruit. ruſt. præd. l. eo iure* 4. §. 1.
ff. In quib. cauſ. pig. vel hypot. Cæteri omnes non loco, ſed materia 3
& qualitate, & genere vſus. *Vide l. Vrbana prædia* 198. *ff. de verb. ſig. & ibi Cuiac.*.

c *Vt vicinus onera vicini ſuſtineat.* Hoc eſt: vt ædificum inferioris vicini, onera ædificij ſuſtineat vicini ſuperioris. Et quamuis aliarum ſeruitutum ea ſit natura, vt is, cuius prædium alieno ſeruit, nihil facere teneatur, ſed tantùm pati vt fiat, quod oportet: in hac tamen oneris ſuſtinendi, qui eam debet, parietem, vel columnam onerariam ruinoſam debet
reficere, vel collapſam reædificare, *l. & ſi fortè* 6. *§. Etiam ff. ſi* 4
ſeruit. vindic. l. eum debere 32. *ff. de ſeruit. vrb. præd.* Niſi aliter pactionibus ſit expreſſum, vel longo vſu obſeruatum, *l. 1. §. vlt. ff. de aqua plu. arc.*

d *Tignum immittere.* Ideſt, trabem, aut quid aliud, quod ex vno ædificio in aliud porrigatur *l. hoc, quod* 24. *in princ. ff. de ſeruit. verb. præd.* Et hæc ſeruitus a ſuperiore diſtat, quia vicinus,

qui

qui hanc ſeruitutem debet, cogitur tantùm ad tignum ſuſci-
piendum, non etiam ad parietem reficiendum, *l. ſicuti autem*
8. §. diſtant autem ff. ſi ſeruit. vindic.

c *Vt ſtillicidium, vel flumen*. Stillicidium dicitur, cùm aqua
pluuia ſtillatim cadit ex tectis. Flumen verò, cum eadem
aqua maiore quadam vi & cumulo grauioreque curſu per ca-
nales & alueos, plumbeos puta, vel ligneos, decurrit.

f *Vel non recipiat*. Hanc ſeruitutem non recipiendi acquirit 1
nemo niſi qui antea debebat ſeruitutem recipiendi. *Cuiac. hic*.
Pone ergo. Debebam tibi ſeruitutem ſtillicidij, vel fluminis re-
cipiendi in ædes meas, vel in aream, Rogaui te ne ſtillicidia
tua aut canales in domum vel aream meam proiiceres. Id
mihi conceſſiſti. Hæc ſeruitus dicitur ſtillicidij vel fluminis
non recipiendi. *Ex Theophilo*.

g *Ne luminibus vicini officiat*. Theophilus hoc loco non conſti-
tuit nonam ſpeciem ſeruitutis, ſed ſuperiori coniungit hæc
verba, *ne luminibus &c.* quaſi reddant rationem, & explicent 2
vſum ſeruitutis altiùs non tollendi. Alia tamen eſt ſeruitus
altiùs non tollendi, alia vicini luminibus non officiendi. Nàm
illa ædificationem ſolam, hæc quidquid lucem adimit aut mi-
nuit, prohibet. *Ex not. hic in marg. & ex H.* Poteſt enim aliter
offici luminibus, quàm altiùs ædes tollendo, veluti ædificium
deprimendo: ſi fortè per repercuſſionem lumen ad vicini ædes
perueniat, vel arborem ponendo, quæ efficiat quò minus Cœ-
lum videri poſſit. *l. ſi arborem 16. in princ. & in §. Interdum ff. de*
ſeruit. vrb. præd.
3

Ad §. Inter ruſticorum.

Inter (a) *ruſticorum prædiorum ſeruitutes quidam* (b) *computari rectè putant aquæ* (c) *hauſtum, pecoris* (d) *ad aquam adpulſum, ius paſcendi*, (e) *calcis coquendæ*, (f) *arenæ fodiendæ*.

a INter *ruſticorum &c. H. exiſtimat hunc. §. Eſſe anteponendum præ-*
cedenti §. 4

b *Quidam computari &c.* His verbis indicat Iuſtinianus non
omnes Iureconſultos in hoc conſenſiſſe.

c *Aquæ hauſtum*. Aquæ hauſtus eſt ius hauriendi aquam neceſ-
ſariam fundo, vel laborantibus in eodem, ex fonte, vel puteo
vicini. *Ex gl. hic*. Et qui habet hauſtum, iter quoque habere
videtur ad hauriendum. Et (vt ait Neratius) ſiue ei ius hau-
rien-

Digitized by Google

riendi & adeundi conceſſum ſit, vtrunque habebit : ſiue tan-
tùm hauriendi, ineſſe & aditum : ſiue tantùm adeundi ad fon-
tem, ineſſe & hauſtum, *l.3. §. Qui habet ff. de ſeruit. ruſt. præd.*

d *Pecoris ad aquam adpulſum*. Pecoris ad aquam adpulſus eſt ius
adpellendi pecoris ad aquam vicini vt bibat, vel lauetur. Ius
inquam conceſſum in gratiam vicini prædij. v.g. vt in eo eſſe
poſſit pecus agri ſtercorandi cauſa. Si quis autem Ius habens
pecoris ad aquam appellendi, plura pecora appulerit, quàm 1
deberet appellere. Trebatius ait poſſe vniuerſum pecus impu-
nè prohiberi : quia iunctum pecus ei pecori, cui appulſus de-
beatur, totum corrumpat pecoris appulſum. Marcellus autem
ait, non in omnibus pecoribus eum prohibendum. Quod ve-
rum eſt, quia pecora ſeparari poſſunt, *l. 1. §. Trebatius ait ff. de
aqua quotid. & æſt.*

e *Ius paſcendi*. Ius ſcilicet paſcendi pecoris in agro alieno.
In gratiam tamen prædij vicini, veluti ſi ſeruitus imponatur,
vt boues, per quos fundus colitur, in vicino agro paſcantur, 2
l.3. ff. de ſeruit ruſt. præd.

f *Calcis coquendæ, arenæ fodiendæ*. Ius calcis coquendæ, vel
arenæ fodiendæ eſt ius coquendi calcem, vel fodiendi arenam
in agro alieno, pro neceſſitate tamen fundi vicini, & non vl-
trà : veluti pro inſtauranda villa, quæ in fundo eſt, in qua fru-
ctus coguntur, coactique habentur. Huiuſmodi enim ſerui-
tutes non vltrà conſtitui poſſunt, quàm quatenus ad fundum
vicinum opus ſit, *l.ergo 5. cum l.ſeq. ff. de ſeruit. ruſt. præd.* 3

Ad §. Ideò autem.

Ideò (a) *autem hæ ſeruitutes prædiorum appellantur*: *quoniam* (b) *ſine
prædijs conſtitui non poſſunt. Nemo* (c) *enim poteſt ſeruitutem acqui-
rere vrbani vel ruſtici prædij, niſi qui habet prædium, nec quiſ-
quam* (d) *debere, niſi qui* (e) *habet prædium.*

a IDeò autem &c. l.1. §.Ideò autem ff. commun. præd.
b *Quoniam ſine prædijs &c.* Obſtat *l. labeo 10. ff. de ſeruit. ruſt.* 4
præd. & l. ſi ſeruus 22. §. vlt. ff. de ſeruit. vrb. præd. Vbi dicitur,
quod futuro quoque ædificio quod nondum eſt, vel imponi
vel adquiri ſeruitus poteſt. Dicendum : ne hoc quidem caſu
ſeruitutem ſine prædio conſtitui. Nàm hæc quoque conſtitu-
tio ad prædium refertur, & ante ædificationem prædij perfe-
ctam, ſeruitutus verè nondum competit, ſed ſpes tantùm eius

 eſt,

eſt, velut ſub tacita conditione conſtitutæ, ſi ædificium fiat. *Ex G. hic.*

c *Nemo enim &c,* Nemo poteſt ſeruitutem acquirere vrbani prædii, niſi qui habet prædium vrbanum. Item nemo poteſt acquirere ſeruitutem ruſtici prædij, niſi qui habet prædium ruſticum. Poteſt tamen ſeruitutem debere vrbani prædii etiam is qui non habet prædium vrbanum, ſed ruſticum, veluti vt ex ædibus liceat aquam in vicini agrum proijcere. Et contrà 1
etiam is qui non habet prædium ruſticum, ſed vrbanum, poteſt debere ſeruitutem ruſtici prædi, veluti vt per ædes ad fundum ire liceat. Et ratio eſt, quia ſeruitutes à prædijs dominantibus, non à ſeruientibus, vrbanorum, vel ruſticorum prędiorum appellantur.

d *Nec quiſquam debere, niſi &c.* Si quis tamen in prædio alieno mihi ſeruitutem conſtituat: euictionis nomine perſonaliter obligatur, *l. fundum* 46. §. *Si per alienum ff. de euictionibus.*

e *Niſi qui habet prædium.* Vicinum, *l. ſi ædes meæ* 37. *& l. ſeq.* 2
ff. de ſeruit. vrb. præd. l. ergo 5. *ff. de ſeruit. ruſt. præd.*

Ad §. Si quis velit.

Si quis velit vicino aliquod ius conſtituere, pactionibus, (a) *atque ſtipulationibus id efficere debet. Poteſt etiam* (b) *in teſtamento quis heredem ſuum damnare, ne altiùs tollat ædes ſuas, ne luminibus ædium vicini officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem immittere, vel ſtillicidium habere: vel vt patiatur eum per fundum* (c) *ire,* 3
agere, aquamue ex eo ducere.

a PActionibus, *atque ſtipulationibus. l. 3. ff. de vſufr. & quemad. iuncta l. Via* 5. *ff. de ſeruit.* Nuda pactio obligationem non parit, *l. Iuriſgentium* 7. §. *Sed cum nulla ff. de pactis.* Idcirco Imperator non tantùm dixit pactionibus, ſed adiecit, atque ſtipulationibus. Poſſunt tamen etiam alijs conuentionibus ſeruitutes conſtitui, veluti per contractum emptionis, & venditionis, *l. quoties via* 20. *ff. de ſeruit. l. ſi à te* 16. *ff. ſi ſeruit. vind.* Eſt tamen notandum, quod quando ſeruitutes conſtituuntur, ſiue 4
inter viuos, vt ſuprà, ſiue in vltima voluntate, vt ſequitur hic in textu, potiùs cauſa acquirendi conſtituitur, quàm reuera ſeruitus acquiratur. Nàm ad acquiſitionem ſeruitutis requiritur quaſi traditio, ideſt, vſus ex parte illius, qui habet prædium, quod debet dominari, & patientia ex parte illius, qui habet

Digitized by Google

habet prædium, quod debet ſeruire. Exempli gratia, Si Titius mihi vicino ſuo vendat Ius eundi per fundum ſuum, & patiatur me ire, ſeruitus mihi conſtituta eſt: ex ſola autem ſeruitutis venditione, re vera non acquiritur ſeruitus, ſed naſcitur tantùm perſonalis obligatio ad conſtituendam ſeruitutem, *l. via 17. & l. quoties 20. ff. de ſeruit. l. 1. in fine, l. ſi vnus 19. ff. de ſeruit. ruſt. præd. l. ſi à te 16. ff. ſi ſeruit. vind.*

b *Poteſt etiam in teſtamento &c. l. Poteſt etiam 17. ff. commun. præd.* 1

c *Per fundum ire*. Et non ſolùm poteſt quis in teſtamento ſeruitute onerare fundum ſuum, ſed etiam fundum heredis *dicta l. poteſt etiam 17. ff. commun. præd.*

De (a) Vſufructu.

TITVLVS IV.

Vſusfructus (b) *eſt ius* (c) *alienis* (d) *rebus vtendi* (e) *fruendi, ſalua* 2
rerum (f) *ſubſtantia. Eſt enim* (g) *ius in corpore; quo ſublato & id ipſum tolli neceſſe eſt.*

a *De vſufructu*. Hactenus de realibus ſeruitutibus dictum eſt: nunc de perſonalibus ſubijcitur: de his videlicet, quæ à re perſonæ debentur: quarum tres ſunt ſpecies, vſusfructus, vſus, habitatio. De Vſufructu videbimus in hoc titulo: De Vſu, & Habitatione in titulo proximè ſequenti. 3

b *Vſusfructus &c. l. 1. ff. de vſufructu.*

c *Eſt Ius*. Eſt ius ex ſeruitute quæſitum. Re vera vſusfructus eſt ſeruitus: ſed ius & ſeruitus relatiua ſunt. *H. hic*.

d *Alienis rebus*. Qui habet proprietatem, vtendi fruendi ius ſeparatum non habet. Nec enim poteſt ei ſuus fundus ſeruire *l. vti frui 5. ff. ſi vſufr. pet.* An autem Vſusfructus ſit vnicus, vel duplex, alter proprietarij, quem Doctores cauſalem, alter fructuarij, quem formalem ſolent appellare. *Docet Galuanus de Vſufructu cap. 2.* 4

e *Vtendi fruendi*. Ad differentiam nudi vſus, qui eſt ius tantùm vtendi, non etiam fruendi: & habitationis, quæ eſt ius habitandi, & ſimilior eſt vſui, quàm vſufructui, vt videbimus in titulo ſequenti.

f *Salua rerum ſubſtantia*. Interpretes quidam docent, ideo hæc verba fuiſſe adiecta, quoniam perempta rei ſubſtantia, interit

Digitized by Google

etiam vſusfructus. Eſt enim vſusfructus ius in corpore: quo ſublato, & id ipſum tolli neceſſe eſt. *tex. hic*. Alij tradunt, ea verba, ſalua rerum ſubſtantia, ideò appoſita fuiſſe, vt intelligeretur, fructuarium ita rebus vti, fruique debere, ne vtendo fruendo corrumpat ſubſtantiam illarum. Alij dicunt, hæc verba, ſalua rerum ſubſtantia, ideò adiecta fuiſſe, vt oſtendatur, vſumfructum propriè eſſe earum rerum, quarum ſubſtantia vtendo non perit, veluti fundi, ædium, & ſimilium. *Vide* 1
Galuanum de vſufructu cap.4. præſertim ſub num.4. Vbi in ſumma exiſtimat hæc verba, ſalua rerum ſubſtantia: neque ad vſusfructus durationem; neque ad officium fructuarij, ſed ad ſolam rei fructuariæ qualitatem eſſe referenda: vt ſit ſenſus, illas tantum res verum vſumfructum recipere, quæ ſuapte natura ſunt tales, vt vtendo non conſumantur, ſed retineant ſubſtantiam ſuam ad differentiam earum rerum, in quibus quaſi vſusfructus conſtituitur: nam iſtarum vſus in abuſu, & conſumptione conſiſtit. 2

g *Eſt enim ius in corpore &c. l.2. ff. de vſufructu*.

Ad §. Vſusfructus.

Vſusfructus à (a) *proprietate ſeparationem recipit: idque pluribus modis accidit. vt ecce, ſi quis vſumfructum alicui legauerit: nam heres nudam habet proprietatem, legatarius vſumfructum. Et contrà, ſi fundum legauerit, deducto vſufructu: legatarius nudam habet proprietatem, heres verò vſumfructum. Item alij vſumfructum, alij* 3
deducto (b) *eo fundum legare poteſt. Sine teſtamento verò ſi quis velit vſumfructum alij conſtituere, pactionibus* (c) *& ſtipulationibus id efficere debet. Ne tamen* (d) *in vniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper* (e) *abſcedente vſufructu: placuit* (f) *certis modis extingui vſumfructum, & ad proprietatem reuerti*.

a *Vſusfructus à proprietate &c.* Vſusfructus teſtamento, pactionibus & ſtipulationibus conſtituitur. *l. omnium 3. l. vſusfructus 6. ff. de Vſufructu*. Conſtituitur adhuc vſusfructus & in 4
iudicio familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo, ſi iudex alij proprietatem adiudicauerit, alij vſumfructum. *dicta l. vſusfructus*.

b *Alij deducto eo &c.* Si vero fundus ſimpliciter tibi legatus fuiſſet, & mihi eiuſdem fundi vſusfructus: haberes tu totius fundi proprietatem: partim cum vſufructu, partim ſine vſufructu

l. Si

Digitized by Google

l.Si tibi decem 6. ff. de vſufruct. car. rer. Etiam ſi teſtator eo propoſito fecit,vt tu nudam haberes proprietatem: quia interdum plus valet ſcriptura, quàm quod actum ſit *l.ſi alij 19. ff. de vſu, & vſufruct. leg.*

c *Pactionibus & ſtipulationibus &c. dicta l.3. ff. de vſufructu*. Vide notata ad §.vltimum præcedentis tituli,

d *Ne tamen in vniuerſum &c. d.l.3. ff.de vſufructu*.

e *Semper abſcendente vſufructu*. Vſufructu ſemper ſeparato exi- 1
ſtente.

f *Placuit certis modis &c.* De quibus in §.*Finitur, hoc cod. tit.*

Ad §. Conſtituitur autem.

Conſtituitur (a) *autem vſusfructus non tantùm in fundo, & ædibus, verùm etiam in ſeruis, & iumentis, & cæteris rebus: exceptis iis, quæ ipſo vſu* (b) *conſumuntur. Nàm hæ res neque naturali ratione, neque ciuili recipiunt vſumfructum: quo numero ſunt vinum, oleum,* 2
frumentum, veſtimenta: (c) *quibus proxima eſt pecunia numerata. Namque ipſo vſu aſſidua permutatione quodammodo* (d) *extinguitur. Sed vtilitatis* (e) *cauſa Senatus cenſuit, poſſe etiam earum rerum vſumfructum conſtitui: vt tamen eo nomine heredi vtiliter* (f) *caueatur. Itaque ſi pecuniæ vſusfructus legatus ſit, ita datur legatario, vt eius fiat: & legatarius ſatisdet heredi de tanta pecunia reſtituenda, ſi morietur,* (g) *aut capite minuetur. Cætera* (h) *quoque res ita traduntur legatario, vt eius fiant: ſed æſtimatis his, ſatiſdatur, vt, ſi morietur, aut capite minuetur, tanta pecunia reſtituatur,* 3
quanti hæ fuerint æſtimatæ. Ergo Senatus non fecit quidem earum rerum vſumfructum (nec enim (i) *poterat) ſed per* (k) *cautionem quaſi vſumfructum conſtituit.*

a C*Onſtituitur autem &c. l.3. §.Conſtituitur ff.de vſufructu.*

b *Quæ ipſo vſu conſumuntur*. Quia earum non eſt vſus, ſed abuſus. *l. hoc Senatus Conſultum 5. §.1. & vlt. ff. de vſufruct. car. rer. &c.* Vtimur enim his, quæ nobis vtentibus permanent:
his verò abutimur, quæ nobis vtentibus pereunt. *Boet. Com-* 4
ment. in Top. Cicer. lib.2.

c *Veſtimenta*. In veſtimentis, & ſimilibus rebus, quæ nec omninò permanent, nec ſtatim conſumuntur, ſed minuuntur, & paulatim vſu atteruntur, aut verus vſusfructus conſtitui poteſt, aut quaſi vſusfructus. Si enim. v. g. vſusfructus veſtimentorum legatus ſit, liberum eſt heredi, facta æſtimatione

veſti-

veſtimentorum proprietatem ad legatarium transferre, & ſic in veſtimentis quaſi vſusfructus conſtituetur, vt apertè in hoc §. *Dicit Iuſtinianus*, vel etiam, ſi hoc malit, ſtipulari, finito vſufructu veſtem ſibi reddi, retenta proprietate, quo caſu verus vſusfructus veſtis conſtituetur, nec tenebitur legatarius, ſi attritam veſtem reddiderit, modo ea ſemper ſic vſus fuerit vt bono viro conuenit. *l. Sed & ſi quid* 18. §. *Et ſi veſtimentorum ff. de vſufructu. l. ſi vſusfructus mihi* 9. §. *vlt. ff. Vſufruct. quemad. cau.* 1
Cuiac. hic in notis poſthumis.

d *Quodammodo extinguitur.* Pecunia numerata, licèt vſu non conſumatur, tamen quaſi conſumitur; dum enim impenditur, ei perit, qui impendit, quamuis in ſua ſubſtantia permaneat. *Pacius hic in Analyſi.*

e *Sed vtilitatis cauſa Senatus cenſuit &c. l.* 1. *ff. de vſufruct. earum rer. &c.*

f *Vtiliter caueatur.* Rectè caueatur. *l.*2. *ff. de Vſufruct. ear. rer. &c.* Datis ſcilicet fideiuſſoribus, aut pignoribus. *l. ergo* 4. §. *Addici ff. de fideicom. libert.* 2

g *Si morietur aut capite minuetur.* In ſtipulatione de reddendo vſufructu pecuniæ, duo ſoli caſus interponuntur, mortis, & capitis deminutionis. Quoniam pecuniæ vſus aliter amitti non poteſt, quàm his caſibus *l. In ſtipulatione* 9. *cum l. ſeq. ff. de vſufruct. ear. rer. &c.*

h *Cætera quoque res &c.* Si vini, olei, frumenti, vſusfructus legatus erit: proprietas ad legatarium debet transferri, & ab eo cautio deſideranda eſt: vt quandocunque is mortuus, aut capite minutus ſit, eiuſdem qualitatis res reſtituantur, aut æſtimatis rebus, certæ pecuniæ nomine cauendum. Quod & commodius eſt. Idem ſcilicet, de cæteris quoque rebus, quæ vſu conſumuntur, intelligimus. *l. Si vini* 7. *ff. de vſufruct. ear. rer. &c.* 3

i *Nec enim poterat.* Nec enim naturalis ratio authoritate Senatus mutari potuit. *l.*2. *in fine ff. de vſufruct. ear. rer. &c.*

k *Sed per cautionem.* Supradictam, quæ loco proprietatis erit apud heredem. *gl. hic.*

Ad §. Finitur. 4

Finitur autem vſusfructus morte (a) *fructuarij, & duabus capitis deminutionibus, maxima,* (b) *& media, & non vtendo* (c) *per modum & tempus: quæ omnia noſtra ſtatuit* (d) *Conſtitutio. Item finitur vſusfructus, ſi domino proprietatis ab vſufructuario cedatur* (*nam*

(nam cedendo extraneo, (e) nihil agit) vel ex contrario, ſi fructuarius proprietatem rei adquiſierit: quæ res conſolidatio (f) appellatur. Eo amplius (g) conſtat, ſi ædes incendio conſumptæ fuerint, vel etiam terremotu, vel vitio ſuo corruerint, extingui vſumfructum & ne (h) area quidem vſumfructum deberi.

a *Morte fructuarij*. Quia vſusfructus, perſonæ cohæret. Quidquid autem perſonæ cohæret, morte finitur. *l. 3. §. vlt. ff. Quib. mod. vſufruc. amit.* Si tamen legatum vſumfructum legatarius alij reſtituere rogatus eſt: id agere prætor debet, vt ex fideicommiſſarij perſona magis, quàm ex legatarij pereat vſusfructus, *l. ſi legatum 4. ff. Quib. mod. vſufruc. amit.* Quod ſi vſusfructus municipibus legatus erit: in eo vſufructu centum annis tuendi erunt municipes: quia is finis vitæ longeui hominis eſt *l. An vſusfructus 62. ff. de vſufructu. l. Si vſusfructus 8. ff. de Vſu, & vſufruc. leg.* 1

b *Maxima & media*. Ante Iuſtinianum etiam minima capitis deminutio vſumfructum extinguebat, *Paulus Recept. Sent. lib. 3. tit. 6. §. Capitis minutione*. Ex Conſtitutione Iuſtiniani vſusfructus minima capitis deminutione non amittitur, *l. corruptionem 16. §. vlt. C. de vſufructu.* 2

c *Et non vtendo per modum & tempus*. Si fructuarius per decennium inter præſentes, aut per viginti annos inter abſentes non vtatur, extinguitur vſusfructus, *l. corruptionem 16. §. Sed nos, & §. ſeq. C. de vſufructu. l. ſicut 13. C. de ſeruit. & aqua*. Et etiam finitur vſusfructus ſi vſufructuarius per dictum tempus, quo vſusfructus perit, debito modo non vtatur: non vtatur inquam, vt bonus pater familias. *§. Sed ſi gregis Inſt. de rer. diuiſ.* Vel non vtatur eo modo, qui in conſtituto vſufructu dictus & comprehenſus eſt. In quibus caſibus vſusfructus dicitur amitti non vtendo, Nàm & vti alio modo, quàm quo oportet, non vti eſt. 3

d *Noſtra ſtatuit conſtitutio*. *Dicta l. corruptionem 16. C. de vſufruct.*

e *Nam cedendo extraneo, nihil agit*. Vſusfructus ſiue domino proprietatis ab vſufructuario cedatur, ſiue extraneo, ceſſione finitur. Nam & extraneo ceſſus, ad proprietatem recurrit. *l. Si vſusfructus 67. ff. de Iure dotium*. Nihil verò agitur in perſona extranei. *Cuiac. in Frag. Vlpiani tit. 19. In verbo, Velut vſusfructus*. Alij verò dicunt, quod ſi extraneo fructuarius cedat vſumfructum, non vſumfructum, ſed commodum vſusfructus, quandiù ipſe fructuarius erit, cedere intelligitur. Quod ergo ait Iuſtinianus hoc loco. (Nihil agit) ſic accipiendum eſt, quaſi 4

dice-

Digitized by Google

diceret : non diuturniorem idcircò vſumfructum ſuum faciet. Vel non idcircò diutiùs vſumfructum à proprietate ſeparabit. Eodem modo quod ait Pomponius *in d. l. ſi vſusfructus 67. ff. de Iure dotium*. Si extraneo cedatur, nihil ad eum tranſire, ſed ad dominum proprietatis reuerſurum vſumfructum: ſic accipe, Nihil noui iuris ad eum tranſire, quod vſumfructum diutiùs à proprietate ſeiunctum teneat. *H. hic*.

f *Quæ res conſolidatio appellatur.* Quoniam in vnum conueniunt 1
vſusfructus, & proprietas. *Theoph. hic.*

g *Eo amplius conſtat &c. l. Repeti poteſt 5. §. Rei mutatione ff. Quibus mod. vſufruc. amit.* Eſt enim vſusfructus ius in corpore, quo ſublato, & ipſum tolli neceſsè eſt. *l. 2. ff. de vſufructu.*

h *Et ne areæ quidem &c.* Nec cæmentorum. *d. l. repeti poteſt 5. §. Rei mutatione*. Quandiù tamen quælibet portio earum ædium remanet, non ſolùm partis, quæ ſupereſt, ſed etiam totius ſoli vſusfructus retinetur. *l. Si cui inſulę 59. ff. de vſufructu*. Sic verſa
vice, ſi areæ vſusfructus ſit legatus, & in ea ædificium ſit poſi- 2
tum: extinguitur vſusfructus. Planè ſi proprietarius hoc fecit: ex teſtamento, vel de dolo tenebitur. *d. l. repeti poteſt 5. §. vlt. ff. Quib. mod. vſufruct. amit.*

Ad §. Cùm autem.

Cùm autem finitus fuerit vſusfructus, reuertitur ſcilicet ad proprietatem, & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in
re (a) *habere poteſtatem.* 3

a *Plenam in re habere poteſtatem*. Plenam proprietatem. *l. pater militi 15. §. vlt. ff. de caſtr. pecul.* Plenum ius. *l. Titia 19. in prin. ff. de annu. leg. l. ſi ita ſtipulatus 126. §. 1. ff. de verb. oblig. Cuiac. hic*.

De vſu (a) & habitatione.

TITVLVS V. 4

Iiſdem iſtis (b) *modis, quibus vſusfructus conſtituitur, etiam nudus* (c) *vſus conſtitui ſolet, iiſdemque illis modis finitur, quibus & vſusfructus deſinit.*

a *De vſu, & habitatione &c.* Continuatio præſentis tituli patet ex continuatione tituli præcedentis. Vſus eſt ius alienis

nis

Digitized by Google

nis rebus vtendi, ſalua rerum ſubſtantia. Hæc definitio ſatis intelligitur ex his, quæ diximus ad *princ.tit. de vſufructu*. De Habitatione verò videbimus *ad §. Sed ſi cui habitatio*, hoc eodem titulo.

b *Iiſdem iſtis modis &c.* Quibus modis vſusfructus conſtituitur, & finitur, iiſdem modis etiam nudus vſus & conſtitui & finiri ſolet. *l.omnium 3.in fine ff.de vſufructu*. Qui autem ſint iſti modi, quibus vſusfructus conſtituitur, & finitur, relatum eſt ſupra in 1
titulo de Vſufructu, *ad §.Vſufructus, & ad §.Finitur.*

c *Nudus vſus.* Ideſt, ſine fructu. *l.1.ff.de vſu, & habitatione.*

Ad §. Minùs autem.

Minus (a) *autem iuris eſt in vſu, quàm in vſufructu. Namque is, qui fundi nudum* (b) *habet vſum, nihil vlterius* (c) *habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, ſtramentis, & lignis ad vſum* (d) *quotidianum vtatur: in eo quoque* (e) *fundo hactenus* 2
ei morari licet, vt neque domino fundi moleſtus ſit, neque iis, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento, nec vlli alij (f) *ius, quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere poteſt: cum is, qui vſumfructum habet, poſſit* (g) *hæc omnia facere.*

a M*inùs autem iuris eſt in vſu &c.* Idem tamen continet vſus, & vſusfructus pecuniæ, vel cæterarum rerum, quæ ſunt in abſu. *l.Hoc Senatus Conſultum 5.§.vlt.ff.de vſufruct.earum rerum &c.*

b *Nudum habet vſum*. Ideſt ſine fructu, vt dixi in præced.§. 3

c *Nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus &c.* Immò etiam ex oleo, frumento, & cœteris artificioſis fructibus, qui in fundo naſcuntur, quod ad victum ſibi ſuiſque, & etiam conuiuis, & hoſpitibus ſufficiat, ſumere poteſt. Aliquantò etiam largiùs cum vſuario agendum eſt pro dignitate eius, cui relictus eſt vſus, *l.plenum 12.§.1.ff.de Vſu & Habitatione*. Quod tamen ei, qui fundi nudum habet vſum, fructus etiam artificioſi debeantur vt ſupra: ſic accipiendum eſt, dummodò vſuarius partem impendij proprietario reſtituat. *H.hic*. 4

d *Ad vſum quotidianum vtatur*. Non vſque ad compendium, ſed ad vſum, non ad abuſum, *d.l.plenum 12.§.1.ff.de vſu, & habitat.* Si autem fundi vſumfructum quis habeat: quidquid in fundo naſcitur, quidquid inde percipi poteſt, ipſius fructuarij eſt: ſic tamen vt boni viri arbitratu fruatur. *l. Item ſi fundi 10. ff.de vſufructu*.

c *In eo quoque fundo &c. l. In eoque fundo* 11. *ff. de vſu & habitat.* Fructuario verò fundi liberè in eo morari licet. Nàm fundi cultura ad eum ſpectat. *l.hactenus* 8.*in fine ff.de vſufructu.*

f *Nec vlli alij ius, quod habet &c. d. l. In eoque fundo* 11. *ff. de vſu, & habitatione.*

g *Poſſit hæc omnia facere.* Vſufructuarius vel ipſe frui ea re, vel locare, vel vendere, vel alij fruendam concedere poteſt. Nam & qui locat, vtitur, & qui vendit. Sed etſi alij precario con- 1
cedat vel donet, vtitur, atque ideo retinet vſumfructum, *l.arboribus* 13. §. *vſufructuarius ff. de vſufructu.* Quod ergo dicitur fructuarium poſſe vendere, aut gratis concedere ius, quod habet, non ſic accipi debet, quaſi poſſit fructuarius ius ſuum, quod perſonale eſt, & perſonam non egreditur, in alium transferre: ſed ſic debet intelligi, vt commodum vſusfructus, quandiù ipſe fructuarius erit, ad alium transferre poſſit. Vide notata ſuprà *in tit. de vſufructu, ad §. Finitur,* In verbo, *Nam cedendo extraneo.* 2

Ad §. Item is, qui ædium.

Item is, qui ædium vſum habet, hactenus ius habere intelligitur, vt ipſe tantùm habitet: nec hoc ius ad alium (a) *transferre poteſt. Et vix receptum eſſe videtur, vt hoſpitem* (b) *ei recipere liceat: ſed cum vxore ſua liberiſque ſuis, item libertis, necnon alijs liberis perſonis, quibus non minùs quàm ſeruis vtitur, habitandi ius habet. Et conuenienter, ſi ad mulierem vſus ædium pertineat, cum marito* 3
(c) *ei habitare licet.*

a N*Ec hoc ius ad alium transferre poteſt.* Is, qui ædium vſum habet, neque locabit ſeorſum: neque concedet habitationem ſine ſe, nec vendet vſum, *l. ſed neque locabunt* 8. *ff. de vſu, & habitat.* Fructuarius verò ædium, vel eas ipſe habitare, vel locare, vel vendere, vel alij fruendas concedere poteſt, *l.arboribus* 13.§.*Vſusfructuarius ff.de vſufructu.* Quod tamen accipi debet vt dixi in vltima nota præced.§. 4

b *Vt hoſpitem ei recipere liceat.* Sed an & inquilinum recipere poſſit? Et ait Labeo eum, qui ipſe habitat, inquilinum poſſe recipere, *l.2. ff. de Vſu & habitat.* Proculus autem de inquilino notat, non bellè inquilinum dici, qui cum eo habitat. Et ſecundùm hæc & ſi penſionem recipiat dum ipſe quoque inhabitat: non erit ei inuidendum, *l.cæterùm* 4.§.*eod.*

c *Cum marito ei habitare licet*. Hoc Quintus Mutius primus ad-
miſit, ne ei matrimonio carendum foret, cum vti vult domo.
Quid ergo ſi viduæ legatus ſit ædium vſus: an nuptijs contra-
ctis, poſt vſum conſtitutum, mulier habitare cum marito
poſſit? Et verum eſt poſſe eam cum viro, & poſtea nubentem
habitare, *l. cæterum 4. §. Mulieri autem ff. de vſu & habitatione*.
Non ſolùm autem cum marito mulier, quæ vſum ædium ha-
bet, ſed & cum liberis, libertiſque habitare, & cum pa- 1
rentibus poterit. Et huc vſque erit procedendum, vt eoſdem,
quos maſculi reciperent, recipere, & mulieres poſſint *l. non ſo-
lum 6. ff. de vſu & habitatione*. Non aliter aùtem mulier hoſpitem
recipere poteſt, quam ſi is ſit, qui honeſtè cum ea, quæ vſum
habet, habitaturus ſit *l. non aliter 7. ff. eodem* Sed & ſi vſus ædium
mulieri legatus ſit ea conditione, Si à viro diuertiſſet. VI-
pianus ait remittendam ei conditionem, & cum viro habita-
turam *l. Sed neque locabunt 8. §. eodem*.

Ad §. Item is, ad quem. 2

Item is, (a) *ad quem ſerui vſus pertinet, ipſe tantummodo operis atque miniſterio eius vti poteſt: ad alium verò nullo modo ius ſuum transferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet iuris eſt &* (b) *in iumentis*.

a Item is, *ad quem ſerui vſus &c.* Si vſus ſerui alicui fuerit reli-
ctus: ad ſuum miniſterium vtetur, & liberorum, coniu-
giſque: nec videbitur alij conceſſiſſe, ſi ſimul cum ipſis vta- 3
tur. Operas autem ſerui vſuarij non locabit, neque alij vten-
das concedet. Et ità Labeo ait. Quemadmodum enim conce-
dere alij operas poterit, cum ipſe tantum vti debeat? Idem ta-
men Labeo putat, ſi fundum conduxerit quis, vſuarium ſeruum
ibi poſſe operari. Quid enim intereſt, in qua re opera eius vta-
tur? Quare ſi lanam conduxerit vſuarius expediendam: poterit
etiam per vſuarias ancillas opus perficere. Itemque ſi veſtimen-
ta texenda redemerit, vel inſulam, vel nauem fabricandam:
poterit ad hæc operis vti vſuarij *l. plenum 12. §. Si vſus miniſterij,* 4
& §. ſeq. ff. de vſu & habitatione. Sed & ipſi ſeruo, ancillæue pro
operis mercedem imponi poſſe, Labeoni placet. *l. ſed & ipſi
13. ff. eodem*.

b *Et in iumentis*. Quod ſi boum armenti vſus relinquatur: om-
nem vſum habebit vſuarius: & ad arandum: & ad cętera, ad quæ
boues apti ſunt, *d. l. plenum 12. §. Sed & ſi boum ff. de Vſu & habita-
tione*.

Ad §. Sed ſi pecorum.

Sed ſi pecorum, vel (a) *ouium, vſus legatus ſit, neque lacte,*(b) *neque agnis, neque lana vtetur vſuarius, quia ea* (c) *in fructu ſunt. Planè ad ſtercorandum agrum ſuum pecoribus vti poteſt.*

a Vel ouium. Legendum eſt, Veluti ouium. Nam pecorum 1
appellatione oues quoque continentur, quia gregatim paſcuntur, §. *quod autem Inſtit. de lege Aquila.* Id etiam confirmat *l. plenum* 12. §. *Sed & ſi pecoris ff. de vſu & habit. vbi legitur.* Sed & ſi pecoris ei relictus vſus eſt, puta gregis ouilis.

b *Neque lacte.* Modico tamen lacte vſuarium vti poſſe putat Vlpianus. Neque enim tam ſtrictè interpretandæ ſunt voluntates defunctorum *d. l. plenum* 12. §. *Sed & ſi pecoris ff. de vſu & habit.*

c *Quia ea in fructu ſunt,* §. *In pecundum. Inſtit. de rerum diuiſ.* 2

Ad §. Sed Si cui habitatio.

Sed ſi cui (a) *habitatio legata, ſiue aliquo* (b) *modo conſtituta ſit, neque vſus videtur,* (c) *neque vſusfructus, ſed quaſi proprium* (d) *aliquod ius: quanquam habitationem habentibus, propter rerum vtilitatem, ſecundùm Marcelli ſententiam, noſtra deciſione* (e) *promulgata permiſimus, non ſolùm in ea degere, ſed etiam* (f) *alijs locare.* 3

a Sed ſi cui habitatio. Habitatio eſt ius habitandi in ædibus alienis, ſalua earum ſubſtantia. Hæc definitio ſatis intelligitur ex his, quæ dixi *ad princ. tit. de vſufructu.*

b *Siue aliquo modo conſtituta ſit.* Puta pactionibus, atque ſtipulationibus. Vide notata ſupra *ad* §. *Si quis velit, de ſeruit. ruſtic. &c.*

c *Neque vſus videtur, neque vſusfructus.* Primùm, quia vſus,
& vſusfructus in iure, habitatio in facto potiùs conſiſtit *l. lega-* 4
tum 10. *ff. de capit. dimin.* Deinde, quia vſus, & vſusfructus non vtendo, & capitis diminutione amittitur §. *Finitur de Vſufructu, iuncto princ. huius tituli,* habitatio non item, *l. ſi habitatio* 10. *in fine princ. ff. de vſu, & habitat.* Tertiò Vſus commodari non poteſt, neque locari §. *Minus autem iuris, hoc titulo* Habitatio commodari poteſt *l.* 1. §. 1. *ff. commod, vel cont. & ex deciſione Iuſtiniani*

etiam

etiam locari *tex.hic l. cùm antiquitas* 13. *C. de vſufruct.& habit.*

d *Sed quaſi proprium aliquod ius.* Ideſt, peculiaris ſpecies ſeruitutis perſonalis.

e *Noſtra deciſione promulgata.* Intelligit deciſionem *l. cum antiquitas* 13. *C. de vſuf. & habit.*

f *Alijs locare.* Donare non permiſit. Ideòque habitationem habentes donare non poterunt. *l. ſi habitatio* 10. *in princ. ff. de vſu & habitatione.* 1

Ad §. Hęc de ſeruitutibus.

Hæc de (a) *ſeruitutibus, & vſufructu, & vſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De hereditatibus autem & obligationibus, ſuis locis proponemus. Expoſuimus ſummatim, quibus modis iure gentium res nobis adquiruntur modò videamus quibus modis, legitimo, & ciuili iure adquiruntur.* 2

a HÆc *de ſeruitutibus &c.* In hoc §. *Imperator noſter tranſitum facit à naturalibus modis acquirendi dominij, ad legitimos, & ciuiles.* Breui igitur epilogo complectitur ea, quæ proximè docuit, ac proponit, quę ſequentibus titulis expoſiturus eſt,

De Vſucapionibus, (a) & longi temporis poſſeſſionibus.

TITVLVS VI. 3

Iure ciuili (b) *conſtitutum fuerat, vt qui bona* (c) *fide ab eo, qui* (d) *dominus non erat, cum crediderit* (e) *eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex* (f) *donatione, aliáue quauis* (g) *iuſta cauſa acceperit: is eam rem ſi mobilis* (h) *erat anno vbique, ſi immobilis, biennio tatum in Italico* (i) *ſolo vſucapiat, ne rerum dominia* (k) *in incerto eſſent. Et cum hoc placitum erat, putantibus antiquioribus, dominis ſufficere ad inquirendas res ſuas præfata tempora, nobis melior ſententia reſedit, ne domini maturius ſuis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur. Et ideò Conſtitutionem* (l) *ſuper hoc promulgauimus, qua cautum eſt, vt res quidem mobiles per triennium, immobiles verò per longi temporis poſſeſſionem (ideſt inter præſentes* (m) *decennio, inter abſentes viginti annis) vſucapiantur. Et his modis non ſolùm in Italia, ſed in omni terra, quæ* 4

noſtro

Digitized by Google

noſtro imperio gubernatur, dominia rerum, iuſta cauſa (n) *poſſeſſionis præcedente, adquirantur.*

a DE *vſucapionibus &c.* Hic titulus continuatur ad ſuperiores per textum in §.vltimo proximè præcedentis tituli. Vſus poſſeſſionem ſignificat. Capere eſt acquirere. Ergo vſucapere eſt per vſum, ſiue poſſeſſionem acquirere. *l. denique* 19. *l.ait Prætor* 23.§.*Deinde ff.Ex quib.cauſ.maior.*Vnde Vſucapio de- 1
finitur, adeptio dominij per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti *l.vſucapio* 3.*ff.de vſucapionibus iuncto Vlpiano in frag. tit.* 19. §. *vſucapione*. Dicitur adeptio dominij: Quoniam vſucapionis effectus eſt, vt per eam acquiratur dominium Iure Ciuili, *vt in princ huius tituli*. Sequitur per continuationem poſſeſſionis. Quia ſine poſſeſſione continuata non poteſt vſucapio contingere *l.poſſeſſio* 20. *& l.ſine poſſeſſione* 25. *ff.de vſucapionibus.* Additur, temporis lege definiti. Olim, ſi res mobilis erat, anno vbique, ſi immobilis, biennio tantùm in Italico ſolo vſuca- 2
piebatur. Hodie res mobiles per triennium, immobiles verò per longi temporis poſſeſſionem (ideſt inter pręſentes decennio, inter abſentes viginti annis) vſucapiuntur in omni terra Imperio ſubiecta, vt in principio huius tituli, *& in l. vnica C.de Vſucap. transfor.* Et notate, quod hoc nomen vſucapio, tam vſucapioni rerum mobilium, quàm immobilium commune eſt, à Iuſtiniano tamen rebus duntaxat mobilibus accommodatur vſucapio, rebus verò immobilibus, longi temporis poſſeſſio non ſolum in hac rubrica, ſed & in §.*diutina, hoc eodem titulo, & in titulo* 3
per quas perſ.nob.adquir.§.*Item nobis*. Et hæc longi temporis poſſeſſio à DD. appellatur etiam præſcriptio: Præſcriptio tamen propriè nihil aliud eſt, quàm exceptio, & ſic exceptio illa qua poſt completã vſucapionem, vel longi temporis poſſeſſionem, prior dominus ab agendo repellitur præſcriptio rectè dicitur.

b *Iura ciuili conſtitutum fuerat &c.* Lege duodecim tabularum cautum erat vt mobilia anno, & immobilia biennio vſucaperentur. Captis poſtea prouincijs, in eis vſucapio decemviralis ita fuit admiſſa, vt mobilia quidem poſſent, immobi- 4
lia verò non poſſent vſucapi in prouincijs, vt erat iuris rationi conſentaneum, Prouinciales enim rerum mobilium erant domini. Res immobiles prouincialium erant ſtipendiariæ, vel tributariæ, & qui ex largitione populi, vel principis eas habebant, domini illarum non erant: verum dominium, aut apud populum erat, aut apud Principem. Vide notata ſupra *ad*§.

per

per traditionem Inſtit.de rerum diuiſione In verbo, *Itaque ſtipendiaria quoque*.

c *Vt qui bona fide*, In emptione bona fides deſideratur tempore contractus, & tempore traditionis: in cæteris contractibus dumtaxat traditionis tempore *l.3.ff. pro ſoluto,l.2.in princ. ff. pro emptore*. Superueniens ſcientia rei alienæ Iure Ciuili non impedit vſucapionem bona fide cæptam *l.bonæ fidei* 48.§. *in contrarium ff. de acquir.rer.dom.* Sed Iure Canonico oportet, vt qui 1
præſcribit, in nulla temporis parte rei habeat conſcientiam alienæ. *Cap. vlt. de præſcript.* Et Iuri Canonico in hoc ſtandum eſt etiam in foro ciuili *Iaſon.in l.poſſideri 3.§. Genera ff. de acquir.poſſeſſ.n.*18. Cum generaliter ſit omni conſtitutioni atque conſuetudini derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſeruari, *d.cap.vlt. de præſcript.*

d *Ab eo, qui dominus non erat*. Si ab eo qui dominus erat, quis rem emerit: vel ex donatione, aliaue quauis iuſta cauſa acceperit, ſtatim fiet dominus, nec eget vſucapione §.*Per tradi-* 2
tionem Inſtit.de rer.diuiſ.

e *Cum crediderit eum dominum eſſe*. *Modeſtinus in l. bonæ fidei* 110. *ff.de verb.ſig.* Bonæ fidei emptor eſſe videtur, qui aut ignorauit eam rem alienam eſſe: aut eum, qui vendidit, ius putauit vendendi habere: puta procuratorem aut tutorem eſſe.

f *Vel ex donatione*. Inter viuos, vel cauſa mortis, *l.ſed, & ſi conſtante* 26. *ff. de donat. inter vir. & vx.*

g *Aliaue quauis iuſta cauſa*. Ideſt, aliaue quauis cauſa, ex qua ſià domino rem accepiſſet, dominium in ipſum accipientem 3
fuiſſet translatum, veluti ex permutatione, dote, tranſactione.

h *Si mobilis erat, anno vbique ſi immobilis, bienno tantum in Italico ſolo*. Vide notata ſuprà in verbo, Iure Ciuili conſtitutum fuerat.

i *In Italico ſolo H*, hic Italicum ſolùm, non ipſam Italiæ regionem interpretatur, ſed eas omnes regiones quæ Italici iuris erant, de quibus Vlpianus *in l.*1.*ff. de cenſibus*.

k *Ne rerum dominia in incerto eſſent*. Bono publico introducta
eſt vſucapio, ne ſcilicet quarundam rerum diu, & fortè ſem- 4
per incerta dominia eſſent *l.*1.*ff.de Vſucap.* Et vt aliquis litium finis eſſet *l.vlt.ff.pro ſuo*. Hinc Cicero in Oratione Pro Cæcina. Fundus à patre relinqui poteſt: at vſucapio fundi, hoc eſt finis ſolicitudinis, ac periculi litium, non à patre relinquitur: ſed à legibus.

l *Cônſtitutionem l.vnica C. de Vſucap.transfor.*

Digitized by Google

m *Inter præſentes decennio, inter abſentes viginti annis*. In huiuſmodi ſpecie, ſi vtriuſque perſona, tam petentis, quàm poſſidentis, domicilium in eadem habeat prouincia, cauſa inter præſentes eſſe videtur: Inter abſentes verò, ſi non in eadem prouincia vterque domicilium habeat, ſed alter in alia, alius in altera. De rebus autem, de quibus dubitatio eſt, nulla erit differentia, ſiue in eadem prouincia ſint, ſiue in alia *l. cum in longi* 12. *C. de præſcrip. long. temp.* 1

n *Iuſta cauſa poſſeſſionis præcedente*. Iuſto titulo præcedente: qualis eſt titulus pro emptore, pro danato, pro dote, & ſimiles. Nullo enim iuſto titulo præcedente poſſidentes, ratio iuris quærere dominium prohibet, *l. nullo iuſto* 24. *C. de rei vindic.* Vide ſuprà In verbo, Aliaue quauis iuſta cauſa.

Ad §. Sed aliquando.

Sed aliquando, etiam ſi maximè quis bona fide rem poſſederit, non tamen illi vſucapio vllo tempore procedit: velnti ſi quis (a) *liberum hominem, vel rem ſacram, vel religioſam, vel ſeruum* (b) *fugitiuum poſſideat.* 2

a VEluti ſi quis liberum hominem &c. Nullo tempore vſucapi poſſunt liber homo, res ſacra, vel religioſa. Quia dominium addicit vſucapio, hæc autem in dominium nullius recidunt, *tex. & Theoph. hic.*

b *Vel ſeruum fugitiuum*. Seruum fugitiuum ſui furtum facere, & ideo non habere locum nec vſucapionem, nec longi temporis præſcriptionem, manifeſtum eſt, ne ſeruorum fuga dominis ſuis ex quacunque cauſa fiat damnoſa, *l.* 1. *C. de ſeru. fugit.* Longiſsimo tamen tempore adquiruntur ſerui fugitiui, & ideò *d. l.* 1. nec vſucapionem, inquit, nec longi temporis præſcriptionem: nec quidquam de longiſsimo tempore dicit. *Ex Cuiac. hic.* 3

Ad §. Furtiuæ quoque.

Furtiuæ quoque res, & quæ vi poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto (a) *longo tempore bona fide poſſeſſæ fuerint, vſucapi poſſunt. Nàm furtiuarum rerum, lex duodecim tabularum, & lex* (b) *Atinia inhibent* (c) *vſucapionem, vi* (d) *poſſeſsarum, lex Iulia* (e) *& Plautia.* 4

a NEc ſi prædicto longo tempore &c. Si res ſit furtiua, aut vi poſſeſſa, licet à fure, aut prædone deinde ad bonæ fidei

fidei poſſeſſorem peruenerit, obſtat nihilominùs rei vitium vſucapioni & longi temporis præſcriptioni, vt hic in textu. Non tamen obſtat præſcriptioni longiſſimi temporis, ideſt, annorum triginta, *l.ſicut 3. C.de præſcript.trig.vel quadragint.ann.* Vide *Cuiac.obſeruat.lib.*10.*cap.*12.

b *Et lex Atinia*. Legis veteris Atiniæ verba ſunt: Quod ſurreptum erit, eius rei æterna auctoritas eſto. *Gellius lib.*17.*cap.*7.

c *Inhibet vſucapionem*. Vbi lex inhibet vſucapionem, bona 1
fides poſſidenti nihil prodeſt, *l.Vbi lex 24.ff.de Vſucap.*

d *Vi poſſeſſarum*. Si tu vi me expuleris de fundi poſſeſſione, nec apprehenderis poſſeſſionem, ſed Titius in vacuam poſſeſſionem intrauerit bona fide: poteſt longo tempore capi res: quia lex Iulia, & Plautia ea demum vetuit longa poſſeſſione capi, quæ vi poſſeſſa fuiſſent: non etiam ex quibus vi quis deiectus fuiſſet. *l.ſequitur 4. §.Si tu vi, l.non ſolum 33. §.ſi dominus, ff. de vſucapionibus.*

e *Lex Iulia & Plautia*. Veteres libri, Lex Plautia, & Iulia. 2
Quod perſpicuè rectum eſt: Nàm prior fuit Lex Plautia de vi, Lege Iulia de vi. *Cuiac.hic*. Plautiam tulit M. Plautius Siluanus Tribunus plebis. Iuliam tulit C. Iulius Octauianus Auguſtus. H. In Indice Legum Romanarum, In verbo, *Plautia de vi*, & In verbo, *Iulia de vi*.

Ad §. Quòd autem dictum eſt.

Quod autem dictum eſt, furtiuarum, & vi poſſeſſarum rerum vſuca- 3
pionem per leges prohibitam eſſe, non eò pertinet, vt ne ipſe fur, quiue per vim poſſidet, vſucapere poſſit (nam his alia ratione vſucapio non competit, quia ſcilicet mala fide poſſident) ſed ne vllus alius, quamuis (a) *ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit, vſucapiendi ius habeat. Vnde in rebus mobilibus non facilè procedit, vt bonæ fidei poſſeſſori vſucapio competat. Nàm qui* (b) *ſciens alienam rem vendidit, vel ex alia cauſa tradit, furtum eius committit.*

4
a QVamuis *ab eis bona fide emerit &c.* Vide in prima nota proximè præced.§.

b *Nam qui ſciens alienam &c.* Ex principio ſeq.§. conſtat legendum eſſe; Nam qui alienam.

Ad §. Sed tamen.

Sed tamen id (a) *aliquando aliter ſe habet. Nàm ſi heres* (b) *rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depoſitam, exiſtimans hereditariam eſſe, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: quin is, qui acceperit,* (c) *vſucapere poſſit, dubium non eſt: quippe cum ea res in furti vitium non* 1 *ceciderit: cum vtique heres, qui bona fide tamquam ſuam alienauerit, furtum* (d) *non committat.*

a SEd tamen id aliquando &c. Hoc eſt, Accidit tamen aliquando vt qui alienam rem vendit, vel ex alia cauſa tradit, furtum eius non committat, & ob id in ea re bonæ fidei poſſeſſori vſucapio competat. Exempla ſequuntur in text.

b *Nam ſi heres rem defuncto commodatam &c. l. poteſt 26. ff. de Vſucap.* 2

c *Quin is, qui acceperit, vſucapere &c.* Ipſe autem heres vſucapere non poteſt, quia nec defunctus potuit. *Cuiac. hic.*

d *Furtum non committat.* Furtum enim ſine affectu furandi non committitur. *l. furtum 37. ff. de vſucap.*

Ad §. Item ſi is, ad quem.

Item ſi is, (a) *ad quem ancillæ vſusfructus pertinet, partum ſuum* (b) *eſſe credens vendiderit, aut donauerit, furtum* (c) *non committit.* 3 *Furtum enim* (d) *ſine affectu furandi non committitur.*

a ITem ſi is ad quem &c. l. poteſt 36. in fine, cum l. ſeq. ff. de vſucap.

b *Partum ſuum eſſe credens.* Iuris errore. Partus enim ancillæ ad dominum proprietatis pertinet, non ad vſufructuarium. *§. In pecudum, Inſtit. de rer. diuiſ.*

c *Furtum non committit.* Et efficit vt à poſſeſſore, qui credidit eum dominum eſſe, partus vſucapiatur. Ipſe autem fructuarius ancillæ non poteſt partum vſucapere, quia in iure errat 4 partum ſuum eſſe credens. *d. §. In pecudum, Inſtit. de rer. diuiſ.* Et in iure erranti non procedit vſucapio. *l. ſi fur 32. §. 1. ff. de vſucap.*

d *Furtum enim &c.* Furtum ſine affectu furandi non committitur. *tex. hic. §. Placuit tamen, Inſtit. de oblig. quæ ex delic. naſc. l. furtum 37. ff. de vſucap. Opponitur, l. Qui ſaccum 79. ff. de furtis.* Vbi dici-

dicitur, quod qui ſaccum habentem pecuniam ſurripuit, furti
actione etiam ſacci nomine tenetur: quamuis non ſit ei ani-
mus ſacci ſurripiendi. Reſponſio: Quod dicitur *in d. l. Qui*
ſaccum, furem non habuiſſe animum ſurripiendi ſucci, ſic de-
bet intelligi, vt referatur ad præcipuum ſcopum furis, qui pe-
cuniam per ſe ſurripere voluit: ſaccum autem per ſe quidem
& principaliter noluit furari, pecuniæ tamen aſportandæ cau-
ſa voluit auferre. Pacius Legum Conciliatarum *Cent.6.q.Vlt.* 1

Ad §. Alijs quoque.

Alijs quoque (a) *modis accidere poteſt, vt quis ſine vitio furti, rem alienam ad aliquẽ transferat, & efficiat, vt à poſſeſſore Vſucapiatur.*

a *Alijs quoque modis &c.* Veluti ſi quis aliqua exiſtimatione
deceptus, crediderit ad ſe hereditatem pertinere, quæ
ad eum non pertineat, & rem hereditariam alienauerit, *l.po-* 2
teſt 36.ff.de Vſucap.

Ad §. Quod autem ad eas res.

Quod autem (a) *ad eas res, quæ ſolo continentur, expeditiùs procedit,*
vt quis loci (b) *vacantis poſſeſſionem propter abſentiam, aut negli-*
gentiam domini, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi (c) *nan-*
ciſcatur: qui, quamuis ipſe (d) *mala fide poſſideat, quia intelligit*
ſe alienum fundum occupaſſe: tamen ſi alij bona fide accipienti tradi- 3
derit, poterit ei (e) *longa poſſeſſione res adquiri, quia neque fur-*
tiuum, neque vi poſſeſſum acceperit. Abolita (f) *eſt enim quorum-*
dam (g) *veterum ſententia, exiſtimantium etiam fundi,* (h) *locive*
furtum fieri. Et eorum, (i) *qui res ſoli poſſederint, principalibus*
(k) *conſtitutionibus proſpicitur, ne cui longa, & indubitata poſſeſſio*
auferri debeat.

a *Quod autem ad eas res &c.* Legendum eſt: Quo autem ad eas
res, quæ ſolo continentur, expeditiùs procedit, vt quis 4
loci vacantis &c. Et ſententia huius textus hæc eſt: Ex-
peditiùs procedit, vt quis rei immobilis poſſeſſionem ſine vi
nanciſcatur, quàm rei mobilis ſine furto. *Ex Cuiac.*

b *Vt quis loci vacantis poſſeſſionem &c.* Fundi alieni poteſt aliquis
ſine vi nanciſci poſſeſſionem, quæ vel ex negligentia domini
vacet, vel quia dominus ſine ſucceſſore deceſſerit, vel longo

tempore abfuerit, *l. furtum 37. ff. de Vſucap.*

c *Sine vi nanciſcatur*. Si res ſit vi poſſeſſa, licèt à prædone deinde ad bonæ fidei poſſeſſorem peruenerit, obſtat nihilominus rei vitium longi temporis præſcriptioni. *§. furtiuæ quoque, & §. quod autem dictum eſt, hoc eodem tit.*

d *Qui, quamuis ipſe mala fide &c. l. Quare 38. ff. de Vſucapionibus.*

e *Poterit ei longa poſſeſſione &c.* Sed hodie malæ fidei poſſeſſore alienante, ceſſat longi temporis præſcriptio, ſi verus dominus ignorat & ius ſuum, & alienationem factam. Spectatur ergo triginta annorum defenſio. *A. Vt ſponſal. larg. &c. collat. 9. cap. 7. A. Malæ fidei C. de præſcrip. longi temp.* 1

f *Abolita eſt enim &c. d. l. Quare 38. ff. de Vſucap.*

g *Quorumdam Veterum*. In Libro Sabini, cui titulus eſt, de furtis, ſcriptum eſt fundi quoque & ædium fieri furtum. *Gellius lib. 11. cap. 18.*

h *Fundi, locive*. Fundus integrum aliquid eſt: locus eſt portio fundi. Vide *l. locus 60. & l. fundi appellatione 211. & ibi Cuiacium ff. de Verb. ſignif.* 2

i *Et eorum qui res ſoli poſſederint*. Sic veteres libri. In alijs editionibus legitur: Et eorum vtilitati, qui res ſoli poſſident.

k *Principalibus Conſtitutionibus*. Vſucapio eſt ex duodecim tabulis, vt dixi ad principium huius tituli. Longi temporis poſſeſſio eſt ex Conſtitutionibus, vt ex hoc loco intelligitur.

Ad §. Aliquando etiam.

3

Aliquando etiam furtiua, vel vi poſſeſſa res vſucapi poteſt, veluti ſi in domini poteſtatem (a) *reuerſa fuerit. Tunc enim vitio rei purgato, procedit eius vſucapio.*

a *SI in domini poteſtatem reuerſa fuerit*. Quando autem dicatur in poteſtatem domini reuerſa, latè explicat *Paulus in l. ſequitur 4. §. quod autem, & quatuor ſeqq ff. de Vſucap.*

Ad §. Res Fiſci.

4

Res Fiſci (a) *noſtri vſucapi non poteſt: ſed Papinianus ſcripſit, bonis* (b) *vacantibus fiſco nondum nunciatis, bonæ fidei emptorem traditam ſibi rem ex his bonis vſucapere* (c) *poſſe. Et ita Diuus Pius, & Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.*

a *RES fiſci noſtri &c.* Res fiſci vſucapi non poteſt, *l. 2. C. comm. de Vſucap. l. quamuis 18. ff. de Vſucap.* Adquiritur tamen res

Fiſci

Fiſci ſpatio quadraginta annorum. *l.omnes* 4. *C. de præſcript.*30.
vel 40.*an.gl.hic*, in verbo, *non poteſt.*

b *Bonis vacantibus*. Bona vacantia ſunt ea, quæ illius fuerunt,
cui neque heres, neque bonorum poſſeſſor extat, *l.* 1. §.*Diuus*
Pius ff.de Iure fiſci.

c *Vſucapere poſſe*. Vſucapere ex ſententia Iuſtiniani eſt diutina
ſiue longa poſſeſſione capere, *l.quamuis* 18. *ff. de vſucap.* Opus
autem hac in re fuit reſcriptis: quoniam ipſo iure bona va- 1
cantia ad fiſcum pertinent. Non tamen in patrimonio Fiſci
eſſe videntur, antequàm nunciata & confiſcata ſint. *Cuiac.hic.*

Ad §. Nouiſſimè.

Nouiſſimè (a) *ſciendum eſt, rem talem eſſe debere, vt in ſe non habeat vitium, vt à bonæ fidei emptore vſucapi poſſit, vel qui ex alia iuſta cauſa poſſidet.*

2

a NOuiſſimè ſciendum eſt &c. In hoc §. generaliter concluditur. Rem talem eſſe debere, vt in ſe non habeat vitium, vt ab eo, qui ex iuſta cauſa bona fide poſſidet, vſucapi poſſit.

Ad §. Error.

Error autem (a) *falſæ cauſæ vſucapionem non parit: veluti ſi quis* (b)
cum non emerit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat: vel cum ei donatum 3
non fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

a E*Rror autem falſæ cauſæ*. Cauſa eſt poſſeſſionis, ſiue traditionis titulus.

b *Veluti ſi quis cum non emerit &c.* Quod vulgò traditum eſt,
cum, qui exiſtimat ſe quid emiſſe, nec emerit, non poſſe pro
emptore vſucapere: hactenus verum eſſe ait Africanus, ſi nul-
lam iuſtam cauſam eius erroris emptor habeat. Nam ſi fortè
ſeruus vel procurator, cui emendam rem mandaſſet perſua- 4
ſerit ei, ſe emiſſe, atque ita tradiderit: magis eſſe, vt vſuca-
pio ſequatur, *l. Quòd vulgò* 11.*ff.pro emptore.*

c *Vel cum ei donatum non fuerit &c. Paulus in l.*1. *ff.pro donato.* Pro donato is vſucapit: cui donationis cauſa res tradita eſt: nec ſufficit opinari, ſed & donatum eſſe oportet.

Ad

Ad §. Diutina poſſeſſio.

Diutina (a) *poſſeſſio, quæ prodeſſe cœperat defuncto, & heredi* (b) *& bonorum poſſeſſori continuatur, licet ipſe ſciat* (c) *prædium alienum. Quòd ſi ille initium iuſtum non habuit, heredi & bonorum poſſeſſori, licet ignoranti, poſſeſſio* (d) *non prodeſt. Quod noſtra* (e) *Conſtitutio ſimiliter & in* (f) *vſucapionibus obſeruari conſtituit, vt* 1
tempora continuentur.

a D*iutina poſſeſſio &c.* Prædium quis alienum bona fide, & ex iuſta cauſa poſſedit per quinquennium continuum inter præſentes, & poſteà mortuus eſt. Diutina poſſeſſio, quæ prodeſſe cœperat defuncto, & heredi & bonotum poſſeſſoti continuatur, licet ipſe ſciat prædium alienum eſſe. Et ideò ſi heres, aut bonorum poſſeſſor per quinquennium alterum continuum inter præſentes prædium poſſideat, ita illud habebit, 2
vt auferri ab eo non poſſit.

b *Et heredi & bonorum poſſeſſori continuatur*, Cœptam quoque vſucapionem à defuncto, poſſe & ante aditam hereditatem impleri, conſtitutum eſt, *l. cœptam* 40. *ff. de vſucapionibus*.

c *Licet ipſe ſciat &c.* Iure ciuili continuatio poſſeſſionis non impeditur heredis ſcientia, *l. heres eius* 43. *ff. de Vſucap.* Noſtris enim videtur legibus vnam quodammodo eſſe perſonam heredis, & eius, qui in eum tranſmittit hereditatem. *A. de Iure Iur. à mor. præſt. in fine princ.* 3

d *Poſſeſſio non prodeſt*. Cum exordium rei bonæ fidei ratio non tueatur, & heres in ius omne defuncti ſuccedat, *l. cum hæres* 11. *ff. de diuerſ. & temp. præſcrip.*

e *Quod noſtra Conſtitutio. l. Vnica C. de Vſucap. transform.*

f *In Vſucapionibus*. Rerum ſcilicet mobilium.

Ad §. Inter Venditorem.

Inter (a) *Venditorem quoque & emptorem coniungi tempora, Diui* 4
Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

a I*Nter Venditorem &c.* Tempus, quo venditor, antequàm venderet, poſſedit, emptori ad vſucapionem prodeſt. *l. Id tempus* 14. *ff. de Vſucap. l.* 2. *§. penult. ff. pro emptore*. Non tamen prodeſt emptori ad vſucapionem bona fides venditoris. Si enim

Digitized by Google

enim eam rem, quam pro emptore vſucapiebas, ſcienti mihi alienam eſſe, vendideris: non capiam vſu. *l. 2. §. Si eam rem ff. pro emptore.*

Ad §. Edicto Diui Marci.

Edicto (a) *Diui Marci cauetur, cum, qui* (b) *à Fiſco rem alienam*
emit, ſi poſt venditionem quinquennium (c) *præterierit, poſſe domi-* 1
num rei per exceptionem repellere. Conſtitutio (d) *autem diuæ me-*
moriæ Zenonis benè proſpexit ijs, qui à fiſco per venditionem, aut
donationem, vel alium titulum aliquid accipiunt, vt ipſi quidem
ſecuri ſtatim fiant, & victores exiſtant, ſiue experiantur, ſiue con-
ueniantur. Aduerſus autem ſacratiſſimum (e) *ærarium vſque ad* (f)
quadriennium liceat intendere ijs, qui pro dominio, vel hypotheca
earum rerum, quæ alienatæ ſunt, putauerint ſibi quaſdam compete-
re actiones. Noſtra autem diuina (g) *Conſtitutio, quam nuper pro-*
mulgauimus, etiam de ijs qui à noſtra, vel venerabilis Auguſtæ domo 2
aliquid acceperint, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus alienationibus præ-
fata Zenoniana Conſtitutione continentur.

a E *Dicto Diui Marci &c.* Edictum hoc neceſſarium erat ijs, qui minore tempore, quàm quinquennio, domini eius, quod emerant, fieri non poterant: veluti, quia fortè furtiuum erat. *Theoph. hic.* Erant tamen edicto Diui Marci res Minorum exemptæ, *l. vlt. C. Si aduerſ. fiſc.*

b *Qui à Fiſco.* Vendente vt ſuam. 3

c *Quinquennium præterierit.* Intra quinquennium re euicta, emptor pretium a fiſco conſequi potuit. *Cuiac. hic.*

d *Conſtitutio autem. l. 2. C. de quadrien. præſcrip.*

e *Sacratiſſimum ærarium.* Ærarium differt à fiſco ſic, vt illud
populi, hic principis dicatur. Plinius in Panegyrico Traiani:
At fortaſſe non eadem ſeueritate fiſcum, qua ærarium cohi-
bes? imò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quàm
de publico credis: Interdum tamen ærarium & fiſcus pro eo-
dem vſurpantur, vt in hoc §. *& in l. Edicto Diui Marci 13. ff. de* 4
Iure fiſci.

f *Vſque ad quadriennium.* Neque tamen Reipublicæ cauſa abſentibus, neque alijs maioribus ad titulum in integrum reſtitutionis pertinentibus, præſcriptionem quadriennij poſt factam à fiſco venditionem obeſſe poſſe manifeſtum eſt, *l. Neque Reipublicæ 5. C. de reſtit. milit.*

g *No-*

Digitized by Google

g *Noſtra autem Diuina Conſtitutio &c.* Idem, quod Zenonis Conſtitutio in fiſcalibus alienationibus introduxit, ſtatuit Iuſtinianus in alienationibus rerum proprij patrimonij factis ab Imperatore, vel ab eius coniuge, *l.vlt.C.de quadrien.præſcrip.*

De Donationibus.

TITVLVS VII. 1

Eſt & (a) alind genus adquiſitionis donatio. Donationum autem duo ſunt genera: mortis cauſa, & non (b) mortis cauſa.

a EST *& aliud genus &c.* In hoc titulo alius modus præſcribitur quo ſingularum rerum dominium IureCiuili adquiritur, donatio ſcilicet: quamuis enim traditio ex cauſa donationis Iure gentium transferat rei dominium. *§.per traditionem Inſt. de rer. diuiſ.* Modus tamen acquirendi dominij Iure Ciuili hic conſtituitur donatio, quatenus ſecundum eiuſdem Iuris informationem, olim nonniſi mancipatione, ſeu ſtipulatione, & traditione perficiebatur. *Coru.hic.* 2

b *Et non mortis cauſa.* Quæ inter viuos appellatur. *§.Aliæ autem donationes, hoc tit.*

Ad §. Mortis cauſa.

3

Mortis cauſa (a) donatio eſt quæ propter mortis fuit ſuſpicionem, cum quis ita donat, vt ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is, qui accepit. Sin autem ſupcruixiſſet (b) is, qui donauit, reciperet: vel ſi eum donationis (c) pœnituiſſet, aut prior deceſſerit is, cui donatum ſit. Hæ mortis cauſa donationes ad exemplum legatorum redactæ ſunt per (d) omnia. Nàm cum prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis, an legati inſtar eam obtinere oporteret, & vtriuſque cauſæ quædam habebant inſignia, & alij (e) ad aliud genus eam retrahebant: à nobis conſtitutum eſt, vt per omnia (f) ferè legatis connumeretur, & ſic procedat, quemadmodum noſtra (g) Conſtitutio eam formauit. Et in ſumma, mortis cauſa (h) donatio eſt, cum magis ſe quis velit habere, quàm eum, cui donat: magiſque eum, cui donat; quam heredem ſuum. ſic & apud Homerum Telemachus donat, Piræo; 4

Πείραι, *&c. Ideſt,*

Piræe

Piræ, incertus quoniam rerum exitus harum eſt,
Si tacita incautum ſtolidi me fortè necare
Morte Proci poterunt, & opes vexare paternas,
Hæc ego te malo, quam illorum quempiam habere.
Sin ego eos iuſta meritos affecero clade,
Tum mihi tu lætoreddes illa omnia lætus.

a MOrtis cauſa donatio eſt &c. Tres ſunt ſpecies mortis cauſa donationum. Vna, cum quis nullo præſentis periculi metu conterritus, ſed ſola cogitatione mortalitatis donat. Alia, cum quis imminente periculo commotus ita donat, vt ſtatim fiat accipientis. Tertia, ſi quis periculo mortis non ſic det, vt ſtatim faciat accipientis: ſed tunc demum, cum mors fuerit inſecuta. *l.2.ff.de mort.cauſ. donat.* 1

b *Superuixiſſet*. Superuiuere, nunc ſaluum euadere: alias ſuperuiuere eſt ſuperſtitem alicui viuere. *Ex Cuiac.hic*.

c *Vel ſi eum donationis pœnituiſſet.* Vbi ità donatur mortis cauſa, 2
vt nullo caſu reuocetur: perinde haberi debet donatio,atq;alia quæuis inter viuos. *l. Vbi ita 27.ff. de mortis cauſa donationibus*.

d *Per omnia*. Ferè, vt ſequitur in textu.

e *Et alij ad aliud genus &c.* Alij inter vltimas voluntates eam poſuerunt & legatis aggregandam eſſe cenſuerunt: alij autem inter donationes, quæ inter viuos conſiſtunt, eam poſuerunt *l. vlt.C. de donat. cau. mort.*

f *Vt per omnia ferè legatis connumeretur*. Ei poteſt mortis cauſa donari, cui poteſt legari *l. Senatus 35. in princ. ff. de mort. cau.* 3
don. In donationibus cauſa mortis, vt in legatis, quinque teſtes debent adhiberi, *l. vlt. C. de donat. cau. mort. l. vltima §. vltimo C. de Codicillis*. Et legatarijs, & donatarijs cauſa mortis ſubſtitui poteſt, *l. vt heredibus 51. ff. de legatis 2.* Data legata poſſunt adimi, & etiam donationes cauſamortis poſſunt reuocari, *tex. hic l. datum legatum 17. C. de legatis*. Sicut legata non inſinuantur apud acta, ita nec donationes cauſa mortis requirunt inſinuationem apud acta, *d.l. vlt. C.de donat.*
cau. mort. In eis etiam habet locum Falcidia *l. Si mortis 5. C. ad* 4
leg.Falcid. Et iusaccreſcendi *l.vnica §.hæc autem omnia C.de Caduc.tol.* Nec præſtantur niſi deducto ære alieno *l. Etſi debitor 17. ff.de mort.cau.don.* Et omnes effectus legatorum habent; ita vt quodcunque in legatis iuris eſt, id in mortis cauſa donationibus ſit accipiendum *d.l.vlt.C.de don.cau. mort.& l.Illud 37.ff.eodem* Cauſæ autem, propter quas Iuſtinianus hic in textu dixit

Ee dona-

Digitized by Google

donationes cauſa mortis per omnia ferè legatis connumerari, apud Accurſium hoc eodem loco relatæ ſunt.

g *Noſtra Conſtitutio. Hæc eſt l.vlt.C.de donat. cau.mort.*

h *Mortis cauſa donatio eſt &c. l. 1. ff. de mortis cauſa donationibus.*

Ad §. Aliæ autem donationes.

Aliæ autem donationes ſunt, quæ ſine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos appellamus: quæ non (a) *omninò comparantur legatis, quæ ſi fuerint perfectæ, temere* (b) *reuocari non poſſunt. Perficiuntur* (c) *autem, cum donator ſuam voluntatem ſcriptis, aut ſine ſcriptis manifeſtauerit. Et ad exemplum* (d) *venditionis, noſtra* (e) *Conſtitutio eas etiam in ſe habere neceſſitatem* (f) *traditionis voluit: vt etiam ſi non tradantur, habeant pleniſſimum, & perfectum robur, & traditionis neceſſitas incumbat donatori. Et cum retrò Principium* (g) *diſpoſitiones inſinuari* (h) *eas actis interuenientibus volebant, ſi maiores fuerant ducentorum ſolidorum: Conſtitutio* (i) *noſtra eam quantitatem vſque* (k) *ad quingentos ſolidos ampliauit, quam ſtare etiam ſine inſinuatione ſtatuit. Sed & quaſdam donationes inuenit, quæ penitus* (l) *inſinuationem fieri minimè deſiderant, ſed in ſe pleniſſimum habent firmitatem. Alia inſuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus: quæ omnia ex noſtris* (m) *conſtitutionibus, quas ſuper his expoſuimus, colligenda ſunt. Sciendum eſt tamen, quòd & ſi pleniſſimæ ſint donationes, ſi tamen ingrati exiſtant homines, in quos beneficium collatum eſt, donatoribus* (n) *per noſtram* (o) *Conſtitutionem licentiam præſtitimus certis ex* (p) *cauſis eas reuocare: ne qui ſuas res in alios contulerunt, ab his quandam patiantur iniuriam, vel iacturam, ſecundùm enumeratos in Conſtitutione noſtra modos.*

1 2 3

a QVæ non omninò &c. In quibuſdam libris legitur: Quæ omninò non comparantur legatis.

b *Temerè reuocari non poſſunt.* Temerè inquit Iuſtinianus, quia ex iuſtis cauſis poſſunt donationes, & ſi pleniſſimæ ſint, reuocari vt videbimus infrà eodem. In verſiculo, ſciendum. 4

c *Perficitur autem &c* Donatio inter viuos ſola voluntatis teſtatione perficitur, *l. Si quis argentum 35. §. Sin autem Cod. de donat.*

d *Et ad exemplum venditionis.* Non tamen ad exemplum venditoris donatur tenetur de euictione, *l. Ariſto 18. §. vlt. ff. de donat.*

No-

e *Noſtra Conſtitutio. d. l. ſi quis argentum 35. §. Sin autem C. de donat.*

f *Neceſſitatem traditionis. Iuſtinianus in d. l. ſi quis argentum 35. §. Sin autem, addidit, omnimodo.* Neceſſitatem igitur impoſuit ſimplicem & abſolutam. *Cuiac. hic.* Et ſi quidem ſtipulatio donationi inſerta ſit, ex eius auctoritate compellitur donator ad traditionem faciendam. Sin verò ſtipulatio ſit prætermiſſa, *ex d. l. Iuſtiniani* neceſſitas traditionis donatori imponitur *d. §. Sin autem* Ipſius tamen ratio habenda eſt, ne egeat. *l. Inter eos 19. §. vlt. ff. de re Iud.* 1

g *Et cum retro Principium diſpoſitiones. Vt Theodoſij l. vlt. C. Theod de ſponſal. & ante nup. don.*

h *Inſinuari eas &c.* Donationem inſinuare actis interuentibus eſt publicare: & notam facere donationem coram magiſtratu, actis adhibitis *Borch. hic ſub num. 7.* Non eſt autem neceſſarium in donationibus, quæ actis inſinuantur, teſtes adhibere. Nam ſuperfluum eſt priuatum teſtimonium, cum publica monumenta ſufficiant *l. In donationibus 31. C. de donat.* Et etiam poſt donationem factam poteſt fieri inſinuatio per textum in *l. vlt. §. Similique modo C. de donat. ant. nup.* 2

i *Conſtitutio noſtra, l. ſi quis pro redemptione 36. §. cæteris C. de donat.*

k *Vſque ad quingentos ſolidos &c.* Primùm vſque ad trecentos, *l. Sancimus 34. in princ. C. de donat.* Deinde vſque ad quingentos *l. ſi quis pro redemptione 36. § cæteris C. eodem* Si quid autem, ſine inſinuatione, ſupra legitimam definitionem fuerit donatum, hoc quod ſuperfluum eſt, tantummodo non valet: reliqua 3 verò quantitas, quæ intra legis rerminos conſtituta eſt in ſuo robore perdurat quaſi nullo penitus alio adiecto, *d. l. Sancimus 34. §. Si quid autem, & dicta l. ſi quis pro redemptione 36. §. cæteris C. de donat.* De ſolidis autem, vide notata ſuprà *in. tit. de Atil. tut. ad §. nos autem, in verbo*, vſque ad quingentos ſolidos.

l *Quæ penitus inſinuationem &c.* Quædam ſunt donationes, quæ, licet quingentorum ſolidorum ſummam excedant, inſinuationem fieri minimè deſiderant: vt ſi pro redemptione captiuorum donetur, vel ſi magiſtri militum res mobiles, vel ſeſe 4 mouentes donent militibus, vel ſi donetur pro refectione domus incendio vel ruina corruptæ, *l. Si quis pro redemptione 36. C. de donat.* Idem eſt ſi Princeps donet, vel ei donetur. *Nouella 52. cap. 2.*

m *Ex noſtris Conſtitutionibus. l. illam ſubtilem 33. & quatuor ſequentibus C. de donat.*

Digitized by Google

n *Donatoribus*. Non tamen donatorũm ſucceſſoribus, *l. vlt.* *§. vlt. C. de reuoc. donat.*

o *Per noſtram Conſtitutionem d. l. vl. C. de reuoc. donat.*

p *Certis ex cauſis*. Donationes legitimè factæ, firmæ illibateque manent, ſi non donationis acceptor ingratus circa donatorem inueniatur, ita vt iniurias atroces in eum effundat, vel manus impias inferat, vel grauem iacturam faciat ſubſtantiæ donatoris, vel vitæ periculum aliquod ei intulerit, vel 1
conuentiones donationi impoſitas minime implere voluerit. *d. l. vlt. C. de reuoc. donat.*

Ad §. Eſt & aliud genus.

Eſt & aliud (a) *genus inter viuos donationum, quod veteribus quidem prudentibus penitùs erat incognitum, poſtea autem à Iunioribus Diuis Principibus introductum eſt, quod ante nuptias vocabatur: & tacitam in ſe conditionem habebat, vt tunc ratum eſſet, cùm matri-* 2
monium fuerit inſecutum. Ideòque ante nuptias appellabatur, quòd ante matrimonium efficiebatur, & nunquam poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem Diuus Iuſtinus (b) *pater noſter, cùm augeri dotes & poſt nuptias fuerat permiſſum, ſi quid tale eueniret, etiam ante nuptias augeri donationem conſtante matrimonio, ſua* (c) *Conſtitutione permiſit. Sed tamen nomen inconueniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, & conſequentia nomina rebus eſſe ſtudentes,* 3
conſtituimus, (d) *vt tales donationes non augeantur tantùm, ſed & conſtante matrimonio initium accipiant; & non ante nuptias, ſed propter nuptias vocentur: & dotibus in hoc* (e) *exæquentur, vt quemadmodum dotes conſtante matrimonio, nonſolùm augentur, ſed etiam fiunt, ita & iſtæ donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, nonſolùm antecedant matrimonium, ſed eo etiam contracto augeantur & conſtituantur.*

a EST *& aliud genus &c. In hoc §. declarat Iuſtinianus donationem* 4
propter nuptias. Donatio propter nuptias ea eſt, quam mariti, vel pro his alij, nuptiarum cauſa faciunt vxoribus, quaſi in compenſationem dotis, ſiue ante nuptias, ſiue nuptijs conſiſtentibus. Et quando hæc donatio fit ante nuptias, tacitam in ſe conditionem habet, vt tunc rata ſit, cum matrimonium fuerit inſequutum, *vt hic in textu*. Sic etiam ſtipulatio & acce-

acceptilatio dotis cauſa facta habet in ſe conditionem hanc, ſi nuptiæ fuerint ſequutæ. *l.ſtipulationem 22. l. promittendo 42. l.licèt 44. ff. de Iure dotium. l. Item 4. §.Huius rei ff. de pactis. Et ex Nouella* 119. *cap.*1. Donatio propter nuptias, cuiuſcunque ſit quantitatis, non eget inſinuatione, nec ex parte mulieris, nec ex parte viri: quod ita emendat *Nouella* 127. *cap.*2. vt egeat inſinuatione ex parte viri, ideſt, quatenus pro rata donationis propter nuptias vir lucrum captat ex dote, non ex parte mu- 1
lieris. *Cuiac. in d. Nouella* 119. *in princ.*

b *Diuus Iuſtinus pater noſter.* Fuit Iuſtinianus Iuſtini Maioris ex ſorore nepos: Sed eundem Iuſtinum patrem appellat, quòd ab eo adoptatus eſſet,

c *Sua Conſtitutione. l.Si conſtante* 19. *C. de donat. ant. nupt.*

d *Conſtituimus. l.Cum multæ* 20. *C.de donat. ante nupt.*

e *Et dotibus in hoc exæquentur.* Hodie æqualitas omninò ſeruanda eſt in dote & donatione propter nuptias, tam in Conſtitutione, quàm præſtatione vtriuſque, & in augumento, & in 2
lucris exinde prouenturis. *Nouella* 97. *cap.*1. *&* 2. *A.. æqualitas C. de pactis conuentis.* Et ſicut maritus fit dominus dotis, ſic vxor donationis propter nuptias: vſumfructum tamen habet maritus, ne accidat matrimonij oneribus dotem non ſeruire. Et ſicut dos vxori, ſic & talis donatio redditur viro, ſoluto matrimonio. Neque inutilis eſt propternuptialis donatio, ex ea enim conſulitur mulieri ſoluto matrimonio, ſi res dotales non exiſtant. *Ex gl. hic* in verbo *Exæquentur*. De conſuetudine tamen hæc donatio, præſertim quoad æqualitatem, hodie non 3
eſt in vſu. Vide *gl. in d. A. æqualitas*, in verbo, *pari C. de pactis conuentis.*

Ad §. Erat olim.

Erat olim & alius modus ciuilis adquiſitionis per ius adcreſcendi, quod eſt tale: Si communem ſeruum habens aliquis cum Titio, ſolus ei libertatem impoſuit, vel vindicta, (a) *vel teſtamento: eo caſu pars eius amittebatur, & ſocio* (b) *adcreſcebat. Sed cùm peſſimum fue-* 4
rat exemplo, & libertate ſeruum defraudari, & ex ea humanioribus quidem dominis damnum inferri, ſeuerioribus autem dominis lucrum adcreſcere, hoc quaſi inuidia plenum, pio remedio per noſtram Conſtitutionem (c) *mederi neceſſarium duximus: & inuenimus viam, per quam, & manumiſſor, & ſocius eius, & qui libertatem accepit, noſtro beneficio fruatur, libertate cum effectu procedente (cuius fa-*

uore

uore, & antiquos legiſlatores multa etiam contra (d) *communes regulas ſtatuiſſe manifeſtum eſt) & eo, qui eam impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudente, & ſocio indemni conſeruato, pretiumque ſerui ſecundum partem dominij, quod* (e) *nos definiuimus, accipiente.* (f)

a VEL *vindicta, vel teſtamento.* Vel cenſu. Si inter amicos eum manumiſerit, pleriſque placet eum nihil egiſſe. *Vlpia-* 1
nus in frag. tit. de libertis, §. Ciues Romani, & §. Communem ſeruum. De his autem modis manumittendi vide notata ſuprà in *tit. de Libertinis, ad §. Multis autem modis, & ad §. Libertinorum autem.*

b *Et ſocio adcreſcebat.* Nàm ex parte liber, ex parte ſeruus eſſe non poterat.

c *Per noſtram Conſtitutionem. l. 1. C. de commun. ſer. man.*

d *Multa etiam contra communes regulas. l. Generaliter 24. §. Si quis tutorem. ff. de fideicom. libert. Vbi Vlpianus ait,* Non ignotum eſſe, quod multa contra iuris rigorem pro libertate ſint con- 2
ſtituta.

e *Quod nos definiuimus. In d. l. 1. §. Ne autem, & ſeq. C. de communi ſer. man.*

f *Accipiente.* A manumiſſore. *Theoph. hic.*

Quibus alienare (*a*) licet, vel non.

TITVLVS VIII. 3

Accidit (b) *aliquando, vt qui dominus rei ſit, alienare non poſſit: & contrà, qui dominus non ſit, alienandæ rei poteſtatem habeat. Nàm dotale* (c) *prædium maritus* (d) *inuita muliere per legem* (e) *Iuliam prohibetur alienare, quamuis* (f) *ipſius ſit dotis cauſa ei datum: quod nos, legem Iuliam corrigentes, in meliorem ſtatum* (g) *deduximus. Cum enim lex in ſolis tantummodò rebus locum habebat, quæ Italicæ fuerant: & alienationes inhibebat, quæ inuita muliere fiebant, hypothecas* (h) *autem earum rerum, etiam volente ea, vtrique* (i) *remedium impoſuimus, vt & in eas res, quæ in prouinciali ſolo po ſitæ* 4
ſunt, interdicta ſit alienatio, vel obligatio: & neutrum eorum, neque conſentientibus (k) *mulieribus procedat, ne ſexus muliebris* (l) *fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum conuerteretur.*

a QVibus alienare &c. Superioribus titulis nonnulla de acquirendo rerum dominio Iure gentium, vel Ciuili tradita

dita ſunt: Verùm quia dominia rerum vt plurimum non acquiruntur, niſi res ab aliquo alienentur: Ideò nunc ſubijcitur titulus, Quibus alienare licet, vel non, Hoc loco, Alienatio eſt omnis actus per quem dominium transfertur, vt in *l.1. C. de fundo dotali.*

b *Accidit aliquando &c.* Regulariter, Qui dominus rei eſt, alienare poteſt, *§.Per traditionem Inſt. de rer. diuiſ.* Et contrà, Qui dominus non eſt, rem alienare non poteſt *l.cùm à matre 14. C.de rei vindic.* Accidit tamen aliquando, vt qui dominus rei ſit, alienare non poſſit. Et contrà, qui dominus non ſit, alienandæ rei poteſtatem habeat, vt in hoc titulo Imperator explicat. 1

c *Nàm dotale prædium.* Inæſtimatum, quod & dotale propriè nuncupatur. *l.vnica §.In fundo C. de rei vxor. act.* Nàm æſtimatum quod fuit ab initio, etiam ſi poſtea conuenerit vt idipſum reſtituatur, etiam hodie alienari poteſt volente vxore *l.vlt.ff.de pact. dot. l.æſtimatis 51. ff. ſol. mat. Cuiacus hic.* Si modò maritus ſit ſoluendo. Dotale autem prædium accipere debemus, tam vrbanum, quàm ruſticum. *l.dotale prædium 13. in princ. ff.de fun. dot.* Quòd ſi res dotales ſint mobiles, poſſunt à marito, qui ſoluendo eſt, alienari, per *textum in l. 1. C. de ſeruo pig. dat. manumiſ.* 2

d *Maritus.* Lex Iulia, quæ dotali prædio proſpexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare, pleniùs interpretanda eſt: vt & de ſponſo idem iuris ſit, quod de marito *l. lex Iula 4. ff. de fundo dotali*: tunc enim prædium eſt quaſi dotale. Et etiam fundus dotali ſeruo legatus ad Legem Iuliam pertinet, quaſi dotalis *l.fundus 3. ff.de fundo dotali.* 3

e *Per legem Iuliam.* De adulterijs. *Paulus Recept.Sent. lib.2.tit. de dotibus.* Quæ lata eſt à Diuo Auguſto *l.1.ff.ad leg.Iul.de adult.* Hoc tamen caput legis Iuliæ, quo cauetur, ne dotale prædium maritus inuita vxore alienet, vulgò Lex Iulia de fundo dotali appellatur.

f *Quamuis ipſius ſit.* Eſt quidem maritus rei dotalis dominus ſubtili fictione legum, ſed naturaliter vxor domina eſt *l. In rebus 30. C. de Iure dotium. l.quamuis 78. ff. eodem.* 4

g *In meliorem ſtatum deduximus. l.Vnica §.Et cum lex Iulia C.de rei vxor. act.*

h *Hypothecas autem earum &c.* Ideò lex Iulia prædij dotalis alienationes inhibebat, quæ inuita muliere fiebant, hypothecas autem, etiam volente ea: quia facilius conſentit mulier hypothecæ, quàm alienationi. *Theoph. hic.*

i *Veri-*

i *Vtrique remedium impoſuimus &c. d.l.Vnica §.Et cum lex Iulia C. de rei vxor act.*

k *Neque conſentientibus mulieribus procedat*. Iure Ciuili adeò interdicta eſt alienatio, vel obligatio prædij dotalis, vt neutrum eorum, neque conſentientibus mulieribus cum iuramento procedat. Eodem enim Iure nullius momenti eſt iuramentum, quod contra legis diſpoſitionem eſt interpoſitum *l. non
dubium* 5. *C. de legebus*. Sed Iure Canonico mulieres conſen- 1
tientes cum iuramento dictæ alienationi, vel obligationi, ſeruare debent huiuſmodi iuramenta, ſine vi & dolo ſpontè præſtita, cum in alterius præiudicium non redundent, nec obſeruata vergant in diſpendium ſalutis æternæ *cap. cum contingat* 28. *de Iure iurando, & cap.2. eod. tit. in 6.*

l *Ne ſexus muliebris fragilitas &c.* Ne mulier fragilitate naturæ ſuæ in repentinam deducatur inopium *dicta l.Vnica. §. Cum autem C. de rei vxor. act.*

Ad §. Contrà autem. 2

Contrà autem creditor pignus ex pactione, quamuis eius (a) *ea res non ſit, alienare* (b) *poteſt. Sed hoc forſitam ideò videtur fieri, quòd voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, qui ab initio* (c) *contractus pactus eſt, vt liceret creditori pignus vendere, ſi pecunia non ſoluatur. Sed ne creditores ius ſuum perſequi impedirentur, neque debitores temerè ſuarum rerum dominium amittere viderentur, noſtra* (d) *Conſtitutione conſultum eſt, & certus modus impoſi-* 3
tus eſt, per quem pignorum diſtractio poſſit procedere, cuius tenore vtrique parti creditorum & debitorum, ſatis, abundeque prouiſum eſt.

a *Qvamuis eius ea res non ſit*. Manet enim pignus in dominio debitoris *l. reſcriptum eſt* 12. *in princ. ff. de diſtract. pignor. l. pignus* 8. *C. de pignor. act.*

b *Alienare poteſt*. Hoc eſt, poteſt dominium transferre in
alium, quamuis ipſe dominium non habeat *l. voluntate credito-* 4
ris 10. *§. vlt. ff. Quib. mod. pig. vel hypot. ſol. l. non eſt nouum* 46. *ff. de acquir. rer. dom.*

c *Qui ab initio contractus*. Siue poſteà *l. Si conuenerit* 4. *ff. de pignor. act.*

d *Noſtra Conſtitutione*. *In l. vlt. C. de Iure dom. impet.* Huius Conſtitutionis ſumma hæc eſt, Si cautum eſt quemadmodum

debeat

debeat pignus diſtrahi: pactiones ſunt ſeruandæ. Si de hoc nulla pactio interceſſerit: interpellandus eſt debitor, vt ſoluat, qui ſi ceſſauerit per biennium, ex denunciatione, ſi creditum ſit liquidum, vel ſi illiquidum, ex ſententia numerandum, poteſt pignus vendi. Et ſi non inueniatur emptor, rurſus denunciabitur debitori vt pignus intra certum tempus luat, qui ſi ceſſauerit, impetrabit ſibi creditor ius dominij: ita tamen vt
1 poſt dominij adiectionem poſſit debitor intra biennium, ſi debitum cum omni damno, & intereſſe creditori offerat, pignus luere. *Videte dictam l. vlt.* quia in ea pleniùs de hac materia tractatur. Et notate, quod ſi conuentum ſit, ne pignus diſtrahatur, diſtrahi non poteſt, niſi trina denunciatione præmiſſa; & biennio poſtea, ex denunciatione, vel ex ſententia vt ſupra numerando, expectato. *l. ſi conuenerit* 4. & ibi *gl.* in verbo, *Niſi ei ff. de pignor. act.*

Ad §. Nunc admonendi. 2

Nunc (a) *admonendi ſumus, neque pupillum, neque pupillam, vllam rem ſine tutoris auctoritate alienare poſſe. Ideòque ſi mutuam pecuniam ſine tutoris auctoritate alicui dederit, non contrahit obligationem, quia pecuniam* (b) *non facit accipientis. Ideòque numi vindicari poſſunt, ſicubi extent. Sed ſi numi, quos mutuò minor* (c) *dederit, ab eo, qui accepit, bona fide* (d) *conſumpti ſunt, condici* (e) *poſſunt: ſi mala* (f) *fide, ad exhibendum* (g) *de his agi poteſt.*
3 *At ex contrario, omnes res pupillo, & pupillæ ſine tutoris auctoritate rectè* (h) *dari poſſunt. Ideòque ſi debitor pupillo ſoluat, neceſſaria eſt* (i) *debitori tutoris auctoritas: alioquin* (k) *non liberabitur. Sed hoc etiam euidentiſſima ratione ſtatutum eſt in Conſtitutione,* (l) *quam ad Cæſarienſes* (m) *aduocatos ex ſuggeſtione Triboniani viri eminentiſſimi, quæſtoris* (n) *ſacri palatij noſtri, promulgauimus; qua diſpoſitum eſt, ita licere tutori, vel curatori debitorem pupillarem* (o) *ſoluere, vt priùs iudicialis* (p) *ſententia ſine omni* (q) *damno celebrata, hoc permittat. Quo ſubſecuto, ſi &*
4 *iudex pronunciauerit, & debitor ſoluerit, ſequatur huiuſmodi ſolutionem pleniſſima* (r) *ſecuritas. Sin autem aliter, quàm diſpoſuimus, ſolutio facta fuerit, pecuniam autem ſaluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior* (ſ) *ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſummam petat, per exceptionem* (t) *doli mali poterit ſubmoueri. Quòd ſi aut malè conſumpſerit, aut furto amiſerit: nihil proderit debitori doli mali exceptio, ſed nihilominus damnabitur: quia temerè, ſine tuto-*

Digitized by Google

ris (u) auctoritate, & non ſecundùm noſtram diſpoſitionem ſoluerit. Sed ex diuerſo, (x) pupilli, vel pupillæ ſoluere ſine tutoris auctoritate non poſſunt: quia id, quod ſoluunt, non fit accipientis: cùm ſcilicet nullius rei alienatio eis ſine tutoris auctoritate conceſſa ſit.

a NVnc admonendi &c. Martianus *in l. pupillus* 11. *ff. de acquir. rer. dom.* Pupillus alienare nullam rem poteſt, niſi præſente tutore auctore: ac ne poſſeſſionem quidem, quæ eſt naturalis, vt Sabinianis viſum eſt. Quæ ſententia vera eſt. 1

b *Quia pecuniam non facit accipientis.* Bona ratio. Nàm appellata eſt mutui datio ab eo, quòd de meo tuum fit. Et ideò ſi tuum non fiat: non naſcitur obligatio. *l.* 2. *§. appellata ff. de rebus creditis.*

c *Minor.* Hoc loco, minor, pro pupillo accipitur.

d *Bona fide conſumpti ſunt.* Ideſt, eo, qui mutuum accepit, exiſtimante adultum eſſe, qui mutuum dabat. *Theoph. hic.*

e *Condici poſſunt.* Si pupillus ſine tutoris auctoritate crediderit: conſumpta bona fide pecunia, condictionem habet *Text. hic l. non omnis* 19. *§. Si pupillus ff. de rebus creditis.* Tunc igitur certi condictione repetitur pecunia quaſi mutua, tum propter bonam fidem eius, qui accepit, tum propter pupilli vtilitatem qui rei vindicatione, & ad exhibendum actione deficitur in propoſita ſpecie. *Baro. hic.* 2

f *Si mala fide.* Ideſt, ab eo, qui pupillum eſſe ſciuit, à quo mutuum accepit. *Theoph. hic.*

g *Ad exhibendum de his agi poteſt.* Ad exhibendum actione non tantum is qui poſſidet, ſed etiam is tenetur; qui dolo fecit quo minus exhiberet. *l. ad exhibendum* 5. *C. ad exhib.* Immò, qui mala fide conſumpſit, etiam in rem actione tenetur, quia pro poſſeſſore habetur, *l. ſin autem* 28. *§. Sed & is ff. de rei vindic. l. qui dolo* 174. *ff. de reg. Iur.* Sed in rem vtilis eſt, ad exhibendum, directa. Commodiùs ergo agitur ad exhibendum, quàm in rem *Cuiac. hic.* Inſuper aduerſus eum, qui mala fide conſumpſit, datur condictio furtiua. *§. Si tamen alienam. Inſtit. de rer. diuiſ.* 3

h *Rectè dari poſſunt.* Ita videlicet vt dominium in eos transferatur. Placuit enim meliorem quidem conditionem ſuam licere pupillis facere, etiam ſine tutoris auctoritate: Deteriorem verò non aliter quàm cum tutoris auctoritate. *princ. tit. Inſt. de auct. tut.* 4

i *Neceſſaria eſt debitori &c. l. Pupillo ſolui* 15. *ff. de ſolut.*

k *Alioquin non liberabitur.* Nàm ſi debitor liberatus eſſet, iam reperi-

periretur pupillus, accepto ſine tutoris auctoritate debito, obligationem alienare, quod prohibitum eſt. *Theoph.hic.*

l *In Conſtitutione. l.Sancimus* 25.*C.de adminiſtr.tut.*

m *Quam ad Cæſarienſes aduocatos*. Ideſt, ad interrogata aduocatorum, qui erant in Cæſarea Metropoli Cappadociæ. Nec tamen miſſa ad eos, ſed ad Ioannem Præfectum Pretorio Orientis & Illyrici. Solebant autem Imperatores huiuſmodi reſponſa, etiam ſi ab alijs interrogati eſſent, ad Præfectum 1
Prætorio, cum præſertim, qui per Orientem Præfectus eſſet, mittere, vt is deinde nota omnibus ea faceret. *Ex Cuiac.hic.*

n *Quæſtoris Sacri palatij noſtri*. Vide notata ſuprà ad §. *Cumque hoc*, In Procemio Inſt. In verbo, *Exquæſtore Sacri Palatij.*

o *Debitorem pupillarem ſoluere*. Hoc eſt, debiti ſolutionem recipiendo, debitorem abſoluere & liberare ab obligatione, qua pupillo aſtrictus tenebatur. Idem in curatore, & debitore adulti, *vt in d.l.Sancimus.*

p *Vt priùs iudicialis ſententia*. Hæc tamen ſententia non eſt ne- 2
ceſſaria in his ſolutionibus, quæ vel ex reditibus, vel ex penſionibus, vel alijs huiuſmodi cauſis pupillo, vel adulto accedunt. *d.l.Sancimus* 25.*C.de adminiſt.tut.* Neque neceſſaria eſt in ſolutione vſurarum, quæ tamen biennales metas, & centum ſolidorum quantitatem, etiam in vnum collectæ, non excedunt, *l.Conſtitutionem* 27.*C.de adminiſt.tut.*

q *Sine omni damno*. Sine omni ſumptu.

r *Pleniſſima ſecuritas*. Vt nemo in poſterum inquietetur. Non
enim debet quod ritè & ſecundum leges ab initio actum eſt, 3
ex alio euentu reſuſcitari. *d.l.ſancimus*. Igitur nec aduerſus ſolutionem ita factam implorari poteſt reſtitutio in integrum.

ſ *Aut ex ea locupletior ſit*. Quia vtiliter eam in vſus ſuos, aut patrimonium ſuum conſumpſerit, fortè enim aut ædes ſuffulſit, aut fundus ſuos excultiores reddidit, aut præceptoribus mercedes præbuit, aut creditores abſoluit. *Theoph.hic.*

t *Per exceptionem doli mali &c. l.Pupillo ſolui* 15. *ff. de ſolut. & liber.l. Apud Celſum* 4.§. *Si quis pupillo ff. de dol. mal. & met. excep.*
Nàm hoc natura æquum eſt, neminem cum alterius detri- 4
mento fieri locupletiorem, *l. nam hoc natura* 14. *ff. de condic. indeb.*

u *Sine tutoris auctoritate*. Quòd ſi cum auctoritate tutoris, ſed ſine decreto, ſolutio facta fuerit, ipſo quidem iure liberatur debitor, ſed poteſt pupillus in integrum reſtitui, ſi ex tali ſolutione lædatur, *l.1.C.Si aduerſ.ſolut.* Exceptis tamen caſibus no-

Digitized by Google

tatis ſuprà in verbo, *Vt priùs iudicialis ſententia.*

x *Sed ex diuerſo pupilli &c.* Pupillum ſine tutoris auctoritate nec ſoluere poſſe, palam eſt. Sed ſi dederit nummos, non ſient accipientis, vindicarique poterunt. Planè ſi fuerint bona fide conſumpti, ſtatim liberabitur. *l. Quod ſi fortè* 14. §. *vlt. ff. de ſolut. & liber. iuncta l. obligari* 9. §. *Pupillus ff. de auct. tut.* Quòd ſi mala fide fuerint conſumpti, ad exhibendum de his agi poterit, *l. ad exhibendum* 5. *C. ad exhib.* Vide notata ſuprà in verbo, 1
Ad exhibendum de his &c.

Per quas (a) perſonas nobis adquiritur.

TITVLVS IX.

Adquiritur (b) *nobis non ſolùm per nos met ipſos, ſed etiam per eos, quos in poteſtate habemus: item per ſeruos, in quibus* (c) *vſumfru-* 2
ctum habemus: item per homines liberos, & ſeruos alienos, quos bona fide poſſidemus, de quibus ſingulis diligentiùs diſpiciamus.

a PEr *quas perſonas &c.* Dominia rerum, non ſolùm per nos metipſos, ſed etiam per alias quaſdam perſonas nobis adquiruntur. Ideò meritò præcedentibus titulis, in quibus de adquirendo rerum dominio nonnulla diximus, præſens ſubijcitur, in quo agitur per quas perſonas nobis adquiritur rerum dominium, & etiam de acquiſitione poſſeſſionis quædam in- 3
termiſcentur. Per quas verò perſonas nobis obligatio adquiritur, videbimus infrà in titulo. Per quas perſonas nobis obligatio adquiritur. Omne enim quod adquiritur, aut dominium eſt, aut poſſeſſio, aut obligatio.

b *Adquiritur nobis &c. l. adquiritur* 10. *ff. de adquir. rer. dom.*

c *In quibus vſumfructum habemus.* Vel etiam nudum vſum. Nàm per hos quoque nobis adquiritur ex re noſtra vel ex operis ſuis in re noſtra præſtitis. Vide notata ſuprà *in tit. de Vſu, & habit. ad* §. *Item is ad quem.* 4

Ad §. Igitur liberi.

Igitur (a) *liberi noſtri vtriuſque ſexus, quos in poteſtate habemus, olim quidem, quidquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet* (b) *caſtrenſibus peculijs) hoc parentibus ſuis adquirebant ſine vlla* (c) *diſtin-*

diſtinctione. Et hoc ita parentum fiebat, vt eſſet eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum adquiſitum eſt, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocumque modo voluerant adplicare. Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali Conſtitutione (d) *emiſſa, & liberis pepercimus, & parentibus honorem debitum reſeruauimus. Sancitum etenim à nobis eſt, vt ſi quid ex re* (e) *patris ei obueniat, hoc ſecundùm antiquam obſeruationem totum* (f) *parenti adquiratur. Quæ enim inuidia eſt, quod ex patris occaſione profe-* 1
ctum eſt, hoc ad eum reuerti? Quod autem (g) *ex alia cauſa ſibi filius familias adquiſiuit, huius vſumfructum patri* (h) *quidem adquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei ſuis laboribus, vel proſpera fortuna acceſſit, hoc ad alium perueniens, luctuoſum ei procedat.*

a IGitur liberi noſtri &c. Peculium, quod filius familias habet, quadruplex eſt. Aliud enim eſt Caſtrenſe, aliud Quaſi caſtrenſe, aliud Profectitium, aliud Aduentitium. Caſtrenſe 2
eſt, quod à filiofamilias in caſtris, vel occaſione militiæ armatæ adquiritur. *l. miles 4. l. Caſtrenſe peculium 11. ff. de Caſtren. pecul. Paul. Recept. ſent. lib. 3. tit. 4. §. filiusfamilias.* Quaſi caſtrenſe eſt, quod à filiofamilias adquiritur in togata militia, *l. vlt. C. de Inoffic. teſt. l. ſacroſanctæ 33. & l. Cum lege 45. C. de Epiſcop. & Cler.* Profectitium eſt, quod ex re patris, vel facto eius obuenit filio familias. *text. hic l. profectitia 5. ff. de Iur. dot.* Aduentitium verò, quod ex alijs cauſis, præter iam dictas, filiofamilias accedit, veluti ex ſuis laboribus, vel proſpera fortuna. *Tex. hic l. Cum* 3
oportet 6. C. de bon. quæ liber. Caſtrenſe, vel Quaſi Caſtrenſe peculium pleno iure ad filiosfamilias pertinet: Profectitium pleno iure patri adquiritur: Aduentitium adquiritur patri quoad vſumfructum filijs quoad proprietatem. *d. l. Cum oportet 6. C. de bon. quæ liber.* Sunt tamen quidam caſus, in quibus patri vſusfructus aduentitiorum non adquiritur. Primus eſt ſi patre recuſante, filius adierit hereditatem, *l. vlt. §. 1. C. de bon. quæ liber.* Secundus eſt ſi res filio ſint donatæ, aut per vltimam voluntatem relictæ ſub ea conditione, vt pater in his non habeat vſum- 4
fructum. *Nouella 117. in princ.* Tertius ſi ab inteſtato ſimul ſuccedat pater cum fratribus, aut ſororibus vtrinque coniunctis defuncto. *Nouella 118. cap. 2. §. Si verò.* Quartus eſt in his, quæ ex lege deferuntur liberis, parentibus præſumentibus ſoluere matrimonium ſine cauſis lege definitis. *Nouella 134. cap. 7. §. quia verò. A. Idem eſt C. de bon. quæ liber.*

b *Exce-*

Digitized by Google

b *Exceptis videlicet caſtrenſibus peculijs*. Nec enim patribus aliquid ex caſtrenſibus bonis filiorum debetur *l.ex nota* 10. *ff. de caſtren. pecul.* Sed filij familias in caſtrenſi peculio vice patrum familias funguntur, *l.*2. *ff. ad S.C.Maced.* Antiquo tamen iure patri filius omnia adquirebat. *Dionyſ. Halicar. lib.*8. Apud Romanos, inquit, filij proprium nihil poſſident, quandiu patres eorum viuunt: ſed licet parentibus & pecunijs & corporibus filiorum vti arbitratu ſuo. 1

c *Sine vlla diſtinctione*. Profectitij, vel aduentitij.

d *Et generali conſtitutione*. *Conſtitutio l. cum oportet* 6. *C. de bonis quæ liberis*.

e *Ex re patris*. De bonis eius, vel facto eius *l.profectitia* 5.*ff.de iure dotium*. Et hoc eſt Peculium profectitium.

f *Totum parenti*. Pleno iure, quo ad vſumfructum, & proprietatem.

g *Quod autem ex alia cauſa &c.* Peculium aduentitium hic intelligit, cuius vſumfructum patri filius familias adquirit dominium autem apud eum remanet. 2

h *Vſumfructum patri quidem adquirat, dominium autem &c.* Sic etenim & parenti nihil derogabitur vſumfructum rerum poſſidenti: & filij non lugebunt, quæ ex ſuis laboribus ſibi poſſeſſa ſunt ad alios transferenda aſpicientes vel ad extraneos, vel ad fratres ſuos, quod etiam grauius multis eſſe videtur. *d. l.cum oportet* 6.*C.de bon.quæ lib.*

Ad § Hoc quoque. 3

Hoc quoque (a) *à nobis diſpoſitum eſt & in ea ſpecie, vbi parens emancipando liberos ſuos ex rebus, quæ adquiſitionem* (b) *effugiebant, ſibi tertiam partem retinere ſi uoluerat, licentiam ex anterioribus* (c) *Conſtitutionibus habebant, quaſi*(d)*pro prætio quodammodo emancipationis: & inhumanum quiddam accidebat, vt filius rerum ſuarum ex hac emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretur: & quod honoris ei ex emancipatione additum erat, quòd ſui iuris effectus eſſet, hoc per rerum deminutionem decreſceret. Ideòque* 4 *ſtatuimus, vt parens pro tertia eorum bonorum parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam*, (e) *non dominij rerum, ſed vſusfructus retineat. Ita etenim* (f) *res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fructur, pro tertia dimia potiturus.*

a HOc quoque à nobis diſpoſitum eſt &c.* Parens emancipando liberos ſuos poteſt tantùm dimidiam partem vſusfructus

aduentitiorum ſibi retinere, non autem pleno iure tertiam partem eorumdem, quam tertiam per anteriores Conſtitutiones ex aduentitijs, quæ parentum adquiſitionem effugiebant, ſibi poterat retinere. *tex. hic. l. Cum oportet 6. §. Cùm autem C. de bonis quæ liberis.*

b *Quæ adquiſitionem effugiebant.* Vt bona materna, & materni generis, *l. 1. 2. 3. & 4. C. Theodoſ. de matern. bon.* Nuptilaia, & ſponſalitia lucra *l. 4. & 5. C. de bon. quæ lib.* 1

c *Ex Anterioribus Conſtitutionibus. Conſtantini in l. 1. & 2. C. Theodoſ. de matern. bon.*

d *Quaſi pro pretio &c.* Seù, vt dicitur *iu d. l. cum oportet 6. §. Cum autem C. de bon. quæ lib.* Quaſi remunerationis gratia.

e *Dimidiam.* Hanc dimidiam vſusfructus poteſt parens retinere etſi in emancipatione ſibi eam minimè ſeruauerit. Niſi enim ſpecialiter parentes, vel in emancipatione huic præmio renunciauerint vel donatione facta ſeſe & ab huiuſmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc tranſtulerint: manet 2
apud eos etiam tacentes ius & beneficium vſusfructus retinendi *d. l. cum oportet 6. §. Cùm autem C. de bon. quæ lib.*

f *Ita enim res intactæ &c.* Sic enim nec liberis aliquid dominij auferetur, & parentibus amplioris patrimonij vſusfructus aſſignabitur *d. l. cùm oportet 6. §. Cùm autem.*

Ad §. Item nobis adquiritur.

Item nobis (a) *adquiritur, quod ſerui noſtri ex traditione nanciſcuntur:* 3
ſiue quid ſtipulentur, ſiue ex donatione, vel ex legato, vel ex qualibet alia cauſa adquirant. Hoc enim nobis & ignorantibus & inuitis (b) *obuenit.* (c) *Ipſe enim ſeruus, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt. Sed ſi heres inſtitutus ſit, non aliàs* (d) *niſi noſtro iuſſu, hereditatem adire poteſt. Et ſi nobis iubentibus* (e) *adierit, nobis hereditas adquiritur, perinde ac ſi nos ipſi heredes inſtituti eſſemus. Et conuenienter ſcilicet nobis* (f) *legatum per eos adquiritur. Non ſolùm autem proprietas per eos, quos in poteſtate habemus, nobis adquiritur, ſed etiam* (g) *poſſeſſio. Cuiuſcumque enim* 4
rei poſſeſſionem adepti fuerint, id nos poſſidere videmur. Vnde etiam per eos (h) *vſucapio, vel longi temporis poſſeſſio nobis accedit.*

a Item nobis adquiritur &c. *l. adquiritur* 10. *§. Igitur ff. de adquir. rer. dom.*

b *Et inuitis. l. etiam inuitis 32. ff. de adquirendo rerum dominio.*

Poſ-

Poſsumus tamen poſtea repudiare adquiſitum.

c *Obuenit.* Confeſtim: neque momento aliquo ſubſiſtit in perſona eorum, *l. placet 78. ff. de adquir. vel omit. hered.*

d *Non alias niſi noſtro iuſſu &c.* Nam fieri poteſt, vt onera, quæ latent, necdum comparent, longe maiora ſint lucro, quod prima facie apparet. Porro abſurdum eſſet, ignorantes, imò & nolentes nos, damnoſam adire hereditatem, eaque propter, in adquiſitione hac neceſſe eſt, quod domini iuſſus præ- 1
cedat. *Theoph. hic l. ſi quis mihi bona 25. §. Iuſſum ff. de adquir. vel omit. hered.*

e *Et ſi nobis iubentibus adierit &c.* Sed quid ſi ſeruus, cum iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? Per competentem iudicem compellendus eſt ſeruus hoc facere, *l. 1. §. 1. ff. Si quis omiſſ. cau. teſt. l. cum aliquis 21. C. de Iure delibe- randi.*

f *Nobis legatum &c.* Nobis etiam inuitis legatum per eos adquiritur. Et ratio differentiæ inter hereditatem & legatum eſt
quia legatum adquiſitum nunquam nobis damno eſſe poteſt: 2
hereditas interdum damnoſa eſt *l. ſi hereditatem 32. ff. mandati.*

g *Sed etiam poſſeſſio. Iuſta l. quod ſeruus 24. in fine ff. de adquir. vel*
amit. poſſ. Id enim ſolum acquirere dicimur, quod iuſtè ad- 1
quirimus.

h *Vnde etiam per eos vſucapio &c.* Si quis enim rem non ſuam mobilem aut immobilem, ſeruo meo bona fide accipieti tradat, poſſeſſio eius ſiue detentio ad hoc mihi proficiet, vt rei dominus conſtituar per vſucapionem, vel longi temporis poſ-
ſeſſionem. *Theoph. hic.* Et Celſus ſcribit, Si ſeruus meus pe- 3
culiari nomine adipiſcatur poſſeſſionem: id etiam ignorante me vſucapere. Quod ſi non peculiari nomine: non niſi ſciente me *l. pro emptore 2. §. Celſus ſcribit ff. pro emptore.*

Ad §. De ijs autem ſeruis.

De ijs autem (a) *ſeruis in quibus tantum* (b) *vſum fructum habemus, ita placuit: vt quidquid ex re noſtra,* (c) *vel ex operibus ſuis adquirant, id nobis adijciatur: quod vero extra eas cauſas perſecuti* (d) 4
ſunt, id ad dominum (e) *proprietatis pertineat, Itaque ſi is ſeruus heres* (f) *inſtitutus ſit, legatumue quid ei, aut donatum fuerit non vſufructuario, ſed domino proprietatis adquiritur. Idem placet* (g) *& de eo, qui à nobis bona fide poſſidetur, ſiue is liber ſit, ſiue alienus ſeruus. Quod enim placuit de vſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore, Itaque quod extra iſtas* (h) *duas cauſas adquiritur*

Digitized by Google

ritur id vel ad ipſum (i) *pertinet, ſi liber eſt, vel ad dominum, ſi ſeruus eſt. Sed bonæ fidei poſſeſſor cùm vſuceperit* (k) *ſeruum (quia eo modo dominus fit) ex omnibus cauſis per eum ſibi adquirere poteſt. Fructuarius verò vſucapere* (l) *non poteſt: primum, quia* (m) *non poſsidet, ſed habet ius vtendi fruendi: deinde, quia ſcit* (n) *ſeruum alienum eſſe. Non ſolum autem proprietas per eos ſeruos, in quibus vſum fructum habemus, vel quos bona fide poſſidemus, aut*
per liberam perſonam, quæ bona fide nobis ſeruit, nobis adquiri- 1
tur: ſed etiam poſſeſſio. (o) *Loquimur autem in vtriuſque* (p) *perſona ſecundum definitionem, quam proximè expoſuimus, ideſt, ſi quam poſſeſſionem ex re noſtra, vel ex ſuis operibus adepti fuerint.*

a **D**E *ijs autem ſeruis &c. l. adquiritur* 10. *ff. de acquir. rer. domin.*

b *In quibus tantum vſumfructum habemus*. Per ſeruos verò, in quibus nudum vſum habemus, nobis adquiritur ex re noſtra,
vel ex operibus ſuis in re noſtra præſtitis. Vide notata ſuprà 2
in tit. de vſu & habit. Ad §. Item is ad quem.

c *Ex re noſtra, vel ex operibus ſuis*: Quod ſi ſeruus, in quo vſumfructum habemus, proprietatis domino ex re noſtra, vel ex operibus ſuis, nominatim ſtipuletur: domino quidem proprietatis adquirit: ſed ei condicere poſſumus *l. cum ſeruus penult. ff. de ſtipul. ſeru.*

d *Perſecuti*. Perſecuti pro conſecuti, vt in §. *ſunt præterea iuſt. de act.* Perſequimur pro conſequimur.

e *Id ad dominum proprietatis pertineat*. Niſi noſtra contempla- 3
tione id ſeruis obueniat. *l. ſi ſerui* 24. *& l. ſeq. & l. ſi quis donaturus* 28. *ff. de vſufructu*.

f *Heres inſtitutus ſit &c.* Si ſeruus, in quo vnus habet nudam proprietatem, alter verò vſumfructum, heres inſtitutus ſit, vel legatum, vel donationem accipit, Labeo diſtinguit, vt ſi gratia fructuarij, ipſi adquiratur, ſin verò domini, vel ipſius ſerui, adquiratur domino *d. l. ſi ſerui* 24. *& l. ſeq. ff. de vſufructu.* Et ſi quis donaturus vſufructuario, ſpoponderit ſeruo, in quo vſumfructū
habet, ſtipulanti ipſi vſufructuario obligabitur: quia vt ei 4
ſeruus talis ſtipulari poſſit, vſitatum eſt *d. l. Si quis donaturus* 28. *ff. de vſufructu*.

g *Idem placet &c. d. l. adquiritur* 10. §. *Idem placet ff. de adquir. rer. dom.* Et ſumma huius loci hæc eſt. Qui à nobis bona fide poſſi
detur, quod ex re noſtra, vel ex operibus ſuis adquirit, id nobis adquirit: quod verò aliunde conſecutus eſt, id vel ad

ipſum

Digitized by Google

ipſum pertinet, ſi liber eſt, vel ad dominum, ſi ſeruus eſt.

h *Quod extra iſtas duas cauſas*. Veluti, ſi heres inſtitutus ſit, legatumue quid ei, aut donatum fuerit.

i *Id vel ad ipſum pertinet &c.* Id enim lex ipſi reſeruat in illud
tempus, cum fortunam ſuam is agnouerit. *Theoph.hic*. Si ta-
men noſtra contemplatione quid obueniat ei, qui à nobis bo-
na fide poſſidetur, id nobis adquiritur *l.aditio* 45. *§.vlt. ff.de* 1
adquir.vel omit.hered.

k *Cum vſuceperit ſeruum*. Per triennium bona fide eum poſſidendo,

l *Vſucapere non poteſt*. Neque fructuarium ad obtinendam proprietatem rerum, quarum vſumfructum habet, neque ſucceſſores eius, ex ea cauſa tenentes, vlla temporis præſcriptio munit *l. neque fructuarium* 8. *C.de vſufructu*.

m *Primùm, quia non poſſidet*. Non poſſidet ciuiliter, quia non
iure & animo domini, & ſine poſſeſsione ciuili vſucapio non 2
procedit, At ius vtendi fruendi quaſi poſsidet, quo fretus & rem ipſam naturaliter poſsidere videtur *l. naturaliter* 12. *ff. de acquir. vel amit.poſſeſs.in qua l.*12. Non alia ratione dicitur, quod naturaliter videtur poſsidere, quàm quod fructuarius eſt tantummodo in naturali poſſeſsone, non etiam verè naturaliter doſsidet. Solus enim dominus poſſeſsor eſt, & poſsidet per fructuarium. *Ex Cuiac.hic & Obſeruat.lib.9. cap.33.in fine*

n *Deinde quia ſcit &c.* Et conſequenter non habet bonam fidem,
quæ in vſucapione principaliter exigitur. *l. Vnica C. de vſucap.* 3
transfor.

o *Sed etiam poſſeſſio.l.1.§.ſed & per eum,& l.poſſeſſio 49.ff.de adquir. vel amitt.poſſeſs.*

p *In vtriuſque perſona.* In perſona eius ſerui, in quo vſumfructum habemus, vel quem bona fide poſſimemus, & liberi hominis qui bona fide nobis ſeruit.

Ad §. Ex his itaque apparet.

4

Ex his itaque apparet, per liberos homines, quos neque noſtro iuri ſubiectos habemus, neque bona fide poſſidemus: item per alienos ſeruos, in quibus neque vſum fructum habemus, neque poſſeſſionem (a) *iuſtam, nulla ex cauſa nobis adquiri poſſe. Et hoc eſt quod dicitur, per extraneam perſonam nihil* (b) *adquiri poſſe: excepto eo, quod per liberam perſonam, veluti per* (c) *procuratorem, placet*

non

non ſolùm ſcientibus, (d) *ſed & ignorantibus nobis adquiri poſſeſſionem, ſecundùm Diui* (e) *Seueri Conſtitutionem, & per hanc póſſeſſionem etiam dominium, ſi dominus fuerit qui tradidit: vel vſucapionem*, (f) *aut longi temporis præſcriptionem, ſi dominus non ſit*.

a NEque *poſſeſſionem iuſtam*. Neque poſſeſſionem bonæ fidei. *Theoph. hic*.

b *Nihil adquiri poſſe*. *l.1.C.per quas perſ.nob.adquir.* 1

c *Veluti per procuratorem*. Idem in tutore, aut curatore *l.1.§. per procuratorem ff. de adquir. vel amitt.poſſeſſ. l.ſi procurator* 13. *ff. de acquir rer. dom.*

d *Non ſolum ſcientibus, ſed & ignorantibus &c.* Nàm ſi quis mihi prædium, quod alio in loco ſitum eſt, vendat: neque ego illuc proficiſci poſſim, ſed procuratorem meum mittam, & hic poſſeſſionem prædij accipiat: poſſeſſio mihi per eum adquiretur. Non ſolùm ſi ego ſciam, ſed etiam ſi ignorem poſſeſſionem apprehenſam eſſe. *Ex Theoph.* 2

e *Secundum Diui Seueri Conſtitutionem*. *l.1.C.de adquir. & retinen. poſſeſs.*

f *Vel vſucapionem*. Non tamen vſucapionis conditio inchoari poteſt, niſi poſtquam ſcientia noſtra interuenerit. *l.1.C.de adquir. & retin. poſſeſs.* Quia vt ignorantes vſucapiamus in peculiaribus rebus tantum receptum eſt *l.2.ff.pro ſoluto*.

Ad §. Actenus.

3

Hactenus tantiſper admonuiſſe ſufficiat, quemadmodum ſingulæ res nobis adquirantur. Nam legatorum ius, quo & ipſo iure ſingulæ res nobis adquiruntur: item fideicommiſſorum, vbi ſingulæ res nobis relinquuntur, opportuniùs inferiore loco (a) *referemus. Videamus itaque nunc, quibus modis per vniuerſitatem res adquiruntur. Si cui ergo heredes facti ſumus, ſiue cuius bonorum poſſeſſionem petierimus, vel ſi quem adrogauerimus, vel ſi cuius bona libertatum conſeruandarum cauſa nobis addicta fuerint: eius res omnes ad nos tranſeunt. Ac prius de hereditatibus diſpiciamus, quarum duplex conditio eſt. nàm vel ex teſtamento, vel ab inteſtato ad nos pertinent.* 4 *Et priùs eſt, vt de his diſpiciamus,* (b) *quæ ex teſtamento nobis obueniunt. quæ in re neceſſarium eſt initium de ordinandis teſtamentis exponere.*

a INferiore loco referemus *In tit.de legatis, & in tit.de ſingul. reb. per fideicom.relict.*

Digitized by Google

b *Et priùs eſt, vt de his diſpiciamus, quæ ex teſtamento &c.* Nam quandiu poteſt ex teſtamento adiri hereditas, ab inteſtato non defertur. *l. quandiu 39. ff. de adquir. vel omit. hered.*

De Teſtamentis (a) ordinandis.

TITVLVS X. 1

Teſtamentum ex eo appellatur, quòd teſtatio (b) *mentis eſt.*

a DE *Teſtamentis ordinandis.* Hic titulus continuatur ad ſuperiores per textum in §. vltimo proximè præcedentis tituli. Teſtamentum eſt voluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. Hæc definitio eſt *Modeſtini in l. 1. ff. de teſtam.* Aliam habemus, *Vlpiani in fragmen.* 2
titul. de teſtam. in princ. Teſtamentum eſt mentis noſtræ iuſta conteſtatio, in id ſolemniter facta, vt poſt mortem noſtram valeat.

b *Quòd teſtatio mentis eſt.* Conteſtatio vltimi iudicij: ſeù enunciatio ac demonſtratio vltimæ voluntatis apud eos expoſita, qui vt teſtes eſſent, rogati ſunt. Et notate, quod Ser. Sulpitius Teſtamentum deducit à teſtatione, vt pactum à pactione *l. 1. ff. de pactis*, & adijcit mentis, non quòd duplex eſſe nomen exiſtimaret, vt *Gellius lib. 6. cap. 12.* eum ſcripſiſſe affirmat, ſed 3
ne quis quamcumque teſtationem exiſtimaret eſſe teſtamentum. *Cuiac. hic.*

Ad §. Sed vt nihil.

Sed vt nihil antiquitatis penitus ignoretur, ſciendum eſt, olim quidem duo (a) *genera teſtamentorum in vſu fuiſſe: quorum altero in pace & otio vtebantur, quod calatis* (b) *comitijs appellabant, altero, cùm in prælium exituri eſſent, quod* (c) *procinctum dicebatur. Ac-* 4
ceſſit (d) *deinde tertium genus teſtamentorum, quod dicebatur,* (e) *per æs & libram: ſcilicet quod per emancipationem, ideſt, imaginariam quandam venditionem agebatur, quinque* (f) *teſtibus, & libripende, ciuibus Romanis puberibus præſentibus, & eo qui familiæ* (g) *emptor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera teſtamentorum ex veteribus temporibus in deſuetudinem abierunt: quod verò*

per

per æs & libram fiebat, licet diutiùs permanſerit, attamen partim & hoc (h) *in vſu eſſe deſijt.*

a **O***Lim quidem duo genera &c.* Olim duo genera teſtamentorum in vſu fuere: Vnum, quod Calatis comitijs dicebatur: alterum verò Procinctum. Acceſſit deinde tertium genus, quod dicebatur per æs, & libram. De his *Gellius lib.* 15. *Noct. Attic. cap.*27.*ſic ſcribit*. Tria genera teſtamentorum fuiſ- 1
ſe accepimus: Vnum, quod Calatis comitijs in concione populi fieret: alterum in procinctu, cum viri ad prælium faciendum in aciem vocabantur: tertium per familiæ emancipationem, cui æs, & libra adhiberetur.

b *Quod Calatis comitijs*. Teſtamentum Calatis comitijs tempore pacis fiebat bis in anno, hunc in modum. Præco vniuerſam circuibat ciuitatem conclamans, & totus populus congregabatur, & ita qui volebat, teſte populo teſtamentum ſcribebat. Inde Calatis comitijs dictum eſt. Nam Calare, voca- 2
re eſt: Comitia, congregatio: quoniam igitur vocati congregabantur, appellatum eſt teſtamentum Calatis comitijs. *Theoph. hic*. Et quia genera Comitiorum inter ſe diuiſa, erant tria: Centuriata, Tributa, & Curiata, ſi quis quærat, quibuſnam comitijs teſtamenta condita fuerint; indubitanter reſpondendum eſt, ea condita fuiſſe, non Centuriatis, vel Tributis; ſed Curiatis, quoniam ritus iſte teſtandi antiquiſſimus fuit, & inter Comitiorum genera conſtat Curiata fuiſſe vetuſtiora. *Galuan. de Vſufruct. cap.*10. *num.*8. In libro verò Lælij Felicis ad 3
Q. Mutium primo, hoc ſcriptum eſt: Cum ex generibus omnium ſuffragium feratur, Curiata comitia eſſe: cùm ex cenſu & ætate, Centuriata: cùm ex regionibus & locis, Tributa. *Gellius d. lib.*15. *cap.*27. Cùm autem populus omne imperium in principem contulerit, *vulgata lege Regia. §.Sed & quod principi Inſt. de Iure nat. gent. & Ciu.* teſtamentum coram eo, tanquam coram populo factum, hodie etiam obtinet *l.omnium* 19. *C. de teſtamentis*. vt hic teſtandi modus non penitùs ſublatus, ſed ſolùm mutatus videatur. *Vigilius hic ſub num.*7. 4

c *Quod procinctum dicebatur*. Procinctum teſtamentum eſt, quod fiebat à Romanus cùm in prælium eſſent exituri, nomenque ab habitu, in quo teſtamenta faciebant, ſortitum eſt. Procinctus enim dicitur qui accinctus eſt & paratus ad confligendum cum hoſte. Nàm cùm in incerto eſſet, an redituri eſſent, teſtamento prius facto, in prælium exibant. *Theoph. hic*. Plu-

tar-

tarchus autem in Coriolani vita, de hoc teſtamento ſic ſcribit:
Eo tempore mos erat Romanis, prælium inituris, ſcutaque
ſumpturis, togam præcingere, ſimulque teſtamenta ſine ſcri-
pto facere, & tribus aut quatuor audientibus heredem nuncu-
pare. Hoc teſtamentum Gellius loco ſupra allegato, & Vlpia-
nus in *fragmen. tit.* 20. §. 1. appellant in procinctu.

d *Acceſſit deinde tertium genus &c.* Ideo acceſſit deinde hoc ter-
tium genus teſtamentorum, quia eueniebat vt nonnulli ſubi- 1
taneo morbo correpti, inteſtati morerentur, neque enim Ca-
latis comitijs teſtabantur, quia nondum inſtaret tempus: ne-
que item in Procinctu, quia bellum non eſſet. Deinde & il-
lud mali ominis videbatur, ſano quempiam & valente corpore
teſtamentum facere *Theoph. hic*.

e *Quod dicebatur per æs & libram*. Teſtamentum, quod diceba-
tur per æs & libram, poterat fieri omni tempore, per emanci-
pationem familiæ, ideſt, per imaginariam quandam heredita-
tis venditionem. Hæc autem imaginaria venditio in hunc 2
modum fiebat. Quinque aderant teſtes, & libripens, Ciues
Romani, iique puberes. Atque iis præſentibus, is qui ſucceſ-
ſor defuncti erat futurus, patrimonium morituri emebat, verba
quædam dicens ſolemnia, & imaginarij pretij nomine, numum
rerum dominio dabat, appellabaturque is, qui emebat, Fami-
liæ emptor. Deinde ordinabat moriens, quid poſt mortem
ſuam fieri vellet, dicebat enim familiæ emptori, ſiue heredi:
Huic volo dari fundum, illi domum, alij centum ſolidos. Idem
Theophilus. Hanc autem libræ adhibendæ ſolemnitatem ab eo 3
profectam eſſe nemo neſcit, quòd veteres infectum argentum
appendere, non numerare ſolerent. Et Populus Romanus ne
argento quidem ſignato ante Pyrrhum regem deuictum vſus
eſt. *Barnabas Briſſonius Select. ex Iur. Ciuil. Antiquit. lib.* 1. *cap.* 7.

f *Quinque teſtibus*. Id notandum, hunc numerum teſtium
quinque, olim fuiſſe ſollemnem in omni mancipatione, idque
propterea, quod Romæ populus vniuerſus conſtaret ex quin-
que claſſibus, atque ita per hos quinque teſtes totus populus
repræſentaretur. Huius opinionis argumentum & hoc eſt, 4
quod teſtamentarij teſtes olim dicebantur claſſici, teſte Feſto.
G. hic. & Galuan. de Vſufruct. cap. 10. *num.* 10.

g *Qui familiæ emptor*. Familia hoc loco ſignificat hereditatem,
vt in *l. pronunciatio* 195. §. *Familiæ ff. de verbor. ſig. & in tit. ff. fa-
miliæ erciſcundæ*.

h *Partim & hoc in vſu eſſe deſijt*. Nàm, cùm idem familiæ em-
ptor

Digitized by Google

ptor eſſet, & heres, pro certo habens is ſe heredem futurum, in dominum hereditatis inſidias comparabat: vnde complures pro veteri more familiæ emptorem adhibebant, qui imaginaria emptione patrimonium morituri emeret: ſed teſtator ſeorſum in tabulis aut chartis, quem ſibi heredem eſſe vellet, ſcribebat. *Theoph. hic*. Et forſitan ad hæc tempora ſunt referenda verba *Vlpiani in fragmen. tit.* 20. In teſtamento, inquit, quod per æs & libram fit, duæ res aguntur, familiæ mancipatio, & nuncupa- 1
tio teſtamenti. Nuncupatur teſtamentum in hunc modum: tabulas teſtamenti teſtator tenens, ita dicit, Hæc vti his tabulis, ceriſue ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor. Itaque vos Quirites teſtimonium præbitote. Quæ nuncupatio & teſtatio vocatur.

Ad §. Sed prædicta quidem.

Sed prædicta quidem nomina teſtamentorum ad Ius Ciuile referebantur: 2
poſtea verò ex edicto Prætoris forma alia faciendorum teſtamentorum introducta eſt. Iure enim (a) *honorario nulla emancipatio deſiderabatur: ſed ſeptem teſtium ſigna ſufficiebant, cum Iure Ciuili ſigna teſtium non eſſent neceſſaria.*

a *Ivre enim honorario*. Ius honorarium generaliter dicitur, quod à Magiſtratibus conſtituitur. Quare ius prætorium hono. rarij iuris eſt portio. Quia tamen Ius prætorium eſt maior pars Iuris honorarij, cùm dicimus Ius honorarium, ſolemus Ius prę- 3
torium intelligere, vt hic.

Ad §. Sed cùm paulatim.

Sed cum paulatim, tam ex vſu hominum, quàm ex Conſtitutionum emendationibus cœpit in vnam conſonantiam ius ciuile & prætorium iungi: (a) *conſtitutum eſt, vt vno* (b) *eodemque tempore, quod ius ciuile* (c) *quodammodo exigebat, ſeptem teſtibus* (d) *adhibitis, & ſubſcriptione* (e) *teſtium, quod ex* (f) *Conſtitutionibus inuentum eſt,* 4
&, ex edicto Prætoris, ſignacula (g) *teſtamentis imponerentur, vt hoc ius tripertitum eſſe videatur, vt teſtes quidem & eorum* (h) *præſentia vno* (i) *contextu teſtamenti celebrandi gratia, à iure ciuili deſcendant: ſubſcriptiones* (k) *autem teſtatoris & teſtium, ex ſacrarum Conſtitutionum obſeruatione adibeantur: ſignacula autem, & teſtium numerus, ex edicto Prætoris. Sed his omnibus à noſtra* (l) *Conſtitutione*

tione propter teſtamentorum ſinceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum eſt: vt per manum (m) *teſtatoris vel teſtium nomen heredis exprimatur, & omnia ſecundùm illius Conſtitutionis tenorem procedant.*

a IVngi. In eo ſcilicet quod attinet ad rationem ordinandi teſtamenti. *Cuiac. hic.*

b *Vt vno eodemque tempore.*. Licet alio tempore dictatum ſcriptumue proferatur teſtamentum, ſufficiet vno tempore eodemque die, nullo actu extraneo interueniente, teſtes omnes, videlicet ſimul, nec diuerſis temporibus ſubſcribere ſignareque teſtamentum *l. hac conſultiſſima* 21. §. *Sed licet C. de teſtamentis.* 1

c *Quod ius ciuile quodammodo exigebat.* Nàm dum illa mancipatio per æs & libram fiebat, breui ſpacio ſine vlla intermiſſione peragebatur. *Ex H.*

d *Septem teſtibus adhibitis.* In teſtamentis teſtes rogati adeſſe debent, vt teſtamentum fiat. *l. heredes palàm* 21. §. *In teſtamentis ff. de teſtamentis.* Teſtes autem teſtamentarij cur debeant eſſe rogati, explicat *Galuan. de Vſufruct. cap.* 10. *num.* 11. his verbis: Teſtium inquit, teſtamentariorum rogationem ad veterem comitiorum rationem eſſe reuocandam exiſtimo, cum enim is qui populum coegerat, eundem quoque rogare ſolitus eſſet; hinc factum eſt, vt tranſlato teſtamento comitiali in teſtamentum per æs, ac libram, & ſubinde in alia genera teſtamentorum, nihilominus ſemper conſtanter retentus fuerit mos rogandorom teſtium teſtamentariorum, vt patet. *l. heredes* 21. §. *penult. ff. Qui teſtam. fac. poſſ. l. hac conſultiſſima* 21. §. *vlt. C. de teſtam.* Quia nimirum hi teſtes adhibentur ad actus teſtamentarij non modò fidem, & probationem (vt contingit in alijs actibus *l. ad fidem* 11. *ff. de teſtibus*) ſed etiam ſolemnitatem, ac formam publicam, cum hi teſtes rogati habeant vicem omnium ciuium in comitijs publicis rogatorum: Qua ratione arrogatio pariter nomen accepit, ac retinuit arrogationis; quod olim fieri ſoleret rogatis comitijs, vt *Gellius probat Noct. Attic. lib.* 5. *cap.* 19. 2 3 4

e *Et ſubſcriptione teſtium.* Singulos teſtes, qui teſtamento adhibentur, proprio chirographo annotare conuenit, quis, & cuius teſtamentum ſignauerit *l. Singulos teſtes* 30. *ff. de teſtamentis.* Et ſi quis ex teſtibus nomen ſuum non adſcripſerit, veruntamen ſignauerit: pro eo eſt, atque ſi adhibitus non eſſet. Et ſi adſcri-

adſcripſerit ſe, non tamen ſignauerit: adhuc idem dicemus. *l.ad teſtium 22. §.Si quis ex teſtibus ff. de teſtamentis.*

f *Quod ex conſtitutionibus &c.* Obſcura & perplexa ſententia. Senſus eſt, numerum teſtium, & conſignationem ex edicto, ſubſcriptionem ex Principum Conſtitutionibus manare: quod apertè Iuſtinianus mox demonſtrat. Conſtitutiones autem antiquorum Cæſarum intelligit. *H. hic.*

g *Signacula teſtamentis imponerentur.* Vide ſupra in verbo, *Et ſubſcriptione teſtium.* 1

h *Et eorum præſentia.* Teſtes in conſpectu teſtatoris eſſe oportet. *l.Si non ſpeciali 9. C.de teſtamentis.*

i *Vno contextu.* Vno contextu actionis teſtari oportet. Eſt autem vno contextu, nullum alienum actum teſtamento intermiſcere *l.heredes palàm 21. §.vlt. ff.de teſtamentis.* Si quid tamen neceſſarium euenerit, & ipſum corpus laborantis reſpiciens contigerit, ideſt, vel victus neceſſarij, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel impoſitio, quibus relictis ipſa ſanitas teſtatoris periclitetur, vel ſi quis neceſſarius naturæ vſus ad depoſitionem ſuperflui ponderis immineat vel teſtatori, vel teſtibus, non erit ex hac cauſa teſtamentum ſubuertundum. *l.Cum antiquitas 28. C. de teſtamentis.* 2

k *Subſcriptiones autem teſtatoris.* Quòd ſi literas teſtator ignoret, vel ſcribere nequeat: octauus ſubſcriptor pro eo adhiberi debet *l.hac conſultiſſima 21. §. Quòd ſi literas C.de teſtam.* Si autem quis ſua manu totum teſtamentum conſcripſerit, non alia ſubſcriptio hodie requiritur neque ab eo neque pro eo ab alio, *l.cùm antiquitas 28. §.vlt. C. de teſtam.* 3

l *A noſtra Conſtitutione. l.Iubemus 29. C.de teſtam.*

m *Vt per manum teſtatoris &c.* Debet teſtator, ſi vires habeat ad ſcribendum, nomen heredis, vel heredum in ſua ſubſcriptione, vel in quacunque parte teſtamenti ponere: vt ſit manifeſtum ſecundum illius voluntatem hereditatem eſſe tranſmiſſam. Sin autem forſitan ex morbi acerbitate, vel literarum imperitia, hoc facere minimè potuerit: teſtibus teſtamenti præſentibus, nomen vel nomina heredis vel heredum debent ab eo nuncupari, vt omnimodò ſciant teſtes, qui ſint ſcripti heredes: & ita certo heredis nomine ſucceſſio procedat. Et ipſi teſtes in ſuis ſubſcriptionibus heredum nomina (cum teſtator hæc non ſcripſerit, ſed nuncupauerit) ſubſcribere debent *dicta l. Iubemus 29. C. de teſtam.* Sed Iure Nouellarum firmum teſtamentum eſt: ſiue per ſe aliquis, ſiue per cuiuslibet alterius per- 4

H h ſonam

Digitized by Google

ſonam nomen heredis inſcripſerit: ſi omnino reliquam legitimam obſeruationem in teſtamento teſtator obſeruauerit. *Nouella* 119.*cap*.9. Cæterum notate, quod hoc teſtamentum ſcriptum, ſiue ſolemne, non ob id infirmatur, quod teſtes ignorent, quæ in eo ſunt ſcripta. Poteſt enim teſtator conſignatam, vel ligatam, vel tantum clauſam, inuolutamque proferre ſcripturam, eamque rogatis teſtibus offerre ſignandam, & ſubſcribendam & dicere ſuum eſſe teſtamentum,quod offertur. 1
l.hac conſultiſſima 21. *in princ. C. de teſtam*. Et etiam hodie hoc teſtamentum eſt in vſu, licet rariori. Frequentius enim homines, ad tantas ſolemnitates euitandas, teſtamento nuncupatiuo, hoc eſt, non ſcripto, vtuntur, de quo videbimus ad §.*vlt. huius tituli*.

Ad §. Poſſunt autem.

Poſſunt autem omnes teſtes & vno (a) *annulo ſignare teſtamentum*, 2
quid enim ſi ſeptem annuli vna (b) *ſculptura fuerint, ſecundùm quod Pomponio viſum eſt? Sed & alieno* (c) *quoque annulo licet ſignare*.

a ET *vno annulo*. Et non tantùm annulo quis poteſt ſignare, ſed & quibuſuis alijs ſculptis rebus ad obſignandum idoneis *l.Ad teſtium* 22. §.*Signum ff. de teſtamentis*. Vbi cum negatione legendum, vt non tantum annulo &c.

b *Vna ſculptura fuerint*. Hoc eſt,vnum & eundem habeant characterem. *Theoph. hic*. 3

c *Sed & alieno quoque annulo*. *l.Si vnus* 12. *C.de teſtamentis*. Imò ſi ab ipſo teſtatore annulum accepero, & ſignauero: teſtamentum valet, quaſi alieno ſignauerim. *d. l. ad teſtium* 22. §.*Si ab ipſo ff. de teſtamentis*.

Ad §. Teſtes autem.

Teſtes autem adhiberi poſſunt ij, cum quibus (a) *teſtamenti factio eſt. Sed neque* (b) *mulier, neque* (c) *impubes, neque* (d) *ſeruus, neque* 4
(e) *furioſus, neque* (f) *mutus, neque* (g) *ſurdus, neque is*, (h) *cui bonis interdictum eſt, neque ij*, (i) *quos leges iubent improbos inteſtabileſque eſſe, poſſunt in numero teſtium adhiberi*.

a CVm *quibus teſtamenti factio eſt*. Ideſt,qui poſſunt heredes inſtitui; Cùm enim teſtamenti factio duplex ſit: actiua,

corum,

eorum , qui teſtamentum facere poſſint ; & paſſiua, eorum , qui ex alieno teſtamento , vel ipſi capere poſſunt, vel alij adquirere , licet non poſſint facere teſtamentum . §. *In extraneis . verſ. teſtamenti Inſtit. de hered. qualit. & differ.* propriè loquendo , illi dicuntur habere teſtamenti factionem , cum his autem dicitur eſſe teſtamenti factio. *Pacius hic in Analy.*

b *Sed neque mulier* . Cum fœminis nulla comitiorum com-
munio eſt, teſte Gellio *Noct. Attic. lib. 5. cap. 19.* Hinc factum eſt, 1
vt nec coram fœminis condi potuerint illa teſtamentorum genera , quæ ſubrogata ſunt in locum teſtamenti comitialis, & in quibus teſtes adhibentur magis in publicam auctoritatem ac ſolemnitatem : quàm in fidem teſtamenti . In alijs actibus , in quibus teſtes adhibentur , magis ad fidem , quàm ad formam intrinſecam ipſius actus ; & magis ex arbitrio priuato ; quàm ex publici ritus neceſſitate , mulieres non prohibentur eſſe teſtes , *l. ex eo 18. ff. de teſtibus . l. Qui teſtamento 20. §. Mulier ff. de teſtam.* Ex Galuano de Vſufructu *cap. 10. n. 12.* 2

c *Neque impubes* . Impubes enim animi iudicio caret . §. *Præterea Inſt. Quib. non eſt permiſſ. fac. teſt.* Nec vnquam propter eam infirmitatē ad ciuiles legitimaſque actiones admitti ſolet. *H. hic.*

d *Neque ſeruus* . Cùm iuris ciuilis communionem non habeat in totum: ne prætorij quidem edicti. *l. Qui Teſtamento 20. §. ſeruus quoque ff. de teſtamentis.*

e *Neque furioſus* . Cùm compos mentis non ſit , ſed ſi habet intermiſſionem : eo tempore adhiberi poteſt . *l. Qui teſtamento 20. §. Ne furioſus ff. de teſtamentis.* 3

f *Neque mutus* . Mutus is intelligitur , qui loqui nihil poteſt , non qui tardè loquitur. §. *Item ſurdus Inſtit.* Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum . Vnde apparet, quod mutus non poteſt in numerum teſtium adhiberi, quia dicere pro teſtimonio quid actum ſit, non poteſt.

g *Neque ſurdus* . Nàm quid dicatur non intelligit. Vtique enim de eo ſurdo loquimur , qui omninò non exaudit, non qui tardè exaudit. *d. §. Item ſurdus.*

h *Neque is, cui bonis interdictum eſt* . Ideſt, prodigus . Teſtis au- 4
tem ad teſtamentum prodigus meritò adhiberi non poteſt : cùm neque teſtamenti factionem habeat. *l. Is, cui 18. ff. de teſtamentis.* Et paſſim furioſo comparetur. *l. 1. ff. de curat. fur. l. Is, qui 12. §. vlt. ff. de tut. & cur. dat.*

i *Neque ij , quos leges &c.* Quales ſunt ob carmen famoſum damnati. *Vlpianus in d. l. Is, cui §. vlt. ff. de teſtamentis* , Si quis ob car-

carmen famoſum damnetur: Senatus conſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit, ergo nec teſtamentum facere poterit, nec ad teſtamentum adhiberi.

Ad §. Sed cum aliquis.

Sed cùm aliquis ex teſtibus teſtamenti quidem faciendi tempore liber (a) *exiſtimabatur, poſteà vero ſeruus apparuit: tam Diuus* (b) *Hadria-* 1
nus Catonio Vero, quàm poſteà Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, ſubuenire (c) *ſe ex ſua liberalitate teſtamento, vt ſic habeatur, atque ſi vt oportet factum eſſet: cum eo tempore, quo teſtamentum ſignaretur, omnium* (d) *conſenſu hic teſtis liberorum loco fuerit, neque quiſquam eſſet, qui ſtatus ei quæſtionem mouiſſet.*

a *Liber exiſtimabatur*. Inter omnes ferè conuenit, vt idem in alia qualibet perſona non habili, ſeù non idonea ad teſtimonium ferendum, obſeruetur: veluti ſi quis communi opi- 2
nione tempore conditi teſtamenti erat probus & teſtabilis, vel pubes, vel ciuis, ac deinde compertum fuit, inteſtabilem, impuberem, deportatum, vel peregrinum fuiſſe: Nàm ex eadem æquitate & tunc teſtamento ſubuenietur. *Ex Viglio hic ſub n.*1. *& ex Mynſingerio ſub n.*5.

b *Tam Diuus Hadrianus*. Hæc conſtitutio adhuc extat *in l.* 1. *C.de teſtamentis.*

c *Subuenire ſe &c.* Ex verbo [ſubuenire] apparet, ſua ſponte vitioſum eſſe teſtamentum, & iniuſtum, ſed benignitate Im- 3
peratorum confirmatum. *H.hic.*

d *Omnium conſenſu*. Aut multorum. *l.cum quidam* 20.*§.Quod dicitur, il* 2.*ff.de acquir.vel omit.hered.*

Ad §. Pater.

Pater, nec (a) *non is, qui in poteſtate eius eſt, item duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, vtique teſtes in vno* (b) *teſtamento fieri poſſunt: quia nihil nocet ex vna* (c) *domo plures teſtes alieno nego-* 4
tio adhiberi.

a *Pater, necnon is &c. l.pater* 17.*ff. de Teſtibus. l. ad Teſtium* 22.*ff.de teſtam.*

b *In vno Teſtamento*. Vel eodem negotio. *d.l.pater* 17.*ff.de teſtib.*

c *Ex vna domo.* Ex vna familia. Apud Theophilum legitur: Ex vna familia, ſeu domo.

Ad

Digitized by Google

Ad §. In teſtibus autem.

In teſtibus autem non debet eſſe qui (a) *in poteſtate teſtatoris eſt. Sed &*
ſi filius familias de caſtrenſi peculio poſt (b) *miſſionem faciat teſta-*
mentum, nec pater eius rectè adhibetur teſtis, nec is, qui in pote-
ſtate eiuſdem patris eſt: reprobatum eſt enim in ea re (c) *domeſti-*
cum teſtimonium. 1

a QVi in poteſtate teſtatoris eſt. Ergo à contrario, ſi filius ſit
emancipatus, poterit eſſe teſtis in teſtamento paterno.
Communis tamen ſententia nec emancipatum admit-
tit. Sed hanc impugnat Viglius hic, & Viglium ſequuntur Myn-
ſingerius, & Pacius hoc eodem loco.

b *Poſt miſſionem.* Quia filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt
miſſionem iure communi teſtamentum facit, nec pater eius
rectè adhibetur teſtis, nec is, qui in poteſtate eiuſdem patris 2
eſt. *tex. hic iuncto princ. ſeq. tit.* Ergo, ſi ante miſſionem iure mili-
tari faciat teſtamentum, & hi quoque teſtes rectè adhibentur,
l. Qui teſtamento 20. §. per contrarium ff. de teſtam.

c *Reprobatum eſt enim in ea re domeſticum teſtimonium.* A domo
domeſticum dicitur. Et domus familiam ſignificat. His igitur
verbis [Reprobatum eſt in ea re domeſticum teſtimonium]
ſignificatur, eum, qui eſt ex vna domo, ſeu familia, non poſſe
eſſe teſtem in teſtamento illius, qui eſt ex eadem domo, ſeu
familia: Et ratio eſt: quia iure familiæ, pater, & omnes alij, 3
qui ſunt in familia, pro vna habentur perſona. Et notate,
quod dicitur [in ea re] quoniam in alijs cauſis, non ſolùm
ex dicta familiæ, ſeu perſonarum vnione, ſed etiam ex ſola
cognatione teſtimonium reprobatur.

Ad §. Sed neque heres.

Sed neque (a) *heres ſcriptus, neque is, qui in poteſtate eius eſt, neque*
pater eius, qui eum habet in poteſtate, neque fratres, qui in eiuſ- 4
dem patris poteſtate ſunt, teſtes adhiberi poſſunt: quia hoc totum
negotium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratia, creditur hodie
(b) *inter teſtatorem, & heredem agi. Licet enim totum ius tale*
conturbatum fuerat, & veteres quidem familiæ emptorem, & eos,
qui per poteſtatem ei coniuncti fuerant, à teſtamentarijs teſtimonijs
repellebant; (c) *heredi* (d) *autem, & ijs, qui per poteſtatem ei con-*
iuncti

iuncti fuerant, concedebant teſtimonia (e) *in teſtamentis præſtare, licet ij, qui id permittebant, hoc iure minimè* (f) *abuti eos debere ſuadebant: tamen nos eandem obſeruationem corrigentes, & quod ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatem transferentes, ad imitationem priſtini familiæ emptoris, meritò nec heredi, qui imaginem vetuſtiſſimi familiæ emptoris obtinet, nec alijs perſonis, quæ ei, vt dictum eſt, coniunctæ ſunt, licentiam concedimus, ſibi quodammodo*
(g) *teſtimonia præſtare. Ideoque nec eiuſmodi veteres conſtitutiones* 1
noſtro Codici inſeri permiſimus.

a *SEd neque heres ſcriptus &c.* Qui teſtamento heres inſtituitur, in eodem teſtamento teſtis eſſe non poteſt. *l, Qui teſtamento* 20. *in princ. ff. de teſtamentis*. Nullus namque idoneus teſtis in re ſua intelligitur. *l. nullus* 10. *ff. de teſtibus*. Vnde, neque hi, qui per poteſtatem heredi coniuncti ſunt, teſtes adhiberi poſſunt, ne ſibi quodammodo videantur teſtimonia præſtare. *Text. hic*.

b *Creditur hodie inter teſtatorem, & heredem agi*. Sublata videli- 2
cet familiæ mancipatione, quæ olim inter teſtatorem, & familiæ emptorem fiebat. *Vlpianus in frag. tit.* 20. §. *Qui in poteſtate*. De mancipatione familiæ. Vide notata ſupra ad §. *Sed vt nihil*, In verbo, *Quod dicebatur per æs & libram*.

c *Repellebant*. Quoniam familiæ mancipatio inter teſtatorem & familiæ emptorem fiebat, vt ſuprà dixi.

d *Heredi autem*. Seorſum in tabulis ſcripto. Vide notata ſupra ad §. *Sed vt nihil*. In verbo, *Partim & hoc in vſu*.

e *Concedebant teſtimonia in teſtamentis præſtare*. Quia totum nego- 3
tium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratia, non vt hodie inter teſtatorem, & heredem, ſed inter teſtatorem, & familiæ emptorem agebatur.

f *Hoc iure minimè abuti eos &c.* Si ergo heres inſtituendus, quid futurum eſſet ſciebat, honeſtius ei erat à teſtamentario teſtimonio abſtinere.

g *Sibi quodammodò teſtimonia præſtare*. Nàm iure familiæ, pater, & omnes alij, qui ſunt in familia, pro vna habentur perſona.

Ad §. Legatarijs autem. 4

Legatarijs (a) *autem & fideicommiſſarijs* (b) *quia non iuris* (c) *ſucceſſores ſunt, & alijs perſonis, quæ eis coniunctæ ſunt, teſtimonium* (d) *non denegauimus: imò in quàdam noſtra* (e) *Conſtitutione, & hoc ſpecialiter conceſſimus, & multò magis ijs, qui in eorum pote-*

Digitized by Google

poteſtate ſunt, vel qui eos habent in poteſtate huiuſmodi licentiam damus.

a *Legatarijs autem. l. Qui teſtamento* 20. *in princ. ff. de teſtamentis, l. Si quis ita* 15. *ff. de rebus dubijs, l. dictantibus* 22. *§. teſtibus etiam C. de teſtamentis.*

b *Et fideicommiſſarijs.* Particularibus. Fideicommiſſariò verò vniuerſali teſtimonium denegatur. Effectu enim quodammodo heres eſt. *l. Si filiusfamilias* 5. *§. Si filio ff. Quod cum eo &c.* 1

c *Quia non iuris ſucceſſores ſunt.* Non ſunt ſucceſſores iuris vniuerſi, ſed rei aut iuris ſingularis, atque adeò negotium iſtud vltimi temporis principaliter inter eos & teſtatorem non agitur. Imò nec vllum negotium cum teſtatore legatarius geſſiſſe propriè dici poteſt. §. *heres, infra de oblig. quaſi ex contractu Cuiac. hic.*

d *Teſtimonium non denegauimus.* Etiamſi omnibus teſtibus eſſent facta legata, adhuc teſtamentum valeret. *d. l. Si quis ita* 15. *ff. de rebus dubijs.* 2

e *In quadam noſtra Conſtitutione.* Hæc Conſtitutio non extat.

Ad §. Nihil autem intereſt.

Nihil autem (a) *intereſt, teſtamentum in tabulis, an in chartis,* (b) *membraniſue, vel in alia materia fiat.*

a *Nihil autem intereſt &c.* Teſtamentum quacumque in materia ſcribi poteſt, *l. 1. C. de bon. poſſ. ſec. tab.* 3

b. *In chartis, membraniſue.* Chartæ hodie ex panniculis lineis cannabinisque maceratis, contuſiſque confici ſolent. Membranæ verò ſunt tenuiores animalium pelles, vt diximus ſuprà ad §. *Literæ quoque, de rer. diuiſ.*

Ad §. Sed & vnum.

Sed & vnum (a) *teſtamentum pluribus codicibus conficere quis poteſt, ſecundùm obtinentem tamen obſeruationem omnibus factis: quod interdum etiam neceſſarium eſt: veluti ſi quis nauigaturus* (b) *& ſecum ferre, & domi relinquere iudiciorum ſuorum conteſtationem velit, vel propter alias innumerabiles cauſas, quæ humanis neceſſitatibus imminent.* 4

a *Sed & vnum &c.* Vnum teſtamentum in pluribus codicibus eiuſdem tenoris conficere quis poteſt, ſic tamen vt vnuſquiſque

quiſque eorum ea obſeruatione conficiatur, quæ in teſtamentis obtinet. *Tex.hic l.vnum teſtamentum 24. ff. de teſtamentis*. Et tunc ſinguli Codices fidem faciunt, *l.vlt.ff.de his, quæ in teſt.del.l.1.§.Si quis in duob.ff.de bon.poſſ.ſec.tab.*

b *Veluti ſi quis nauigaturus &c. d.l.Vnum Teſtamentum 24. ff. de teſtam.*

Ad §. Sed hæc quidem.

Sed hæc quidem de teſtamentis, quæ in ſcriptis conficiuntur. Si quis autem ſine (a) *ſcriptis voluerit ordinare Iure* (b) *Ciuili teſtamentum ſeptem teſtibus* (c) *adhibitis, & ſua voluntate coram eis* (d) *nuncupata, ſciat hoc perfectiſſimum teſtamentum iure ciuili, firmumque conſtitutum.* 1

a SI *quis autem ſine ſcriptis &c.* Hoc teſtamentum dicitur fieri ſine ſcriptis: non quia ſcribi non poſſit [plerumque enim in ſcriptis redigitur] ſed quia non fit per ſcripturam, vt teſtamentum ſolemne, verùm ſcriptura ei iam facto accedit, quippè cum non ſolemnitatis, ſed probationis tantùm cauſa adhibeatur. *Pacius hic in Analy.* Et hodie in ſcripturam redigi ferè ſemper à Notarijs ſolet: quo facto, etiamſi deinde vel decedant teſtes, vel aliàs reddantur inhabiles, nihil officit. *Mynſing. hic ſub num.6.* 2

b *Iure Ciuili*. Nàm prætor teſtamentum ſine ſcriptis ignorat. Quomòdo enim noſſet, qui ſigna teſtium ſemper requirat? *Theoph.hic*. Vtilis tamen à prætore bonorum poſſeſſio contra nuncupationem, vel ſecundum nuncupationem conceditur, *l.2.C.de bon.poſſ.ſec.tab.l.ſi ita ſcriptum 8.in fine ff.eodem l.vlt.in prin. C.de Codicil.l.1.C.de bon.poſſ.cont.tab.lib.* 3

c *Septem teſtibus adhibitis*. In teſtamentis teſtes rogati adeſſe debent, vt teſtamentum fiat. *l.heredes palàm 21. §.In teſtamentis ff.de teſtamentis.* Vide notata ſuprà *ad §. Sed prædicta quidem*, In verbo, *Septem teſtibus adhibitis, hoc eodem tit.*

d *Et ſua voluntate coram eis nuncupata*. Ex Conſtitut.Theod. & Valent. *in l.Hac conſultiſſima 21. §. per nuncupationem C.de teſtam.* Per nuncupationem, hoc eſt, ſine ſcriptura, teſtamenta non aliàs valent, quàm ſi ſeptem teſtes ſimul vno eodemque tempore collecti, teſtatoris voluntatem, vt teſtamentum ſine ſcriptura facientis audierint. 4

De

De Militari (a) teſtamento.

TITVLVS XI.

Supradicta diligens obſeruatio in ordinandis teſtamentis, Militibus propter nimiam (b) *imperitiam Conſtitutionibus* (c) *principalibus remiſſa eſt. Nàm quamuis ij neque legitimum* (d) *numerum teſtium adhibuerint, neque aliam teſtamentorum ſolemnitatem obſeruauerint: rectè nihilominùs teſtantur, videlicet cum in expeditionibus* (e) *occupati ſunt: quod meritò noſtra* (f) *Conſtitutio introduxit. Quoquo enim* (g) *modo voluntas eius ſuprema inueniatur, ſiue ſcripta, ſiue ſine ſcriptura: valet teſtamentum ex voluntate eius. Illis autem temporibus, per quæ citra expeditionum neceſſitatem in alijs locis, vel ſuis* (h) *ædibus degunt, minimè ad vindicandum tale priuilegium adiuuantur. Sed teſtari quidem, & ſi* (i) *filij familiarum ſunt, propter militiam conceduntur: iure tamen communi eadem obſeruatione & in eorum teſtamentis adhibita, quam & in teſtamentis paganorum proximè expoſuimus.* 1 2

a DE *Militari teſtamento*. De militum teſtamentis ideò ſeparatim Iuſtinianus tractat, quòd optimè nouit ex Conſtitutionibus Principalibus propria, atque ſingularia iura in teſtamentis eorum obſeruari. *Ex l.2.ff.de milit.teſt.*

b *Propter nimiam imperitiam.* Propter ſimplicitatem militarem. *l.3.C.de teſt.mil.* Seù propter iuris ignorantiam. Arma etenim magis quàm iura ſcire milites exiſtimantur, *l.vlt.§.1.C.de Iur. deliber.* Sunt etiam huius priuilegij militaris cauſa, grauia pericula, quæ pro Republica milites ſubeunt, *l.1.in princ.ff.de bon. poſſ.ex teſt.mil.* 3

c *Conſtitutionibus Principalibus*. Harum Conſtitutionum meminit *Vlpianus in l.1.ff.de milit.teſt.*

d *Neque legitimum numerum teſtium*. Vnum teſtem ſufficere Theophilus hoc loco ſcripſit. Imò Cuiacius *in Conſultat.* 49. nullum teſtem neceſſariò requirit, ac ſatis eſſe putat ſi alijs probationibus legitimis conſtare poſſit de voluntate militis. Nàm *l.Lucius 41.ff.de milit.teſt.* non teſtes exigit, ſed legitimas probationes, quarum plura ſunt genera. 4

e *Cum in expeditionibus occupati ſunt*. Olim Romani, cùm in prælium eſſent exituri, teſtamentum faciebant, tribus aut qua-

tuor audientibus, quod procinctum, ſeù in procinctu dicebatur, vt diximus ſupra ad §. *Sed vt nihil de teſtam ord.* In verbo, *Quod procinctum dicebatur*. Deinde ex Conſtitutionibus Principum fuit militibus conceſſum, vt quoquo modo teſtati fuiſſent, quocunque in loco agerent, rata eſſet eorum voluntas. *Theoph. hic l. 1. ff. de milit. teſt.* Sed hoc priuilegium Iuſtinianus poſtea reſtrinxit ad tempus, quo milites in expeditionibus occupati ſunt. *l. Ne quidam 17. C. de teſtam. militis*. In expeditione 1 verò milites occupati, & degere dicuntur, non ſolùm, cùm ſunt in acie, in hoſtico, verum etiam, cum ſunt in caſtris, ſiue quod idem eſt, in foſſatis, in ſtatiuis, in præſidijs, alioquin nihil diſtaret paganus à milite. Nam & paganus, qui iure militari teſtari non poteſt, in acie, in hoſtico, quomodo velit, & quomodo poteſt, rectè teſtatur *l. vlt. ff. de milit. teſt. Borch. hic ſub n. 5. & 6.*

f *Noſtra Conſtitutio*. *Dicta l. ne quidam 17. C. de teſtam. militis*.

g *Quoquo enim modo &c.* Proinde, ſi milites quid in vagina, aut clypeo literis ſanguine ſuo rutilantibus adnotauerint, aut 2 in puluere inſcripſerint gladio ſub ipſo tempore quo in prælio vitæ ſortem dereliquunt, huiuſmodi voluntatem ſtabilem eſſe oportet *l. milites 15. §. Proinde C. de teſtamento militis*.

h *Vel ſuis ædibus*. Sic legitur *in l. vlt. C. de reſtit. milit.* vnde ſumptus hic locus videtur.

i *Et ſi filij familiarum ſunt*. Filij familiarum, cum in expeditionibus occupati ſunt, de caſtrenſi peculio teſtamentum facere poſſunt, etiam iure militari. Sed citra expeditionum occupationem, de eodem peculio teſtari quidem propter militiam 3 conceduntur: iure tamen communi. Vide *infrà ad princ. tit. quib. non eſt permiſ. fac. teſt. & ad §. vlt. h. t.*

Ad §. Planè.

Planè de teſtamentis militum diuus Traianus (a) *Statilio* (b) *Seuero ita reſcripſit. Id priuilegium, quod militantibus eſt datum, vt quoquo modo facta ab eis teſtamenta, rata ſint: ſic intelligi debet, vt vtique priùs conſtare debeat, teſtamentum factum eſſe, quod & ſine* 4 *ſcriptura, à non militantibus quoque fieri poteſt. Is ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, ſi conuocatis* (c) *ad hoc hominibus, vt voluntatem ſuam teſtaretur, ita locutus eſt, vt declararet quem vellet ſibi heredem eſſe, & cui libertatem tribuere: poteſt videri ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus, & voluntas eius rata habenda eſt. Cæterùm ſi (vt plerumque ſermonibus fieri ſolet,) dixit alicui,*

Ego te heredem facio, aut bona mea tibi relinquo, non oportet hoc pro teſtamento obſeruari. Nec vllorum magis intereſt, quam ipſorum, quibus id priuilegium datum eſt, eiuſmodi exemplum non admitti. alioquin non difficulter poſt mortem alicuius militis teſtes exiſterent, qui affirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona, cui viſum ſit, & per hoc vera iudicia ſubuerterentur.

1

a Diuus *Traianus &c.* Hoc Traiani reſcriptum ad verbum Florentinus recenſet in *l. Diuus Traianus* 25. *ff. de milit. teſt.*

b *Statilio Seuero.* Vulgati codices habent, Statilio, quorum etiam auctoritatem confirmat Theophilus. Nonnulli tamen repoſuerunt, Catilio, non ſolùm hoc loco, ſed etiam *in d. l. Diuus Traianus* 25. *ff. de milit. teſt.*

c *Si conuocatis ad hoc hominibus.* Ex eo quod miles teſtes con-
uocauerat collegit Traianus, teſtari eum voluiſſe: conuocari 2
igitur & vocari debere teſtes in teſtamento militis, ex hoc lo-
co probari non poteſt *Cuiac. hic.*

Ad §. Quinimò.

Quinimò & (a) *mutus & ſurdus miles teſtamentum* (b) *facere poteſt.*

a Q*uinimo & mutus & ſurdus &c.* Iure militari ſurdum, & mu-
tum teſtamentum facere poſſe ante cauſariam miſſio- 3
nem in numeris manentem placet *l. Iure militari* 4. *ff. de milit. teſt.*

b *Teſtamentum facere poteſt.* Indiſtinctè. Paganus verò mutus & ſurdus, certis tantùm caſibus & modis teſtari poteſt vt in titulo proximè ſequenti ad §. *Item ſurdus, explicabitur.*

Ad §. Sed hactenus.

Sed hactenus hoc illius à principalibus Conſtitutionibus conceditur, 4
quatenus militant (a) *& in caſtris degunt: poſt miſſionem verò veterani, vel extra caſtra, ſi faciant adhuc militantes teſtamentum communi omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in caſtris fecerint teſtamentum non communi* (b) *iure, ſed quomodo voluerint: poſt miſſionem* (c) *intra annum tantum valebit. Quid ergo ſi intra annum deceſſerit, conditio autem hæredi adſcri-*

Digitized by Google

non ſit ſubſecuta. Idque apertius *in l. Idemque 9. ff. de milit. Teſt.* Idem Vlpianus declarat, Pij reſcriptum allegans, & hoc quo dixi modo & ipſe accipiens. *Ex Viglio hic ſub n.1.*

b *Reſignauit illud.* Illud aperuit.

Ad §. Denique.

Denique & ſi (a) *in adrogationem datus fuerit miles, vel ſi filius familias* (b) *emancipatus eſt: teſtamentum eius quaſi ex noua* (c) *militis voluntate valet, nec videtur capitis deminutione* (d) *irritum fieri* 1

1 D*Enique & ſi in adrogationem &c.* Teſtamentum militis, qui ſe in adrogationem dederit, quaſi ex noua eius voluntate valet. Hoc tamen debet intelligi, ſi pater familias miles de caſtrenſibus rebus duntaxat teſtatus adrogandum ſe dederit *l. Idem & ſi 24. ff. de milit. teſt.*

b *Vel filius familias emancipatus eſt.* Filius familias quantum ad teſtandum de caſtrenſi peculio pro patre familias habendus eſt, & ideo nec emancipatione irritum fieri militis veterani teſtamentum, verum eſt. *l. ſi quis filio 6. §. vlt. ff. de iniuſto, rupto &c.* Multo minus ergo emancipatione irritum fiet teſtamentum militis in expeditionibus occupati. 2

c *Quaſi ex noua militis voluntate valet.* Quoniam hoc ipſo, quod non mutauit teſtamentum, valere id & vires habere voluit. *Theoph. hic.*

d *Nec videtur capitis deminutione irritum fieri.* Pagani verò teſtamentum, quacumque capitis deminutione fit irritum §. *Alio, Inſtit. Quib. mod. teſt. infir.* 3

Ad §. Sciendum tamen eſt.

Sciendum (a) *tamen eſt, quod ad exemplum caſtrenſis peculij, tam anteriores leges, quam principales conſtitutiones quibuſdam quaſi caſtrenſia dederunt peculia, & horum quibuſdam* (b) *permiſſum erat etiā in poteſtate degentibus teſtari: quod noſtra Conſtitutio* (c) *latiùs extendens, permiſit omnibus, in his tantummodo peculijs teſtari quidem, ſed iure* (d) *communi. Cuius Conſtitutionis tenore perſpecto, licentia eſt nihil eorum, quæ ad præfatum ius pertinet, ignorare.* 4

a S*Ciendum tamen eſt &c.* Ad exemplum caſtrenſis peculij, filijs familiàs quaſi caſtrenſia peculia data ſunt, & eiſdem permiſſum

non omnibus licet facere teſtamentum: Ideò, quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum videamus.

b *Statim enim ij, qui alieno iuri &c.* Qui in poteſtate parentis eſt, teſtamenti faciendi ius non habet: adeòvt quamuis pater ei permittat, nihilo magis tamen iure teſtari poſſit. *l. qui in poteſtate 6. ff. de teſtamentis l. Tam is 25. §. Filius familias ff. de mortis cauſa donat. l. nemo 11. C. Qui teſtam. fac. poſſ. Ratio eſt*: Quia teſtamenti factio, non priuati, ſed publici iuris eſt. *l. 3. ff. de* 1
teſtamentis. Ideòque non à priuato aliquo, ſed à ſola lege concedi poteſt. Et lex duodecim tabularum præciſè ac definitè de patribus familias locuta eſt: Pater familias vti ſuper pecunia, tutelaue ſua legaſſit, ita ius eſto. *Vlp. in frag. tit. 11. iuncta l. ſæpe 53. ff. de verb. ſig. & Auct. ad Heren. lib. 1.* Alia ratio eſt donationis cauſa mortis. Nam, cum illa non ſit iuris publici, ſed priuati, & arbitrarij, mortis cauſa donare patre permittente filius familias poteſt *d. l. tam is 25. ff. de mortis cauſa donationibus*. 2

c *Exceptis iis, quos antea enumerauimus.* Exceptis iis, qui habent caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe peculium. *princ. tit. & §. vlt. de milit. teſt.*

d *Et præcipuè militibus, qui in poteſtate &c.* Nam quantum ad teſtandum de caſtrenſi peculio, filius familias pro patre familiàs habendus eſt. *l. ſi quis filio 6. §. vlt. ff. de Iniuſto rupto &c.* Hoc priuilegium datum militibus, qui in poteſtate parentum ſunt, Iuuenatis Saty. *Vlt. his verſibus deſcripſit.*

Solis præterea teſtandi militibus ius 3
Viuo patre datur: Nam quæ ſunt parta labore
Militiæ, placuit non eſſe in corpore cenſus,
Omne tenet cuius regimen pater.

e *De eo quod in caſtris acquiſierunt*. Et de iis omnibus, quæ militiæ beneficio adepti ſunt. *l. miles 4. l. Caſtrenſe 11. ff. de Caſtren. pecul.*

f *Ex auctoritate Diui Auguſti*. Diuus Auguſtus conſtituit, vt filius familiàs miles, de eo peculio, quod in caſtris adquiſiuit, teſtamentum facere poſſit. *Vlpianus in Frag. tit. 20. §. filius fa-* 4
milias.

g *Optimi Imperatoris Traiani*. Traianus Neruæ adoptione Imperium aſſecutus, tanta probitate, innocentia, lenitate, ac temperantia id geſſit, vt cùm omnium conſtanti voce, tum etiam Senatus decreto Optimus appellatus ſit. *H. In Vita eiuſdem Imperatoris.*

h *Si verò inteſtati deceſſerint &c.* Iure veteri, ſi filius familias miles
decedebat inteſtatus: bona eius non quaſi hereditas, ſed quaſi
peculium patri deferebantur *l. 1. & 2. ff. de Caſtren. pecul.* Iure
nouo, inteſtati filijfamilias peculium Caſtrenſe defertur pri-
mùm ad liberos, deinde ad fratres, & poſtea, nullis liberis, vel
fratribus ſuperſtitibus, ad patrem iure communi pertinet. *tex.
hic*. Iure nouiſſimo, in illis rebus, quæ patri non acquirun-
tur, liberi quidem parentibus præferuntur, ſed fratres vnà cum 1
parentibus ſuccedunt in capita. Imò ſi fratres ſint defuncto
ex vno tantùm parente coniuncti, ad inteſtati ſucceſſionem
poſt parentes vocatur. *Nouella 118. cap. 1. 2. & 3.*

i *Iure communi*. Quoniam ab inteſtato Ius commune locum
habet, in teſtamento priuilegio eſt locus. *Cuiac. hic*.

k *Neque ipſum patrem adimere poſſe*. Nec enim patribus aliquid
ex Caſtrenſibus bonis filiorum debetur. *l. Ex nota 10. ff. de Ca-
ſtren. pecul.*

l *Vel aliter inquietare*. Veluti, poſſidere, aut inter ſe diuidere. 2
§. 1. infrà, de hered. qual. & differ. ex Cuiac.

m *Neque patre mortuo cum fratribus &c. Vlpianus in l. 1. §. Nec Ca-
ſtrenſe ff. de collat. bon.* Nec Caſtrenſe, nec quaſi Caſtrenſe pe-
culium fratribus confertur. Hoc enim præcipuum eſſe opor-
tere, multis Conſtitutionibus continetur.

n *Quamquam Iure ciuili &c.* Caſtrenſe & quaſi Caſtrenſe pecu-
lium eſt quaſi proprium patrimonium filijfamilias *l. 3. §. penult.
ff. de minoribus, d. l. 1. §. Nec Caſtrenſe*. Id quod iure ſingulari
introductum eſt, quamquam, inquit, Iure Ciuili, ideſt, Iure 3
communi Ciuium Romanorum, omnia peculia ad patrem
pertineant, exceptis maternis bonis, & lucris nuptialibus, &
vt nouiſſimè Iuſtinianus conſtituit, exceptis ijs omnibus, quæ
filio extrinſecus acquiruntur. *l. cum oportet 6. C. de bonis quæ li-
beris. Ex Barone, & Cuiacio hic.*

o *Inutile eſt*. Ergo filiusfamilias nec hodie teſtatur de aduen-
titijs, quorum vſusfructus patri adquiritur, aut etiam non ad-
quiritur *l. vlt. §. In his itaque C. de inoffic. teſt. l. penult. & vlt. C. qui
teſt. fac. poſſ. Opponitur primò l. vlt. §. Filijs autem familias C. de bon. 4
quæ lib.* Vbi Iuſtinianus ait; Filijs autem familias in his dunta-
xat caſibus, in quibus vſusfructus apud parentes conſtitutus eſt,
donec parentes viuunt, nec de ijſdem rebus teſtari permitti-
mus &c. Vnde in alijs caſibus, in quibus vſusfructus apud pa-
rentes conſtitutus non eſt, filijs familias permittere videtur de
ijſdem rebus teſtari. Verum Iuſtinianus: qui fecit hunc no-
dum

Digitized by Google

dum, mox eundem etiam diſſoluit in *l. penult. C. Qui teſt. fac. poſs.* his verbis: *Nemo ex lege*, quam nuper promulgauimus, in rebus, quæ parentibus adquiri non poſſunt, exiſtimet aliquid eſſe innouandum, aut permiſſum eſſe filijsfamilias cuiuſcunque gradus, vel ſexus teſtamenta facere &c. Illa enim verba; ex lege, quam nuper promulgauimus, omninò accipienda ſunt de *dicta l. vlt. C. de bon. quæ lib. vt oſtendit Galuan. de Vſufruct. cap. 9. num. 7.* Opponitur ſecundò, *Nouella 117. cap. 1.* Vbi filiofamilias permittitur libera facultas diſponendi de aduentitijs. 1
Verum iam pridem interpretes eruditi docuerunt in autographo Græco Iuſtin. Cæſaris hanc diſpoſitionem non ita latè patere, vt teſtandi facultatem includat; ſed de adminiſtratione libera, & iure diſponendi inter viuos, eſſe intelligendam. Idem *Galu. vbi ſupra ſub num. 8.* Caſus autem, in quibus patri vſusfructus aduentitiorum non adquiritur, notaui ſuprà in *tit. Per quas perſ. nob. adquir. ad §. Igitur liberi.*

p *Licèt ſuæ poteſtatis factus deceſſerit. Modeſtinus in l. Si filiusfamilias 19. ff. de teſtamentis*: Si filiusfamilias tabulas teſtamenti fecerit, ſignauerit: ſecundum eas bonorum poſſeſſio dari non poteſt: licèt filiusfamilias ſui iuris factus deceſſerit: quia nullæ ſunt tabulæ teſtamenti, quas is fecit, qui teſtamenti faciendi facultatem non habuit. 2

Ad §. Prætereà.

Præterea teſtamentum facere non poſſunt impuberes: quia nullum (a) *eorum animi iudicium eſt. Item furioſi: quia mente* (b) *carent, nec ad rem* (c) *pertinet, ſi impubes, poſtea pubes: aut furioſus, poſtea compos mentis factus fuerit, & deceſſerit. Furioſi autem,* (d) *ſi per id tempus fecerint teſtamentum, quo furor eorum intermiſſus eſt, iure teſtati* (e) *eſſe videntur, certè eo,* (f) *quod ante furorem fecerint, teſtamento valente. Nàm neque teſtamenta rectè facta, neque vllum* (g) *aliud negotium rectè geſtum, poſtea furor interueniens perimit.* 3

a *Quia nullum eorum animi iudicium eſt.* Teſtamentum facere non poſſunt impuberes: quia nullum eorum animi iudicium eſt. *tex. hic.* Teſtamentum enim eſt ſupremum hominum iudicium *l. vel negare 5. ff. Quemad. teſt. aper.* Impuberes autem intelliguntur maſculi annis quatuordecim minores, fœminæ verò minores annis duodecim. Vide *l. Qua ætate 5. ff. de teſtam.* 4

b *Quia mente carent*. Teſtamentum facere non poſſunt furioſi: quia mente carent. *tex.hic.*, Teſtamentum enim teſtatio mentis eſt. *princ. tit. Inſtit. de teſtamentis ordinandis.*

c *Nec ad rem pertinet &c.* Quia teſtamentum, quod is fecit, qui teſtamenti faciendi facultatem non habuit, nullum eſt *l.Si filius familias* 19. *ff. de teſtam.* Et conſequenter temporis tractu conualeſcere non poteſt. *princ. tit. Inſt. de exhered.liber.l.penult. ff. de reg. iur.* 1

d *Furioſi autem ſi per id tempus &c.* Furioſi in ſuis inducijs, ſeù dilucidis interuallis, poſſunt condere teſtamentum *l.furioſum* 9. *C. Qui teſtam. fac. poſs. Paul. Recept. Sent. lib.3. tit.4. §.Furioſus.*

e *Iure teſtati eſſe videntur*. Dummodo teſtamentum ſana mente incæperint facere, & conſummauerint nullo tali morbo interueniente. *d. l.furioſum* 9. *C. Qui teſtam. fac. poſs.*

f *Certè eo, quod ante furorem &c. l.*1. *§.Si quis autem ff.de bon.poſs. ſec. tab.*

g *Neque vllum aliud negotium rectè geſtum*. Veluti ſponſalia, *l.furor* 8. *ff. de Sponſalibus, aut matrimonium l.patre furioſo* 8. *ff. de ijs, qui ſui, vel alieni &c. l.oratione* 16. *ff.de Ritu nuptiar.* 2

Ad §. Item prodigus.

Item (a) *prodigus, cui bonorum ſuorum adminiſtratio interdicta* (b) *eſt, teſtamentum facere non poteſt: ſed id quod antè fecerit, quàm interdictio ſuorum bonorum ei fiat, ratum* (c) *eſt.*

3

a *ITem prodigus &c.* Prodigus, cui bonorum ſuorum adminiſtratio interdicta eſt, teſtamentum facere non poteſt: & ſi fecerit, ipſo iure non valet. Quod tamen interdictione vetuſtius habuerit teſtamentum, hoc valebit. *tex. hic. l.Is, cui* 18. *ff. de teſtamentis.*

b *Interdicta eſt*. A Prætore, vel Præſide. *l.* 1. *ff. de Curatoribus furioſo &c.*

c *Ratum eſt*. Etiam ſi apertè fuerit prodigus. *Vigilius hic ſub num.* 3. 4

Ad §. Item ſurdus.

Item ſurdus (a) *& mutus non ſemper teſtamentum facere poſſunt. Vtique autem de eo ſurdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tardè exaudit. Nam & mutus is intelligitur, qui loqui nihil poteſt, non*

Digitized by Google

non qui tardè loquitur. Sæpe autem etiam literati & eruditi homines varijs cauſis, & audiendi, & loquendi facultatem amittunt. Vnde noſtra (b) *Conſtitutio etiam his ſubuenit, vt certis caſibus* (c) *& modis ſecundum normam eius poſſint teſtari, aliaque* (d) *facere, quæ eis permiſſa ſunt. Sed ſi quis* (e) *poſt teſtamentum factum, aduerſa valetudine, aut quolibet alio caſu mutus aut ſurdus eſſe cœperit: ratum nihilominus eius permanet teſtamentum.*

1

a *ITem ſurdus, & mutus &c.* Ex Iuſtiniani Conſtitutione ſurdus & mutus ſimul à natura, teſtari non poteſt: ſed talis factus ex accidenti, poteſt, dummodo ſcribere ſciat, & manu ſua voluntatem ſuam declaret. Qui verò eſt ſurdus tantùm, ſiue à natura, ſiue ex accidenti, poteſt facere teſtamentum, etiamſi neſciat ſcribere: Et qui mutus tantùm eſt, ſiue à natura, ſiue ex accidenti, non prohibetur teſtari, dummodo ſcribire ſciat, & ſua manu ſuam ſcribat voluntatem, *l. Diſcretis* 10. *C. Qui teſtam. fac. poſs.* Vbi etiam additur, quod nullum diſcrimen 2
neque in maſculis neque in fœminis in hoc eſt ſeruandum.

b *Vnde noſtra Conſtitutio. Dicta l. Diſcretis* 10. *C. Qui teſtam. fac. poſs.*

c *Vt certis caſibus & modis.* Notatis ad princ. huius §.

d *Aliaque facere &c.* Hi ſurdi & muti, qui ex ſupradicta Iuſtiniani Conſtitutione poſſunt teſtari, poſſunt etiam codicillos facere, fideicommiſſum relinquere, mortis cauſa donare, & libertatem imponere. *dicta l. Diſcretis* 10. *C. Qui teſtam. fac. poſs.*

e *Sed ſi quis poſt teſtamentum factum &c. l. Qui in poteſtate* 6. *§. vlt.* 3
ff. de teſtamentis.

Ad §. Cæcus autem.

Cæcus (a) *autem non poteſt facere teſtamentum, niſi per obſeruationem, quam lex Diui Iuſtini* (b) *patris mei introduxit.*

a *CÆcus autem &c.* Cæcus non poteſt facere teſtamentum, niſi obſeruet formam à Iuſtino præſcriptam in *l. Hac con-* 4
ſultiſſima 8. *C. Qui teſtam. fac. poſs.* Debet igitur cæcus, qui vult teſtari, ſiue ſit cæcus à natura, ſiue ex accidenti, per nuncupationem condere teſtamentum præſentibus ſeptem teſtibus, & tabulario, vel octauo teſte, qui tabularij munere fungatur, ſi tabularius reperiri non poſſit, & primùm, illis omnibus ad ſe conuocatis, debet coram eis declarare, quod vult ſine ſcri-

ptis facere teſtamentum; deinde palàm exprimere nomina, ſpecialiter heredum, & dignitates ſingulorum, & indicia, & ſubſequenter legata, & fideicommiſſa, & alias omnes voluntatis ſuæ diſpoſitiones. Quibus omnibus ex ordine peroratis, debet tabularius, vel octauus teſtis talem nuncupationem in ſcripturam redigere, & eam manu propria, quod etiam quilibet teſtis facere debet, ſubſcribere, & conſignare. Et hæc omnia vno, eodemque loco, & tempore expedienda ſunt. Si 1
verò cæcus, antequam teſtes & tabularium conuocaret, voluntatem ſuam per quamcunque perſonam ſibi placuerit ſcribi fecerit: illis poſtea, vno eodemque loco, & tempore conuocatis, & declaratione præmiſſa quare eos conuocauerit, ſcripturam exhibebit, quam teſtatori ſimul & teſtibus recitabit tabularius, vel octauus teſtis, ſi tabularius haberi non poſſit: vt vbi tenor eius cunctis innotauerit, elogium ſuum teſtator profiteatur agnoſcere, & ex animi ſui, quæ lecta ſunt, diſpoſuiſſe ſententia, & in fine ſcripturam, vt ſuprà dictum eſt, vna 2
cum omnibus teſtibus ſubſcribet, & ſubſignabit tabularius, vel octauus teſtis, qui tabularij munere fungitur. Si tamen cæcus inter liberos, vel ad pias cauſas teſtaretur, prædictam teſtandi formulam non eſſe neceſſariam Doctores volunt, vt notat *Mynſ. hic ſub num.8.* Vide *Iaſon. in d.l.hac conſultiſſima 8. ſub num.4. C. Qui teſtam. fac. poſſ.*

b *Diui Iuſtini patris mei.* Fuit Iuſtinianus Iuſtini maioris ex ſorore nepos: ſed eundem Iuſtinum patrem appellat, quòd ab eo adoptatus eſſet. 3

Ad §. Eius qui apud hoſtes.

Eius qui (a) *apud hoſtes eſt, teſtamentum, quod ibi fecerit, non valet, quamuis* (b) *redierit. ſed quod, dum in ciuitate fuerat, fecit: ſiue redierit, valet iure* (c) *poſtliminij: ſiue illic deceſſerit, valet ex lege* (d) *Cornelia.*

a EIus qui apud hoſtes &c. l. Eius qui 8. ff. de Teſtam.* Qui autem 4
à latronibus capti ſunt, cum liberi maneant, vel qui apud exteros legatione funguntur, poſſunt facere teſtamentum. *l. Qui à latronibus 13. ff. de teſtam.* Obſides verò teſtari non poſſunt *l. obſides 11. ff. eod.* Sunt enim & hi quaſi captiui. *l. Diuus Commodus 31. ff. de Iur. fiſ.*

b *Quamuis redierit*, Quia, cùm nullum ſit teſtamentum, quod

is

is fecit, qui teſtamenti faciendi facultatem non habuit: tem-
poris tractu conualeſcere non poteſt. Vt ſuprà notaui ad §.*Præ-
terea, hoc eod. titulo*.

c *Valet iure poſtliminij*. Poſtliminium fingit eum, qui ab hoſti-
bus reuertitur, ſemper in ciuitate fuiſſe *l.Retro 16. ff.de captiuis.
§.Si ab hoſtibus, Quib. mod. ius pot. ſol.* Vbi de Poſtliminio ple-
nè dixi.

d *Valet ex lege Cornelia*. Lege Cornelia teſtamenta eorum, qui 1
in hoſtium poteſtate deceſſerint, perinde confirmantur ac ſi ij,
qui ea feciſſent, in hoſtium poteſtatem non perueniſſent, *l.le-
ge Cornelia 12. ff. de Teſtamentis*.

De exheredatione (a) liberorum.

TITVLVS XIII.

2
*Non tamen vt omnimodo valeat teſtamentum, ſufficit hæc obſeruatio,
quam ſuprà expoſuimus: ſed qui filium* (b) *in poteſtate habet; curare
debet, vt eum heredem inſtituat, vel exheredem eum nominatim fa-
ciat. alioquin ſi eum ſilentio* (c) *præterierit, inutiliter* (d) *teſtabitur:
adeò quidem, vt & ſi viuo patre filius mortuus ſit, nemo heres ex
eo teſtamento exiſtere poſſit, quia ſcilicet* (e) *ab initio non conſtiterit
teſtamentum. Sed non ita* (f) *de filiabus, vel alijs per virilem ſe-
xum deſcendentibus liberis vtriuſque ſexus antiquitati* (g) *fuerat ob-
ſeruatum: ſed ſi non fuerant ſcripti heredes, ſcriptæue, vel exhere-* 3
*dati, exheredatæue, teſtamentum quidem non infirmabatur, ius au-
tem adcreſcendi eis ad certam* (h) *portionem præſtabatur. ſed nec no-
minatim eas perſonas exheredare parentibus neceſſe erat, ſed licebat
inter* (i) *cæteros hoc facere. Nominatim* (k) *autem quis exheredari
videtur, ſiue ita exheredetur, Titius filius meus exheres eſto: ſiue
ita, Filius meus exheres eſto, non adiecto proprio nomine, ſcilicet
ſi alius filius non extet.*

a DE *exheredatione liberorum*. Vt omnimodo valeat teſtamen- 4
tum, non ſufficit teſtari volenti ſolemnia à iure præſcri-
pta obſeruare, teſtamentique factionem habere, vt ſuprà expo-
ſuimus, ſed hoc amplius, qui filium in poteſtate habet, cura-
re debet, vt eum heredem inſtituat, vel exheredem nomina-
tim faciat: alioquin, ſi eum ſilentio præterierit, inutiliter te-
ſtabitur, vt videbimus in hoc titulo. *tex.hic, l.Inter cætera 30.
ff.de liberis & poſtum.*

b *Sed*

b *Sed qui filium in poteſtate habet*. Emancipatos liberos iure ciuili, neque heredes inſtituere, neque exheredare neceſſe eſt, vt videbimus ad §. *Emancipatos, hoc eodem titulo*.

c *Si eum ſilentio prӕterierit*. Neque eum heredem inſtituendo, neque eum, vt oportet, exheredando. §. *Eadem, Inſtit. de hered. quӕ ab inteſt. defer.* Nota ergo prӕteritionem dici reſpectu hereditatis, non autem reſpectu legatorum, vel fideicommiſſorum: adeò vt filius, qui nec eſt inſtitutus, nec exheredatus, 1
dicatur prӕteritus, etiam ſi aliquid ei ſit legatum, vel per fideicommiſſum relictum.

d *Inutiliter teſtabitur*. Teſtamentum ipſo iure nullius eſt momenti, cùm filius, qui fuit in patris poteſtate, prӕteritus eſt. *l.1.ff.de Iniuſto, rupto &c. iuncta l.vlt. §.Sancimus C. de liber. prӕter.* Quòd ſi filius prӕteritus bonis ſe patris abſtinuit, voluntas teſtatoris ex bono, & ӕquo tuebitur. *l.filio prӕterito 17. ff. de Iniuſto, rupto &c.*

e *Quia ſcilicet ab initio &c.* Et quӕ ab initio inutilis fuit inſtitu- 2
tio: ex poſt facto conualeſcere non poteſt. *l.penult.ff.de reg.Iur.*

f *Sed non ita de filiabus &c.* Iuſtinianus autem in §. *Sed hӕc quidem, hoc tit.* has iuris antiqui diſtinctiones inter filios, & filias. & cӕteras deſcendentes per virilem ſexum perſonas abrogauit. Vnde hodie in omnibus liberis in poteſtate teſtatoris exiſtentibus eadem obtinent, quӕ olim filiorum propria erant. *Ex Pac.*

g *Antiquitati*. Ideſt, Mediӕ Iuriſprudentiӕ. Eſt autem Iuriſprudentia Media Ius illud, quod ſine ſcripto traditionibus inductum eſt veterum Iuriſconſultorum, qui apud Romanos 3
poſt latas XII. tab. leges floruerunt. Vide *Galuan. de Vſufruct. cap.6. num.7. & 8. & cap.8. num.15.*

h *Ad certam portionem*. Ad dimidiam extraneis heredibus inſtitutis, vel ad virilem portionem, ſi ſui heredes ſcripti eſſent. *Theoph. hic. Vlpian. in frag. tit. 22. verſ. ſcriptis heredibus. Gaius lib. 2. Inſt. tit. 3. in princ.* Quòd ſi vnà extranei, & ſui heredes ſcripti fuiſſent, extraneis pariter ad dimidiam, & ſuis ad virilem hi prӕteriti adcreſcebant. *Paul. Recept. Sent. lib. 3. tit. 4. circa finem.* 4

i *Inter cӕteros*. Inter cӕteros exheredari dicuntur, qui verbis generalibus exheredantur, veluti ſi teſtator dicat: Titius filius meus heres eſto, cӕteri exheredes ſunto. *Ex Theoph.*

k *Nominatim autem &c.* Nominatim quis exheredari videtur, ſiue adiecto proprio nomine ita exheredetur, Titius filius meus exheres eſto; ſiue non adiecto proprio nomine exheredetur

ita,

ita, filius meus exheres eſto: ſi modò alius filius non extet. *tex. hic*. Sed & à ſtudijs, & ab arte, & ab ætate, & à colore demonſtrari poteſt is, qui exheredatur. Et vt in vniuerſum dicam, ſermo omnis & loquutio dilucidè explicans perſonam, de qua quis loquitur, exheredationem nominatim perficit. *Theoph. hic*. Videte *l.1. 2. 3. ff. de liberis & poſtumis*.

Ad §. Poſtumi quoque. 1

Poſtumi (a) *quoque liberi, vel heredes inſtitui debent, vel* (b) *exheredari. Et in eo par* (c) *omnium conditio eſt, quòd & filio poſtumo, & quolibet ex cæteris liberis, ſiue fœminini ſexus, ſiue maſculini, præteritis, valet quidem* (d) *teſtamentum: ſed poſtea adgnatione poſtumi, ſiue poſtumæ rumpitur, & ea ratione totum* (e) *infirmatur. Ideòque ſi mulier, ex qua poſtumus aut poſtuma ſperabatur, abortum* (f) *fecerit: nihil impedimento eſt ſcriptis heredibus ad hereditatem adeundam. Sed fœminini quidem ſexus perſonæ, vel nomina-* 2
tim, (g) *vel inter cæteros exheredari ſolebant: dum tamen, ſi inter cæteros exheredarentur, aliquid eis* (h) *legaretur, ne per obliuionem præteritę eſſe viderentur. Maſculos verò* (i) *poſtumos, ideſt, filium, & deinceps,* (k) *placuit non aliter rectè exheredari, niſi* (l) *nominatim exheredarentur, hoc ſcilicet modo: Quicunque mihi filius genitus fuerit, exheres eſto.*

a *Poſtumi quoque liberi &c.* Hæc de poſtumis ſuis. Et ſuus po-
ſtumus eſt, qui natus, inter ſuos heredes teſtatori futurus 3
eſt. Vide notata infra ad §. *Poſtumo quoque*, de legatis.

b *Vel exheredari*. Hodie tamen ex communi Doctorum ſententia exheredatio poſtumi in vniuerſum eſt ſublata. Siquidem ex *Nouella* 115. *cap.* 3. prohibentur parentes nonniſi ex cauſa ingratitudinis, liberos exheredes facere. Poſtumus autem non poteſt eſſe ingratus. *Vigl. & Mynſ. hic ſub num. 9. & ſeq.*

c *Et in eo par omnium conditio eſt &c.* In liberis iam natis olim circa præteritionem par omnium conditio non erat, vt conſtat
ex princ. huius tituli. 4

d *Valet quidem teſtamentum &c.* Alia cauſa eſt filiorum ſuperſtitum, alia poſtumorum. Illi iniuſtum faciunt: hi rumpunt; illi ſemper: hi ſi naſcantur, nec inueniant ſe exheredatos, *l. 3. §. Ex his ff de Iniuſto, rupto &c.*

e *Totum infirmatur*. Hodie tamen poſtumi agnatione totum teſtamentum non infirmatur, ſed duntaxat quantum ad inſtitutio-

tutiones. Legata verò & fideicommiſſa firma permanent. *A. Ex cauſa,& ibi DD.C.de liberis præteritis*. Quod tamen intelligi debet, ſi teſtator ſcienter præterijt poſtumum. Nam ſi ignoranter, nec legata quidem præſtanda ſunt. Videte Iaſonem *in d.A.Ex cauſa ſub num.2.& ſeqq*. Et notate, quod vbi legata eſſent talia quæ veriſimiliter teſtator reliquiſſet, etiam ſi de filio cogitaſſet, neutiquam ea reuocanda eſſent. Idem Iaſon vbi ſuprà *ſub num.6.circa finem*. 1

f *Abortum fecerit*. Qui mortui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt. *l.Qui mortui 129.ff.de verb.ſign*. Qui verò viuus perfectè natus eſt ad nullum declinans monſtrum, vel prodigium, licet illicò decedat, nihilominus teſtamentum rumpit, *l.3. C.de poſtum.hered.inſtit*. Et natum accipe, & ſi ex ſecto ventre editus ſit. Nam & hic rumpit teſtamentum, *l.quod dicitur 12.ff.de liber.& poſtum*.

g *Vel nominatim,vèl inter cæteros &c*. Hoc corrigitur in §.*Sed hac quidem*, hoc eodem titulo, Vbi diſponitur, quod etiam poſtumæ, non aliter, quàm nominatim, exheredari poſſint. Vide 2
notata ſuprà in Verbo, *Vel exheredari*.

h *Aliquid eis legaretur*. Perſonæ verò fœminini ſexus iam natæ, etiam ſine legato, inter cœteros exheredari poterant, vt ſuprà eodem in princ.tit.

i *Maſculos verò poſtumos &c*. Poſtumi per virilem ſexum deſcendentes ad ſimilitudinem filiorum nominatim exheredandi ſunt, ne teſtamentum agnaſcendo rumpant. Poſtumos autem dicimus eos duntaxat, qui poſt mortem parentis naſcuntur. 3
Sed & ij, qui poſt teſtamentum factum in vita naſcuntur: ita demum per legem Velleiam rumpere teſtamentum prohibentur, ſi nominatim ſint exheredati, *l. 3. in princ. ff. de Iniuſto, rupto &c*.

k *Et deinceps*. Sed ex filio nepotes iam nati, etiam inter cæteros exheredari poterant, vt ſupra eod. *in princ.tit*.

l *Niſi nominatim*. Nominatim autem exheredatus poſtumus videtur, ſiue ita dixerit, Quicunque mihi naſcetur: ſiue ita, Ex Seia, ſiue ita: venter exheres eſto. Sed & ſi dixerit, Po- 4
ſtumus exheres eſtò: natus vel poſt mortem, vel viuo teſtatore non rumpet. *d.l.3.§.nominatim autem ff.de Iniuſto, rupto &c*. Hodie tamen exheredatio poſtumi ex communi Doctorum ſententia in vniuerſum eſt ſublata, vt dixi ad princ. huius §.

Ad

Ad §. Poſtumorum autem.

Poſtumorum (a) *autem loco ſunt & hi, qui in ſui heredis locum ſuccedendo, quaſi adgnaſcendo fiunt parentibus* (b) *ſui heredes vt ecce, ſi quis filium, & ex eo nepotem neptemue in poteſtate habeat: quia filius gradu præcedit, is ſolus iura ſui heredis habet, quamuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem poteſtate ſint. Sed ſi filius eius viuo* 1
eo moriatur, aut qualibet alia ratione (c) *exeat de poteſtate eius, incipit nepos neptiſue in eius locum ſuccedere, & eo modo iura ſuorum heredum quaſi adgnatione nanciſcitur. Ne ergo eo modo rumpatur eius teſtamentum: ſicut ipſum filium vel heredem inſtituere, vel nominatim exheredare debet teſtator, ne non iure faciat teſtamentum: ita & nepotem neptemue ex filio neceſſe eſt ei, vel heredem inſtituere, vel exheredare: ne fortè eo viuo, filio mortuo, ſuccedendo in locum eius nepos, neptiſue, quaſi adgnatione rumpat teſtamentum. Idque lege Iulia* (d) *Velleia prouiſum eſt, in qua ſimul ex-* 2
heredationis (e) *modus ad ſimilitudinem poſtumorum demonſtratur.*

a Poſtumorum autem loco &c.* Hic §. *Sumptus eſt ex Gaio in l. Poſtumorum 13. ff. de Iniuſto, rupto &c.* Et hoc dicit: Poſtumorum loco ſunt & hi, qui ante teſtamentum parentum nati ſunt non ſui heredes, quia alius eos præcedebat, ſed poſtea in ſui hæredis locum ſuccedendo, quaſi agnaſcendo fiunt parentibus ſui heredes: vt ecce, Si quis tempore teſtamenti filium, & ex eo nepotem neptemue in poteſtate habeat: quia filius gradu præ- 3
cedit, is ſolus iura ſui hæredis habet, quamuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem poteſtate ſint. Sed ſi viuo teſtatore filius eius moriatur, aut alio modo exeat de poteſtate eius, nepos neptiſue in locum patris ſui ſuccedit, & eo modo quaſi agnatione fit ſuus heres auo. Auus ergo, ne eo modo rumpatur eius teſtamentum, hunc etiam nepotem neptemue heredem inſtituere, vel exheredare debet ad ſimilitudinem poſtumorum.

b *Fiunt parentibus ſui heredes.* Sui heredes ſunt qui & in patris- 4
familias poteſtate ſunt, & in familia proximum ab eo gradum obtinent. Vide infrà ad §. *Sui autem, de hered. qualit. & differ.*

c *Aut qualibet alia ratione exeat de poteſtate eius.* Filius tamen qui per dignitatem exit de poteſtate patris, iura ſuorum heredum intacta habet, & conſequenter nepos neptiſue in eius locum non ſuccedit, nec eo modo iura ſuorum heredum

Digitized by Google

nanciſcitur. *Nouella* 81. *cap.* 2.

d *Idque lege Iulia Velleia*. Legis Velleiæ capita duo fuerunt. Ad poſtumos, qui viuo parente poſt teſtamentum factum ſui naſcuntur, ſiue tempore facti teſtamenti ſui fuerint, ſiue non fuerint, primum caput legis Velleiæ pertinet, de quo capite agitur in *l.Gallus* 29. §. *Nunc de lege Velleia ff. de liber. & poſtum.* Ad poſtumos verò, de quibus in hoc §. *tractatur*, pertinet ſecundum caput legis Velleiæ, de quo *in d.l.Gallus* §. *ſequenti parte.* 1
Et licuit ſemper hos poſtumos heredes inſtituere. Quamobrem non hoc lex Velleia induxit vt inſtitui poſſent, ſed vt inſtituti ſucceſſione non rumperent teſtamentum. *d. l. Gallus* §. *ſequenti parte, &* §. *Ille caſus, verſ. Denique.*

e *In qua ſimul exheredationis modus &c.* Hoc eſt, vt nepotes nominatim, neptes verò etiam inter cæteros cum adiectione legati, exheredentur. Vt ſupra §. *Poſtumi quoque h.t.*

Ad §. Emancipatos. 2

Emancipatos (a) *liberos iure ciuili neque heredes inſtituere, neque exheredare neceſſe eſt: quia non ſunt* (b) *ſui heredes. Sed prætor omnes tàm fœminini ſexus, quàm maſculini, ſi heredes non inſtituantur, exheredari iubet: virilis ſexus nominatim, fœminini verò & & inter* (c) *cæteros: quia ſi neque heredes inſtituti fuerint, neque ita, vt diximus, exheredati, promittit* (d) *eis prætor contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem.*

3

a E*Mancipatos liberos &c. Vlpianus in frag. tit.* 22. §. *Mancipatos.*

b *Quia non ſunt ſui heredes*. Neque enim ſui heredes ſunt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt. §. *Emancipati, Inſt. de hered. quæ ab inteſt. defer.*

c *Et inter cæteros*. Quaſi dicat, vel nominatim, vel inter cæteros. *Ex Cuiac.*

d *Promittit eis prætor &c.* Naturæ & ſanguinis rationem ſecutus. Quamuis enim liberi propter emancipationem deſinant eſſe ſui, vt in *princ. huius* §. Non tamen deſinunt eſſe liberi. 4
Nàm Iura ſanguinis nullo iure ciuili dirimi poſſunt, *l. Iura ſanguinis* 8. *ff. de reg. iur.*

Ad §. Adoptiui liberi.

Adoptiui liberi, quandiu ſunt (a) *in poteſtate patris adoptiui, eiuſdem iuris*

iuris habentur, cuius ſunt iuſtis nuptijs quæſiti: itaque heredes inſtituendi, vel exheredandi ſunt, ſecundum ea quæ de (b) *naturalibus expoſuimus. Emancipati verò à patre adoptiuo, neque Iure ciuili, neque eo iure quod ad edictum prætoris attinet, inter liberos numerantur. Qua ratione accidit, vt ex diuerſo, quod ad naturalem parentem attinet, quandiu quidem ſunt in adoptiua familia, extraneorum numero habeantur: vt eos neque heredes inſtituere, neque exheredare neceſſe ſit, cùm verò emancipati fuerint* (c) *ab adoptiuo* 1
patre, tunc incipiant (d) *in ea cauſa eſſe, in qua futuri eſſent, ſi ab ipſo naturali patre emancipati fuiſſent.*

a *QVandiu ſunt in poteſtate*. Filios enim familias, non ſolùm natura, verum & adoptiones faciunt, *l.1.ff.de adop.*

b *De naturalibus*. De quæſitis ex iuſtis nuptijs. Hi enim naturales ex comparatione adoptiuorum vocantur.

c *Emancipati fuerint ab adoptiuo patre*. Viuo patre naturali. Poſt mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo, & quã- 2
tum ad hunc, æquè extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis parentis bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. §. *At hi, Inſtit. de hered. quæ ab inteſtat. defer.*

d *Tunc incipiant in ea cauſa eſſe*. Tunc à patre naturali heredes inſtituendi ſunt, vel exheredandi, aliàs promittit eis prætor contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem, §. *Emancipatos, hoc eodem titulo.*

Ad §. Sed hæc quidem. 3

Sed hæc quidem vetuſtas introducebat: noſtra verò Conſtitutio (a) *inter maſculos & fœminas in hoc iure nihil intereſſe exiſtimans: quia vtraque perſona in hominum procreatione ſimiliter naturæ officio fungitur, & lege antiqua* (b) *duodecim tabularum omnes ſimiliter ad ſucceſſionem ab inteſtato vocabantur, quod & prætores poſtea ſecuti eſſe videntur: ideò ſimplex ac ſimile ius, & in filijs, & in filiabus, & in cæteris deſcendentibus per virilem* (c) *ſexum perſonis, non* 4
ſolùm natis, ſed etiam (d) *poſtumis, introduxit: vt omnes ſiue ſui, ſiue emancipati ſint, vel heredes inſtituantur, vel nominatim exheredentur: & eumdem* (e) *habeant effectum circa teſtamenta parentum ſuorum infirmanda, & hereditatem auferendam, quem filij ſui, vel emancipati habent, ſiue iam nati ſint, ſiue adhuc in vtero conſtituti, poſtea* (f) *nati ſint. Circa adoptiuos autem filios*

certam induximus diuiſionem, quæ noſtra Conſtitutione, (g) quam ſuper adoptiuis tulimus, continetur.

a N *Oſtra verò Conſtitutio. In l. Maximum vitiū vlt. C. de liber. præt.*
b *Et lege antiqua duodecim tabularum &c. l. Lege duodecim tabularum* 14. *C. de legit. hered.*

c *Per virilem ſexum.* Silentium verò matris, aut aui materni,
& cæterorum per matrem aſcendentium tantum facit, quan- 1
tum exheredatio patris. §. *Mater*, hoc eodem titulo. Vbi de hac re plenius videbimus.

d *Sed etiam poſtumis.* Hodie tamen, ſecundum communem opinionem, poſtumi exheredari non poſſunt. Vide ſuprà ad §. *Poſtumi quoque, hoc titulo,* In verbo, *Vel exheredari.*

e *Et eundem habeant effectum &c.* Vt & ipſi, ſi fuerint præteriti, ad inſtar filii emancipati, vel ſui, vel teſtamentum ipſo iure euertant, vel per contra tabulas bonorum poſſeſſionem ſtare
hoc non patiantur, *d. l. vlt. §. Sancimus C. de liber. præter.* Vide *Vigl.* 2
& Myuſ. hic.

f *Poſtea nati ſint.* Tunc enim eorum agnatione rumpitur teſtamentum. §. *Poſtumi quoque, hoc eodem titulo.*

g *Quæ noſtra Conſtitutione. In l. Cum in adoptiuis* 10. *C. de adoptionibus.* Vide textum *in* §. *Sed hodie,* cum his, quæ ibidem notaui, *Inſtit. de Adoptionibus.*

Ad §. Sed ſi in expeditione.

Sed ſi in (a) *expeditione occupatus miles teſtamentum faciat, & libe-* 3
ros ſuos iam natos, vel poſtumos nominatim non exheredauerit, ſed ſilentio præterierit, non ignorans (b) *an habeat liberos: ſilentium eius pro exheredatione nominatim facta valere, Conſtitutionibus* (c) *principum cautum eſt.*

a S *Ed ſi in expeditione occupatus miles &c.* Quando miles in ex-
peditione occupatus dicatur, expoſui *ad princ. tit. de milit.*
teſt. in verbo, *Cùm in expeditionibus occupati ſunt.* 4

b *Non ignorans an habeat liberos.* Quòd ſi miles ignorabat ſe liberos habere, ipſo iure teſtamentum eius non ſubſiſtit. *Theoph. hic l. Sicut certi 9. & l. ſeq. C. de teſtam. milit.*

c *Conſtitutionibus Principum. Dicta l. Sicut certi 9. & l. ſeq. C. de teſtam. milit.*

Ad

Digitized by Google

Ad §. Mater.

Mater,(a) *vel auus maternus,neceſſe nõ habent liberos ſuos,aut heredes inſtituere,aut exheredare,ſed poſſunt eos omittere.Nam ſilentiũ matris,aut aui materni,& cæterorum per matrem aſcendentium tantum facit,quantum exheredatio patris.Nec enim matri filium , filiamue, neque auo materno nepotem , neptemue ex filia , ſi eum , eamue heredem non inſtituat , exheredare neceſſe eſt : ſiue de Iure Ciuili quæramus :* (b) *ſiue de edicto prætoris, quo prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum poſſeſſionem promittit. Sed aliud eis adminiculum* (c) *ſeruatur , quod paulò poſt vobis manifeſtum fiet .* 1

a M*Ater, vel auus maternus &c.* Præteritio matris, aut aui materni, & cæterorum per matrem aſcendentium, pro exheredatione habetur. *tex.hic.*

b *Siue de Iure Ciuili quæramus, ſiue de edicto Prætoris &c.* Ideóque nec teſtamentum nullum dicere , nec contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere poſſunt. 2

c *Sed aliud eis adminiculum ſeruatur .* De inofficioſo querelam inſtituere poſſunt. *l.3.& l.filium* 15 *C.de inoffic.teſtam.* Qua de re videbimus in titulo de Inofficioſo teſtamento.

Hodie non licet parentibus liberos præterire, aut exheredare , niſi cauſa ingratitudinis , probanda ab herede, nominatim inſeratur teſtamento . Cauſæ autem ingratitudinis ſunt 14. & referuntur in A. *vt cum de appell. cogn. cap. 3.* Igitur iure quo nunc vtimur , omnis forma exheredationis in expreſſione iuſtæ cauſæ ingratitudinis conſiſtit , quæ vbi negata eſt, per ſcriptum heredem probari debet . Si ea non ſit expreſſa , vel expreſſa quidem , ſed non idonea , nullius erit momenti teſtamentum . Sin autem idonea ſit inſerta , nec tamen probetur , Querela inofficioſi locum habet. *Mynſ.hic ſub num.5.* 3

De heredibus (*a*) inſtituendis . 4

TITVLVS XIV.

Heredes (b) *inſtituere permiſſum eſt, tàm liberos homines, quàm ſeruos: & tàm proprios , quàm* (c) *alienos . Proprios autem olim quidem ſecundum plurium ſententias non aliter ,* (d) *quàm cum libertate, re-*

ctè

tè inſtituere licebat: hodie verò etiam ſine (c) *libertate, ex noſtra* (f) *Conſtitutione heredes eos inſtituere* (g) *permiſſum eſt. Quod non* (h) *per innouationem induximus, ſed quoniam æquius erat, & Atilicino placuiſſe Paulus ſuis libris, quos tàm ad Maſſurium Sabinum, quàm ad Plautium ſcripſit, refert. Proprius* (i) *autem ſeruus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem teſtator habet, alio vſum fructum habente. Eſt tamen caſus,* (k) *in quo nec cum libertate vtiliter ſeruus à domina heres inſtituitur, vt Conſtitutione Diuorum* 1
Seueri, & Antonini cauetur, cuius verba hæc ſunt: Seruum adulterio maculatum, non iure teſtamento manumiſſum ante ſententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerit eiuſdem criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſequitur, vt in eumdem à domina collata inſtitutio, nullius momenti habeatur: Alienus ſeruus etiam is intelligitur, in quo (l) *vſumfructum teſtator habet.*

a DE *heredibus inſtituendis*. Vt teſtamentum valeat, non ſolùm requiruntur ea, de quibus in præcedentibus titulis 2
dictum fuit, ſed heredis quoque inſtitutio neceſſaria eſt. Ideò congruo ordine ſequitur, vt de heredibus inſtituendis videamus. Heredis inſtitutio eſt vltima voluntas teſtatoris hereditatem ſuam in aliquem, vel in aliquos iure directo poſt mortem conferentis. *Pac. hic in Analy.* Hereditas autem nihil aliud eſt, quàm ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit. *l. Nihil eſt alìud 24. ff. de verb. ſig. l. hereditas 63. ff. de reg. iur.*

b *Heredes inſtituere &c.* Non minus ſeruos, quàm liberos heredes inſtituere poſſumus. *l. Non minus 31. ff. de hered. inſtit.* 3

c *Quàm alienos*. Si modò ſerui ſint eorum, quos ipſos heredes inſtituere poſſumus: cùm teſtamenti factio cùm ſeruis, ex perſona dominorum introducta ſit. *dicta l. Non minus 31. ff. de hered. inſtit.*

d *Non aliter quàm cum libertate*. Seruos heredes inſtituere poſſumus, noſtros cum libertate: alienos, ſine libertate: communes, cum libertate, vel ſine libertate. *Vlpianus in frag. tit. 22. §. Seruos heredes.*

e *Etiam ſine libertate*. Ideſt, Nulla facta mentione libertatis. 4

f *Ex noſtra Conſtitutione*. Hæc Conſtitutio eſt deciſio. *l. penult. C. de neceſſ. ſeru. hered. inſtit.*

g *Heredes eos inſtituere permiſſum eſt*. Ex ipſa ſcriptura inſtitutionis, etiam libertas eis competere videtur: cum non ſit veriſimile, dominum: eos, quos heredes ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem, ſeruos remanere voluiſſe, & neminem

Digitized by Google

minem ſibi heredem fore. §.*Idemque iuris, Inſtit. Qui & quib. ex caut. manumit. non poſſ.*

h *Quod non per innouationem &c.* Vide notata ſuprà ad dictum §. *Idemque iuris,* In verbo, *Noua humanitatis ratione.*

i *Proprius autem ſeruus etiam is intelligitur &c.* Sic rectè dicimus
eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cuius vſusfructus
alienus eſt. quia vſusfructus non dominij pars, ſed ſeruitutis ſit
l. Rectè dicimus 25. ff. de verb. ſig. Poteſt igitur proprietarius ſerui, 1
eum heredem inſtituere, & ſic etiam conſequenter eum liberum facere. Fructuarius tamen retinebit vſumfructum, *l.* 1. §. *Sin autem proprietarius C. Communia de manumiſſ.*

k *Eſt tamen caſus, in quo nec cum libertate &c. l. His verbis 48. §. Interdum ff. de hered. inſtit.*

l *In quo vſumfructum teſtator habet.* Ergo à fructuario inſtitutus ſeruus, domino proprietatis hereditatem acquiret.

Ad §. Seruus autem à domino. 2

Seruus autem (a) *à domino ſuo heres inſtitutus, ſi quidem in eadem* (b)
cauſa manſerit, fit ex teſtamento liber, heresque neceſſarius (c). *Si*
vero à viuo teſtatore manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hereditatem poteſt: quia non fit neceſſarius, cùm vtrumque (d) *ex domini teſtamento non conſequatur. Quòd ſi alienatus fuerit, iuſſu* (e) *noui domini adire hereditatem debet, & ea ratione per eum dominus fit heres. Nàm ipſe alienatus,* (f) *neque liber, neque heres eſſe poteſt,*
etiamſi cum libertate heres inſtitutus fuerit: deſtitiſſe enim à liberta- 3
tis datione videtur dominus, qui eum alienauit. Alienus quoque ſeruus heres inſtitutus, ſi in eadem cauſa (g) *durauerit, iuſſu eius domini* (h) *adire hereditatem debet. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius, antequam adeat, debet iuſſu* (i) *noui domini adire. At ſi manumiſſus eſt viuo teſtatore, vel mortuo, antequam adeat, ſuo arbitrio adire hereditatem poteſt.*

a S*Eruus autem à domino ſuo &c. Hic §. deſcriptus eſt ex Vlpiano in*
Frag. tit. 22. §. Proprius ſeruus. 4

b *In eadem cauſa.* Ideſt, in poteſtate domini ſui, à quo inſtitutus heres eſt.

c *Heresque neceſſarius.* Ideò ſic appellatus, quia ſiue velit, ſiue nolit, omnimodo poſt mortem teſtatoris protinùs liber & neceſſarius heres fit. §. *neceſſarius. Inſtit. de hered. qualit. & differ.*

d. *Cum*

d *Cum vtrumque &c.* Hereditatem ſcilicet & libertatem. *Facit.l. teſtamento* 90.*ff. de hered. inſtit.*

e *Iuſſu noui domini &c.* Si tamen cum nouo domino teſtamenti factio eſt, alioquin vitiatur inſtitutio *l. Seruum meum* 50. *ff. de hered.inſtit.*

f *Nam ipſe alienatus,neque liber, neque heres &c.* Sed ſi redemptus ſit à teſtatore: inſtitutio valet, & neceſſarius heres erit *l. Quoties* 9.§.*Seruus cum libertate ff.de hered.inſtit.* 1

g *Si in eadem cauſa durauerit.* Si eiuſdem domini permanſerit.

h *Iuſſu eius domini adire &c.* Si enim ſeruus heres inſtitutus ſit, non alias niſi eius domini iuſſu hereditatem adire poteſt. Et ſi domino iubente adierit, domino hereditas adquiritur, perinde ac ſi dominus ipſe heres inſtitutus eſſet §. *Item nobis, Inſt. per quas perſ.nob.adquir.* Sed quid ſi ſeruus cùm iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? Per competentem iudicem compellendus eſt ſeruus hoc facere *l.*1. §.1.*ff.Si quis omiſ. cau.teſt.l.cum aliquis* 21.*C.de Iure deliberandi.* 2

i *Debet iuſſu noui domini adire.* Iuſſum enim requirimus eius, qui dominus eſt tempore aditionis: *l.*2.§.*vlt. ff.de bon.poſſ: ſec. tab.* Adeo, quod etiam ſi ſeruus heres inſtitutus, poſt iuſsum domini antequam adiret, alienatus eſſet: nouum iuſſum poſterioris domini, non iuſſum prioris exigitur *l. Antiſtius* 62. §. *Si ſeruus ff.de acquir. vel omit.hered.*

k *Antequam adeat.* Nec enim delatæ hereditatis dies cedit ante aditionem. At dies legati cedit à morte teſtatoris. Nec legatum poſtea manumiſſum ſequitur, niſi repudietur à domino 3
*l.*10.*ff.de opt.leg. Ex Cuiac.hic.*

Ad §. Seruus autem alienus.

Seruus autem (a) *alienus poſt domini mortem rectè* (b) *heres inſtituitur. quia & cum heredetarijs ſeruis eſt teſtamenti factio. Nondum enim* (c)*adita hæreditas, perſona vicem ſuſtinet, non heredis* (d)*futuri ſed defuncti: cum etiam eius, qui in vtero eſt, ſeruus rectè* (e) *heres inſtituatur.* 4

a SEruus autem alienus &c. Seruus hereditarius priuſquam adeatur hereditas, inſtitui heres poteſt. *l. eius ſeruum* 64. *ff. de hered.inſtit.* Si modo teſtamenti factio fuit cum defuncto, licèt cum herede inſtituto non ſit *l. Seruus hereditarius* 52. *ff. eodem.* Hereditas enim, non heredis perſonam, ſed defuncti ſuſtinet *l.hereditas* 34. *ff.de acquir rer.dom.*

b *Rectè heres inſtituitur*. Quamuis ſeruus hereditarius heres inſtitui poſsit, tamen quia adire iubentis domini perſona deſideratur, non poteſt ſeruus ſua ſponte adire, ſed heres expectandus eſt *l. Hereditas 61. ff. de acquir. rer. dom.*

c *Nondum enim adita hereditas &c.* Hereditarium ſeruum ante
aditam hereditatem ideo placuit inſtitui heredem poſſe, quia
creditum eſt hereditatem, dominam eſſe, & defuncti locum
obtinere. *l. non minus 31. ff. de hered. inſt.* 1

d *Non heredis futuri, ſed defuncti d. l. Hereditas 34. ff. de acquir. rer. dom.* Interdum tamen heredis futuri perſonam hereditas ſuſtinet, vt in *l. nouatio 34. ff. de nouat. & de leg.*

e *Rectè heres inſtituatur*. Quamuis & hic videatur eſſe ſeruus ſine domino.

Ad §. Seruus autem plurium.

Seruus autem (a) *plurium, cum quibus* (b) *teſtamenti factio eſt, ab ex-* 2
traneo (c) *inſtitutus heres, vnicuique dominorum, cuius iuſſu adie-*
rit, pro portione dominij adquirit hereditatem.

a SEruus autem plurium &c. *Vlpianus in l. Seruus communis 66. ff. de
acquir. vel omit. hered.* Seruus communis ab extraneo heres
inſtitutus, ſi iuſſu vnius adierit hereditatem: non pro maiore
parte interim heredem eum facit, quam pro dominica: deinde,
cœteris ſocijs non iubentibus, tacito iure partes ei accreſcunt.
Idque ea ratione inductum eſt, ne teſtator pro parte
teſtatus, & pro parte inteſtatus decedat, quod ius noſtrum 3
non patitur *l. Ius noſtrum 7. ff. de reg. iur.*

b *Cum quibus teſtamenti factio eſt*. Neque enim ſeruus poteſt heres inſtitui, niſi ſeruus ſit eorum quos ipſos heredes inſtituere poſſumus: cùm teſtamenti factio cum ſeruis, ex perſona dominorum introducta ſit. *l. Non minus 31. ff. de hered. inſtit.*

c *Ab extraneo inſtitutus heres*. Quid autem iuris ſit, ſi ab vno ex dominis ſeruus communis inſtitutus heres ſit Vide apud Pacium hic in Analy.

Ad §. Et vnum hominem. 4

Et vnum hominem, & plures, (a) *vſque in* (b) *infinitum, quot quis velit, heredes facere licet.*

a ET *plures*. Si plures inſtituantur heredes, diuidi inter eos à teſtatore ius oportet, Quod ſi non fiat; omnes æqualiter

heredes ſunt, *l. Quoties* 9. §. *heredes ff. de hered. inſtit.*

b *Vſque in infinitum.* Quod vſque in infinitum, Imperator dixit: elatoriè dictum accipiendum eſt: nec enim vnquam id niſi ex dementis teſtamento contingeret. *H, hic.*

Ad §. Hereditas.

Hereditas (a) *plerumque diuiditur in duodecim vncias, quæ aſſis* (b) 1
appellatione continentur. Habent autem & hæ partes propria nomi-
na, ab vnica vſque ad aſſem, vt puta hæc, vnica, (c) *ſextans,* (d)
quodrans, (e) *triens,* (f) *quincunx,* (g) *ſemis,* (h) *ſeptunx,* (i)
bes, (k) *dodrans,* (l) *dextans,* (m) *deunx,* (n) *as:* (o) *Non*
autem vtique ſemper duodecim (p) *vnicas eſſe oportet. Nam tot*
vnciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit: & ſi vnum tantum quis
ex (q) *ſemiſſe, verbi gratia, heredem ſcripſerit, totus as in ſemiſſe*
erit. Neque enim idem ex parte (r) *teſtatus, & ex parte inteſtatus*
decedere poteſt, niſi ſit (s) *miles, cuius ſola voluntas in teſtando ſpe-* 2
ctatur. Et è contrario (t) *poteſt quis in quantaſcumque voluerit plu-*
rimas vncias ſuam hereditatem diuidere.

a HEreditas *plerumque &c. l. ſeruum meum* 50. §. *vlt. ff. de hered. inſtit.*

b *Quæ aſſis appellatione continentur.* Aſſis appellatio ad hereditatis totius demonſtrationem pertinet. *Volus. Metian. lib. de Aſſe.* Vbi etiam plura potes videre de Aſſe & partibus eius.

c *Vnica.* Vnica eſt aſſis pars duodecima. Et vnica dicitur 3
ab vno *Varro lib.4. de lingua latina.*

d *Sextans.* In ſextante ſunt vnciæ duæ. Et ſextans dicitur hęc portio, quia eſt ſexta pars aſſis.

e *Quadrens.* In Quadrante ſunt vnicæ tres. Et Quadrans nomen habet ex eo quod quartam deſignat aſſis partem.

f *Triens.* In Triente ſunt vnciæ quatuor, & hæc portio Triens vocatur, quia eſt pars tertia aſſis.

g *Quincunx.* In Quincunce ſunt vnicæ quinque. Vnde me-
ritò à quinque vncijs, ex quibus conſtat, dicitur Quincunx 4
hæc pars aſſis:

h *Semis.* In ſemiſſe ſunt vncie ſex. Et ſemis vocatur hæc pars, quia eſt aſſis pars dimidia.

i *Septunx.* In Septunce ſunt vnciæ ſeptem. Vnde etiam Septunx à ſeptem vncijs, ex quibus conſtat, nomen ſumit.

k *Bes.* Bes appellatum eſt, quod bis triens ſit quamuis dura com-

compoſitio fiat beſſis ex triente. Sunt igitur in Beſſe vnciæ octo. *Ex Feſto de verb. ſignif. in verbo, Beſ.*

l *Dodrans*. In Dodrante ſunt vnciæ nouem. Et hæc aſſis pars dicitur Dodrans, quaſi dempto quadrante as.

m *Dextans*. Dextans dicitur, quia aſſi deeſt Sextans, quaſi dempto ſextante as. Sunt igitur in Dextante vnciæ decem.

n *Deunx*. Deunx dicitur, quia aſsi deeſt vncia, quaſi dem-
pta vncia ex aſſe. Ergo in Deunce ſunt vnciæ vndecim. 1

o *As*. In Aſſe ſunt duodecim vnciæ. Et aſsis appellatio ad hereditatis totius demonſtrationem pertinet, vt ſupra dixi.

p *Non autem vtique ſemper duodecim vncias eſſe oportet*. Verbo ſcilicet, at re ſemper oportet. *H. hic. Itaque Vlpianus in l. Interdum 13. §. 1. ff. de hered. inſtit.* Pater familias, inquit, diſtribuere hereditatem in tot partes poteſt quot voluerit, ſed ſolemnis aſsis diſtributio in duodecim vncias fit. Denique ſi minus diſtribuit, poteſtate iuris in hoc reuoluitur: vt puta ſi duos he-
redes ex quadrante ſcripſerit. Nam hereditas eius reſidua ac- 2
cedit, vt ex ſemiſsibus videantur ſcripti. Sed ſi alter ex quadrante, alter ex ſemiſſe heredes ſcripti ſunt: qui accedit quadrans, pro partibus hereditarijs eis accreſcit.

q *Et ſi vnum tantum quis ex ſemiſſe &c. Gaius in l. Si quis ita ſcripſerit 33. ff. de hered. inſtit.* Non dubitatur, quin ſi quis ex parte dimidia heres inſtitutus ſit, nec præterea quiſquam alius, ipſe ex aſſe heres inſtitui videatur.

r *Neque enim idem ex parte teſtatus &c.* Paganus pro parte teſta-
tus, & pro parte inteſtatus decedere non poteſt. *l. Ius noſtrum 7.* 3
ff. de reg. iur. Per querelam tamen poſtea pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus fieri poteſt, non ſolùm ita vt vnum habeat heredem ex teſtamento, & alium ab inteſtato, ſed vnum eundemque habeat partim teſtato partim inteſtato heredem. *l. mater 19. ff. de Inoffic. teſtam. Cuiac. ad d. l. ius noſtrum 7. ff. de reg. iur.*

ſ *Niſi ſit miles*. Miles enim pro parte teſtatus poteſt decedere, & pro parte inteſtatus *l. ſi miles 6. ff. de milit. teſt.* Itaque ſi miles
teſtamentum ordinans ita dixerit: Ille mihi ex quadrante he- 4
res ſit, dodrantem ij, qui ab inteſtato veniunt, accepturi ſunt. *Theophilus hic*. Creditur obſtare *l. 3. C. de teſtam. milit.* Sed in ſpecie illius legis, inſtitutio filiæ, quæ ab inteſtato potior futura eſt argumentum eſt fortiſsimum, non cogitaſſe militem de cauſa inteſtati, & ideò fit meritò, & ſumitur interpretatio ex iure communi. *Cuiac. hic*.

t *Et è contrario &c.* Poteſt quis in plures vncias quam duodecim hereditatem ſuam diuidere. *tex. hic l. interdum 13. §. 1. ff. de hered. inſtit.* Et ſi quis exceſſerit in diuiſione duodecim vncias, æque pro rata decreſcet: vt puta me ex duodecim vncijs heredem, te ex ſex ſcripſit: Ego hereditatis habebo beſſem: tu trientem, *d. l. interdum 13. §. Sed ſi exceſſerit ff. de hered. inſtit.*

Ad §. Si plures. 1

Si plures inſtituantur heredes: ita demum partium diſtributio neceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æquis partibus heredes eſſe. Satis enim conſtat, nullis (a) *partibus nominatis ex æquis partibus eos heredes eſſe. Partibus autem in quorundam perſonis expreſſis, ſi quis alius, ſine parte nominatus erit, ſi quidem aliqua pars aſſi deerit, ex ea parte* (b) *heres fit. Et ſi plures ſine parte ſcripti ſunt, omnes in eandem partem concurrunt. Si verò totus as* (c) *completus ſit, hi qui nominatim expreſſas partes habent, in dimidiam partem vocantur: & ille* 2
vel illi omnes in alteram dimidiam. Nec intereſt, primus, (d) *an medius, an nouiſſimus, ſine parte heres ſcriptus ſit: ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.*

a NVllis partibus nominatis &c. Si plures inſtituantur heredes, nullis partibus nominatis, omnes æqualiter heredes, ſunt. *l. Quoties 9. §. heredes ff. de hered. inſtit.*

b *Ex ea parte heres fit.* Si ergo teſtator duos ex quadrantibus heredes ſcripſit, tertium ſine parte. Quod aſsi deeſt, tertius feret. *l. Idem, quod Sabinus 17. in princ. ff. de hered. inſtit.* 3

c *Si verò totus as completus ſit &c.* Finge, Teſtator vnum ex Beſſe, alterum ex Triente heredes ſcripſit, ſicque aſſem totum inter eos diſtribuit: deinde vnum aliquem, aut plures ſine parte adiecit heredes. Hoc caſu, hi, qui nominatim expreſſas partes habent, in dimidiam partem vocantur, ſeruata ſcilicet proportione à teſtatore inter eos ſtatuta: & ille vel illi omnes qui ſine parte ſcripti ſunt, vocantur in alteram dimidiam.

d *Nec intereſt, primus, an medius &c. Paulus in l. Quo loco 20. ff.*
de hered. inſtit. Quo loco ſcribatur heres ſine parte vtrum pri- 4
mo, an medio, vel nouiſsimo, nihil intereſt.

Ad §. Videamus.

Videamus, (a) *ſi pars aliqua vacet, nec tamen quiſquam ſine parte ſit heres inſtitutus, quid iuris ſit. Veluti ſi tres ex quartis partibus*

here-

heredes ſcripti ſunt. Et conſtat vacantem partem ſingulis tacitè pro hereditaria (b) *parte accedere: & perinde haberi, ac ſi ex tertijs partibus heredes ſcripti eſſent. Et ex diuerſo, ſi plures in portionibus ſint, tacitè ſingulis* (c) *decreſcere: vt ſi, verbi gratia, quatuor ex tertijs partidus heredes ſcripti ſint, perinde habeantnr ac ſi vnuſquiſque ex quarta parte ſcriptus fuiſſet.*

a Videamus *&c.* Si plures ſunt heredes inſtituti ex certis partibus, & aſsis pars aliqua vacet, nec tamen quiſquam ſine parte ſit heres inſtitutus, veluti ſi tres ex quartis partibus heredes ſcripti ſunt: pars vacans ſingulis tacitè pro hereditaria parte accedit: & perinde habentur, ac ſi ex tertijs partibus heredes ſcripti eſſent. Et ex diuerſo, ſi aſſem ſuperauerit partium diſtributio: pars exuperans tacitè ſingulis decreſcit: vt ſi, verbi gratia, quatuor ex tertijs partibus heredes ſcripti ſint: perinde habeantur, ac ſi vnuſquiſque ex quarta parte ſcriptus fuiſſet *tex. hic.* 2 1

b *Pro hereditaria parte.* Si ergo alter ex quadrante, alter ex ſemiſſe heredes ſcripti ſunt: qui accedit quadrans, pro partibus hereditarijs eis accreſcit. *l. interdum 13. §. ſed ſi alter ff. de hered. inſtit.*

c *Tacite ſingulis decreſcere.* Si excesſerit teſtator duodecim vncias in diuidenda hereditate ſua inter heredes, æquè pro rata decreſcet vt puta me ex duodecim vncijs heredem, te ex ſex ſcripſit: Ego hereditatis habebo beſſem: tu trientem *d. l. Interdum 13. §. Sed ſi alter ff. de hered. inſtit.* 3

Ad §. Et ſi plures vnciæ.

Et ſi plures (a) *vnciæ quàm duodecim diſtibutæ ſint, is qui ſiue parte inſtitutus eſt, quod dupondio* (b) *deeſt, habebit. Idemque erit, ſi dupondius* (c) *expletus ſit. quæ omnes partes ad aſſem poſtea reuocantur, quamuis ſint plurium vnciarum.*

a Et *ſi plures vnciæ &c.* Si plus aſſe pater familias diſtribuit, & aliquem ſine parte fecit heredem: is habiturus eſt, id quod dupondio deeſt. *l. Quæſitum eſt 18. ff. de hered. inſtit.* 4

b *Quod dupondio deeſt.* Quod deeſt duobus aſsibus.

c *Idemque erit, ſi dupondius expletus ſit.* Si dupondio conſumpto, alium poſtea ſine parte adiungam: Hic aſſem vnum habiturus eſt, vt ita triginta ſex fiant vnciæ.

Ad

Ad §. Hæres, & purè.

Heres (a) *& purè & ſub conditione inſtitui poteſt: ex certo* (b) *tempore, aut ad certum tempus non poteſt: veluti poſt quinquennium, quam moriar, vel ex Kalendis illis, vel vſque ad Kalendas illas heres eſto. Denique diem* (c) *adiectum haberi pro ſuperuacuo, placet: & perinde eſſe, ac ſi pure heres inſtitutus eſſet.* 1

a HEres, *& purè &c.* Heres, & purè, & ſub conditione inſtitui poteſt. Purè, veluti, Gaius heres eſto. Sub conditione, veluti, ſi nauis ex Aſia venerit, Gaius heres eſto.
b *Ex certo tempore.* Cur ex conditione, non ex tempore? Quia tempus retroduci non poteſt, conditio retroduci poteſt. Milites tamen ex certo tempore, & vſque ad certum tempus poſſunt inſtituere heredem. *l. miles 42. ff. de milit. teſt.*
c *Denique diem adiectum &c.* Hereditas ex die, vel ad diem non rectè datur, ſed vitio temporis ſublato, manet inſtitutio, *l. hereditas 34. ff. de hered. inſtit.* Dies tamen incertus adpoſitus inſtitutioni, veluti ſi quis dicat (Cùm nauis ex Aſia venerit, Gaius heres eſto) non habetur pro non ſcripto, ſed eius euentus expectatur, perinde atque conditionis, propterea quod dies incertus conditionem facit, *l. dies incertus 74. ff. de condit. & demonſt. Pac. hic in Analy.* 2

Ad §. Impoſſibilis. 3

Impoſſibilis (a) *conditio in inſtitutionibus & legatis,* (b) *nec non in fideicommiſſis & libertatibus,* (c) *pro non ſcripta habetur.*

a IMpoſſibilis *conditio &c.* Impoſſibilis conditio in inſtitutionibus & legatis, nec non in fideicommiſsis & libertatibus, pro non ſcripta habetur & quaſi mendum teſtatoris eſſe exiſtimatur. *tex. hic iuncta l. 1. ff. de condit. inſtit.* Impoſſibilis autem conditio habetur cui natura impedimento eſt, quò minùs exiſtat 4
§. *Si impoſſibilis, Inſtit. de Inutil. ſtipul.* Si ergo Titius heres inſtitutus ſit ſub hac conditione, ſi digito Cęlum attigeris, heres eſto: inſtitutio non vitiatur, ſed conditio, ita vt ex hac inſtitutione Titius ſtatim ad hereditatem vocetur perinde ac ſi conditio adſcripta non fuiſſet. Contractùs verò, impoſsibili conditione interpoſita, veluti ſi quis ita dixerit, ſi digito Cę-
lum

lum attigero, dare ſpondes? nullius momenti ſunt: quia in ea re, quæ ex duorum, plurimmue conſenſu agitur, omnium voluntas ſpectatur: quorum procul dubio in huiuſmodi actu talis cogitatio eſt vt nihil agi exiſtiment, appoſita ea conditione, quam ſciant eſſe impoſsibilem *d. §. Si impoſſibilis, Inſtit. de Inutil. ſtipul. iuncta l. non ſolum 30. ff. de act. & oblig.* Et quod dictum eſt de conditione impoſsibili, obtinet etiam in conditione, quę
pro impoſsibili habetur, in ea ſcilicet conditione, quæ eſt con- 1
tra ius, vel bonos mores: veluti, ſi quis ita dixerit, Titius, ſi hominem occiderit: Si ab hoſtibus patrem ſuum non redemerit: Si parentibus ſuis, patronoue alimenta non præſtiterit, heres eſto *l. conditiones 9. l. conditiones 14. & l. ſeq. ff. de condit. inſtit.* Conditio verò perplexa, ea ſcilicet, quæ ita in ſeſe recurrit & reuoluitur, vt exitum non inueniat: veluti, ſi Titius heres erit, Seius heres eſto: Si Seius heres erit, Titius heres eſto: inutilem reddit inſtitutionem *l. ſi Titius 26. ff. de condit. inſtit.*

b *Et legatis*. Si legatario impoſsibilitas imponitur, nihilomi- 2
nus valet legatum *tex. hic*. Cum heredi impoſsibilitas imponitur, non valet legatum *§. vltimo Inſtit. de legatis, & ibi gl. & Cuiac.*

c *Et libertatibus*. Si dominus ſeruum, ſi heredi mille dediſſet, liberum eſſe iuſsiſſet: Quamuis hæc conditio ſit penè impoſſibilis: ſic tamen libertas inutiliter datur: quia nec animus dandæ libertatis eſt. *l. cum heres 4. §. 1. ff. de ſtatu liberis*.

Ad §. Si plures conditiones. 3

Si plures (a) *conditiones inſtitutioni adſcriptæ ſunt: ſi quidem coniunctim, vt puta, ſi illud & illud factum erit; omnibus parendum eſt. Si ſeparatim: veluti, ſi illud aut illud factum erit: cuilibet* (b) *obtemperari ſatis eſt.*

a *SI plures conditiones &c.* Si heredi plures conditiones coniunctim datæ ſunt, omnibus parendum eſt: quia vnius loco habentur: ſi diſiunctim, cuilibet. *l. Si heredi 5. ff. de condit.* 4
inſtit.

b *Cuilibet obtemperare ſatis eſt*. Satis eſt heredi cuicunque volet parere.

Ad

Ad §. Ii, quos nunquam:

Ii, quos nunquam teſtator vidit, heredes inſtitui poſſunt: veluti, (a) *ſi fratris filios peregri* (b) *natos, ignorans qui eſſent, heredes inſtituerit: ignorantia enim teſtatoris inutilem inſtitutionem non facit.*

a *Veluti, ſi fratris filios*. Extraneum etiam penitùs ignotum, 1
ſeù, quem nunquam vidimus, heredem inſtituere poſſumus. *l. Extraneum* 11. *C. de hered. inſtit.*

b *Peregri natos*. Non peregrinantes, ſed peregri natos legendum eſt. Peregri dicimus, cùm quis in loco eſt: Peregrè, cùm it in locum, vt Fl. Soſipater ſcribit. Et hoc etiam notant *Cuiac. & H. hic*.

De Vulgari (a) ſubſtitutione. 2

TITVLVS XV.

Poteſt (b) *autem quis in teſtamento* (c) *ſuo plures gradus heredum facere, vt puta, ſi ille heres non erit, ille heres eſto: & deinceps, in quantum velit teſtator ſubſtituere poteſt, & nouiſſimo* (d) *loco in ſubſidium, vel ſeruum neceſſarium heredem inſtituere.*

a *De Vulgari ſubſtitutione*. Hactenus de prima inſtitutione he- 3
redis dictum eſt, de ea ſcilicet, quæ fit in primo gradu. Nunc ſequitur vt de ſecunda, quæ ſubſtitutio dicitur, videamus, de ea ſcilicet, quæ fit in ſecundo, vel vlteriori gradu. Subſtitutio eſt, quæ poſt inſtitutionem à teſtatore fieri ſolet, ideſt ſecundi heredis appellatio. *Gaius Inſt. lib. 2. tit. 4. in princ.* Heredes enim, aut inſtitui dicuntur, aut ſubſtitui: inſtitui, qui primo gradu ſcripti ſunt: ſubſtitui, qui ſecundo gradu, vel ſequentibus. *Vlpian. in frag. tit. 22. §. Heredes*. Et omnes, qui poſt
primum heredem ſecundo gradu, vel ſequentibus ſcripti ſunt, 4
ſecundi heredis appellatione complectimur, quemadmodum ſecundarum nuptiarum appellatione ſignificamus omnes nuptias, quæ poſt primas contrahuntur. Non tamen ordo ſcripturæ, ſed ordo ſucceſſionis ſpectatur in diſtinguendis gradibus heredum *l. 2. §. vlt. ff. de vulg. & pupill. ſubſt.* Quare, ſi quis ita inſtitutus ſit, (Titius heres eſto, ſi Secundus heres non erit, deindè,

deinde, (Secundus heres eſto.) placet, primo gradu Secundum eſſe inſtitutum *l. Si quis ita 28. ff. de hered. inſtit.* Porrò ſubſtitutio, aut directa eſt, aut fideicommiſſaria, ſiue obliqua. Directa eſt, per quam ſubſtitutus directo, & ſine miniſterio alterius, capit hereditatem teſtatoris, vt cum dicitur: Titius heres eſto, Si Titius heres non erit, Gaius heres eſto. Fideicommiſſaria eſt, per quam ſubſtitutus capit hereditàtem ex manu alterius, & ſic via obliqua, vt cum dicitur: Heres reſtituat hereditatem Titio. *Mynſ.* 1
hic ſub num. 5. & Oinot. ſub num. 6. Hæc tamen fideicommiſſaria ſubſtitutio minùs propriè dicitur ſubſtitutio, & proprium tractatum habet infrà, *de fideicom. hered.* Directa ſubſtitutio, aut vulgaris eſt, aut pupillaris, aut quaſi pupillaris, quam Doctores vocant exemplarem, aut militaris. Vulgaris, hoc titulo explicatur, & dicitur vulgaris, quia vulgò ab omnibus, & omnibus fieri poteſt, & fit in primum caſum, ideſt, ſi primus heres non erit. Pupillaris, de qua *tit. ſeq.* Imperator agit, fit à
parentibus liberis ſuis impuberibus, quos in poteſtate habent. 2
Et dicitur pupillaris, quia fit tantùm pupillis. Et hæc fit in ſecundum caſum, ideſt, ſi primus heres erit, & poſtea in ætate pupillari deceſſerit. Exemplaris, de qua tractabitur in *tit. ſeq. ad §. Qua ratione*, fit furioſis, aut mente captis, ſimilibuſque perſonis exemplo pupillaris ſubſtitutionis, à parentibus tamen vtriuſque ſexus, & fit in ſecundum caſum, ideſt, ſi primus heres erit, & poſtea in furore, aut mente captus deceſſerit. Militaris quoque ad ſecundum caſum pertinet, & fit à milite vl-
tra pubertatem heredis ſanæ mentis, etiam extranei, vel certa 3
ætate expreſſa, veluti: Si primus heres erit, & poſtea deceſſerit antequam ad vigeſimum quintum annum peruenerit, vel compendio, veluti: Si primus heres erit, & poſtea deceſſerit quandocumque. Et hæc ſubſtitutio ſuſtinetur ex militari priuilegio: Nam quæ à pagano fit, vltra pubertatem fruſtra fit.

b *Poteſt autem quis &c. l. poteſt 36. ff. de Vulg. & pupil. ſubſtit.*

c *In teſtamento ſuo.* Vel pupillari. *l. In tabulis 36. ff. de Statu liberis.* Et ait, in teſtamento, quòd in codicillis directò ſubſtitue-
re quis non poſſit. *§. Codicillis autem. Inſtit. de codicillis.* Si ta- 4
men in codicillis quis directò ſubſtituerit, benigna interpretatione placet, vt ſubſtitutio directa ſuſtineatur in vim fideicommiſſariæ. *l. Scæuola reſpondit 76. ff. Ad Senat. Conſ. Trebel.*

d *Et nouiſſimo loco.* Et vltimo loco ſiue gradu.

Ad §. Et plures.

Et plures (a) *in vnius locum poſſunt ſubſtitui, vel vnus* (b) *in plurium, vel ſinguli* (c) *ſingulis, vel inuicem* (d) *ipſi, qui heredes inſtituti ſunt.*

a ET *plures &c.* Hic locus deſcriptus eſt ex *Martiano in l. poteſt 36. ff. de Vulg. & pupil. ſubſt.* Plures ergo in vnius locum poſſunt ſubſtitui, veluti, Primus heres eſto. Si Primus heres non erit, Secundus & Tertius heredes ſunto. 1

b *Vel vnus in plurium.* Vnus in locum plurium poteſt ſubſtitui, Veluti, Primus & Secundus heredes ſunto. Si Primus & Secundus heredes non erunt, Tertius heres eſto.

c *Vel ſinguli ſingulis.* Singuli ſingulis poſſunt ſubſtitui, veluti, Primus heres eſto. Si Primus heres non erit, Secundus heres eſto. Nonnulli hoc loco ſic ponunt exemplum: Primus & Secundus heredes ſunto. Si primus heres non erit, Tertius heres eſto: Si Secundus heres non erit, Quartus heres eſto. 2

d *Vel inuicem ipſi &c.* Poſſunt ſubſtitui inuicem ipſi, qui heredes inſtitui ſunt, veluti, Primus & Secundus heredes ſunto. Si Primus heres non erit, Secundus heres eſto: Si Secundus heres non erit, Primus heres eſto. Vel ita, Primus, Secundus, Tertius heredes ſunto, inuicemque ſubſtituti ſunto.

Ad §. Et ſi ex diſparibus.

3

Et ſi (a) *ex diſparibus partibus heredes ſcriptos inuicem ſubſtituerit, & nullam mentionem in ſubſtitutione partium habuerit, eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit. & ita Diuus Pius* (b) *reſcripſit.*

a ET *ſi ex diſparibus &c.* Si ex diſparibus partibus heredes ſcriptos quis inuicem ſubſtituerit, & nullam mentionem partium in ſubſtitutione habuerit, eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit. *tex. hic. l. 1. C. de impuber. & al. ſubſtit.* Vt ſi fortè vnus ex vncia, ſecundus ex octo, tertius ex quadrante ſit inſtitutus: repudiante tertio, in nouem partes diuidatur quadrans, & octo partes habeat, qui ex beſſe inſtitutus fuerat; vnam partem, qui ex vncia ſcriptus eſt. *l. Si plures 24. ff. de vulg. & pupil. ſubſt.* Hoc tamen tum demum obtinet, cùm teſtator ſub appellatione heredum heredes 4

ſcri-

ſcriptos inuicem ſubſtituit: Nàm ſi proprijs nominibus expreſſis, eos inuicem ſubſtituiſſet, partes æquales in ſubſtitutione ipſis datæ intelligerentur, argumento. *l. Si heredes* 127. *ff. de legatis* 1. *& l. Quoties pater* 23. *iuncta l. ſeq. ff. Ad Senat. Conſ. Trebel.*

b *Et ita Diuus Pius reſcripſit. In d. l.* 1. *C. de impub. & al. ſubſt.*

Ad §. Sed ſi inſtituto. 1

Sed ſi (a) *inſtituto heredi, & coheredi ſuo ſubſtituto dato, alius ſubſtitutus fuerit: Diui Seuerus & Antonius ſine* (b) *diſtinctione reſcripſerunt, ad vtramque partem ſubſtitutum admitti.*

a *SED ſi inſtituto &c.* Teſtator Primum & Secundum heredes ſcripſit, ac Primo Secundum ſubſtituit, & Secundo Tertium, veluti: Primus & Secundus heredes ſunto: Si Primus heres non erit, Secundus heres eſto: Si Secundus heres non 2
erit, Tertius heres eſto. Si nec Primus, nec Secundus ſint heredes, Tertius, qui fuit Secundo ſubſtitutus, non ſolùm ad partem Secundi, ſed etiam ad partem Primi iure ſubſtitutionis admittitur: quia cum Secundus ſit ſubſtitutus Primo, & Tertius Secundo, Tertius etiam Primo ſubſtitutus iudicatur. *text. hic. l. Si Titius* 27. *l. coheredi* 41. *in princ. ff. de vulg. & pupil. ſubſtit.*

b *Sine diſtinctione.* In explicatione horum verborum Doctores multum variant. Nos dicimus, quod Imperator ait, Sine di- 3
ſtinctione, quia non eſt diſtinguendum inter partem Primi, & partem Secundi, ſed ad vtramque Tertius iure ſubſtitutionis admittitur. *Pacius hic in Analy.* Vel dicamus, quod Imperator ait, ſine diſtinctione, quia non eſt diſtinguendum, vtrum ſubſtituerit teſtator Tertium Secundo, antequam Secundus ſubſtitueretur Primo coheredi, an verò poſtea id fecerit, Nec vtrum prior ſubſtitutus poſt inſtitutum, an antè deceſſerit *d. l. coheredi* 41. *in princ. ff. de vulg. & pupil. ſubſtit.*

Ad §. Si ſeruum. 4

Si ſeruum (a) *alienum quis patremfamilias arbitratus, heredem ſcripſerit, & ſi heres non eſſet, Mæuium ei ſubſtituerit, iſque ſeruus iuſſu* (b) *domini adierit hereditatem, Mæuius in partem admittitur. illa enim verba, Si heres non erit, in eo quidem, quem alieno iuri*

 ſubie-

ſubiectum eſſe teſtator ſcit, ſic accipiuntur: ſi neque ipſe heres erit, neque alium heredem effecerit. in eo verò, quem patrem familias eſſe arbitratur, illud ſignificant, ſi hereditatem ſibi, eiue, cuius iuri poſtea ſubiectus eſſe cæperit, non adquiſierit. Idque Tiberius Cæſar in perſona (c) *Parthenij ſerui ſui conſtituit.*

a SI *ſeruum alienum &c.* Si quis ſeruum alienum, quem liberum
eſſe credebat heredem ſcripſerit,& ſi heres non eſſet, Mæ- 1
uium ei ſubſtituerit, iſque ſeruus iuſſu domini adierit hereditatem, Mæuius in partem dimidiam hereditatis admittitur. *tex. & Theoph. hic.* Quamuis enim regulariter inſtitutus, & ſubſtitutus ſimul in ſucceſſione non admittantur: tamen in propoſito caſu, in quo voluntatis defuncti quæſtio erat, extra ordinem æqualiter eſſe admittendos dominium inſtituti, & ſubſtitutum fuit deciſum. Huic deciſioni obſtat *l. Si paterfamilias* 40. *ff. de hered. inſtit.* in illo loco, ita vt alter ſemis. Cuiac. hic putat
eo in loco legendum eſſe, ita vt as. Aliter *dictam l. emenda-* 2
tam & explicatam videre potes apud Mynſ. hic ſub num. 7.

b *Iuſſu domini.* Seruus enim heres inſtitutus, non aliàs, niſi domini iuſſu hereditatem adire poteſt. *§. Item nobis adquiritur. Inſtit. Per quas perſon. nob. adquir.*

c *In perſona Parthenij.* Qui tanquam ingenuus heres ſcriptus adierat hereditatem, cum eſſet Cæſaris ſeruus. Nam diuiſa hereditas eſt inter Tiberium, & eum, qui Parthenio ſubſtitutus erat, vt refert *Sextus Pomponius. l. Et hoc Tiberius* 41. *ff. de*
hered. inſtit. 3

De pupillari Subſtitutione.

TITVLVS XVI.

Liberis (a) *ſuis impuberibus, quos in poteſtate* (b) *quis habet, non ſolùm ita, vt ſuprà diximus, ſubſtituere poteſt: id eſt, vt ſi heredes ei*
non extiterint, alius ſit ei heres: ſed eo amplius, vt & ſi heredes 4
ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis aliquis heres: veluti ſi quis dicat hoc modo, Titius filius meus heres mihi eſto. Si filius meus (c) *heres mihi non erit, ſiue heres erit, & priùs moriatur,* (d) *quàm in ſuam tutelam venerit, tunc Seius heres eſto, quo caſu, ſiquidem non extiterit heres filius, tunc ſubſtitutus* (e) *patri ſit heres: ſi verò extiterit heres filius, & ante pubertatem deceſ-*

ſerit,

*ſerit, ipſi filio (f) ſit heres ſubſtitutus. Nàm moribus (g) inſtitutum
eſt, vt cùm eius ætatis filij ſint, in qua ipſi ſibi teſtamentum facere
non poſſunt, parentes eis faciant.*

a L*iberis ſuis &c.* Liberis ſuis impuberibus, quos in poteſtate
quis habet, non ſolùm vulgariter, vt diximus in titulo
ſuperiori, ſubſtituere poteſt: ſed etiam pupillariter, vt videbi-
mus in hoc titulo, qui propterea præcedenti meritò ſubijci- 1
tur. Pupillaris ſubſtitutio, vel ex ſe, vel vna cum vulgari,
fieri poteſt. Ex ſe, veluti ſi quis dicat: Titius filius meus he-
res mihi eſto. Si filius meus heres mihi erit, & priùs moria-
tur, quàm in ſuam tutelam venerit, tunc Seius heres eſto.
Vna cum vulgari, veluti ſi quis dicat: Titius filius meus he-
res mihi eſto. Si filius meus heres mihi non erit, ſiue heres
erit, & priùs moriatur, quàm in ſuam tutelam venerit, tunc
Seius heres eſto. Quo caſu, ſi filius heres non erit, ſubſtitu-
tus ſuccedit ex vulgari ſubſtitutione, & patri fit heres: ſi verò 2
filius heres erit, & ante pubertatem deceſſerit, ſuccedit ſubſti-
tutus ex pupillari, & ipſi filio fit heres. Nàm moribus inſtitu-
tum eſt, vt parentes filijs ſuis impuberibus teſtamentum fa-
ciant, heredemque attribuant. *tex. hic l. 1. & 2. ff. de vulg. & pu-
pill. ſubſt.*

b *Quos in poteſtate quis habet.* Cœterum emancipatis non poſ-
ſumus pupillariter ſubſtituere. Planè poſthumis poſſumus. Ne-
potibus etiam poſſumus, & deinceps, ſi qui recaſuri non ſunt
in patris poteſtatem. *d. l. 2. in princ. ff. de vulg. & pupill. ſubſt.* 3

c *Si filius meus heres mihi non erit.* In filio, vno dumtaxat caſu
locus fit ſubſtitutioni vulgari: videlicet ſi filius familias ante
patrem teſtantem decedat. Nàm ſi ante filium decedat pater,
ſubſtitutioni non fit locus. Ille enim ſtatim patri fit heres, ne-
que abſtinendo nomen heredis deponit. *Theoph. hic.* Vide *D.
Cheſium Interpr. Iur. lib. 2. cap. 21.*

d *Et priùs moriatur, quàm in ſuam tutelam venerit,* Hoc eſt, & in-
tra pubertatem deceſſerit. *d. l. 1. ff. de vulg. & pupil ſubſt.*

e *Tunc ſubſtitutus patri fit heres.* Tunc enim ſubſtitutus ſucce- 4
dit ex vulgari ſubſtitutione.

f *Ipſi filio fit heres ſubſtitutus.* Nàm tunc ſuccedit ex pupillari. Et
ad ſubſtitutos pupillares pertinent, & ſi quæ poſtea pupillis ob-
uenerint. *l. Sed ſi plures 10. §. Ad ſubſtitutos ff. de vulg. & pupil. ſubſt.*

g *Nàm moribus &c.* Moribus introductum eſt, vt quis liberis
impuberibus teſtamentum facere poſſit; donec maſculi ad 14.
annos

annos perueniant, fœminæ ad 12. *l.2. in princ. ff. de vulg. & pupill. ſubſt.*

Ad §. Qua ratione.

Qua ratione excitati, etiam Conſtitutionem (a) *poſuimus in noſtro Co-
dice, qua proſpectum eſt, vt ſi mente captos* (b) *habeant filios, vel
nepotes, vel pronepotes, cuiuſcunque ſexus, vel gradus, liceat eis* 1
& ſi puberes ſint, ad exemplum (c) *pupillaris ſubſtitutionis, certas*
(d) *perſonas ſubſtituere* (e). *Sin autem reſipuerint, eamdem ſubſti-
tutionem infirmari: & hoc ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis,
quæ, poſtquam pupillus adoleuerit, infirmatur.*

a *Conſtitutionem. l.Humanitatis 9.C.de impub.& alijs ſubſtit.*
b *Vt ſi mente captos habeant filios*. Etiamſi non ſint in eorum poteſtate. *d.l.Humanitatis 9. §.Vel ſi filia.*
c *Ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis*. Hanc ſubſtitutionem 2
Doctores vocant exemplarem: quia fuit inducta ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, vt hic dicitur.
d *Certas perſonas*. Mente capti liberos, aut ijs deficientibus, fratres ſi extent. At ſi nec liberi nec fratres extent, quoſcumque ſubſtituere licet. *d.l.Humanitatis.*
e *Subſtituere*. Legitima portione eis relicta. *d.l.Humanitatis.*

Ad §. Igitur in pupillari. 3

Igitur in pupillari ſubſtitutione ſecundum præfatum modum ordinata, duo quodammodo ſunt teſtamenta: alterum (a) *patris, alterum* (b) *filij: tanquam ſi ipſe filius ſibi heredem inſtituiſſet, aut certè vnum* (c) *teſtamentum eſt duarum cauſarum, ideſt, duarum* (d) *hereditatũ.*

a *Alterum patris*. Erga filium.
b *Alterum filij*. Erga ſubſtitutum.
c *Aut certè vnum teſtamentum eſt &c.* Conſtat enim vnum eſſe
teſtamentum, licet duæ ſint hæreditates. *l.2.§. Prius ff. de vulg.* 4
& pupill.ſubſt. Ideoque in tabulis patris, & filij vna Falcidia ſeruatur. *l.In ratione 11. §.Quod vulgò ff.ad leg. falcid.* Et patris, & filij teſtamentum pro vno habetur, etiam iure prætorio. Nam [vt Marcellus ſcribit] ſufficit tabulas patris eſſe ſignatas: & ſi reſignatæ ſint filij: & ſeptem ſigna patris ſufficiunt. *l.Patris, & filij 20.ff.de vulg.& pupil.ſubſt.*

d *Dua-*

d *Duarum hereditatum*. Quarum altera ad filium à patre defertur, altera à filio ad ſubſtitutum vadit. Quæcunque enim pupillus, vel ex hereditate paterna habuerit, vel ipſe ſibi acquiſierit poſt mortem patris: ad ſubſtitutum tranſeunt. *Theoph. hic.*

Ad §. Sin autem quis.

Sin autem quis ita formidoloſus ſit, vt timeret, ne filius eius, pupillus adhuc, ex eo quòd palàm ſubſtitutum accepit, poſt obitum eius periculo inſidiarum ſubijceretur: vulgarem quidem ſubſtitutionem palàm facere, & in primis teſtamenti partibus ordinare debet: illam autem ſubſtitutionem, per quam, & ſi heres extiterit pupillus, & intra pubertatem deceſſerit, ſubſtitutus vocatur, ſeparatim in inferioribus (a) *partibus ſcribere, eamque partem proprio lino,* (b) *propriaque cera conſignare: & in priore parte* (c) *teſtamenti cauere debet, ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc impubere, aperiantur. Illud palàm eſt, non ideò minus valere ſubſtitutionem impuberis filij, quòd in eiſdem tabulis ſcripta ſit, quibus ſibi quiſque heredem inſtituiſſet, quamuis pupillo hoc periculoſum ſit.* 1 2

a SEparatim *in inferioribus partibus ſcribere. Gaius Inſtit. lib. 2. c. 4.* Pupillaris ſubſtitutio ita ſecreta eſſe debet, vt ad notitiam ſubſtituti peruenire non poſſit, ne vitæ pupilli aliquas ſubſtitutus inſidias moliatur. Nam in extrema pagina teſtamenti fieri debet, vt pars illa, in qua ſubſtitutio pupillaris ſcripta eſt, quandiu pupillus annos pubertatis egrediatur, obſignata permaneat, & prior pars teſtamenti, in qua heres ſcriptus eſt, reſeretur. 3

b *Proprio lino, propriaque cera.* Eiuſdem inferioris partis teſtamenti, in qua pupillarem ſubſtitutionem ſcripſit teſtator.

c *Et in priore parte teſtamenti cauere, ne inferiores tabulæ &c.* Pupillares tabulas etiamſi non fuerit ſupra ſcriptum, ne aperirentur; attamen ſi ſeorſum eas ſignatas teſtator reliquerit, prætor eas aperiri, niſi cauſa cognita, non patietur. *l. Pupillares 8. ff. Quemad. teſtam. aper.* 4

Ad §. Non ſolùm autem.

Non ſolùm (a) *autem heredibus inſtitutis impuberibus liberis, ita ſubſtituere parentes poſſunt, vt ſi heredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, ſit eis heres is, quem ipſi voluerint: ſed*

etiam

etiam (b) *exheredatis. Itaque eo caſu ſi quid pupillo ex hereditatibus, legatiſue, aut donationibus propinquorum atque amicorum adquiſitum fuerit, id omne ad* (c) *ſubſtitutum pertinebit. Quæcumque diximus de ſubſtitutione impuberum liberorum, vel hæredem inſtitutorum, vel exheredatorum, eadem etiam de* (d) *poſtumis intelligimus.*

a **N***On ſolùm autem &c.* Subſtituere liberis tàm hæredibus inſtitutis, quàm exheredatis poſſumus: & tàm eum, quem heredem nobis inſtituimus, quàm alterum. *l.*1. *ff. de vulg. & pupill. ſubſt.* 1

b *Sed etiam exheredatis.* Quemadmodum igitur liberi propter patriam poteſtatem, non quia heredes ſcribuntur, pupillarem habent ſubſtitutionem: ita & exheredatis liberis vtiliter ſubſtituimus. *Theoph. hic.* Sed ex *Nouella* 115. *cap.* 3. prohibentur parentes nonniſi ex cauſa ingratitudinis, liberos exheredes facere. Impubes autem non ità facilè cauſam ingratitudinis committere poteſt, ob quam dignus exheredationis nota cenſeatur. Si tamen propè pubertatem fuerit, & doli capax extiterit, nihil impedit, quominùs ob impium facinus exheredari poſſit. *Viglius hic ſub num.*4. 2

c *Id omne ad ſubſtitutum pertinebit.* Neque enim ſuis bonis teſtator ſubſtituit, ſed impuberis. *l. Sed ſi plures* 10. §. *Ad ſubſtitutos ff. de vulgar. & pupill. ſubſt.* Videtur tamen aduerſari Triphonij reſponſum *in l. Miles ita* 42. §. *Exheredato ff. de milit. teſt.* Sed non obſtat, ſi emendatè legatur, vt illud reſtituit Viglius hic ſub *num.*1. Vbi aſſerit eam dictionem, exheredato, ad præcedens thema pertinere, & dictum §. ſic incipere, *Miles & emancipato &c.* Et notate, nullo legato, nullo fideicommiſſo huiuſmodi ſubſtitutum, qui exheredato pupillo datus eſt, poſſe prægrauari: nec ſi ipſam rem, quam pater pupillo legauit, à ſubſtituto eius, vel legare, vel fideicommittere voluit. *l. Cum quidam* 24. *C. de legatis.* Ipſe tamen filius exheredatus, ſi legata, vel fideicommiſſa acceperit, intra modum eorum, fideicommiſſo prægrauari poterit. *l. Coheredi* 41. §. *Cùm filiæ, in fine* §. *ff. de vulg. & pupill. ſubſt.* 3 4

d *Eadem etiam de poſtumis intelligimus.* Hodie tamen ex communi Doctorum ſententia exheredatio poſtumi in vniuerſum eſt ſublata, vt dixi *ad* §. *Poſtumi quoque, de exhered. liber.* Et conſequenter poſtumo inſrituto tantùm, non etiam exheredato ſubſtitui pupillariter poteſt.

Ad

Ad §. Liberis autem.

Liberis (a) *autem ſuis teſtamentum nemo facere poteſt, niſi & ſibi faciat. Nàm pupillare teſtamentum, pars* (b) *& ſequela eſt paterni teſtamenti: adeò vt ſi patris teſtamentum non valeat, nec filij quidem* (c) *valebit*.

1

a L*Iberis autem ſuis &c.* Modeſtinus *in l.1.ff.de vulgar. & pupill. ſubſt.* Subſtituere liberis pater non poteſt, niſi ſi heredem ſibi inſtituerit. Nam ſine heredis inſtitutione, nihil in teſtamento ſcriptum valet, *& Vlpianus in l.2. §.1.ff.eod.* Quiſquis impuberi teſtamentum facit, ſibi quoque debet facere. Cœterum ſoli filio non poterit, niſi fortè miles ſit.

b *Pars & ſequela eſt &c.* Si pars, ergo paternum, & pupillare teſtamentum, vnum teſtamentum eſt, vt ſuprà diximus ad *§.Igitur in pupillari*, hoc eodem titulo: Si ſequela, ergo & pu- 2
pillare id quod pater ſibi fecit ſequi ſemper intelligitur, etiam ſi alius ſit ordo ſcripturæ. *Cuiac.hic*. Quare, ſi quis ita fuerit teſtatus, (ſi filius meus intra 14. annum deceſſerit, Seius heres eſto:) deinde (filius heres eſto:) valet ſubſtitutio, licet conuerſa ſcriptura filij teſtamentum fecerit. *l.2.§.Sed ſi quis ita ff.de vulg.& pupill.ſubſt.*

c *Nec filij quidem valebit*. Ex generali enim regula iuris. Cùm principalis cauſa non conſiſtit, ne ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent. *l. Cùm principalis 139. ff. de reg. iur.* Atque hoc 3
quidem verum eſt, niſi iure tantùm prætorio per bonorum poſſeſſionem contra tabulas paternum teſtamentum expugnetur, tunc enim ſubſtitutio pupillaris non infirmatur: quoniam ad eam ſuſtinendam ſufficit, quod teſtamentum paternum Iure Ciuili conſiſtat. *l.Ex duobus 34.§.vlt.ff.de vulg.& pupillar.ſubſt.* Imò, ſi Iure Ciuili pro parte tantùm reſcindatur paternum teſtamentum, putà per querelam inofficioſi, nihilominus pupillaris ſubſtitutio in totum valet: ad hoc enim vt ſuſtineatur, ſufficit, quod pars paterni teſtamenti conſiſtat. *l. Papinianus 8.* 4
§.Sed neque impuberis ff.de inoff.teſtam.

Ad §. Vel ſingulis.

Vel ſingulis (a) *autem liberis, vel ei, qui eorum* (b) *nouiſſimus impubes morietur, ſubſtitui poteſt. Singulis quidem, ſi neminem eorum*

inteſtatò decedere voluit, nouiſſimo, ſi ius (c) *legitimarum heredita-
tum integrum inter eos cuſtodiri velit.*

a *Vel ſingulis &c. l.Vel ſingulis 37.ff.de vulg. & pupill. ſubſt.* Sin-
gulis autem liberis pupillariter ſubſtitui poteſt hoc mo-
do: Primus, Secundus, Tertius filij mei heredes ſunto. Si he-
redes erunt, Titius ei, qui eorum impubes morietur, heres eſto.

b *Vel ei, qui eorum nouiſſimus &c.* Ei tantùm, qui eorum nouiſſi- 1
mus impubes morietur ita ſubſtitui poteſt: Primus, Secundus,
Tertius filij mei heredes ſunto. Si heredes erunt, Titius ei,
qui eorum nouiſſimus impubes morietur, heres eſto.

c *Si ius legitimarum hereditatum &c.* Fratres ergo inter ſe ſubſti-
tuti non ſunt. Nam ſi ſubſtituti eſſent, non legitimas, ſed te-
ſtamento relictas hereditates adipiſcerentur. In extraneis,
quorum alter alteri ab inteſtato non ſuccedit, alia coniectura
eſt voluntatis eius qui teſtatur; ex eo enim, quòd ei, qui eo-
rum vltimus deceſſerit, ſubſtituit, videtur eos inuicem ſubſti- 2
tuiſſe. *l.Titia Seio 89.§.Seia libertis ff.de legat.& fideicom.2.*

Ad §. Subſtituitur autem.

Subſtituitur autem impuberi aut nominatim, (a) *veluti Titius: aut ge-
neraliter,* (b) *vt quiſquis mihi heres erit. Quibus verbis vocantur
ex ſubſtitutione, impubere mortuo filio, illi, qui & ei ſcripti ſunt
heredes,* (c) *& extiterunt,* (d) *& pro qua parte* (e) *heredes fa-
cti ſunt.* 3

a *Vt nominatim.* Veluti ſi quis dicat hoc modo: Titius filius
meus heres mihi eſto. Si filius meus heres mihi erit, &
intra pubertatem deceſſerit, tunc Seius heres eſto, vt in princ.
huius tituli. *& in l.1.ff.de vulg. & pupil.ſubſt.*

b *Aut generaliter.* Veluti ſi quis dicat hoc modo: Titius filius
meus, item Primus, Secundus, Tertius mihi heredes ſunto.
Quiſquis mihi heres erit, is & filio meo, ſi mihi heres erit, &
intra pubertatem deceſſerit, heres eſto. 4

c *Illi, qui & ſcripti ſunt heredes &c.* Hæc enim verba, (Quiſquis
mihi heres erit, idem impuberi filio heres eſto:) hunc habent
ſenſum, vt non omnis, qui patri heres extitit, ſed is tantum-
modo, qui ſcriptus eſt, & ex teſtamento heres extiterit, ſub-
ſtitutus videatur. Et ideo neque pater, qui per filium, neque
dominus, qui per ſeruum heres extitit, ad ſubſtitutionem ad-
mitte-

mittetur, ſi filius, vel ſeruus ab eorum exierit poteſtate. Neque admittetur heredis heres. *l.Cum filio* 3. *l.Qui liberis* 8. §. *hæc verba*, *l.ſed ſi plures* 10.*in princ.ff.de vulg.& pupill.ſubſt.*

d *Et extiterunt*. Nam ſi inſtituti, hereditatem ex principali parte repudiauerint, ex pupillari ſubſtitutione nihil capient. *Theoph.hic*.

e *Et pro qua parte heredes facti ſunt*. Partes enim eædem ad ſubſtitutos pertinent: quas in ipſius patrisfamilias habuerunt hereditate. *l.Qui liberis* 8.*in fine ff.de vulg.& pupill. ſubſt.* Adeò vt, qui maiorem partem accepit ex hereditate paterna, maiorem accipiat etiam ex pupillari: & qui ex illa minorem eſt conſecutus, ex hac quoque minorem obtineat. *Pac.hic in Analy.* 2

Ad §. Maſculo igitur.

Maſculo (a) *igitur vſque ad quatuordecim annos ſubſtitui poteſt: fæminæ vſque ad duodecim annos. Etſi hoc tempus exceſſerint, ſubſtitutio euaneſcit.* (b) 2

a MAſculo igitur &c. Maſculo vſque ad quatuordecim annos pupillariter ſubſtitui poteſt: fœminæ vſque ad duodecim annos. Nam moribus inſtitutum eſt, vt cum eius ætatis filij ſint, in qua ipſi ſibi teſtamentum facere non poſſunt parentes eis faciant, vt in fine *princ. huius tituli*.

b *Subſtitutio euaneſcit*. Iure ciuili pubertate finitur pupillare teſtamentum. *l.Ex facto* 43.*in princ.ff.de vulg.& pupill.ſubſt.* Nàm 3
eius ætatis iam filij ſunt, in qua ipſi ſibi teſtamentum facere poſſunt. *l.Qua ætate* 5. *ff. de teſtam.& qui teſt. &c.* Et in pupillari ſubſtitutione licet longius tempus comprehenſum fuerit, tamen finietur ſubſtitutio pubertate. *l. In pupillari* 14. *ff. de vulg. & pupill ſubſt.* Quod ſi in ea breuius tempus fuerit expreſſum, veluti ſi ita quis ſubſtituerit, (ſi filius meus intra annum decimum deceſſerit, Seius heres eſto,) eo tempore adueniente, finietur ſubſtitutio, *l.ſi ita quis* 21.*& l.Qui plures* 38.*in princ. ff.de vulg.& pupill. ſubſt.* Itaque & ita poterit quis ſubſtituere: (ſi 4
filius meus intra decimum annum deceſſerit, Titius heres eſto: ſi poſt decimum intra decimum quartum, Meuius heres eſto) *d.l.Qui plures* 38.*in fine principij.*

Ad §. Extraneo verò.

Extraneo (a) *verò, vel filio puberi heredi inſtituto, ita ſubſtituere nemo poteſt: vt ſi heres extiterit, & intra aliquod tempus deceſſerit, alius ei ſit heres. Sed hoc ſolùm permiſſum eſt, vt eum per fideicommiſſum teſtator obliget, alij hereditatem eius, vel totam, vel pro parte reſtituere. Quod ius quale ſit, ſuo loco* (b) *trademus.* 1

a *EXtraneo verò &c.* Neque extraneo impuberi, hoc eſt, ei qui in poteſtate noſtra non eſt, ita ſubſtitui poteſt, ſi intra pubertatem deceſſerit: neque puberi cuiquam hoc modo, ſi intra vigeſimum, puta, trigeſimumue annum moriatur: vt ſcilicet teſtator dicat, ille heres eſto, directis, ciuilibuſque verbis: At per fideicommiſſum poteſt. *Text. & H. hic.* Videtur autem hic §. *Ex tit. 4. lib.* 2. Inſtitutionum Gaij tranſcriptus eſſe.

b *Suo loco tradamus.* Infrà *in tit. de fideicom. hered.* 2

Quibus modis (*a*) teſtamenta infirmentur.

TITVLVS XVII.

Teſtamentum (b) *iure* (c) *factum vſque adeò valet: donec rumpatur irritumue fiat.* 3

a *QVibus modis &c.* Hactenus dictum eſt quemadmodum teſtamenta conſtituantur: nunc ſequitur vt videamus. Quibus modis teſtamenta infirmentur. Nihil enim eſt adeò firmum, quòd infirmationi non ſubiaceat. *A. de nuptijs cap. 1. collat. 4.* Teſtamenta infirmantur, vel Iure Ciuili, vel Iure prætorio. Iure Ciuili euertuntur, vel ipſo iure, modis illis, de quibus hoc titulo, vel officio Iudicis per querelam inofficioſi, de qua iu proximo titulo: Iure verò Prætorio per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, de qua infra in titulo de bo- 4
norum poſſeſſionibus, reſcinduntur.

b *Teſtamentum &c.* Teſtamentum iure factum, ipſo iure infirmatur, cùm rumpitur, irritumue fit.

c *Iure factum.* Nàm ea tantùm teſtamenta rumpi, vel irrita fieri dicuntur, quæ iure facta ſunt, & poſtea infirmantur. §. *Alio autem, hoc eodem titulo.*

Ad

Ad §. Rumpitur autem.

Rumpitur (a) *autem teſtamentum, cùm in eodem ſtatu manente teſtatere, ipſius teſtamenti ius vitiatur. Si quis* (b) *enim poſt factum teſtamentum adoptauerit ſibi filium per Imperatorem, eum qui eſt ſui iuris, aut per prætorem ſecundum noſtram* (c) *Conſtitutionem, eum, qui in poteſtate parentis fuerit, teſtamentum* (d) *eius rumpitur* 1
quaſi adgnatione (e) *ſui heredis.*

a *Rumpitur autem &c.* Teſtamentum rumpi dicitur, cùm in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtamenti ius vitiatur. *Tex.hic.* Cùm autem is, qui fecit teſtamentum capite minuitur, irritum fieri teſtamentum dicitur. §. *Alio autem, cum* §.*ſeq.hoc eodem titulo.*

b *Si quis enim &c.* Si quis poſt factum teſtamentum arrogauerit
ſibi filium, aut aliquem ex his, qui per adoptionem tranſeunt 2
in poteſtatem, adoptauerit, teſtamentum eius rumpitur quaſi adgnatione ſui heredis. *Tex. hic. l.Cum in adoptiuis* 10. *C. de adoptionibus.* Vide *Tex.in* §.*Adoptio, & in* §.*Sed hodie, Inſtit. de Adoptionibus.*

c *Secundum noſtram Conſtitutionem.* Hæc Conſtitutio eſt deciſio *l.cum in adoptiuis* 10.*C.de Adoptionibus.*

d *Teſtamentum eius rumpitur.* Non tamen rumpitur teſtamentum ſi in eo inſtitutus fuerit is, qui poſtea arrogatur. *l. ſi quis*
heres 18.*ff.de Iniuſto, rupto &c. l.filio* 23.§.*vlt.ff. de liber. & poſtum.* 3
Si verò exheredatus fuerit, diſtinguendum eſt. Nam ſi filius emancipatus exheredetur, & poſtea arrogetur, exheredatio ei nocet, quominùs rumpat teſtamentum, ſed ſi prorſus extraneus exheredetur, & poſtea arrogetur, eius arrogatione teſtamentum rumpitur: quoniam exheredatio in eius perſona nullo modo conſiſtit. *l.Non putauit* 8. §.*Si quis emancipatum ff. de bonor. poſſ.cont.tab.d.l.filio* 23.*in princ. ff.de liber. & poſtum.*

e *Quaſi agnatione ſui heredis.* Caſum veræ naturaliſque adgna-
tionis ſui heredis Imperator noſter hic omiſit, tanquam per 4
ſe ſatis cognitum.

Ad §. Poſteriore quoque.

Poſteriore quoque teſtamento, quod iure (a) *perfectum eſt, ſuperius rumpitur; nec intereſt, extiterit aliquis heres ex eo, an non, hoc enim*

enim ſolùm ſpectatur, an aliquo caſu exiſtere potuerit. Ideoque ſi quis aut noluerit heres eſſe, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius, ante quam hereditatem adierit, deceſſerit, aut conditione, ſub qua heres inſtitutus eſt, defectus ſit, in his caſibus paterfamilias inteſtatus moritur. Nam & prius teſtamentum non valet, ruptum à poſteriore, & poſteriùs æquè nullas habet vires, cùm ex eo (b) *nemo heres extiterit.*

1

a QVod iure perfectum eſt. *Vlpianus in l. 2. ff. da iniuſto, rupto &c.* Tunc autem prius teſtamentum rumpitur, cum poſterius ritè perfectum eſt: niſi fortè poſterius, vel iure militari ſit factum, vel in eo ſcriptus ſit, qui ab inteſtato venire poteſt: tunc enim & poſteriore non perfecto, ſuperius rumpitur. Vide *l. hac conſultiſſima* 21. §. *Si quis autem, &* §. *ſeq. C. de teſtamentis.*

b *Cum ex eo nemo heres extiterit. Princip. tit. Inſtit. de hered. qua ab inteſt. defer.* 2

Ad §. Sed & ſi quis.

Sed & ſi quis (a) *priore teſtamento iure perfecto, poſterius æquè iure fecerit: etiam ſi ex* (b) *certis rebus in eo heredem inſtituerit, ſuperius tamen teſtàmentum* (c) *ſublatum eſſe, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. cuius Conſtitutionis verba & hic inſeri iuſſimus, cùm aliud quoque præterea in ea Conſtitutione expreſſum ſit. Imperatores Seuerus & Antoninus Cocceio Campano. Teſtamentum ſe-* 3
cundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres ſcriptus ſit, perinde iure valere, ac ſi rerum mentio facta non eſſet: ſed teneri heredem ſcriptum, vt contentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta quarta ex lege (d) *Falcidia, hereditatem reſtituat his, qui in priore teſtamento ſcripti fuerant, propter inſerta* (e) *fideicommiſſi verba, quibus vt valeret prius teſtamentum, expreſſum eſt, dubitari non oportet. Et ruptum quidem teſtamentum, hoc modo efficitur.*

a SEd & ſi quis &c. *Hic* §. *deſcriptus eſt ex Martiano in l. Si qnis* 4
priore 29. *ff. ad S.C. Trebel.*

b *Etiamſi ex certis rebus &c.* Si ex certis rebus ſit aliquis ſolus heres inſtitutus: valet inſtitutio detracta certarum rerum mentione *l.* 1. §. *Si ex fundo ff. de hered, inſtit.* Si autem ex certis rebus heres inſtitutus coheredem habeat ex certa parte, vel ſine parte, legatarij loco habetur *l. quoties* 13. *C. de hered. inſtit.*

c Su-

c *Superius tamen teſtamentum ſublatum eſſe &c.* Nam teſtamentum ſecundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres ſcriptus ſit, perinde iure valet, ac ſi rerum mentio facta non eſſet. *tex.hic in verſ.Teſtamentum. d.l.ſi quis priore 29.ff. Ad Senat. Conſult.Trebel.& d.l.1. §.Si ex fundo ff.de hered.inſtit.*

d *Ex lege Falcidia.* Ex lege Falcidia hoc fieri dicitur, quoniam Veſpaſiani Auguſti temporibus, Pegaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cenſuit, vt ei, qui rogatus eſſet hereditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque 1 lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. *§.Sed quia heredes, Inſtit.de fideicom.hered.* Poſtea omne Pegaſiani Senatus Conſulti ius in Trebellianum Senatus Conſultum fuit translatum. Ideòque hodie dicta quarta, vel quod ei deeſt, retineri dicitur ex Trebelliano. *§.Sed quia ſtipulationes Inſtit.de fideicom.hered.*

e *Propter inſerta fideicomiſſi verba &c.* Et vniuerſa, quæ in primo teſtamento ſcripta ſunt, in cauſa fideicommiſſi erunt *l.Poſtumis 12. §.Si paganus ff.de iniuſto, rupto &c.* 2

Ad §. Alio autem modo.

Alio autem modo teſtamenta iure facta infirmantur: veluti cum is, qui fecit teſtamentum, capite (a) *deminutus ſit, quod quibus modis accidat primo* (b) *libro retulimus.*

a CApite diminutus ſit. Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur. *§.Hoc autem, hoc eodem titulo.* Si enim teſtator aut maximam capitis deminutionem patiatur, & fiat ſeruus: 3 aut mediam, & ciuitatem amittat: aut minimam, & fiat alieni iuris, dando ſe in arrogationem: irritum fit teſtamentum. *Theoph.hic. §.Non tamen,hoc eodem titulo.* Si tamen paterfamilias miles de caſtrenſibus rebus duntaxat teſtatus ad rogandum ſe dederit: teſtamentum eius quaſi ex noua militis voluntate valet, nec videtur capitis diminutione irritum fieri *§. Denique Inſtit de milit.teſtam.l.miles 23. l.Idem & ſi 24.ff.de milit.teſtam.Vide notata ſuprà ad d.§.Denique.*

b *Primo libro retulimus.* In titulo de capitis deminutione. 4

Ad §. Hoc autem caſu.

Hoc autem (a) *caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur, cum alioquin, & quæ rumpantur, irrita fiant, & quæ ſtatim ab initio non iure fiunt, irrita ſint, & ea, quæ iure facta ſunt, & poſtea propter capitis demi-*

deminutionem irrita fiunt, poſſumus nihilominus rupta dicere. Sed quia ſanè commodius erat, ſingulas cauſas ſingulis appellationibus diſtingui, ideò quædam non iure facta (b) *dicuntur, quædam iure facta* (c) *rumpi, vel irrita* (d) *fieri.*

a HOc *autem caſu &c.* Rumpi, vel irrita fieri ea teſtamenta dicuntur, quæ ab initio iure facta ſunt, & poſtea euer-
tuntur. Illa verò, quæ ſtatim ab initio non iure facta ſunt, & 1
conſequenter ſemper irrita fuerunt, & nunquam conſtiterunt,
dicuntur non iure facta, & iniuſta. Rumpi autem & irritum
fieri, ex propria verborum ſignificatione de eodem dicitur,
& etiam teſtamenta non iure facta, irrita ſunt. Sed quia ſanè
commodiùs erat ſingulas cauſas ſingulis appellationibus di-
ſtingui: Ideò teſtamenta quædam non iure facta dicuntur,
Et ex his quæ iure facta ſunt, quædam rumpi, quædam irri-
ta fieri, vt conſtat ex ſequentibus notis, & ex his, quæ ha-
ctenus hoc eodem titulo dicta ſunt. 2

b *Quædam non iure facta dicuntur.* Teſtamentum non iure factum dicitur, vbi ſolemnia iuris defuerunt *l. 1. ff. de Iniuſto, rupto &c.*

c *Quædam iure facta rumpi.* Teſtamentum rumpi dicitur, cum in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtamenti ius vitiatur, veluti quaſi adgatione ſui heredis, aut poſteriore teſtamento. *§. Rumpitur, & §. Poſteriore, hoc eod. tit.*

d *Vel irrita fieri.* Cùm is, qui fecit teſtamentum capite mi-
nuitur, irritum fieri teſtameutum dicitur. *Text. hic, & in* 3
§. præced.

Ad §. Non tamen.

*Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quæ, ab initio iure
facta, propter capitis deminutionem irrita facta ſunt: nam ſi ſeptem
teſtium* (a) *ſignis ſignata ſunt, poteſt ſcriptus heres ſecundum tabulas
teſtamenti bonorum poſſeſſionem agnoſcere: ſi modò defunctus,* (b)
*& Ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis mortis tempore fuerit. Nam
ſi ideò irritum factum ſit teſtamentum, quia ciuitatem, vel etiam* 4
libertatem teſtator amiſit, aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis tempore in adoptiui patris (c) *poteſtate ſit: non poteſt* (d) *ſcriptus heres ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem petere.*

a NAm *ſi ſeptem teſtium ſignis &c.* Iure enim prætorio ſeptem teſtium ſigna in teſtamentis requiruntur. *§. Sed prædicta quidem, & §. ſeq. Inſtit. de teſtam. ord.*

b *Si*

b *Si modò defunctus, & Ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis &c.* Quando fit mutatio ſtatus teſtatoris voluntaria, vt quia ſe in arrogationem dederit, teſtamentum, quod per capitis deminutionem irritum factum fuit, non aliter conualidatur, quam ſi teſtator ſui iuris effectus codicillis, aut aliis literis, eodem teſtamento ſe mori velle declarauerit, *l. qui ex liberis* 11. *§. teſtamento ff. de bonor. poſſ. ſec. tab.* Si autem fuit mutatio neceſſaria, vt quia teſtator poſt factum teſtamentum paſſus ſit maximam, vel mediam capitis deminutionem, tum ſi mortis tempore à principe ſe reſtitutum reperiat, ipſo iure reconualeſcit teſtamentpm prius factum abſque noua declaratione. *Mynſ. hic ſub num. 3. & Oinot ſub num.* 1. *Apud quem etiam vide ſub n. 3. &* 4. An de Iure Ciuili, vel Prætorio, tale teſtamentum reconualeſcat. 1

c *In adoptiui patris poteſtate ſit.* Vel peregriuus adhuc, aut ſeruus. *Cuiac. hic.*

d *Non poteſt ſcriptus heres &c.* Exigit enim prætor; vt is, cuius bonorum poſſeſſio datur, vtroque tempore ius teſtamenti faciendi habuerit, & cum facit teſtamentum & cum moritur. *l.* 1. *§. Exigit ff. de bonor. poſſ. ſec. tab.* 2

Ad §. Ex eo autem.

Ex eo autem (a) *ſolo non poteſt infirmari teſtamentum, quod poſteà teſtator id noluit valere: vſque adeò, vt & ſi quis poſt factum prius teſtamentum, poſterius facere cœperit, & aut mortalitate præuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit, diui Pertinacis* (b) *oratione cautum ſit, ne aliàs tabulæ priores iure factæ irritæ fiant, niſi ſequentes* (c) *iure ordinatæ, & perfectæ fuerint: nam imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt.* 3

a *Ex eo autem ſolo &c.* Teſtamentum nuda voluntate infirmari non poteſt. Nam quæ iure confecta ſunt, iure etiam ſubuerti tollique debent. *Theophil. hic.* Si tamen teſtator dixerit ſe nolle prius ſtare teſtamentum, vel aliis verbis vtendo contrariam aperuerit voluntatem, & hoc vel per teſtes idoneos non minus tribus, vel inter acta manifeſtauerit & decennium fuerit elapſum: tunc irritum eſt teſtamentum tam ex contraria voluntate: quam ex curſu temporali, *l. Sancimus* 27. *§. Sin autem C. de teſtamentis.* 4

b *Diui Pertinacis oratione cautum ſit, ne aliàs tabulæ &c.* Iulius Capito-

pitolinus in Pertinace: Legem ſanè tulit, vt teſtamenta prio-
ra non prius eſſent irrita,quam alia perfecta eſſent,neue ob hoc
fiſcus aliquando ſuccederet. Orationes autem Principum in
Iure noſtro dicuntur quibus optimi Principes conſulebant Se-
natum, aut præſentes oratione, aut abſentes per epiſtolas,
quas candidati in Senatu legebant *l.3. C.de legibus l. Vncia ff. de
offic. queſt.* Et has orationes ſequebatur Senatus Conſultum.
Vnde etiam modò orationes, modò epiſtolæ, modò Senatus 1
Conſulta nominantur.

c *Niſi ſequentes iure ordinatæ & perfectæ fuerint.* Vide notata ſuprà
ad §. *Poſteriore quoque, hoc eodem tit.*

Ad §. Eadem oratione.

Eadem oratione expreſſit(a)*non admiſſurum*(b)*ſe hereditatem eius,qui
litis cauſa* (c) *Principem reliquerit heredem, neque tabulas* (d)*non
legitimè factas, in quibus ipſe ob eam* (e) *cauſam heres inſtitutus* 2
*erat, probaturum: neque ex nuda voce heredis nomen admiſſurum:
neque ex vlla ſcriptura, cui iuris auctoritas deſit, aliquid adeptu-
rum. Secundum hæc diui quoque Seuerus, & Antoninus ſæpiſsimè
reſcripſerunt. Licet enim* (f) *(inquiunt) legibus ſoluti ſimus atta-
men legibus viuimus.*

a EAdem *oratione expreſſit.* Diuus Pertinax.
b *Non admiſſurum ſe hereditatem eius &c.* Iulius Capitolinus
in Pertinace. Ipſeque profeſſus eſt,nullius ſe aditurum heredi-
tatem, quæ aut adulatione alicuius delata eſſet, aut lite per- 3
plexa, vt legitimi heredes & neceſſarij priuarentur:addiditque
Senatus Conſulto hæc verba, Sancitus eſt P.C. inopem Rem-
publicam obtinere, quàm ad diuitiarum cumulum per diſcri-
minum atque dedecorum veſtigia peruenire.

c *Qui litis cauſa principem reliquerit heredem.* Nam Imperato-
rem litis cauſa heredem inſtitui, inuidioſum eſt. Nec enim
calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportet. *l.
Imperatorem* 91.*ff.de hered. inſtit.*

d *Neque tabulas non legitimè factas.* Ex imperfecto teſtamento nec 4
Imperatorem hereditatem vendicare poſſe, ſæpè conſtitutum
eſt, *l.3.C.de teſtamentis.*

e *Ob eam cauſam.* Quod tabulæ non eſſent legitimè factæ.

f *Licet enim &c.* Licet enim lex Imperij ſolemnibus iuris Im-
peratorem ſoluerit: nihil tamen tàm proprium Imperij eſt,
quam legibus viuere *d. l.3.C.de teſtamentis.*

De

De inofficioſo (a) teſtamento.

TITVLVS XVIII.

Quia plerumque parentes ſine cauſa (a) *liberos ſuos exheredant,*
vel omittunt, inductnm eſt, vt de inofficioſo teſtamento (c) *age-* 1
re poſsint liberi, qui quæruntur, aut iniquè ſe exheredatos,
aut iniquè præteritos: hoc colore, (d) *quaſi non ſanæ mentis*
fuerint, cùm teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur, non
quaſi verè furioſus ſit, ſed rectè quidem fecerit teſtamentum, non
autem (e) *ex officio pietatis. Nàm ſi verè furioſus ſit, nullum teſta-*
mentum eſt.

a DE *inofficioſo teſtamento*. Expoſiti ſunt modi, quibus te-
ſtamenta ipſo iure infirmantur. Videamus nunc de in- 2
officioſi querela, per quam Iudicis officio teſtamenta re-
ſcinduntur. Inofficioſum teſtamentum eſt illud, in quo
aliquis contra officium pietatis eſt exheredatus, vel præte-
ritus. Præteritionem hic intellige, quæ pro exheredatione
habetur, vt factam à matre, aut auo materno, & cæte-
ris per matrem aſcendentibus §.*vlt. Inſt. de exhered. liber.* Nam
ſi filius, qui fuit in patris poteſtate, præteritus ſit, teſta-
mentum nullius eſt momenti, nec reſciſſione opus eſt, *l. 1.*
ff. de Iniuſto, rupto &c. Et filius emancipatus præteritus, po- 3
teſt quidem petere bonorum poſſeſſionem contra tabulas,
queri autem de in officioſo teſtamento non poterit, quo-
niam eius præteritio non habetur pro exheredatione. *l: Si*
ponas 23. in princ. ff. de Inoffic. teſtam.

b *Sine cauſa liberos ſuos exheredant*. Nouercalibus delinimentis
inſtigationibu ſue corrupti. *l. Non eſt enim 4. ff. de inoffic. teſtam.*

c *Vt de inofficioſo teſtamento agere poſsint liberi &c.* Hoc eſt, vt poſ-
ſint liberi allegare quare exheredari vel præteriri non debue-
rint. *l. 3. ff. de inoff. teſtam.* ſeù docere immerentes ſe, & ideò 4
indignè præteritos, vel etiam exheredatione ſummotos. *l. nam*
& is 5. §. vlt. ff. eod. Et poſſunt liberi inſtituere querelam inoffi-
cioſi teſtamenti intra quinquennium poſt aditam hereditatem
l. ſi quis filium 34. in fine, & l. Scimus §. Illud præterea C. de Inoffic. te-
ſtam. An autem & quando querela inofficioſi teſtamenti hodie
locum habeat, notatum fuit ſupra *in fine tit. de exhered. liber.*

d *Hoc colore quaſi non ſanæ mentis &c. l. 2. ff. de inoffic. teſtam.*

e *Non autem ex officio pietatis*. Cum ratio naturalis quaſi lex quædam tacita liberis parentum hæreditatem addicat. *l. Cùm ratio 7. ff. de bonis damnatorum*.

Ad §. Non autem liberis.

Non autem (a) *liberis tantùm permiſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare, verùm etiam parentibus liberorum. Soror autem* (b) *& fratrer, turpibus* (c) *perſonis ſcriptis heredibus, ex Sacris Conſtitutionibus prælati ſunt. Non ergo contra omnes* (d) *heredes agere poſſunt. Vltra fratres*(e)*igitur & ſorores, cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agentes vincere.* 1

a NOn *autem liberis tantùm &c.* Tam parentibus quam liberis de inofficioſo licet diſputare *l. 1. ff. de inoffic. teſtam.* In quæſtione tamen de inofficioſo teſtamento, præcedente cauſa filiorum, patris intentio adhuc pendet. Quod ſi contra filios iudicetur: pater ad querelam vocatur, & ſuam intentionem implere poteſt. Nam etſi parentibus non debeatur filiorum hereditas propter votum parentum, & naturalem erga filios charitatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minùs parentibus, quàm liberis piè relinqui debet. *l. Pater filium 14. cum l. ſeq. ff. eodem.* 2

b *Soror autem & frater &c.* Fratres vel ſorores conſanguinei durante agnatione vel non, contra teſtamentum fratris ſui vel ſororis de inofficioſo quæſtionem mouere poſſunt, ſi perſonæ turpes inſtitutæ ſint: vterini autem ab inofficioſi actione contra teſtamentum fratris vel ſororis penitus arcentur. *l. fratres 27. C. de inoffic. teſtam.* 3

c *Turpibus perſonis ſcriptis heredibus*. Hoc eſt ſcriptis heredibus perſonis notatis infamia iuris, vel facti. *Pac. & Bar. hic.*

d *Contra omnes heredes*, Rectè contra heredes. Nam querela inofficioſi teſtamenti contra heredes dari ſolet, bonorum poſſeſſio contra tabulas, contra teſtamentum, vel, vt dicitur, contra lignum, non contra heredes. *Cuiac. hic.* 4

e *Vltra fratres igitur &c.* Fratris vel ſororis filij, patrui vel auunculi, amitæ etiam, & materteræ teſtamentum inofficioſum fruſtra dicunt: cum nemo eorum qui ex tranſuerſa linea veniunt, exceptis fratre & ſorore, ad inofficioſi querelam admittatur. De falſo ſanè per accuſationem criminis queri non prohibentur *l. Fratris 21. C. de inoffic. teſtam.*

Ad

Ad §. Tam autem naturales.

Tam autem (a) *naturales liberi, quàm ſecundum noſtræ Conſtitutionis* (b) *diuiſionem adoptati, ita demum de inofficioſo teſtamento agere poſſunt, ſi nullo* (c) *alio iure ad defuncti bona venire* (d) *poſſunt. Nam qui ad hereditatem totam vel partem eius alio iure veniunt, de inofficioſo agere non poſſunt. Poſtumi* (e) *quoque, qui nullo alio* 1
iure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

a T*Am autem naturales*. Et legitimi. De inofficioſo tamen teſtamento matris ſpurij quoque filij dicere poſſunt. *l. Si ſuſpecta* 29. *§.1.ff.de Inoffic. teſtam.*

b *Secundum noſtræ Conſtitutionis diuiſionem*. Hæc conſtitutio eſt deciſio. *l. Cum in adoptiuis* 10. *C. de adoptionibus. vide textum in §. Sed hodie, cum his, quæ ibidem notaui, Inſtit. de Adopt.*

c *Si nullo alio iure &c.* Nam ſi communi auxilio, & mero iure muniti ſint: non debet eis tribui extraordinarium auxilium. 2
l.In cauſæ 17. *in princ.ff.de minoribus*. Si ergo quis impubes adrogatus ſit, remouendus erit à querela; cum habeat quartam ex Conſtitutione Diui Pij *l.Papinianus* 8. *§. Si quis impubes ff. de Inoffic.teſtam.l.ſi adrogator* 22. *ff.de adopt.*

d *Venire poſſunt*. Saluo teſtamento. Nihil enim vetat, quod quis & irritum dicat teſtamentum, vel ruptum, vel inofficioſum. Et electio ei dari debet, vtrum prius mouere velit. *l.Papinianus* 8. *§. Si quis & irritum ff.de Inoffic. teſtam.*

e *Poſtumiquoque &c.* Poſtumi, qui nullo alio iure ad defuncti bo- 3
na venire poſſunt, de inofficioſo teſtamento agere puſſunt, *tex. hic.* Hodie exheredatio poſtumi ex communi Doctorum ſententia in vniuerſum eſt ſublata, vt dixi ad *§. Poſtumi quoque, de exered.liber.* Ex conſequenter queri de inofficioſo teſtamento ei opus non eſt.

Ad §. Sed hæc ita.

Sed hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil eis penitùs à teſtatoribus teſtamento relictum eſt, quod noſtra Conſtitutio (a) *ad verecundiam* (b) *naturæ introduxit. Sin verò* (c) *quantacumque pars herditatis, vel* 4
res eis fuerit relicta: de inofficioſo querela quieſcente, id quod (d) *eis deeſt, vſque* (e) *ad quartam legitimæ partis repleatur:* (f) *licet non fuerit* (g) *adiectum, boni viri arbitratu debere eam compleri.*

a N*Oſtra Conſtitutio*. Hæc Conſtitutio eſt, *l.Omnimodo* 30. *C.de Inoffic. teſtam.*

b *Ad*

b *Ad verecundiam naturæ.* Hoc eſt, vt parentum pudori conſuleretur, cùm inofficioſi querela eos furoris argueret, vt in princ. huius tit.

c *Sin verò quantacunque pars &c.* Olim, niſi tota debita pars relicta fuiſſet, locus querelæ de inofficioſo fiebat. *Theoph. hic.*

d *Id quod eis deeſt.* Inſtituto filio ſupplendum eſt id quod deeſt
quartæ. Æquè exheredato ſi minus quarta relictum ſit, ſup-
plenda eſt quarta, de inofficioſo querela quieſcente, vt hic in 1
textu. Sed ex *Nouellâ* 115. *cap.*3. vt excludatur querela, iuſta
cauſa exheredationis in teſtamento debet eſſe adſcripta & ab
herede probata, quo caſu queri etiam non poſſunt exheredati,
licet nihil eis penitùs fuerit teſtamento relictum.

e *Vſque ad quartam legitimæ partis.* Ideſt, vſque ad quartam eius
partis, quam ab inteſtato erant habituri. Quartam autem Iu-
ſtinianus in *Nouella* 18. *cap.* 1. mutauit in trientem, vel ſemiſ-
ſem, pro numero perſonarum, vt ſi liberi intra quaternarium
numerum conſiſtant, triens illis relinqueretur: aut ſemis, ſi 2
quaternarium numerum excedant. Et ibidem ſimiliter auxit
eorum omnium portionem, qui de inofficioſo agere poſſunt.

f *Repleatur.* Hoc ſupplementum intra triginta annos peti po-
teſt: quia tandiù actiones perſonales durant. *l.*2. *C. de conſtit.*
pecun. quamuis inofficioſi querela finiatur quinquennio à die
aditæ hereditatis *l.Si quis filium* 34. *in fine*, *& l.penult.* §.*Illud præ-*
terea C. de Inoffic. teſtam. Vigl. Myns.& Pac. hic. Vide *Fachin.Con-*
*trouerſ. Iur. lib.*12. *cap.*9. Et nota, quod licèt filius poſt obitum
patris, quod ſibi relictum eſt, agnouerit, nullum tamen ſibi 3
facit præiudicium, ſed legitima pars ei repleri debet. *l.Si quan-*
do 35. §.*Et generaliter C. de Inoffic. teſtam.*

g *Licet non fuerit adiectum &c.* Ante Iuſtinianum, cum tota debita pars relicta non erat, ſi non fuerat adiectum, boni viri arbitratu debere eam compleri, locus querelæ de inofficioſo fiebat, vt colligitur ex *l.*4. *C.Theodoſ. de Inoffic. teſtam.*

Ad §. Si Tutor. 4

Si tutor (a) *nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex teſtamento patris ſui legatum acceperit, cùm nihil erat ipſi tutori relictum à patre ſuo: nihilominus* (b) *poterit nomine ſuo de inofficioſo patris teſtamento agere.*

a SI *tutor nomine pupilli &c.* Martianus *in l.Si pars* 10.§.*vlt.ff.de inoffic.teſtam.* Illud notiſſimum eſt, eum, qui legatum percepit,

cepit, non rectè de inofficioſo teſtamento dicturum, niſi id totum alij adminiſtrauit.

b *Nihilominus poterit &c.* Nam ex neceſſitate officij nomine pupilli accepit legatum. Iniquum autem eſt. damnoſum cuiquam eſſe officium ſuum. *l.Sed ſi quis 7. ff. Quemad. teſtam. aper. l.Cum quadam 26. C. de adminiſt. tut.* Si verò exheredatus petenti legatum ex teſtamento, aduocationem ſponte ſua præbuit. procurationemue ſuſcepit: remouetur ab accuſatione: agnouiſſe enim videtur, qui quale quale iudicium defuncti comprobauit. *l.vlt.in princ.ff.de inoffic. teſtam.* 1

Ad §. Sed & ſi.

Sed & ſi (a) *è contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerit, de inofficioſo egerit, & ſuperatus* (b) *eſt: ipſe tutor quod ſibi in eodem teſtamento legatum relictum eſt, non amittit.* (c) 2

a SEd *& ſi è contrario &c.* Tutorem, qui pupilli ſui nomine inofficioſum teſtamentum dixit, non perdere ſua legata, ſi non obtinuerit, optima ratione defenditur: quia officij neceſſitas, & tutoris fides excuſata eſſe debet, *l.Tutorem 22. ff. de ijs, quæ vt indig.*

b *Et ſuperatus eſt &c.* Idem eſt dicendum hodie etiam ſi tutor obtinuerit teſtamentum reſcindi. Nàm Iure Nouiſſimo inofficiuſi querela reſcindit tantùm inſtitutionem heredum. *Nouella 115.cap.3.& 4. in fine.* 3

c *Non amittit.* Quia ex neceſſitate officij nomine pupilli de inofficioſo egit. Et iniquum eſt, damnoſum cuiquam eſſe officium ſuum, vt ſuprà dixi.

Ad §. Igitur quartam.

Igitur (a) *quartam quis debet habere, vt de inofficioſo teſtamento agere non poſſit: ſiue iure* (b) *hereditario, ſiue iure legati, vel fideicommiſſi, vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos in ijs tantummodo* (c) *caſibus, quorum mentionem facit noſtra Conſtitutio, vel alijs* (d) *modis, qui Conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum eſt: vt ſiue vnus fuerit, ſiue plures, quibus agere de inofficioſo teſtamento permittitur, vna* 4

quar-

quarta (c) *eis dari poſſit, vt ea pro rata eis diſtribuatur, ideſt, pro virili portione quarta.*

a IGitur quartam &c. *Ex Nouella* 115. *cap.* 3. & 4. Quarta non excludit querelam, ſed iuſta cauſa exheredationis, vel præteritionis in teſtamento adſcripta, & ab herede probata, quo caſu queri etiam non poſſunt exheredati, vel præteriti, licet nihil eis penitus fuerit teſtamento relictum. Iuſtæ autem cauſæ exheredationis, vel præteritionis liberorum ſunt 14. & referuntur in dicta *Nouella* 115. *cap.* 3. Et iuſtæ cauſæ præteritionis parentum ſunt 8. & enumerantur in eadem *Nouella cap.* 4. Fratres verò, vel ſorores, conrra teſtamentum fratris ſui, vel ſororis de inofficioſo agere non poſſunt, niſi perſonæ turpes inſtitutæ ſint. §.*Non autem liberis*, hoc eod. tit. Et tum propter tres tantùm cauſas poteſt frater præterire fratrem, turpemque perſonam inſtituere, quæ cauſæ à DD.ſtatuuntur ex *Nouell.* 22. *cap.* 25.§.*Ingratitudinem.* 1 2

b *Sine iure hereditario &c.* Inſtituto filio ſupplendum eſt id quod deeſt quartæ - Æquè exheredato ſi minus quarta relictum ſit, ſupplenda eſt quarta, de inofficioſo querela quieſcente. §.*Sed hæc ita, hoc eod. tit.* Cæterùm *ex Nouella* 115. *cap.* 3. & 4. teſtamentum per querelam reſcinditur, etiamſi legitima portio relinquatur, niſi adſcripta iuſta cauſa exheredationis, vel præteritionis, & ab herede probata fuerit, quod non ideò Iuſtinianus conſtituit, vt iure hereditario legitima portio relinquatnr, ſed ne cuiquam fruſtra apponatur exheredationis nota 3 *Ex Cuiac.hic.*

c *In ijs tantummodò caſibus &c.* Veluti, ſi aliquid fuerit donatum inter viuos, ſub ea conditione, vt in quartam computetur *l.Si quando* 35.§.*Et generaliter C.de inoffic.teſtam.*

d *Vel alijs modis &c.* Veluti, ſi quid datum fuerit cauſa conſtituendæ dotis, vel donationis propter nuptias. *l. Quoniam* 29. *C.de inoffic.teſtam.*

e *Vna quarta eis dari poſſit, vt ea pro rata &c.* Sic verò fit vt omnes habeant quartam omnium bonorum, quæ moriens teſtator reliquerit, ſinguli quartam legitimæ partis, ideſt, quartam eius partis, quam ab inteſtato erant habituri. *l.Papinianus* 8.§.*Si quis mortis ff. de inoffic. teſtam.* Quarta tamen accipietur deducto ære alieno, & funeris impenſa, & deductis libertatibus. *d.l.Papinianus* 8.§.*Quarta autem*. Cæterùm Iuſtinianus *in Nouella* 18. *cap.*1, Quartam mutauit in trientem, vel ſemiſſem, pro numero 4

mero

Digitized by Google

mero perſonarum, vt ſi liberi eſſent quatuor aut pauciores, triens illis relinqueretur: aut ſemis, ſi eſſent plures quatuor. Et ibidem ſimiliter auxit eorum omnium portionem, qui de inofficioſo agere poſſunt, vt etiam ſuprà notaui ad §. *Sed hæc ita, hoc eod.tit.*

De Heredum (a) qualitate, & Differentia. 1

TITVLVS XIX.

Heredes autem, aut neceſſarij dicuntur, aut ſui & neceſſarij, aut extranei. Neceſſarius (b) *heres, eſt ſeruus heres inſtitutus: ideò ſic appellatus, quia ſiue velit,* (c) *ſiue nolit, omnimodò poſt mortem teſtatoris protinus liber & neceſſarius heres fit. Vnde qui facultates ſuas* (d) *ſuſpectas habent, ſolent ſeruum ſuum primo, aut ſecundo,* 2 *aut etiam vlteriore gradu heredem inſtituere: vt ſi creditoribus ſatis non fiat, potiùs eius heredis* (e) *bona, quàm ipſius teſtatoris, à creditoribus poſſideantur, & vel diſtrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incommodo, illud ei commodum præſtatur, vt ea, quæ poſt mortem patroni ſui ſibi adquiſierit, ipſi* (f) *reſeruentur. Et quamuis bona defuncti non ſufficiant creditoribus, tamen* (g) *ex alia cauſa* (h) *quas ſibi res adquiſiuit, non veneunt.*

a DE *heredum qualitate &c.* Heredes, de quibus ſuprà dictum 3 eſt, ſunt diuerſæ qualitatis: Videamus ergo de eorum differenti qualitate. Inſcribitur enim hic titulus, de heredum qualitate, & differentia, ideſt, de heredum qualitate diuerſa, ac differenti. *Ex gl. & Pac.*

b *Neceſſarius heres &c.* Neceſſarius heres eſt ſeruus à domino ſuo heres inſtitutus. §. *Seruus autem, de hered. inſtit.* Dummodo tamen ei aliundè libertas non debeatur. *l. Si ſeruo* 84. *ff. de hered. inſtit.*

c *Quia ſiue velit, ſiue nolit &c. Vlpianus in fragm. tit.* 22. §. *Inter neceſſarios*: Neceſſarijs tantùm heredibus abſtinendi poteſtas non datur. 4

d *Vnde qui facultates ſuas ſuſpectas habent.* Qui de facultatibus ſuis dubitant, & ratione ſubducta verentur fore, vt nemo propter anguſtias rei familiaris ipſorum, pro herede ſe velit gerere, *Theoph. hic.* Vide *Text. in* §. *Licet autem, cum ijs, quæ ibidem*

dem notaui, Inſt. Qui & quib. ex cauſ. manumit. non poſſ.

c *Potiùs eius heredis bona &c.* Ne iniuria defunctus afficiatur. *d.§.Licet autem.*

f *Ipſi reſeruentur.* Dummodò tamen, antequam bonis hereditariis ſe immiſceat, bonorum ſeparationem a prætore impetret. *l.1.§.vlt.ff.de ſeparationibus.*

g *Tamen ex alia cauſa quas ſibi res adquiſiuit, non veneunt.* Hunc locum ſic emendat *Cuiac.* hic *ex vet.lib.& ex Theoph.* 1

h *Ex alia cauſa.* Hoc eſt, non per occaſiunem hereditatis.

Ad §. Sui autem.

Sui autem (a) *& neceſſari heredes ſunt, veluti filius, filia, nepos, neptiſque ex filio* (b) *& deinceps cæteri liberi, qui modò in poteſtate morientis fuerint. Sed vt nepos, neptiſue, ſui heredes ſint, non ſufficit eum, camue in poteſtate aui mortis tempore fuiſſe: ſed opus eſt, vt pater eius, viuo patre ſuo, deſierit ſuus heres eſſe, aut morte interceptus, aut qualibet alia ratione liberatus poteſtate. Tunc* 2 *enim nepos neptiſque in locum patris ſui ſuccedit. Sed ſui quidem heredes ideò appellantur, quia domeſtici heredes ſunt, & viuo quoque patre quodammodo* (c) *domini exiſtimantur. Vnde etiam ſi quis* (d) *inteſtatus mortuus ſit, prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorum. Neceſſarij verò ideò dicuntur, quia omnimodo, ſiue velint, ſiue nolint, tàm ab inteſtato, quàm ex teſtamento, heredes fiunt* (e). *Sed his prætor* (f) *permittit volentibus abſtinere ſe ab hereditate: vt potiùs parentis,* (g) *quàm ipſorum bona ſimiliter à creditoribus* 3 *poſſideantur.*

a SVI *autem & neceſſarij &c.* Sui & neceſſarij heredes ſunt liberi, qui in poteſtate morientis fuerunt, ita vt nulla eos perſona in gradu præcederet. Exempli gratia, filius, filia, qui fuerint in poteſtate patris morientis, ſunt ei ſui & neceſſarij heredes, ſed vt nepos neptiſue ex filio, ſui & neceſſarij heredes ſint auo, non ſufficit, quod fuerint in poteſtate aui mortis tempore: ſed opus eſt, vt pater eorum, vel morte, vel 4 emancipatione, alioue modo, viuo patre ſuo, deſierit ſuus & neceſſarius heres eſſe: tunc enim nepos, neptiſue in locum patris ſui ſuccedit. *Text. hic. §. Sui autem, Inſtit. de hered. quæ ab inteſt. defer.*

b *Ex filio.* Ex filio additur, quia qui ex filia naſcuntur, in poteſtate aui materni non ſunt, ſed in poteſtate patris eorum. *§.vlt.*

§.ult.Inſtit.de patr.poteſt. Et conſequenter auo materno ſui, & neceſſarij heredes non ſunt.

c *Quodammodo domini exiſtimantur.* Itaque poſt mortem patris, non dicuntur nouum dominium acquirere, ſed illud, quod habebant in vita patris, continuare. *l. In ſuis 11. ff. de liber. & poſtum.* Neque dicuntur adire hereditatem, ſed retinere. *l. Si patronus 12.in fine ff.de bon.libert.*

d *Vnde etiam ſi quis inteſtatus &c.* Inteſtatorum hereditates ex lege duodecim tabularum, primùm ad ſuos heredes pertinent. 1
§.1.Inſtit.de hered.quæ ab inteſt.defer.

e *Heredes fiunt.* Iure ciuili.

f *Sed his prætor permittit &c.* Iure prætorio ſuis & neceſſarijs heredibus abſtinere ſe à parentis hereditate permittitur: neceſſarijs autem tantùm heredibus abſtinendi poteſtas non datur. *Vlpianus in frag.tit.22.§.Inter neceſſarios.* Et ei, qui ſe non miſcuit hereditati paternæ, ſiue maior ſit, ſiue minor: non eſt neceſſe prætorem adire: ſed ſufficit ſe non miſcuiſſe hereditati 2
l.Ei, qui 12.ff.de acquir.vel omit.hered. Impuberibus tamen liberis etiam ſi ſe immiſcuerint hereditati abſtinendi poteſtas ſit: puberibus autem ita, ſi ſe non immiſcuerint. *l.Impuberibus 11.& l.Neceſſarijs 57.ff.de acquir.vel omit.hered.* Vide infra ad *§. Extraneis autem, hoc eodem tit.*

g *Vt potius parentis, quàm ipſorum bona &c.* Nam inter duos ingenuos longè melius eſt defunctum contumelia affici, quàm viuum, quippè qui & iniuriam ſentiat. *Theoph.hic.*

Ad §. Cœteri. 3

Cæteri, qui teſtatoris iuri (a) *ſubiecti non ſunt, extranei heredes appellantur. Itaque liberi quoque noſtri, qui in poteſtate noſtra non ſunt, heredes à nobis inſtituti, extranei heredes vocantur. Qua de cauſa, & qui heredes à matre inſtituuntur, eodem numero ſunt: quia fœminæ* (b) *in poteſtate liberos non habent. Seruus quoque heres à domino inſtitutus, & poſt teſtamentum factum ab eo manumiſſus, eodem numero* (c) *habetur.* 4

a *QVI teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt &c.* Qui tamen per dignitatem ſuæ poteſtatis fiunt, non perdunt iura ſuorum. *Nouella 81.cap.2.*

b *Quia fœminæ in poteſtate liberos non habent. §. fœmina Inſtit. de Adopt.*

c *Eodem numero habetur.* Quoniam vtrunque ex defuncti teſta-
mento conſequutus non eſt, libertatem ſcilicet, & heredita-
tem, *§.Seruus autem à domino. Inſtit.de hered.inſtit. Theoph.hic.*

Ad §. In Extraneis.

In extraneis hæredibus (a) *illud obſeruatur, vt ſit cum eis* (b) *teſta-
menti factio: ſiue ipſi heredes inſtituantur, ſiue hi,* (c) *qui in pote-* 1
*ſtate eorum ſunt. Et id duobus temporibus inſpicitur: teſtamenti
quidem facti, vt conſtiterit inſtitutio: mortis verò teſtatoris, vt effe-
ctum habeat, hoc ampliùs, & cùm adierit hereditatem, eſſe debet
cum eo teſtamenti factio: ſiue purè, ſiue ſub conditione heres inſtitu-
tus ſit. Nàm ius heredis eo vel maximè tempore inſpiciendum eſt,
quo adquirit hereditatem. Medio autem tempore inter factum te-
ſtamentum, & mortem teſtatoris, vel conditionem inſtitutionis exi-
ſtentem, mutatio iuris* (d) *non nocet heredi: quia, vt diximus,
tria tempora* (e) *inſpicimus. Teſtamenti autem* (f) *factionem non* 2
*ſolùm is habere videtur, qui teſtamentum facere poteſt: ſed etiam
qui ex alieno teſtamento vel ipſe capere poteſt, vel alij adquirere,
licet non poſſit facere teſtamentum. Et ideò furioſus* (g) *& mutus,
& poſtumus, & infans, & filiusfamilias, & ſeruus alienus teſta-
menti factionem habere dicuntur. Licet enim teſtamentum facere
non poſſint, attamen ex teſtamento vel ſibi, vel alij adquirere poſſunt.*

a IN *extraneis heredibus &c. Hic §.deſcriptus eſt ex Florentino in
l.Si alienum 49.§.in extraneis ff.de hered.inſtit.* Et quæ de extra- 3
neis hoc loco dicuntur, in ſuis, vel neceſſarijs non diſputan-
tur: quia eo ipſo, quod ſunt ſui, vel neceſſarij, eſt cum eis
teſtamenti factio. Quòd ſi quo tempore incapaces eſſent: ne-
que ſui, neque neceſſarij eſſent.

b *Vt ſit cum eis teſtamenti factio.* Vt ex teſtamento adquire poſ-
ſint. Vide notata infrà in verbo, *Teſtamenti autem factionem &c.*

c *Siue hi, qui in poteſtate eorum ſunt.* Quia teſtamenti factio cum
ſeruis, ex perſona dominorum introducta eſt. *l.Non minus 31.
ff.de hered.inſtit.* 4

d *Mutatio iuris non nocet heredi.* Vnde futurum eſt, vt ſi con-
tingat eum ciuem Romanum eſſe, quem heredem inſtitui, &
is poſt factum teſtamentum ciuitatem amiſerit, & eam recu-
perauerit ante mortem meam, aut ſi conditionaliter inſtitutus
eſt, ante euentum conditionis, nihil eum prohibeat heredita-
tem acquirere. *Theoph.hic. l.Sed & ſi 6.§.Solemus dicere, & l.liber*

homo

Digitized by Google

homo 59. §. Si heres ff de hered. inſtit.

c *Tria tempora inſpicimus*. Teſtamenti facti, mortis teſtatoris, & aditionis hereditatis, aut pro tempore mortis, tempus conditionis exiſtentis, ſi ſub conditione heres inſtitutus eſt. *tex. hic iuncta l.liber homo 59.§.Si heres inſtitutus ff. de hered. inſtit.* His aduerſari videtur, *l. ſi ſeruus eius 81. ff. de acquir. vel omit.hered.* Quam obiectionem optime ſoluit. *Cuiac.hoc eod.loco*.

f *Teſtamenti autem factinnem &c.* Teſtamenti factio duplex eſt: actiua, eorum, qui teſtamentum facere poſſunt, & paſſiua, eorum, qui ex alieno teſtamento, vel ipſi capere poſſunt, vel alijs adquirere, licet non poſſint facere teſtamentum. Et propriè loquendo, illi dicuntur habere teſtamenti factionem, cum his autem dicitur eſſe teſtamenti factio. 1

g *Et furioſus*. In furioſo ita ſpeciem, ſeu caſum fingere oportet, vt à patre heres eſſe inſtitutus intelligatur: Nam ab alio inſtitutus, donec reſipiſcat, neque ſibi, neque alij hereditatem acquirere poteſt, *Theoph.hic.* Quod etiam confirmatur *ex l. Antiſtius Labeo 62.§.vlt.ff.de acquir.vel omit.hered.* Vbi dicitur, quod furioſus acquirere ſibi commodum hereditatis ex teſtamento non poteſt, niſi neceſſarius patri, aut domino heres exiſtat. 2

Ad §. Extraneis autem.

Extraneis (a) *autem heredibus deliberandi poteſtas eſt de adeunda hereditate, vel non adeunda. Sed ſiue* (b) *is, cui abſtinendi poteſtas eſt, immiſcuerit ſe bonis hereditarijs: ſiue extraneus, cui de adeunda hereditate deliberare licet, adierit: poſtea relinquendæ hæreditatis facultatem non habet, niſi minor ſit* (c) *vigintiquinque annis. Nàm huius ætatis hominibus, ſicut in cæteris omnibus cauſis, deceptis* (d) *ita & ſi temerè damnoſam hereditatem ſuſceperint, prætor ſuccurrit* (e). *Sciendum eſt tamen diuum Hadrianum etiam maiori viginti quinque annis veniam dediſſe, cum poſt aditam hereditatem grande æs alienum, quod aditæ hereditatis tempore latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem diuus Hadrianus cuidam ſpeciali beneficio præſtitit. Diuus autem Gordianus poſteà in militibus tantummodò* (f) *hoc extendit. Sed noſtra beneuolentia* (g) *commune omnibus ſubiectis imperio noſtro hoc beneficium præſtitit: & Conſtitutionem tàm æquiſſimam, quàm nobilem ſcripſit, cuius tenorem ſi obſeruauerint homines, licet eis adire hereditatem, & in tantum teneri, quantum valere bona hereditatis contingit: vt ex hac cauſa neque deliberationis auxilium eis fiat neceſſarium, niſi omiſſa obſeruatione* (h) *noſtræ conſtitutionis,* 3 4

tutionis, & deliberandum exiſtimauerint, & ſeſe veteri grauamini (i) *aditionis ſupponere maluerint.*

a E*Xtraneis autem &c.* Extraneis heredibus deliberandi poteſtas eſt de adeunda hereditate, vel non adeunda. Et olim erat in ius dicentis poteſtate, quem diem præſtitueret ad deliberandum *l.1.ff.de Iure deliberandi*. Pauciores tamen centum dierum non erant dandi *l.2.ff.eodem Iuſtinianus autem in* 1
l.vlt.§.Et hæc quidem C.de Iure deliberandi, conſtituit, vt ab Imperatore annus integer, à Iudicibus verò nouem menſes dentur ad deliberandum.

b *Sed ſiue is, cui abſtinendi poteſtas eſt &c.* Pro intelligentia huius loci notate, quod hereditatem acquirere, in extraneo dicitur Aditio: in ſuis & neceſſarijs, Immiſtio. Et quod hereditatem non admittere, in extraneo dicitur Repudiatio, in ſuo & neceſſario, Abſentio. *Ex Theoph. hic l. Impuberibus* 11. *l.neceſſarijs* 57. *& l. Eum bonis* 86.*ff. de acquir.vel omit. hered.* 2

c *Niſi minor ſit vigintiquinque annis*. Impuberibus liberis etiam ſi ſe immiſcuerint hereditati abſtinendi poteſtas fit: puberibus autem ita, ſi ſe non immiſcuerint. Sed tamen & puberibus minoribus vigintiquinque annis ſi temere damnoſam hereditatem parentis appetierint, ex generali edicto (quod eſt de minoribus vigintiquinque annis) ſuccurritur, cum & extranei, ſi damnoſam hereditbtem adierint, ex ea parte edicti in integrum reſtituantur *l.Impuberibus* 11.*& l.neceſſarijs* 57.*ff.de acquir. vel omit. hered.* 3

d *Deceptis*. Non enim paſſim minoribus ſubuenitur, ſed cauſa cognita, ſi capti eſſe probentur *l.Verùm* 11. *§.Sciendum ff.de minor. vigintiquin. annis*.

e *Prætor ſuccurrit*. Data eis in integrum reſtitutione ad hereditatem omittendam.

f *In militibus tantummodo hoc extendit*. Arma etenim magis, quàm iura ſcire milites ſacratiſſimus Legislator exiſtimauit, *l.vlt. §.1. C. de Iur. deliber.*

g *Sed noſtra beneuolentia &c.* Iuſtinianus introduxit beneficium 4
Inuentarij, quo ſi heres vtatur, non eget deliberatione: etenim ſi Inuentarium rerum hereditarium ritè conficiat, pro earum rerum ratione tantùm creditoribus hereditarijs tenebitur. Eſt autem Inuentarium de Iure faciendum ſecundum formam traditam in *l.vltima C. de Iur. deliber.* Quæ eſt Conſtitutio, de qua Iuſtinianus hic loquitur. Tamen de conſuetudine in confe-

ctione

ctione Inuentarij non ſeruantur tot ſolemnitates, aliàs vix poſ-
ſet fieri Inuentarium. Ideò ſufficit illud fieri ſecundum con-
ſuetudinem notariorum in loco, in quo fit. *Iaſon. in princ. di-
cta l.vltima, ſub num.5. in fine.*

h *Niſi omiſſa obſeruatione noſtræ Conſtitutionis &c.* Si quis velit, contempto Iuſtiniani beneficio, petere deliberationem, audietur, & ab Imperatore integrum annum, à Iudicibus verò nouem menſes habebit ad deliberandum: ſemel tamen, & non ſæ- 1
pius. *l.vlt. §.Et hæc quidem C. de Iur. deliber.* Et qui petit tempus ad deliberandum, licet Inuentarium fecerit, ſi adierit, vel intra dictum tempus ad deliberandum ſibi indultum, non repudiauerit, tenetur in ſolidum omnibus creditoribus hereditarijs: vtitur tamen Legis Falcidiæ beneficio. Quòd ſi non fecerit Inuentarium, nec Falcidiam habebit. *dicta l.vltima. §.Sin autem hoc aliquis, & §.Si quis autem.* Immò ex *Nouella 1. cap. 2. Verſ. Si verò non fecerit*, heres, qui non facit Inuentarium, legatarijs
tenetur ſupra vires hereditarias. 2

i *Et ſe ſe veteri grauamini aditionis &c.* In ſolidum enim ſecundum antiqua iura omnibus creditoribus heres tenebitur.

Ad §. Item extraneus.

Item extraneus heres teſtamento inſtitutus, aut ab inteſtato ad legitimam hereditatem vocatus, poteſt aut pro herede gerendo, (a) *aut etiam nuda voluntate ſuſcipiendæ hereditatis heres fieri. Pro herede* (b) *autem gerere quis videtur, ſi rebus hereditarijs tamquam he-* 3
res vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo, locandoue, & quoquo modo ſi voluntatem ſuam declaret, vel re, (c) *vel verbis, de adeunda hereditate: dummodò* (d) *ſciat eum, in cuius bonis pro herede gerit, teſtatum, inteſtatumue obijſſe, & ſe ei heredem eſſe. Pro herede enim gerere, eſt pro domino gerere. veteres enim, heredes* (e) *pro dominis appellabant. Sicut autem nuda* (f) *voluntate extraneus heres fit: ita & contraria* (g) *deſtinatione ſtatim ab hereditate* (h) *repellitur. Eum qui* (i) *ſurdus, vel mutus natus,*
vel poſtea factus eſt, nihil prohibet pro herede gerere, & adquirere 4
ſibi hereditatem, ſi tamen intelligit quod agitur.

a AVT *pro herede gerendo, aut etiam nuda voluntate &c.* Extraneus heres, aut aliquid faciendo quaſi heres, aut etiam voluntatem ſuam de adeunda hereditate verbis declarando, poteſt hereditatem acquirere.

b *Pro*

b *Pro herede autem gerere &c.* Pro herede gerere videtur is, qui aliquid facit quaſi heres. Et generaliter Iulianus ſcribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quaſi heres gerit. Pro herede autem gerere, non tam eſſe facti, quàm animi. Nam hoc animo eſſe debet: vt velit heres eſſe. Cæterum ſi quid pietatis, ſi quid cuſtodiæ cauſa fecit, ſi quid non quaſi heres egit, ſed quaſi alio iure dominus: apparet, non videri pro herede geſſiſſe. *l. Pro herede 20. ff. de acquir. vel omit. hered.* 1

c *Vel re, vel verbis.* Qui re voluntatem ſuam declarat de adeunda hereditate, vtendo ſcilicet rebus hereditarijs tanquam heres. putà vendendo res hereditarias, vel prædia hereditaria colendo, locandoue, propriè dicitur pro herede gerere. Qui verò voluntatem ſuam de adeunda hereditate verbis declarat, propriè dicitur adire, minus propriè pro herede gerere.

d *Dummodò ſciat eum &c.* Vt quis pro herede gerendo obſtringat ſe hereditati, ſcire debet eum, in cuius bonis pro herede gerit, obijſſe, & ſe ei heredem eſſe, & vtrum ex teſtamento, 2
an ab inteſtato ei heres ſit. Nam ſi quis heres inſtitutus ſit, & is tanquam ab inteſtato vocatus pro herede gerat, heres non erit. *l. Si is, ad quem 22. ff. de acquir. vel omit. hered.*

e *Veteres enim, heredes pro dominis appellabant.* Heres ſic dicitur quaſi herus. Ideoque in Pandectis Florentinis, & paſſim in veteribus marmoribus rectè heres & hereditas ſine diphtongo. Indè in *l. Si is, ad quem 22. ff. de acquir. vel omit. hered.* Pro domino facere, pro domino adminiſtrare. Ex *Cuiac. hic.*

f *Nuda voluntate.* Dicendo hereditatem ſe admittere. 3

g *Contraria deſtinatione.* Dicendo ſe non admittere hereditatem. Et non tantùm verbis, ſed etiam re, & alio quouis indicio voluntatis recuſari hereditas poteſt. *l. Recuſari 94. ff. de acquir. vel omit. hered.*

h *Ab hereditate repellitur.* Adeò vt non poſſit ampliùs adire. *l. Sicut maior 4. C. de repud. vel abſtin. hered.*

i *Eum, qui ſurdus &c.* Qui ſurdus, vel mutus natus, vel poſteà factus eſt, pro herede gerere, & adquirere ſibi hereditatem poteſt, ſi tamen intelligit quod agit. *tex. hic. l. mutum 5. & l. Pater 92. §. Mutus ff. de acquir. vel omit. hered.* 4

De

De Legatis.

TITVLVS XX.

Poſt hæc videamus (a) *de legatis, quæ pars iuris extra propoſitam quidem materiam videtur. nàm loquimur de ijs iuris figuris,* (b) *quibus per vniuerſitatem res nobis adquiruntur. Sed cùm omninò de teſtamentis, deque heredibus, qui teſtamento inſtituuntur, locuti ſumus: non ſine cauſa ſequenti loco poteſt hæc iuris materia tractari.* 1

a *Poſt hæc videamus de Legatis &c.* Imperator noſter in §. vltimo ſupra, per quas perſonas nobis adquiritur, eas iuris formas & modos, quibus per vniuerſitatem res nobis adquiruntur, tractandos ſuſcepit, quorum adhuc magna pars ſupereſt tractanda: Ideoque legatorum ius, quo ſingulæ res nobis adquiruntur, extra propoſitam materiam videtur. Sed cùm omninò de teſtamentis, & heredibus, qui in teſtamento inſtituuntur, vſque adhuc dictum ſit: non ſine cauſa poteſt ſequenti loco de legatis tractari, quoniam legata olim non niſi in teſtamentis relinquebantur, & etiam hodie plerumque in teſtamento relinquuntur. 2

b *Figuris.* Formis & modis.

Ad §. Legatum itaque.

3

Legatum itaque eſt (a) *donatio quædam à defuncto* (b) *relicta, ab herede* (c) *præſtanda.*

a *EST donatio quædam.* Dicitur donatio, quia ſicut donatio prouenit à mera liberalitate & munificentia donantis *l. 1. ff. de donat.* ita & legatum à mera liberalitate & munificentia legantis prouenit *l. cum tale 71. §. Falſam cauſam ff. de condit. & demonſt.* Sed dicitur donatio quædam, vt denotetur legatum non eſſe propriè donationem argumento *text. in l. quod ſeruus 36. ff. de ſtipul. ſeru.* Vnde legatum ignoranti adquiritur *l. cum pater 79. §. Surdo ff. de legatis 2.* non ſic donatio *l. abſenti 10. ff. de donat.* Itaque legatum, neque donatio eſt inter viuos, nec cauſa mortis: vtraque enim eſt doni datio *l. 1. ff. de donat.* At teſtator dum legat, non ipſe dat & dominium transfert, ſed lex ipſa *Vlpianus in fragment. tit. 19. §. Lege nobis.* 4

Digitized by Google

b *A defuncto relicta*. Ideò dicitur à defuncto, vt demonſtretur,
quod talis donatio, non eſt, nec dici poteſt legatum, niſi mor-
tuo teſtatore: ſicuti enim nulla hereditas eſt ſuperſtitis *l. qui ſu-
perſtitis 93. ff. de acquir. vel omit. hered.* ita nec vllum eſt legatum
viuentis, cum delibetur, ſeu deminuatur legatum ab heredi-
tate *l. legatum 119. ff. de legatis 1. in princ.* Et per verbum, relicta,
excluduntur donationes, quæ ſunt doni dationes, vt dictum
fuit in ſuperiori nota. Et etiam per hæc verba, *à defuncto reli- 1*
cta, excluduntur contractus & actus inter viuos, qui ſtatim
ſuos effectus producunt, & contractus conſenſu duorum per-
ficiuntur *l. 1. §. 1. ff. de pactis*, legatum à teſtatore ſolo relin-
quitur.

c *Ab herede præſtanda*. Hæc verba adiecta ſunt ob Prætoris in-
terdictum, quo iubetur, vt quod quis legatorum nomine non
ex voluntate heredis occupauit, id reſtituat heredi, vt de manu
ipſius accipiatur. *l. 1. ff. Quod legator.* Quidam tamen dicunt
dicta verba, *Ab herede præſtanda*, eſſe adulterina, & velut ſup- 2
poſitum partum eijcienda. Qua de re vide *Galuan. de Vſufruct.
cap. 40. num. 20.*

Ad §. Sed olim quidem.

Sed olim quidem erant legatorum (a) *genera quatuor: per vindicatio-
nem, per damnationem, ſinendi modo, per præceptionem: & cer-
ta* (b) *quædam verba cuique generi legatorum adſignata erant, per
quæ ſingula genera legatorum ſignificabantur. Sed ex Conſtitutioni-* 3
bus (c) *Diuorum Principum ſolemnitas huiuſmodi verborum peni-
tùs ſublata eſt. Noſtra autem Conſtitutio,* (d) *quam cum magna fe-
cimus lucubratione, defunctorum voluntates validiores eſſe cupien-
tes, & non verbis, ſed voluntatibus eorum fauentes, diſpoſuit, vt
omnibus legatis vna ſit natura: & quibuſcunque verbis aliquid de-
relictum ſit, liceat legatarijs id perſequi, non ſolùm per actiones per-
ſonales,* (e) *ſed etiam per in rem, & per* (f) *hypothecariam. Cuius
Conſtitutionis perpenſum modum, ex ipſius tenore perfectiſſimè acci-
pere poſſibile eſt.* 4

a *Erant legatorum genera quatuor*. De vnoquoque genere ho-
rum legatorum copioſè tractant *Vlpianus in fragmen. tit. 24.
Gaius lib. 2. Inſtit. tit. 5. & Paulus Recept. Sent. lib. 3. tit. 6.*

b *Et certa quædam verba*. Si videre deſideras verba, quæ cui-
que generi legatorum adſignata erant, Vide *Vlpianum, & Ga-
ium vbi ſupra*,

c *Sed*

c *Sed ex Conſtitutionibus Diuorum Principum*. Conſtantini Magni. *Euſebius Pamphilius De Vita Conſtantini Imperatoris lib.* 4. §.*Ad hac*, & Conſtantini minoris, Conſtantij, & Conſtantis *l.In legatis* 21. *C. de legatis*.

d *Noſtra autem Conſtitutio*. *In l.*1. *C. communia de legatis*.

e *Non ſolùm per actiones perſonales,ſed etiam per in rem*. Per actiones perſonales legata peti poſſunt, quia actiones in perſonam ex contractu ſunt, vel quaſi ex contractu §.1. & ibi *DD. Inſtit.* 1
de actionibus. Et heres legatorum nomine quaſi ex contractu debere intelligitur. §.*Heres quoque Inſtit. de obligat. quaſi ex contr.* Etenim videtur cum legatarijs contrahere, cùm adit hereditatem *l.*3. §.*vlt. ff. Quib. ex cauſ. in poſſeſs. eat.* Per actiones in rem poſſunt peti legata, quia actio in rem domino datur aduerſùs eum, qui rem ipſius poſſidet *dicto* §.1. *Inſtit. de actionibus*. Et ſine diſtinctione legatorum hodie rei legatæ dominium legatario ſtatim à morte teſtatoris acquiritur, ſi legatarius legatum non repudiet. Sed dubitatur, quomodo fieri poſſit, vt lega- 2
tario ſimul competat actio perſonalis, qua petat rem ſibi dari, & rei vindicatio; quoniam hæc datur domino *l.In rem actio* 24. *in princ. ff.de rei vindic.* illa non domino. §.*Sic itaque Inſtit. de actionibus*. Reſpondeo, legatarium actione perſonali, non petere, vt res ſibi detur, ſed vt ſibi præſtetur, ſeù reſtituatur: quod & alijs caſibus accidit, vt cùm quis rem ſuam repetit actione commodati, vel depoſiti: quia non repetit tamquàm ſuam, ſed tamquàm commodatam, vel depoſitam. *Pacius hic in Analyſi*. 3

f *Et per hypothecariam*. Per actionem hypothecariam poſſunt peti legata, quia res hereditariæ tacitè legatarijs ſunt oppignoratæ pro ſecuritate legatorum. Videte *dictam l.* 1. *C. Communia de legatis*.

Ad §. Sed non vſque.

b

Sed non vſque ad eam Conſtitutionem ſtandum eſſe exiſtimauimus: Cum enim antiquitatem inuenimus, legata quidem ſtrictè (a) *con-* 4
cludentem, fideicommiſsis autem, quæ ex voluntate magis deſcendebant defunctorum: pinguiorem (b) *naturam indulgentem: neceſſarium eſſe duximus omnia legata* (c) *fideicommiſsis exæquare, vt nulla ſit* (d) *inter ea differentia: ſed quod deeſt legatis, hoc repleatur ex natura fideicommiſſorum: & ſi quid amplius eſt in legatis, per hoc creſcat fideicommiſſorum natura. Sed ne in primis legum*

 cona-

Digitized by Google

vocabulis permixtè de his exponendo, ſtudioſis adoleſcentibus quandam introduceremus difficultatem, operæ pretium eſſe duximus interim ſeparatim priùs de legatis & poſtea de fideicommiſsis tractare: vt natura vtriuſque iuris cognita, facilè poſsint permixtionem eorum eruditi ſubtilioribus auribus accipere.

a S *Trictè concludentem*. Intra rigorem Iuriſciuilis, verborumque & formularum anguſtias. 1

b *Pinguiorem naturam indulgentem*. Fideicommiſſa intra rigorem Iuriſciuilis, concluſa non erant, & quibuſcunque verbis, bonam, & idoneam ſententiam habentibus, relinqui poterant, cum aliud eſſet in legatis, vt ſupra dixi. Itaque Vlpianus in fragmentis, *tit.* 25. *in princ.* Fideicommiſſum, inquit, eſt quod non ciuilibus verbis, ſed precatiuè relinquitur: nec ex rigore Iuris ciuilis proficiſcitur, ſed ex volutate datur relinquentis. Inteſtatus quoque moriturus poterat fideicommiſſa relinquere, cum alioquin legata, niſi ex teſtamento, non valerent 2 §. *præterea*. *Inſtit. de fideicom. heredit.* A legatario legari non poterat, fideicommitti poterat *princ. tit. Inſtit. de ſign. reb. per fideicom. relict.* Ante heredis inſtitutionem inutiliter legabatur. vtiliter tamen fideicommittebatur §. *ante heredis*, *Inſtit. de legatis Vlpian. in Frag. tit.* 25. §. *fideicommiſſum*. Poſt mortem quoque heredis, aut legatarij ſimili modo inutililer legabatur, cum tamen vtiliter fideicommitteretur §. *poſt mortem*, *Inſtit. de legatis*.

c *Omnia legata fideicommiſſis exæquare l.* 2. *C. comm. de legat. & fideicom.* Quod autem ſub nomine Vlpiani legitur in *l.* 1. *ff. de legatis* 1. Per omnia exæquata eſſe legata fideicommiſſis, eſt euidens Triboniani flagitium: cùm Vlpianus (penè; vel propemodum,) vel tale quidpiam addidiſſet. *H. hic*. Et quod hæc Iuſtinianica exæquatio numeris omnibus abſoluta ſit, cum ſit, & reciproca, & vniuerſalis, & identificans, docet *Galuan. de Vſufr. cap.* 14. *n.* 22. *& ſeq.* 3

d *Vt nulla ſit inter ea differentia*: *ſed quod deeſt legatis &c. Iuſtinianus in d. l.* 2. *C. commun de legatis, & fideicommiſsis*. Et omnia quæ naturaliter inſunt legatis, & fideicommiſſis inhærere intelligantur, & contra quidquid fideicommittitur, hoc intelligatur eſſe legatum. Et ſi quid tale eſt quod non habet naturam legatorum, hoc ei ex fideicommiſſis accommodetur, & ſit omnibus perfectus euentus, & ex omnibus naſcantur in rem actiones, ex omnibus hypothecariæ, ex omnibus perſonales. Vbi autem aliquid contrarium in legatis, & fideicommiſſis 4

euc-

Digitized by Google

eueniet: hoc fideicommiſſo quaſi humaniori aggregetur, & ſecundum eius dirimatur naturam. Et infrà: Et ſi ſpecialiter legati tantum faciat teſtator mentionem, hoc & legatum & fideicommiſſum intelligatur: & ſi fidei heredis vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatum eſſe videatur.

c *Quandam introduceremus difficultatem.* Ex hoc textu notate, quod diuerſarum rerum permixtæ tractationes difficultatem introducunt. 1

Ad §. Non ſolum autem.

Non ſolùm (a) *autem teſtatoris vel heredis* (b) *res, ſed etiam aliena* (c) *legari poteſt: ita, vt heres cogatur redimere eam, & præſtare: vel, ſi non poteſt redimere* (d) *æſtimationem eius dare. Sed ſi talis res ſit, cuius non eſt* (e) *commercium, nec eſtimatio eius debetur veluti, ſi campum Martium, vel baſilicas* (f) *vel templa, vel quæ publico* (g) *vſui deſtinata ſunt, legauerit. Nam nullius* 2 *momenti legatum eſt. Quod autem diximus alienam rem poſſe legari, ita intelligendum eſt: ſi defunctus* (h) *ſciebat alienam rem eſſe, non & ſi* (i) *ignorabat. Forſitam enim ſi ſciuiſſet alienam, non legaſſet. & ita diuus Pius reſcripſit. Et verius* (k) *eſſe ipſum, qui agit, ideſt, legatarium probare oportere, ſciuiſſe alienam rem legare defunctum, non heredem probare oportere, ignoraſſe alienam, quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit.*

a NON *ſolum autem teſtatoris &c.* Similiter non ſolùm proprias res teſtator per fideicommiſſum relinquere poteſt: 3 ſed heredis, aut legatarij, aut fideicommiſſarij, aut cuiuslibet alterius. Et cùm aliena res per fideicommiſſum relinquitur, neceſſe eſt ei, qui rogatus eſt, aut ipſam redimere, & præſtare, aut æſtimationem eius ſoluere §. 1. *Inſt. de ſingul. reb. per fideicom. relict.*

b *Vel heredis.* Res heredis non habetur pro aliena. Ideoque ſi rem tuam, quam exiſtimabam meam, te herede inſtituto, Titio legem, valet legatum *l. vnum* 69. §. *ſi rem tuam ff. de legatis* 2. 4

c *Sed etiam aliena.* Conſtat etiam res alienas legari poſſe: vtique ſi parari poſſint: etiamſi difficilis earum paratio ſit, *l. Idem Iulianus* 41. §. *Conſtat etiam ff. de legatis* 1. Et etiam rem hoſtium poſſe legari Sabinus ait, ſi aliquo caſu emi poſſit, *l. ab omnibus* 107. §. *Etiam rem ff. de legatis* 1. Quod ſi res communis ſit legata, partem ſuam duntaxat teſtator legaſſe intelligitur. Item ſi legata

gata ſit res aliena, in qua ius aliquod teſtator habeat, ius ſuum duntaxat videtur legaſſe, & hæc ſententia eſt probabilior. *Cuiac.hic,* In verbo, *æſtimationem eius dare.*

d *Vel, ſi non poteſt redimere, æſtimationem eius dare.* Si redimere non poſſit, quod dominus rem non vendat, vel immodico pretio vendat: iuſtam æſtimationem inferet. *l. Non dubium* 14. *ff.de legatis* 3.

e *Cuius non eſt commercium.* Si talis res ſit, cuius non eſt com- 1
mercium, ideſt, quæ à nemine adquiri poteſt, nec æſtimatio eius debetur legatario, vt in exemplis textus noſtri. Idem eſt, ſi rei legatæ ſit quidem commercium, eius tamen commercium legatarius non habeat. ideſt, ſi talis res ſit, quæ adquiri quidem poſſit, non tamen à legatario, *l.mortuo boue* 50. §.*Labeo ff.de legatis* 2. Neque obſtat, *l.fideicommiſſa* 11. §.*Si ſeruo ff. de legatis* 3. Vbi ſeruo militia fuit legata, cuius ſeruus eſt incapax & tamen dicitur æſtimationem deberi. Nam cui militia lega-
tur, eſtimatio videtur legata, *d.l.mortuo boue* 50.§.1.*ff.de legatis* 2. 2
Rurſus non obſtat, *l. filiusfamilias* 117. §. *ſi quid ff. de legatis* 1. Quia ibi legatarius non eſt incapax: nam lex ait licitè legatum relictum fuiſſe, ideſt, ſecundum leges, extrinſecus tamen accidiſſe, vt id habere non poſſet legatarius, ideòque debetur legatario æſtimatio eius rei, cuius commercium ei non fuit interdictum. Non obſtat item, *l.ſed ſi res* 42.*ff.de legatis* 1. Quia ex ea demenda eſt ſecunda negatio, & ſententia legis hæc eſt: Si à legatario per fideicommiſſum relinquatur res aliena,
cuius commercium legatarius non habeat, valet fideicommiſ- 3
ſum, dummodò rei commercium habeat fideicommiſſarius. Quod & ad heredem incapacem trahi poteſt, à quo ei qui capax eſt res legata eſt *d.l.mortuo boue* §. *vlt. ff. de legatis* 2. Si quis heredem ſuum, inquit, eum fundum, cuius commercium is heres non habeat, dare iuſſerit ei qui eius commercium habeat: heredem obligatum eſſe veriùs eſt vel in ipſam rem, ſi hæc in bonis teſtatoris fuerit: vel ſi non eſt: in eius æſtimationem. *Ex Cuiac. & Borch. hic.*

f *Vel Baſilicas.* Baſilicæ adiunctæ erant foro, & iuſdicenti- 4
bus ac negotiatoribus publicè vſui erant. Eas ita ædificari debuiſſe ſcribit Vitruuius, vt in ſuperiore parte iudicia, in inferiore negotia tractarentur. *Ex Cuiac. & ex notatis in marg. in vulgat edit.hoc eodem loco.*

g *Vel quæ publico vſui &c.* Vt forum, vel theatrum. §.*Idem iuris Inſtit.de inutil.ſtip.*

h *Si*

h *Si defunctus ſciebat &c.* Aliud eſt in libertate fideicommiſſaria *l. Paulus reſpondit 39. ff. de fideicommiſſ. libert.* Vbi Paulus reſpondit, & ſi alienus inueniatur ſeruus, quem vt ſuum teſtator ab vno ex heredibus voluerit manumitti, tamen cogendum eum, qui eſt rogatus redimere eum, & manumittere: quoniam non putauit ſimilem eſſe cauſam libertatis, & fideicommiſſi pecuniarij. Item aliud in prælegato fundo alieno, vt imputetur in Falcidiam *l. heres præcepto 74. ff. ad S. C. Trebellianum.* 1
Vbi heres præcepto fundo rogatus fuerat hereditatem reſtituere: fundus alienus erat. Ariſto ait ſibi placere, quod omni modo penes heredem fundum eſſe voluerit teſtator. Ideòque æſtimatio eius retinenda eſt.

i *Non & ſi ignorabat.* Cum alienam rem quis reliquerit, quam ſuam eſſe putauit, non aliter valet relictum, niſi proximæ perſonæ, vel vxori, vel alij tali perſonæ datum ſit, cui legaturus eſſet, & ſi ſciſſet rem alienam eſſe, *l. cum alienam 10. C. de legatis.* 2

k *Et verius eſſe &c. l. verius eſſe 21. ff. de probat.*

Ad §. Sed & ſi rem obligatam.

Sed & ſi rem obligatam creditori aliquis legauerit, neceſſe habet heres (a) *eam luere. Et hoc quoque caſu idem placet, quod in re aliena: vt ita demum luere neceſſe habeat heres, ſi ſciebat* (b) *defunctus rem obligatam eſſe, & ita diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Si tamen defunctus voluit legatarium luere, & hoc expreſſit: non* 3
debet heres eam luere.

a NEceſſe habet heres eam luere. Si verò à creditore diſtracta eſt: pretium heres exoluere cogitur, niſi contraria defuncti voluntas ab herede oſtendantur *l. prædia 6. §. Si vero C. de fideicommiſſis.*

b *Si ſciebat defunctus &c.* Aut ſi ſciſſet, legaturus aliud quod non minus eſſet, fuiſſet, *d. l. prædia 6. C. de fideicommiſſis.* Et verius eſſe exiſtimat Martianus, ipſum, qui agit, ideſt legata- 4
rium probare oportere, ſciſſe defunctum rem obligatam legare non heredem probare oportere, ignoraſſe obligatam: quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit *l. verius eſſe 21. ff. de probat.*

Ad

Ad §. Si res aliena.

Si res aliena legata fuerit, & eius viuo (a) *teſtatore legatarius dominus factus fuerit: ſi quidem ex cauſa* (b) *emptionis, ex teſtamento actione pretium* (c) *conſequi poteſt.* (d) *Si verò ex cauſa lucratiua, veluti ex cauſa donationis, vel ex alia ſimili* (e) *cauſa, agere* (f) *non poteſt. Nàm traditum eſt duas lucratiuas cauſas in eundem hominem, & in eandem rem concurrere non poſſe. Hac ratione, ſi ex* 1 *duobus teſtamentis eadem res eidem debeatur: intereſt, vtrum rem, an æſtimationem ex teſtamento conſecutus eſt. Nàm ſi rem, agere non poteſt, quia habet eam ex cauſa lucratiua: ſi æſtimationem, agere* (g) *poteſt.*

a Viuo teſtatore. Aut poſt eius mortem priuſquàm legatum conſequatur idem legatarius.

b *Ex cauſa emptionis.* Vel ex alia cauſa oneroſa, veluti ex cau- 2
ſa dotis.

c *Pretium.* Quod ei abeſt. *l. planè 34. §. Quod ſi rem ff. de legatis 1.*

d *Conſequi poteſt.* Quia defunctus voluit vt eam rem legatarius haberet ſine impendio vllo, & pretium igitur quod impendit ei heres præſtare debet. *Cuiac. hic.*

e *Vel ex alia ſimili cauſa.* Veluti ex cauſa legati.

f *Agere non poteſt.* Eſt ſanè ridiculum, ſi legatarius eius rei
quam fecit ſuam ſine onere, ſine impendio vllo, pretium ab 3
herede conſequi deſideret, quod ei nullum abeſt. nam cum id quod lucro eius cedere defunctus voluit, iam lucratus ſit, fruſtrà eſt legatum. *Idem Cuiac. hic.*

g *Agere poteſt.* Quia rem defunctus legatarium habere voluit, quam non habet qui pretium habet.

Ad §. Ea quoque res.

Ea quoque (a) *res, quæ in rerum* (b) *natura non eſt, ſi modò futura* 4
eſt, rectè legatur, veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

a Ea quoque res &c. *l. quod in rerum 24. in princ. ff. de legatis 1. l. 1. in fine ff. de condit. & demonſt. in qua l. 1.* Pomponius ait, huiuſmodi legatis conditionem ineſſe. Non tamen dicta conditio

ditio facit legata conditionalia. Quia conditiones, quæ taci-
tè ineſſe videntur, non faciunt legata conditionalia *l. conditio-
nes 98. ff. de condit. & demonſt.*

b *Quæ in rerum natura non eſt.* Si autem res, quæ legata eſt, an
in rerum natura ſit, dubitetur: fortè ſi dubium ſit an homo
legatus viuat: placuit agi quidem ex teſtamento poſſe: ſed of-
ficio Iudicis contineri, vt cautio interponeretur, qua heres
caueret, eam ſe rem perſecuturum: & ſi nactus eſſet, legatario 1
reſtituturum. *l. ſeruo legato 72. §. vlt. ff. de legatis 1.*

Ad §. Si eadem res.

Si eadem (a) *res duobus legata ſit, ſiuè coniunctim, ſiuè diſiunctim: ſi
ambo perueniant ad legatum, ſcinditur inter eos legatum. Si alter
deficiat, quia aut ſpreuerit legatum, aut viuo* (b) *teſtatore deceſſe-
rit, vel alio quolibet modo* (c) *defecerit, totum ad collegatarium
pertinet. Coniunctim autem legatur, veluti ſi quis dicat, Titio &* 2
*Seio hominem Stichum do lego. diſiunctim ita, Titio hominem Sti-
chum do lego, Seio Stichum do lego. Sed & ſi expreſſerit eundem
hominem Stichum, æquè diſiunctim legatum intelligitur.*

a SI *eadem res &c.* Si eadem res duobus legata ſit, ſiuè coniun-
ctim, ideſt, vna & eadem oratione, veluti ſi quis dicat,
Titio & Seio fundum Tuſculanum do lego, ſiue diſiunctim,
ideſt, ſeparatis orationibus, veluti ſi quis dicat, Titio fundum
Tuſculanum do lego: Seio fundum Tuſculanum, vel eum- 3
dem fundum Tuſculanum do lego: Si ambo perueniant ad le-
gatum, ſcinditur inter eos legatum. Si alter deficiat, quia aut
ſpreuerit legatum, aut viuo teſtatore deceſſerit, vel alio quoli-
bet modo defecerit, totum ad collegatarium pertinet *tex. hic.*
Notate, quod hi, quibus eadem res coniunctim legatur, re &
verbis coniuncti ſunt, & habent Ius accreſcendi. Hi verò qui-
bus eadem res diſiunctim legatur, re tantum ſunt coniuncti,
& etiam frequentius in libris noſtris dicuntur diſiuncti vt in hoc
§. Et ipſis pariter tribuitur Ius accreſcendi, ſeù, vt magis placuit 4
Iuſtiniano, Ius non decreſcendi. *l. vnica. §. Sin verò nemo C. de
caduc. tol.* Et iſti ſunt coniuncti, vel diſiuncti, de quibus agitur
in hoc §. Verbalis autē coniunctio ſola, veluti ſi quis dicat: Titio
& Seio fundum Tuſculanum ex æquis partibus do lego: in or-
dine ad Ius accreſcendi, potiùs ſermonis celeritas eſt, quàm
coniunctio *l. Si ita quis heredes 66. ff. de hered. inſtit.*

b *Aut viuo teſtatore deceſſerit*. Si teſtatore mortuo legatarius decedat: ad heredem ſuum legatum tranſmittit. *l. vnica §. Cùm igitur C. de caduc. tollen.*

c *Vel alio quolibet modo defecerit*. Apud Theophilum legitur: Aut ſi quo alio modo capere non poſſit, vt quia ciuitatem amiſerit.

Ad §. Si cui fundus. 1

Si cui fundus alienus legatus fuerit, & emerit proprietatem deducto vſufructu, & vſusfructus ad eum (a) *peruenerit, & poſtea ex teſtamento agat, rectè eum agere, & fundum* (b) *petere Iulianus ait: quia vſusfructus in petitione ſeruitutis* (c) *locum obtinet: ſed officio Iudicis continetur, vt deducto* (d) *vſufructu, iubeat æſtimationem præſtari.*

a AD *eum peruenerit*. Morte vſufructuarij, vel capitis deminutione eiuſdem, vel alia ſimili cauſa lucratiua. *§. Finitur. Inſtit. de vſufructu.* 2

b *Et fundum*. Hoc eſt, plenam fundi proprietatem.

c *Seruitutis locum obtinet*. Non eſt enim vſusfructus dominij pars, ſed ſeruitutis *l. Rectè dicimus 25. ff. de Verb. ſig.*

d *Vt deducto vſufructu &c.* Id enim abſurdiſſimum eſt, vt vſusfructus pretium conſequatur, cum vſusfructus ex cauſa lucratiua ad eum peruenerit. *Theoph. hic.*

Ad §. Sed ſi rem legatarij. 3

Sed ſi rem legatarij quis ei legauerit, inutile (a) *eſt legatum: quia quod* (b) *proprium eſt ipſius, ampliùs eius fieri non poteſt, & licet* (c) *alienauerit eam, non debetur* (d) *nec ipſa res, nec æſtimatio eius.*

a I*Nutile eſt legatum. l. proprias 13. C. de legatis.*

b *Quia quod proprium eſt &c.* §. *Sic itaque diſcretis. Inſtit. de Actionibus.* 4

c *Et licet alienauerit eam &c.* Catoniana regula ſic definit: Quod legatum ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſſet teſtator, inutile foret: id legatum quandocunque deceſſerit non valere *l. 1. ff. de Regula Catoniana*. Itaque non ſi res mea legata mihi, poſt teſtamentum factum fuerit alienata, idcirco legatum conualeſcit: quia vires ab initio legatum non habuit. Sed ſi ſub conditione lege-

legetur: poterit legatum valere ſi exiſtentis conditionis tempore mea non ſit. Purum igitur legatum Catoniana regula impediet, conditionale non: quia ad conditionalia Catoniana non pertinet *l. cætera 43. §. Tractari ff. de legatis 1.*

d *Non debetur nec ipſa res &c.* Celſus tamen hac in re ab aliis Iuris Conſultis diſſentit in *l. 1. §. vlt. ff. de Regula Catoniana.* Vide *Cuiac. & Borch. hic.*

Ad §. Si quis rem ſuam. 1

Si quis (a) *rem ſuam quaſi alienam legauerit, valet legatum: nam plus valet quod in veritate eſt, quàm quod in opinione. Sed & ſi legatarij putauit, valere conſtat: quia* (b) *exitum voluntas defuncti poteſt habere.*

a *SI quis rem ſuam &c.* Si quis rem ſuam quaſi alienam legauerit, valet legatum: nam plus valet hoc caſu quod in veritate eſt, quàm quod in opinione, vt hic in textu. Qui enim 2 rem ſuam, quam putauit alienam, legauit, multò magis legaſſet eandem, ſi ſuam eſſe ſciuiſſet. Ex diuerſo ſi quis rem alienam quaſi ſuam legauerit, non valet legatum: nam hoc caſu plus eſt in opinione, quàm in veritate. Forſitan enim ſi ſciuiſſet alienam, non legaſſet. *§. Non ſolùm autem, hoc eodem titulo.* Modo igitur veritatem, modo opinionem vt alia aliam antecellit intuemur. *Cuiac. hic.*

b *Quia exitum &c.* Nàm & defunctus dominus eſt, & legatarius dominus non eſt: neque impedit quidquam quo minus in 3 legatarium dominium transferri poſſit. *Theoph.*

Ad §. Si rem ſuam.

Si rem (a) *ſuam legauerit teſtator, poſteaque eam alienauerit, Celſus exiſtimat, ſi non adimendi animo vendidit, nihilominus deberi. idemque Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Iidem* (b) *reſcripſerunt eum, qui poſt teſtamentum factum prædia, quæ legata erant, pignori dedit, ademiſſe legatum* (c) *non videri: & ideò legatarium* 4 *cum herede agere poſſe, vt prædia à creditore luantur. Si verò quis partem rei legatæ alienauerit, pars, quæ non eſt alienata, omnimodo debetur: pars autem alienata ita debetur, ſi non adimendi animo* (d) *alienata ſit.*

a *SI rem ſuam &c.* Si rem ſuam teſtator legauerit, eamque neceſſitate vrgente alienauerit: legatum peti poteſt, niſi ab

herede probetur, legatum adimere legatario teſtatorem voluiſſe *l. fideicommiſſa* 11. *§. Si rem ſuam ff. de legatis* 3. Si autem rem legatam teſtator viuus alij donauerit, omnimodo extinguitur legatum: nec diſtinguitur, vtrum propter neceſſitatem rei familiaris, an mera voluntate donauerit *l. rem legatam* 18. *ff. de adimen. vel transfer. leg.* Sed & ſi non valet donatio: tamen ademiſſe legatario legatum teſtator intelligitur *l. legatum ſub conditione* 24. *§. Pater ff. de adimen. vel transfer. leg.* 1

b *Iidem reſcripſerunt &c. l. 3. C. de legatis.*

c *Ademiſſe legatum non videri*. Quia numquam res noſtras pignoramus, niſi propter aliquam neceſſitatem. *Pacius hic in Analy.*

d *Si non adimendi animo alienata ſit*. In parte igitur alienata, eodem modo diſtinguendum eſt, quo ſupra fuit diſtinctum in tota re alienata. Hic enim locum habet illud iuris axioma: Quod iuris eſt de toto quoad totum, idem iuris eſt & eſſe debet de parte quoad partem. Vide Euerardum in loco, à toto 2 ad partem, ſub *num. 2. & ſeq.*

Ad §. Si quis debitori.

Si quis (a) *debitori ſuo liberationem legauerit, legatum* (b) *vtile eſt; & neque* (c) *ab ipſo debitore, neque ab herede eius poteſt heres petere, nec ab alio, qui* (d) *heredis loco eſt. Sed & poteſt à dibitore conueniri,* (e) *vt liberet* (f) *eum. poteſt etiam quis vel* (g) *ad tempus iubere, ne heres petat.* 3

a *SI quis debitori ſuo &c.* Poſſumus etiam legare vt liberetur debitor heredis, & cuiuslibet alterius *l. non ſolùm* 9. *in princ. ff. de liberat. legata.*

b *Legatum vtile eſt* Liberatio tamen debitori legata ita demum effectum habet, ſi non fuerit à debitore debitum exactum, dum viuat teſtator: cæterum ſi exactum eſt, euaneſcit legatum. *l. non ſolùm autem* 8. *§. Liberatio ff. de liberat. legata.*

c *Et neque ab ipſo debitore &c.* Si debitor, cui liberatio ſit legata, conueniatur, exceptione doli mali vti poteſt. *l. 1. §. Si debitori ff. vt in poſſeſſ. legat.* 4

d *Nec ab alio qui heredis loco eſt.* Vt ab eo qui vniuerſitatis fidei commiſſum accepit, aut à bonorum poſſeſſore.

e *Conueniri.* Actione ex teſtamento.

f *Vt liberet eum.* Si mihi liberatio ſit relicta, cum ſolus ſim debi-

debitor, ſiue à me petatur: exceptione vti poſſum: ſiue non petatur, poſſum agere, vt liberer per acceptilationem. Sed & ſi cum alio ſum debitor (puta duo rei fuimus promittendi) & mihi ſoli teſtator conſultum voluit: agendo conſequor, non vt accepto liberer, ne etiam correus meus liberetur contra teſtatoris voluntatem, ſed pacto liberabor. Sed quid ſi ſocij fuimus? Per acceptilationem debeo liberari: alioquin dum à correo meo petitur, ego inquietor. *l. Si quis decedens* 4. §. *Nunc* 1
de effectu ff. de liberat. legata.

g *Vel ad tempus.* Ideſt, etiam ad tempus. *Theoph. hic.* Poteſt igitur heres damnari, vt ad certum tempus non petat à debitore: ſed ſine dubio nec liberare eum intrà id tempus debebit, & ſi debitor deceſſerit, ab herede eius intra id tempus peti non poterit *l. non ſolum* 9. §. *Poteſt heres ff. de liberat. legata.*

Ad §. Ex contrario. 2

Ex contrario, ſi debitor (a) *creditori ſuo, quod debet, legauerit, inutile eſt legatum, ſi nihil* (b) *plus eſt in legato, quàm in debito: quia nihil amplius habet per legatum. Quòd ſi in diem* (c) *vel ſub conditione debitum ei purè legauerit, vtile eſt legatum propter* (d) *repræſentationem. Quòd ſi viuo teſtatore dies venerit, vel conditio extiterit, Papinianus ſcripſit,* (e) *vtile eſſe nihilominus legatum, quia ſemel conſtitit. quod & verum eſt. Non enim placuit* (f) *ſententia exiſtimantium, extinctum eſſe legatum, quia in eam cauſam* 3
peruenit, à qua incipere non poteſt.

a SI *debitor creditori ſuo &c.* Quoties debitor creditori ſuo legat, ita inutile eſt legatum, ſi nihil intereſt creditoris, ex teſtamento potius agere, quàm ex priſtina obligatione *l. ſi debitor* 12. *ff. de liberat. legata.* Si ergo creditori meo, tutus aduerſus eum exceptione, id quod ei debeo, legem: vtile legatum eſt: quia remiſſa ei exceptio videtur. Sic ſi id quod honoraria actione mihi debetur, legetur mihi, legatum valet: quia 4
ciuilis mihi datur actio pro honoraria. *l. Si creditori* 28. *ff. de legatis* 1.

b *Si nihil plus eſt in legato.* Legatum eſt donatio quædam. §. *Legatum, hoc eodem tit.* Vbi ergo nullum eſt commodum, vbi nihil donatur, ibi legatum eſſe non poteſt.

c *Quòd ſi in diem vel ſub conditione &c.* Idem ſi ei purè legauerit debi-

debitum quod modo, vel loco differatur, *l.ſin autem 29. ff.de legatis 1.*

d *Propter repræſentationem.* Ideſt, quoniam ſtatim iam ſoluitur. Id enim lucratur creditor, quod ſtatim accipiat id, quod poſt aduentum diei, aut poſt euentum conditionis erat præſtandum. Aut etiam interdum quod nunquam daretur, ſi fortè conditio non extitiſſet. *Theoph. hic.* Et nota quod quando debitor creditori ſuo, quod debet, leganit, ſi propter re- 1
præſentationis commodum vtile erit legatom, lex quoque falcidia in eo commodo locum habebit, *l. 1. §.Si quis creditori, ff.ad leg.Falcidiam,*

e *Papinianus ſcripſit, vtile eſſe &c.* Huius Papiniani ſententiæ veſtigium eſt non obſcurum in *l.verbis legati 5.in fine ff. ad legem Falcidiam.*

f *Non enim placuit ſententia exiſtimantium &c.* Inter eos, qui exiſtimabant hoc caſu extinctum eſſe legatum, fuit Paulus *in l.debitor 84.ff.de legatis 2.* 2

Ad §. Sed ſi vxori.

Sed ſi vxori maritus dotem legauerit, valet legatum: quia plenius (a) *eſt legatum, quàm de dote actio. Sed ſi quam* (b) *non accepit dotem legauerit: Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, ſi quidem ſimpliciter legauerit, inutile eſſe legatum. Si verò certa pecunia,* (c) *vel certum corpus, aut inſtrumentum* (d) *dotis in prælegando* (e) *demonſtrata ſunt, valere legatum.* 3

a QVia plenius eſt legatum &c.* Plenius eſt legatum, quam de dote actio. Nam non ſimul atque ſolutum eſt matrimonium, dos etiam redditur, ſed intra annum ſi conſiſtat in rebus mobilibus, vel ſe mouentibus, vel incorporalibus. At legatum protinus ſoluitur. *Theoph.hic iuncta, l.vnica §.ex actio C.de rei vxoriæ act.*

b *Sed ſi quam non accepit dotem &c.* Si vxori maritus dotem, quam non accepit, leganerit ſimpliciter, ideſt, non demon- 4
ſtrata certa re, vel certa quantitate, fortè quod dixerit: Vxori meæ dotem lego, quam mihi dedit, inutile eſt legatum. Nihil enim ei dedit, & incerta eſt res, incerta eſt quantitas. Si verò certa pecunia, vel certum corpus, aut inſtrumentum dotis, quod exprimat quantitatem certam, in prælegando demonſtrata ſunt, valet legatum, nihil nocente falſa demonſtratione.

Tex.

Digitized by Google

Tex.hic. l.3.& vlt.C.de fal.cau.adiec.leg.

c *Si verò certa pecunia, vel certum corpus.* Si ergo maritus dixerit, centum ſolidos, quos nomine dotis vxor mea mihi dedit, ei lego. Aut fundum Tuſculanum, quem vxor mea mihi dedit in dotem, lego ei. Valet legatum, etiamſi centum ſolidos, aut fundum Tuſculanum vxor marito non dedit in dotem *d.l.3.C.de fal.cau.adiec.leg.l.1.in fine ff.de dote prælegata.*

d *Aut inſtrumentum dotis.* Quod exprimat quantitatem certam, 1
vt ſupra dixi.

e *In prælegando.* Aliàs, In relegando. Dos autem prælegari dicitur propter repræſentationem. Relegari verò, quòd non tàm legari, quàm retro dari videatur. *Ex Cuiac.hic.*

Ad §. Si res legata.

Si res legata (a) *ſine facto heredis perierit, legatario decedit. Et ſi ſeruus* (b) *alienus legatus ſine facto heredis manumiſſus fuerit, non* 2
tenetur heres. Si verò heredis ſeruus legatus fuerit, & ipſe eum manumiſerit: teneri (c) *eum Iulianus ſcripſit. Nec intereſt, vtrum ſcierit, an ignorauerit à ſe legatum eſſe. Sed & ſi alij donauerit ſeruū & is, cui donatus eſt, eum manumiſerit; tenetur* (d) *heres, quamuis ignorauerit à ſe eum legatum eſſe.*

a SI *res legata ſine facto &c.* Si ergo fundus legatus chaſmate perierit, vtique æſtimatio non debetur. Quod ita verum
eſt, ſi non poſt moram factam id euenerit. Potuit enim eum 3
acceptum legatarius vendere, *l.cum res legata 49.§.Item ſi fundus ff.de legatis 1.* Item ſi ex legati cauſa hominem certum mihi debeas: non aliter poſt mortem eius mihi teneberis, quàm ſi per te ſteterit quò minùs viuo eo eum mihi dares. Quod ita fit, ſi aut interpellatus non dediſti, aut occidiſti eum. *l. ſi ex legati 23.ff.de verb.oblig.*

b *Etſi ſeruus alienus &c. Pomponius in l.Si mihi alienum 92. ff.de ſolut.& liber.* Si mihi alienum ſeruum teſtamento dare iuſſus fueris; iſque ſeruus antequam per te ſtaret, quo minùs dares, à 4
domino manumiſſus ſit: hæc manumiſſio ſimilis morti eſt. Si autem deceſſiſſet, non teneris.

c *Teneri eum.* In eius æſtimationem. *l. Si quis inquilinos 115. §.1.ff.de legatis 1.*

d *Tenetur heres.* In æſtimationem, vt ſupra.

Ad §. Si quis ancillas.

Si quis (a) *ancillas cum ſuis natis legauerit, etiam ſi ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt. Idem eſt, ſi ordinarij* (b) *ſerui cum vicarijs legati fuerint: quia licet* (c) *mortui ſint ordinarij, tamen vicarij legato cedunt. Sed ſi ſeruus* (e) *cum peculio fuerit legatus:*
mortuo ſeruo, vel manumiſſo, vel alienato, & peculij legatum (f) 1
extinguitur. Idem eſt, ſi fundus inſtructus, (g) *vel cum inſtrumento legatus fuerit: nam fundo* (h) *alienato, & inſtrumenti legatum* (i) *extinguitur.*

a SI *quis ancillas &c. Paulus in l.3.ff.de peculio legato*: Si ancilla cum ſuis natis legata ſit: etiam mortua ea, vel alienata, vel manumiſſa, nati ad legatarium pertinebunt: quia duo legata ſunt ſeparata. Idem *in l.Si ancilla 65.ff.de legatis* 1. Si ancilla cum liberis legata ſit: & ancilla ſola, ſi non ſint liberi, & liberi
ſoli, ſi non ſit ancilla, debentur. 2

b *Idem eſt ſi ordinarij ſerui cum vicarijs &c. l.Sed & ſi 4. ff.de peculio legato*. Serui ordinarij dicuntur, quibus peculium dominus conceſſit, negociarique ſinit: Vicarij ſerui ſunt, qui ſerui ordinarij vices gerunt, eique ſubminiſtrant. Et vicarius eſt in peculio ordinarij & quaſi ſeruus eiuſdē. Hinc Horat.2.ſerm.Sat.7.

Vicarius eſt, qui ſeruo paret.

Et Martialis lib.2.Epigram.18.

Eſſe ſat eſt ſeruum: iam nolo vicarius eſſe.

c *Quia licet mortui ſint ordinarij &c.* Vel alienati, vel manumiſſi, 3
contra quoque licèt mortui ſint vicarij, vel alienati, vel manumiſſi, tamen ordinarij legato cedunt.

d *Tamen vicarij legato cedunt.* Quia duo legata ſunt ſeparata, & vicarij æquè principaliter vt ordinarij legati.

e *Sed ſi ſeruus cum peculio &c. l.1.ff.de peculio legato.*

f *Et peculij legatum extinguitur.* Nam quæ acceſſionum locum obtinent, extinguuntur, cum principales res peremptæ fuerint. *l.2.ff.de peculio legato*. Eſt tamen notandum, quod tunc
inutile legatum peculij ſit, cum ſeruus viuo teſtatore decedit. 4
Cœterùm ſi mortis tempore ſeruus vixerit, peculium legato cedet. *l.tunc inutile 12.ff.de peculio legato*.

g *Idem eſt ſi fundus inſtructus, vel cum inſtrumento &c.* Siue fundus inſtructus, ſiue fundus cum inſtrumento legatus fuerit, fundo alienato, & inſtrumenti legatum extinguitur, vt hic in textu. Opponitur l.*Si cui 5.ff.de fundo inſtructo, & inſtrum. legato*. Vbi dicitur,

citur, quod inter ea legata: lego fundum cum inſtrumento, & lego fundum inſtructum, hoc intereſt: quod ſi fundo alienato mortuus fuerit, qui ita legauit: Ex hac ſcriptura, fundum cum inſtrumento, nihil erit legatum: ex illa vero, fundum inſtructum, poterit inſtrumentum eſſe legatum: Reſpondetur quod textus noſter *dictam l. corrigit in hoc articulo, gl. hic in verbo, inſtructus. in fine*. Aliter hanc obiectionem ſoluunt Cuiacius hic, & Pacius Legum Conciliatarum. *Centur.6.q.35*. Sed ſupra 1
dicta ſolutio verior. Plus tamen eſt in legato, cum inſtructus fundus legatur, quàm ſi cum inſtrumento. Nàm legato fundi cum inſtrumento, ſolum agri inſtrumentum continetur. Legato autem fundi inſtructi, omnia quæ eò collocata ſunt, vt inſtructior eſſet paterfamilias, continentur. Hoc ergo legato non ſolum agri inſtrumentum, ſed etiam proprium inſtrumentum ſuum paterfamilias reliquiſſe videtur. Vide *l. quæſitum eſt 12. §. Sed ſi fundus ff. de inſtructo, & inſtrumento legato, l.1. & 2. C. de verb. ſig. Et Anton. Auguſt. Emend. lib.2. cap.4.* 2

h *Nam fundo alienato &c.* Intellige alienationem, per quam legatum fundi extinguitur, ſecundum ea, quæ dixi *ad §. Si rem ſuam, hoc eod. titulo*.

i *Et inſtrumenti legatum extinguitur*. Cum inſtrumentum ſequela & acceſſorium ſit fundi. *Theoph. hic*.

Ad §. Si grex.

Si grex (a) *legatus fuerit, poſteàque ad vnam ouem peruenerit, quod ſuperfuerit,* (b) *vindicari poteſt. Grege* (c) *autem legato, etiam eas oues, quæ poſt teſtamentum factum gregi adÿciuntur, legato cedere Iulianus ait. Eſt enim gregis* (d) *vnum corpus: ex diſtantibus capitibus, ſicut ædium vnum corpus eſt ex cohærentibus lapidibus.* 3

a SI *grex legatus fuerit &c.* Cum verò gregis vſus fructus legatus eſt, & eo vſque numerus peruenit gregis, vt grex non intelligatur: perit vſusfructus *l. vlt. ff. Quib. mod. vſufruc. amit.* Et quidam decem oues gregem eſſe putauerunt *l. vlt. ff. de abigeis*. 4

b *Quod ſuperfuerit vindicari poteſt*. Ratio eſt, quia legato grege, & ſic quodam totali, ſingulæ eius partes cenſentur legatæ. *Port. hic ſub num.1. & Mynſ. ſub n. 2.* Concordat cum textu noſtro, *textus in l. ſi grege 22. ff. de legatis* 1. Vbi Pomponius ait, Si

 gre-

grege legato deminutum ex eo grege pecus eſſet, & vel vnus bos ſupereſſet: eum vindicari poſſe, quamuis grex deſijſſet eſſe: quemadmodum inſula legata, ſi combuſta eſſet, area poſſet vendicari.

c *Grege autem legato &c. l. grege legato 21. ff. de legatis 1.*

d *Eſt enim gregis vnum corpus &c.* Vt ædium, ſic etiã gregis vnũ corpus eſt. Ædium tamen corpus concretũ eſt, & ex cohærentibus inter ſe partibus conſtans: gregis verò deiunctum, quod ex partibus conſtat diſtantibus. *l. rerum mixtura 30. ff. de vſucap. ſeu vſurp.* 1

Ad §. Aedibus denique.

Ædibus (a) *denique legatis, columnas* (b) *& marmora, quæ poſt teſtamentum factum adiecta ſunt, legato dicimus cedere.*

a Aedibus denique legatis &c. Quod de ædium legato hic dicitur, hoc & ad balnea, vel aliud quod ædificium, vel porticus ſine ædibus, vel tabernas, vel popinas extenditur *l. cætera 43. §. Hoc Senatus Conſultum penult. ff. de legatis* 1. Quin etiam ſi areæ legatæ domus impoſita ſit: debebitur legatario, niſi teſtator mutauerit voluntatem *l. Seruum 46. §. ſi area ff. de legatis 1.* 2

b *Columnas & marmora*. Idem & in tegulis, tignis, & oſtijs, & ſimilibus additamentis *d. l. cætera §. penult.*

Ad §. Si peculium. 3

Si peculium (a) *legatum fuerit, ſine dubio quidquid peculio* (b) *accedit, vel decedit viuo teſtatore, legatarij lucro, vel damno eſt. Quòd ſi* (c) *poſt mortem teſtatoris, ante aditam hereditatem aliquid ſeruus adquiſierit: Iulianus ait, ſi quidem ipſi manumiſſo peculium legatum fuerit, omne, quod ante aditam hereditatem adquiſitum eſt, legatario cedere: quia huius legati* (d) *dies ab adita hereditate cedit, ſed ſi extraneo peculium legatum fuerit, non cedere* (e) *ea legato, niſi ex rebus* (f) *peculiaribus auctum fuerit peculium. Peculium* (g) *autem, niſi legatum fuerit, manumiſſo* (h) *non debetur: quamuis ſi* (i) *viuus manumiſerit, ſufficit,* (k) *ſi non adimatur. Et ita Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Iidem reſcripſerunt, peculio* (l) *legato, non videri id relictum,* (m) *vt petitionem habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impendit. Iidem*(n)*reſcripſe-* 4

ſcripſerunt; peculium (o) *videri legatum, cum rationibus redditis liber eſſe iuſſus eſt, & ex eo* (p) *reliqua inferre.*

a SI *peculium legatum fue* . Siue ſeruo manumiſſo; ſiue extraneo.

b *Quidquid peculio accedit, vel decedit*. Peculium enim homini ſimile eſt, naſcitur, creſcit, decreſcit, & moritur *l. peculium naſcitur* 41. *ff. de peculio*. 1

c *Quod ſi poſt mortem &c: l.denique* 8.§.*vlt. ff. de pecul. leg.*

d *Quia huius legati dies &c.* Hoc eſt: quia huic ſeruo non antè debetur legatum, quàm adita hereditas ſit. Dies autem legati ſeruo manumiſſo relicti ante aditam hereditatem non cedit: Nàm cum libertas non prius competat quam adita hereditate: æquiſſimum viſum eſt, nec legati diem ante cedere: alioquin inutile fieret legatum, ſi dies eius ceſſiſſet antequam libertas competeret *l.heredis* 7.*in fin.cum l.ſeq.ff. Quando dies legatorum &c.* Sunt & alia legata: quorum dies ante aditam hereditatem non cedit, vt puta, ſi ſit vſusfructus legatus, vel vſus, vel habitatio *l.*2 *ff. Quando dies legatorum &c.* 2

e *Non cedere ea legato*. Nam legatum hoc à morte teſtatoris cedit, prout regulariter legata purè vel in diem certum relicta, à morte teſtatoris cedunt. *Theoph.hic iuncta* l. *vnica* §. *cum igitur C.de caduc.tol.*

f *Niſi ex rebus peculiaribus &c.* Incrementa ex rebus peculiaribus ad extraneum legatarium perueniunt: vt puta partus ancillarum vel fœtus pecorum. Quod autem ex operis ſerui, vel ex alia cauſa accedit; id ſi alij, quàm ipſi legetur peculium, non debebitur. Hoc vtrumque Iulianus ſecundū voluntatē teſtatoris ſcribit. Cum enim ipſi ſuum paculium legatur: veriſimile eſt, eum omne augumentum ad ipſum pertinere voluiſſe, cui patrimonium manumiſſo futurum eſt. cum alij, non ſic, vt tamen & ſi in alterius perſona hoc eum ſenſiſſe appareat, idem dicas, *l.denique* 8.*in fine ff. de peculio legato*. 3

g *Peculium autem &c.l.*1.*C.de peculio eius, qui libert.mer.*

h *Manumiſſo*. In teſtamento. *Theoph. hic. d. l.* 1. 4

i *Quamuis ſi viuus &c*: Differentiæ autem ratio videtur eſſe, quòd inter viuos relictio, condonatio quædam tacità videtur eſſe, at in teſtamentis, nunquam niſi manifeſta de cauſa de teſtatorum liberalitate coniecturam facimus. *H.hic.*

k *Sufficit, ſi non adimatur*. Idemque eſt in filio emancipato, *l.donationes* 32.§.*pater ff.de donat.* Quando tamen pupillus manu-

 mittit,

Digitized by Google

mittit, peculium non ſequitur manumiſſum. *l.pupillus 24. ff. de manumiſ.vindic.*

l *Peculio legato*. Seruo manumiſſo.

m *Non videri id relictum, vt petitionem habeat &c.* Niſi dominica ratio ſolita erat reddere quod deberet. *l.dominus 23. §.1.in fine ff.de peculio legato.*

n *Iidem reſcripſerunt*. Huius reſcripti meminit *Vlpianus in l.denique 8.§.Interdum ff.de peculio legato.* 1

o *Peculium videri legatum*. Teſtatorem voluiſſe ſeruum retinere peculium interpretamur ex eo, quòd de peculio eum iuſſerat reliqua inferre. *d.l.denique 8.§.Interdum*. Peculium ergo, quod ſupereſt, redditis reliquis,apud manumiſſum remanebit.

p *Et ex eo reliqua inferre*. Hoc eſt, ex peculio perſoluere, quæ rationibus redditis apparuerit cum domino debere. *Mynſ. hic ſub num.6.*

Ad §. Tàm autem corporales. 2

Tam autem (a) *corporales res legari poſſunt, quàm* (b) *incorporales: & ideò quod de ſtuĉto debetur, poteſt alicui* (c) *legari, vt actiones ſuas* (d) *heres legatario præſtet: niſi exegerit viuus teſtator pecuniam nam hoc caſu legatum* (e) *extinguitur. Sed & tale legatum valet, damnas* (f) *eſto heres meus domum illius reficere: vel illum ære alieno liberare.*

a TAM *autem corporales*. Veluti fundus, ædes, ſerui, ancillæ, aurum, argentum, triticum, vinum, oleum, vt ſupra hoc *eod.tit.§.Si quis ancillas, & §.Aedibus, & tit.ff.de aur. & arg. leg.& de trit.vin.vel ol.leg.* 3

b *Quàm incorporales*. Veluti vſusfructus, vſus, actiones,vt hic & *tit.ff.de vſu, & vſufr.leg.*

c *Poteſt alicui legari*. Etiam debitori, id quod debet rectè legatur. *Paulus Recept.Sent.lib.3.tit.6.§.Sinendi modo.*

d *Vt actiones ſuas heres &c.l.Legatum 108.ff.de legatis 1.* Quinimò etiam ipſe legatarius vtilibus actionibus ſuo nomine experiri poterit, *l.ex legato 18.C.de legatis.* 4

e *Legatum extinguitur*. Niſi legatarius probet teſtatorem, qui à debitore exegit pecuniam, non habuiſſe animum adimendi legatum. *l.filio ex parte 31.§.vlt.ff.de adim.leg.* Facit *l.Fideicommiſſa 11.§.Si rem ſuam ff.de legatis 3.* Vbi Vlpianus. Cum quidam nomen debitoris, quod per fideicommiſſum reliquit, exegiſſet,

ſet,& pro depoſito pecuniam habuiſſet? putauit fideicommiſſi
petionem ſupereſſe, maximè quia non ipſe exegerat, ſed debi-
tor vltrò pecuniam obtulerat.

f *Damnas eſto heres meus &c. Paulus Recept.ſent.lib.3.tit.6.§.Damnari*. Damnari heres poteſt, vt alicui domum extruat, aut ære alieno eum liberet.

Ad §. Si generaliter. 1

Si generaliter (a) *ſeruus, vel res alia legetur, electio* (b) *legatarij eſt, niſi aliud teſtator dixerit.*

a SI *generaliter &c.* Si ſeruus, vel res alia, vt puta, equus, bos, fundus, domus, generaliter & indiſtinctè legetur, electio legatarij eſt ex rebus hereditarijs, qeam rem ſibi volet ſumere, niſi aliud teſtator dixerit. *Tex.ex Cuiac.hic.*

Nota primò hoc eſſe ſpeciale fauore vltimæ voluntatis: nàm 2
in obligationibus ex contractu electio datur ei, qui debet rem aliquam generaliter. non autem ei, cui res debetur. §. *Si quis agens, verſ.prætereà, Inſt.de actionibus.*

Nota ſecundò hanc facultatem eligendi, quæ tacitè competit quando res aliqua generaliter relinquitur, limitatam eſſe: quia legatarius rem optimam eligere non poteſt, non tamen è contra cogitur eligere peſſimam, *l. legato 37. ff. de legatis* 1. Quando verò electio nominatim relinquitur, etiam rem opti-
mam poteſt legatarius eligere. *Cuiac.hic. & lib.23.obſeru.cap.14.* 3

Nota tertiò quod quando homo generaliter legatur, vel bos, vel equus, ſi teſtator ſeruos, vel boues, vel equos non habeat electioni locus non eſt, & in hoc duntaxat tenetur heres, vt idoneum hominem præſtet, vel equum, vel bouem. Si verò fundus, aut domus ſimpliciter legetur, nullas autem ædes, nullum fundum habeat teſtator, inutile eſt legatum. *l. cum poſt 70.§.gener.ff.de iur.dot.l.ſi domus 74. in princ. ff. de legatis* 1. Et etiam inutile eſt legatum eorum, quæ conſtant numero, pon-
dere, vel menſura, ſi legata ſint ſimpliciter: appoſito autem 4
numero, pondere, vel menſura, etiam ſi omiſſa ſit qualitas, valet legatum. In ijs tamen rebus quæ numero, pondere, vel menſura conſtant, electio eſt heredis, non legatarij, *l.cum certum pondus 4.ff.de trit. vin. vel ol.leg.* Diſtant etiam in hac re numi à cæteris quantitatibus: nàm in numis, de conſuetudine teſtatoris, & regionis eius, in qua verſatus eſt teſtator, ante

quæ-

quærendum eſt, quàm collocata electione in heredem, exiguiores numos legatos eſſe dicamus. *l.ſi ſeruus plurium 53.§.vlt. ff.de legatis 1.l.numis 73.ff.de legatis 3.* Vide *Cuiac. hic*, in verbo, *Si generaliter*.

b *Electio legatarij eſt*. Olim ſi generaliter res legata erat per vindicationem, electio legatarij erat. *l.Lucio Titio 23.ff.de legatis 2.* At ſi per damnationem res generaliter legata erat, heredi
permittebatur electio, *l.ſi is, cui 19.ff.de legatis 2.* Sed hodiè, ſu- 1
blatis legatorum differentijs, electio ſemper eſt legatarij, niſi aliud teſtator dixerit: vt hic in textu. Vide *Dominum Cheſium Interpret.Iur.lib.1.cap.19.*

Ad §. Optionis.

Optionis legatum, ideſt, vbi teſtator ex ſeruis ſuis, vel alijs rebus optare legatarium iuſſerat, habebat olim in ſe (a) *conditionem: & ideò*
niſi ipſe legatarius viuus optaſſet, ad heredem legatum (b) *non* 2
tranſmittebat. Sed ex Conſtitutione noſtra & hoc ad meliorem ſtatum reformatum eſt: & data eſt licentia (c) *heredi legatarij optare ſeruum, licet viuus legatarius hoc non fecit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in noſtra Conſtitutione additum eſt, vt ſiue plures* (d) *legatarij exiſtant, quibus optio relicta eſt, & diſſentiant in corpore eligendo; ſiue vnius legatarij plures heredes, & inter ſe circa optandum diſſentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: ne pereat legatum (quod plerique prudentium contra* (e) *beneuolentiam intro-*
ducebant) fortunam eſſe huius optionis iudicem, & ſorte hoc eſſe 3
dirimendum, vt ad quem ſors veniat, illius ſententia in optione (f) *præcellat.*

a H*abebat olim in ſe conditionem*. Si legatarius optauerit.

b *Legatum non tranſmittebat*. Sed ſimul cum eo extinguebatur legatum.

c *Et data eſt licentia heredi &c.* Vbi Iuſtinianus hoc cauerit, non video. Nam *in l.vltima C.de legatis*, de hac tranſmiſſione optio-
nis ad heredem, nullum verbum. 4

d *Vt ſi plures legatarij &c. l.vlt.in princ.C.commun.de legat.*

e *Beneuolentiam*. Humanitatem, benignitatem.

f *In optione præcellat*. Cœteris autem æſtimationem præſtet ille contingentium eis partium. *d.l.vlt.*

Ad §. Legari autem.

Legari (a) *autem illis ſolùm poteſt, cum quibus teſtamenti factio eſt.*

a Legari autem &c. Legari illis ſolis poteſt, cum quibus te-
ſtamenti factio eſt. Ideſt, illis, qui ex teſtamento vel ſibi,
vel alijs adquirere poſſunt. Vide ſuprà *in tit. de hered. qualit. &* 1
differ. Ad §. In extraneis.

Ad §. Incertis.

Incertis (a) *verò perſonis, neque legata, neque fideicommiſſa olim re-
linqui conceſſum erat. Nàm ne miles quidem incertæ perſonæ pote-
rat relinquere, vt Diuus Hadrianus reſcripſit. Incerta* (b) *autem
perſona videbatur, quam incerta opinione animo ſuo teſtator ſubij-
ciebat: veluti ſi quis ita dicat, Quicunque* (c) *filio meo filiam ſuam* 2
*in matrimonium dederit, ei heres meus illum fundum dato. Illud
quoque, quod ijs relinquebatur, qui poſt teſtamentum ſcriptum primi
conſules deſignati erunt, æquè incertæ perſonæ legari videbatur, &
denique multæ aliæ eiuſmodi ſpecies ſunt. Libertas quoque incertæ
perſonæ non videbantur poſſe dari: quia placebat* (d) *nominatim
ſeruos liberari, Sub certa verò demonſtratione,* (e) *ideſt, ex certis
perſonis incertæ perſonæ rectè legabatur: veluti, ex cognatis meis,
qui nunc ſunt, ſi quis filiam meam vxorem duxerit, ei heres meus
illam rem dato. Incertis autem perſonis legata, vel fideicommiſſa* 3
relicta, & per errorem ſoluta, repeti (f) *non poſſe, ſacris Conſti-
tutionibus cautum erat.*

a Incertis verò perſonis &c. Legatum niſi ad certam perſonam
deferatur, nullius eſt momenti. *Paulus Recept. ſent. lib. 3.
tit. 6. §. Legatum.* Pauperibus tamen relictum legatum, etiam
ante Iuſtiniani legem, omnibus modis ratum firmumque con-
ſiſtebat. *l. Id quod pauperibus 24. C. de Epiſcop. & cler.*

b *Incerta autem perſona &c.* Incerta perſona videbatur, quam 4
incerta opinione animo ſuo teſtator ſubijciebat, & de qua ro-
gatus nihil certi poterat dicere. *Tex. & Theoph. hic.* Exempla
ſequuntur hic in textu.

c *Quicunque filio meo &c. Vlpianus in frag. tit. 24. §. Incertæ perſonæ.*

d *Quia placebat &c. Ex l. Fuſia Canina. Vlpianus in fragm. tit. 1.
in fine.*

e Sub

Digitized by Google

c *Sub certa verò demonſtratione &c.* Sub certa demonſtratione incertæ perſonæ legari poteſt: velut, Ex cognatis meis qui nunc ſunt, qui primò ad funus meum venerit, ei heres meus illud dato. Idem *Vlpianus in frag. tit. 24. §. Incertæ perſonæ*. Sic ſub certa demonſtratione incertæ perſonæ legatur, cum teſtator ita dicit: Illi, aut illi, vter eorum prior Capitolium aſcenderit, heres meus illam rem dato. *l. ſi ſeruus* 111. *§. Huiuſmodi legatum ff. de legatis* 1. 1

f *Repeti non poſſe*. Quoniam naturaliter debita erant, & naturalis debiti ſoluti condictio nulla eſt. *l. naturaliter* 13. *l. ſi quod dominus* 64. *ff. de condic. indeb.*

Ad §. Poſtumo quoque.

Poſtumo quoque alieno inutiliter (a) *antea legabatur. Eſt autem alienus* (b) *poſtumus, qui natus, inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt. Ideoque ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus* (c) *erat poſtumus auo.* 2

a INutiliter *antea legabatur*. Alienus poſtumus ſimilis eſt incertis perſonis: & ideo inutiliter ei legabatur. *Theoph. hic.* Et quanquam Iure prætorio inſtitui potuit. *princ. tit. Inſt. de bon. poſſ.* tamen prætor legatorum curam non habuit. *H. hic.*

b *Eſt autem alienus poſtumus &c.* Alienus poſtumus eſt, qui natus, inter ſuos heredes teſtatori futurus nõ eſt. Sic enim interpungẽda hæc verba ſunt: vt poſt, Qui natus, articuli nota ponatur: reliqua vno ſpiritu ad finem perducantur. Nam ſenſus eſt, 3 alienum dici poſtumum, qui ſi iam teſtamenti tempore natus eſſet, non eſſet futurus teſtatori inter ſuos heredes. *Ex eod. H.*

c *Extraneus erat &c.* Alienus & extraneus idem ſignificant hoc loco.

Ad §. Sed nec huiuſmodi.

Sed nec huiuſmodi (a) *ſpecies penitus eſt ſine iuſta emendatione relicta: cum in noſtro Codice Conſtitutio poſita ſit, per quam & huic parti medetur, non ſolùm in hereditatibus, ſed etiam in legatis, & fideicommiſſis: quod euidenter ex ipſius Conſtitutionis* (b) *lectione clareſcit. Tutor autem nec per noſtram Conſtitutionem incertus dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cauere.* 4

a SEd *nec huiuſmodi ſpecies &c.* Ex Conſtitutione Iuſtiniani incertis perſonis, & poſtumo alieno legari poteſt, non tamen

men per dictam Conſtitutionem tutor incertus dari poteſt: quia certo iudicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cauere. *Tex.hic*. Iuſtiniani autem Conſtitutio Codici, quo nunc vtimur, deeſt.

b *Ex ipſius Conſtitutionis lectione &c.* Cùm hæc Iuſtiniani Conſtitutio deſideretur, vix quidquam certi definiri poteſt. Hoc conſtat, iure quo nunc vtimur, incertitudinem perſonæ, cui legatum eſt, non vitiare legatum, ſi talis incerta perſona, vel nunc, vel in futurum certificari poſſit. *Mynſing.hic.*

Ad §. Poſtumus autem.

Poſtumus autem alienus heres inſtitui & antea (a) *poterat, & nunc* (b) *poteſt, niſi in vtero* (c) *eius ſit, quæ iure noſtro vxor eſſe non poteſt.*

a ET *antea poterat &c.* Iure prætorio, non iure ciuili. *princ. tit.Inſt.de bon.poſſ.*

b *Et nunc poteſt*. Etiam Iure Ciuili ex Conſtitutione Iuſtiniani. *d.princ.tit.Inſt.de bon.poſſ.*

c *Niſi in vtero &c.* Hoc eſt, Niſi in vtero eius ſit, cum qua non eſt connubium. *Cuiac.hic.*

Ad §. Si quis in nomine.

Si quis in (a) *nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij* (b) *errauerit: ſi de perſona conſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in heredibus ſeruatur, & rectè. Nomina enim, ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet modo intelligantur, nihil intereſt.*

a SI *quis in nomine &c. l.ſi in nomine 4. C.de teſtamentis*. Propria nomina in ſpecies 4. diuiduntur, Prænomen, Nomen, Cognomen, Agnomen: vt Publius, Cornelius, Scipio, Africanus. Nam agnomina cognominibus ex aliqua ratione aut virtute adduntur, vt Africanus, Creticus, Aſiaticus, Numantinus, 4 & his ſimilia. Prænomen ergo eſt, quod nomini præponitur, vt Publius. Nomen, quod familiæ originem declarat, vt Cornelius. Cognomen, quod nomini ſubiungitur, vt Scipio. Agnomen, quod extrinſecus adijci ſolet, vt Africanus. *Chariſius Inſt. Gram. lib. 2. in princ.* Hodie proprium nomen velut Romanum prænomen, & familiæ nomen habemus, quod

Digitized by Google

vulgò cognomen dicitur, Romanis etiam abſolutè nomen.
Vide *Mynſ.hic ſub num.2.& ſeq.*

b *Legatarij*. Quod ſcribitur hic de perſona, cui legatur, idem
& ad res legatas producitur. Nam & ſi in proprio nomine
rei legatæ teſtator errauerit, de ipſa tamen re, quæ legata eſt,
conſtet, valet legatum, *l.Si quis 4.ff.de legatis 1.l.ſi Fortidianum
7.§.Error C.de legatis.* Vide *Borcholt.hic.*

1

Ad §. Huic proxima.

Huic proxima (a) *eſt illa iuris regula, falſa demonſtratione legatum non perimi: veluti ſi quis ita legauerit: Stichum ſeruum meum vernam* (b) *do lego. Licet enim non verna, ſed emptus ſit, ſi de ſeruo tamen conſtat, vtile eſt legatum. Et conuenienter, ſi ita demonſtrauerit, Stichum ſeruum, quem à Seio emi, ſitque ab alio emptus, vtile eſt legatum, ſi de ſeruo conſtat.*

a H*Vic proxima eſt &c.* Falſa demonſtratio legatum non peri- 2
mit. Demonſtratio falſa eſt, veluti ſi ita ſcriptum ſit,
Seruum Stichum, quem à Titio, emi, do, lego. Vel ita, fun-
dum Tuſculanum, qui mihi à Seio donatus eſt, do lego. Nam
ſi conſtet, de quo homine, & de quo fundo ſenſerit teſtator:
ad rem non pertineat, ſi is, quem emiſſe ſignificauit, donatus
ſit: aut quem donatum ſibi eſſe ſignificauit, emerit. Igitur &
ſi ita ſeruus legatus ſit, Stichum coquum, Stichum ſutorem
Titio lego: licet neque coquus, neque ſutor ſit, ad legata-
rium pertinebit, ſi de eo ſenſiſſe teſtatorem conuenerit, *l.demon-* 3
ſtratio falſa 17. ff.de condit.& demonſtr.

b *Vernam*. Hac appellatione ſignificatur, qui in ædibus no-
ſtris natus eſt.

Ad §. Longè magis.

Longè (a) *magis legato falſa cauſa adiecta non nocet: veluti cum quis ita dixerit, Titio, quia me abſente negotia mea curauit, Stichum do lego: vel ita, Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus ſum, Stichum do lego. Licet enim neque negotia teſtatoris vn-* 4
quam geſſerit Titius, neque patrocinio eius liberatus eſt, legatum tamen (b) *valet. Sed ſi* (c) *conditionaliter enunciata fuerit cauſa, aliud iuris eſt: veluti hoc modo, Titio, ſi negotia mea curauit, fundum do lego.*

a L*ongè magis &c. l.demonſtratio falſa 17.§.quod autem ff. de condit. & demonſtr.*

b *Lega-*

b *Legatum tamen valet*. Falſam cauſam legato non obeſſe verius eſt: quia ratio legandi legato non cohæret: ſed plerumque doli exceptio locum habebit, ſi probetur aliàs legaturum non fuiſſe, *l.cum tale 71.§.falſam cauſam ff.de condit. & demonſt.*

c *Sed ſi conditionaliter &c.* Si conditionaliter enunciata fuerit cauſa, veluti hoc modo, Titio, ſi negotia mea curauit, fundum do lego. Si Titius curauit negotia mea, habebit legatum, tanquam impleta conditione. Sin autem non curauit, tanquam 1
conditione defectus, nullam habebit actionem pro legato. *Text.& Theoph.hic.*

Ad §. An ſeruo.

An ſeruo heredis rectè legamus, quæritur, & conſtat purè (a) *inutiliter legari, nec quidquam proficere, ſi viuo teſtatore, de poteſtate heredis exierit: quia quod* (b) *inutile foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſiſſet teſtator, non hoc ideò debet valere, quia diutiùs teſtator vixerit. Sub conditione verò rectè* (c) *legatur ſeruo,* 2
vt requiramus, an quo tempore dies (d) *legati cedit, in poteſtate heredis non ſit.*

a ET *conſtat purè inutiliter legari.* Propter rationem aſſignatam in prima nota ſeq.§.

b *Quia quod inutile foret &c.* Catoniana Regula ſic definit: Quod legatum ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſſet teſtator, inutile foret: id legatum quandocunque deceſſerit, non valere, *l.1.* 3
ff.de Regula Catoniana.

c *Rectè legatur.* Quia Regula Catoniana ad legata conditionalia non pertinet, *l.cætera 43.§.Tractari ff.de legatis 1.*

d *An quo tempore dies legati cedit.* Dies legati conditionalis cedit ab euentu conditionis. *d.l.cætera 43.§.Tractari ff. de legatis 1.*

Ad §. Ex diuerſo.

Ex diuerſo, (a) herede inſtituto ſeruo, quin domino rectè, etiam ſine 4
conditione legetur, non dubitatur. Nàm & ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator, non tamen apud eum, qui heres ſit, dies legati cedere intelligitur: cùm hereditas à legato ſeparata ſit, & poſſit per eum ſeruum alius heres effici, ſi priùs, quàm iuſſu domini adeat, in alterius poteſtatem translatus ſit; vel manumiſſus ipſe heres efficitur, quibus caſibus vtile eſt legatum. Quòd ſi in

eadem cauſa permanſerit, & iuſſu legatarij adierit, euaneſcit (b) *legatum.*

a E*X diuerſo &c.* Herede inſtituto ſeruo, domino eius, etiam ſine conditione, rectè legatur: non tamen vtile eſt legatum, niſi fuerit ſeruus à domino alienatus, vel manumiſſus, priùs quàm eius iuſſu adeat hereditatem. *Text.hic.* Ratio verò differentiæ quare, ſeruo herede inſtituto, poſſit domino eius, etiam ſine conditione, legari, vt hic in textu. Sed ex diuer- 1
ſo, domino herede inſtituto, non poſſit eius ſeruo purè legari, vt in præcedenti §. ea eſt: quia ſeruus domino, etiam ignoranti, & inuito, ſtatim ac teſtator mortuus eſt, acquirit legatum §.*Item nobis Inſt.per quas perſon. nob.adquir.* Ideoque vbi dominus fit heres, & ſeruo relinquitur legatum, dominus, non ſolùm eſſet heres, ſed etiam legatarius, quod eſſe non poteſt, *l.& quidem* 18.*l.legatum* 119. §. *heredi ff. de legatis* 1. hereditas autem per ſeruum non acquiritur domino, niſi poſtquam ſeruus iuſſu domini illam adierit. *d.* §. *Item nobis, Inſt. per quas perſon.* 2
nob.adquir. Et conſequenter vbi ſeruus eſt heres, & dominus legatarius, etiam ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator, non tamen legatum ei cedit, ac debetur, qui heres ſit: cum poſſit ſeruus, ſi alienetur antequàm iuſſu domini adeat, alium heredem efficere, vel hereditatem ſibi acquirere, ſi manumittatur. *Text.hic.*

b *Euaneſcit legatum.* Quia res in eum ſtatum deducitur, vt idem ſit heres, & legatarius, quod ius non patitur, vt ſupra dictum eſt. 3

Ad §. Ante heredis.

Ante heredis inſtitutionem inutiliter (a) *anteà legabatur, ſcilicet quia* (b) *teſtamenta vim ex inſtitutione heredum accipiunt, & ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius teſtamenti heredis inſtitutio. Pari ratione nec libertas ante heredis inſtitutionem dari poterat. Sed quia inciuile eſſe putauimus ordinem quidem ſcripturæ ſequi, quod & ipſi antiquitati vituperandum fuerat viſum, ſperni autem teſtatoris voluntatem: per noſtram* (c) *Conſtitutionem & hoc* 4
vitium emendauimus, vt liceat & ante heredis inſtitutionem, & inter (d) *medias heredum inſtitutiones, legatum relinquere, & multò magis libertatem, cuius vſus fauorabilior eſt.*

a I*Nutiliter anteà legabatur.* Vtiliter tamen ante heredis inſtitutionem etiam olim fideicommittebatur, *Vlpianus in frag. tit,* 25, §.*Fideicommiſſum,*

b *Quia*

b *Quia teſtamenta vim &c. l. quod per manus* 10. *ff. de Iur. codicil.*

c *Per noſtram Conſtitutionem*. Hanc Conſtitutionem non habemus ſecundum quoſdam. Alij dicunt, quod Conſtitutio, de qua Iuſtinianus hic loquitur, ſit *l. ambiguitates* 24. *C. de teſtamentis*.

d *Et inter medias &c.* Poterat tamen etiam olim inter medias heredum inſtitutiones legari, *Paulus Recept. Sentent. lib. 3. tit. de legatis. §. Ante heredis.* 1

Ad §. Poſt mortem.

Poſt mortem (a) *quoque heredis, aut* (b) *legatarij, ſimili modo inutiliter legabatur: veluti ſi quis ita dicat, Cùm heres meus mortuus erit, do lego. Item, Pridie,* (c) *quàm heres aut legatarius morietur. Sed ſimili modo* (d) *& hoc correximus, firmitatem huiuſmodi legatis ad fideicommiſſorum* (e) *ſimilitudinem præſtantes: ne vel hoc caſu deterior cauſa legatorum, quàm fideicommiſſorum inueniatur.* 2

a Poſt *mortem quoque heredis*. Olim poſt mortem heredis inutiliter legabatur: veluti ſi quis ita dicat, Cùm heres meus mortuus erit, do lego. *tex. hic*. Poſt mortem autem heredis legari non poterat, ne ab heredis herede legari videretur: quod Iuris Ciuilis ratio non patiebatur. *Vlpianus in frag. tit. de legatis. §. Poſt mortem*. Antiqua enim Iuris regula vetabat actionem, quæ aduerſus nos non cæpiſſet, aduerſus heredes noſtros tranſire. *Theoph. hic, l. vlt. C. Theodoſ. de diuerſ. reſcript.* 3 In mortis autem heredis tempus legari poterat: velut Cùm heres moriatur. *Vlpianus vbi ſupra*. Is enim, qui moritur, nondum eſt mortuus, ſed adhuc viuit. *l. qui duos* 18. §. *Hæc conditio ff. de manumiſſ. teſtam.*

b *Aut legatarij*. Olim poſt mortem legatarij inutiliter legabatur: veluti ſi quis ita dicat, Primo cùm mortuus fuerit, centum ſolidos lego. *tex. & Theoph. hic*. Poſt mortem autem legatarij legari non poterat, ne eius heredi legari videretur. Nàm regula iuris veteris vetabat actionem, quæ non cæpiſſet à no- 4 bis, ab heredibus noſtris incipere, Idem *Theoph. dicta l. vlt. C. Theodoſ. de diuerſ. reſcript.* In tempus autem mortis legatarij legari poterat, veluti Lucio Titio cùm morietur, do lego. *Paulus lib. 3. Recept. Sent. tit. de legatis. §. In mortis*. Is enim qui moritur, nondum eſt mortuus, ſed adhuc viuit. *vt ſupra dixi.*

c *Item, Pridie quàm heres &c.* Olim pridie quàm heres aut le-

gatarius,

gatarius morietur, inutiliter legabatur: veluti ſi quis ita dicat, Pridie quàm heres meus morietur, Titio mille do lego: vel ita, Pridie quàm Titius morietur, ei mille do lego. Incertus enim dies eſt qui pridie mortis ſit. Nàm poſt mortem, ad præteritum recurrentes dicimus, diem heſternum pridie mortis fuiſſe: & quoniam id non niſi ex morte cognoſcitur, ideò quando legatur pride quàm heres, aut legatarius morietur, perinde eſt, quaſi poſt mortem heredis, aut legatarij legatum fuiſſet. 1
Theoph. hic.

d *Simili modo & hoc correximus &c.* Poſt mortem heredis, aut legatarij, item pridie quàm heres, aut legatarius morietur, hodie rectè legatur. Iuſtinianus enim firmitatem huiuſmodi legatis ad fideicommiſſorum ſimilitudinem præſtitit: ne vel hoc caſu deterior cauſa legatorum, quàm fideicommiſſorum inueniatur. *text. hic l. ſcrupoloſam* 11. *C. de contrahen. & comit. ſtipul.* ac tandem ſupradictam Iuris antiqui Regulam, quæ vetabat incipere actionem ab herede, vel contra heredem, quæ 2
non cæpiſſet à defuncto, vel contra defunctum, omnino ſuſtulit. *l. vnica C. vt act. & ab hered. & contra hered. incip.*

e *Ad fideicommiſſorum ſimilitudinem.* Fideicommiſſa autem relinqui licuiſſe ab heredis, vel legatarij herede, patet ex *l. ſi fuerit* 5. *ff. de legatis* 3.

Ad §. Pœnæ quoque.

Pœnæ (a) *quoque nomine inutiliter* (b) *antea legabatur, & adimebatur, vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur, quod* 3
coercendi heredis cauſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat: veluti ſi quis ita ſcripſerit, Heres meus ſi filiam ſuam in matrimonium Titio collocauerit, vel ex diuerſo, Si non collocauerit, dato decem aureos Seio: aut ſi ita ſcripſerit, Heres meus ſi ſeruum Stichum alienauerit, vel ex diuerſo, ſi non alienauerit, Titio decem aureos dato. Et in tantum hæc regula obſeruatur, vt quampluribus principalibus Conſtitutionibus ſignificetur, nec Principem quidem agnoſcere, quod ei pœnæ nomine legatum ſit. Nec ex mili- 4
tis quidem teſtamento talia legata valebant, quamuis aliæ militum voluntates, in ordinandis teſtamentis valdè obſeruabantur. Quin etiam nec libertatem pœnæ nomine dari poſſe placebat. Eo amplius nec heredem pœnæ nomine adijci poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat, Titius heres eſto, Si Titius filiam ſuam Seio in matrimonium collocauerit, Seius quoque heres eſto. Nihil enim inter-

erat

rerat, qua ratione Titius coerceretur, vtrùm legati datione, an coheredis adiectione. Sed huiuſmodi (c) *ſcrupuloſitas nobis non placuit: & generaliter ea, quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alios translata, nihil diſtare à cæteris legatis conſtituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in trasferendo, exceptis videlicet ijs,* (d) *quæ impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut aliàs probroſa. Huiſmodi enim teſtamentorem diſpoſitiones valere, ſecta noſtrorum temporum non patitur.* 1

a POENÆ *quoque nomine &c. Vlpianus in Frag. tit. de legatis §. Pœnæ cauſa.*

b *Inutiliter anteà legabatur.* Tùm quia in heredis arbitrio poſitum eſt, vt legatum debeat, aut non debeat, quòd à lege improbatur, tum etiam quia legata amore legatarij, & ex beneuolentia dari oportet, non odio heredis. *Theoph. hic.* Et ne quidem fideicommiſſa dari poterant pœnæ cauſa. *Vlpianus in Frag. tit. de fideicommiſſis. §. Pœna cauſa,* 2

c *Sed huiuſmodi ſcrupuloſitas &c.* Iuſtinianus ſua Conſtitutione, pœnæ nomine legari, adimi, transferrique poſſe permiſit: dummodo non imponatur impoſſibilia, vel legibus interdicta, aut aliàs probroſa. *tex. hic l. vnica C. de his quæ pœnæ nomine.* Non enim videtur iniquum, ſi is, qui à teſtatore honoratus eſt, eatenus ac pro modo patrimonij grauari quoque valeat. *l. ab eo* 9. *C. de fideicommiſſis.*

d *Exceptis videlicet ijs, quæ impoſſibilia ſunt.* Cum heredi impoſſibilitas imponitur, non valet legatum. *tex. hic.* Si legatario 3 impoſſibilitas imponitur, nihilominus valet legatum. *§. Impoſſibilis. Inſt. de hered. inſtit. Ex gl. & Cuiac. hic.*

De Ademptione (a) & tranſlatione legatorum.

TITVLVS XXI.

Ademptio legatorum, ſiue eodem teſtamento adimantur legata, ſiue (b) 4 *codicillis, firma eſt, ſiue contrarijs verbis fiat ademptio: veluti, ſi quod ita quis legauerit, do lego, ita adimatur, non do, non lego: ſiue non contrarijs, ideſt, alijs* (c) *quibuſcunque verbis.*

a DE *ademptione &c.* Poſt legatorum dationem, de ademptione & translatione eorumdem videamus. Ambulatoria enim

enim eſt voluntas defuncti vſque ad vitæ ſupremum exitum. *l. Quòd ſi iterum 4. ff. de adimen. vel transfer. leg.*

b *Siue codicillis*. Teſtamento confirmatis: Non aliter Iure antiquo. *Vlpianus in Frag. tit. de legatis. §. Legatum quod datum eſt.*

c *Alijs quibuſcumque verbis*. Imò, non ſolùm verbis, ſed etiam tacitè adimitur legatum: veluti ſi capitales, vel grauiſſimæ inimicitiæ inter teſtatorem & legatarium ſuperuenerint. *l. Si quis ita 3. §. Non ſolùm autem ff. de adimen. vel transfer. legat.* Quòd 1 ſi iterum in amicitiam redierint, legatum redintegratur. *l. quòd ſi iterum 4. ff. eodem*.

Ad §. Transferri.

Transferri (a) *quoque legatum ab alio ad alium poteſt: veluti ſi quis ita dixerit, Hominem* (b) *Stichum, quem Titio legaui, Seio do lego: ſiue in eodem teſtamento, ſiue in codicillis hoc fecerit. quo caſu ſimul & Titio* (c) *adimi videtur, & Seio dari*. (d) 2

a Transferri *quoque &c.* Legatum ab alio ad alium poteſt transferri, ſiue in eodem teſtamento, ſiue in codicillis. *Text. hic.* Et cùm transfertur legatum ſub conditione datum, ſub eadem conditione transferri videtur, ſi non conditio priori perſonæ cohæreat, *l. legatum 24. ff. de adimen. vel transfer. leg.*

b *Hominem Stichum &c.* Non ſolùm fit translatio legati mutata perſona legatarij, vt in hoc exemplo, ſed etiam mutata perſo- 3 na onerata legati præſtatione: veluti ſi id, quod à Titio herede legatum eſt Gaio, eidem legetur à Sempronio coherede. Item mutata re legata: veluti ſi pro fundo legato, legentur decem aurei. Item mutato modo legandi: veluti ſi quod purè datùm eſt, detur ſub conditione *l. translatio 6. ff. de adimen. vel transfer. leg.*

c *Simul & Titio adimi videtur*. Translatio tacitam in ſe habet ademptionem. Nàm legatum, quod à Titio ad Seium transfero, tacitè Titio adimo. *Theoph. hic. l. Sicut adimi 5. ff. de adi-* 4 *men. vel transfer. leg.*

d *Et Seio dari*. Quod ſi Seius non ſit capax: licet ei non debeatur legatum: nec Titio tamen debebitur, cui fuit ademptum. *l. & ſi 20. ff. de adimen. vel transfer. leg.*

De Lege Falcidia.

TITVLVS XXII.

Supereſt, (a) vt de lege Falcidia diſpiciamus, qua modus nouiſſimè legatis impoſitus eſt. Cùm enim olim lege duodecim tabularum libera erat legandi poteſtas, vt liceret vel totum patrimonium legatis ero- 1
gare (quippe cùm ea lege ita cautum eſſet. Vti legaſſit (b) ſuæ rei, ita ius eſto) viſum eſt hanc legandi licentiam coartare: idque ipſorum teſtatorum (c) gratia prouiſum eſt, ob id, quòd plerumque inteſtati moriebantur, recuſantibus ſcriptis heredibus pro nullo aut minimo lucro hereditates adire. Et cùm ſuper hoc tam lex (d) Furia, quàm lex (e) Voconia latæ ſunt, quarum neutra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur, nouiſſimè lata eſt (f) lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare liceat, quàm dodrantem totorum bonorum; ideſt, vt ſiue vnus heres inſtitutus eſſet, ſiue plures, apud eum, eoſue, 2
pars quarta (g) remaneret.

a *SVpereſt, vt de lege Falcidia &c.* Legata relinqui, adimi, transferri, minui dicuntur. De legatis relinquendis, adimendis, vel transferendis iàm ſuprà dictum eſt. Supereſt igitur, vt de lege Falcidia, per quam legata minuuntur, diſpiciamus.

b *Vti legaſſit ſuæ rei &c.* Integra lex eſt. Paterfamilias vti legaſſit ſuper pecunia, tutelaue ſua, ita ius eſto. Ex *Vlpiano in Frag. tit.* 11. *§.Teſtamento, iuncta l.ſæpè* 53. *ff. de verb. ſig. & Cornificio ad* 3
*Herennium lib.*1.

c *Idque ipſorum teſtatorum gratia.* Legem Falcidiam heredum cauſa latam eſſe *Paulus ſcribit in l. poteſt* 71. *ff. ad leg. Falcid.* Contra Iuſtinianus hoc loco fauore teſtatorum eam prodijſſe tradit: atque hinc altercatio ingens inter Doctores excitata. *Galuanus de Vſufructu cap.*20. *ſub num* 9. *circa medium,* principaliter Falcidiam propter publicum bonum, ſecundario propter priuatum commodum teſtatoris, ac heredis latam eſſe putat, atque ibidem vtrumque comprobat. 4

d *Tam lex Furia.* Legem Furiam tulit *C. Furius Trib. pl.* Lege autem Furia cauebatur, ne vltra mille aſſes cuiquam legarentur, mortiſue cauſa donarentur. Quod ſi quis maiorem ſummam ſibi relictam accepiſſet, quadruplum eius, quo pluſquàm licebat, acceperat, reddebat. Hæc lex non ſatisfecit, quoniam adhuc legatarij vniuerſam hereditatem abſumere poterant.

 Theoph.

Theoph. hic Vlpian. in Frag. tit. 1. §. *Quæ prohibet.*

c *Quàm lex Voconia.* Legem Voconiam tulit *Q. Voconius Trib. pl.* Lege autem Voconia cautum erat, ne legatarius plus haberet quàm heres. Sed tamen & hæc ipſa facilè conuellebatur, multis perſonis legando. *Ex Theoph.*

f *Lata eſt lex Falcidia.* Legem Falcidiam *C. Falcidius Trib. pl.* temporibus Auguſti rogauit. Et verba ipſius legis referuntur *in l.* 1. *ff. ad legem Falcidiam.* 1

g *Pars quarta remaneret.* Neque potuit olim teſtator heredem priuare commodo falcidiæ *l. quod bonis* 15. §. 1. *& l. Seius* 27. *ff. ad l. falc.* Sed iure nouiſſimo, ſi teſtator expreſſim deſignauerit non velle heredem retinere falcidiam: neceſſarium eſt teſtatoris valere ſententiam. *Nouella* 1. *cap.* 2. §. *Hæc autem.* Eodem Iure nouiſſimo, ſi heres non fecerit inuentarium, non retinebit Falcidiam: ſed ſolida legata præſtabit, etſi fines hereditarios excedant *dicta Nouella* 1. *cap.* 2. §. *ſi verò non fecerit.*
Sunt & alij caſus, in quibus legi Falcidiæ locus non eſt, quos 2
videte apud Mynſingerium hic *ſub num.* 17.

Ad §. Et cùm quæſitum.

Et cùm quæſitum (a) *eſſet, duobus heredibus inſtitutis, veluti Titio, & Seio, ſi Titij pars aut tota exhauſta ſit legatis, quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modum onerata: à Seio verò aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partem eius duntaxat, in partem dimidiam minuant: an quia is quartam partem totius hereditatis, aut amplius* 3
habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceret: placuit, vt quartam partem ſuæ partis ſaluam habeat, poſſe retinere. Etenim in ſingulis (b) *heredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.*

a ET *cùm quæſitum &c.* Teſtator quadrigentos ſolidos in bonis habens, Titium & Seium ex æquis partibus heredes inſtituit. Legauit autem nominatim à Titio ſolidos ducentos, aut centum octoginta: A Seio aut verò nihil ſpecialiter legauit, aut centum ſolidos dumtaxat. Mortuo teſtatore legatarij cum Ti- 4
tio agebant integra petentes legata. Quæſtionis eſt, an quia Seius quartam partem totius hereditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt retinere liceret: Et placuit, Titium ex legatis, ab eo relictis, tantum retinere poſſe, vt quartam partem ſuæ partis ſaluam habeat: Etenim in ſingulis hetedibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

b *Etenim*

b *Etenim in ſingulis heredibus &c.. l. In ſingulis 76. ff. ad leg. Falcid.* In ſingulis autem heredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt, ſi à ſingulis nominatim data ſint legata : alioquin ſi ſimpliciter & ab omnibus legata ſint relicta, non eſt ſeparata ſingulorum ratio. *Mynſ. hic.*

Ad §. Quantitas autem.

Quantitas (a) *autem patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur mortis tempore* (b) *ſpectatur. Itaque ſi, verbi gratia, is, qui centum aureorum patrimonium in bonis habebat, centum aureos legauerit: nihil legatarijs prodeſt, ſi ante aditam hereditatem per ſeruos hereditarios, aut ex partu ancillarum hæreditariarum, aut ex fœtu* (c) *pecorum tantùm acceſſerit hereditati, vt centum aureis legatorum nomine erogatis, heres quartam partem hereditatis habiturus ſit, ſed neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diuerſo, ſi ſeptuagintaquinque legauerit, & ante aditam hereditatem in tantum excreuerint bona, incendijs fortè, aut naufragijs, aut morte ſeruorum, vt non amplius, quàm ſeptuagintaquinque aureorum ſubſtantia, vel etiam minus relinquatur, ſolida legata debentur. Nec ea res damnoſa eſt heredi, cui liberum eſt* (d) *non adire hereditatem, quæ res efficit, vt ſit neceſſe legatarijs, ne deſtituto teſtamento,* (e) *nihil conſequantur, cum herede in portione* (f) *paciſci.* 1 2

a QVantitas autem patrimonij &c. l. In quantitate 73. ff. ad legem Falcidiam.* 3

b *Mortis tempore ſpectatur.* Quia legatorum dies cedit à mortis tempore. *l. vnica, §. cum igitur, & §. in nouiſſimo C. de cad. tol.*

c *Aut ex fœtu pecorum.* Vel ex alijs fructibus *l. In ratione 30. ff. ad leg. Falcid.*

d *Cui liberum eſt non adire hereditatem.* Heres ſcriptus adire legatorum ſeruandorum cauſa cogi non poteſt. *Tex. hic d. l. In quantitate 73. ff. ad legem Falcidiam.* Neque poteſt cogi adire fideicommiſſorum particularium ſeruandorum cauſa *l. nam quod 14. §. vlt. ff. ad ad Senat. Conſult. Trebel.* Cogitur tamen adire fideicommiſſi vniuerſalis ſeruandi cauſa *l. Si quis omiſſa 17. ff. Si quis omiſs. cauſ. teſt. §. Sed quia ſtipulationes. Inſt. de fideicom. hered.* Nam hereditatis onera in fideicommiſſarium vniuerſalem transferuntur, *l. 1. ff. ad Senat. Conſult. Trebel. & d. §. Sed quia ſtipulationes.* In legatarium, vel fideicommiſſarium particularem non transferuntur. 4

Digitized by Google

e *Ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur*. Nemine enim hereditatem adeunte: nihil valet ex his, quæ teſtamento ſcripta ſunt. *l. ſi nemo 9. ff. de teſtam. tut.*

f *In portione paciſci. In dicta l. In quantitate 73. ff. ad leg. Falcid. legitur*. In portionem legatorum paciſci.

Ad §. Cùm autem ratio,

1 *Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur* (a) *æs alienum, item funeris* (b) *impenſa, & pretia ſeruornm* (c) *manumiſſorum: deinde in reliquo ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars apud heredes remaneat, tres verò partes inter legatarios diſtribuantur, pro rata ſcilicet portione eius, quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque* (d) *ſi fingamus quadringentos aureos legatos eſſe, & patrimonij quantitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum eſſe, quarta* (e) *pars legatarijs ſingulis debet detrahi. Quòd ſi trecentos quinquaginta legatos fingamus, octaua* (f) *debet detrahi. Quòd ſi* 2
quingentos legauerit, initio quinta, deinde quarta detrahi debet. Ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt, deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

a *ANtè deducitur æs*. In imponenda ratione legis Falcidiæ, omne æs alienum deducitur, etiam quod ipſi heredi mortis tempore debitum fuerit, quamuis aditione hereditatis confuſæ ſint actiones. *l. In imponenda 6. C. ad leg. Falcid.*

b *Item funeris impenſa*. Impenſa funeris ſemper ex hereditate 3
deducitur: quæ etiam omne creditum ſolet præcedere, cùm bona ſoluendo non ſunt. *l. Impenſa 45. ff. de religioſ. & ſumpt. funer.* De impenſa monumenti nomine facta quæritur, an deduci debeat? Et Sabinus ita deducendam putat, ſi neceſſarium fuerit monumentum extruere *l. 1. §. vlt. ff. ad legem Falcidiam.*

c *Et pretia ſeruorum manumiſſorum*. Æris alieni loco deducuntur pretia eorum, quibus libertas data eſt. *l. Æris alieni 39. ff. ad leg. Falcid.*

d *Itaque ſi fingamus &c. l. In quantitate 73. §. vlt. ff. ad leg. Falcid.* 4

e *Quarta pars &c.* Verbi gratia, ei cui centum erunt legata, vigintiquinque detrahentur: cui octoginta, viginti.

f *Octaua debet detrahi*. Legatarijs ſingulis. Verbi gratia, ei, cui centum erunt legata, duodecim cum dimidio detrahentur: cui octoginta, decem.

g *Quod ſi quingentos legauerit &c.* Si teſtator, cum quadrigentos aureos

Digitized by Google

aureos in bonis haberet, quingentos legauerit, veluti Primo, Secundo, Tertio, Quarto, Quinto centenos: Initio quinta pars legatarijs ſingulis detrahi debet, vt ſic ſingulis relinquantur octoginta aurei, deinde nomine legis Falcidiæ retinebit heres à ſingulis legatarijs viginti aureos. *Ex Theoph. hìc.*

De fideicommiſſarijs hereditatibus.

TITVLVS XXIII.

Nunc (a) *tranſeamus ad fideitommiſſa. Et prius eſt, vt de hereditatibus fideicommiſſarijs videamus.*

a NVnc *tranſeamus &c.* Dictum eſt de legatis, nunc ad ſingularia fideicommiſſa tranſeamus, vt propoſuimus *in* §. *Sed non vſque, de legatis.* Sed prius eſt, vt de fideicommiſſis 2
vniuerſalibus videamus. Oportet enim prius differere de vniuerſalibus, & ita venire ad ſingularia. *Ex tex. & Theoph. hìc.* Fideicommiſſum eſt, quod precatiuè relinquitur. *Vlpian. in Frag. tit. de legat. in princ. & tit. de fideicom. in princ.* Quod ſcilicet his, aut ſimilibus verbis fit; peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo. §. *vlt. Inſt. de ſingul. reb. per fideicom. relict.* Et fideicommiſſorum alia ſunt vniuerſalia, hoc eſt, ad hereditatem ſpectantia, de quibus in hoc titulo, alia ſingularia, quæ ſcilicet ſingularum rerum fiunt, de quibus in titulo proximo. Here- 3
ditas igitur fideicommiſſaria, de qua hìc agitur, dicitur illa, quæ precatiuo modo relinquitur: veluti, Rogo te heres, vt hereditatem meam Gaio Seio reſtituas. §. *In primis igitur, hoc eodem tit.*

Ad §. Sciendum itaque.

Sciendum itaque eſt, omnia fideicommiſſa primis temporibus infirmà fuiſſe: quia nemo inuitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat. 4
Quibus enim non poterant (a) *hereditatem, vel legata relinquere, ſi relinquebant, fideicommittebant eorum, qui capere eſt teſtamento poterant. Et ideò fideicommiſſa appellata ſunt, quia nullo* (b) *vinculo iuris, ſed tantùm pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. Poſtea diuus* (c) *Auguſtus ſemel iterùmque gratia perſonarum motus, vel quia per ipſius* (d) *ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem quo-*

quorumdam perſidiam, iuſſit conſulibus (c) *auctoritatem ſuam interponere. Quod quia iuſtum videbatur, & populare* (f) *erat, paulatim conuerſum eſt* (g) *in aſſiduam iuriſdictionem: tantuſque eorum fauor factus eſt, vt paulatim etiam prætor proprius* (h) *crearetur, qui de fideicommiſſis ius diceret, quem fideicommiſſarium* (i) *appellabant.*

a Q*Vibus enim non poterant hereditatem &c.* Sæpe numero eue- 1
niebat, vt ciuis Romanus moreretur, habens cognatos
peregrinos, quibus neque hereditas, neque legata re-
linqui poterant, propterea quod diuerſæ ciuitatis eſſent. Vo-
cabat hic ergo ciuem aliquem Romanum, qui heres ipſi ex
teſtamento eſſe poſſet, quod eum ſibi beneuolum, & fidum
futurum ſperaret: eumque heredem ſcribebat, ac rogabat
extra teſtamentum, vt vel hereditatem totam, vel partem eius,
vel certas res illi peregrino reſtitueret. *Theoph. hic.* Non ta-
men incapacibus tantùm, ſed etiam capacibus fideicommiſſa 2
relinquebantur: Primùm enim cauſa incapacium introducta
fuerunt, poſteà paulatim cæperunt relinqui etiam capacibus:
Sed tamen omnia erant infirma, vtpotè, quæ nullo iuris vin-
culo continerentur. *Borch. hic ſub numer.* 4. Hodie fideicom-
miſſa, quæ capacibus relinquuntur, rata ſunt. Sed incapa-
cibus, neque palàm, neque tacitè, in fraudem legis fidei-
commiſſa relinqui poſſunt, quoniam fideicommiſſa ſunt iuris
exraordinarij, & vt tandem Iuſtiniano placuit, iuris ordinarij.
Cuiac. hic. 3

b *Nullo vinculo iuris.* Quo heres inuitus cogeretur præſtare id, de quo rogatus erat.

c *Poſtea Diuus Auguſtus.* Diuus Auguſtus primus omnium ad neceſſitatem iuris traxit fideicommiſſa. §. *Et quia prima, hoc eod. tit. & princ. tit. de Codicil.*

d *Per ipſius ſalutem.* Hoc modo: Vt Auguſtum ſaluum atque incolumen cupis, ita promittis. *Ex H.*

e *Iuſſit Conſulibus auctoritatem ſuam interponere.* Et eum, qui ro-
gatus eſſet, cogere ad reſtitutionem. 4

f *Et populare erat.* Et omni populo gratum erat.

g *Paulatim conuerſum eſt in aſſiduam iuriſdictionem.* Aſſiduè enim de fideicommiſſis ius dicebatur, & hi, qui rogati erant, cogebantur ad reſtitutionem.

h *Prætor proprius crearetur.* Diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommiſſo ius dicerent: ex quibus vnum Diuus Titus

Titus detraxit *l.* 2. §. *Poſt deinde ff. de orig. iur.* Prætor tamen Romæ de fideicommiſſis vſque ad certam ſummam tantùm cognoſcebat, de maiore Conſules ius dicebant, quemadmodum intelligitur *ex Quintil. Inſtit. Orat. lib. 3. cap. 6.* Non debes, inquit, apud Prætorem petere fideicommiſſum, ſed apud Conſules: maior enim prætoria cognitione ſumma eſt. In Prouincijs verò cognitio erat Præſidum prouinciarum. *Vlpian.*
in fragmen. tit. 25. §. Fideicommiſſa. 1

i *Quem fideicommiſſarium appellabant.* Idem Vlpianus vbi ſupra.

Ad §. In primis igitùr.

In primis igitùr ſciendum eſt, opus eſſe, (a) *vt aliquis recto iure* (b) *teſtamento heres inſtituatur, eiuſque fideicommittatur, vt eam hereditatem alij reſtituat. alioquin inutile eſt* (c) *teſtamentum, in quo nemo heres inſtituitur. Cùm igitur aliquis ſcripſerit, Lucius Titius*
heres eſto: poterit adijcere, Rogo te Luci Titi, vt cum primum po- 2
teris hereditatem meam adire, eam Gaio Seio reddas reſtituas. Poteſt autem quiſque & de parte reſtituenda heredem rogare: & liberum eſt, vel purè, vel ſub conditione relinquere fideicommiſſum, vel ex die (d) *certo.*

a **O**Pus eſſe &c. Quando quis vult teſtamento relinquere fideicommiſſariam hereditatem.

b *Recto iure.* Directis verbis. Titius heres eſto, Titius heres
ſit, Titium heredem eſſe iubeo. *Vlpian. In frag. tit. 21.* 3

c *Alioquin inutile eſt teſtamentum, in quo nemo &c.* Teſtamenta vim ex inſtitutione heredum accipiunt, & ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius teſtamenti heredis inſtitutio. §. *Ante heredis, Inſtit. de Legatis.*

d *Vel ex die certo.* Veluti, Poſt quinquennium, quàm moriar.

Ad §. Reſtituta.

4

Reſtituta autem hereditate, is qui reſtituit, nihilominus heres (a) *permanet: is verò, qui recipit hereditatem, aliquando heredis,* (b) *aliquando legatarij loco habetur.*

a **N***ihilominus heres permanet.* Regula namque iuris eſt: Qui ſemel heres extitit, non poteſt heres eſſe deſinere. *l. Et*

ſi

ſi ſinc 8. §.*Sed quod Papinianus ff.de minor.* 25. *an.l. Ei , qui ſol*[illegible]*enda* 88.*ff.de hered.inſtit.* Vnde ſequitur, quod qui hereditatem reſtituit, nihilominus & conueniri, & agere iure hereditario poſſit: ſed exceptione veliuuatur, vel remouetur. *l.*1.§.*Quamquam autem ff.Ad Senat. Conſ.Trebel.*

b *Aliqudndo heredis, aliquando legatarij &c.* Si ex Trebelliano fiat reſtitutio, fideicommiſſarius eſt loco heredis: ſi verò ex Pegaſiano, loco legatarij. *Vlpianus in frag.tit.*25.§.*Is qui rogatus.* 1
Hodie tamen fideicommiſſarius ſemper loco heredis habetur cum virtus Pegaſiani ſit attributa Trebelliano, vt videbimus ad §.*Sed quia ſtipulationes hoc eod.tit.Ex Mynſ.hic ſub n.*3.

Ad §. Et Neronis.

Et Neronis quidem temporibus Trebellio maximo & Annæo Seneca conſulibus Senatus Conſultum (a) *factum eſt: quo cautum eſt, vt ſi hereditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta ſit, omnes* (b) *actiones,* 2
quæ Iure Ciuili (c) *heredi & in heredem competerent ei, & in eum darentur* (d) *cui ex fideicommiſſo reſtituta eſſet hereditas. Poſt quod Senatus Conſultum prætor vtiles actiones ei & in eum, qui recipit hereditatem, quaſi heredi* (e) *& in heredem dare cœpit.*

a *SEnatus Conſultum factum eſt.* Cuius verba extant apud Vlpianum *in l.*1.*in princ. ff.ad Senat.Conſ.Trebel.*

b *Omnes actiones.* Omnes in ſolidum, lege Falcidia nondum porrecta ad fidecommiſſa. *Cuiac. hic.* 3

c *Quæ iure ciuili.* Quamuis Senatus de ijs actionibus transferendis loquatur, quæ iure ciuili heredi, & in heredem competunt, tamen etiam honorariæ actiones tranſeunt: imò etiam cauſa naturalium obligationum tranſit. *l. Quamuis* 40. *ff. ad Senat.Conſ.Trebel.*

d *Ei & in eum darentur, cui ex fideicommiſſo &c.* Cùm eſſet æquiſſimum in omnibus fideicommiſſarijs hereditatibus, ſi qua de his bonis iudicia penderent, ex iiſdem bonis eos potius iudicia ſubire, in quos ius fructuſquæ transfertur, quam cuiquam 4
periculoſam eſſe fidem ſuam. *l.* 1.*in princ.ff.ad Senat.Conſ.Trebel.* Sublata eſt igitur hoc Senatus Conſulto dubitatio eorum, qui adire hereditatem recuſarent, ſeu metu litium, ſeu prætextu metus. *d.l.*1. §.1.

e *Quaſi hæredi & in heredem.* Potuit Senatus fideicommiſſarium heredem facere. §.*Quos autem, Inſtit.de bonoru n poſſeſſ.* At quia here-

heredem eum non fecit, & de transferendis tantùm actionibus cauit, ideo heredi & in heredem directæ, fideicommiſſario & in fideicommiſſarium vtiles dantur, tanquam in heredem §. *Ergo, hoc eodem tit.* Heredem autem non fecit Senatus fideicommiſſarium propterea, quia iam alter iure ciuili factus locum obtinebat. *Ex Cuiac. & H. hic.*

Ad §. Sed quia heredes. 1

Sed quia heredes ſcripti, cùm aut totam hereditatem, aut penè totam
plerumque reſtituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum, vel
minimum lucrum recuſabant, atque ob id extinguebantur (a) *fidei-*
commiſſa: poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus, Pegaſo & Puſione
Conſulibus, Senatus cenſuit, vt ei, qui rogatus eſſet hereditatem
reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque lege
Falcidia ex legatis retinere conceditur. Ex ſingulis (b) *quoque re-*
bus, quæ per fideicommiſſum relinquuntur, eadem retentio permiſſa 2
eſt. Poſt quod Senatus Conſultum ipſe heres onera (c) *hereditaria ſu-*
ſtinebat: Ille autem, qui ex fideicommiſſo recipiebat partem here-
ditatis, legatarij)d) *partiarij loco erat, ideſt, eius legatarij, cui*
pars bonorum (e) *legabatur, quæ ſpecies legati, partitio vocaba-*
tur, quia cum herede legatarius partiebatur hereditatem.
Vnde quæ ſolebant (f) *ſtipulationes inter heredem, & partia-*
rium legatarium interponi, eædem interponebantur (g) *inter eum,*
qui ex fideicommiſſo recepit hereditatem, & heredem, ideſt, vt
& lucrum & damnum hereditarium pro rata parte inter eos com- 3
mune eſſet:

a A*Tque ab id extinguebantur fideicommiſſa*. Nihil enim valet ex ijs, quæ teſtamento ſcripta ſunt, ſi nemo hereditatem adierit. *l. Eam quam 14. C. de fideicom. l. Si nemo 9. ff. de teſtam tut.*

b *Ex ſingulis quoque rebus &c.* Neque vero tantùm in immenſis
fideicommiſſis vniuerſalibus, ſed etiam in ijs per quæ ſingu-
læ res relinquuntur, hæc retentio quartæ permiſſa eſt. Quod
enim in immenſis legatis eſt lex falcidia, id in immenſis fidei- 4
commiſſis eſt Senatus Conſultum Pegaſianum. *Theoph. hic.*

c *Ipſe heres onera hereditaria ſuſtinebat.* Commoda etiam hereditaria ad ipſum heredem pertinebant. Ei enim & in eum actiones hereditariæ dabantur, Sed inter ipſum & fideicommiſſarium interponebatur ſtipulationes de lucro & damno communicando, vt ſequitur hic in textu:

d *Legatarij partiarij loco erat.Vlpianus in frag.tit.*24. Sicut ſingulæ
res legari poſſunt, ita vniuerſarum quoque ſumma legari po-
teſt: vt puta, Mæuius heres meus cum Titio hereditatem
meam partito, diuidito: quo caſu dimidia pars bonorum
legata videtur. Poteſt autem & alia pars, velut tertia, vel
quarta legari: quæ ſpecies Partio appellatur.

e *Cui pars bonorum legabatur.* Seù potiùs, cui pars hereditatis
legabatur. Nam ſi e. g. ita legatum ſit, bonorum meorum 1
partem tertiam, non eſt Partitio. *Cuiac.ad Vlpian.* loco ſupra
allegato.

f *Vnde quæ ſolebant ſtipulationes inter heredem &c.* Solebant inter
heredem & partiarium legatarium interponi ſtipulationes par-
tis & pro parte. Partis autem & pro parte ſtipulationes pro-
priè dicuntur, quæ de lucro & damno communicando ſolent
interponi inter heredem. & legatarium partiarium, ideſt,
cum quo partitus eſt heres. *Vlpianus in frag. tit* 25.§. *Ex Pe-
gaſiano.* 2

g *Eædem interponebantur inter eum &c.* Hoc eſt, promittebat he-
redi fideicommiſſarius pro rata parte ſe ei redditurum id,quod
creditoribus hereditarijs ſoluerit, & viciſſim fideicommiſſa-
rio promittebat heres pro rata parte ſe ei reſtituturum id,quod
à debitoribus hereditarijs exegerit.

Ad §. Ergo ſi quidem.

Ergo ſi quidem non plus, quam dodrantem hereditatis ſcriptus heres ro- 3
*gatus ſit reſtituere, tunc ex Trebelliano Senatus Conſulto reſtitueba-
tur hereditas, & in vtrumque actiones hereditariæ pro rata parte
dabantur: in heredem quidem iure ciuili in eum verò, qui recipie-
bat hereditatem ex Senatus Conſulto Trebelliano tanquam* (a) *in he-
redem. At ſi plus quàm dodrantem, vel etiam totam hereditatem
reſtituere rogatus eſſet, locus erat Pegaſiano Senatus Conſulto: &
heres, qui ſemel adierat hereditatem, ſi modò ſua voluntate* (b)
*adierat, ſiue retinuerat quartam partem, ſiue retinere noluerat,ipſe
vniuerſa onera hereditaria ſuſtinebat. Sed quarta quidem retenta,* 4
quaſi partis & pro parte (c) *ſtipulationes interponebatur, tanquam
inter partiarium legatarium & heredem. Si verò totam heredita-
tem reſtitueret, emptæ & venditæ* (d) *hereditatis ſtipulationes in-
terponebantur. Sed ſi recuſabat* (e) *ſcriptus heres adire hereditatem,
ob id, quod diceret eam ſibi ſuſpectam eſſe quaſi damnoſam, caue-
batur Pegaſiano Senatus Conſulto, vt deſiderante eo, cui reſtituere*
roga-

Digitized by Google

rogatus eſſet, iuſſu prætoris (f) *adiret,* (g) *& reſtitueret hereditatem: perindeque ei & in eum, qui reciperet hereditatem, actiones darentur* (h) *ac iuris eſt ex Trebelliano Senatus Conſulto. quo caſu nullis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic, qui reſtituit, ſecuritas datur, & actiones hereditariæ ei, & in eum transferuntur, qui recipit hereditatem vtroque Senatus Conſulto* (i) *in hac ſpecie concurrente.*

a *Tanquam in heredem.* Vide notata ſupra *Ad §. Et Neronis, hoc eod. tit.* In verbo quaſi heredi & in heredem. 1

b *Si modò ſua voluntate adierat.* Nam ſi à Prætore coactus adierat, onera hereditaria non ſuſtinebat: vt ſequitur hic *in tex. verſ.* Sed ſi recuſabat.

c *Quaſi partis & pro parte ſtipulationes interponebantur.* De quibus dictum eſt ad §. *Sed quia heredes, hoc eodem tit. In penult. & vlt. nota.*

d *Emptæ & venditæ hereditatis ſtipulationes interponebantur.* Ideſt, quemadmodùm emptori hereditatis promittebat heres, ſi quid ab hereditario debitore exegerit, id emptori præſtare, ità etiam idem promittebat fideicommiſſario: Et quemadmodum emptor hereditatis, ità etiam fideicommiſſarius promittebat heredi, ſi quid creditor hereditarius ab eodem herede exegerit, id ei reddere. 2

e *Sed ſi recuſabat &c.* Si heres damnoſam hereditatem dicat, cogetur à prætore adire, & reſtituere totam, ita vt ei & in eum qui recipit hereditatem, actiones dentur, perinde atque ex Trebelliano Senatus Conſulto reſtituta fuiſſet: idque vt ita fiat, Pegaſiano Senatus Conſulto cautum eſt *Vlpian. in frag. tit. 25. §. Si heres.* 3

f *Iuſſu prætoris.* Heres, qui recuſat adire, in vrbe per Prætorem, fideicommiſſario poſtulante, hereditatem adire, & reſtituere compellitur, vt hic in tex. In prouincijs per magiſtratus municipales, ex auctoritate præſidis. *Paul. Recept. ſent. lib. 4. tit. 4. §. heres.*

g *Adiret.* Ipſius periculo, cui reſtituere rogatus eſſet. *l. Quia poterat 4. ff. ad Senat. Conſ. Trebel.* 4

h *Actiones darentur.* Omnes actiones in vniuerſum.

i *Vtroque Senatus Conſulto in hac ſpecie concurrente.* Et Pegaſianum quidem, ſcriptum heredem adire cogit Trebellianum verò transfert actiones. *Theoph. hic.*

Digitized by Google

Ad §. Sed quia ſtipulationes.

Sed quia(a)*ſtipulationes ex Senatus Conſulto Pegaſiano deſcendentes,&*
ipſi antiquitati diſplicuerunt, & quibuſdã caſibus captioſas eas humo
excelſi ingenij Papinianus appellat,& nobis in legibus(b)*magis ſim-*
plicitas,quàm difficultas placet:ideò omnibus nobis ſuggeſtis tam ſimi-
litudinibus,quàm differentijs vtriuſque Senatus Conſ.placuit exploſo 1
Senatus Conſ. Pegaſiano, quod poſtea ſuperuenit,omnem auctoritatẽ
Trebelliano Senatus Conſulto præſtare, vt ex eo fideicommiſſariæ
hereditates reſtituantur: ſiue habeat heres (c) *ex voluntate teſtato-*
ris quartam, ſiue plus, ſiue minus, (d) *ſiue nihil penitus: vt tunc*
quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remanet, liceat ei
vel quartam, vel quod deeſt, ex noſtra auctoritate retinere, vel
repetere (e) *ſolutum, quaſi ex Trebelliano* (f) *Senatus Conſulto,*
pro rata portione, (g) *actionibus tam in heredem, quam in fideicom-*
miſſarium competentibus. Si verò totam hereditatem ſpontè reſtitue- 2
rit, omnes hereditariæ actiones fideicommiſſario & aduerſus eum
competant. Sed etiam id, quod præcipuum (h) *Pegaſiani Senatus*
Conſulti fuerat, vt quando recuſabat heres ſcriptus ſibi datam he-
reditatem adire, neceſſitas ei imponeretur totam hereditatem volen-
ti fideicommiſſario reſtituere, & omnes ad eum, & contra eum
tranſire actiones: & hoc tranſpoſuimus ad Senatus Conſultum Tre-
bellianum, vt ex hoc ſolo & neceſſitas (i) *heredi imponatur, ſi ipſo*
nolente adire, fideicommiſſarius deſiderat reſtitui ſibi hereditatem,
nullo, nec damno, nec commodo apud heredem remanente. 3

a *Stipulationes ex Senatus Conſulto Pegaſiano deſcendentes.* Quaſi partis & pro parte ſtipulationes. De quibus ſuprà dictum eſt ad §.*Sed quia heredes, hoc tit. in penult. & vlt. nota.*

b *Et nobis in legibus magis ſimplicitas.* Nota ſimplicitatem legibus amicam §.*Cæterum de legit. adgnat. ſucceſſ.*

c *Siue habeat heres ex voluntate Teſtatoris quartam ſiue plus.* Quo caſu reſtituebatur hereditas ex Trebelliano Senatus Conſulto. §. *ergo, hoc eodem tit.* 4

d *Siue minus, ſiue nihil penitus.* Quo caſu locus erat Pegaſiano Senatus Conſulto. *d.§. Ergo.*

e *Vel repetere ſolutum.* Error facti, quartæ ex cauſa fideicommiſſi non retentæ repetitionem non impedit, probato errore. Is autem qui ſciens ſe poſſe retinere vniuerſum reſtituit: condictionem non habet: quin etiam ſi ius ignorauerit, ceſ-

ſat

ſat repetitio. *l.Error* 9. *C. ad leg. Falcid. iuncta l.Si heres* 68. §.*ult. ff.Ad Senat.Conſ.Treb.*

f *Quaſi ex Trebelliano Senatus Conſulto.* Ideò inquit Imperator, Quaſi ex Trebelliano Senatus Conſulto, quia Senatus Conſulto Trebelliano, de retinenda quarta, nihil erat cautum, ſed Iuſtinianus effecit, quòd heres ex Trebelliano quartam retineret, qnam ex Pegaſiano retinere ſolebat. *Borch.hic ſub num.3.*

g *Pro rata portione, actionibus tàm in heredem &c.* In hoc quarta Trebelliana, à Falcidia differt. Heres enim Falcidia retenta, nullas excipit actiones, quia, cum ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur æs alienum, §.*Cùm autem, Inſtit.de l.Falcid.* 1

h *Quod præcipuum Pegaſiani Senatus Conſulti fuerat &c.* Vt ſupra eod. §.*Ergo ſiquidem,* verſ. *Sed ſi recuſabat,* cum ibi notatis.

i *Et neceſſitas heredi imponatur &c.* Non tamen heres ſcriptus poteſt cogi adire fideicommiſſorum particularium ſeruandarum cauſa, *l.Nam quod* 14.§.*ult.ff.Ad ſenat.Conſult.Trebel.* Vide notata *ſupra ad* §.*Quantitas autem, Inſtit.de leg. Falcid.* In verbo, 2
Cui liberum eſt &c.

Ad §. Nihil autem.

Nihil autem (a) *intereſt, utrum aliquis ex aſſe heres inſtitutus, aut totam hereditatem, aut pro parte reſtituere, an ex parte heres inſtitutus, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere rogatus ſit. Nam & hoc caſu eadem obſeruari præcipimus, quæ in totius hereditatis reſtitutione diximus.* 3

a NIhil autem intereſt &c. Quæ ſuperiùs dicta ſunt obſeruari hodie in reſtitutione hereditatis fideicommiſſariæ, locum habent, ſiue aliquis ex aſſe heres inſtitutus rogatus ſit, aut totam hereditatem, aut pro parte reſtituere: ſiue ex parte heres inſtitutus rogatus ſit, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere.

Ad §. Si quis una. 4

Si quis una aliqua re deducta, ſiue præcepta, quæ quartam (a) *continet, veluti fundo, vel alia re, rogatus ſit reſtituere hereditatem: ſimili modo ex Trebelliano Senatus Conſulto* (b) *reſtitutio fiet, perinde ac ſi, quarta parte retenta, rogatus eſſet reliquam hereditatem reſtituere. Sed illud intereſt,* (c) *quòd altero caſu, id eſt, cum deducta,*

ducta, ſiue præcepta aliqua re, vel pecunia, reſtituitur, hereditas, in ſolidum ex eo Senatus Conſulto actiones transferuntur: & res, quæ remanet apud heredem, ſine vllo onere hereditario apud eum remanet, quaſi ex legato ei adquiſita. Altero verò caſu, ideſt, cum quarta parte retenta rogatus eſt heres reſtituere hereditatem, & reſtituit, ſcinduntur actiones, & pro dodrante quidem transferuntur ad fideicommiſſarium: pro quadrante remanent apud heredem. Quin etiam licet vna re aliqua deducta, aut præcepta, reſtituere aliquis 1
hereditatem rogatus eſt, qua maxima pars hereditatis contineatur: æquè in ſolidum (d) *transferuntur actiones, & ſecum deliberare debet is, cui reſtituitur hereditas, an expediat ſibi reſtitui. Eadem ſcilicet interueniunt, & ſi duabus pluribuſue deductis, præceptiſue rebus, reſtituere hereditatem rogatus ſit. Sed & ſi certa ſumma deducta, preceptaue, quæ quartam, vel etiam maximam partem hereditatis continet, rogatus ſit aliquis hereditatem reſtituere, idem iuris eſt. Quæ autem* (e) *diximus de eo, qui ex aſſe heres inſtitutus eſt, eadem transferimus, & ad eum, qui ex parte heres ſcriptus eſt.* 2

a QVæ *quartam continet*. Quod ſi res, quam heres præcipere iuſſus eſt, quadrantem non efficiat, peti poterit, vel retineri ſupplementum: ſed æquum erit, heredem pro ratione iſtius ſupplementi ſubiici oneribus hereditarijs, ſaltem in ſubſidium. *Mynſing. hic ſub num. 2.*

b *Ex Trebelliano Senatus Conſulto reſtitutio fiet. l. 1. §. Si heres ff. Ad Senat. Conſ. Trebel.*

c *Sed illud intereſt &c.* Multum intereſt, vtrum pars quarta iure 3
hereditario retineatur: an verò in re, vel in pecunia. Nam ſuperiore caſu actiones diuiduntur inter heredem, & fideicommiſſarium: poſteriore verò apud fideicommiſſarium ſunt actiones, *l. Si legatus 30. §. Multum intereſt, ff. Ad Sen. Conſ. Trebell.*

d *Aequè in ſolidum transferuntur actiones*. Adhuc enim iuſſus reſtituere, loco legatarij habetur, ſicque immunis eſſe debet ab omni onere hereditario, inſtar legatarij. Æquitati tamen conſentaneum eſt, vt conſumpta fideicommiſſarij portione, quod vltra quartam heres habet, oneribus hereditarijs obnoxium 4
fiat: multo magis creditoribus, qui ſi alioqui fraudarentur, poſſent etiam totum legatum reuocare. *Mynſing. hic ſub num. 7.*

e *Quæ autem diximus &c.* Quæ dicta ſunt de eo, qui ex aſſe heres inſtitutus eſt, locum habent etiam in eo, qui ex parte heres ſcriptus eſt. *Text. hic*. Itaque ſi quis ex parte heres inſtitutus, certa aliqua re, certiſue rebus deductis, ſiue præceptis,

aut

aut certa ſumma deducta, præceptaue, reliquum alteri reſtituere rogatus ſit, facta reſtitutione, ad fideicommiſſarium actiones eius partis transferuntur in ſolidum: licet quarta, aut etiam maxima pars illius partis hereditatis in certa illa re, certiſue rebus, aut certa ſumma, contineatur. Si verò, quarta retenta, rogatus ſit reliquum ſuæ partis reſtituere, facta reſtitutione, actiones huius partis hereditatis diuiduntur inter heredem, & fideicommiſſarium pro rata portione. 1

Ad §. Præterea.

Præterea (a) *inteſtatus quoque moriturus, poteſt rogare eum, ad quem bona ſua, vel legitimo* (b) *iure, vel honorario pertinere intelligit: vt hereditatem ſuam totam, partemue eius, aut rem aliquam, veluti fundum, hominem, pecuniam, alicui reſtituat. cùm alioquin legata,* (c) *niſi ex teſtamento, non valeant.* 2

a P*Ræterea inteſtatus quoque &c.* Inteſtatus quoque moriturus, fideicommiſſum relinquere poteſt. *Vlpianus in frag.tit.*25. Et ideo fideicommiſſa dari poſſunt à ſuccedentibus ab inteſtato, quoniam creditur paterfamilias ſponte ſua his relinquere legitimam hereditatem. *l.*8.*ff.de Iur.Codicill.*

b *Vel legitimo iure, vel honorario. Vlpianus in l.Recuſare* 6.§.*Meminiſſe ff.ad Sen.Conſ.Treb.* Eſt verius, eoque iure vtimur, vt hoc Senatus Conſultum ad inteſtatos quoque pertineat, ſiue legitimi, ſiue honorarij ſint ſucceſſores. 3

c *Cum alioquin legata, niſi ex teſtamento non valeant.* Hodiè tamen legata relicta ab inteſtato, valent. Cùm legata fideicommiſſis per omnia ſint exæquata, vt ſuprà *in tit.de legatis, ad §.Sed non vſque,* expoſitum fuit.

Ad §. Eum quoque.

Eum quoque, (a) *cui aliquid reſtituitur, poteſt rogare, vt id rurſum alij aut totum, aut pro parte, vel etiam aliquid aliud reſtituat.* 4

a E*VM quoque &c.* Fideicommiſſarius quoque rogari poteſt, vt id, quod ſibi reſtitutum fuerit, rurſum alij, aut totum, aut pro parte, vel etiam aliquid aliud reſtituat. *Text. hic.* De illo quærttur: an is, cui ex cauſa fideicommiſſi reſtituta eſt hereditas ex Trebelliano Senatus Conſulto, ipſe quoque reſtituendo

tuendo ex eodem Senatus Conſulto, transferat actiones? Et Iulianus ſcribit, etiam ipſum transferre actiones. *l.1. §.De illo ff.Ad Senat.Conſ.Treb.* Non tamen fideicommiſſario, qui fideicommiſſo oneratus eſt, datur deductio Quartæ. *l. Mulier 22. §.vlt.ff.Ad Senat.Conſ.Trebel. l.Si patroni 55. §. Qui fideicommiſſariam ff.cod.* Niſi proponatur ex facto, primum heredem, Quartam ideò non detraxiſſe, quòd eam donare volebat fideicommiſſario, *l.1.§.Denique ff. Ad Senat. Conſ. Trebel.* Hoc tamen in 1
dubio non præſumitur. Vide *Fachin.Controu.Iuris lib. 5. cap. 7.*

Ad §. Et quia.

Et quia prima (a) *fideicommiſſorum cunabula à fide heredum pendent, & tàm nomen, quàm ſubſtantiam acceperunt: & ideò Diuus Auguſtus ad neceſſitatem iuris ea* (b) *detraxit, nuper & nos eundem Principem ſuperare contendentes, ex facto, quod Tribonianus vir excelſus quæſtor* (c) *ſacri palatij ſuggeſſit, Conſtitutionem* (d) *fecimus:* 2
per quam diſpoſuimus, ſi teſtator fidei heredis ſui commiſit, vt vel hereditatem, vel ſpeciale fideicommiſſum reſtituat, & neque ex ſcriptura, neque ex quinque teſtium numero, qui in fideicommiſſis (e) *legitimus eſſe noſcitur, poſſit res manifeſtari, ſed vel pauciores, quàm quinque, vel nemo penitùs teſtis interuenerit: tunc ſiue pater heredis, ſiue alius quicumque ſit, qui fidem heredis elegerit, & ab eo reſtitui aliquid voluerit: ſi heres perfidia tentus adimplere fidem recuſat, negando rem ita eſſe ſubſequutam: ſi fideicommiſſarius ius iurandum* (f) *ei detulerit, cum priùs ipſe de calumnia* (g) *iurauerit;* 3
neceſſè eum habere (h) *vel iuſiurandum ſubire, quod nihil à teſtatore audiuit, vel recuſantem ad fideicommiſſi, vel vniuerſitatis, vel ſpecialis ſolutionem coarctari, ne pereat vltima voluntas teſtatoris fidei heredis commiſſa. Eadem obſeruari* (i) *cenſuimus, & ſi à legatario, vel fideicommiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. Quòd ſi is,* (k) *à quo relictum dicitur, confiteatur quidem à ſe aliquid relictum eſſe, ſed ad legis* (l) *ſubtilitatem decurrat: omnimodo ſoluere cogendus eſt.* 4

a **E***T quia prima fidecommiſſorum cunabula &c.* Vide Textum in *§.Sciendum itaque, h.t.* cum his, quæ ibi notaui.

b *Ea detraxit*. Legendum eſt: eadem traxit.

c *Quæſtor ſacri palatij*. Vide notata ſupra. Ad §. *Cumque hoc,* In Proemio, In verbo, *Ex quæſtore ſacri palatij.*

d *Conſtitutionem fecimus. In l.vlt.C.de fidecommiſſis.*

e *Quo*

c *Qui in fideicommiſſis legitimus &c.* Quinque teſtium numerus in fideicommiſſis legitimus eſſe noſcitur. *Text.hic.l. vlt. §. vlt. C. de Codicillis*. Vbi Imperator Theodoſius ait, quod in omni vltima voluntate, excepto teſtamento, quinque teſtes, vel rogati, vel qui fortuitò venerint, in vno eodemque tempore debent adhiberi, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis voluntas conficiatur: teſtibus videlicet quando in ſcriptis voluntas componitur, ſubnotationem ſuam accommodantibus. 1

f *Iusiurandum ei detulerit*. Heredi ſcilicet, à quo præſenti affirmat fideicommiſſum relictum.

g *Cùm prius ipſe de calumnia iurauerit*. Ideſt, ſe non animo calumniandi iusiurandum deferre. *Theoph.hic*. Et regulariter, qui iusiurandum defert, prior de calumnia iurare debet, ſi hoc exigatur. *l.Iusiurandum 34. §.Qui iusiurandum ff. de Iure iurando.*

h *Neceſsè eum habere, vel iusiurandum ſubire &c.* Adeò quidem, vt ei non liceat iuramentum ſibi delatum fideicommiſſario referre, *Eguin.Bar.& Mynſ. hic*. Vtcunque regulariter detur facultas reo, vt ſi malit, referat iusiurandum, *l. Iusiurandum 34. §.Ait prætor, & l.Manifeſtæ 38.ff.de Iureiur.l.Delata 9.C.eod.* 2

i *Eadem obſeruari cenſuimus &c. Dicta l.vltima C.de fideicommiſſis.* Itaque non heres tantùm, ſed etiam legatarius, vel fideicommiſſarius, à quo fideicommiſſum relictum dicitur, vel cogitur iurare vt ſuprà, vel ſoluere.

k *Quòd ſi is, à quo relictum dicitur &c.* In vulgatis Codicibus hoc loco additur, Poſtquam negauerit, quæ tamen verba nec Theophilus agnouit, nec etiam extant *in d.l. vlt. C. de fideicommiſſis*, 3 cuius ſententia hoc eodem loco refertur. Delenda igitur ſunt. Neque enim hæc conſtituit Iuſtinianus in pœnam mendacij, ſed fauore fideicommiſſorum.

l *Sed ad legis ſubtilitatem decurat*. Obijciendo, fideicommiſſum non iure relictum fuiſſe.

De Singulis (a) rebus per fideicommiſſum relictis. 4

TITVLVS XXIV.

Poteſt autem quis etiam ſingulas res per fideicommiſſum relinquere, veluti fundum, hominem, veſtem, aurum, argentum, pecuniam

numeratam : & vel ipſum (b) *heredem rogare, vt alicui reſtituat, vel legatarium, quamuis à legatario* (c) *legari non poſſit.*

a DE *ſingulis rebus &c.* Explicito titulo, qui ad fideicommiſſa vniuerſalia pertinet, transeamus nunc ad fideicommiſſa rerum ſingularium, vt propoſuimus in continuatione tituli præcedentis.

b *Et vel ipſum heredem rogare &c.* Imò ſi quis non ab herede, vel legatario, ſed ab heredis, vel legatarij herede fideicommiſſum reliquerit: hoc valere, benignum eſt. *l. Si fuerit* 5. *ff. de legatis* 3. Et non ſolùm heres, vel legatarius rogari poteſt, vt hanc, vel illam rem alicui reſtituat, vt hic in textu, ſed etiam fideicommiſſarius. §. *Poteſt autem*, hoc titulo. Et generaliter omnes, ad quos aliquid peruenturum eſt morte fideicommittentis, rogari poſſunt, vt aliquid reſtituant. *l.* 1. §. *Sciendum ff. de legatis* 3. 1

c *Quamuis à legatario legari non poſſit. Vlpianus in frag. titul.* 24. §. *A legatario. Gaius lib.* 2. *Inſt. tit.* 7. §. *Ab ipſo.* Hodiè per omnia exæquata ſunt legata fideicommiſſis, vt in titulo de legatis, *ad* §. *Sed non vſque*, expoſitum fuit. Et ideò ſicuti fideicommiſſa à legatario poſſunt relinqui, ita legatum etiam à legatario relinqui poteſt. *Borch. hic ſub num.* 2. *Sed Pacius in d.* §. *Sed non vſque, in Analy.* ait, quod legatum à legatario relictum, hodie valet quidem, non tamen vt legatũ, ſed quaſi fideicommiſsũ. 2

Ad §. Poteſt autem. 3

Poteſt autem non ſolùm proprias res teſtator per fideicommiſſum relinquere: ſed & (a) *heredis, aut legatarij, aut* (b) *fideicommiſſarij, aut cuiuslibet alterius. Itaque & legatarius & fideicommiſſarius non ſolùm de ea re rogari poteſt, vt eam alicui reſtituat, quæ ei relicta ſit, ſed etiam de alia, ſiue ipſius, ſiue aliena ſit. Hoc ſolùm obſeruandum eſt, ne plus quiſquam rogetur alicui reſtituere, quàm ipſe ex teſtamento* (c) *ceperit, nàm quod amplius eſt, inutiliter* (d) *relinquitur. Cùm autem aliena* (d) *res per fideicommiſſum relinquitur, neceſsè eſt ei, qui rogatus eſt, aut ipſam redimere, & præſtare, aut æſtimationem eius ſoluere.* 4

a SED *& heredis &c.* Heredum etiam res proprias per fideicommiſſum relinqui poſſe, non ambigitur, *l. Heredum* 25. *C. de fideicommiſſis.*

b *Aut*

b *Aut fideicommiſſarij*. Qui fideicommiſſo oneratur.
c *Ex teſtamento*. Vel alia defuncti voluntate.
d *Inutiliter relinquitur*. De ſuo enim quemque non de alieno largiri oportet. *Cuiac.hic.*
e *Cum autem aliena res &c.* Cùm aliena res per fideicommiſſum relinquitur, neceſsè eſt ei, qui rogatus eſt, aut ipſam redimere, & præſtare, aut æſtimationem eius ſoluere, ſi non poteſt redimere. Vide notata ad §. *non ſolùm autem*, de legatis. 1
Nàm ea, quæ ibi dicta ſunt de legatis, hic de fideicommiſſis dicenda ſunt.

Ad §. Libertas quoque.

Libertas (a) *quoque ſeruo per fideicommiſſum dari poteſt, vt heres eum rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicommiſſarius, nec intereſt, vtrum de ſuo proprio ſeruo teſtator roget, an de eo, qui ipſius heredis, aut legatarij, vel etiam extranei* (b) *ſit. Itaque & alienus* 2
ſeruus redimi, (c) *& manumitti debet. Quòd ſi dominus* (d) *eum non vendat, ſi modò nihil* (e) *ex iudicio eius, qui reliquit libertatem, recepit; non ſtatim extinguitur fideicommiſſaria libertas, ſed differtur: quia poſſit tempore procedere, vbicumque occaſio ſerui redimendi fuerit, præſtari libertas. Qui autem* (f) *ex fideicommiſſi cauſa manumittitur, non teſtatoris fit libertus, etiamſi teſtatoris ſeruus ſit, ſed eius, qui manumittit. At is, qui directò teſtamento liber eſſe iubetur, ipſius teſtatoris libertus fit, qui etiam orcinus*(g) *appellatur. Nec alius vllus* (h) *directo ex teſtamento libertatem habere poteſt, quàm qui vtroque tempore teſtatoris fuerit, & quo faceret teſtamentum, & quo moreretur. Directò* (i) *autem libertas tunc dari videtur, cùm non ab alio ſeruum manumitti rogat, ſed velut ex ſuo teſtamento* (k) *libertatem ei competere vult.* 3

a *Libertas quoque &c.* Libertates etiam per fideicommiſſum dari poſſunt, & quidem largiùs, quàm directò. Nàm non tantùm proprijs, ſed & alienis ſeruis per fideicommiſſum libertas dari poteſt, *l.libertates 16.ff.de fideicom. libert.* Sed iure directo libertatem ſeruis alienis nemo poteſt dare. *l. Seruo tuo 9. C.de teſtam.manumiſ.* 4
b *Vel etiam extranei*. Paulus reſpondit, & ſi alienus inueniatur ſeruus, quem vt ſuum teſtator ab vno ex heredibus voluerit manumitti, tamen cogendum eum, qui eſt rogatus, redimere eum, & manumittere: quoniam non putauit ſimilem eſſe cau-

ſam libertatis, & fideicommiſſi pecuniarij, *l. Paulus reſpondit 39. ff. de fideicom. libert.*

c *Redimi.* Iuſto pretio. *l. Alieno ſeruo 31. §. vlt. ff. de fideicomm. libert.* Obſtare videtur. *l. Impuberem 22. §. Si teſtamentarius ff. ad leg. Cornel. de falſ.* Ex qua conſtat, quod rogatus manumittere ſeruum alienum cogitur etiam magno pretio illum redimere, & manumittere. Exiſtimo, quod verba illa, Magno pretio, ſignificent pretium rigoroſum. Habet enim quælibet res pretium 1
infimum, moderatū, & rigoroſum, quæ omnia pretia ſunt iuſta.

d *Quòd ſi dominus eum non vendat &c. l. Deberi 6. C. de fideicommiſ. libert.*

e *Si modò nihil ex iudicio eius &c.* Nam ſi quid ex defuncti voluntate percepit, omnino ſeruum vendere cogitur. *Theoph. hic. l. Si te donatam 13. C. de fideicom. libert.*

f *Qui autem ex fideicommiſſi cauſa &c. Vlpianus in fragm. tit. 2. §. Is qui directò.*

g *Qui etiam orcinus appellatur.* Appellatur Orcinus, ſiue Ache- 2
ronticus, quaſi Orci ſiue Charontis libertus. Nullius namque viuentis eſt libertus. *l. ſi necem 4. ff. de bon. libert. iuncta l. Qui ob necem 5. ff. Qui ſine manumiſſione &c. Cuiac. obſeru. lib. 3. cap. 23.*

h *Nec alius vllus directò &c.* Seruius exiſtimabat iis poſſe ſeruis dari teſtamento directam libertatem, qui vtroque tempore, & quo teſtamentum fit, & quo moritur, teſtatoris fuerint, quæ ſententia vera eſt. *l. Seruius 35. ff. de manumiſſis teſtam.*

i *Directò autem libertas &c.* Libertas & directò poteſt dari, hoc
modo, liber eſto, liber ſit, liberum eſſe iubeo: & per fidei- 3
commiſſum, vt puta, Rogo, fideicommitto heredis mei, vt Stichum ſeruum manumittat. *Vlpian. in fragm. tit. 2. §. Libertas.* Et libertates directæ & teſtamento & codicillis teſtamento cōfirmatis rectè dantur: fideicommiſſæ & ab inteſtato, & codicillis non confirmatis relinqui poſſunt. *l. libertates 43. ff. de manumiſſ. teſtam.*

k *Ex ſuo teſtamento libertatem ei competere vult.* Igitur teſtamento libertas directò data competit ſtatim quam adita fuerit hereditas, vel ab vno ex heredibus. *l. ſi legato 11. §. Cùm* 4
teſtamento, & l. Teſtamento 23. §. Teſtamento ff. de manumiſſ. teſtamento.

Ad §. Verba autem.

Verba autem fideicommiſſorum hæc maximè (a) *in vſu habentur : Peto, Rogo , Volo , Mando , Fidei tuæ committo . quæ perinde ſingula firma ſunt , atque ſi omnia in vnum congeſta eſſent .*

a HÆC *maximè in vſu habentur* . Sunt enim & alia multa , vt Deprecor , Cupio , Iniungo, Deſidero, Impero . *Paulus* 1
Recept.Sent.lib.4.tit.1. §.Fideicommittere . Et ex *l.2.C.Communia de legatis* , Omne verbum ſignificans teſtatoris legitimum ſenſum legare vel fideicommittere volentis , vtile atque validum eſt , ſiue directis verbis , quale eſt , Iubeo , ſiue precarijs vtatur teſtator , quale eſt , Rogo , Volo , mando, Fideicommitto .

De (*a*) Codicillis. 2

TITVLVS XXV.

Ante Auguſti tempora conſtat codicillorum ius non fuiſſe , ſed primus Lucius Lentulus (ex cuius perſona etiam fideicommiſſa (b) *cœperunt) codicillos introduxit. Nàm cùm decederet in Africa , ſcripſit codicillos* (c) *teſtamento confirmatos, quibus ab Auguſto petijt per fideicommiſſum , vt faceret aliquid . Et cum Diuus Auguſtus voluntatem eius adimpleuiſſet, deinceps reliqui* (d) *eius auctoritatem ſecuti,* 3
fideicommiſſa præſtabant : & filia Lentuli legata , quæ iure (e) *non debebat , ſoluit . Dicitur autem Auguſtus conuocaſſe prudentes , inter quos Trebatium quoque , cuius tunc auctoritas maxima erat , & quæſiſſe , an poſſet hoc recipi , nec abſonans à Iuris ratione codicillorum vſus eſſet, & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto , quòd diceret* (f) *vtiliſſimum , & neceſſarium hoc ciuibus eſſe , propter magnas, & longas peregrinationes , quæ apud veteres fuiſſent : vbi ſi quis* (g) *teſtamentum facere non poſſet , tamen codicillos poſſet . Poſt quæ tempora , cùm & Labeo codicillos feciſſet , iam nemini dubium erat , quin co-* 4
dicilli iure optimo admitterentur .

a DE *Codicillis* . Quia legata, & fideicommiſſa, non ſolùm in teſtamentis, ſed etiam in codicillis relinquuntur : Ideò Imperator hic de codicillis agit .

b *Etiam fideicommiſſa cœperunt* , Rata ſcilicet & firma eſſe , cùm anteà

anteà eſſent infirma: *Borch. hic*. Vide notata ſuprà ad §. *Sciendum itaque, de fideicom. hered.*

c *Scripſit codicillos teſtamento confirmatos &c.* Lucius Lentulus Romæ teſtamento facto, heredes filiam ſuam, & Auguſtum Cæſarem, & alios quoſdam inſtituerat, ac ſcripſerat in eo teſtamento ita: Si quos poſt hac codicillos fecero, firmi & vtiles ſunto: hoc eſt, futuros codicillos confirmauit. Deinde, cum
decederet in Africa, ſcripſit codicillos, quibus ab Auguſto pe- 1
tijt &c. vt ſequitur hic in textu. Ex *Theoph.*

d *Reliqui*. Coheredes Auguſti:

e *Quæ iure non debebat*. Quia codicillorum ius nondum erat receptum. Ex *Cuiac.*

f *Quod diceret vtiliſſimum*. Nàm in rebus nouis conſtituendis euidens eſſe vtilitas debet, vt recedatur ab eo iure, quod diù æquum viſum eſt. *l. 2. ff. de Conſtit. Princip.*

g *Vbi ſi quis teſtamentum facere non poſſet*. Propter impedimen-
tum facti. Quia fortè legitimum numerum teſtium habere 2
non poſſet. In loco enim peregrino, ſeptem teſtes Ciues Romani non tam facilè reperiuntur, ſine quorum præſentia teſtamentum non poteſt ordinari.

Ad §. Non tantùm autem.

Non tantùm autem teſtamento facto poteſt quis Codicillos facere, ſed & inteſtatus (a) *quis decedens fideicommittere* (b) *codicillis poteſt.*
Sed cùm ante (c) *teſtamentum factum codicilli facti erant: Papinia-* 3
nus ait, non aliter vires habere, quàm ſi ſpeciali poſtea voluntate confirmentur. Sed Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, ex iis codicillis, qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideicommiſſum (d) *peti: ſi apparet eum, qui poſtea teſtamentum fecit: ea voluntate, quam codicillis expreſſerat, non receſſiſſe.*

a SED *& inteſtatus &c.* Etiam inteſtatus quis decedens fideicommittere codicillis poteſt. *l. Ab inteſtato 16. ff. de Iur. co-*
dicil. Quamuis codicilli primo tempore vim ex teſtamento 4
ante facto ſumerent. H.

b *Fideicommittere*. Non tamen legare. Quia legata, niſi ex teſtamento, non valent. §. *Prætereà, Inſtit. de fideicom. hered.* Sed hodiè legata relicta ab inteſtato, valent. Cùm legata fideicommiſſis per omnia ſint exæquata, vt ſuprà in *tit. de legatis, ad §. Sed non vſque, expoſitum fuit*. Et conſequenter etiam inte-

ſtatus

ſtatus quis decedens legare codicillis poteſt.

c *Sed cum ante teſtamentum &c.* Ante tabulas teſtamenti codicil-
li facti non aliter valent, quàm ſi teſtamento, quod poſtea fa-
ctum eſt, vel codicillis confirmentur, atque ita *Papinianus ait*
in l. Ante tabulas 5. ff. de Iure codicillorum. Sed Diui Seuerus &
Antoninus reſcripſerunt, ex ijs codicillis, qui teſtamentum
præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti: ſi appareat eum, qui
poſtea teſtamentum fecit, à voluntate, quam in codicillis ex- 1
preſſerat, non receſſiſſe. *tex. hic*. Et ex dicto Diui Seueri &
Antonini reſcripto, *Tribonianus in dicta l. Ante tabulas 5. ff. de Iure*
Codicillor. ad Papinianum adiecit hæc verba: aut voluntas eo-
rum quocunque iudicio retineatur. *Cuiacius hic*.

d *Fideicommiſſum*. Rectè, fideicommiſſum. Legatum non
poterat peti, quia teſtamento confirmati non ſunt codicilli,
l. Codicillis 18. ff. de on. leg. l. ſed etiam 31. ff. de legatis 1. Ex cod. Cuiac.

Ad §. Codicillis autem. 2

Codicillis (a) *autem hereditas*, (b) *neque dari*, (c) *neque adimi poteſt*;
ne confundatur ius teſtamentorum & codicillorum: & ideò nec exhe-
redatio ſcribi. Directò autem hereditas codicillis, neque dari, neque
adimi poteſt. Nam per fideicommiſſum (d) *hereditas codicillis iure*
relinquitur. Nec conditionem (e) *heredi inſtitutio codicillis addice-*
re, neque ſubſtituere (f) *directò quis poteſt.*

a *Codicillis autem hereditas &c.* Codicillis hereditas neque da- 3
ri, neque adimi poteſt. *l. Scæuola 76. ff. Ad Senat. Conſ. Tre-*
bel. l. 2. C. de Codicillis. Si quis tamen in teſtamento ita ſcripſit:
(Quem heredem codicillis fecero, heres eſto,) & Titium co-
dicillis heredem inſtituit, eius inſtitutio valet. Ideo, quod,
licet codicillis dari hereditas non poſſit, tamen hæc ex teſta-
mento data videtur *l. Aſſe toto 77. ff. de hered. inſtit.*

b *Hereditas*. Legata verò in codicillis dari, vel adimi poſſunt.
l. Conficiuntur 8. in fine ff. de Iure Codicillor. iuncto princ. tit. Inſt. de
adempt. legat. 4

c *Neque dari*. Præterquam in militis codicillis. *l. militis 37. in*
princ ff. de milit. teſt. Et quod per manus traditum eſt codicillis
hereditatem dari non poſſe, rationem illam habet, ne per co-
dicillos, qui ex teſtamento valerent, ipſum teſtamentum, quod
vires per inſtitutionem heredum accipit, confirmari videretur.
l. Quod per manus 10. ff. de Iure Codicillor.

d *Nam*

d *Nam per fideicommiſſum &c.* Per fideicommiſſum hereditas codicillis iure relinquitur. *l. 2. C. de Codicillis.*

e *Nec conditionem &c.* Neque conditionem heredi inſtituto codicillis adijcere, neque ſubſtituere directò quis poteſt. *l. Diui 6. ff. de Iure Codicillor.* Quia in defectum conditionis hereditas adimeretur. *l. Quidam 27. in fine ff. de condit. inſtit.* Et per directam ſubſtitutionem daretur. *l. Scæuola 76. ff. Ad Senat. Conſ. Trebel.*

f *Neque ſubſtituere directò.* Subſtitutio tamen directa, facta 1
in codicillis, trahitur ad fideicommiſſariam, benigna interpretatione. *l. Scæuola 76. ff. Ad Senat. Conſ. Trebel.*

Ad §. Codicillos autem.

Codicillos (a) *autem etiam plures quis facere poteſt,* (b) *& nullam ſolemnitatem ordinationis deſiderant.*

a **C***odicillos autem &c.* Codicillos etiam plures quis facere po- 2
teſt. *l. Diui 6. §. Codicillos ff. de Iure codicillor.* Per poſteriores enim codicillos prioribus non derogatur, niſi quatenus poſteriores prioribus contrarij ſunt. *l. 3. C. de codicillis.*

b *Et nullam ſolemnitatem &c.* Codicilli nullam ſolemnitatem ordinationis deſiderant. *tex. hic.* Et quamuis in eis quinque teſtes exiguntur. *l. Si quis agere 8. §. vlt. C. de codicillis*; tamen exiguntur non (vt teſtamentarij) ad formam ſubſtantialem; ſed ad tutiorem, atque ſecuriorem probationem ipſorum co-
dicillorum: Hinc teſtamentarij teſtes debent eſſe rogati *l. here-* 3
des palàm 21. §. In teſtamentis ff. de teſtamentis: codicillares, rogati, vel fortuitò aduenerint, nihil refert *dicta l. 8. §. vlt. C. de codicillis*: quoniam teſtamentarij publicum populi Romani conſpectum exhibent, vt dixi in *tit. de Teſtamentis, ad §. Sed cum paulatim,* codicillares non exhibent, & ideo non exhibent, quia non vt in teſtamentis, ita in codicillis diſponitur de hereditate atque familia *l. Quod per manus 10. ff. de Iure codicillor. §. Codicillis, Inſtit. de codicillis. Ex Galuano de Vſufr. cap. 10. num. 13.*

4

Finis Libri Secundi Inſtitutionum.

AVRELII

Digitized by Google

AVRELII AVGVSTINI
MILLIARII
IN ARCHIGYMNASIO ROMANO
Publici Bartoli Interpretis 1

AD LIBRVM TERTIVM INSTITVTIONVM
FL. IVSTINIANI
CÆSARIS
Notæ, ſeù Breues Commentarij. 2

De Hereditatibus, (a) quæ ab inteſtato deferuntur.

TITVLVS PRIMVS.

1 D*E Hereditatibus &c.* Hereditates, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato deferuntur. *§. vlt. Inſtit. Per quas perſon. nob. adquir.* Cùm igitur hucuſque dictum ſit de hereditatibus, quæ ex teſtamento obueniunt: ſequitur vt de hereditatibus, quæ deferuntur ab inteſtato, diſpiciamus. Et quia circa ſucceſſiones ab inteſtato Iuſtinianus in ſuis Nouellis Conſtitutionibus nouum ius introduxit, operæ precium fuerit ex dictis Nouellis ſummatim huc tranſcribere quomodo ſucceſſiones ab inteſtato hodie diſponantur: vnde quæ in hoc titulo, & quatuor ſequentibus, 4 quæque alibi extant de eadem re huic regulæ contraria, intelligas lege poſteriore antiquata. 3

Omnis igitur ſucceſſio ab inteſtato Iure Nouiſſimo ſic diſponitur, prioribus legibus pro hac cauſa poſitis vacantibus.

Deſcendentium prima eſt ſucceſſio, omni tam ſexus, quàm patriæ poteſtatis differentia prorſus excluſa. Et quando ex plu-

Digitized by Google

ribus deſcendentibus aliquis præmortuus eſt, in eius locum
progenies ſua in ſtirpem vocanda ſubrogatur. *Nouella* 118.
cap. 1.

Si defunctus deſcendentes non relinquat heredes, ſecundo
loco ad ſucceſſionem vocantur aſcendentes, & omnibus ex
latere venientibus præponuntur: exceptis ſolis fratribus & ſo-
roribus ex vtroque parente coniunctis defuncto, & eorumdem
filijs, ſicut per ſubſequentia declarabitur. *dicta Nouella* 118. 1
*cap.*2. *iuncta Nouella* 127. *cap.*1.

Vocantur autem aſcendentes ad ſucceſſionem, ſalua gradus
prærogatiua: primùm enim ratio habetur eorum, qui gradu
ſunt proximiores. Quòd ſi eundem habeant gradum, ex æquo
inter eos hereditas ſic diuidenda eſt, vt medietatem quidem
accipiant omnes à patre aſcendentes, quanticunque fuerint:
medietatem vero reliquam à matre aſcendentes, quantoſcun-
que eos inueniri contigerit. *dicta Nouella* 118. *cap.*2.

Si verò cum aſcendentibus inueniantur fratres aut ſorores 2
ex vtriſque parentibus coniuncti defuncto, in capita ſucce-
dunt vnà cum patre vel matre defuncti. Vnde conſequens
videtur, vt vlterioribus parentibus non habeantur inferiores.
Et nullum vſumfructum ex filiorum aut filiarum portione in
dicto caſu poteſt pater ſibi vindicare. Atque etiam cum patre
& matre defuncti, & fratribus, vel ſororibus vtrimque defun-
cto coniunctis ſuccedunt filij alterius fratris præmortui, vel,
ſororis præmortuæ vtrimque defuncto coniuncti, coniunctæue,
& tantam accipiunt portionem, quantam eorum pater, aut 3
mater accepiſſet, ſi vixiſſet. Ex dicta *Nouella* 118. *cap.*2. *iuncta*
dicta Nouella 127. *cap.*1.

Cùm verò defunctus neque deſcendentes neque aſcendentes
reliquerit, tertio loco ad hereditatem æqualiter vocantur fra-
tres & ſorores ex eodem patre & ex eadem matre natos, & eo-
rumdem fratrum, vel ſororum præmortuorum filij, & filiæ in
ſtirpem, ſi ſuccedant cum prorijs theijs. *dicta Nouella* 118. *cap.*3.
Vel in capita, ſi ſuccedant ſoli. *Gaius lib.*2. *Inſtit. tit.* 8. *circa fi-*
*nem. l.*2. §.*Hereditas ff. de ſuis & legit. hered.* 4

Ceſſantibus fratribus & ſororibus vtrimque defuncto co-
niunctis, & eorum filijs, ſequenti loco ad hereditatem æquali-
ter vocantur fratres & ſorores ex vno dumtaxat parente co-
niuncti defuncto, & eorumdem fratrum, vel ſororum præmor-
tuorum filij, & filiæ in ſtirpem, ſi ſuccedant cum theijs ſuis.
dicta Nouella 118. *cap.*3. Vel in capita, ſi ſuccedant ſoli.

His

Digitized by Google

His deficientibus, omnes deinceps à latere cognati ad hereditatem vocantur, ſecundùm vniuſcuiuſque gradus prærogatiuam: vt viciniores gradu, ipſi reliquis præponantur. Si autem plurimi eiuſdem gradus inueniantur, inter eos in capita diuiditur hereditas. *dicta Nouella* 118. *cap.* 3. *verſ. ſi verò neque fratres*.

Nulla verò differentia ſexus, agnationis & cognationis, emancipationis ac poteſtatis inter eos, qui ad hereditatem ab 1
inteſtato vocantur, eſt admittenda in quacunque ſucceſſione aut hereditate. *dicta Nouella* 118. *cap.*4.

Poſt ſupradictos maritus & vxor ab inteſtato inuicem ſibi in ſolidum ſuccedunt per bonorum poſſeſſionem, Vnde vir & vxor. *l. Vnica in princ. ff. Si tab. teſt. nul. ext. l. Vnica C. Vnde vir. & vxor.* Imò Iure Nouiſſimo. Si matrimonium ſit abſque dote, coniux autem præmoriens locuples ſit, ſuperſtes verò laboret inopia: ſuccedit vnà cum liberis communibus, alteriuſue matrimonij in quartam partem, ſi filij ſint tres, vel pau- 2
ciores, vel in partem virilem, ſi plures ſint: debet tamen filijs eiuſdem matrimonij proprietatem ſeruare. *A. Præterea C. Vnde vir & vxor. Nouella* 117. *cap.*5. & ibi *Alexan. in Sum.*

Prædictis omnibus deficientibus bona dicuntur vacantia, & fiſco cedunt. *l. Vacantia* 4. *C. de bonis vacantibus lib.*10. Collegia tamen, quæ numerantur in titulo *C. de heredit. decur. &c.* ſuccedunt collegiato, excluſo fiſco. Item Eccleſia ſuccedit ſuo clerico, excluſo fiſco. *l. Si quis presbyter* 20. *C. de epiſ. & cler. c. vlt.* 12. *q.* 5. Item non cedunt fiſco bona peregrinorum. Si 3
enim peregrini inteſtati deceſſerint, debent bona ipſorum per manus Epiſcopi loci, ſi fieri poteſt, heredibus tradi, vel in pias cauſas erogari. *A. omnes peregrini* §. *Si verò C. communia de ſucceſſionibus*.

Ad principium Tituli.

Inteſtatus (a) *decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit, aut non* (b) *iure fecit: aut id, quod fecerat, ruptum,* (c) *irritumue* (d) *fa-* 4
ctum eſt, aut ſi (e) *ex eo nemo heres extiterit.*

a INteſtatus decedit &c.* Inteſtati propriè appellantur, qui cum poſſent teſtamentum facere, teſtati non ſunt. Planè qui teſtari non potuit, propriè non eſt inteſtatus: puta impubes, furioſus, vel cui bonis interdictum eſt. Sed hos quoque

pro inteſtatis accipere debemus. *l. 1. in princ. ff. de ſuis & legit. hered.*

b *Aut non iure fecit*. Quamuis propriè loquendo teſtamentum
non iure factum dicatur, vbi ſolemnia iuris defuerunt: nullius
autem eſſe momenti, cùm filius, qui fuit in patris poteſtate,
præteritus eſt. *l. 1. ff. de iniuſto, rupto &c.* tamen hoc loco teſta-
mentum non iure factum latiùs accipitur, vt ſpeciem vtram-
que complectatur. Quin etiam ſub his verbis continetur teſta- 1
mentum ab eo factum, qui iure teſtari non potuit, puta quia
erat impubes, furioſus, vel prodigus. *Ex Pacio hic in Analy.*

c *Ruptum*. Vel adgnatione, ſeù quaſi adgnatione ſui heredis. *princ. tit. & §. 1. Inſtit. Quib. mod. teſt. infir.* Vel per querelam inofficioſi, de qua diximus ſuprà in *tit. de Inoffic. teſtam.*

d *Irritumue*. Per capitis deminutionem teſtatoris. §. *Alio autem modo, & §. Hoc autem caſu, quib. mod. teſtam. infir.*

e *Aut ſi ex eo nemo heres extiterit*. Inteſtatus eſt, non tantùm,
qui teſtamentum non fecit, ſed etiam, cuius ex teſtamento 2
hereditas adita non eſt. *l. Inteſtatus 64. ff. de Verb. ſignific.* Quo
caſu teſtamentum dicitur deſtitutum. §. *Cùm autem hoc eod. tit.*

Ad §. Inteſtatorum autèm.

Inteſtatorum autem hereditates ex lege (a) *duodecim tabularum, primùm ad ſuos heredes pertinent.*

a *EX lege duodecim tabularum*. Verba legis duodecim Tabula- 3
rum hæc ſunt: Paterfamilias vti legaſſit ſuper pecunia,
tutelaue ſua, ita ius eſto. At ſi inteſtatus moritur, cui ſuus
heres nec extabit, agnatus proximus familiam habeto. *Ex Vlpiano in Frag. tit. 11. §. Teſtamento, & tit. 26. in princ. iuncta l. ſæpè 53. ff. de vèrb. ſig. & Cornificio ad Herennium lib. 1.*

Ad §. Sui autem heredes.

Sui autem (a) *heredes exiſtimantur, vt & ſuprà diximus, qui in pote-* 4
ſtate morientis fuerunt: veluti filius filia, nepos neptiſue ex filio, pronepos proneptiſue ex nepote (b) *ex filio nato prognatus prognataue. Nec intereſt, vtrum naturales* (c) *ſint liberi, an adoptiui. Quibus connumerari* (d) *neceſſe eſt etiam eos, qui ex legitimis quidem matrimonijs non ſunt progeniti, curijs tamen Ciuitatum dati ſecundùm Diualium* (c) *Conſtitutionum, quæ ſuper his poſitæ ſunt, tenorem,*

Digitized by Google

rem, heredum ſuorum iura nanciſcuntur. Necnon (f) *eos, quos noſtra amplexæ ſunt Conſtitutiones, per quas iuſſimus, ſi quis mulierem in ſuo contubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos ſuſtulerit: poſtea verò affectione procedente, etiam nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit, & filios vel filias habuerit: non ſolùm eos liberos, qui poſt dotem editi ſunt, iuſtos, & in poteſtate patris eſſe: ſed etiam anteriores, qui & ijs, qui poſtea nati ſunt, occaſionem* 1
legitimi nominis præſtiterunt. Quod obtinere cenſuimus, & ſi non progeniti fuerint poſt dotale inſtrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce fuerint ſubtracti. Ita demum (g) *tamen nepos neptiſue, pronepos proneptiſue, ſuorum heredum numero ſunt, ſi præcedens perſona deſierit in poteſtate parentis eſſe, ſiue morte id acciderit, ſiue alia ratione, velut emancipatione. Nam ſi per id tempus, quo quis moreretur, filius in poteſtate eius ſit: nepos ex eo ſuus heres eſſe non poteſt. Idque & in cæteris deinceps liberorum perſonis dictum intelligimus. Poſtumi* (h) *quoque, qui, ſi viuo parente* 2
nati eſſent, in poteſtate eius futuri forent, ſui heredes ſunt.

a SVI *autem heredes &c.* Sui heredes ſunt liberi, qui in poteſtate morientis fuerunt, ità vt nulla eos perſona in gradu præcederet. *tex. hic in princ.* §. *iuncto verſ. Ita demum.* §. *Sui autem, de hered. qualit. & differ.* Vbi hæc omnia expoſuimus.

b *Ex nepote ex filio nato.* Ordo eſt, Pronepos proneptiſue, prognatus prognataue ex nepote nato ex filio: hoc eſt, Ex nepote qui non ex filia, ſed ex filio ſit ſuſceptus. Nàm ſi ex filia, iam 3
ad cognatorum ordinem translatus eſſet. *Ex H.*

c *Nec intereſt vtrum naturales &c. Vlpianus in l.* 1. §. *Suos heredes ff. de ſuis & legit. hered.* Suos heredes accipere debemus, filios, filias, ſiue naturales, ſiue adoptiuos. Vide *tex. in princ. tit. & in* §. 1. 2. & 3. & quæ ibidem annotauimus, *Inſt. de Adop.*

d *Quibus connumerari &c.* Qui ex legitimis matrimonijs non ſunt progeniti, curijs ciuitatum dati, heredum ſuorum iura nanciſcuntur. Qua de re ad §. *vlt. de nuptijs*, ita copiosè explicatum eſt, vt hic moleſta repetitione nihil opus ſit. 4

e *Secundùm Diualium Conſtitutionum &c.* Theodoſij, & Valentiniani, Leonis & Anthemij. *l. Si quis* 3. & *l. Quoniam* 4. *C. de natural. liber.*

f *Nec non eos &c.* Nati ex contubernio, per ſubſequens matrimonium iuſti & in poteſtate patris efficiuntur, & filiorum familias ius habent, etſi non progeniti fuerint poſtea liberi, vel

etiam

etiam nati ab hac luce fuerint ſubtracti. *tex. hic l. cum quis* 10. *& l. nuper* 11. *C. de natural. liber.* Vide notata ſuprà *Ad* §. *vlt. de Nuptijs.*

g *Ita demum tamen &c.* Nepos non niſi filio, & pronepos non niſi filio, & nepote de familia ſublato, ſui heredis iura conſequitur. *tex. hic.* §. *Sui autem, de hered. qualit. & differ.* Vbi hæc à nobis expoſita fuere.

h *Poſtumi quoque &c.* Poſtumi quoque, qui ſi viuo parente 1
nati eſſent, in poteſtate eius fuiſſent, primumque gradum obtinuiſſent, ſui heredes ſunt.

Ad §. Sui autem heredes il 2.

Sui autem (a) *heredes etiam ignorantes fiunt. & licet* (b) *furioſi ſint, heredes poſſunt exiſtere: quia quibus* (c) *ex cauſis ignorantibus nobis adquiritur, ex his cauſis, & furioſis adquiri poteſt. Et ſtatim morte*
parentis quaſi (d) *continuatur dominium. Et ideò* (e) *nec tutoris* 2
auctoritate opus eſt pupillis, cum etiam ignorantibus adquiratur ſuis heredibus hereditas. nec curatoris conſenſu adquiritur furioſo, ſed ipſo (f) *iure.*

a SVI *autem heredes &c.* Sui heredes etiam ignorantes fiunt heredes *l.* 3. §. *Eſt autem ff. de ſuis & legit. hered.* Et omnimodò, ſiue velint, ſiue nolint, tam ab inteſtato, quàm ex teſtamento heredes fiunt. Prætor tamen his permittit vo-
lentibus abſtinere ſe ab hereditate parentis. §. *Sui autem, Inſtit,* 3
de hered. qualit. & differ. Vbi hæc vberiùs expoſuimus.

b *Et l.cèt furioſi ſint &c.* Sui heredes, licèt furioſi ſint, heredes poſſunt exiſtere. *l. Antiſtius* 62. §. *vlt. ff. de acquir. vel omit. hered.*

c *Quibus ex cauſis &c.* Quibus ex cauſis ignorantibus nobis adquiritur, ex his cauſis, & furioſis adquiri poteſt. *l. ſi à furioſo* 23. *ff. de act. & oblig. l. Si à furioſo* 12. *ff. de reb. cred.*

d *Quaſi continatur dominium.* Nàm viuo quoque patre quodam
modo domini exiſtimantur. *d.* §. *Sui autem, Inſtit. de hered. qualit.* 4
& differ. Vbi hoc fuit explicatum.

e *Et ideò nec tutoris auctoritate &c.* Nec tutoris auctoritate pupillis, nec curatoris conſenſu furioſis opus eſt ad acquiſitionem paternæ hereditatis. Quamuis in extranea hereditate adeunda, , neque illi ſine tutoris auctoritate, neque hi ſine curatoris conſenſu quidquam facere poſſint. *Theoph. hic.*

f *Sed*

f *Sed ipſo iure*. Hoc eſt, legis ipſius vi, & poteſtate, nullo hominis facto intercedente.

Ad §. Interdum autem.

Interdum autem, licèt in poteſtate parentis, mortis tempore, ſuus heres non fuerit, tamen ſuus heres parenti efficitur: veluti ſi ab hoſtibus reuerſus quis fuerit poſt mortem patris. Ius enim (a) *poſtliminij hoc facit.* 1

a IVS *enim poſtliminij hoc facit*. Poſtliminium fingit eum, qui ab hoſtibus captus eſt, ſi reuerſus fuerit, ſemper in ciuitate fuiſſe. §. *Si ab hoſtibus, Quib. mod. ius pot. ſol.* Vbi de Poſtliminio plura annotauimus.

Ad §. Per contrarium. 2

Per contrarium (a) *euenit, vt licèt quis in familia defuncti ſit mortis tempore, tamen ſuus heres non fiat: veluti ſi poſt mortem* (b) *ſuam pater iudicatus fuerit perduellionis* (c) *reus, ac per hoc memoria eius damnata fuerit. Suum enim heredem habere non poteſt, cum fiſcus ei ſuccedat: ſed poteſt dici ipſo iure ſuum heredem eſſe, ſed* (d) *deſinere.*

a PER *contrarium &c. Vlpianus in l.* 1. §. *Interdum etiam ff. de ſuis & legit. hered.* Interdum etiam filius ſuus heres excluditur, fiſco prælato: puta ſi perduellionis fuerit damnatus pater poſt mortem ſuam. 3

b *Poſt mortem ſuam pater iudicatus fuerit &c.* Quamuis enim regulariter crimen morte rei extinguatur, tamen ſpeciale eſt in hoc perduellionis crimine, vt morte non extinguatur, ſed mortui memoria damnetur, & fiſcus ei ſuccedat. *l. vlt. ff. Ad leg. Iul. maieſt.*

c *Perduellionis reus*. Qui hoſtili animo aduerſus rempublicam, vel principem animatus eſt, perduellionis reus eſt. *d. l. vlt. ff. Ad leg. Iul. maieſt.* Nàm quos nos hoſtes appellamus: eos veteres perduelles appellabant. *l. Quos nos hoſtes* 234. *ff. de verb. ſig.* 4

d *Sed deſinere*. Atque ità hoc caſu non procedit Regula, qua dicitur: Heredem ſemel factum, non poſſe amplius heredem eſſe deſinere. *l. Et ſi ſine* 8. §. *Sed quod Papinianus ff. de minor. l. Ei, qui ſoluendo* 88. *ff. de hered. inſtit.*

Digitized by Google

Ad §. Cum filius.

Cùm filius (a) *filiauè, & ex altero* (b) *filio nepos neptiſue exiſtunt,*
pariter ad hereditatem (c) *aui vocantur: nec qui gradu proximior*
eſt, vlteriorem excludit. Æquum (d) *enim eſſe videtur, nepotes*
nepteſque in patris ſui locum ſuccedere. Pari (e) *ratione, & ſi nepos*
neptiſue ſit ex filio, & ex nepote pronepos proneptiſue, ſimul vo- 1
cantur. Et quia (f) *placuit nepotes nepteſque, item pronepotes &*
pronepte s in parentis ſui locum ſuccedere: conuenıens eſſe viſum eſt,
non in capita, ſed in ſtirpes hereditatem diuidi: vt filius partem
dimidiam hereditatis habeat, & ex altero filio duo pluresue nepotes
alteram dimidiam. Item, ſi ex duobus (g) *filijs nepotes neptesue*
extant, ex altero vnus fortè aut duo, ex altero tres aut quatuor, ad
vnum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel quatuor altera
dimidia.
2

a CVM *filius filiaue &c. Gaius lib. 2. Inſtit. tit. 8. §. Si quando. Vlpian. In frag. tit. 26. §. Si defunctus.*

b *Et ex altero filio.* Secus ſi ex filia iure antiquo. *§. Item vetuſtas, hoc eod. tit.*

c *Pariter ad hereditatem aui vocantur.* Defuncti filius ac nepos ex aliò filio iam mortuo, pariter ſuccedunt ab inteſtato, & hoc euidenter lege duodecim tabularum cauetur. Quod & honorarij iuris obſeruatio ſequitur. *l. 3. C. de ſuis & legit. liber.*

d *Æquum enim eſſe videtur &c. Vlpianus in l. 1. §. Si filius ff. de ſuis* 3
& legit. hered. Si filius, inquit, ſuus heres eſſe deſijt, in eiuſdem partem ſuccedunt omnes nepotes, nepteſque ex eo nati, qui in poteſtate ſunt: quod naturali æquitate contingit.

e *Pari ratione &c.* Nepos, neptiſue ex filio, & ex alio nepote pronepos, proneptiſue, ſimul ſuccedunt ab inteſtato.

f *Et quia placuit &c.* Nepotes nepteſque, item pronepotes & proneptes in parentis ſui locum ſuccedunt, & non in capita, ſed in ſtirpes hereditatem diuidunt cum filio defuncti.

g *Item ſi ex duobus filijs &c.* Nepotes ex diuerſis filijs varij nu- 4
meri auo ſuccedentes ab inteſtato, non pro virilibus portionibus, ſed ex ſtirpibus ſuccedunt. *l. 2. C. de ſuis & legit. liber.* Nepotes verò ex diuerſis fratribus patruo ſuccedentes ab inteſtato, non in ſtirpes, ſed in capita ſuccedunt. *Gaius lib. 2. Inſtit. tit. 8. circa finem l. 2. §. Hereditas ff. de ſuis & legit. hered.*

Ad

Digitized by Google

Ad §. Cum autem quæritur.

Cum autem quæritur an quis ſuus heres exiſtere poſſit : eo tempore quærendum eſt, quo certum eſt aliquem ſine teſtamento deceſsiſſe, quod accidit (a) *& deſtituto teſtamento. Hac ratione,* (b) *ſi filius exheredatus fuerit, & extraneus heres inſtitutus eſt, & filio mortuo poſteà certum fuerit, heredem inſtitutum ex teſtamento non fieri here-* 1
dem, aut quia noluit (c) *eſſe heres, aut quia non* (d) *potuit, nepos auo ſuus heres exiſtet : quia quo tempore certum eſt inteſtatum deceſſiſſe patrem familias, ſolus inuenitur nepos & hoc certum eſt.*

a QVod accidit & deſtituto teſtamento.* Etiam deſtituto teſtamento accidit, vt videatur quis ſine teſtamento deceſſiſſe. Et teſtamentum dicitur deſtitutum, cum nemo ex eo heres extitit. *Vt dixi ad princ. huius tituli in vlt. nota.*

b *Hac ratione, ſi filius &c.* Si paterfamilias reſtamento facto de- 2
ceſſerit exheredato filio, mox deliberante herede inſtituto filius deceſſerit, poſtea deinde repudiauerit heres inſtitutus : poterit nepos ſuus heres eſſe. *l. 1. §. Sciendum ff. de ſuis, & legit. hered.*

c *Aut quia noluit eſſe heres.* Quia repudiauit hereditatem.

d *Aut quia non potuit.* Fortaſſis enim ſub conditione heres inſtitutus erat, & conditio inſtitutionis defecit. *Theoph. hic.*

Ad §. Et licet. 3

Et licet poſt (a) *mortem aui natus ſit, tamen auo viuo conceptus, mortuo patre eius, poſteàque deſerto aui teſtamento ſuus, heres efficitur. Planè ſi* (b) *& conceptus & natus fuerit poſt mortem aui, mortuo patre ſuo, deſertoque poſtea aui teſtamento, ſuus heres non exiſtet, quia* (c) *nullo iure cognationis patrem ſui patris tetigit. Sed nec ille* (d) *eſt inter liberos aui, quem emancipatus adoptauerit. Hi autem,* (e) *cum non ſint quantum ad hereditatem liberi, neque bonorum poſſeſsionem petere poſſunt, quaſi proximi cognati. Hæc* 4
de ſuis heredibus.

a ET *licet poſt mortem aui &c.* Nepos poſt mortem aui natus, viuo tamen auo conceptus, mortuo patre ſuo, deſertoque poſtea aui teſtamento, ſuus heres auo exiſtit. *l. ſi quis filio 6. §. 1. ff. de iniuſto, rupto &c.*

b *Planè ſi & conceptus &c.* Nepos & conceptus & natus poſt
mortem aui, mortuo patre ſuo, deſertoque poſtea aui teſta-
mento, ſuus heres auo non exiſtet. *d.l.ſi quis filio 6.§.1.ff.de*
iniuſto, rupto &c. Et in hac deciſione nulla iniquitas continetur;
cum enim ſupponamus nepotem eſſe conceptum poſt mor-
tem aui, certè pater, qui hunc nepotem ſuſcepit, auo ſuper-
ſtes fuit: ideſt, patri ſuo: patre igitur inter auum, & nepo-
tem intercedente, facilè excludimus nepotem: quia pater he- 1
reditatem pro ſe, & liberis ſuis, vel acquirit, vel amittit.
Pacius hic in Analy.

c *Quia nullo iure cognationis &c.* Nepos, & conceptus & na-
tus poſt mortem aui nullo iure cognationis auum tetigit. Nam
eo viuo animal nondum fuit, *l. 1. §. Si quis proximior ff. Vnde*
cognati. Et quod in conſuetudine nepotes cognati appellantur,
etiam eorum, poſt quorum mortem concepti ſunt: non pro-
priè, ſed per abuſionem, vel potius per relationem accidit.
l. Item prætor 8. ff. de ſuis & legit. hered. 2

d *Sed nec ille eſt inter liberos aui &c.* Quem filius meus emanci-
patus adoptauerit, is meus nepos non erit. *l. quem filius 26. ff.*
de adoptionibus. Si igitur contingat, vt ego filio meo iam
ante mortuo inteſtatus decedam: is, quem filius meus cum
viueret, & emancipatus eſſet, adoptauit, in iura mea non
ſuccedit: quippe qui nullo cognationis genere tangere me
poſſit. *Theoph. hic*.

e *Hi autem &c.* Et conceptus & natus poſt mortem aui, & ille,
quem filius emancipatus adoptauerat, cum non ſint quantum 3
ad hereditatem liberi, neque bonorum poſſeſſionem petere
poſſunt quaſi proximi cognati.

Ad §. Emancipati autem liberi.

Emancipati (a) *autem liberi, iure ciuili nihil iuris habent. neque enim*
ſui heredes ſunt, quia in poteſtate parentis eſſe deſierunt, neque
vllo alio iure per legem duodecim tabularum vocantur. Sed prætor 4
(b) *naturali æquitate motus, dat eis bonorum* (c) *poſſeſſionem vnde*
liberi, perinde ac ſi in poteſtate parentis tempore mortis fuiſſent: ſiue
ſoli ſint, ſiue cum ſuis heredibus concurrant. Itaque duobus liberis
extantibus, emancipato, & qui tempore mortis in poteſtate fuerit:
ſanè quidem is, qui in poteſtate fuerit, ſolus Iure ciuili heres eſt,
ideſt, ſolus ſuus heres eſt. Sed cum emancipatus beneficio prætoris
in

in (d) *partem admittitur, euenit, vt ſuus heres pro* (c) *parte heres fiat.*

a EMancipati autem liberi &c. Emancipati liberi, Iure Ciuili in hereditate parentum ſuorum nihil iuris habent Inteſtatorum enim hereditates ex lege duodecim tabularum ad ſuos heredes, vel ad proximos adgnatos pertinent, vt dixi ad §. *Inteſtatorum autem, hoc eodem titulo.* Emancipati autem liberi neque ſui heredes ſunt, quia in poteſtate parentis eſſe deſierunt, 1 neque vt proximi adgnati vocantur, quia per emancipationem adgnati eſſe deſierunt. *tex. hic iuncta l. capitis 11. ff. de ſuis & legit. hered. & l. tutelas 7. ff. de capit. demin.* Hodie tamen, ſublata in ſucceſſionibus ab inteſtato inter liberos emancipatos, & non emancipatos omni differentia, ſui & emancipati æquè ſuccedunt ab inteſtato Iure Ciuili. *Nouella 118. cap. 1.*

b *Sed prætor naturali æquitate motus &c.* Naturalia enim iura ciuilis ratio perimere non poteſt: nec quia deſinunt ſui heredes eſſe, deſinere poſſunt filij filiæue, aut nepotes nepteſue eſſe 2 §. *Minus ergo iuris hoc eod. tit.*

c *Dat eis bonorum poſſeſsionem vnde liberi.* Hodie tamen, abſque Prætoris beneficio: heredes fiunt ex *d. nouella 118. c. 1.*

d *In partem admittitur.* In partem dimidiam bonorum.

e *Pro parte heres fiat.* In effectu.

Ad §. At hi.

At hi, qui emancipati à parente in (a) *adoptionem ſe dederunt, non* 3 *admittuntur* (b) *ad bona naturalis patris quaſi liberi: ſi modò, cum is moreretur, in adoptiua familia fuerint. Nam viuo eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad* (c) *bona naturalis patris, ac ſi emancipati ab ipſo eſſent, nec vnquam in adoptiua familia fuiſſent. Et conuenienter, quod ad adoptiuum patrem pertinet, extraneorum loco* (d) *eſſe incipiunt. Poſt mortem vero naturalis patris emancipati ab adoptiuo, & quantum ad hunc, æquè* (e) *extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis parentis bona pertinet, nihilo magis* (f) *liberorum gradum nanciſcuntur. Quod* 4 *ideò ſic placuit, quia iniquum erat, eſſe in poteſtate patris adoptiui, ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos* (g) *eius, an ad agnatos.*

a IN adoptionem. Ideſt, in arrogationem: arrogantur enim propriè, qui ſui iuris ſunt. § *Adoptio, Inſtit. de Adopt.*

 b *Non*

b *Non admittuntur ad bona patris naturalis quaſi liberi.* Hoc eſt,
Prætor eis non tribuit bonorum poſſeſſionem, vnde liberi, ad
conſequendam legitimam hereditatem patris naturalis. Ratio
manifeſta eſt, quia cum eis ſatis in adoptiua familia conſul-
tum ſit in qua iura tum ſuitatis, tum adgnationis adepti ſunt:
nihil eis auxilio prætoris opus fuit. *Ex Mynſ. & H. hic.*

c *Perinde admittuntur ad bona naturalis patris &c.* Ad bona patris
naturalis admittuntur per bonorum poſſeſſionem, vnde libe-
ri. Namque naturales emancipati, beneficio Prætoris gra- 1
dum liberorum retinent, licet Iure Ciuili perdant. §. *Minus
ergo iuris, hoc eod. tit.*

d *Extraneorum loco eſſe incipiunt.* Et Iure Ciuili perdunt gradum
liberorum, & à prætore non adiuuantur *d. §. Minus ergo iuris,
hoc eod. tit.*

e *Æquæ extraneorum loco fiunt.* Patri igitur adoptiuo non ſucce-
dunt propter emancipationem, per quam eius familia exem-
pti ſunt. 2

f *Nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur.* Non admittuntur
ad bona patris naturalis per bonorum poſſeſſionem, Vnde
liberi.

g *Vtrum ad liberos eius, an ad agnatos.* Nàm, filijs in adoptio-
ne retentis, faceret pater adoptiuus, vt bona patris natura-
lis pertinerent ad agnatos. Si autem filios emanciparet, effi-
ceret, vt bona patris naturalis pertinerent ad filios eius.

Ad §. Minus ergo iuris. 3

Minus ergo iuris habent adoptiui, quàm (a) *naturales. Namque na-
turales* (b) *emancipati, beneficio prætoris gradum liberorum reti-
nent, licet Iure Ciuili perdant: adoptiui* (c) *verò emancipati,
& Iure ciuili perdunt gradum liberorum, & à prætore non adiu-
uantur, & rectè. Naturalia* (d) *enim iura ciuilis ratio perimere
non poteſt: nec quia deſinunt ſui heredes eſſe, deſinere poſſunt filij
filiæue, aut nepotes neptesue eſſe. adoptiui verò emancipati, ex-
traneorum loco incipiunt eſſe: quia ius nomenque filij filiæue, quod* 4
*per adoptionem conſecuti ſunt, alia ciuili ratione, ideſt emancipatio-
ne deperdunt.*

a QVam naturales. Quam nati ex iuſtis nuptijs. Hi enim na-
turales ex comparatione adoptiuorum vocantur.

b *Namque naturales emancipati &c.* Naturales emancipa-
ti,

ti, liberorum gradum, quem Iure Ciuili perdunt, Prætoris beneficio retinent. *l. 2. ff. vnde liberi.*

c *Adoptiui verò emancipati &c.* Adoptiui emancipati, & Iure Ciuili perdunt gradum liberorum, & à Prætore non adiuuantur, *d.l.2.ff. vnde liberi.*

d *Naturalia enim iura &c.* Ciuilis ratio ciuilia quidem Iura perimere poteſt: naturalia verò non vtique §. *Sed agnationis, Inſtit de legit.adgnat.tut.* Itaque naturales filij filiæue, aut nepotes 1
neptesue per emancipationem, quæ Iure Ciuili introducta eſt, deſinunt quidem ſui heredes eſſe, quia ſuitatis iura ciuili quadam ratione conſtituta ſunt, ſed non poſſunt deſinere filij filiæue, aut nepotes neptesue eſſe. Adoptiui verò emancipati, extraneorum loco incipiunt eſſe: quia ius nomenque filij filiæue, quod conſecuti ſunt per adoptionem, quæ iuris eſt ciuilis, alia ciuili ratione, ideſt, emancipatione deperdunt.

Ad §. Eadem hæc obſeruantur. 2

Eadem hæc (a) *obſeruantur, & in ea bonorum poſſeſsione, quam contra tabulas teſtamenti parentis liberis præteritis, ideſt, neque heredibus inſtitutis, neque, vt* (b) *oportet, exheredatis, prætor pollicetur. Nam eos quidem, qui in* (c) *poteſtate parentis mortis tempore fuerint, & emancipatos, vocat prætor ad eam bonorum poſſeſsionem: eos verò, qui in adoptiua* (d) *familia fuerint per hoc tempus, quo naturalis parens moreretur, repellit. Item adoptiuos* (e) *liberos emancipatos ab adoptiuo patre, ſicut ab inteſtato,* 3
ita longè minus contra tabulas teſtamenti ad bona eius non admittit; quia deſinunt (f) *numero liberorum eſſe.*

a *EAdem hæc obſeruantur &c.* Bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamenti parentis naturalibus liberis, neque heredibus inſtitutis, neque, vt oportet, exheredatis, prætor pollicetur, ſiue in poteſtate parentis mortis tempore fuerint, ſiue emancipati.

b *Vt oportet.* Ideſt, nominatim; 4

c *Nam eos quidem, qui in poteſtate &c.* Quamuis enim teſtamentum nullius ſit momenti, cùm filius, qui fuit in patris poteſtate, præteritus eſt *l.1.ff. de iniuſto, rupto &c.* poſſunt tamen ſui heredes præteriti vel ipſo iure teſtamentum euertere, vel contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere. *l. Maximum vitium 4, C.de liber. præter.*

d *Eos verò, qui in adoptiua familia &c.* Prætor eos, qui in adoptiua familia ſunt tempore quo moritur parens naturalis, à bonorum poſſeſſione contra tabulas repellit.

e *Item adoptiuos liberos &c.* Adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, ſicut ab inteſtato, ita longè minùs contra tabulas teſtamenti ad bona eius prætor non admittit.

f *Quia deſinunt numero liberorum eſſe.* Adoptiui liberi emancipati ab adoptiuo patre deſinunt numero liberorum eſſe. 1

Ad §. Admonendi.

Admonendi (a) *tamen ſumus, eos, qui in adoptiua familia ſunt, quiue poſt mortem naturalis parentis ab adoptiuo patre emancipati fuerint: inteſtato parente naturali mortuo, licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorum poſſeſſionem vocantur, non admittantur: alia tamen parte vocari, ideſt, qua* (b) *cognati defuncti vocantur. Ex qua parte ita admittuntur, ſi neque ſui heredes liberi, neque emancipati* 2
obſtent, neque adgnatus quidem vllus interueniat. Ante enim (c) *prætor liberos vocat tàm ſuos heredes: quàm emancipatos: deinde legitimos heredes, deinde proximos cognatos.*

a ADmoneadi *tamen ſumus &c.* Quamuis hi, qui in adoptiua familia ſunt, quiue poſt mortem naturalis parentis ab adoptiuo patre emancipati fuerint, inteſtato parente naturali mortuo, non admittantur ad bonorum poſſeſſionem. Vnde liberi: admittuntur tamen ad bonorum poſſeſſionem; Vnde 3
cognati, ſi neque ſui heredes liberi, neque emancipati, neque adgnati eis obſtent. Primò enim prætor liberos vocat, tàm ſuos heredes, quàm emancipatos, poſtea legitimos heredes, adgnatos ſcilicet, deinde proximos cognatos.

b *Qua cognati defuncti vocantur.* Nam hi, qui in adoptionem dati ſunt, in familia naturalis patris iura cognationis retinent. *l.1.§.Cognationem ff.Vnde cognati.*

c *Antè enim Prætor &c. l.1.ff.Quis ord.in bon.poſſ.ſeru.*

4

Ad §. Sed ea omnia.

Sed ea omnia antiquitati quidem placuerunt: aliquam autem emendationem à noſtra (a) *Conſtitutione acceperunt, quam ſuper his perſonis poſuimus, quæ à patribus ſuis naturalibus* (b) *in adoptionem alijs dantur. Inuenimus etenim nonnullos caſus, in quibus filij & natu-*

Digitized by Google

naturalium parentum ſucceſſionem propter adoptionem amittebant: & adoptione facilè per emancipationem ſoluta, ad neutrius parentis ſucceſſionem vocabantur. Hoc ſolito more corrigentes, Conſtitutionem (c) *ſcripſimus, per quam definiuimus, quando parens naturalis filium ſuum adoptandum alij* (d) *dederit, integra omnia iura* (e) *ita ſeruari, atque ſi in patris naturalis poteſtate permanſiſſet, nec penitùs adoptio fuiſſet ſubſecuta: niſi in hoc tantummodò caſu, vt poſſit* (f) *ab inteſtato ad patris adoptiui venire ſucceſſionem. Te-* 1
ſtamento autem ab eo facto, neque Iure ciuili, neque prætorio, ex hereditate eius aliquid perſequi poteſt, neque contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neque inofficioſi querela inſtituta: cum nec neceſſitas (g) *patri adoptiuo imponatur, vel heredem eum inſtituere, vel exheredatum facere, vt potè nullo vinculo naturali copulatum, neque ſi ex Sabiniano Senatus Conſulto* (h) *ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nàm & in huiuſmodi caſu, neque quarta ei ſeruatur, nec vlla actio ad eius perſecutionem ei competit. Noſtra autem Conſtitutione* (i) *exceptus eſt is, quem parens naturalis adoptandum ſuſ-* 2
ceperit. Vtroque enim iure tàm naturali, quàm legitimo, in hanc perſonam concurrente, priſtina iura tali adoptioni ſeruauimus, quemadmodum ſi pater familias ſe dederit adrogandum. Quæ ſpecialiter, & ſingillatim ex præfatæ Conſtitutionis tenore poſſunt colligi.

a A *Noſtra Conſtitutione*. Hæc Conſtitutio eſt deciſio. *l.Cùm in adoptiuis* 10.*C.de adopt.*

b *Naturalibus*. Et legitimis. 3

c *Conſtitutionem*. Prædictam.

d *Alij*. Qui non eſt in numero parentum. *Text.hic in verſ.noſtra autem.*

e *Integra omnia iura ita ſeruari, atque ſi &c.* Olim, cum filiusfamilias à patre naturali etiam extraneæ perſonæ in adoptionem dabatur, poteſtas patris naturalis tranſibat in adoptiuũ. *Theoph. in §.Sed hodie, de Adop.d.l.Cum in adoptiuis* 10.*in princ. C.de adopt.* Sed hodie, cum filius familias extraneo in adoptionem datur iura patris naturalis minimè diſſoluuntur: nec quidquam ad 4
patrem adoptiuum tranſit, nec in poteſtate eius eſt. §.*Sed hodie Inſtit.de Adopt.*

f *Vt poſſit ab inteſtato &c.* Habet adoptatus iura ſucceſſionis ab inteſtato in bonis patris adoptiui, etiam cum legitimis & naturalibus.

g *Cum nec neceſſitas patri adoptino imponatur &c.Iuſtinianus in dicta*

l.Cum

Digitized by Google

l.Cum in adoptiuis 10.*§.Sed nec articulum C. de adopt.* Licentiam damus tali adoptiuo patri, ideſt extraneo (ſi voluerit) nihil ei teſtamento ſuo relinquere, ſed quidquid ei reliquerit, hoc liberalitatis ſit, & non legitimo vinculo adſtrictum.

h *Neque ſi ex Sabiniano Senatus Conſulto ex tribus maribus &c.* Si cum tres filius mares haberem, vnum ex ijs in adoptionem dederim: vocatur hæc adoptio ex tribus maribus. Et extat S.C.Sabinianum, quo dicitur, neceſſe tibi eſſe, filio huic ex 1
tribus maribus adoptato quartam bonorum tuorum relinquere. Etſi non relinquas, ipſum S.C. ei dat actionem aduerſus heredes tuos ad petendam quartam. *Theoph. hic*. Sed hodie, neque ſi ex Sabiniano Senatus Conſulto ex tribus maribus aliquis fuerit adoptatus, quarta ei ſeruatur, neque vlla actio ad eius perſecutionem ei competit. *Text.hic.*

i *Noſtra autem Conſtitutione exceptus eſt is, quem parens &c.* Si pater naturalis auo materno filij ſui, vel ſi ipſe pater naturalis fuerit emancipatus, etiam auo paterno, vel proauo ſimili 2
modo paterno vel materno, filium ſuum dederit in adoptionem, adoptatus & in familia, & in poteſtate eſt huiuſmodi patris adoptiui, & omnia antiqua adoptionis iura conſequitur. *d.l.Cum in adoptiuis* 10. *§.Si verò pater naturalis C. de Adop. §.Sed hodie Inſtit.de Adop.* Vbi hoc fuit explicatum.

Ad §. Item vetuſtas.

Item (a) *vetuſtas ex maſculis progenitos plus diligens, ſolos nepotes,* 3
vel neptes, qui, quæue ex virili ſexu deſcendunt, ad ſuorum vocabat ſucceſſionem, & iuri adgnatorum eos anteponebat: nepotes autem, qui ex filiabus nati ſunt, & pronepotes ex (b) *neptibus, cognatorum loco numerans, poſt adgnatorum lineam eos vocabat, tàm in aui, vel proaui materni, quàm in auiæ, vel proauiæ, ſiue paternæ, ſiue maternæ ſucceſſionem. Diui* (c) *autem principes non paſſi ſunt talem contra naturam iniuriam ſine competenti emendatione relinquere: ſed cùm nepotis & pronepotis nomen commune ſit vtriſque, tàm qui ex maſculis, quàm qui ex fæminis deſcendunt: ideò eundem gradum* 4
& ordinem ſucceſſionis eis donauerunt. Sed vt amplius aliquid ſit eis, qui non ſolùm naturæ, ſed etiam veteris (d) *iuris ſuffragijs muniuntur: portionem nepotum, vel neptum, vel deinceps, de quibus ſuprà diximus, paulò minuendam eſſe exiſtimauerunt: vt minùs* (e) *tertia parte acciperent, quàm* (f) *mater eorum vel auia* (g) *fuerat acceptura, vel pater* (h) *eorum, vel auus* (i) *paternus, ſiue* (l) *mater-*

maternus, quando fœminina mortua ſit, cuius de hereditate agitur: iiſque, licet ſoli ſint, adeuntibus, adgnatos minimè vocabant. Et quemadmodum lex duodecim tabularum filio mortuo nepotes, vel neptes, pronepotes, vel proneptes in locum patris ſui ad ſucceſſionem (m) *aui vocat: ita & principalis diſpoſitio in locum matris ſuæ, vel auiæ, eos cùm iam deſignata* (n) *partis tertiæ deminutione vocat.*

a ITem *vetuſtas &c.* Vetuſtas ſolos ex virili ſexu nepotes nepteſue ſuorum in ordinem admittebat: ex muliebri verò, in ordinem cognatorum. 1

b *Ex neptibus*. Vel ex nepotibus, qui ex filiabus nati ſunt.

c *Diui autem Principes.* Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius. *l. Si defunctus* 4. *C. Theodoſ. de legitim. hered. & l. Si defunctus* 9. *C. de ſuis, & legit. liber.*

d *Veteris Iuris*. Legis duodecim tabularum, vel Senatus Conſulti Orficiani.

e *Vt minus tertia parte acciperent &c.* Diui Principes Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius ſua Conſtitutione *in l. Si defunctus* 4. *C. Theodoſ. de legit. hered. & in l. Si defunctus* 9. *C. de ſuis, & legit. liber.* ordinem ſuorum nepotibus, neptibuſue ex fœmina tribuerunt, ſic tamen vt tertia parte deminutam acciperent partem, quam eorum parentes, in quorum locum ſuccedebant, fuerant accepturi, dictaque tertia pars, ſi de maris hereditate ageretur, deſcendentibus ex maſculis, qui non ſolùm naturæ, ſed etiam legis duodecim tabularum ſuffragijs iuuabantur, aut ſi ageretur de hereditate fœminæ, eius filijs, aut filiabus, qui, 3 quæue, non ſolùm naturæ, ſed etiam Senatus Conſulti Orficiani ſuffragijs iuuabantur, accreſceret, v. g. Si maſculus decedat relicto filio, & ex filia nepote, nepteue, ex dictorum Imperatorum Conſtitutione, filius octo vncias habet, nepos, neptiſue ex filia quatuor, ita enim hic nepos, neptiſue tertia parte deminutam conſequitur partem, quam mater eius habitura erat. Item ſi maſculus decedat relictis nepotibus, neptibuſue ex filio, & nepotibus, neptibuſue ex filia, nepotes, nepteſue ex filio octo vncias habent, nepotes verò, nepteſue ex 4 filia quatuor, ita enim iſti nepotes, nepteſue ex filia, tertia parte deminutam conſequuntur partem, quam mater eorum habitura erat, & hoc probatur ex hoc noſtro. *§. in verſ. Sed cum nepotis*. Quod ſi fœmina decedat relicto filio, filiaue, & nepote, nepteue ex alio filio, filiaue, ex dictorum Imperatorum Conſtitutione filius, filiaue, propter ſuffragium Senatus

Conſulti Orficiani, octo vncias habet, nepos, neptiue quatuor ita enim hic nepos neptiſue tertia parte deminutam conſequitur partem, quam pater, aut mater eius habiturus, habituraue erat. Hic autem nulla fit differentia, vtrum ſit nepos, neptiſue ex filio, an ex filia, quoniam perſona, de cuius hereditate agitur, fœmina eſt. Sin autem fœminæ hereditas inter eius nepotes, neptesue diuidenda ſit, deductioni tertiæ partis locus non eſt: quia veteris nullius iuris ſuffragijs alij magis alijs 1
adiuuantur: æquè enim omnes nepotes ab Orficiano Senatus Conſulto repelluntur,

f *Quàm mater eorum*. Si ageretur de hereditate aui materni.

g *Vel auia*. Si quæſtio eſſet de hereditate proaui materni.

h *Vel pater eorum*. Si ageretur de hereditate auiæ paternæ.

i *Vel auus paternus*. Si ambigeretur de hereditate proauiæ paternæ.

l *Siue maternus*. Si ageretur de hereditate proauiæ maternæ.

m *Ad ſucceſſionem aui ſui vocat*. Vide notata ſupra ad §.*Cùm filius hoc eodem tit.* 2

n *Cum iam deſignata partis tertiæ deminutione*. In fine huius tituli hoc corrigitur.

Ad §. Sed nos.

Sed nos, cum adhuc (a) *dubitatio maneret inter adgnatos & memoratos nepotes, quartam partem ſubſtantiæ defuncti adgnatis ſibi vindicantibus ex cuiuſdam* (b) *Conſtitutionis auctoritate: memoratam quidem Conſtitutionem à noſtro Codice* (c) *ſegregauimus, neque inſeri* 3
eam ex Theodoſiano Codice in eo conceſſimus. Noſtra autem Conſtitutione (d) *promulgata, toti iuri eius derogatum eſt, & ſanximus, talibus nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps, ſuperſtitibus, adgnatos nullam partem mortui ſucceſſionis ſibi vindicare: ne hi, qui ex tranſuerſa linea veniunt, potiores* (e) *ijs habeantur, qui recto iure deſcendunt. Quam Conſtitutionem noſtram obtinere ſecundum ſui vigorem* (f) *& tempora, & nunc ſancimus: ita tamen, vt quemadmodum inter filios, & nepotes ex filio antiquitas* 4
(g) *ſtatuit, non in capita, ſed in ſtirpes diuidi hereditatem, ſimiliter nos inter filios* (h) *& nepotes ex filia, diſtributionem fieri iubemus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes, & proneptes, & alias deinceps perſonas: vt vtraque progenies, matris ſuæ vel patris, auiæ, vel aui, portionem ſine vlla deminutione* (i) *conſequatur, vt ſi fortè vnus vel duo ex vna parte, ex altera*

tres

Digitized by Google

tres aut quatuor extent: vnus aut duo dimidiam, alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hereditatis habeant.

a CVM *adhuc dubitatio maneret &c.* Nam fuit olim & Conſtitutio quædam, quæ huiuſcemodi nepotibus dodrantem, ſiue nonem vncias daret, agnatis autem quadrantem, ſiue tres vncias. Emiſſa erat & alia poſterior cunſtitutio, quæ leuiter tantum & obſcurè contrarium volebat. *Theoph. hic.* 1

b *Ex cuiuſdam Conſtitutionis auctoritate. l. Si defunctus* 4. *C. Theod. de legit. hered.* Vbi hæc verba leguntur: Quod ſi hic defunctus, de cuius bonis loquimur, habebit ex filia nepotes, & prætereà filios non habebit, ſed qui præferri nepotibus poſſint habebit agnatos: hi in quandam falcidiam, & in dodrantem nepotes iure ſuccedant. v. g. Si quis moriatur inteſtatus, & relinquat ex filia nepotes, & filios non dimittat, ſed fratrem, vel ſororem ſuperſtites derelinquat, tres partes hereditatis aui materni ſibi nepotes ac neptes ex filia vindicabunt: quartam frater 2 vel ſoror aui defuncti, conſequentur, vt notatur *in Interpret. dictæ l.* 4.

c *A noſtro Codice ſegregauimus.* Imò partem duntaxat, non legem integram à ſuo Codice ſegregauit Iuſtinianus, vt conſtat *ex l. Si defunctus* 9. *C. de ſuis & legit. liber.*

d *Noſtra autem Conſtitutione promulgata. l. vlt. C. de ſuis & legit. liber.* In qua Iuſtinianus quadrantem tollit. Sed & trientem, de quo diximus in §. præcedenti, idem Iuſtinianus tollit in *Nouella* 18. *&* 118. 3

e *Potiores ijs habeantur.* Lapſus memoria videtur Tribonianus. Non enim potiores habebantur, imò ne pari quidem iure, ac loco: quadrans enim ijs duntaxar attribuebatur. *Ex H.*

f *Secundùm ſui vigorem & tempora.* Hanc enim Conſtitutionem in futuris tantùm, non etiam in præteritis negotijs ſeruari voluit Iuſtinianus *d. l. vlt. C. de ſuis & legit. liber.*

g *Antiquitas ſtatuit.* Lex duodecim tabularum. *l.* 3. *C. de ſuis, & legit. liber.*

h *Similiter nos inter filios &c.* Lege Iuſtiniani, inter filios & ne- 4 potes ex filia, vel inter omnes nepotes, & neptes, & inter pronepotes & pronepẗes, & alias deinceps perſonas, non in capita, ſed in ſtirpes diuiditur herediras. *Tex. hic. Nouella* 18. *cap.* 4. *& Nouella* 118. *cap.* 1.

i *Sine vlla deminutione. Iuſtinianus in Nouella* 18. *cap.* 4. primùm conſtituit, vt nepotes ex filia, & deinceps cæteri liberi inte-

grain portionem ſuæ matris vel auiæ conſequantur, abſque vlla trientis deminutione. Et ex dicta Nouella tunc temporis nondum edita, ſed quam edere Imperator Iuſtinianus in animo habuit, hic dicitur vtramque progeniem matris ſuæ, vel patris, auiæ vel aui portionem ſine vlla deminutione, conſequi debere. *Ex Cuiac.& Borch.hic*.

De (a) Legitima adgnatorum ſucceſſione. 1

TITVLVS II.

Si nemo ſuus (b) *heres, vel eorum, quos inter ſuos heredes* (c) *prætor, vel conſtitutiones* (d) *vocant, exiſtat, qui ſucceſſionem quoquomodo* (e) *amplectatur: tunc ex lege* (f) *duodecim tabularum ad adgnatum* (g) *proximum pertinet hereditas.*

2

a DE *legitima &c.* Si nemo ſuus heres, vel eorum, quos inter ſuos heredes prætor, vel conſtitutiones vocant, exiſtat, qui ſucceſſionem quoquo modo amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad adgnatum proximum pertinet hereditas, vt in princ.huius tituli. Meritò igitur poſt titulum proximè præcedentem, in quo dictum fuit de ſuis heredibus, & eis, quos inter ſuos heredes prætor, vel conſtitutiones vocant, ſequitur vt de legitima adgnatorũ ſucceſſione videamus.

b *Si nemo ſuus heres &c.* Inteſtatorum enim hereditates ex lege 3
duodecim tabularum primùm ad ſuos heredes pertinent, §.*Inteſtatorum, Inſt.de hered.quæ ab inteſt.defer.* Et quamdiu ſuus heres ſperatur heres fieri poſſe, tamdiu locus agnatis non eſt. *Vlpian. in fragm.tit.26.§.Quamdiù*. Sui autem heredes ſunt liberi, qui in poteſtate morientis fuerunt, ita vt nulla eos perſona in gradu præcederet. §. *Sui autem, de hered. qualit. & differ.* Vbi hæc omnia expoſuimus.

c *Vel eorum, quos inter ſuos heredes prætor.* Prætor naturali æquitate motus, dat emancipatis liberis bonorum poſſeſſionem, 4
Vnde liberi, perinde ac ſi in poteſtate parentis tempore mortis fuiſſent: ſiue ſoli ſint, ſiue cum ſuis heredibus concurrant. §.*emancipati, Inſtit.de hered.quæ ab inteſt.defer.*

d *Vel Conſtitutiones vocant.* Inter ſuos heredes conſtitutiones vocant nepotes neptesue ex filia, pronepotes proneptesue ex nepte ex filio filiaue nata, vel ex nepote ex filia nato. Vide

ſuprà

ſuprà *ad* §.*Item vetuſtas, de hered. quæ ab inteſt. defer.*

e *Quoquo modo*. Ciuili, vel Prætorio iure.

f *Ex lege duodecim tabularum*. Verba legis duodecim tabularum hæc ſunt: Si inteſtatus moritur, cui ſuus nec extabit heres, agnatus proximus familiam habeto. *Vlpianus in fragment. tit.*26.§.1.

g *Ad agnatum proximum*. Ideſt, ad eum, quem nemo antecedit, *l.*2.§.*hereditas ff. de ſuis, & legit. hered.* Regulariter enim inter ag- 1
natos proximior poſteriorem excludit, & inter eos non in ſtirpem, ſed in capita, ab inteſtato diuiditur hereditas. Inter ſuos, proximior poſteriorem non excludit, & ſemper hereditas in ſtirpē, non in capita diuiditur. *Gaius lib.*2.*Inſtit. tit.*8.§.*Regulariter.*

Ad §. Sunt autem adgnati.

Sunt autem adgnati, vt primo quoque libro (a) *tradidimus, cognati per*
virilis ſexus perſonas cognatione coniuncti, quaſi à patre connati. 2
Itaque eodem patre (b) *nati fratres, adgnati ſibi ſunt, qui & conſanguinei vocantur: nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint. Item patruus fratris filio, & inuicem is illi adgnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrueles, ideſt, qui ex duobus fratribus procreati ſunt, qui etiam conſobrini* (c) *vocantur. Qua ratione etiam ad plures gradus adgnationis peruenire poterimus. Ii quoque, qui* (d) *poſt mortem patris naſcuntur, iura conſanguinitatis nanciſcuntur. Non tamen omnibus ſimul adgnatis dat lex hereditatem:*
ſed ijs, qui tunc proximiore gradu ſunt, cum certum eſſe cœperit (e) 3
aliquem inteſtatum deceſſiſſe.

a VT *primo quoque libro tradidimus. Ad* §. *Sunt autem adgnati, de legit. adgnat. tut.* Vbi hæc expoſuimus.

b *Itaque eodem patre nati fratres &c.* Eodem patre nati fratres, licet diuerſas matres habuerint, adgnati ſibi ſunt, qui & conſanguinei vocantur. *l. Iuris Conſultus* 10. §.*Cognationis ff. de grad.* iuncto *Vlpiano in frag. tit.*26.*in princ.*

c *Qui etiam conſobrini vocantur*. Communi appellatione. *l.*1. 4
§.*quarto gradu ff. de grad.* Vide *Tex. in* §. *Quarto gradu, de grad. cog.* & quæ ibidem notata ſunt.

d *Ii quoque, qui poſt mortem patris &c. l.*1.*in fine ff. de ſuis, & legit. hered. l. vlt. ff. Vnde legitimi.*

e *Cum certum eſſe cœperit &c.* Quod quemadmodum intelligi debeat, infrà explicabitur *ad* §. *Proximus autem, hoc tit.*

Ad

Ad §. Per adoptionem quoque.

Per adoptionem (a) *quoque adgnationis ius conſiſtit: veluti inter filios naturales,* (b) *& eos, quos pater eorum adoptauit. Nec dubium eſt, quin impropriè* (c) *conſanguinei appellentur. Item ſi quis* (d) *ex cæteris adgnatis tuis: veluti frater, aut patruus, aut denique is, qui longiore gradu eſt, adoptauerit aliquem, adgnatos inter* (e) 1
tuos eſſe non dubitatur.

a PER *adoptionem quoque &c. Vlpianus in l.2. §.Parui ff.de ſuis & legit.hered.* Parui refert, adgnatus natiuitate, an adoptione ſit quæſitus. Nam qui adoptatur, ijſdem fit adgnatus, qui[illegible] pater ipſius fuit: & legitimam hereditatem eorum habe[illegible]ſi eius.

b *Naturales.* Natos ex iuſtis nuptijs. Hi enim naturales ex comparatione adoptiuorum vocantur. 2

c *Quin impropriè conſanguinei appellentur.* Adoptio enim non ius ſanguinis, ſed ius adgnationis adfert. *l.Qui in adoptionem 23. ff.de adopt.*

d *Item ſi quis &c.* Item ſi quis ex cœteris adgnatis tuis: veluti frater, aut patruus, aut alius, qui longiore gradu ſit, adoptauerit aliquem, non dubitatur eum inter adgnatos tuos connumerari. *l.2.§.Parui ff.de ſuis, & legit.hered.*

e *Adgnatos inter tuos eſſe non dubitatur.* Sic corrigendum hunc locum eſſe docet *H.hoc eod.loco.* 3

Ad §. Cęterum.

Cæterum inter maſculos quidem adgnationis iure hereditas, etiam (a) *longiſſimo gradu vltrò citroque capitur. Quod ad fœminas verò attinet: ita placebat,* (b) *vt ipſæ conſanguinitatis iure tantùm capiant hereditatem, ſi ſorores ſint: vlteriùs non capiant. maſculi autem ad earum hereditates, etiam ſi longiſſimo gradu ſint, admittantur. Qua de cauſa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitæ* 4
tuæ hereditas ad te pertinebat: tua verò ad illas non pertinebat: Quod ideo ita conſtitutum erat, quia commodius (c) *videbatur ita iura conſtitui, vt plerumque hereditates ad maſculos confluerent. Sed quia ſanè iniquum erat, in vniuerſum eas, quaſi extraneas, repelli: prætor eas ad bonorum poſſeſſionem admittit ea parte, qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur. ex qua parte*

ita

ita ſcilicet admittuntur, ſi neque adgnatus vllus, neque proximior cognatus interueniat. Et hæc quidem lex duodecim tabularum nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem legibus amicam amplexa, ſimili modo omnes adgnatos, ſiue maſculos, ſiue fœminas, cuiſcunque gradus, ad ſimilitudinem ſuorum inuicem ad ſucceſsionem vocabat. Media (d) *autem iuriſprudentia, quæ erat lege duodecim tabularum iunior, Imperiali autem diſpoſitione anterior, ſubtilitate quadam excogitata, præfatam differentiam inducebat, & penitus eas à ſuc-* 1
ceſſione adgnatorum repellebat, omni alia (e) *ſucceſſione incognita: donec prætores paulatim aſperitatem* (f) *Iuris Ciuilis corrigentes, ſiue quod deerat implentes, humano propoſito alium ordinem ſuis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum poſſeſſionem eas adiuuabant, & pollicebantur* (g) *his bonorum poſſeſsionem, quæ vnde cognati appellatur. Nos verò legem duodecim tabularum ſequentes, & eius veſtigia in hac parte conſeruantes, laudauimus quidem prætores ſuæ humanitatis, non tamen eos in plenum huic cauſæ mederi inuenimus, Quare ete-* 2
nim vno eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, tam in maſculis, quàm in fœminis æqua lance conſtitutis: maſculis quidem dabatur ad ſucceſſionem venire omnium adgnatorum, ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, niſi ſoli ſorori ad agnatorum ſucceſſionem patebat aditus? Ideò in plenum omnia reducentes, & ad ius duodecim tabularum eamdem diſpoſitionem exæquantes: noſtra (h) *Conſtitutione ſanximus, omnes* (i) *legitimas perſonas, ideſt, per virilem ſexum deſcendentes, ſiue maſculini generis, ſiue fœminini ſint, ſimili modo ad iura ſucceſſionis legitimæ ab inteſtato vo-* 3
cari ſecundum ſui gradus prærogatiuam: nec ideo excludendas, quia conſanguinitatis iura, ſicut germanæ, non habent.

a *ETiam longiſſimo gradu, In infinitum l.2. §. Adgnati ff. de ſuis & legit. hered.*

b *Ita placebat.* Scribit Paulus *Recept. Sent. lib.4. tit.8. §. Fœminæ,* quod Iure Ciuili Voconia rogatione id videtur effectum.

c *Quia comodius videbatur &c.* Primùm: quia familiarum anti-quitatem maſculi conſeruabant: deinde, vt Theophilus hic 4
ait, quia vtiliores ſe maſculi præſtent Reipublicæ, dum aut bella gerunt, aut ſacra faciunt, aut muneribus publicis funguntur.

d *Media autem iuriſprudentia.* Media Iuriſprudentia eſt illud ius, quod ſine ſcripto traditionibus inductum eſt veterum Iuris Conſultorum, qui apud Romanos poſt latas duodecim tabu-

larum

larum leges floruerunt. Et hoc Ius communi nomine appellatur Ius Ciuile. *l.* 2. §. *His legibus latis ff. de orig. Iur. Paulus tamen Recept. Sent. lib.* 4. *tit.* 8. Ius illud, de quo hic in textu, quo ſcilicet fœminæ vltra conſanguinitatis gradum ad legitimas hereditates non admittuntur, Voconiæ rogationi adſcribit, vt paulò antè adnotaui.

e *Omni alia ſucceſſione*. Cognatorum ſcilicet, & coniugum.

f *Aſperitatem Iuris Ciuilis.* Aſperitatem mediæ Iuris prudentiæ. 1

g *Et pollicebantur his bonorum poſſeſſionem &c.* Si neque adgnatus vllus neque proximior cognatus interueniret, vt ſuprà dixit.

h *Noſtra Conſtitutione*. Hæc Conſtitutio eſt, *l. penult. C. de legit. hered.*

i *Omnes legitimas perſonas*. Iure verò nouiſſimo nulla differentia agnationis & cognationis inter eos, qui ad hereditatem ab inteſtato vocantur, eſt admittenda. *Nouella* 118. *cap.* 4.

Ad §. Hoc etiam addendum. 2

Hoc etiam (a) *addendum noſtræ conſtitutioni exiſtimauimus, vt transferatur vnus tantummodò gradus à iure cognationis in legitimam ſucceſſionem: vt non ſolum fratris filius & filia, ſecundum quod iam definiuimus, ad ſucceſſionem patris ſui vocentur: ſed etiam germanæ conſanguineæ, vel ſororis vterinæ filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ vna cum his ad iura auunculi ſui perueniant: & mortuo eo: qui patruus quidem eſt ſui fratris filijs, auunculus autem ſororis ſuæ ſoboli, ſimili modo ab vtroque latere ſuccedant: tam-* 3
quam ſi omnes ex maſculis deſcendentes, legitimo iure veniant, ſcilicet vbi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus, & ſucceſſionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus ſemoti, videlicet hereditate non in ſtirpes, (b) *ſed in capita diuidenda.*

a HOc etiam addendum &c.* Iuſtiniani lege ſororis conſanguineæ, vel Vterinæ filij, filiæue, ad hereditatem auunculi vna cum filijs, & filiabus fratris in capita admittuntur, non 4
tamen cum fratre, ſororeue defuncti. *tex. hic d. l. penult. §. In his igitur, cum §§. ſeq. C. de legit. hered.* Conſtituit vlteriùs idem Iuſtinianus vt fratres, vel ſorores vterini, vterinæue cum legitimis fratribus & ſororibus ad legitimam fratris ſui ſucceſſionem vocentur, & alijs omnibus, qui ſunt vlterioris gradus, licet legitimi ſint, præcellant. *l. vlt. §. Sed nec fratrem C. de legit.*

legit.hered. Quæ tamen hic dicta ſunt Iure Nouiſſimo ſunt immutata ſecundum ea, quæ diximus ſuprà *ad rub. de hered. quæ ab inteſt. defer.*

b *Non in ſtirpes, ſed in capita*. Signa hæc pro opinione Azonis de filijs fratrum, vel ſororum, cum ſoli ſunt ſine theijs: tum ſcilicet in capita, non in ſtirpes ſuccedere. *Adde Gaium lib. 2. Inſtit. tit. 8. circa finem, & l. 2. §. Hereditas ff. de ſuis & legit. hered.* 1

Ad §. Si plures.

Si plures (a) *ſint gradus adgnatorum, apertè lex duodecim tabularum proximum vocat. Itaque ſi (verbigratia) ſit defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus, frater potior habetur. Et quamuis ſingulari numero vſa lex proximum vocet: tamen dubium non eſt, quin & ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnes admittantur. Nàm & propriè* (b) *proximus ex pluribus gradibus intelligitur: & tamen non dubium eſt, quin, licet vnus ſit gradus adgnatorum, pertineat* 2 *ad eos hereditas.*

a SI *plures ſint gradus &c.* Hereditas proximo adgnato, ideſt ei, quem nemo antecedit, defertur. Et ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnibus competit. *l. 2. §. Hereditas ff. de ſuis & legit. hered. Vide notata ſuprà ad princ. huius tituli In verbo*, Ad agnatum proximum, & nota, quod hoc hodie immutatum eſt ſecundum ea, quæ dixi *ad Rub. de hered. quæ ab inteſt. defer.*

b *Nàm & propriè proximus &c.* Quamuis propriè proximus ex 3 pluribus dicatur, tamen Proximus accipitur etiam is, qui ſolus eſt. *l. 1. §. Proximus ff. vnde cognati*. Quia is eſt proximus, quem nemo antecedit: & is vltimus, quem nemo ſequitur: & interdum idem primus, poſtremuſque, qui ſolus occurrit *l. 2. §. legitima hereditas ff. de ſuis & legit. hered.*

Ad §. Proximus autem.

Proximus (a) *autem, ſi quidem nullo teſtamento facto quiſquam de-* 4 *ceſſerit, per hoc tempus requiritur, quo mortuus eſt is, cuius de hereditate quæritur. Quod ſi facto teſtamento quiſquam deceſſerit, per hoc tempus requiritur, quo certum eſſe cœperit nullum ex teſtamento heredem extiturum. tunc enim propriè quiſque inteſtatò deceſſiſſe intelligitur. Quod quidem aliquando longo tempore declaratur. In quo ſpatio temporis ſæpe accidit, vt proximiore mortuo,*

proximus (b) *eſſe incipiat, qui moriente teſtatore non erat proximus.*

a P*Roximus autem &c.* Nullo teſtamento facto, ille vt proxi-
mus admittitur, qui tunc fuit proximns, cum mortuus
eſt is, cuius de hereditate quæritur: facto verò teſtamento,
ille vt ptoximus admittitur, qui tunc proximus eſt, cùm
certum eſſe cœperit nullum ex teſtamento heredem exi- 1
turum.

b *Proximus eſſe incipiat*. Vt puta, fecit quis teſtamentum, cum habere patruum, & patrui filium: deliberante herede ſcripto, patruus deceſſit, mox heres inſtitutus repudiauit hereditatem: patrui filius admittetur. *l.2.§. Interdum ff. de ſuis & legit. hered.*

Ad §. Placebat autem. 2

Placebat(a)*autem in eo genere percipiendarum hereditatum ſucceſſionem*
non eſſe:ideſt,vt quamuis proximus,qui,ſecundum ea quæ diximus,vo-
catur ad hereditatem,aut ſpreuerit hereditatē:aut antequam adeat de-
ceſſerit:nihilo magis legitimo iure ſequentes admittantur. Quod ite-
rum prætores imperfecto iure corrigentes,non in totum ſine adminicu-
lo relinquebant, ſed ex cognatorum ordine eos vocabant, vt pote ad-
gnationis iure eis recluſo. (b) *Sed nos nihil deeſſe perfectiſſimo iuri*
cupientes, noſtra (c) *Conſtitutione, quam de Iure patronatus, hu-*
manitate ſuggerente, protulimus, ſanximus ſucceſſionem in agna- 3
torum hereditatibus non eſſe eis denegandam: cùm ſatis abſurdum
erat, quod cognatis à prætore apertum eſt, hoc adgnatis eſſe reclu-
ſum: (d) *maximè cùm in onere quidem tutelarum & proximo gradu*
deficiente, ſequens (e) *ſuccedit, & quod in onere obtinebat, non*
erat in lucro permiſſum.

a P*Lacebat &c. Ex l.12.Tab.* In legitimis hereditatibus ſucceſſio
nō eſt. *Vlpian. in frag.tit.26.§.Si plures Paul.Recept.Sent. lib.4.*
tit.8. §. In hereditate: veluti, deceſſit aliquis inteſtatus extante 4
fratre, & extante patruo:Frater vocabatur,nimirum vt proxi-
mus. Si modo contingat vt frater, aut antequam adeat, de-
cedat, aut hereditatem repudiet, patruus, vt agnatus venire
non poterit: propterea quòd lex duodecim Tabularum ſuc-
ceſſionem neſciat. *Theoph.hic*.

b *Recluſo*. Ideſt, occulſo: Sic enim hoc verbum hic accipitur,

tur, vt & in *l. Binas ædes 9. in fine ff. de ſeruit. vrban. præd. & in l. vncia, in princ. C. de vſucap. transfor.*

c *Noſtra Conſtitutione*. Hæc Conſtitutio in iis, quibus nunc vtimur, libris deſideratur. Eam tamen reſtituit. *Cuiacius obſeruat. lib. 20. cap. 34.*

d *Recluſum*, Ideſt, occluſum, vt ſuprà dixi in Verbo, *Recluſo*.

e *Sequens ſuccedit. l. 3. §. penult. ff. de legit. tut.*

Ad §. Ad legitimam. 1

Ad legitimam ſucceſſionem nihilominus vocatur etiam parens, qui contracta (a) *fiducia filium vel filiam, nepotem, vel neptem, ac deinceps emancipat, quod ex noſtra* (b) *Conſtitutione omnimodo inducitur, vt emancipationes liberorum ſemper videantur contracta fiducia fieri: cùm apud antiquos non aliter hoc obtinebat, niſi ſpecialiter contracta fiducia parens manumiſiſſet.*

2

a QVI *contracta fiducia*. Vide notata ſuprà ad §. *Præterea, Quibus mod. ius pot. ſol.* In Verbo, *Qui, quaue à parente*.

b *Quod ex noſtra Conſtitutione. In l. vlt. C. de emancip. liber.*

De Senatuſconſulto (a) Tertylliano.

TITVLVS III. 3

Lex duodecim tabularum ita ſtricto iure vtebatur, & proponebat maſculorum progeniem: & eos, qui per fœmini ſexus neceſſitudinem ſibi iunguntur, adeò expellebat, vt ne quidem (b) *inter matrem & filium filiamue vltro citroque hereditatis capiendæ ius daret: niſi quòd prætores* (c) *ex proximitate cognatorum eas perſonas ad ſucceſſionem, bonorum poſſeſſione vnde cognati accommodata, vocabant.*

a DE *Senatuſconſulto &c.* Dixit Iuſtinianus in titulo præcedenti de heredibus legitimis, qui ſuccedunt ex lege duodecim tabularum, vel ex Conſtitutionibus ad eandem legem accommodatis: deinceps tractat de heredibus legitimis ex Senatuſconſultis, vel ex Conſtitutionibus ad Senatuſconſulta accommodatis. 4

b *Vt ne quidem inter matrem & filium &c.* Ad liberos matris inte-

 ſtatæ

ſtatæ hereditas ex lege duodecim tabularum non pertinebat : quia fœminæ ſuos heredes non habent . Et contrà , Inteſtati filij hereditas ad matrem ex lege duodecim tabularum non pertinet . *Vlpian. in frag. tit.26. §. penult. & vlt.*

c *Niſi quòd Prætores ex proximitate &c.* Ex parte, vnde cognati,
Prætor naturali æquitate motus , omnibus cognatis promittit
bonorum poſſeſſionem , quos ſanguinis ratio vocat ad heredi-
tatem , licèt iure ciuili deficiant . Itaque etiam vulgò quæſiti 1
liberi matris , & mater talium liberorum ex hac parte bono-
rum poſſeſſionem petere poſſunt : quia ſunt inuicem ſibi co-
gnati . *l.2. ff. Vnde cognati .*

Ad §. Sed hæ iuris anguſtiæ .

Sed hæ iuris anguſtiæ poſtea emendatæ ſunt . Et primus quidem Diuus Claudius matri ad ſolatium liberorum (a) *amiſſorum , legitimam eorum detulit hereditatem .* 2

a *Liberorum amiſſorum .* Amiſſos Iuſtinianus ſignificat eos, qui in bello amiſſi ſunt , vt *arg. ſuprà de excuſat. tutor. in princ. ex gl. hic .*

Ad §. Poſtea autem .

Poſtea autem Senatuſconſulto Tertylliano , quod Diui (a) *Hadriani*
temporibus factum eſt , pleniſſimè de triſti ſucceſſione matri , non 3
etiam auiæ (b) *deferenda cautum eſt : vt mater ingenua trium* (c) *liberorum ius habens , libertina quatuor , ad bona filiorum filiarumue admittatur inteſtatò mortuorum , licèt in poteſtate* (d) *parentis eſt : vt ſcilicet cum alieno iuri ſubiecta eſt , iuſſu eius adeat hereditatem , cuius iuri ſubiecta eſt .*

a *Diui Hadriani .* Ideſt, Diui Pij , Tertullo & Sacerdote Coſs.
quam appellationem Diuus Pius ſortitus eſt , adoptionis
iure . *Cuiac. hic .* 4

b *Non etiam auiæ .* Iure nouiſſimo , non matri tantùm , ſed etiam auiæ , & omnibus parentibus vtriuſque ſexus legitima deſcendentium hereditas defertur . *Nouella* 118. *cap.2.* de qua re diximus ſuprà ad *Rub. de hered. quæ ab inteſt. defer.*

c *Trium liberorum ius habens &c.* Ingenua trium, libertina quatuor liberorum ius habet, quæ ter, aut quater peperit, vel quæ bene-

Digitized by Google

beneficio Principis ius liberorum conſecuta eſt. *Paul. Recept. Sent. lib.4. tit.9.* Hodie tamen mater, ſiue ingenua, ſiue libertina, etſi non ter enixa fuerit, vel quater, vocatur ad liberorum ſuorum legitimam ſucceſſionem. §. *Sed nos,hoc eod. titulo.*

d *Licet in poteſtate parentis ſit.* Nota, quod nuptiæ filiæ à patris poteſtate illam non liberant *l.Si vxorem 5. C. de condit. inſert. l.filiæ 12. C. de collat.*

Ad §. Præferuntur autem. 1

Præferuntur autem (a) *matri liberi* (b) *defuncti, qui ſui ſunt, quiue ſuorum* (c) *loco ſunt, ſiue primi gradus, ſiue vlterioris. Sed &* (d) *filiæ ſuæ* (e) *mortuæ filius vel filia præponitur ex Conſtitutionibus matri defunctæ, ideſt, auiæ ſuæ. Pater* (f) *quoque vtriuſque, non etiam auus vel proauus matri anteponitur, ſcilicet cùm inter* (g) *eos ſolos de hereditate agitur. Frater autem* (h) *conſanguineus tam filij quàm filiæ excludebat matrem: ſoror autem conſanguinea pariter* 2
cum (i) *matre admittebatur. Sed ſi fuerat frater & ſoror conſanguinei, & mater liberis honorata: frater quidem matrem excludebat, communis autem erat hereditas ex æquis partibus fratris, & ſororis.*

a *Præferuntur autem matri &c.* Matri ex Senatoconſulto Tertylliano filio defuncto ſuccedere volenti præferuntur liberi ipſius filij defuncti, qui ſui, ſuorumue loco ſunt, ſiue ſint primi gradus, ſiue vlterioris.

b *Liberi.* Tam virilis ſexus, quàm fœminini, tam naturales, 3
quàm adoptiui. *l. 2. §.Liberi ff. ad Senat. conſ. Tertyl.*

c *Quiue ſuorum loco ſunt.* Suorum loco ſunt liberi emancipati.

d *Sed & filiæ &c.* Liberi filiæ mortuæ ex Conſtitutionibus præferuntur matri ipſius defunctæ, ideſt, præferuntur auiæ, vel proauiæ ſuæ. *tex.hic, iuncta l. ſi matre 11. C. de ſuis & legit. liber.*

e *Suæ.* Ideſt, ſui iuris, ſuæque poteſtatis, vt poſſit habere heredes.

f *Pater quoque &c. Vlpianus in l. 2. §. Obijcitur ff. ad Senat. Conſ. Tertyl.* Obijcitur matri pater in vtriuſque bonis tàm filij, quàm 4
filiæ, ſiue heres, ſiue bonorum poſſeſſor exiſtat. Sed neque auus, neque proauus in Tertylliano matri nocent, quamuis fiduciam contraxerint. Pater autem tantum naturalis, non etiam adoptiuus matri nocet. Verius enim eſt, cùm pater eſſe deſierit, à matre eum excludi. Iure verò Nouiſſimo parentes vtriuſque ſexus deſcendentibus ſuccedunt, liberis ipſorum

deſcen-

deſcendentium non extantibus, gradus prærogatiua ſeruata, quod ſi eundem habeant gradum, omnes ad ſucceſſionem vocantur, & ex æquo inter eos herediras ſic diuidenda eſt, vt medietatem quidem accipiant omnes à patre aſcendentes, quanticunque fuerint: medietatem verò reliquam à matre aſcendentes, quantoſcunque eos inueniri contigerit. *Nouella* 118. *cap.*2. Et de hac re pleniùs diximus ſuprà ad *Rubricam de hered. quæ ab inteſt. defer.* 1

g *Cum inter eos ſolos*. Si enim ex filio nepotem auus manumiſerit, iſque patre, & auo, & matre ſuperſtitibus, deceſſerit: potior eſſet auus. *l. æquiſſimum eſt* 5. *§. Si ex filio ff. Ad Senat. Conſ. Tertyl.*

h *Frater autem conſanguineus &c. Iuſtinianus in §. Sed cùm anteà, hoc titulo*, corrigit ea, quæ dicuntur hoc loco. Et Iure nouiſſimo fratres, ſororeſue vtrimque coniuncti defuncto, vel defunctæ, ſiue ſint fratres ſine ſororibus, ſiue ſorores ſine fratribus, ſiue fratres, & ſorores ſimul, ſuccedunt vnà cum parentibus in capita, & fratres, ſororeſue ex vno dumtaxat parente coniuncti, à parentibus excluduntur. *Nouella* 118. *cap.*2. 2

i *Pariter cum matre admittebatur*. Ideſt, ex æquis partibus heredes fiebant. Quod ſi defuncto, vel defunctæ plures extabant ſorores conſanguineæ, & mater: mater filiæ pro dimidia, filio pro virili ſuccedebat. *l.*2. *C. Theodoſ. de ſecund. nupt.*

Ad §. Sed nos.

3

Sed nos Conſtitutione, (a) quam in Codice noſtro nomine decorato poſuimus, matri ſubueniendum eſſe exiſtimauimus: reſpicientes ad naturam, & puerperium, (b) & periculum, & ſæpè mortem ex hoc caſu matribus illatam. Ideoque impium eſſe credidimus, caſum fortuitum in eius admitti detrimentum. ſi enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immeritò defraudabatur ſucceſſione ſuorum liberorum, quid enim peccauit, ſi non plures, ſed paucos peperit? Et dedimus ius legitimum plenum matribus, ſiue ingenuis, ſiue libertinis, & ſi non ter enixæ fuerint, vel quater, ſed eum tantùm vel eam, qui quæue morte intercepti ſunt, vt & ſic vocentur in liberorum ſuorum legitimam ſucceſſionem. 4

a Conſtitutione. *l. Illam iniuriam* 2. *C. de Iure liberor.*
b *Et puerperium, & periculum*. Videtur legendum: & puerperij periculum. Facit *l. vlt. §. Quis enim C. qui potior. in pig. hab.*

Ad

Ad §. Sed cùm antea.

Sed cùm antea Conſtitutiones (a) *iura legitimæ ſucceſſionis perſcrutan-
tes, partim matrem adiuuabant, partim eam prægrauabant, & non
inſolidum* (b) *eam vocabant, ſed in quibuſdam caſibus tertiam ei par-
tem abſtrahentes certis legitimis dabant perſonis, in alijs autem con-
trarium faciebant: nobis* (c) *viſum eſt recta & ſimplici via matrem* 1
*omnibus perſonis legitimis anteponi, & ſine vlla deminutione filio-
rum ſuorum ſucceſſionem accipere: excepta fratris & ſororis perſona,
ſiue conſanguinei ſint, ſiue ſola* (d) *cognationis iura habentes: vt
quemadmodum eam toti alij ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes
fratres & ſorores, ſiue legitimi ſunt, ſiue non, ad capiendas heredi-
tates ſimul vocemus: ita tamen, vt ſi quidem ſolæ ſorores adgnatæ
vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint: dimidiam
quidem mater, alteram verò dimidiam partem omnes ſorores ha-
beant. Si verò matre ſuperſtite & fratre vel fratribus ſolis, vel etiam* 2
*cum ſororibus, ſiue legitima, ſiue ſola cognationis iura habentibus,
inteſtatus quis vel inteſtata moriatur, in capita diſtribuatur eius he-
reditas.*

a *Conſtitutiones*, Has Conſtitutiones habemus in *l. 1. 2. & 7. C. Theodoſ. de legit. hered.*

b *Et non in ſolidum eam vocabant &c.* Si enim mater ius trium, aut quatuor liberorum non habebat, cum adgnatis filio filiæue ex triente ſuccedebat: Si verò ius trium, aut quatuor libero- 3
rum habebat, dabat trientem fratri cognato (nam frater adgnatus matri præferebatur) vel patruo, eiuſque filio, vel nepoti, non vlterioribus. *dicta l. 1. 2. & 7.*

c *Nobis viſum eſt &c. In l. vlt. C. Ad Senat. Conſ. Tertyl.* Vbiidem Iuſtinianus prædicta corrigit vt ſequitur hic in textu. Iure verò nouiſſimo indiſtinctè parentes, & fratres, ſororeſue vtrimque coniuncti defuncto, vel defunctæ ſimul ſuccedunt in capita, & fratres, ſororeſue ex vno dumtaxat parente coniuncti defun-
cto, defunctæue, à parentibus & fratribus, ſororibuſue de- 4
functo, defunctæue ex vtroque parente coniunctis, excluduntur. *Nouella* 118. *cap.* 2. Atque etiam cum parentibus, & fratribus, vel ſororibus vtrimque defuncto, defunctæue coniunctis ſuccedunt filij alterius fratris præmortui, vel ſororis præmortuæ vtrimque coniuncti, coniunctæue defuncto, vel defunctæ, & tantam accipiunt portionem, quantam eorum pater,

aut

Digitized by Google

aut mater accepiſſet, ſi vixiſſet. *dicta Nouella* 118. *cap.* 2. *iuncta Nouella* 127. *cap.* 1.

d *Sine ſola cognationis iura habentes*. Sola cognationis iura habent vterini, vterinæue.

Ad §. Sed quemadmodum.

Sed quemadmodum nos matribus proſpeximus, ita eas oportet ſuæ ſoboli conſulere: ſcituris eis, quòd ſi tutores (a) *liberis non petierint, vel in locum remoti, vel excuſati intra annum petere neglexerint: ab eorum impuberum* (b) *morientium ſucceſſione meritò repellentur*. (c) 1

a QVòd ſi tutores liberis non petierit &c. Vide *l.* 2. §. *Si mater, vſque ad finem legis. ff. Ad Senat. Conſ. Tertyl.*

b *Impuberum morientium*. Matres verò, quæ puberes amiſerunt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint, ab eorum ſucceſſione non repelluntur *l.* 3. *C. Ad Senat. Conſ. Tertyl.* 2

c *Repellentur*. Idem obtinet in omnibus alijs, qui ad ſucceſſionem vocuntur pupilli mortui *l. Sciant* 10. *C. de legit. hered.* Mater tamen minor, quæ filijs tutorem ætatis lubrico lapſa non petijt, ab eorum ſucceſſione non repellitur *l.* 2. *C. Si aduerſ. delict.*

Ad §. Licèt autem. 3

Licèt autem (a) *vulgò quæſitus ſit filius filiaue: poteſt tamen ad bona eius mater ex Tertylliano Senatus conſulto admitti*. (b)

a LIcèt autem vulgò quæſitus *&c. l.* 2. *in princ. ff. ad Senat. Conſ. Tertyl.*

b *Admitti*. Ratio eſt: Quia ex Senatuſconſulto Tertylliano hereditates ſic deferuntur, vt perſonæ naturaliter deſignentur. *l. Tutelas* 7. §. *Ex nouis ff. de capit. demin.* 4

De Senatuſconſulto (a) Orphitiano.

TITVLVS IV.

Per contrarium autem, vt (b) *liberi ad bona* (c) *matrum inteſtatarum admittantur, Senatuſconſulto Orphitiano, Orphitio & Rufo conſulibus*

Digitized by Google

libus effectum eſt, quod latum eſt Diui Marci temporibus: & data eſt tam filio quàm filiæ, legitima hereditas, etiamſi alieno (d) *iuri ſubiecti ſunt: & præferuntur conſanguineis* (e) *& adgnatis defunctæ matris.*

a DE *Senatuſconſulto Orphitiano*. Senatuſconſulto Tertylliano, de quo in præcedenti titulo dictum fuit, cautum eſt: vt mater ad bona filiorum, filiarumue admittatur inteſtatò mor- 1
tuorum. Per contrarium autem, vt liberi ad bona matrum inteſtatarum admittantur, Senatuſconſulto Orphitiano effectum eſt, de quo conſequenter ſequitur videndum.

b *Liberi*. Filius, & filia.

c *Ad bona matrum*. Siue ingenua, ſiue libertina mater eſt: admitti poſſunt liberi ad hereditatem eius ex Senatuſconſulto Orphitiano *l.1. in princ. ff. Ad Senat. Conſ. Tertyl. & Orph.*

d *Etiam ſi alieno iuri ſubiecti ſunt*. Ita tamen vt iuſſu eius adeant hereditatem, cuius iuri ſubiecti ſunt *l. Qui in aliena 6. ff. de acquir.* 2
vel omit. hered.

e *Conſanguineis*. Ideſt, fratribus, vel ſororibus.

Ad §. Sed cùm ex hoc.

Sed cum ex hoc Senatuſconſulto nepotes ad auiæ ſucceſſionem legitimo iure non vocabantur: poſtea hoc Conſtitutionibus (a) *principalibus emendatum eſt, vt ad ſimilitudinem filiorum filiarumque & nepotes & neptes vocentur.* 3

a COnſtitutionibus principalibus. Valentiniani, Theodoſij, & Arcadij. *l. Si defunctus 4. C. Theodoſ. de legit. hered. & l. Si defunctus 9. C. de ſuis, & legit. liber.* de quibus plenè diximus ſuprà ad §. *Item vetuſtas, de hered. quæ ab inteſt. defer.*

Ad §. Sciendum autem eſt.

Sciendum autem eſt, huiuſmodi ſucceſſiones, quæ à Tertylliano & Or- 4
phitiano deferuntur, capitis (a) *deminutione non perimi, propter illam regulam, qua* (b) *nouæ hereditates legitimæ capitis demiuutione non pereunt, ſed illæ ſolæ, quæ ex lege duodecim tabularum deferuntur.*

a CApitis deminutione. *Minima ſcilicet. l. 1. §. capitis ff. ad Senat. Conſ. Tertyl. & Orphic.*

b *Propter illam regulam, qua nouæ hereditates &c.* Et ratio eſt, quia ex lege duodecim tabularum hereditates ſic deferuntur, vt perſonæ ciuiliter deſignentur: vt ecce lex duodecim tabularum defert hereditatem ſuis, vel adgnatis, qui ca-capite minuti tales eſſe deſinunt. Ex nouis autem legibus hereditates plerunque ſic deferuntur, vt perſonæ naturaliter deſignentur: vt ecce deferunt hereditatem Senatus Conſulta matri, & filio, qui capite minuti tales eſſe non deſinunt. *l.tu-* 1
telas 7. §.licet legitimæ ff.de capit.demin. l.capitis 11. ff. de ſuis, & legit. hered.

Ad §. Nouiſſimè.

Nouiſſimè ſciendum eſt, etiam illos liberos, (a) *qui vulgò quæſiti ſunt, ad matris hereditatem ex hoc Senatus Conſulto admitti.*

a E*Tiam illos liberos, qui vulgò &c.* Etiam vulgò quæſiti admit- 2
tuntur ex Senatus Conſulto Orphiciano ad matris legitimam hereditatem. *l.1. §. Sed & vulgò ff. ad Senat. Conſ. Tertyl. & Orphit.* Matri tamen illuſtri, ſpurij non ſuccedunt, iuſtis liberis exiſtentibus. *l. Si qua illuſtris 5.C.Ad Senat.Conſ.Orphic.Non tamen in d. l. 5.* negatur matrem illuſtrem ſpurio ſuccedere, neque nos id negare audemus. *Ex Cuiac. hic.*

Ad §. Si ex pluribus.

3

Si ex pluribus (a) *legitimis heredibus quidam omiſerint hereditatem, vel morte, vel alia cauſa impediti fuerint, quo minus adeant: reliquis, qui adierint, adcreſcit* (b) *illorum portio: & licet antè* (c) *deceſſerint, qui adierint, ad heredes* (d) *tamen eorum pertinet.*

a S*I ex pluribus &c. l.ſi ex pluribus 9. ff. de ſuis: & legit.hered.*

b *Adcreſcit.* pro hereditaria parte *l.vnica §.in his itaque C. de caduc. tol.*

c *Antè deceſſerint.* Antequam portio adcreſceret *d. l. ſi ex plu-* 4
ribus 9.ff.de ſuis & legit.hered.

d *Ad heredes tamen eorum pertinet.* Alia cauſa eſt inſtituti heredis, & coheredis ſubſtituti: huic enim viuo defertur ex ſubſtitutione hereditas: non etiam ſi deceſſerit, heredem eius ſequitur *d.l.ſi ex pluribus.*

De

De ſucceſſione (a) cognatorum.

TITVLVS V.

Poſt ſuos (b) *heredes, eoſque, quos inter* (c) *ſuos heredes prætor &*
Conſtitutiones (d) *vocant, & poſt legitimos (quorum numero* (e)
ſunt adgnati, & hi, quos in locum adgnatorum tam ſupradicta (f) 1
Senatus Conſulta, quam noſtra erexit (g) *conſtitutio) proximos* (h)
cognatos prætor vocat.

a HIC *titulus continuatur ad præcedentes per textum in principio tituli.*

b *Poſt ſuos heredes.* Sui heredes ſunt liberi, qui in poteſtate morientis fuerunt, ita vt nulla eos perſona in gradu præcederet. §. *Sui autem, de hered. qualit. & differ.* Vbi hæc expoſuimus.

c *Quos inter ſuos heredes prætor.* Inter ſuos heredes prætor vo- 2
cat emancipatos. §. *Emancipati, Inſtit. de hered. quæ ab inteſt. defer.*

d *Et conſtitutiones vocant.* Inter ſuos heredes Conſtitutiones vocant nepotes nepoteſue ex filia, pronepotes proneptesue ex nepte ex filio filiaue nata, vel ex nepote ex filia nato. Vide ſupra ad §. *Item vetuſtas, de hered. quæ ab inteſt defer.*

e *Quorum numero ſunt adgnati. Principio tit. Inſtit. de legit. adgnat. ſucceſſ.*

f *Tam ſupradicta Senatus Conſulta* In locum adgnatorum Sena-
tus Conſultum Tertyllianum refert matrem ingenuam, quæ 3
ius trium, aut libertinam, quæ ius quatuor liberorum habet §. *Poſtea autem, Inſt. de Senat. Conſ. Tertyl.* Senatus Conſultum Orfitianum filios, & filias, qui, quæue matri ſuccedunt. *princ. tit. Inſtit. de Senat Conſ. Orphit.*

g *Quàm noſtra erexit Conſtitutio.* In locum adgnatotum Iuſtiniani Conſtitutio refert ſororis conſanguineæ, vel vterinæ filios, & filias. §. *Hoc etiam addendum, Inſtit. de legit. adgnat. ſucceſ.*

h *Proximos cognatos prætor vocat.* Sed hodie æqualiter ſucce-
dunt adgnati & cognati, omni ceſſante differentia. *Nouel-* 4
la 118. *cap.* 4.

Ad §. Qua parte.

Qua parte (a) *naturalis cognatio ſpectatur. Nam adgnati capite deminuti,* (b) *quique ex his progeniti ſunt ex lege duodecim tabularum*

Digitized by Google

inter legitimos non habentur, ſed, à prætore (c) *tertio ordine vocantur: exceptis ſolis* (d) *tantummodo fratre & ſorore emancipatis non etiam liberis eorum, quos lex* (e) *Anaſtaſiàna cum fratribus integri iuris conſtitutis, vocat quidem ad legitimam fratris hereditatem, ſiue ſororis: non æquis tamen partibus, ſed cum aliqua deminutione, quam facilè eſt ex ipſius conſtitutionis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis deminutionem paſſi non ſint, tamen eos anteponit, & procul dubio cognatis.* 1

a QVA *parte &c.* Prætor proximos cognatos tertio ordine vocando, naturalem cognationem ſpectat.

b *Capite deminuti.* Hoc eſt, emancipati.

c *Sed à Prætore tertio ordine vocantur.* Prætor tertio ordine vocat proximos cognatos. *l. 1. ff. quis ord. in bon. poſſeſ. ſeru.* Adgnati autem per emancipationem deſinunt quidem eſſe adgnati: non tamen deſinunt naturaliter eſſe cognati.

d *Exceptis ſolis tantummodo fratre &c.* Ex lege duodecim Tabu- 2
bularum fratres, & ſorores emancipati, fratri, vel ſorori non ſuccedebant. Nàm lex duodecim tabularum, ſi ſuus heres non extabat, proximum adgatum ad ſucceſſionem vocabat. *princ. tit. Inſtit. de legit. adgnat. ſucceſ.* Fratres autem, & ſorores per emancipationem deſierunt eſſe adgati. A Prætore poſtea tertio ordine per bonorum poſſeſſionem, vnde cognati, vocati fuerunt, quoniam per emancipationem non deſierunt naturaliter eſſe cognati, Deinde per Conſtitutionem Anaſtaſij, de qua hic in textu, ad legitimam fratris, vel ſororis 3
hereditatem in ſecundo ordine fuerunt vocati; ſic tamen vt alijs quidem adgnatis inferioris gradus, & cognatis anteponatur in ſolidum: ſed ſi cum alijs fratribus, & ſororibus non emancipatis concurrant, duplo plus accipiant fratres, & ſorores non emancipati, quam emancipati v.g. ſi vnus ſit frater non emancipatus, & alter emancipatus, non emancipatus octo vncias habet, emancipatus verò quatuor. *Theoph. hic.* Tandem Iuſtinianus conſtituit, vt fratres: & ſorores, in fratrum, vel ſororum ſuarum ſucceſſione (ſiue omnes ſui, ſiue 4
omnes emancipati ſint, ſiue mixti) æquo iure inuicem ſibi ſuccedant, & non ſecundum legem Anaſtaſianum, parte aliqua deminuta. Et etiam cum fratribus, & ſororibus defuncti ad legitimam ſuccesſione vocauit fratris emancipati, vel ſororis emancipatę filios, & filias, quamuis eſſent emancipati, emancipatęue, *l. vlt. C. de legit. hered.* Et Iure nouiſsimo omnes cognati cum adgna-

adgnatis æqualiter ſuccedunt ab inteſtato, omni ceſſante differentia - *Nouella* 118. *cap*.4.

c *Lex Anaſtaſiana*. Quàm hodie non habemus.

Ad §. Eos etiam.

Eos etiam, qui per fœminini ſexus perſonas ex tranſuerſo cognatione iunguntur, tertio (a) *gradu proximitatis* (b) *nomine prætor ad ſucceſſionem vocat*. 1

a **T***Ertio gradu*. Tertio ordine. Sed hodie hoc reformatum eſt per dictam *Nouellam* 118. *cap*.4.

b *Proximitatis nomine*. Hoc proprio nomine cognatio naturalis ſignificatur. Namque in ea ſola proximitas ſpectatur, in ſuorum, in adgnatorum ordine, non quis ſit proximior, ſed quis ſuus, quis adgnatus ſpectatur: ac ſæpè fit, vt proximiorem ſuus vel adgnatus excludat §. *repetitis*, & §. *vlt. infra tit. prox.* 2 *Ex Cuiac. hoc eodem loco*.

Ad §. Liberi quoque.

Liberi (a) *quoque, qui in adoptiua familia ſunt, ad naturalium parentum hereditatem hoc eodem gradu vocantur*.

a **L***iberi quoque &c.* Liberi, qui in adoptiua familia ſunt, ad naturalium parentum hereditatem, tertio ordine à prætore vocantur. Vide notata ſupra ad §. *admonendi*, & ad §. *Sed ea omnia*, *de hered. quæ ab inteſt. defer.* & *ad* §. *Sed hodie, de Adop*. 3

Ad §. Vulgo quæſitos.

Vulgo (a) *quæſitos, nullum habere adgnatum, manifeſtum eſt: cum adgnatio à patre, cognatio à matre ſit. hi autem nullum patrem* (b) *habere intelliguntur. Eadem ratione ne inter ſe quidem poſſunt videri conſanguinei* (c) *eſſe: quia conſanguinitatis ius, ſpecies* (d) *eſt adgnationis. Tantùm igitur cognati ſunt ſibi, ſicut* (e) *ex matre cognati. Itaque* (f) *omnibus iſtis ea parte competit bonorum poſſeſſio, qua* (g) *proximitatis nomine cognati* (h) *vocantur*. 4

a **V***lgò quæſitos*. Ideſt ex meretrice natos.

b *Nullum patrem habere intelliguntur*, Vnde ſolent ſpurij appellari

pellari, quaſi ſine patre filij. §. *Si aduerſus ea, Inſtit. tit. de nuptijs*.

c *Conſanguinei*. Conſanguinei vocantur eodem patre nati fratres. §. *Sunt autem adgnati, Inſtit de legit. adgnat. ſucceſſ. Vlpian. in frag. tit. 26. in princ.*

d *Species eſt adgnationis*. Adgnatorum enim generali nomine conſanguinei continentur. *l. vlt. §. 1. ff. de gradibus*.

e *Sicut ex matre cognati*, Senſus hic eſt, eos inter ſe cognatos 1
eſſe, ſicut ex illis, qui per matrem coniunguntur, cognati ſunt. Agnati ſunt ex patre cognati: Cognati ſunt ex matre cognati. *Cuiac. hic.* In libris vulgatis legitur: ſicut & matri cognati ſunt. Theophilus autem vertit; Cognationis verò iura inter ſe habent filij ex meretrice matre nati: ſicut & erga quemuis, qui per matrem eis coniunctus eſt, cognatum. Quę verſio dictam Cuiacij lectionem adiuuat.

f *Itaque omnibus iſtis &c. Gaius in l. 2. ff.* Vnde cognati. Etiam
vulgò quæſiti liberi, matris, & mater talium liberorum, 2
item ipſi fratres inter ſe ex hac parte bonorum poſſeſſionem petere poſſunt: quia ſunt inuicem ſibi cognati. *Et Vlpianus in l. Si ſpurius 4. ff. eod.* Si ſpurius inteſtato deceſſerit, proximitatis nomine mater eius, aut frater eadem matre natus, bonorum poſſeſſionem eius ex edicto petere poteſt.

g *Qua proximitatis nomine*. Ideſt, nomine cognationis naturalis. Vide notata ſupra ad §. *Eos etiam, hac eodem titulo*, in verbo, *Proximitatis nomine*.

h *Cognati vocantur. Tertio ſcilicet ordine l. 1. ff. quis ord. in bon. poſſeſſ.* 3
ſeru.

Ad §. Hoc loco.

Hoc loco & illud neceſſariò admonendi ſumus, adgnationis quidem iure admitti aliquem ad hereditatem, & ſi (a) *decimo gradu ſit, ſiue de lege duodecim tabularum quæramus, ſiue de edicto, quo prætor legitimis heredibus daturum ſe bonorum poſſeſſionem pollicetur. Proximitatis* (b) *verò nomine ijs ſolis prætor promittit bonorum poſſeſ-* 4
ſionem, qui vſque (c) *ad ſextum gradum cognationis ſunt, & ex ſeptimo à ſobrino ſobrinaque nato natæue.*

a ETSI *decimo gradu ſit*. Hæc verba, & ſi decimo gradu ſit, non hoc volunt, quòd adgnationis iure vſque ad decimum dumtaxat gradum ſuccedatur, ſed exempli cauſa ponuntur,

tur,

tur, pro longiſſimo gradu: ſucceſſio enim adgnatorum nullo fine terminatur. *l.2. §. Adgnati ff. de ſuis & legit. hered. Ex Cuiac. & Borch. hic.*

b *Proximitatis verò nomine &c. Vlpianus in l.1.§.1.ff.Vnde cognati.* Hæc bonorum poſſeſſio, quæ ex hac parte edicti datur, cognatorum gradus ſex complectitur, & ex ſeptimo duas perſonas, ſobrino, & ſobrina natum, & natam.

c *Qui vſque ad ſextum gradum.* Ratio autem differentiæ, quare adgnati in infinitum, cognati vſque ad ſextum dumtaxat gradum admittantur, ea eſſe videtur, quia familiæ nomen per adgnatos conſeruatur, non per cognatos. Iure tamen nouiſſiomo in ſucceſſionibus inter adgnatos, & cognatos ſublata eſt omnis differentia. *Nouella 118.cap.4.* Et conſequenter, non ſolùm adgnati, ſed etiam cognati hodie ſuccedunt in infinitũ. 1

De gradibus (a) cognationis. 2

TITVLVS VI.

Hoc loco neceſſarium (b) *eſt exponere, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Quare in primis admonendi ſumus, cognationem* (c) *aliam ſuprà numerari, aliam infrà, aliam ex tranſuerſo, quæ etiam à latere dicitur, Superior cognatio eſt parentum, inferior liberorum, ex tranſuerſo fratrum ſororumue, eorumque, qui quæue ex his progenerantur: & conuenienter patrui, amitæ, auunculi, materteræ. Et ſuperior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit: at ea quæ ex tranſuerſo numeratur, à* (d) *ſecundo.* 3

a DE *gradibus cognationis.* Quoniam in ſuccedendo admittitur qui eſt proximior in gradu, vt ſuperioribus titulis ſæpè dictum fuit: hoc loco neceſſarium eſt exponere, quemadmodum gradus cognationis numerentur, vt comprehendatur quoto gradu quis ſit.

b *Neceſſarium eſt.* Propter hereditates. Et etiam cognatorum gradus noſſe debet IurisConſultus propter tutelas, bonorum poſſeſſiones, & teſtimonia, *l.Iuris Conſultus 10.in princ. ff.de gradibus,* & propter nuptias, *tot.tit. Inſtit.de nupt.* 4

c *Cognationem aliam ſuprà &c. l.1.in princ.ff.de grad.*

d *A ſecundo.* Sed Iure Canonico etiam cognatio, quæ ex tranſuerſo numeratur, à primo gradu incipit. Et Pacius in Analy. aſſi-

aſſignat rationes, cur Iure Ciuili cognatio tranſuerſalis inci- piat à ſecundo gradu, Iure autem Pontificio à primo.

Ad §. Primo gradu.

Primo (a) *gradu eſt ſuprà pater, mater : infra filius, filia.*

a P*Rimo gradu &c. l.*1.*§.primo gradu, ff.de grad.* 1

Ad §. Secundo ſuprà.

Secundò (a) *ſuprà, auus, auia : infrà, nepos, neptis : ex tranſuerſo, frater, ſoror.*

a S*Ecundo ſuprà &c. Dicta l.*1.*§.ſecundo gradu ff.de grad.*
2

Ad §. Tertio ſuprà.

Tertio (a) *ſuprà, proauus, proauia : infrà, pronepos, proneptis : ex tranſuerſo, fratris, ſororiſque filius, filia : & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus,* (b) *eſt frater patris, qui Græcè* πατρῶος *vocatur. Auunculus,* (c) *eſt frater matris, qui apud Græcos propriè* μητρῶος *: & promiſcuè* θεῖος *dicitur. Amita,* (d) *eſt patris ſoror. Matertera* (e) *verò matris ſoror: vtraque* θεῖα, 3
vel apud quoſdam τηθίς *appellatur.*

a T*Ertiò ſuprà &c. Dicta l.*1. *§.Tertio gradu, ff. de grad.*
b *Patruus eſt &c. l. Iuriſconſultus* 10.*§.Tertio gradu ff.de grad.*
c *Auunculus.* Auunculus matris meæ frater, traxit appellatio- nem ab eo, quòd æquè tertius à me, vt auus eſt : ſed non eiuſdem iuris, ideòque vocabuli facta deminutio eſt: ſiue auunculus appellatur, quod aui locum obtineat, & proximi- tate tueatur ſororis filium. *Feſtus lib.*1. In verbo, *Auunculus.*
d *Amita.* Amita patris mei ſoror, quia ſimiliter tertia à me ſit, atque auia : videri poteſt dicta ex eo, quod ab antiquiori- bus auita ſit vocitata. Siue Amita dicta eſt, quia à patre meo amata eſt. Nam plus ſorores à fratribus, quàm fratres diligi ſolent, videlicet propter diſſimilitudinem perſonarum, quæ ideò minus habent diſſenſionis, quominus æmulationis. Idem *Feſtus lib.*1. In verbo, *Amita.* 4

c *Matertera.* Matertera, matris ſoror, quaſi mater altera. Ex *cod. Feſto lib.* 11. In verbo, *Matertera.*

Ad §. Quarto gradu.

Quarto (a) *gradu ſuprà, abauus, abauia : infrà, abnepos, abneptis : ex tranſuerſo, fratris ſororiſque nepos, neptis : & conuenienter patruus magnus,* (b) *amita magna, ideſt, aui frater & ſoror : item auuncu-* 1
lus magnus, (c) *& matertera magna, ideſt, auiæ frater & ſoror : conſobrinus,* (d) *conſobrina, ideſt, qui quæue ex fratribus, aut ſororibus progenerantur. Sed quidam rectè conſobrinos, cos propriè dici putant, qui ex duabus ſororibus progenerantur, quaſi conſororinos : eos verò qui ex duobus fratribus progenerantur, propriè fratres patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus filiæ naſcantur, ſorores patrueles appellari. At eos qui ex fratre, & ſorore propagantur, amitinos propriè dici. Amitæ tuæ filij, conſobrinum te appellant, tu illos amitinos.* 2

a QVarto gradu &c. *l.* 1. §. *Quarto gradu ff. de grad.*

b *Patruus magnus, amita magna.* Qui autem mihi eſt patruus magnus, is patri meo, vel matri meæ patruus eſt. Similiter quæ patri meo, vel matri meæ amita eſt, mihi erit amita magna. *l. Iuris Conſultus* 10. §. *Quarto gradu ff. de grad.*

c *Item auunculus magnus, & matertera magna.* Mihi is eſt auunculus magnus, qui patri meo, vel matri meæ auunculus eſt. Et ea quæ matri meæ, vel patri meo matertera eſt, mihi matertera magna vocatur. *d. l. Iuriſconſultus* 10. §. *Quarto gradu.* 3

d *Conſobrinus, conſobrina.* Vulgus eos & eas, qui, quæue ex fratribus, aut ſororibus progenerantur, communi appellatione conſobrinos vocat. Sed propriè qui, quæue ex duobus fratribus progenerantur, fratres patrueles, ſororeſque patrueles vocantur. Qui verò, quæue ex duabus ſororibus naſcuntur, conſobrini, conſobrinæue dicuntur, quaſi conſororini. Et qui, quæue ex fratre, & ſorore propagantur, amitini, amitinæ appellantur. *l.* 1. §. *Quarto gradu, & l. vlt.* §. *Eodem gradu ff. de grad* Amitæ tuæ filij, conſobrinum te appellant, tu illos amitinos. *Tex. hic.* 4

Ad §. Quinto ſuprà.

Quinto (a) *ſuprà atauus, atauia : infra atnepos, atneptis : ex tranſuerſo fratris, ſororiſque pronepos, proneptis : & conuenienter propatruus,* (b) *proamita, ideſt, proaui frater & ſoror : proauunculus*

(c) *promatertera, ideſt proauiæ frater & ſoror. Item fratris patruelis, ſororis patruelis, conſobrini, conſobrinæ, amitini amitinæ filius filia: propior ſobrino*, (d) *propior ſobrina. Hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia.*

a QVinto ſupra &c. *l.1.§.Quinto gradu ff.de grad.*
b *Propatruus, proamita. Hi à Theoph. in hoc §. maior patruus*, maior amita vocantur.
c *Proauunculus, promatertera.* Hos idem *Theoph.* auunculum maiorem, materteram maiorem appellat. 1
d *Propior ſobrino, propior ſobrina.* Propior ſobrino, propior ſobrina ſunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia. *l.1.§.vlt.ff.de grad.* Hoc eſt, patris eius de cuius cognatione quæritur, conſobrinus, conſobrina, ſiue frater patruelis. *l.2.ff. eod.* Et propior ſobrino, qui eſt pater ſobrini, eſt in quinto gradu, vt hic in textu, ſobrinus verò in ſexto, vt in §. *Sexto gradu*, hoc titulo. Ergo ſobrini pater propior ſobrino, ſeu propius ſobrinus mihi eſt: item meus ſobri- 2
no. Et hæc huius appellationis cauſa eſſe videtur: quoniam non ſobrinus eſt, ſed propius vno gradu nobis eſt. Vide *Anton. Aug. Emend. lib.2.cap.5.*

Ad §. Sexto gradu.

Sexto (a) *gradu ſupra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex tranſuerſo fratris ſororiſque abnepos, abneptis: & conuenienter abpatruus, abamita, ideſt, abaui frater & ſoror: abauunculus*, (c) 3
abmatertera, ideſt, abauiæ (d) *frater & ſoror. Item ſobrini ſobrinæque, ideſt, qui quæue ex fratribus* (e) *vel ſororibus patruelibus vel conſobrinis, vel amitinis progenerantur.*

a SExto gradu &c. *l.3.in princ. ff.de grad.*
b *Abpatruus, abamita. Hi à Theoph. in hoc §.& à Paulo in l.vlt. §. Sexto gradu ff. de grad.* patruus maximus, amita maxima vocantur.
c *Abauunculus, abmatertera.* Ab eodem Theoph. & Paulo vocantur, Auunculus maximus, matertera maxima. 4
d *Ideſt, abauiæ frater, & ſoror.* Verba, quæ hoc loco ſequuntur, in omnibus libris corruptiſſima ſunt. Nonnulli autem, quibus & ego aſſentior, ſic repoſuerunt: Item fratris patruelis, ſororis patruelis, conſobrini, conſobrinæ, amitini, amitinæ, nepos, neptis. Item propatrui, proamitæ, proauunculi, promateteræ filius, filia: Item ſobrini, ſobrinæ, ideſt, qui quæue

ex

ex fratribus vel ſororibus patruelibus,vel conſobrinis,vel amitinis progenerantur .

c *Ideſt, qui quæue ex fratribus , vel ſororibus patruelibus &c.* Pater enim , aut mater figuræ Arboris , Petrucij ſcilicet , vt vulgò dicitur , & propior ſobrino , propior ſobrina ipſius Petrucij , qui ſunt pater , aut mater ſobrini, ſobrinæue eiuſdem, ſunt neceſſariò inter ſe fratres , ſororesue patrueles , vel conſobrini, conſobrinæue, aut amitini, amitinæue. 1

Ad §. Hactenus.

Hactenus oſtendiſſe ſufficiat , quemadmodum gradus cognationis numerentur . Namque ex his palam eſt intelligere , quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus : quippe ſemper generata (a) *quæque perſona gradum adijciat, vt longè faciliùs ſit reſpondere, quoto quiſque gradu ſit , quam propria cognationis appellatione quemquam denotare .*

a *Generata quæque perſona.* Vnaquæque generatio gradum 2
efficit ; ità vt quot ſunt generationes inter aliquas perſonas intericctæ, totidem ſint gradus. Gradus autem dicti ſunt à ſimilitudine ſcalarum , locorumue procliuium : quos ita ingredimur , vt à proximo in proximum , ideſt , in eum , qui quaſi ex eo naſcitur , tranſeamus. *l.Iuriſconſultus* 10.§.*gradus autem ff.de grad.*

Ad §. Adgnationis.

Adgnationis (a) *quoque gradus eodem modo numerantur .* 3

a *Adgnationis quoque &c.* Adgnationis quoque gradus eodem modo, vt illi cognationis numerantur.

Ad §. Sed cùm magis.

Sed cùm magis (a) *veritas oculata fide , quàm per aures animis hominum infigatur : ideò neceſſarium duximus, poſt narrationem graduum* 4
etiam eos præſenti libro inſcribi, quatenus poſſint & auribus , & oculorum inſpectione adoleſcentes perfectiſſimam graduum doctrinam adipiſci .

a *Sed cùm magis veritas oculata fide &c.* Oculi enim teſtes ſunt certiores auribus. *Polybius Hiſtor.lib.*12. Et acrior eſt oculorum, quàm aurium ſenſus. *Quintil.Inſtit.Orat.lib.*11.*cap.*2.

Graduum Cognationis Diagramma Iuris Ciuilis.

	1	2	3	4	5	6
Suprà ſunt In gradu.	Pater. Mater.	Auus, Auia.	Proauus, Proauia.	Abauus, Abauia.	Atauus, Atauia.	Tritauus, Tritauia.
Infrà	Filius, filia.	Nepos, Neptis.	Pronepos, Proneptis.	Abnepos, Abneptis.	Atnepos. Atneptis.	Trinepos, Trineptis.
Ex tranſuerſo.		Frater, Soror.	Fratris, vel Sororis filius, filia.	Fratris, vel Sororis nepos, neptis.	Fratris, vel Sororis pronepos, proneptis.	Fratris, vel Sororis Abnepos, Abneptis.
			Patruus, Amita.	Patruus Magnus, Amita Magna.	Propatruus, Proamita.	Abpatrus, Abamita. Propatrui, Proamitæ filius filia.
			Auunculus. Matertera.	Auunculus Magnus. Matertera Magna.	Proauunculus, Promatertera.	Abauunculus, Abmatertera Proauunculi, Promatertere filius, filia.
				Frater, vel Soror patruelis.	Fratris, vel Sororis patruelis filius, filia.	Fratris, vel ſororis patruelis nepos, neptis.
				Conſobrinus, Conſobrina.	Conſobrini, Conſobrinæ filius, filia.	Conſobrini, Conſobrinæ nepos, neptis.
				Amitinus, Amitina.	Amitini, Amitinæ filius, filia.	Amitini, Amitinæ nepos, neptis.
					Propior Sobrino, Propior Sobrina.	Sobrinus, Sobrina.

De ſeruili (a) cognatione.

TITVLVS VII.

Illud certum eſt, (b) *ad ſeruiles cognationes illam partem edicti, quæ proximitatis nomine bonorum poſſeſſio promittitur, non pertinere: nàm nec* (c) *vlla antiqua lege talis cognatio computabatur. Sed noſtra Conſtitutione,* (d) *quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vſque ad noſtra tempora ſatis obſcurum, atque nube plenum, & vndique confuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerente conceſſimus, vt ſi quis in ſeruili conſortio* (e) *conſtitutus, liberum,* (f) *vel liberos habuerit, ſiue ex libera, ſiue ex ſeruilis conditionis muliere: vel contra ſerua mulier ex libero vel ſeruo habuerit liberos cuiuſcunque ſexus: & ad libertatem* (g) *his peruenientibus, & ij, qui ex ſeruili ventre nati ſunt, libertatem meruerint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi* (h) *in ſeruitute eos habuerint, & poſtea ad libertatem peruenerint:* (i) *vt hi omnes ad ſucceſſionem patris, vel matris veniant, patronatus iure in hac parte ſopito. Hos enim liberos non ſolùm in ſuorum parentum ſucceſſionem, ſed etiam alterum* (k) *in alterius mutam ſucceſſionem vocauimus: ex illa lege ſpecialiter eos vocantes, ſiue ſoli inueniantur, qui in ſeruitute nati, & poſtea manumiſſi ſunt: ſiue vnà cum alijs, qui poſt libertatem parentum concepti ſunt: ſiue* (l) *ex eodem patre, & eadem matre, ſiue ex alijs ad ſimilitudinem eorum, qui ex iuſtis nuptijs procreati ſunt.*

a *De ſeruili cognatione &c.* Libri vulgati hoc loco habent rubricam, De Seruili cognatione: Theophilus tamen hunc ſpecialem titulum non agnoſcit, ſed ea, quæ in vulgatis Inſtitutionibus latinis ſunt poſita ſub rubrica. De Seruili cognatione, coniungit cum titulo præcedenti, & rectè, vt notant eruditiores hoc ipſo loco. Seruilis autem cognatio dicitur illa, quæ tempore ſeruitutis originem habuit, & poſtea, ſeruitute diſſoluta, ſpectatur ex Iuſtiniani Conſtitutione.

b *Illud certum eſt, ad ſeruiles cognationes &c.* Pars illa edicti, quæ cognatos inuitat ad bonorum poſſeſſionem, ad ſeruiles cognationes non pertinet, *l.1.in princ.&* §.1. *ff.Vnde Cognati.*

c *Nàm nec vlla antiqua lege &c.* Seruiles cognationes ad leges non pertinent. *l.Iuriſconſultus* 10.§.1. *ff.de grad.*

d *Sed noſtra Conſtitutione.* Hæc Conſtitutio in ijs, quibus nunc vtimur, libris deſideratur.

e *In ſeruili conſortio conſtitutus*. Hoc eſt in contubernio. *l.3.C.de Inceſt.nup.*

f *Liberum*. Liberum in ſingulari numero ponitur etiam à Iuſtiniano *in l.Si quis ſuo 33.in princ.C.de inoff.Teſt.& in l.ſi quis prioris 8.§.vlt.C.de ſecund.nup.*

g *Ad libertatem his peruenientibus*. Parentibus,vel patre ſcilicet, vel matre.

h *Ipſi in ſeruitute*. Patres ſcilicet. 1

i *Peruenerint*. Ipſi patres.

k *Sed etiam alterum in alterius mutuam ſucceſſionem &c.* Hoc eſt, etiam alterum liberorum in alterius mutuam ſucceſſionem vocauimus &c. Et hoc quidem diſertè Iuſtinianus ait, vtcunque interpretes deteriorem Accurſij gloſſulam ſequantur. *Baro.hic.*

l *Siue ex eodem patre &c.* H. locum hunc, qui admodum deprauatus eſt, ſic edidit: Siue ex eodē patre,& eadem matre, ſiue ex alijs qualicunque copulatione nati ſunt: ad ſimilitudinē &c. 2

Ad §. Repetitis itaque.

Repetitis itaque omnibus, quæ iam (a) *tradidimus, apparet, non ſemper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari: eoque ampliùs, ne eum quidem, qui proximior ſit cognatus, ſemper potiorem eſſe. Cum enim prima cauſa* (b) *ſit ſuorum heredum, & eorum, quos inter ſuos heredes iam* (c) *enumerauimus; apparet,*
pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorem eſſe, quàm fratrem, 3
aut patrem, matremque defuncti: cùm alioquin pater quidem, & mater (vt ſupra (d) *quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò ſecundum, pronepos autem tertio gradu ſit cognatus, & abnepos quarto: nec intereſt,* (e) *in poteſtate morientis fuerit, an non: quòd vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex fœmineo ſexu propagatus eſt. Amotis quoque ſuis heredibus, & quos inter ſuos heredes vocari diximus: adgnatus* (f) *qui integrum ius adgnationis habet, etiamſi longiſſimo gradu ſit, plerumque*
(g) *potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos,* 4
vel pronepos auunculo, vel materteræ præfertur. Toties igitur dicimus, aut potiorem haberi eum, qui proximiorem gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos, qui cognati ſunt: quoties neque ſuorum heredum iure, quique inter ſuos heredes ſunt, neque adgnationis (h) *iure aliquis præferri debeat, ſecundùm ea, quæ tradidimus: exceptis fratre,* (i) *& ſorore emancipatis, qui ad ſucceſ-*

ſionem

ſionem fratrum, vel ſororum vocantur: qui, & ſi capite deminuti ſunt, tamen præferuntur cæteris vlterioris gradus adgnatis.

a QVAE *iam tradidimus.* Hoc tertio libro.
b *Prima cauſa ſit ſuorum heredum.* §.*Inteſtatorum, Inſtit. de hered. quæ ab inteſt. defer.*
c *Iam enumerauimus. In tit. de hered. quæ ab inteſt. defer.* §. *Sui autem heredes,* §.*Emancipati, &* §.*Item vetuſtas.* 1
d *Vt ſupra quoque tradidimus. In tit. de grad. cog.* §.1.*& ſeqq.*
e *Nec intereſt in poteſtate morientis fuerit &c.* Nam & hic pronepos, vel abnepos, vel ex edicto prætoris, vel ex Conſtitutionibus vocatur inter ſuos. §.*Emancipati, &* §.*Item vetuſtas, de hered. quæ ab Inteſt. defer.*
f *Qui integrum ius adgnationis habet.* Qui capite deminutus non eſt.
g *Plerumque.* Quare dixerit, Plerumque, apud Accurſium cauſæ relatæ ſunt. 2
h *Neque adgnationis iure aliquis præferri debeat.* Iure verò nouiſſimo cognati cum adgnatis æqualiter ſuccedunt ab inteſtato ſecundùm gradus prærogatiuam, omni ceſſante differentia. *Nouella* 118.*cap.*4.
i *Exceptis fratre & ſorore emancipatis &c.* Vide notata ſuprà *in tit. de ſucceſſ. coguat. ad* §.*Qua parte,* In verbo, *Exceptis ſolis tantummodo fratre &c.*

De ſucceſſione libertorum. 3

TITVLVS VIII.

Nunc de libertorum bonis videamus. Olim itaque licebat (b) *liberto patronum ſuum impunè teſtamento præterire. Nàm ità demum lex duodecim tabularum ad hereditatem liberti vocabat patronum, ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus, nullo* (c) *ſuo herede relicto. Itaque inteſtato quoque mortuo liberto, ſi is ſuum heredem reliquiſſet,* 4 *patrono nihil in bonis eius iuris erat. Et ſi quidem ex naturalibus* (d) *liberis aliquem ſuum heredem reliquiſſet, nulla* (e) *videbatur querela. Si verò adoptiuus filius eſſet, apertè iniquum erat, nihil iuris patrono ſupereſſe.*

a DE *ſucceſſione libertorum.* Diximus hucuſque de ſucceſſione ingenuorum. Videamus nunc de ſucceſſione libertorum.

rum. Notate, quod hæc rubrica, de ſucceſſione libertorũ, paſſiuè accipi debet, non actiuè, ideſt, accipi debet qualiter ſuccedatur libertis, non autem qualiter ipſi ſuccedant alijs, *gloſſ. hic.*

b *Olim itaque licebat liberto &c. Vlpianus in fragm. tit. 29. in princ.* Ciuis Romani liberti hereditatem lex duodecim tabularum patrono defert, ſi inteſtato ſine ſuo herede libertus deceſſerit.
Ideoque, ſiue teſtamento facto decedat, licet ſuus heres ei 1
non ſit: ſeù inteſtato, & ſuus heres ei ſit, quamuis non naturalis, ſed vxor puta quæ in manu fuit, vel adoptiuus filius: lex patrono nihil præſtat.

c *Nullo ſuo herede relicto.* In libertinis, aſcendentes non norunt veteres. Nam quomodo, cum in ſeruitute nati ſint? ac ne eos quidem, qui ex tranſuerſo coniunguntur. Qui enim aſcendentes non habet, neque ex tranſuerſo cognatos habere poteſt, cum hi ex illis intelligantur. Solam igitur habent de-
ſcendentium cognationem, hoc eſt, eorum, quos poſt liber- 2
tatem conceperint, & pepererint. Et ideò lex duodecim tabularum ad hereditatem liberti vocabat patronum, ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus, nullo ſuo herede relicto. Lex enim inagnati locum, patronum ſubiecit. *Theoph.*

d *Ex naturalibus liberis.* Ex liberis natis ex iuſtis nuptijs. Hi enim naturalis ex comparatione adoptiuorum vocantur.

e *Nulla videbatur querela.* Nulla videbatur eſſe patrono idonea cauſa de lege querendi: Neque enim indignum erat, patro-
num naturæ cedere. 3

Ad §. Qua de cauſa.

Qua de cauſa poſtea prætoris edicto hæc iuris iniquitas emendata eſt. Siue enim faciebat teſtamentum libertus: iubebatur ita teſtari, vt patrono partem dimidiam bonorum ſuorum relinqueret. (a) *Etſi aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono* (b)
contra tabulas teſtamenti patris dimidiæ bonorum poſſeſſio. Siue 4
inteſtatus moriebatur, ſuo herede relicto filio adoptiuo: dabatur æquè patrono contra hunc ſuum heredem, partis dimidiæ bonorum poſſeſſio: Prodeſſe autem liberto ſolebant ad excludendum patronum naturales (c) *liueri, non ſolùm quos in poteſtate mortis tempore habebat, ſed etiam emancipati. & in adoptionem dati: ſi modo ex aliqua parte ſcripti heredes erant, aut præteriti contra tabulas bo-*

norum poſſeſſionem ex edicto petierant. Nàm exheredati (d) *nullo modo repellebant patronum.*

a **R** *Elinqueret*. Quo velet titulo. *l.3.§.Si debita ff.de bon.libert.*
b *Dabatur patrono contra tabulas &c.* Niſi libertus aliquem ex naturalibus liberis ſucceſſorem ſibi reliquiſſet. *Vlpianus in fragm.tit.*29.
c *Naturales liberi*. Liberi nati ex iuſtis nuptijs. 1
d *Nam exheredati &c.* Qui enim exheredatur, quantum ad exheredantis ſucceſſionem pro mortuo habetur. *l.1.§.Sed & ſi patruus .ff de coniung.cum emancip.liber.*

Ad §.Poſtea lege Papia.

Poſtea (a) *lege Papia adaucta ſunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. Cautum eſt enim, vt ex bonis eius, qui ſeſtertium*(b)*centum millium patrimonium reliquerat,& pauciores, quam tres liberos habebat: ſiue is teſtamento facto, ſiue inteſtato mortuus erat: virilis pars patrono deberetur. Itaque cum vnum quidem filium filiamue heredem reliquerat libertus: perinde pars dimidia debebatur patrono ac ſi is ſine vllo filio filiaue teſtatus* (c) *deceſſiſſet. cum verò duos duaſue heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono. Si tres reliquerat, repellebatur patronus.* 2

a **P** *Oſtea lege Papia &c. Iſidorus in c.quædam, diſtinct.*2. Sub Octauiano Cæſare ſuffecti Conſules Papius, & Poppæus legem tulerunt, quæ à nominibus eorum appellatur Papia Poppæa. In tabulis autem Capitolinis anno Vrbis DCCLXI.ex Kal.Iul. ſuffecti Conſules numerantur M. Papius, Q. Poppæus, vt notatur *in d. c.quædam*. Fuerunt autem plura huius legis capita quorum vnum eſt illud, quo adaucta ſunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant, vt hic in textu. 3
b *Qui ſeſtertium centum millium &c.* Hanc ſummam Iuſtinianus Imperator in ſuorum temporum pecuniam mutauit, *vt in ſeq.§.* 4
c *Teſtatus*. In libris vulgatis legitur, Inteſtatus. Legendum eſt, Teſtatus. Nam ſi inteſtatus libertus deceſſerit ſine liberis, patrono non dimidia, ſed tota hereditas debetur Iure legitimo *l.3.ff.de ſuis & legit.hered.l.liberto* 17*.ff. de bon.libert.Cuiac. hic, & obſeruat.lib.3. cap.13.*

Ad §. Sed noſtra Conſtitutio.

Sed noſtra (a) *Conſtitutio, quam pro omnium* (b) *notione, Græca lingua compendioſo tractatu habito, compoſuimus, ità huiuſmodi cauſas definiuit, vt ſi quidem libertus, vel liberta minores centenarijs ſint, ideſt,* (c) *minus centum aureis habeant ſubſtantiam (ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus vt pro mille ſeſtertijs vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſionem, ſi tamen teſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati deceſſerint, nullo liberorum relicto: tunc patronatus* (d) *ius (quod erat ex lege duodecim tabularum) integrum reſeruauit. Cum verò maiores* (e) *centenarijs ſint, ſi heredes, vel bonorum poſſeſſores liberos habeant, ſiue vnum ſiue plures cuiuſcumque ſexus vel gradus; ad eos ſucceſſionem parentum deduximus, patronis omnibus vnà cum ſua progenie ſemotis. Sin autem ſine liberis deceſſerint, ſi quidem inteſtati, ad omnem hereditatem patronos patronaſque vocauimus, ſi verò teſtamentum quidem fecerint, patronos autem vel patronas præterierint, cum nullos liberos haberent vel habentes eos exheredauerint, vel mater ſiue auus maternus eos preterierint, ita vt non poſſint argui inofficioſa eorum teſtamenta: tunc ex noſtra Conſtitutione per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, non dimidiam* (f) *(vt antea) ſed tertiam partem bonorum liberti conſequantur: vel quod deeſt eis, ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi quando minus tertia porte bonorum ſuorum libertus vel liberta eis reliquerit; ita ſine onere, vt nec liberis* (g) *liberti libertæue ex ea parte legata vel fideicommiſſa præſtentur* (h) *ſed ad coheredes eorum hoc onus redundet. Multis alijs caſibus à nobis in præfata Conſtitutione congregatis, quos neceſſarios eſſe ad huiuſmodi iuris diſpoſitionem perſpeximus: vt tam patroni patronæque, quam liberi eorum, nec non qui ex tranſuerſo latere veniunt: vſque* (i) *ad quintum gradum ad ſucceſſionem libertorum libertarumue vocentur: ſicut ex ea Conſtitutione intelligendum eſt, vt ſi eiuſdem patroni vel patronæ, vel duorum vel duarum pluriumue liberi ſint: qui proximior eſt, ad liberti ſeu libertæ vocetur ſucceſſionem, & in capita, non in ſtirpes diuidatur ſucceſſio: eodem modo & in ijs, qui ex tranſuerſo latere veniunt: ſeruando. Penè* (k) *enim conſonantia iura ingenuitatis, & libertinitatis in ſucceſſionibus fecimus.*

[Margin numbers: 1 beside "enim legis Papiæ…"; 2 beside "quidem inteſtati…"; 3 beside "ſine onere…"; 4 beside "vocetur ſucceſſionem…"]

a *Sed noſtra Conſtitutio*. Hæc Conſtitutio in iis Codicibus, qui nunc in manibus noſtris ſunt, deſideratur.

b *Pro*

b *Pro omnium notione*. Sic habent libri veteres. Et Interpres latinus Theophili vertit: vt omnibus innoteſceret.

c *Ideſt, minùs centum aureis &c.* Ex lege Papia centenarius libertus dicebatur, qui ſeſtertium centium millium patrimonium reliquerat. *§. Poſtea lege Papia, hoc titulo*. Sed ex Conſtitutione Iuſtiniani Centenarius libertus dicitur, qui centum aureis habet ſubſtantiam. *tex. hic. Vide Cuiac. obſeruat. lib. 19. cap. 31.* Et de aureis vide notata ſupra *in tit. de Atil. tut. ad §. Nos autem*, in 1
verbo, *vſque ad quingentos ſolidos*.

d *Tunc patronatus ius &c. Tunc patronus ex lege 12. Tab.* hereditatem libertorum in ſolidum habebit, *vt in princ. huius tituli*.

e *Maiores centenarijs*. Idem etſi centenarij tantùm ſint.

f *Non dimidiam, vt antea*. Ex prætoris edicto. *§. Qua de cauſa, hoc tit.*

g *Vt nec liberis*. Exheredatis forſitan, aut præteritis, quando præteritio vim exheredationis habet *Theoph.* Hoc tamen iure antiquo ſecus fuit, vt conſtat *ex l. 4. ff. de condit & demonſt.* 2

h *Præſtentur*, Quod ſi patronus ex debita parte inſtitutus, omiſerit inſtitutionem, qui eam partem vindicat, præſtare debet legata vel fideicommiſſa, quoniam quod illius perſonæ præſtatur, hoc nequaquam ad aliam pertinere debet. *l. Cum patronus 28. ff. de legat. 2.*

i *Vſquè ad quintum gradum*: Sunt qui exiſtimant, quod liberi patronorum ad ſucceſſionem libertorum vocentur in infinitum. Et hec verba textus (vſque ad quintum gradum) ad eos tantum referunt, qui ex tranſuerſo latere veniunt. Alij verò 3
dixerunt, quòd etiam ad liberos patroni, & patronæ dicta verba ſint referenda, ita vt non ſolùm qui ex traſuerſo latere veniunt, ſed etiam liberi patroni & patronæ vſque ad quintum tantummodo gradum ad ſucceſſionem libertorum libertarumue vocentur. Hanc opinionem ſequuntur *Pacius hic in Analay. & Cuiac. in §. Sed eas*, In verbo, *gradum, de bonor. poſſeſſ.*

k *Penè enim conſonantia iura &c.* Penè inquit Imperator, quia libertorum ſucceſſiones intra quintum gradum liberorum, tranſuerſaliumue patroni patroneue conſiſtunt, & ſemper in 4
capita, nunquam in ſtirpes hereditates libertorum diuiduntur, nec vnquam in eorumdem ſucceſſionibus repreſentationi locus eſt, ſed proximiores gradu ſemper remotioribus præponuntur ſiuè liberi ipſius patroni, patronæue, ſiue tranſuerſales ſuccedant, quæ omnia in ſuccesſione ingenuorum aliter obſeruantur, vt ſuis locis ſuprà oſtendimus.

Ad §. Sed hæc.

Sed hæc (a) *de ijs libertinis hodie dicenda ſunt, qui in Ciuitatam Romanam peruenerunt: cùm nec ſint alij liberti: ſimul & Dedititijs & latinis ſublatis, cum latinorum legitimæ ſucceſsiones nullæ penitùs erant, quia licet vt liberi vitam ſuam peragebant, attamen ipſo* 1
vltimo ſpiritu ſimul animam, atque libertatem amittebant, & quaſi ſeruorum, bona eorum iure quodammodo (b) *peculij ex lege Iunia manumiſſores detinebant. Poſtea verò Senatus Conſulto Largiano cautum fuerat, vt liberi manumiſſoris non nominatim exheredati facti, extraneis heredibus eorum in bonis latinorum præponerentur.* (c) *Quibus ſuperuenit etiam Diui Traiani edictum quod eundem hominem, ſi inuito vel ignorante patrono ad ciuitatem venire ex beneficio principis feſtinabat, faciebat quidem viuum Ciuem Romanum, latinum verò morientem. Sed noſtra* (d) *Conſtitutione* 2
propter huiuſmodi conditionum vices, & alias difficultates, cum ipſis latinis etiam legem Iuniam, & Senatus conſultum Largianum, & edictum diui Traiani in perpetuum deleri cenſuimus, vt omnes liberti (e) *ciuitate Romana fruantur: & mirabili modo quibuſdam* (f) *adiectionibus ipſas vias, quæ in latinitatem ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam tranſpoſuimus.*

a SED *hæc de ijs libertinis &c.* Quæ de ſucceſsione libertorum hactenus relata ſunt, in omnibus libertinis æquè locum habent. Nam hodiè, qui manumittuntur non fiunt modò 3
Ciues Romani, modò latini, modò dedititij, vt olim, ſed omnes Ciues Romani, Dedititijs, & latinis ſublatis. Qua de re diximus *ſuprà ad §. vlt. de libertinis*.

b *Iure quodammodo peculij.* Non iure hereditatis: quoniã ſeruorũ nullas dicere poſſumus hereditates. Et dicitur, iure quodãmodo peculij, quia latinorum viuentum nullum erat peculium, cùm tanquam liberi viuerent, & peculium liberorum non eſt *l. pater familias 182. ff. de verb. ſig. l. vlt. circa finem C. de Inoffic. teſtam.* 4

c *Præponerentur.* Veluti, manumiſi ſeruum meum, & latinum feci: mortuus ſum inſtitutis heredibus liberis meis & quibuſdam extraneis. Ex lege quidem Iunia, ſi contingat Latinum mori, liberi mei vna cum extraneis heredibus ad bona latini veniſſent. Ex Senatuſconſulto autem Largiano, ſoli liberi mei latino ſuccedent, quoniam nominatim exheredati non ſunt. *Ex Theoph.*

d *Sed*

d *Sed noſtra Conſtitutione. In l.Vnica C. de lat. lib. tol. & in l.Vnica C.de dedit. lib. tol.*

e *Vt omnes liberti Ciuitate Romana fruantur.* Et nouiſſimè idem Iuſtinianus manumiſſos omnes ingenuos eſſe voluit, non libertinos: ſaluo tamen manumiſſoribus in manumiſſos iure patronatus. *Nouella 78.*

f *Quibuſdam adiectionibus.* Adiectiones Iuſtiniani ſunt v. g. vt
in manumiſſione per epiſtolam, epiſtola, non ſolùm à domino 1
ſit ſcripta, vel ſubſcripta, ſed etiam à quinque teſtibus ſubſcripta. *l.Vnica §. Sancimus C. de lat. lib. tol.* Et in manumiſſione inter amicos, vt fiat actis interuenientibus tanquam in iudicio, adhibitis teſtibus quinque. *dicta l.Vnica, §. Sed & ſi quis.* Vide notata ſuprà ad §.*Multis autem modis*, in verbo, *Aut inter amicos*, & in verbo, *Aut per epiſtolam, de libertinis.*

De adſignatione (a) libertorum. 2

TITVLVS IX.

In ſumma (quod ad bona libertorum attinet) admonendi ſumus, cenſuiſſe (b) *Senatum, vt quamuis ad omnes patroni liberos, qui eiuſdem gradus ſunt, æqualiter bona libertorum pertineant:* (c) *tamen licere* (d) *parenti, vni ex liberis adſignare* (e) *libertum, vt poſt mortem* (f) *eius ſolus is patronus habeatur, cui adſignatus eſt: & cæteri
liberi, qui ipſi quoque ad eadem bona, nulla adſignatione interue- 3
niente, pariter admitterentur, nihil iuris in ijs bonis habeant: ſed ita demum priſtinum ius recipiant: ſi is, cui adſignatus eſt, deceſſerit, nullis* (g) *liberis relictis.*

a DE *adſignatione libertorum.* Diximus in præcedenti titulo, quod non ſolùm patroni, ſed etiam eorum liberi, & quidem omnes ſimul, ſi eiuſdem gradus ſunt, ſuccedunt libertis. Verùm quia interdum ſolent patroni vni ex liberis adſignare
libertum, in quo caſu ille ſolus, cui libertus adſignatus eſt, 4
ipſius liberti ſit heres legitimus: ideò ſequitur, vt de hac adſignatione videamus.

b *Cenſuiſſe Senatum.* Hoc Senatuſconſultum Claudianis temporibus factum eſt, Suillo Rufo & Oſterio Scapula Conſulibus, vt in fine huius tituli. Et verba huius Senatuſconſulti extant in *l.1. ff. de aſſignandis libertis*

c *Per-*

c *Pertineant.* Iure communi. *l. Alimentorum* 11. *ff. de aſſig. lib.*

d *Licere parenti, vni ex liberis &c.* Liberi verò patroni libertum paternum liberis ſuis adſignare non poſſunt, etiam ſi eis à parente fuerit adſignatus. *l. liberi* 8. *ff. de aſſig. lib.* Et nota, quod quamuis ſingulari ſermone. Senatuſconſultum ſcriptum eſt: tamen & pluribus liberis, & plures libertos, libertaſue poſſe adſignari certum eſt. *dicta l.* 1.

e *Adſignare libertum.* *Modeſtinus in l. Adſignare* 107. *ff. de verb. ſig.* Adſignare libertum, hoc eſt, teſtificari, cuius ex liberis libertum eum eſſe voluit. 1

f *Vt poſt mortem eius.* Vt poſt mortem parentis. *dicta l.* 1. *ff. de aſſig. lib.*

g *Nullis liberis relictis.* Ad liberos, non ad heredes extraneos tranſmittit quis libertos ſibi adſignatos ſuperſtitibus fratribus.

Ad §. Nec tantùm.

2

Nec tantùm libertum, ſed etiam libertam: & non tantùm filio, nepotiue, ſed etiam filiæ, neptiue (a) *adſignare permittitur.*

a NEptiue. Poſſe & nepoti adſignari certum eſt: & præferri filio nepotem adſignatoris conſtat *l.* 3. §. 1. *ff. de aſſig. lib.*

Ad §. Datur autem.

Datur autem hæc adſignandi facultas ei, qui duos pluresue liberos in poteſtate habebit, vt eis (a) *quos in poteſtate habet, adſignare ei libertum libertamue liceat. Vnde quærebatur, ſi eum, cui aſſignauerit, poſtea emancipauerit: num euaneſcat adſignatio. Sed placuit* (b) *euaneſcere, quod & Iuliano, & alijs plerìſque viſum eſt.* 3

a VT *eis quos in poteſtate habet &c.* Non etiam emancipatis. Neque obſtat, *l. Vtrum* 9. *ff. de aſſignandis libertis.* Nàm in ea dubitatur, an ſi præter emancipatum duo exiſtant ſui, poſſit patronus non tantùm vni ex ſuis, ſed ſimul etiam emancipato adſignare? Et definitur, vt poſſit atque ita, vt quod per ſe non haberet emancipatus, id per coniunctam perſonam habeat, vt in *l. Mulieri & Titio* 73. *ff. de condit. & demonſt. & in l. vlt. ff. de liber. & poſtum. Cuiac. B. H. & Pac. hic.* 4

b *Sed placuit euaneſcere.* Nam quæ in eam cauſam peruenerunt, à qua incipere non poterant, euaneſcunt. *l.* 3. *in fine ff. de ijs, quæ*

pro

pro non ſcrip. hab. l. Pluribus rebus 140. §. *Et ſi placeat ff. de verborum oblig.*

Ad §. Nec intereſt.

Nec intereſt, teſtamento (a) *quis adſignet, an ſine teſtamento: ſed etiam* (b) *quibuſcunque verbis patronis hoc permittitur facere, ex ipſo Senatuſconſulto, quod Claudianis temporibus factum eſt, Suillo* 1
Rufo, (c) *& Oſterio Scapula Conſulibus.*

a TEſtamento. Vel codicillis. *l.* 1. §. *Adſignare ff. de aſſignandis libertis.*

b *Sed etiam quibuſcumque verbis.* Vel nutu. *dicta l.* 1. §. *Adſignare.* Item adſignare & purè, & ſub conditione, & per epiſtolam, vel teſtationem, vel chirographum poſſumus: quia adſignatio liberti neque quaſi legatum, neque quaſi fideicommiſſum percipitur. *l. Adſignare* 7. *ff. de aſſig. lib.* 2

c *Suillo Rufo, & Oſterio Scapula Conſulibus.* Sic ſcribendum exiſtimat *Cuiac. hic. Sed Ant. Aug. Emend. lib.* 3. *cap.* 7. legendum putat ex Pandect. Florent. Vellcio Rufo, & Hoſterio Scapula Conſulibus.

De bonorum (a) poſſeſſionibus.

TITVLVS X. 3

a DE bonorum poſſeſſionibus. Hactenus dictum eſt de hereditate, & ſic de primo modo acquirendi per vniuerſitatem: ſequitur vt de ſecundo, hoc eſt, de bonorum poſſeſſione, videamus. §. *vlt. per quas perſ. nob. acquir.* Bonorum poſſeſſio eſt ius perſequendi, retinendique patrimonij, ſiue rei, quæ cuiuſque, cum moritur, fuit. *l.* 3. §. *Bonorum igitur ff. de bonor. poſſeſs.* Dicitur ius, quia non eſt factum aliquod, non aliquis actus, ſed ius à Prætore datum. Additur, perſequendi, retinendique 4
patrimonij &c. Perſequendi ſcilicet omne id, quod ex bonis defuncti ab alio poſſidetur, retinendique omne id, cuius poſſeſſio, propter ius, vel teſtamento datum, vel ab inteſtato delatum, fuit adepta. Ea perſecutio non fit actionibus ciuilibus, ſed poſſeſſorijs, vt poſſeſſoria hereditatis petitione, & interdicto, Quorum bonorum, retentio, exceptionibus.

Ad principium Tituli.

Ius bonorum poſſeſſionis introductum eſt à Prætore emendandi (a) *veteris iuris gratia. Nec ſolùm in inteſtatorum hereditatibus vetus ius eo modo Prætor emendauit, ſicut ſuprà* (b) *dictum eſt, ſed in eorum quoque, qui teſtamento facto deceſſerint. Nàm ſi alienus* (c) *poſtumus heres fuerit inſtitutus: quamuis hereditatem iure ciuili adire non* 1 *poterat, cum inſtitutio non valebat: honorario tamen iure bonorum poſſeſſor efficiebatur, videlicet cum à Prætore adiuuabatur. Sed & is à noſtra* (d) *Conſtitutione hodie rectè heres inſtituitur, quaſi & iure Ciuili non incognitus. Aliquando tamen neque emendandi, neque impugnandi veteris iuris, ſed magis* (e) *confirmandi gratia Prætor pollicetur bonorum poſſeſſionem. Nàm illis quoque, qui rectè facto teſtamento heredes inſtituti ſunt, dat ſecundùm tabulas bonorum poſſeſſionem. Item ab inteſtato ſuos heredes, & adgnatos ad bonorum poſſeſſionem vocat. Sed & remota quoque bonorum poſſeſ-* 2 *ſione, ad eos pertinet hereditas Iure ciuili.*

a *Emendandi veteris iuris gratia*. Emendat, non ſolùm qui impugnat, ſeù corrigit, ſed etiam qui ſupplet, & addit. Impugnat autem Prætor Ius ciuile data bonorum poſſeſſione contra tabulas teſtamenti, quod Iure Ciuili valet. Supplet, & addit Iuri Ciuili, cùm v.g. ad ſucceſſionem vocat cognatos, qui Iure Ciuili neglecti reperiuntur.

b *Sicut ſuprà dictum eſt. §.Emancipati, de hered. quæ ab inteſt.defer.* 3 *& §.Cæterùm, de legit. adgnat. ſucceſſ.*

c *Nàm ſi alienus poſtumus*. Alienus poſtumus eſt, qui natus, inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt. Vide notata ſuprà ad *§.Poſtumo quoque, de legatis*.

d *A noſtra Conſtitutione*. Hæc Iuſtiniani Conſtitutio Codici, quo nunc vtimur, deeſt.

e *Sed magis confirmandi gratia*. Nonſtra enim intereſt plures habere vias conſequendæ hereditatis. 4

Ad §. Quos autem.

Quos autem ſolus vocat Prætor ad hereditatem, heredes quidem ipſo iure non fiunt: nàm Prætor heredem (a) *facere non poteſt. per legem enim tantùm, vel ſimilem iuris Conſtitutionem heredes fiunt: veluti per Senatuſconſulta & Conſtitutiones principales: ſed cùm eis Prætor*

Digitized by Google

tor dat bonorum poſſeſſionem; loco heredum conſtituuntur : & vocantur bonorum poſſeſſores. Adhuc autem & alios complures gradus Prætor fecit in bonorum poſſeſſionibus dandis, dum id agebat, ne quis ſine ſucceſſore moreretur. Nàm anguſtiſſimis (b) *finibus conſtitutum per legem duodecim tabularum ius percipiendarum hereditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit.*

a NAM *Prætor heredem facere non poteſt.* Nàm nec dominum 1
Prætor facere poteſt. *l.3. ff. Si vſufr. pet. ex Cuiac.*
b *Nàm anguſtiſſimis finibus.* Suorum nempè dumtaxat, & adgnatorum.

Ad §. Sunt autem.

Sunt autem bonorum poſſeſſiones ex teſtamento quidem hæ. Prima, quæ
præteritis (a) *liberis datur, vocaturque* (b) *contra tabulas. Secun-*
da, quam omnibus (c) *iure ſcriptis heredibus Prætor pollicetur, ideo-* 2
que vocatur ſecundum tabulas. Et cum de teſtamentis priùs locutus
eſt, ad inteſtatos tranſitum facit. Et primo loco ſuis heredibus, &
ijs, (d) *qui ex edicto Prætoris inter ſuos connumerantur, dat bono-*
rum poſſeſſionem, quæ vocatur, (e) *Vnde liberi. Secundo, legiti-*
mis (f) *heredibus. Tertio, decem* (g) *perſonis, quas extraneo* (h)
manumiſſori præferebat. Sunt autem decem perſonæ hæ: pater, ma-
ter, auus, auia, tam paterni, quàm materni: item filius, filia, ne-
pos, neptis, tam ex filio, quàm ex filia: frater, ſoror, ſiue conſan-
guinei ſunt, ſiue vterini. Quarto, cognatis (i) *proximis. Quinto,* 3
Tàm (k) *quem ex familia. Sexto, patrono* (l) *& patronæ liberiſque*
eorum, & parentibus. Septimo, viro (m) *& vxori. Octauo, co-*
gnatis (n) *manumiſſoris.*

a QVÆ *præteritis liberis.* Ideſt, neque inſtitutis, neque vti
oportet exheredatis. Et datur tam emancipatis, quàm
non emancipatis. Quamuis enim filius familias præ-
teritus poſſit Iure Ciuili teſtamentum dicere nullum. *l.1. ff. de*
Iniuſto, rupto &c. tamen Prætor dat ei quoque bonorum poſ- 4
ſeſſionem contra tabulas. *l. vlt. C. de liber. præter.* Principaliter
tamen emancipatorum liberorum gratia bonorum poſſeſſio
contra tabulas fuit inuenta à Prætore. §. *Emancipatos, de exhe-*
red liber. Et emancipati præteriti per bonorum poſſeſſionem
contra tabulas verè teſtamentum reſcindunt, ſui verò præte-
riti hoc remedio vtentes, tantum id agere videntur, quo nul-

lum eſſe teſtamentum declaretur. Et eſt notandum, quod di-
citur hic in textu, bonorum poſſeſſionem contra tabulas præ-
teritis liberis dari, intelligendum eſſe de præteritione,quæ non
habetur pro exheredatione: alioqui ceſſaret bonorum poſſeſ-
ſio contra tabulas, & inofficioſi teſtamenti querela compete-
ret, vt cum liberi à matre, vel ab auo materno, cæteriſue per
matrem aſcendentibus ſunt præteriti. §. *vlt. de exhered. liber.*
Datur etiam bonorum poſſeſſio contra tabulas parenti contra 1
teſtamentum filij, vel nepotis, quem emancipauit. *l.* 1. *ff. Si à*
parente quis manumiſſus ſit. Huic tamen, quæ datur parenti,præ-
fertur illa, quæ datur liberis.

b *Vocaturque contra tabulas*. Aliàs, bonorum poſſeſſio contra
tabulas, dicitur contra lignum. *l. Quod vulgò* 19. *ff. de bon. poſſ.*
contra tab. Ideſt, contra teſtamentum, quod ligneis tabulis ſcri-
bi ſolebat. Aliàs dicitur, ex prima parte edicti. *l. Ideò* 4. *ff. de*
Carbon. edic. vel ex edicto primo. *l.ſcriptus heres* 12. *ff. eod.* quia 2
prima fuit in edicto.

c *Quam omnibus iure ſcriptis heredibus &c.* Eſt ergo bonorum
poſſeſſio ſecundum tabulas ea, quam Prætor teſtamenti tabu-
las ac ſcripturam ſequens, eique obtemperans inſtitutis here-
dibus largitur. Et quia Prætor in teſtamento ſcripturam requi-
rit, ſcriptis heredibus datur directa ſecundum tabulas, here-
dibus autem inſtitutis in teſtamento nuncupatiuo, quod valet
Iure Ciuili, datur bonorum poſſeſſio ſecundum nuncupatio-
nem, quæ etiam dici poteſt vtilis ſecundum tabulas. *l.* 2. & ibi 3
gl. penult. C. de bonorum poſſeſſ. ſec. tab.

d *Et iis, qui ex edicto Prætoris &c. Modeſtinus in l.* 1. *ff. Quis ordo*
in bonorum poſſ. ſeru. Inteſtati patris liberis borum poſſeſſio datur,
non tantùm iis, qui in poteſtate parentis, vſque in mortis tem-
pus fuerunt, ſed & emancipatis. Vide notata ſuprà ad §. *Eman-*
cipati autem liberi, de hered. quæ ab inteſt. defer.

e *Quæ vocatur vnde liberi*. Quæ, vt & pleræque aliæ, ſumit ap-
pellationem à primis verbis edicti.

f *Secundo legitimis heredibus*. Hæc bonorum poſſeſſio vocatur 4
Vnde legitimi, Et datur iis, qui Iure Ciuili ad hereditatem de-
functi vocantur: vt agnatis, & patrono liberiſque eius in bonis
liberti libertæue, & iis, qui ex Senatuſconſulto Tertylliano,
Vel Orphitiano aut Principum Conſtitutionibus ius ab inteſta-
to percipiendarum hereditatum habent.

g *Tertio decem perſonis*. Hæc bonorum poſſeſſio vocatur Vnde
decem perſonæ. §. *Sed eas h.t.* & ex numero eorum qui petere
eam

eam poſſent, nomen accepit, plenèque explicatur à *Theoph. hic.*

h *Quas extraneo manumiſsori*. Cui pater naturalis filium ſuum emancipauerat, non contracta fiducia, cuique Iure ciuili legitima manumiſſi hereditas deferebatur, excluſo patre naturali, cæteriſque perſonis. *Ex Cuiac.*

i *Quarto cognatis proximis*. Hæc bonorum poſſeſsio appellatur Vnde cognati.

k *Quinto, Tùm quem ex familia*. Sic legit Cuiacius vt ſint pri- 1
ma edicti verba, *vt in l. ſi ex duobus 4. ff. vnde legit. & in l. vnica ff. Vt ex legibus*. Et datur hæc bonorum poſſeſsio familiæ, hoc eſt, agnatis patroni,

l *Sexto, patrono & patronæ &c.* Nàm ſi libertus deceſſerit, & patronus, vel patrona, liberiue eorum, aut parentes per bonorum poſſeſsionem, Vnde legitimi, venire voluerint, & tempora petendi præterierint, neque rurſum eam petierint, quę, Tùm quem ex familia vocatur: per hanc bonorum poſſeſſio-
nem venire poſſunt, aut patroni ipſi, autliberi eorum, ſi ipſi 2
non ſuperſint: aut parentes patronorum patronarumue. *Ex Theoph.*

m *Septimo, Viro, & vxori* Hæc bonorum poſſeſsio dicitur, Vnde vir, & vxor, & per eam vir vxori, & vxor viro ſuccedit. Vide notata ſupra *ad Rub. de hered. quæ ab inteſt. defer. verſ.* Poſt ſupradictos.

n *Octauo cognatis manumiſsoris*. Hæc bonorum poſſeſſio datur cognatis manumiſſoris, & appellatur, Vnde cognati manu-
miſſoris, *vt in ſeq. §.* 3

Ad §. Sed cas quidem.

Sed eas (a) *quidem prætoria introduxit iuriſdictio: à nobis tamen nihil incurioſum pretermiſſum eſt, ſed noſtris* (b) *conſtitutionibus omnia corrigentes contra tabulas quidem, & ſecundum tabulas, bonorum poſſeſſiones admiſimus, vt pote neceſſarias conſtitutas: nec non ab inteſtato, vnde liberi, & vnde legitimi bonorum poſſeſſiones. Quę au-*
tem in prætoris edicto quinto loco poſita fuerat, id eſt, vnde decem per- 4
ſonæ: eam pio propoſito, & compendioſo ſermone ſuperuacuam oſtendimus, cum enim præfata bonorum poſſeſſio decem perſonas præponebat extraneo manumiſſori, noſtra (c) *Conſtitutio, quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eiſdemque manumiſſoribus contracta* (d) *fiducia manumiſſionem* (e) *facere dedit, vt ipſa manumiſſio eorum hoc in ſe habeat priuilegium, & ſuperuacua* (f) *fiat*

ſupradicta bonorum poſſeſſio . Sublata igitur prefata quinta bonorum poſſeſſione , in gradum eius ſextam antea bonorum poſſeſſionem induximus, & quintam fecimus, quam prætor (g) *proximis cognatis pollicetur . Cumque antea fuerat ſeptimo loco bonorum poſseſſio tùm quem ex familia , & octauo vnde* (h) *liberi patroni patroneque & parentes eorum : vtramque per conſtitutionem* (i) *noſtram , quam de iure patronatus fecimus , penitùs vacuauimus , cùm enim ad ſimilitudinem ſucceſſionis ingenuorum: libertinorum ſucceſsones poſuimus ,* 1 *quas vſque ad quintum* (k) *tantummodo gradum coartauimus , vt ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia : ſufficit eis* (l) *tam contra tabulas bonorum poſseſſio, quam vnde legitimi, & vnde cognati : ex quibus poſsunt ſua iura vindicare , omni ſcrupoloſitate , & inextricabili errore iſtarum duarum bonorum poſseſsionum, reſoluto. Aliam vero bonorum poſſeſſionem , quæ* (m) *Vnde vir & vxor appellatur , & nono loco inter veteres bonorum poſseſsiones poſita fuerat , & in ſuo vigore ſeruauimus , & altiore loco , ideſt , ſexto* 2 *eam poſuimus , decima quoque veteri bonorum poſſeſſione , quæ erat vnde cognati manumiſſoris, propter cauſas enarratas meritò* (n) *ſublata : vt ſex* (o) *tantummodo bonorum poſſeſsiones ordinariæ permancant , ſuo vigore pollentes .*

a SEd eas quidem &c. Ex his decem bonorum poſſeſſionibus , quas tam ex teſtamento , quàm ab inteſtato Prætoria introduxit iuriſdictio , Iuſtinianus ſex bonorum poſſeſſiones retinuit , duas ex teſtamento , Contra tabulas , & Secundum tabulas , & quatuor ab inteſtato , Vnde liberi , Vnde legitimi, Vnde cognati , Vnde vir , & vxor, quatuor reliquas,nimirum, Vnde decem perſonæ , Tùm quem ex familia , Vnde patroni , & Vnde cognati manumiſſoris , tanquam ſuperfluas reiecit . 3

b *Sed noſtris Conſtitutionibus* . Quæ tamen in Codice, quo nunc vtimur , non extant .

c *Noſtra Conſtitutio . Hæc Conſtitutio eſt l.vlt.C.de emancip.liber.*

d *Contracta fiducia.* Vide notata ſupra ad §.*Præterea, quib.mod.ius pot.ſol.* In verbo , *Qui quæue à parente .* 4

e *Manumiſsionem facere dedit* . Hoc eſt, dedit omnibus parentibus,qui liberos ſuos emancipant, vt videantur liberos emancipare contracta fiducia , etiam ſi nominatim contracta non fuerit . §. *vlt. de legit.adgnat. ſucceſſ.*

f *Et ſuperuacua fiat ſupradicta bonorum poſſeſsio* . Cùm extraneus hodie manumiſſor nullus intelligatur, ſed pater ſemper intelligitur eſſe manumiſſor filij ſui emancipati , & conſequenter voca-

vocatur ad bona eiuſdem filij quaſi patronus per bonorum poſſeſsionem Vnde legitimi.

g *Quam prætor proximis cognatis pollicetur.* Sed hodie nullus eſt, huius bonorum poſſeſsionis vſus, propter ſublatum agnationis & cognationis diſcrimen.

h *Vnde liberi patroni patroneque, &c.* Forſitan legendum: Vnde patroni patronæque, liberi, & parentes eorum.

i *Per Conſtitutionem noſtram*: Hæc Iuſtiniani Conſtitutio Codici, quo nunc vtimur, deeſt. 1

k *Quas vſque ad quintum tantummodo gradum &c. Vide notata ſupra in tit. de ſucceſſ. libert. ad §. Sed noſtra Conſtitutio*, In verbo, *vſque ad quintum gradum*.

l *Sufficit eis tam contra tabulas &c.* Habent ergo patroni ad perſecutionem Iuris ſui tres bonorum poſſeſsiones, Conrra tabulas: Vnde legitimi, & Vnde cognati. *vide tex. in §. Sed noſtra Conſtitutio 9 Inſtit. de ſucceſſ. libert.*

m *Quæ vnde vir & vxor appellatur*. De hac bonorum poſſeſſione vide notata ſuprà *ad Rub. de hered. quæ ab inteſt. def. verſ. poſt ſupradictos*. 2

n *Meritò ſublata*. Quia ſufficit eis bonorum poſſeſsio, Vnde cognati.

o *Vt ſex tantummodo bonorum poſſeſsiones ordinariæ permaneant.* Duę ex teſtamento, Contra tabulas, & Secundum tabulas, & quatuor ab inteſtato, Vnde liberi, Vnde legitimi, Vnde cognati, & Vnde vir & vxor. Ordinarias autem has idcirco Iuſtinianus appellat, quia certo ordine deferuntur, eodem ſcilicet ordine, quo hic poſitæ ſunt. 3

Ad §. Septima.

Septima (a) *eas ſecuta, quam optima ratione prætores introduxerunt. Nouiſſimè enim promittitur edicto ijs etiam bonorum poſſeſſio, quibus, vt detur,* (b) *lege, vel Senatus conſulto, vel Conſtitutione* (c) *comprehenſum eſt: quam neque bonorum poſſeſſionibus, quæ ab inteſtato veniunt, neque ijs, quæ ex teſtamento ſunt, prætor ſtabili iure connumerauit: ſed quaſi vltimum & extraordinarium auxilium, prout res exegit, accomodauit, ſcilicet ijs, qui ex legibus, Senatus conſultis, Conſtitutionibuſue principum ex nouo iure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato veniunt.* 4

a *Septima eas ſecuta &c*: Extraordinaria bonorum poſſeſsio ea eſt, quæ non habet certum locum, neque ſtabili iure inter bono-

bonorum poſſeſsiones, quæ ab inteſtato veniunt, neque
inter eas, quæ ex teſtamento ſunt, a prætore connumera-
tur: ſed quaſi vltimum, & extraordinarium auxilium,
prôvt res exigit, iis promittitur: qui ex legibus, Senatus Con-
ſultis, conſtitutionibuſue principum ex nouo iure, vel ex te-
ſtamento, vel ab inteſtato veniunt ad bonorum poſſeſsionem.

b *Quibus vt detur, lege, vel Senatus Conſulo. Vlpianus in l. 1. ff. vt
ex legibus. Prætor ait, vti me, quaque lege Senatuſue con- 1
ſulto, bonorum poſſeſsionem dare oportebit, ita dabo. Ge-
neraliter igitur ſciendum eſt, quotieſcunque, vel lex,
vel Senatus defert hereditatem, non etiam bonorum poſſe-
ſſionem: ex ea parte, Vnde legitimi, eam peti oportere, cum
verò etiam bonorum poſſeſſionem dari iubet: tunc ex illa
parte, qua ex legibus peti debere: ſed & ex ea parte, Vnde
legitimi, peti poterit. *l. 3. ff. vnde legitimi*.

c *Vel Conſtitutione*. Exempli gratia, ex Adriani Conſtitutio-
ne militis capite damnati ex militari delicto, hereditas, & bo- 2
norum poſſeſſio defertus cognatis vſque ad quintum gradum,
qui tamen aliàs lege non vocabantur propter capitis deminu-
tionem militis *l. 1. & 2. ff. de veter. & milit. ſucceſſ. l. ſi quis filio 6.
§. Irritum ff. de Iniuſto, rupto &c. Cuiac. Obſeruat. lib. 11. cap. 14.*

Ad §. Cum igitur.

*Cum igitur plures ſpecies ſucceſſionum prætor introduxiſſet, eaſque per
ordinem diſpoſuiſſet: & in vnaquaque ſpecie ſucceſſionis ſæpe 3
plures extent diſpari gradu perſonæ: ne actiones* (a) *creditorum dif-
ferentur, ſed haberent, quos conuenirent, & ne facilè in poſſeſſio-
nem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo ſibi conſulerent: ideò
petendæ bonorum poſſeſſioni certum tempus præfiniuit. Liberis itaque
& parentibus, tam naturalibus, quam adoptiuis, in petenda* (b)
bonorum poſſeſſione annuum (c) *ſpatium, ceteris* (d) *centum dierum
dedit.*

a **N***E actiones creditorum differentur*. Ne creditoribus longior
mora fieret. *l. 1. in princ. ff. de ſucceſſ. edic.* 4

b *In petenda bonorum poſſeſſione*. Ex teſtamento vel ab inteſtato
ſibi competenti.

c *Annum ſpatium*. Largius tempus parentibus, liberiſque pe-
tendæ bonorum poſſeſſionis tribuitur, in honorem ſangui-
nis, videlicet quia arctandi non erant, qui penè ad bona pro-
pria veniunt *l. 1. §. largius ff. de ſucceſ. edic.*

d *Ca-*

d *Cæteris* - Agnatis, vel cognatis, aut extraneis.

Ad §. Et ſi intra.

Et ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſeſſionem non petierit, eiuſdem gradus (a) *perſonis adcreſcit: vel ſi nemo ſit,* (b) *deinceps cæteris bonorum poſſeſſionem perinde ex ſucceſſorio edicto pollicetur, ac ſi is, qui præcedebat, ex eo numero* (c) *non eſſet. Si* 1
quis (d) *itaque delatam ſibi bonorum poſſeſſionem repudiauerit, non quo vſque tempus bonorum poſſeſſioni præfinitum exceſſerit expectatur: ſed ſtatim cæteri ex eodem edicto admittuntur.*

a *Eiuſdem gradus perſonis adcreſcit*. In bonorum poſſeſſione ſciendum eſt ius eſſe adcreſcendi. Proinde ſi plures ſint, quibus bonorum poſſeſſio competat, quorum vnus admiſerit bonorum poſſeſſionem, cæteri non admiſerunt, veluti quod
ſpreuerunt ius ſuum, aut tempore bonorum poſſeſsionis finito 2
excluſi ſunt, aut ante mortui ſunt, quam petierint bonorum poſſeſsionem, ei, qui admiſit, adcreſcunt etiam eæ portiones, quæ cœteris competerent, ſi petijſſent bonorum poſſeſſionem. *l. 3. §. vlt. & l. 4. & 5. ff. de bon. poſseſs.*

b *Vel ſi nemo ſit, deinceps cæteris &c.* V. g. ſi omnes ij, qui ex ſecundo gradu ſunt vocati, intra tempus ad petendam bonorum poſſeſsionem præfinitum, eam non petierint: tunc ij, qui ex tertio gradu ſunt, in locum eorum ſuccedunt. *Facit l. vlt.*
§. ſucceſſionis C. de legit. hered. 3

c *Ex eo numero non eſset*. Si tamen nemo eſſet eiuſdem ordinis, in quo eſt ille, qui excluſus eſt, inter cœteros ſequentis ordinis ipſe quoque excluſus admitteretur v. g. filius, qui fuit excluſus à bonorum poſſeſsione, Vnde liberi, ſi non ſint alij, qui poſsint venire per Vnde liberi, poteſt petere, Vnde legitimi: & ab hac quoque excluſus, non prohibetur poſt legitimos petere, Vnde cogati. *l. 1. §. Sed videndum ff. de ſucceſ. edic.*

d *Si quis itaque &c.* Si quis delatam ſibi bonorum poſſeſsionem,
ante tempus petendæ bonorum poſſeſsionis effluxum, repu- 4
diauerit: non quouſque tempus bonorum poſſeſsioni præfinitum exceſſerit expectatur, ſed ſtatim cæteri admittuntur. *d. l. 1, §. quibus ex edicto ff. de ſucceſs. edic.*

Ad §. In petenda.

In petenda autem bonorum poſſeſſione dies (a) *vtiles ſinguli conſiderantur* .

a DIes *vtiles ſinguli conſiderantur*. Vtile tempus eſt bonorum poſſeſſionum admittendarum. Ita autem vtile tempus 1
eſt, vt ſinguli dies in eo vtiles ſint: ſcilicet, vt per ſingulos dies & ſcierit, & potuerit admittere. cæterum quacunque die neſcierit, aut non potuerit, nulla dubitatio eſt quin dies ei non cedat. *Vlpianus in l.2.in princ.ff. Quis ordo in bon. poſſeſſ.ſeru.* Vbi etiam proſequitur explicare quomodo fieri poſſit, vt qui initio ſcierit, vel potuerit bonorum poſſeſſionẽ admittere: hic incipiat neſcire, vel non poſſe admittere: ac poſtea addit hæc verba: dies bonorum poſſeſſionis vtiles eſſe, palam eſt: ſed non
ſeſſionum numerabuntur, ſi modo ea ſit bonorum poſſeſſio, 2
quæ de plano peti potuit. Quid, ſi ea, quæ cauſæ cognitionem pro tribunali deſiderat, vel quæ decretum expoſcit? Seſſiones erunt nobis computandæ, quibus ſedit is, quibuſque per ipſum prætorem factum non eſt, quò minùs daret bonorum poſſeſſionem.

Ad §. Sed benè.

Sed benè (a) *anteriores principes & huic cauſæ prouiderunt, ne quis* 3
pro petenda bonorum poſſeſſione curet: ſed quocunque modo ſi admittentis eam indicium intra ſtatuta tamen tempora oſtenderit, plenum habeat eorum beneficium.

a SED *benè anteriores principes &c.* Olim neceſſe erat Prætorem adire, & ſpeciatiter dicere: Da mihi hanc bonorum poſſeſſionem. Sed ex Principum Conſtitutionibus quocunque modo is, cui bonorum poſſeſsio competit, intra ſtatuta tem-
pora oſtenderit apud quemlibet Iudicem, vel etiam apud Duu- 4
muiros ſe bonorum poſſeſsionem admittere, plenum habebit eius beneficium. *Tex. & Theoph. hic, l. vlt. C. Qui admitti &c.*

De

De adquiſitione (*a*) per adrogationem.

TITVLVS XI.

Eſt & alterius generis per vniuerſitatem ſucceſſio, quæ neque lege duodecim tabularum, neque prætoris ædicto, ſed eo iure, quod con- 1
ſenſu (b) *receptum eſt, introducta eſt. Ecce enim, cum paterfamilias ſeſe in adrogationem dat, omnes res eius corporales & incorporales, quæque ei debitæ ſunt: adrogatori antea quidem pleno iure adquirebantur: exceptis ijs, quæ per capitis deminutionem* (c) *pereunt, quales ſunt operarum* (d) *obligationes, & ius* (e) *adgnationis. Vſus etenim & vſusfructus, licèt his antea connumerabantur, attamen capitis deminutione minima eos tolli noſtra prohibuit* (f) *conſtitutio.*

2

a DE *adquiſitione per adrogationem.* Suprà dictum eſt de hereditate, & de bonorum poſſeſsione, & ſic de primo, & ſecundo modo, quo per vniuerſitatem res nobis adquiruntur: ſequitur vt de tertio, de adquiſitione ſcilicet per adrogationem: videamus. §. *vl. Per quas perſ. nob. adquir.*

b *Quod conſenſu receptum eſt.* Quod receptum eſt moribus & conſuetudine.

c *Quæ per capitis deminutionem pereunt.* Hoc eſt, quæ pereunt per adrogationem, quæ minima capitis deminutio eſt §. *Mi-* 3
nima, de capit. demin.

d *Quales ſunt operarum obligationes.* Hoc loco Iuſtinianus loquitur de operis officialibus libertorum. Operæ libertorum, aut officiales, aut artificiales ſunt. Officiales dicuntur, quæ non in arte vlla certa, ſed in patrono quibuſcunque officijs adiuuando verſantur: & perſonam eius potiſsimum attingunt. Artificiales verò certa in arte, veluti pingendi, fabricandi, medendi, poſitæ ſunt. Itaque artificiales, & à quouis, &
cuiuis patroni iuſſu præſtari poſſunt: veluti vt nauim domumue 4
libertus ædificet, ab alterove non minùs perito ædificandam curet. Ille verò, & à ſolo liberto, & ſoli patrono nauari poſſunt: veluti, vt ei præſtò ſit, quibuſcunque rebus inſeruiat, ſolatium afferat, comitem ſe adiungat. Poſſunt igitur artificiales operæ adrogatori præſtari: officiales verò ei deberi non poſſunt, quia patronus non eſt, & conſequenter officialium

operarum obligationes, per adrogationem pereunt, artificialium verò, nequaquam. Ex *H.hic, & in Comment.verb.Iur.* In Verbo, *Operæ libertorum.* Facit *l.Operæ 9.ff.de operis libertorum.*

e *Et ius adgnationis.* Ius adgnationis per capitis deminutionem perit. Vide notata ſuprà *ad §.vlt.de legit.adgnat.tut.*

f *Noſtra prohibuit Conſtitutio.* Ante Iuſtinianum vſus, & vſuſfructus etiam per minimam capitis deminutionem peribat. Ex Conſtitutione Iuſtiniani, nec vſus, ned vſusfructus minima 1
capitis deminutione amittitur. *l.Corruptionem 16. §. vlt. C.de vſufructu.*

Ad §. Nunc autem.

Nunc autem nos eandem adquiſitionem, quæ per adrogationem fiebat, coartanimus ad ſimilitudinem naturalium parentum. Nihil etenim aliud, niſi tantummodò vſusfructus, tàm naturalibus parentibus, quàm adoptiuis per filios familias adquiritur in ijs rebus, quæ ex- 2
trinſecus (a) *filijs obueniunt, dominio eis integro ſeruato. Mortuo autem filio adrogato in adoptiua familia, etiam dominium* (b) *rerum eius ad adrogatorem pertranſit: niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ ex conſtitutione* (c) *noſtra patrem in ijs, quæ adquiri non poſſunt, antecedunt.*

a QVAE *extrinſecus filijs obueniunt.* Quæ obueniunt filijs iure aduentitio. 3

b *Etiam dominium rerum eius &c.* Quando tamen impubes per principale reſcriptum adrogatur, ita facienda eſt adrogatio, vt caueat adrogator tabulario, ſi intra pubertatem pupillus deceſſerit, reſtituturum ſe bona illis, qui ſi adoptio facta non eſſet, ad ſucceſſionem eius venturi eſſent. *§.Cum autem impubes, de Adopt.*

c *Quæ ex Conſtitutione noſtra &c.* Hæc Iuſtiniani Conſtitutio in Codice, quo nunc vtimur, deſideratur. Probabile autem eſt intelligi liberos, & fratres adrogati, *arg.l.vlt.C.comm.de ſucceſſ.* 4
Sed iure nouiſſimo fratres vtrimque defuncto coniuncti, ac eorumdem filij, ſimul cum parentibus ſuccedunt, & fratres ex vno dumtaxat parente coniuncti, ac eorumdem filij, à parentibus excluduntur. *Nouella 118. cap. 2. & 3. iuncta Nouella 127.c.1.*

Ad §. Sed ex diuerſo.

Sed ex diuerſo , pro eo quod is debuit , qui ſe in adoptionem dedit , ipſo (a) *quidem iure adrogator* (b) *non tenetur , ſed nomine filij* (c) *conuenietur : & ſi noluerit eum defendere , permittitur creditoribus per competentes noſtros magiſtratus , bona , quæ eius cum vſufructu fu-*
tura fuiſſent , ſi ſe alieno iuri non ſubieciſſet , poſſidere , & legitimo 1
modo ea diſponere.

a IPſo *quidem iure &c.* Ipſo iure , & ſtricta ratione , adrogator pro eo , quod is debuit, qui ſe in adrogationem dedit,non tenetur, Quomodo enim ex eo , quod alius contraxit , cum alio agetur ? *Ex Theoph.*

b *Adrogator non tenetur .* Adrogatus autem tenetur vtili actione inſolidum ex edicto de capite minutis. *l.2.* §.1.*ff.de capit. demin.*
Cuiac.hic, In verbo *Diſponere.* 2

c *Sed nomine filij conuenietur .* Ex æquo , & bono .

De eo , (*a*) cui libertatis cauſa bona addicuntur.

TITVLVS XII.

Acceſſit nouus caſus ſucceſſionis ex Conſtitutione Diui Marci . Nàm ſi
ij , (b) *qui libertatem acceperunt à domino in* (c) *teſtamento , ex quo* 3
non aditur hereditas , velint bona ſibi addici libertatem conſeruandarum cauſa , audiuntur .

a DE *eo cuilibertatis &c.*Modi adquirendi per vniuerſitatem ſunt hereditas, bonorum poſſeſſio , adrogatio , & addictio bonorum libertatum conſeruandarum cauſa.§.*vlt.Per quas perſonas nob.adquir.* Cum igitur hactenus dictum ſit de hereditate , bonorum poſſeſſione , & adrogatione : ſequitur vt de eo
cui libertatis cauſa bona addicuntur, videamus . 4

b *Nam ſi ij , qui libertatem acceperunt &c.* Immò etiam cuilibet extraneo poſſunt bona addici libertatum conſeruandarum cauſa. *l.vlt.in princ.C.de teſtam.manumiſs.*

c *In teſtamento*. Idem ſi codicillis libertates datæ ſint. §.*In primis, hoc titulo .*

Digitized by Google

Ad §. Et itâ.

Et ita Diui Marci reſcripto ad Popilium (a) *Rufum continetur. Verba*
(b) *reſcripti ita ſe habent: Si Virginio Valenti, qui teſtamento ſuo*
libertatem quibuſdam adſcripſit, nemine ſucceſſore ab inteſtato exi-
ſtente, in ea cauſa bona eius eſſe cœperunt, vt veniri debeant: is,
cuius de ea re notio eſt, aditus rationem deſiderij tui habebit, vt li- 1
bertatum tàm earum, quæ directò, quàm earum, quæ per ſpeciem
fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendarum gratia addieantur tibi: ſi idoneè
creditoribus caueris de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. Et ij
quidem, quibus directa libertas data eſt, perinde liberi erunt, (a)
ac ſi hereditas adita eſſet. Ii autem, quos heres manumittere roga-
tus eſt, à te libertatem (d) *conſequantur: ita* (c) *vt, ſi non alia con-*
ditione velis bona tibi addici, quàm vt ij etiam qui directò liberta-
tem acceperunt, tui liberti fiant. Nam huic etiam voluntati tuæ, 2
ſi ij, quorum de ſtatu agitur, conſentiant, auctoritatem no-
ſtram accomodamus. Et ne huius reſcriptionis noſtræ emolumen-
tum alia ratione irritum fiat, ſi fiſcus (f) *bona agnoſcere voluerit,*
& ij, qui rebus noſtris (g) *attendunt: ſciant commodo pecuniario*
præferendam eſſe libertatis cauſam: & ita bona (h) *cogenda, vt li-*
bertas ijs ſalua ſit, qui eam adipiſci potuerunt, ac ſi hereditas ex te-
ſtamento adita eſſet.

a AD *Popilium Rufum*. Ex reſcripti verbis apparet, hunc ex- 3
traneum aliquem fuiſſe,non,vt Theophilo videtur,vnum
eorum, qui libertatem in teſtamento acceperunt.

b *Verba reſcripti &c.* Ex verbis reſcripti Diui Marci, quæ refe-
runtur hic in textu, conſtat, quod requiruntur plura ad hoc
vt idem reſcriptum locum habeat. Primo requiritur, quod
libertates, aut directò, aut per fideicommiſſum relictæ ſint.
Etenim libertatum tuendarum gratia potiſſimòm addictio bo-
norum inſtituta eſt. Secundo quod nemo ſit,qui ex teſtamen-
to, vel ab inteſtato ſucceſſor exiſtat. Tertio quod bona addi- 4
cantur à Iudice competenti, à Prætore ſcilicet, vel Præſide.
Quarto quod is, cui bona addicuntur, idoneè creditoribus
caueat de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. Idoneè
cauere, eſt cauere datis fideiuſſoribus, vel pignoribus. Sed ſi
fides habita fuerit nudè promittenti: idoneè cautum videbi-
tur: & officio iudicis curandum, conuenire creditores,vnum-
que creare, cui caueatur omnium nomine, De ſolido autem
vti-

vtique ſic accipiemus, de ſorte & vſuris debitis. *l.Ergo* 4.§.*Adici ff.de fideicom.libert.*

c *Perinde liberi erunt, ac ſi hereditas &c.* Hoc eſt, Orcini erunt liberti. *d.l.ergo* 4.§.*Hi qui ff.de fideicom.libert.*

d *A te libertatem conſequentur.* Et conſequenter tui fient liberti.

e *Ita vt.* Legendum, Ita autem: Ideſt, Ita autem ij, quibus directa libertas data eſt, Orcini erunt liberti, ſi non alia conditione &c. 1

f *Si fiſcus bona agnoſcere &c.* Conſtitutioni locus eſt etiamſi fiſcus agnoſcat bona: hoc eſt libertates conſeruantur, videlicet ſi cum bona venum itura eſſent, extarentque nonnulli, qui bonorum addictionem à prætore poſtularent, fiſcus ipſe bona agnoſcere voluerit, alioquin vacantibus bonis fiſco vindicatis conſtitutio ceſſat, *l. Quod Diuo Marco* 50. *ff. de manumiſſ. teſtam.Ex Cuiac.*

g *Qui rebus noſtris attendunt.* Procuratores Cæſaris.

h *Et ita bona cogenda.* In fiſcum redigenda. 2

Ad §. Hoc reſcripto.

Hoc reſcripto ſubuentum eſt & libertatibus & defunctis, ne bona eorum à creditoribus poſſideantur & (a) *veneant. Certè ſi fuerint hac de cauſa bona addicta, ceſſat bonorum venditio: extitit enim defuncti defenſor, & quidem idoneus, qui de ſolido creditoribus cauet.*

a ET *veneant.* Quod erat defuncto ignominioſum. Quandam enim ſubit ignominiæ notam is, cuius bona propter æs alienum publicè diſtrahuntur, *l. Primo gradu* 23. *ff. Quæ in fraud.Cred.l.Curator* 5.*ff.de Curat.fur.* 3

Ad §. In primis.

In primis hoc reſcriptum toties locum habet, quoties teſtamento libertates datæ ſunt. Quid ergo ſi quis inteſtatus (a) *decedens, codicillis libertates dederit, neque adita ſit ab inteſtato hereditas? Fauor conſtitutionis debebit locum habere. Certè ſi teſtatus* (b) *decedat, & codicillis dederit libertatem; competere eam, nemini dubium eſt.* 4

a SI *quis inteſtatus decedens &c. l.2. ff.de fideicommiſſarijs libertatibus.* Ex qua *l.2.* apparet hic *in Tex.* ibi, *an fauor*, delendam eſſe particulam, *an*,

b *Te-*

b *Teſtatus*. Legendum, teſtatus, vt Theophilus legit, In libris vulgatis corruptè legitur, inteſtatus.

Ad §. Tunc Conſtitutioni.

Tunc (a) *Conſtitutioni locum eſſe verba* (b) *oſtendunt, cum nemo ſucceſſor ab inteſtato exiſtat: ergo* (c) *quandiu incertum ſit, vtrum exiſtat, an non, ceſſabit Conſtitutio. Si certum eſſe cœperit, neminem* 1
extare, tunc erit Conſtitutioni locus.

a TVNC *Conſtitutioni*. In vulgatis exemplaribus legitur: Tunc enim Conſtitutioni. Sed ab alijs quibuſdam rectè abeſt particula, *enim*.

b *Verba oſtendunt*. Verba huius Conſtitutionis ſeu reſcripti Diui Marci extant ſuprà *in §. Et ità. h.t.*

c *Ergo quandiu &c. l. Ergo 4. in princ. ff. de fideicom. libert.*

Ad §. Si his, qui in integrum. 2

Si is (a) *qui in integrum reſtitui poteſt, abſtinuerit ſe ab hereditate, quamuis poteſt in integrum reſtitui, poteſt admitti Conſtitutio, & bonorum addictio fieri. Quid ergo, ſi poſt addictionem libertatum conſeruandarum cauſa factam, in integrum ſit reſtitutus? Vtique non erit dicendum* (b) *reuocari libertates: quia ſemel competierunt.*

a SI *is, qui in integrum &c. d.l. Ergo 4. §. Si is, qui in integrum, ff. de fideicom. libert.*

b *Vtique non erit dicendum reuocari libertates*. Regulariter enim, 3
& in vniuerſum non datur reſtitutio aduerſus libertatem, quæ ſemel competijt. *l. Si ex cauſa 10. §. vlt. ff. de minor. 25. an. & tot. tit. C. ſi aduerſ. libert.*

Ad §. Hæc Conſtitutio.

Hæc (a) *Conſtitutio libertatum tuendarum cauſa introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ ſunt datæ, ceſſat Conſtitutio. Quid ergo ſi viuus dederit libertates, vel mortis* (b) *cauſa, & ne de hoc quæratur,* 4
vtrum in fraudem creditorum, an non factum ſit, idcircò velint ſibi addici bona: an audiendi ſunt? Et magis eſt, vt audiri debeant, & ſi deficiant (c) *verba Conſtitutionis.*

a HAec *Conſtitutio &c.* Hæc conſtitutio libertatum tuendarum cauſa potiſſimùm introducta eſt. *Tex. hic iuncto, §. Hoc reſcripto, hoc eod. titulo.*

b *Vel*

b *Vel mortis cauſa*. Dicendo ſeruis ſuis inter manumittendum Liberos vos eſſe volo, niſi ab hoc morbo liberatus fuero. *Ex Theoph.*

c *Etſi deficiant verba Conſtitutionis*. Quia Conſtitutio de libertatibus loquitur, quæ teſtamento datæ ſunt. §.*Et ita, hoc titulo.*

Ad §. Sed cùm multas.

1

Sed cum multas diuiſiones eiuſdem Conſtitutioni deeſſe perſpeximus, lata eſt à nobis pleniſſima (a) *Conſtitutio, in qua multæ ſpecies collatæ ſunt, quibus ius huiuſmodi ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum, quas ex ipſa lectione Conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.*

a PLeniſſima Conſtitutio. Hæc Conſtitutio eſt. *l. vlt. C. de teſtament. manumiſſ.*

2

De ſucceſſionibus (*a*) ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditionem, & ex Senatus Conſulto Claudiano.

TITVLVS XIII.

Erant ante (b) *prædictam ſucceſſionem olim & aliæ per vniuerſitatem ſucceſſiones: qualis fuerat* (c) *bonorum emptio, quæ de bonis debitoris vendendis per multas ambages fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando* (d) *iudicia ordinaria in vſu fuerunt. Sed cùm extraordinarijs* (e) *iudicijs poſteritas vſa eſt: ideò cum ipſis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt, & tantummodò creditoribus datur officio iudicis bona* (f) *poſſidere: & prout vtile eis viſum fuerit, ea diſponere, quod ex lationibus* (g) *digeſtorum libris perfectiùs apparebit.* 3

4

a DE *ſucceſſionibus ſublatis &c.* Præter quatuor modos adquirendi per vniuerſitatem, quos hactenùs explicauimus, erant olim & alij, quorum duo ſub hoc titulo proponuntur. Primus, de quo in principio tituli, erat bonorum emptio. Secundus erat ex Senatus Conſulto Claudiano, de quo in §.*Erat & ex Senatus Conſulto.*

b *Ante*

b *Ante prædictam ſucceſſionem*. Ante eam ſucceſſionem, quam proximo titulo explicauimus.

c *Qualis fuerat bonorum emptio*. Si contigerat, vt quiſquam grande æs alienum contraxiſſet, ac multa nomina confeciſſet: & poſtea latitaſſet, nec defenſorem habuiſſet: bona ipſius à creditoribus auctoritate Prætoris ſolemniter vendebantur, & bonorum emptor omnia bona debitoris, emptionis iure conſequebatur, & erat ſucceſſoris loco, & dabantur creditoribus 1
in eum actiones ſecundum legem bonorum venditioni factã, & è contra omnes actiones, quæ ei competebant, qui paſſus erat bonorum venditionem, in emptorem transferebantur, & vtiliter, vel experiebatur, vel conueniebatur, ſicut & bonorum poſſeſſor. Vterque enim ſucceſſor Prætorius eſt. Vide omninò, *Theophilum hic.*

d *Quando iudicia ordinaria &c.* Pro hiſce verbis, Quando iudicia ordinaria in vſu fuerunt: planiùs & explicatiùs ita dixiſſet Iuſtinianus, Quando veterum iudiciorum ordo ſeruabatur. 2
H. hic.

e *Extraordinarijs indicijs poſteritas vſa eſt*. Veterem iudiciorum ordinem non obſeruauit. *Idem H.*

f *Bona poſſidere*. Olim vniuerſa. *l.* 1.*ff. Quib. ex cauſ. in poſſ. eat.* Sed Iure nouiſſimo creditores mittuntur in poſſeſſionem rerum debitoris iuxta menſuram debiti declarati. A. Et qui iurat *C.de bon.auct.iud.poſſid.*

g *Quod ex latioribus Digeſtorum libris &c.* Hac de re peculiares tituli in Pandectis extant, De bonis auctoritate iudicis poſſi- 3
dendis: Item, Quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur.

Ad §. Erat & ex Senatus Conſulto.

Erat & ex Senatus Conſulto (a) *Claudiano miſerabilis per vniuerſitatem adquiſitio: cum libera mulier ſeruili amore* (b) *bacchata, ipſam libertatem per Senatus Conſultum amittebat*, (c) *& cum libertate ſubſtantiam, quod indignum noſtris temporibus eſſe exiſtimantes, &*
à noſtra (d) *ciuitate deleri, & non inſeri noſtris Digeſtis conceſſimus.* 4

a Erat *& ex Senatus Conſulto Claudiano*. De hoc Senatus Conſulto *Vlpianus in fragm.tit.* 11.ſic ait: Maxima capitis deminutio eſt, per quam & ciuitas & libertas amittitur: veluti cùm mulier alieno ſeruo ſe iunxerit denuntiante domino, & ancilla facta fuerit ex Senatus Conſulto Claudiano.

b *Amo-*

b *Amore bacchata*. Infelici cupidine capta. *l. Vnica C. de Senat. Conſ.Claud.tol.*

c *Amittebat*. Prætoris, aut Præſidis interloquutione, poſt trinam domini denunciationem coram ſeptem teſtibus. Ex *Theophilo hic*.

d *A noſtra ciuitate deleri*. Senatus Conſultum Claudianum Iuſtiniani lege ſublatum eſt. *dicta l. Vnica C. de Senat. Conſ. Claud. tol.* 1

De (a) Obligationibus.

TITVLVS XIV.

Nunc tranſeamus ad obligationes. Obligatio, (b) *eſt iuris vinculum, quo neceſſitate* (c) *adſtringimur alicuius rei* (d) *ſoluendæ, ſecundum* (e) *noſtræ ciuitatis iura.* 2

a DE *Obligationibus*. Hic titulus variè à DD. continuatur. Placet mihi continuatio Pacij, videlicet: Iudicio petimus, aut per rei vendicationem res, quæ ſunt in noſtro dominio, aut per condictionem res nobis debitas. Hinc duo ſunt capita tractatus de rebus, vnum de dominio: alterum de obligatione. Quoniam igitur de rerum dominio hucuſque dictum fuit, meritò nunc agitur de obligationibus.

b *Obligatio eſt iuris vinculum*. Obligatio propriè loquendo non 3 eſt vinculum, ſed effectus vinculi. Vincula Iuris ſunt contractus vel quaſi contractus, delicta, vel quaſi delicta: cõtractibus enim, vel quaſi contractibus, delictis, vel quaſi delictis quodammodo ligamur, & creditoribus noſtris deuincti ſumus: illa verò deuinctio, quæ per hæc vincula fit, obligatio dicitur. Ex eod. Pacio.

c *Quo neceſſitate adſtringimur*. Dicitur, quo neceſſitate adſtringimur, vt intelligamus, quod obligatio illa, quæ contrahentes neceſſitate nõ adſtringit, nulla eſt. *l. In vendentis 13. C. de contrah. empt.* Obligationũ enim ſubſtantia in eo conſiſtit, vt aliũ nobis 4 obſtringat ad dandum aliquid, vel faciendum, vel præſtandum. *l. Obligationum ſubſtantia 3. ff. de act. & oblig.* Hæc tamen neceſſitas quandoque eſt arctior, & validior, quandoque leuior, & infirmior: Nam alij tenentur præcisè aliquid dare, vel facere, vt adſtricti obligatione, quam interpretes vocant naturalem,

Digitized by Google

& ciuilem ſimul, alij per aliquam exceptionem poſſunt ſoluendi neceſſitatem vitare, vt adſtricti obligatione, quam interpretes ciuilem tantùm appellant.

d *Alicuius rei ſoluendæ.* Verbum, rei, ita generaliter accipiendum eſt, vt omnia, quæ poſſunt in obligationem deduci, comprehendat. Et verbum, ſoluendæ, ita generaliter accipi debet, vt nomine ſolutionis omnis ſatisfactio, ſeù liberatio ſigni-
ficetur, iuxta *textum in l.Solutionis verbo* 176. *ff. de Verb. ſig. & in* 1
l. Solutionis verbum 54. *ff. de ſolut. & liberat.*

e *Secundum noſtræ Ciuitatis iura.* Per hæc verba datur intelligi, non ſatis eſſe ſolutionem fieri, ſed hoc amplius requiri, vt fiat ſulutio eo modo, quo Iura Ciuilia præcipiunt. Quare non opportuno tempore, vel loco ſolutio fieri non poteſt, quoniam Iura Ciuilia hoc non patiuntur *l. Si ſoluturus* 39. *ff. de ſolut.* Nec aliud pro alio inuito creditore ſolui poteſt: Iura enim Ciuilia hoc non permittunt. *l.*2. §. *Mutui datio ff. de rebus creditis*. Ne-
que poteſt inuito creditori particularis ſolutio fieri; Nàm Iura 2
Ciuilia particularem ſolutionem non admittunt, quia ſæpè non minima incommoda habet particularis ſolutio. *l.*3. *ff. famil. erciſ.* Et hæc vltima verba definitionis declarant hic definiri ciuilem obligationem, non naturalem. Quod etiam intelligitur ex principio definitionis: Obligatio eſt iuris vinculum, quo neceſſitate adſtringimur: habet enim ciuilis obligatio Iuris Ciuilis vinculum, & conſequenter neceſſitate ſoluendi nos ad-
ſtringit, naturalis verò non poteſt nos neceſſitate ſoluendi ad-
ſtringere, nàm ſolo naturalis æquitatis vinculo ſuſtinetur *l.Sti-* 3
chum 95. §. *Naturalis ff. de ſolut. & liberat.* Vnde etiam minùs propriè dicitur obligatio. *l. fideiuſſor* 17. §. *Fideiuſſor. ff. de fideiuſſor.* Et contrahitur. ex. gr. Si pupillus ſine tutoris auctoritate promittat *l.*1. *in fine ff. de nouat. & de leg.* Si frater à fratre, cùm in eiuſdem patris poteſtate eſſent, pecuniam mutuam accipiat. *l. frater à fratre* 38. *in princ. ff. de condict. indeb.* Et inter patrem & filium, *dicta l. frater à fratre*, §. *Quæſitum*, & inter dominum &
ſeruum. *l. Si quod dominus* 64. *ff. de condict. indeb.* 4

Ad §. Omnium autem.

Omnium autem obligationum ſumma (a) *diuiſio in duo genera deducitur namque aut ciuiles ſunt,* (b) *aut prætoriæ. Ciuiles ſunt, quæ aut legibus* (c) *conſtitutæ,* (d) *aut certè Iure ciuili comprobata* (e) *ſunt. Præ-*

Prætoriæ ſunt, quas prætor (f) ex ſua iuriſdictione conſtituit, quæ etiam (g) honorariæ vocantur.

a **S***Vmma diuiſio.* Hoc eſt, prima, præcipua, & principalis diuiſio.

b *Aut ciuiles ſunt, aut prætoriæ.* Ciuiles obligationes hic aliquantò ſtrictiùs accipiuntur, quàm in præcedenti §. Ibi enim
ciuiles obligationes accepimus, quateuùs obligationibus Iuris 1
naturalis opponuntur: in qua ſignificatione omnes obligationes naturalibus tantùm exceptis, ſunt ciuiles, & conſequenter ſub ciuilibus etiam prætoriæ comprehenduntur: hic verò ciuiles obligationes accipiuntur quatenùs prætorijs obligationibus opponuntur, & conſequenter quatenùs ſunt ab ipſis omninò ſeparatæ.

c *Quæ aut legibus.* Quacunque ſpecie Iuris Ciuilis, exceptis prætorum edictis.

d *Conſtituta.* Veluti ex nudo pacto in quibuſdam cauſis. Quan- 2
uis enim regulariter nudum pactum non pariat obligationem. *l. Iuris gentium 7. §. Igitur nuda, ff. de pactis,* tamen ſi lege aliqua adiuuetur, obligationem producit, vt in cauſa promiſſionis dotis, toto titulo *C. de dotis promiſs.* & in cauſa donationis. *l. Si quis argentum 35. §. penul.. C. de donat.*

e *Comprobatæ ſunt.* Comprobatæ ſunt Iure Ciuili obligationes, quæ ex conuentionibus Iuris gentium deſcendunt, veluti, obligationes ex empto, vendito, locato, conducto. *l. Ex
hoc iure 5. ff. de iuſt. & iur.* 3

f *Quas Prætor ex ſua iuriſdictione conſtituit.* Qualis eſt obligatio, quæ ex conſtituta pecunia deſcendit. *l. 1. & tot. tit. ff. de conſtit. pecun.* & obligatio, quæ deſcendit ex nuda conuentione pignoris. *l. Si tibi 17. §. De pignore ff. de pactis.* Et vt ſunt aliæ plures, de quibus Infrà in *tit. de act.* Obligationes verò, quæ Iure Ciuili ſunt conſtitutæ, aut Iure gentium introductæ, & Iure Ciuili comprobatæ, etiam ſi iure prætorio comprobentur, tamen ciuiles, non prætoriæ vocantur, & ex eis prætor non dat
prætorias, ſed ciuiles actiones. 4

g *Quæ etiam honorariæ vocantur.* Quòd qui honores gerunt, ideſt Magiſtratus, auctoritatem Iuri prætorio dederunt. *§. Prætorum quoque, de iure nat. gent. & ciu.*

Ad §. Sequens diuiſio.

Sequens diuiſio in quatuor ſpecies deducitur. Aut enim (a) *ex contractu ſunt, aut quaſi ex contractu, aut ex maleficio, aut quaſi ex maleficio. Priùs eſt, vt de ijs, quæ* (b) *ex contractu ſunt, diſpiciamus. Harum æquè quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu, de quibus ſingulis diſpiciamus.* 1

a *AVT enim ex contractu ſunt &c.* Obligationes omnes, aùt ex contractu ſunt, aùt quaſi ex contractu, aùt ex maleficio, aùt quaſi ex maleficio. Et hoc eſt, quod *Caius ait in l.1. in princ. ff. de act. & oblig.* obligationes naſci, aut ex contractu, aùt ex maleficio, aùt proprio quodam iure ex varijs cauſarum figuris. Nàm hæc poſtrema Caij verba, ex varijs cauſarum figuris, ex communiori ſententia interpretum referenda ſunt ad obligationes ex quaſi contractu, & ex quaſi maleficio. *Mynſ. Baro, Borch. & Pac. hic.* 2

b *Quæ ex contractu ſunt.* Contractus autem eſt conuentio cauſam habens ex regulis Iuris Ciuilis obligatoriam. Vide *Galuan. de Vſufruc. cap.17. num.2. & ſeq.*

Quibus (a) modis re contrahitur obligatio. 3

TITVLVS XV.

Re (b) *contrahitur obligatio, veluti* (c) *mutui datione. Mutui* (d) *autem datio in ijs rebus conſiſtit, quæ pondere, numero, menſuraue conſtant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro: quas res aut numerando, aut metiendo, aut adpendendo in* (e) *hoc damus, vt accipientium fiant. Et quandoque nobis* (f) *non eædem res, ſed aliæ eiuſdem naturæ & qualitatis redduntur. Vnde etiam mutuum* (g) *appellatum eſt: quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat, & ex eo contractu naſcitur actio, quæ vocatur* (h) *condictio.* 4

a *QVibus modis &c.* Huius tituli continuatio patet ex §. vltimo tituli præcedentis.

b *Re contrahitur obligatio,* Obligationes, quæ re contrahi dicun-

dicuntur; ex eo nomen habent, quòd in illis contrahendis
neceſsè eſt, præter conſenſum partium, vt rei quoque tradi-
tio interueniat: cum in alijs obligationibus, vt conſtent, non
requiratur rei traditio, ſed ſufficiat conſenſus de re tradenda,
vel præter conſenſum debeant, aut verba, aut literæ interue-
nire, non autem rei traditio. Si ergo tibi decem dem, & pa-
ciſcar, vt viginti mihi debeantur: non naſcitur obligatio vltra
decem. Re enim non poteſt obligatio contrahi, niſi quatenus 1
datum ſit. *l. ſi tibi decem 17. in princ. ff. de pactis.*

c *Veluti mutui datione.* Mutuum eſt contractus, quo res no-
ſtras, quæ pondere, numero, menſuraue conſtant, alteri da-
mus, hac lege, vt res eiuſdem generis, qualitatis, & quanti-
tatis nobis reddantur.

d *Mutui autem datio &c. l. 2. §. Mutui datio ff. de reb. cred.*

e *In hoc damus, vt accipientium fiant.* Ideoque in mutui datio-
ne oportet dominum eſſe dantem. *l. 2. §. In mutui datione ff. de
reb. cred.* 2

f *Et quandoque nobis non eædem res &c. Paulus in l. 2. ff. de rebus
creditis, in princ.* (Mutuum damus recepturi non eandem ſpe-
ciem, quam dedimus, ſed idem genus.) Et licet accidere poſ-
ſit, vt eadem res reſtituatur, ea tamen eſt mens, & cogitatio
dantis, vt non eadem res reſtituatur, ſed alia eiuſdem generis,
qualitatis, & quantitatis.

g *Vnde etiam mutuum appellatum eſt &c. Idem Paulus in d. l. 2. §. Ap-
pellata ff. de rebus creditis:* Appellata eſt autem mutui datio ab
eo, quod de meo tuum fit. Et ideo ſi tuum non fiat: non na- 3
ſcitur obligatio.

h *Quæ vocatur condictio.* Aliàs, quæ vocatur certi condictio.
Certi condictio competit ex omni cauſa, & ex omni obliga-
tione, ex qua certum petitur. *l. Certi condictio 9. in princ. ff. de
reb. cred.*

Ad §. Is quoque.

Is quoque, qui non debitum accepit ab eo, qui per errorem (a) *ſoluit,* 4
*re obligatur: daturque agenti contra eum propter repetitionem condi-
ctitia* (b) *actio. Nam perinde ab eo condici poteſt: Si paret eum
dare oportere, ac ſi mutuum* (c) *accepiſſet. Vnde pupillus, ſi ei ſine
tutoris auctoritate non debitum per errorem datum eſt, non tenebitur*
(d) *indebiti condictione, magis quàm mutui datione. Sed hæc ſpe-
cies obligationis non videtur* (e) *ex contractu conſiſtere: cum is, qui
ſol-*

ſoluendi animo dat, magis diſtrahere voluit negotium, quàm (f) *contrahere.*

a PER *errorem.* Per errorem facti, nàm error iuris non dat re-
petitioni locum. *l.Cum quis* 10. *C. de Iur. & fac. ignor. l.Er-
ror facti* 9. *C.ad leg. Falc.* Et etiam ceſſat repetitio ſi quis ſciens
ſe non debere, ſoluerit. *l.*1. *ff.de condic. indeb.* Cuius enim per
errorem dati repetitio eſt, eius conſultò dati donatio eſt. *l.Cu-* 1
ius per errorem 54. *ff. de reg. Iur.*

b *Condictitia actio.* Hæc condictio ex bono & æquo introdu-
cta, quod alterius apud alterum ſine cauſa deprehenditur, re-
uocare conſueuit. *l.Hæc condictio* 66. *ff.de condic.indeb.*

c *Ac ſi mutuum accepiſſet.* *Gaius in l. Ex maleficijs* 4. *§. Is quoque
ff.de act. & oblig.* Is quoque, qui non debitum acceperit, per
errorem ſoluentibus obligatur quaſi ex mutui datione: & ea-
dem actione tenetur, qua debitores creditoribus.

d *Non tenebitur indebiti condictione &c.* Si tamen pupillus locu- 2
pletior factus ſit ex mutuo, vel indebito, ad reſtituendum
obligatur: Nàm generaliter pupillus, ne locupletetur cum al-
terius iactura, obligatur ſine tutoris auctoritate, & in eum da-
tur actio ex reſcripto Diui Pij in quantum locupletior factus
eſt. *l.Pupillus obligari* 5. *in princ.ff.de auct. & conſ. tut.* Vide no-
tata ſuprà *ad princ. tit. de auct. tut.* In verbo, *At inuicem pupilli.*

e *Non videtur ex contractu conſiſtere.* Quis enim contractum vo-
cet, cum animo debitum agnoſcentis & obligationem diſſol-
uere volentis, erroneam ſolutionem facio, non vt obligatio- 3
nem conſtituam? *Theoph. hic.* Itaque is, qui non debitum ac-
cepit, quaſi ex contractu debere videtur. *§.Item is cui, Inſt. de
oblig. quaſi ex contrac.*

f *Magis voluit negotium diſtrahere, quàm contrahere.* Is tamen,
qui non debitam pecuniam ſoluit, hoc ipſo aliquid negotij geſ-
ſit. *l. Si in arca* 33. *ff. de condic. indeb.*

Ad §. Item is, cui res aliqua. 4

Item is, cui res aliqua vtenda datur, ideſt, commodatur, re obligatur, & tenetur (a) *commodati actione. Sed is ab eo,* (b) *qui mutuum accepit, longè diſtat. namque non ita ei res datur, vt eius fiat: & ob id de ea* (c) *re ipſa reſtituenda* (d) *tenetur. Et is quidem, qui mutuum accepit, ſi quolibet fortuito caſu amiſerit, quod accepit, veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hoſtiumne incurſu: nihilomi-*

Digitized by Google

*lominùs obligatus permanet. At is, qui vtendum accepit, ſanè qui-
dem exactam diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare iubetur: nec ſufficit
ei tantam diligentiam adhibuiſſe, quantam in ſuis rebus adhibere,
ſolitus eſt: ſi modò alius diligentior poterat eam rem cuſtodire. ſed
propter maiorem vim, maioreſue caſus non tenetur: ſi modò non
huius ipſius culpa is caſus interuenerit, alioquin ſi id, quod tibi com-
modatum eſt, peregrè tecum ferre malueris, & vel incurſu hoſtium
prædonumue, vel naufragio amiſeris: dubium non eſt, quin de re-* 1
*ſtituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc propriè intelli-
gitur, ſi nulla mercede accepta vel conſtituta, res tibi vtenda data
eſt. alioqui mercede interueniente, locatus tibi* (e) *vſus rei videtur.
Gratuitum enim debet eſſe commodatum.*

a E*T tenetur commodati actione.* Commodatum eſt contractus,
quo res ad certum vſum gratis traditur, hac lege, vt ea-
dem ſpecies finito vſu reſtituatur. *Pacius ad hanc rubricam in
Analy.* Ex hoc contractu duæ naſcuntur actiones, actio com- 2
modati directa, & actio commodati contraria. Directa datur
commodanti aduersùs commodatarium, vt finito vſu cogatur
rem reſtituere, non deterioratam. Contrana datur commo-
datario aduersùs commodantem, vt non impediat vſum rei
commodatæ, vel ad repetendas impenſas maiores neceſſarias,
ſiuè vtiles in re commodata factas, vel vt conſequatur com-
modatarius quod ſua intereſt, ſi damnum ex re vitioſa ſcienter
commodata, paſſus ſit, veluti ſi quis ſciens vaſa vitioſa com-
modauit, & infuſum ibi vinum, vel oleum corruptum, effu- 3
ſumue ſit. *l. In rebus* 18. *§. Item qui ſciens ff. Commodati, vel
contrà.*

b *Sed is ab eo, qui mutuum accepit, longè diſtat.* Inter mutuum
& commodatum plures ſunt differentiæ. Prima eſt, quòd in
mutuo res fit accipientis, vt in principio huius tituli, in com-
modato verò nequaquam, *vt hic in textu.* Secunda eſt, quòd
is, qui mutuum accepit, non tenetur reddere eandem ſpeciem,
quam accepit, ſed aliam eiuſdem generis, & qualitatis. *dicto
princ. tit.* commodatarius verò ipſam eandem ſpeciem, quam 4
accepit, reſtituere debet. *tex. hic.* Tertia differentia eſt, quòd
mutuum earum rerum eſt, quæ vſu conſumuntur, vt vini,
olei, frumenti. *dicto princ. huius tituli*: Commodari autem
non poteſt id, quod vſu conſumitur: niſi fortè ad pompam,
vel oſtentationem quis accipiat. *l. 3. §. vlt. ff. commodati, vel
contrà.* Quarta differentia eſt, quòd is, qui mutuum accepit,
ſi

ſi quolibet fortuito caſu amiſerit, quod accepit, veluti incendio, ruina, naufragio, aùt latronum, hoſtiumue incurſu: nihilominùs obligatus permanet: commodatarius verò, ſi quolibet fortuito caſu amiſerit, quod accepit, liberatur: ſi modò non ipſius culpa, etiam leui, is caſus interuenerit: nec enim ſufficit commodatario, vt liberetur, tantam diligentiam adhibuiſſe, quantam in ſuis rebus adhibere ſolitus eſt: ſi exactam diligentiam cuſtodiendæ rei non præſtiterit. *tex. hic*. Exactam 1
diligentiam, ideſt, eam diligentiam, quam quilibet diligens paterfamilias adhibuiſſet, & in rebus ſuis adhibere ſolet. In ſumma commoditarius tenetur, non ſolùm de dolo, & culpa lata, ſed etiam de leui, & is, qui mutuum accepit, neque ex eo liberatur, quod res fortuito caſu pereat. Quid autem ſit dolus, & quid culpa, tam lata, quàm leuis, diximus ſuprà in *tit. de ſuſpect. tut. vel cur. ad §. Suſpectus autem remotus*. Doctores tamen dicunt, quod commodatarius in re commodata cuſtodienda præſtare debet non ſolùm exactam, ſed exactiſſimam 2
diligentiam, ideſt eam diligentiam, quam non ſolùm diligens, ſed diligentiſſimus quiſque paterfamilias adhiberet, & in rebus ſuis adhibet, ita vt de leuiſſima culpa teneatur. Sed Dominus Bartholomæus Cheſius Præceptor meus *lib. 1. Interpret. Iur. cap. 45. num. 8. & ſeq.* exiſtimat, quod nulla adhibenda ſit diſtinctio inter diligentem, & diligentiſſimum patrem familias, & per conſequens, quod nulla ſit culpa leuiſſima, quæ à leui differat.

c *De eare ipſa*. Idoque non poteſt commodari id, quod vſu 3
conſumitur, niſi vt dixi in præcedenti Nota, in *verſ. Tertia differentia*.

d *Reſtituenda*. Finito vſu illo, ad quem res commodatò accepta fuit. *l. In commodato 17. §. Sicut autem ff. commodati, vel contrà*.

e *Locatus tibi vſus. l. Si vt certo 5. §. Nunc videndum, in quibus, ff. Commodati, vel contrà*.

Ad §. Prætereà. 4

Prætereà (a) *& is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, & actione* (b) *depoſiti de ea re,* (c) *quam accepit, reſtituenda tenetur. Sed is ex eo ſolo tenetur, ſi quid dolo* (d) *commiſerit. culpæ* (e) *autem nomine, ideſt, deſidiæ ac negligentiæ non tenetur. Itaque ſecurus eſt, qui parum diligenter cuſtoditam rem furto amiſerit, quia qui negli-*

genti amico rem cuſtodiendam tradidit, ſuæ facilitati (f) *id imputare debet.*

a PRætereà *& is, apud quem &c. l. 1. §. Is quoque, ff. de act. & oblig.*

b *Et actione depoſiti.* Aliàs, teneturque actione depoſiti. Depoſitum eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt. *l. 1. ff. depoſiti,*
ſeu depoſitum eſt contractus, quo res gratis cuſtodienda tra- 1
ditur, hac lege, vt eadem ſpecies reſtituatur. *Pac. ad hanc noſtram Rubricam in Analy.* Ex hoc depoſiti contractu duæ naſcuntur actiones, actio depoſiti directa, & actio depoſiti contraria. Directa datur deponenti aduersùs depoſitarium, vt cogatur rem depoſitio acceptam reſtituere, non deterioratam. Contraria datur depoſitario aduersùs deponentem ad repetendas impenſas in rem depoſitam rectè factas, *tot. tit. ff. Depoſiti, vel contrà.*

c *De ea re, quam accepit.* Nam rei depoſitæ proprietas apud 2
deponentem manet. *l. licet 17. ff. Depoſiti, vel contrà.*

d *Si quid dolo commiſerit.* Vel lata culpa. *l. 1. C. depoſiti.* Et ratio quare is, apud quem res aliqua deponitur, ex eo ſolo teneatur, ſi quid dolo, vel lata culpa commiſerit, eſt quia non ſua gratia accepit, ſed eius, à quo accepit. *l. 1. §. Is quoque, apud quem ff. de act. & obl. g.* Et etiam quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam tradit, ſuæ facilitati id imputare debet. *tex. hic, & in dicto §. Is quoque, apud quem.*

e *Culpæ autem nomine &c.* Quandoque tamen is, apud quem 3
res aliqua depoſita eſt, culpæ nomine tenetur: vt puta ſi conueniat, vt in depoſito & culpa præſtetur. *l. 1. §. Si conueniat ff. depoſiti,* Si ſe depoſito obtulit. *d. l. 1. §. Sæpe euenit,* Si fuit in mora reſtituendi depoſitum. *l. Si in Aſia 12. §. vlt. ff. depoſiti,* Si pretium depoſitionis non quaſi mercedem accepit. *l. 2. §. In hac actione ff. de vi bon. rap.*

f *Suæ facilitati &c.* De ſe quæri debet. *d. l. 1. §. Is quoque, apud quem ff. de act. & oblig.*

4

Ad §. Creditor quoque.

Creditor (a) *quoque qui pignus* (b) *accepit, re obligatur: quia & ipſe de ea re,* (c) *quam accepit, reſtituenda* (d) *tenetur actione* (e) *pignoratitia. Sed quia pignus* (f) *vtriuſque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei crederetur, & creditoris, quo magis ei*

Digitized by Google

in tuto ſit creditum : placuit ſufficere , quod ad eam rem cuſtodiendam exactam diligentiam adhiberet : quam ſi præſtiterit , & aliquo fortuito caſu eam rem amiſerit , ſecurum eſſe , nec impediri creditum petere .

a CReditor quoque &c. *l.* 1. §. *Creditor quoque ff. de act. & oblig.*
b *Qui pignus accepit* . Pignus eſt contractus , quo res tradi-
tur creditori , quo magis id , quod ei debetur , in tuto ſit , hac 1
lege , vt ſoluto debito , vel ſi aliter creditori ſatisfactum fuerit,
debitori reſtituatur . *Pac. ad hanc noſtram Rub. in Analy.* Et pi-
gnus appellatum eſt à pugno : quia res , quæ pignori dantur .
manu traduntur . vnde etiam videri poteſt verum eſſe , quod
quidam putant,pignus propriè rei mobilis conſtitui *l. Plebs* 237.
ff. de verb. ſig. Et nota , quod hic in textu cautè dicitur : qui pi-
gnus accepit : Non enim aliter ex pignore creditor obligatur ,
quàm ſi pignus accepit . Vnde etiam propriè pignus dicimus ,
quod ad creditorem tranſit : hypothecam, cùm non tranſit nec 2
poſſeſſio ad creditorem *l. Si rem alienam* 9. §. *Non tantùm ff. de pignor. act.*
c *De ea re , quam accepit* . Nam pignus , manente proprietate
debitoris , ſolam poſſeſſionem transfert ad creditorem . *l. Cum & ſortis* 35. *ff. de pignor. act.*
d *Reſtituenda* . Poſtquam omnis pecunia fuit exoluta , aut eo
nomine aliter creditori ſatisfactum *l. Si rem alienam* 9. §. *Omnis pecunia ff. de pignor. act.*
e *Actione pignoratitia* . Ex hoc pignoris contractu pignoratitia 3
naſcitur actio , directa , & contraria . Directa datur debitori
aduerſùs creditorem , vt rem , quam pignori accepit , reſti-
tuat , non deterioratam . Contraria datur creditori aduerſùs
debitorem ad recuperandas impenſas neceſſarias in pignus fa-
ctas . *l. Si neceſſarias* 8. *in princ. ff. de pignor. act.* Et etiam datur ad
omne id , quod ipſi creditori pignoris cauſa abeſt , veluti , ſi
debitor rem alienam , vel alij pignoratam , vel in publicum
obligatam,pignori dedit. *l. Tutor* 16. §. *Contrariam ff. de pignor. act.* 4
f *Sed quia pignus vtriuſque gratia &c.* Pignus vtriuſque gratia
datur , & debitoris , quò magis pecunia ei credatur , & credi-
toris , quò magis ei in tuto ſit creditum . Itaque ob eam rem,
quia ſcilicet id lucrari videatur creditor , quod de indemnitate
conſultum ei ſit,exactam diligentiam cuſtodiendo pignori adhi-
bere debet : quam ſi præſtiterit , & aliquo fortuito caſu eam
rem amiſerit,ſecurus eſt,nec impeditur creditum petere. *textus,*

&

& Theoph. hic: Tenetur igitur creditor, non ſolùm de dolo, & culpa lata, ſed etiam de leui: non tamen de caſu fortuito. *l. Si cùm venderet 13. in fine ff. de pignor. act.*

g *Exactam diligentiam*. Ideſt, eam diligentiam, quam diligens paterfamilias in ſuis rebus præſtare ſolet. *l. Ea igitur 14. ff. de pignor. act.*

De Verborum (a) obligatione. 1

TITVLVS XVI.

Verbis obligatio (b) *contrahitur ex interrogatione* (c) *& reſponſione, cum quid dari* (d) *fieriue* (e) *nobis* (f) *ſtipulamur. ex qua duæ proficiſcuntur actiones, tam* (g) *condictio, ſi certa* (h) *ſit ſtipulatio, quam ex* (i) *ſtipulatu, ſi incerta,* (k) *quæ hoc nomine* (l) *inde vtitur, quia ſtipulum apud veteres firmum appellabatur, fortè à ſtipite deſcendens.* 2

a DE *verborum obligatione*. Obligationes, quæ ex contractu ſunt, aut re contrahuntur, aut verbis, aut literis aut conſenſu *§. vlt. Inſt. de oblig.* Poſtquam igitur dictum eſt de obligationibus, quæ re contrahuntur, ſequitur, vt dicamus de obligationibus, quæ contrahuntur verbis.

b *Verbis obligatio contrahitur &c.* Verborum obligatio ex ſtipulatione deſcendit, & ab ea differt tanquam effectus à 3
cauſa. Stipulatio namque cauſa eſt, ex qua oritur effectus, qui dicitur verborum obligatio. Stipulatio autem eſt verborum conceptio, quibus is, qui interogatur, daturum, facturumue ſe, quod interrogatus eſt, reſpondet. *l. ſtipulationum 5. §. Stipulatio autem ff. de verb. oblig.* dicitur, ſtipulatio, verborum conceptio: quia hic eſt contractus, qui verbis cortahitur, & in conceptione verborum ſubſtantia huius contractus poſita eſt, *vt in princ. huius tituli* Quibus: parum refert an hoc relatiuum, quibus, ſit in datiuo, an ablatiuo, nam quomodo- 4
cunque accipiatur congrua eſt locutio. Is, qui interrogatur reſpondet. Quia in hoc contractu neceſſe eſt interrogationem præcedere, & reſponſionem ſequi, alioquin ſtipulatio non eſſet, *vt in princ. huius tituli*. Daturum, facturumue: Nam ſtipulationes omnes, vel in dando, vel in faciendo conſiſtunt. *l. 2. in princ. ff. de verb oblig.* In dando, veluti cum ſtipulor mihi

decem dari. In faciendo, veluti cum ſtipulor inſulam, vel domum ædificari. Se: de ſe enim quiſque promittere debet, & factum proprium, non alienum. §. *Si quis alium, Inſtit. de inutil.ſtipul.l.ſtipulatio iſta 38.in princ.l.Inter ſtipulantem 83.in princ. ff.de verb.oblig.* Sicuti è contra nemo poteſt regulariter alteri ſtipulari. §.*Si quis alij, Inſt.de Inutil. ſtipul. & probatur ex textu noſtro in prin.ibi,nobis ſtipulamur*, Quod interrogatus eſt: Quia ſcilicet is, qui interrogatur, illud idem promittere debet, quod interrogatus eſt. Congrua enim debet eſſe reſponſio interrogationi, §.*Præterea, Inſt. de Inutil.ſtipul. l. 1. §. ſi quis ſimpliciter, & §. vlt. ff.de verb. oblig.* 1

c *Ex interrogatione & reſponſione*. Ex interrogatione præcedente, & reſponſione ſequente, *l.1 C.de vſuris*. Et qui interrogat, ſtipulator vocatur & obligationem acquirit, qui autem reſpondet, appellatur promiſſor, & ſtipulatori obligatur *l.Inter ſtipulantem 83.in princ.ff. de verb.oblig.* 2

d *Dari*. Vt, promittis mihi dare centum aureos?

e *Fierive*. Sub verbo fieri, hoc loco continetur etiam non fieri, vt conſtat ex §.*vlt.h.t.* Fieri: vt, promittis mihi ædificare domum? Non fieri: vt, promittis mihi in Capitolium non aſcendere.

f *Nobis ſtipulamur*. Regulariter enim alteri ſtipulari nemo poteſt §. *Si quis alij: Inſt.de inutil.ſtipul.*

g *Tam condictio*. Alias, tam condictio certi. Certi condictio competit ex omni cauſa, & ex omni obligatione, ex qua certum petitur. *l.certi condictio 9.in princ.ff.de reb.cred.* 3

h *Si certa ſit ſtipolatio*. Certa eſt ſtipulatio, cùm apparet quid, quale, & quantum in ſtipulationem deductum ſit: veluti, ſi quis aureos decem, fundum Tuſculanum, hominem Stichum dari ſibi ſtipulatus ſit *l. ſtipulationum quædam 74.ff.de verb. oblig.*

i *Ex ſtipulatu*. Actio ex ſtipulatu accipitur quandoquè propriè, & anguſtè, vt hic, pro actione, quæ ex ſtipulatione perſequitur rem incertam: quandoquè latè pro omni actione, quæ ex ſtipulatione deſcendit. ſiuè perſequatur rem certam: 4 ſiuè incertam, *vt in l.vnica C. de rei vxor.act.& alibi. Pac. hic in Analy.*

k *Si incerta*. Vbi non apparet, quid, quale, quantumque in ſtipulationem ſit deductum, incertam eſſe ſtipulationem dicendum eſt, veluti, ſi quis fundum ſine propria appellatione, vel hominem generaliter ſine proprio nomine dari ſibi ſtipulatus ſit. *l.vbi autem 75.ff.de verb. oblig.*

l *Quæ*

Digitized by Google

1 *Quæ hoc nomine inde vtitur &c. Paulus recept ſent. lib. 5. tit. de obligat.* Obligationum firmandarum gratia ſtipulationes inductæ ſunt, quæ quadam verborum ſolemnitate concipiuntur: & appellatæ, quod per eas firmitas obligationum conſtringitur. Stipulum enim veteres firmum appellauerunt.

Ad §. In hac re.

1

In (a) *hac re olim talia verba tradita fuerunt: Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fidepromitis? Fidepromitto. Fideiubes? Fideibeo. Dabis? dabo. Facies? Faciam. Vtrum autem* (b) *Latina, an Græca, vel qua alia lingua ſtipulatio concipiatur, nihil intereſt: ſcilicet ſi vterque* (c) *ſtipulantium intellectum* (d) *eius linguæ habeat: nec neceſſe eſt eadem lingua vtrumque vti, ſed ſufficit congruenter ad interrogata reſpondere. Quin etiam duo Græci latina lingua obligationem contrahere poſſunt. Sed hæc* (e) *ſolemnia verba olim quidem in vſu fuerunt: Poſtea autem Leonina* (f) *Conſtitutio lata eſt, quæ* 2
ſolemnitate verborum ſublata, ſenſum & conſonantem intellectum ab vtraque parte ſolùm deſiderat, licet quibuſcunque verbis expreſſum eſt.

a IN *hac re.* In ſtipulatione contrahenda.

b *Vtrum autem latina, an Græca &c.* Quæ Iuris Ciuilis ſunt, ciuilibus tantùm, & latinis verbis fieri poſſunt. Sed in ſtipulationibus, quanuis verè ſint Iuris Ciuilis, tamen propter earum vſum frequentiſſimum vtilitatis cauſa receptum fuit, vt 3
contra Iuris Ciuilis regulas, non tantùm latinè, ſed qualibet lingua fierent.

c *Vterque ſtipulantium.* Et ſtipulator, & promiſſor.

d *Intellectum eius linguæ habeat.* Siue per ſe, ſiue per verum interpretem. *l. 1. §. eadem ff. de verb. oblig.*

e *Sed hæc ſolemnia verba &c.* Hodie in ſtipulatione contrahenda, ſolemnitate verborum ſublata, ſenſus, & conſonans intellectus quibuſcunque verbis expreſſus ſtipulationis contrahendæ gratia ab vtraque parte ſolum deſideratur. *l. omnes ſti-* 4
pulationes 10. *C. de contrahen. & commit. ſtipul.* Eſt tamen obſeruanda forma ſtipulationis, ideſt, vt interrogatio ſtipulatoris præcedat, & congrua promittentis reſponſio ſequatur, alioquin non eſſet ſtipulatio. *l. 1. §. verbis ff. de act. & oblig.*

f *Leoniana Conſtitutio. Dicta l. omnes ſtipulationes* 10, *C. de contrahen. & commit ſtipul.*

Ad

Ad §. Omuis Stipulatio.

Omnis ſtipulatio, aut purè, (a) *aut in diem, aut ſub conditione fit.*
Pure; veluti, quinque aureos dare ſpondes? (b) *Idque confeſtim*
(c) *peti poteſt. In diem: cum adiecto die, quo pecunia ſoluatur,*
ſtipulatio fit: veluti, decem aureos primis (d) *Kalendis Martijs da-* 1
re ſpondes? Id autem, quod (e) *in diem ſtipulamur, ſtatim quidem*
debetur: ſed peti priùs quam dies venerit, non (f) *poteſt, at ne eo*
(g) *quidem ipſo die, in quem* (h) *ſtipulatio facta eſt peti poteſt:*
quia totus is dies arbitrio ſoluentis tribui debet. Neque enim cer-
tum eſt eo die, in quem promiſſum eſt, datum non eſſe, priùs quàm
is præterierit.

a P*Vrè: veluti, Quinque aureos &c.* Stipulatio pura eſt, quæ
nequè diem, nequè conditionem adiectam habet: velu- 2
ti, quinque aureos &c.

b *Spondes*. Supple, Spondeo.

c *Confeſtim peti poteſt.* Quia dies iam ceſſit, & venit, ideſt, iam
incepit deberi, quod fuit promiſſum, & ea dies venit, qua
id peti poſſit. *l. cedere diem* 213.*ff.de verb. ſig.* Hoc tamen cum
aliquo temporis ſpatio, quo traditio fieri poſſit, accipien-
dum eſt. §. *vlt.Inſt. de inutil. ſtipul.* Quod tempus definiendum
eſt arbitrio Iudicis, *arg. l.* 1. §: *vlt. ff.de Iure deliber.*

d *Primis Kalendis Martijs*. Quod ſi ſtipulatio hoc modo con- 3
cipiatur; Decem aureos kalendis Martijs dare ſpondes? Nihi-
lominus primæ Kalendæ Martiæ ſpectandæ ſunt, niſi aliud in-
ter contrahentes actum ſit. *l. Eum, qui Kalendis* 41. *ff. de verb.*
oblig.

e *Id autem: quod in diem &c.* Id quod in diem promiſsum eſt,
confeſtim peti non poteſt, quoniam huius ſtipulationis dies
ceſsit quidem, ſed nondum venit. ideſt, incoepit quidem
iam deberi, quod fuit promiſsum, ſed nondum venit dies, quo
id peti poſsit. *d.l.cedere diem* 213.*ff.de verb.ſignif.* Cum igitur in 4
diem ſtipulamur, præſens obligatio eſt, in diem autem dila-
ta ſolutio *l,Centeſimis* 46.*in princ.ff.de verb.oblig.* Atque hoc eſt,
quod in textu noſtro Iuſtinianus ait. Id autem quod in diem
ſtipulamur, ſtatim quidem debetur: ſed peti priùs quam dies
venerit, non poteſt.

f *Non poteſt*. Quinimò, ſi creditor, priùs quam dies venerit
petat

Digitized by Google

petat incidit in pœnam plus potentium §. *Si quis agens*, *Inſt. de actionibus*:

g *Atne eo quidem ipſo die &c.* Nam in ſtipulationibus promiſſoris gratia tempus adijcitur. *l. cum tempus* 17. *de reg. iur.* ſimilter is, qui certarum nundinarum diebus dari ſtipulatur quamdiu vel exiguum tempus ex nundinarum ſpatio ſupereſt, petere non poteſt. *l. eum qui certarum* 138. *in princ. ff. de verb. oblig.*

h *In quem ſtipulatio facta eſt*. In quem deſtinata eſt ſolutio. 1
Quod ſi dies non differendæ actionis gratia inſertum ſit, ſed quo præſens oſtendatur eſſe reſponſum, veluti ſi dicatur: Decem hodie dare ſpondes? poterit vel eodem die pecunia peti *l. liber homo* 118. §. *Decem hodie ff. de verb. oblig.*

Ad §. At ſi ità ſtipuleris.

At ſi ità ſtipuleris: Decem aureos annuos, quoad viuam, dare ſpondes? Et purè facta (a) *obligatio intelligitur, & perpetuatur: quia* 2
(b) *ad tempus deberi non poteſt. Sed heres petendo, pacti* (c) *exceptione ſubmouebitur.* (d)

a ET *pure facta obligatio intelligitur*. Et ideo confeſtim decem aureos dari rectè petis *l. Eum, qui ita* 56. §. *Qui ità ſtipulatur ff. de verb. oblig.*

b *Quia ad tempus &c.* Ad tempus Ciuilis obligatio conſtitui non poteſt. Nam quod Iure Ciuili deberi cæpit, non poteſt, niſi iis ipſis modis, qui ab eodem Iure inſtituti ſunt, deſinere 3
deberi. *l. obligationum ferè.* 43. §. *Placet, ff. de act. & oblig.*

c *Pacti exceptione*. Vel pacti conuenti, vel doli mali exceptione. *d. l. obligationum fere* 43. §. *Placet. ff. de act. & oblig.*

d *Submouebitur*. Nam ſtipulatorem id egiſſe, ne heres eius peteret, palàm eſt. *d. l. Eum, qui ita* 57. §. *Qui ita ſtipulatur ff. de verb. oblig.*

Ad §. Sub conditione.

4
Sub conditione (a) *ſtipulatio fit, cùm in aliquem caſum differtur obligatio: vt ſi aliquid factum fuerit, aut non fuerit, ſtipulatio committatur, veluti, ſi Titius Conſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes? Si quis ita* (b) *ſtipuletur: Si in Capitolium non aſcendero, dare ſpondes? perinde erit ac ſi ſtipulatus eſſet, cùm* (c) *morietur, ſibi dari. Ex conditionali ſtipulatione tantùm ſpes eſt* (d) *debitum iri*:

iri : eamque (e) *ipſam ſpem in heredem tranſmittimus,ſi priùs quàm
conditio exiſtat, mors nobis contigerit.*

a SVB *conditione &c.* Sub conditione ſtipulatio fit, cùm in
incerti caſus euentum obligatio confertur: veluti; Si Ti-
tius conſul fuerit factus, quinque aureos dare ſpondes? Qui
verò ſub conditione ſtipulatur, quæ omninò extitura eſt, purè
videtur ſtipulari. *l.Si pupillus 9.§.1.ff.de nouat.& deleg.* 1

b *Si quis ita ſtipuletur.* Si in Capitolium &c. Si quis ſtipuletur ſub
conditione, quæ in non faciendo concepta ſit: vt puta. Si in
Capitolium non aſcendero, dare ſpondes? perinde erit ac ſi
ſtipulatus eſſet, cùm morietur ſibi dari. *l.Ita ſtipulatus 115.§.Sed
& ſi ita ff.de verb.oblig.* Si verò legatum ſub conditiooe, quæ in
non faciendo concepta ſit, relinquatur, legatarius, Mutiana
cautione interpoſita, ideſt, præſtita ſatiſdatione, quod non
faciet contra conditionem, quaſi impleta conditione, lega-
tum accipiet. Nec ſolùm in legatis id placuit: verùm in he- 2
reditatibus quoque idem remedium admiſſum eſt. *l. Mutiana
cautionis 7.ff.de condit.& demonſtr.* Imò, ex communi Doctorum
ſententia, in omnibus vltimis voluntatibus, Mutianæ cautio-
nis remedium locum habet.

c *Cùm morietur*. Tunc enim cùm morietur, certum, planum-
que fiet, eum in Capitolium non aſcendiſſe. Nàm qui iam in
vltimo vitæ ſpiritu eſt, is aſcendere non poteſt. *Ex Theoph.*

d *Tantùm ſpes eſt debitum iri*. Nàm vbi ſub conditione quis ſti-
pulatus fuit, neque ceſſit, neque venit dies, pendente adhuc 3
conditione, ideſt, neque incœpit deberi, quod fuit ſub con-
ditione promiſſum, neque dies venit, quo id peti poſſit. *l.Ce-
dere diem 213.ff.de verb.ſign.*

e *Eamque ipſam ſpem &c.* Ea ſpes debitum iri, quæ ex condi-
tionali ſtipulatione eſt, tranſmittitur in heredem,ſi priùs quàm
conditio exiſtat, mors ſtipulatori contigerit. *Text. hic*. Spes
verò legati conditionalis, ad heredes legatarij non tranſmitti-
tur, ſi legatarius ante euentum conditionis moriatur. *l.Vnica.
§.Sin autem aliquid C.de caduc.tol.* Et ratio differentiæ eſt: quia 4
legatum contemplatione ſolius legatarij ob ipſius meritum
relinqui videtur. *l.Nec adiecit 9. ff.Pro ſocio*. Contrahentes verò
non ſolùm pro ſe, ſed etiam pro heredibus ſuis contrahere ſo-
lent. *l.Si pactum 9.ff.de probat.* Quod autem fieri ſolet, id tacitè
fieri cenſetur, etiam ſi expreſſum non fuerit. *Pacius hic in
Analy.*

Digitized by Google

Ad §. Loca etiam.

Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolent : veluti, Carthagine dare ſpondes ?
Quæ ſtipulatio, licèt purè (a) *fieri videatur : tamen re ipſa* (b) *ha-*
bet tempus adiectum, quo promiſſor vtatur ad pecuniam Carthagine
dandam. Et ideò ſi quis Romæ ita ſtipuletur : Hodie Carthagine 1
dare ſpondes ? inutilis erit (c) *ſtipulatio, cum impoſſibilis* (d) *ſit*
repromiſſio.

a L*icèt purè fieri videatur.* Verbis inſpectis.
b *Tamen re ipſa habet tempus adiectum.* Interdum pura ſtipu-
latio ex re ipſa dilationem capit. Sic qui Carthagine dari ſti-
pulatur, cùm Romæ ſit : tacitè tempus complecti videtur,
quo perueniri Carthaginem poteſt. *Paulus in l. Interdum 73. ff. de*
verb. oblig. Et etiam Iulianus putat, diem tacitè huic ſtipulationi 2
ineſſe. *l. Non vtique 3. §. Qui ita ſtipulatur ff. de eo, quod certo loco &c.*
Quod tempus autem accipi debeat, quæritur. Et magis eſt,
vt totam eam rem ad Iudicem, id eſt, ad virum bonum remit-
tamus, qui æſtimet, quanto tempore diligens paterfamilias
conficere poſſit, quod facturum ſe promiſit. *l. Continuus 137.*
§. Cum ita ff. de verb. oblig.
c *Inutilis erit ſtipulatio. Dicta l. Non vtique 3. §. Qui ita ſtipulatur,*
ff. de eo, quod certo loco &c. Si tamen inter eos, qui Romæ ſunt,
talis fiat ſtipelatio : Hodie Carthagine dare ſpondes ? & tam 3
ſtipulator, quàm promiſſor ante aliquod tempus ſuo quiſque
diſpenſatori, quem habet Carthagini, notum fecerit, in eum
diem futuram ſtipulationem : ac demandauerit promiſſor qui-
dem ſuo diſpenſatori, vt daret : ſtipulator autem ſuo, vt acci-
peret : valebit ſtipulatio. *l. vlt. §. Si inter eos ff. de verb. oblig.*
d *Cùm impoſſibilis ſit repromiſſio.* Nam id fieri non poteſt, vt is,
qui Romæ eſt, vno die Carthaginem veniat.

Ad §. Conditiones. 4

Conditiones, (a) *quæ ad præſens, vel præteritum tempus referuntur,*
aut ſtatim infirmant obligationem, aut omninò non differunt : veluti.
Si Titius Conſul fuit : vel, Si Mæuius viuit, dare ſpondes ? Nàm ſi
ea ità non ſunt, nihil valet ſtipulatio. Sin autem ita ſe habent, ſta-

 tim

Digitized by Google

tim valet. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa, non morantur obligationem, licet apud nos incerta ſint.

a **C**ONDITIONES, *quæ ad præſens &c. l.Conditio* 100. *ff. de verb. oblig. l.Cùm ad præſens 37.ff.de reb.creditis*. Itaque conditio tunc poteſtatem conditionis obtinet, cum in futurum confertur. *l.Itaque 39.ff.eodem.* 1

Ad §. Non ſolùm.

Non ſolùm (a) *res in ſtipulationem deduci poſſunt, ſed etiam facta: vt ſtipulemur aliquod fieri, vel non fieri. Et in huiuſmodi* (b) *ſtipulationibus optimum erit* (c) *pœnam ſubijcere, ne quantitas ſtipulationis* (d) *in incerto ſit, ac neceſsè ſit actori probare, quid eius interſit. Itaque ſi quis,* (e) *vt fiat aliquid, ſtipuletur: ità adijci pœna debet.*
Si ità factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes? Sed ſi quædam fieri, quædam non fieri, vna eademque conceptione ſtipuletur: clauſula huiuſmodi erit adijcienda: Si aduerſus ea factum erit; ſiue quid ita factum non erit: tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes? 2

a **N**ON *ſolùm res &c.* Non ſolùm rem aliquam nobis dari, ſed etiam aliquid fieri, vel non fieri, ſtipulari poſſumus. Dari: vt, promittis mihi dare fundum, hominem? Fieri: vt
promittis mihi ædificare domum? Non fieri: vt, promittis mi- 3
hi altiùs non tollere ædes tuas.

b *Et in huiuſmodi ſtipulationibus*. In eiuſmodi ſtipulationibus, quæ quanti ea res eſt, promiſſionem habent, commodius eſt certam ſummam comprehendere: quoniam plerumque difficilis probatio eſt, quanti cuiuſque interſit: & ad exiguam ſummam deducitur, *l.vlt.ff.de Prætor.ſtipul.*

c *Optimum erit pœnam ſubijcere*. Quia, pœna adiecta, ſi non ſatisfiat ſtipulationi, pœna peti poteſt, nec opus eſt actori probare, quod eius interſit. §.*Alteri, Inſt.de inutil.ſtipul.* 4

d *Ne quantitas ſtipulationis in incerto ſit*. Vbi enim pœna non fuerit adiecta, promiſſor, qui fidem nõ præſtat, condemnandus eſt in id, quod ſtipulatoris intereſt, quod eſt incertum.

e *Si quis, vt fiat aliquid*. At ſi quis, ne fiat aliquid, ſtipuletur: ita adijci pœna debet: Si aduerſus id factum erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes? *l.Cùm quid 71. & l. Continuus 137.§.Si, vt aliquid, ff. de verb.oblig.*

De

Digitized by Google

De duobus (*a*) reis ſtipulandi, & promittendi.

TITVLVS XVII.

Et ſtipulandi (b) *& promittendi duo pluresue rei fieri poſſunt. Stipulandi itá, Si poſt omnium interrogationem promiſſor* (c) *reſpondeat,* 1
ſpondeo: vt puta, cum duobus ſeparatim ſtipulantibus, itá promiſſor reſpondeat, vtrique veſtrum dare ſpondeo. Nàm ſi priùs Titio ſpoponderit, deinde alio interrogante ſpondeat: alia atque alia erit obligatio, nec creduntur duoi rei ſtipulandi eſſe: Duo pluresue (d) *rei promittendi ita fiunt, Maeui quinque aureos dare ſpondes? Sei eoſdem quinque aureos dare ſpondes? Si reſpondeant ſinguli ſeparatim, ſpondeo.*

a DE *duobus reis &c.* Quoniam in ſtipulatione, de qua in præ- 2
cedenti titulo dictum fuit, ſæpè interueniuut duo, plu-
resue ſtipulatores, qui dicuntur duo rei ſtipulandi, aut duo,
pluresue promiſſores, qui dicuntur duo rei promittendi: Ideo
ſequitur vt de duobus reis ſtipulandi, & promittendi, videa-
mos. Ad hanc rubricam notandum eſt: Primò quòd rei no-
men tractum eſt à re: ideoque rei dicuntur omnes, quorum
de re diſceptatur, ſiuè ſint debitores, ſiuè creditores: & debi-
tores dicuntur rei debendi, creditores, rei credendi. Secundò
notandum eſt, quòd licèt duo rei credendi, vel debendi con- 3
ſtituantur non ſolùm per ſtipulationem, ſed etiam per alium
quemuis contractum, *l. Eadem 9. ff. de duobus reis*, tamen hoc lo-
co agitur tantùm de duobus reis per ſtipulationrm factis, qui
ſpecialiter dicuntur rei ſtipulandi, vel promittendi, *l. 1. ff. de
duobus reis*. Tertio notandum eſt, quòd appellatione duorum
reorum, non duo tantùm ſignificantur, ſed etiam plures: ſicut
nomine ſecundarum nuptiarum, non ſecundas tantùm, ſed
etiam vlteriores intelligimus. Quartò notandùm eſt, quòd re-
quiruntur plura ad hoc, vt duo, pluresue duo rei dicantur. 4
Primò vt ſint creditores, vel debitores eiuſdem rei, vel quan-
titatis. *l. Cùm duo. 2. l. eandem 9. l. Si id, quod 15. ff. de duobus reis.*
Secundò vt ſint creditores, vel debitores ex vna eademque
cauſa. *d. l. Eandem 9.* Tertiò vt quilibet ſit creditor, vel debitor
in ſolidum, non pro parte. *§. Ex huiuſmodi, hoc tit. l. Reos 11.
§. Cùm tabulis ff. eodem.* Quarto vt quilibet principaliter, non

 alter

Digitized by Google

alter acceſſoriè ſit obligatus: principalis enim debitor, & fideiuſſor, non dicuntur correi.

b *Et ſtipulandi & promittendi &c.* Qui ſtipulatur, Reus ſtipulandi dicitur: Qui promittit, reus promittendi habetur. *l. 1. ff. de duobus reis.*

c *Reſpondeat.* Simul omnibus.

d *Duo pluréſue rei promittendi &c.* Duo rei promittendi, ſiue ita interrogati, Mæui, & Sei quinque aureos dare ſpondetis? 1
reſpondeant, Spondeo, aut ſpondemus: ſiue ita interrogati, Mæui quinque aureos dare ſpondes? Sei eoſdem quinque aureos dare ſpondes? reſpondeant, ſpondeo, aut ſpondemus: rectè obligantur. *Text. hic, iuncta l. duo rei 4. ff. de duob. reis.*

Ad §. Ex huiuſmodi.

Ex huiuſmodi (a) *obligationibus, & ſtipulationibus ſolidum ſingulis debetur, & promittentes ſinguli* (b) *in ſolidum tenentur. In vtraque enim obligatione vna res vertitur, & vel alter debitum accipiendo, vel alter ſoluendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat.* 2

a EX *huiuſmodi obligationibus &c. l. 2. & 3. §. Vbi duo ff. de duobus reis, l. 1. & 2. C. eodem.*

b *Et promittentes ſinguli in ſolidum tenentur.* Partes autem à ſingulis peti poſſe, nequaquam dubium eſt. *d. l. 3. §. Vbi duo ff. de duobus reis.* Et notate, quod ſententia huius noſtri Textus emendatur in Nouella 99. Ex ea Nouella duo rei promittendi non tenentur ſinguli in ſolidum, niſi nominatim hoc dictum fuerit, vt ſinguli in ſolidum tenerentur: quo caſu nihilominus, ſi ambo præſentes ſint, & idonei, cogendi ſunt ex æquo ad ſolutionem. *A. Hoc ita C. de duobus reis.* Niſi huic beneficio ſit renunciatum. *l. penult. C. de pactis.* 3

Ad §. Ex duobus. 4

Ex duobus (a) *reis promittendi, alius purè,* (b) *alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt: nec impedimento erit dies, aut conditio, quò minus ab eo, qui purè obligatus eſt, petatur.* (c)

a EX *duobus reis &c. l. Ex duobus 7. ff. de duobus reis.*

b *Alius purè, alius in diem &c.* Quomodo purè, in diem, vel ſub

ſub conditione quis obligetur. Vide *in tit. de verb. oblig. §. Omnis ſtipulatio, & §. Sub conditione.*

c *Petatur*. Confeſtim peti poteſt. Nàm in puris ſtipulationibus nullum laxamentum datur, à lege nunquam datur, à prætore etiam non datur, ſi pecunia, vel res promiſſa ſit in promptu, aliàs datur. *Cuiac. ad l. liber homo* 118. §. *Decem hodie, ff. de verb. oblig.* Vide notata ſupra, *ad §. Omnis ſtipulatio,* In verbo, *Confeſtim peti poteſt, de verb. oblig.* 1

De ſtipulatione (a) ſeruorum.

TITVLVS XVIII.

Seruus (b) *ex perſona domini ius ſtipulandi habet. Sed & hereditas in pleriſque,* (c) *perſonæ defuncti* (d) *vicem ſuſtinet: ideoque quod* (e) *ſeruus hereditarius ante aditam hereditatem ſtipulatur, adquirit hereditati, ac per hoc* (f) *etiam heredi poſtea facto adquiritur.* 2

a DE *ſtipulatione ſeruorum*. Non ſolùm perſonæ liberæ, ſed etiam ſerui quandoque ſtipulantur. Meritò igitur præcedentibus titulis, in quibus dictum fuit de ſtipulatione liberarum perſonarum, ſubiungitur præſens titulus de ſtipulatione ſeruorum.

b *Seruus ex perſona domini &c.* Serui, cùm perſonam non habeant, ex perſona dominorum ſuorum æſtimantur, & ex illa 3 intelligendum eſt, ſtipulari poſſint, aut non poſſint. *Theoph. hic.*

c *In pleriſque*. Cauſæ, propter quas Iuſtinianus, non dixit abſolutè hereditatem perſonæ defuncti vicem ſuſtinere, ſed in pleriſque, apud Accurſium hic relatæ ſunt.

d *Perſonæ defuncti vicem ſuſtinet*. *§. Seruus autem, Inſt. de hered. inſtit. l. hereditas* 34. *ff. de acquir. rer. dom. l. Non minus* 31. *in fine, ff. de hered. inſtit.*

e *Ideoque, quod ſeruus hereditarius &c.* Seruus hereditarius & heredi futuro, & hereditati rectè ſtipulatur. *l. ſi ex re,* 28. *§. vltimo, & l. ſeruus hereditarius* 35. *ff. de ſtipul. ſeru.* Si tamen ſeruus hereditarius futuro heredi nominatim, veluti, Gaio, dari ſtipuletur, nihil agit: quia ſtipulationis tempore Gaius dominus eius non fuit. *l. ſeruus* 16. *ff. de ſtipul. ſeru.* Item, ſi nominatim, fortè Titio domino ſuo, mortuo iam, dari ſtipulatus eſſet: proculdubio inutiliter eſſet ſtipulatus, Quòd ſi ſibi dari ſtipulatus eſſet: di- 4

cendum;

cendum, hereditati eum adquiſiſſe. *l. Eius, qui in prouincia 41. §. Quod ſi ſtipulatus ff. de rebus creditis.*

f *Ac per hoc etiam heredi &c. l. 1. §. Quoties ff. de Iniurijs.*

Ad §. Siue autem.

Siue (a) *autem domino, ſiue ſibi, ſiue conſeruo ſuo, ſiue imperſonaliter* (b) *ſeruus ſtipuletur: domino* (c) *adquirit. Idem iuris eſt* (d) *& in liberis, qui in poteſtate patris ſunt, ex quibus cauſis* (e) *adquirere poſſunt.*

1

a *SIue autem domino &c. l. Siue mihi 15. ff. de ſtipul. ſeru.*

b *Imperſonaliter.* Simpliciter. *l. ſi ſeruus communis 18. §. 1. & 2. ff. de ſtipul. ſeru.* Sine adiectione aliqua. *l. 1. in princ. ff. eodem.*

c *Domino adquirit.* Etiam ignoranti, & inuito. *§. Item nobis, Inſtit. Per quas perſ. nob. adquir.*

d *Idem iuris eſt & in liberis &c.* Siue igitur filiusfamilias ex his cauſis, ex quibus per filium patri adquiritur, ſtipuletur patri, 2
ſiuè ſibi, ſiuè fratri in eiuſdem patris poteſtate exiſtenti, ſiuè imperſonaliter: patri adquirit.

e *Ex quibus cauſis adquirere poſſunt.* Patri per filium adquiritur ex cauſa rei paternæ, & peculij profectitij, & ex cauſa vſusfructus peculij aduentitij. *§. Igitur liberi, Inſtit. per quas perſ. nob. adquir.*

Ad §. Sed cùm factum.

3

Sed cùm factum in ſtipulatione continebitur, omnimodò perſona ſtipulantis continetur: veluti ſi ſeruus ſtipuletur, vt ſibi ire (a) *agere liceat. Ipſe enim tantùm prohiberi non debet, non etiam* (b) *dominus eius.*

a *VT ſibi ire agere liceat.* Sin autem ſeruus ſtipuletur, vt domino ire agere liceat, acquiret ei, *arg. l. quod dicitur 230. ff. de verb. oblig.*

b *Non etiam dominus eius.* Quæ facti ſunt, non tranſeunt ad 4
dominum. *l. Qui heredi 44. in princ. ff. de cond. & demonſtr.* Quia facta perſonis cohærent. *l. Si ſtatu libera 6. §. vlt. ff. de ſtatu liberis.* Si ergo ſeruus ſtipuletur, vt ſibi ire agere liceat, domino quidem adquiritur obligatio, ſed ſeruus tantùm ire agere poterit, non etiam dominus.

Ad §. Seruus communis.

Seruus (a) *communis ſtipulando, vnicuique dominorum pro portione* (b) *dominij adquirit, niſi iuſſu vnius eorum, aut nominatim cui eorum ſtipulatus eſt: tunc enim ei* (c) *ſoli adquirit. Quod ſeruus* (d) *communis ſtipulatur, ſi alteri ex dominis adquiri non poteſt: ſolidum* (e) *alteri adquiritur: veluti ſi* (f) *res, quam dari ſtipulatus* 1-
eſt, vnius domini ſit.

a SEruus communis &c. *l. Seruus communis 5. ff. de ſtipul. ſeru.*
Pro portione dominij adquirit. Adquirit omnibus pro parte, qua dominium in eo habent. *d. l. Seruus communis 5. ff. de ſtipul. ſeru.* Si tamen communis ſeruus ità ſtipularetur, Titio, & Seio dare ſpondes? qui ſunt domini illius: pro virilibus partibus eis ex ſtipulatione debetur. Idem eſt dicendum, ſi ita ſtipularetur, Titio, & Seio dominis meis dare ſpondes? Si verò ita, Domi- 2
nis meis dare ſpondes? vel ita, Dominis meis Titio, & Seio dare ſpondes? pro parte, qua domini eſſent, eis ex ſtipulatione debetur. *l. Si communis ſeruus 37. ff. de ſtipul. ſeru.* Idem eſt dicendum, ſi aut ſibi, aut ſeruo communi, aut ſimpliciter ſtipularetur. *Baro. & Cuiac. hic.*

c *Tunc enim ei ſoli adquiritur.* Cùm ſeruum communem vnus ex dominis ſuo nomine iubet ſtipulari, plus valet iuſſum, quàm nomen. Cùm verò ſeruum communem ſimpliciter iubet ſtipulari, plus valet nomen, quàm iuſſum. Atque ita rectè Azo 3
accipiendam cenſet. *l. vlt. C. Per quas perſon. nob. adquir. Cuiac. & Pac. hic.*

d *Quod ſeruus communis &c. l. Proinde 7. §. Interdum ff. de ſtipul. ſeru.*

e *Solidum alteri adquiritur.* Quia perſona ſerui communis eius conditionis eſt, vt in eo, quod alter ex dominis poteſt adquirere, alter non poteſt, perinde habeatur, ac ſi eius ſolius eſſet, qui adquirendi facultatem habet. *l. 1. §. Communis ſeruus ff. de ſtipul. ſeru.*

f *Veluti ſi res &c. Vlpianus in l. Item ſi 9. ff. de ſtipul. ſeru.* Si ſeruus 4
duorum Titij & Mæuij, hominem, qui Titij erat, ſtipulatus fuerit: ei ſoli adquiret, cuius non fuit.

De

Digitized by Google

De diuiſione (a) ſtipulationum.

TITVLVS XIX.

Stipulationum (b) *aliæ ſunt iudiciales, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ communes tàm prætoriæ, quàm iudiciales.*

a *DE diuiſione ſtipulationum*. Declaratis quibuſdam qualitatibus ſtipulationum, venit Imperator ad diuiſionem earumdem. 1

b *Stipulationum aliæ &c.* Hic titulus deſcriptus eſt ex *l. Stipulationum 5. ff. de verb. oblig.*

Ad §. Iudiciales.

2

Iudicioles (a) *ſunt dumtaxat, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur, veluti de dolo* (b) *cautio, vel de perſequendo* (c) *ſeruo, qui in fuga eſt, reſtituendoue pretio.*

a *IVdiciales ſunt &c.* Iudiciales ſtipulationes ſunt, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur. Hoc eſt, quæ neque iuſſu prætoris, neque conuentione partium, ſed ſolius Iudicis iuſſu interponuntur. Iudex hic iudicem datum ſignificat, qui aliàs pedaneus iudex dicitur. *l. prætor 4. ff. de tut. & cur. dat. &c.* & 3 nonnumquam ſpecialis iudex. *l. Præſes prouinciæ 5. ff. de offic. præſid.*

b *Veluti de dolo cautio*. Nàm Iudex, qui rem reſtituere iubet, curat vt & is, qui reſtituit, de dolo malo repromittat, ideſt, nihil ſe in ea re dolo malo feciſſe. *l. Metum autem 9. §. Item Iulianus, & §. Ex hoc, ff. de eo, quod met. cauſ.*

c *Vel de perſequendo ſeruo &c.* Huius cautionis exemplum eſt, ſi ſeruus legatus in fuga ſit, ſine culpa heredis: tunc enim heres non cogitur eius ſerui æſtimationem præſtare, Cauere tamen 4 debet, ſe viri boni arbitratu eum ſeruum requiſiturum, & ſi nactus fuerit, legatario reſtituturum, *l. Cùm res legata 49. §. Itaque, & l. ſeruo legato 72. §. vlt. ff. de legat. 1.*

Ad

Ad §. Prætoriæ.

Prætoriæ (a) *ſunt, quæ à mero Prætoris officio proficiſcuntur, veluti damni* (b) *infecti, vel legatorum.* (c) *Prætorias autem ſtipulationes ſic exaudiri oportet, vt in his contineantur etiam* (d) *ædilitiæ. Nàm & hæ à iuriſdictione* (e) *veniunt.*

1

a PRætoriæ ſunt &c. Prætoriæ ſtipulationes ſunt, quæ à mero Prætoris officio proficiſcuntur. Hoc eſt, quæ neque iuſſu Iudicis, neque conuentione partium, ſed ſolius Prætoris iuſſu interponuntur.

b *Veluti damni infecti.* De hac ſtipulatione agitur in titulo *ff. de damno infecto*, & ei locus eſt, cùm vicini ædes minantur ruinam: tunc enim vicinus, qui poſſidet ædes ruinoſas, vicino, cui ex earum ruina imminet periculum, cauere cogitur de damno infecto, ideſt, promittere ſe damnum reſarciturum, ſi ædes collapſæ vicino damnum dederint. Stipulatio igitur damni infecti eſt ſtipulatio damni nondum facti, quod futurum veremur. *l.2.ff.de damno infecto.* 2

c *Vel legatorum.* De hac ſtipulatione tractatur in titulo *ff. Vt legat. ſeu fideicom. ſeru. cauſ. cau.* Et ei locus eſt, cùm legata in diem, vel ſub conditione relicta ſunt: tunc enim quia heres, antequam dies veniat, vel conditio exiſtat, non cogitur legata præſtare: & interim poteſt deſinere eſſe ſoluendo, idcircò prætor iubet heredem legatarijs cauere ſe legata præſtaturum, cùm dies venerit, aut conditio extiterit. 3

d *Vt in his contineantur etiam ædilitiæ.* Ædilitiæ ſtipulationes ſolo ædilium iuſſu interponuntur: Hæ ſunt, quæ de morbis, vitijſque venditarum rerum interponuntur. Et quia tàm ædilitiæ ſtipulationes, quàm prætoriæ ſunt honorariæ, quippe quæ iuſſu eorum interponuntur, qui honores, ideſt, magiſtratus, gerunt: plures verò ſunt prætoriæ, quàm ædilitiæ: idcircò ſumpta appellatione à maiori parte, omnes vocantur prætoriæ. Notatur *in Addit. ad Pac. hic in Select.* 4

e *A Iuriſdictione veniunt.* In alijs libris legitur: A iuriſdictione Prætoris veniunt. Sed vox illa, Prætoris, delenda eſt authore *Pomponio in l. ſtipulationum 5. ff. de verb. oblig.*

Ad §. Conuentionales.

Conuentionales (a) *ſunt, quæ ex conuentione vtriuſque partis concipiuntur: hoc eſt, neque iuſſu Iudicis, neque iuſſu prætoris, ſed ex conuentione contrahentium, quarum totidem genera ſunt, quot, penè dixerim,* (b) *rerum contrahendarum.* 1

a CONuentionales ſunt &c. Conuentionales ſtipulationes ſunt, quæ ex conuentione vtriuſque partis concipiuntur: hoc eſt, quæ neque iuſſu iudicis, neque iuſſu prætoris, ſed ex ſola conuentione ipſorum contrahentium interponuntur.

b *Quot penè dixerim rerum contrahendarum.* Cùm enim obligationum firmandarum gratia ſtipulationes inductæ ſint. *Paulus Recept.Sent.lib.5.tit.7.in princ.* Nullum geritur negotium, cuius confirmandi cauſa ſtipulatio adhiberi non ſoleat. 2

Ad §. Communes.

Communes (a) *ſtipulationes ſunt, veluti rem* (b) *ſaluam fore pupilli: nàm & prætor iubet rem ſaluam fore pupillo caueri: & interdum Iudex, ſi aliter expediri hæc res non poteſt, vel de rato* (c) *ſtipulatio.*

a COmmunes ſtipulationes &c. Communes ſtipulationes ſunt, quæ modò Iudicis, modò Prætoris iuſſu interponuntur. 3

b *Veluti rem ſaluam fore pupilli.* Nàm Prætor tutorem datis fideiuſſoribus cauere iubet, rem pupilli ſaluam fore. Quòd ſi fortè ante ſatiſdationem tutor debitorem pupilli conueniat, atque is neque reſpondere velit, neque iudicium ſuſcipere, quòd nondum tutorem dicat ſatiſdediſſe, Iudex, ad quem in Ius additum eſt, iubet tutori, vt debitori pupilli ſatiſdet, rem pupilli ſaluam fore: quoniam aliter Iudicium procedere non poteſt. *Theoph.hic.*

c *Vel de rato ſtipulatio.* Nam Prætor eum, qui alienò nomine agit, ſi de mandato dubitetur, ſatiſdationem præſtare iubet, rem ratam dominum habiturum. Quòd ſi fortè aliquis tanquam mandatum habens, mecum agat: quoniam dubitatione de mandato interiecta, iudicium procedere non poteſt: Iudex actorem iubet repromittere, ratam rem dominum habiturum. *Ex eodem Theoph.* 4

De

Digitized by Google

De inutilibus (a) ſtipulationibus.

TITVLVS XX.

Omnis res, (b) quæ domino noſtro ſubijcitur, in ſtipulationem deduci poteſt: ſiue illa mobilis, ſiue ſoli ſit. 1

a DE *Inutilibus ſtipulationibus*. Multis modis contingit ſtipulationes inutiles eſſe: meritò igitur præcedentibus titulis, in quibus dictum eſt de varijs qualitatibus ſtipulationum, & de diuiſione earundem, præſens titulus de Inutilibus ſtipulationibus ſubiungitur.

b *Omnis res &c.* Et non ſolùm res in ſtipulatum deduci poſſunt ſed etiam facta. *princ.tit.& §.vlt. de verb.oblig.*

2

Ad §. At ſi quis.

At ſi quis (a) rem, quæ in rerum natura non eſt, aut eſſe non poteſt, dari ſtipulatus fuerit: veluti Stichum, qui mortuus ſit, quem viuere credebat: aut (b) hippocentaurum, qui eſſe non poſſit: inutilis erit ſtipulatio.

a AT *ſi quis rem &c.* Si quis rem, quæ in rerum natura non eſt, ideſt, quæ fuit quidem, ſed è rebus humanis ſublata eſt, dari ſtipulatus fuerit: veluti Stichum, qui mortuus ſit, quem viuere credebat: aut ſi quis rem, quæ in rerum natura eſſe non poteſt, ideſt, quæ nec fuit, nec eſt nec erit, dari ſtipulatus fuerit: veluti hippocentaurum, inutilis erit ſtipulatio. Res verò, quæ nondum ſunt, ſed futuræ ſperantur, vt futuri fructus, rectè in ſtipulationem deducuntur. *l.interdum 73.in princ.ff. de verb. oblig.* 3

b *Aut hippocentaurum, qui eſſe non poſſit. Plinius tamen Natural. Hiſtor. lib.7.cap.3.* affirmat ſe vidiſſe hippocentaurum in melle allatum Claudio Cæſari ex Aegypto. 4

Ad §. Idem iuris eſt.

Idem iuris eſt, (a) ſi rem ſacram aut religioſam, quam humani iuris eſſe credebat: vel publicam: quæ vſibus populi perpetuò expoſita ſit,

Digitized by Google

vt forum, vel theatrum, vel liberum (b) *hominem, quem ſeruum*
eſſe credebat, vel cuius (c) *commercium non habuerit, vel rem*
(d) *ſuam dari quis ſtipuletur. Nec in pendenti erit ſtipulatio ob id,*
quod publica res in priuatum deduci, & ex libero ſeruus fieri po-
teſt, & commercium adipiſci ſtipulator poteſt & res ſtipulatoris eſſe
deſinere poteſt: ſed protinus inutilis eſt. Item contrà, (e) *licet ini-*
tio vtiliter res in ſtipulatum deducta ſit: ſi poſteà in earum qua cau-
ſa, de quibus ſupra dictum eſt, ſine facto (f) *promiſſoris deuenerit,* 1
extinguitur (g) *ſtipulatio. At nec ſtatim ab initio talis ſtipulatio*
valebit, Lucium Titium, (h) *cum ſeruus erit, dare ſpondes? &*
ſimilia: (i) *quia quæ natura ſui dominio noſtro exempta ſunt, in*
obligationem deduci nullo modo poſſunt.

a I*Dem iuris eſt ſi rem ſacram &c. l. Inter ſtipulantem* 83. §. *Sacram ff. de verb. oblig.*

b *Vel liberum hominem*. Liber homo in ſtipulatum deduci non
poteſt: quia nec dari oportere intendi, nec æſtimatio eius 2
præſtari poteſt *l. liber homo* 103. *ff. de verb. oblig.*

c *Vel cuius commercium non habuerit*. Sunt enim res quædam,
quarum non quiuis iuſtum habeat commercium, veluti præ-
dium, quod orthodoxa Eccleſia habet, hæreticus compara-
re non poteſt *Theoph. hic.* Multum tamen intereſt vtrum ego
ſtipuler rem, cuius commercium habere non poſſum: an
quis promittat. Si ſtipuler rem cuius commercium non ha-
beo: inutilem eſſe ſtipulationem placet, ſi quis promittat,
cuius commercium non habet: ipſi nocere, non mihi. *l. mul-* 3
tum intereſt. 34: *ff. de Verb. oblig.*

d *Vel rem ſuam dari* Nec enim quod noſtrum eſt, id nobis da-
ri poteſt, ſcilicet: quia dari cuiquam id intelligitur, quod
ita datur, vt eius fiat, nec res, quæ iam noſtra eſt magis noſtra
fieri poteſt. §. *Sic itaque, Inſt. de Actionibus*. Nec minus inutilis
eſt ſtipulatio, ſi quis rem ſuam, ignorans ſuam eſſe, ſtipula-
tus fuerit. *l.* 1. §. *nec minus ff. de act. & oblig.* Poteſt tamen quis
ſtipulari pretium rei ſuæ, vel rem ſuam ſibi reſtitui. *l. Nemo*
82. *ff. de verb. oblig.* Et etiam ſi rem meam ſub conditione ſtipu- 4
ler: vtilis ſtipulatio eſt, ſi conditionis exiſtentis tempore
mea non ſit *l. Si rem meam* 31. *ff. de Verb oblig.*

e *Item contrà, licet ab initio vtiliter &c. Paulus in l. Inter ſtipulan-*
tem 83. §. *Sacram ff. de verb. oblig.* Cum quis rem profanam, aut
Stichum dare promiſit, liberatur, ſi ſine facto eius res ſacra
eſſe cœperit, aut Stichus ad libertatem peruenerit: nec reuo-
cantur

Digitized by Google

cantur in obligationem, ſi rurſus lege aliqua, & res ſacra profana eſſe cœperit, & Stichus ex libero ſeruus effectus ſit.

f *Sine facto promiſſoris*. Sine dolo, aut culpa, vel mora promiſſoris. *l. Is, qui alienum* 51. *& l. ſi ſeruum* 91. *ff. de verb. oblig.*

g *Extinguitur ſtipulatio* Quoniam ad eum caſum peruenit, à quo incipere non poterat *Theoph. hic. l. Exiſtimo* 98. *in fine princ. ff. de Verb. oblig.*

h *Lucium Titium, cum ſeruus erit &c.* Caſum, aduerſamque fortunam expectari hominis liberi, neque ciuile neque naturale eſt. *l. Inter ſtipulantem* 83. *§. Sacram ff. de verb. oblig.* 1

i *Et ſimilia*. Puta, Eum locum, cum ex ſacro, religioſoue profanus eſſe cœperit, dare ſpondes? *d. l. Inter ſtipulantem* 83. *§. Sacram ff. de verb. oblig.*

Ad §. Si quis alium.

Si quis alium (a) *daturum facturumue* (b) *quid ſpoponderit, non* (c) *obligabitur: veluti ſi ſpondeat Titium* (d) *quinque aureos daturum. Quod ſi effecturum ſe vt Titius daret, ſpoponderit, obligatur* (e). 2

a *Si quis alium daturum*. Veluti ſi quis ſpondeat Titium quinque aureos daturum.

b *Facturumue*. Veluti ſi quis ſpondeat Titium domum ædificaturum,

c *Non obligabitur*. Nam de ſe quenque promittere opportet. *l. Inter ſtipulantem* 83. *in princ. ff. de verb. oblig.* 3

d *Quod ſi effecturum ſe &c.* Hoc caſu de ſe promittit, non de alio.

e *Obligatur*. Hoc eſt, ipſe tenetur dare, quod promiſit, ſe effecturum, vt Titius daret, ſi Titius non dederit. *B. hic.*

Ad §. Si quis alij.

Si quis (a) *alij, quam cuius iuri ſubiectus ſit, ſtipuletur, nihil agit. Planè ſolutio etiam in extraneam perſonam conferri poteſt: veluti ſi quis ita ſtipuletur. Mihi* (b) *aut Seio dare ſpondes? vt obligatio quidem ſtipulatori* (c) *adquiratur, ſolui tamen* (d) *Seio, etiam* (e) *inuito eo, recte poſſit, vt liberatio ipſo iure contingat: ſed ille aduerſus Seium habeat* (f) *mandati actionem: Quod ſi quis ſibi,* (g) *& alij, cuius iuri ſubiectus non ſit, dari decem aureos ſtipulatus eſt: valebit quidem ſtipulatio, Sed vtrum totum debeatur, quod in ſtipu-* 4

Digitized by Google

ſtipulationem deductum eſt, an verò pars dimidia, dubitatum eſt. Sed placet, non plus quam dimidiam (h) *partem ei adquiri. Ei, qui iuri tuo ſubiectus eſt, ſi ſtipulatus ſis, tibi* (i) *adquiris, quia vox tua* (k) *tanquam filij ſit, ſicuti filij vox tamquam tua intelligitur in ijs rebus, quæ tibi aquiri poſſunt.*

a *SI quis alij &c.* Inutilis eſt ſtipulatio ſi quis ſtipuletur extraneo, ideſt, ei, cuius iuri ſubiectus non eſt, *vt in princ.* 1
huius §. & quem ſuo iuri ſubiectum non habet, *vt in fine eiuſdem* §. Inuentæ enim ſunt huiuſmodi obligationes ad hoc, vt vnuſquiſque ſibi adquirat quod ſua intereſt: cæterum vt alij detur, nihil intereſt ſtipulatoris, §. *Alteri*, *hoc titulo*. Quandoque, tamen ſtipulatoris intereſt alteri ſtipulari, & conſequenter in his caſibus valet ſtipulatio vt videbimus ad §. *Sed & ſi quis, hoc tit.*

b *Mihi aut Seio*. Non contrà, Seio aut mihi. *l. Caius Seius* 46. *ff. Sol. mat.* 2

c *Stipulatori*. Soli ſtipulatori. Et conſequenter ipſe ſolus ex ea ſtipulatione agere poteſt. Adiectus non habet petitionem, tametſi ſolui ei poſſit, *l. Sed & ſi* 7. *in fine ff. de conſtit. pecun.*

d *Solui tamen Seio*. Ante litem conteſtatam. *l. ſi quis ſtipulatus* 57. *ff. de ſolut. & liber.* Et ſoli Seio, non etiam ſucceſſoribus eius rectè ſoluitur *l. Cum quis* 55. *de verb. oblig.* Imò ita demum rectè Seio ſolui dicendum eſt, ſi in eodem ſtatu maneat, quo fuit, cum ſtipulatio interponeretur. Cæterùm, ſiue maxima, ſiue media, ſiue minima capitis deminutione plectatur, non re- 3
ctè ei ſolui dicendum. Tacitè enim hæc conuentio ineſſe ſtipulationi videtur, ſi in eadem cauſa maneat, *l. Cum quis* 38. *in princ. ff. de ſolut. & liber.* Hunc Seium Iuriſconſulti Adiectum appellant, *l. Si ita ſtipulatus* 59. *ff. de Solut. & liber.*

e *Etiam inuito eo*. Etiam inuito ſtipulatore. Ideòque etſi ſtipulator prohibeat me Seio ſoluere, ſoluendo tamen liberabor: quia certam conditionem habuit ſtipulatio. quam immutare non potuit ſtipulator, *l. vero procuratori* 12. §. *Sed etſi quis ff. de ſolut. & liber*. quin etiam, ſi ita ſtipulatus ſim, 4
mihi, aut Seio dare ſpondes? & debitor conſtituerit ſe mihi ſoluturum, quamuis mihi competat de conſtituta actio, poteſt adhuc adiecto ſoluere, *l. Si ita ſtipulatus* 59. *ff. de ſolut. & liber.*

f *Habeat mandati actionem*. Ad repetendum quod Seio ſolutum eſt, *l. Iulianus* 131. §. *Qui fundum, ff. de Verb. oblig.* Id enim Scius

Seius mandato ſtipulatoris à promiſsore accepiſse intelligitur. In hoc tamen à mandato nudo differt hæc ſtipulatio, quod mandatum reuocari poteſt, huius ſtipulationis conditionem, inuito promiſsore, immutare non poteſt ſtipulator *l. vero procuratori* 12. §. *Sed etſi quis*, *l. Aliud eſt* 106. *ff. de ſolut. & liber.*

g *Quodſi quis ſibi & alij*. Cum ſtipulor mihi aut Seio, Seius ſolutioni adiectus eſt, *tex. in hoc* §. *in verſ. Plane*. Cum ſtipulor 1
mihi & Seio, Seius eſt adiectus obligationi, & ideo pro mea duntaxat parte valet ſtipulatio, vt hic. Quod ſi res, quam mihi & Seio ſtipulatus ſum, diuidi non poſſit, circumſcripta perſona Seij, mihi ſolidum deberi verius eſt,

h *Non plus, quàm dimidiam partem*. *l. Si mihi, & Titio* 110. *ff. de verb. oblig.*

i *Tibi adquiris*. Quod dicitur, Patrem filio vtiliter ſtipulari, quaſi ſibi ille ſtipuletur: hoc in ijs verum eſt, quæ iuris ſunt, quæque adquiri patri poſsunt, alioquin ſi factum conferatur 2
in perſonam filij, inutilis erit ſtipulatio, veluti vt tenere ei, vel ire agere liceat. Contrà autem filius etiam vt ire agere patri liceat ſtipulando acquiret ei. imò & quod in ſuam perſonam conferre non poteſt, hoc patri adquiret *l. Quod dicitur* 130. *ff. de verb. oblig.* Pater igitur ita demum filio ſtipulando ſibi adquirit, ſi ius in ſtipulatione verſetur, non factum, vt ſi pater filio ſtipuletur dari in ijs rebus: quæ patri adquiri poſsunt. Patri autem per filium aquiritur ex cauſa rei paternæ, & peculij profectitij, & ex cauſa vſusfructus peculij aduentitij. §. *Igi-* 3
tur liberi, *Inſt. Per quas perſ. nob. adquir.* Ideoque pater ex ijs cauſis ſtipulando filio dari, ſibi adquirit, ſed ſi ſtipuletur filio dari ex cauſa caſtrenſi, quaſi caſtrenſi, aut proprietatis aduentitiorum, non ſibi, ſed filio adquirit. Et eſt notandum, quod ſi pater, ex ijs rebus, quæ ſibi adquiri poſſunt, ſoli filio ſuo, qui in poteſtate ſua ſit, dari ſtipulatus ſit, non rectè filio ſoluetur: quia filij perſona obligationi magis, quam ſolutioni applicatur. Si vero ſibi, aut filio ſuo dari ſtipulatur, manifeſtè perſonam filij in hoc complectitur, 4
vt ei rectè ſoluatur, *l. Eum qui ita* 56. §. *Qui ſibi ff. de Verb. oblig.*

k *Quia vox tua tanquam filij ſit &c.* Et patris vox, vox filij, & viciſſim vox filij in ijs rebus, quæ patri adquiri poſsunt, vox patris eſse iudicatur, Quod tamen de filijs familias intelligendum eſse conſtat ex textu noſtro ibi: qui iuri tuo ſubiectus eſt.

Ad

Ad §. Præterea.

Præterea (a) *inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis ad ea, quæ interrogatus fue-
rit, non reſpondeat: veluti ſi decem* (b) *aureos à te dari ſtipuletur,
tu quinque promittas, vel contrà: aut ſi ille purè* (c) *ſtipuletur, tu
ſub conditione promittas, vel contrà: ſi modo ſcilicet id exprimas,* 1
*ideſt, ſi cui ſub conditione, vel in diem ſtipulanti, tu reſpondeas:
Præſenti die ſpondeo. Nàm ſi hoc ſolùm reſpondeas: Promitto, bre-
uiter videris in eandem diem, vel conditionem ſpopondiſſe. Neque
enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator
expreſſerit.*

a *Præterea inutilis &c.* Inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis ad ea quæ
interrogatus fuerit, congruenter non reſpondeat. *tex. &
Theoph. hic.* Niſi ſtipulatori diuerſitas reſponſionis illicò pla- 2
cuerit: tunc enim alia ſtipulatio contracta eſſe videtur. *l.* 1.
§. *Cum adijcitur ff. de Verb. oblig.* Ità tamen hoc caſu vtilis erit
ſtipulatio, vt ne plus quiſquam alium ſibi obliget, quàm in-
terrogauerit, & ex diuerſo, vt ne plus quiſquam obligetur,
quàm reſponderit. V. g. Si ſtipulanti mihi decem, tu viginti
reſpondeas, quamuis mihi ſtipulatori diuerſitas reſponſionis
illicò placuerit, non tamen contracta erit obligatio, niſi in
decem, ne plus promiſſor mihi obligetur, quàm interrogaue-
rim. Et ex contrario, ſi me viginti interrogante, tu decem 3
reſpondeas, quamuis mihi ſtipulatori diuerſitas reſponſionis
illicò placuerit, non tamen obligatio, niſi in decem, erit con-
tracta, ne plus promiſſor obligetur, quàm reſponderit, *dicta
l.* 1. §. *Cum adijcitur, &* §. *Si ſtipulanti ff. de verb. oblig.* Illud notan-
dum eſt: ad validitatem ſtipulationis ſatis non eſſe placere ſti-
pulatori diuerſitatem reſponſionis, niſi reſponſio in interroga-
tione, aut viciſſim hæc in illa inſit. Vnde, etſi ei, qui purè
ſtipulatus eſt, placeat ſtatim conditionalis reſponſio, vel ex
contrario, ei, qui ſub conditione ſtipulatus eſt, placeat illicò 4
reſponſio pura, non ideo magis vtilis ſtipulatio eſt: quia ſim-
plici enunciationi conditionalis, aut conditionali ſimplex nul-
la ineſt. Idem dicendum eſt, ſi ſtipulanti intra Kalendas quin-
tas, placeat reſponſio Idibus. *Cuiac. in Notis ad hunc* §. *noſtrum,
& ad dictam l.* 1. §. *Si quis ſimpliciter, &* §. *Si ſtipulanti ff. de
Verb. oblig.*

b *Veluti ſi decem aureos &c.* Si creditor decem ſolidos debito-
rem

rem interroget, & debitor quinque promittat : hoc ordine in-
tegrum debitum vacillare cognoſcitur. *Gaius lib.2. Inſt. tit. de
Obligat. §.Præterea inutilis.*

c *Aut ſi ille purè ſtipuletur &c. Vlpianus in l.1. §. Si quis ſimpliciter
ff. de Verb. oblig.* Si quis ſimpliciter interrogatus fuerit, & ille
ſub conditione reſponderit, Si illud factum erit, dabo : non
obligari cum conſtat. aut ſi ita interrogatus, Intra Kalendas
quintas? reſponderit, Dabo Idibus, æquè non obligatur. Non 1
enim ſic reſpondit, vti interrogatus eſt. Et verſa vice, ſi inter-
rogatus ſub conditione, reſponderit purè: dicendum erit, eum
non obligari.

Ad §. Item inutilis.

Item (a) *inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, qui tuo iuri ſu-
biectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur : Sed ſeruus quidem non ſolùm
domino ſuo obligari* (b) *non poteſt, ſed ne alij quidem vlli; filij verò* 2
familias alijs obligari (c) *poſſunt.*

a ITem *inutilis &c.* Inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris,
qui in tua poteſtate eſt, vel ſi is à te ſtipuletur. In his ta-
men bonis, in quibus filiusfamilias habetur pro patre familias,
poſſet ſtipulatio fieri inter patrem & filium, puta ſuper caſtren-
ſi, vel quaſi caſtrenſi peculio. *Mynſ. hic ſub num.3.*

b *Obligari non poteſt.* Serui ex contractibus ciuiliter quidem
non obligantur, ſed naturaliter obligantur. *l. Serui 13. ff. de* 3
oblig. & act. Nàm, quod attinet ad Ius Ciuile, ſerui pro nullis
habentur: non tamen & iure naturali: quia, quod ad ius na-
turale attinet, omnes homines æquales ſunt, *l. Quod attinet 33.
ff. de reg. iur.*

c *Obligari poſſunt. Gaius in l. filiusfamilias 38. ff. de oblig. & act.*
Filiusfamilias ex omnibus cauſis, tamquàm paterfamilias, obli-
gatur: & ob id agi cum eo, tamquàm cum patrefamilias, po-
teſt. Placuit tamen Senatuſconſulto Macedoniano, ne ei, qui
filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, actio, petitioque 4
daretur, *l.1. ff. Ad Senat. Conſ. Maced.* Qua de re pleniùs vide-
bimus infrà ad §. *Illud propriè*, Quod cum eo, qui in aliena
poteſtate eſt &c.

Ad §. Mutum.

Mutum (a) *neque ſtipulari, neque promittere poſſe, palàm eſt, quod & in* (b) *ſurdo receptum eſt, quia & is, qui ſtipulatur, verba promittentis, & is, qui promittit, verba ſtipulantis audire debet. Vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardiùs exaudit: ſed de eo, qui omninò non audit.* 1

a MVtum neque ſtipulari &c. Stipulatio non poteſt confici, niſi vtroque loquente. Et ideò mutus ſtipulationem contrahere non poteſt. *l.1. in princ. ff. de Verb. oblig.* Et mutus is intelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non qui tardè loquitur. *§. Item ſurdus, Inſt. Quib. non eſt permiſ. fac. teſt.*

b *Quod & in ſurdo &c. l.1. §. vlt. ff. de act. & oblig. & d. l.1. in princ. ff. de verb. oblig.* 2

Ad §. Furioſus.

Furioſus (a) *nullum negotium gerere poteſt: quia non intelligit quæ agit.*

a *FVrioſus &c.* Furioſus nullum negotium contrahere poteſt. *l. In negotijs 5. ff. de reg. iur.* Quia non intelligit, quod agit
ſeù, vt loquitur Theophilus hoc eodem loco, Quia nullum
eorum, quæ geruntur, intellectum habet: animi enim affe-
ctione caret. Porrò mater contractuum eſt ipſa animi affe- 3
ctio. Furioſum ergo, ſiue ſtipuletur, ſiue promittat, nihil agere natura manifeſtum eſt. *l.1. §. vlt. ff. de act. & oblig.*

Ad §. Pupillus.

Pupillus (a) *omne negotium* (b) *rectè gerit: vt tamen ſicubi tutoris auctoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor: veluti ſi ipſe* (c) *obligetur. Nàm alium ſibi obligare etiam ſine tutoris auctoritate poteſt.* 4

a *PVpillus &c.* Pupillus omnia tutore auctore agere poteſt. *l. In negotijs 5. ff. de reg. iur.*

b *Omne negotium.* Omne negotium inter viuos, non negotium vltimi temporis. *§. Præterea, Inſt. Quibus non eſt permiſ. fac. teſt.*

c *Veluti ſi ipſe obligetur &c.* Si pupillus obligetur, tutoris auctoritas neceſſaria eſt, alium autem ſibi obligare etiam ſine tuto-

ris

Digitized by Google

ris auctoritate poteſt. Namque placuit meliorem quidem ſuam conditionem licere pupillis facere, etiam ſine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm tutoris auctoritate. Si quid ergo dari ſibi ſtipulentur pupilli: non eſt neceſſaria tutoris auctoritas, quòd ſi alijs promittant, neceſſaria eſt. *princ. tit. Inſtit. de auct. tut.*

Ad §. Sed quod diximus. 1

Sed quod diximus de pupillis, vtique de ijs verum eſt, qui iam aliquem intellectum habent: nam infans, (a) ***& qui infanti proximus eſt, non multum à furioſo diſtant: quia huius ætatis pupilli nullum habent intellectum, ſed in proximis infanti, propter vtilitatem*** (b) ***eorum benignior*** (c) ***iuris interpretatio facta eſt: vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi. Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, nec auctore quidem patre*** (d) ***obligatur.***

a NAM *infans, & qui infanti proximus eſt.* Infans ex eo appellatur, quòd fari non poſſit. Eſt autem receptum vt ne fari quis poſſe videatur ante ſeptimum annum, quoniam etſi ante ſeptimum annum pueri loquantur, non tamen intelligunt ante quid loquantur, & ideo infans in iure ciuili eſt is qui minor ſeptennio eſt, *l.* 1. §. 1. *ff. de adminiſt. tut. l. Si infanti* 18. *C. de Iur. delib.* Proximus infanti eſt, qui egreſſus eſt infantiam, & qui linguæ gnarus, rerum adhuc ignarus eſt. Proximus pubertati, qui nondum ingreſſus eſt pubertatem, ſed propè eam eſt 3
tamen, ita vt annale tantummodo, vel ſemeſtre tempus reliquum ſit. *Cuiac. hic.* Accurſius tamen ſeptem annos, qui inter infantiam & pubertatem interſunt, ſic diuidit, vt tres proximos cum ſex menſibus proximitati infantiæ, reliquos pubertatis proximitati attribuat. 2

b *Propter vtilitatem eorum. l. Seruum* 6. *ff. Rem pup. ſal. for.*

c *Benignior iuris interpretatio. l.* 1. §. *Huic proximus ff. de act. & oblig.*

d *Ne auctore quidem patre obligatur. l. Vltima.* §. *Pupillus ff. de Verb. oblig.* Et ratio quare impubes patre auctore non poſſit obligari: tutore verò auctore poſſit, eſt quia pupillus aduerſus tutorem habet actionem tutelæ ob rem malè geſtam. Filio autem aduerſus patrem nulla eſt actio prodita ob rem minus benè geſtam. *gloſſa, & Mynſing. hic.* 4

Ad §. Si impoſſibilis.

Si impoſſibilis conditio obligationibus adijciatur, nihil valet (a) *ſtipulatio. Impoſſibilis* (b) *autem conditio habetur, cui natura* (c) *impedimento eſt, quo minùs exiſtat: veluti ſi quis ita dixerit: Si digito* (d) *Cælum attigero, dare ſpondes? At ſi ita ſtipuletur, ſi digito Cælum non attigero, dare ſpondes? purè obligatio facta intelligitur: ideoque* 1
ſtatim petere poteſt.

a *Nihil valet ſtipulatio.* Et nonſolùm ſtipulationes, impoſſibili conditioni applicatæ, nullius momenti ſunt, ſed etiam cæteri quoque contractus: veluti emptiones, locationes, impoſſibili conditione interpoſita, æquè nullius momenti ſunt: quia in ea re, quæ ex duorum, pluriumue conſenſu agitur, omnium voluntas ſpectatur: quorum proculdubio in huiuſmodi actu talis cogitatio eſt, vt nihil agi exiſtiment, appo- 2
ſita ea conditione, quam ſciant eſſe impoſſibilem. *l. Nonſolùm* 30. *ff. de act. & oblig.* In inſtitutionibus verò, & legatis, nec non in fideicommiſſis & libertatibus, impoſſibilis conditio pro non ſcripta habetur, & quaſi mendum teſtatoris eſſe exiſtimatur. *§. Impoſſibilis, Inſtit. de hered. inſtit. iuncta l.* 1. *ff. de condit. inſtit.*

b *Impoſſibilis autem conditio habetur &c.* Pro impoſſibili etiam habetur conditio, quæ eſt contra ius, vel bonos mores: veluti, ſi centum ſibi dari aliquis ſtipuletur, ſi ſororem naturalem, vel
adoptiuam in vxorem duxerit. *l. Si ſtipuler* 35. *ff. de Verb. oblig.* 3
aut ſi quis ſub hac conditione ſtipulatus ſit, ſi rem ſacram, aut religioſam Titius vendiderit, vel forum, aut baſilicam, & huiuſmodi res, quæ publicis vſibus in perpetuum relictæ ſint. *l. continuus* 137. *§. Cùm quis ff. de Verb. oblig.*

c *Cui natura impedimento eſt.* Et ideo, ſi impoſſibilis conditio obligationibus adiiciatur, ex huiuſmodi ſtipulatione, nec naturalis quidem obligatio naſcitur *l. Si ſub impoſſibili* 30. *ff. de fideiuſ. l. Impoſſibilium* 145. *ff. de reg. iur.*

d *Si digito Cælum attigero &c.* Impoſſibilis conditio, cùm in fa- 4
ciendo concipitur, ſtipulationibus obſtat: veluti ſi quis ita dixerit: Si digito Cælum attigero, dare ſpondes. Qui verò, ſi quod impoſſibile eſt non fiat, ſtipulatur, purè ſtipulatus intelligitur: ideoque ſtatim petere poteſt: veluti ſi quis ita ſtipuletur, Si digito Cælum non attigero, dare ſpondes? *tex. hic, l. Impoſſibilis* 7. *l. In illa* 8. *in fine ff. de verb. oblig.* Secus tamen eſt, ſi

quis

Digitized by Google

quis ſtipuletur, ſi quod iure pro impoſſibili habetur non fiat: veluti, ſi quis à me ſtipuletur centum, ſi hominem non occiderit. Tunc enim ſtipulatio non valet, quia continet turpitudinem. Nam turpe eſt aliquem capere pecuniam, ne maleficium committat.

Ad §. Item verborum obligatio.

Item verborum (a) *obligatio inter abſentes concepta, inutilis eſt. Sed cum hoc materiam litium contentioſis hominibus præſtabat, fortè poſt tempus tales allegationes opponentibus, & non præſentes eſſe, vel ſe, vel aduerſarios ſuos contendentibus, ideò noſtra* (b) *Conſtitutio propter celeritatem dirimendarum litium introducta eſt, quam ad Cæſarienſes* (c) *aduocatos ſcripſimus: perquam diſpoſuimus, tales ſcripturas, quæ præſtò eſſe partes indicant, omnimodò eſſe credendas: niſi ipſe, qui talibus vtitur improbis allegationibus, manifeſtiſſimis probationibus, vel per ſcripturam, vel per teſtes* (d) *idoneos approbauerit in ipſo toto die, quo conficiebatur inſtrumentum, ſeſe vel aduerſarium ſuum in alijs locis fuiſſe.* 1 2

a *Item verborum obligatio &c.* Verborum obligatio inter abſens concepta, inutilis eſt. *l. 3. C. de inutil. ſtipul. Paul. Recept. ſent. lib. 5. tit. 7. §. Verborum obligatio.* Neque enim ſtipulatio poteſt confici, niſi vtroque loquente, & inuicem exaudiente. *l. 1. in princ. ff. de Verb. oblig.* Et in eo differt ab alijs contractibus, qui & inter abſentes contrahi poſſunt. *l. 1. §. vlt. ff. de contrahenda empt.* & infrà in *tit. de oblig. ex conſen.* Ea verò, quæ ſententiæ huius noſtri §. aduerſari videntur, rectè diſſoluit Accurſius hoc eodem loco. 3

b *Noſtra Conſtitutio.* Hæc eſt Conſtitutio *l. Optimam quæſtionem 14. C. de contrahen. & committ. ſtip.*

c *Quam ad Cæſarienſes aduocatos.* Vide notata ſuprà ad §. *vlt. Quib. alien. lic. vel non.* In verbo, *Quam ad Cæſarienſes aduocatos.*

d *Vel per teſtes idoneos.* Per teſtes vndique idoneos & omni exceptione maiores. *d. l. Optimam quæſtionem 14.* 4

Ad §. Poſt mortem.

Poſt mortem (a) *ſuam dari ſibi nemo ſtipulari poterat: non magis, quàm poſt eius mortem, à quo ſtipulabatur. Ac nec is,* (b) *qui in alicuius poteſtate eſt, poſt mortem eius ſtipulari poterat; quia patris vel do-*

mini

mini voce loqui videtur. Sed & ſi quis ita ſtipuletur, Pridie (c) *quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dari? Inutilis erat ſtipulatio. Sed cum (vt iam* (d) *dictum eſt) ex conſenſu contrahentium ſtipulationes valeant: placuit* (e) *nobis, etiam in hunc iuris articulum, neceſſariam inducere emendationem: vt ſiue poſt mortem, ſiue pridie, quàm morietur ſtipulator, ſiue promiſſor, ſtipulatio concepta eſt, valeat ſtipulatio.* 1

a POST *mortem ſuam &c.* Olim poſt ſuam, vel promiſſoris mortem dari ſibi nemo ſtipulari poterat propter antiquam Iuris Regulam, quæ vetabat incipere actionem ab herede, vel contra heredem, quæ non cæpiſſet à defuncto, vel contra defunctum *l. vlt. C. Theodoſ. de diuerſ. reſcript.* Sed cum ex conſenſu contrahentium ſtipulationes valeant: Iuſtinianus has ſtipulationes, & alias omnes, quæ hic in textu numerantur, comprobauit, *tex. hic, l. Scrupuloſam* 11. *C. de contraben. & commit. ſtipul.* ac tandem ſupradictam Iuris antiqui Regulam ſuſtulit, 2 placuitque ipſi in vniuerſum, vt actiones & ab heredibus, & contra heredes incipiant. *l. Vnica C. Vt act. & ab hered. & cont. hered. incip.*

b *Ac nec is &c.* Olim filius, vel ſeruus, poſt mortem patris, vel domini ſtipulari non poterat: quia patris, vel domini voce loqui videtur. Ac propterea idem eſt ac ſi pater, vel dominus poſt mortem ſuam dari ſibi ſtipulatus eſſet,

c *Pridie quam moriar &c.* Olim ſi quis ita ſtipulatus erat, Pridie 3 quàm moriar, vel pridie quàm morieris, dare ſpondes? Inutilis erat ſtipulatio, propterea quòd ſignificatio illius (Pridie) reducatur ad poteſtatem huius (Poſt mortem). Nam ex ipſa morte demum cognoſcimus, quis dies fuerit, Pridie. *Theophilus hic.*

d *Vt iam dictum eſt.* §. *In hac re, verſ. Sed hæc ſolemnia, Inſtit. de Verb. oblig.*

e *Placuit nobis &c.* Iuſtiniani Conſtitutione, ſuperiores ſtipulationes comprobatæ & receptæ ſunt. *dicta l, Scrupuloſam* 11. 4 *C. de contraben. & commit. ſtipul.*

Ad §. Item ſi quis ita.

Item (a) *ſi quis ita ſtipulatus erat, ſi nauis* (b) *ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes? inutilis erat ſtipulatio, quia præpoſterè concepta eſt. Sed cùm* (c) *Leo inclytæ recordationis, in dotibus eandem ſtipulationem*

tionem, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe reijciendam exiſtimauit: *nobis* (d) *placuit & huic perfectum robur accommodare, vt nonſolùm in dotibus, ſed etiam in omnibus valeat huiuſmodi conceptio ſtipulationis.*

a ITem *ſi quis ita &c.* Olim ſtipulatio præpoſterè concepta, inutilis erat: veluti ſi quis ita ſtipulatus erat, ſi nauis cras ex ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes? Inutilis autem erat huiuſmodi ſtipulatio, propterea quòd datio euentu conditionis prior eſſe non debeat, ſed poſterior. In hac verò ſtipulatione datio euentum conditionis præcedit,qua de cauſa etiam eadem ſtipulatio præpoſterè concepta, ſeù præpoſtera nuncupatur. 1

b *Si nauis ex Aſia venerit.* In quibuſdam libris, & etiam in Græcis Inſtitutionibus Theophili legitur: Si nauis cras ex Aſia venerit.

c *Sed cùm Leo &c.* Leo Imperator, in dotibus eandem ſtipulationem, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe reijciendam exiſtimauit. Vt ſi vir vxori dicat: Ego tibi dotem cùm morieris reddere ſpondeo, ſi ſine liberis deceſſeris. Hæc ſtipulatio idcirco præpoſtera dicitur, Quoniam redditio in tempus vitæ confertur: Euentus autem conditionis ad tempus, quod poſt mortem futurum eſt, refertur. *Theoph. hic.* 2

d *Nobis placuit &c.* Iuſtinianus ſtipulationi præpoſteræ perfectum robur accommodauit, vt nonſolùm in dotibus,ſed etiam in omnibus valeat huiuſmodi conceptio ſtipulationis. *l. Præpoſteri* 25. *C. de teſtamentis.* Exactione videlicet poſt conditionem, vel diem competente. *dicta l. Præpoſteri.* 3

Ad §. Ita autem concepta.

Ita autem (a) *concepta ſtipulatio, veluti ſi Titius dicat, Cùm moriar dare ſpondes? vel; Cùm morieris, & apud veteres* (b) *vtilis erat, & nunc valet.*

a ITA *autem concepta &c.* Stipulatio ita concepta, cùm moriar dare ſpondes? vel, cùm morieris dare ſpondes? & apud veteres vtilis erat, & nunc valet. Is enim qui moritur, nondum eſt mortuus, ſed adhuc viuit *l. Qui duos* 18. §. *Hæc conditio ff. de manumiſſ. teſtam.* Neque tamen ante vim ſuam habet eiuſmodi ſtipulatio, quàm poſt mortem. *l. hereditarium* 7. *ff. de bon. auth. Iud. poſſ.* 4

b *Et*

b *Et apud veteres vtilis erat. l. quodcumque* 45. §. *Sicuti ff. de Verb. oblig.*

Ad §. Item poſt mortem.

Item (a) *poſt mortem alterius rectè ſtipulamur;*

a ITem poſt mortem &c. Stipulatio poſt mortem alterius concepta, veluti: Poſt mortem Titij dare ſpondes? valet,& etiam apud veteres vtilis erat. Quoniam eueniebat, vt & viuis contrahentibus moreretur Titius. *tex. & Theoph. hic.* 1

Ad §. Si ſcriptum.

Si ſcriptum (a) *in Inſtrumento fuerit, promiſiſſe aliquem: perinde habetur atque ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit.* 2

a SI ſcriptum &c. Si ſcriptum in inſtrumento fuerit, promiſiſſe aliquem: perinde habetur, atque ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit. *Paulus Recept. Sent. lib.5. tit.7. §. Verborum obligatio.* Si modò res geſta ſit inter præſentes, *l.1. C. de contrahen. & committ. ſtipul. l. Titia* 134. §. *penult. ff. de Verb. oblig.* & contrarium non probetur: ſtipulationem ſcilicet contractam non fuiſſe, *l. Iuriſgentium* 7. §. *Quod fere ff. de pactis.*

Ad §. Quoties plures. 3

Quoties (a) *plures res vna ſtipulatione comprehenduntur, ſi quidem promiſſor ſimpliciter reſpondeat, dare ſpondeo: propter omnes tenetur. Si verò vnam ex his, vel quaſdam daturum ſe reſponderit: obligatio in iis, pro quibus ſpoponderit, contrahitur. Ex pluribus enim ſtipulationibus vna, vel quædam videntur eſſe perfectæ: ſingulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas* (b) *reſpondere debemus.*

a QVoties plures res &c. Quoties plures res vna ſtipulatione comprehenduntur, ideſt, vna verborum conceptione in ſtipulationem deducuntur: veluti, Stichum, & Panphilum dare ſpondes? Si quidem promiſſor ſimpliciter reſpondeat, Dare ſpondeo: propter omnes tenetur. Quia res nominatæ in ſtipulatione, cenſentur tacitè repetitæ in reſponſione. Nequè enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia 4

repeti,

repeti, quæ ſtipulator expreſſerit. §. *Prætereà, hoc eodem titulo*.
Et etiam ſine dubio propter omnes tenetur promiſſor, ſi ad
omnes ſpecialiter ac nominatim reſpondeat, veluti ſi in propo-
ſito caſu reſpondeat, Dabo Stichum, & Panphilum. Si verò
vnam ex his, vel quaſdam daturum ſe ſpondeat, veluti ſi in
dicto caſu reſpondeat, Dabo Stichum: obligatio in iis, pro
quibus ſpoponderit, contrahitur: Quoties enim plures res ſpe-
cialiter ac nominatim in ſtipulationem deducuntur: tot ſunt 1
ſtipulationes, quot ſunt res, quæ ſpecialiter ac nominatim ſti-
pulatione comprehenſæ ſunt, ideoque ſtipulationes rerum, de
quibus reſponſum fuit, perfectæ ſunt, & valent: ſtipulationes
verò aliarum rerum, de quibus non fuit reſponſum, tamquam
imperfectæ, inutiles ſunt. *tex. hic, l. Inter ſtipulantem 83. §. Si
ſtipulante, in fine ff. de Verb. oblig. l. Scire debemus 29. l. Quod dici-
tur 86. ff. eod.*

b *Et ad Singulas reſpondere debemus*. Si volumus, quòd in omni-
bus perfecta ſit ſtipulatio. *Theoph. & Accurſ. hic. H.* autem le- 2
gendum exiſtimat: Non & ad ſingulas reſpondere debemus.

Ad §. Alteri ſtipulari.

Alteri (a) *ſtipulari (vt ſuprà* (b) *dictum eſt) nemo poteſt: inuentæ ſunt
enim huiuſmodi obligationes ad hoc, vt vnuſquiſque ſibi adquirat,
quod ſua intereſt: cæterùm vt alij detur, nihil intereſt* (c) *ſtipulato-
ris. Planè ſi quis velit hoc facere, pœnam* (d) *ſtipulari conueniet,
vt niſi ita factum ſit, vt comprehenſum eſt: committatur pœnæ ſti-* 3
*pulatio etiam ei, cuius nihil intereſt. Pœnam enim cum ſtipulatur
quis, non illud inſpicitur, quod interſit eius, ſed quæ ſit quanti-
tas* (e) *in conditione ſtipulationis. Ergo ſi quis ſtipuletur Titio dari?
Nihil agit. Sed ſi addiderit pœnam, Niſi dederis, tot aureos dare
ſpondes? tunc committitur ſtipulatio.*

a Alteri ſtipulari &c. Alteri ſtipulari nemo poteſt. *l. ſtipulatio
iſta 38. §. Alteri ff. de verb. oblig.* Alteri, ideſt, extraneo:
ei videlicet, cuius iuri ſubiectus non eſt, & quem ſuo iuri ſu- 4
biectum non habet. §. *Si quis alij, hoc eod. tit.* Vbi vide ſcripta
in penult. & vlt. nota.

b *Vt ſuprà dictum eſt. Suprà eod. tit. §. Si quis alij.*

c *Nihil intereſt ſtipulatoris*. Quandoque tamen ſtipulatoris inter-
eſt alteri ſtipulari, & conſequenter in his caſibus valet ſtipu-
latio vt videbimus ad §. *Sed & ſi quis, hoc titulo*.

 d *Pœ-*

d *Pœnam ſtipulari conueniet.* Si quis velit alteri ſtipulari, pœnam
ſtipulari conueniet. *l. Stipulatio iſta 38. §. Alteri ff. de verb. oblig.*
Hoc eſt, principali ſtipulationi, ſtipulationem pœnalem adij-
cere debet. v.g. hoc modo: Stichum Titio dabis? Si Stichum
Titio non dederis, centum aureos pœnæ nomine mihi dabis?
Tunc enim promiſſor tenetur, vel Stichum Titio dare, vel, ſi
non dederit dare debet mihi centum aureos. Nàm mihi, non 1
alteri, talem pœnam ſtipulatus ſum.

e *Sed quæ ſit quantitas in conditione ſtipulationis.* Hoc eſt, ſed quæ
ſit quantitas ſubiecta conditioni ſtipulationis: ſi videlicet non
adimpleatur quod fuit promiſſum in ſtipulatione principali.

Ad §. Sed & ſi quis.

Sed & (a) *ſi quis ſtipuletur alij, cùm eius intereſt, placuit ſtipulatio-
nem valere. Nàm ſi is,* (b) *qui pupilli tutelam adminiſtrare cœpe-* 2
*rat, ceſſit adminiſtrationem contutori ſuo, & ſtipulatus eſt rem pu-
pilli ſaluam fore: quoniam intereſt ſtipulatoris fieri, quod ſtipulatus
eſt, cùm obligatus* (c) *futurus ſit pupillo, ſi malè* (d) *geſſerit, tenet
obligatio. Ergo & ſi quis procuratori ſuo dari ſtipulatus ſit, ſtipu-
latio* (e) *vires habebit. Et ſi* (f) *creditori ſuo dari ſtipulatus ſit:
quòd ſua intereſt, ne fortè* (g) *vel pœna committatur, vel prædia
diſtrahantur, quæ pignori data erant, valet* (h) *ſtipulatio.*

a SED *& ſi quis &c.* Si quis alteri ſtipuletur, cùm ſua interſit, 3
valet ſtipulatio. *l. Stipulatio iſta 38. §. Si ſtipuler ff. de Verbor.
oblig.* Ratio eſt: Quia tum ſibi, non alteri obligationem, &
actionem quærit. *l. liber homo 118. ff. de Verb. oblig.*

b *Nam ſi is, qui pupulli tutelam &c. dicta l. Stipulatio iſta 38. §. Si
ſtipuler ff. de Verb. oblig.*

c *Cùm obligatus futurus ſit pupillo &c.* Et excuſſis prius faculta-
tibus eius, qui geſſerit, conuenitur. *l. 3. §. 1. ff. de adminiſt. &
peric. tut.*

d *Si malè geſſerit.* Aliàs (Si malè res ceſſerit) *In d. l. Stipulatio* 4
iſta 38. §. Si ſtipuler, legitur (Si aliter res ceſſerit.)

e *Stipulatio vires habebit.* Quia ſua intereſt procuratori ſuo dari.
Fortè enim cùm procurator tuus alio loco rem gereret, opus
habebat pecunia, ſiue vt in publicum ſolueret, ſiue vt ædifi-
cia repararet, ſiue vt fundos excultiores redderet. Et tu, cùm
me ſcires in loca illa profecturum, in hunc modum à me ſti-
pulatus es: Procuratori meo centum aureos dare ſpondes? Ecce
enim

enim & hic mea intereſt, ne ſi pecuniam procuratori meo non dederis ego damnum patiar. *Theoph. hic*. Et etiam domini intereſt procuratori ſuo dari, nàm quidquid datur procuratori, poteſt dominus actione mandati à procuratore conſequi *l. Idemque* 10. *§. Si cui, & §. Si mandauero ff. mandati, l. Iulianus* 131. *§. vlt. ff. de verb. oblig.*

f *Et ſi creditori &c. dicta. l. Stipulatio iſta* 38. *§. Si ſtipuler ff. de verb. oblig.* 1

g *Ne forte vel pœna*. Sub qua creditori obligatus eſt, ſi ſecundum legem in credendo dictam non ſoluat.

h *Valet ſtipulatio*. Et ſtipulatori promiſſor obligabitur, in quantum ſtipulatoris intereſt: quod damnum paſſus ſit, aut diſtractis pignoribus, aut exacta pœna. *Theoph.*

Ad §. Verſa vice.

Verſa (a) *vice, qui ab alium* (b) *facturum promiſit, videtur in ea eſſe cauſa, vt non* (c) *teneatur, niſi pœnam* (d) *ipſe promiſerit.* 2

a **V**ERſa vice &c. Qui alium facturum promiſit, non obligatur, niſi pœnam ipſe promiſerit. *l. Stipulatio iſta* 38. *in princ. ff. de Verb. oblig.*

b *Qui alium facturum*. Veluti, Gaium domum ædificaturum.

c *Vt non teneatur*. Nàm de ſe quenque promittere oportet. *l. Inter ſtipulantem* 83. *in princ. ff. de Verb. oblig.*

d *Niſi pœnam ipſe promiſerit*. Pœna adiecta ipſum promittentem concernit, ideoque ſtipulatio pœnalis valet, & ex ea agi poteſt. 3

Ad §. Item nemo.

Item (a) *nemo rem ſuam futuram, in eum caſum, quo ſua ſit, vtiliter ſtipulatur.*

a **I**Tem nemo &c. Nemo rem ſuam futuram, in eum caſum, 4
quo ſua ſit, vtiliter ſtipulatur. *l. Nemo rem ſuam* 87. *ff. de Verb. oblig.* Paria enim ſunt aliquid fieri tempore prohibito, vel conferri in tempus prohibitum. *l. Quod ſponſæ* 4. *C. de donat. ante nupt.* Vide hoc eodem loco *Theoph.*

Digitized by Google

Ad §. Si de alia re.

Si de alia (a) *re ſtipulator ſenſerit, de alia promiſſor: perinde nulla contrahitur obligatio, ac ſi ad interrogatum reſponſum non eſſet, veluti ſi hominem Stichum à te quis ſtipulatus fuerit, tu de Panphilo ſenſeris, quem Stichum vocari credideris.* 1

a SI *de alia re &c.* Si de alia re ſtipulator ſenſerit, de alia promiſſor: nulla contrahitur obligatio. Nàm ſtipulatio ex vtriuſque conſenſu valet. *l. Inter ſtipulantem* 83. §. *Si Stichum, & l. continuus* 137. §. *Si hominem ff. de verb. oblig.* Non conſentiunt autem, qui errant, *l. Si per errorem* 15. *ff. de Iuriſdict. omn. Iud.* Atque hæc quidem de errore, qui in ipſo corpore commiſſus eſt, intelligi oportet: veluti ſi hominem Stichum à te quis ſtipulatus fuerit, tu de Panphilo ſenſeris, quem Stichum vocari 2 credideris, vt *hic in textu*. Nàm error in nomine, cùm in corpore conſenſum eſt, non vitiat ſtipulationem. v. g. Si in nomine ſerui, quem ſtipularemur dari, erratum fuiſſet, cùm de corpore conſtitiſſet: placet ſtipulationem valere *l. Si in nomine* 32. *ff. de Verb. oblig.* Similiter error in materia, cùm in corpore conſenſum eſt, ſtipulationem non vitiat. v.g. Si id, quod aurum putabam, cùm æs eſſet, ſtipulatus de te fuero: teneberis mihi huius æris nomine: quoniam in corpore conſenſerimus: ſed ex doli mali clauſula tecum agam, ſi ſciens me fefelleris. *l. Si id, quod* 22. *ff. de Verb. oblig.* 3

Ad §. Quod turpi ex cauſa.

Quod turpi (a) *ex cauſa promiſſum eſt: veluti ſi quis homicidium, vel ſacrilegium ſe facturum promittat, non valet.*

a QVod *turpi ex cauſa &c.* Generaliter nouimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti: Veluti ſi quis homicidium, 4 vel ſacrilegium ſe facturum promittat. *l. Generaliter* 26. *& l. ſeq. ff. de verb. oblig.* Et non modò ſi flagitij facendi, verùm etiam ſi facti cauſa concepta ſit ſtipulatio, ab initio non valet. *l. Si plagij* 123. *ff. de Verb. oblig.* Flagitij enim remuneratio bonis moribus aduerſatur. Et omnia, quæ contra bonos mores in ſtipulationem deducuntur, nullius momenti ſunt, *l. Ex eo* 4. *C. de inutil. ſtipul.*

Digitized by Google

Ad §. Cùm quis ſub aliqua.

Cùm quis (a) *ſub aliqua conditione ſtipulatus fuerit, licet ante conditionem deceſſerit: poſteà exiſtente conditione, heres eius agere poteſt. Idem eſt & ex* (b) *promiſſoris parte.*

a CVm *quis ſub aliqua &c.* Conditionalis ſtipulatio non extin- 1
guitur, ſi ante conditionem moriarur ſtipulator, vel promiſſor, ſed heres defuncti, conditione poſteà exiſtente, agere, vel conueniri poteſt. Vide notata ſuprà ad §. *Sub conditione, de verb. oblig.*

b *Idem eſt, & ex promiſſoris parte. l. ſi quis 57. ff. de verb. oblig.*

Ad §. Qui hoc anno.

Qui hoc (a) *anno, aut hoc menſe dari ſtipulatus eſt, niſi omnibus* (b) 2
partibus anni, vel menſis præteritis, non rectè petet.

a QVI *hoc anno &c. l. Qui hoc anno 42. l. Eum, qui certarum 138. ff. de verb. oblig.* Vide notata ſuprà *in tit. de verb. oblig. ad* §. *omnis ſtipulatio.*

b *Niſi omnibus partibus anni &c.* Nam in ſtipulationibus promiſſoris gratia tempus adijcitur. *l. Cum tempus 17. ff. de reg. iur.*

Ad §. Si fundum. 3

Si fundum dari ſtipuleris, vel hominem, non poteris (a) *continuò agere, niſi tantum ſpatium prætrierit, quo traditio fieri poſſit.*

a NON *poteris continuò agere*. Imò, quia ſtipulatio purè facta eſt, confeſtim petere poteris. §. *omnis ſtipulatio, de verb. oblig.* Sed hoc cum aliquo temporis ſpatio, quo traditio fieri poſſit, accipiendum eſt, vt in hoc noſtro Paragrapho, *l. Quod dicimus* 105. *ff. de ſolut. & liber.* Quod tempus definiendũ 4
eſt arbitrio Iudicis, *arg. l. 1. §. vlt. ff. de Iur. delib.*

De fideiuſſoribus.

TITVLVS XXI.

Pro eo, (a) *qui promittit, ſolent alij obligari, qui fideiuſſores appellantur: quos homines accipere ſolent, dum curant,* (c) *vt diligentiùs ſibi cautum ſit.* 1

a PRO *eo, qui promittit &c.* Pro eo, qui principaliter obligatur, ſolent alij acceſſoriè obligari, qui fideiuſſores appellantur. Cum igitur ſuprà varij modi träditi ſint, quibus quis principaliter obligatur: ſequitur vt de fideiuſſoribus videamus. Et præſertim poſt præcedentes titulos, in quibus dictum eſt de verborum obligationibus, ſubijcitur præſens titulus de fideiuſſoribus; Nàm fideiuſſores quoque verbis obligantur. *l. blanditus 12. C. de fideiuſſ. & mandat. l. ſtipulationum. 5. §. Satis acceptio, ff. de verb. oblig.* 2

b *Qui fideiuſſores appellantur.* Qui alieno nomine obligantur, fideiuſſores vocantur. *l. 1. §. verbis ff. de act. & oblig.* Seù fideiuſſores ſunt, qui per ſtipulationem alienæ obligationi accedunt. *Text. hic, iuncto §. fideiuſſores, & §. vlt. h. t.* Vnde etiam ad promiſſores vocantur, *l. ſtipulationum 5. §. ſatis acceptio ff. de verb. oblig. l. In omnibus 43. ff. de ſolut. & liber.*

c *Dum curant, vt diligentiùs ſibi cautum ſit.* Dum curant, vt quod in obligationem deducunt, tutius ipſis debeatur. *l. 1. §. verbis ff. de act. & oblig.* Nam fieri poteſt, quod principalis debitor non ſit ſoluendo, fideiuſſores autem ſint ſoluendo. 3

Ad §. In omnibus autem.

In omnibus (a) *autem obligationibus adſumi poſſunt, ideſt, ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue conſenſu contractæ fuerint. Ac ne illud quidem intereſt, vtrum ciuilis,* (b) *an naturalis ſit obligatio, cui adijciatur fideiuſſor: adeò quidem,* (c) *vt pro ſeruo quoque obligetur, ſiue extraneus ſit, qui fideiuſſorem à ſeruo accipiat, ſiue ipſe dominus in id, quod ſibi naturaliter debetur.* 4

a IN *omnibus &c.* Omni obligationi fideiuſſor accedere poteſt: ideſt, ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue conſenſu contracta

tracta fuerit. *l.*1. *& l.Græcè* 9. §.1. *ff.de fideiuſſ. & mandat. Vbi Vlpianus addit*, Pro eo etiam, qui Iure honorario obligatus eſt, poſſe fideiuſſorem accipi, & in §. 2. ait fideiuſſorem teneri, etiamſi ex delicto oriatur actio.

b *Vtrum ciuilis, an naturalis*. Fideiuſſor accipi poteſt, quoties eſt aliqua obligatio ciuilis, vel naturalis, cui applicetur, *l.fideiuſſor obligari* 17. §.*Fideiuſſor ff.de fideiuſſ.& mandat.*

c *Adeò quidem, vt pro ſeruo quoque &c.* Cùm fideiubet aliquis pro ſeruo, inſolidum tenetur, etiam ſi nihil in peculio ſit. 1
l.Cum fideiubeat 36. *ff.de fideiuſſ. & mandat.* Et adeò à ſeruo poteſt fideiuſſor accipi, vt ipſe quoque dominus in id, quod ſibi debetur, fideiuſſorem ab eo rectè accipiat, *l. Si à reo* 71. §. *Adeò ff.eod.* Contrà, ſi ſeruus fideiuſſorem à domino accipiat, fideiuſſor acceptus non tenetur: quia non poteſt pro eodem, & eidem eſſe obligatus. *l.Si quis pro eo* 57. §.*Item ſi filius ff. de fideiuſſ.& mandat.*

Ad §. Fideiuſſor non tantùm. 2

Fideiuſſor (a) *non tantùm ipſe obligatur, ſed etiam heredem obligatum relinquit.*

a F*Ideiuſſor non tantùm &c.* Fideiuſſor & ipſe obligatur, & heredem obligatum relinquit: cùm rei locum obtineat. *l.Poteſt accipi* 4. *ff.de fideiuſſ.& mandat.l.fideiuſſoris* 24. *C.eod.* 3

Ad §. Fideiuſſor & præcedere.

Fideiuſſor & præcedere (a) *obligationem, & ſequi* (b) *poteſt.*

a F*Ideiuſſor & præcedere &c.* Fideiuſſor & præcedere obligationem, & ſequi poteſt. Hoc eſt, Adhiberi fideiuſſor tàm futuræ, quàm præcedenti obligationi poteſt. *l. Stipulatus ſum* 7. *ff.de fideiuſſ. & mandat.* Non tamen, quando futuræ obligationi adhibetur, ſtatim obligatur, ſed tùm demùm, cùm 4
reus principalis obligabitur, quia obligatio acceſſoria, non conſiſtit ſine principali. *l.fideiuſſor* 58. *ff.de fideiuſſ.& mandat.*

b *Et ſequi poteſt*. Et nihil refert, confeſtim fideiuſſor adhibeatur, an interiecto tempore, *l.Amiſſi ruina* 53. §. *Fideiuſſores, ff.de fideiuſſ. & mandat.*

Ad §. Si plures.

Si plures ſint fideiuſſores, quotquot erunt numero, ſinguli in ſolidum (a)
tenentur. Itaque liberum eſt creditori, à quo velit ſolidum petere.
Sed ex epiſtola (b) *Diui Hadriani compellitur creditor à ſingulis,*
qui modo (c) *ſoluendo ſunt litis conteſtatæ tempore, partes petere.*
Ideoque ſi quis ex fideiuſſoribus eo tempore ſoluendo non ſit, hoc cæ- 1
teros (d) *onerat. Sed ſi ab vno fideiuſſore creditor totum conſecutus*
fuerit: huius ſolius (e) *detrimentum erit, ſi is, pro quo fideiuſſit,*
ſoluendo non ſit: & ſibi imputare debet, cum potuerit adiuuari ex
epiſtola Diui Hadriani, & deſiderare, vt pro parte (f) *in ſe de-*
tur actio.

a *Singuli in ſolidum tenentur.* Plures fideiuſſores, etiamſi adie-
ctum non ſit in obligatione, vt ſinguli in ſolidum tene-
rentur, ſinguli tamen inſolidum tenentur, *l. 3. C. de fideiuſſ.* 2
& mandat.

b *Sed ex epiſtola Diui Hadriani &c.* Si plures ſint fideiuſſores,
ſinguli quidem ipſo iure in ſolidum tenentur, vt dictum eſt,
& conſequenter liberum eſt creditori, à quo velit ſolidum
petere. Sed oppoſita exceptione epiſtolæ Diui Hadriani, com-
pellitur creditor actionem ſuam diuidere, & à ſingulis, qui
modò ſoluendo ſint litis conteſtatæ tempore, partes petere.
Text. hic, l. Inter fideiuſſores 27. ff. de fideiuſſ. & mandat. Et licet ad-
iectum ſit in obligatione, vt ſinguli in ſolidum tenerentur: 3
nihilominus tamen habent fideiuſſores hoc beneficium, vt pro
parte ſe tueri poſſint. *l. 3. C. de fideiuſſ. & mandat.* Expreſſio enim
eorum quæ tacitè inſunt, nihil operatur. Ita demum tamen
inter fideiuſſores diuiditur actio, ſi non inficientur. Nam in-
ficiantibus, auxilium diuiſionis non eſt indulgendum. *l. ſi dubi-*
tet 11. §. *Ita demum ff. de fideiuſſ. & mandat.* Item, ſi Epiſtolæ Diui
Hadriani non renunciauerint, quod proculdubio facere poſ-
ſunt, cùm regula Iuris ſit, omnes licentiam habere, his, quæ
pro ſe introducta ſunt, renunciare, *l. Si quis in conſcribendo* 50. 4
C. de Epiſcop. & Cler. l. penult. C. de pactis. Ceſſat etiam Diui Ha-
driani beneficium, ſi plures fideiuſſores à tutore pupillo dati
eſſent: Quod ideo eſt, ne ex vna tutelæ cauſa plures ac variæ
quæſtiones apud diuerſos Iudices conſtituerentur. *l. vlt. ff. Rem*
pup. ſal. ſol. Cœterùm fideiuſſor principalis, & fideiuſſor ab eo
datus, confideiuſſores non ſunt; Et conſequenter ad epiſtolam
Diui

Diui Hadriani non pertinent. *l.Si plures* 28.§.*vlt. ff. de fideiuſſ. & mandat.* Similiter, ſi à Titio ſtipulatus, fideiuſſorem acceperim, deinde eandem pecuniam ab alio ſtipulatus, alium fideiuſſorem accipiam: confideiuſſores non erunt: quia diuerſarum ſtipulationum fideiuſſores ſunt. *l.Si à Titio* 44. *ff.de fideiuſſ. & mandat.*

c *Qui modo ſoluendo ſunt*. Et præſentes ipſi aut procuratores eorum. *Cuiac.hic.* Quod ſi dubitet creditor an fideiuſſores ſol- 1
uendo ſint: & vnus ab eo electus, paratus ſit offerre cautionem, vt ſuo periculo cæteri fideiuſſores conueniantur in partem: audiendus erit, ita tamen vt & ſatiſdationem offerat, & omnes fideiuſſores, qui idonei eſſe dicuntur, præſto ſint. *l. Si dubitet* 11.*ff.de fideiuſſ.& mandat.*

d *Hoc cæteros onerat*. Si quis ex fideiuſſoribus litis conteſtatæ tempore ſoluendo non ſit, hoc cœteros onerat. Sin igitur vnũ ex ijs poſt litis conteſtationem non ſoluendo fieri contingat: huius inopia, creditori tantùm, non etiam fideiuſſoribus fraudi erit, 2
Theoph. hic, *l.Inter eos* 52. §. *Cùm inter ff. de fideiuſſ. & mandat.*

e *Huius ſolius detrimentum erit*. Ergo, vt fideiuſſor aduerſus confideiuſſorem ſuum agat, danda actio non eſt. Ideoque ſi ex duobus fideiuſſoribus eiuſdem quantitatis, cùm alter electus à creditore totum exoluerit, nec ei ceſſæ ſint actiones: alter nec à creditore, nec à confideiuſſore conuenietur. *l. Vt fideiuſſor* 40. *ff. de fideiuſſ. & mandat. l.Cùm alter* 11. *C.eodem*. 3

f *Vt pro parte in ſe detur actio*. Vel etiam vt in ſe datæ actioni in ſolidum,ſubijciatur exceptio,Si non & cœteri ſoluendo ſint. *l,Si contendant* 29.*ff.de fideiuſſ.& mandat.*

Ad §. Fideiuſſores ità obligari.

Fideiuſſores (a) *ita obligari non poſſunt, vt plus debeant, quàm debet is, pro quo obligantur. Nàm eorum* (b) *obligatio, acceſſio eſt prin-* 4
cipalis obligationis: nec plus in acceſſione (c) *poteſt eſſe, quàm in principali re. At ex diuerſo, vt minus* (d) *debeant, obligari poſſunt. Itaque ſi reus* (e) *decem aureos promiſerit, fideiuſſor in quinque rectè obligatur, contrà verò obligari non poteſt. Item ſi ille* (f) *purè promiſerit, fideiuſſor ſub conditione promittere poteſt: contrà verò non poteſt. Non ſolùm* (g) *enim in quantitate, ſed etiam in*

Digitized by Google

*tempore minùs & plus intelligitur. Plus eſt enim, ſtatim aliquid da-
re, minùs poſt tempus dare.*

a **F***Ideiuſſores &c.* Fideiuſſores ita obligari non poſſunt, vt plus
debeant, quàm debet is, pro quo obligantur. *l.hi, qui 35.*
ff.de fideiuſſ. & mandat. Poteſt tamen fideiuſſor eſſe magis obli-
gatus, quàm reus principalis; Siquidem fieri poteſt, vt reus
principalis tantùm naturaliter debeat, fideiuſſor autem ſit ciui- 1
liter obligatus. §.*In omnibus, hoc eodem tit.*

b *Nàm eorum obligatio &c.* Fideiuſſorum obligatio, acceſſio eſt
principalis obligationis, *l.hi, qui 31.ff.de fideiuſſ.& mandat.*

c *Nec plus in acceſſione &c.* Non poteſt plus eſſe in acceſſione,
quàm in re principali. Hoc eſt, Non poteſt plus eſſe in acceſ-
ſoria obligatione, quàm in principali. Ita hanc Iuſtiniani Re-
gulam ad acceſſoriam obligationem reſtringit. *Mynſing hic*, ne
ſit contra eandem Regulam ſuprà *de rer.diuiſ.§.ſi tamen alienam,*
& ff.de contrah.empt.l.ſi in emptione, in princ. 2

d *Vt minus debeant.* Fideiuſſores ita obligari poſſunt, vt minùs
debeant, quàm debet is, pro quo obligantur. *l.Græcè 9.§.Illud*
commune ff.de fideiuſſ.& mandat.

e *Itaque ſi reus decem aureos &c.* Si reus decem aureos promiſe-
rit, fideiuſſor in quinque rectè obligatur, contrà verò, ſi reus
quinque aureos promiſerit, fideiuſſor in decem obligari non
poteſt. Cœterùm magna quæſtio eſt, An fideiuſſor, qui ſe in
decem obligat pro eo, qui debet quinque, ſaltem teneatur in
quinque. Reſpondendum videtur, quod teneatur in quinque 3
per Text.in l. Græcè 9. §.Illud commune ff. de fideiuſſ. & mandat. ſe-
cundum lecturam Florentinam, & etiam arg. *l.ſi à reo 71.ff.eod.*

f *Item ſi ille purè &c.* Si reus purè promiſerit, fideiuſſor ſub
conditione promittere poteſt: contrà verò, ſi reus ſub condi-
tione promiſerit, fideiuſſor purè promittere non poteſt. *dicta*
l.Græcè 9.§.Illud commune ff.de fideiuſſ.& mandat. Similiter dubita-
tur, An fideiuſſor, qui purè promiſit pro eo, qui promiſit ſub
conditione, obligetur ſaltem exiſtente conditione. Reſpon-
dendum videtur, quòd exiſtente conditione obligetur per 4
Text.in d.l.Græcè 9.§.Illud commune ff. de fideiuſſ. & mandat. ſecun-
dum lecturam Florentinam, *& per Text. in l. Id, quod ſub condi-*
tione 19.ff.de conſtit.pecun.

g *Non ſolùm enim &c.* Sic eſt legendum. Et facit ad hunc lo-
cum. §.*Si quis agens, verſ.Plus autem, Inſt.de actionibus.*

Ad

Ad §. Si quid autem.

Si quid (a) *autem fideiuſſor pro reo* (b) *ſoluerit, eius recuperandi cauſa habet cum eo mandati iudicium.*

a *SI quid autem &c.* Si quid fideiuſſor pro reo ſoluerit, eius recuperandi cauſa habet contra eum mandati actionem. 1
l.Idemque 10.§.*fideiuſſores ff.mandati*. Et hoc quidem verum eſt, ſi pro mandante fideiuſſerit, *l.ex mandato* 20.*in fine ff.mandati*, aut ſaltem pro præſente: Qui enim præſens patitur aliquem pro ſe fideiubere, mandare videtur, & ſic mandati tenetur, *l.Si remunerandi* 6.§.*Si paſſus*, *l.qui fide* 53.*ff.mandati*. Si verò pro abſente fideiuſſerit, negotiorum geſtorum actionem habebit, *l.Ex mandato* 20.*ff.mandati*. Quòd ſi pro inuito, aut donandi animo fideiuſſerit, nullam habebit actionem. *d.l.ſi remunerandi* 6.§.*Si paſſus*, *l.ſi pro te* 40.*ff.mandati.* 2

b *Pro reo ſoluerit*. Sed & priùs, quàm ſoluat, interdum agere poteſt fideiuſſor, vt liberetur, puta, ſi condemnatus ſit, ſi reus bona ſua dilapidare poſtea cœpit, ſi ab initio ita fideiuſſor obligationem ſuſcepit, vt reum poſſet & ante ſolutionem conuenire, ſi diu in ſolutione reus ceſſauit, *l.Si pro ea* 10.*C. mandati*, *& l.Lucius* 38.*ff.eod.*

Ad §. Græcè. 3

Græcè (a) *fideiuſſor ita accipitur*, τῆ ἐμῆ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω, *ſiue* βούλομαι: *ſed & ſi* φημὶ *dixerit, pro eo erit, ac ſi dixerit* λέγω.

a *GRæcè &c.* Fideiuſſio, non tantùm latinis, ſed etiam Græcis verbis fieri poteſt. *l.Græcè* 9.*ff.de fideiuſſ. ex qua hic.*§.*Eſt deſcriptus*. Imò & qualibet alia lingua. Nàm fideiuſſio per ſtipulationem fit, vt dixi ad princ. huius tituli, & ſtipulatio quacunque lingua fieri poteſt: dummodò contrahentes ſe inuicem intelligant. §.*In hac re, de verb.oblig,* 4

Ad §. In ſtipulationibus.

In ſtipulationibus (a) *fideiuſſorum ſciendum eſt, generaliter hoc accipi, vt quodcumque ſcriptum ſit, quaſi actum, videatur etiam actum.*

Ideoque conſtat, ſi quis ſcripſerit (b) *ſe fideiuſſiſſe, videri omnia ſolemniter acta.*

a I*N ſtipulationibus &c.* In ſtipulationibus fideiuſſorum quodcunque ſcriptum eſt quaſi actum, videtur etiam actum. Ideoque ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, omnia ſolemniter acta iudicantur, *l.Sciendum* 30. *ff. de verb. oblig.* Hoc eſt, præſumitur ſolemnem ſtipulationem interceſſiſſe. Nàm fideiuſſio non fit 1
ſine ſtipulatione ſolemni.

b *Si quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe.* Eſt hæc ſcriptura priuata. Dicit enim textus: Si quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe. Idem tamen eſſet multo magis ſi ſcriptum eſſet in ſcriptura publica aliquem fideiuſſiſſe: Facit ſuprà, *de Inutil.ſtipul.§.Si ſcriptum.*

De literarum (*a*) obligationibus.

TITVLVS XXII. 2

Olim (b) *ſcriptura fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur, quæ nomina hodie non ſunt in vſu. Planè ſi quis* (c) *debere ſe ſcripſerit, quod ei numeratum non eſt: de pecunia minimè numerata, poſt multum temporis exceptionem opponere non poteſt: hoc enim ſæpiſſimè conſtitutum eſt, ſic fit, vt hodie, dum quæri non poteſt, ſcriptura obligetur: & ex ea noſcitur condictio, ceſſante ſcilicet* (d) *verborum obligatione. Multum autem tempus in hac exceptione antea* 3
quidem ex principalibus Conſtitutionibus vſque (e) *ad quinquenniũ procedebat, ſed ne creditores diutiùs poſſint ſuis pecunijs forſitan defraudari, per Conſtitutionem* (f) *noſtrum tempus coartatum eſt, vt vltra biennij* (g) *metas huiuſmodi exceptio minimè extendatur.*

a D*E literarum obligationibus &c.* Obligationes, quæ ex contractu ſunt, aut re contrahuntur, aut verbis, aut literis aut conſenſu. §.*vlt.Inſtit. de oblig.* Cùm igitur hactenus dictum ſit de obligationibus, quæ re contrahuntur, & de obligatio- 4
nibus, quæ contrahuntur verbis: Sequitur vt in hoc titulo dicamus de obligationibus, quæ contrahuntur literis, & in titulo ſequenti de obligationibus ex conſenſu.

b *Olim ſcriptura fiebat obligatio &c:* Paſſim iactatur ab interpretibus quoque doctiſſimis obligationes quondam, cum fides religioſius cuſtodiretur apud veteres Romanos, aut ex priua-
tis

Digitized by Google

tis aduerſarijs, ſeu rationibus, aut ex publicis argentariorum libris prodijſſe. Sed aliter hoc eodem loco Theophilus eius ſcripturæ, qua fiebat olim obligatio, modum, ac ritum claré deſcribit, & quidem veré, vt demonſtrat *Galuanus de vſufructu cap.17.num.8.*

c *Planè ſi quis debere ſe ſcripſerit &c.* Hodie ſcriptura, ſeu literis efficaciter obligatur, qui debere ſe ſcripſerit, quod ei numeratum non eſt, ſi intra biennium conqueſtus non ſit, pecuniam non fuiſſe numeratam: & ex ea ſcriptura naſcitur condictio, ceſſante ſcilicet verborum obligatione. 1

d *Ceſſante ſcilicet verborum obligatione.* Aliàs agitur ex ſtipulatu.

e *Vſque ad quinquennium. l.1. C. Hermog. de cauta, & non num.pec.*

f *Per Conſtitutionem noſtram. l. In contractibus 14. C. de non numer. pecun.*

g *Vt vltra bienniј metas &c.* Doctoribus tamen noſtris vulgò placet debitorem etiam poſt biennium exceptionem opponere poſſe, ſi paratus ſit probare pecuniam non eſſe numeratam. 2 Sed hæc ſententia, quamuis in foro recepta, non placet *Pacio hic in Analy.* vbi affirmat eam eſſe falſam.

De obligationibus (a) ex conſenſu.

TITVLVS XXIII.

Conſenſu (b) *fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis. Ideò autem iſtis modis conſenſu dicitur obligatio contrahi: quia neque ſcriptura, neque præſentia omnimodo opus eſt, at nec dari quidquam neceſſe eſt, vt ſubſtantiam capiat obligatio: ſed ſufficit eos, qui negotia gerunt, conſentire. Vnde inter abſentes quoque talia negotia contrahuntur, veluti per epiſtolam, vel per nuncium. Item* (c) *in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono & æquo præſtare oportet: cùm alioquin in verborum obligationibus alius ſtipulutur, alius promittat.* 3 4

a DE *obligationibus ex conſenſu.* Huius tituli continuatio patet ex continuatione tituli præcedentis.

b *Conſenſu fiunt obligationes &c.* Conſenſu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis, *l.2.ff.de obligat. & act.ex qua totus hic titulus*

tulus deſcriptus eſt. Pro intelligentia huius textus notate, quod
omnes quidem contractus conſenſum requirunt. *l.1.§.conuen-
tionis ff.de pactis*. Sed ideò iſtis modis obligatio dicitur con-
ſenſu contrahi: quia neque ſcriptura, vt in literarum obliga-
tione, neque preſentia, contrahentium, vt in verborum obli-
gatione, neque rei traditio ſicut in obligatione, quæ re con-
trahitur, neceſſaria eſt, vt ſubſtantiam capiat obligatio: ſed 1
ſufficit eos, qui negotia gerunt, conſentire. Vnde inter ab-
ſentes quoque talia negotia contrahuntur: veluti per epiſto-
lam, vel per nuntium, *tex.hic.d.l.2.ff. de oblig. & act.*In obliga-
tionibus igitur, quæ conſenſu contrahuntur, vt valeant ſolus
conſenſus ſufficit,in obligationibus vero quæ re, verbis, aut
literis contrahuntur, vt ſubſiſtant, aut ſcriptura, aut præſen-
tia contrahentium, aut rei interuentus, præter conſen-
ſum, requiritur.

c *Item in his contractibus &c.* In his contractibus, qui conſenſu 2
fiunt, alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bo-
no, & æquo præſtare oportet etiam ſi lingua non ſit nuncupa-
tum: cum alioqui in verborum obligationibus, obligatio ca-
tenus tantùm naſcatur, quatenus lingua nuncupatum eſt,
*l.Sed Celſus 6.§. 1. verſ.in emptis ff.de contrahen empt.l.quidquid 99.
in princ.ff. de verb.oblig.*

De emptione, (*a*) & venditione. 3

TITVLVS XXIV.

Emptio, (b) *& venditio contrahitur ſimulatque de pretio conuenerit:
quamuis non dum pretium numeratum ſit, ac ne arra quidem data
fuerit. Nam quod arræ* (c) *nomine datur,argumentum eſt emptionis
& venditionis contractæ. Sed hæc quidem de emptionibus & ven-
ditionibus, quæ ſine ſcriptura conſiſtunt, obtinere oportet. Nam
nihil à nobis in huiuſmodi venditionibus innouatum eſt. In ijs au-* 4
*tem, quæ ſcriptura conficiuntur, non aliter perfectam eſſe venditio-
nem, & emptionem conſtituimus*, (d) *niſi & inſtrumenta emptionis
fuerint conſcripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio
quidem ſcripta, à contrahentibus autem ſubſcripta, & ſi per ta-
belliones fiunt, niſi & completiones* (e) *acceperint, & fuerint par-
tibus abſoluta. Donec enim aliquid deeſt ex his, & pœnitentiæ lo-
cus eſt, & poteſt emptor vel venditor ſine pœna recedere ab emptio-
ne*

ne & venditione. Ita tamen impunè eis recedere concedimus, niſi iam arrarum nomine aliquid fuerit datum. hoc enim ſubſecuto, ſiue inſcriptis, ſiue ſine ſcripſis, venditio celebrata eſt: is, qui (f) *recuſat adimplere contractum, ſi quidem eſt emptor, perdit quod dedit: ſi verò venditor, duplum reſtituene eompellitur, licet ſuper arris* (g) *nihil expreſſum eſt. Pretium autem conſtitui oportet: Nàm nulla emptio* (h) *ſine prætio eſſe poteſt.*

1

a DE *emptione &c.* Diximus in titulo proximè præcedenti, quod conſenſu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis. Ideò de his contractibus ordinatè acturi, ab emptione, & venditione inchoamus. Emptio, & venditio non ſunt duo contractus ſed vnus tantùm, qui reſpectu emptoris vocatur emptio, reſpectu venditioris venditio. Emptor autem eſt, qui pretium ſoluit, & rem accipit: venditor, qui rem tradit, & pretium accipit. Emptio itaque, & venditio eſt conuentio 2
nuda, qua id agitur vt rei tradendæ dominium in accipientem tranſeat dato certo pretio. Contrahitur enim ſolo conſenſu re & prætio intercedente. Nec emprio, venditio intelligitur, ſi id agatur, ne dominium tranſeat ad emptorem *l. penul. §. vlt. ff. de contrahen. empt Cuiac. ad tit. ff. de contrahen. empt.*

b *Emptio, & venditio &c.* Emptio, & venditio contrahitur ſolo conſenſu *l. 1. in fine ff. de contrahen. empt.* Quamuis enim ad contrahendam emptionem, & venditionem tria requirantur: conſenſus, prætium, & merx, ſeù res, quæ venditur, non 3
tamen ad perficiendum contractum prætij numeratio exigitur, neque rei traditio, ſed tantum conuentio de re, & pretio. Benè requiritur prætii numeratio, & rei traditio ad implendum contractum. Igitur emptio, & venditio nudo conſenſu de re, & pretio perficitur, traditione autem rei impletur ex parte venditoris, & ſolutione prætij impletur ex parte emptoris. Sed quod ſolus conſenſus de pretio ſufficiat ad perficiendam emptionem, & venditionem, non obtinet in emptionibus, & venditionibus, quæ ex conuentione partium 4
ſcriptura conficiuntur: tunc enim non aliter perfectam eſſe venditionem, & emptionem conſtituit Iuſtinianus, niſi ſcriptura ſit omninò perfecta, *l. Contractus 16. C. de fide Inſtrumentorum.* Nequè obtinet ſi vendantur res, quæ pondere, numero, menſura conſtant, non vno quidem prætio, ſed ad pondus, vel numerum, vel menſuram: tunc enim venditio non

priùs

Digitized by Google

prius perficitur, quam venditor eas appendat, vel numeret, vel admetiatur emptori. *l. Qod ſæpè 35.§.In ijs, quæ pondere ff. de contrahen. empt, l.v. C.de pric. & commodo rei vend.* Neque locum habet in venditione conditionali. Nam conditionales venditiones tunc ſolùm perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. *l.hæc venditio 7. ff. de contrahen. empt.*

c *Nàm quod arræ nomine &c.Gaius in l.quod ſæpè 35. in princ.ff.de* 1
contraben.empt. Quod ſæpè arræ nomine pro emptione datur, non eo pertinet, quaſi ſine arra conuentio nihil proficiat: ſed vt euidentiùs probari poſſit conueniſſe de pretio.

d *Conſtituimus. Hæc Conſtitutio eſt l.Contractus 16. C. de fide Inſtrument.*

e *Niſi & completiones acceperint.* Niſi & perfecta, & partibus aſſentientibus recitata fuerint.

f *Is qui recuſat adimplere contractũ &c.* Siuè contractus ſit imper-
fectus, ſiue perfectus DD. communiter putant, quòd is, qui re- 2
cuſat adimplere contractum, perdat tantùm arras, vel eas duplicatas reſtituat, non autem teneatur actione empti, aut venditi. Pacius tamen hic in Analyſi tenet, quòd quando contractus eſt perfectus, is, qui recuſat adimplere contractum, non liberetur arris amiſſis, aut in duplum reſtitutis, ſed nihilominus teneatur actione empti, aut venditi.

g *Licet ſuper arris nihil expreſſum eſt.* Hoc eſt, licet non ſit ſpecialiter adiectum quid ſuper iiſdem arris non procedente con-
tractu fieri opporteat. *d.l. Contractus 16. C.de fide Inſtrum.* 3

h *Nàm nulla emptio &c.* Emptio ſine pretio eſſe non poteſt. *l.2. ff.de contraben. empt. l.Empti 9.C.eod-* Emptionis enim ſubſtantia conſiſtit ex pretio. *l. Pacta conuenta 72. in fine princ. ff. de contraben. empt.* Non tamen pretij numeratio, ſed conuentio perficit ſine ſcriptis habitam emptionem, *d. l. 2.*

Ad §. Sed & certum.

Sed & certum (a) *pretium eſſe debet. alioquin ſi inter aliquos ita con-* 4
uenerit, vt quanti Titius rem æſtimauerit, tanti ſit empta: inter veteres ſatis abundeque hoc dubitabatur, conſtaretne venditio, an non. Sed noſtra (b) *deciſio ita hoc conſtituit, vt quoties ſic compoſita ſit venditio, Quanti ille æſtimauerit, ſub hac conditione ſtaret contractus: vt ſi quidem ipſe, qui nominatus eſt, pretium definierit: omnimodo* (c) *ſecundum eius æſtimationem & pretium perſoluatur, & res tradatur, & venditio ad effectum perducatur: emptore quidem*

dèm ex empto actione, venditore ex vendito agente. Sin autem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit, vel non potuerit pretium definire: tunc pro nihilo eſſe venditionem, quaſi nullo pretio ſtatuto. Quod ius, cùm in venditionibus nobis placuit: noneſt abſurdum (d) *& in locationibus & conditionibus trahere.*

a SED *& certum &c.* Certum debet eſſe pretium vt emptio &
venditio conſiſtat. *l.quod ſæpè* 35.§.*Illud conſtat. ff.de contra-* 1
*hen.empt.*Eſt autem pretium certum, cuius quantitas taxata eſt,
*l.*1.*C.de rer.permut.l.*1.*C.de ſent.quæ pro eo, quod intereſt.* Huiuſmodi autem emptio, quanti tu eum emiſti: quantum pretij in arca habeo, valet. Nec enim incertum eſt prætium in tam euidenti venditione. Magis enim ignoratur, quanti emptus ſit, quam in rei veritate incertum ſit pretium *l.hæc venditio* 7. §.*huiuſmodi ff. de contrahen.empt.*

b *Sed noſtra deciſio.* Hæc eſt deciſio *l.vlt. C.de contrahen.empt.*

c *Omnimodò ſecundùm eius æſtimationem &c.* Imò arbitrio Titij ita 2
demum ſtandum eſt, ſi boni viri arbitrio conſentiat: alias, ſi immenſum, & immodicum pretium Titius definiret, ad arbitrium boni viri per Iudicem eſſet redigendum *arg.l.Societatem* 77. *cum quatuor legibus ſequent.ff.Pro ſocio.*

d *Non eſt abſurdum & in locationibus &c.* Idem tamen ante Iuſtinianum Gaius tradiderat *in l.ſi merces* 28.*ff.locati.* Vel dicamus vna cum Cuiacio hic in Verbo, *Noſtra deciſiò*, quod verba ſupradictæ deciſionis Iuſtiniani Tribonianus ad Gaium appinxit.

Ad §.Item pretium. 3

*Item pretium in numerata pecunia conſiſtere debet. Nam in cæteris
rebus an pretium eſſe poſſit, veluti, an homo, an fundus, aut toga alterius rei pretium eſſe poſſit, valdè* (a) *quærebatur. Sabinus & Caſſius etiam in alia re putant poſſe pretium conſiſtere, vnde illud eſt, quod vulgo dicebatur: permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eamque ſpeciem emptionis & venditionis vetu-
ſtiſſimam eſſe: argumentoque vtebantur Græco Poeta Homero, qui* 4
aliquam partem exercitus Achiuorum vinum ſibi comparaſſe ait, permutatis quibuſdam rebus, his verbis. Ἔνθεν *&c.* (b) *Diuerſæ* (c) *ſcholæ auctores contra ſentiebant, aliùdque eſſe exiſtimabant permutationem rerum aliud emptionem & venditionem, alioquin non poſſe rem expediri, permutatis rebus, quæ videatur res veniſſe, & quæ pretij nomine data eſſe: nam vtramque videri & veniſ-*

ſe, & pretij nomine datam eſſe, rationem non pati. Sed Proculi ſententia, dicentis permutationem propriam eſſe (d) *ſpeciem contractus à venditione ſeparatam, meritò praualuit: cum & ipſe alijs Homericis verſibus adiuuabatur, & validioribus rationibus argumentabatur: quod & anteriores* (f) *diui Principes admiſerunt & in noſtris Digeſtis* (g) *latius ſignificatur.*

a *Valde quærebatur.* De hac quæſtione *vide tex. hic, & in l. 1: ff. de contraben. empt.* 1

b Ἐνθεν &c. Ideſt,

Hinc ſibi certatim gentis de more comati
Vina parant Graiære dato, fulgenteque ferro,
Tergoribuſque, bobus ſed & ipſis, mancipijſque.

Extant hi verſus *lib. 7. Iliados circa finem.*

c *Diuerſæ ſcholæ auctores.* Nerua, & Proculus. *d. l. 1. ff. de contraben. empt.*

d *Propriam eſſe ſpeciem contractus.* Scilicet innominati.

e *Alijs Homericis verſibus. Qui extant lib.* 6. Iliados, & latinè ſic redduntur. 2

Iupiter hic Glauco mentem abſtulit, aurea, vt amens,
Arma, boum centum, mutaret cum Diomede
Aerea tunc reddente, nouemque valentia bubus.

f *Quod & anteriores Diui Principes &c.* Diocletianus, & Maximianus, qui reſcripſerunt, *in l. Emptionem 7. C. de rer. permut.* Emptionem rebus fieri non poſſe, pridem placuiſſe.

g *Et in noſtris Digeſtis. In l. 1. ff. de contraben. empt.* 3

Ad §. Cum autem emptio.

Cùm autem (a) *emptio, & venditio contracta ſit, quod effici* (b) *diximus, ſimulatque de pretio conuenerit, cum ſine ſcriptura res agitur: periculum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi adhuc ea res emptori tradita non ſit. Itaque ſi homo mortuus ſit, vel aliqua parte corporis læſus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua ex parte incendio conſumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſiue etiam inundatione aquæ aut arboribus turbine deiectis longe minor aut deterior eſſe cœperit: emptoris damnum eſt, cui neceſſe eſt, licet rem non fuerit nactus, pretium ſoluere. Quidquid enim ſine dolo, & culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed & ſi* (c) *poſt emptionem fundo aliquid per alluuionem acceſſit, ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum* (d) *eius eſſe debet, cuius periculum eſt. Quod ſi fugerit* 4

gerit homo,qui venijt, aut ſubreptus fuerit, itaut neque dolus neque
culpa venditoris interueniat,animaduertendum erit ancuſtodiam eius
vſque ad traditionem venditor ſuſceperit ,ſanè enim ſi ſuſceperit(e)
ad ipſius periculum is caſus pertinet, ſi non (f) *ſuſceperit, ſecu-*
rus eſt. Idem & in cæteris animalibus, cæteriſque rebus intelligi-
mus, vtique tamen vindicationem rei, (g) *& condictionem exhi-*
bere debebit emptori: quia ſanè qui nondum rem emptori tradidit,
adhuc ipſe (h) *dominus eſt. Idem etiam eſt de furti* (i) *& de da-* 1
mni iniuriæ (k) *actione.*

a C*Vm autem emptio &c.* Emptione, & venditione contracta,
periculum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, ta-
metſi adhuc ea res emptori tradita non ſit. *l. neceſsario* 8. *ff. de*
peric. & commodo rei vend. l. cum. emptor 5. *in fine ff. de reſcind. vend.*
Aduerſus hanc regulam opponitur, Quia venditor, qui non-
dum rem emptori tradidit, adhuc ipſe dominus eſt, *vt in fine*
huius §. Ergo venditori, non emptori res perire debet, quia 2
res domino perire in dubium non venit, *l. Pignus* 8. *C. de pignor.*
act. Reſpondetur rem domino perire quoad ius in re, ideſt,
quoad dominum; emptori autem perire ratione iuris ad rem,
ideſt, ratione obligationis, quia venditor liberatur *d. l. cum*
emptor. 5. *in fine* (ſecundum regulam illam Iuris, Interitu ſpe-
ciei debitor, qui dolo, & culpa caret, liberatur, *l. Si ex le-*
gati 23. *ff. de verb. oblig.*) Et nihilominus emptori neceſſe eſt pre-
tium ſoluere perinde ac ſi rem nactus fuiſſet *tex. hic, l. vlt. C. de*
peric. & com. rei vend. & d. l. cum emptor 5. *in fine Pacius hic Analy.* 3
vbi etiam reſpondit ad obiectiones, quas facit Cuiacius con-
tra eandem Regulam.

b *Quod effici diximus. An princ. huius tituli.*

c *Sed etſi poſt emptionem &c.* Id, quod poſt emptionem fundo
acceſſit per alluuionem: ad emptoris commodum pertinet.
l. Id, quod 7. *in princ. ff. de peric. & com. rei vend.*

d *Nam, & commodum &c.* Commodum eius eſſe debet, cuius
periculum eſt *d. l. Id, quod* 7. *in princ.* Idque ſecundum naturam
eſt, *l. Secundum naturam* 10. *ff. de reg. iur.* 4

e *Sane enim ſi ſuſceperit &c.* Si venditor rei cuſtodiam vſque ad
traditionem ſuſceperit, caſus amiſſionis rei ad ipſius pericu-
lum pertinet. Eſt enim cuſtodia, authore Theophilo hic,
diligentiſſima & penè modum excedens conſeruatio.

f *Si non ſuſceperit.* Hoc caſu talis cuſtodia deſideranda eſt à
venditore, qualem bonus pater familias ſuis rebus adhibet,

quam ſi præſtitit, & tamen rem perdidit: ſecurus eſſe debet, vt tamen vindicationem rei, & condictionem exhibeat emptori, *l. Quod ſæpe 35.§.Si res vendita ff.de contrahen.empt.*

g *Vtique tamen vindicationem rei &c. Vlpianus in l.Eum, qui emit 14.ff.de furtis.* Eum, qui emit, ſi non eſt tradita ei res, furti actionem non habere, ſed adhuc venditoris eſſe hanc actionem, Celſus ſcripſit. Mandare eum planè oportebit emptori furti actionem, & condictionem, & vindicationem: & ſi quid ex 1 his actionibus fuerit conſecutus, id pręſtare eum emptori oportebit, quæ ſententia vera eſt.

h *Adhuc ipſe dominus eſt.* Venditor, qui non dum rem emptori tradidit, adhuc ipſe dominus eſt. *l.ſi vendidero 82.in princ.ff de furtis.*

i *Idem etiàm eſt de de furti. Papianus in d.l.Si vendidero 82.in princ.* Si vendidero, neque tradidero ſeruum, & is ſine culpa mea ſurripiatur: magis eſt, vt furti mihi competat actio: & mea videtur intereſſe: quia dominium apud me fuit, vel quoniam 2 ad præſtandas actiones teneor.

k *Et de damni iniuriæ actione.* Quæ conſtituitur per legem Aquilam. *Princ.tit.Inſtit. de lege Aquilia.*

Ad §. Emptio.

Emptio (a) *tam ſub conditione, quàm purè contrahi poteſt. Sub conditione, veluti, ſi Stichus* (b) *intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot.* 3

à EMptio &c. Emptio tam ſub conditione, quàm purè contrahi poteſt. Purè, veluti, vendo tibi Stichum pro decem aureis. Sub conditione, veluti, ſi nauis ex Aſia venerit, Stichus erit tibi emptus aureis decem. Conditionales autem venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. *l.Hæc venditio 7. in princ.ff.de contrahen. empt.* Circa venditiones conditionales plura videte *in l. neceſſariò 8. ff.de peric. & com. rei vendit.* 4

b *Si Stichus intra certum diem tibi placuerit &c.* Hæc autem venditio, ſi volueris, vel ſi voluero, Stichus erit tibi emptus aureis tot, nulla eſt *d.l. Hæc venditio 7. in princ. ff.de contrahen. empt. l. In vendentis 13.C. eod.* Nam longe aliud eſt, ſi voles: aliud, ſi res tibi placuerit. Illic differtur obligatio: hic præſens contrahitur, ſed tamen ſub conditione, ſi res placuerit.

Et

Et nota, quod inter has formulas, ſi tibi placuerit, empta res eſto: & ſi tibi diſplicuerit, inempta eſto: illud intereſt, quod in illa, ſubconditione emptio contrahitur, vt dictum eſt: in hac, ſub conditione contracta emptio diſſoluitur *l. 3. ff. de contrahen. empt. H. hic.*

Ad §. Loca ſacra. 1

Loca (a) *ſacra, vel religioſa, item publica, veluti forum, baſilicam, fruſtrà quis ſciens emit, quæ tamen ſi pro profanis, vel priuatis deceptus à venditore emerit, habebit actionem ex empto, quod non habere ei liceat, vt conſequatur, quod ſua intereſt deceptum non eſſe. Idem iuris eſt, ſi hominem liberum pro ſeruo emerit.*

a *Loca ſacra &c.* Qui rem ſacram vel religioſam, aut publicam, vel liberum hominem ſciens emit, nihil agit. *l. Sed Celſus 6. l. ſi in emptione 34. §. omnium rerum ff. de contrahen. empt.* 2
Qui verò ignorans à venditore deceptus dictas res emit: licet emptio non teneat, habet tamen ex bono, & æquo actionem ex empto aduerſus venditorem, vt conſequatur, quod ſua intereſt deceptum non eſſe. *l. qui officij 62. §. Qui neſciens ff. de contrahen. empt.*

De locatione (a) & conductione. 3

TITVLVS XXV.

Locatio (b) *& conductio proxima eſt emptioni & venditioni, iiſdemque iuris regulis conſiſtit. Nam vt emptio* (c) *venditio ita contrahitur ſi de pretio conuenerit: ſic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur, ſi merces conſtituta ſit, & competit* (d) *locatori quidem locati actio, conductori vero conducti.*

4

a *De locatione &c.* Primus contractus, qui ſolo conſenſu perficitur, eſt emptio & venditio, de qua dictum fuit in titulo proximè præcedenti. Secundus eſt locatio, & conductio, de qua meritò nunc ſequitur vt videamus, & præſertim poſt titulum de emptione & venditione ſubijcitur titulus de locatione, & conductione, quoniam locatio & conductio proxima

xima eſt emptioni & venditioni, iiſdemque iuris regulis conſiſtit, *vt in princ. huius tituli*. Locatio & conductio non ſunt duo contractus, ſed vnus tantùm, qui reſpectu locatoris vocatur locatio, reſpectu conductoris conductio. Locator eſt, qui dat aliquid fruendum, vel faciendum: Conductor, qui accipit. Eſt igitur locatio & conductio, conuentio nuda fruendi, faciendiue aliquid certa mercede. *Cuiac. ad tit. ff. locati* 1
conducti.

b *Locatio & conductio &c.* Locatio & conductio proxima eſt, ideſt, ſimilis, & affinis, emptioni & venditioni, iiſdemque iuris regulis conſiſtit *l.2. ff.locati conducti*.

c *Nam vt emptio &c.* Vt emptio & venditio contrahitur ſola conuentione de pretio: ſic & locatio & conductio ſola conuentione de mercede contrahi intelligitur *d.l.2 ff. locati conducti* Quæ merces pretium quoque dicitur, *l. Si quis ante* 10. *in fine ff. de acquir. vel omitt. poſſ. l. vlt. §. vlt. ff. ad leg. Rhod. de iactu & in tit.* 2
locati conducti ſæpe.

d *Et competit locatori &c.* Locatori aduerſus conductorem competit locati actio, conductori verò contra locatorem actio conducti.

Ad §. Et quæ ſupra.

Et quæ ſuprà diximus, ſi alieno arbitrio pretium promiſſum fuerit, eadem & de locatione & conductione dicta eſſe intelligimus, ſi alieno 3
arbitrio merces promiſſa fuerit. Qua de cauſa ſi fulloni (b) *polienda curandaue, aut ſarcinatori ſercienda veſtimenta quis dederit, nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed poſteà tantum daturus, quantum inter eos conuenerit: non propriè* (c) *locatio & conductio contrahi intelligitur, ſed eo nomine actio præſcriptis verbis datur*.

a ET *quæ ſuprà &c.* Sicuti in emptione & venditione pretium debet eſſe certum, nec valet emptio & venditio, ſi alieno arbitrio, veluti ſi arbitrio Titij, pretium promiſſum fuerit, Titio pretium non definiente: ita in locatione & conductione merces debet eſſe certa, nec valet locatio & conductio ſi alieno arbitrio, veluti ſi arbitrio Titij, merces promiſſa fuerit, Titio mercedem non definiente. *tex. hic iuncto* §. Sed & certum *de empt. & vend.* Vbi de hac re plenè dictum fuit. 4

b *Si fulloni polienda &c. l. Si tibi polienda* 24. *ff. de preſcriptis verbis*.

c *Non propriè locatio, & conductio.* Sed contractus innominatus.

Ad

Ad §. Prætereà.

Præterea ſicut vulgò (a) *quærebatur , an permutatis rebus emptio & venditio contraheretur,ita quæri ſolebat de locatione & conductione , ſi fortè rem aliquam tibi vtendam ſiue fruendam quis dederit, & inuicem à te aliam rem vtendam ſiue fruendam acceperit . Et*
placuit , (b) *non eſſe locationem & conductionem , ſed proprium* (c) 1
genus eſſe contractus , veluti , ſi (d) *cùm vnum bouem quis haberet, & vicinus eius vnum,placuerit inter eos,vt per denos dies inuicem boues commodarent , vt opus facerent : & apud alterum bos perierit : neque locati , neque conducti , neque commodati competit actio; quia non fuit gratuitum commodatum , verum præſcriptis verbis* (e) *agendum eſt .*

a *Sicut vulgò quærebatur &c . Vt ſupra de empt. & vend.§.Item pretium.* Vbi fuit definitum,aliud eſſe permutationem rerum , 2
aliud emptionem & venditionem .

b *Et placuit , non eſſe locationem ,* Quæ enim locatio eſt , cùm merces non interceſſerit? *l.Si conueuerit* 23 *ff.commun.diuid.*

c *Sed proprium genus eſſe contractus .* Placuit ſcilicet propoſitum negotium eſſe contractum innominatum , facio vt facias.

d *Veluti , ſi cùm vnum bouem &c. l.Si rem tibi* 19. §.*Si cum vnum bouem ff. de præſcrip.verb.*

e *Præſcriptis verbis agendum eſt .* Aduerſus eum cuius culpa
bos perijt . 3

Ad §. Adeò autem.

Adeò autem (a)*aliquam familiaritatem inter ſe habere videntur emptio & venditio, item locatio & conductio : vt in quibuſdam cauſis quæri ſoleat, vtrum emptio & venditio contrahatur , an locatio & conductio , vt ecce de prædijs , quæ perpetuò* (b) *quibuſdam fruenda traduntur, ideſt , vt quandiu* (c) *penſio ſiue redditus pro his*
domino præſtetur , neque ipſi conductori , neque heredi eius , cuiue 4
conductor hereſue eius id prædium vendiderit , (d) *aut donauerit , aut dotis nomine dederit,alióue quoquo modo alienauerit, auferre liceat . Sed talis contractus : quia inter veteres dubitabatur , & à quibuſdam locatio , à quibuſdam venditio exiſtimabatur : lex Zenoniana* (e) *lata eſt , quæ emphyteuſeos* (f) *contractus propriam ſtatuit naturam, neque ad locationem ,* (g) *neque ad venditionem inclinan-*

clinantem, ſed ſuis pactionibus fulciendam: & ſi quidem aliquid pactum fuerit, hoc ita obtinere, ac ſi natura (h) *talis eſſet contractus, ſin autem* (i) *nihil de periculo rei fuerit pactum: tunc ſi quidem totius rei interitus acceſſerit, ad dominum ſuper hoc redundare periculum: ſin particularis, ad emphiteuticarium huiuſmodi damnum venire: quo iure vtimur.*

a A*Deò autem &c. l.2.§. Adeò autem ff. locati & conducti*. 1
b *Quæ perpetuo*. Poteſt tamen emphyteuſis, non ſolùm in perpetuum, ſed etiam ad tempus conſtitui: videlicet, ſi prædia fruenda tradantur ad non modicum tempus. *l. vlt. ff. Si ager vectigalis &c. iuncta l.1.§. Quod ait prætor ff. de ſuperfic.*

c *Vt quandiu penſio &c.* Non tamen emphyteuta, ſi penſionem non ſoluat, ſtatim expelli poteſt, ſed trienni ceſſatio exigitur, niſi aliud conuenerit *l.2. C. de Iure emphyt.* Et hoc quidem verum eſt in emphyteuſi priuata: in Eccleſiaſtica verò poteſt ex- 2
pelli empyteuta, ſi per biennium penſionem non intulerit, *cap. potuit emphyteuta 4.§. emphyteuta, de locato & conducto*. Et etiam expelli poteſt emphyteuta ſi faciat rem deteriorem. *Nouella de alien. & emphyt. cap. 8.*

d *Id prædium vendiderit, aut donauerit &c. Ex Iuſtiniani Conſtitutione in l. vlt. C. de Iur. emphyt.* Emphyteuta poteſt Ius ſuum vendere, vel non ſecundùm tenorem pactorum: ceſſante autem pacto ſuper hoc: non poteſt emphyteuta ius ſuum vendere, niſi priùs illud domino obtulerit eodem prætio, quod alius offert: 3
poſt quam oblationem debet dominum expectare per duos menſes, & ſi dominus non vult emere, ſed conſentire, debet pro conſenſu inueſtituræ noui emphyteutæ habere quinquageſimam. Et ſi non vult emere, nec conſentire, poteſt emphyteuta, poſt dictum tempus, ius ſuum vendere, perſonæ tamen non prohibitæ. Sin autem Iuſtiniani Conſtitutionem non obſeruauerit emphyteuta, ſua iura perdit. Donare autem ius ſuum, & legare, & dotis nomine dare, & pignorari abſque domini conſenſu poteſt emphyteuta: omni tamen caſu, quo res alie- 4
natur, quinquageſimam domino præſtari plerique putant, quæ ſententia rationem habet,

e *Lex Zenoniana lata eſt &c.* Nota contractum emphyteuticum, ex communi Doctorum ſententia, non eſſe Iuris gentium, ſed Iuris Ciuilis. Nam Zeno Imperator, *vt in l.1. C. de Iur. emphyt.* primus conſtituit, vt emphyteuſis proprius, & ſpecialis eſſet contractus, & propriam naturam haberet.

f *Quæ*

f *Quæ emphyteuſeos*. Emphyteuſis eſt inſitio, atque plantatio.

g *Neque ad locationem, neque ad venditionem*. Qui tradit prædium in emphyteuſim, transfert in emphytheutam dominium vtile, directo retento, *l.* 1. §. *Qui in perpetuum*, & ibi *gl. ff. Si ager vectigalis &c.* Vnde in hoc differt emphyteuſis à venditione, & à locatione. A venditione, quia venditor, qui directum, & vtile dominium habet, per traditionem, non tantùm vtile dominiũ, 1
ſed etiam directum in emptorem transfert. §. *Vendita*, *Inſt. de rer. diuiſ.* A locatione, quia in ea, neque directum, neque vtile dominium ad conductorem transfertur. *l. Non ſolet* 42. *ff. locati & conducti*.

h *Ac ſi natura talis &c.* Pactiones contractui emphyteutico adiectæ, ità ſunt ſeruandæ, ac ſi natura talis eſſet contractus. Ideſt, ac ſi contractus ſecundùm ſuam naturam tales pactiones in ſe contineret.

i *Sin autem nihil de periculo rei &c.* Emphyteuſi contracta, ſi 2
nihil de periculo rei fuerit pactum, rei totius interitus ad dominum pertinet: partis verò ad emphyteuticarium, *dicta l.* 1. *C. de Iure emphyt.* Si igitur res pereat in totum, non poteſt amplius dominus ab emphyteuticario penſionem exigere: ſi vero pars rei pereat, debet nihilominùs emphyteuta integram penſionem domino ſoluere.

Ad §. Item quæritur.

3

Item (a) *quæritur, ſi cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro ſuo certi ponderis certaque formæ anulos ei faceret, & acciperet, verbi gratia, decem aureos, vtrum emptio & venditio, an locatio & conductio contrahi videatur? Caſſius ait, materiæ quidem emptionem & venditionem contrahi, operæ autem locationem & conductionem. Sed placuit, tantùm* (b) *emptionem & venditionem contrahi. Quòd ſi ſuum aurum Titius dederit, mercede pro opera conſtituta: dubium non eſt, quin locatio & conductio ſit.*

4

a *Item quæritur &c. l.* 2. §. *Adeò autem ff. locati & conducti*, *l. Sabinus* 20. *ff. de contrahen. empt.*

b *Sed placuit tantùm emptionem & venditionem contrahi*. Nec enim poteſt vlla locatio eſſe, vbi corpus ipſum, ſeù materia non detur ab eo, cui id fieret. *dicta l. Sabinus* 20. *ff. de contrahen. empt.* Obſtare videtur *l. Item ſi pretio* 25. §. *Cùm inſulam ff. locati & con-*

 ducti

ducti. Vbi dicitur, quod locatio eſt, cùm inſulam ædificandam loco, vt ſua impenſa conductor omnia faciat. Reſpondetur, quod in dicto caſu ego aream dedi, vbi inſula erat ædificanda, ideoque locatio eſt: quoniam tunc à me ſubſtantia proficiſcitur, *dicta l. Sabinus* 20. *ff. de contrahen. empt.* Pars enim inſulæ area eſt, & quidem maxima, cui etiam ſuperficies cedit. *l. Qui res ſuas* 98. §. *Aream ff. de ſolut. & liber.* 1

Ad §. Conductor.

Conductor (a) *omnia ſecundùm legem conductionis facere debet, & ſi quid* (b) *in lege prætermiſſum fuerit, id ex bono & æquo debet præſtare. Qui pro vſu aut veſtimentorum, aut argenti, aut iumenti, mercedem aut dedit, aut promiſit: ab eo cuſtodia talis deſideratur, qualem diligentiſſimus* (c) *paterfamilias ſuis rebus exhibet, quam ſi præſtiterit, & aliquo caſu eam rem amiſerit, de reſtituenda ea re non* (d) *tenebitur*. 2

a *Conductor &c.* Conductor omnia ſecundum legem conductionis facere debet. *l. Si merces* 28. §. *Conductor ff. locati & conducti*. Secundùm legem conductionis. Hoc eſt, ſecundùm conuentionem, ſiue pactum conductionis. Contractus enim ex conuentione legem accipiunt. *l. Contractus* 24. *ff. de reg. iur.* Et nihil magis congruum eſt fidei humanæ, quàm ea ſeruare, quæ placuerunt *l.* 1. *in princ. ff. de pactis*.

b *Et ſi quid in lege &c.* Si quid in lege conductionis prætermiſſum fuerit, id ex bono & æquo debet conductor præſtare. Quoniam conductio eſt contractus bonæ fidei *l.* 2. *& l. præſes Prouinciæ* 17. *C. de* [illegible] *& conducto*. 3

c *Qualem diligentiſſimus paterfamilias &c.* Idem eſt ac ſi dixiſſet Iuſtinianus, Qualem diligens paterfamilias &c. Nulla enim in hoc propoſito inter diligentem, & diligentiſſimum patremfamilias, conſtituenda eſt differentia. Tenetur igitur conductor de dolo, & culpa lata, & leui, non tamen de caſu fortuito. Quid autem ſit dolus, & quid culpa, tam lata, quàm leuis, diximus ſuprà in *tit. de ſuſpect. tut. vel cur. ad* §. *Suſpectus autem remotus*. Vide Dominum Bartholomæum Cheſium *lib.* 1. *Interpret. Iur. cap.* 45. 4

d *Non tenebitur*. Niſi aliqua eius culpa caſus contigerit. *l. Si vt certo* 5. §. *Quòd verò ff. commodati, vel contrà*. aùt niſi periculum in ſe receperit, *l. Item quæritur* 14. §. *Si gemma ff. locati & conducti*, *l.* 1. *C. de commodat.*

Ad

Ad §. Vltimum.

Mortuo (a) *conductore intra tempora conductionis,heres* (b) *eius eodem iure in conductione* (c) *ſuccedit.*

a MOrtuo *conductore &c. l. Viam veritatis* 10. *C. de locatio, & conducto.* 1

b *Heres eius.* Idem in locatoris herede dicendum eſt.

c *In conductione ſuccedit.* Succedit enim heres in vniuerſum ius, quod defunctus habuit. *l.hereditas* 63. *ff.de reg. iur.*

De (4) Societate.

TITVLVS XXVI.

2

Societatem coire ſolemus aut totorum (b) *bonorum, quam Græci ſpecialiter* κοινωνίαν *appellant, aut vnius* (c) *alicuius negotiationis, veluti mancipiorum emendorum, vendendorumque, aut olei, vini, frumenti, emendi, vendendique.*

a DE *ſocietate.* Tertius contractus, qui ſolo conſenſu fit, de quo nunc ſequitur vt videamus, eſt ſocietas. Societas autem eſt damni & lucri ex conſenſu facta communicatio honeſta & iuſta. *Cuiac. ad tit. ff. Pro ſocio.* 3

b *Aùt totorum bonorum.* In ſocietate omnium bonorum,omnes res, quæ coeuntium ſunt, continuò communicantur: itaque & hereditas, & legatum, & quod donatum eſt, aùt quaquà ratione adquiſitum, communioni adquiritur. *l.* 1. 2. *&* 3. *ff. pro Socio.*

c *Aùt vnius alicuius negotiationis.* Aùt etiam rei vnius, *l. Societas* 5. *ff.Pro ſocio. Veluti, Gai ſerui.*

Ad §. Et quidem. 4

Et quidem (a) *ſi nihil de partibus lucri & damni nominatim conuenerit,æquales ſcilicet partes & in lucro & in damno ſpectantur. Quòd ſi expreſſæ* (b) *fuerint partes: hæ ſeruari debent. Nec enim vnquam dubitatum fuit, quin valeat conuentio, ſi duo inter ſe pacti ſunt, vt*

ad vnum quidem duæ partes & lucri & damni pertineant : ad alium tertia.

a E*T quidem &c.* Contracta ſocietate, ſi nihil de partibus lucri, & damni nominatim conuenerint contrahentes: æquales partes, & in lucro, & in damno ſpectantur. *l. Si non fuerint* 29. *in princ. ff. Pro ſocio*. Intellige æqualitatem, non arithmeticam, qua ſinguli tantundem præciſè accipiunt, ſiuè 1
plus, ſiuè minus in ſocietatem contulerint: ſed geometricam, quæ in proportione conſiſtit, adeò, vt eadem ſit ratio inter ea, quæ ſocij conferunt, & lucrum, vel damnum, quod ex ſocietate ſentiunt. Exemplum: Si Titius & Seius contraherent ſocietatem, & Titus conferret ducentos aureos, Seius verò centum, eo caſu ſpectarent ad Titium duæ partes lucri & damni, ad Seium vero pars tertia. *Pac. hic in Analy. & Mynſ. ſub num.* 5. Quomodo autem lucrum, & damnum computari debat, videbimus in §. ſequenti. 2

b *Quòd ſi expreſſæ fuerint partes &c.* Si lucri & damni partes in contrahenda ſocietate expreſſæ fuerint: hæ ſeruari debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat conuentio, ſi duo inter ſe pacti ſint, vt ad vnum quidem duæ partes & lucri & damni pertineant, ad alium tertia: ſi modò is, qui duas partes habet, aliquid plus contulit ſocietati, vel pecuniæ, vel operæ, vel cuiuſcunque alterius rei. *tex. hic iuncta dicta l. Si non fuerint 29. in princ. ff. Pro ſocio.* 3

Ad §. De illa.

De illa (a) *ſanè conuentione quæſitum eſt, ſi Titius & Seius inter ſe pacti ſunt, vt ad Titium lucri duæ partes pertineant, damni tertia: ad Seium duæ partes damni, lucri tertia: an rata debeat haberi conuentio? Quintus Mucius contra naturam ſocietatis talem pactionem eſſe exiſtimauit, & ob id non eſſe ratam habendam. Seruius Sulpitius, cuius ſententia præualuit, contrà ſenſit: quia ſæpe quorumdam ita pretioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione meliore* 4
in ſocietatem admitti. Nàm & ita coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tamen lucrum inter eos commune ſit: quia ſæpe opera (b) *alicuius pro pecunia valet. Et adeò contra Quinti Mucij ſententiam obtinuit, vt illud quoque conſtiterit poſſe conuenire, vt quis lucri* (c) *partem ferat, de damno non teneatur, quod & ipſum Seruius conuenienter ſibi exiſtima-*

ſtimauit. Quod tamen ita (d) *intelligi oportet, vt ſi in aliqua re lucrum, in aliqua dammum allatum ſit: compenſetione facta, ſolum quod ſupereſt, intelligatur lucri eſſe.*

a DE *illa ſanè conuentione &c.* Ex hoc §. Notate, quod inter ſocios valent hæ conuentiones. Prima, vt ad vnum lucri duæ partes pertineant, damni tertia: ad alium duæ partes damni, lucri tertia. Secunda, vt alter pecuniam conferat, alter 1
non conferat, & tamen lucrum inter eos commune ſit. Tertia, vt quis lucri partem ferat, de damno non teneatur. Sanè, ſocietas ità coiri non poteſt, vt alter lucrum tantùm, alter damnum ſentiat: talis enim ſocietas dicitur eſſe leonina, *l. Si non fuerint* 29. §. *Ariſto ff. Pro ſocio*. Quod tamen de lucro, & damno dictum eſt, ita intelligi oportet, vt ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit: compenſatione facta, lucrum intelligatur, quod ſupereſt, omni damno deducto: vel damnum, quod ſupereſt, omni lucro deducto. *text. hic, l. Mutius* 30. 2
ff. Pro Socio.

b *Quia ſapè opera alicuius pro pecunia valet*. Imò plerumque tanta eſt induſtria ſocij, vt plus ſocietati conferat, quàm pecunia, *dicta l. Si non fuerint* 29. §. 1. *ff. Pro ſocio*. Societatem igitur, vno pecuniam conferente, alio operam, poſſe contrahi, magis obtinuit, *l. 1. C. Pro ſocio*.

c *Vt quis lucri partem ferat, de damno non teneatur*. Hæc conuentio ita demum valebit, ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt, *d. l. Si non fuerint* 29. §. 1. 3

d *Quod tamen ita intelligi oportet*. Hoc fuit explicatum ſuprà, in Verbo, *De illa ſanè conuentione &c.*

Ad §. Illud expeditum eſt.

Illud (a) *expeditum eſt, ſi in vna cauſa pars fuerit expreſſa: veluti in ſolo lucro, vel in ſolo damno, in altera verò omiſſa: in eo quoque quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſeruari.*

4
a ILLVD *expeditum eſt &c.* Quæ pars in vna cauſa, veluti in lucro, damnoue tantùm, inter ſocios fuit expreſſa, eadem in altera cenſetur tacitè repetita.

Ad §. Manet.

Manet autem ſocietas eò vſque donec (a) *in eodem conſenſu perſeuerauerint. At cum* (b) *aliquis renunciauerit ſocietati, ſoluitur ſocietas. Sed planè ſi quis* (c) *callidè in hoc renunciauerit ſocietati, vt obueniens aliquod lucrum ſolus habeat: veluti ſi totorum bonorum ſocius,* 1
cùm ab aliquo heres eſſet relictus, in hoc renunciauerit ſocietati, vt hereditatem ſolus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid verò aliud lucrifaciat, quod non captauerit, ad ipſum ſolum pertinet. Ei verò cui renunciatum eſt, quidquid omnino poſt renunciatam ſocietatem adquiritur, ſoli conceditur.

a D*Onec in eodem conſenſu &c.* Non ſolùm diſſenſu expreſſo, ſed etiam tacito ſoluitur ſocietas. Si enim ſeparatim ſocij agere cœperint, & vnuſquiſque eorum ſibi negotietur: ſine 2
dubio ius ſocietatis diſſoluitur. *l. Itaque 65. ff. Pro ſocio.*

b *At cùm aliquis renunciauerit &c.* Renunciatione vnius ex ſocijs ſoluitùr ſocietas. Nemo enim compellitur inuitus in communione manere. *l. vlt. C. commun. diuid.* Cùm diſcordias communio ſoleat excitare. *l. Cùm pater 79. §. Dulciſſimis ff. de legat. 2.* Si tamen intempeſtiuè renuncietur ſocietati: datur contra renunciantem actio pro ſocio. *l. Si conuenerit 14. l. Sed & Socius 17. in fine ff. Pro ſocio.* Item, ſi abſenti renunciata ſocietas ſit, ſocium liberat qui renunciat, ipſe non liberatur, *dicta l. Sed & ſo-* 3
cius 17. §. Si abſenti ff. Pro ſocio. Quod ſi procuratori meo ſocius meus renunciauerit, erit in poteſtate mea, an velim ratam habere renunciationem. *l. Actione 66. §. Item ſcriptum eſt ff. Pro ſocio.*

c *Sed planè ſi quis callidè &c.* Caſſius ſcribit: eum, qui dolo malo renunciauerit ſocietati, à ſe quidem liberare ſocios ſuos: ſe autem ab illis non liberare. Veluti ſi cùm omnium bonorum ſocietatem inijſſemus, deinde cùm obueniſſet vni hereditas, propter hoc renunciauit. Ideoque ſi quidem damnum attulerit hereditas, hoc ad eum, qui renunciauit, pertinebit: 4
Commodum aùtem communicare cogetur actione pro ſocio. Quòd ſi quid poſt renunciationem adquiſierit, non erit communicandum: quia nec dolus admiſſus in eo eſt. *l. Actione 66. §. Diximus ff. Pro ſocio* Ei verò, cui renunciatum eſt, quidquid omninò poſt renunciatam ſocietatem adquiritur, ſoli conceditur. *tex. hic.* Si quid autem detrimenti ſocietati acciderit, eius pars ad eum quoque, qui renunciauit, pertinebit, quia,

vt

vt ſuprà dictum eſt, qui dolo malo renunciat ſocietati, à ſe quidem liberat ſocios ſuos: ſe autem ab illis non liberat.

Ad §. Soluitur abhuc.

Soluitur (a) *adhuc ſocietas etiam morte ſocij: quia qui ſocietatem contrahit, certam perſonam ſibi elegit. Sed & ſi conſenſu plurium ſo-*
cietas contracta ſit: morte vnius ſocij ſoluitur, & ſi plures ſuperſint: 1
niſi in coeunda ſocietate aliter (b) *conuenerit.*

a SOluitur adhuc ſocietas &c.* Morte vnius ſocij ſocietas diſſoluitur, etſi conſenſu omnium coita ſit, plures verò ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerint: nec heres ſocij ſuccedit. *l. Actione 66. §. Morte ff. pro ſocio*. Et adeò morte ſocij ſoluitur ſocietas, vt nec ab initio paciſci poſſimus, vt heres etiam ſuccedat ſocietati, niſi ſit ſocietas vectigalium. *leg. Adeò 60. in princ. ff. pro ſocio.* 2

b *Aliter conuenerit*. Scilicet vt inter ſuperſtites firma remaneat.

Ad §. Item ſi alicuius.

Item, (a) *ſi alicuius rei contracta ſocietas ſit, & finis negotio impoſitus eſt, finitur ſocietas.*

a ITem *ſi alicuius &c.* Si alicuius rei contracta ſocietas ſit, finito
negotio, finitur ſocietas. *l. Actione 66. §. Item ſi alicuius ff. Pro* 3
ſocio.

Ad §. Publicatione.

Publicatione (a) *quoque diſtrahi ſocietatem, manifeſtum eſt: ſcilicet ſi vniuerſa bona ſocij publicentur. Nàm cum in eius locum alius ſuccedat, pro mortuo habetur.*

a P*Vblicatione &c.* Finitur ſocietas, ſi vniuerſa bona ſocij pu-
blicentur. Nàm cùm in eius locum alius ſuccedat, pro 4
mortuo habetur. *d. l. Actione 66. §. Publicatione ff. pro ſocio.*

Ad §. Item ſi quis.

Item, ſi quis (a) *ex ſocijs mole debiti prægrauatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideò propter publica, aut priuata debita, ſubſtantia eius veneat, ſolui-*

Digitized by Google

ſoluitur ſocietas, ſed hoc caſu, (b) *ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, noua videtur incipere ſocietas.*

a ITem *ſi quis ex ſocijs &c.* Bonis à creditoribus venditis vnius ſocij, ſoluitur ſocietas. *d.l. Actione 66. in princ. ff. Pro ſocio.*

b *Sed hoc caſu &c.* Si poſt factam bonorum ceſſionem ab vno ex ſocijs, conſentiant ſocij in ſocietatem, noua videtur incipere 1
ſocietas: & poterit ille conferre bona poſt ceſſionem acquiſita Si enim is, qui bonis ſuis ceſſit, modicum aliquid poſt bona ſua vendita acquiſiuit, iterum eius bona non veneunt, *l. Qui bonis 6. ff. de ceſſ. bon.*

Ad §. Socius ſocio.

Socius (a) *ſocio vtrum eo nomine tantùm teneatur, pro ſocio actione, ſi quid dolo commiſerit, ſicut is, qui deponi apud ſe paſſus eſt: an* 2
etiam culpæ, ideſt, deſidiæ, atque negligentiæ nomine, quæſitum eſt. Præualuit tamen (b) *etiam culpæ nomine teneri eum. Culpa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigenda eſt. Sufficit enim talem diligentiam in communibus rebus adhibere ſocium, qualem ſuis rebus adhibere ſolet. Nàm qui parùm diligentem ſocium ſibi adſumit, de ſe queri, hoc eſt, ſibi imputare debet.*

a SOcius *ſocio &c.* Socius ſocio dolum, & culpam præſtat: ſic tamen, vt ſufficiat talem diligentiam in communibus 3
rebus adhibere ſocium, qualem ſuis rebus adhibere ſolet. Nàm qui parùm diligentem ſocium ſibi adſumit, de ſe queri, hoc eſt, ſibi imputare debet. *l. Socius ſocio 73. ff. Pro ſocio.* Ergo ſi in rebus ſuis ſocius ſit aliquo modò negligens, & eadem negligentia tractet res communes, de hac leui culpa non tenetur. Quod ſi negligentior eſſet in rebus communibus, quàm in ſuis, non leuem, ſed latam culpam committeret. Tenetur igitur ſocius de dolo, & culpa lata, non etiam de leui. Quid autem ſit dolus, & quid culpa, tàm lata, quàm leuis, diximus ſuprà 4
in tit. de ſuſpect. tut. vel curat. ad §. Suſpectus autem remotus. Vide *Dominum Cheſium lib. 1. Interpret. Iur. cap. 45. num. 24. & ſeq.*

b *Præualuit tamen etiam culpæ nomine teneri eum. l. Cum duobus 52. §. Venit autem, & d.l. Socius ſocio 73. ff. Pro ſocio.*

De

De (a) Mandato.

TITVLVS XXVII.

Mandatum (b) *contrahitur quinque* (c) *modis, ſiue ſua tantùm gratiâ*
aliquis tibi mandet, ſiue ſua & tua, ſiue aliena tantùm, ſiue ſua & 1
aliena, ſiue tua & aliena. At ſi tua tantùm gratia mandatum ſit,
ſuperuacuum eſt mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec man-
dati inter vos actio naſcitur.

a DE *mandato &c.* Quartus & vltimus contractus, qui ſolo
conſenſu fit, eſt mandatum, de quo nunc reſtat vt vi-
deamus. Mandatum autem eſt conuentio, qua roganti fides
datur procurandi aliquid ſine mercede. *Cuiac. ad tit. ff. mandati,*
vel contra. 2
b *Mandatum contrahitur &c. l.2. in princ. ff. mandat. vel contra.*
c *Quinque modis.* Addi poteſt ſextus modus, videlicèt ſi aliquis
tibi mandet ſua, & tua, & aliena gratia.

Ad §. Mandantis.

Mandantis tantùm gratia interuenit mandatum: veluti ſi quis tibi
mandet, vt negotia eius gereres, vel vt fundum ei emeres, vel vt
pro eo ſponderes. (a) 3

a SPonderes. Ideſt, fideiuberes, *d. l.2. §. Mea tantum ff. mandati,*
vel contrà.

Ad §. Tua gratia.

Tua gratia & mandantis: veluti ſi mandet tibi (a) *vt pecuniam ſub*
vſuris crederes ei, qui in rem (b) *ipſius mutuaretur: aut ſi volente*
(c) *te agere cum eo ex fideiuſſoria cauſa, tibi mandet, vt cum reo* 4
agas, periculo mandantis, vel vt ipſius periculo (d) *ſtipuleris ab eo,*
quem tibi deleget in id, quod tibi debuerat.

a VEluti, *ſi mandet tibi, vt pecuniam ſub vſuris &c.* Hoc caſu
& tibi prodeſt id quod agitur, propter vſurarum præſta-
tionem, & mandanti, in cuius rem pecunia vertenda eſt.

b *In rem ipſius*: In rem ipſius mandantis.

c *Aut ſi volente te agere cum eo &c.* Erat enim in electione creditoris ante Nouellam quartam Iuſtiniani, quem priùs conueniret, fideiuſſorem, an reum principalem, *l.3.& 5.C.de fideiuſſ.& mandat.* Sed ex dicta Nouella 4. fideiuſſor conueniri non poteſt ante reum principalem excuſſum, ſi modò reus principalis præſens ſit, & ſoluendo. Si ergo, ſecundum ius, quod obti-
nuit ante dictam Nouellam, Titius, volente te agere cum eo 1
ex fideiuſſoria cauſa, tibi mandet, vt cum reo agas periculo ipſius mandantis, Tua gratia, & mandantis interuenit mandatum: Tua inquam gratia, quoniam, agendo cum principali, quod tibi debitum eſt conſequi poteris, mandantis verò, quoniam is præſentem euitat actionem.

d *Vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo &c.* Hoc caſu tua gratia interuenit mandatum, quoniam ex ſtipulatione agendo cum eo, quem mandans debitor tuus tibi delegauit, quod tibi de-
bitum eſt conſequi poteris, mandantis verò, quoniam in præ- 2
ſens moleſtia liberabitur.

Ad §. Aliena.

Aliena autem cauſa interuenit mandatum: veluti ſi tibi mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundum emeres, vel vt pro Titio ſponderes. (a)

a *Sponderes.* Ideſt, fideiuberes, *d.l.2.§.Aliena, ff. Mandati, vel contra.* 3

Ad §. Sua & aliena.

Sua & aliena, veluti ſi de communibus ſuis, & Titij negotijs gerendis tibi (a) *mandet, vel vt ſibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo, & Titio ſponderes.*

a *Tibi mandet.* Hoc caſu, tàm tibi, quàm Titio inuicem 4
negotiorum geſtorum competit actio. Ipſi ſanè, qui mandauit, aduerſus te mandati actio eſt: ſed & tibi aduerſus eum contraria, ſi quid fortè ſupererogaſti, *l.Si mandatum 14. C.de negoc.geſt.*

Ad

Ad §. Tua & aliena.

Tua, & aliena: veluti ſi tibi mandet, vt Titio (a) *ſub vſuris crederes: quòd ſi vt ſine vſuris crederes, aliena tantùm gratia intercedit mandatum.*

a VT *Titio ſub vſuris crederes*. Hic enim & tibi res proderit, 1
propter vſuras: & illi, cuius neceſſitati ſuccurſum erit. *Theoph.*

Ad §. Tua gratia.

Tua (a) *gratia interuenit mandatum: veluti ſi tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potiùs prædiorum colloces, quàm feneres: vel ex diuersò, vt feneres potiùs, quàm in emptiones prædiorum colloces.*
Cuius generis mandatum, magis conſilium, quàm mandatum eſt, & 2
ob id non eſt obligatorium: quia nemo (b) *ex conſilio obligatur, etiam ſi non expediat ei cui dabitur: cum liberum cuique ſit, apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. Itaque ſi otioſam* (c) *pecuniam domi te habentem hortatus* (d) *fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam* (e) *crederes: quamuis non expediat tibi eam emiſſe, vel credidiſſe, non tamen tibi mandati tenetur. Et adeò hæc ita ſunt, vt quæſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fenerares. Sed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium*
eſſe in hoc caſu mandatum: quia non aliter Titio (f) *credidiſſes, quàm* 3
ſi tibi mandatum eſſet.

a TV*A gratia &c. d.l.2.§.vlt.ff.mandati, vel contrà.*

b *Quia nemo ex conſilio &c. Vlpianus in l. Conſilij* 48.*ff. de reg. iur.* Conſilij non fraudulenti nulla obligatio eſt. Cœterum ſi dolus, & calliditas interceſſerit: de dolo actio competit.

c *Otioſam pecuniam*. Otioſa pecunia dicitur à Iuris Conſultis, quæ in arca iacet, nullum ſuo domino fructum afferens: eique
reſpondet Occupata. Nam occupare pecuniam alicui, eſt fœ- 4
nori apud eum collocare, & quaſi exercere, ne otio, & inertia langueſcat. *H.hic.*

d *Hortatus fuerit aliquis &c.* Hoc caſu, etiam ſi aliter facturus non eſſes, mandati actio ceſſat. Non enim qui exhortatur, mandatoris opera fungitur. *l. Ob hæc verba* 20.*ff.de iis, qui not. infam.*

e *Vel eam crederes*. Si indefinitè dixerit, Crede pecuniam

Digitized by Google

tuam: eſt conſilium. Quòd ſi certam perſonam iniecerit: eſt mandatum, vt ſequitur hic in textu.

f *Quia non aliter Titio credidiſſes.* Videtur ergo, quod hoc caſu mandati ita demum actio competat ſi aliter facturus non eſſes, *l. Si remunerandi 6. §. Planè, l. Si hereditatem 32. ff. mandati, vel contrà*.

Ad §. Illud quoque. 1

Illud quoque mandatum non eſt obligatorium, quod contra bonos mores eſt: veluti ſi Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria facienda tibi mandet. Licet enim pœnam iſtius facti nomine præſtiteris, non tamen (a) *vllam habes aduerſus Titium actionem.*

a NON *tamen vllam habes &c.* Qui verò furtum, aut damnum, aut iniuriam paſſus eſt, non ſolùm mandatarium, ſed etiam mandantem furti nomine, aut damni, aut iniuriæ con- 2
uenire poteſt. *l. Si quis vxori 53. §. Neque verbo ff. de furtis, l. damni 18. §. Si pupillus ff. de damno infecto, l. Non ſolùm 11. in princ. & in §. Si mandatu meo ff. de Iniurijs.*

Ad §. Is, qui exequitur.

Is, qui (a) *exequitur mandatum, non debet excedere fines mandati, vt ecce ſi quis vſque ad centum aureos mandauerit tibi, vt fundum emeres, vel vt pro Titio ſponderes: neque pluris emere debes, neque in* 3
ampliorem pecuniam fideiubere: alioquin non habebis cum eo mandati actionem. Adeò quidem vt Sabino & Caſſio placuerit, etiam ſi vſque ad centum aureos cum eo agere volueris, inutiliter (b) *te acturum. Diuerſæ ſcolæ* (c) *auctores rectè vſque ad centum aureos te acturum exiſtimant, quæ ſententia ſanè benignior eſt: quod ſi minoris emeris, habebis ſcilicet cum eo mandati actionem: quoniam qui mandat, vt ſibi centum aureorum fundus emeretur, is vtique mandaſſe intelligitur, vt minoris, ſi poſſit, emeretur.*

4

a IS, *qui exequitur &c.* Diligenter fines mandati cuſtodiendi ſunt. *l. Diligenter 5. ff. mandati, vel contrà.*

b *Inutiliter te acturum. Paulus in l. 3. ff. eod.* Si mandaui tibi, vt rem aliquam mihi emeres, & pretium ſtatui, tuque pluris emiſti: quidam negauerunt, mandati te habere actionem, etiamſi paratus eſſes id, quod excedit, remittere: namque

ini-

iniquum eſt, non eſſe mihi cum illo actionem, ſi nolit: illi verò, ſi velit, mecum eſſe. Hoc emendatur *in l.4.ff.eod.* & vt ſequitur hic in textu noſtro.

c *Diuerſæ ſcholæ auctores. Proculiani l.Sed Proculus 4. ff.mandati, vel contrà.*

Ad §. Rectè quoque.

Rectè (a) *quoque mandatum contractum, ſi dum adhuc integra res ſit, reuocatum fuerit, euaneſcit.* 1

a Rectè quoque &c. Mandatum, ſi, re adhuc integra, fuerit reuocatum, euaneſcit. Si ergo mandauero exigendam pecuniam, deinde, re integra, voluntatem mutauero, extinctum eſt mandatum, finita voluntate. *l.Si verò 12. §. Si mandauero ff.mandati, vel contra l.3. C.eod.* Quod ſi mandaſſem tibi, vt fundum emeres, poſtea ſcripſiſſem, ne emeres: & tu, antequam ſcias me vetuiſſes, emiſſet: mandati tibi obligatus ero, 2
ne tu damno afficiaris, qui mandatum ſuſcepiſti. *l.ſi mandaſſem 15.ff.mandati, vel contra.*

Ad §. Item ſi adhuc.

Item, (a) *ſi adhuc integro mandato mors alterius interueniat, ideſt, vel eius, qui mandauerit, vel illius, qui mandatum ſuſceperit, ſoluitur mandatum. Sed vtilitatis* (b) *cauſa receptum eſt, ſi eo mortuo,* 3
qui tibi mandauerat, tu ignorans eum deceſſiſſe, executus fueris mandatum, poſſe te agere mandati actione: alioquin iuſta & probabilis ignorantia tibi damnum adferet. Et huic ſimile eſt, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſpenſatore (c) *Titij, per ignorantiam liberto ſoluerint, liberari* (d) *eos: cum alioquin ſtricta iuris ratione non poſſent liberari: quia alij ſoluiſſent, quàm cui ſoluere debuerint.*

a Item ſi adhuc &c. Soluitur mandatum ſi adhuc integro mandato interueniat mors mandantis, vel mandatarij. *l. Inter* 4
cauſas 26. in princ.l.Si quis alicui 27.§.Morte, ff.Mandati, vel contrà. Mandatum tamen, quod refertur poſt mortem, non finitur morte, veluti, ſi vt poſt mortem, ſibi monumentum fieret, quis mandauit. *l.Si verò 12. §. vlt. ff. mandati, vel contrà.* Vel ſi mandaui tibi vt poſt mortem meam heredibus meis emeres fundum, *l.Idem eſt 13.ff.eod.*

b *Sed*

b *Sed vtilitatis cauſa &c.* Si mortuo mandante, mandatarius, ignorans eum deceſſiſſe, executus fuerit mandatum, vtilitatis cauſa receptum eſt mandati actionem competere: ne iuſta & probabilis ignorantia mandatario damnum adferat, *Text. hic, l.Inter cauſas 26.in princ.ff.mandati, vel contrà.*

c *Diſpenſatore.* Iuſtinianus hic diſpenſatorem appellat ſeruum, qui præerat pecunijs domini ſui fœnerandis, & exigendis.

d *Liberari eos. l.Diſpenſatori 51.ff.de ſolut.& liber.* 1

Ad §. Mandatum non ſuſcipere.

Mandatum (a) *non ſuſcipere, cuilibet liberum eſt: ſuſceptum autem conſummandum eſt, aut quamprimum renunciandum, vt per ſemetipſum, aut per alium eamdem rem mandator exequatur. Nàm niſi ita renuncietur, vt integra cauſa mandatori reſeruetur, eamdem rem explicandi, nihilominùs mandati actio* (b) *locum habet: niſi iuſta* 2 *cauſa interceſſerit, aut non renunciandi, aut intempeſtiuè renunciandi.*

a M*Andatum non ſuſcipere &c.* Mandatum non ſuſcipere cuilibet liberum eſt: ſuſceptum autem conſummandum eſt, aut ita renunciandum, vt integrum ius mandatori reſeruetur, vel per ſe, vel per alium eandem rem commodè explicandi, alioquin mandati actio locum habebit: Niſi iuſta cauſa interceſſerit, aut non renunciandi, aut intempeſtiuè renunciandi. *Text.hic, l.Si mandauero tibi 22. §.vlt. ff. mandati, vel contrà.* Sanè ſi valetudinis aduerſæ, vel capitalium inimicitiarum, ſeu ob inanes rei actiones, ſeu ob aliam iuſtam cauſam excuſationes alleget qui non renunciauit, aut renunciauit intempeſtiuè: audiendus eſt. *l.Sanè 23.cum duab.ſeq ff.eod.* 3

b *Mandati actio locum habet.* Et quanti mandatoris interſit damnabitur qui ſuſcepit mandatum. *l.Si quis alicui 27. §.qui ſuſcepit, ff.mandati, vel contrà.*

Ad §. Mandatum & in diem. 4

Mandatum (a) *& in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt.*

a M*Andatum &c.* Mandatum & in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt. *l.1. §.Item mandatum ff. mandati, vel contrà.* In diem differtur: veluti, mando tibi, vt poſt biennium

Digitized by Google

nium hoc agas. Sub conditione fit: veluti, Mando tibi, vt ſi nauis ex Aſia venerit, hoc facias. *Theoph.hic.*

Ad §. Vltimum.

Inſumma ſciendum eſt, mandatum, (a) *niſi gratuitum ſit, in aliam formam negotij cadere. Nàm mercede conſtituta, incipit locatio, & conductio eſſe. Et vt generaliter dicamus, quibus caſibus* (b) *ſine* 1 *mercede ſuſcepto officio, mandati, aut depoſiti contrahitur negotium: ijs caſibus interueniente mercede, locatio & conductio contrahi intelligitur. Et ideò, ſi fulloni polienda curandaue veſtimenta quis dederit, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta, neque promiſſa, mandati competit actio.*

a MAndatum niſi gratuitum &c. Mandatum gratuitum eſſe debet, aliàs tranſit in aliam ſpeciem contractus: mercede enim conſtituta, incipit locatio, & conductio eſſe. *l. 1. §. vlt.* 2 *ff. mandati, vel contra.* Honor tamen, ſeù honorarium, quòd remunerandi gratia datur, non impedit actionem mandati. *l. Si remunerandi 6. in princ. ff. mandati, vel contrà.* Sic depoſitum mercedem non recipit, vt ſequitur hic in textu. Pretium tamen depoſitionis recipere poteſt, beneficij remunerandi cauſa. *l. 2. §. & generaliter ff. de vi bon. rapt.*

b *Quibus caſibus ſine mercede &c.* Quibus caſibus ſine mercede ſuſcepto officio, mandatum, aut depoſitum contrahitur: ijs caſibus interueniente mercede locatio, & conductio contrahi 3 intelligitur. Et ideò ſi fullòni polienda, curandaue quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta, neque promiſſa, erit mandatum. *Text. hic.* Certa verò mercede conſtituta: erit locatio, & conductio. *l. Si tibi polienda 24. ff. de præſcript. verb.* Quod ſi nulla ſtatim mercede conſtituta dictum fuerit, vt poſteà tantum quis daret, quantum inter eos conuenerit: nec locatio, & conductio erit, nec mandatum, ſed contractus innominatus. §. *Et quæ ſupra diximus, Inſtit. de locat. & conduct. dicta l. ſi tibi polienda 24. ff. de* 4 *præſcrip. Verb.*

De obligationibus quaſi ex contractu.

TITVLVS XXVIII.

Poſt genera contractuum enumerata, diſpiciamus etiam de ijs obligationibus, quæ non propriè (b) *quidem ex contractu naſci intelliguntur: ſed tamen quia non ex maleficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex contractu naſci videntur.* 1

a DE *obligationibus &c.* Obligationes, aut ex contractu ſunt, aut quaſi ex contractu, aut ex maleficio, aut quaſi ex maleficio. §.*Sequens, de obligat.* Cum igitur hucuſque dictum ſit de obligationibus, quæ ex contractu ſunt, ſequitur vt diſpiciamus de obligationibus, quæ quaſi ex contractu naſcuntur. 2
Obligationes itaque illæ, quæ neque ex contractu propriè naſcuntur, neque ex maleficio, vel quaſi maleficio, quaſi ex contractu naſci videntur. *Tex.in princ.huius tituli iuncto dicto §.ſequens, de obligat.*

b *Non propriè quidem ex contractu.* Quia non habent conuentionem, ſine qua verus contractus eſſe nequit. *l.* 1. §. *Conuentionis, ff.de Pactis.*

Ad §. Igitur cum quis. 3

Igitur (a) *cùm quis abſentis* (b) *negotia* (c) *geſſerit, vltrò citròque inter eos naſcuntur actiones, quæ appellantur negotiorum geſtorum, ſed domino quidem rei geſtæ aduerſus eum, qui geſſit, directa* (d) *competit actio: negotiorum autem geſtori, contraria: quas ex nullo* (e) *contractu propriè naſci, manifeſtum eſt: quippè ita naſcuntur iſtæ actiones, ſi ſine* (f) *mandato quiſque alienis negotijs gerendis ſe obtulerit, ex qua cauſa ij, quorum negotia geſta fuerint, etiam ignorantes obligantur. Idque vtilitatis cauſa receptum eſt, ne abſentium* 4 *qui ſubita feſtinatione coacti, nulli de mandata negotiorum ſuorum adminiſtratione, peregrè profecti eſſent, desererentur negotia: quæ ſanè nemo curaturus eſſet, ſi de eo, quod quis impendiſſet, nullam habiturus eſſet actionem. Sicut autem is, qui vtiliter geſſerit negotia, habet obligatum dominum negotiorum: ità & contra iſte quoque tenetur, vt adminiſtrationis rationem reddat. Quo caſu ad exactiſſimam* (g) *quiſque diligentiam compellitur reddere rationem: nec*

ſuffi-

Digitized by Google

ſufficit talem diligentiam adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſoleret: ſi modo alius diligentior eo, commodiùs adminiſtraturus eſſet negotia.

a IGitur cum quis &c. *l.Ex maleficijs* 4. §.*Si quis abſentis ff.de oblig. & act.l.2.ff.de neg.geſt.*

b *Abſentis*. Requiritur enim hic abſentia. Nam ſi quis præſens patiatur negotia ſua ab alio geri, cenſetur tacitè mandare, *l.Si remunerandi* 6. §.*Si paſſus ff.mandati, vel contrà.* Adde, & ignorantis. In toto enim hoc tractatu de negotijs geſtis, & cùm dicimus agi negotiorum geſtorum, ſemper intelligendum eſt negotia ab alio geſta, domino non ſolùm abſente, ſed etiam ignorante, vt hac ratione ſit quaſi contractus, non mandatum. *Pac.hic in Analy.* 1

c *Negotia*. Siue ſint negotia extraiudicialia, ſiue iudicialia.

d *Directa competit actio*. Actio directa negotiorum geſtorum competit domino rei geſtæ aduerſus eum, qui geſſit, vt adminiſtrationis rationem reddat. Contraria datur negotiorum geſtori aduerſus dominum negotiorum, vt præſtet ei, qui vtiliter geſſit, quidquid eo nomine vel abeſt ei, vel abſuturum eſt. *Text.hic iuncta d.l.2.ff.de neg.geſt.* Directa, ideſt, principalis; Contraria, ideſt, quæ principalis non eſt, ſed ex contrario in eum datur, cui principalis actio competit. *Cuiac. hic,* in verbo, *Vltrò citròque*. 2

e *Quas ex nullo contractu &c.* Neque ex contractu, neque ex maleficio hæ actiones naſcuntur. Neque enim is, qui geſſit, cum abſente creditur ante contraxiſſe: neque vllum maleficium eſt, ſine mandato ſuſcipere negotiorum adminiſtrationem. Longè minus is, cuius negotia geſta ſunt, ignorans, aut contraxiſſe, aut deliquiſſe intelligi poteſt.*d.l.Ex Maleficijs* 4.§.*Si quis abſentis ff.de oblig.& act.* 3

f *Si ſine mandato.* Si enim quis abſentis negotia geſſerit ex mandato: palàm eſt, ex contractu naſci inter eos actiones mandati. *d.l.ex maleficijs* 4.§.*Si quis abſentis.*

g *Ad exactiſſimam quiſque diligentiam &c.* Idem eſt ac ſi dixiſſet Iuſtinianus, Ad exactam quiſque diligentiam &c. Nulla enim in hoc propoſito, ſecundum aliquos, conſtituenda eſt differentia inter diligentem, & diligentiſſimum patrem familias, ſeù, quod idem eſt, inter diligentiam exactam, & exactiſſimam. Alij verò, conſtituendo differentiam inter diligentem, & diligentiſſimum patremfamilias, dicunt, Regula- 4

riter negotiorum geſtorem præſtare diligentiam exactam, *l.Tutori* 20. *C.de neg.geſt.* Sed quando alius diligentior eo commodius adminiſtraturus erat negotia, præſtare exactiſſimam, vt hoc loco. Vide D. Bartholomæum Cheſium *lib.* 1. *Interpret.Iur.cap.*45.

Ad §. Tutores quoque.

1

Tutores (a) *quoque, qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex contractu obligati intelliguntur (nullum enim negotium inter tutorem, & pupillum contrahitur) ſed quia ſanè non ex maleficio* (b) *tenentur, quaſi ex contractu teneri videntur. Et hoc autem caſu mutuæ ſunt* (c) *actiones. Non ſolùm enim pupillus cum tutore habet tutelæ actionem, ſed ex contrario tutor cum pupillo habet contrariam*(d) *tutelæ, ſi vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam creditoribus eius obligauerit.* 2

a TVtores quoque &c. *l. Ex maleficijs* 4. §. *Tutelæ quoque, ff. de oblig. & act.*

b *Non ex maleficio*. Nec quaſi ex maleficio.

c *Mutuæ ſunt actiones &c.* Ex hoc quaſi contractu duæ naſcuntur actiones: Actio tutelæ directa, & actio tutelæ contraria. Directa competit pupillo contra tutorem, finita tutela, vt adminiſtrationis rationem reddat. *tex. hic. iuncto* §. *vlt.de Attil.tut.* & *l.Niſi finita* 4.*ff.de tut.* & *rat.diſt.* Contraria datur tutori contra pupillum, finita tutela, ſi fortè tutor vel impenderit aliquid 3 in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam creditoribus eius obligauerit. *Tex.hic, iuncta l.*1.§.*finito ff.de cont.tut.* Directa, id eſt, principalis: Contraria, id eſt, quæ principalis non eſt, ſed ex contrario in eum datur, cui principalis actio competit, vt paulò ante dixi de actione directa, & contraria negotiorum geſtorum.

d *Tutor cum pupillo habet contrariam tutelæ*. Quanquam enim ſine tutoris authoritate pupilli non obligentur, nec in rem ſuam tutor obligare pupillum poſſit: attamen receptum eſt, vt 4 tutori ſuo pupillus ſine tutoris authoritate ciuiliter obligetur, ex adminiſtratione ſcilicet. Etenim prouocandi erant tutores, vt promptius de ſuo aliquid pro pupillis impendant: dum ſciunt ſe recepturos id, quod impenderint, *l.*1.*ff.de cont.tut.*

Ad §. Item ſi inter aliquos.

Item ſi inter aliquos communis ſit res ſine (a) *ſocietate : veluti quod pariter eis legata donataue eſſet, & alter eorum alteri ideò teneatur communi diuidundo iudicio, quod ſolus fructus ex ea perceperit, aut quod ſocius* (b) *eius ſolus in eam rem neceſſarias impenſas fecerit, non intelligitur propriè ex contractu obligatus, quippe nihil inter ſe contraxerunt. Sed quia ex maleficio non tenetur :* (c) *quaſi ex contractu teneri videtur.* 1

a SIne ſocietate. Alioquin obligatio eſſet ex vero contractu ſocietatis.
b *Socius eius*. Impropriè.
c *Ex maleficio non tenetur*. Nec quaſi ex maleficio.

Ad §. Idem iuris. 2

Idem iuris (a) *eſt de eo, qui cohæredi familiæ* (b) *erciſcundæ iudicio ex his cauſis obligatus eſt.*

a IDem iuris eſt &c. Si igitur v.g. duo ſint coheredes, & alter eorum alteri ideò teneatur familiæ erciſcundæ Iudicio, quod ſolus fructus ex re hereditaria perceperit, aut quod alter ſolus in rem hereditariam neceſſarias impenſas fecerit : non intelligitur propriè ex contractu obligatus quoniam coheredes nihil inter ſe contraxerunt. Sed quia non ex maleficio, nec quaſi ex maleficio tenetur : quaſi ex contractu teneri videtur. *tex. hic iuncto §. proximè præcedenti.* 3

b *Familiæ erciſcundæ*. Ideſt, hereditatis diuidendæ. Nam antiqui familiam pro hereditate accipiebant : *vt in lege 12. tab. his verbis* : Agnatus proximus familiam habeto. *l. Pronunciatio 195. §. Familiæ ff. de verb. ſig.* Erciſcere autem eſt antiquum verbum, quod ſignificat diuidere. 4

Ad §. Heres quoque.

Heres (a) *quoque legatorum nomine non propriè ex contractu obligatus intelligitur (neque enim cum herede, neque cum defuncto, vllum negotium legatarius geſſiſſe propriè dici poteſt) & tamen quia*

Digitized by Google

ex maleficio (b) *non eſt obligatus heres, quaſi ex contractu* (c) *debere intelligitur.*

a **H** *Eres quoque &c. l. Ex maleficijs* 4. §. *heres quoque ff. de oblig. & act.*

b *Ex maleficio non eſt obligatus*. Nec quaſi ex maleficio.

c *Quaſi ex contractu debere intelligitur*. Etenim videtur heres contrahere, cùm adit hereditatem. *l.* 3. *in fine ff. Quib. ex cauſ. in poſſeſs. eat*. Hoc eſt, tacitè ſeſe obligare iudicatur ad ſolu- 1
tionem legatorum, & æris alieni, & propterea legatarius ab herede, quaſi cum eo contraxiſſet, legatum petit actione in perſonam. Poſſunt tamen peti legata etiam per actionem in rem, & per hypotecariam, vt plenè dixi ſupra *in penult. & vlt. nota ad* §. *Sed olim quidem, de legatis*.

Ad §. Item is, cui.

Item is, (a) *cui quis per errorem* (b) *non debitum ſoluit, quaſi* (c) *ex* 2
contractu debere videtur. Adeò enim non intelligitur propriè ex contractu obligatus, vt ſi certiorem rationem ſequamur, magis (vt ſupra (d) *diximus) ex diſtractu, quàm ex contractu poſſit dici obligatus eſſe. Nàm qui ſoluendi animo pecuniam dat: in hoc dare videtur, vt diſtrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen perinde* (e) *is, qui accepit, obligatur, ac ſi mutuum illi daretur, & ideò condictione* (f) *tenetur.*

a **I** *Tem is, cui &c. l. Ex maleficijs* 4. §. *Is quoque ff. de oblig. & act.* 3

b *Per errorem*. Per errorem facti. *Vide notata ſupra ad* §. *Is quoque, Quib. mod. re cont. oblig.* In verbo, *Per errorem*.

c *Quaſi ex contractu debere videtur*. Nam is, qui non debitam pecuniam ſoluit, hoc ipſo aliquid negotij geſſit. *l. Si in area* 33. *ff. de condic. indeb.*

d *Vt ſuprà diximus*. *In d.* §. *Is quoquè, Quib. mod. re contr. oblig.*

e *Sed tamen perinde is, qui accepit &c.* Is, qui non debitum accipit, per errorem ſoluentibus obligatur quaſi ex mutui datione: & eadem actione tenetur: qua debitores creditoribus, 4
d. l. Ex maleficijs 4. §. *Is quoque ff. de oblig. & act.* Perinde igitur ei condici poteſt, ſi appatet eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. *d.* §. *Is quoquè, Quib. mod. re contr. oblig.*

f *Condictione tenetur*. Hæc condictio ex bono & æquo introducta, quod alterius apud alterum ſine cauſa deprehenditur, reuocare conſueuit. *l. Hæc condictio* 66. *ff. de condic. indeb.*

Ad

Ad §. Vltimum.

Ex quibuſdam tamen cauſis repeti non poteſt, quod per errorem non de-
bitum ſolutum ſit. Sic namque definierunt (a) *veteres, ex quibus*
cauſis (b) *inficiando lis creſcit, ex his cauſis non debitum ſolutum,*
repeti (c) *non poſſe: veluti ex lege* (d) *Aquilia, item ex legato.*
Quod veteres quidem in iis legatis locum habere voluerunt, quæ 1
certa conſtituta (e) *per damnationem cuicumque legata fuerant, No-*
ſtra autem conſtitutio(f) *cùm vnam naturam omnibus legatis & fidei-*
commiſſis indulſit, huiuſmodi(g) *augumentum in omnibus*(h) *legatis, &*
fideicommiſſis extendi voluit: ſed non omnibus legatarijs hoc præbuit,
ſed tantummodo in iis legatis & fideicommiſſis quæ ſacroſanctis(i) *Ec-*
cleſijs, & ceteris venerabilibus locis quæ religionis, (k) *vel pietatis*
(l) *intuitu honorificantur, derelicta ſunt: quæ ſi indebita ſoluantur,*
non repetuntur. (m)

2

a **D**Efinierunt veteres. Pro regula tradiderunt veteres.
b *Ex quibus cauſis inficiando lis creſcit.* Ideſt, ex quibus cauſis
inficiatio debitoris auget condemnationem.

c *Repeti non poſse.* Ratio eſſe videtur, quia, qui ex his cau-
ſis ſoluit, dum vult vitare dupli periculum, cum aduerſario
tranſegiſſe præſumitur. *Cuiac. hic.*

d *Veluti ex l. Aquilia.* Nam ſi quis damnum mihi dederit, habeo
aduerſus eum actionem ex lege Aquilia. Sin verò cum poſce-
rem vt damnum mihi reſarciret, inficiatus fuerit ſe quidquam 3
debere, deinde fuerit conuictus, duplum ſoluere cogetur.
Si quis ergo cum mihi damnum non dediſset, ſed dediſſe ſe
putaret, id quod non debebat mihi ſoluerit, non repetet quod
dederit. *Theoph. hic.*

e *Quæ certa conſtituta, per damnationem &c.* Certum legatum
eſt, ſi dixero: Damno te heres, illi dare centum aureos.
Nam ſi dixero, Damno te dare ea, quæ in arca ſunt, quo-
niam quantitas eorum non apparet, incertum legatum eſt.
In certis igitur legatis, quæ cuicunque perſonæ per damnatio- 4
nem relicta erant, heres, qui debitum inficiabatur, conui-
ctus, duplum ſoluebat. Quod ſi cum non deberet tibi, per
errorem tamen quaſi deberet, ſoluiſſet: repetitionem eius non
habebat. *Ex eodem Theoph.*

f *Noſtra autem Conſtitutio.* Hæc Conſtitutio in Codice, quo
nunc vtimur, deſideratur.

g *Huiuſ-*

Digitized by Google

g *Huiuſmodi augumentum*. Quod ex inficiatione deſcendit.

h *In omnibus legatis*. Siue per vindicationem, ſiue per damnationem, vel alio modo relictis.

i *Quæ ſacroſanctis Eccleſijs &c.* Actio, quæ de ijs competit,
quæ relicta venerabilibus locis ſunt: non ſolùm inficiatione
duplicatur, ſed etiam ſi heres diſtulerit relicti ſolutionem
vſque quo iuſſu magiſtratuum conueniatur. §. *Sed furti quidem,* 1
Inſtit. de actionibus.

k *Religionis*. Veluti Eccleſijs, aut Monaſterijs.

l *Pietatis*. Veluti Xenodochijs, Orphanotrophijs.

m *Non repetuntur*. Propterea, quod heres, qui ea verè deberet, per inficiationem ad duplum ſoluendum cogendus eſſet. Dum igitur, ea ſoluendo, vult vitare dupli periculum, cum eccleſia tranſegiſſe præſumitur, vt ſuprà dixi.

Per quas (a) perſonas nobis obligatio adquiritur. 2

TITVLVS XXIX.

*Expoſitis generibus obligationū: quæ ex contractu vel quaſi ex contractu
naſcuntur: admonendi ſumus adquiri nobis non ſolùm* (b) *per nos met
ipſos, Sed etiam per eas perſonas, quæ in noſtra poteſtate ſunt, veluti
per ſeruos & filios noſtros: vt tamen, quod per ſeruos quidem
nobis adquiritur, totum* (c) *noſtrum fiat: quod autem* (d) *per libe-* 3
*ros, quos in poteſtate habemus, ex obligatione fuerit adquiſitum,
hoc diuidatur ſecundum imaginem rerum proprietatis & vſusfructus,
quam noſtra diſcreuit Conſtitutio* (e) *vt quod ab actione commodum
perueniat, huius vſumfructum quidem habeat pater, proprietas autem
filio ſeruetur; ſcilicet parte actionem mouente ſecundùm nouellæ
noſtræ* (f) *Conſtitutionis diuiſionem*.

a PER *quas perſonas &c.* Obligatio, non ſolùm per nos met
ipſos, ſed etiam per alias quaſdam perſonas nobis ad- 4
quiritur. Expoſitis igitur generibus obligationum, quæ ex
contractu, vel quaſi ex contractu naſcuntur: videamus per
quas perſonas nobis obligatio adquiritur.

b *Non ſolum per nos met ipſos &c.* Obligatio, non ſolùm per nos met ipſos, ſed etiam per eas perſonas, quæ in noſtra poteſtate ſunt, veluti per ſeruos & filios noſtros, nobis adquiritur.

c *Totum noſtrum fiat*. Quod per ſeruos noſtros nobis ex obliga-
tione adquiritur totum noſtrum fit. Itaque, cum ſeruo no-
ſtro quid debetur, nos ſoli agimus, propterea quod ſeruus le-
gitimam perſonam ſtandi in iudicio non habet, vt pote, qui
Iure Ciuili pro nullo habetur, *l.quod attinet 33.ff.de reg.Iur.*
d *Quod autem per liberos &c.* Quod per liberos, quos in pote-
ſtate habemus ex obligatione fuerit adquiſitum, hoc ita debet
diuidi, vt quod ab actione commodum proueniat, huius vſus 1
fructus quidem nobis debeatur, proprietas autem filijs ſeruetur.
l.Cum opportet 6.C.de bon. quæ liber. Et hoc obtinet in aduentitijs.
In profectitijs, ea, quæ per liberos, quos in poteſtate habe-
mus, ex obligatione adquiruntur, tota noſtra fiunt, & Ca-
ſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia peculia pleno iure ad filios fami-
lias pertinent. Itaque ex cauſis caſtrenſibus, vel quaſi caſtren-
ſibus filius familias pleno iure ſibi actiones adquirit: ex profe-
ctitijs, actiones pleno iure adquirit patri, filio tamen vtiles
actiones dantur abſente patre: ex aduentitijs verò, ſi pater 2
vſumfructum reſpuat, filius agit conſenſu patris: ſi ample-
ctatur, ipſe agit conſenſu filij. *l. vlt. §.Et filius & §. Vbi autem
in vnum C. de bonis, quæ liber.* vel etiam agit filius abſente, aut
permittente patre. Vide ea, quæ circa adquiſitionem domi-
nij notata ſunt ſuprà ad §. *Igitur liberi, Per quas perſon.nob. ad-
quir.* Eadem enim eſt ratio dominij & obligatinis, quantùm
ad acquiſitionem.
e *Conſtitutio. Dicta l. Cum oportet. 6.C.de bon.quæ liber.*
f *Noſtra Conſtitutionis*. Intelligit Iuſtinianus, *d.l. vlt. C. de bon.* 3
quæ lib.

Ad §. Item per liberos homines.

Item per liberos (a) *homines, & alienos ſeruos, quos bona fide poſ-
ſidemus, adquiritur nobis: ſed tantum ex duabus cauſis, ideſt, ſi
quid ex operibus ſuis, vel ex re noſtra adquirant.*

a ITem per liberos homines &c. Per liberos homines, & alienos 4
ſeruos, quos bona fide poſſidemus, obligatio nobis adqui-
ritur ex operibus ſuis, vel ex re noſtra. Extra verò eas cauſas
ij: qui à nobis bona fide poſſidentur, vel ſibi, ſi liberi ſunt:
vel domino, ſi ſerui ſunt, obligationem adquirunt, *tex. hic
iuncto*, §.de ijs autem ſeruis, *Per quas perſon.nob.adquir.*

Ad

Ad §. Per eum quoque.

Per eum quoque (a) *ſeruum, in quo vſumfructum, vel vſum* (b) *habemus, ſimiliter ex duabus iſtis cauſis nobis adquiritur.*

a **P** *Er eum quoque &c.* Seruus, in quo vſumfructum habemus, nobis obligationem adquirit ex operibus ſuis, vel ex re noſtra. Sed extra eas cauſas, eam adquirit domino proprietatis: *tex. hic, iuncto dict. §. de ijs autem ſeruis, Per quas perſon. nob. adquir.* 1

b *Vel vſum.* Quidam Codices non agnoſcunt hæc verba (vel vſum.)

Ad §. Communem ſeruum.

Communem (a) *ſeruum pro dominica* (b) *parte dominis adquirere certum eſt, excepto eo, quod vni nominatim ſtipulando, aut per traditionem accipiendo, illi ſoli adquirit: veluti cùm ita ſtipulatur, Titio domino meo dare ſpondes? Sed ſi vnius* (c) *domini iuſſu ſeruus fuerit ſtipulatus, licet antea dubitabatur: tamen poſt noſtram* (d) *deciſionem res expedita eſt, vt illi tantùm adquirat, qui hoc ei facere iuſſit, vt ſuprà* (e) *dictum eſt.* 2

a **C** *Ommunem ſeruum &c. l. Seruus communis 5. ff. de ſtipul. ſeru.* 3

b *Pro dominica parte.* Pro parte, qua dominium in eo habent. *d. l. ſeruus communis.* Vide notata ſupra *ad §. vlt. de ſtipul. ſeru.* In verbo, *Pro portione dominij.*

c *Sed ſi vnius domini iuſſu &c.* Cùm ſeruum communem vnus ex dominis ſuo nomine iubet ſtipulari, plus valet iuſſum quàm nomen. Cum verò ſeruum communem ſimpliciter iubet ſtipulari, plus valet nomen, quam iuſſum. Atque ita rectè Azo accipiendam cenſet. *l. vlt. C. Per quas perſ. nob. adquir. Cuiac. ad §. vlt. Inſtit. de ſtipul. ſeru.* Quòd ſi communis ſeruus iuſſus ſimpliciter ab vno ex dominis ſtipulationem facere, ſimpliciter ſtipulatus ſit: tunc ei ſoli acquirit, qui iuſſit. *d. l. vlt.* 4

d *Poſt noſtram deciſionem.* *Hæc eſt deciſio d. l. vlt. C. per quas perſon. nob. adquir.*

e *Vt ſupra dictum eſt.* *In d. §. vlt. de ſtipul. ſeru.*

Qui-

Quibus modis (a) obligatio tollitur.

TITVLVS XXX.

Tollitur (b) *autem omnis obligatio ſolutione eius, quod debetur: vel ſi*
quis, conſentiente (c) *creditore, aliud pro alio ſoluerit. Nec tamen* 1
intereſt, quis ſoluat: vtrum ipſe qui debet, an alius pro eo. libera-
tur (d) *enim & alio ſoluente: ſiue ſciente, ſiue ignorante debitore,*
vel inuito ſolutio fiat. Item ſi reus ſoluerit, etiam ij, (e) *qui*
pro ſeo interuenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit, ſi
fideiuſſor (f) *ſoluerit: non enim ſolus ipſe liberatur ſed etiam*
reus.

a QVibus modis &c.* Hactenùs dictum eſt quomodo obligatio
per contractum vel quaſi contractum conſtituatur: nunc 2
ſequitur vt videamus quomodo ea diſſoluatur. Quidquid enim
ligatur ſolubile eſt. *A. de Nupt. c. 1. collat. 4.* Tollitur autem obliga-
tio, vel ipſo iure, veluti modis illis, de quibus in hoc titulo,
vel ope exceptionis, de qua infrà in *tit. de exceptionibus*. Ipſo
iure dicitur tolli obligatio, quando ea omninò extinguitur,
ita vt nullæ reliquiæ, vel naturalis, vel ciuilis obligationis du-
rent. Ope verò exceptionis, quando naturalis obligatio ſubla-
ta eſt, remanente ciuili, ex qua adhuc competit actio, quæ
tamen per exceptionem eliditur: vt ſi creditor faciat debitori 3
ſuo pactum de non petendo. *Mynſinger. ad hanc rubricam ſub num* 5. 6. *&* 10.

b *Tollitur autem &c.* Solutione eius, quod debetur tollitur omnis obligatio. Tollitur, inquam, omnis obligatio ipſo iure, ita vt nullæ reliquiæ, vel naturalis, vel ciuilis obligationis durent, vt ſuprà dixi.

c *Vel ſi quis conſentiente &c.* Si quis, conſentiente creditore,
aliud pro alio ſoluerit, tollitur omnis obligatio. Igitur aliud
pro alio inuito creditori ſolui non poteſt, *l. 2. §. 1. ff. de rebus cre-* 4
ditis. Sic pars eius, quod debetur, ſolui non poteſt inuito creditori, quod ſatis conſtat ex principio noſtri textus dum dicit: Solutione eius, quod debetur tollitur omnis obligatio: Et ratio eſt, quia particularis ſolutio ſæpè non minima incommoda habet. *l. 3. ff. famil. ercif.*

d *Liberatur enim &c.* Debitor liberatur & alio pro eo ſoluente;

ſiue ſciente, ſiue ignorante debitore, vel inuito ſolutio fiat. Eſt enim Iure Ciuili conſtitutum, licere etiam ignorantis, inuitique meliorem conditionem facere. *l. Soluendo 41. ff. de negotijs geſtis, l. ſolutionem 23. l. Soluere pro ignorante 53. ff. de ſolutionibus.* Neque aduerſatur illa regula, qua traditur, inuito beneficium non dari, *l. Inuito 70. ff. de reg. Iur.* Nàm ea de illis beneficijs intelligenda eſt, quæ à legibus conceduntur, Cuius rei exempla extant in *l. Pactum 46. ff. de pactis, & in l. Si quis 29. C. eod. H. hic.* 1
Multum tamen intereſt, an quis vltrò ſoluat ignorante debitore, an verò eo inuito: quia ſoluens pro inuito, non poteſt vlla actione ſolutum repetere *l. vlt. C. de negot. geſt.* Soluens autem vtiliter pro ignorante, habet contra eum negotiorum geſtorum actionem. *l. Si ex duobus 9. l. Qui ſeruum 43. ff. de neg. geſt.*

e *Etiam ij, qui pro eo &c.* Si reus ſoluerit: etiam ij, qui pro eo interuenerunt, liberantur. *l. Cum quis 38. §. De peculio, l. In omnibus 43. ff. de ſolut.* Et etiam liberantur hypothecæ, & pignora. *dicta l. In omnibus.* 2

f *Si fideiuſſor ſoluerit &c.* Si fideiuſſor ſoluerit: non ipſe ſolus liberatur, ſed etiam reus. Habet tamen fideiuſſor contra reum Mandati, vel Negotiorum geſtorum actionem eius recuperandi cauſa, quod pro eo ſoluerit. Vide notata ſuprà ad §. *Si quid autem, de fideiuſſoribus.*

Ad §. Item per acceptilationem.

Item per (a) *acceptilationem tollitur obligatio. Eſt autem acceptilatio,* 3 (b) *imaginaria ſolutio. Quod enim* (c) *ex verborum obligatione Titio debetur, id ſi velit Titius remittere, poterit ſic fieri, vt patiatur hæc verba debitorem dicere: Quod ego* (d) *tibi promiſi, habes ne acceptum? & Titius reſpondeat: habeo. Sed & Græcè* (e) *poteſt acceptum fieri: dummodo ſic fiat, vt latinis verbis ſolet:* ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών. *Quo genere* (f) *vt diximus) tantùm eæ ſoluuntur obligationes, quæ ex verbis conſiſtunt, non etiam cæteræ. Conſentaneum enim viſum eſt, verbis factam obligationem, alijs poſſe verbis diſſolui. Sed & id,* (g) *quod alia* 4 *ex cauſa debetur, poteſt in ſtipulationem deduci, & per acceptilationem diſſolui. Sicut autem* (h) *quod debetur, pro parte* (i) *rectè ſoluitur, ita in partem debiti acceptilatio fieri poteſt. Eſt autem prodita* (k) *ſtipulatio, quæ vulgò Aquiliana appellatur, per quam ſtipulatienem contingit, vt omnium rerum obligatio in ſtipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana*

liana nouat omnes obligationes, & à Gallo Aquilio ita compoſita eſt. Quidquid (l) *te mihi ex quacunque* (m) *cauſa dare* (n) *facere oportet,* (o) *oportebitue, præſens, in diemue, quarumque rerum* (p) *mihi tecum actio, quæque aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſecutio eſt,* (q) *eritue: quodue tu mecum habes,* (r) *tenes, poſſideſue, doloue* (ſ) *malo feciſti, quò minùs poſſideas: quanti quæque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt Aulus Agerius, ſpopondit Numerius Nigidius. Quod Numerius* (t) *Nigidius Aulo* 1 *Agerio ſpopondit, id haberetne à ſe acceptum Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit. Aulus Agerius Numero Nigidio acceptum fecit.*

a *Item per acceptilationem &c.* Per acceptilationem tollitur obligatio. *l.* 1. *ff. de acceptil.* Tollitur, inquam, obligatio ipſo iure, vt ſuprà dixi ad hanc rubricam.

b *Eſt autem acceptilatio &c.* Acceptilatio eſt imaginaria ſolutio. Eſt igitur acceptilatio modus ciuilis tollendæ obligationis, ſolutio verò eſt modus naturalis, *l. penult. ff. de ſolut.* Nàm in vera 2 & naturali ſolutione debitor aliquid re ipſa & actu præſtat: in acceptilatione verò nihil præſtat, ſed perinde quaſi præſtiterit, liberatur. H.

c *Quod enim ex verborum obligatione &c.* Per acceptilationem remitti poteſt, quod ex verborum obligatione debetur. *l. An inutulis* 8. §. *Acceptum fieri ff. de acceptil.*

d *Quod ego tibi promiſi &c.* Acceptilatio fit per interrogationem debitoris, & congruam creditoris reſponſionem, veluti: 3 Quod ego tibi promiſi, habes ne acceptum? Habeo.

e *Sed & Græcè &c.* Etiam Græcè poteſt acceptilatio fieri: dummodò ſic fiat, vt latinis verbis ſolet. Quanuis enim acceptilatio verè ſit Iuris Ciuilis, vt in *l. penult. ff. de ſolut.* & ea, quæ Iuris Ciuilis ſunt, ciuilibus tantùm, & latinis verbis fieri poſſint, tamen, vt *Vlpianns ait in l. An inutilis* 8. §. *vlt. ff. de acceptil.* hoc Iure vtimur, vt iuris gentium ſit acceptilatio. Ex Quibus verbis optimè infertur, vtilitatis cauſa receptum fuiſſe, vt contra Iuris Ciuilis regulas, non tantùm latinè, ſed & Græcè fieret acceptilatio. 4

f *Quo genere &c.* Per acceptilationem ſoluuntur tantùm verborum obligationes, non etiam cæteræ. Conſentaneum enim viſum eſt, verbis factam obligationem, alijs poſſe verbis diſſolui. *tex. hic, d. l. An inutilis* 8. §. *Acceptum fieri ff. de acceptil.* Cùm nihil ſit tam naturale, quàm eo genere quódque diſſoluere, quo

 colli-

colligatum eſt. *l. Nihil tàm naturale* 36. *ff. de reg. iur.* Si ergo accepto latum fuerit ei, qui non verbis, ſed re obligatus eſt: non liberabitur. Poterit tamen exceptione doli mali, vel pacti conuenti ſe tueri. *l. Si accepto latum* 19. *ff. de acceptil.*

g *Sed & id, quod ex alia cauſa &c.* Id, quod ex alia cauſa, quàm ex verborum obligatione debetur: veluti ex obligatione contracta re, literis, aut conſenſu: poteſt in ſtipulationem deduci, & per acceptilationem diſſolui. 1

h *Sicut autem quod debetur &c.* Sicut autem quod debetur, pro parte rectè ſoluitur: ità in partem debiti acceptilatio fieri poteſt. *l. Si ſtipulatus* 9. §. *Qui decem ff. de ſolut. iuncta l. pars ſtipulationis* 9. *ff. de acceptil.*

i *Pro parte rectè ſoluitur.* Creditori volenti. Non enim cogitur creditor pro parte debitum accipere, *l. Tutor* 41. §. 1. *ff. de vſuris, l. Obſignatione* 9. *C. de ſolut.* Niſi cum de alia parte dubitatur, & debitor paratus eſt litigare, *l. Quidam* 21. *ff. de reb. cred.* Vide *Pacium Legum Conciliatar. Centur.* 3. *quaſt.* 70. 2

k *Eſt autem prodita ſtipulatio &c.* Per Aquilianam ſtipulationem generaliter omnes obligationes, quæ ſunt ex alia cauſa, quàm ex verborum obligatione, poſſunt ſimul in ſtipulationem deduci, nouarique, & per acceptilationem diſſolui. *l. Et vno* 18. *ff. de acceptil. l. Aquiliana* 4. *ff. de tranſact.*

l *Quidquid te mihi &c.* Verba huius formulæ Aquilianæ habemus etiam apud Florentinum in *l. Et vno* 18. §. 1. *ff. de acceptil.* Conſtat autem hæc formula ex duabus partibus: ex nouatione per ſtipulationem vſque ad *verſ. Quod Numerius Nigidius*: & *ex* 3 *acceptilatione in dicto verſ.*

m *Ex quacunque cauſa.* Siue ex contractu, vel quaſi ex contractu, ſiue ex maleficio, vel quaſi ex màleficio.

n *Dare facere.* Obligationum aliæ in dando, aliæ in faciendo conſiſtunt. *princ. tit. Inſtit. de Verb. oblig. l. 2. in princ. ff. eod.* Quod vtrunque genus hac formula ita comprehenditur, vt tamen coniuncta etiam pro diſiunctis accipi poſſint: & ſatis ſit alterutrum probari. *l. ſæpè* 53. *ff. de Verb. ſig. H. hic.* Imò quanquam multa in Aquilianæ ſtipulationis formula verba exprimantur, 4 non tamen opus eſt creditorem omnibus verbis in ea comprehenſis ſic vti, vt in eadem referuntur, ſed ſatis eſt debitorem interrogari de ſua obligatione. Quid enim, ſi tantùm facere, vel date tenearis? Vtrunque ſanè fruſtra comprehenderetur. *Mynſ. hic ſub num.* 21.

o *Oportet, oportebit&c, præſens, in diem&c.* His verbis compre-

hen-

hendit Aquilius omnem obligationem, puram, in diem, vel ſub conditione. Addidere quidam in textu (aut ſub conditione) Sed & quæ ſub conditione debentur poſtremo verbo (in diemue) comprehendi poſſunt, perinde ac ſi dictum fuiſſet, vel in præſentia, vel in poſterum.

p *Quarumque rerum mihi tecum actio &c.* Actio, propriè loquendo, in perſonam infertur, petitio in rem, perſecutio in rem, vel
in perſonam, rei perſequendæ gratia, *l. Actio in perſonam* 27. *ff. de* 1
oblig. & act. vide *l. Pecuniæ verbum* 178. §. *Actionis verbum ff. de Verb. ſig.*

q *Eſt, eritue.* Propter obligationem puram, in diem, vel conditionalem, de qua ſuprà mentio facta eſt.

r *Habes, tenes, poſſideſue.* Habere, eſt verbum generale: Tenere, eſt facti: Poſſidere, etiam iuris eſt, *l. Stipulatio iſta* 38. *ff. de Verb. oblig. Mynſ. & Baro hic.*

ſ *Doloue malo &c.* Etenim parem eſſe conditionem oportet
eius, qui quid poſſideat, vel habeat: atque eius, cuius dolo 2
malo factum ſit, quò minus poſſideret, vel haberet. *l.* 2. §. *Hoc interdictum, penult. ff. Ne quid in loco pub. l. Parem eſſe* 193. *ff. de reg. iur.*

t *Quod Numerius Nigidius &c.* In antiquis libris, quorum etiam auctoritatem Theophilus adiuuat, hic locus ſic ſcriptus eſt: Item ex diuerſo, Numerius Nigidius interrogauit Aulum Agerium: Quidquid tibi hodierno die per Aquilianam ſtipulationem ſpopondi, id omne habeſne acceptum? Reſpondit Aulus
Agerius: Habeo, acceptumque tuli. Sed ego moderniorum 3
lecturam ſequutus ſum, tum quia concordat cum Florentino in *l. Et vno* 18. *ff. de acceptil.* tum etiam quia non eſt veriſſimile, quod tam ineptus Aquilius fuerit, vt ſuum nomen in publicam formulam inſertum voluerit. *H. hic.*

Ad §. Præterea.

Præterea (a) *nouatione tollitur obligatio: veluti* (b) *ſi id quod tu Seio*
debeas à Titio dari ſtipulatus ſit. Nàm interuentu nouæ perſonæ, 4
noua naſcitur obligatio, & prima tollitur translata in poſteriorem: adeò vt interdum, licet poſterior ſtipulatio inutilis (c) *ſit, tamen prima nouationis iure tollatur: veluti ſi id quod tu Titio debeas, à pupillo ſine tutoris auctoritate ſtipulatus fuerit, quo caſu* (d) *res amittitur. nàm & prior debitor* (e) *liberatur, & poſterior obligatio* (f) *nulla eſt, Non idem iuris eſt,* (g) *ſi à ſeruo quis fuerit ſtipulatus.*

nàm

nàm tunc prior perinde obligatus manet, ac ſi poſtea nullus ſtipulatus
fuiſſet. Sed ſi eadem perſona ſit, à qua poſtea ſtipuleris: ita demum
nouatio fit, ſi quid in poſteriore ſtipulatione noui ſit: fortè ſi condi-
tio, (h) *aut dies, aut fideiuſſor adijciatur, aut detrahatur. Quod*
autem diximus, ſi conditio (i) *adijciatur, nouationem fieri: ſic intel-*
ligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem, ſi conditio extiterit,
alioquin ſi defecerit, durat prior obligatio. Sed cùm hoc quidem in- 1
ter veteres conſtabat, tunc fieri nouationem, cùm nouandi animo in
ſecundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quan-
do nouandi animo videretur hoc fieri, & quaſdam de hoc preſumptio-
nes alij in alijs caſibus introducebant, ideò noſtra proceſſit (k) *Conſti-*
tutio, quæ apertiſſimè definiuit, tunc ſolùm nouationem fieri, quoties
hoc ipſum inter contrahentes expreſſum fuerit, quòd propter nouatio-
nem prioris obligationis conuenerunt, alioquin manere & priſtinam
obligationem, & ſecundam (l) *ei accedere: vt maneat ex vtraque*
cauſa obligatio ſecundum noſtræ Conſtitutionis definitionem, quam 2
licet ex ipſius lectione apertiùs cognoſcere.

a PRæterea nouatione &c.* Nouatione tollitur obligatio. Cùm enim obligatio nouatur, prima obligatio tollitur, & noua conſtituitur. Vnde in *l.* 1. *ff. de nouat. & deleg.* definitur nouatio, quod ſit prioris debiti in aliam obligationem, vel ciuilem, vel naturalem transfuſio, atque translatio. Fit autem nouatio dupliciter, aùt enim debitoris perſona mutatur, de qua nouatione agitur in principio huius §. aùt eadem perſona retinetur, 3 de qua nouatione agitur in hoc eodem §. in *verſ. Sed ſi eadem perſona ſit.*

b *Veluti ſi id quod &c.* In quibuſdam libris legitur: Veluti ſi id, quod tu Seio debeas, à Titio dari ſtipulatus ſit. In alijs: Veluti ſi id, quod tibi Seius debebat, à Titio dari ſtipulatus ſis.

c *Inutilis ſit.* Quia ſcilicet obligationem ciuilem non conſtituat.

d *Quo caſu res amittitur.* Hoc eſt, debitum Tito perit. *Theophilus.* 4

e *Prior debitor liberatur.* Hoc eſt, Tu, qui Titio debebas, liberaris.

f *Et poſterior obligatio nulla eſt.* Hoc eſt, inutilis, vt ſuprà. Pupillus enim qui promiſit ſine tutoris auctoritate id, quod tu Titio debebas, non obligatur ciuiliter, ſed naturaliter tantùm *l.* 1. *in fine, ff. de nouat. & deleg.*

g *Non*

g *Non idem iuris eſt, ſi à ſeruo &c.* Cuius diſſimilitudinis ratio,
ſecundum aliquos, hæc eſt, quoniam ſeruus, qui promittit,
quod alius debet, naturaliter non obligatur. Sed, ſecundum
alios, dicendum eſt, non id nouationi ſufficere, quod vel na-
turalis obligatio naſcatur, ſed etiam perſona vt aliqua ſit, re-
quiri. At ſeruus in Iure Ciuili perſonam non habet, *l. quod
attinet 33. ff. de reg. Iur.* Et huius ſententiæ auctor eſt *Theo-
philus*. 1

h *Fortè ſi conditio, aut dies &c.* Si nouandi animo ſtipulor à te,
qui ex obligatione, quæ re contrahitur, aut literis, aut con-
ſenſu mihi debebas, aut aliqua actione, quæ ex quaſi contractu
deſcendit, tenebaris, dubium non eſt, quin nouatio contin-
gat, etiam ſi conditio, aut dies, aut fideiuſſor non adijciatur,
neque detrahatur primæ obligationi. *Ex eod. Theoph. hic.*

i *Si conditio adijcitur.* Quoties quod purè debetur, nouandi
cauſa ſub conditione promittitur: non ſtatim fit nouatio, ſed
tunc demum cùm conditio extiterit. Sed ſi quod ſub condi- 2
tione debetur, purè quis nouandi cauſa ſtipuletur: nec nunc
quidem ſtatim nouat, licet pura ſtipulatio aliquid egiſſe videa-
tur: ſed tunc nouabit, cùm conditio extiterit. Etenim exi-
ſtens conditio primam ſtipulationem committit, commiſ-
ſamque in ſecundam transfert. *l. Quoties 14. ff. de Nouat. &
deleg.*

k *Ideò noſtra proceſſit Conſtitutio.* Ex hac Iuſtiniani Conſtitutione,
quæ eſt *l. Vlt. C. de nouat. & deleg.* Tunc ſolùm nouatio fit, quo-
ties hoc ipſum inter contrahentes expreſſum fuerit, quòd fie- 3
ret nouatio. Alioquin & priſtina obligatio manet, & ſecunda
ei accedit.

l *Et ſecundam ei accedere.* Ità tamen vt ſemel tantùm petatur:
l. Qui bis 18. ff. de verb. oblig. Nàm bona fides non patitur, vt bis
idem exigatur. *l. Bona fides 58. ff. de reg. Iur.*

Ad §. Hoc ampliùs.

4

Hoc ampliùs, (a) eæ obligationes, quæ conſenſu contrahuntur, contraria voluntate diſſoluuntur. Nàm ſi Titius & Seius inter ſe conſenſenſerint, vt fundum Tuſculanum emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum ſecuta, ideſt, neque pretio ſoluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt diſcederetur ab ea emptione & venditione: inuicem (b) liberantur. Idem eſt in conductione,

&

(c) *& locatione, & in omnibus contractibus, qui ex conſenſu deſcendunt.*

a HOC *amplius, ex obligationes &c.* Obligationes, quæ nudo conſenſu contrahuntur, diſſenſu contrario diſſoluuntur. *l.Prout* 80. *ff.de ſolut. l.ab emptione* 58. *ff.de pactis. l.3. ff.de reſcind. vend. l.1. C.Quando liceat ab empt.diſced.* Nihil enim tam naturale 1
eſt, quàm eo genere quidquid diſſoluere, quo colligatum eſt. *l.Nihil tam naturale* 36. *ff.de reg.Iur.*

b *Inuicem liberantur.* Nàm nec Seius Titio centum aureos ſoluere tenetur, nec Titius compellitur Seio fundum Tuſculanum tradere, ſed obligatio, qua inuicem obſtricti erant, contrario conſenſu diſſoluitur.

c *Idem eſt in conductione &c. dicta l.ab emptione* 58. *ff.de pactis.*

Finis Libri Tertij Inſtitutionum.

AVRELII

Digitized by Google

AVRELII AVGVSTINI
MILLIARII
IN ARCHIGYMNASIO ROMANO
Publici Bartoli Interpretis 1

AD LIBRVM QVARTVM INSTITVTIONVM
FL. IVSTINIANI
CÆSARIS
Notæ, ſeu Breues Commentarij. 2

De Obligationibus, quæ ex delicto naſcuntur.
TITVLVS PRIMVS.

Cum expoſitum (a) *ſit ſuperiore libro de obligationibus ex contractu, & quaſi ex contractu: ſequitur, vt de obligationibus ex maleficio*
diſpiciamus. Sed illæ (b) *quidem (vt ſuo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur, hæ* (c) *verò vnius generis ſunt, nam omnes* (d) *ex re naſcuntur, ideſt, ex ipſo maleficio: veluti ex furto, aut rapina, aut damno, aut iniuria.* 3

a CVM *expoſitum ſit &c.* Obligationes aùt ex contractu ſunt, aùt quaſi ex contractu, aùt ex maleficio, aùt quaſi ex maleficio. §.*Sequens, de obligat.* Cùm igitur ſit expoſitum libro ſupe-
riore de obligationibus ex contractu, & quaſi 4
ex contractu: ſequitur, vt de obligationibus ex maleficio diſpiciamus: & ſubſequenter de obligationibus, quæ ſunt quaſi ex maleficio.

b *Sed illæ quidem &c.* Obligationes, quæ ex contractu ſunt in quatuor genera diuiduntur. Aùt enim re contrahuntur, aùt

Digitized by Google

verbis, aût literis, aût conſenſu, *d. §. ſequens, de oblig.*
c *Hæ verò vnius generiſ ſunt &c.* Obligationes ex maleficio vnius
generis ſunt, nam omnes ex re naſcuntur, ideſt, ex ipſo ma-
leficio: veluti ex furto, aût rapina, aût damno, aut iniuria,
tex. hic, l. ex maleficijs 4. ff. de oblig. & act. Hæc verò ſunt priuata
maleficia quatuor; Alia ſunt delicta publica, de quibus vide-
bimus infrà in *tit. de public. Iudic.*
d *Nàm omnes ex re naſcuntur.* Sed iniuria, inquis, fit etiam ver- 1
bis: veluti ſi cui conuicium factum fuerit, *l. 1. §. Contumeliam
ff. de Iniurijs*: fit etiam literis: veluti famoſis libellis, *l. lex Cor-
nelia 5. §. Si quis librum ff. de Iniurijs.* Ita eſt, ſed verba, & lite-
ræ, non pro ſolemnibus verbis, aut literis, vt cùm de verbo-
rum, aût literarum obligationibus loquimur, ſed pro conui-
cio, & famoſo libello in tractatu iniuriarum vſurpantur: &
res ſunt, ideſt maleficia. *Baro hic.*

Ad §. Furtum. 2

Furtum (a) *eſt contrectatio rei fraudulоſa,* (b) *lucri faciendi gratia, vel ipſius* (c) *rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſioniſue, quod lege naturali* (d) *prohibitum eſt admittere.*

a FVrtum eſt contrectatio rei. *l. 1. §. vlt. ff. de furtis.* Rem contre-
ctare nihil aliud eſt, quàm rem loco mouere, *l. 3. §. Si rem,
ff. de acquir. vel omit. poſſeſſ.* Vnde ſequitur, Primo quod ſola
cogitatio furti faciendi non facit furem, *l. 1. §. Inde ſola ff. de* 3
furtis. Quare qui furti faciendi cauſa conclaue intrauit: non-
dum fur eſt, quamuis furandi cauſa intrauerit: iniuriarum ta-
men, aut de vi accuſabitur, ſi per vim introiuit, *l. Vulgaris 21.
§. Qui furti ff. de furtis.* Sequitur Secundo furtum rei mobilis
tantùm fieri, non etiam immobilis. *§. Quod autem, il 2. de Vſu-
cap.* Solæ enim res mobiles poſſunt contrectari, non etiam
immobiles. Sequitur Tertio furtum in rebus tantùm corpo-
ralibus fieri, non etiam in rebus incorporalibus: Solæ enim
res corporales, non etiam incorporales contrectari poſſunt. 4
Animaduertendum tamen eſt aliud eſſe furtum fieri tantùm in
re corporali, quod omnino verum eſt, aliud fieri tantùm rei
corporalis, quod eſt falſum. Vſus enim & poſſeſſionis, quæ
incorporalis eſt, furtum admittitur: Sed hoc fit propter con-
trectationem, quæ in re corporali verſatur.
b *Fraudulоſa.* Non enim quæuis contrectatio furem facit, ſed
ca

ea demum, quæ fraudandi cauſa facta eſt: & fraudandi cauſa quis dicitur contrectare, cùm lucri faciendi gratia rem contrectat, *l. Qui ea mente 67. ff. de furtis. l. Si mulier 21. §. Si ſeruus ff. rer. amot.* Et ſic verba, quæ ſequuntur in definitione, videlicet, lucri faciendi gratia &c. addita ſunt pro interpretatione verbi Fraudulosa.

c *Vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſioniſue.* Hæc verba reguntur ab antecedentibus verbis, lucri faciendi gratia, & ſen- 1
ſus eſt: Furtum eſt contrectatio rei, cauſa lucrandi, vel ipſam rem, vel eius vſum, poſſeſſionemue.

d *Quod lege naturali prohibitum eſt admittere.* Furtum enim natura turpe eſt, *l. probrum 42. ff. de verb. ſig.*

Ad §. Furtum autem.

Furtum (a) *autem, vel à furuo, ideſt, nigro, dictum eſt, quòd clàm* (b) *& obſcurè fiat, & plerumque nocte: vel à fraude, vel à ferendo,* 2
ideſt, auferendo, vel à Græco ſermone, qui φῶρας appellan fures. Imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν, φῶρας, dixerunt.

a FVrtum autem &c. l. 1. ff. de furtis.*
b *Quòd clàm, & obſcurè fiat.* Furtum clàm, & obſcurè fit, & plerunque nocte, *d. l. 1.* Vnde in hoc diſtinguitur furtum à rapina, quæ fit palàm.

Ad §. Furtorum autem. 3

Furtorum (a) *autem genera duo ſunt: manifeſtum, & nec manifeſtum. Nàm conceptum* (b) *& oblatum, ſpecies potiùs actionis ſunt, furto cohærentes, quàm genera furtorum, ſicut inferiùs apparebit. Manifeſtus* (c) *fur eſt, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant: nec ſolùm is, qui in furto deprehenditur, ſed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtum fit: veluti qui in domo furtum fecit, & nondum egreſſus ianuam deprehenſus fuerit: & qui in olìueto oliuarum, aut in vineto vuarum furtum fecit, quamdiu in eo oliueto, aut vineto* 4
fur deprehenſus ſit. Imò vlterius furtum manifeſtum extendendum eſt, quamdiu eam rem fur tenens, viſus, (d) *vel deprehenſus fuerit, ſiue in publico, ſiue in priuato, vel à domino, vel ab alio,* (e) *antequam eò peruenerit, quò perferre ac deponere rem deſtinaſſet. Sed ſi pertulit* (f) *quò deſtinauit, tametſi deprehendatur cum re furtiua, non eſt manifeſtus fur. Nec* (g) *manifeſtum furtum quid ſit, ex*

 ijs,

ijs, quæ diximus, intelligitur, nam quod manifeſtum non eſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt.

a FVrtorum autem &c.* Furtorum genera duo ſunt, manifeſtum, & nec manifeſtum, *l.2. ff. de furtis.*

b *Nàm conceptum &c.* Conceptum, & oblatum ſpecies potiùs actionis ſunt furto cohærentes, quàm genera furtorum. Idem dicendum de prohibito, & non exhibito. De iſtis actionibus 1
vide *Galuan. de vſufr. cap. 15. num. 6.*

c *Manifeſtus fur eſt &c.* Manifeſtus fur eſt is, qui in ipſo furto deprehenditur, aut in eo loco, vbi furtum fecit. Imò etiam fur manifeſtus eſt is, qui cum re furtiua viſus, vel deprehenſus fuit: ſiue in publico, ſiue in priuato, vel à domino, vel ab alio, antequam eo perueniret, quò rem pérferre, ac deponere deſtinauerat, ideſt, quò deſtinauerat eo die manere cum eo furto. *tex. hic, l.3.4.& 5. ff. de Furtis.*

d *Viſus.* Et fugatus: nec enim ſatis eſt furem videre, niſi ad 2
comprehendendum eum accurramus, *l. Si quis 7. ff. de furtis. Et Cuiacus obſeruat. lib.11. cap.38.* exiſtimat viſum furem non aliter pro manifeſto haberi, quàm ſi dominus qui vidit viſo acclamauerit.

e *Vel ab alio.* Gerente negotium domini, non à quolibet alio. *Idem Cuiac hic.*

f *Sed ſi pertulit &c.* Si rem fur pertulerit, quò deſtinauit: tametſi deprehendatur cum re furtiua, non tamen eſt manifeſtus fur. *l. Siue igitur 5. ff. de furtis* 3

g *Nec manifeſtum &c.* Nec manifeſtum furtum quid ſit, ex ijs, quæ diximus, intelligitur. Nàm quod manifeſtum non eſt, id ſcilicet nec manifeſtum eſt. *l. Nec mauifeſtum 8. ff. de furtis.* Igitur nec manifeſtum furtum qid ſit, ex ſupradicta manifeſti furti definitione, apparet: Contrarium enim ex contrarij ſui definitione intelligitur, *dicta l.8. ff. de furtis.*

Ad §. Conceptum. 4

Conceptum (a) *furtum dicitur, cùm apud aliquem teſtibus præſentibus furtiua res quæſita & inuenta ſit: nam in eum propria actio conſtituta eſt, quamuis fur non ſit, quæ appellatur concepti. Oblatum* (b) *furtum dicitur, cùm res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaque apud te concepta ſit: vtique ſi ea mente tibi data fuerit, vt apud te potiùs, quàm apud eum, qui dedit, conciperetur. Nàm tibi, apud*

quem

quem concepta ſit, propria aduerſus eum, qui obtulit, quamuis fur
non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati. Eſt etiam (c)
prohibiti furti actio aduerſus eum, qui furtum quærere teſtibus præ-
ſentibus volentem prohibuerit. Prætereà pœna conſtituitur edicto præ-
toris per actionem (d) *furti non exhibiti, aduerſus eum, qui furtiuam*
rem apud ſe quæſitam & inuentam non exhibuit. Sed hæ (e) *actio-*
nes, ideſt, concepti & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non
exhibiti, in deſuetudinem abierunt. Cùm enim requiſitio (f) *rei fur-* 1
tiuæ hodie ſecundum veterem obſeruationem non fiat: meritò ex con-
ſequentia etiam præfatæ actiones ab vſu communi receſſerunt: cùm
manifeſtiſſimum ſit, quòd omnes, (g) *qui ſcientes rem furtiuam ſuſce-*
perint, & celauerint, furti nec manifeſti obnoxij ſunt.

a *Onceptum furtum &c.* Concepti actione is tenetur, apud quem furtum quæſitum, & inuentum eſt. *Paulus Recept. Sent. lib. 2. tit. de furtis.*

b *Oblatum furtum &c.* Oblati actione is tenetur, qui rem fur- 2
tiuam alij obtulit, ne apud ſe inueniretur, *Paul. vbi ſupra.*

c *Eſt & prohibiti furti &c.* Prohibiti furti actio aduerſus eum datur, qui furtum quærere teſtibus præſentibus volentem prohibuerit.

d *Per actionem furti non exhibiti &c.* Actio furti non exhibiti aduerſus eum datur, qui furtiuam rem apud ſe quæſitam & inuentam non exhibuit.

e *Sed hæ actiones &c.* Actiones concepti, & oblati, prohibiti,
& non exhibiti, in deſuetudinem abierunt. 3

f *Cum enim requiſitio rei furtiuæ &c.* Requiſitio rei furtiuæ hodie ſecundum veterem obſeruationem non fit. Fiebat autem olim ea requiſitio per lancem liciumque. *Gellius lib. 11. cap. vlt. & lib. 16. cap. 10.* de qua Feſtus in verbo, *Lance,* ſic ſcribit. Lance, inquit, & licio dicebatur apud antiquos, quia qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat propter matrum familias, aut virginum præſentiam. Aliter tamen hanc rem explicat *Galuan. de vſu-*
fruct. cap. 15. num. 6. 4

g *Omnes, qui ſcientes &c.* Omnes, qui ſcientes rem furtiuam ſuſcipiunt, & celant, furti nec manifeſti obnoxij ſunt.

Ad §. Pœna manifeſti.

Pœna (a) *manifeſti furti, quadrupli eſt, tam ex* (b) *ſerui, quàm ex liberi perſona: nec manifeſti, dupli.*

a P*Oena manifeſti &c.* Pœna manifeſti furti, quadrupli eſt, tàm
ex ſerui, quàm ex liberi perſona: nec manifeſti, dupli. 1
& pœna furti manifeſti prætoria eſt. §.*Furti, Inſtit. de perpet. & temp. act.* Nec manifeſti, ciuilis, *ex l. 12. Tab. deſcendens. Gellius lib. 11. cap. 18. verſ. Alijs deinde furtis.* Et ſiuè in duplum, ſiuè in quadruplum fur condemnetur, hæc eſt mera pœna, præter quam dominus etiam rem ſuam ſurreptam, aut vindicando, aut condicendo, poteſt recuperare. §.*vlt. h. t.* Et animaduertite, quod hæc pœna dupli, vel quadrupli, eſt pœna, quæ iudicio ordinario, ideſt, priuato, ſeù ciuili, irrogatur: nam de furto 2
etiam extra ordinem, ideſt, criminaliter, agi poteſt, *l. vltima ff. de furtis.*

b *Tam ex ſerui.* Domino tamen damnato permittitur ipſum hominem dare pro noxa. *princ. tit. Inſtit. de noxal. act.*

Ad §. Furtum autem fit.

Furtum (a) *autem fit, non ſolùm cùm quis intercipiendi cauſa rem alienam amouet: ſed generaliter, cùm quis alienam rem inuito domino contrectat.* 3
Itaque ſiue (b) *creditor pignore, ſiue is, apud quem res depoſita eſt, ea re vtatur: ſiue is, qui rem* (c) *vtendam accepit, in alium vſum eam transferat, quàm cuius gratia ei data eſt, furtum committit: veluti ſi quis* (d) *argentum vtendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè ſecum tulerit: aut ſi quis equum geſtandi* (e) *cauſa commodatum ſibi, longiùs aliquò duxerit: quod veteres ſcripſerunt de eo, qui in* (f) *aciem equum perduxiſſet.*

a F*Vrtum autem &c.* Furtum autem fit, non ſolùm cum quis 4
interuertendi cauſa rem alienam amouet: ſed generaliter, cùm quis alienam rem non ex voluntate domini contrectat.

b *Itaque ſiue creditor &c.* Siue creditor pignore vtatur, ſiue depoſitarius re depoſita, furtum vſus pignoris, ſeù vſus rei depoſitæ committit.

c *Siue is, qui rem vtendam &c.* Commodatarius, ſi rem commodatam in alium vſum transferat, quàm cuius gratia ei data eſt, fur-

Digitized by Google

furtum vſus ipſius rei committit : veluti ſi argentum vtendum acceperit , quaſi amicos ad cœnam inuitaturus , & id peregrè ſecum tulerit: aut ſi iumenta ſibi commodata longiùs duxerit. *Text. hic , l.qui iumenta 41. ff.de furtis .* Aut aliorſum,quàm quo vtenda acceperat . *Gellius lib.7. cap.15.*

d *Veluti ſi quis argentum &c. l.2.§.Is verò ff.de oblig.& act.*

e *Geſtandi cauſa .* Iuriſconſulti geſtationis verbo eam intelli-
gunt , quæ valetudinis tantùm,aut voluptatis cauſa in amœno 1
& propinquo rure ſuſcipitur. *H.*

f *Qui in aciem &c.* Videtur hoc loco ex Valerio Maximo *lib.8. cap.2.* Legendum , qui in Ariciam acceptum equum longiùs perduxiſſet. *Cuiac.hic.*

Ad §. Placuit tamen.

Placuit (a) *tamen , eos qui rebus commodatis aliter vterentur , quàm*
vtendas acceperint , ita furtum committere , ſi ſe intelligant , id 2
inuito domino facere : eumque ſi intellexiſſet , non permiſſurum . At ſi permiſſurum credant , extra crimen videri, optima ſanè diſtinctione, quia (b) *furtum ſine affectu furandi non committitur.*

a PLacuit tamen *&c.* Qui re ſibi commodata vſus eſt aliter , atque accepit , ſi exiſtimauit , ſe non inuito domino id facere , furti non tenebitur. *l. Qui re 78.in princ. ff. de furtis .* Quid enim dolo fecit , qui putat dominum conſenſurum fuiſſe : ſiue
falsò id , ſiuè verè putet? *l.Inter omnes 47.§.Rectè ff.eod.* Et exiſti- 3
maſſe hoc commodatarium dicemus , ſi in ſimilibus ſæpè expertus fuerit animum domini , vel etiam, ſi magna familiaritate, amicitia, vel conſanguinitate, domino fuerit coniunctus . *B.hic ſub num.3.*

b *Quia furtum &c.* Furtum ſine affectu furandi non committitur. *l.Furtum 37.ff.de Vſucap.* Vide notata ſuprà *ad §. Item ſi is , ad quem, de vſu cap.*

Ad §. Sed & ſi credat. 4

Sed & ſi (a) *credat aliquis inuito domino ſe rem commodatam ſibi contrectare , domino autem volente id fiat ? dicitur furtum non fieri . Vnde illud* (b) *quæſitum eſt , cùm Titius ſeruum Mæuij ſollicitauerit vt quaſdam res domino ſubriperet , & ad eum perferret, & ſeruus id ad Mæuium pertulerit , Mæuius dum vult Titium in ipſo delicto*

depre-

deprehendere, permiſerit ſeruo quaſdas res ad eum perferre: vtrum
furti, an ſerui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cùm
nobis ſuper hac dubitatione ſuggeſtum eſt, & antiquorum prudentium
ſuper hoc altercationes perſpeximus, quibuſdam neque furti, neque
ſerui corrupti actionem præſtantibus, quibuſdam furti tantummodò,
nos huiuſmodi calliditati obuiam euntes, per noſtram deciſionem
ſanximus, non ſolùm furti actionem, ſed & ſerui corrupti contra 1
eum dari. Licet enim is ſeruus deterior à ſollicitatore minimè factus
eſt, & ideò non concurrant regulæ, quæ ſerui corrupti actionem in-
troducerent: tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis
ſerui introductum eſt, vt ſit ei pœnalis actio impoſita, tamquam
(c) *ſi re ipſa fuiſſet ſeruus corruptus: ne ex huiuſmodi impunitate &*
in alium ſeruum, qui facilè poſſit corrumpi, tale facinus à quibuſdam
perpetretur.

a SED *& ſi credat &c.* Si ego me, inuito domino, rem com-
modatam mihi contrectare putarem, cùm dominus vellet, 2
furto non ſum obligatus, *l. Inter omnes 47. §. vlt. ff. de furtis.*

b *Vnde illud quæſitum eſt &c.* Illud quæſitum eſt, Si Titius ſeruo
Mæuij ſuaſerit, vt quaſdam res domino ſurriperet, & ad ſe
deferret, ſeruus autem id Mæuio manifeſtauerit, ac Mæuius,
dum vult Titium in ipſo delicto deprehendere, permiſerit
ſeruo quaſdam res ad eum perferre: vtrum furti, an verò ſerui
corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? In propoſita facti
ſpecie altercationes erant inter antiquos prudentes, quidam
enim neque furti, neque ſerui corrupti actionem præſtabant, 3
quidam furti tantummodò. Iuſtinianus verò ſua deciſione,
quæ eſt *l. Si quis ſeruo 20. C. de furtis,* & ſeruo corrupto, ſanxit,
non ſolùm furti actionem, ſed & ſerui corrupti contra Titium
ſollicitatorem dari propter rationes poſitas hic in textu, & in
d. l. ſi quis ſeruo.

c *Tanquam ſi re ipſa &c.* Hoc igitur iudicio tantundem poſtu-
labitur, quantum deberetur, ſi re vera corruptus ſeruus fuiſſet.
De actione ſerui corrupti, vide notata infrà *in tit. de act. ad §. In*
duplum, in verbo, *Item ſerui corrupti.* 4

Ad §. Interdum etiam.

Interdum etiam liberorum hominum furtum fit: veluti ſi quis (a) *libe-*
rorum noſtrorum, qui in poteſtate (b) *noſtra ſit, ſubreptus fuerit.*

a VEluti *ſi quis liberorum &c.* Si filiusfamilias ſurreptus ſit:
patrem furti actionem habere, palàm eſt, *l. Eum, qui 14.*
§. Si

§. Si filiusfamilias ff. de furtis. Et actione furti duplatur, vel quadruplatur id quod intereſt filium, aut nepotem non fuiſſe ſurreptum, vel abductum, veluti lucra acquiſitionum amiſſarum. *Cuiac. & Mynſ. hic.* Quamuis enim regulariter in furti actione non quod intereſt quadrupletur, vel dupletur: ſed rei verum pretium, *l. In furti actione 51. in princ. ff. de furtis*. Tamen, quia liber homo non recipit æſtimationem, neceſſè eſt, vt id, quod
intereſt, hoc caſu dupletur, vel quadrupletur. Et notate, quod 1
filiorum familias nomine licèt furti actio ſit, vt ſuprà, conditio tamen nuſquam eſt, *l. mater 39. ff. de furtis*. Poſſumus tamen liberos, qui ſunt in poteſtate noſtra, adiecta cauſa ex lege Quiritium, vindicare, *l. 1. §. Per hanc autem ff. de rei vindic.*

b *Qui in poteſtate noſtra ſit*. Ergo mater filij ſurrepti furti actionem non habet. *l. Mater 39. ff. de furtis.*

Ad §. Aliquando.

2

Aliquando (a) *& ſuæ rei furtum quis committit: veluti ſi debitor rem, quam creditori pignoris cauſa dedit, ſubtraxerit.*

a ALiquando &c. Aliquando & in re ſua furtum quis committit: veluti ſi debitor rem, quam creditori pignoris cauſa dedit, ſubtraxerit. Et hoc caſu debitor furtum committit, quoniam in eo creditorem lædit, quia commodo eum ſpoliet, quod in cauſa pignoris eſt, *Tex. & Theoph. hic.* Res tamen
ipſa non fit furtiua, ideoque, ſi debitor eam vendiderit, vſu- 3
capi poterit, *l. ſequitur 4. §. Si rem ff. de vſucap.*

Ad §. Interdum quoque.

Interdum (a) *quoque furti tenetur, qui ipſe furtum non fecit: qualis*
eſt is, cuius ope conſilio furtum factum eſt. In quo numero eſt, qui 1
tibi nummos (b) *excuſſit, vt alius eos raperet: aut tibi obſtiterit,* (c) *vt alius rem tuam exciperet, aut oues tuas, vel boues fugauerit*
vt alius eas exciperet. Et hoc veteres ſcripſerunt de eo, qui panno 4
(d) *rubro fugauit armentum. Sed ſi quid eorum* (e) *per laſciuiam, & non data opera, vt furtum admitteretur, factum eſt: in factum actio* (f) *dari debet. At vbi ope* (g) *Mauij Titius furtum fecerit, ambo furti tenentur. Ope conſilio* (h) *eius quoque furtum admitti videtur, qui ſcalas fortè feneſtris ſupponit, aut ipſas feneſtras, vel oſtium effringit, vt alius furtum faceret, quiue* (i) *ferramenta ad*

 effrin-

effringendum, aut ſcalas, vt feneſtris ſupponerentur, commodauerit, ſcies cuius gratia commodauerit. Certè qui nullam (k) *opem ad furtum faciendum adhibuit, ſed tantùm conſilium dedit, atque hortatus eſt ad furtum faciendum, non tenetur furti.*

a *INterdum quoque &c.* Is, cuius ope conſilio furtum factum eſt, furti tenetur. Tenetur, inquam, furti nec manifeſti, aut propria actionis ſpecie, ope conſilio tuo furtum factum 1
eſſe aio, in duplum, *l.Is, qui opem 34.ff.de furtis, l.vlt.C.de noxal. act.* Conſilium autem dare videtur, qui perſuadet, & impellit, atque inſtruit conſilio ad furtum faciendum: Opem fert, qui miniſterium, atque adiutorium ad ſurripiendas res præbet, *l.In furti 51.§.Conſilium autem ff.de furtis.*

b *Qui tibi nummos excuſſit &c.* Si quis de manu mihi numos excuſſit, vt ad aliquem peruenirent, & peruenerint, ope conſilio furti agendum. *Tex.hic, iuncta l.Si ſeruus 27.§.Si quis de manu, ff.ad leg.Aquil.* 2

c *Aut tibi obſtiterit &c.* In numero eorum, quorum ope conſilio furtum factum dicitur, eſt ille, qui obtentu togæ, corporiſue obiectu aſpectui tuo obſtitit, vt alius rem tuam ſurriperet: aut oues tuas, vel boues fugauit, vt alius eas caperet.

d *Qui panno rubro &c. Vlpianus in l.In furti 51. §.vlt. ff.de furtis.* Cum eo, qui pannum rubrum oſtendit, fugauitque pecus, vt in fures incideret: ſiquidem dolo malo fecit, furti actio eſt. Sed & ſi non furti faciendi cauſa hoc fecit: non debet impunitus eſſe luſus tam pernicioſus. Idcirco Labeo ſcribit, in fa- 3
ctum dandam actionem. Et quod Taurum color rubicundus excitet, *Seneca lib.3.de Ira,* teſtatur.

e *Sed ſi quid eorum per laſciuiam &c.* Qui per laſciuiam, furandi cauſam alijs præbet, non furti, ſed in factum actione tenetur. *d.l.In furti 51.§.vlt.ff.de furtis.*

f *In factum actio dari debet.* Aduerſus eum, qui eorum quid fecerit: & furti aduerſus eum, qui abduxerit, aut ſurripuerit. *Theoph.*

g *At vbi ope Mæuij &c.* Vbi ope Mæuij Titius furtum fecit: 4
ambo furti tenentur. Et ſinguli quidem in ſolidum: adeò vt alter ſoluendo, alterum non liberet. *l.Adeò quidem 8. ff.de Iuriſdictione omnium iudicium.*

h *Ope conſilio eius quoque &c.* Ope conſilio eius quoque furtum admitti videtur, qui ſcalas fortè feneſtris ſupponit: aut ipſas feneſtras, vel oſtium effringit, vt alius furtum faceret.

i *Quinc*

Digitized by Google

i *Quine ferramenta &c.* Qui ferramenta ſciens commodauerit ad effringendum oſtium, vel armarium, vel ſcalam ſciens commodauerit ad aſcendendum: licet nullum eius conſilium principaliter ad furtum faciendum interuenerit: tamen furti actione tenetur. *l.Si pignore 56.§.Qui ferramenta ff.de furtis.*

k *Certè qui nullam opem &c.* Qui tantùm conſilium dedit ad furtum faciendum, non tenetur furti. Niſi conſilium etiam effectum habuerit, ideſt, niſi furtum factum fuerit, *l.ſæpè 53.§.vlt.* 1
ff.de verb.ſign. l.Qui ſeruo 36. §.1.& §.Idem Pomponius, & l.Si quis vxori 53.§.Neque verbo ff.de furtis.

Ad §. Hi, qui in parentum.

Hi, qui in parentum, (a) *vel dominorum poteſtate ſunt, ſi rem eis ſubripiunt, furtum quidem* (b) *illis faciunt, & res in furtiuam cauſam cadit, nec ob id ab vllo* (c) *vſucapi poteſt, antequam in domini poteſtatem reuertatur, ſed furti actio* (d) *non naſcitur: quia nec ex alia* 2
(e) *vlla cauſa poteſt inter eos actio naſci. Si verò ope* (f) *conſilio alterius furtum factum fuerit, quia vtique furtum committitur, conuenienter ille furti tenetur: quia verum eſt, ope conſilio eius furtum factum eſſe.*

a HI, *qui in parentum &c.* Filijfamilias, vel ſerui, ſi rem parentibus, vel dominis ſubripiunt, furtum quidem illis faciunt, & res in furtiuam cauſam cadit, ſed furti actio non naſcitur: quia nec ex alia vlla cauſa poteſt inter patrem & filiũ 3
familias, dominumue & ſeruum actio naſci. Si verò ope conſilio alterius furtum patri, vel domino factum fuerit ab iis, qui iuri eorum ſubiecti ſunt, ille, cuius ope conſilio furtum factum fuerit, furti tenetur. *Tex.hic.*

b *Furtum quidem illis faciunt. l.Serui 17.in princ.ff.de furtis.*

c *Nec ob id ab vllo vſucapi &c.* Res furtiua, niſi ad dominum rediecrit, vſucapi non poteſt. *l. Quamuis 86.ff.de furtis.* Quando autem res furtiua dicatur in poteſtatem domini reuerſa, latè explicat *Paulus in l.ſequitur 4.§.Quod autem, & 4.ſeqq.ff.de vſucap.* 4

d *Sed furti actio non naſcitur. l.Ne cum filiofamilias 16. & l.ſeq. in* 5
princ.ff.de furtis. Vtilis tamen in factum naſcitur aduerſus filiumfamilias militem: hoc eſt, non furti, ſed rerum amotarum. Eadem pater tenetur filiofamilias militi, mater filio, filius matri, frater fratri. *Cuiac.hic.*

e *Quia nec ex alia vlla cauſa &c.* Inter patrem, & filium fami-

 lias,

lias, dominumue & ſeruum non poteſt ex vlla cauſa actio na-
ſci, *l.lis nulla 4. ff.de Iudicijs*. Niſi ex caſtrenſi, vel quaſi ca-
ſtrenſi peculio filijfamilias. *d.l.4.& ibi gloſſ.vlt.*

f *Si vero ope conſilio alterius &c. l. Qui ſeruo 36. §. Item placuit, ff.de furtis.*

Ad §. Furti autem actio. 1

Furti autem (a) *actio ei competit, cuius intereſt rem ſaluam eſſe, licet dominus non ſit. Itaque nec domino* (b) *aliter competit, quàm ſi eius interſit rem non perire.*

a FVrti autem actio &c. Actio furti ei competit, cuius intereſt
rem ſaluam eſſe, licet dominus non ſit. *l. Cuius interfuit*
10. *& l.cum qui emit* 14. §. *Præterea ff. de furtis*. Si modo ex ho-
neſta cauſa interſit, non ſi interſit ex cauſa inhoneſta, *l. Is,*
cuius intereſt 11. *ff. de furtis*. Vnde furti actio malæ fidei poſſeſ- 2
ſori non datur, quamuis interſit eius rem non ſurripi, *l.Itaque*
fullo 12. §.*Sed furti ff. de furtis*. Neque datur depoſitario, quia
non poteſt ex cauſa honeſta eius intereſſe, cùm dolum dum-
taxat præſtet. §. *Sed is, apud quem, Inſtit.h.t. l.Eum, qui emit* 14.
§.*Is autem ff.de furtis*.

b *Itaque nec domino &c.* Actio furti nec domino quidem rei
ſurreptæ aliter competit, quàm ſi eius interſit rem non pe-
rire, §. *Item ſi fullo, Inſtit. h. t. l. Itaque fullo* 12. *in principio,*
ff. de furtis. 3

Ad §. Vnde conſtat.

Vnde conſtat, (a) *creditorem de pignore ſubrepto furti agere* (b) *poſſe, etiamſi idoneum* (c) *debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incumbere, quam in perſonam agere, adeò quidem, vt quamuis ipſe* (d) *debitor eam rem ſubripuerit, nihilominus creditori competat* (e) *actio furti.* 4

a VNde *conſtat &c.* Ex Regula data in §.*Proxime præcedenti*, videlicet: Furti actionem ei competere, cuius intereſt rem ſaluam eſſe, licet dominus non ſit: conſtat creditorem de pignore ſubrepto furti agere poſſe, etiam ſi idoneum debitorem habeat: quia expedit ei pignori potiùs incumbere, quam in perſonam agere. Plus enim cautionis eſt in re, quam

in

in perſona. *l.Pluscautionis 25.ff.de reg.Iur.* Et hæc adeò verà
ſunt, vt procedant, etiamſi debitor ipſe rem creditori pigno-
ri datam ſubripuerit: etenim hoc quoque caſu creditori ad-
uerſus debitorem competit actio furti. *tex.hic §.Aliquando, hoc
eodem tit.* Vbi hac de re pleniùs dixi.

b *Furti agere poſſe.* Debet tamen creditor totum, quidquid
percepit furti actione, debito imputare, *l.ſi pignire 22.in princ.
ff. de pignor. act.* Et nota, quod creditor cui pignus ſubreptum 1
eſt, non tantum credito tenus, ſed omnimodo inſolidum
furti agere poteſt. Sed pignoratitia actione id, quod debitum
excedit, debitori præſtabit, *l. Creditoris 15. ff.de furtis. Atque
ità hanc l.intelligit H.hic.* Alij verò alitèr eam interpretantur.

c *Etiamſi idoneum debitorem habeat.* Etiam ſi habeat debitorem
qui ſoluendo ſit.

d *Vt quamuis ipſe debitor &c.* Qui rem pignori dat, eamque ſur-
ripit, furti actione tenetur. Furtum autem rei pignoratæ do-
minus non tantùm tunc facere videtur, cùm poſſidenti, ſiue 2
tenenti credirori aufert: verùm & ſi eo tempore abſtulerit,
quo non poſſidebat: vt puta ſi rem pignoratam vendiderit: nã
& hic furtum eum facere conſtat, & ita Iulianus ſcribit. *l.In
actione 19. §. vlt. ff. de furtis.*

e *Creditori competat actio furti.* Et quod ipſe debitor furti
actione præſtitit creditori, debiro non eſt imputandum, *d. l.
Si pignore 22.in princ.ff.de pignor.act.*

Ad §. Item ſi fullo. 3

Item ſi fullo (a) *polienda curandaue, aut ſarcinator ſarcienda veſti-
menta mercede certa acceperit, eaque furto amiſerit: ipſe furti ha-
bet* (b) *actionem, non dominus: quia domini nihil intereſt eam rem
non perire, cum iudicio locati à fullone, aut ſarcinatore rem ſuam
perſequi poſſit. Sed & bonæ fidei emptori* (c) *ſubrepta re, quam
emerit, quamuis dominus non ſit, omnimodò competit furti actio,
quemadmodum & creditori. Fulloni verò & ſarcinatori non aliter
furti actionem competere placuit, quam ſi ſoluendo ſint, hoc eſt, ſi* 4
domino rei æſtimationem ſoluere poſſint. Nam ſi ſoluendo (d) *non
ſint, tunc, quia ab eis ſuum dominus conſequi non poſſit, ipſi domi-
no furti competit actio, quia hoc caſu ipſius intereſt, rem ſaluam
eſſe. Idem eſt, & ſi in partem* (e) *ſoluendo ſint fullo aut ſarcinator.*

a I*Tem ſi fullo &c.* Fullo, qui curanda, polienda veſtimenta
accepit, furti ſemper agit: præſtare enim cuſtodiam debet.

Si autem ſoluendo non eſt: ad dominum actio redit. Nam qui non habet, quod reddat, eius periculo nihil eſt *l.Itaque fullo 12.in princ.ff.de furtis*.

b *Ipſe furti habet actionem.* Sublatis veſtimentis ſine fullonis culpa, furti actio ſoli domino datur, quia nihil fullonis, intereſt, quod ſi adeſt culpa fullonis, ac ſoluendo ipſe par exiſtat, ſibi, ſin minùs, ſoli domino furti actio datur. *Ex Cuiac.*

c *Sed & bonæ fidei emptori &c.* Furti actio competit bonæ fidei emptori, ſi res à non domino empta, ei ſurripiatur: eius 1
enim intereſt rem ſaluam eſſe, vt cum poſſit vſucapere, & fructus ex ea percipere. Facit *d.l. Itaque fullo* 12. §. *Sed furti ff. de furtis*. Vbi Vlpianus ait, quod bonæ fidei poſſeſſori, non etiam malæ fidei, furti actio datur.

d *Nam ſi ſoluendo non ſint &c.* Dic vt ſupra notaui *ad princ. huius* §.

e *Et ſi in partem ſoluendo &c.* Nam ſoluendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſoluere, *l.Soluendo 114.ff.de verb.ſig.* 2

Ad §. Quæ de fullone.

Quæ de fullone, (a) *& ſarcinatore diximus, eadem: & ad eum, cui commodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipiendo, cuſtodiam* (b) *præſtat: ita is quoque, qui commodatum vtendum percipit, ſimiliter neceſſe habet* (c) *cuſtodiam præſtare. Sed noſtra prouidentia etiam hoc in noſtris deciſionibus emendauit, vt in domini voluntate ſit, ſiue commodati actionem aduerſus eum, qui rem commodatam accepit, mouere deſiderat,* 3 *ſiue furti aduerſus eum, qui rem ſubripuit: & alterutra earum electa, dominum non poſſe ex pœnitentia ad alteram venire actionem. Sed ſi quidem furem elegerit, illum, qui rem vtendam accepit, penitùs liberari, ſin autem commodator veniat aduerſus eum, qui rem vtendam accepit: ipſi quidem nullo modo competere poſſe aduerſus furem furti actionem: eum autem, qui pro re commodata conuenitur, poſſe aduerſus furem furti habere actionem: ita tamen, ſi dominus ſciens rem eſſe ſubreptam, aduerſus eum, cui res commodata fuerit, peruenit.* 4 *Sin autem neſcius & dubitans* (d) *rem non eſſe ſubreptam apud eum, commodati actionem inſtituit, poſtea autem re comperta voluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem peruenire: tunc licentia ei concedatur, & aduerſus furem venire, nullo obſtaculo ei opponendo, quoniam incertus conſtitutus mouit aduerſus eum, qui rem vtendam accepit, commodati actionem, niſi domino ab eo ſatisfactum eſt. tunc enim omnimodò*

furem

Digitized by Google

furem à domino quidem furti actione liberari: ſuppoſitam autem,
eſſe ei, qui pro re ſibi commodata domino ſatisfecit: cùm manifeſtiſ-
ſimum ſit, etiam ſi ab initio dominus actionem commodati inſtituit,
ignarus rem eſſe ſubrebtam: poſtea autem hoc ei cognito, aduerſus fu-
rem tranſiuit: omnimodò liberari eum, qui rem commodatam ac-
cepit, quemcunque cauſæ exitum dominus aduerſus furem habuerit.
eadem definitione obtinente, ſiue in partem, ſiue in ſolidum ſol-
uendo ſit is, qui rem commodatam accepit. 1

a Q*Væ de fullone &c.* Si commodatarius rem commodatam fur-
to amittebat, & ſoluendo erat, veteres commodatario,
non autem rei domino, furti actionem dabant. Sed Iu-
ſtinianus ſua deciſione, quam habemus *in l.vlt.C.de furtis,* hoc
emendauit. Hodie igitur ſi commodatarius rem commoda-
dam furto amiſerit, in domini electione eſt, vtrùm malit com-
modati actionem aduerſus commodatarium mouere, an fur-
ti contra furem: ſic tamen vt alterutra earum electa, variare 2
non poſſit. Sed ſi quidem furem elegerit, penitùs commo-
datarius liberatur. Sin autem agat aduerſus commodatarium:
non poterit quidem ipſe dominus vllo modo agere furti con-
tra furem: ſed commodatarius furti actionem habebit: dum-
modò tamen dominus ſciens rem eſſe ſubreptam, aduerſus
commodatarium agat. Sin autem neſcius, & dubitans rem
non eſſe ſubreptam, id faciat, poſtea autem, re comperta,
voluerit, omiſſo commodatario, furem conuenire: hoc ei
conceditur, niſi fuerit ipſi à commodatario ſatisfactum: tunc 3
enim omnimodo fur à domino, furti actione liberatur: ſup-
poſitus autem eſt commodatario: & ſi ab initio dominus
actionem commodati inſtituit, ignarus rem eſſe ſubreptam:
poſtea autem, hoc ei cognito, aduerſus furem tranſiuit:
omnimodo liberatur commodatarius, quemcunque cauſæ
exitum dominus aduerſus furem habuerit. Et hæc Iuſtiniani
definitio locum habet, ſiuè in partem, ſiue inſolidum ſol-
uendo ſit commodatarius: eſt enim ſemper in domini electio-
ne, vtrùm malit agere commodati contra commodatarium, 4
an furti contra furem vt ſupra.

b *Cuſtodiam præſtat l Itaque fullo 12.in princ. ff.de furtis.*

c *Neceſſe habet cuſtodiam præſtare. §.Item is, cui, Inſtit. Quib. mod.re contrahitur oblig.*

d *Et dubitans.* Dubitans pro ignorante habetur, *l. 2. ff. quis ord.in bon.poſſ.ſer. l.vlt. C.de condic.indeb.*

Ad

Digitized by Google

Ad §. Sed is , apud quem .

Sed is, (a) *apud quem res depoſita eſt , cuſtodiam , non præſtat : ſed tantum in eo obnoxius eſt , ſi quid ipſe dolo malo fecerit, qua de cauſa ſi res ei ſubrepta fuerit: quia reſtituendæ eius rei nomine depoſiti non*
tenetur , nec ob id eius intereſt rem ſaluam eſſe : furti agere (b) *non* 1
poteſt , ſed furti actio domino competit .

a SED *is , apud quem &c.* Is , apud quem res aliqua deponitur, ex eo ſolo tenetur , ſi quid dolo commiſerit , §. *prætereà , quib.mod.re contrah. oblig.* Vbi copiosè iſtud explicatum fuit .

b *Furti agere non poteſt* . Is , apud quem res depoſita eſt, videamus , an habeat furti actionem, Et cum dolum duntaxat præſtet , meritò placet , cum non habere furti actionem . Quid
enim eius intereſt , ſi dolo careat? Quod ſi dolo fecit , iam 2
quidem periculum ipſius eſt : ſed non debet ex dolo ſuo furti quærere actionem . *l.Eum qui emit.*14. *§.Is autem ff.de furtis* . Furti igitur actio domino rei depoſitę competit,vt hic in textu. Quandoque tamen is , apud quem res depoſira eſt, culpæ nomine tenetur , vt notaui ſupra ad dictum §. *prætereà, Quib.mod. re contrahit.oblig.* In verbo , *Culpæ autem nomine* . Quoniam igitur ijs caſibus ipſius intereſt rem ſaluam eſſe , meritò ei furti actio concedenda erit .

3

Ad §. In ſumma .

In ſumma , ſciendum eſt , quæſitum eſſe , an (a) *impubes rem alienam amouendo , furtum faciat? Et placuit , quia furtum* (b) *ex affectu conſiſtit , ita demùm obligari eo crimine impuberem, ſi proximus pubertati ſit , & ob id intelligat ſe delinquere .*

a AN *impubes &c.* Impubes rem alienam amouendo , ita demum furtum facit , ſi proximus pubertati ſit , & ob id 4
intelligat ſe delinquere . Ille verò pupillus dicitur proximus pubertati , qui nondum ingreſſus eſt pubertatem , ſed propè eam eſt tamen , ità vt annale tantummodo , vel ſemeſtre tempus reliquum ſit, vt notaui ſuprà ad §.*Sed quod diximus,de Inutil, ſtipul.* Vel dicamus Iudicis arbitrio , ac prudentia æſtimandum eſſe quis in delictis pubertati proximus dicendus ſit , neque tam facilè , quàm in contractibus definiendum .

b *Fur-*

b *Furtum ex affectu &c.* Furtum ex affectu furandi conſiſtit, *l. verum eſt 40.ff. de furtis. Seù, vt loquitur Vlpianus in l. In furti actione 51.§.1.ff.eod.* Nemo furtum facit ſine dolo malo.

Ad §. Furti actio.

Furti actio, ſiue dupli, ſiue quadrupli, tantùm (a) *ad pœnæ perſecutionem pertinet. Nam ipſius rei perſecutionem extrinſecus habet dominus, quam aut vindicando, aut condicendo poteſt auferre. Sed rei* (b) *vindicatio quidem aduerſus poſſeſſorem eſt: ſiue fur ipſe poſſideat, ſiue alius quilibet, condictio autem aduerſus* (c) *furem ipſum heredemue eius, licèt non poſſideat, competit.*

a TAntùm ad pœnæ perſecutionem &c.* Cum furti actio ad pœnæ perſecutionem pertineat, condictio verò, & vendicatio ad rei recuperationem; apparet recepta re, nihilominus ſaluam eſſe furti actionem, condictionem verò & vendicationem tolli: ſicut ex diuerſo poſt ſolutam dupli, aut quadrupli pœnam, ſalua eſt vindicatio, & condictio. *l. Si pignore 56. §. Cum furti ff. de furtis, l. Si pro fure 7. §. furti actio ff. de condict. furt.*

b *Sed rei vindicatio &c.* Rei furtiuæ vindicatio aduerſus poſſeſſorem eſt: ſiue fur ipſe poſſideat, ſiue alius quilibet, condictio autem aduerſus furem ipſum, hæredemue eius licèt non poſſideat, competit, *tex. hic.* Et condictio rei furtiuæ heredem quoque furis obligat quia rei habet perſecutionem, *l. ſi pro fure 7. §. Condictio ff. de condic. furt.*

c *Aduerſus furem ipſum &c.* Nunquam enim ea condictione alius, quam qui fecit, tenetur, aùt heres eius. *l. Ex cauſa furtiua 5. ff. de condic. furt.*

De Vi (*a*) bonorum raptorum.

TITVLVS II.

Qui res alienas (b) *rapit, tenetur quidem etiam furti: quis enim magis alienam rem inuito domino contrectat, quam qui vi rapit? Ideòque rectè dictum eſt, eum improbum* (c) *furem eſſe, ſed tamen propriam* (d) *actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur vi bonorum raptorum: & eſt intra annum quadrupli, poſt annum ſimpli: quæ actio vtilis eſt,* (e) *etiam ſi quis vnam rem, licèt mini-*

 mam,

mam, rapuerit. Quadruplum (f)*autem non totum pœna eſt, & extra pœnam rei perſecutio, ſicut in actione* (g) *furti manifeſti diximus, ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio: vt pœna tripli ſit, ſiue comprehendatur* (h) *raptor in ipſo delicto: ſiue non. Ridiculum eſt enim leuioris* (i) *conditionis eſſe eum, qui vi rapit, quam qui clam amouet.*

a DE *vi &c.* In titulo præcedenti expoſitum fuit primum de- 1
lictum priuatum, ideſt, furtum. Sequitur vt de ſecundo, ideſt, de rapina, videamus. Rapina poteſt definiri violenta, & doloſa rei contrectatio. Dicitur violenta rei contrectatio, quia rapina fit per vim, vnde in hoc diſtat à furto, quod fit clam, & verbum, contrectatio, ſatis oſtendit rapinam rei mobilis tantùm fieri, non etiam immobilis, ſolæ enim res mobiles poſſunt contrectari, non etiam immobiles: Ideòque ſuperfluum eſt addere in definitione verbum, mo-
bilis, vt quidam faciunt. Et in hoc rapina cum furto conue- 2
nit: quia & furtum fit rei mobilis tantùm, non etiam immobilis §. *quod autem, il 2. de Vſucap.* Additur in definitione, & doloſa, quoniam, vt rapina facta dicatur, non ſatis eſt rem per vim contrectatam eſſe, ſed hoc amplius etiam exigitur, vt id factum ſit dolo malo. §. *Quia tamen, hoc titulo.* Et in hoc pariter conuenit rapina cum furto: quia nec quæuis contrectatio furem facit, ſed ea demum, quæ dolo malo facta eſt. *l. In furti* 51. §. *Rectè Pædius ff. de furtis.*

b *Qui res alienas &c.* Qui res alienas rapit, tenetur etiam furti. 3
l. 2. §. Rerum raptarum ff. de vi bonorum raptorum. An autem raptor teneatur furti manifeſti, vel nec manifeſti à DD. controuertitur. Videtur dicendum quod ſi raptor manifeſtus eſt, furti manifeſti teneatur: ſin minus, nec manifeſti. Raptor manifeſtus eſt, ſi in ipſo delicto comprehendatur: nec manifeſtus è contra: veluti ſi rapiendi animo quis domum, in qua homines eſſe putabat, ingrediatur, & nomine inuento, quædam rapiat. *l. ſi quis ex domo* 54. *ff. de furtis.* Datur itaque
aduerſus raptorem non ſolùm actio vi bonorum raptorum, 4
ſed etiam actio furti. Et licet vnâ ex dictis actionibus aduerſus eum mota fuerit: poteſt nihilominùs etiam alia moueri, ſi poſterior actio plus contineat, quàm ea, quæ priùs mota fuit, & per poſteriorem actionem id quod amplius in ea eſt, actor conſequitur. *l. 1. ff. de vi bon rapt. l. ſi quis egerit* 90. *ff. de furtis.*

c *Improbum furum eſſe.* Imò Iulianus ſcribit, eum qui rapit vi, furem

ſurem eſſe improbiorem, *l.* 2. §. *caterum, ff. de vi bon. rap.*

d *Sed tamen propriam actionem &c.* Qui res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti, vt dictum eſt, ſed tamen propriam actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur, vi bonorum raptorum: & eſt intra annum quadrupli, poſt annùm verò ſimpli, *tex.hic l.2. in princ. ff.de vi bon. rap.* Annus verò, intra quem actio vi bonorum raptorum quadrupli eſt, vtilis eſt, *d.l.* 2. §. *In hac actione intra annum,* hoc eſt, non currit, 1 niſi poſtquam ea de re cum raptore experiundi poteſtas fuerit.

e *Quæ actio vtilis eſt &c.* Actio vi bonorum raptorum conceditur, etiam ſi vna res, licet minima, rapta ſit. *l.* 2. §. *vel cuius, & §.Si quis igitur ff.de vi bon.rapt.*

f *Quadruplum autem &c.* Quadruplum in actione vi bonorum raptorum non totum pœna eſt, ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio: vt pœna tripli ſit, ſiue comprehendatur raptor in ipſo delicto, ſiue non. *tex.hic.* §.*vi autem bonorum raptorum, de actionibus.* 2

g *Sicut in actione furti manifeſti.* Quadruplum in actione furti manifeſti totum pœna eſt ſicut diximus *ad* §. *vltimum tituli proximè præcedentis.*

h *Comprehendatur.* Ideſt, inueniatur, & præſentibus teſtibus conuincatur. *Mynſig. hic.*

i *Leuioris conditionis eſſe &c.* Non leuioris conditionis eſſe videtur is, qui vi rapit, quàm qui clam amouet, quia in furto nec manifeſto duplum, in manifeſto quadruplum, in rapina verò indiſtinctè triplum in pœna eſt. *Theoph.in fine huius noſtri textus.& ait Cuiacius ibid.* quod actio Vi bonorum raptorum 3 propriè comparata eſt in caſum quando raptor in ipſo delicto non comprehenditur: namque alio caſu ſufficit actio furti manifeſti: quæ perpetuò competit in quadruplum.

Ad §. Quia tamen ita.

Quia tamen (a) *ita competit hæc actio, ſi dolo malo quiſque rapuerit, qui aliquo errore inductus, ſuam rem eſſe exiſtimans, & imprudens* 4 (b) *iuris, eo animo rapuit, quaſi domino liceat etiam per vim rem ſuam auferre poſſeſſoribus, abſolui debet. Cui ſcilicet conueniens eſt, nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit. Sed ne, dum talia excogitentur, inueniatur via, per quam raptores impunè ſuam exerceant auaritiam, meliùs diualibus* (c) *Conſtitutionibus pro hac parte proſpectum eſt, vt nemini liceat vi rapere rem mobilem, vel ſe-*

mouentem , licet ſuam eamdem rem exiſtimet . ſed ſi quis contra ſtatuta fecerit : rei quidem ſuæ dominio (d) *cadere . Sin autem aliena ſit : poſt reſtitutionem eius , etiam æſtimationem eiuſdem rei præſtare .* (e) *Quod non ſolùm in mobilibus rebus , quæ rapi poſſunt , Conſtitutiones obtinere cenſuerunt : ſed etiam in inuaſionibus , quæ circa res ſoli fiunt , vt ex hac cauſa omni rapina homines abſtineant .*

a QVIA *tamen &c.* Actione tamen Vi bonorum raptorum is demum tenetur,qui dolo malo rapuerit. Ideoque ſi quis aliquo errore ductus, rem ſuam eſſe exiſtimans, & imprudens iuris , eo animo rapuit , quaſi domino liceat etiam per vim rem ſuam auferre poſſeſſoribus , Vi bonorum raptorum non tenebitur , ſed aliter multabitur , *l.2. §.Hac actione is demum ff.de Vi bon.rapt.* Et ne quidem in propoſito caſu is , qui rapuit , furti tenetur . Furtum enim ſine affectu furandi non committitur . *§. Placuit tamen , de oblig. quæ ex del. naſc.* Sed ex Principum Conſtitutionibus , qui rem ſuam vi rapit , eius dominio cadit . qui verò alienam , quam ſuam eſſe exiſtimabat , & rem reſtituere , & eius æſtimationem præſtare cogitur . Quod ius nonſolùm obtinet in mobilibus rebus , quæ rapi poſſunt : ſed etiam in inuaſionibus, quæ circa res ſoli fiunt . *tex.hic, l.Si quis in tantam 7. C.Vnde vi .* 1 2

b *Imprudens iuris* . Nota , quod Ignorantia Iuris Ciuilis excuſat à dolo . Concordat *tex.in §.Item is, ad quem, de Vſucap.*

c *Diualibus Conſtitutionibus* . Valentiniani, Theodoſij, & Arcadij . *d.l.Si quis in tantam 7. C.Vnde vi .* 3

d *Dominio cadere* . Idque tranſire in fiſcum , *arg. l. 3. in fine C. Theod. ad leg. Iul. de vi . Cuiac.hic .*

e *Præſtare* . Rei domino . Idem *Cuiac. hic* , In Verbo , *Diualibus Conſtitutionibus , circa medium .*

Ad §. Sanè in hac actione .

Sanè in hac actione (a) *no vtique expectatur* (b) *rem in bonis actoris eſſe . nam ſiue in bonis ſit , ſiue non ſit , ſi tamen ex bonis ſit , locum hæc actio habebit . Quare ſiue locata ,* (c) *ſiue commodata , ſiue etiam pignorata , ſiue depoſita ſit apud Titium , ſic vt interſit eius eam rem non auferri , veluti ſi depoſitæ re , culpam* (d) *quoque promiſit , ſiue bona fide poſſideat , ſiue vſumfructum in ea quis habeat , vel quod aliud ius , vt interſit eius non rapi : dicendum eſt competere ei hanc actionem , non vt dominium accipiat , ſed illud* (e) *ſolùm, quod* 4

ex

Digitized by Google

ex bonis eius, qui rapinam paſſus eſt, ideſt, quod ex ſubſtantia eius ablatum eſſe proponatur. Et generaliter (f) *dicendum eſt, ex quibus cauſis furti actio competit in re clàm facta, ex iiſdem cauſis omnes habere hanc actionem.*

a *SAnè in hac actione &c.* In actione Vi bonorum raptorum non vtique ſpectatur, rem in dominio actoris eſſe: nàm ſiuè in
dominio ſit, ſiuè non ſit, ſi tamen ſit penès actorem quocun- 1
que titulo ſic vt eius interſit rem non rapi, locum hæc actio habebit.

b *Expectatur.* Legendum eſt, Spectatur, vt in *l.2. §.In hac actione ff.de Vi bon. rapt.* Vnde hic locus deſcriptus eſt.

c *Quare ſiue locata &c.* Conductori, commodatario, creditori, depoſitario, qui in re depoſita culpam quoque promiſit, bonæ fidei poſſeſſori, vſufructuario, vel habenti quod aliud ius in re, vt interſit eius non rapi, competit actio Vi bonorum rapto-
rum, non vt dominium accipiat: ſed illud ſolùm, quod ex ſub- 2
ſtantia eius ablatum eſt.

d *Culpam quoque promiſit.* Vel pretium depoſitionis non quaſi mercedem accepit, *d.l.2. §.In hac actione ff.de Vi bon. rapt.*

e *Sed illud ſolùm &c.* Hoc non excludit pœnam tripli vſque ad annum, ſed dominij æſtimationem. *gl.in d.l.2. §.In hac actione,* In Verbo, *Illud ſolùm.*

f *Et generaliter &c.* Generaliter dicendum eſt, ex quibus cauſis in re clàm ſurrepta furti actio competit, ex eiſdem cauſis in re
vi rapta omnes habere actionem Vi bonorum raptorum. 3

De Lege (a) Aquilia.

TITVLVS III.

Damni iniuriæ actio conſtituitur per Legem Aquiliam: cuius primo (b) *capite cautum eſt, vt ſi quis alienum hominem, alienamue quadru-
pedem, quæ pecudum numero ſit, iniuria occiderit; quanti ea res in 4
eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.*

a *DE Lege Aquilia.* Suprà fuit expoſitum primum, & ſecundum maleficium priuatum, ideſt, furtum, & rapina. Sequitur tertium, ideſt, damnum. Damnum ab ademptione, & quaſi deminutione patrimonij dictum eſt, *l.3. ff.de damno infecto*

Digitized by Google

ſecto, Et vel ſine iniuria datur, vel cum iniuria. De damno, quod datur ſine iniuria, videbimus infrà in *tit. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur*, de damno verò, quod datur cum iniuria, agitur in hoc titulo, qui de Lege Aquilia inſcribitur, proptereà, quòd Damni iniuriæ actio conſtituitur per Legem Aquiliam, vt in principio huius tituli. Lex autem Aquilia tria habuit capita. Sed duo tantùm ſub hoc titulo noſtro referuntur, 1
primum, & vltimum, proptereà, quòd Secundum in vſu non eſt. *§.Caput ſecundum, hoc eod. tit.*

b *Cuius primo capite &c.* Primo capite legis Aquiliæ cautum eſt, vt ſi quis alienum hominem, alienamue quadrupedem, quæ pecudum numero ſit, iniuria occiderit: quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur. *tex.hic l.2. ff. Ad legem Aquiliam*. Quomodo autem verba huius primi Capitis ſint accipienda, explicabitur in ſequentibus §§.

Ad §. Quòd autem. 2

Quod autem (a) *non præcisè* (b) *de quadrupede, ſed de ea tantùm, quæ pecudum numero eſt, cauetur: eò pertinet, vt neque de feris* (c) *beſtijs, neque de canibus cautum eſſe intelligamus, ſed de ijs tantùm quæ gregatim* (d) *propriè paſci dicuntur: quales ſunt equi, muli, aſini, oues, boues, capræ. De ſuibus quoque idem* (e) *placuit. Nam & ſues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim paſcuntur. Sic denique & Homerus* (f) *in Odyſſea ait, ſicut Ælius Mar-* 3
cianus in ſuis (g) *Inſtitutionibus refert:* Δύεις (h) *&c.*

a QVod autem &c. Pecudum autem numero non ſunt feræ beſtiæ, neque canes, ſed eæ tantùm quadrupedes, quæ gregatim propriè paſci dicuntur: quales ſunt equi, muli, aſini, oues, boues, capræ, & etiam ſues. *tex.hic, l.2. ff. ad legem Aquiliam*. Vbi etiam additur, quod Elephanti & Cameli, quaſi miſti ſunt: nàm & iumentorum operam præſtant, & natura eorum fera eſt, ideò primo capite contineri 4
eos oportet.

b *Non præcisè*. Ideſt, non ſimpliciter, non indefinitè.

c *Neque de feris beſtijs*. Feræ beſtiæ ſunt. v.g. Vrſi, Leones, Pantheræ. *dicta l.2.*

d *Quæ gregatim &c.* Hoc eſt, in grege paſtoris imperio ſubiecto. H.

e *Idem placuit*. Labeoni, *vt in l.2. ff. ad legem Aquiliam*. & Gaio, qui

qui in eadem lege, Labeonis ſententiam ſequitur. Item Ælio Martiano, vt *hic in textu, & in l.legatis ſeruis 63. §.Pecoribus ff.de legatis 3.*

f *Et Homerus in Odyſſea*. Libro XIII.

g *Martianus in ſuis Inſtitutionibus*. Lib.VII. vt conſtat ex inſcriptione *d.l.legatis ſeruis 63. ff.de legat.3.*

h Δήεις *&c.* Ideſt.

Sectantem videas, qui errant per paſcua porcos 1
Ad Coracis ſaxum, iuxta fontemque Arethuſam.

Ad §. Iniuria autem.

Iniuria (a) *autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque latronem* (b) *qui occidit, non tenetur: vtique ſi aliter* (c) *periculum effugere non poteſt.*

a INiuria *autem &c.* Iniuria autem occidere, intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque ſi ſeruum tuum latronem inſi- 2 diantem mihi occidero, cùm aliter non poſſem periculum effugere, ſecurus ero. Nàm aduerſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere, *tex. hic iuncta l.4. ff.ad l.Aquil.* Iniuriam igitur hic accipere nos oportet: non quemadmodum circa iniuriarum actionem, contumeliam quandam: ſed quod non iure factum eſt, hoc eſt, contra ius, ideſt, ſi culpa quis occiderit. *l.Sed etſi 5. §.Iniuriam, ff. ad legem Aquiliam.* In ſumma, Iniuria in lege Aquilia eſt, non cauere, quod caueri & debuit & potuit. 3

b *Latronem*. Latrones ſunt qui prædæ cauſa vitæ hominum inſidiantur. *Cuiac. hic.*

c *Si aliter periculum &c. Paulus in l.Scientiam 46: §.Qui cùm aliter ff.Ad leg.Aquil.* Qui cùm aliter tueri ſe non poſſent, damnum dederunt: innoxij ſunt. Vim enim vi defendere, omnes leges omniaque iura permittunt.

Ad §. Ac ne is quidem.

4

Ac ne is (a) *quidem hac lege tenetur, qui caſu occidit: ſi modò culpa eius nulla inueniatur. Nam alioquin, non minùs quàm ex dolo, ex culpa quiſque hac lege tenetur.*

a AC *ne is &c.* Pariter lege Aquilia non tenetur is, qui caſu occidit; Si modò culpa eius nulla inueniatur. Nàm alio-

alioquin ex culpa quiſque hac lege tenetur, non minùs quàm
ex dolo. Vide notata infrà ad §. *Illud palàm eſt, hoc eod. titulo*.

Ad §. Itaque ſi quis.

Itaque (a) *ſi quis dum iaculis ludit, vel exercitatur, tranſeuntem ſer-*
uum tuum tranſiecerit, diſtinguitur. Nàm ſi id à milite in campo, 1
eòue vbi ſolitum eſt exercitari, admiſſum eſt: nulla culpa (b) *eius in-*
telligitur, ſi alius tale quid admiſit, culpæ reus eſt. Idem iuris eſt
de milite, ſi in alio loco, quàm qui exercendis militibus deſtinatus
eſt, id admiſit.

a *Itaque &c.* Itaque ſi quis dum iaculis ludit, vel exercitatur,
tranſeuntem ſeruum tuum traiecerit, diſtinguitur. Nàm
ſi miles in campo, aut eo loco vbi ſe milites exercitare ſolent,
id fecit, non eſt in culpa, & conſequenter lege Aquilia non 2
tenetur. Si verò non miles, etiam in eodem loco, tale quid
admiſit, culpæ reus eſt, & lege Aquilia tenetur: cum ab hoc
exercitio, quod militibus tantùm conuenit, abſtinere omninò
debuerit. Et etiam miles in legem Aquiliam incidit ſi in alio
loco, quàm qui exercendis militibus deſtinatus eſt, tale ali-
quid admiſit.

b *Nulla culpa eius intelligitur*. Et conſequenter lex Aquilia ceſ-
ſat: Quia non debuit ſeruus per campum iaculatorium iter in-
tempeſtiuè facere. Qui tamen data opera in eum iaculatus eſt, 3
vtique Aquilia tenetur. Nàm luſus quoque noxius in culpa
eſt. *l. Item ſi obſtetrix 9. §. vlt. & l. ſeq. ff. ad legem Aquiliam*.

Ad §. Item ſi putator.

Item ſi putator (a) *ex arbore deiecto ramo, ſeruum tuum tranſeuntem*
occiderit, ſi propè (b) *viam publicam, aut vicinalem id factum eſt,*
neque proclamauit, vt caſus euitari poſſet, culpæ reus eſt. ſi procla-
mauit, nec ille curauit cauere: extra culpam eſt putator. Æquè 4
extra culpam (c) *eſſe intelligitur, ſi ſeorſum à via fortè, vel in me-*
dio fundo cædebat, licet non proclamauit, quia in eo loco nulli extra-
neo ius fuerat verſandi.

a *Item ſi putator &c.* Item ſi putatur ex arbore deiecto ramo,
ſeruum tuum tranſeuntem occiderit, diſtinguitur, vtrùm
propè viam publicam, aut vicinalem, an ſeorſum à via id fe-
cerit.

cerit. & primo caſu, ſi non proclamauit, vt caſus euitari poſ-poſſet, culpæ reus eſt, & lege Aquilia tenetur: ſecus ſi proclamauit. Secundo caſu, quando ſcilicet ſeorſum à via cædebat, extra culpam eſſe intelligitur, licèt non proclamauit, ac propterea lege Aquilia non tenetur. *tex. hic, l. Si putator 31. ff. ad legem Aquiliam.*

b *Si propè viam &c.* Quòd ſi nullum iter erit: dolum duntaxat præſtare debet, ne immittat in eum, quem viderit tranſeun- 1
tem. *d. l. Si putator 31. §. vlt.*

c *Æquè extra culpam &c.* Culpa ab eo exigenda non eſt: cùm diuinare non potuerit, an per eum locum aliquis tranſiturus ſit. *d. l. Si putator, in fine.*

Ad §. Præterea.

Præterea (a) *ſi medicus, qui ſeruum tuum ſecuit, dereliquerit curationem, atque ob id mortuus fuerit ſeruus, culpæ reus eſt.* 2

a PRæterea *&c.* Præterea medicus, ſi curationem ſerui tui, quem ſecuit, dereliquerit, atque ob id mortuus fuerit ſeruus, culpæ reus erit, & lege Aquilia tenebitur. *l. Idem iuris 8. in princ. ff. Ad legem Aquiliam.* Et hoc procederet, ſiue gratis ipſum ab initio curandum ſuſceperit, ſiue non gratis. Neque hoc caſu ob defectum ſolutionis poteſt curationem deſerere, ſed curare debet, & poſtea agere pro ſuo ſalario. *Faber hic.* 3

Ad §. Imperitia quoque.

Imperitia (a) *quoque culpæ adnumeratur, veluti ſi medicus ideò ſeruum tuum occiderit, quòd eum malè ſecuerit, aut perperam ei medicamantum dederit.*

a IMperitia *quoque &c.* Imperitia quoque culpæ adnumeratur, *l. Imperitia 175. ff. de reg. Iur.* Ideoque Proculus ait: Si medicus ſeruum imperitè ſecuerit, vel ex locato, vel ex lege Aquilia actionem competere. *l. Qua actione 7. in fine ff. ad legem Aquiliam.* Idem iuris eſt, ſi medicamento perperam vſus fuerit, *l. Idem iuris 3. ff. eod.* 4

Ad §. Impetu quoque.

Impetu (a) *quoque mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuerit, ſi ſeruus tuus oppreſſus fuerit, culpæ reus eſt mulio. Sed etſi propter infirmitatem eas retinere non potuerit, cùm alius firmior retinere potuiſſet, æquè culpa tenetur. Eadem placuerunt de*
eo quoque, qui cùm equo veheretur, impetum eius aut propter in- 1
firmitatem, aut propter imperitiam ſuam retinere non potuerit.

a IMpetu quoque &c.* Item ſi ſeruus tuus impetu mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuerit, oppreſſus fuerit, culpæ reus eſt mulio, & conſequenter lege Aquilia tenetur. Idem dicetur, etſi propter infirmitatem mulas retinere non potuerit. Nec videtur iniquum, ſi infirmitas culpæ adnumeretur: cùm affectare quis non debeat: in quo vel intel-
ligit, vel intelligere debet, infirmitatem ſuam alij periculo- 2
ſam futuram. Idem iuris eſt in perſona eius, qui impetum equi, quo vehebatur, propter imperitiam, vel infirmitatem retinere non potuit. *l. Idem Iuris eſt* 8. *ff. Ad legem Aquiliam.*

Ad §. His autem verbis.

His autem verbis (a) *legis: Quanti in eo anno plurimi fuerit, illa ſententia exprimitur, vt ſi quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut*
mancus, aut luſcus erit, occiderit, (b) *qui in eo anno integer & pre-* 3
tioſus (c) *fuerit: non tanti teneatur, quanti hodie erit, ſed quanti in eo anno* (d) *plurimi fuerit. Qua ratione creditum eſt pœnalem eſſe* (e) *huius legis actionem, quia non ſolùm tantum quiſque obligatur, quantum damni dederit, ſed aliquandò longè pluris. Ideoque conſtat, in heredem* (f) *eam actionem non tranſire, quæ tranſitura fuiſſet, ſi vltra damnum nunquam lis æſtimaretur.*

a HIS *autem verbis &c.* In hoc §. explicantur illa verba legis
Aquiliæ: Quanti ea res in eo anno plurimi fuerit. His 4
igitur verbis illa ſententia exprimitur, vt ſi quis alienum ſeruum, alienamue quadrupedem, quæ pecudum numero ſit, iniuria occiderit: non tanti damnetur, quanti ſeruus, aut quadrupes fuit eo tempore, quo eſt occiſus, occiſaue, ſed quanti plurimi fuit in eo anno retrorſum computato, ex quo eſt occiſus, occiſaue. Pone, Titius ſeruum tuum iniuria occidit,

qui

qui vbi occiſus eſt, fuit claudus, aut mancus, aut luſcus: In eo tamen anno fuit integer, & pretioſus: non tanti tenetur Titius, quanti ſeruus fuit vbi occiſus eſt, ſed quanti in eo anno plurimi fuit. Qua ratione creditum eſt actionem legis Aquiliç pœnalem eſſe. Ideoque conſtat in heredem eam actionem non tranſire. *tex.hic, l.Ait lex 21. & l.Inde Neratius 23. §.Hanc actionem ff. Ad legem Aquiliam*. Tranſit tamen actio legis Aquiliæ in heredem, ſi fortè ex damno locupletior heres factus ſit, *dicta* 1
l.Inde Neratius 23. § Hanc actionem. Vel ſi lis cum defuncto fuerit inchoata, *l. Omnes pœnales 25. & l. Conſtitutionibus 32. ff. de oblig. & act.*

b *Occiderit*. Quòd ſi mortiferè fuerit vulneratus, & poſteà poſt longum interuallum mortuus ſit: inde annum numerabimus, ex quo vulneratus eſt. *l.Ait lex 21. ff. Ad legem Aquiliam*.

c *Et pretioſus*. Et magni pretij. *§. Vi autem bonorum raptorum, Inſtit. de Actionibus*.

d *In eo anno*. In annum numeramus trecentos ſexagintaquinque dies, *l.Ita vulneratus 52. §.Rurſus ff. ad legem Aquiliam*. 2

e *Pœnalem eſſe &c.* Pœna autem non ſingulis factis, ſed generaliter in vniuerſum genus huiuſce delicti conſtituta eſt. Quòd cùm ita ſit, ſequitur, vt etiam eo caſu quo pœnalis actio non eſſet, nimirum cum pretioſiſſimum animal interfectum eſſet, tamen in heredem interfectoris danda non ſit. *H. hic*.

f *In heredem eam actionem &c.* Hanc tamen actionem & heredi, cæteriſque ſucceſſoribus dari conſtat. *l.Inde Neratius 23.§.Hanc actionem ff. ad legem Aquiliam*. 3

Ad §. Illud non ex verbis.

Illud (a) *non ex verbis legis, ſed ex interpretatione placuit: nonſolùm perempti corporis æſtimationem habendam eſſe ſecundùm ea, quæ diximus: ſed eò ampliùs quidquid prætereà perempto eo corpore, damni nobis allatum fuerit: veluti* (b) *ſi ſeruum tuum heredem ab aliquo inſtitutum, antea quis occiderit, quàm iuſſu tuo adiret. nam hereditatis quoque amiſſæ rationem eſſe habendam conſtat. Item ſi* (c) *ex* 4
pari mularum vnam, vel ex quadriga equorum vnum occiderit, vel ex comœdis (d) *vnus ſeruus occiſus fuerit: nonſolùm occiſi ſit æſtimatio, ſed eò ampliùs id quoque computatur, quanti depretiati ſunt, qui ſuperſunt.*

a ILLVD *&c.* Illud non ex verbis legis Aquiliæ, ſed ex prudentum interpretatione placuit: nonſolùm perempti cor-

poris æſtimationem habendam eſſe ſecundùm ea, quæ diximus: ſed etiam eius, quod noſtra intereſt corpus non eſſe peremptum. *tex. hic, l. ait lex 21. in fine ff. ad legem Aquiliam*. Non tamen affectio æſtimanda eſt, *l. Si ſeruum 33. ff. eod.*

b *Veluti ſi ſeruum tuum &c.* Si ſeruus heres inſtitutus, antequam adeat, occiſus ſit, etiam hereditatis amiſſæ ratio habenda eſt. *l. Inde Neratius 23. in princ. ff. ad legem Aquiliam*.

c *Si ex pari mularum &c.* Si ex pari mularum vnam, vel ex quadrigia equorum vnum quis occiderit, vel ex comœdis vnus 1
ſeruus occiſus fuerit: nonſolùm perempti corporis æſtimatio facienda eſt, ſed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depretiata ſunt. *l. proinde 22. ff. ad legem Aquiliam*.

d *Ex comœdis*. Hoc eſt, quorum opera comœdia agi poteſt.

Ad §. Liberum autem eſt.

Liberum (a) *autem eſt ei, cuius ſeruus occiſus fuerit, & indicio priuato legis Aquiliæ damnum perſequi, & capitalis criminis eum reum facere*. 2

a *Liberum autem &c.* Liberum autem eſt ei, cuius ſeruus occiſus fuerit, & iudicio priuato legis Aquiliæ damnum perſequi, & capitalis criminis eum, qui occidit, reum facere ex lege Cornelia de ſicarijs, & ſi lege Aquilia egerit, præiudicium fieri Corneliæ non debet. *tex. hic, iuncta l. Inde Neratius 23. §. Si dolo ff. ad legem Aquiliam, & l. 3. C. de lege Aquilia*. Publica 3
tamen accuſatio ex lege Cornelia de ſicarijs non ſemper concurrit cum lege Aquilia, ſed eo tantùm caſu, quo ſeruus dolo malo fuit occiſus *d. l. Inde Neratius 23. §. Si dolo*. Nàm ſi culpa, etiam lata, occiſus fuit, aliud iuris eſt, *l. In lege Cornelia 7. ff. ad legem Corneliam de ſicarijs*.

Ad §. Caput ſecundum.

Caput ſecundum (a) *legis Aquiliæ in vſu non eſt*. 4

a *Caput ſecundum &c.* Legis Aquiliæ ſecundum caput in deſuetudinem abijt. *l. Si ſeruus 27. §. Serui autem, in fine ff. ad legem Aquiliam*. Sententia huius capitis ignoratur. Videtur tamen hoc ſecundum caput fuiſſe de quauis alia ratione damni dati etiam ſi non fuerit læſa res noſtra, ſed intercepta nobis forte

Digitized by Google

fortè vtilitas quædam, vt in caſu relato à Plinio *lib. IX. Naturalis Hiſtoriæ cap.* 59. Refert enim ibi Plinius aduerſus piſcatorem ſocium, qui Anthiam conciliatorem capturæ & ducem, cœperat, cùm is in macello agnitus eſſet à ſocio, cuius iniuria erat, damni dati editam formulam condemnatumque, æſtimata lite decem libris. *Cuiacius in Paratit. Digeſtor. in titulo Ad legem Aquiliam*.

Ad §. Capite tertio. 1

Capite (a) *tertio de omni cætero damno cauetur. Itaque ſi quis ſeruum, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero eſt, vulnerauerit, ſiue eam quadrupedem, quæ pecudum numero non eſt, veluti canem aut feram beſtiam, vulnerauerit, aut occiderit: hoc capite actio conſtituitur. In cæteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus, quæ anima carent: damnum iniuria datum, hac parte vindicatur. Si quid enim* (b) *vſtum, aut fractum, aut ruptum fuerit, actio* 2
ex hoc capite conſtituitur, quamquam poterat ſola rupti appellatio in omnes iſtas cauſas ſufficere. Ruptum enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Vnde nonſolùm fracta, aut vſta, ſed etiam ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo modo perempta atque deteriora facta, hoc verbo continentur. Denique reſponſum eſt, ſi quis in (c) *alienum vinum, aut oleum id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrumperetur; ex hac parte legis eum teneri.*

a *Capite tertio &c.* Huius tertij capitis verba hæc ſunt: Cæterarum rerum præter hominem & pecudem occiſos, ſi quis alteri damnum faxit, quidue vſſerit, fregerit, ruperit iniuria, quanti ea res fuit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas eſto. *l. Si ſeruus 27. §. Tertio autem capite ff. ad legem Aquiliam*. Si quis igitur iniuria ſeruum alienum, vel quadrupedem alienam, quæ pecudum numero eſt, vulnerauerit, ſiuè alienam quadrupedem, quæ pecudum numero non eſt, veluti canem, aut feram beſtiam, vulnerauerit, aut occiderit: hoc tertio capite legis Aquiliæ tenetur. Sed & in 4
cæteris omnibus animalibus, item in omnibus rebus inanimatis, damnum iniuria datum, hoc tertio capite vindicatur. *tex. hic, d.l. Si ſeruus 27. §. Tertio autem capite, & l. Quemadmodum 29. §. Hac actione ff. ad legem Aquiliam*.

b *Si quid enim vſtum &c.* Si quid vſtum, aùt fractum, aùt ruptum fuerit; actio ex hoc tertio capite legis Aquiliæ conſtituitur.

tur. Poterat tamen ſola rupti appellatio omnibus iſtis cauſis ſignificandis ſufficere. Ruptum enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Sed non eſt nouum, vt lex ſpecialiter quibuſdam enumeratis, generale ſubijciat verbum quo ſpecialia complectatur. *tex. hic iuncta l.ſi ſeruus 27. §.Cum eo ff.ad legem Aquiliam.*

c *Si quis in alienum vinum. Vlpianus in d. l.Si ſeruus 27. §. Cum eo ff. ad legem Aquiliam.* Cum eo, qui vinum ſpurcauit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiauit: agi poſſe Aquilia, Celſus ait: quia & effuſum, & acetum factum, corrupti appellatione contineatur. 1

Ad §. Illud palàm eſt.

Illud (a) *palàm eſt, ſicut ex primo capite, ita demum quiſque tenetur, ſi dolo aut culpa eius homo, aut quadrupes occiſus occiſaue fuerit: ita ex hoc capite, de dolo aut culpa, & de cætero damno quemque teneri.* 2

a *Illud palàm &c.* Sicut autem ex primo capite ita demùm quis lege Aquilia tenetur, ſi eius dolo, aùt culpa ſeruus alienus, aùt quadrupes aliena, occiſus, occiſaue fuerit: ita ex hoc tertio capite, damnum duntaxat dolo, culpaue datum vindicatur. *l. Qui occidit 30. §. In hac quoque actione ff. ad legem Aquiliam.* Et, ex DD. Sententia, in lege Aquilia etiam leuiſſima culpa venit *l.In lege 45. ff. ad legem Aquiliam.* Sed ibi leuiſſima culpa accipitur pro leui, nec vlla inter leuem, & leuiſſimam culpam conſtituitur differentia, quod comprobatur ex *l.Putator 31. §.1. ff. eod.* Vbi dicitur culpam, propter quam quis tenetur ex lege Aquilia, eam eſſe, ſi quis non præuideat, quæ diligens paterfamilias præuideret, quæ culpa non alia eſt, quàm leuis: *D.Cheſius Interpret. Iur. lib.1. cap.45. num.22.* 3

Ad §. Ex hoc tamen capite. 4

Ex hoc tamen (a) *capite, non quanti in eo anno, ſed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit.*

a *Ex hoc tamen &c.* Ex hoc tamen tertio capite, non quanti in eo anno, vt ex primo capite, ſed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit. *tex. hic,*

hic, l.ſi ſeruus 27. §.Tertio autem capite ff.ad legem Aquiliam. Sicut autem ex primo capite annus retrorſum computatur, vt diximus ſuprà ad §.*His autem verbis, hoc cod. tit.* ità etiam ex hoc tertio capite dies triginta retrorſum computantur.

Ad §. Ac ne plurimi.

Ac ne plurimi (a) *quidem verbum adijcitur. Sed Sabino rectè placuit,* 1
perinde habendam æſtimationem, ac ſi etiam hac parte Plurimi verbum adiectum fuiſſet, nam plebem (b) *Romanam, quæ Aquilio tribuno rogante* (c) *hanc legem* (d) *tulit, contentam fuiſſe, quòd prima parte eo verbo vſa* (e) *eſſet.*

a *Ac ne plurimi &c.* Hæc verba tertij capitis Legis Aquiliæ, Quanti in triginta diebus proximis fuit, etſi non habent verbum, plurimi: ſic tamen accipienda conſtat. *l. Quemadmodum 29. §.vlt. ff.ad legem Aquiliam.* 2

b *Nam plebem Romanam &c.* Lex igitur Aquilia plebiſcitum eſt: cùm eam Aquilius tribunus plebis à plebe rogauerit. *l.* 1. *ff.ad legem Aquiliam.*

c *Rogante.* Sic Theophilus, cùm in libris vulgatis (interrogante) corruptè legatur.

d *Legem tulit.* Corrigendum eſt (legem iuſſit.) *H.*

e *Vſa eſſet.* Legendum eſt (vſus eſſet) *ex Theoph.*

Ad §. Cæterum placuit. 3

Cæterùm (a) *placuit, ita demùm directam ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præcipuè corpore ſuo damnum dederit. Ideoque in eum qui alio modo damnum dederit, vtiles actiones dari ſolent: veluti ſi quis hominem alienum, aut pecus* (b) *ita incluſerit, vt fame necaretur: aut iumentum tam vehementer egerit, vt rumperetur: aut pecus in tantum exagitauerit, vt præcipitaretur: aut ſi quis alieno ſeruo* (c) *perſuaſerit, vt in arborem aſcenderet, vel in puteum deſcenderet, & is*
aſcendendo, vel deſcendendo, aut mortuus, aut aliqua corporis parte 4
læſus fuerit, vtilis actio (d) *in eum datur. Sed ſi quis alienum* (e) *ſeruum, aut de ponte, aut de ripa, in flumen deiecerit, & is ſuffocatus fuerit: eò quòd proiecit, corpore ſuo damnum dediſſe non difficulter intelligi poterit: ideoque ipſa* (f) *lege Aquilia tenetur. Sed ſi non corpore damnum datum, neque corpus læſum fuerit, ſed alio modo damnum alicui contigerit: cùm non ſufficiat, neque directa, neque*

vtilis

vtilis Aquilia: placuit eum qui obnoxius fuerit, in factum (g) *actione teneri, veluti ſi quis* (h) *miſericordia ductus, alienum ſeruum compeditum ſoluerit, vt fugeret.*

a CÆterùm &c. In hoc §. docet Imperator quando ob damnum datum competat directa actio legis Aquiliæ, & quando vtilis, & quando actio in factum. Actio directa legis Aquiliæ conceditur quando quis corpore ſuo corpori damnum dederit: veluti ſi manu ſua quis ſeruum alienum occiderit, vel vulnerauerit. Vtilis actio legis Aquiliæ datur quando quis corpore ſuo non dederit damnum, corpori tamen damnum datum eſt: veluti ſi quis hominem alienum, aùt pecus ita incluſerit, vt fame necaretur. Sed ſi quis, neque corpore ſuo damnum dederit, neque corpori damnum datum fuerit, ſed alio modo ſit damnum illatum: neque directa, neque vtilis actio legis Aquiliæ conceditur, ſed datur actio in factum: veluti ſi quis miſericordia ductus, alienum ſeruum compeditum ſoluerit, vt fugeret. 1 2

b *Aut pecus ità incluſerit &c. l. de pecoribus 5. C. de l. Aquilia.*

c *Aut ſi quis alieno ſeruo perſuaſerit &c. l. 3. & 4. ff. de ſeruo corrupto.*

d *Vtilis actio in eum datur.* Et hæc vtilis actio legis Aquillæ, etiam in factum dicitur, *l. qua actione 7. §. Celſus autem ff. ad legem Aquiliam.* Eſt autem in factum ciuilis, ideſt ad exemplum legis Aquiliæ, *l. Si boues 54. ff. ad legem Aquiliam.* 3

e *Sed ſi quis alienum ſeruum &c. Vlpianus in l. qua actione 7. §. Sed ſi quis de ponte ff. ad l. Aquiliam.* Sed ſi quis de ponte aliquem præcipitauit, Celſus ait (ſiue ipſo ictu perierit, aut continuò ſubmerſus eſt, aut laxatus vi fluminis victus perierit) lege Aquilia teneri, quemadmodum ſi quis puerum ſaxo illiſiſſet.

f *Ipſa lege Aqulia.* Ideſt, directa actione legis Aquiliæ.

g *In factum actione teneri.* Hæc actio eſt in factum prætoria, quæ nuſquam dicitur vtilis Aquilia. *Cuiac. hic.*

h *Si quis miſericordia ductus &c.* Si non miſericordia ductus fecit; furti tenetur, *l. & eleganter 7. §. Idem Labeo ff. de dolo malo.* 4

De (*a*) iniurijs.

TITVLVS IV.

Generaliter (b) *iniuria dicitur, omne quod non iure fit. Specialiter,* (c) *aliàs contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci* ὕβριν *appellant: aliàs culpa,* (d) *quam Græci* ἀδίκημα *dicunt, ſicut in lege Aquilia damnum iniuriæ accipitur: aliàs iniquitas* (e) *& iniuſtitia, quam Græci* ἀδικίαν *vocant. cùm enim Prætor vel iudex non iure contra quem pronunciat, iniuriam accepiſſe* (f) *dicitur.* 1

a DE *Iniurijs*. Suprà fuit expoſitum primum, ſecundum, & tertium delictum priuatum, ideſt, furtum, rapina, & damnum: ſupereſt vt de quarto, ideſt, de Iniuria videamus. 2

b *Generaliter iniuria &c.* Omne, quod non iure fit generaliter iniuria dicitur *l. 1. ff. de Iniurijs*.

c *Specialitèr aliàs contumelia.* Specialiter iniuria aliàs dicitur contumelia, vt in hoc titulo. Et in hac ſignificatione ab auctore *lib. ad Heren.* ſic definitur: Iniuria eſt, quæ aut pulſatione corpus, aut conuicio aures, aut turpitudine vitam alicuius violat.

d *Alias culpa &c.* Interdum iniuriæ appellatione damnum culpa datum ſignificatur: vt in lege Aquilia dicere ſolemus. *d. l. 1. ff. de Iniurijs*. Imò Iniuriæ verbo in lege Aquilia & damnum dolo datum continetur. Nam eadem lege & dolus, & culpa punitur. *§. Ac ne is quidem, & §. Illud palam eſt, de lege Aquilia*. 3

e *Aliàs iniquitas &c.* Interdum iniquitatem iniuriam dicimus. Nàm cùm quis iniquè, vel iniuſtè ſententiam dixerit, ex eo iniuriam dicam, quod iure, & iuſtitia caret. *d. l. 1. §. interdum*.

f *Iniuriam accepiſſe dicitur*. Is ſcilicet contra quem non iure pronunciat. *Accur. & Cuiac. hic*. 4

Ad §. Iniuria autem.

Iniuria autem committitur, non ſolùm cùm quis (a) *pugno, puta, aut fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit. Sed & ſi cui* (b) *conuitium factum fuerit, ſiue cuius bona* (c) *quaſi debitoris qui nihil deberet,*

Digitized by Google

heret, (d) *poſſeſſa fuerint ab eo*, *qui* (e) *intelligebat nihil eum ſibi debere*, *vel ſi quis ad infamiam* (f) *alicuius libellum*, *aut carmen* (g) *ſcripſerit*, *compoſuerit*, *ediderit*, *doloue malo fecerit*, *quo quid eorum fieret* : *ſiue quis matrem familias*, (h) *aut prætextatum*, (i) *prætextatamue adſectatus* (k) *fuerit*: *ſiue cuius pudicitia* (l) *attentata eſſe dicetur*, *& denique alijs* (m) *pluribus modis admitti iniuriam*, *manifeſtum eſt*.

1

a C*Vm quis pugno &c* Iniuria committitur cùm quis pugno,
aut fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit *tex. hic ſecundum lecturum Cuiacij. H.* verò Tigurini libri auctoritate hunc locum ita emendat, cum quis pulſatus, aut pugno, vel fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit. Inter pulſationem autem, & verberationem hoc intereſt, vt Offilius ſcribit: verberare, eſt cum dolore cædere: pulſare, ſine dolore. *l. lex Cornelia 5. §. Inter pulſationem ff. de Iniurijs*.

b *Sed & ſi cui conuicium &c.* Committitur etiam iniuria ſi cui 2
conuicium factum fuerit. De conuicio plura videre potes, *in l. Item apud Labeonem 15. §. 1. ff. de Iniurijs*.

c *Siue cuius bona &c.* Item committitur iniuria ſi cuius bona quaſi debitoris, cùm debitor non eſſet, poſſeſſa fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſibi debere. *tex. hic, facit l. Item apud Labeonem 15. §. Si quis non debitorem ff. de Iniurijs*.

d *Qui nihil deberet*. Si erat verè debitor, ceſſat iniuriarum actio, quamuis ipſe debitor iniuria adficiatur poſſeſsis & diſtractis bonis ex edicto prætoris. *Cuiac. hic*. 3

e *Ab eo qui intelligebat &c.* Iniuria enim ex affectu facientis conſiſtit. *l. 3. ff. de Iniurijs*.

f *Vel ſi quis ad infamiam &c.* Fit etiam iniuria ſi quis ad infamiam alicuius libellum, aut carmen ſcripſerit, compoſuerit ediderit, doloùe malo fecerit, quo quid eorum fieret. *tex. hic l. lex Cornelia 5. §. Si quis librum ff. de Iniurijs*.

g *Aut carmen*. In vulgatis libris additur: aut hiſtoriam: quod verbum, nec Theophilus, nec libri correctiores adgnoſcunt.

h *Siue quis matrem familias &c.* Item committitur iniuria ſi quis 4
matrem familias, aut prætextatum, prætextatamue adſectatus fuerit.

i *Aut prætextatum, prætextatamue*. Prætextati, prætextatæue dicebantur, qui, quæue prætexta vtebantur Prætexta erat veſtis qua pueri Romanorum ingenui vſque ad annum decimum ſeptimum vtebantur. Puellæ tamen nubiles tantùm, prætextas depo-

deponebant. Et inde prætexta dicta fuit quòd eius circuitus
purpuraprætextus erat . videre potes *Bud.in Annot.ad l. vlt. ff. de
Senat'& Ant. Aug.Emend.lib.3. cap.9.*

k *Adſectatus fuerit.* Adſectatur , qui tacitus frequenter ſequi-
tur . Aſſidua etenim frequentia quaſi præbet nonnullam infa-
miam , *l.Item apud Labeonem* 15.§.*Aliud eſt appellare ff.de Iniurijs.*

l *Sine cuius pudicitia attentata &c.*Fit etiam iniuria ſi alicuius pu-
dicitia attentata fuerit . *tex.hic l.Sed eſt quæſtionis* 9. §. *vlt. ff.de* 1
Iniurijs. Attentari pudicitia dicitur, cum blanda oratione id
agitur , vt ex pudico impudicus fiat *l.Attentari* 10.*iuncta dict.l.
Item apud.Labeonem* 15.§.*appellare , & §. aliud eſt ff.de Iniurijs .*

m *Et denique alijs pluribus modis .* Denique alijs pluribus modis
committitur iniuria , de quibus in *tit.ff.& C.de Iniurijs .*

Ad §. Patitur autem.

Patitur(a)*autem quis iniuriam non ſolùm per ſe met ipſum , ſed etiam* 2
(b) *per liberos ſuos , quos in poteſtate habet : item per vxorem* (c)
*ſuam , id enim magis præualuit . Itaque ſi filiæ alicuius , quæ Titio
nupta eſt , iniuriam feceris:non ſolùm filiæ nomine tecum iniuriarum
agi poteſt , ſed etiam patris quoque & mariti nomine . Contrà au-
tem , ſi vero iniuria facta ſit,vxor iniuriarum agere non poteſt. De-
fendi enim vxores à viris , non viros ab vxoribus , æquum eſt . Sed
& ſocer nurus nomine , cuius vir in eius poteſtate* (d) *eſt , iniuria-
rum agere poteſt .*

a P*atitur &c.* Patitur autem quis iniuriam non ſolùm per ſe 3
met ipſum , ſed etiam per liberos ſuos , quos in poteſta-
te habet : Item per vxorem ſuam , nurumue . Spectat enim
ad nos iniuria , quæ ijs fit, qui vel poteſtati noſtræ , vel affe-
ctui ſubiecti ſunt . Itaquè ſi filiæ alicuius , quæ Titio nupta
eſt , iniuriam feceris : tecum iniuriarum agi poteſt nomine
filiæ , & patris , & mariti , & ſoceri , qui nurus virum in po-
teſtate habet, neque actio vnius, per aliam conſumitur . Con-
trà autem , ſi viro iniuria facta ſit, vxor iniuriarum agere
non poteſt . Defendi enim vxores à viris , non viros ab vxo- 4
ribus , æquum eſt . *tex.hic , l.1.§.Item aut per ſe met ipſum , &
§.vlt.& l.2.ff.de Iniurijs .*

b *Sed etiam per liberos ſuos &c.* Dummodò is, qui iniuriam fa-
cit , ſciat eos eſſe filios familias , *l.eum qui* 18.§.*vlt.ff.de Iniurijs.*
Et hoc caſu patri datur actio iniuriarium , & ſuo & filij no-
mine , *l.Pater* 41.*ff.eodem.* Vbi Neratius ait, quod pater , cuius

Digitized by Google

filio facta eſt iniuria; non eſt impediendus, quò minus duobus Iudicijs & ſuam iniuriam perſequatur, & filij.

c *Item per vxorem ſuam*. Si modò is, qui iniuriam facit, ſciat eam habere maritum, *l. Eum, qui* 18. §. *vlt. ff. de Iniurijs*. Per ſponſam quoque ſuam patitur quis iniuriam, *l. Item apud Labeonem* 15. §. *Sponſum quoque ff. de Iniurijs*. Vbi Vlpianus ait, ſponſum quoque ad iniuriarum actionem admittendum. Etenim ſpectat ad contumeliam ſponſi iniuria quæcunque ſponſæ 1
eius fiat.

d *Cuius vir in eius poteſtate eſt*. Propterea autem virum in poteſtate patris eſſe oportet, quia per ipſius perſonam hæc actio patri acquiritur, qui ſi ſui iuris eſſet, non patri, ſed ipſi ſoli actio quæreretur. *H. hic*.

Ad §. Seruis autem.

Seruis (a) *autem ipſis quidem nulla iniuria fieri intelligitur, ſed domino per eos fieri videtur: non tamen ijſdem modis, quibus etiam per liberos & vxores: ſed ita, cum quid atrociùs commiſſum fuerit, & quod apertè ad contumeliam* (b) *domini reſpicit: veluti ſi quis alienum ſeruum* (c) *verberauerit, & in hunc caſum actio proponitur. At ſi quis ſeruo conuicium fecerit, vel pugno eum percuſſerit: nulla in eum actio domino competit*. 2

a *Seruis autem &c.* Seruis autem nulla iniuria fieri intelligitur, ſed domino per eòs fieri videtur: dummodò tamen ſit 3
iniuria atrox, & quæ ad contumeliam domini apertè reſpiciat veluti ſi quis alienum ſeruum verberauerit: tunc enim domino actio iniuriarium conceditur. At ſi quis ſeruo conuicium fecerit, vel pugno eum percuſſerit: nulla domino in conuiciantem, vel percutientem actio competit, *tex. hic, l. Item apud Labeonem* 15. §. *Si quis ſic fecit, & §. prætor ait ſi quid aliud ff. de Iniurijs*.

b *Et quod apertè ad contumeliam domini reſpicit*. Interdum iniuria ſeruo facta, ad dominum redundat, interdum non. Nam 4
ſi pro libero ſe gerentem, aut cum alterius potiùs, quàm meum exiſtimabat, quis cæciderit, non cæſurus eum, ſi meum ſciuiſſet: non poſſe eum, quaſi mihi iniuriam fecerit, ſic conueniri, Mela ſcribit. *l. Item apud Labeonem* 15. §. *Interdum iniuria ff. de Iniurijs*. Si quis ergo ſic fecit iniuriam ſeruo, vt domino faceret: video dominum iniuriarum agere poſſe ſuo

nomi-

nomine. Si verò non ad ſuggillationem domini id fecit: ipſi ſeruo facta iniuria, inulta à prætore relinqui non debuit: maximè ſi verberibus, vel quæſtionibus affligeret: hoc enim & ſeruum ſentire, palàm eſt *d. l. Item apud Labeonē* 15. §. *Si quis ſic fecit*.

c *Veluti ſi quis alienum ſeruum verberauerit.* Si quis ſeruo verberato iniuriarium egerit, deinde poſteà damni iniuriæ agat: Labeo ſcribit, eandem rem non eſſe, quia altera actio ad damnum pertineret, culpa datum, altera ad contumeliam. *d. l. Item* 1
apud Labeonem 15. §. *ſi quis ſeruo*.

Ad §. Si communi ſeruo.

Si communi (a) *ſeruo iniuria facta ſit, æquum eſt, non pro eâ parte; qua dominus quiſque eſt, æſtimationem iuiuriæ fieri: ſed ex dominorum perſona, quia ipſis* (b) *fit iniuria:*

a *SI communi ſeruo &c.* Æſtimatio iniuriæ, quæ communi ſeruo facta eſt, non pro ea parte, qua dominus quiſque eſt, 2
facienda eſt, ſed ex dominorum perſona, quia ipſis fit iniuria. Vbi igitùr domini maior, vel minor eſt dignitas, & vitæ honeſtas, ibi maior, vel minor iniuria infertur: & vbi maior, vel minor iniuria eſt, maiorem quoque vel minorem iniuriæ æſtimationem faciendam eſſe æquum eſt.

b *Quia ipſis fit iniuria.* Hac ratione Pædij ſententia refellitur relata *in l. Sed non eſſe æquum* 16. *ff. de Iniurijs. Cuiac. hic*.

Ad §. Quod ſi vſusfructus. 3

Quòd ſi (a) *vſusfructus in ſeruo Titij eſt, proprietas Mæuij, magis Mæuio iniuria fieri intelligitur.*

a *QVòd ſi &c.* Quod ſi iniuria fiat ſeruo, in quo Titius habet vſumfructum, Mæuius proprietatem, Mæuio proprietario iniuria fieri intelligitur: niſi manifeſtè facta ſit in contumeliam fructuarij. *tex. hic, iuncta l. Item apud Labeonem* 4
15. §. *Si vſumfructum*, & §. *penult. ff. de Iniurijs*.

Ad §. Sed ſi libero.

Sed ſi libero (a) *homini, qui tibi bona fide ſeruit, iniuria facta ſit; nulla tibi actio dabitur, ſed ſuo nomine is experiri poterit niſi in contu-*

Digitized by Google

Nàm ſi reus, qui depaciſci noluerat, iudici talionem imperanti nõ parebat: æſtimata lite, iudex hominem pecuniæ damnabat: atque ita ſi reo & pactio grauis, & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis ad pecuniæ multam redibat. Gellius vbi ſuprà.

c *Nummariæ pœnæ erant conſtitutæ*. Quæ ſumma illa fuerit, ignoratur. Quòd enim ità de iniuria punienda leges 12. tabularum ſanxerunt: Si iniuriam alteri faxit, vigintiquinque æris pœnæ 1
ſunto. Non omninò omnes iniurias ære iſto pauco diluerunt: Sed iniurias atrociores, vt de oſſe fracto, non liberis modò, verùm etiam ſeruis factas, impenſiore damno vindicauerunt: Quibuſdam autem iniurijs talionem quoque appoſuerunt, vt dixi, Ex eod. Gellio *d. lib. 20. cap. 1.*

d *Sed poſtea Prætores &c.* Sed poſtea Prætores permiſerunt ijs, qui iniuriam paſſi ſunt, eam æſtimare, vt Iudex vel tanti reum condemnet, quanti iniuriam paſſus æſtimauerit, vel minoris, prout ei æquius viſum fuerit. Et hæc prætoria iniuriarum 2
pœna in iudicijs frequentatur. Nàm ſecùndum gradum dignitatis, vitæque honeſtatem illius, qui paſſus eſt iniuriam, creſcit, aut minuitur æſtimatio iniuriæ. Qui gradus condemnationis & in ſeruili perſona non immeritò ſeruatur. Aliter enim iniuria æſtimatur in ſeruo actore, aliter in medij actus homine, aliter in viliſſimo, vel compedito. *Tex. hic, l. Item apud Labeonem 15. §. Itaque prætor ff. de Iniurijs*. Seruis quidem ipſis, vt diximus ſuprà, nulla iniuria fieri intelligitur: ſed domino per eos fieri videtur, & qùia dominus pluris facit, & 3
magis amat ſeruum vnum, quàm alterum; actorem magis, quàm medij actus hominem, & medij actus hominem magis, quàm viliſſimum, & compeditum, ideò maior iniuria domino videtur fieri, per ſeruum actorem, quàm per medij actus hominem, & per medij actus hominem maior iniuria, quàm per ſeruum viliſſimum, vel compeditum, & propterea aliter æſtimatur iniuria in ſeruo actore, aliter in medij actus homine aliter in viliſſimo, vel compedito, *B. hic ſub num. 3.*

e *In ſeruo actore*. In ſeruo, cui omnium mearum rerum procùrationem credidi. *Theoph.* Hinc apud Vlpianum, Actor, 4
pro ſeruo optimo, *in l. legato 37. ff. de legat. & fideicomm.* 1. In ſumma, Actor eſt maioris actus homo.

f *In medij actus homine*. In homine mediaſtino, *d. l. Item apud Labeonem 15. §. Itaque prætor ff. de Iniurijs.*

g *Vel compedito*. Ideſt, in ſeruo, qui malus, & fugæ ſuſpectus,

Digitized by Google

ctus, neruo ac compedibus coërcetur, vinctuſque continetur. Videre potes, *Briſſon. Select. ex Iur. Ciuil. antiquit. lib. 2. cap. 9.*

Ad §. Sed & lex Cornelia.

Sed & lex (a) *Cornelia de iniurijs loquitur, & iniuriarum actionem
introduxit, quæ competit ob eam rem, quòd ſe pulſatum quis, ver-* 1
*beratumue, domumue ſuam vi introitam eſſe dicat. Domum autem
accipimus, ſiue in propria domo quis habitat, ſiue in conducta, vel
gratis, ſiue hoſpitio* (b) *receptus ſit.*

a SED *& lex &c.* Sed & lex Cornelia de iniurijs loquitur, & iniuriarum actionem introduxit, quæ tamen competit tantum ex tribus cauſis: ob eam rem ſcilicet, quod ſe pulſatum quis, verberatumue, domumue ſuam vi introitam eſſe dicat.
Inter pulſationem autem, & verberationem hoc intereſt, vt
Offilius ſcribit, quòd Verberare, eſt cum dolore cedere: Pul- 2
ſare, ſine dolore. Et domum cuiuſque intelligimus, ſiue in propria domo quis habitet, ſiue in conducta, vel gratis, ſiue hoſpitio receptus ſit. *Tex. hic, l. lex Cornelia 5. in princ. & in §. Inter pulſationem, cum §. ſeq. ff. de Iniurijs.*

b *Siue hoſpitio receptus ſit.* Non tamen ad momentum, ſed tanquam ibi aliquandiù manſurus, *l. Lex Cornelia 5. §. domum, & ibi gl. in verbo, hoſpitio, ff. de Iniurijs.*

Ad §. Atrox iniuria. 3

Atrox iniuria (a) *æſtimatur, vel ex facto, veluti ſi quis ab aliquo vulneratus fuerit, vel fuſtibus cæſus, vel ex loco:* (b) *veluti ſi cui in theatro, vel in foro, vel in conſpectu prætoris iniuria facta ſit, vel ex perſona:* (c) *veluti ſi magiſtratus iniuriam paſſus fuerit, vel ſi Senatori ab humili perſona iniuria facta ſit, aut parenti patronoue fiat à liberis, vel libertis. Aliter enim ſenatoris, & parentis patronique, aliter extranei, & humilis perſonæ iniuria æſtimatur.
Nonnunquam & locus* (d) *vulneris atrocem iniuriam facit: veluti ſi* 4
in oculo quis percuſſerit. Parui (e) *autem refert, vtrum patrifamilias, an filiofamilias talis iniuria facta ſit. Nàm & hæc atrox æſtimabitur.*

a ATrox *iniuria &c.* Iniuria æſtimatur atrox primo ex facto ipſo, veluti ſi quis ab aliquo vulneratus fuerit, vel fuſtibus cæſus. *l. prætor 7. §. vlt. ff. de Iniurijs.*

b *Vel*

b *Vel ex loco*. Secundo æſtimatur atrox iniuria ex loco, in quo facta eſt: veluti ſi cui in theatro, vel in foro, vel in conſpectu prætoris iniuria facta ſit, ſeù, vt loquitur *Paulus recept. ſent. lib. 5. tit. de Iniurijs, §. Atrox*. Loco atrox iniuria æſtimatur, quoties in publico irrogatur.

c *Vel ex perſona*. Tertio atrox iniuria æſtimatur ex perſona, quæ iniuriam fecit, vel cui facta eſt: veluti ſi magiſtratus iniuriam paſſus fuerit, vel ſi ſenatori ab humili perſona iniuria facta ſit, aut parenti, patronoue fiat à liberis, vel libertis. 1
Tex. hic, dicta l. prætor 7. §. vlt. ff. de Iniurijs, & Paulus vbi ſupra.

d *Et locus vulneris*. Quarto iniuria nonnumquam æſtimatur atrox ex loco vulneris: veluti ſi in oculo quis percuſſus fuerit. *l. Vulneris ff. de Iniurijs*.

e *Parui autem refert &c*. Nihil autem ad iniuriæ æſtimationem intereſt, vtrùm patrifamilias, an filiofamilias iniuria facta ſit. Nàm & iniuria filiofamilias facta, ex circumſtantijs ſupradictis, atrox æſtimabitur. *l. Sed eſt quæſtionis 9. §. 1. ff. de Iniurijs*. 2

Ad §. In ſumma.

In ſumma ſciendum eſt, de omni iniuria eum, qui paſſus eſt, poſſe, vel (a) *criminaliter agere, vel ciuiliter. Et ſi quidem ciuiliter agatur, æſtimatione facta ſecundum quod* (b) *dictum eſt, pœna imponitur. Sin autem criminaliter, officio* (c) *iudicis extraordinaria pœna reo irrogatur: hoc videlicet obſeruando, quod Zenoniana* (d) *Conſtitutio introduxit, vt viri illuſtres, quique ſuper eos ſunt, & per procuratores, poſſint actionem iniuriarum criminaliter, vel perſequi, vel ſuſcipere, ſecundùm eius tenorem, qui ex ipſa manifeſtiùs apparet.* 3

a VEL *criminaliter agere, vel ciuiliter*. Vtitur Imperator diſiunctiua particula, *Vel*, vt oſtendat, paſſum iniuriam, ſimul ciuiliter, & criminaliter agere non poſſe, ſed in arbitrio eius eſſe, vtrum ciuilem, an criminalem actionem inſtituere velit. Vna autem harum actionum intentata, non poteſt recurrere ad aliam, cùm vtraque actione vindictam perſequamur, non rem familiarem. Propter hanc itaque cauſam, ciuilis actio iniuriarum præiudicat criminali, & contra criminalis ciuili. Et vna intentata, altera tollitur. Secus eſt, quando iudicium ciuile eſt de re familiari, criminale, de vindicta, & publica vltione. Tunc vna actio aliam non tollit, *l. Vnica C. quando ciuil. act. crim. præiud. Borch. hic ſub num. 2. & ſeq. & Mynſing. ſub num. 4. & 5.* 4

Digitized by Google

b *Secundùm quod dictum eſt. Supra eod.§.Pœna autem.*

c *Officio Iudicis*. Ideſt, arbitrio Iudicis.

d *Quod Zenoniana Conſtitutio*. Quæ eſt *l.vlt.C.de Iniurijs.*

e *Et per Procuratores*. Regulariter in criminalibus procurator non admittitur. *l.penult.§.vlt.& ibi gl.ff.de pub.Iud.*

Ad §. Non ſolum autem.

Non ſolùm (a) *autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, ideſt, qui percuſſit: verùm ille quoque tenetur, qui dolo fecit, vel curauit, vt cui mala pugno percuteretur.* 1

a NON *ſolùm &c.* Non ſolùm autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, veluti, qui percuſſit, ſed etiam ille, qui dolo malo fecit, vel curauit, vt alicui iniuria fieret, putà, vt aliquis percuteretur. *Tex.hic, l. non ſolùm* 11. *in princ. & §.Si mandatu meo ff. de Iniurijs*. Qui enim facit per alium, eſt perin- 2
de ac ſi faciat per ſe ipſum. Regula qui facit 72.*de reg.iur.in* 6.

Ad §. Hæc actio.

Hæc actio (a) *diſſimulatione* (b) *aboletur: & ideò ſi quis iniuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim vt paſſus, ad animum ſuum* (c) *non reuocauerit; poſteà ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere.*

a H*Aec actio &c.* Actio iniuriarum diſſimulatione tollitur. 3
l.Non ſolùm 11.*§.Iniuriarum actio ff.de Iniurijs.*

b *Diſſimulatione aboletur*. Tollitur etiam iniuriarum actio pacto, tranſactione, aut iureiurando. *d.l. non ſolùm* 11. §. *Iniuriarum actio ff.de Iniurijs*. Item lapſu vnius anni. *l. Si non conuicij* 5. *C.de Iniurijs*. Actionem tamen iniuriarum, quam lex Cornelia introduxit, vt ſupra *in §.Sed & lex Cornelia, hoc eod.tit.* Doctores perpetuam eſſe volunt. Tollitur quoque iniuriarum actio morte iniuriantis, vel iniuriati, ante litem conteſtatam, *l.Iniuriarum actio* 13.*in princ. & l. Item apud Labeonem* 15. §. *Iniu-* 4
riarum ff.de iniurijs, & l.Si eum 10. §. *Qui iniuriarum ff. Si quis cautionibus*.

c *Ad animum ſuum non reuocauerit*. Non indignatus fuerit, neque vt rem indignam iniquo animo, & grauiter tulerit. *Theoph.hic*.

De

De obligationibus, (a) quæ quaſi ex delicto naſcuntur.

TITVLVS V.

Si Iudex (b) *litem ſuam* (c) *fecerit: non propriè ex maleficio obligatus videtur, ſed quia neque ex maleficio, neque ex contractu* (d) *obligatus eſt, & vtique peccaſſe aliquid* (e) *intelligitur, licet per imprudentiam: ideò videtur quaſi ex maleficio teneri: & in quantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur, pœnam ſuſtinebit.* 1

a DE *obligationibus &c.* Hucuſque dictum eſt de obligationibus ex contractu, & quaſi ex contractu, & etiam de obligationibus ex maleficio: ſequitur vt de obligationibus, quæ ſunt quaſi ex maleficio, diſpiciamus. §. *Sequens, de obligationibus.* 2

b *Si Iudex &c.* Si Iudex per imprudentiam malè iudicando litem ſuam fecerit, quaſi ex maleficio tenetur: & in quantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur, pœnam ſuſtinebit. *l. Ex maleficijs 4. §. Si Iudex ff. de oblig. & act. l. vlt. ff. de varijs, & extraord. cog.*

c *Litem ſuam fecerit.* Tam is, qui imperitia, quàm qui ſciens prudenſque malè iudicauerit litem ſuam facit. Hic quidem ex delicto obligatur, & infamis fit, *l. vlt. C. de pœna iud. qui malè iudic.* & criminaliter accuſari poteſt, & veram litis æſtimationem præſtare cogitur, *l. ſi filiusfamilias 15. §. vlt. ff. de Iudicijs.* Ille quaſi ex maleficio dumtaxat obligatur, neque infamis fit, neque accuſari poteſt, & quanti viſum Iudici fuerit, non quanti ea res eſt, tenetur in factum actione, *l. vlt. ff. de varijs, & extraord. cognit.* Et ſi appellari à Iudice poteſt, hac actione cauſæ appellationis ſumptus, viatica, damna præſtantur: quòd ſi appellari aduerſus eum non poteſt, neceſsè eſt vt is periculum totius rei vt ſuum agnoſcat. *Ex Cuiac.* 3

d *Neque ex contractu.* Nec quaſi ex contractu. 4

e *Aliquid.* Aliquatenus culpæ reus eſt.

Ad §. Item is, ex cuius.

Item is, (a) *ex cuius cœnaculo,* (b) *vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis* (c) *habitat, deiectum,* (d) *effuſumue aliquid eſt,*

ita vt alicui noceret, quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideò
autem (e) *non propriè ex maleficio obligatus intelligitur, quia ple-*
rumque ob alterius culpam tenetur, aut ſerui, aut liberi. Cui ſimilis
(f) *eſt is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri ſolet, id poſitum, aut*
ſuſpenſum habet, quod poteſt, ſi ceciderit, alicui nocere: quo caſu
pœna decem aureorum conſtituta eſt. De eo verò, (g) *quod deiectum*
effuſumue eſt, dupli, quantum damni datum ſit, conſtituta eſt (h)
actio. Ob hominem verò liberum (i) *occiſum, quinquaginta au-* 1
reorum pœna conſtituitur. Si verò viuat, nocitumque ei eſſe dica-
tur: quantum ob eam rem æquum iudici videtur, actio (k) *datur.*
Iudex enim computare debet mercedes medicis præſtitas, cæteraque
impendia, quæ in curatione facta ſunt: præterea operarum, quibus
caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt.

a *ITem is &c.* Is quoque, ex cuius cœnaculo, vel proprio ip-
ſius, vel conducto, vel in quo gratis habitat, deiectum,
effuſumue aliquid alicui nocuit: quaſi ex maleficio obligatur. 2
l.ex maleficijs 4.§.*Is quoque ff.de oblig.& act.*

b *Cœnaculo.* Cœnaculum eſt ſuperior pars ædium, in qua ve-
teres cœnare ſolebant, *Varro lib.4.de ling.lat.*

c *Vel in quo gratis habitat.* Hoſpes planè non tenebitur, quia
ibi non habitat, ſed tantiſper hoſpitatur, ſed is tenetur, qui
hoſpitium dedit. *l.1.§hoſpes ff.de ijs, qui deiec.vel effud.*

d *Deiectum, effuſumue.* Deijci dicuntur ſolida, vt lapides, te-
gulæ: effundi, liquida, vt aqua. *Theoph.*

e *Ideo autem &c.* Ideò autem is, ex cuius cœnaculo deiectum, 3
effuſumue aliquid alicui nocuit, non propriè ex maleficio ob-
ligatus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tene-
tur, aut ſerui, aut liberi. *d.l.ex maleficijs* 4. §.*Is quoque, ff. de*
oblig.& act. Quia tamen ipſe quodammodo peccaſſe videtur,
ob id, quod in eo cœnaculo habuerit hominem incautum, &
improuidum, quaſi ex maleficio tenetur actione in factum
prætoria de effuſis, & deiectis. Sed ſi idem eſſet habitator, &
deiector, ob ſuam culpam ex maleficio lege Aquilia teneretur,
& vtraque actio competeret, ſed hæc plenior eſſe videtur. 4
Cuiac. hic.

f *Cui ſimilis eſt is &c.* Item is, qui ea parte, qua vulgò iter fieri
ſolet, id poſitum aut ſuſpenſum habet, quod poteſt, ſi ceci-
derit, alicui nocere, quaſi ex maleficio obligatur actione in
factum prætoria de poſitis in ſuggrunda, vel protecto, & pœ-
na eſt decem aureorum. Nec requiritur, quod noceat id, quod
poſi-

poſitum eſt, ſed ſufficit, quod poſſit nocere. *d.l.Ex maleficijs* 4. *§.Is quoque ff.de oblig:& act.iuncta l.Si vero plures* 5. §. *Prætor ait, ff.de ijs, qui deiecer.vel effud.*

g *De eo verò &c.* De eo verò, quòd deiectum effuſumue eſt, dupli, quantum damni datum ſit conſtituta eſt actio. Sed cùm liber homo perijt: damni æſtimatio non fit in duplum: quia in homine libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt: ſed quinquaginta aureorum condemnatio fit. Si verò liberi hominis 1
corpus læſum fuerit: quantum ob eam rem æquum iudici videbitur actio datur. Iudex enim computare debet mercedes Medicis præſtitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta ſunt: prætereà operas, quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt, Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æſtimatio: quia liberum corpus, vt dictum eſt, nullam recipit æſtimationem. *Tex.hic iunctà l.1.& vlt.ff. de ijs, qui deiec.vel effud.*

h *Conſtituta eſt actio*. Hæc autem actio, quæ competit de effu- 2
ſis & deiectis, perpetua eſt: & heredi competit: in heredem verò non datur. *l.Si verò plures* 5. §. *hæc autem actio, ff. de ijs, qui deiec.vel effud.*

i *Ob hominem verò liberum occiſum &c.* Actio autem, quæ de eo competit, quod liber homo perijſſe dicetur, intra annum dumtaxat competit: neque in heredem, ſed nec heredi, ſimilibuſque perſonis datur. *d.l.Si verò plures* 5. §. *Quæ autem*.

k *Actio datur*. Sed ſi libero homini nocitum ſit: ipſi perpetua erit actio. Sed ſi alius velit experiri: annua erit. *d. l. ſi verò plu-* 3
res 5. *§.Sed ſi libero.*

Ad §. Si filiusfamilias.

Si filiusfamilias (a) *ſeorſum* (b) *à patre habitauerit, & quid ex cænaculo eius deiectum effuſumue ſit, ſiue quid poſitum ſuſpenſumue habuerit, cuius caſus periculoſus eſt: Iuliano placuit, in patrem* (c) *nullam eſſe actionem, ſed cum ipſo filio* (d) *agendum. Quod & in filiofamilias Iudice* (e) *obſeruandum eſt, qui litem ſuam fecerit.* 4

a SI *filius familias &c. l. ex maleficijs* 4. §. *Is quoque, ff. de oblig. & act.*

b *Seorſum à patre*. Nàm ſi cum patre habitauerit, ipſe pater ſuo nomine ex edicto tenebitur etiamſi effuderit filius, aut deiecerit, aut poſuerit, neque ad quantitatem peculij ea actio coan-

coanguſtanda eſt. Tenetur etiam filiusfamilias hoc caſu ſuo nomine vtili actione. Sed vna contenti eſſe debemus. *Cuiac.hic.*

c *In patrem nullam eſſe actionem.* Actio de peculio in patrem non datur: quia illa actio ob eas obligationes inſtituta eſt, quæ ex contractu naſcuntur: hic autem non ex contractu, ſed quaſi ex maleficio filiusfamilias obligatus eſt. *l.* 1. §. *Si filiusfamilias, ff.de ijs, qui deiec.vel effud.l.*1. *& paſſim ff.de peculio.* Filio verò ex his cauſis condemnato, iudicati quoque pater de peculio actione tenetur. Nàm in iudicio quaſi contrahitur. *l.Etſi condemnatus* 35.*ff.de noxal.act.l.*3.§.*Idem ſcribit ff.de pecul.* 1

d *Sed cum ipſo filio agendum.* Actione in factum prætoria.

e *Quod & in filiofamilias Iudice obſeruandum eſt.* Ex eadem ratione, quam modò attulimus: quia ſcilicet actio de peculio, tum demum in patrem datur, cum filius ex contractu obligatus eſt. Hic autem ex quaſi delicto tenetur. Filio verò condemnato, in patrem de peculio actio dabitur. Nàm in iudicio quaſi contrahitur, vt ſuprà dixi. 2

Ad §. Item exercitor nauis.

Item exercitor (a) *nauis, aut cauponæ, aut ſtabuli, de damno, aut furto quod in naui, aut caupona, aut ſtabulo factum erit, quaſi ex maleficio teneri videtur: ſi modò ipſius nullum* (b) *eſt maleficium, ſed alicuius eorum, quorum opera nauem, aut cauponam, aut ſtabulum exercet. Cum enim neque ex maleficio, neque* (c) *ex contractu ſit aduerſus eum conſtituta hæc actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, quod opera malorum hominum vteretur: ideò quaſi ex maleficio teneri videtur. In his autem caſibus in factum actio* (d) *competit, quæ heredi quidem datur, aduerſus heredem autem non* (e) *competit.* 3

a ITEM *exercitor &c.l.Ex maleficijs* 4.§.*vlt.ff.de oblig.& act.iuncta l.vlt.*§.*hæc actio ff.Naut.caup.ſtabul.*

b *Si modo ipſius nullum eſt maleficium.* Alioquin ex maleficio tenetur actione furti, vel Legis Aquiliæ. 4

c *Neque ex contractu.* Nec quaſi ex contractu.

d *In factum actio competit.* Contra exercitorem. Poſſumus etiam furti, vel damni iniuriæ actione vti cum fure, vel eo qui damnum dedit: ſed vna contenti eſſe debemus, *l.penult.*§.*vlt.ff.naut. caup.ſtabul.* Et hæc actio in factum in duplum eſt. *l. vlt.* §. *Hæc actio ff.eod.* Seruorum tamen ſuorum nomine, quorum opera

exer-

exercitor vtitur, noxali duntaxat iudicio tenetur, *l.vlt.§.Seruorum autem ff.naut.caup.ſtabul.l.Vnica §.Serui verò ff.furti aduerſ.naut. caup.ſtabul.*

e *Aduerſus heredem autem non competit*. Nimirùm quia pœnalis actio eſt.

De Actionibus. 1

TITVLVS VI.

Supereſt, (a) *vt de actionibus loquamur*. *Actio autem* (b) *nihil aliud eſt*, *quàm ius* (c) *perſequendi* (d) *in iudicio*, (e) *quod ſibi* (f) *debetur*.

a *Supereſt &c.* Omne ius, quo vtimur, vel ad perſonas pertinet,
vel ad res, vel ad actiones, *princ.tit.Inſt.de Iure perſonarum*. 2
Cum igitur hucuſque dictum ſit de perſonis, & de rebus: Supereſt, vt de actionibus loquamur.

b *Actio autem nihil aliud eſt &c. l.Nihil aliud 50.ff.de oblig. & act.*

c *Quam ius &c.* In hac definitiune verbum Ius, ideam incorporalem, & poteſtatem agendi Iure Romano actori datam, demonſtrat, vt in definitione ſeruitutum, & tutelæ. *Baro. hic*.

d *Perſequendi*. Nàm ſiquidem perſonalis actio eſt, ſemper
obligatam perſonam inſequitur, donec id, quod contendit,
aſſequatur; ſin verò in rem, perpetuò rem ipſam inſectatur, 3
cuiuſcunque in manum, vel poſſeſſionem peruenerit. *H.*

e *In iudicio*. Per hæc verba excluduntur perſequutiones extraiudiciales: Nihil enim extraiudiciale, nomen actionis meretur.

f *Quod ſibi debetur*. Deberi quidem propriè dicitur, quod ex
contractu, vel quaſi, aut ex maleficio, vel quaſi, nobis debetur. Cœterùm hic debendi verbum etiam de re, quæ noſtra
eſt, quamque nobis reſtitui petimus, exaudiendum eſt, vt
definitio actionis, non ſolùm actioni in perſonam, ſed etiam 4
in rem conueniat. *B.hic*. Et dicitur, Quod ſibi debetur: Nàm actio non eius, quod alijs, ſed eius, quod nobis ipſis debetur, perſequendi cauſa inſtituta eſt: ideoque olim per prucuratorē agere non licebat. *princ.tit.Inſt.de ijs*, per quos agere poſſumus: Sed poſteà vtilitatis cauſa receptum eſt, vt qui per procuratorem agit, per ſemetipſum agere videatur.

Ad §. Omnium autem.

Omnium autem actionum, quibus inter (a) *aliquos apud Iudices,* (b)
arbitroſue de quacunque re quæritur, ſumma (c) *diuiſio in duo genera*
(d) *deducitur, aut enim in rem ſunt, aut in perſonam. Namque*
agit (e) *vnuſquiſque, aut cum eo, qui ei obligatus eſt, vel* 1
ex contractu, vel ex maleficio, quo caſu proditæ ſunt actio-
nes in perſonam, per quas intendit aduerſarium ei dare, aut fa-
cere oportere, & alijs quibuſdam (f) *modis. Aut cum eo agit,* (g)
qui nullo iure (h) *ei obligatus eſt, mouet tamen illi de aliqua re* (i)
controuerſiam: quo caſu proditæ actiones in rem ſunt: veluti ſi rem
(k) *corporalem poſſident* (l) *quis, quam Titius* (m) *ſuam eſſe affirmet,*
& poſſeſſor dominum (n) *eius ſe eſſe dicat, nam ſi Titius ſuam eſſe*
intendat, in rem actio eſt.

a INTER *aliquos*. Inter actorem, & reum. 2

b *Apud Iudices arbitroſue*. Hæc verba poſſunt probabiliter ità interpretari, vt Iudices referantur ad iudicia ſtricti iuris, arbitri verò ad Iudicià bonæ fidei, vel arbitraria. *Pac. hic in Analy.*

c *Summa diuiſio*. Prima, præcipua, & principalis diuiſio,

d *In duo genera deducitur*. Sunt etiam quædam actiones mixtæ,
quæ ſimul ſunt in rem, & in perſonam, §.Quædam, hoc eod.
tit. Non tamen propterea inſufficiens eſt hæc diuiſio, qua
dicitur, quod actiones omnes, aut in rem ſunt, aut in perſo- 3
nam, quoniam mixtæ actiònes non conſtituunt nouum actio-
num genus, quod enim mixtum eſt, ſub ſimplicibus conti-
netur. *gl. in l. 2. in princ.* in verbo, *In dando, ff. de verb. oblig.*

e *Namque agit vnuſquiſque &c.* Actio in perſonam eſt, qua quis
agit cum eo, qui ei obligatus eſt, vel ex contractu, vel ex ma-
leficio: vt ſi intendat aduerſarium ei aliquid dare, aut facere
oportere. Hic autem appellatione contractus ſignificatur etiã
quaſi contractus, & appellatione maleficij etiam quaſi malefi-
cium, vt alibi ſæpè. 4

f *Et alijs quibuſdam modis*. Vt ſi intendat aduerſarium ei aliquid tradere, aut reſtituere oportere, variè enim actio in perſonam commutari poteſt.

g *Aut cum eo agit, qui nullo iure &c.* Ex hoc textu actio in rem, in genere ſumpta, ſic poteſt definiri: Actio in rem eſt, qua quis cum eo agit, qui nullo iure ei obligatus eſt, mouet tamen illi de aliqua re controuerſiam.

h. *Nullo*

h *Nullo iure ei obligatus eſt*. Ideſt, nulla obligatione deſcendente ex contractu, vel quaſi ex contractu, ex delicto vel, quaſi ex delicto. Igitur in actione in rem perſona ipſa propriè nobis non eſt obligata: ſed perſequimur ius, vel res noſtras.

i *De aliqua re*. Quæ penes eum eſt.

k *Veluti ſi rem corporalem &c.* Exemplum eſt rei vindicationis.
Ideòque benè dicit, corporalem: quia Rei vindicatio conſi- 1
ſtit tantum in rebus corporalibus. Et ex hoc textu actio in rem ſic poteſt definiri. Actio in rem eſt, per quam rem noſtram petimus, quæ ab alio, qui dominum eius ſe eſſe dicit, poſſidetur. Quæ tamen definitio pertinere videtur ad rei vindicationem tantùm.

l *Poſſideat quis*. Datur tamen rei vindicatio non ſolùm contra eum, qui verè, & propriè poſſidet, ſed etiam contra omnes, qui detinent, & habent rei reſtituendæ facultatem, *l. officium*
9.ff.de rei vindic. & etiam datur contra eum,qui dolo deſijt poſ- 2
ſidere *l.ſin autem 38. §. Sed & is ff. de rei vindic.*

m *Quam Titius ſuam eſse affirmet*. Competit enim in rem actio ei, qui aut Iure gentium, aut Iure Ciuili dominium acquiſiuit *l.in rem actio 24.ff.de Rei vindict.*

n *Dominum eius ſe eſse dicat*. Ideſt contrà vindicet, dicendo, Imò mea eſt.

Ad §. Aequè ſi agat. 3

Æquè (a) *ſi agat ius ſibi eſſe fundo fortè, vel ædibus vtendi, fruendi, vel per fundum vicini eundi, agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem actio eſt. Eiuſdem generis eſt actio de iure prædiorum vrbanorum, veluti, ſi quis agat ius ſibi eſse* (b) *altiùs ædes ſuas tollendi, proſpiciendiue* (c) *vel proijciendi* (d) *aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes. Contrà quoque de vſufructu,& de ſeruitutibus prædiorum ruſticorum, item prædiorum vrbanorum, in-*
uicem quoque prodita ſunt actiones: vt ſi quis intendat ius non eſſe 4
aduerſario vtendi, fruendi, eundi, agendi, aquàmue ducendi, item altiùs (e) *tollendi, proſpiciendi, proijciendi, immittendi: iſtæ quoque actiones in rem ſunt, ſed negatiuæ.* (f) *Quod genus actionis in controuerſijs rerum corporalium proditum non eſt. Nam in his agit, qui non poſſidet, ei verò, qui poſſidet, non eſt actio prodita, per quam neget rem* (g) *actoris eſſe. Sanè vno* (h)

Digitized by Google

caſu qui poſſidet, nihilominus actoris partes obtinet, ſicut in latioribus (i) *Digeſtorum libris opportuniùs apparebit.*

a Æquè ſi agat &c. Pro ſeruitutibus tam perſonalibus, quàm realibus duplex actio in rem prodita eſt: vna, quà ſeruitutem nobis competere contendimus, altera, qua negamus ſeruitutem aduerſario deberi. Illa ſpeciali nomine Confeſſoria actio, hæc Negatoria dicitur *l. 2. ff. Si ſeruit. vindic. ſeù negatiua, vt in hoc* §. 1

b *Si quis agat ius ſibieſſe altiùs ædes ſuas tollendi.* Hanc ſeruitutem altiùs tollendi acquirit nemo, niſi qui antea debebat ſeruitutem altiùs non tollendi: Nàm aliàs iure ſuo poteſt dominus altiùs ædes ſuas in immenſum tollere, etiam ſi obſcuret vicini ædes, *l. Altius 8. C. de ſeruit. iuncta, l. Cum eo 8. & l. Cuius 23. ff. de Seruit. vrban. præd.* Si ergo e. g. vicino iam ante ceſſero ius mihi non eſſe altiùs ædes meas tollendi, & is mihi poſteà conceſſit, vt ad pedem vnum, vel alterum ædes altiùs tollerem, certè hoc caſu ædes altiùs tollo iure ſeruitutis. 2

c *Proſpiciendiue* Proſpiciendi ius habet ille, qui ius habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem proſpectum, & liberum. *l. Inter ſeruitutes 14. ff. de ſeruit. vrb. præd.*

d *Proijciendi aliquid, vel immitendi.* Inter proiectum, & immiſſum hoc intereſſe Labeo ait, quòd proiectum eſſet id, quod ita proueheretur, vt nuſquam requieſceret, qualia meniana, & ſuggrundia eſſent. Immiſſum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requieſceret: veluti tigna, trabes, quæ immitterentur. *l. malum nanis 242. §. Inter proiectum ff. de verb. ſignif.* 3

e *Item altiùs tollendi. Cuiacius in Paratit. ff. Si ſeruit. vindic.* ait, hanc actionem, qua quis intendit ius non eſſe aduerſario altiùs tollendi, eſſe negatoriam figura verborum, vi ipſa confeſſoriam.

f *Sed negatiuæ.* Seù negatoriæ, vt dixi *in princ huius* §.

g *Per quam neget rem actoris eſſe.* Actoris ideſt, petitoris, qui ſe dominum eſſe contendit. Sed ſuam tamen rem eſſe dicit qui poſſidet contra vindicando, & agit non directa, ſed laceſſitùs contraria vindicatione. *Cuiac. hic.* 4

h *Sanè vno caſu.* Textus hoc loco varias habet lectiones. Vulgata lectio hæc eſt (ſanè vno caſu) vno ſcilicet illo caſu, quo de ſeruitutibus controuerſia eſt, non vllo alio. *Cuiacius hic, & ad Africanum Tract. 9. ad l. ſi priuſquam 15. de operis noui nunc.* Et

ſup-

ſuppoſito, quod contextus mendo non careat, non recederem ab ijs, qui emendant (Sanè hoc caſu) vel (Sanè illo caſu) vt perior caſus ſignificetur, quo de ſeruitutibus controuerſia eſt.

i *In latioribus Digeſtorum libris Tit. Si vſusfruct. pet. & tit. ſi ſeruit. vindic.*

Ad §. Sed iſtæ quidem.

1

Sed iſta (a) *quidem actiones, quarum mentionem habuimus, & ſi quæ ſunt ſimiles, ex legitimis & ciuilibus cauſis deſcendunt. Aliæ autem ſunt, quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet, tam in rem, quàm in perſonam: quas & ipſas neceſſarium eſt exempli s oſtendere: vt ecce, plerumque ita permittit Prætor in rem agere, vt vel actor dicat, ſe quaſi vſucepiſſe, quod non vſuceperit. vel ex diuerſo poſſeſſorem* (b) *dicat aduerſarium ſuum non vſucepiſſe, quod vſuceperit.* 2

a SEd *iſtæ quidem &c.* Imperator hoc loco ad ſecundam actionum diuiſionem latenter accedit. Actiones igitur omnes, aut ciuiles ſunt, aut prætoriæ *l. actionum genera 24. in fine, ff. de oblig. & act.* Actiones ciuiles ſunt, quæ ex legitimis, & ciuilibus cauſis deſcendunt. Ideſt, quæ lege duodecim tabularum, aut ſaltem aliqua ciuili conſtitutione introductæ ſunt. Actiones verò prætoriæ ſuut, quas prætor ex ſua iuriſdictione comparatas habet. Ideſt, quas prætor vi ſuæ iuriſdictionis introduxit. Exempla actionum ciuilium ſuperiùs data ſunt, exempla 3
verò actionum prætoriarum tam in rem, quàm in perſonam, videbimus in §§. ſequentibus.

b *Poſſeſſorem.* Legendum eſt (Poſſeſſorem) vt Theophilus, non autem (Poſſeſſor,) vt in vulgata lectione.

Ad §. Namque ſi cui.

Namque (a) *ſi cui ex iuſta* (b) *cauſa res* (c) *aliqua* (d) *tradita* (e) *fuerit,* 4
veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum, necdum eius rei dominus (f) *effectus eſt: ſi eius rei poſſeſſionem caſu amiſerit, nullam habet directam in rem actionem ad eam perſequendam: quippe ita proditæ ſunt Iure ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vindicet. Sed quia ſanè durum* (g) *erat, eo caſu deficere actionem, inuenta eſt à prætore actio, in qua dicit is, qui poſ-*

ſeſſionem amiſit, eam rem ſe vſucepiſſe, & ita vindicat ſuam eſſe: quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primùm à Publicio prætore in edicto propoſita eſt.

a NAmque ſi cui &c. Primum exemplum actionis prætoriæ in rem eſt Actio Publiciana, ſic dicta, quoniam primùm à Publico prætore in edicto propoſita eſt. Hanc autem actionem ideò Prætor inuenit, vt poſſet is, qui rem aliquam cœpit vſucapere, ſi eius rei poſſeſſionem ante completam vſu- 1
capionem, & conſequenter ante dominium adquiſitum, amiſerit, perinde vindicare, ac ſi iam vſucepiſſet. Nam durum erat eo caſu deficere actionem: dictus enim vſucapiens, qui rei poſſeſſionem amiſit, nullam habet directam in rem actionem ad eam perſequendam: quippe ità proditæ ſunt Iure Ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vindicet. Qui igitur rem aliquam ex iuſta cauſa à non domino traditam accepit bona fide, veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut 2
dotis, aut legatorum: ſi eius rei poſſeſſionem, ante perfectam vſucapionem caſu amiſerit, Publiciana actione perindè vindicat, ac ſi iam vſucepiſſet. *tex. hic iuncta l. 1. & l. eum qui 8. §. prætor ait, & §, vlt. ff. de Public. in rem act.* Vindicat inquam à quocunque poſſeſſore, preterquam à vero domino, *l. penult. & vlt. ff. de public. in rem act.*

b *Ex iuſta cauſa*. Ideſt, ex cauſa, ex qua ſi à domino rem accepiſſet, dominium in ipſum accipientem fuiſſet tranſlatum.

c *Res*. Etiam incorporalis, *l. ſi ego 13. §. 1. ff. de Public. in rem act.* 3

d *Aliqua*. Ex Theophilo videtur legendum (Aliena.)

e *Tradita fuerit*. A non domino, quem tamen accipiens dominum eſſe crediderit. *l. 1. & l. Eum, qui 8. §. prætor ait, & §. vlt. ff. de public. in rem act.*

f *Necdum eius rei dominus effectus eſt*. Quia nondum res vſucapta eſt. Nam ſi vſucapta eſſet, haberet ciuilem actionem, nec deſideraret honorariam, *l. 1. ff. de public. in rem act.*

g *Durum erat &c.* Hoc eſt, iniquum erat extraneum poſſeſſorem potiorem eſſe eo, qui ex iuſta cauſa adquirendi domi- 4
nij bona fide rem accepit à non domino. *Cuiac.*

Ad §. Rurſus ex diuerſo.

Rurſus (a) *ex diuerſo, ſi quis, cum Reipublicæ cauſa abeſſet, vel in hoſtium* (b) *poteſtate eſſet, rem eius, qui in ciuiate eſſet, vſuceperit*

Digitized by Google

perit permittitur (c) *domino, ſi poſseſſor. Reipublicæ cauſa abeſse* (d) *deſierit, tunc intra* (e) *annum reſciſsa* (f) *vſucapione, eam peterc: ideſt, ita petere, vt dicat poſseſsorem vſu non cepiſse, & ob id ſuam rem eſse. Quod genus* (g) *actionis quibuſdam & alijs ſimili æquitate motus prætor accomodat: ſicut ex latiore Digeſtorum, ſeu Pandectarum volumine intelligere licet.*

a R*Vrſus ex diuerſo &c.* Secundum exemplum actionis prætoriæ in rem eſt actio reſciſſoria. ſic dicta à reſcindendo, non quod aliquid reſcindat, ſed quia per reſciſſionem datur: reſciſſo enim aliquo actu, per quem actio directa fuit amiſſa, vtilis actio reſtituitur, quæ vocatur reſciſsoria, & etiam dicitur Publiciana, quia æquè ac Publiciana, de qua diximus in §. *proximè præcedenti*, fuit introducta à Publicio prætore: Sed diſtinctionis gratia plerumque hæc vocatur Reſciſsoria: illa verò Publiciana. *Pacius hic in Analy*. Datur autem Reſciſſoria, aut reſciſsa vſucapione, aut reſciſsa traditione, ſeu 1
alienatione. De primo caſu agitur in hoc §. De ſecundo in 2
§. *proximè ſequenti*. Si quis igitur, cum Reipublicæ cauſa abeſſet, vel in hoſtium poteſtate eſset, rem eius, qui in Ciuitate eſset, vſuceperit: permittitur domino intra annum poſtquam poſseſsor reuerſus fuerit, reſciſsa vſucapione, eam rem petere: ideſt, ita petere, vt dicat poſseſsorem vſu non cepiſſe, & ob id ſuam rem eſſe. *tex. hic l. 1. ff. Ex quib. cauſ. maior. Ex qua l. 1.* apparet hanc actionem reſciſſoriam dari abſentibus quoque contra præſentes, quod etiam apertè traditur *in l.* 3
ab hoſtibus capitis 18. *C. de Poſtlim. reuerſ. & in l. nullo iuſto* 24. *C. de rei vindic.*

b *Vel in hoſtium poteſtate eſset*. Qui in hoſtium poteſtate eſt, vſucapere poteſt in rebus tantum peculiaribus per ſubiectas ſibi perſonas, *l. ait prætor* 23. *§. hi planè ff. ex quibus cauſ. maior.* Ideòque Actio reſciſſoria, quatenus ad eum pertinet, qui fuit in hoſtium poteſtate, ijs tantùm in rebus locum habet, quæ peculiares fuerunt.

c *Permittitur domino &c.* Nunquam tamen hæc actio à Prætore 4
datur, niſi cùm is, qui in vrbe manſit omnem diligentiam adhibuit, vt abſentis defenſorem aliquem nanciſceretur, quem in ius vocaret, atque ità vſucapionem interrumperet nemo verò fuit repertus. *l. Item ait* 21. *§. hac autem, & l. ergo* 22. *ff. Ex quib. cauſ. maior.*

d *Reipublicæ cauſa abeſse*. Vel apud hoſtes eſſe.

c *Intra annum*. Intra annum vtilem ex eo tempore computandum, ex quo abſens Reipublicæ cauſa, vel captiuus reuerſus eſt in ciuitatem. Sed Iuſtinianus in *l.vlt. C.de temp. in integ. reſtit.* in locum anni vtilis ſubſtituit quadriennium continuum.

f *Reſciſſa vſucapione*. Neceſſarium eſt reſcindere vſucapionem, quia per eam dominium rei fuit amiſſum, & conſequen-
ter non poteſt res vindicari. Reſcinditur autem vſucapio non 1
proprio, ac peculiari aliquo iudicio, vt plerique ex Interpretibus noſtris ſentiunt, ſed eo ipſo, quòd Prætor actionem Publicianam, ſiue reſciſſoriam dat. *Borch.hic ſub num.2.*

g *Quod genus actionis &c.* Hoc genus Reſciſſoriæ actionis quibuſdam & alijs ſimili æquitate motus Prætor accommodat: ſicut ex *Titulo Digeſtor.Ex quib. cauſ.maior.* intelligere licet.

Ad §. Item, ſi quis in fraudem.

Item, (a) *ſi quis in fraudem* (b) *creditorum rem ſuam alicui tradiderit:* 2
(c) *bonis eius à creditoribus ex ſententia, præſidis poſſeſſis, permittitur ipſis creditoribus, reciſſa traditione, eam rem* (e) *petere: ideſt, dicere eam rem traditam non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe.*

a ITEM *ſi quis &c.* Actio Reſciſſoria datur, aùt reſciſſa vſucapione, aùt reſciſſa traditione, ſeù alienatione. De primo
caſu dictum fuit in §. proximè præcedenti, de Secundo agitur 3
in hoc §. Si quis igitur in fraudem creditorum rem ſuam alicui tradiderit: bonis eius à creditoribus ex ſententia præſidis poſſeſſis, permittitur ipſis creditoribus, reſciſſa traditione, eam rem petere: ideſt, dicere eam rem traditam non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe. *tex. hic*.

b *In fraudem creditorum*. Vt Actioni Reſciſſoriæ ſit locus, requiritur fraus tam in animo debitoris tradentis, ſeù alienantis, quàm in re ipſa, ideſt, opus eſt, vt debitor rem tradiderit, ſeù
alienauerit animo fraudandi creditores, & vt re ipſa credito- 4
res fraudati ſint *l.ait prætor* 10. §.1. *ff.quæ in fraud. cred.*

c *Tradiderit*. Idem obtinet, ſi debitor in fraudem creditorum rem legauerit. *l.6. §.penult. ff. Quæ in fraud. cred.*

d *Ex ſententia Præſidis poſſeſſis*. Ideſt, ex ſecundo decreto. Nàm primo decreto creditores pignoris tantùm, & cuſtodiæ cauſa mittuntur in poſſeſſionem bonorum debitoris non ſoluentis: Secundo autem decreto propter eiuſdem debitoris contuma-

ciam

Digitized by Google

ciam iubentur poſſidere. *Pac.hic in Analy.* Vbi etiam ait, quòd DD. vulgò peſſimè hunc §. ſunt interpretati de Actione Pauliana, quæ eſt actio in perſonam, cùm Iuſtinianus in præſentia perſpicuè loquatur de actionibus in rem. Theophilus tamen hanc actionem vocat Paulianam, eamque in rem eſſe affirmat.

c *Eam rem petere.* Vtili vindicatione, quæ vocatur Reſciſſoria.

Ad §. Item Seruiana 1

Item Seruiana, (a) *& Quaſi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur, ex ipſius Prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt. Seruiana* (b) *autem experitur quis de rebus coloni, quæ pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur. Quaſi* (c) *Seruiana autem eſt, qua creditores pignora, hypothecaſue perſequuntur. Inter pignus* (d) *autem & hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam attinet, nihil intereſt: nam de qua re inter creditorem, & debitorem conuenerit, vt ſit pro debito obligata, vtraque hac appellatione continetur, ſed in* 2
alijs differentia eſt. Nam pignoris appellatione eam propriè rem contineri dicimus, quæ ſimul etiam traditur creditori, maximè ſi mobilis ſit. At eam, quæ ſine traditione, nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.

a ITem *Seruiana &c.* Tertium, & vltimum exemplum actionis prætoriæ in rem eſt Actio Seruiana, & Quaſi Seruiana. Dicta fuit Seruiana (vt probabile eſt) à Seruio prætore eius auctore. Et Seruiana dicitur, quæ datur ex ipſis verbis edicti, 3
Quaſi ſeruiana verò, quæ ex mente, & interpretatione edicti competit. Et quaſi Seruiana vocatur etiam hypothecaria, quia creditores hypothecas, ſeù pignora Actione Quaſi Seruiana perſequuntur, vt videbimus infrà.

b *Seruiana autem &c.* Seruiana autem experitur quis de rebus coloni, quæ pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur. Et poteſt dominus fundi cum quouis poſſeſſore de ijs rebus experiri. *Theophil. hic.* Colonus eſt conductor prædij ruſtici: Inquilinus verò conductor prædij vrbani. *l. res pignoris 37. ff. de* 4
acquir. vel amitt. poſſeſs. Et res coloni, puta equi, boues, ſerui, veſtes pignoris iure pro mercedibus fundi locatori non tenentur, niſi ex pacto expreſſo: quamuis res inquilini tacitè intelligantur pignoratæ domino ædium, etiam ſi de pignore expreſſa conuentio facta non fuerit *l. Eo iure 4. ff. in quib. cauſ. pig. vel hypot. &c.* Et ratio differentiæ eſt, quia cùm in prædijs ruſticis,

fru-

fructus, qui ibi naſcuntur, tacitè intelligantur pignori eſſe do-
mino fundi locati: etiam ſi nominatim id non conuenerit, *l. In*
prædijs 7. ff. in quib. cauſ. pign. vel hypot. &c. ac proinde ſatis cau-
tum illi ſit ab ipſis fructibus: nihil opus fuit illi cautionem ex
ſuppellectilis tacito pignore quærere. At in vrbanis prædijs
diſſimilis ratio eſt: cùm enim aliunde domino cautum non ſit,
æquum eſt, res inuectas, & illatas ipſo iure, ac tacitè ipſi obli- 1
gari. *H. hic*. Et de rebus inquilini agitur Actione Quaſi ſer-
uiana.

c *Quaſi Seruiana &c.* Quaſi Seruiana autem eſt, qua credito-
res pignora, hypothecaſue perſequuntur. Et dicitur, Quaſi
Seruiana, quia ad exemplum Actionis Seruianæ introducta eſt,
l. 1. C. de Precario. Et omnibus hypothecarijs creditoribus da-
tur, excepto fundi locatore. Et datur contra quemuis poſſeſ-
ſorem. *Theophilus hic*.

d *Inter pignus autem &c.* Inter pignus, & hypothecam, quan- 2
tum ad actionem hypothecariam attinet, nihil intereſt: Nàm
placuit rem pro debito obligatam, & pignus dici, & hypothe-
cam, eamque peti Actione Quaſi Seruiana, ſiuè hypothecaria.
Sed in alijs inter pignus,& hypothecam differentia eſt. Pignus
enim propriè vocatur, quod creditori traditur, maximè ſi res
mobilis ſit. Quod verò ſine traditione nuda conuentione te-
netur, id propriè hypotheca appellatur.

Ad §. In perſonam quoque. 3

In perſonam (a) *quoque actiones ex ſua iuriſdictione propoſitas habet*
prætor: veluti de pecunia conſtituta, cui ſimilis videtur receptitia.
(b) *Sed ex noſtra* (c) *Conſtitutione (cùm & ſi quid pleniùs habebat,*
hoc in actionem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt) ea, quaſi ſuper-
uacua, iuſſa eſt cum ſua auctoritate à noſtris legibus recedere. Item
prætor propoſuit actionem de peculio ſeruorum, filiorumque fami-
lias: & eam, ex qua quæritur, an actor iurauerit, & alias (d)
complures. 4

a IN *perſonam quoque &c.* In perſonam quoque actiones ex ſua
iuriſdictione propoſitas habet prætor. In hoc §. Imperator
proponit harum actionum tria exempta, quæ ordine in ſeq. §§.
explicantur.

b *Receptitia*. De Actione Receptitia Vide *Theophilum hic, &*
l. 2. C. de conſtit. pecun.

c *Sed*

c *Sed ex noſtra Conſtitutione*. Quæ eſt *l.2. C. de conſtit. pecun.*

d *Et alias complures*. Veluti exercitoriam, Inſtitoriam, Tributotiam, Quod iuſſu, Depoſiti quatuor de cauſis.

Ad §. De conſtituta.

De conſtituta (a) *autem pecunia cum omnibus agitur quicunque pro ſe, vel pro alio ſoluturos ſe conſtituerint: nulla ſcilicet ſtipulatione interpoſita. Nam alioquin ſi ſtipulanti promiſerint: iure ciuili tenentur.* 1

a *De conſtituta &c.* Primum exemplum actionis prætoriæ in perſonam eſt Actio de conſtituta pecunia. De conſtituta autem pecunia cum omnibus agitur, quicunque pro ſe, vel pro alio ſoluturos ſe conſtituerint: nulla ſcilicet ſtipulatione interpoſita. Nàm alioquin ſi ſtipulanti promiſerint: iure ciuili tenentur. Appellatione pecuniæ hic ſignificantur res omnes: licet enim hodie omnibus conſtituere, nonſolùm res, quæ pondere, numero, menſura conſiſtunt, ſed etiam alias omnes, ſiuè 2 mobiles, ſiuè immobiles, ſiuè ſeſe mouentes, ſiuè inſtrumenta, vel alias quaſcunque res, quas in ſtipulationem poſſunt homines deducere. *l.2. C. de conſtit. pecun.* Er requiritur ad validitatem conſtituti, quòd aliquod antequam fiat conſtitutum debeatur. *l.1. §. Ait prætor, l. hactenus 11. ff. de conſtit. pecun.* Non tamen eſt neceſſarium, quod debeat is, qui conſtituit, aùt quod is, cui conſtituitur, creditor ſit. Nàm & quod ego debeo, tu conſtituendo, teneberis: & quod tibì debetur, ſi mihi conſti- 3 tuatur, debetur, *l. Eum, qui Epheſi 5. §. Quod exigimus ff. de conſtit. pecun.* Item non requiritur, quod illud idem conſtituatur, quod debetur. Nàm ſicut aliud pro alio poteſt ſolui: ità etiam aliud pro alio poteſt conſtitui. *dicta l.1. §. An poſſit, ff. de conſtit. pecun.* Et ſiuè conſtituatur, quod debetur Iure Ciuili, ſiuè quod debetur Iure prætorio, ſiuè quod tantùm naturaliter debetur, conſtitutum valet. *dicta l.1. §. Debitum, cum §. ſeq.* Conſtitutum autem fit nudo pacto, & ſimplici promiſſione, vt ex hoc noſtro textu colligitur, & ex *dicta l.1.* Et ſpeciale eſt hoc caſu, vt ex 4 nudo pacto actio detur, cùm aliàs regulariter ex nudo pacto actio non oriatur. *l. Iuris gentium 7. §. Sed cùm nulla ff. de pactis.* Et debet Conſtitutum certam diem continere, qua ſolutio fiat: quod ſi dies ſit prætermiſſa, tacitè dies ſubintelligitur, & conſtituens videtur ſe ſoluturum decima die conſtituiſſe: *l. Promiſſor Stichi 21. §. Si ſine ff. de conſtit. pecun.* Et animaduerte, quod

per

per Conſtitutum non fit nouatio, ſed additur noua obligatio priſtinæ obligationi *l. Item illa verba* 18. *§. vlt. & l. vbi quis* 28. *ff. de conſtit. pecun.* Quod procedit etiam ſi quis conſtituat ſe ſoluturum, quod ipſe debet: non eſt enim nouum, vt duæ obligationes in eiuſdem perſona, de eadem re concurrant. *l. Non eſt nouum* 10. *ff. de Actionibus empti.*

Ad §. Actiones autem. 1

Actiones autem (a) *de peculio, ideò aduerſus patrem dominumue comparauit prætor: quia licèt ex contractu* (b) *filiorum, ſeruorumue, ipſo iure* (c) *non teneantur: æquum tamen eſt peculio* (d) *tenus, quod veluti patrimonium eſt* (e) *filiorum filiarumque, item ſeruorum, condemnari eos.*

a Actiones autem &c. Secundum exemplum actionis prætoriæ in perſonam eſt actio de peculio ſeruorum, filiorumque familias. Hæc Actio datur aduerſus patrem, dominumue ex contractu filiorum, ſeruorumue. Actiones autem de peculio, ideò aduerſus patrem, dominumue comparauit prætor: quia licèt ex contractu filiorum, ſeruorumue ipſo iure non teneantur: æquum tamen eſt peculio tenus, quod veluti patrimonium eſt filiorum filiarumque, item ſeruorum, condemnari eos: *tex. hic.* Eſt tamen notandum, quod Actio de peculio non eſt ſpecies actionis à cæteris diſtincta, ſed potiùs adiectio quædam, ſeu qualitas alicui actionis ſpeciei adiuncta. Agitur enim contra patrem, vel dominum ex eo contractu, qui celebratus eſt cum filio, vel ſeruo, adiecta tamen illa qualitate, de Peculio. *Mynſing. hic ſub num.* 15. Item notandum eſt, quod Actio de peculio, quæ datur aduerſus patrem ex contractu filiorum, in profectitio duntaxat locum habet, non etiam in cæteris peculijs. *Idem Mynſig. hic ſub num.* 7. 2 3

b *Ex contractu.* Hic appellatione contractus intelligi debet etiam quaſi contractus. *l. Si filiusfamilias* 15. *ff. de negotijs geſtis. l.* 3. *§. Idem ſcribit ff. de peculio.* Ex maleficijs filiorum, ſeruorumue non agitur de peculio, ſed ex maleficijs ſeruorum noxales actiones competunt, quæ olim dabantur etiam ex maleficijs filiorumfamilias, ſed poſteà placuit propter ſeruos tantummodo noxales actiones eſſe proponendas, & ipſoſmet filioſfamilias pro ſuis delictis poſſe conueniri, *princ. tit. & §. vlt. Inſtit. de noxal. act.* 4

c *Ipſo iure.* Ideſt, Iure Ciuili. *l. An inutilis* 8. *§. Filiusfamilias ff. de*

ff.de acceptil. Pater igitur, vel dominus Iure Ciuili ex contractu filiorum, ſeruorumue non obligatur, ſed Iure tantùm prætorio peculio tenus, vt hic in textu. Ipſe verò filiusfamilias Iure Ciuili obligatur, & ex contractu in eum competit actio, *l.Tam ex contractibus 57.ff.de Iudicijs*, etiam in ſolidum: Niſi fortè mutuam pecuniam accipiat. Placuit enim Senatus Conſulto Macedoniano, ne ei, qui filio familias mutuam pecuniam dediſſet, actio, petitioque daretur, *l.1.ff.ad Senat.Conſ.Maced.* Seruus 1
tamen ex contractu ciuiliter non obligatur, *l.Serui 13.ff.de oblig. & act.* Nàm, quod attinet ad Ius Ciuile, ſerui pro nullis habentur, *l.Quod attinet 33.ff.de reg.iur.* Ideò autem pater, vel dominus ex contractu filij, vel ſerui Iure Ciuili non obligantur, quia ipſi non contraxerunt. Et iure Ciuili nemo obligatur, niſi eſt proprio contractu, *l.Quæcumque 10.ff.de oblig. & act.* Sed Iure prætorio ex bono, & æquo tenentur peculio tenus: quia cùm ad patrem, dominumue emolumentum illorum contractuum pertineat; æquum eſt eorum onus, quatenus contrahendi cauſa, ideſt, peculium ferre poterit, ad eoſdem pertinere, *l. ſecundum naturam 10. ff. de reg. iur.* Dum enim filio, vel 2
ſerno peculij adminiſtrationem permittunt, tacitè & vi ipſa demonſtrant, ſe, quatenus in peculio eſt, obligari velle.

d *Peculio tenus.* Vſque ad peculij quantitatem. Intra modum peculij. Ad finem peculij.

e *Veluti patrimonium eſt filiorum &c.* Peculium enim filij, vel ſerui, patris, vel domini eſt, licet filij, vel ſerui eſſe credatur.

Ad §. Item ſi quis poſtulante. 3

Item, ſi quis (a) *poſtulante aduerſario iurauerit,* (b) *deberi ſibi pecuniam, quam peteret, neque ei ſoluatur: iuſtiſſimè accommodat ei talem actionem, per quam* (c) *non illud quæritur, an ei pecunia debeatur, ſed an* (d) *iurauerit.*

a ITEM, *ſi quis poſtulante &c.* Tertium exemplum actionis prętoriæ in perſonam eſt actio in factum ex iureiurando, quam 4
prætor accommodat ei, qui aduerſario, vel Iudice Iuſiurandum deferente, iurauit deberi ſibi pecuniam, quam peteret, neque ei ſoluatur. *Tex. & Theoph. hic inuncta l.1. & 3. ff.de Iureiur.* Eſt tamen notandum, quod hæc actio non eſt ſpecies actionis à cæteris diſtincta, ſed potiùs adiectio quædam, ſeù qualitas alicui actionis ſpeciei adiuncta. v.g: Si quis iurauerit ſe emiſſe,

habet actionem in factum ex iureiurando, quæ eſt vtilis actio exempto, *l.Si duo* 13.§.*Si quis iurauerit ff.de Iureiur.*

b *Iurauerit, deberi ſibi pecuniam.* Appellatione pecuniæ hoc loco ſignificantur res omnes, *l.Iuſiurandum 34.in princ.ff.de Iureiur.* Et dicitur, iurauerit ſibi deberi: quia in hoc §. Agitur de illa actione in factum ex iureiurando, quæ eſt in perſonam: Si quis enim iurauerit rem ſuam eſſe, habet quidem actionem in factum ex iureiurando, ſed in rem, non in perſonam, *l.nam poſtea quàm* 9.§.*vlt.l.ſed ſi poſſeſſori* 11.§.1.*ff.de iureiur.* 1

c *Per quam non illud quæritur &c.* Dato iureiurando, non aliud quæritur, quàm an iuratum ſit: remiſſa quæſtione, an debeatur: quaſi ſatis probatum ſit iureiurando, *l.non erit* 5.§.*Dato iureiurando ff.de iureiur.* Et cauſa iureiurando deciſa, nec periurij prætextu retractari poteſt. *l.*1.*C.de reb.cred.*

d *Sed an iurauerit.* Vel cùm iurare paratus eſſet, iuſiurandum ei remiſſum ſit. *l.Nàm poſteà* 9.§.1 *ff.de iureiur.*

2

Ad §. Pœnales quoque.

Pœnales quoque (a) *actiones penè* (b) *multas ex ſua iuriſdictione introduxit, veluti aduerſus eum, qui quid* (c) *ex albo eius corrupiſſet: & in eum,* (d) *qui patronum,* (e) *vel parentem* (f) *in ius vocaſſet, cùm id non impetraſſet: item aduerſus eum,* (g) *qui vi exemerit eum, qui in ius vocaretur, cuiuſue dolo alius exemerit, & alias innumerabiles.*

3

a **P***Oenales quoque &c.* Superiùs data ſunt exempla actionum prætoriarum in perſonam, quæ rei perſequendæ gratia comparatæ ſunt. In hoc autem §. Ponuntur exempla actionum prætoriarum in perſonam, quæ pœnæ perſecutionem habent.

b *Penè multas.* In vetuſtis Codicibus non habetur dictio, penè. In alijs legitur, benè multas. In alijs, permultas.

c *Aduerſus eum, qui quid ex albo &c.* Quartum exemplum actionis prætoriæ in perſonam eſt Actio Albi corrupti. Hæc actio 4 datur à prætore aduerſus eum, qui dolo malo quid ex albo eius corrupiſſet. Et eſt pœnalis, & popularis: Ea enim perſequimur pœnam quingentorum aureorum, & datur cuilibet è populo agere volenti. Et pœna partim actori, partim Fiſco infertur, vt rectè quidam exiſtimant ex *l. lege Cornelia* 25. §.*vlt. ff. Ad Senat.Conſ.Syllan.* & qui non habet in ære, luit in corpore.

Tex.

Tex.hic iuncta l.Si quis id , quod 7. ff. de Iuriſdict. Album autem
prætoris dicitur, vt ſcribit Theophilus hic, Prætoris edictum,
quod claris literis conſcriptum ſit. Ad hoc tamen vt Actio
Albi corrupti locum habeat, requiritur, quod quis corrupe-
rit id, quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa, non quod provt res
incidit, in albo propoſitum fuit, *d. l. Si quis id, quod 7. ff. de Iu-
riſdict.* Perpetuæ Iuriſdictionis cauſa id in Albo proponitur,
quod Prætor proponit generaliter edicendo quibus de rebus, 1
aut quomodo in omnibus cauſis, & omnibus perſonis ius ſit
dicturus quandiù Magiſtratu fungetur, *l.2.§.Eodem temp. ff. de
orig.Iur.* Provt res incidit proponi id in albo dicitur, quod pro
temporis, & cauſæ, de qua agitur qualitate, proponitur: vt
ſi prætor, propoſita charta, aliquem euocet, vt præſentiam ſui
faciat, *l.Contumacia 53.ff.de re iudic.*

d *Et in eum, qui patronum, vel parentem &c.* Quintum exemplum
actionis prætoriæ in perſonam eſt actio in factum, quam præ-
tor dat in eum, qui patronum, vel parentem in ius vocaſſet, 2
cùm id non impetraſſet, quæ actio pœnalis eſt, & datur in
quinquaginta aureos. *Tex.hic iuncto §.vlt.de pœna temerè litig. &
l.Si libertus 12.ff.de In ius voc.* Quæ pœna actori infertur, *d. l. Si
libertus 12.* Quòd ſi filius, vel libertus inopia dignoſcitur la-
borare, quaſi inofficioſus litigator caſtigatur, *l.vlt. ff. de In ius
voc.l.1.§.vlt.ff.de pœnis.* Hæc actio datur etiam aduerſus eum,
qui ſine venia prætoris in ius vocauit parentes, liberoſue pa-
tronorum, *d. §. vlt. de pœna temerè litig.* Et generaliter hoc ius
producitur ad omnes perſonas, quibus reuerentia præſtanda 3
eſt, *l.generaliter 13.ff.de In ius voc.* Hoc eſt (*vt Pac. hic in Analy-*
interptetatur) ad omnes perſonas, quæ ſunt loco parentum.
Et animaduertite, quod hæc actio eſt priuata, non popularis.
Solus enim pater, aut patronus, alijue ſupradicti, qui non poſ-
ſunt ſine venia prætoris in ius vocari, ſunt læſi.

e *Patronum.* Vel Patronam, *l.4.§.Prætor ait ff.de In ius voc.*

f *Vel parentem.* Parentem hic vtriuſque ſexus accipe, & in
infinitum, *d.l.4.§.Prætor ait ff.de In ius voc.* Et etiam naturalem.
Vna eſt enim omnibus parentibus ſeruanda reuerentia, l.*Paren-* 4
tes 6. ff.de in ius voc.

g *Item aduerſus eum, qui vi exemerit &c.* Sextum exemplum
actionis prætoriæ in perſonam eſt actio in factum, quam præ-
tor dat aduerſus eum, qui vi exemerit eum, qui in ius voca-
retur, cuiuſue dolo alius exemerit, quæ actio pœnalis eſt, &
datur ei, qui reum in ius vocauit, non ad id, quod in veritate

eſt,

eſt, ſed quanti ea res eſt ab actore æſtimata, de qua controuerſia eſt, *Tex.hic iuncta l.Si per alium* 5. §.*In eum, ff.Ne quis eum, qui in Ius &c.*

Ad §. Præiudiciales.

Præiudiciales (a) *actiones in rem eſſe videntur, quales ſunt, per quas* 1
(b) *quæritur, an aliquis liber, an libertus ſit, vel de partu, agnoſcendo. Ex quibus ferè vnà* (c) *illa legitimam cauſam habet, per quam quæritur, an aliquis liber ſit. Cæteræ ex ipſius prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiant.*

a PRæiudiciales &c. Præiudiciales actiones in rem eſſe videntur: Actiones Præiudiciales, ideò præiudiciales dicuntur: quia ſi cum alijs concurrant, ante eas examinantur. v. g.
De operis agitur, eaſque Titius à Sempronio, tamquam liberto ſuo petit. Sempronius, ſe libertum eſſe negat. Hic de eo 2
primùm cognoſcitur, vtrum Sempronius ſit libertus Titij, an non, idque iudicium ſubſequitur iudicium de operis præſtandis. Et animaduertite, quod Præiudiciales actiones propriè actiones non ſunt, actionis tamen verbo continentur, *l.Actionis verbo 36. ff.de oblig. & act.* Et vt ait Iuſtinianus in hoc loco, actiones in rem eſſe videntur. Propriè autem actiones non ſunt: quia per eas nec rem noſtram, nec rem nobis debitam perſequimur. 3

b *Quales ſunt, per quas quæritur, an aliquis liber &c.* Proponit Iuſtinianus hoc loco tres ſpecies actionum præiudicialium. Prima eſt Actio præiudicialis, qua quæritur, vtrùm aliquis ſit liber, an ſeruus. Secunda eſt Actio præiudicialis, qua quæritur, vtrum aliquis ſit ingenuus, an libertus. Tertia eſt Actio præiudicialis de partu agnoſcendo, ideſt, quæ quæritur, an aliquis ſit filius, necne. An autem præter has tres ſpecies actionum præiudicialium, aliæ ſint admittendæ, à DD. controuertitur. Cuiacius hic, dictas duntaxat tres ſpecies agnoſcit. 4

c *Ex quibus ferè vna illa &c.* Docet hic Imperator Actionem præiudicialem, per quam quæritur, vtrum aliquis ſit liber, an ſeruus, eſſe ciuilem: Actionem verò præiudicialem, qua quæritur, vtrùm aliquis ſit ingenuus, an libertus, & Actionem præiudicialem de partu agnoſcendo: prætorias eſſe.

Ad

Ad §. Sic itaque diſcretis.

*Sic itaque diſcretis actionibus, certum eſt, non poſſe actorem, ſuam
rem ita ab aliquo petere: Si paret* (a) *eum dare* (b) *oportere. Nec
enim quod actoris eſt, id ei dari oportet: quia ſcilicet dari cuiquam
id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat. Nec res, quæ iam acto-
ris eſt, magis eius* (c) *fieri poteſt. Planè odio furum, quo magis* 1
pluribus (d) *actionibus teneantur, effectum eſt, vt extra pœnam
dupli, aut quadrupli, rei recipiendæ nomine, fures etiam hac actio-
ne* (e) *teneantur, Si paret eos dare oportere: quamuis ſit aduerſus
eos etiam hæc* (f) *in rem actio, per quam rem ſuam quis eſſe petit.*

a SI *paret eum dare oportere.* Paret, dicitur pro apparet. Actor
tamen non dicit: Si apparet; ſed abſolutè intendit, aut ſibi
dare oportere, ſi actio ſit perſonalis; aut ſi realis; Rem ſuam
eſſe. §.1. *Inſtit. de actionibus.* Quare dicendum eſt Iuſtinianum 2
hoc loco reſpexiſſe ad formulam Prætoris, quaſi dixerit. Cer-
tum eſſe, non poſſe actorem, rem ſuam ab aliquo petere ea
formula, quam prætor dat his verbis. Si apparet &c.

b *Eum dare.* Poteſt tamen quis petere actione perſonali (puta
commodati, vel depoſiti) rem ſuam ſibi reſtitui.

c *Magis eius fieri poteſt.* Non enim vt ex pluribus cauſis deberi
nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poteſt eſſe no-
ſtrum, *l. Non vt ex pluribus* 120. *ff. de reg. Iur.*

d *Quo magis pluribus actionibus teneantur &c.* Is itaque, cui fur- 3
tum factum eſt, habet actionem furti, & condictionem, &
vindicationem. Habet & ad exhibendum actionem. *l. Si pro
fure* 7. *§. Furti actio ff. de condict. furt.*

e *Etiam hac actione teneantur &c.* Quæ actio vocatur Condictio
furtiua. At condictione & vindicatione rem conſequi non
licet, ſed alterutra, *l. vlt. C. de noxal. act.* Eſt autem eo commo-
dior hæc actio, quàm vindicatio, quòd vindicatio locum niſi
aduerſus poſſeſſorem non habet, *l. Actionum genera* 24. *ff de oblig.
& act.* In hac verò condictione nihil opus eſt poſſeſſionem 4
probare. *§. vlt. Inſtit. de oblig. quæ ex delic. naſc.*

f *Etiam hac in rem actio, per quam &c.* Rectè, hæc: nec enim
omnis actio in rem dominij adſertio eſt. *Cuiac. hic.*

Digitized by Google

Ad §. Appellamus.

Appellamus (a) *autem in rem quidem actiones, vindicationes : in perſonam verò actiones, quibus dare, facere oportere intenditur, condictiones. Condicere enim eſt denuntiare priſca lingua : Nunc verò abuſiuè dicimus, condictionem actionem in perſonam eſſe, qua actor* 1
intendit dari ſibi oportere. Nulla enim (b) *hoc tempore eo nomine denunciatio ſit.*

a *APpellamus &c.* Vlpianus. Actionum genera ſunt duo. In rem, quæ dicitur Vindicatio, & in perſonam, quæ Condictio appellatur. *l. Actionum genera 24. ff. de oblig. & act.* Eſt autem Vindicationis verbum nunc generale, quod ſuo ambitu complectitur omnes in rem actiones, vt in hoc §. Nunc ſpeciale de ea tantùm in rem actione, quà res iure dominij vindicatur, 2
quæ propriè dicitur Rei vindicatio, de qua eſt *tit. ff. & C. de rei vindic.* Et actiones in rem vocantur Vindicationes à vi quadam ſimulata, quæ ſolemnitatis ergo olim in actionibus in rem fiebat, quam *Gellius lib. 20. cap. 9.* Vim Ciuilem, & Feſtucariam appellat. Actiones verò in perſonam vnde condictiones dicantur, dilucidè hic in textu explicatur.

b *Nulla enim hoc tempore &c.* Qui olim cum aliquo litem habebat, denunciabat ei, vt hoc, aut illo die ad iudicium accipiendum, aut litem proſequendam adeſſet. *Theoph. hic*. Et hæc denunciatio (ſi H. & G. credimus) omnibus in iudicijs fiebat : 3
ſiue in rem eſſent, ſiue in perſonam. Quare omnes actiones tàm in rem, quàm in perſonam Condictiones dici poterant. Sed quia in rem actiones ſuum ac proprium nomen Vindicationis habebant, nomen Condictionis, licet commune, in perſonam actionibus relictum fuit.

Ad §. Sequens illa diuiſio.

Sequens illa (a) *diuiſio eſt, quod quædam actiones rei perſequendæ gratia comparatæ ſunt, quædam pœnæ perſequendæ, quædam* (b) *mixtæ ſunt.* 4

a *SEquens illa diuiſio &c.* Tertia actionum diuiſio eſt, quòd quibuſdam actionibus rem tantùm perſequimur, quibuſdam pœnam tantùm, quibuſdam rem, & pœnam ſimul. Rei verò nomi-

Digitized by Google

nomine continetur hoc loco quidquid eſt extra pœnam legitimam: ideſt, iure aliquo vel ciuili, vel prætorio definitam, atque conſtitutam: pœnæ verò nomine eam dumtaxat, quæ iure conſtituta eſt. Itaque ſi pœna, quæ in ſtipulationem deducta eſt, petatur, rei nomine pœna illa conuentionalis hoc loco continetur. At cum lex iubet, vt fur dupli damnetur, duplum illud non rei, ſed pœnæ nomine comprehenditur. *H. hic*. 1

b *Quædam mixtæ ſunt*. Actiones vocantur mixtæ, vel quia his rem, & pœnam ſimul perſequimur, vt hic, vel quia ſimul ſunt in rem, & in perſonam, vt infrà hoc titulo. §. *Quædam actiones*.

Ad §. Rei perſequendæ.

Rei perſequendæ (a) *cauſa comparatæ ſunt omnes in rem actiones. Earum verò actionum, quæ in perſonam ſunt, eæ quidem, quæ ex contractu naſcuntur, ferè omnes rei perſequendæ cauſa comparatæ videntur: veluti quibus mutuam pecuniam, vel in ſtipulatum deductam petit actor. Itemque commodati, depoſiti, mandati, pro ſocio, ex empto, vendito, locato, conducto. Planè ſi depoſiti* (b) *agatur eo nomine, quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum ſit, in duplum actionem prætor reddit: ſi modo cum ipſo, apud quem depoſitum ſit, aut cum herede eius ex dolo ipſius agatur, quo caſu mixta eſt actio.* 2

a REI *perſequendæ &c.* Rei perſequendæ cauſa comparatæ ſunt omnes in rem actiones. Actiones quoque in perſonam, quæ ex contractu naſcuntur, ferè omnes rei perſequendæ cauſa comparatæ videntur. Ferè autem dixit Iuſtinianus, propter actionem depoſiti in quatuor caſibus, vt infrà ſubijcit. 3

b *Planè, ſi depoſiti agatur &c.* Si depoſiti agatur ex his quatuor cauſis, quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum ſit, actio depoſiti mixta eſt, hoc eſt, ea & rem depoſitam perſequimur, & ſimul etiam pœnam. Et datur à prætore in duplum: ſi modò reus ex ſuo dolo conueniatur, ſiue ſit ipſe depoſitarius, ſiue heres eius. *Tex. hic.* Et reus ex ſuo dolo dicitur conueniri, ſi neget depoſitum. §. *Sed furti, Inſtit. hoc titulo*. Et meritò ex his quatuor cauſis actio depoſiti datur in duplum contra inficiantem. Nam is, qui ex huiuſmodi cauſis deponit, non ex voluntate, ſed ex neceſſitate deponit, nec habet 4

ſatis temporis ad eligendam idoneam perſonam , apud quam deponat : & cùm propter talem calamitatem dignus ſit miſericordia , creſcit perfidia depoſitarij negantis depoſitum , *l. 1. §. Meritò ff. depoſiti.*

Ad §. Ex maleficijs.

Ex maleficijs (a) *verò proditæ actiones , aliæ tantùm pœnæ perſequendæ* 1
cauſa comparatæ ſunt : aliæ tàm pœnæ , quàm rei perſequendæ , &
ob id mixtæ ſunt . Pœnam (b) *tantùm perſequitur quis actione furti.*
Siue enim manifeſti agatur quadrupli , ſiue nec manifeſti dupli , de
ſola pœna agitur . Nam ipſam rem propria actione perſequitur quis,
id eſt, ſuam eſſe petens: ſiue fur ipſe eam rem poſſideat, ſiue alius quilibet . Eo ampliùs aduerſus furem etiam condictio eſt rei.

a EX *maleficijs &c.* Ex maleficijs proditæ actiones,aliæ rei tan-
tùm , aliæ pœnæ tantùm , aliæ tàm pœnæ , quàm rei per- 2
ſequendæ cauſa comparatæ ſunt , & ob id mixtæ ſunt . Rem tantùm perſequimur Condictione furtiua . Pœnam tantùm perſequimur Actione furti,vt hic in textu.Exempla verò actionum , quibus rem , & pœnam ſimul perſequimur , habemus in §.ſequenti.

b *Pœnam tantùm &c.* Actione furti pœnam tantùm perſequimur Siuè enim in quadruplum agatur ob furtum manifeſtum , ſiue in duplum ob furtum nec manifeſtum , de ſola pœna agitur :
Nàm ipſam rem vindicare poſſumus : ſiuè fur ipſe eam rem 3
poſſideat , ſiue alius quilibet . Eo ampliùs aduerſus furem datur etiam condictio furtiua. *Text.hic.* Et quia condictio rei furtiuæ , rei habet perſecutionem, heredem quoque furis obligat. *l.Si pro fure 7.§.Condictio ff.de condic.furt.*

Ad §. Vi autem bonorum raptorum.

Vi autem (a) *bonorum raptorum actio mixta eſt , quia in quadruplum*
rei perſecutio continetur : pœna autem tripli eſt . Sed & legis , (b) 4
Aquiliæ actio de damno iniuriæ mixta eſt , non ſolùm ſi aduerſus infi-
ciantem in duplum agatur , ſed interdum & ſi in ſimplum quiſque agit , veluti , ſi quis hominem claudum , aut luſcum occiderit , qui in eo anno integer & magni pretij fuerit , tanti enim damnatur , quanti is homo in eo anno plurimi fuerit , ſecundum iam traditam (c) *diuiſionem . Item mixta eſt* (d) *actio contra eos, qui relicta Sacroſanctis*
Eccle-

Digitized by Google

Eccleſijs, vel alijs (c) *venerabilibus locis, legati, vel fideicommiſſi nomine, dare diſtulerint, vſque adeò, vt etiam in iudicium vocarentur. Tunc enim & ipſam rem, vel pecuniam, quæ relicta eſt, dare compelluntur, & aliud tantum pro pœna: & ideò in duplum eius fit condemnatio.*

a V*I autem bonorum raptorum &c.* Primò Rem, & pœnam
ſimul perſequimur Actione vi bonorum raptorum, quæ 1
ob id mixta eſt: In ea enim quadruplum non totum pœna eſt,
ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio: vt pœna tripli ſit. *Tex. hic, & ſupra de vi bon.rapt.in princ.tit.* Grauior itaque eſſe videtur furis manifeſti, quàm raptoris pœna, nàm furis manifeſti pœna eſt quadrupli, raptoris tripli: Pro ſolutione huius difficultatis videte notata ſupra *ad princ.tit. de vi bon.rap.In vlt.not.*

b *Sed & legis Aquiliæ &c.* Secundò Rem, & pœnam ſimul
perſequimur legis Aquiliæ actione de damno iniuriæ, quæ
actio propterea mixta eſt, non ſolùm ſi aduerſus inficientem 2
in duplum agatur, ſed interdum & ſi in ſimplum quiſque agat, cuius rei exemplum ſequitur hic in textu.

c *Secundùm iam traditam diuiſionem. In tit.de lege Aquilia.*

d *Item mixta eſt actio &c.* Tertiò Actio, quæ datur contra eos, qui relicta Sacroſanctis Eccleſijs, vel alijs venerabilibus locis legati, vel fideicommiſſi nomine, inficiati fuerint, aut ſoluere diſtulerint, vſque dum in ius vocarentur, mixta eſt.
Tunc enim in duplum fit condemnatio, ſed in eo tàm pœnæ,
quàm rei perſecutio continetur. *Text. hic iuncto, §. Sed furti,* 3
hoc eod.tit.

e *Vel alijs venerabilibus locis.* Veluti Monaſterijs, Xenodochijs, Orphanotrophijs.

Ad §. Quædam actiones.

Quædam (a) *actiones mixtam cauſam obtinere videntur, tàm in rem,*
quàm in perſonam: qualis eſt (b) *familiæ erciſcundæ actio, quæ com-* 4
petit coheredibus de diuidenda hereditate. Item communi (c) *diuidundo, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid* (d) *commune eſt, vt id diuidatur. Item finium* (e) *regundorum, qua inter eos agitur, qui confines agros* (f) *habent. In quibus tribus* (g) *iudicijs permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adiudicare:*

& ſi vnius pars prægrauari videbitur, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

a Q*Vadam actiones &c.* In præcedenti §. dictum fuit de his
actionibus mixtis, quæ proptereà mixtæ dicuntur, quòd
per eas rem, & pœnam ſimul perſequimur. In hoc ve-
rò §. agitur de his actionibus mixtis, quæ ideò mixtæ vocantur
quia ſimul ſunt in rem, & in perſonam, hoc eſt, quia cum re 1
etiam perſonales præſtationes perſequuntur. *Cuiac. hic.* Quædam
igitur actiones mixtæ ſunt, tàm in rem, quàm in perſonam:
qualis eſt familiæ erciſcundæ actio, Communi diuidundo, Fi-
nium regundorum.

b *Qualis eſt familiæ erciſcundæ &c.* Actio familiæ erciſcundæ,
ideſt, hereditatis diuidendæ, competit coheredibus de diui-
denda hereditate. Et mixta eſt, tàm in rem, quàm in perſo-
nam, hoc eſt, ea & noſtram rem eſſe, & aduerſarium intendi-
mus dare, aut facere oportere, veluti, quòd ſolus fructus he- 2
reditarij fundi perceperit, aut rem hereditariam corruperit, aut
conſumpſerit. §. *Si familiæ, de offic. iud.*

c *Item communi diuidundo &c.* Actio communi diuidundo inter
eos redditur, inter quos aliquid commune eſt, vt id diuidatur.
Et mixta eſt, tàm in rem, quàm in perſonam. Sicut enim ip-
ſius rei diuiſio venit in communi diuidundo iudicio, ita etiam
præſtationes veniunt. Et ideò ſi quis impenſas fecerit in rem
communem, eas quoque pro parte conſequetur, *l. per hoc iu-
dicium* 4. §. *Sicut autem ff. communi diuidundo.* Nihil autem inte- 3
reſt, cum ſocietate, an ſine ſocietate res inter aliquos commu-
nis ſit. Nàm vtroque caſu locus eſt communi diuidundo iudicio
l. 2. ff. Communi diuidundo.

d *Aliquid commune eſt.* Nàm hoc iudicium eſt particulare, non
de vniuerſitate. *l. Per hoc iudicium 4. in princ. ff. Communi diui-
dundo.*

e *Item finium regundorum &c.* Actione finium regundorum inter
eos agitur, qui confines agros habent, & de finibus inter ſe
contendunt. *Tex. & Theoph. hic.* Et mixta eſt hæc actio, tàm in 4
rem, quàm in perſonam. Quia & pro vindicatione rei eſt, &
per eam intendimus, aduerſarium nobis dare oportere, quod
ex eo loco percepit, quem noſtram eſſe apparet, & etiam par-
tem mercedis, quam impendimus in agrimenſorem, *l. 1. & 4.*
§. *1. ff. finium regundorum.*

f *Qui*

f *Qui confines agros habent*. Agrorum fit mentio: quoniam hæc actio pertinet ad prædia ruſtica. *l.2.in princ.ff.fin.reg.*

g *In quibus tribus iudicijs &c.* In Iudicijs familiæ erciſcundæ, Communi diuidundo, & finim regundorum permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo, ideſt, ſi commodius videbitur, adiudicare: & eum inuicem alteri certa pecunia condemnare. *tex.hic.§. Si familiæ, cum duob.§.ſeq.de offic.Iud.* Vbi etiam hac de re latius tractatur. 1

Ad §. Omnes autem actiones.

Omnes autem (a) *actiones, vel in ſimplum conceptæ ſunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum. Vlterius autem nulla actio extenditur.*

a OMnes autem actiones &c. Quarta actionum diuiſio eſt, quod omnes actiones, vel in ſimplum conceptæ ſunt, vel in 2
duplum, vel in triplum, vel in quadruplum. Vlteriùs autem nulla actio extenditur. Nam cum eſſet vtique modus aliquis ſtatuendus in pœnis, viſus eſt hic ſufficere. Pœnæ igitur, quæ delictis priuatis impoſitæ ſunt à Iuræ, de quibus loquitur textus noſter, vna eademque actione, quadruplum non excedunt. Pœnæ verò ex delictis publicis plerunque ſunt quam maximæ. Conuentionales pœnæ, cuiuſcumque ſint quantitatis, ſub ratione ſimpli petuntur. Et vbi agitur ad intereſſe, id rei ita eſt connexum, vt in ea ſicuti conſequens ſit computandum,
aut certè, vt intereſſe per ſe ſolum vt ſimplum eſt conſiderandum. Eſt tamen notandum nullam pœnam, etiam minimam, dationi quantitatis adijci poſſe, quia ſemper intelligitur adiecta in fraudem vſuratum *Oinot. hic ſub n.12.* 3

Ad §. In Simplum.

In Simplum (a) *agitur, veluti ex ſtipulatione, ex mutui datione, ex empto, venditio, locato, conducto, mandato, & denique ex alijs* 4
(b) *compluribur cauſis*.

a IN *ſimplum &c.* In ſimplum agitur ex omnibus contractibus veluti ex ſtipulatione, ex mutui datione &c.

b *Ex alijs compluribus cauſis*. Nàm omnes actiones perſonales, quæ proficiſcuntur ex contractibus, & etiam omnes actiones reales concipiuntur in ſimplum.

Ad

Digitized by Google

Ad §. In duplum.

In duplum (a) *agimus: veluti furti nec manifeſti, damnni iniuriæ*
(b) *ex lege Aquilia, depoſiti* (c) *ex quibuſdam cauſis. Item ſerui*
(d) *corrupti, quæ competit in eum, cuius hortatu conſilione ſeruus*
alienus fugerit, aut contumax aduerſus dominum factus eſt, aut 1
luxurioſè viuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus
ſit. In qua actione etiam earum rerum, quas fugiendo ſeruus abſtu-
lit, æſtimatio deducitur. Item ex legato (e)*quod venerabilibus lo-*
cis relictum eſt, ſecundum ea, quæ ſuprà diximus.

a *IN duplum &c.* In duplum agimus, cùm agimus furti nec
manifeſti. Quod duplum, totum eſt pœna. §. *Ex maleſi-*
ficijs, h.t. Et de furto planè diximus ſuprà *in tit. de oblig.quæ ex*
delic.naſc. 2

b *Damni Iniuriæ &c.* Item in duplum agimus, cùm agimus
damni iniuriæ ex lege Aquilia aduerſus inficiantem. *tex. hic,*
iuncto §.Vi autem bonorum raptorum,& §.Sed furti, hoc titulo. Quod
duplum non totum eſt pœna, ſed in duplo rei perſecutio con-
tinenetur. *d.§. Vi autem bonorum raptorum.* Et de lege Aquilia
diximus ſuprà *in tit.de lege Aquilia.*

c *Depoſiti ex quibuſdam cauſis.* Item in duplum agimus, cùm
agimus depoſiti aduerſus inficiantem ex his quatuor cauſis,
quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum 3
ſit. Quod duplum non totum eſt pœna, ſed in eo ineſt & rei
perſecutio §.*Rei perſequendæ, & §.Sed furti, hoc eod tit.* Et diximus
de hac depoſiti actione ad *d.§.Rei perſequendæ.*

d *Item ſerui corrupti &c.* Item in duplum agimus, cùm agimus
actione ſerui corrupti. Hæc actio competit in eum, cuius hor-
tatu, conſilioue ſeruus alienus fugerit, aùt contumax aduerſus
dominum factus eſt, aut luxurioſè viuere cœperit, aut denique
quolibet modo deterior factus ſit, *vt hic in tex.* Hoc tamen
intelligendum eſt de ſeruo deteriore facto in animo, ſeù men- 4
te. Nàm ſi in corpore ſeruus deterior factus ſit, non eſt lo-
cus actioni de ſeruo corrupto, ſed actioni legis Aquiliæ, vt
ſuprà de lege Aquilia §.*Capite tertio.* Et vno caſu agi poteſt de
ſeruo corrupto, quamuis ſeruus corruptus non ſit, quem
Caſùm videte ſupra *in tit.de oblig.quæ ex del. naſc. ad §. Sed. & ſi*
credat. In hac autem actione etiam earum rerum, quas fugien-
do ſeruus abſtulit, æſtimatio deducitur, quia omne damnum
dupla-

Digitized by Google

duplatur. *tex. hic, iuncta l. In hoc iudicium* 10. *ff. de ſeruo corrupto*
Duplum tamen in hac actione non eſt extra rem, *l. Vt tantum* 14.
§. *In hac actione ff. de ſeruo corrupto*. Et conſequenter hoc duplum
non totum eſt pœna. Et notate, quod ſi filius, filiaue familias
corrupti ſint, competit actio vtilis ſerui corrupti, *d. l. vt tan-
tum* 14. §. 1.

c *Item ex legato &c.* Item in duplum agimus, cùm agimus ex
legato, quod venerabilibus locis relictum eſt, ſecundum 1
ea, quæ ſupra diximus ad §. *Vi autem bonorum raptorum, hoc
eod. tit.*

Ad §. Tripli verò.

Tripli verò (a) *agimus, cum quidam maiorem veræ æſtimationis quan-
titatem in libello conuentionis inſeruit: vt ex hac cauſa viatores;
ideſt, executores litium, ampliorem ſummam ſportularum nomi-
ne exigerent, tunc enim id, quod propter eorum cauſam damnum* 2
*paſſus fuerit reus, in triplum ab actore conſequitur: vt in hoc tri-
plo, & ſimplum, in quo damnum paſſus eſt, connumeretur. Quod
noſtra* (b) *Conſtitutio induxit, quæ in noſtro Codice fulget: ex qua
dubio procul eſt, ex lege condictitiam emanere.*

a TRipli verò &c. In triplum agimus, cum actor in libello con-
uentionis plus debito petijt, vt ex hac cauſa executores
litium ampliorem ſummam ſportularum nomine exigerent:
tunc enim reus in triplum ab actore conſequitur damnum id, 3
quod propterea paſſus fuerit, hoc tamen triplum non totum
eſt pœna, ſed in eo ſimplum, in quo reus damnum paſſus eſt,
continetur.

b *Quod noſtra Conſtitutio &c.* Quæ ſuprà dicta ſunt introducta
fuerunt per Conſtitutionem Iuſtiniani, quam tamen hodie
non habemus: ex qua Conſtitutione dubio procul eſt condi-
ctionem ex lege emanere. Si enim obligatio noua lege intro-
ducta ſit, nec cautum ſit eadem lege, quo genere actionis ex-
periamus: ex lege agendum eſt, *l. Vnica ff. de Condictione ex* 4
lege.

Ad §. Quadrupli.

Quadrupli (a) *autem agitur, veluti furti manifeſti, item de eo,* (b)
quod metus cauſa factum ſit, deque (c) *ea pecunia, quæ in hoc data*
ſit,

ſit, vt is, cui datur, calumniæ cauſa negotium alicui faceret, vel non faceret. Item (d) *condictitia ex lege, quæ ex noſtra Conſtitutione oritur, in quadruplum condemnationem imponens ijs executoribus litium, qui contra noſtræ Conſtitutionis normam à reis quidquam exegerint.*

a QVadrupli *&c.* In quadruplum agimus, cùm agimus furti 1
manifeſti. Quod quadruplum eſt totum pœna §. *Ex maleficijs, hoc. tit.* Et de furto plenè diximus ſupra *in tit. de obli. quæ ex delic. naſc.*

b *Item de eo, quod metus cauſa &c.* Item in quadruplum agimus de eo, quod metus cauſa factum ſit. In hoc tamen quadruplo res continetur, & conſequenter pœna eſt tantùm tripli, *l. Si cum exceptione* 14. §. *Sed etſi, &* §. *ſeq. ff. de eo, quod met. cau.* Imò hæc actio intra annum tantum eſt in quadruplum, poſt annum verò in ſimplum, *d. l. Si cum exceptione* §. 1. Et datur ei, qui 2
per metum, ſeù vim coactus eſt, vt alicui acceptam pecuniam faceret, vel rem traderet, vel quid aliud faceret. Et datur non ſolùm contra eum, qui metum fecit, ſed etiam contra illum datur, qui crimine caret, lucrum tamen ſenſit ex eo, quòd metus illatus eſt. Nec cuiquam iniquum videatur, ex alieno facto alium in quadruplum condemnari quia non ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res non reſtituatur. *d. l. ſi cum exceptione* 14. §. *In hac actione ff. de eo, quod. met. cau.* Et in hac actione reus habet reſtituendi licentiam vſque ad ſen- 3
tentiam. Ideoque, ſi iudicis iuſſu rem actori reſtituat, abſoluitur §. *Item actio, &* §. *præterea, hoc eod. tit. d. l. Si cum exceptione* 14. §. *hæc autem actio ff. de eo, quod met. cau.*

c *Deque ea pecunia &c.* Item in quadruplum agimus, cùm agimus de ea pecunia, quæ in hoc data ſit, vt is, cui datur, calumniæ cauſa negotium alicui faceret, vel non faceret. Hoc eſt, vt calmioſo iudicio aliquem vexaret, vel non vexaret. Hæc autem actio eſt in factum, & datur in eum, qui vt calumniæ cauſa negotium faceret, vel non faceret, pecu- 4
niam accepit. *l. 1. in princ. ff. de Calumniatoribus.* Non tamen datur ei, qui dedit pecuniam, vt negotium quis pateretur, ſed ei dabitur, propter quem datum eſt, vt calumnia ei fiat. Quare ſi quis & à te pecuniam acceperit, vt mihi negotium faceret, & à me, ne mihi faceret: mihi duobus iudicijs tenebitur. *l. 3. §. vlt. ff. de Calumniat.* Pecuniam autem accepiſſe dicitur, qui quocunque modo commodum aliquod ſenſit, *d. l. 1. §. vlt.*

Digitized by Google

§. *vlt.* & *l.* 2 & 3. *ff.de Calumniat.* Et qui accepit, vt negotium faceret: ſiue fecit, ſiue non fecit, & qui accepit ne faceret, & ſi fecit, hac actione tenetur, *d. l.* 3. §. *Si igitur*. In hoc tamen quadruplo res continetur, & conſequenter pœna eſt tantum tripli, *l. In heredem* 5. §. *Sed etiam ff.de calumniat.* Imò hæc actio intra annum tantùm eſt in quaduplum, poſt annum verò, in ſimplum, *d.l.*1.*in princ. ff.de Calumniat.*

d *Item condictitia ex lege &c.* Item in quadruplum agitur, cum 1
agitur condictione ex lege aduerſus executores litium, qui contra normam Conſtitutionis Iuſtiniani à reis quidquam exegerint ſportularum nomine. Hodie tamen hanc Iuſtiniani Conſtitutionem non habemus. Et notate, quod textus hoc loco deprauatus eſt. Vera lectio eſt: Item condictitia ex lege, quæ ex noſtra Conſtitutione oritur &c.

Ad §. Sed furti quiem.

Sed furti (a) *quidem nec manifeſti actio, & ſerui corrupti, à cæteris, de qnibus ſimul locuti ſumus, eo differunt, quòd hæ actiones omnimodo dupli ſunt: at illæ, ideſt, damni iniuriæ ex lege Aquilia, & interdum depoſiti, inficiatione duplicantur: in confitentem autem in ſimplum dantur. Sed illa, quæ de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis ſunt: non ſolùm inficiatione duplicatur, ſed etiamſi diſtulerit relicti ſolutionem vſque quo iuſſu magiſtratuum noſtrorum conueniatur. In confitentem verò, antequam iuſſu magiſtratuum conueniatur, ſoluentem, ſimpli redditur.* 2 3

a SED *furti quidem &c. In hoc §. ponit Iuſtinianus differentiam quandam*, quæ eſt inter actiones, quæ dantur in duplum, de quibus diximus ad §. *In duplum hoc eodem tit.* Igitur inter eas actiones hæc eſt differentia, quòd furti nec manifeſti actio, & actio ſerui corrupti omnimodò dupli ſunt, ſiue quis negauerit, ſiue confeſſus fuerit. Actio verò damni iniuriæ ex lege Aquilia, & Actio depoſiti, cùm agitur eo nomine, quod tumultus, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitum ſit, 4
inficiatione duplicantur. Sed illa, quæ de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis ſunt: non ſolùm inficiatione duplicatur, ſed etiam ſi debitor ſoluere diſtulerit vſque dum in ius vocaretur.

Ad §. Item actio.

Item actio (a) *de eo, quod metus cauſa factum ſit, à cæteris, de quibus ſimul locuti ſumus, eò differt quod eius natura tacitè continetur vt qui iudicis iuſſu ipſam rem actori reſtituat, abſoluatur, quod in cæteris caſibus non ita eſt: ſed omnimodò quiſque in quadruplum condemnatur, quod eſt & in furti manifeſti actione.* 1

a I*Tem actio &c. In hoc §. ſubijcit Iuſtinianus diſcrimen*, quod eſt inter actiones, quæ dantur in quadruplum de quibus diximus ad §. *Quadrupli, hoc eod. tit.* Igitur actio de eo, quod metus cauſa factum ſit, à cæteris, de quibus *in d. §. Quadrupli*, ſimul locuti ſumus, eò differt: quòd eius natura tacitè continetur, vt qui iudicis iuſſu ipſam rem actori reſtituat, abſoluatur: quod in cæteris caſibus non ita eſt: ſed in ijs omnimodò quiſque in quadruplum condemnatur. *tex. hic*. Ceteræ actiones, de 2
quibus diximus *in d. §. Quadrupli*, ſunt Actio furti manifeſti, actio in factum, qua tenentur, qui pecuniam acceperunt, vt calumniæ cauſa negotium alicui facerent, vel non facerent, & condictio ex lege, qua tenentur executores litium, qui contra normam Conſtitutionis Iuſtiniani à reis quidquam exegerint ſportularum nomine.

Ad §. Actionum autem.

3

Actionum (a) *autem quædam bonæ fidei ſunt, quædam ſtricti iuris. Bonæ fidei ſunt hæ: ex empto,* (b) *venditio, locato,* (c) *conducto, negotiorum* (d) *geſtorum, mandati,* (e) *depoſiti* (f) *pro ſocio,* (g) *tutelæ,* (h) *commodati,* (i) *pignoraticia,* (k) *familiæ erciſcundæ,* (l) *communi diuidundo, præſcriptis verbis,* (m) *quæ de æſtimato proponitur, & ea, quæ ex permutatione competit, & hereditatis* (n) *petitio. Quanuis enim vſque adhuc incertum erat, ſiue inter bonæ fidei iudicia connumeranda eſſet hereditatis petitio, ſiue non: noſtra tamen Conſtitutio* (o) *apertè eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.* 4

a A*Ctionum autem &c.* Quinta actionum diuiſio eſt, quod actionum quædam bonæ fidei ſunt, quædam ſtricti iuris, quædam arbitrariæ. *tex. hic iuncto §. Præterea, hoc eod. tit.* Actiones bonæ fidei ſunt, in quibus Iudici libera poteſtas permittitur ex bono, & æquo æſtimandi, quantum alter alteri

præ-

præſtate debeat §. *In bonæ fidei, hoc eod. tit.* §. *vlt.de oblig.ex con-*
ſen. Actiones ſtricti iuris ſunt, in quibus iudicis poteſtas ità
conuentioni adſtricta eſt, vt eam iudicando excedere nequeat
l.quidquid adſtringendæ 99.ff.de verb.oblig.l.Quia tantundem 7.ff.de-
neg.geſt. Actiones arbitrariæ dicuntur, quæ pendent ex arbitrio
Iudicis, vt videbimus. *Infrà ad §.Præterea.* Et actiones omnes,
quæ enumerantur in hoc §. & proximè ſequenti, bonæ fidei
ſunt, ſiue vtrinque directę ſint, ſiue ab vno latere directæ, ab al- 1
tero contrariæ, aliæ autē omnes ſunt ſtricti iuris, vel arbitrariæ.

b *Ex Empto vendito*, Prima actio bonæ fidei propoſita hic in
textu, eſt Actio ex empto, quæ datur emptori contra vendi-
torem. Secunda eſt Actio ex vendito, quæ datur vendito-
ri contra emptorem. Quid autem in vtramque harum actio-
num deducatur, titulus Digeſtorum de actionibus empti, &
venditi, copioſiſſime declarat.

c *Locato, conducto*. Tertia actio bonæ fidei eſt Actio ex loca-
to, quæ datur locatori aduerſus conductorem. Quarta eſt 2
Actio ex conducto, quæ datur conductori aduerſus locato-
rem. De quibus actionibus plenè agitur *in tit.ff.locati conducti*.

d *Negotiorum geſtorum.* Quinta actio bonæ fidei eſt Actio ne-
gotiorum geſtorum, tam directa, quam contraria. De iſtis
actionibus diximus ſuprà *tit. de oblig. quaſi ex contr. ad* §. *Igitur*
cum quis.

e *Mandati*. Sexta actio bonæ fidei eſt Actio mandati, tam di-
recta, quam contraria. Directa domino negotij datur contra
procuratorem, contraria procuratori contra dominum. Et 3
de iſtis actionibus planè agitur *in tit ff.Mandati, vel contra*.

f *Depoſiti*. Septima actio bonæ fidei eſt Actio Depoſiti, tam
directa, quàm contraria, De quibus actioniqus diximus ſu-
prà *in tit: Quib. mod.re contr.oblig.ad* §.*Præterea*.

g *Pro ſocio*. Octaua actio bonæ fidei eſt Actio pro ſocio, quæ
datur inter ſocios, & ex vtroque latere eſt directa. De hac
actione agitur *in tit.ff. pro ſocio*.

h *Tutelæ*. Nona actio bonæ fidei eſt Actio tutelæ, tam dire-
cta, quam contraria. De iſtis actionibus diximus ſuprà *in tit.* 4
de oblig.quaſi ex contr.ad §.*Tutores quoque*.

i *Commodati*. Decima actio bonæ fidei eſt actio commodati,
tam directa, quàm contraria: De his actionibus dictum fuit
ſuprà *tit. Quib.mod.re contr. oblig.ad* §. *Item is, cui res aliqua*.

k *Pignoratitia*. Vndecima actio bonæ fidei eſt Actio pignora-
titia, tam directa, quam contraria. De iſtis actionibus di-

ximus ſupra *ad* §. *Creditor quòque*, *Quib. mod. re contr. oblig.*

l *Familiæ erciſcundæ Communi diuidundo.* Duodecima actio bonæ fidei eſt actio familiæ erciſcundæ. Decimatertia eſt actio communi diuidundo: de quibus actionibus dictum fuit ſupra ad §. *Quædam actiones hoc eodem tit.*

m *Præſcriptis verbis &c.* Decimaquarta actio bonæ fidei eſt Actio præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur, & ea,
quæ ex permutatione competit. Illi autem, quæ de æſtimato 1
proponitur tunc locus eſt, cùm rem aliquam certo prætio æſtimatam tibi trado, vt vendas, ea lege, vt mihi vel æſtimationem ſoluas, vel rem ipſam reſtituas *Teoph. hic*. De hac actione agitur *in tit. ff. de æſtimatoria act.* Quæ ex permutatione competit tunc datur, cum quis rem ſuam animo permutandi alicui dat, vt ex permutatione res alia detur, quæ poſtea data non eſt. De hac actione agitur *in tit. ff. de rer. permut.*

n *Et hereditatis petitio.* Decima quinta actio bonę fidei eſt petio hereditatis. Datur autem petitio hereditatis heredi ſiuè 2
ex teſtamento, ſiuè ab inteſtato, *l. 1. 2. & 3. ff. de pet. hered.* contra eum, qui ius, vel rem hereditariam, licet minimam, poſſidet pro herede, aut pro poſſeſſore, *l. Regulariter 9. & l. ſeq. ff. de pet. hered.* Pro herede poſſidet, qui putat ſe heredem eſſe. Pro poſſeſſore verò poſſidet prædo. *l. pro herede 11. ff. de pet. hered.* Et de hac actione plenè agitur *in d. tit. ff. de Pet. hered.*

o *Noſtra tamen Conſtitutio. Quæ eſt l. vltima C. de pet. hered.*

Ad §. Fuerat anteà. 3

Fuerat (a) *anteà & rei vxoriæ actio vna ex bonæ fidei iudicijs: ſed cùm pleniorem eſſe ex ſtipulatu actionem inuenientes, omne ius, quod res vxoria ante habebat, cum multis diuiſionibus in actionem ex ſtipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, tranſtulimus: meritò rei vxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu, quæ pro ea introducta eſt, naturam bonæ fidei iudicij tantùm in exactione dotis meruit, vt bonæ fidei ſit. Sed & tacitam* (b) *dedimus ei hypothecam. Preferri* (c)
autem alijs creditoribus in hypothecis tunc cenſuimus, cùm ipſa mu- 4
lier de dote ſua (d) *experitur, cuius ſolius* (e) *prouidentia hoc induximus.*

a FVerat anteà &c. Inter actiones bonæ fidei erat olim & rei vxoriæ actio, quæ ſoluto matrimonio, vxori aduerſus maritum dabatur ad repetendas res dotales. Sed cùm plenior eſſet actio ex ſtipulatu de dote quæ tum locum habebat, cum

de

de dote fuerat interpſita ſtipulatio, tranſtulit Iuſtinianus ſua Conſtitutione, quæ eſt *l.vnica C.de rei vxoriæ act.* Actionem rei vxoriæ in actionem ex ſtipulatu de dote, & ſicuti illa bonæ fidei erat, ita hanc quoque bonæ fidei eſſe conſtituit. Igitur decimaſexta actio bonæ fidei hodiæ eſt Actio eſt ſtipulatu de dote, ſublata prorſus rei vxoriæ actione. Et dos non ſolum hoc habet priuilegium, quod actio ex ſtipulatu hoc caſu ſit bonæ fidei, cum alijs caſibus ſit ſtricti iuris, ſed 1
etiam alia. Habet enim priuilegium, quod competat actio ex ſtipulatu de dote, etiam ſi reuera ſtipulatio ſubiecta, interpoſitane non fuerit: à lege enim ſuppletur, & tacitè facta intelligitur, *l.vnica* §.1.*C.de Rei vxor. act.* Et hæc duo priuilegia competunt non ſolem ſi mulier dotem ſoluto matrimonio repetat, ſed etiam ſi uir dotem ſibi promiſſam petat.

b *Sed & tacitam &c.* Item habet dos priuilegium, quòd actioni ex ſtipulatu de dote ineſt ius tacitæ hypothecæ. Et hoc quoque priuilegium æquè competit viro dotem petenti, ac 2
mulieri eam ſoluto matrimonio repetenti. *textus hic, iuncta d.l. d.l.Vnica .§.Et vt plenius C.de rei vxor. act.*

c *Præferri autem alijs creditoribus &c.* Item habet dos hoc priuilegium, quòd actio ex ſtipulatu de dote præferatur alijs creditoribus in hypothecis, cum ipſa mulier de dote ſua experitur. Et hoc priuilegium locum habet, ſiuè tacitam, ſiuè expreſſam hypothecam anteriorem creditores habeant. *l.vlt.* §.*Ad hæc C. Qui pot. in pig. hab. Nouella de æqualit. dot. cap.* 3. *Cuiac. hic* In verbo, *Præferri autem, & Mynſing. ſub num.*12. *Idem tamen ſub* 3
*num.*14. declarat, quòd hoc Prælationis beneficium tunc procedit, quando dos actualiter & re ipſa marito data fuit: ſecus ſi cauta tantùm, vel (vt vulgò dicunt) confeſſata fuit, quod optimè probatur ex *dicta l.vlt.* §.*Cum enim*. Neque datur hoc priuilegium contra fiſcum: Mulier enim, cùm de dote ſua experitur, non præfertur fiſco, qui prior ſit tempore, *l.dotis* 9. *C.de iur. dot.* videlicet ſi inter eos ſolos controuerſia ſit. Namque in hac ſpecie: res obligata eſt Titio, deinde fiſco, tum doti. Fiſco præfertur Titius, Titio mulier. Atque ità fit vt dos fiſco 4
potior ſit. *Cuiac. hic.* in verbo, *In hypothecis*.

d *De dote ſua experiatur*. Quaptopter, ſi ad exigendam propter nuptias factam donationem, actione ex ſtipulatu velit agere, non ijſdem fruetur priuilegijs. *Theoph.hic*.

e *Cuius ſolius prouidentia &c.* Quanuis hoc prælationis priuilegium ſolius mulieris prouidentia fuerit inductum, & conſequen-

quenter non detur marito in bonis mulieris, neque heredi mu-
lieris in bonis mariti, *l. Vnica C. de priuilegio dotis*, *Nouella 61.*
§.penult. non tamen denegatur liberis ipſius mulieris, *Nouel-
la 91. cap. 1.*

Ad §. In bonæ fidei.

In bonæ (a) *fidei autem iudicijs libera poteſtas permitti videtur Iudici* 1
ex bono, & æquo æſtimandi, quantum actori reſtitui debeat. In quo
(b) *& illud continetur, vt ſi quid inuicem præſtare actorem oporteat;*
eo compenſato: (c) *in reliquum is, cum quo actum eſt, debeat con-
demnari. Sed & in ſtrictis iudicijs ex reſcripto Diui Marci, oppo-
ſita doli mali exceptione, compenſatio inducebatur. Sed noſtra Con-
ſtitutio eas compenſationes, quæ iure aperto nituntur, latiùs intro-
duxit: vt actiones ipſo iure minuant, ſiue in rem, ſiue in perſonam,
ſiue alias quaſcumque: excepta ſola depoſiti actione, cui aliquid com-* 2
*penſationis nomine opponi, ſatis impium eſſe credidimus: ne ſub præ-
textu compenſationis, depoſitarum rerum quis exactione defraudetur.*

a *IN bonæ fidei &c.* In bonæ fidei iudicijs libera poteſtas permit-
titur Iudici ex bono, & æquo æſtimandi, quantum actori
reſtitui debeat, etiam ſi in lege contractus id ſit prætermiſſum,
tex. hic, iuncto §.Conductor, de locat. & conduc. ex.gr- Si emptor,
qui nactus poſſeſſionem rei emptæ, ex ea fructus percepit, pre-
tium penès ſe habeat, Iudex emptorem nonſolùm condemnare 3
poteſt, vt pretium ſoluat, ſed etiam vt præſtet vſuras, quanuis
de vſuris in lege emptionis nihil fuerit expreſſum. *l.Curabit 5.
C. de act. empt.*

b *In quo & illud continetur, vt ſi quid inuicem &c.* In bonæ fidei
iudicijs Iudex compenſationis rationem habere poteſt. Sed &
in ſtrictis iudicijs ex reſcripto Diui Marci, oppoſita doli mali
exceptione, compenſatio inducebatur. Sed Iuſtinianus ſua
Conſtitutione, quæ eſt *l.vlt. C.de compenſat.* latiùs introduxit,
vt compenſationis, quæ iure aperto nituntur, hoc eſt, quæ 4
ſunt debiti liquidi, certi, confeſſi, actiones ipſo iure minuant,
ſiuè in rem, ſiuè in perſonam, ſiuè alias quaſcunque: excepta
ſola depoſiti actione, cui aliquid compenſationis nomine op-
poni non poteſt. Quod tamen hic dicitur: excepta ſola depo-
ti actione, debet accipi, ſubaudita particula, ferè, Nàm poſ-
ſeſſionem etiam alienam perperàm occupantibus, compenſa-
tio non datur. *dicta l.vlt. in fine.*

Digitized by Google

c *Eo compenſato*. Compenſatio eſt debiti & crediti inter ſe con-
tributio. *l.* 1. *ff.de compenſ.* Et etiam quod natura debetur, venit
in compenſationem, *l.Etiam quod* 7. *ff.eod.* An autem compen-
ſatio in omnibus rebus locum habeat, à DD. controuertitur.
Placet mihi ſententia Paci in Analy. circa finem huius noſtri §.
vbi tenet, quod compenſatio ſemper ſit admittenda, dummo-
dò idem hinc indè debeatur: ſiuè debeatur eadem ſpecies, ve-
luti ſi teſtamento damnatus ſim tibi dare Stichum, ac tu mihi 1
ſtipulanti promiſeris eundem Stichum: ſiuè debeatur genus,
veluti ſi tibi debeam hominem ex cauſa legati, & tu mihi de-
beas hominem ex cauſa ſtipulationis: ſiuè hinc indè quantitas
debeatur, veluti ſi tibi debeam decem ex cauſa legati, & tu
mihi promiſeris decem.

Ad §. Prætereà.

Prætereà (a) *quaſdam actiones arbitrarias, ideſt, ex arbitrio Iudicis* 2
*pendentes, appellamus: in quibus, niſi arbitrio Iudicis is, cum quo
agitur, actori ſatisfaciat: veluti rem reſtituat, vel exhibeat, vel
ſoluat, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, condemnari debet. Sed
iſtæ* (b) *actiones tam in rem, quàm in perſonam inueniuntur. In
rem, veluti* (c) *Publicana, Seruiana* (d) *de rebus coloni, Quaſi
Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In perſonam, veluti
quibus de eo agitur, quod aut* (e) *metus cauſa, aut dolo* (f) *malo
factum eſt. Item, cùm id quod* (g) *certo loco promiſſum eſt, peti-
tur. Ad exhibendum* (h) *quoque actio, ex arbitrio Iudicis pendet.* 3
In his enim (i) *actionibus & cæteris* (k) *ſimilibus permittitur Iudici
ex bono & æquo, ſecundùm cuiuſque rei, de qua actum eſt, naturam
æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri oporteat. Curare* (l) *au-
tem debet Iudex, vt omnimodo quantum poſſibile ei ſit, certæ pecu-
niæ, vel rei ſententiam ferat, etiamſi de incerta quantitate apud
eum actum eſt.*

a *Prætereà &c.* Præter actiones bonæ fidei, & ſtricti iuris, de
quibus dictum fuit ſuprà, ſunt quædam actiones, quæ di- 4
cuntur arbitrariæ, ideſt, ex arbitrio Iudicis pendentes. DD.
communiter exiſtimant, quòd actiones arbitrariæ per ſe qui-
dem ſint ſtricti iuris, ſed ex accidenti, & aduentitia aliqua
cauſa, vt puta, ſi contumacia, vel dolus Rei interueniat, fiant
arbitrariæ. Quæ ſententia, licèt prima facie vera videatur, in
ſubſtantia tamen vera non eſt. Nàm arbitrariæ actiones, arbi-
tra-

trariæ appellantur etiam antequam contumacia, vel dolus rei, vel quid aliud extrinſecus accedat. In actionibus enim arbitrarijs arbitrium Iudicis præcedit, & niſi arbitrio Iudicis is, cum quo agitur, actori ſatisfaciat: veluti rem reſtituat, vel exhibeat, vel ſoluat, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, ſequitur condemnatio, vt hic in textu. Arbitrariæ itaque actiones non ex accidenti nomen accipiunt, ſed à ſupradicto Iudicis arbitrio 1
ſtatim ab initio arbitrariæ vocantur, etiam rei conuenti nulla contumacia, nullo dolo interueniente.

b *Sed iſtæ actiones &c.* Arbitrariæ actiones, vel in rem ſunt, vel in perſonam. In rem, veluti Publicana, Seruiana, & Quaſi Seruiana. In perſonam, veluti Actio quod metus cauſa, Actio de dolo, Actio de eo, quod certo loco, Actio ad exhibendum.

c *Veluti Publicana.* De qua diximus ſuprà ad §. *Namque ſi cui, hoc eod. tit.*

d *Seruiana &c.* De Seruiana, & Quaſi Seruiana dictum fuit ſuprà, ad §. *Item Seruiana, hoc tit.* 2

e *Quod aut metus cauſa.* De Actione Quod metus cauſa diximus ſuprà ad §. *Quadrupli, hoc eod. tit.*

f *Aut dolo malo.* Actio de dolo malo arbitraria eſt, *vt hic in tex.* Et eſt Actio prætoria ſubſidiaria, ideſt, tùm demùm competens, cùm alia remedia deficiunt, *l.* 1. §. 1. *&* §. *Ait prætor ff. de dolo malo.* Et famoſa: ideoque non datur liberis, vel libertis aduerſus parentes, patronoſue: nec humili aduerſus eum, qui dignitate excellit, *l. non debet* 12. *ff. de dolo malo*: nec pro modica ſumma, *l. ſi oleum* 10. §. *vlt. & l. ſeq. ff. de dolo malo.* 3

g *Item cùm id, quod certo loco &c.* Cùm id, quod certo loco promiſſum eſt, petitur, actio eſt arbitraria in perſonam. De hac actione videbimus infrà ad §. *Si quis agens, hoc tit.*

h *Ad exhibendum quoque &c.* Actio ad exhibendum, ex arbitrio Iudicis pendet. De hac actione videbimus infrà in *tit. de offic. Iud. ad* §. *Si ad exhibendum.*

i *In his enim actionibus &c.* In actionibus arbitrarijs permittitur Iudici ex bono, & æquo, ſecundùm cuiuſque rei, de qua actum eſt, naturam, æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri 4
oporteat. Iudex ergo in his actionibus, ſecundùm rei, de qua agitur, naturam, quandoquè arbitratur, vt reus rem reſtituat, interdum vt rem exhibeat, aliquando vt ſoluat, aliàs vt ſoluat, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, *vt hic in tex. in princ.* §.

k *Et cæteris ſimilibus.* Veluti Confeſſoria, & Negatoria, *l. harum actionum* 7. *ff. Si ſeruit. vindic.* Rerum amotarum, *l. Si cùm*

duos

duos 8. §.vlt. ff.de act. rer. amot. Finium regundorum, *l.Sed & loci 4. §.Sed & ſi quis ff.finium regundorum.*

1 *Curare autem debet Iudex &c.* Quanuis autem in actionibus bonæ fidei incerta ſit petitio, & in arbitrarijs quaſi incerta propter arbitrium Iudicis, Iudex tamen curare debet, vt certa ſit ſententia quantum poterit.

Ad §. Si quis agens. 1

Si quis (a) *agens, in intentione ſua plus complexus fuerat, quàm ad eum pertinebat: cauſa cadebat, ideſt, rem amittebat, nec facilè in integrum à prætore reſtituebatur, niſi minor erat vigintiquinque annis. Huic enim, ſicut in alijs cauſis cauſa cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus iuuentute fuerat: ita & in hac cauſa ſuccurri ſolitum erat. Sanè ſi tam magna cauſa iuſti erroris interueniebat, vt etiam conſtantiſſimus quiſque labi poſſet: etiam maiori vigintiquinque annis ſuc-*
currebatur. veluti ſi quis totum legatum petierit, pòſt deinde prolati 2
fuerint codicilli, quibus aut pars legati adempta ſit, aut quibuſdam alijs legata data ſint, quæ efficiebant, vt plus petijſſe videretur petitor, quàm dodrantem, atque (b) *ideò lege Falcidia legata minuebantur. Plus* (c) *autem quatuor modis petitur: re, tempore, loco, cauſa. Re: veluti ſi quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit; aut ſi is, cuius ex parte res eſt, totam eam, vel maiore ex parte, ſuam eſſe intenderit. Tempore: veluti ſi quis ante diem, vel ante conditionem petierit. Qua ratione enim qui tardiùs*
ſoluit, quàm ſoluere deberet, minùs ſoluere intelligitur: eadem ra- 3
tione qui præmaturè petit, plus petere videtur. Loco plus petitur: veluti cùm quis, id, quod certo loco ſibi ſtipulatus eſt, alio loco petit, ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi dari ſtipulatus fuerit: verbi gratia, ſi is, qui ita ſtipulatus fuerit, Epheſi dare ſpondes? Romæ purè intendat ſibi dari oportere. Ideò autem plus petere intelligitur, quia vtilitatem, quam habuit promiſſor, ſi Epheſi ſolueret, adimit ei, pura intentione: propter quam cauſam alio loco petenti (d) *arbitraria actio proponitur, in qua ſcilitet ratio habetur vti-*
litatis, quæ promiſſori competitura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret. Quæ 4
vtilitas plerumque in mercibus maxima inuenitur: veluti vino, oleo, frumento, quæ per ſingulas regiones, diuerſa habent pretia. Sed & pecunia numerata, non in omnibus regionibus ſub ijſdem vſuris fenerantur. Si quis tamen Epheſi petat, ideſt, eo loco petat, quo vt ſibi detur, ſtipulatus eſt, pura actione rectè agit: idque etiam prætor monſtrat, ſcilicet, quia vtititas ſoluendi ſalua eſt promiſſori. Huic

autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus eſt is, qui cauſa
plus petit: vt ecce ſi quis ita à te ſtipuletur, Hominem Stichum, aut
decem aureos dare ſpondes? deinde alterutrum petat: veluti Homi-
nem tantùm, aut decem aureos tantùm. Ideò autem plus petere in-
telligitur, quia in eo genere ſtipulationis, promiſſoris (e) eſt electio,
vtrum pecuniam, an hominem ſoluere malit. Qui igitur pecuniam
tantùm, vel hominem tantùm ſibi dari oportere intendit, eripit ele-
ctionem aduerſario: & eo modo ſuam quidem conditionem meliorem 1
facit, aduerſarij verò ſui deteriorem. Qua de cauſa talis in ea re
prodita eſt actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos de-
cem ſibi dari oportere, ideſt, vt eodem modo peteret, quo ſtipulatus
eſt. Præterea ſi quis generaliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpeciali-
ter Stichum petat, aut generaliter vinum ſtipulatus, ſpecialiter Cam-
panum petat; aut generaliter purpuram ſtipulatus ſit, deinde ſpecia-
liter Tyriam petat, plus petere intelligitur: quia electionem aduer-
ſario tollit, cui ſtipulationis iure (f) liberum fuit, aliud ſoluere, quàm
quod peteretur. Quin etiam licet viliſſimum ſit, quod quis petat, 2
nihilominùs plus petere intelligitur; quia ſæpè accidit, vt promiſ-
ſori faciliùs ſit illud ſoluere, quod maioris pretij eſt. Sed hæc qui-
dem antea in vſu fuerant: poſtea autem lex Zenoniana, (h) & noſtra
rem coercuit. Et ſi quidem tempore plus fuerit petitum: ſtatui opor-
tet quod Zenonis diuæ memoriæ loquitur Conſtitutio. Sin autem
quantitate, vel alio modo plus fuerit petitum: in omne, ſi quod fortè
damnum vt in ſportulis ex hac cauſa acciderit ei, contra quem plus
petitum fuerit, commiſſa tripli condemnatione, ſicut ſuprà diximus,
puniatur. 3

a *SI quis agens &c.* Olim qui plus, quàm ſibi deberetur, pete-
bat, cauſa cadebat, ideſt, rem amittebat: Minorem ta-
men iuuentute, aùt maiorem iuſto aliquo errore lapſum, Præ-
tor cauſa cognita in integrum reſtituebat.

b *Atque ideò.* Pro (atque ideo) corrigendum videtur (Ideò
quod.)

c *Plus autem &c.* Plus autem petitur quatuor modis: Re, Tem-
pore, Loco, & cauſa. Re: veluti ſi quis pro decem aureis, 4
qui ei debebantur, viginti petierit. Tempore: veluti ſi quis
debitum in diem, vel ſub conditione, ante diem, vel ante
conditionem petierit. Loco plus petitur: veluti cùm quis, id,
quod certo loco ſibi dari ſtipulatus eſt, alio loco petit purè,
hoc eſt, ſine commemoratione illius loci, in quo ſibi dari ſti-
pulatus eſt. Cauſa plus petitur: veluti ſi quis ita à te ſtipuletur:
Homi-

Hominem Stichum, aut decem aureos dare ſpondes? deinde
petat hominem tantùm,aut decem aureos tantùm. Aut ſi quis
generaliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Stichum
petat.

d *Alio loco petenti arbitraria actio proponitur &c.* Alio loco,quàm
in quem ſibi dari quiſque ſtipulatus eſſet, non videbatur agen-
di facultas competere. Sed quia iniquum erat, ſi promiſor ad
eum locum, in quem daturum ſe promiſiſſet, nunquam acce- 1
deret (quòd vel data opera faceret, vel quia alijs locis neceſ-
ſariò diſtringeretur) non poſſe ſtipulatorem ad ſuum perueni-
re: ideò viſum eſt vtilem actionem in eam rem competere. *l.1.*
ff.de eo, quod certo loco. Liberum enim fecit prætor ſtipulatori,
vt & alio loco ageret, dummodò loci mentionem faceret.
Theoph. hic. Ei igitur, qui alio loco vult petere, quàm quo
ſibi dari ſtipulatus eſt, arbitraria actio de eo, quod certo loco
dari oportet, proponitur, in qua ſcilicet ratio habetur vtilita-
tis, quæ promiſſori competitura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret, 2
quo ſe ſoluturum ſpopondit. Quæ vtilitas plerumque in mer-
cibus maxima inuenitur: veluti vino, oleo, frumento, quæ
per ſingulas regiones diuerſa habent prætia. *tex. hic*.

e *Promiſſoris eſt electio*. Cùm illa, aut illa res promittitur:
Rei electio eſt vtram præſtet. *l.Plerumque 11. in fine ff. de Iure*
dotium.

f *Cui ſtipulationis iure liberum fuit &c.* In ſtipulationibus,quæ ge-
neraliter conceptæ ſunt, promiſſoris eſt electio, eique liberum
ſoluere etiam peſſimum, quod eſt in ipſo genere. *l. fideiuſſo-* 3
rem 52. ff.mandati.

g *Licet viliſſimum ſit &c.* Qui genus ſtipulatus, ſpeciem petit,
quamuis viliſſimam petat, nihilominùs plus petere intelligi-
tur: quia ſæpe accidit, vt promiſſori faciliùs ſit illud ſoluere,
quod maioris pretij eſt. *tex. hic.*

h *Lex Zenoniana, & noſtra &c.* Hodie, qui tempore plus petit,
ex Zenonis lege Mulctatur, hoc eſt, & ſumptus litis amittit,
& inducias debitori duplicare cogitur. §.*Temporales, verſ.hodie,*
de Exceptionibus. Qui verò plus petit re, loco, & cauſa: omne 4
damnum, quod debitor ex ea re paſſus eſt, in triplum, ex Iu-
ſtiniani Conſtitutione, reſarcire cogitur. §. *Tripli hoc eodem ti-*
tulo. Et hæc de plus petitionibus.

Digitized by Google

Ad §. Si Minùs.

Si minùs (a) *in intentione complexus fuerit actor, quàm ad eum pertineat: velut ſi cùm ei decem deberentur, quinque ſibi dari oportere intenderit, aut ſi cùm totus fundus eius eſſet, partem dimidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo agit: in reliquum enim nihilominùs Iudex aduerſarium in eodem iudicio condemnat, ex Conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis.* 1

a S*I minùs &c.* Si actor minùs petierit, quàm ad eum pertineat: ſine periculo agit: In reliquum enim nihilominùs Iudex aduerſarium in eodem iudicio condemnat, ex ſuprà dicta Conſtitutione Diui Zenonis. Quæ eſt *l.* 1. *C. de plus petitionibus, in Editione Gothofredi.*

Ad §. Si quis aliud. 2

Si quis (a) *aliud pro alio intenderit: nihil eum periclitari placet, ſed in eodem* (b) *iudicio cognita veritate, errorem ſuum corrigere ei permittimus: veluti ſi is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut ſi quis ex teſtamento ſibi dare oportere intenderit, quod ex ſtipulatu debetur.*

a S*I quis aliud &c.* Si quis aliud pro alio petierit: nihil eum periclitari placet, ſed in eodem iudicio, cognita veritate, errorem ſuum corrigere poteſt. 3

b *Sed in eodem iudicio &c.* Ergo etiam poſt litem conteſtatam errorem ſuum corrigere poteſt: quia non poteſt dici iudicium, niſi lis conteſtata fuerit. *l. Amplius* 15. *ff. Rem ratam haberi.*

Ad §. Sunt prætereà.

Sunt prætereà (a) *quædam actiones, quibus non ſemper ſolidum, quod nobis debetur, perſequimur: ſed modò ſolidum, conſequimur, modò minùs: vt ecce, ſi in peculium* (b) *filij ſeruiue agamus. Nàm ſi non minùs in peculio ſit, quàm perſequimur, in ſolidum dominus, paterue condemnatur. Si verò minùs inueniatur: eatenus condemnat Iudex, quatenus in peculio ſit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, ſuo ordine* (c) *proponemus.* 4

a S*Vnt prætereà &c.* Sexta, & vltima actionum diuiſio eſt, quòd aliæ actiones ſunt in ſolidum, quibus ſcilicet ſolidum, quod nobis

Digitized by Google

nobis debetur ſemper conſequimur, aliæ verò ſunt non in ſolidum, quibus ſcilicet non ſemper ſolidum, quod nobis debetur conſequimur, ſed modò ſolidum, modò minùs. Solidum debitum regulariter omnes actionum ſpecies præſtant, ideoque in contextu dantur tantummodò exempla actionum, quæ ſunt non in ſolidum.

b *Vt ecce ſi in peculium filij &c.* Primum exemplum actionum, quibus non ſemper ſolidum, quod nobis debetur conſequimur, eſt actio de peculio, quæ datur aduerſus patrem, dominumue ex contractu filiorum, ſeruorumue, quemadmodum ſuprà hoc eodem titulo expoſuimus ad §. *Actiones autem*. Si enim in peculium filij, ſeruiue agamus: ſi non minùs in peculio ſit, quàm perſequimur, in ſolidum dominus, paterue condemnatur: Si verò minùs inueniatur: eatenus condemnat Iudex, quatenus in peculio ſit. *tex. hic*. Et nota, quod Actio de peculio non eſt ſpecies actionis à cæteris diſtincta, ſed potiùs adiectio quædam, ſeù qualitas alicui actionis ſpecici adiuncta, vt diximus ſuprà ad dictum §. *Actiones autem*. 1 2

c *Suo ordine proponemus*. In titulo proximo ad §. *Præterea*.

Ad §. Item ſi de dote.

Item ſi de dote (a) *in iudicio mulier agat: placet eatenus* (b) *maritum condemnari debere, quatenus* (c) *facere poſſit, ideſt, quatenus facultates eius patiuntur. Itaque ſi dotis quantitati concurrant facultates eius, in ſolidum damnatur: ſi minùs, in tantum quantum facere poteſt. Propter retentionem* (d) *quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob impenſas in res dotales factas, marito retentio conceſſa eſt: quia ipſo iure neceſſarijs ſumptibus dos minuitur: ſicut ex latioribus Digeſtorum libris cognoſcere licet.* 3

a Item ſi de dote &c. Secundum exemplum actionum, quibus non ſemper ſolidum, quod nobis debetur conſequimur, eſt actio ex ſtipulatu, qua mulier ſoluto matrimonio dotem repetit à marito, vel etiam matrimonio conſtante, quia maritus ad inopiam vergat, *l. Si conſtante 25. in princ. ff ſoluto matrimonio*. Si enim iudicio de dote mulier agat: eatenus maritus condemnatur, quatenus facere poteſt, ideſt, quatenus facultates eius patiuntur. Itaque ſi dotis quantitati concurrant facultates eius, in ſolidum damnatur: Si minùs, in tantum quantum facere poteſt. *tex. hic*. Et non tantùm dotis nomine maritus in quantum 4

tum facere poſſit, condemnatur, ſed ex alijs quoque contra-
ctibus ab vxore in dicio conuentus, in quantum facere poteſt
condemnandus eſt ex Diui Pij conſtitutione: quod & in per-
ſona mulieris æqua lance ſeruari, æquitatis ratio ſuggerit, *l.non*
tantùm 20. *ff.de re iudicata*. De actione ex ſtipulatu de dote plu-
ra diximus ſuprà ad §.*Fuerat antea, hoc eod. tit.*

b *Placet eatenus maritum condemnari &c.* Maritum in id, quod
facere poteſt, condemnari, exploratum eſt: ſed hoc heredi 1
non eſſe præſtandum: Quia tale beneficium perſonale eſt, &
cum perſona extinguitur. Datur tamen defenſori mariti, &
etiam filijs eiuſdem matrimonij, *l. maritum* 12. *iuncta l.* 13. 14.
& 19. *ff.ſoluto matrimonio*. Et patri quoque mariti, *l.*15. *in fine*,
& *l.*16. *ff.eod.*

c *Quatenus facere poſſit*. Ipſius ratio habenda eſt, ne egeat, *l.In
condemnatione* 134. *ff.de reg. iur.*

d *Propter retentionem quoque &c.* Quandoque etiam mulier in-
tegram dotem non conſequitur, quamuis maritus ſolidum ſol- 2
uere poſſit. Hoc tunc contingit, cùm propter retentionem,
dotis repetitio minuitur. Nàm ob impenſas in res dotales
factas, marito retentio conceſſa eſt: quia ipſo iure neceſſarijs
ſumptibus dos minuitur: ſicut cognoſcere licet ex titulo Di-
geſtorum de Impenſis in rebus dotalibus factis. Ob Sumptus
verò vtiles, retentio marito conceſſa non eſt, ſed ſi quidem
ex voluntate mulieris facti ſint, per actionem mandati repe-
tuntur, vel per actionem negociorum geſtorum, ſi facti ſint
ſine mulieris voluntate. Sumptus autem voluptuarij, nulla 3
actione repeti poſſunt: ſed relinquitur tantùm marito dedu-
ctio operis, quod fecit, ſine læſione tamen prioris ſpeciei,
l.Vnica. §. *Sed nec ob impenſas*, & §. *Quod ſi voluptuariæ C. de rei
vxor.act.* Quæ autem ſint impenſæ neceſſariæ, quæ vtiles, &
quæ voluptuariæ videte *in tit.ff.de impenſ. in reb. dot. fac.* & præ-
ſertim *in l.Quod dicitur* 5. §.*vlt. cum duabus legibus ſequentibus*, &
in l.Impenſæ 14.

Ad §. Sed & ſi quis. 4

Sed & ſi (a) *quis cum parente ſuo patronoue agat: item ſi ſocius* (b)
*cum ſocio, iudicio ſocietatis agat: non plus actor conſequitur, quàm
aduerſarius eius* (c) *facere poteſt. Idem eſt, ſi quis ex donatione*
(d) *ſua conueniatur*. (e)

a SED *& ſi quis &c.* Tertium exemplum actionum, quibus nõ
ſemper ſolidum, quod nobis debetur, conſequimur, eſt
actio

actio mota à filio contra patrem, vel à liberto contra patronum. Si enim filius agat contra patrem, aut libertus contra patronum: filius, aut libertus non ſemper ſolidum conſequitur, ſed ſi pater, vel patronus ſolidum ſoluere poſſit, in ſolidum damnatur: Si minùs, in tantum quantum facere poteſt. Idem eſt dicendum, ſi quis agat cum omnibus aſcendentibus, tàm paternis, quàm maternis.

b *Item ſi ſocius &c.* Quartum exemplum eſt Actio pro ſocio. 1
Si enim ſocius cum ſocio, iudicio ſocietatis agat: non ſemper ſolidum conſequitur, ſed ſi ſocius ſolidum ſoluere poſſit, inſolidum damnatur: Si minùs, in tantum quantnm facere poteſt. Quod verum eſt etiam ſi non vniuerſorum bonorum ſocij ſint, ſed vnius rei, *Tex. hic, iuncta l. Verum eſt 64. in princ. ff. Pro ſocio.* Vbi etiam addit Vlpianus, quod hoc ſummam rationem habet: cùm ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſeſe habeat. Ex quo & hoc intelligitur, idem quoque in fratribus eſſe obſeruandum. Et nota, quòd non aliàs ſocius in 2
id, quòd facere poteſt, condemnatur, quàm ſi confitetur ſe ſocium fuiſſe, *l. ſi vnus 68. in fine ff. Pro ſocio.*

c *Quàm aduerſarius eius facere poteſt.* Ipſius ratio habenda eſt, ne egeat, *l. In condemnatione 134. ff. de reg. iur.*

d *Idem eſt, ſi quis ex donatione &c.* Quintum exemplum eſt in donatore. Si enim quis ex donatione ſua conueniatur, in quantum facere poteſt, condemnatur, & quidem is ſolus deducto ære alieno. Imò nec totum quod habet, extorquendum eſt ei, ſed & ipſius ratio habenda eſt, ne egeat, *Text. hic, iuncta l. Inter eos 19. §. Is quoque ff. de re iudicata.* 3

e *Conuenıatur.* Si ſtipulatio donationi inſerta ſit, conuenitur actione ex ſtipulatu; Sin minus, tenetur condictione ex lege, idest, ex Conſtitutione Iuſtiniani, *l. Si quis argentum 35. §. Sin autem hoc. C. de donationibus, & Nouella 162. cap. 1.*

Ad §. Compenſationes quoque.

Compenſationes (a) *quoque oppoſitæ plerumque* (b) *efficiunt, vt minus* (c) *quiſque conſequatur quàm ei debeatur. Namque ex bono & æquo, habita ratione eius, quod inuicem actorem ex eadem* (d) *cauſa præſtare* (e) *oportet: poterit Iudex in reliquum eum, cum quo actum eſt, condemnare, ſicut iam dictum eſt.* 4

a *Compenſationes quoqne &c.* Sextum exemplum actionum, quibus non ſemper ſoildnm, quod nobis debetur, conſequi-

Digitized by Google

ſequimur, eſt actio, cui opponitur compenſatio. Compenſationes enim oppoſitæ plerumque efficiunt, vt minus quiſque conſequatur, quàm ei debebatur. Namque ex bono & æquo habita ratione eius, quod inuicem actorem præſtare oportet: poterit Iudex in reliquum, eum cum quo actum eſt, condemnare ſicùt iam dictum eſt ſuprà hoc eodem titulo ad §. *In bonæ fidei*.

b *Plerumque*. Iuſtinianus ideò dixit plerumque, quia ſi certum ac liquidum non ſit, quod compenſationis gratia obijcitur, nihilominus actor totum, quod ſibi debetur, conſequitur Theophilus hic. Et etiam vtitur Iuſtinianus ea particula, *Plerumque*, propter cauſas repetitionis depoſiti, & poſſeſſionis perperàm occupatæ, in quibus compenſationi non eſt locus, & conſequenter in ipſis compenſatio oppoſita non efficit, vt minus quis conſequatur, quàm ei debeatur. Vide ſupra ad dictum §. *In bonæ fidei, hoc eod. titulo.* 1

c *Vt minus quiſque conſequatur &c.* Compenſatio efficit quidem, vt minus quiſque conſequatur, quàm ei debebatur ante compenſationem. Conſequitur tamen actor quidquid ſibi debetur, ideſt, quod compenſatione facta manet in obligatione. 2

d *Ex eadem cauſa*. Hæc verba (ex eadem cauſa) Theophilus non agnoſcit. Et ſanè etiam quod ex diuerſa cauſa debetur compenſari poſſe Paulus ſcribit Receptarum Sententiarum *lib.2.tit.5. ex Cuiac.*

e *Præſtare oportet: poterit Iudex in reliquum &c.* Hunc locum ita corrigit. *H.* 3

Ad §. Vltimum.

Cum eo quoque, (a) qui creditoribus ſuis, bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid adquiſierit, quod idoneum (b) emolumentum habeat: ex integro (c) in id, quod facere poteſt, creditores experiuntur. Inhumanum enim erat ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

a CVM *eo quoque &c.* Vltimum exemplum actionum quibus non ſemper ſolidum, quod nobis debetur, conſequimur, eſt actio mòta à creditoribus contra debitorem, qui bonis ceſſit, & poſteà aliquid adquiſiuit, quod non modicum emolumentum habeat: tunc enim creditores ex integro cum eo experiuntur, non in ſolidum, ſed in id, quod facere poteſt. Inhumanum enim erat ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari. *Tex. hic, l. Is, qui bonis 4. ff. de ceſſione bonorum.* 4

b *Quod*

b *Quod idoneum emolumentum habeat*. Qui bonis ſuis ceſſit, ſi modicum aliquid poſt bona ſua vendita acquiſiuit, iterum eius bona non veneunt. Sed tunc ſolùm ſi tales facultates acquiſitæ ſint debitori, quibus prætor moueri poſſit. Vide *l.qui bonis 6. & l.ſeq.ff.de ceſſione bonorum.*

c *Ex integro*. Ideſt, denuo, rurſus, Iterum.

Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur. 1

TITVLVS VII.

Quia tamen ſuperiùs (a) *mentionem habuimus de actione, qua in peculium filiorum familias ſeruorumque agitur, opus eſt, vt de hac actione & de cæteris, quæ eorumdem nomine in parentes dominoſue dari ſolent, diligentiùs admoneamus. Et quia ſiue cum ſeruis nego-* 2
tium geſtum ſit, ſiue cum ijs, qui in poteſtate parentis ſunt, eadem ferè (b) *iura obſeruantur: ne verboſa fiat diſputatio, dirigamus ſermonem in perſonam ſerui dominique, idem intellecturi de liberis quoque & parentibus, quorum in poteſtate ſunt. Nàm ſi quid in his propriè obſeruatur, ſeparatim oſtendemus.* (c)

a S*Vperiùs*. §.*Actiones autem, &* §.*Sunt prætereà, de Actionibus.*

b *Eadem ferè iura obſeruantur*. Quid propriè obſeruetùr in perſona filiorum familias habes infrà eodem §. *Illud propriè.* 3

c *Oſtendemus*. Vt infrà eodem titulo. *d.§.Illud propriè.*

Ad §. Si igitur.

Si igitur iuſſu domini cum (a) *ſeruo negotium* (b) *geſtum erit: in ſolidum* (c) *prætor aduerſus dominum actionem pollicetur: ſcilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur.*

a C*VM ſeruo*. Idem obtinet in filiofamilias, & patre, *l. 1. in* 4
princ.ff.Quod iuſſu, Sed Imperator loquitur de ſeruo, & domino, vt ſeruet methodum propoſitam in princ.tit.

b *Negotium geſtum erit*. Imperator loquitùr de negotio geſto, vt complectatur tàm quaſi contractus, quàm veros contractus.

c *In ſolidum*. Intellige in ſolidum non omninò, ſed quatenus dominus iuſſit, *l.3.ff.Quod iuſſu.*

Ad §. Eadem ratione.

Eadem ratione (a) *prætor duas alias in ſolidum actiones pollicetur:*
quarum altera exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria
(b) *tunc habet locum, cùm quis ſeruum ſuum magiſtrum naui præpo-*
ſuerit, & quid cum eo eius rei gratia, cui præpoſitus erit, contra-
ctum fuerit. Ideò autem exercitoria vocatur, quia exercitor appel- 1
latur is, ad quem quotidianus nauis quæſtus pertinet. Inſtitoria (c)
tunc locum habet, cùm quis tabernæ fortè, aut cuilibet negotiationi
ſeruum præpoſuerit, & quid cum eo, eius rei cauſa, cui præpoſitus erit,
contractum fuerit. Ideò autem inſtitoria appellatur; quia qui nego-
tiationibus præponuntur, inſtitores vocantur. Iſtas tamen duas
actiones prætor reddit, & ſi liberum quis hominem, aut alienum
ſeruum naui, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præpoſuerit: ſci-
licet quia eadem (d) *æquitatis ratio etiam eo caſu interueniebat.*

a E*Adem ratione &c.* Hoc eſt, Quia ſicuti is, qui iuſſu domini 2
cum ſeruo contrahit, fidem domini ſequi videtur, ita is,
qui cum magiſtro nauis, vel cum inſtitore contrahit, fidem
illius, qui illos præpoſuit, ſequi videtur, prætor duas alias in
ſolidum actiones pollicetur: quarum altera exercitoria, altera
Inſtitoria appellatur.

b *Exercitoria tunc locum habet &c.* Exercitoria datur contra exer-
citorem ex contractu magiſtri, cum quo eius rei gratia, cui
præpoſitus fuit, quid contractum fuit, & ab exercitore, in 3
quem datur, exercitoria vocatur. Exercitor is appellatur, ad
quem quotidianus nauis quæſtus pertinet: ſiuè is dominus
nauis ſit, ſiuè à domino nauem per auerſionem conduxit, vel
ad tempus, vel in perpetuum, *l.*1.§.*Exercitorem ff.de exercit. act.*
Magiſter is dicitur, qui naui præpoſitus eſt, ſeu, vt dicitur in
*dicta l.*1.§.1. cui totius nauis cura mandata eſt. Et magiſtrum
accipimus, non ſolùm, quem exercitor præpoſuit, ſed & eum
quem magiſter, *d.l.*1. §.*Magiſtrum autem*. Cùius autem condi-
tionis ſit magiſter iſte, nihil intereſt: vtrum liber, an ſeruus: 4
& vtrum exercitoris, an alienus. *Tex.hic d.l.*1.§.1.

c *Inſtitoria tunc locum habet &c.* Inſtitoria locum habet contra
eum, qui tabernæ fortè, aut cuilibet negotiationi aliquem
præpoſuerit, & quid cum eo eius rei cauſa, cui præpoſitus erit,
contractum fuerit. Ideo autem Inſtitoria appellatur, quia qui
negotiationibus præponuntur, Inſtitores vocantur, & Inſtito-
res

res appellati ſunt ex eo, quòd negotio gerendo inſtent, *l. 3. ff.de Inſtit.act.* Parui autem refert, quis ſit inſtitor : maſculus, an fœmina: liber, an ſeruus: proprius, an alienus, *l.Sed & ſi 7. §.1.ff.de Inſtit.act.*

d *Quia eadem æquitatis ratio*. Nota, quod Par æquitatis ratio, paria iura deſiderat, *l.1.ff.de fonte.*

Ad §. Introduxit. 1

Introduxit & aliam actionem prætor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſeruus in peculiari merce, ſciente domino, negotietur, & quid cum eo eius rei cauſa contractum erit: ita prætor ius dicit, vt quidquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, ſi quid ei (a) *debetur, & cæteros* (b) *creditores, pro rata portione diſtribuatur. Et quia ipſi domino diſtributionem permittit, ſi quis ex creditoribus quæratur, quaſi minùs* (c) *ei tributum ſit, quàm opor-* 2 *tuerit: hanc ei actionem accommodat, quæ tributoria appellatur.*

a SI *quid ei debetur*. Si quid ei, non tantùm mercis nomine, ſed etiam ex alia cauſa, naturaliter debetur.

b *Et cæteros creditores*. Mercis cauſa.

c *Quaſi minus.* Minus autem tribuere dominus videtur, etiamſi nihil tributum eſt, *l.Illud 7.§.Si cuius ff.de Tribut.act.* Quod ſi dominus tribuere nolit, neque hanc moleſtiam ſuſcipere, audiendus erit: & plerumque arbitrum in hanc rem prætor debebit 3 dare, cuius interuentu tribuantur merces peculiares *dicta l.7. in princ.* Dicitur autem merx peculiaris res illa, in qua dominus permittit ſeruum ſuo proprio nomine negotiari, etiam ſi nihil ſit in peculio, *Myn ſ.hic ſub num.6.* Et non ſolùm ad ſeruos pertinebit Tributoria actio, verum ad eos quoque, qui nobis bona fide ſeruiunt: ſiue liberi, ſiue ſerui alieni ſunt, vel in quibus vſumfructum habemus, dummodò tamen merx, in qua peculiariter negotietur, ad nos pertineat, *l.1.in fine, & l.2. ff.de Tribut.act.*

Ad §. Prætereà. 4

Præterea (a) *introducta eſt actio de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum erit: vt quamuis ſine voluntate domini negotium geſtum erit, tamen ſiue quid in rem eius verſum fuerit, id totum præſtare de-*

beat: ſiue quid non ſit in rem eius verſum, id eatenus præſtare debeat, quatenus peculium patitur. In rem autem domini verſum intelligitur, quidquid neceſſariò in rem eius impenderit ſeruus: veluti, ſi mutuatus pecuniam, creditoribus eius ſoluerit, aut ædificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumentum emerit, vel etiam fundum, aut quamlibet aliam rem neceſſariam mercatus erit. Itaque ſi ex decem, vt puta, aureis, quos ſeruus tuus à Titio mutuos accepit, creditori tuo quinque aureos ſoluerit, reliquos verò quinque quolibet 1
modo conſumpſerit: pro quinque quidem in ſolidum damnari debes: pro cæteris verò quinque eatenus, quatenus in peculio ſit. Ex quo ſcilicet apparet, ſi toti decem aurei in rem tuam verſi fuerint, totos decem aureos Titium conſequi poſſe. Licet enim vna (b) *eſt actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum ſit, agitur, tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione agitur, ante diſpicere ſolet, an in rem domini verſum ſit: nec aliter ad peculij æſtimationem tranſit, quàm ſi aut nihil in rem domini verum eſſe intelligatur, aut non totum. Cùm autem* (c) *quæritur,* 2
quantum in peculio ſit: ante deducitur quidquid ſeruus domino, eiue, qui in poteſtate eius ſit, debet: & quod ſupereſt, id ſolum peculium intelligitur. Aliquando tamen id, quod ei debet ſeruus, qui in poteſtate domini ſit, non deducitur ex peculio: veluti, ſi is in huius ipſius peculio ſit, quod eo pertinet, vt ſi quid vicario ſuo ſeruus debeat, id ex peculio eius non deducatur.

a P*Ræterea &c.* In hoc §. agit Iuſtinianus de actione de peculio, & de in rem verſo, & in principio §. docet, quod do- 3
minus, ſine cuius voluntate ſeruus contraxit, quod in rem eius verſum eſt, inſolidum præſtat: reliquum ex peculij viribus diſſoluit. In rem autem domini verſum intelligitur quidquid neceſſariò in rem eius impenderit ſeruus: veluti ſi mutatus pecuniam creditoribus eius ſoluerit, aut ædificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumentum emerit. Imò in rem domini verſum intelligitur, non ſolùm quòd neceſſariò, ſed etiam quod vtiliter ſeruus in rem domini impenderit. In rebus tamen non neceſſarijs verum pretium, in neceſſarijs pretium conuentum in- 4
ſpicitur, *l. Si res domino 5. ff. de in rem verſo.*

b *Licet enim vna eſt actio &c.* Actio de in rem verſo eſt pars actionis de peculio, quia in rem verſum eſt pars peculij: quod enim ſeruus in rem domini vertit, ſeruo dominus debet: & quod dominus debet ſeruo, peculiũ auget, *l. Quam Tuberonis 7. §. penult. ff. de peculio.* Igitur actio, qua de peculio, deque eo, quod

Digitized by Google

quod in rem domini verſum ſit, agitur, vna eſt: tamen
duas habet condemnationes. Itaque Iudex, apud quem
de ea actione agitur, antè diſpicere ſolet, an in rem domi-
ni verſum ſit: nec aliter ad peculij æſtimationem tranſit,
quàm ſi aut nihil in rem domini verſum eſſe intelligatur, aut
non totum *tex. hic,* Actio igitur de in rem verſo interdum eſt
pars actiones, de peculio, *vt in hoc* §. interdum eſt ſeparata 1
ab actione de peculio, videlicet, cum actio de peculio finita
eſt: actio enim de peculio poſt mortem, aut manumiſſionem,
alienationemue ſerui eſt annalis, *l. 1. ff. quando de pecul. act. annal. ſit:*
actio verò de in rem verſo eſt perpetua, *l. 1. §. 1. ff. de in rem
verſo*.

c *Cùm autem quæritur &c.* Docet hoc loco Imperator, quod
quando quæritur, quantum in peculio ſit: antè deducitur quid-
quid debet ſeruus domino, eiue, qui ſit in poteſtate eius domini-
ca, vel patria: & quod ſupereſt, id ſolum peculiũ intelligitur. Vn- 2
de peculium ſic rectè definitur. Peculiũ eſt, quod ſeruus domini
permiſſu ſeparatum à rationibus dominicis habet, deducto inde
ſi quid domino, eiue, qui in poteſtate eius ſit, debetur, *l. de-
poſiti 5. in fine, iuncta l. Peculium autem* 10. *ff. de peculio.* Aliquan-
do tamen id, quod ſeruus debet ei, qui in poteſtate domini
ſit, non deducitur ex peculio, veluti, ſi is, cui debetur, in
ipſius ſerui peculio ſit: quod eò pertinet, vt ſi quid vicario
ſuo ſeruus debeat: id ex peculio eius non deducatur: eſt enim
vicarius in peculio ordinarij, & conſequenter, quod ordina- 3
rius vicario debet, in peculio ordinarij manet, *l. ſi ſeruus meus*
17. *ff. de peculio*. Ordinarius ſeruus dicitur, cui peculium do-
minus conceſſit, negotiarique ſinit. Vicarius ſeruus eſt, qui
ſerui ordinarij vices gerit, eique ſubminiſtrat, vt diximus ſuprà
in tit. de legatis, ad §. *Si quis ancillas*. Quæ autem in hoc §. *Dicta
ſunt de ſeruo*, & domino, obtinent etiam in filio familias, &
patre, vt diximus *ad princ. huius tituli*.

Ad §. Cęterum. 4

Cæterùm dubium (a) *non eſt, quin is quoque, qui iuſſu domini contra-
xerit, cuique inſtitoria, vel exercitoria actio competit: de peculio,
deque eo, quod in rem domini verſum eſt, agere poſſit. Sed erit ſtul-
tiſſimus, ſi omiſsa actione: qua facilimè ſolidum ex contractu con-
ſequi poſſit: ſe ad difficultatem perducat probandi in rem domini
verſum eſse, vel habere ſeruum peculium, & tantum habere, vt
ſoli-*

ſolidum ſibi ſolui poſſit. Is quoque, (b) *cui tributoria actio com-*
petit, æquè de peculio, & de in rem verſo agere poteſt. Sed ſanè
huic, modò tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in
rem verſo, Tributoria ideò expedit agere, quia in ea domini con-
ditio præcipua non eſt, ideſt, quod domino debetur, non deduci-
tur: ſed eiuſdem iuris eſt dominus, cuius & cæteri creditores. At
in actione de peculio antè deducitur quod domino debetur: & in id,
quod reliquum eſt, creditori dominus condemnatur. Rurſus de pe- 1
culio ideò expedit agere, quod in hac actione totius peculij ratio
habetur: at in tributoria, eius tantum, quo nagotiatur, & po-
teſt quiſque tertia fortè parte peculij, aut quarta, vel etiam mi-
nima negotiari: maiorem autem partem in prædijs, & mancipijs,
aut fenebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quiſque vel
hanc actionem, vel illam eligere debet. Certè qui poteſt probare
in rem domini verſum eſſe: de in rem verſo agere (c) *debet.*

a C*Æterum dubium non eſt &c,* Oſtendit Iuſtinianus hoc loco, 2
quod is cui competit actio Quod iuſſu, vel Inſtitoria:
vel Exercitoria, de quibus ſuprà diximus: de peculio quoque,
& de in rem verſo agere poteſt, ſed erit ei longè vtilius ex-
periri actione Quod iuſſu, vel inſtitoria, vel Exercitoria.

b *Is quoque, cui trbiutoria &c.* Is quoque, cui Tributoria actio
competit, æquè de peculio, & de in rem verſo agere poteſt.
Sed ſanè huic, modo Tributoria expedit agere, modò de pe-
culio, & de in rem verſo, vt Iuſtinianus ipſe explicat hic in
textu. Provt ergo expedit, ita quiſque vel hanc actionem, 3
vel illam eligere debet.

c *De in rem verſo agere debet.* Verbum, debet, hoc loco non
ſignificat neceſſitatem, ſed vtilitatem, vt conſtat ex *Theo-*
ph. hic.

Ad §. Quæ diximus.

Quæ diximus de ſeruo, & domino, eadem intelligimus & de filio, &
filia, aut nepote & nepte, & patre auoue, in cuius poteſtate ſunt. 4

Ad §. Illud quoque.

Illud propriè (a) *ſeruatur in eorum perſona, quod Senatus Conſultum*
Macedonianum prohibuit, mutuas pecunias dari eis, qui in paren-
tis erunt poteſtate: & ei qui crediderit, denegatur (b) *actio tam*
aduer-

aduerſus (c) *ipſum filium filiamue, nepotem neptemue, ſiue adhuc in poteſtate ſunt, ſiue morte parentis, vel emancipatione, ſuæ poteſtatis eſſe cœperint, quàm aduerſus* (d) *patrem auumuè, ſiue eos habeat adhuc in poteſtate, ſiue emancipauerit. Quæ ideò Senatus* (e) *proſpexit, quia ſæpè onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur.*

a *Illud propriè &c.* Illud propriè ſeruatur in perſona filiorum familias, & parentum, quod S.C. Macedonianum prohibuit, mutuas pecunias dari eis, qui in poteſtate parentis ſunt: & ei qui crediderit, denegatur actio, tam aduerſus ipſos, etiam ſui iuris factos, quàm aduerſus patrem auumue: ſiuè eos habeat adhuc in poteſtate, ſiue emancipauerit. *tex. hic.* 1
Per mutuas pecunias Senatus Conſultū Macedonianum nummos mutuos intelligit, non res cœteras, quę mutuo dari poſſunt. 2
Sed ſi fraus ſit Senatus Conſulto adhibita: puta frumento, vel vino, vel oleo mutuo dato, vt his diſtractis fructibus, filiusfamilias vteretur pecunia: ipſi filiofamilias ſubueniendum eſt, *l. Sed Iulianus* 9. *§. mutui dationem ff. Ad Senat. Conſ. maced.* Macedoniani tamen Senatus Conſulti auctoritas petitionem eius pecuniæ non impedit, quæ filiofamilias ſtudiorum, vel legationis cauſa alibi degenti ad neceſſarios ſumptos, quos patris pietas non recuſaret, credita eſt, *l. Macedoniani* 5. *C. Ad S. C. Maced.*

b *Denegatur actio.* Quotieſcunque exceptio eſt euidens, puta, 3
cum mutuum contra Senatus Conſultum datum eſſe conſtat, prætor denegat actionem, ne fruſtrà litigetur coram Iudice, vt hic, *l. nam. poſtea* 9. *in princ. ff. de Iureiur. l. ſed Iulianus* 9. *§. non ſolùm, & l. ſed & ſi pater* 11. *§. Hoc Senatus Conſultum ff. Ad Senat. Conſ. Maced.* Cùm autem exceptio dubia eſt, tunc prætor dat actionem cum exceptione. Et ſecundùm hanc diſtinctionem intelligi, & conciliari poſſunt leges *tit. ff. ad Senat. Conſult. Maced.* quarum aliæ dicunt actionem denegari creditori, aliæ exceptionem contra eum dari, & conſequenter videntur inter 4
ſe contrariæ. *Pac. hic in Analy.*

c *Aduerſus ipſum filium.* Et fideiuſſorem quoque eius, *l. Sed & ſi pater* 11. *§. Non ſolum ff. Ad Senat. Conſ. Maced.* Et heredem filii, ſi paterfamilias deceſſerit, *l. Sed Iulianus* 9. *§. quanquam autem ff. eod.* Quod ſi paterfamilias factus partem ſoluerit debiti: ceſſabit Senatus Conſultum, nec ſolutum repetere poteſt, *d. l.* 9. *in fine.*

a *Aduer-*

d *Aduerſus patrem.* Si tamen pater ſoluere cœperit, quod filius familias mutuum ſuſceperit, quaſi ratum habuerit, ceſſabit Senatus Conſultum, *d. l. 9. §. vlt.*

c *Quæ ideò Senatus proſpexit &c.* Ratio, & cauſa huius Senatus Conſulti fuit, quia ſæpè filij familias onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentùm inſidiabantur. Vnde conſtat, quod filius familias
Macedoniano Senatus Conſulto renunciare non poteſt, quia 1
non fauore ipſius, ſed patris fuit introductum.

Ad §. Vltimum.

Illud in ſumma (a) *admonendi ſumus, id quod iuſſu patris dominiue contractum fuerit, quodque in rem eius verſum erit: directò quoque poſſe à patre dominoue condici, tanquam ſi principaliter cum ipſo negotium geſtum eſſet. Ei quoque,* (b) *qui vel exercitoria, vel inſti-*
toria actione tenetur, directò poſſe condici placet: quia huius quoque 2
iuſſu contractum intelligitur.

a *Illud in ſumma &c.* Illud in ſumma ſcire debemus, quod pater, vel dominus, qui ex contractu filij, vel ſerui tenetur actione Quod iuſſu, vel de in rem verſo, etiam directò condictione conueniri poteſt, tamquam ſi principaliter cum ipſo negotium geſtum eſſet.

b *Ei quoque, qui exercitoria &c.* Exercitor quoque nauis, vel qui
inſtitorem tabernè fortè præpoſuit, ex contractu magiſtri, vel 3
Inſtitoris, non ſolùm Exercitoria, vel Inſtitoria actione tenetur, ſed etiam directò poteſt condictione conueniri. Nam ipſius quoque iuſſu contractum intelligitur.

De noxalibus (*a*) actionibus.

TITVLVS VIII.

Ex maleficijs (b) *ſeruorum: veluti ſi furtum fecerint, aut bona rapue-* 4
rint: aut damnùm dederint, aut iniuriam commiſerint: noxales actiones (c) *proditæ ſunt, quibus domino damnato* (d) *permittitur, aut litis æſtimationem ſufferre, aut hominem noxæ dedere.*

a *De noxalibus actionibus.* Non ſolum ex contractibus ſeruorum, filiorumue familias pater, aut dominus conueni-

tur:

tur: Sed etiam ex delictis: & quia pro delictis ſeruorum, & Iure antiqno etiam pro delictis filiorum familias contra patrem, dominumue noxaliter agitur: ideò præcedenti titulo, in quo diximus de varijs actionibus, quibus ex contractu ſeruorum, filiorumue familias pater, vel dominus conuenitur, præſens titulus, de noxalibus actionibus, ſubnectitur.

b *Ex maleficijs &c.* Ex maleficijs ſeruorum, ideſt, ex priuatis ſeruorum delictis, veluti ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint, 1
aut damnum dederint, aut iniuriam commiſerint: noxales actiones proditæ ſunt, quibus domino damnato permittitur, aut litis æſtimationem ſufferre, aut noxam dedere: ideſt, aut corpus, quod nocuit dedere. §. *Noxa autem, hoc titulo*. Si tamen ſeruus ſciente domino, nec prohibente, cùm prohibere poſſet, deliquit: in ſolidum dominum obligat, *l. 2. in princ. & l. 3. ff. de noxal. act.* Ex publicis autem criminibus, vt ex adulterio, homicidio, actiones noxales non dantur, ſed contra ſeruos ipſos accuſatio inſtituenda eſt, *l. Quis* 2
ſit fugitiuus 17. §. noxas, ff. de ædilitio edicto, l. penult. §. vlt. C. de noxal. act.

c *Noxales actiones proditæ ſunt.* Ideſt, introductæ, partim legibus, partim edicto prætoris, vt infra §. *ſunt autem hoc titulo*, & animaduerte, quod actio noxalis non eſt ſpecies actionis à cæteris diſtincta, ſed eſt qualitas adiecta actionibus competentibus ex priuatis ſeruorum delictis v. g. ſi ſeruus furtum fecit, in dominum datur actio furti noxalis. Si ſeruus vi bona rapuit, in dominum datur actio vi bonorum raptorum noxalis. 3

d *Quibus domino damnato permittitur &c.* Dominus tamen habet ſolùm hanc electionem, ſi priùs noxam dedat, quam actione iudicati conuentus litem fuerit conteſtatus, *l. Item veniunt 22. §. Idem rectè ff. de pet. hered.*

Ad §. Noxa autem.

Noxa (a) *autem eſt corpus: quod nocuit, ideſt, ſeruus, noxia, ipſum maleficium: veluti furtum, damnum, rapina, iniuria.* 4

a Noxa autem &c. Noxa autem eſt corpus, quod nocuit, ideſt, ſeruus, noxia verò ipſum maleficium: veluti furtum, damnum, rapina, iniuria, *tex. hic. l. 1. ff. de ijs, qui deiec. vel effud. l. plebs 237. ff. de verb. ſig. ſecundum lecturam Pandect. Florent. Vnde Verſus*: Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. Nonnunquam

tamen noxa etiam pro maleficio ſumitur, vt in §. *vlt. huius tit.*

Ad §. Summa autem.

Summa (a) *autem ratione permiſſum eſt noxæ deditione defungi. Namque erat iniquum, nequitiam eorum vltra ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe.*

1

a S*Vmma autem &c.* Summa autem ratione permiſſum eſt domino damnato deditione ipſius corporis, quod deliquit, euitare litis æſtimatione: Namque erat iniquum, nequitiam ſeruorum vltra ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe, *tex. hic l. 1. & 2. in princ. ff. de noxal. act. l. prætor ait 7. §. hoc edictum ff. de damno infecto.*

Ad §. Dominus.

2

Dominus (a) *noxali iudicio ſerui ſui nomine conuentus, ſeruum actori noxæ dedendo liberatur, nec minùs in perpetuum eius dominium à domino transfertur. Sin autem damnum ei, cui deditus eſt, ſeruus reſarcierit quæſitia pecunia, auxilio prætoris inuito domino manumittetur.*

a D*Ominus &c.* Dominus noxali iudicio ſerui ſui nomine conuentus, ſeruum pro maleficio actori dedendo liberatur, dominio ſerui in accipientem translato. Sin autem ſeruus, 3
quæſita pecunia, reſarciret damnum ei, cui deditus eſt, inuito etiam eo manumittetur prætoris auxilio. Et ratio eſt, quia hic poſterior dominus iam ab initio voluit potiùs litis æſtimationem, quàm ipſum ſeruum: quare eam poſtea conſecutus, meritò ſeruum dimittere debet.

Ad §. Sunt autem.

Sunt autem (a) *conſtitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto* 4
prætoris. Legibus veluti furti lege duodecim tabulatum, damni iniuriæ lega Aquilia. Edicto prætoris: veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.

a S*Vnt autem &c.* Quod dicitur hic in textu, noxalem actionem furti lege duodecim Tabularum conſtitutam, intel-

telligendum eſt de furto nec manifeſto. Actio enim furti nec manifeſti in duplum ex duodecim tabulis : actio furti manifeſti in quadruplum eſt è Jure prætorio. *Cuiac.hic Vide Pac.hoc eodem loco in Analy*. Vbi oſtendit dici poſſe etiam furti manifeſti noxalem actionem eſſe ciuilem ex duodecim tabulis.

Ad §. Omnis autem. 1

Omnis (a) *autem noxalis actio caput ſequitur. Nam ſi ſeruus tuus noxiam commiſerit: quamdiu in tua* (b) *poteſtate ſit, tecum eſt actio. Si in alterius poteſtatem peruenerit, cum illo incipit actio eſſe. At ſi manumiſſus fuerit; directò ipſe tenetur, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerſo* (c) *quoque directa actio, noxalis eſſe incipit. Nàm ſi liber homo noxiam commiſerit, & is, ſeruus tuus eſſe cœperit (quod quibuſdam caſibus effici, primo libro* (d) *tradidimus) incipit tecum eſſe noxalis actio, quæ antea directa fuiſſet.* 2

a *Omnis autem &c.* Omnis autem noxalis actio caput ſequitur, ideſt, datur in eum, qui eſt dominus ſerui eo tempore, quo agitur, licèt tempore delicti non fuerit dominus. Itaque ſi ſeruus tuus noxiam commiſerit: quandiu in tua poteſtate ſit, tecum eſt actio. Si in alterius poteſtatem peruenerit, cum illo, in cuius poteſtate eſt, incipit actio eſſe. At ſi manumiſſus fuerit: directò ipſe tenetur, & extinguitur noxæ deditio v. g. ſi dum ſeruus erat furtum fecit, aut vi bona rapuit : 3
actione furti, aùt vi bonorũ raptorũ: poſtea manumiſſus tenetur.

b *In tua poteſtate ſit.* Aut dolo feceris, quò minus ſit, *l. ſi bona fide 12. ff. de noxal. act.*

c *Ex diuerſo quoque &c.* Ex diuerſo quoque directa actio, noxalis eſſe incipit. Nàm ſi liber homo noxiam commiſerit, puta furtum, & is, ſeruus tuus eſſe cœperit, incipit tecum eſſe actio furti noxalis, quæ antea directa fuiſſet, hoc eſt quæ antea fuiſſet actio furti contra ipſum hominem liberum.

d *Primo libro tradidimus. In tit. de iure perſonarum §. penultimo.* 4

Ad §. Si ſeruus domino.

Si ſeruus (a) *domino noxiam commiſerit, actio nulla naſcitur. Namque inter dominum, & eum, qui in poteſtate eius eſt nulla obligatio naſci poteſt. Idcòque & ſi in alienam poteſtatem ſeruus peruenerit, aut*

manumiſſus fuerit, neque cum ipſo, neque cum eo, cuius nunc in poteſtate ſit, agi poteſt. Vnde ſi (b) *alienus ſeruus noxiam tibi commiſerit, & is poſtea in poteſtate tua* (c) *eſse cœperit, interdicitur* (d) *actio: quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit. Ideoque licet exierit de tua poteſtate, agere non potes: quemadmodum ſi dominus* (e) *in ſeruum ſuum aliquid commiſerit, nec ſi manumiſsus, aut alienatus fuerit ſeruus, vllam actionem contra dominum habere poteſt.* 1

a *SI ſeruus &c.* Si Seruus domino noxiam commiſerit, actio nulla naſcitur. Namque inter dominum, & eum, qui in poteſtate eius eſt, nulla obligatio naſci poteſt. Ideòque etſi in alienam poteſtatem ſeruus poſt admiſſam noxiam peruenerit, aut manumiſſus fuerit, neque cum ipſo iam libero facto, neque cum eo, cuius nunc in poteſtate ſit, agi poteſt. Cùm enim tempore delicti, à ſeruo commiſſi, nulla obligatio, nulla actio nata ſit, ex poſt facto naſci ea non poteſt:
atque ita hic locum habet illa Iuris Regula: Quod ab initio 2
non conſiſtit, non poteſt tractu temporis conualeſcere, *l. Quod initio 29. ff. de. reg. iur.*

b *Vnde ſi alienus ſeruus &c.* Ex diuerſo quoque ſi alienus ſeruus noxiam tibi commiſerit, & is poſtea in poteſtate tua eſſe cœperit, actio extinguitur: quia in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit. Quod enim ab initio conſtituit, poſtea euaneſcit, ſi in eum caſum perueniat, à quo incipere non potuit, *l. huic ſcripturæ 15. in fine, iuncta l. ſeq. ff ad leg. Aquil. l. 3. ff. de ijs, quæ pro non ſcript. hab.* Ideoque licèt exierit de tua 3
poteſtate, qui noxiam tibi commiſit dum erat ſeruus alienus, agere non potes: Actio enim ſemel mortua, & extincta fuit, & propterea ex cauſa ſuperueniente reſcuſcitari non poteſt, *l. qui res 98. §. Aream ff. de ſolutionibus.*

c *In poteſtate tua eſſe cœperit.* Ante litem conteſtatam. Nam ſi poſt litem conteſtatam: condemnandus erit venditor, *l. ſi alienus ſeruus 37. ff. de noxal. act.*

d *Interdicitur actio.* Legendum, Intercidit actio vt conſtat ex Theophilo. 4

e *Si dominus in ſeruum &c.* Si dominus in ſeruum ſuum aliquid commiſerit, nec ſi manumiſſus, aut alienatus fuerit ſeruus, vllam actionem contra dominum habere poteſt ſeruus manumiſſus, aut nouus dominus. Et ratio eſt ſuperior, quia videlicet ex ipſo facto nulla obligatio, nulla actio nata eſt, & conſequenter ex poſt facto naſci ea non poteſt.

Ad

Digitized by Google

Ad §. Sed veteres.

Sed veteres (a) *quidem hæc & in filijs familias maſculis & fœminis admiſere, noua autem hominum conuerſatio huiuſmodi aſperitatem rectè reſpuendam eſſe exiſtimauit, & ab vſu communi hoc penitùs receſſit.*
Quis enim patiatur filium ſuum, & maximè filiam in noxam alij 1
dare: vt penè per filij corpus pater magis, quàm filius periclitetur: cùm in filiabus etiam pudicitiæ fauor hoc benè excludat? Et ideò placuit, in ſeruos (b) *tantummodo noxales actiones eſſe proponendas: cùm apud veteres legum commentatores inuenerimus ſæpiùs dictum, ipſos filiosfamilias pro ſuis delictis poſſe* (c) *conueniri.*

a *SED veteres &c.* Sed veteres quidem has noxales actiones & in filijsfamilias maſculis, & fœminis admiſere, poſteà verò huiuſmodi aſperitas rectè ab vſu communi penitùs receſſit, & 2
placuit propter ſeruos tantummodò noxales actiones eſſe proponendas: cùm etiam veteres legum commentatores ſæpiùs dixerint: Ipſos filiosfamilias pro ſuis delictis poſſe conueniri.

b *In ſeruos tantummodò &c. l. Apud antiquos 21. in fine C. de furt. & ſer. corrup.*

c *Poſſe conueniri. l. ex cauſa furtiua 5. ff. de condic. fur. t. l. Noxali 33. & l. ſeq. ff. de noxal. act.*

Si quadrupes (a) pauperiem feciſſe dicatur. 3

TITVLVS IX.

Animalium (b) *nomine, quæ ratione carente, ſi qua* (c) *laſciuia, aût feruore,* (d) *aût feritate* (e) *pauperiem* (f) *fecerint: noxalis actio lege duodecim tabularum prodita eſt. Quæ animalia ſi noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim tabularum*
ſcripta eſt, vt puta, (g) *ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos* 4
cornu petere ſolitus, petierit.

a *SI quadrupes &c.* Nonſolùm ex delictis ſeruorum naſcuntur actiones noxales, ſed etiam ob damnum datum à quadrupede: meritò igitur præcedenti titulo, in quo dictum fuit de noxalibus actionibus, quæ dantur nomine ſeruorum, ſubnectitur præſens titulus. Si quadrupes &c. In quo noxales actiones

Digitized by Google

nes quadrupedum nomine competentes explicantur.

b *Animalium nomine &c. l.1.ff.Si quadrupes &c. & l. Prætor ait 7. §.Hoc edictum ff. de dam. infec.* Vtitur autem generali dictione, Animalium, Imperator, vt oſtendat hanc actionem vtilem competere, & ſi non quadrupes, ſed aliud animal pauperiem fecit, *l.hæc actio 4. ff. Si quadrupes pauperiem &c.*

c *Si qua laſciuia &c.* Quod ſi propter loci iniquitatem, aùt propter culpam mulionis, aùt ſi plus iuſto onerata quadrupes in aliquem onus euerterit: hæc actio ceſſabit, damnique iniuriæ agetur, *l.1. §.Ait prætor ff. Si quadrupes &c.* 1

d *Aùt feruore.* Legendum eſt: feruore, ex Theoph. non: pauore, vt in libris vulgatis.

e *Aùt feritate.* Actioni de pauperie locus eſt etiam ſi beſtiæ pauperiem fecerint, vt in fine huius tituli Iuſtinianus notat, quo etiam pertinent hæc verba: aùt feritate. *Cuiac. hic,*& ad *Iulium Paulum recept. Sent. lib.1. tit.15. §.Feram beſtiam.*

f *Pauperiem fecerint.* Pauperies definitur infrà *h. t. §.Pauperies autem.* 2

g *Vt puta, ſi equus calcitroſus &c.* Hæc verba non ſunt verba Legis duodecim Tabularum, ſed afferunt exempla pauperiei, ex qua noxalis actio naſcitur. Et mihi probatur ſententia eorum, qui exiſtimant hæc verba non eſſe poſita loco ſuo, ſed ſeruire debere ſequenti §. in quo ità ſit legendum: Hæc autem actio in ijs, quæ contra naturam mouentur, locum habet: vt puta, ſi equus calcitroſus calce percuſerit, aùt bos cornu petere ſolitus, petierit. Cæterùm ſi genitalis &c. Atque hoc apertè conſtat ex *l.1. §.Ait prætor ff.Si quadrupes pauperiem &c.* 3

Ad §. Hæc autem actio.

Hæc autem (a)*actio in ijs,quæ contra naturam mouentur locum habet. Cæterùm ſi* (b)*genitalis ſit feritas, ceſſat. Denique* (c) *ſi vrſus fugit à domino & ſic nocuit, non poteſt quondam dominus conueniri: quia deſijt dominus eſſe, vbi fera euaſit.*

4

a HÆC *autem actio &c.* Quemadmodum textus in hoc §. ſit reſtituendus, demonſtratum eſt in fine ſuperioris §.Et in Summa hoc dicit: Actio de pauperie in ijs animalibus, quæ contra naturam mouentur,locum habet. Cæterùm ſi ingenita ſit feritas, ceſſat. Contra naturam nouentur animalia, quæ non concitata, aùt impulſa mouentur, etiam ſi natura eorum

fera

fera ſit, dummodò naturalem libertatem non habeant, feritate naturali mouentur, quæ concitata ſunt, vel impulſa, vel quæ naturalem libertatem receperunt. *Cuiac. hic.*

b *Si genitalis.* Legit Theophilus: Si natiua, & à natura inſita.

c *Denique ſi vrſus &c.* Denique ſi vrſus fugit à domino, & ſic nocuit, non poteſt quondam dominus conueniri: quia deſijt dominus eſſe, vbi fera euaſit, *l. 1. §. In beſtijs autem ff. ſi quadru-* 1
pes pauperiem &c. Et conſequenter vrſum, quem in poteſtate non habet, pro damno tradere non poteſt.

Ad §. Pauperies autem.

Pauperies (a) *autem eſt, damnum ſine* (b) *iniuria facientis datum. Nec enim poteſt animal iniuriam feciſſe dici, quod ſenſu* (c) *caret: Hæc quod ad noxalem pertinet actionem.*

a P*Auperies &c. l. 1. §. Ait Prætor, ff. Si quadrupes pauperiem &c.* 2

b *Sine iniuria.* Hinc diſtinguitur pauperies à damno per iniuriam dato, de quo eſt Lex Aquilia.

c *Senſu caret.* Ratione, iudicio, affectu.

Ad §. Cæterùm.

Cæterùm (a) *ſciendum eſt, edilitio edicto prohiberi nos canem, verrem,* 3
aprum, vrſum, leonem ibi habere, quà vulgò iter ſit. Et ſi aduerſus ea factum erit, & nocitum libero homini eſſe dicetur, quod bonum & æquum iudici videtur, tanti dominus (b) *condemnetur, cæterarum rerum, quanti damnum datum ſit, dupli. Præter has autem ædilitias actiones, & de pauperie* (c) *locum habèbit. Nunquam* (d) *enim actiones, præſertim pœnales,* (e) *de eadem re* (f) *concurrentes, alia aliam conſumit.*

a C*Æterùm &c.* Cæterùm ſciendum eſt, ædilitio edicto, cuius 4
verba referuntur in *l. Hi enim 40. & in duabus legibus ſequentibus ff. de ædilitio edicto,* prohiberi nos canem, aùt feram beſtiam ibi habere, quà vulgò iter fiat, & ſi aduerſus ea factum erit, & nocitum libero homini ſit, in id, quod bonum & æquum iudici videbitur, dominus condemnabitur, vel in duplum, ſi aliud damnum datum ſit. Quod ſi homo liber ex ea reperierit: ſolidis ducentis dominus condemnabitur ex eodem edicto.

Præ-

Digitized by Google

Præter has autem ædilitias actiones, etiam noxalis actio de pauperie locum habebit quaſi ex duobus factis, quia ſcilicèt ipſe fecerit contra edictum, qui ibi canem, aùt feram beſtiam habuerit, & quia canis, aùt fera beſtia pauperiem fecerit. Nunquam enim actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

b *Dominus condemnetur*. Non tamen deformitatis ratio habenda eſt, cùm liberum corpus æſtimationem non recipiat, ſed 1
impenſarum in curationem factarum, & operarum amiſſarum, quaſque amiſſurus quis eſſet, inutilis factus, *l.3.ff. Si quadrupes pauperiem &c.*

c *Et de pauperie locum habebit*. Saltem vtilis.

d *Nunquam enim &c.* Nunquam actiones præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit, *l.nunquam* 130. *ff.de reg. Iur. l. penult. ff.de oblig. & act.* Animaduertendum eſt hanc regulam locum duntaxat habere in pluribus actionibus plurium factorum,licèt ſint eadem de re, vel pecunia. Harum 2
altera alteram nunquam conſumi. Ex vtraque actorem ſolidum conſequi. Et notandum quod aït, nunquam, quod ita de alijs actionibus conſtitui non poteſt. Aliud eſt eſſe plura delicta ex vno facto. Nàm tum plures quidem ſunt actiones pœnales, ſed non omnibus vti licet, niſi priùs leuiori egeris: nàm quod pluris in altera eſt, tunc peti poteſt. Aliud plura eſſe delicta ex pluribus factis, nàm tunc ſecundum hanc Regulam plures ſunt actiones, & omnibus vti licet, ſine vlla deductione *Cuiac. ad dictam l.Nunquam* 130. *ff.de reg. Iur.* Vbi plenè explicat 3
eandem regulam.

e *Pœnales*. Pœnales actiones vocat non tantùm merè pœnales, ſed & mixtas.

f *De eadem re*. *In dicta l. penult. ff.de oblig. & act. legitur, de eadem pecunia*. Eadem res igitur hoc loco non accipitur pro eodem facto.

De ijs, (a) per quos agere poſſumus. 4

TITVLVS X.

Nunc admonendi (b) *ſumus, agere poſſe quemlibet hominem, aut ſuo nomine, aut alieno.* (c) *Alieno, veluti procuratorio, tutorio, curatorio: cum olim in vſu fuiſſet, alterius nomine agere non poſſe, niſi pro*

Digitized by Google

pro populo, pro libertate, (d) *pro tutela. Præterea lege Hoſtilia*
permiſſum erat furti agere eorum nomine, qui apud hoſtes eſſent, aut
Reipublicæ cauſa abeſſent, quiue (e) *in eorum cuius tutela eſſent.*
Sed quia hoc non minimum incommodum habebat, quòd alieno nomi-
ne, neque agere, neque excipere actionem licebat, cæperunt homines
per procuratores litigare. Nàm & morbus, & ætas, & neceſſaria
peregrinatio, itemque alia multa cauſa ſæpè hominibus (f) *impedi-*
mento ſunt, quò minùs rem ſuam exequi poſſint. 1

a D*E ijs &c.* Hactenus de varijs actionum generibus dictum
eſt, nunc de ijs, per quos actiones mouentur, congruo
ordine annectitur.

b *Nunc admonendi &c.* Agere poteſt quilibet homo, aùt ſuo
nomine, aùt alieno. Alieno, veluti procuratorio, tutorio,
curatorio. Olim tamen alterius nomine agere non licebat, niſi
certis quibuſdam ex cauſis hic in textu numeratis.

c *Aùt alieno.* In ciuilibus cauſis. Nàm regulariter in crimina- 2
libus procurator non admittitur, *l. penult.* §. *vlt.* & ibi *gl. ff. de
pub. Iud.*

d *Pro libertate.* Hodie ſi quis ex poſſeſſione libertatis ad ſerui-
tutem vocatur, procuratorem dare minime prohibetur, qui
verò ex ſeruitute ad libertatem proclamant, cauſam per ſe tan-
tùm agere debent, *l.* 1. *C. de aſſertione tollenda.*

e *Quiue in eorum &c.* Senſus eſt, pupillorum quoque nomine,
qui in tutela eſſent alicuius eorum, qui apud hoſtes eſſent, aùt
Reipublicæ cauſa abeſſent, agi potuiſſe. 3

f *Sæpe hominibus impedimento ſunt &c.* Sed etſi nullum ſit impe-
dimentum, poſſunt tamen homines per procuratores litigare,
l. 1. §. *Vſus autem ff. de procurat.*

Ad §. Procurator.

Procurator, (a) *neque certis verbis, neque præſente aduerſario, immò*
plerumque eo ignorante (b) *conſtituitur. Cuicumque* (c) *enim per-*
miſeris rem tuam agere: aut defendere, is tuus procurator intelligitur. 4

a P*Rocurator &c.* Peocurator neque ſolemnibus verbis, neque
præſente aduerſario, imò plerunque eo ignorante conſti-
tuitur. Cuicunque enim petmiſeris rem tuam agere, aùt de-
fendere, is tuns procurator intelligitur. Procuratores igitur
ad iudicia, de quibus tantùm hic agitur, ſunt qui ad agendum,

vel defendendum ex mandato conſtituuntur. *A Vlpiano verò in l.1. ff. de procuratoribus*, Procurator ſic definitur: Procurator eſt, qui aliena negotia mandato domini adminiſtrat. Sed hæc definitio pertinet potiùs ad procuratorem conſtitutum ad negotia, quàm ad procuratorem datum ad iudicia. Qui tamen ad defendendum ex mandato conſtituuntur, etiam defenſores dicuntur, & qni mandatum non habent, quaſi procuratores,
quaſi defenſores ſunt, *l. Pomponius* 40. §. *Sed & is, & l. Plautius* 61. 1
ff. de procurat. & defenſ.

b *Eo ignorante*. Inuitus tamen procurationem ſuſcipere nemo cogitur: *l. Inuitus* 17. *C. de procurat.*

c *Cuicunque*. Scilicèt habili: multi enim ex varijs cauſis procurarores eſſe non poſſunt, quos Accurſius hic recenſet.

Ad §. Tutores.

Tutores (a) *& curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro ex-* 2
poſitum eſt.

a TVtores &c. Tutores, & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro expoſitum eſt. *In tit. Qui teſtam. tut. dar. poſs. & in ſex tit. ſeq. & in tit. de curat.* In ſumma: Tutores, aùt teſtamento à parentibus conſtituuntur, aùt à lege, aùt à Magiſtratu. Curatores autèm teſtamento non dantur, ſed tantùm à lege, vel à Magiſtratu: quandoque tamen teſta-
mento dati confirmantur à Magiſtratu. 3

De (a) Satiſdationibus.

TITVLVS XI.

Satiſdationum (b) *modus alius antiquitati placuit, alium nouitas per vſum amplexa eſt. Olim enim, ſi in rem agebatur, ſatiſdare poſſeſ-*
ſor compellebatur, vt ſi victus eſſet, nec rem ipſam reſtitueret, nec 4
litis æſtimationem: poteſtas eſſet petitori, aùt cum eo agendi, aùt cum fideiuſſoribus (c) *eius, quæ ſatisdatio appellatur iudicatum ſolui. Vnde autem ſic appellatur, facilè eſt intelligere, namque ſtipulatur quis, vt ſoluatur ſibi, quod fuerit iudicatum. Multò magis is, qui in rem actione conueniebatur, ſatiſdare cogebatur, ſi alieno nomine iudicium accipiebat. Ipſe autem, qui in rem agebat, ſi ſuo nomine*
perc-

petebat, ſatiſdare non cogebatur. Procurator verò, ſi in rem agebat, ſatiſdare iubebatur Ratam rem dominum habiturum. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores & curatores eodem modo, quo & procuratores ſatisdare debere, verba edicti faciebant: ſed aliquando his agentibus ſatiſdatio (d) *remittebatur. Hæc ita erant, ſi in rem agebatur.*

a DE *Satiſdationibus*. Quoniam ſatiſdationes præcipuè præſtantur ab ijs, qui alieno nomine agunt: ideò poſt titulum de ijs, per quos agere poſſumus, titulus de Satiſdationibus ſubiungitur. Pro intelligentia eorum, quæ in hoc titulo dicturi ſumus Notate Primò quòd ſatiſdare eſt fideiuſſores dare, *l.*1. *ff. Qui ſatiſd. cog.* Et præſertim in hoc titulo ſatiſdationis verbum fideiuſſores requirit, nàm ſatiſdationes prætoriæ, quales ſunt hæ, de quibus hoc titulo agitur, non admittunt pignora, ſed perſonas fideiuſſorum deſiderant, *l. Prætoriæ* 7. *ff. de prætor. ſtipul.* Secundo notate, quod in hoc titulo non agitur de omnibus ſatiſdationum generibus, ſed de illis tantùm ſatiſdationibus, quæ vſurpantur in iudicijs. Tertio notate, quod in iudicijs non ſemper cauetur data ſatiſdatione, ſed pro qualitate perſonarum aliàs præſtatur ſatiſdatio, quandoque iuratoria cautio, quandoque nuda promiſſio, de quibus omnibus cautionum generibus agitur in hoc titulo, vt ſuo loco videbimus, titulus tamen inſcribitur tantùm de ſatiſdationibus, quia regulariter in iudicijs ſatiſdatur, & ſic ab eo, quod regulariter fit, inſcriptio ſumpta eſt. 1 2 3

b *Satiſdationum modus &c.* Olim, ſi in rem agebatur, Reus, vel eius procurator ſatiſdare compellebatur Iudicatum ſolui. Ipſe autem, qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare non cogebatur. Procurator verò, ſi in rem agebat, ſatiſdare iubebatur Ratam rem dominum habiturum. Tutores quoque, & curatores eodem modo, quo & procuratores ſatiſdationis onere grauabantur; ſed aliquando his agentibus ſatiſdatio remittebatur.

c *Aùt cum fideiuſſoribus eius.* Olim enim fideiuſſor ante reum principalem conueniri potuit. 4

d *Satiſdatio remittebatur.* Remittebatur eis ſatiſdatio de rato, ſi conſtabat eos tutores eſſe, vel curatores.

Ad §. Si verò in perſonam.

Si verò in perſonam, (a) *ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur. ab eius verò parte, cum quo agitur, ſi quidem alieno nomine aliquis interueniret, omnimodo ſatiſdaret: quia nemo* (b) *defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quòd ſi proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in perſonam: Iudicatum ſolui ſatiſdare* (c) *non cogebatur.* 1

a SI *verò in perſonam &c.* Olim, ſi in perſonam agebatur, ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione, qua in rem agitur. Hoc eſt, ſi dominus ipſe agebat in perſonam, nullam præſtabat ſatiſdationem, ſi verò procurator, ſatiſdabat Ratam rem dominum habiturum, & ſimiliter tutor, aùt curator ſatiſdabat de rato, ſi hoc erat dubium, an tutor, aùt curator eſſet. Ab eius verò parte, cum quo agitur, 2 ſi quidem alieno nomine aliquis interueniret, omnimodo ſatiſdare cogebatur Iudicatum ſolui, quia nemo defenſor in aliena re ſinè ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quòd ſi proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in perſonam: Iudicatum ſolui ſatiſdare non cogebatur.

b *Quia nemo defenſor &c. l. Qui proprio 46. §. Qui alium ff. de procurat.*

c *Satiſdare non cogebatur.* Sed quamobrem is, qui in rem iudicium accipiebat, ſatiſdabat, vt in principio huius tituli: qui 3 verò in perſonam, nequaquam, vt hic. Ratio hæc erat, quia rei poſſeſſor, re extincta liberatur. Cauendum igitur erat, ne cauſæ diffidens dolo malo aliquid committeret: veluti ſeruo venenum daret, aùt diſſiparet tecta, aùt agros deſereret. At ab eo, cuius in perſonam agitur, nihil eiuſmodi metuitur: quippe, cum non in certam aliquam eius rem agatur, ſed vniuersè in ipſum, eiuſque iura omnia, & patrimonium vniuerſum. *H. hic.*

4

Ad §. Sed hæc hodie.

Sed hæc hodie (a) *aliter obſeruantur. Siue enim quis in rem actione conuenitur, ſiue in perſonam ſuo nomine, nullam ſatiſdationem pro litis æſtimatione dare compellitur: ſed pro ſua tantùm perſona, quòd in iudicio permaneat vſque ad terminum litis, vel committitur ſuæ*

pro-

promiſſioni cum iure iurando: quam iuratoriam cautionem vocant: vel nudam promiſſionem, vel ſatiſdationem, pro qualitate perſonæ ſuæ, dare compellitur.

a SED *hæc hodie &c.* Hodie, ſiuè quis in rem actione conue-
niatur, ſiuè in perſonam ſuo nomine, nullam ſatiſdatio-
nem Iudicatum ſolui dare compellitur: ſed tantùm pro quali-
tate perſonæ ſuæ præſtare cogitur, vel ſatiſdationem, vel iura- 1
toriam cautionem, vel nudam promiſſionem, quòd in iudicio
permanebit vſque ad terminum litis. Ideſt, vſque ad ſenten-
tiam definitiuam: ea enim eſt, quæ, vel condemnatione, vel
abſolutione, liti finem imponit, *l.1.ff.de re iudicata*. Satiſdatio
regulariter requiritur. Iuratoriam cautionem præſtant viri Il-
luſtres, *l.quoties* 17. *C. de dignitatibus lib.*12. & qui immobilia
poſſident, *l. multis* 8. *C. de princip. agen. in reb. lib.* 12. Nudam
promiſſionem præſtant clerici in quibuſdam cauſis, qua de re
agitur in *l.cum clericis* 25. *& in l.omnes* 32. *C.de Epiſcop.& Cler.* 2

Ad §. Sin autem per procuratorem.

Sin autem (a) *per procuratorem lis vel infertur, vel ſuſcipitur: in actoris
quidem perſona, ſi non mandatum* (b) *actis inſinuatum eſt, vel præ-
ſens* (c) *dominus litis in iudicio procuratoris ſui perſonam confirma-
uerit, ratam rem dominum habiturum, ſatiſdationem procurator dare
compellitur: eodem obſeruando, & ſi tutor, vel curator, vel aliæ
tales* (d) *perſonæ, quæ alienarum rerum gubernationem receperunt,* 3
litem quibuſdam (e) *per alium inferunt.*

a SIN *autem &c.* Sin autem per procuratorem lis infertur, ratam rem dominum habiturum, procurator ſatiſdare compellitur, niſi liquidò conſtet eum eſſe verum procuratorem. Idem eſt obſeruandum, & ſi tutor, vel curator, vel aliæ tales perſonæ, quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibuſdam per alium inferunt.

b *Si non mandatum actis inſinuatum eſt.* Apud Theophilum legi- 4
tur: Niſi procurator mandatum ſibi à domino factum cum pro-
feſſione apud acta oſtendat eſſe.

c *Vel præſens dominus litis.* Idem eſt ſi abſens dominus literas ſuas ad aduerſarium dirigat, quibus ſignificet, quem aduerſus eum procuratorem, & in qua cauſa fecerit, ratumque ſe habiturum, quod cum eo actum ſit, *l.Si procuratorem* 65. *ff. de procurat.*

curat. Idem etiam eſt ſi dominus eum ſe feciſſe procuratorem libello principi dato profeſſus eſt, *l. ne ſatiſdatio 21. ff. rem ratam haberi*.

d *Vel aliæ tales perſonæ.* Quales ſunt Sindici, vel Actores Vniuerſitatum.

e *Litem quibuſdam per alium inferunt.* Ipſi quidem non ſatiſdant de rato, quia dominorum loco ſunt. Sed tamen ij cauent de rato, qui ab eis conſtituuntur actores, vel procuratores. 1

Ad §. Si verò aliquis.

Si verò aliquis (a) *conuenitur: ſi quidem præſens procuratorem dare paratus eſt: poteſt vel ipſe in iudicium venire, & ſui procuratoris perſonam per Iudicatum ſolui ſatiſdationem ſolemni ſtipulatione firmare, vel extra iudicium ſatiſdationem exponere, per quam ipſe ſui procuratoris fideiuſſor exiſtat pro omnibus Iudicatum ſolui ſatiſdationis clauſulis. vbi & de hypotheca* (b) *ſuarum rerum conuenire compellitur: ſiue in iudicio promiſerit, ſiue extra iudicium cauerit: vt tam ipſe quàm heredes eius obligentur: alia inſuper cautela, vel ſatiſdatione propter perſonam ipſius exponenda,* (c) *quòd tempore ſententiæ recitandæ in iudicio inuenietur: vel ſi non venerit, omnia dabit* (d) *quæ in condemnatione continentur, niſi fuerit prouocatum.* 2

a SI *verò aliquis &c.* Si verò aliquis conuenitur: ſi quidem præſens procuratorem dare paratus eſt: poteſt vel in iudicio, 3 vel extra iudicium ſatiſdare Iudicatum ſolui, per quam ſatiſdationem ipſe ſui procuratoris fideiuſſor exiſtat pro omnibus clauſulis ſatiſdationis Iudicatum ſolui. Clauſulæ autem iſtæ tres ſunt, vt conſtat ex *l. Iudicatum ſolui 6. ff. Iudicatum ſolui.* Prima de re iudicata. Ideſt, de eo ſoluendo, quod iudicatum erit. Secunda de re defendenda. Ideſt, de iudicio non deferendo. Tertia de dolo malo. Ideſt, dolum abeſſe, abfuturumque eſſe. Et dicta Satiſdatio Iudicatum ſolui, à prima clauſula ſupradicta, qua continetur, vt ſoluatur actori, quod iudica- 4 tum erit, nomen accepit, *tex. in princ. huius tituli.*

b *Vbi & de hypotheca &c.* Reus, qui pro ſuo procuratore fideiubet vt ſupra, etiam res ſuas hypothecare compellitur: vt tam ipſe, quàm heredes eius obligentur: & inſuper aliam cautelam, vel ſatiſdationem propter perſonam ſuam debet præſtare: quod ſcilicèt tempore ſententiæ recitandæ in iudicium veniet:

vel

vel ſi non venerit, omnia dabit, quæ in condemnatione continebuntur, niſi fuerit appellatum.

c *Exponenda*. Datis plerumque fideiuſſoribus.

d *Omnia dabit*. In libris vulgatis legitur: omnia dabit fideiuſſor. Sed *Cuiac. hic* omninò delendum eſſe affirmat nomen (fideiuſſor.)

Ad §. Si verò reus. 1

Si verò reus præſtò ex quacunque cauſa non fuerit, & alius velit defenſionem eius ſubire: nulla differentia inter actiones in rem, vel in perſonam introducenda, poteſt hoc facere: ita tamen vt ſatiſdationem Iudicatum ſolui pro litis æſtimatione præſtet. Nemo enim (a) *ſecundùm veterem regulam (vt iam dictum eſt) alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur.*

a *NEmo enim &c. l. Qui proprio 46. §. Qui alium, ff. de procurat.* 2

Ad §. Quæ omnia.

Quæ omnia (a) *apertiùs & perfectiſſimè à quotidiano iudiciorum vſu in ipſis rerum documentis apparent.*

a *QVÆ omnia &c.* Satiſdationum autem doctrina apertiùs, & perfectiùs à quotidiano iudiciorum vſu in ipſis rerum 3 documentis apparet. Vſus enim & experientia dominatur in artibus vt ſcribit *Columella lib.1.*

Ad §. Quam formam.

Quam formam (a) *nonſolùm in hac Regia* (b) *Vrbe, ſed etiam in omnibus noſtris prouincijs, etſi propter imperitiam fortè aliter celebratur, obtinere cenſemus: cùm neceſſe ſit omnes Prouincias, caput omnium noſtrarum Ciuitatum, ideſt, hanc regiam Vrbem, eiuſque 4 obſeruantiam ſequi.*

a *QVam formam &c.* Forma ſatiſdationum ſuperiùs tradita, nonſolùm in Regia Vrbe, ſed etiam in omnibus Prouincijs Romano Imperio ſubiectis obſeruanda eſt.

b *In hac Regia Vrbe*. Iuſtinianus intelligit nouam Romam, ideſt

idest, Conſtantinopolim. Vide notata ſuprà ad §. *Summa itaque, in Præm. Inſt.*

De perpetuis, (*a*) & temporalibus actionibus, & quæ ad heredes, & in heredes tranſeunt.

TITVLVS XII. 1

Hoc loco (b) *admonendi ſumus, eas quidem actiones, quæ ex lege, Se-*
natuſue Conſulto, ſiue ex Sacris Conſtitutionibus proficiſcuntur, per-
petuò ſolere antiquitùs competere, donec Sacræ (c) *Conſtitutiones,*
tam in rem, quàm in perſonam actionibus certos fines dederunt: eas
verò, quæ ex propria prætoris iuriſdictione pendent: plerumque
intra annum (d) *viuere. Nam & ipſius prætoris intra annum erat*
imperium. Aliquando (e) *tamen & in perpetuum extenduntur, ideſt,*
vſque ad finem ex Conſtitutionibus introductum: quales ſunt eæ, quas 2
bonorum poſſeſſori, cæteriſque, qui heredis loco ſunt, accommodat.
Furti quoque (f) *manifeſti actio, quamuis ex ipſius prætoris iuriſdi-*
ctione proficiſcatur, tamen perpetuò datur. abſurdum enim eſſe exi-
ſtimauit, anno eam terminari.

a DE *perpetuis &c.* Suprà dictum eſt de actionibus, & de per-
ſonis, per quas actiones mouentur, nunc videndum eſt
quæ actiones ſint perpetuæ, vel temporalis, & quæ ad heredes,
& in heredes ſint tranſitoriæ, vel non tranſitoriæ, & conſe- 3
quenter, quando agi poſſit, vel non.

b *Hoc loco &c.* Ciuiles actiones perpetuò, ideſt, in infinitum,
antiquitùs competebant. Sed poſteà Sacræ Conſtitutiones
actionibus olim perpetuis, tam in rem, quàm in perſonam,
certos fines dederunt: fines ſcilicèt triginta, aùt quadrāginta
annorum ad ſummum. Prætoriæ verò actiones plerumque
annales ſunt. Nam & ipſius prætoris intra annum erat im-
perium.

c *Sacræ Conſtitutiones.* Omnium autem celeberrima eſt Con- 4
ſtitutio Theodoſij de præſcriptionibus triginta annorum in
l.Sicut 3. C.de præſcrip. trig. vel quadrag. ann.

d *Intra annum viuere.* Intra annum vtilem, *l.* 1. §. *Quod autem ait prætor, verſ. annus ff.de vi, & vi arm.*

e *Aliquando tamen &c.* Aliquando tamen & in perpetuum actio-
nes prætoriæ extenduntur, ideſt, vſque ad finem ex Conſti-
tutio-

tutionibus introductum : quales ſunt eæ, quas bonorum poſſeſſori, cæteriſque, qui heredis loco ſunt, prætor accommodat. Et ratio eſt, quoniam actiones, quæ ciuilibus ſucceſſoribus dantur, hoc eſt heredibus, perpetuæ ſunt (Porro & bonorum poſſeſſor, & quiuis alius, qui heredis vicem obtinet, per fictionem ſibi heredis nomen vindicant) ideo, vt per omnia fictio hæc vera ſit, neceſſarium eſſe viſum eſt, vt quemadmodum actiones, quæ heredibus competunt, ita & eæ, quæ bo- 1
norum poſſeſſoribus dantur, cæteriſque, qui heredis loco ſunt, perpetuæ eſſent, *Theoph. hic*.

f *Furti quoque manifeſti &c.* Furti quoque manifeſti actio, quamuis prætoria ſit, tamen perpetuò datur: abſurdum enim eſſe exiſtimauit prætor anno eam terminari. Cur abſurdum? Quia leuiorem eam fecit quam eſſet ciuilis, & abſurdum eſſe exiſtimauit eam etiam facere breuiorem. Erit ergo perpetua vt ciuilis, ſed non durior vt ciuilis. *Cuiac. hic*.

Ad §. Non omnes autem actiones. 2

Non omnes (a) *autem actiones, quæ in aliquem aut ipſo iure competunt, aut à prætore dantur, & in heredem æquè competunt, aut dari ſolent. Eſt enim certiſſima Iuris regula, ex maleficijs pœnales actiones in heredem rei non competere, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriæ. Sed heredibus huiuſmodi actiones competunt, nec denegantur: excepta iniuriarum actione, & ſi qua alia ſimilis inueniatur. Aliquando* (b) *tamen etiam ex contractu* 3
actio contra heredem non competit, cùm teſtator (c) *doloſè verſatus eſt, & ad heredem eius nihil ex dolo peruenit. Pœnales* (d) *autem actiones, quas ſuprà diximus, ſi ab ipſis principalibus perſonis fuerint conteſtatæ: & heredibus dantur, & contra heredes tranſeunt.*

a NON *omnes autem &c.* Non omnes autem actiones, quæ in aliquem aut Iure Ciuili competunt, aut à prætore dantur, & in heredem æquè competunt, aut dari ſolent. Eſt enim certiſſima Iuris regula, ex maleficijs pœnales actiones in here- 4
dem rei non competere: veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriæ, *Tex. hic, l. ſicuti pœna 39. & l. pupillum 112. ff. de reg. iur.* Quod dicitur ex maleficijs, debet latiùs accipi, vt complectatur etiam quaſi maleficia, *§. vlt. de oblig. quæ quaſi ex delicto naſc.* Et non otioſè coniunguntur hæc verba. Ex maleficijs pœnales: quia vtrumque ſimul hæc regula exi-

git, neque alterum ſine altero ſufficit: Vnde ſi agatur de pœna, non quidem ex maleficio, ſed ex conuentione: etiam heres tenetur, *l.vlt.ff.de naut.fæn.* Rurſus ſi eſſet actio ex maleficio, non tamen pœnalis, ſed rei perſecutoria: in heredem competeret. v.g. condictio furtiua, ex maleficio quidem naſcitur, ſed quia pœnalis non eſt, hac regula non continetur: in heredem enim conceditur. *§.vlt.de oblig.quæ ex delicto naſc.l.Si pro fure 7.§.vlt.ff.de condic.furt.* Appellatione verò pœnalium actio- 1
num ex maleficio, non ſolùm actiones merè pœnales, ſed etiam mixtæ continentur, vt ſupradicta exempla hic in textu poſita demonſtrant. Actiones igitur ex maleficijs merè pœnales, & mixtæ hoc commune habent, vt morte rei intereant. Diuerſitas tamen hic eſt aliqua, quia mera pœnalis, veluti, furti, in heredem non datur, etiamſi quid ad eum peruenerit. Mixta in heredem datur de eo, quod peruenit: veluti actio damni iniuriæ. Excipitur ſola actio vi bonorum raptorum, quæ ne in id quidem, quod ad heredem peruenit, in heredem 2
datur, *l.2.§.vlt.ff.de vi bon. rapt.* quia de eo eſt propria pleniorque actio condictio furtiua. *Cuiac.ad dictam l.ſicuti pœna,in princ. ff.de reg. iur.* Heredibus autem huiuſmodi actiones competunt, nec denegantur: excepta iniuriarum actione, & ſi qua alia ſimilis inueniatur, vt eſt actio in factum, quæ tunc competit, cùm ſine venia parens, vel patronus in ius vocatus eſt, *l.penul. ff.de In ius vocando.*

b *Aliquando tamen &c.* Aliquandò tamen etiam ex contractu actio contra heredem non competit, cum teſtator doloſè ver- 3
ſatus ſit, & ad heredem eius nihil ex dolo peruenit. Nec enim ex omni dolo defuncti tenetur heres, licet actio ex contractu deſcendat, ſed ex eo tantùm, qui rebus actoris damnum attulit, *l.1.C.de hered.tut.Cuiac.hic, & obſeruat.lib.21.cap.2.*

c *Cum teſtator.* In libris vulgatis legitur: veluti cum teſtator. Sed particula, *Veluti,* omninò delenda eſt.

d *Pœnales autem actiones &c.* Pœnales autem actiones, quas ſupra diximus, ſi ab ipſis principalibus perſonis fuerint conteſtatæ: & heredibus dantur, & contra heredes tranſeunt. *Text.* 4
hic, l.pœnalia 125.& l.omnes actiones 182. ff. de reg. iur. Litis namque conteſtatione contrahitur, & quaſi nouatio fit, ac obligatio, quæ erat ex delicto, vel quaſi, incipit eſſe ex contractu, *l.3.§.Idem ſcribit ff.de peculio.*

Ad §. Supereſt.

Supereſt (a) *vt admoneamus, quòd ſi ante rem iudicatam is, cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori, officio iudicis conuenit eum abſoluere, licet iudicij accipiendi tempore in ea cauſa fuiſſet, vt damnari deberet. Et hoc eſt, quòd anteà vulgò dicebatur, omnia iudicia abſolutoria eſſe.* 1

a SVpereſt &c. Supereſt, vt admoneamus, quòd ſi ante condemnationem reus ſatisfaciat actori: permiſſum eſt iudici eum liberare ab inſtituta lite, & moleſtijs iudicialibus.

De Exceptionibus.

TITVLVS XIII. 2

Sequitur, (a) *vt de exceptionibus diſpiciamus. Comparatæ autem ſunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpè enim accidit, vt licet ipſa perſecutio, qua actor experitur, iuſta ſit,* (b) *tamen iniqua* (c) *ſit aduerſus eum, cum quo agitur.*

a SEquitur &c. Hactenus ſufficienter dictum eſt de actionibus, quæ ſunt arma actorum, nunc ſequitur vt de exceptionibus, quæ ſunt reorum arma, diſpiciamus. Exceptio dicta eſt, 3
quaſi quædam excluſio, quæ opponi actioni cuiuſque rei ſolet, ad excludendum id, quod in intentionem, condemnationemue deductum eſt. *Vlpianus in l.2. ff. de exceptionibus*, & Iuſtinianus in principio huius noſtri tituli ait, quod comparatæ ſunt exceptiones defendendorum reorum gratia. Sæpè enim accidit, vt licet ipſa actio iuſta ſit, tamen iniqua ſit aduerſus eum, cum quo agitur.

b *Iuſta ſit*. Hoc eſt, ſtricto iure competat.

c *Iniqua ſit*. Hoc eſt, æquitati repugnet. 4

Ad §. Verbi gratia.

Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras promittere: palàm eſt, iure ciuili te obligatum eſſe, & actio, qua intenditur dare te

oportere efficax (a) *eſt, ſed iniquum* (b) *eſt te condemnari. Ideoque datur tibi exceptio, quod metus cauſa, aut doli mali, aut in factum compoſita ad impugnandam actionem.*

a EFficax eſt. Per ſe ſcilicet, ac vi ſua: ſed exceptio oppoſita eam inefficacem conſtituit.

b *Iniquum eſt.* Æquitati repugnat.

Ad §. Idem iuris. 1

Idem iuris (a) *eſt, ſi quis quaſi credendi cauſa pecuniam à te ſtipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere poſſe eum, certum eſt: dare enim te oportet, cùm ex ſtipulatione tenearis. Sed quia iniquum eſt, eo nomine te condemnari: placet per exceptionem pecuniæ non numeratæ te defendi debere, cuius tempora nos [ſecundum quod iam ſuperioribus libris ſcriptum eſt] Conſtitutione* (b) *noſtra coarctauimus.* 2

a IDEM *iuris &c.* Idem iuris eſt, ſi quis quaſi tibi crediturus pecuniam, illam ſibi reddi à te ſtipulatus fuerit, neque numerauerit. Nàm eam pecuniam Iure Ciuili à te, qui, ſpe, futuræ numerationis inductus, promiſiſti, petere poſſe eum, certum eſt. Sed quia repugnat æquitati, eo nomine te condemnari, cum pecunia tibi non fuerit numerata: placet per exceptionem pecuniæ non numeratæ te defendi debere, intra biennium tamen, vt iam ſupra *in tit. de liter. oblig. ſcriptum eſt.* 3

b *Conſtitutione noſtra. l. In contractibus* 14. *C. de non numer. pecun.*

Ad §. Prætereà debitor.

Prætereà (a) *debitor, ſi pactus fuerit cum creditore, ne à ſe peteretur,*
nihilominus (b) *obligatus manet, quia pacto conuento obligationes*
non omnimodo diſſoluuntur: qua de cauſa efficax (c) *eſt aduerſus eum*
actio, qua actor intendit: Si paret, eum dare oportere. Sed quia
iniquum eſt, contra pactionem eum damnari: defenditur per excep- 4
tionem pacti conuenti.

a PRæterea *&c.* Prætereà debitor, ſi pactus fuerit cum creditore, ne à ſe peteretur, nihilominus obligatus manet ipſo iure. Sed quia repugnat æquitati contra pactionem eum damnari: defenditur per exceptionem pacti conuenti.

b *Nihi-*

Digitized by Google

b *Nihilominus obligatus manet*. Quod tamen ita intelligendum eſt, cùm ciuilis fuit obligatio: veluti per ſtipulationem contracta. Si naturalis eſſet obligatio, aut ſolo conſenſu ſine ſtipulatione contracta, pacto conuento tolleretur, *l. Stichum* 96. §. *naturalis ff. de ſolut.* §. *vlt. Inſt. Quib. mod. ob. tol.*

c *Efficax eſt*. Per ſe ſcilicet, ac vi ſua: ſed præſidio exceptionis inefficax conſtituitur.

Ad §. Aequè ſi debitor. 1

Aequè (a) *ſi debitor creditore* (b) *deferente iurauerit, nihil ſe dare*
oportere, adhuc obligatus (c) *permanet. Sed quia iniquum eſt de*
periurio quæri, defenditur per exceptionem (d) *iuriſiurandi. In iis*
quoque (e) *actionibus, quibus in rem agitur, æquè neceſſariæ ſunt*
exceptiones, veluti ſi petitore deferente poſſeſſor iurauerit, eam
rem ſuam eſſe: & nihilominus petitor eamdem rem (f) *vindicet.*
Licet enim verum ſit, quod intendit, ideſt, rem eius eſſe, iniquum 2
tamen eſt, poſſeſſorem condemnari.

a Aequè *ſi debitor &c.* Aequè ſi debitor, creditore deferente, iurauerit, nihil ſe dare oportere, adhuc obligatus permanet. Sed quia repugnat æquitati de periurio quæri, quia religioni ſtari debet, defenditur per exceptionem iuriſiurandi. *Tex. hic, iuncta l. quod ſi 22. ff. de dolo.*

b *Creditore deferente*. Nàm ſi reus iurauerit, nemine ei iuſiu-
randum deferente: prætor id iuſiurandum non tuebitur: ſibi
enim iurauit, *l. 3. in princ. ff. de iureiurando.* 3

c *Adhuc obligatus permanet*. Et adhuc ſalua creditori eſt condictio. Nàm iuſiurandum actionem ipſo iure non extinguit, quia non eſt modus tollendæ obligationis iure ciuili.

d *Defenditur per exceptionem iuriſiurandi*. Defendi etiam poteſt per exceptionem pacti. Nam hoc iuſiurandum, ex pactione venit, *l. 1. l. ſed & ſi 25. & l. 26. §. vlt. ff. de iureiurando.*

e *In iis quoque actionibus &c.* In actionibus quoque in rem æquè
neceſſaria eſt exceptio iuriſiurandi: veluti ſi petitore deferente
poſſeſſor iurauerit, eam rem ſuam eſſe: & nihilominus petitor 4
eandem rem vindicet. Licet enim verum ſit, quod intendit,
ideſt, rem eius eſſe: repugnat tamen æquitati poſſeſſorem, qui
iurauit, condemnari, quia, vt ſupra diximus, religioni ſtari
debet; ideoque per exceptionem iuriſiurandi petitor repellitur.

f *Eandem rem vindicet*. Nàm adhuc actio ei competit, quoniam iuſiurandum dominium eius non exttinxit. *Theoph.*

Ad

Digitized by Google

Ad §. Item ſi in iudicio.

Item ſi in iudicio (a) *tecum actum fuerit, ſiue in rem, ſiue in perſonam: nihilominùs obligatio durat. Et ideò ipſo iure de eadem re poſtea aduerſus te agi* (b) *poteſt: ſed debes per exceptionem* (c) *rei iudicatæ adiuuari.*

1

a *TEcum actum fuerit*. Et tu abſolutus fueris.

b *Agi poteſt*. Nam res iudicata non eſt modus à Iure ciuili ad extinguendas actiones inſtitutus.

c *Per exceptionem rei iudicatæ*. Tum demum tamen hæc exceptio nocet, cùm petitur idem corpus, de quo iudicatum fuit, vel quantitas eadem, & idem ius eſt, & eadem cauſa petendi, & eadem conditio perſonarnm, *l. Cum quæritur 12. cum duab. leg. ſeq. ff. de except. rei iud.*

2

Ad §. Hæc exempli.

Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficit. Alioquin quàm ex multis variiſque cauſis exceptiones neceſſariæ ſint, ex latioribus (a) *Digeſtorum, ſeu Pandectarum libris intelligi poteſt.*

a *EX latioribus Digeſtorum libris*. Præſertim ex libro 44. qui totus ferè eſt de exceptionibus.

3

Ad §. Quarum quædam.

Quarum (a) *quædam ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicem obtinent, vel ex ipſius prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt.*

a *QVarum quædam &c.* Exceptionum aliæ ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicem obtinent: aliæ ex ipſius prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt. Ex ciuili cauſa ve- 4
4 niunt. v.g. exceptio pacti legitimi, veluti ne agatur furti, vel iniuriarum, *l. legitima 6. l. Iuris gentium 7. §. Si paciſcar, & l. Si tibi 17. §. quædam actiones ff. de pactis*. Exceptio Senatus Conſulti Macedoniani, de qua diximus ſupra in titulo Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, ad §. *Illud proprie*. Exceptio Senatus Conſulti Velleiani, quod mulierem tuetur, quæ pro alio

alio interceſſit, *l.1.& paſſim ff.ad Senat.Conſult.Velleian.* Exceptio Epiſtolæ Diui Hadriani, de qua diximus ſupra in *tit. de fideiuſſoribus, ad* §.*Si plures*. Ex Prætoris Iuriſdictione ſubſtantiam capiunt. v. g. exceptio Quod metus cauſa, exceptio doli mali de quibus diximus *ad* §.*Verbi gratia. h. t.* & exceptio pacti non legitimi, *l.Iuris gentium 7.§.prætor ait ff.de pactis.*

Ad §. Appellantur autem. 1

Appellantur (a) *autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ.*

a *Appellantur autem &c. l.3.ff.de exceptionibus.*

Ad §. Perpetuæ. 2

Perpetuæ (a) *& peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem, de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, & pacti conuenti, cùm ità conuenerit, ne omninò pecunia peteretur.*

a P*Erpetuæ &c.* Perpetuæ, & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem, de qua agitur, perimunt. Hoc eſt, quæ habent hanc vim, & hunc effectum, vt actionem, cui opponuntur, in perpetuum perimant: qualis 3 eſt exceptio doli mali, Quod metus cauſa, & pacti de numquam petendo.

Ad §. Temporales.

Temporales (a) *atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis eſt pacti conuenti, cùm ita conuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. Nam finito eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo ij,* 4 *quibus intra certum tempus agere volentibus obiicitur exceptio, aut pacti conuenti, aut alia ſimilis, differre debent actionem, & poſt tempus agere. Ideo enim & dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Alioquin ſi intra* (b) *tempus egerint, obiectaque ſit exceptio: neque eo iudicio quidquam conſequebantur propter exceptionem, neque poſt tempus olim agere poterant, cum temerè rem in iudicium deducebant,*

cebant, & conſumebant, qua ratione rem amittebant. Hodie autem non ita ſtrictè hæc procedere volumus: ſed eum, qui ante tempus pactionis, (c) *vel obligationis litem inferre auſus eſt, Zenonianæ* (d) *Conſtitutioni ſubiacere cenſemus, quam ſacratiſſimus Legiſlator, de ijs, qui tempore plus petierint, protulit: vt & inducias, quas ipſe actor ſponte* (e) *indulſerit, vel quas natura* (f) *actionis continet, ſi contempſerit, in duplum* (g) *habeant ij, qui talem iniuriam paſſi*
ſunt: & poſt eas finitas non aliter litem ſuſcipiant, niſi omnes expen- 1
ſas litis antea acceperint: vt actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obſeruare.

a T*emporales &c.* Temporales, atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis eſt exceptio, pacti de non petendo intra certum tempus, veluti, intra quinquennium. Nàm finito eo tempore, non impeditur actor agere. Et hodie ex Conſtitutione Zenonis, qui
ante tempus pactionis, vel obligationis litem inferre auſus eſt, 2
& inducias debitori duplicare cogitur, & poſt eas finitas non aliter debitor litem ſuſcipere tenetur, niſi omnes expenſas prioris litis anteà acceperit.

b *Alioquin ſi intra tempus egerint &c.* Olim, qui ante tempus agebat, rem amittebat, quia obſtabat ante tempus dilatoria, poſt tempus peremptoria exceptio.

c *Ante tempus pactionis, vel obligationis.* Ante tempus ex pactione indultum, vel contractui inſertum.

d *Zenonianæ Conſtitutioni.* Hanc Zenonis Conſtitutionem in 3
Codice, quo nunc vtimur, non habemus.

e *Spontè indulſerit.* Ex pactione.

f *Vel quas natura actionis continet.* Quia obligatio ſit concepta in diem, vel ſub conditione.

g *In duplum.* Duplicantur induciæ eius temporis, quod reliquum eſt, quodque contempſit creditor.

Ad §. Prætereà.

4

Prætereà (a) *etiam ex perſona dilatoriæ ſunt exceptiones, quales ſunt procuratoriæ, veluti ſi per militem, aut mulierem agere quis velit. Nam militibus nec pro patre, vel matre, vel vxore, nec ex ſacro reſcripto procuratorio nomine experiri conceditur. Suis verò negotijs ſupereſſe ſine offenſa militaris diſciplinæ poſſunt. Eas verò exceptiones,* (b) *quæ olim Procuratoribus propter infamiam, vel dan-*

tis,

tis , vel ipſius procuratoris opponebantur : cum in iudicijs frequentari nullo modo perſpeximus , conquieſcere ſanximus , ne dum de his altercatur, ipſius negotij diſceptatio proteletur.

a P*Ratereà &c.* Prætereà etiam ex perſona dilatoriæ ſunt ex-
ceptiones , quales ſunt procuratoriæ : veluti ſi per mili-
tem , aut mulierem agere quis velit . Nam militibus procura-
torio nomine experiri non conceditur , ne hac ratione auo- 1
centur à militia . Suis verò negotijs ſupereſſe ſine offenſa mi-
litaris diſciplinæ poſſunt . *Text. hic l. militem* 7. *l. Qui ſtipendia* 9.
C. de procurat. In qua *l.* 9. Imperator Alexander declarat , quod
nec poteſt dici eum , qui honeſta , & verecunda præcedente
cauſa mandatas ſibi actiones exercuerit , alieno negotio fungi.
Mulieres autem à procuratoris officio ſummouentur , ne con-
tra pudicitiam ſexui congruentem alienis cauſis ſe immi-
ſceant , & ne virilibus officijs fungantur , *l.* 1. *ff. de poſtulando* .
Alienam enim ſuſcipere defenſionem , virile eſt officium , 2
l. Alienam 18. *C. de procurat.* Si tamen in rem ſuam, & proprium
lucrum mandatæ ſint eis actiones, non prohibentur illas exer-
cere, *l. Qui abſente* 4. *C. de procurat.*

b *Eas verò exceptiones &c.* Poterat olim procuratoribus etiam
opponi, quòd eſſent infames , vel quod ab infami dati eſſent .
Sed hodie tales exceptiones ſublatæ ſunt . Iure tamen Cano-
nico infames non poſſunt eſſe Procuratores , *cap.* 1. *&* 2. *in prin-
cip.* 3. *quaſt.* 7.

3

De (*a*) Replicationibus .

TITVLVS XIV.

Interdum (b) *euenit vt exceptio , quæ prima facie iuſta videtur , ini-
què noceat : quod cum accidit , alia allegatione opus eſt , adiuuan-
di actoris gratia , quæ replicatio vocatur : quia per eam* (c) *repli-* 4
*catur , atque reſoluitur ius exceptionis . veluti cum pactus eſt ali-
quis cum debitore ſuo , ne ab eo pecuniam petat , deinde poſteà in
contrarium pacti ſunt , ideſt , vt creditori petere liceat : ſi creditor
agat , & exciptat debitor , vt ita demùm condemnetur , ſi non
conuenerit ne eam pecuniam creditor petat : nocet ei exceptio , con-
uenit enim ita , namque nihilominùs* (d) *hoc verum manet , licèt*

 poſteà

poſteà in contrarium pacti ſunt. Sed quia (c) *iniquum eſt creditorem excludi, replicatio ei datur ex poſteriore pacto conuento.*

a DE *Replicationibus.* Exceptio per replicationem eliditur. Poſt titulum igitur de exceptionibus, præſens titulus de replicationibus iuſto ordine ſubijcitur.

b *Interdum euenit &c.* Interdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iuſta videtur, inique noceat: quod cum accidit, alia 1
allegatio adiuuandi actoris gratia, conceditur, quæ replicatio vocatur, veluti cum pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecuniam petat, deinde poſteà in contrarium pacti ſunt, ideſt: vt creditori petere liceat: Si creditor agat, debitor exceptionem pacti prioris opponere poteſt creditori, ſed, hæc exceptio à creditore eliditur poſterioris pacti replicatione.

c *Quia per eam replicatur &c.* Replicatio inde dicta eſt, quod implicatam & quaſi tectam exceptionis iniquitatem replicet, 2
atque patefaciat, *H.*

d *Nihilominus hoc verum manet.* Nàm prius pactum per poſterius non eliditur ipſo iure: ſed per replicationem, *l. ſi vnus* 27. §. *Pactus ne peteret ff. de pactis,*

e *Sed quia iniquum eſt &c.* Ideò iniquum eſt, creditorem per exceptionem pacti excludi, quia poſt prius pactum de non petendo aliud pactum fuit interpoſitum: vt creditori petere liceret.

3

Ad §. Rurſus cum duob. §§. ſeq.

Rurſus (a) *interdum euenit, vt replicatio, quæ prima facie iuſta eſt, inique noceat, quod cum accidit, alia allegatione opus eſt, adiuuandi rei gratia, quæ duplicatio vocatur.*

Et ſi rurſus ea prima facie iuſta videatur, ſed propter aliquam cauſam actori iniquè noceat; rurſus alia allegatione opus eſt, qua actor adiuuetur, quæ dicitur triplicatio.

Quarum omnium exceptionum vſum interdum vlteriùs, quam diximus, 4
varietas nagotiorum introduxit, quas omnes apertiùs ex Digeſtoıum latiore volumine facilè eſt cognoſcere.

a R*Vrſus &c.* Rurſus cum accidit, vt replicatio actoris, quæ prima facie iuſta videtur, iniquè noceat, contra replirationem, adiuuandi Rei gratia conceditur duplicatio. Et ſi rurſus

rurſus duplicatio Rei prima facie iuſta videatur : ſed propter aliquam cauſam actori iniquè noceat, contra duplicationem, adiuuandi actoris gratia, triplicatio conceditur. Et etiam contra triplicationem datur quadruplicatio, & deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus, aut actor objicit, *l.2. ff.de exceptionibus*.

Ad §. Exceptiones autem. 1

Exceptiones (a) *autem, quibus debitor defenditur, plerumque accomodari ſolent etiam fideiuſſoribus eius, & rectè, quia quod ab ijs petitur, id ab ipſo debitore peti videtur: quia mandati iudicio redditurus eſt eis, quod ij pro eo ſoluerint. Qua ratione, & ſi de non petenda pecunia pactus quis cum reo fuerit, placuit perinde ſuccurrendum eſſe per exceptionem pacti conuenti illis quoque,* (b) *qui pro eo obligati eſſent, ac ſi cum ipſis pactus eſſet, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non ſolent his accomodai* 2
ri. Ecce enim debitor, ſi bonis ſuis ceſſerit, (c) *& cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem, niſi bonis ceſſerit. Sed hæc exceptio fideiuſſoribus non datur. ideò ſcilicet, quia qualios*(d) *pro debitore obligat, hoc maximè proſpicit, vt cum facultatibus lapſus fuerit debitor, poſſit ab ijs, quos pro eo obligauit, ſuum conſequi.*

a *EXceptiones autem &c.* Exceptiones autem, quibus debitor defenditur, plerumque accomodari ſolent etiam fideiuſſoribus eius. Ideòque ſi creditor cùm debitore pactus fuerit 3
de non petenda pecunia: placuit per exceptionem pacti conuenti fideiuſſoribus quoq; ipſius debitoris ſuccurrendum eſſe. Sanè quædam exceptiones non ſolent fideiuſſoribus accomodari. Qualis eſt exceptio Ceſſionis bonorum, hæc enim fideiuſſoribus non datur: Ideò ſcilicèt, quia qui fideiuſſores pro debitore accipit, hoc maximè proſpicit, vt cum facultatibus lapſus fuerit debitor, poſſit à fideiuſſoribus ſuum conſequi, *tex. hic*. Et animaduertite quod in hoc §. appellatione exceptionis continetur tam exceptio propiè dicta, quam etiam 4
replicatio, duplicatio & vlterior defenſio.

b *Illis quoque, qui pro eo obligati eſſent.* Et exceptio pacti ſemel fideiuſſoribus adquiſita, vlterius eis inuitis extorqueri non poteſt, *l.vlt. ff.de pactis*.

c *Si bonis ſuis ceſſerit.* De exceptione ceſſionis bonorum Vide notata ſupra *ad §.vlt. de Actionibus*.

Digitized by Google

d *Quia qui alios &c.* Non quia perſonæ cohæreat, cum & heredi proficiat. *Cuiac. hic.*

De Interdictis.

TITVLVS XV.

1

Sequitur, (a) *vt diſpiciamus de Interdictis, ſeu actionibus, quæ pro-
bis exercentur. Erant autem interdicta,* (b) *formæ atque conce-
ptiones verborum, quibus* (c) *Prætor aut iubebat* (d) *aliquid fieri,
aut fieri probibebat: quod tunc maximè* (e) *faciebat: cum de poſſeſ-
ſione, aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur.*

a SEquitur, *vt diſpiciamus de Interdictis, ſeù actionibus, quæ pro bis
exercentur.* Præponit autem Iuſtinianus hic ſub alternatio-
ne: ſeù de actionibus, quæ pro interdictis exercentur, quod 2
ſuo ſæculo iam ordo interdictorum impetrandorum, & red-
dendorum à Prætore, exoleuerat. Hodie igitur vetus inter-
dictorum ordo non obſeruatur, & interdictis non agitur am-
plius, ſed vtilibus actionibus in factum ad exemplum interdi-
ctorum, vt videbimus ad §. *vlt. huius tituli.*

b *Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum.* Ideſt,
formulæ, Sed Tribonianus in hac definitione interdictorum
non retinuit formularum nomen, quod iam formulæ exole-
uiſſent lege Conſtantini. *Cuiac. ad l. 2. §. Poſtea cum Appius Clau- 3
dius ff. de orig. Iur.*

c *Quibus prætor.* Omnia enim interdicta ſunt prætoria.

d *Aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat.* Iubebat prætor
aliquid fieri, interdictis reſtitutoriis, & exhibitoriis. Prohi-
bebat, interdictis prohibitorijs. §. *Summa autem diuiſio, h.t.*

e *Quod tunc maximè faciebat: cum de poſſeſſione, aut quaſi poſſeſsione
inter aliquos contendebatur.* Poſſeſſio, rerum corporalium eſt, *l. 3. in
princ. ff. de acquir. vel amit. poſſeſſ.* Quaſi Poſſeſſio, rerum incorpo-
ralium, *l. ait prætor 23: §. Item ei ff. ex quib. cauſ. maior l. ſi quis diuturno* 4
10. *in princ. ff. Si ſeruitus vindicetur.* Eſt autē adiecta particula (Ma-
ximè) propterea quod interdicta dantur, non ſolum de poſſeſſio-
ne, vel quaſi poſſeſsione, ſed etiam interdum de proprietate, ſeu
quaſi proprietate & poſſſione ſeù quaſi poſſeſſione ſimul. Exē-
pla videte *in l. 2. §. Quædam interdicta ff. de Interdictis.* Et animad-
uertite, quod dicitur. *in d. l. 2. §. Quædam interdicta,* videlicet,
quæ-

quædam interdicta propietatis cauſam, non poſſeſſionis habere, ſic eſse accipiendum, non ſolius poſſeſſionis temporariæ. *Cuiacius in Paratitlis Codicis in titulo de Interdictis.* Nulla enim interdicta ſunt de proprietate, ſeu quaſi proprietate ſola.

Ad §. Summa autem diuiſio.

Summa (a) *autem diuiſio interdictorum hæc eſt, quod aut prohibitoria* 1
ſunt, aut reſtitutoria, aut exhibitoria. Prohibitoria (b) *ſunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri: veluti vim ſine vitio poſſidenti, vel mortuum inferenti, quò ei ius erat inferendi, vel in ſacro locò ædificari, vel in flumine publico, ripaue eius aliquid fieri: quò peius nauigetur. Reſtitutoria* (c) *ſunt: quibus reſtitui aliquid iubet, veluti bonorum poſſeſſori: poſſeſſionem eorum, quæ quis pro herede, aut pro poſſeſſore poſſidet ex ea hereditate: aut cùm iubet ei, qui vi de poſſeſſione fundi deiectus ſit, reſtitui poſſeſſionem. Exhi-*
bitoria (d) *ſunt per, quæ iubet exhiberi: veluti eum, cuius de li-* 2
bertate agitur, aut libertum, cui patronus operas indicere velit, aut parenti liberos, qui in poteſtate eius ſunt. Sunt tamen, qui putant, propriè interdicta ea vocari, quæ prohibitoria ſunt, quia interdicere eſt denunciare & prohibere, reſtitutoria autem, & exhibitoria propriè decreta vocari. Sed tamen obtinuit omnia interdicta appellari, quia inter (e) *duos dicuntur.*

a *SVmma autem diuiſio &c.* Prima, præcipua, & principalis diuiſio interdictorum hæc eſt, quod aut prohibitoria
ſunt, aut reſtitutoria, aut exhibitoria. 3

b *Prohibitoria ſunt &c. Prohibitoria ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri.* Horum Interdictorum Primum exemplum eſt Interdictum Vti poſſideris. Secundum exemplum eſt Interdictum Vtrubi. His enim interdictis præter vetat vim fieri ei, qui ſinè vitio poſſidet, ideſt, ei, qui nec vi, nec clam, nec præcariò ab aduerſario poſſidet, *tex. hic iuncta l. 1. ff. Vti poſſidetis, & l. 1. ff. Vtrubi.* De Interdicto vti poſſidetis, & de Interdicto Vtrobi plenius videbimus infrà ad §. *Retinendæ h. t.* Ter-
tium exemplum eſt interdictum de mortuo inferendo quo in- 4
terdicto prætor vetat vim fieri mortuum inferenti, quo ei ius erat inferendi, *l. 1. ff. de mortuo inferendo.* Quartum exemplum eſt interdictum Ne quid in loco ſacro fiat, quo interdicto vetat prætor ne quid in laco ſacro fiat quod deformitatem, vel incommodum afferat, *l. 1. ff. ne quid in loco ſacro fiat.* Quintum exemplum eſt interdictum de fluminibus, quo præ-

tor

tor uetat, ne quid fiat in flumine publico, ripaue eius, quo peiùs nauigetur, *l.* 1. *ff. de fluminibus*.

c *Reſtitutoria &c.* Reſtitutoria interdicta ſunt quibus prætor iubet aliquid reſtitui. Horum interdictorum Primum exemplum eſt interdictum quorum bonorum, quo prætor iubet reſtitui bonorum poſſeſſori poſſeſſionem eorum, quæ quis pro herede, aut pro poſſeſſore poſſidet ex ea hereditate. *tex. hic. l.* 1. *ff. Quorum bonorum* Quis autum pro herede, aut pro poſſeſſore 1
poſſideat, videbimus ad §. *Adipiſcendæ, hoc titulo*, Vbi etiam de hoc Interdicto latiùs dicetur. Secundum exemplum eſt Interdictum, Vnde vi, quo prætor iubet reſtitui poſſeſſionem ei, qui vi de poſſeſsione fundi deiectus ſit, *tex. hic, l.* 1. *in princ. ff. de vi, & vi armata*, §. *recuperandæ, hoc titulo*, Vbi de hoc Interdicto plenè videbimus.

d *Exhibitoria &c.* Exhibitoria Interdicta ſunt, per quæ prætor iubet exhiberi. Horum interdictorum Primum exemplum eſt
Interdictum de libero homine exhibendo, quo prætor, tuen- 2
dæ libertatis cauſa, iubet hominem liberum, qui dolo malo ab alio retinetur, exhiberi, *l.* 1. *ff. de libero hom. exhib.* Secundnm exemplum eſt Interdictum de liberto exhibendo, quo prætor iubet libertum, cui patronus operas indicere velit, ſi ab aliquo detineatur, exhiberi, *tex. hic. l.* 2 §. *Iuris ſui ff. de Interdictis*. Tertium exemplnm eſt Interdictum de liberis exhibendis, quo prætor iubet exhiberi parenti liberos, qui in poteſtate eius ſunt & ab aliquo detinentur inuiti *l.* 1. *in princ. & l. vlt. ff. de liberis ex-*
hibendis. 3

e *Quia inter duos dicuntur*. Interdicta ex eo appellantur, quod inter duos dicantur. Nonnulli tamen malunt Interdicta ex eo appellari, quod dicantur interim à prætore donec de proprietate iudicetur, quaſi interim dicta, & contra librorum omnium, & Theophili auctoritatem, hoc loco legendum putant (Quia interim dicuntur) Sed & vulgaris Lectio facilè ſuſtineri poteſt, ſi dicamus, Iuſtinianum noluiſſe hic tradere etymologiam interdicti, ſed potius conatum eſſe, al-
luſione quadam, nos in cognitionem interdictorum ſumma- 4
tim perducere. *Mynſ. hic ſub num.* 27.

Ad §. Sequens.

Sequens (a) *diuiſio interdictorum hæc eſt: quod quedam adipiſcendæ poſſeſſio-*

ſeſſionis cauſa comparata ſunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ.

a SEquens *&c. l.* 2. §. *hac autem interdicta ff. de Interdictis.*

Ad §. Adipiſcendæ.

Adipiſcendæ (a) *poſſeſſionis cauſa interdictum accommodatur bonorum* 1
poſſeſſori, quod appellatur, Quorum bonorum, eiúſque vis, &
poteſtas hæc eſt, vt quod ex his bonis quiſque, quorum poſſeſ-
ſio i alicui data eſt, pro herede aut pro poſſeſſore poſſideat, id ei,
cu bonorum poſſeſſio data eſt reſtituere debeat. Pro herede autem
poſſidere videtur, qui putat ſe heredem eſſe. Pro poſſeſſore is poſ-
ſidet, qui nullo iure rem hereditariam, vel etiam totam heredita-
tem, ſciens ad ſe non pertinere, poſſidet. Ideò autem adipiſcen-
dæ poſſeſſionis vocatur interdictum, quia ei tantum vtile eſt, qui 2
nunc primum conatur adipiſci rei poſſeſſionem. Itaque ſi quis ade-
ptus poſſeſſionem, amiſerit eam, hoc interdictum ei inutile eſt. In-
terdictum (b) *quoque, quod appellatur* (c) *Saluianum, adipiſcen-*
dæ poſſeſſionis cauſa comparatum eſt eoque vtitur dominus fundi de
rebus (d) *coloni, quas ſibi pro mercedibus fundi pignori futuras* (e)
pepigiſſet.

a ADipiſcendæ *&c.* Adipiſcendæ poſſeſſionis ſunt interdicta,
quæ competunt iis, qui antè non ſunt nacti poſſeſſionem
l. 2 §. *Adipiſcendæ ff. de Interdictis.* Horum Interdictorum Pri- 3
mum exemplum eſt Interdictum, quorum bonorum. Hoc
Interdictum bonorum poſſeſſori accomodatur, eiuſque vis,
& poteſtas hæc eſt: vt quod ex iis bonis quiſque, quorum
poſſeſſio alicui data eſt, pro herede aut pro poſſeſſore poſſi-
deat, id ei cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtituere debeat.
Pro herede autem poſſidere videtur, qui putat ſe heredem
eſſe, hoc eſt, qui iuſtam & legitimam exiſtimandi cauſam
habet, *vt l. non ſolum* 33. §. *Quod vulgo ff: de Vſucap.* Pro poſ-
ſeſſore is poſſidet, qui nullo iure rem hereditariam, vel 4
etiam totam hereditatem, ſciens ad ſe non pertinere, poſ-
ſidet. Seù, vt loquitur *Vlpianus in l. Pro herede* 11. *in fine, cum*
duab. ll. ſeq. ff. de pet. hered. Pro poſſeſſore poſſidet prædo,
qui interrogatus cur poſſideat, reſponſurus ſit, quia poſſideo:
nec contendit ſe heredem eſſe, vel per mendacium: nec vl-
lam cauſam poſſeſſionis poteſt dicere,

b *Inter-*

b *Interdictum quoque &c.* Secundum exemplum Interdictorum,
quæ adipiſcendæ poſſeſsionis cauſa comparata ſunt, eſt In-
terdictum Saluianum. Datur hoc Interdictum domino fundi
ad adipiſcendam poſſeſsionem rerum coloni, quas dominus
pro mercedibus fundi pignori ſibi futuras pepigit. Aduerſus
tamen extraneum Saluianum Interdictum non dari Imperator
Gordianus reſcripſit *in l.1.C.de precario. Contra Iulianus in princ.
l.1. & in eiuſdem l.§.1.ff.de Salu.interd.* Aduerſus extraneum Sal- 1
uianum dari ſcripſit. Gordianus de directò interdicto loquitur,
quod omnimodo eſt in perſonam, Iulianus de Vtili, cuius
verba in rem ſcribantur: Vtile, inquit, interdictum reddi oportet
verbis ſcilicèt in rem ſcriptis. *Cuiac.lib.5.obſeru.cap.24. in princ.*

c *Quod appellatur Saluianum.* Sic dictum eſt à Saluio Iuliano
Iuris conſulto eius auctore, qui Iuſsu Hadriani Imperatoris
Edictum perpetuum compoſuit & aliis interdictis prætorijs hoc
poſtremum adiecit. *Pacius hic in Analy.*

d *De rebus coloni.* Quamuis interdictum Saluianum ob res colo- 2
ni inſtitutum ſit, vt dicitur hic in textu, datur tamen vtiliter
& de rebus cuiuſcunque debitoris pignori obligatis, *l.1. C.de
precario Cuiac. in paratit.ff. in tit. de Saluiano Interdicto, & ad Iu-
lium Paulum recept. ſent.lib.5.tit.de Interdictis, in fine,*

e *Pignori futuras pepigiſset.* Res enim coloni, puta equi, bo-
ues, ſerui, veſtes pignoris iure pro mercedibus fundi locato-
ri non tenentur, niſi ex pacto expreſso, ideòque de his non
datur hoc interdictum, niſi nominatim fuerint, pignori obli-
gatæ. Quare autem res coloni pignoris iure pro mercedibus 3
fundi locatori non teneantur, niſi ex pacto expreſso: quamuis
res inquilini tacitè intelligantur pignoratę domino ædiũ etiam
ſi de pignore expreſsa conuentio facta non fuerit, *l.Eo iure 4. ff.
in quib.cauſ.pig.vel hypot.tacitè contrahatur, diximus ſupra in tit.de
Actionibus Ad §.Item Seruiana*, in verbo, *Seruiana autem.*

Ad §. Retinendæ.

Retinendæ (a) *poſſeſsionis cauſa comparata ſunt Interdicta, Vti poſſide-* 4
tis, (b) *& Vtrubi: cùm ab vtraque parte de proprietate alicuius rei
controuerſia ſit: & antè quæratur, vter ex litigatoribus poſſidere, &
vter petere debeat. Namque niſi antè exploratum fuerit, vtrius eo-
rum poſſeſsio ſit, non poteſt petitoria actio inſtitui: quia & ciuilis &
naturalis ratio facit, vt alius poſſideat, alius à poſſidente petat. Et
quia longè commodius eſt, poſſidere potiùs, quam petere: ideò ple-
rumque*

rumque & ferè ſemper ingens exiſtit contentio de ipſa poſſeſſione. Commodum autem poſſidendi in eo eſt, quòd etamſi eius res non ſit, qui poſſidet, ſi modò actor non potuerit ſuam eſſe probare, remanet ſuo loco poſſeſſio. propter quam cauſam, cùm obſcura ſunt vtriuſque iura, contra petitorem iudicari ſolet. Sed interdicto quidem Vti poſſidetis, de fundi, vel ædium poſſeſſione contenditur: Vtrubi verò interdicto, de rerum mobilium poſſeſſione. Quorum vis, (c) *ac poteſtas plurimam inter ſe differentiam apud veteres habebat.* 1
Nam Vti poſſidetis interdicto is vincebat, qui interdicti tempore poſſidebat: ſi modò nec vi, nec clàm, nec precariò nactus fuerat ab aduerſario poſſeſſionem, etiamſi alium vi expulerat, aut clàm abripuerat alienam poſſeſſionem, aut precariò rogauerat aliquem, vt ſibi poſſidere liceret. Vtrobi verò interdicto is vincebat, qui maiore (d) *parte eius anni, nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduerſario poſſidebat. Hodie tamen aliter obſeruatur. Nam vtriuſque interdicti poteſtas (quantum ad poſſeſſionem pertinet) exæquata eſt, vt ille vincat, & in re ſoli, & in re mobili, qui poſſeſſionem, nec vi, nec clàm, nec* 2
precariò ab aduerſario litis conteſtatæ tempore detinet.

a *Retinendæ &c.* Retinendæ poſſeſſionis gratia comparata ſunt Interdicta, per quæ eam poſſeſſionem, quam iam habemus, retinere volumus, quale eſt, Vti poſſidetis de rebus ſoli, &, Vtrubi de re mobili. *Paulus Recept. Sent. lib.V. tit.6. in princ.* Igitur retinendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt Interdicta, Vti poſſidetis, & Vtrubi: cùm vterque litigatorum contendit ſe eſſe dominum rei, de qua eſt controuerſia: & antè 3
quæritur, vter poſſidere, & vter petere debeat. Namquè niſi antè poſſeſſor ſit certus, non poteſt agi de proprietate rei, ſeù, quod idem eſt, non poteſt res vindicari: quia & ciuilis, & naturalis ratio facit, vt alius poſſideat, alius à poſſidente petat. Et quia poſſeſſoris multo melior, quàm petitoris conditio eſt: ideò plerumquè litigatur de ipſa poſſeſſione. Commodum autem poſſidendi in eo eſt, quòd etiamſi res, de qua agitur, poſſidentis non ſit, relinquitur tamen apud poſſeſſorem, niſi actor ſuam eſſe probauerit. Quapropter, cùm obſcura ſunt vtriuſque 4
iura, contra petitorem iudicari ſolet, *tex. hic.* Ex iam dictis notate, quòd Iure Ciuili non poteſt cumulari Iudicium petitorum, quod eſt de proprietate, & Iudicium poſſeſſorium: ſed opus eſt, vt primùm Iudicio poſſeſſorio conſtet, vter ſit poſſeſſor: deinde in Iudicio petitorio ille poſſeſſor ſubeat partes rei, aduerſarius autem ſit actor: & ſuſtineat onus probandi: Iure

tamen Canonico minuendarum litium gratia admittitur cumulatio petitorij, & poſſeſſorij Iudicij, *cap.3. & trib. ſeq. de cauſa poſſeſſ. & propriet. Pac. hic in Analy.*

b *Vti poſſidetis, & Vtrubi*. Sic appellantur à primis eorum verbis. *Cuiac. in Paratit. C. In tit. Vti poſſidetis*.

c *Quorum vis, ac poteſtas &c.* Olim autem Interdicta, Vti poſſidetis, & Vtrubi, vi ac poteſtate plurimùm inter ſe differe-
bant, vt hic in textu explicatur, & à *Paulo Recept. Sent. lib. V.* 1
tit.6. in princ. Hodie tamen vtriuſque Interdicti poteſtas (quantum ad poſſeſſionem pertinet) exæquata eſt, vt ille vincat & in re immobili, & in re mobili, qui poſſeſſionem, nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduerſario litis conteſtatæ tempore detinet. Ab aduerſario dicitur, quia, ſi ab alio, quàm ab aduerſario, quis poſſideat vi, clàm, aùt precariò, hoc ei non nocet, *tex. hic, l.1. §.vlt. ff. Vti poſſidetis*; Qualiſcunque enim poſſeſſor, hoc ipſo, quòd poſſeſſor eſt, plus iuris habet, quàm il-
le, qui non poſſidet, *l.2. ff. Vti poſſidetis*. Cæterùm altera dif- 2
ferentia inter hæc Interdicta, quòd ſcilicèt, Vti poſſidetis, pro rebus immobilibus, Vtrubi, pro mobilibus competat, adhuc durat.

d *Qui maiore parte*. Qui ſcilicèt poſſidebat maiore parte eius anni, quàm aduerſarius eius, *l.maiore parte 156.ff.de Verb.ſig.*

Ad §. Poſſidere autem.

Poſſidere (a) *autem videtur quiſque, nonſolùm ſi ipſe poſſideat, ſed &* 3
ſi eius nomine aliquis in poſſeſſione ſit, licèt is eius iuri ſubiectus non ſit, qualis eſt colonus & inquilinus. Per eos quoque, apud quos depoſuerit quis, aut quibus commodauerit, ipſe poſſidere videtur. Et hoc eſt, quod dicitur, retinere poſſeſſionem poſſe aliquem per quemlibet, qui eius nomine ſit in poſſeſſione. Quin etiam animo quoque ſolo retinere poſſeſſionem placet, ideſt, vt quamuis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque eius nomine alius, tamen ſi non derelinquendæ poſſeſſionis animo, ſed poſteà reuerſurus inde diſceſſerit, retinere poſſeſ-
ſionem videatur. Adipiſci verò poſſeſſionem, per quos aliquis poteſt, 4
ſecundo libro expoſuimus. Nec vlla dubitatio eſt, quin animo ſolo adipiſci poſſeſſionem nemo poteſt.

a *Poſſidere autem &c.* Poſſidere autem videtur quiſque, & poſſeſſionem retinere, non ſolùm per ſemetipſum, ſed etiam per alium, qui eius nomine in poſſeſſione ſit, licèt is eius iuri

ſubie-

ſubiectus non ſit, veluti per colonum, inquilinum, depoſitarium, aùt commodatarium. Quin etiam animo quoque ſolo poſſeſſio retinetur, ideſt, quamuis neque ſit quis in poſſeſſione, neque eius nomine alius, tamen ſi non derelinquendæ poſſeſſionis animo, ſed poſteà reuerſus indè diſceſſerit, retinere poſſeſſionem videtur: Et etiam vel per ſe, vel per alium adquiritur poſſeſſio. Per quos verò adipiſci poſſeſſionem aliquis poſſit, ſecundo libro expoſuimus in *tit. per quas perſon. nob. adquir.* 1
Animo tamen ſolo poſſeſſio adquiri non poteſt, nec etiam poteſt adquiri corpore ſolo, ſed animo, & corpore ſimul. *l. 3. in princ. ff. de acquir. vel amit. poſſeſs.* An autem ſolo animo poſſeſſio amittatur, à DD. controuertitur. Verior eſſe videtur affirmatiua ſententia. Hanc ſequitur *Cuiac. hic, & ad l. nihil tam naturale 35. ff. de reg. Iur.*

Ad §. Recuperandæ. 2

Recuperandæ (a) *poſſeſſionis cauſa ſolet interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi,* (b) *vel ædium vi deiectus fuerit. Nàm ei proponitur interdictum Vnde vi, per quod is, qui deiecit,* (c) *cogitur ei reſtituere poſſeſſionem, licèt is, ab eo qui deiecit, vi,* (d) *clàm, vel precariò poſſideat. Sed ex Conſtitutionibus* (e) *ſacris, vt ſuprà diximus, ſi quis rem per vim occupauerit, ſi quidem in bonis eius eſt, dominio eius priuatur: ſi aliena, poſt eius reſtitutionem, etiam æſtimationem rei dare vim paſſo compellitur. Qui autem aliquem de poſſeſſione per vim deiecerit: tenetur lege Iulia* (f) *de vi priuata, aut de* 3 *vi publica, ſed de vi priuata, ſi ſine armis vim fecerit,* (g) *ſin autem cum armis eum de poſſeſſione expulerit, de vi publica. Armorum autem appellatione nonſolùm ſcuta, & gladios, & galeas ſignificari intelligimus, ſed & fuſtes, & lapides.*

a *Recuperandæ &c.* Recuperandæ poſſeſſionis cauſa ſolet interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi, vel ædium vi deiectus fuerit. Nàm ei proponitur Interdictum Vnde vi, per quod is, qui deiecit, cogitur ei reſtituere poſſeſſionem, licèt is, ab 4
eo, qui deiecit, vi, clàm, vel præcariò poſſidebat. *tex. hic.*

b *Ex poſſeſſione fundi, vel ædium.* Hoc enim Interdictum ad eos tantùm pertinet, qui de ſolo deijciuntur: vt puta de fundo, ſiuè de ædificio: non autem ad alios. Itaque de rebus mobilibus non datur, niſi per conſequentiam quandam, vt ſi quæ res fuerint in fundo, vel in ædibus, vnde quis deiectus eſt, *l. 1.*

§.Hoc Interdictum non ad omnem , & §.Illud , & §.Planè ff. de vi, & de vi armata .

c *Is , qui deiecit .* Deiecíſſe autem etiam is videtur , qui mandauit , vel iuſſit , vt aliquis deijceretur . Parui enim referre viſum eſt , ſuis manibus quis deijciat, an verò per alium , *l.*1. *§.Deieciſſe ff. de vi, & de vi arm.*

d *Vi , clàm &c.* Olim duo fuerunt Interdicta de vi , vt conſtat ex Oratione M.Tullij pro Cæcina, Interdictum, Vnde vi,quod 1
erat de vi priuata ſine armis facta, & Interdictum, De vi armata, quod erat de vi publica armis illata . Et Interdicto quidem, Vnde vi , obſtabat exceptio vitioſæ poſſeſſionis , Interdicto verò , De vi armata , dicta exceptio non obſtabat . Sed poſteà factum eſt vnum Interdictum , poſitum in *l.*1. *in princ. ff. de vi* , & de vi armata , cui exceptionem vitioſæ poſſeſſionis non óſficere , Iuſtinianus hoc loco teſtatur . *Pacius hic in Analy. verſ. Nota tertio .*

e *Sed ex Conſtitutionibus &c.* Hoc ampliùs , ſi quis rem per vim 2
occupauerit , punitur ex Sacris Conſtitutionibus, vt ſuprà diximus in *tit. de Vi bonor. raptor. ad §. Quia tamen ità* . Nàm ſi quidem res in bonis eius eſt, dominio eius priuatur: ſi aliena,poſt eius reſtitutionem , etiam æſtimationem rei dare vim paſſo compellitur , *tex.hic , l.ſi quis in tantam* 7. *C.Vnde vi* .

f *Tenetur lege Iulia &c.* Qui autem aliquem de poſſeſſione per vim deiecerit,tenetur etiã lege Iulia de Vi priuata,ſi ſinè armis vim fecerit , aùt de Vi publica, ſi cum armis eum de poſſeſſione expulerit . Armorum autem appellatione ſignificari intelli- 3
gimus , etiam fuſtes , & lapides , *tex. hic , l.*1. *in fine princ. & l.*3. *ff.de vi , & de vi armata , l. Armorum* 41. *ff.de verb. ſig.* De Lege autem Iulia de vi , videbimus infrà in *tit. de pub. Iud. ad §.Item lex Iulia de vi .*

g *Sin autem cum armis &c.* Quare Vis cum armis facta, publica nominetur , Vide *ad dictum §. Item lex Iulia de vi , de pub. Iud.* In Verbo , *Ex lege Iulia de vi .*

Ad §. Tertia diuiſio . 4

Tertia diuiſio interdictorum hæc eſt , quòd aut ſimplicia ſunt , aut duplicia . Simplicia ſunt , veluti in quibus alter actor , alter reus eſt , qualia ſunt omnia reſtitutoria , aut exhibitoria . Namque actor eſt , qui deſiderat aut exhiberi , aut reſtitui , reus eſt is, à quo deſideratur, vt reſtituat , aut exhibeat . Prohibitoriorum autem interdictorum

alia

Digitized by Google

alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Simplicia ſunt, veluti cum prohibet prætor in loco ſacro, vel in flumine publico, ripaue eius aliquid fieri. Nam actor eſt, qui deſiderat, ne quid fiat, reus eſt, qui aliquid facere conatur. Duplicia ſunt, veluti Vti poſſidetis interdictum & Vtrubi. Ideò autem duplicia vocantur, quia par vtriuſque litigatoris in his conditio eſt, nec quiſquam præcipuè reus, vel actor intelligitur, ſed vnuſquiſque tam rei, (a)*quàm actoris partes ſuſtinet.*

a VNuſquiſque tam rei, quàm actoris partes ſuſtinet. His enim Interdictis vterque litigatorum, poſſeſſionem rei, de qua agitur, ſibi aſſerit, vterque ſe poſſidere affirmat, & aduerſarium poſſidere negat. De Interdictis, Vti poſſidetis, & Vtrubi, plenè dixi ad §. *Retinendæ, hoc eod. titulo.* 1

Ad §. Vltimum.

De ordine (a) *& vetere exitu interdictorum ſuperuacuum eſt hodie dicere. Nam quoties extra ordinem ius dicitur (qualia ſunt hodie omnia iudicia) non eſt neceſſe reddi interdictum: ſed perinde iudicatur ſine interdictis, ac ſi vtilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet.* 2

a DE *ordine &c.* Hodiè autèm vetus Interdictorum ordo non obſeruatur, & Interdictis non agitur amplius, ſed vtilibus actionibus in factum ad exemplum Interdictorum, *tex. hic. l. 3. §. vlt. ff. de Interdic.*

b *Et vetere exitu.* Legendum videtur, Ritu, vt agendi, & (vt vulgus nunc loquitur) procedendi formulam intelligamus. H. 3

c *Qualia ſunt hodiè &c.* Hodiè omnia Iudicia ſunt extraordinaria, *princ. tit. de ſucceſs. ſublat.* Hoc eſt, hodiè in iudicijs vetus iudiciorum ordo non obſeruatur.

d *Omnia iudicia.* Tam criminalia, quàm ciuilia, *dicto princ. tit. Inſt. de ſucceſs. ſublat. l. ordo 8. ff. de pub. iud.*

De pœna (*a*) temerè litigantium. 4

TITVLVS XVI.

Nunc admonendi (b) *ſumus, magnam curam egiſſe eos, qui* (c) *iura ſuſtinebant, ne facilè homines ad litigandum procederent, quod & nobis ſtudio* (d) *eſt. Idque eo maximè fieri poteſt, quod temeritas*

tam

tam agentium, quàm eorum, cum quibus agitur, modò pecuniaria pœna, modò iuriſiurandi religione, modò infamiæ metu coercetur.

a DE *pœna &c.* Hactenus dictum eſt de actionibus, exceptionibus, & interdictis, quæ actionum loco ſunt. Sed quia contingit aliquando, vt quis temerè, vel agat, vel defendat: nunc de pœna eorum, qui temerè, vel agunt, vel defendunt, videndum eſt. 1

b *Nunc admonendi &c.* Temeritas tam agentium, quàm eorum, cum quibus agitur, modò pecuniaria pœna, modò iuriſiurandi religione, modò infamiæ metu coercetur.

c *Qui iura ſuſtinebant.* Hoc de Iuriſconſultis ſine dubio intelligendum eſt, quos ſatis conſtat, litigandi formam conſtituiſſe, Iurique Ciuili (vt Cicero ſcribit) præfuiſſe. H.

d *Quod & nobis ſtudio eſt.* Id enim Reipublicæ ſummoperè inintereſt, vt pulcrè docet Ariſtoteles *lib. 2. polit.* 2

Ad §. Ecce enim.

Ecce (a) *enim iuſiurandum omnibus, qui conueniuntur, ex Conſtitutione* (b) *noſtra defertur. Nam reus non aliter ſuis allegationibus vtitur, niſi priùs* (c) *iurauerit, quòd putans* (d) *ſeſe bona inſtantia vti, ad contradicendum peruenit. At aduerſus* (e) *inficiantes, ex quibuſdam cauſis dupli, vel tripli* (f) *actio conſtituitur; veluti ſi damni iniuriæ, aut legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agere-*
tur. Statim autem (g) *ab initio pluris, quàm ſimpli eſt actio, veluti,* 3
furti manifeſti quadrupli, nec manifeſti dupli. Nàm ex cauſis his, & alijs (h) *quibuſdam, ſiue quis neget, ſiue fateatur, pluris quàm ſimpli eſt actio. Item actoris* (i) *quoque calumnia coercetur. Nàm etiam actor pro calumnia iurare* (k) *cogitur ex noſtra Conſtitutione. Vtriuſque* (l) *etiam partis aduocati iuſiurandum ſubeunt, quod alia noſtra Conſtitutione comprehenſum eſt. Hæc autem omnia pro veteri* (m) *calumniæ actione introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abijt: quia in partem decimam litis actores mulctabat, quod nunquam factum*
eſſe inuenimus. Sed pro his introductum eſt & præfatum iuſiuran- 4
dum, & vt improbus (n) *litigator, & damnum & impenſas litis inferre aduerſario ſuo cogatur.*

a ECCE *enim &c.* Iuriſiurandi religione temeritas litigantium coercetur. Nàm reus non aliter ſuis allegationibus vtitur, niſi priùs iurauerit de calumnia, ideſt, quòd putans ſeſe

bona

Digitized by Google

bona inſtantia vti, ad contradicendum peruenit.

b *Ex Conſtitutione noſtra*. Eſt Conſtitutio latina, *l.2. C. de Iureiur. propt. calum.*

c *Niſi prius iurauerit &c*, Quod ſi reus hoc Iuſiurandum ſubire recuſauerit, pro confeſſo habetur, *dicta l.2. §.Sin autem reus*.

d *Quòd putans &c.* Iuramentum calumniæ à DD. vocatur Iuramentum credulitatis, & opinionis: Nàm qui iurat, non iurat ità eſſe vt iurat, ſed ſe ità credere, & exiſtimare. 1

e *At aduerſus inficiantes &c*- Temeritas litigantium pecuniaria pœna coercetur cùm aduerſus inficiantes,ex quibuſdam cauſis dupli actio conſtituitur; veluti ſi damni iniuriæ,aùt legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agatur. Vide ſuprà in *tit. de Actionibus, ad §.Sed furti quidem*.

f *Vel tripli*. Hæc verba (Vel tripli) quidam Codices non habent, & rectè. Nàm actio nulla eſt, quæ inficiando triplicetur.

g *Statim autem ab initio &c.* Ex furti autem manifeſti, vel nec 2
manifeſti cauſa, & ex aliis quibuſdam cauſis, etiam ſine inficiatione, pluris quàm ſimpli eſt actio. Et conſequenter talis pœna, non eſt pœna inficiantis, ſeù temerè litigantis, ſed delinquentis.

h *Et aliis quibuſdam*. Veluti, ſerui corrupti, vt diximus ſuprà ad *§.Sed furti quidem, de Actionibus*.

i *Item actoris &c.* Item actoris quoque calumnia Iuriſiurandi religione coercetur. Nàm etiam actor pro calumnia iurare
cogitur, quòd non calumniandi animo litem mouiſſet, ſed 3
exiſtimando ſe bonam cauſam habere, *tex. hic, iuncta l.2. C.de Iureiurando propter calumniam, in princ.*

k *Iurare cogitur*. Quod ſi actor noluerit ſacramentum calumniæ ſubire, cadit ab inſtituta actione. *d.l.2. §. Quòd ſi actor*.

l *Vtriuſque etiam &c.* Vtriuſque etiam partis aduocati, ideſt, tàm actoris, quàm rei, tenentur iurare de calumnia, quòd alia Iuſtiniani Conſtitutione, quæ eſt *l. Rem non nouam 12. C.de Iudiciis, comprehenſum eſt*.

m *Pro veteri calumniæ actione*. De hac veteri calumniæ actione 4
vide *Cuiac. obſeruat. lib.7. cap.5.*

n *Et vt improbus litigator &c.* Cogitur etiam improbus litigator, & damnum, & impenſas litis inferre aduerſario ſuo,

Ad

Ad §. Ex quibuſdam Iudicijs.

Ex quibuſdam (a) *iudicijs damnati* (b) *ignominioſi fiunt: veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo, item tutelæ, mandati, depoſiti, directis,* (c) *non contrarijs actionibus. Item pro ſocio, quæ ab vtraque parte directa eſt: & ob id quilibet ex ſocijs eo iudicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti* (d) *quidem aùt vi bonorum* 1
raptorum, aùt iniuriarum, aùt de dolo, nonſolùm damnati notantur ignominia, ſed etiam pacti, & rectè. Plurimùm enim intereſt, vtrùm ex delicto aliquis, an ex contractu debitor ſit.

a EX *quibuſdam &c.* Denique infamiæ metu coercetur temeritas litigantium: ex quibuſdam enim iudicijs damnati, ignominioſi fiunt: veluti furti &c. *tex.hic, l.1. §.Qui furti ff. de his, qui not. infam.*

b *Damnati*. Si modò ſuo nomine damnati fuerint, *l.1. ff.de his* 2
qui not.infam. Si quis enim alieno nomine condemnatus fuerit: non laborat infamia, & ideò nec procurator, vel defenſor, vel curator, vel tutor, vel heres, furti, vel ex alia ſimili ſpecie condemnatus, infamia notabuntur. *l.furti 6. §.Si quis alieno ff.de his qui not.infam.*

c *Directis, non contrarijs actionibus*. Damnati contrarijs actionibus tutelæ, mandati, depoſiti, non fiunt ignominioſi. Nam in contrarijs non de perfidia agitur, ſed de calculo, qui ferè in iudicio ſolet dirimi, *l.furti 6.in fine ff.de his qui not.infam.* 3

d *Sed furti quidem &c.* Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut de dolo, non ſolùm damnati notantur infamia, ſed etiam pacti, & rectè. Plurimùm enim intereſt, vtrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor ſit, *Tex.hic, dicta l.1.& l.4.in fine ff.de his, qui not.infam.* In actionibus igitur, quæ ex contractu proficiſcuntur, licet famoſæ ſint, attamen pactus non notatur infamia, *l.In actionibus 7. ff.de his, qui not.infam.* Delicta verò infamiam irrogant, non ſolùm damnatis, ſed etiam pactis, quoniam intelligitur confiteri crimen, 4
qui paciſcitur, *l.quoniam 5. ff.de his, qui not. infam.* Hoc tamen intelligendum eſt, ſi cum pretio quantocunque quis pactus ſit. Nam ſi precibus impetrauerit, ne ſecum ageretur, non erit notatus, *d.l.furti 6.§.Pactuſue ff.de his, qui not.infam. l.non damnatos 18.C.Ex quib. cauſ.infam.irrog.*

Ad §. Omnium autem.

Omnium (a) *autem actionum inſtituendarum principium ab ea parte edi-*
cti proficiſcitur, qua prætor edicit de (b) *in ius vocando. Vtique*
enim imprimis aduerſarius in ius vocandus eſt ad eum qui ius dictu-
rus ſit. Qua parte prætor parentibus, & patronis, item parenti-
bus, liberiſque patronorum, & patronarum hunc præſtat honorem, 1
vt non aliter liceat liberis libertiſque eos in ius vocare, quàm ſi id
ab ipſo prætore poſtulauerint, & impetrauerint. Et ſi quis aliter
vocauerit, in eum pœnam (c) *ſolidorum quinquaginta conſtituit.*

a O*Mnium &c.* Omnium autem actionum inſtituendarum
principium, ab ea parte edicti proficiſcitur, qua prætor
edicit de in ius vocando. Vtique enim in primis aduerſarius
in ius vocandus eſt ad eum, qui ius dicturus ſit, *Text.hic.* Nota
ex hoc textu non probari, vt quidam exiſtimant, quod in ius 2
vocatio ſit principium iudicij. Nam textus non dicit in ius vo-
cationem eſſe principium iudicij, ſed eſſe principium actio-
num inſtituendarum. Principium Iudicij eſt principium actio-
nis inſtitutæ, nimirum litis conteſtatio, *l.amplius* 15.*ff.rem rat.*
hab.l.vnica C.de lit.conteſt. Vnde ea, quæ litis conteſtationem
præcedunt, vt vocatio in ius, non dicuntur partes, ſed præ-
paratoria iudiciorum. *Pacius hic in Analy.*
b *De in ius vocando.* In ius vocare, eſt ad prætorem, vel ad
alios, qui iuriſdictioni præſunt, iuris experiundi cauſa vocare, 3
*l.*1.*ff.de In ius voc.iuncta l.*2.*ff.Si quis in ius vocatus &c.*
c *Pœnam ſolidorum quinquaginta conſtituit.* Quæ pœna actori in-
fertur, *l.Si libertus* 12.*ff.de in ius voc.* Quòd ſi filius, vel libertus
inopia dignoſcitur laborare, quaſi inofficioſus litigatur caſti-
gatur, *l.vlt.ff.de In ius voc.l.*1.*§.vlt.ff.de pœnis.* Vide notata ſupra
in tit.de Actionibus, ad §.Pœnales quoque, In verbo, *Et in eum, qui*
patronum &c. & in notis ſeq.

De officio Iudicis. 4

TITVLVS XVII.

Supereſt, (a) *vt de officio indicis diſpiciamus, Et quidem imprimis*

illud obſeruare debet iudex, ne aliter iudicet, quàm quod legibus, (b) *aut Conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.*

a SVpereſt &c. Cùm de Actionibus, quas intendunt actores,
& exceptionibus, quibus rei ſe tuentur, iam diſputatum
ſit: Supereſt, vt quodnam ſit Iudicis officium, qui inter acto-
rem, & reum diſceptator eſt, diſpiciamus. Supereſt, inquit
Iuſtinianus, quia nihil amplius dicendum eſt de iudicijs priuatis, 1

b *Quàm quod legibus, aut Conſtitutionibus*. Nàm ſi contra ſacras
Conſtitutiones iudicauerit, adeo inutilis ſententia eſt, vt ne
appellatio quidem neceſſaria ſit, *l. 1.* §. *Item cùm contra ff. Quæ
ſent. ſine appell.*

Ad §. Ideoque.

*Ideoque ſi noxali iudicio additus eſt, obſeruare debet, vt ſi condem-
nandus videtur dominus, ita debeat condemnare, Publium* (a) *Ma-* 2
nium Lucio Titio in decem aureos condemno, aut noxam (b) *dedere.*

a P*Vblium Mauium*. Lucio Titio in decem aureos condem-
no, aut noxam dedere. *Text. hic*. Obſeruate in hoc
textu præcedere verbum, condemno, & ſequi, aut noxam
dedere: ait enim *l. Miles 6.* §. *Decem ff. de re Iud.* quod noxæ de-
ditio pecuniariam condemnationem ſequitur. Damnatio eſt
à Iudice, adiectio noxæ; à lege: quamobrem actione iudi-
cati ſolam litis æſtimationem, non etiam deditionem noxæ 3
perſequimur, *d. l. 6.* §. *Decem*. De actionibus noxalibus plenè
diximus ſupra *in tit. de noxal. action.*

b *Aut noxam dedere*. Ideſt, aut corpus, quod nocuit dedere.
§. *Noxa autem, Inſt. de noxal. action.*

Ad §. Et ſi in rem.

Et ſi in rem actum ſit, ſiue contra petitorem iudicauerit, (a) *abſoluere
debet poſſeſſorem, ſiue contra poſſeſſorem, iubere eum debet, vt rem* 4
*ipſam reſtituat cum fructibus. Sed ſi poſſeſſor neget in præſenti ſe re-
ſtituere poſſe, & ſine* (b) *fruſtratione videbitur tempus reſtituendi
cauſa petere, indulgendum* (c) *eſt ei: vt tamen de litis æſtimatione
caueat cum fideiuſſore, ſi intra tempus, quod ei datum eſt, non re-
ſtituiſſet. Et ſi hereditas* (c) *petita ſit: eadem circa fructus interue-
niunt, quæ diximus interuenire in ſingularum rerum petitione. Il-
lorum*

Digitized by Google

lorum autem fructuum, quos culpa ſua poſſeſſor non perceperit, in vtraque actione eadem ratio penè habetur, ſi prædo fuerit. Si verò bonæ fidei poſſeſſor fuerit, non habetur ratio conſumptorum, neque non perceptorum. Poſt inchoatam autem petitionem, etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel percepti conſumpti ſunt.

a I*Vdicauerit*. Iudicandum eſſe exiſtimauerit. 1
b *Et ſine fruſtratione*. Non moræ faciendæ cauſa, ſed propter aliquam iuſtam cauſam. Quod ſi moræ faciendæ cauſa tempus ad reſtituendum petatur, manu militari officio Iudicis à reo, qui rem habet, poſſeſſio transfertur, *l.qui reſtituere 68.ff.de rei vindic.*
c *Indulgendum eſt ei*. Arbitrio Iudicis. Iudex enim pro factorum, & circumſtantiarum diuerſitate, aliàs prolixius, aliàs breuius tempus concedet. Et in hoc differt actio in rem ab actionibus in perſonam, in quibus quatuor menſium ſpacium 2
præſcriptum eſt, *l.2.& 3.C.de vſur.rei iud.*
d *Et ſi hereditas &c.* Si hereditas petita ſit: eadem circa fructus perceptos, & extantes interueniunt, quæ in ſingularum rerum petitione: in vtroque enim iudicio, cùm res ipſa reſtituenda eſt, etiam fructus percepti, & extantes reſtituendi ſunt: nec inter bonæ, aut malæ fidei poſſeſſorem diſtinguitur. Illorum autem fructuum, quos culpa ſua poſſeſſor non perceperit in vtraque actione eadem ratio penè habetur, ſi fuerit malæ fidei poſſeſſor. *Tex.hic*. Penè, inquit Iuſtinianus, quia fructus non 3
percepti veniunt in petitionem hereditatis ipſius actionis iure, & poteſtate. In actione autem in rem ſpeciali, veniunt tantùm officio Iudicis. Si verò bonæ fidei poſſeſſor fuerit, non habetur ratio fructuum conſumptorum, neque non perceptorum. Poſt inchoatam autem petitionem, etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel percepti conſumpti ſunt, *Tex. hic.* Cæterum circa fructus generaliter notate, quod fructus intelliguntur deductis impenſis, quæ fiunt gratia quærendorum, colligendorum, conſer- 4
uandorumque fructuum, vt ſupra diximus ad §. Si quis à non domino, de rerum diuiſione, vbi etiam plura videte, quæ faciunt ad pleniorem intelligentiam huius noſtri §.

Ad §. Si ad exhibendam.

Si ad exhibendum actum fuerit, non ſufficit, ſi exhibeat rem is: cum quo actum eſt: ſed opus eſt, vt etiam rei cauſam debeat exhibere, ideſt, vt eam cauſam (a) *habeat actor, quam habiturus eſſet, ſi cum primum ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet. Ideoque ſi in-*
ter moras vſucapta (b) *ſit res à poſſeſſore, nihilominus condemnabi-* 1
tur. Prætereà fructuum medij temporis, ideſt, eius, quod poſt acceptum ad exhibendum iudicium, ante rem iudicatam interceſſit: rationem habere debet Iudex. Quod ſi neget is, cum quo ad exhibendum actum eſt, in præſenti exhibere poſſe, & tempus exhibendi cauſa petat, idque ſine fruſtratione poſtulare videatur dari: (c) *ei debet, vt tamen caueat ſe reſtituturum, quòd ſi neque ſtatim iuſſu* (d) *Iudicis rem exhibeat, neque poſteà exhibiturum ſe caueat, condemnandus ſit in id, quod actoris intererat, ab initio rem exhibitam eſſe.*
2

a *VT eam cauſam habeat actor &c.* Nam, quantum ad hanc actionem attinet, exhibere, eſt in eadem cauſa præſtare, in qua fuit, cum iudicium acciperetur: vt quis copiam rei habens, poſſit exequi actionem, quam deſtinauit, in nullo, cauſa, quam intendit, læſa, *l. Iulianus* 9. §. *Quantum autem ff. ad exhibendum.*

b *Vſucapta ſit res.* Nam vſucapio cœpta à bonæ fidei poſſeſſore olim non interrumpebatur litis conteſtatione, *l. Si poſt acceptum*
18. ff. de rei vindic. l. Sed & ſi 14. *ff. famil. erciſc.* Secus erat in longi 3
temporis poſſeſſione, *l. Moræ* 26. *C. de rei vindic. l. nec bona fide* 10. *C. de præſcrip. long-temp.*

c *Dari ei debet.* Arbitrio Iudicis, longiùs, aut breuius pro facti circumſtantijs.

d *Iuſſu Iudicis.* Arbitrio Iudicis. Nàm ad exhibendum quoque actio ex arbitrio Iudicis pendet. §. *Prætereà, Inſtit. de Actionibus.*

Ad §. Si familiæ. 4

Si familiæ (a) *erciſcundæ iudicio actum ſit, ſingulas res, ſingulis heredibus adiudicare debet. Et ſi in alterius perſona prægrauare videatur adiudicatio, debet hunc inuicem coheredi certa pecunia (ſicut iam dictum eſt) condemnare. Eo quoque* (b) *nomine coheredi quiſque ſuo condemnandus eſt, quod ſolus* (c) *fructus hereditarij fundi perec-*

perceperit, aut rem hereditariam corruperit, aut conſumpſerit. Quæ quidem ſimiliter inter plures quoque, quàm duos coheredes, ſubſequuntur.

a **S***Icut iam dictum eſt.* Supra in titulo de Actionibus. ad §. *Quædam actiones.*

b *Eo quoque nomine &c.* Quia mixta eſt actio, tàm in rem, quàm in perſonam, vt diximus ſupra in titulo de Actionibus, Ad 1
§. Quædam actiones.

c *Quod ſolus fructus &c.* Idem eſt dicendum ſi coheres ſumptus bona fide fecerit in communi hereditate, *l. filiæ* 18. §. *vlt. C. familiæ erciſcundæ.*

Ad §. Eadem interueniunt.

Eadem (a) *interueniunt, & ſi communi diuidundo de pluribus rebus actum fuerít, quod ſi de vna re, veluti fundo, ſiquidem iſte fundus* 2
commodè regionibus diuiſionem recipiat, partes eius ſingulis adiudicare debet, & ſi vnius pars prægrauare videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quod ſi commodè diuidi non poſſit: vel (b) *ſi homo fortè, aut mulus erit, de quo actum ſit: tunc totus vni adiudicandus eſt, & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus.*

a **E***Adem &c.* Quæ diximus de familiæ erciſcundæ iudicio ad §. Proximè præcedentem, obtinent etiam cum de pluribus 3
rebus communi diuidundo agitur. Qùod ſi de vna re, actum ſit communi diuidundo. Dic vt ſequitur hic in Text. Et de actione communi diuidundo plura, vide ſuprà *in tit. de Act. ad §. Quædam actiones, in tertia, & vlt. nota.*

b *Veluti ſi homo.* Legendum [Vel ſi homo.]

Ad §. Si finium regundorum.

Si finium (a) *regundorum actum fuerit: diſpicere debet Iudex, an neceſſaria ſit adiudicatio: quæ ſanè vno caſu neceſſaria eſt, ſi euidentioribus finibus diſtingui agros commodius ſit, quàm olim fuiſſent diſtincti. Nam tunc neceſſe eſt ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari, quo caſu conueniens eſt, vt is alteri certa pecunia debeat condemnari. Eo quoque nomine damnandus eſt quiſque hoc iudicio, quod fortè circa fines aliquid malitioſè commiſit,* 4

Digitized by Google

miſit, verbi gratia, quia lapides finalès (b) *furatus eſt, vel arbores finales excidit. Contumaciæ* (c) *quoque nomine quiſque eo iudicio condemnatur. Veluti, ſi quis iubente Iudice metiri agros, paſſus non fuerit.*

a SI *finium &c.* De actione finium regundorum, videte ſupra ad §.Quædam actiones, in tribus vltimis notis, *Inſtit.de*
Actionibus, 1
b *Quia lapides finales furatus èſt, vel arbores finales excidit.* Ideſt, lapides, vel arbores, quibus agri definiebantur, ſeù diſtinguebantur. Et hoc caſu, quanti in litem actor iurauerit, tanti reus damnabitur, *Gloſſ. hic.* Immò datur etiam aduerſus talem delinquentem iudicium extraordinarium de termino moto, *l.1.C.de accuſationibus*. Et pro conditione perſonarum pœna imponitur, *l.1.ff.de termino moto*: neque altera ex iſtis actionibus per alterum tollitur, *l.1.C. Quando ciuilis actio criminali &c.*
Eſt etiam in terminos ſingulos, quos quis dolo malo eiecerit, 2
locoue mouerit, prodita actio popularis quinquaginta aureorum, qui Fiſco applicantur, *l.3.ff.de termino moto.*
c *Contumaciæ quoque &c.* Et hoc caſu reus damnabitur ad intereſſe, delato actori iureiùrando in litem. *gloſſ.hic.*

Ad §. Vltimum.

Quod autem (a) *iſtis iudicijs alicui adiudicatum fuerit, id ſtatim* (b) 3
eius fit, cui adiudicatum eſt.

a QVOD *autem iſtis iudicijs.* Familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum.
b *Id ſtatim eius fit &c.* Itaque adiudicationem inter modos acquirendarum rerum enumerat *Vlpianus in fragmen. tit.19. §: Adiudicatione.*

4

De publicis (*a*) iudicijs.

TITVLVS XVIII.

Publica (b) *iudicia neque per actiones ordinantur, neque omninò quidquã ſimi-*

ſimile habent cum cæteris iudicijs, de quibus locuti ſumus: magnaque diuerſitas eſt eorum, & in inſtituendis, & in exercendis.

a D*E publicis iudicijs*. Iudiciorum alia ſunt priuata, alia publica. Cùm igitur hactenus ſufficienter dictum ſit de priuatis Iudicijs: reliquum eſt, vt de publicis diſpiciamus, Iudicia publica quandoque capiuntur latiùs, vt complectantur etiam Iudicia popularia; quatenùs ſcilicet etiam popularia 1
patent omnibus: quandoque anguſtiùs, vt diſtinguatur à Iudicijs popularibus; & hæc poſterior ſignificatio ſumi hoc loco debet. Eſt autem differentia inter iudicia popularia, & publica, quòd illa ſunt prætoria, hæc ciuilia: propriè namquè ea tantùm Iudicia publica ſunt, quæ ex legibus publicorum Iudiciorum veniunt: vt Iulia maieſtatis, Iulia de adulterijs, Cornelia de ſicarijs, & veneficijs, alijſque legibus numeratis *in l.1.ff.de pub.Iud.*

b *Publica iudicia &c*: Publica iudicia neque per actiones ordi- 2
nandus, neque omninò quidquam ſimile habent cum iudicijs priuatis: magnaque diuerſitas eſt eorum, & in inſtituendis, & in exercendis *tex.hic*. Publica igitur Iudicia differunt à priuatis, & præſertim quia non vt priuata per actiones ordinantur, ſed certis legibus accuſationes in eis inſtituendis conſtituuntur cum neceſſitate inſcriptionis accuſatoris ad pœnam talionis, *l.3.ff.de priuat delict.iuncta l.vlt.C.de accuſat. & inſcript.* Hodie tamen inſcripto ac pænà talionis paſſim à foro receſſit. Vide *quæ dixi in Inſt.Crim.in tit.de accuſat & inquis §.Igi- 3
tur per accuſationem*. Differùnt pariter publica iudicia à priuatis: quia in publicis iudicijs exercendis quæſtiones plerumque adhibentur, non autem in exercendis priuatis iudicijs, *l.1.& tot.tit. ff.de quæſt.* Atque in ptiuatis iudicijs exercendis aſtringitur ſolus actor ad probandum, & eo non probante, reus abſoluitur, *l. actor 23.C.de prob.l.qui accuſare 4. C. de edendo*: in publicis verò, non tantùm probat accuſator, ſed etiam reus *l. Vbi falſi 22.C.Ad leg.Cornel.de falſ.*

4

Ad §. Publica autem.

Publica (a) *autem dicta ſunt, quod cuiuis ex populo executio eorum plerumque datur.*

a P*Vblica autem &c.* Publica autem Iudicia, publica dicta ſunt, quod cuilibet ex populo ijs experiri licet: niſi ſi cui lege ali-

aliqua accuſandi publico iudicio non eſt poteſtas, *tex. hic. iunℓa l.Palam 43.§.Senatus ff.de.rit. nup.* Hi autem, qui publico iudicio accuſare prohibentur, numerantur *in l.qui accuſare 8. cum duabus ll. ſeq. ff. de accuſat.*

Ad §. Publicorum.

Publicorum (a)*iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædam non capi-* 1
talia. Capitalia (b) *dicimus, quæ vltimo ſupplicio afficiunt, vel*
aquæ (c) *& ignis interdictione, vel deportatione* (d) *vel metallo.*
(e) *Cætera, ſi quam* (f) *infamiam irrogant, cum damno pecuniario,*
hæc publica quidem ſunt, non tamen capitalia.

a *Publicorum &c.*Publica Iudicia diuiduntur in capitalia & non
capitalia. Capitalia nominantur ea, ex quibus pœna, aut
eſt mors, aut deportatio, aut damnatio in metallum. Et hæc
iudicia capitalia dicuntur, quia per has pœnas eximitur caput 2
de Ciuitate. Non capitalia ſunt, quæ infamiam tantum irrogant, cum damno pecuniario, corporaliue coercitione, vt
fuſtigatione. *tex.hic iuncta l.2.ff.de pub.Iud.*

b *Capitalia dicimus.* Capitalia Iududicia ea dicimus, quæ caput, ideſt, damnatum ciuem de ciuitate tollunt, ſiue mors, ſiue ſeruitus, ſiue deportatio contingat. De ciuitate, iniquam, hoc eſt, de loco, ac numero, quem quis in Ciuitate, ſeù in ciuium recenſione obtinet.

c *Vel aquæ & ignis &c.* In locum aquæ & ignis interdictionis 3
ſucceſſit deportatio, *l. 2. §. Conſtat ff. de pœnis.* De aquæ &
ignis interdictione vide notata ſupra ad §. *Minor*, de capitis
deminutione.

d *Vel deportatione.* De deportatis in inſulam vide notata ſuprà ad §. *Cum autem, quib. mod. ius pot.ſol.*

e *Vel metallo.* De his, qui in metallum damnantur, diximus ſupra ad §. *Pœnæ ſeruus, quib. mod. Ius pot.ſol.*

f *Cætera, ſi quam infamiam &c.* Ex omni crimine, quod iu-
dicij publici cauſam habuit, ſententia facit infamem, *l.7.ff. de* 4
pub. iud.

Ad §. Publica autem iudicia.

Publica (a) *autem iudicia hæc ſunt lex Iulia*(b)*Maieſtatis: quæ in eos qui contra Imperatorem,* (c) *vel Rempublicam aliquid moliti ſunt,*

ſuum

ſuum vigorem extendit. Cuius pœna, animæ amiſſionem ſuſtinet, & memoria rei etiam (d) *poſt mortem damnatur.*

a P*Vblica autem &c.* Primum Iudicium publicum eſt Iudicium legis Iuliæ Maieſtatis. Hæc lex in eos, qui contra Imperatorem, vel Rempublicam aliquid moliti ſunt, ſuum vigorem extendit. Et dicitur in textu: Aliquid moliti ſunt: Quia eadem ſeueritate voluntatem huius ſceleris, qua effe- 1
ctum puniri iura voluerunt, *l. Quiſquis 5. in fine principij C. ad leg. Iul. maieſt.* Et huius legis pœna, vitæ amiſsionem infert, & Rei memoria etiam poſt mortem damnatur, & bona fiſco vindicantur, *l. vlt. ff. ad leg. Iul. maieſt. l. penlt. & vlt. C. eod.* Planè non quiſquis legis Iuliæ Maieſtatis reus eſt, in eadem conditione eſt, ſed qui perduellionis reus eſt, hoſtili animo aduerſus Rempublicam, vel Principem animatus, de qua ſola cauſa, in hoc noſtro §. *Differitur*. Cœterum, ſi quis ex alia cauſa legis Iuliæ maieſtatis reus ſit, morte crimine liberatur. *d. l.* 2
vlt. ff. ad l. Iul. maieſt. De lege Iulia Maieſtatis plenius dixi *in Inſtit. Criminal. in tit. ad leg. Iul. maieſt.*

b *Lex Iulia maieſtatis.* Auctor huius legis incertus eſt Quidam tamen ſuſpicantur latam fuiſſe à C. Iulio Cæſare Dictatore.

c *Qui contra Imperatorem.* Animaduerte, quòd non ſubditus, crimen læſæ maieſtatis non committit. Sic enim Rex Siciliæ Robertus Imperatori Henrico eo modo non ſubfuit, quod in eum crimen læſæ maieſtatis commiſerit. *Clement. Paſtoralis.*
§. quod ſi punitio, verſ. Rurſus, de ſent. & re iud. 3

d *Etiam poſt mortem.* Hoc ſpeciale eſt in crimine perduellionis. Alias regulariter crimen, etiam læſæ maieſtatis, morte delinqnentis extinguitur, *d. l. vlt. ff. ad leg. Iul. maieſt.*

Ad §. Item lex Iulia de adulterijs.

Item lex Iulia (a) *de adulterijs coercendis, quæ non ſolùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, ſed & eos, qui cum maſculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege* (b) *Iulia etiam* 4
ſtupri flagitium punitur, cum quis ſine vi vel virginem, vel viduam honeſtè viuentem ſtuprauerit. Pœnam autem eadem lex irrogat peccatoribus, ſi honeſti ſunt, publicationem partis dimidiæ bonorum, ſi humiles, corporis coercitionem cum relegatione.

a I*Tem lex Iulia de adulterijs &c.* Secundum Iudicium publicum eſt Iudicium Legis Iuliæ de adulterijs coercencis. Hæc lex

 lata

lata eſt à Diuo Auguſto, vt diſertè ſcribit Vlpianus *in l.1.ff.ad*
leg.Iul.de adult.& Suet.in Auguſto cap.34. Sed dicta fuit Iulia, quia
& Auguſtus Iulius quoque dictus eſt teſtamento Iulij Cæſaris
maioris auunculi adoptatus, vt idem Suetonius in Auguſto
cap.7.teſtatur. Lex autem Iulia de adulterijs coercendis, non
ſolum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, ſed &
eos, qui cum maſculis nefandam libidinem exercere audent
tex.hic. Quod tamen ait textus: gladio punit: non eſt ex ro- 1
gatione Iulia, ſed abrogatione, qua de re videte *Cuiac.lib.21.*
obſeru.cap.17. Iure Nouiſſimo Iuſtinianus adulterij pœnam ca-
pitalem in maſculis probauit, & mulierem adulteram verbe-
ribus cæſam in monaſterium detrudi præcepit. *Nouella 134.*
cap.7. Et luxuriantes contra naturam vltimo ſupplicio damnan-
dos eſſe confirmauit, *Nouella 77.* De crimine adulterij plenè
dixi *in Inſtit.Criminal. in tit.Ad leg.Iul.de adult.& ſtup.*

b *Sed eadem lege &c.* Eadem lege Iulia etiam ſtupri flagitium
punitur cùm quis ſinè vi vel virginem,vel viduam honeſtè vi- 2
uentem ſtuprauerit. Pœnam autem eadẽ lex irrogat peccatori-
bus, ſi honeſti ſunt, publicationem dimidiæ partis bonorum:
ſi humiles, corporis coercitionem cum relegatione, Et dici-
tur hic in textu: Sine vi: Nam ſi vis acceſſerit, tùm crimen
pertinebit ad legem Iuliam de Vi publica, *l. 3. ff.ad leg.Iul.de*
vi pub. & punietur pœna deportationis *§.Item lex Iulia de vi in-*
frà h. t. Non autem pœna capitis, vt quidam malè exiſtimant.
Raptus quidem punitur pœna capitis *d.§.Item lex Iulia de vi,hoc*
titulo. Sed ſtuprum cum vi, non eſt raptus. In raptu fæmina 3
abdùcitur, in ſtupro cum vi, non item. Et notate, quod ho-
hodie pleriſque locis obſeruatur, vt ſtuprator, vel dotet puel-
lam, cum qua ſtuprum commiſit,vel eam vxorem ducat. *Clar.*
lib.5. Sent.§.Stuprum num.3. Vide in meis Inſt.Criminal.in tit.Ad leg.
Iul de adult. & ſtup.§.In Virgine, & in §.ſequentibus.

Ad §. Item lex Cornelia.

Item lex (a) *Cornelia de ſicarijs, quæ homicidas vltore ferro perſequi-* 4
tur, vel eos; qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant.
Telum (b) *autem, vt Gaius noſter in intepretatione legum duodecim*
tabularum ſcriptum reliquit vulgò quidem id appellatur, quod ab
arcu mittitur, ſed & omne ſignificatur, quod manu cuiuſdam mitti-
tur. ſequitur ergo vt lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine con-
tineatur, dictumque ab eo, quod in longinquum mittitur à Græca
voce,

voce, ἀπὸ τοῦ τηλοῦ & hanc ſignificationem inuenire poſſumus & in Græco nomine. Nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι quod admonet nos Xenophon, nam ita ſcribit: καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ &c. Sicarij (c) *autem appellantur à ſica, quod ſignificat ferreum cultrum. Eadem lege* (d) *& venefici capite damnantur, qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris magicis homines occiderint vel mala medicamenta publicè vendiderint.* 1

a ITem *lex Cornelia &c.* Tertium Iudicium publicum eſt Iudicium legis Cornelie de Sicarijs. Hæc lex lata eſt à L. Cornelio Sylla Dictatore, vt teſtatur *Pomponius in l. 2. §. Deinde Cornelius Sylla ff. de orig. iur.* Et homicidas, vel eos, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant, gladio punit. *tex. hic.* Quod tamen textus ait: legem Corneliã de Sicarijs irrogare pænam gladij: non eſt ex inſtitutione, ſed ex correctione legis Corneliæ Pęna legis Cornelię de ſicarijs fuit deportatio, & omnium 2 bonorum ademptio: Sed poſtea more iudiciorum fuit introductum, vt in honore aliquo poſiti, deportarentur: qui ſecundo gradu eſſent, capite punirentur: humiliores verò etiam beſtijs ſubijcerentur, *l. 3. §. legis Corneliæ, & l. penult. ff. ad leg. Cornel. de ſicar.* Doctores tamen teſtantur Ius illud puniens gladio, eos, qui hominis occidendi cauſa cum telo ambulant, vt nimis durum, hodie generali conſuetudine abolitum eſſe. De Sicarijs vide *in meis Inſtit. Criminal. in tit Ad. leg. Cornel. de ſicar &c.* 3

b *Telum autem &c.* Telum autem, vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur, ſed & omne, quod mittitur manu ſiuè ſit lapis, ſiue lignũ ſiue ferrum, ſignificat, dictum ab eo quod in longinquum mittitur, *l. ſi calumnietur 233. §. Telum ff. de verb. ſig.*

c *Sicarij autem &c.* Sicarij autem appellantur à ſica, quod ſignificat ferreum cultrum *tex. hic.* ſeù gladiolum incuruum, teſte Ioſepho *lib. 20. Antiquit. Iudaic. cap. 7.* Attamen per abuſionem Sicarios etiam omnes vocamus, qui cædem telo quocunque commiſerint. *Quintil. Inſtit. orat. lib. 10. cap. 1.* 4

d *Eadem lege & venefici &c.* Eadem lege Cornelia, & venefici capite damnatur, qui artibus odioſis, tam venenis, quam ſuſurris magicis homines occiderint, vel mala medicamẽta publicè vendiderint, vel hominis necandi cauſa habuerit, vel malum venenũ necandi hominis cauſa fecerint, vel vendiderint, vel habuerint, *tex. hic iuncta l. 3. in princ. ff. ad leg. Cornel. de ſicar.* Quod tamen

Digitized by Google

ait textus hic : Veneficos lege Cornelia capite damnari , non
eſt ex in ſtitutione , ſed ex correctione legis Corneliæ .

Ad §. Alia deinde lex.

Alia deinde (a) *lex aſperimum crimen noua pœna perſequitur , quæ*
Pompeia de parricidijs vocatur : qua cauetur , vt ſi quis parentis ,
aut filij , aut omninò adfectionis eius , quæ nuncupatione parricidij 1
continetur , fata properauerit, ſiue clàm , ſiue palàm id auſus fuerit,
nec non is , cuius dolo malo id factum eſt , vel conſcius criminis exi-
ſtit , licet extraneus ſit , pœna parricidij puniatur , & neque gladio ,
neque ignibus , neque vlli alij ſolemni pœnæ ſubijciatur , ſed inſutus
culeo (b) *cum cane , & gallo gallinaceo , & vipera , & ſimia , &*
inter eas ferales anguſtias comprehenſus , ſecundùm quod regionis
qualitas tulerit , vel in vicinum mare , vel in amnem proijciatur ,
vt omnium elementorum vſu viuus carere incipiat , & ei cælum
ſuperſtiti , & terra mortuo auferatur . Si quis autem aliàs (c) *co-* 2
gnatione , vel affinitate perſonas coniunctas necauerit , pœnam legis
Corneliæ de ſicarijs ſuſtinebit .

a ALIA *deinde lex &c.* Quartum Iudicium publicum eſt Iu-
dicium legis Pompeiæ de parricidijs . Auctor huius le-
gis incertus eſt . Ea verò cauetur , vt ſi quis parentis , aut filij,
aut omninò earum perſonarum , quarum cædes parricidij no-
mine continetur , fata properauerit , nec non is , cuius dolo
malo id factum eſt , vel conſcius criminis exiſtit , licet extra- 3
neus ſit , pœna parricidij puniatur , *Text.hic* . Perſonæ autem,
quarum cædes parricidij nomine continetur , numerantur in
l.1.ff.Ad leg.Pomp.de parricid.

b *Sed inſutus culeo &c.* Pœna parricidij eſt , vt delinquens inſu-
tus culeo cum cane , & gallo gallinaceo , & vipera , & ſimia,
vel in vicinum mare , vel in amnem proijciatur . Culeus au-
tem hoc locò pro ſacco coriaceo ponitur eius capacitatis , vt
reum ſimul & hæc fera animantia capere poſſit . Animalia
verò , quæ vnà includuntur culeo , parricidis ſimiles mores 4
habent : alia enim parentes enecant, alia nullam eis,vel adum-
bratam reuerentiæ imaginem exhibent . Eſt tamen notandum
quod licet Iuſtinianus hic legi Pompeiæ attribuat hanc pœnæ
diſpoſitionem , tamen more maiorum eam inſtitutam eſſe te-
ſtatur *Modeſtinus in l.penult.in princ.ff. Ad leg.Pomp.de parricid.* qui
mos inualuit ante legem Pompeiam : ac primùm , vt Liuius
ſcri-

ſcribit lib.48. P.Malleolus, matre intercempta, inſutus culeo, in mare præcipitatus eſt. More tamen maiorum hi tantùm, qui propriè parricidæ dicti ſunt, ideſt, parentem cædentes, dicta pœna plectebantur, vt conſtat ex citata *l.penult.* Lex Pompeia irrogauit pœnam legis Corneliæ de ſicarijs, non tantùm aduerſus eos, qui propriè parricidæ dicti ſunt, ſed etiam aduerſus alios quoſdam, qui pro parricidis habentur, *l. 1. ff. Ad leg.Pomp.de parricid.* quæ pœna fuit deportatio, & omnium bonorum ademptio, *l.3.§.legis Corneliæ ff.ad leg.Cornel.de ſicar.* Sed temporibus Pauli I.Conſulti parricidæ exurebantur viui, vel ad beſtias dabantur, *Paul. Recept.ſent. lib.5. tit.24.* Conſtantinus autem pœnam more maiorum inſtitutam, in vſum reuòcauit, tàm aduerſus propriè, quàm impropriè parricidas, *l. Vnica, C.de his, qui parent. vel liber. occid.* 1

c *Si quis autem alias cognatione &c.* Si quis autem alias cognatione, vel affinitate conuictas ſibi perſonas necauerit, alias ſcilicèt perſonas coniunctas, quarum cædes nomine parricidij non continetur, pœnam legis Corneliæ de Sicarijs ſuſtinebit, de qua pœna diximus ſuprà ad §. *Item lex Cornelia, h.t.* 2

Ad §. Item Lex Cornelia de falſis.

Item lex Cornelia (a) de falſis, quæ etiam teſtamentaria vocatur, pœnam irrogat ei, qui teſtamentum, vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit, ſignauerit, recitauerit, ſubiecerit, quiue ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit ſciens, dolo malo. Eiuſque legis (b) pœna in ſeruos, vltimum ſupplicium eſt (quod etiam in lege de Sicarijs, & veneficis ſeruatur) in liberos verò deportatio. 3

a ITem lex Cornelia &c. Quintum Iudicium publicum eſt Iudicium legis Corneliæ de falſis. Hæc lex lata eſt à Cornelio Sylla, *l. 2. §. Deinde Cornelius Sylla ff. de orig. iur.* & etiam teſtamentaria vocatur, & pœnam irrogat ei, qui teſtamentum, vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit, ſiguauerit, recitauerit, ſubiecerit, quiue ſignum adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit ſciens dolo malo. Immò cuiuſuis generis falſitas hac lege vindicatur, vt in titulo *ff. & C. Ad leg. Cornel. de falſ.* licèt enim lex ipſa non niſi de numis, aùt de teſtamentis falſis promulgata fuerit, vnde etiam teſtamentaria dicitur, *vt hic textu*, & teſtamentaria, numaria à Cicerone Verrina 3. tamen ad alia 4

falſi

falſi genera producta eſt à Senatus Conſultis, Iure Conſultis,
& Conſtitutionibus.

b *Eiuſque legis pœna &c.* Pœna legis Corneliæ de falſis, in ſer-
uos vltimum ſupplicium eſt, in liberos verò deportatio, & om-
nium bonorum publicatio, *l. 1. in fine ff. Ad leg. Cornel. de falſ.*
Et hæc pœna regulariter infligitur, quandoquè tamen etiam
liberis perſonis irrogatur capitale ſupplicium, ſi id videlicet
exigat magnitudo commiſſi, *l. Vbi falſi 22. C. Ad leg. Cornel.* de 1
falſ. Et è contra quandoquè etiam pœna leuior deportatione,
l. penult. ff. Ad leg. Cornel. de falſ. De pœna huius legis plura alia
vide in meis *Inſtit. Criminal. in tit. Ad leg. Cornel. de falſ. circa finem
in additionibus.*

Ad §. Item lex Iulia de vi.

Item lex Iulia (a) *de vi publica ſeu priuata, aduersùs eos exoritur, qui* 2
*vim vel armatam, vel ſine armis commiſerint. Sed ſi quidem arma-
ta vis redarguatur, deportatio* (b) *ei ex lege Iulia de vi* (c) *publica
irrogatur. Si verò ſine armis, in tertiam partem bonorum publicatio
imponitur. Sin autem per vim* (d) *raptus virginis, vel viduæ, vel
ſanctimonialis, vel alterius* (e) *fuerit perpetratus: tunc & peccato-
res, & ij qui opem flagitio dederunt, capite* (f) *puniuntur, ſecun-
dùm noſtræ Conſtitutionis definitionem, ex qua hoc apertiùs poſſibile
eſt ſcire.*

3

a ITem lex Iulia de vi &c. Sextum Iudicium publicum eſt Iudi-
cium legis Iuliæ de vi publica, ſeù priuata. Hæc lex lata
fuit, vel à Iulio Cæſare Dictatore, vt Manutio placet, vel ab
Auguſto, vt quidam alij ſcribunt. Et pœnam irrogat eis, qui
vim vel armatam, vel ſine armis commiſerint. Sed ſiquidem
armata vis redarguatur, deportatio ex lege Iulia de vi publica
irrogatur. Si verò ſine armis, ex lege Iulia de vi priuata, in
tertiam partem bonorum publicatio imponitur *tex. hic*. Armo-
rum autem appellatione nonſolùm ſcuta, & gladios, & galeas 4
ſed & fuſtes, & lapides ſignificari intelligimus. §. *Recuperandæ,
Inſtit. de Interdictis*, vbi etiam de hac re plura dixi

b *Deportatio &c.* Pœna deportationis, vel confiſcationis ter-
tiæ partis bonorum, de qua hic, irrogatur liberis hominibus.
Serui autem, qui vim fecerint inſcio domino, vltimo ſuppli-
cio afficiuntur: qui verò metu atque exortatione dominorum
vio-

Digitized by Google

violentiam admiſerint, in metallum damnantur, *l. Seruos* 8. *C. Ad leg. Iul. de vi*

c *Ex lege Iulia de vi publica*. Omnis vis armata eſt publica, non tamen omnis vis publica eſt armata. Nàm & ſine armis offendi poteſt Reſpublica, vt in ſpecie *l.* 7. 8. *& vlt. ff. Ad leg. Iul. de vi pub.* Et vis cum armis facta, publica nominatur, quia ſolius eſt Reipublicæ armis vti, qua de cauſa, qui ea vi vtitur, quæ ſolius Reipublicæ propria eſt, publicam vim facere dicitur. Sed vt 1
dicatur vis priuata, non ſufficit eam factam eſſe ſine armis, ſed inſuper opus eſt, vt facta ſit à perſona priuata contra perſonam priuatam ſine violatione Iuris publici.

d *Sin autem per vim &c.* Sin autem per vim raptus virginis, vel viduæ, vel ſanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus: tunc & raptores, & ij, qui opem flagitio dederunt, capite puniuntur, Videte *l. Vnicam C. de raptu virginum*, & notata ſuprà ad §. *Item lex Iulia de adult.* in verbo, *Sed eadem lege &c. hoc eodem titulo*. 2

e *Vel alterius*. Qui nuptas mulieres rapiunt, duplici tenentur crimine, tàm adulterij ſcilicèt, quàm rapinæ, *l. Vnica*. §. *Quæ multo magis C. de raptu virgin.*

f *Capite puniuntur*. Serui autem crimini raptus obnoxij concremantur, *dicta l. Vnica*. §. *Sed etſi quis C. de raptu virginum*.

Ad §. Item Lex Iulia peculatus.

Item lex Iulia (a) *peculatus eos punit, qui pecuniam, vel rem publicam, vel ſacram, vel religioſam furati fuerint. Sed ſi quidem ipſi* 3
Iudices tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint, capitali animaduerſione puniuntur: & non ſolùm hi, ſed etiam qui miniſterium eis ad hoc exhibuerint, vel qui ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperint. Alij verò qui in hanc legem inciderint: pœnæ deportationis ſubiugantur.

a ITem lex Iulia peculatus &c.* Septimum Iudicium publicum eſt.
Iudicium legis Iuliæ peculatus, quæ vel à Iulio Cæſare, vel 4
ab Auguſto lata fuit, & punit eos, qui pecuniam, vel rem publicam, vel ſacram, vel religioſam furati fuerint. Huius Legis pœna eſt deportatio. Ex Conſtitutione tamen Honorij, & Theodoſij ad legem Iuliam accommodata, Iudices, qui tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerunt, capite damnantur: eademque pœna puniuntur etiam hi, qui miniſteri-

ſterium eis ad hoc exhibuerunt, vel qui ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperunt, *tex. hic, l. Vnica C. de Crim. pecul.* Immò qui pecuniam, vel rem ſacram, vel religioſam furati fuerint, extra ordinem etiam puniuntur ex Conſtitutionibus, *l. 4. §. 1. & l. 6. ff. ad leg. Iul. pecul.* De peculatu plura alia vide in meis *Inſtit. Criminal. in tit. Ad leg. Iul. pecul. In additionibus*.

Ad §. Eſt & inter. 1

Eſt & inter (a) *publica iudicia lex Fabia de plagiarijs, quæ interdum capitis pœnam ex Sacris Conſtitutionibus irrogat, interdum leuiorem*

a EST *& inter &c.* Octauum Iudicium publicum eſt Iudicium Legis Fabiæ de Plagiarijs. Auctor huius Legis igoratur. Plagiarij autem dicuntur hi, qui liberos homines, aut ſeruos alienos dolo malo ſupprimunt. Vide *l. non ſtatim 6. ff. Ad leg. Fab. de plag.* quia ex ea facile eſt pleniùs intelligere qui ſint Plagiarij. Huius legis Pœna olim fuit pecuniaria, *l. vlt. ff. Ad leg. Fab. de plag.* Sed hodie plagiarij interdum capitis pœna ex Sacris Conſtitutionibus puniuntur, interdum leuiori pœna mulctantur, *tex. hic, l. vlt. C. Ad legem Fabiam de plagiarijs*. 2

Ad §. Sunt prętereà.

Sunt præstereà publica Iudicia, lex Iulia (a) *de ambitu, lex Iulia* (b) *repetundarum, & lex Iulia* (c) *de annona, & lex Iulia* (d) *de reſiduis, quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amiſſionem non irrogant, alijs autem pœnis eos ſubijciunt, qui præcepta earum neglexerint*. 3

a LEx *Iulia de ambitu*. Nonum Iudicium publicum eſt Iudicium legis Iuliæ de ambitu, quæ lata eſt ab *Auguſto Suet. in Aug. c. 34.* & punit eos, qui illicito modo, puta, data pecunia, magiſtratum ambiunt. Et Iure noſtro hodie in municipijs tantùm locum habet: quia in Vrbe ad curam Principis Magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, *l. vnica ff. Ad leg. Iul. de ambitu*. Pœna huius criminis olim videtur fuiſſe deportatio, *l. Vnica in fine C. Ad leg. Iul. de ambitu.* Hodie pœna eſt centum aureorum cum infamia, *l. Vnica ff. Ad leg. Iul. de amb.* Et hoc amplius damnatio in quadruplum ex *l. vlt. C. Ad leg. Iul. repet.* quæ communis eſt & legi Iuliæ repetendarum, & 4

legi

legi Iuliæ de ambitu. Sanè ſi vi ad honores quis, turba conuocata, peruenire tentauerit, vt vis publicæ reus, in inſulam deportatur. *Paul. recep. ſent. lib. V. tit.* 30.

b *Lex Iulia repetundarum*. Decimum Iudicium publicum eſt Iudicium Legis Iuliæ reputandarum, quæ lata eſt à C. Iulio Cæſare in Conſulatu primo teſte Cicerone in Vatiniana, & punit Magiſtratus, vel officium aliquod publicum gerentes, qui vt aliquid magis, aùt minùs ex ſuo officio facerent, pecuniam 1
acceperunt, *l.* 1. 3. *&* 4. *ff. Ad leg. Iul repet.* Huius legis pœna olim erat interdictio aquæ & ignis. *Cicero in Verr.* Hodiè Rei vel damnantur in quadruplum, *l.* 1. *& vlt. C. Ad leg. Iul. repet.* vel puniuntur exilio, vel duriori pœna, prout admiſſi ſceleris qualitatis requirit *l. lex Iulia* 7. §. *vlt. ff. Ad leg. Iul. repet.*

c *Et lex Iulia de annona*. XI. Iudicium publicum eſt Iudicium legis Iuliæ de annona. Auctor huius legis ignoratur. Ea verò tenetur is, cuius dolo malo factum eſt, vt annona minus abundans, vel carior eſſet. Quod crimen dicitur fraudatæ annonæ, 2
l. 1. *&* 2. *ff. Ad leg. Iul de annona*. Pœna autem huius criminis ex ipſa lege Iulia quæ fuerit, incertum eſt. Hodiè eſt extraordinaria. Nàm pro modo delicti, modò eſt pecuniaria, *l.* 2. *in fine ff. Ad leg. Iul. de annona*, nunc eſt relegatio, aùt etiam metallum pro conditione perſonæ, *l. Annonam* 6. §. *Pœna autem ff. de extraord. criminibus*.

d *Et lex Iulia de reſiduis*. XII. Iudicium publicum eſt Iudicium legis Iuliæ de reſiduis. Auctor huius legis incertus eſt, quidam putant eius auctorem eſſe Auguſtum. Reſiduorum crimen 3
eſt pecuniæ publicæ retentio, quæ apud aliquem ex adminiſtratione reſedit, in publicum non relata. *Cuiacius in Paratit. ff. in tit. Ad leg. Iul. pecul.* Et animaduertite, quod Reſidui commemoratio, etiam totum admittit, *l.* 2. *C. de hered. inſtit.* Ideoque hac lege tenetur etiam is, qui totam pecuniam publicam in vſum aliquem acceptam, retinuerit, nec erogauerit. Huius criminis pœna eſt, vt damnatus, ampliùs tertia parte, quàm debet, puniatur, *l.* 4. §. *Lege ff. Ad leg. Iul. pecul.*

De quatuor Iudiciis Publicis in hoc §. explicatis, pleniùs 4
dixi in meis *Inſtit. Criminal. in tit. ad leg. Iul. de ambitu, reputendarum &c. præſertim in Additionibus*.

Ad §. Vltimum.

Sed de (a) *publicis iudicijs hac expoſuimus, vt vobis poſſibile ſit ſummo digito, & quaſi per indicem ea tetigiſſe. alioquin diligentior eorum ſcientia, vobis ex latioribus Digeſtorum ſeù Pandectarum libris Deo propitio aduentura eſt.*

I

a SED *de publicis &c.* Sed de publicis Iudicijs hæc expoſuimus, vt vobis poſſibile ſit leuiter, & ſummatim ea tetigiſſe. Alioquin diligentior eorum ſcientia ex latioriaus Digeſtorum Libris petenda eſt.

Finis Libri Quarti, & Vltimi.

Tibi ſoli ſit gloria,
Qui ſuper Cœli ſolio
Regnas per omne Sæculum
Trinus, & vnus.

INDEX

INDEX
RERVM, ET VERBORVM NOTABILIVM.
Prior numerus paginam denotat: poſterior eſt marginalis.

A

ACceptilatio quid ſit. pag. 530. num. 3.
Acceſſio cedit principali. 169. 2.
Actio quid ſit. 583. 1.
Actiones omnes, aut in rem ſunt, aut in perſonam. 584. *in prin.*
Actiones in perſonam, aut in rem quænam ſint. 584. 3. *&* 4. *&* 585.
Actio in rem pro ſeruitutibus duplex eſt, Confeſſoria, & Negatoria. 586.
Actiones omnes, aut ciuiles ſunt, aut prætoriæ, & quæ ſint ciuiles, & quæ prætoriæ. 587. 2.
Actiones prætoriæ in rem ſunt Publiciana. 588.
Reſciſſoria. 589. *& ſeq.*
Seruiana, & Quaſi Seruiana, quæ etiam Hypothecaria vocatur. 591. *& ſeq.*
Actiones prætoriæ in perſonam ſunt.
De Conſtituta pecunia. 593.
De Peculio ſeruorum, filiorumque familias. 594.
In factum ex Iureiurando. 595. 4.
Albi corrupti. 596. 4.
In factum aduerſus eum, qui patronum, vel parentem in ius vocauit ſine venia. 597. 2.
In factum aduerſus eum, qui vi exemerit eum, qui in Ius vocaretur, cuiuſue dolo alius exemerit. 597. 4.
Actiones præiudiciales in rem eſſe videntur, & earum tres ſunt ſpecies. 598.
Actiones in rem, Vindicationes: in perſonam verò, Condictiones appellamus. 600. 1.
Actiones Rei perſecutoriæ. 601. 3.
Pœnæ perſecutoriæ. 602. 1.
Rei & pœnæ perſecutoriæ. 603.
Actiones mixtæ in rem, & in perſonam. 604
Actiones In ſimplum. 605. 4.
In duplum. 606.
In triplum. 607.
In quadruplum. 608.
Actiones Bonæ fidei. 610. 4.
Actiones Stricti Iuris. 611. *in princ.*
Actiones Bonæ fidei ſunt.
Exempto, Vendito. 611. 1.
Ex locato, Conducto. 611. 2.
Negotiorum geſtorum. 520. 3.
Mandati. 611. 3.
Depoſiti 449. 1.
Pro ſocio. 611. 3.
Tutelæ. 522. 2.
Commodati. 447. 2.
Pignoratitia. 450. 3.
Familiæ erciſcundæ. 523. 2.
Communi diuidundo. 523. *in princ.*
Præſcriptis verbis, quæ de æſtimato proponitur, & ea, quæ ex permutatio-

tatione competit. 612. 1.
Hereditatis petitio. 612. 2.
Ex ſtipulatu de dote. 613. *in princ.*
In Actionibus Bonæ fidei, quam Iudex habeat poteſtatem. 614.
Actiones arbitrariæ. 615. 4. & 616.
In Actionibus Arbitrarijs quid permittatur Iudici. 616. 4.
Actio ad exhibendum ex arbitrio Iudicis pendet. Vide 676.
Actiones, quibus non ſemper ſolidum conſequimur, ſunt
Actio de peculio. 621. 1.
Actio ex ſtipulatu de dote. 621. 4.
Actio aduerſus parentem, patronum, ſocium, donatorem. 622. 4. & 623.
Actio, cui opponitur compenſatio. 624.
Actio contra eum, qui bonis ceſſit. 624. 4.
Actiones quæ ſint perpetuæ, vel temporales. 648. 1. & ſeq.
Actiones ciuiles olim perpetuæ erant, hodie habent fines 30. *vel* 40. *annorum.* 648.
Actiones prætoriæ plerumque ſunt annales. Aliquando tamen vſque ad finem ciuilium actionum extenduntur. 648. 1. & ſeq.
Actiones, quæ ad heredes, & in heredes tranſeunt, vel non tranſeunt. 649. 4. & 650.
Actio ciuilis, an, & quando præiudicet criminali, & contra. 577. 4.
Actio vna pœnalis, an aliam conſumat. 640. 2.
Actiones ædilitiæ. 639. 3. & 4.
Actio de Calumniatoribus. 608. 4.
Actio de dolo malo. 616. 2. & 3.
Actio depoſiti in quatuor caſibus datur in duplum. 601. 4.
Actio de eo, quod metus cauſa. 608.
Actio de eo quod certo loco dari oportet. 619. 1.
Actio directa, Actio contraria. 521. 2.
Actio finium regundorum. 604. 4.
Actio legatorum locis Venerabilibus relictorum. 603. 2.
Actio Quod Iuſſu. 625. 3. & 4.
Actio Exercitoria, & Inſtitoria. 626.
Actio Tributoria. 627.
Actio de peculio & de In rem verſo. 628.
Actionis de peculio, & de In rem verſo concurſus, cum Actione Quod Iuſſu, vel Inſtitoria, vel Exercitoria. 629. 4.
Actionis de peculio, & de In rem verſo concurſus cum Actione Tributoria. 630. *in princ.*
Qui Actione Quod Iuſſu, vel de In rem verſo, Exercitoria, vel Inſtitoria tenetur, etiam directò poteſt condictione conueniri. 632.
Actiones noxales quæ ſint. 633.
Actio noxalis datur in eum, qui eſt dominus ſerui eo tempore, quo agitur. 635. 2.
Actio noxalis quandoque incipit eſſe directa, & contra directa quandoque noxalis eſſe incipit. 635. 1.
Actio nulla naſcitur ſi ſeruus domino noxiam commiſerit, vel contra. 636.
Actiones noxales & in filijs familias veteres admiſere. 637. *in princ.*
Actiones noxales animalium nomine, ſeù actiones de pauperie, quando competant. 637. & 638. 4.
Actio ſerui corrupti. 606. 3. & 4.
Actione ſerui corrupti punitur interdum ſolus affectus ſollicitatoris.

ris. 544. 2. & 3.
Actio Subſidiaria. 127. 1.
Agere per quos liceat. 641.
Aditio bonorum libertatis cauſa. 435. & *ſeq.*
Aditionis requiſita. 436. 3. & 4.
Aditio rectè fit libertatibus inter viuos, vel mortis cauſa datis. 438. 4.
Adiudicatio eſt modus adquirendi. 678. 3.
Adoptionis definitio. 65. 1.
Adoptari qui, & qui arrogari dicantur. 65. 3.
Adoptio, cuius auctoritate fiat. 65. 3.
Adoptare, & arrogare poſſunt ſpadones, non autem caſtrati. 71. 2.
Adoptare an poſſint fœminæ. 72. 1.
Adoptans, qua ætate debeat præcedere adoptatum. 69. 2.
Adoptare licet etiam in locum nepotis, vel neptis, & deinceps quamuis filium quis non habeat. 69. 3.
Adoptare poteſt quis filium alienum in locum nepotis, vel nepotem alienum in locum filij. 70. 1.
Si quis adoptet loco nepotis ex filio, & filius conſentire debet. 70. 3.
Per adoptionem ſibi fratrem quiſquã facere non poteſt. 70. 1.
In adoptionem dare poteſt auus nepotem ex filio, ſine conſenſu filij. 70. 3.
Adoptatus nepos, & quiuis arrogatus, alteri in adoptionem dari poteſt. 71. *in princ.*
Adoptatus non tranſit in poteſtatem adoptantis. 66. 3.
Adoptiui liberi, quando, & quomodo patri naturali, vel adoptiuo ſuccedant. 383.
Adoptiui, quando heredes inſtituendi, vel exheredandi ab adoptiuo patre, vel naturali. 266. 4. & 267.
Adoptiui emancipati extraneorum loco incipiunt eſſe. 380. 4.
Adulterij pœna. 681. 4. & 682. 1.
Aedificium ſolo cedit. De Aedificante in ſuo ſolo ex aliena materia. Et contrà de Aedificante in alieno ſolo ex ſua materia. 172. & 173.
Aediles curules. 20.
Aeditui. 87. 3.
Aerarium, & fiſcus quomodo differant. 215. 3.
Affinitas quid, & inter quos contrahatur. 57. 1.
Agnati qui ſint, & qui cognati. 94. 4.
Agnationis ius per adoptionem quoque conſiſtit. 390.
Agnatus proximus quis dicatur. 393.
Agnatorum proximitas quo tempore ſpectetur. ibid.
Agnati, & cognati hodie æqualiter ſuccedunt. 403. 4.
Agnationis, vel cognationis Ius quæ capitis deminutione tollatur. 95. 4.
Agnatorum ſucceſſio legitima. 388. & *ſeq.*
Album prætoris. 597.
Alimenta pupillo quomodo decernantur. 147.
Alueus à flumine derelictus cuius fiat. 166. 2.
Alueus nouus, cuius fiat, ſi ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen. 166. 2. & 4.
Alluuio quid ſit? 164. 2.
Per alluuionem agro tuo adiectum, tibi adquiritur. ibid.
Alluuionis vſumfructum ad fructuarium pertinet. 164. 3.

Allu-

Digitized by Google

Alluuionis ius in agris limitatis, & in lacubus, & ſtagnis, locum non habet. 164. 2.
Ambitus crimine quis teneatur, & qua pœna. 688. 3. & 4.
Animalia ex animalibus dominio noſtro ſubiectis nata, nobis adquiruntur. 164. 1.
Annonæ fraudatæ crimine quis teneatur, & qua pœna. 689. 2.
Anteceſſores qui ſint. 6. in princ.
Apes quatenus occupantis fiant. 160. 4.
Apium examen, quod ex alueo tuo euolauerit, eò vſque intelligatur eſſe tuum. 161. in princ.
Aqua profluens à flumine quomodo differat. 150. 4.
Aquiliana ſtipulatio. 531. & ſeq.
Arbor Titij, ſi radices egerit in fundum vicini, cuius ſit. 164. 4. & 175. 3.
Arrogatio. Vnde dicatur. 66.
Arrogatus poteſtati arrogatoris ſubijcitur, & etiam liberi eius in eiuſdem ſiunt poteſtate. 72. 2.
Arrogatori quid adquiratur. 434. 2.
Arrogati creditores quomodo ſua credita conſequantur. 435. 1.
Arrogatio impuberis quomodo, & cum quibus conditionibus ſit facienda. 67. 3.
Arrogatus impubes quomodo quartam conſequatur, & An hodie hæc quarta ſit aucta. 68. 4. & 69. in princ.
Aurei, ſeu ſolidi æſtimatio. 109. 3.

B

Baſilica quid. 318. 4.
Bonorum poſſeſſio quid ſit. 423. 3.
Bonorum poſſeſſionis Ius quare introductum à Prætore. 424.
Bonorum poſſeſſionis effectus. 425.
Bonorum poſſeſſio quomodo peti debeat. 432. 3.
Bonorum poſſeſſioni petendæ tempus præfinitum. 430. 3.
Bonorum poſſeſſiones petendæ tempus vtile eſt. 432. 1.
Bonorum poſſeſſiones ordinariæ Iure veteri ſunt decem. 325. *Iure nouo ſunt ſex.* 428. 2.
Bonorum poſſeſſio extraordinaria. 429. 4.
Bonorum poſſeſſio contra tabulas, vel ſecundum tabulas quibus detur. 381. 2. & 425. 2.
Bonorum poſſeſſio Vnde cognati quando liberis adoptiuis detur in bonis patris naturalis. 382. 2.
Bonorum poſſeſſores habent Ius accreſcendi. 431.

C

Capitis deminutio quid ſit, & quotuplex. 96. 4.
Capitis deminutio maxima. 97. 2.
Capitis deminutio minor, ſiue media. 98.
Capitis deminutio minima. 98. 3.
Catoniana Regula explicatur. 322. 4.
Cauere idoneè quid ſit. 436. 4.
Certi condictio. 445. 3.
Ciues Romani qui. 49. 3.
Ciuilis ratio ciuilia quidem Iura cor-

corrumpere poteſt, naturalia verò non vtique. 95. 4.
Codicillorum origo. 365.
Codicilli futuri quomodo confirmentur teſtamento. 366.
Codicillis, etiam inteſtatus quis decedens, fidecommittere, vel legare poteſt. 366. 4.
Codicilli, qui teſtamentum præcedunt an reuocentur. 367.
Codicillis prioribus quando per poſteriores derogetur. 368. 2.
Codicillos etiam plures quis facere poteſt. 368. 2.
Codicillis hereditas directò, neque dari, neque adimi poteſt. 367. 2.
Codicillis legata dari, vel adimi poſſunt. 367. 4.
Codicilli nullam ſolemnitatem ordinationis deſiderant. 368. 1.
In Codicillis quinque teſtes etiam non rogati ſufficiunt. 368. 3.
Cognationis Arbor, 412.
Cognationis gradus quemadmodum numerentur. 407. & ſeq.
Cognati cum agnatis hodie æqualiter ſuccedunt ab inteſtato. 404. 4.
Cognati hodie ſuccedunt in infinitum, ſicut agnati. 407. 1.
Cognationis Iura cur maxima, vel etiam media capitis deminutione pereant. 101.
Cognatio ſeruilis quæ ſit, & quando proſit ad ſucceſſionem. 413.
Colloni duplices. 179. 3.
Colloni res quatenus domino prædij ſint obligatæ. 591. 4.
Commodati definitio. 447. 1.
Commodati actio directa, & contraria. 447. 2.
Inter commodatum, & mutuum differentiæ. 447. 3. & 4.
Commodatum debet eſſe gratuitum. 447. 1.
Commodatarius tenetur etiam de culpa leui. 448. 1.
Compenſatio. 614. 4. & 615. & 624.
Conditio impoſſibilis quæ. 278. 4.
Conditio impoſſibilis in vltimis voluntatibus pro non ſcripta habetur. 278. 3. Idem etiam in conditione, quæ eſt contra Ius, vel bonos mores. 279. 1.
Conditio perplexa inutilem reddit inſtitutionem. ibid.
Conditiones, quæ ad præſens, vel præteritum tempus referuntur, non habent vim conditionis. 459. 4.
Conductor quid præſtare debeat. 506.
Conductore mortuo, heres eius in conductione ſuccedit. 507.
Confuſione corpus factum ex duorum materijs, cuius ſit. 170. 1.
Coniuncti re tantùm, verbis tantùm, vel re & verbis ſimul, qui & quando habeant Ius accreſcendi. 321.
Conſilij non fraudulenti nulla obligatio eſt. 515. 3.
Conſtitutionum aliæ perſonales ſunt, aliæ generales. 18. 3.
Conſtitutum, ſeù de Conſtituta pecunia. 593.
Conſuetudo quid ſit, eiuſque requiſita. 21. 1.
Contractus definitio. 444. 2.
Contractus innominati exemplum. 502. 3. & 503. 1.
Contractus impoſſibili conditione interpoſita nullius momenti ſunt. 278. 4.
Contractus penè omnes ex Iure gentium introducti ſunt. 15. 2.

Cre-

Creditores mittuntur in poſſeſſionem rerum contumacis iuxta menſuram debiti. 440. 2.

Crimen, etiam læſæ maieſtatis, morte delinquentis regulariter extinguitur. 681. 3.

Culpæ ſpecies variæ. 145. 2. & 3.

Cura definitur. 119. 3.

Curatores accipiunt puberes vſque ad 25. annum completum. 119. 2.

Curatores non accipiunt inuiti adoleſcentes, præter quam in litem. 120. 3.

Curator etiam ad certam cauſam dari poteſt. ibid.

Curatores, à quibus Magiſtratibus dentur. 120. 1.

Curator teſtamento non datur: datus tamen confirmatur decreto prætoris, vel præſidis 120. 1.

Curatores dandi ſunt etiam mente captis, ſurdis, mutis, & perpetuo morbo laborantibus. 121. 1.

Curator adiungitur tutori, qui idoneus non eſt, aut ad tempus ſe excuſat. 124. 1.

Curia, & Decuriones, ſiue Curiales, qui. 63. 3.

D

Damnati in metalum, vel in opus metali, qui. 76. 2.

Damnum vnde dictum. 557. 4.

Damni iniuriæ actio conſtituitur per legem Aquiliam. 557. 4.

Ob damnum datum quando competat directa actio L. Aquiliæ, & quando vtilis, & quando actio in factum. 568.

Dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat. 599. *in prin.*

De deiectis, vel effuſis, ita vt alicui nocerent. Et de poſitis, vel ſuſpenſis, quæ poſſint, ſi ceciderint, alicui nocere. 580. & *ſeq.*

De deiectis, vel effuſis, poſitis, vel ſuſpenſis, pater non tenetur pro filio fam. ſeorſum à patre habitante. 581. 4.

Deportatus ciuitatem amittit: 74. 3.

Deportationis, & Relegationis præcipua differentiæ. 75. 3.

Depoſiti definitio. 449. 1.

Depoſiti actio directa, & contraria. ibid.

Depoſitarius tenetur ſolum de dolo, vel lata culpa. Quandoque tamen etiam de leui. 449. 2. & 3.

Dies continui, & dies vtiles, qui dicantur. 139. 2.

Dolus malus quid. 145. 1.

Dominium rerum nanciſcimur, vel Iure gentium, vel Iure Ciuili. 158. 1.

Donatio eſt modus acquirendi dominij Iure Ciuili. 216. 2.

Donatio mortis cauſa quæ ſit. 216. 3.

Eius tres ſpecies. 217. 1.

Quomodo legatis comparetur. 217. 3.

Donare poteſt filius fam. mortis cauſa patre permittente. 255. 1.

Donatio inter viuos, quæ ſit. 218. 1.

Quando perficiatur. ibid.

Quando ſit inſinuanda, vel non. Et quid ſit Inſinuatio. 218. & *ſeq.*

Ex quibus cauſis reuocetur. 220.

Donator non tenetur de euictione. 218. 4.

Donatio propter nuptias quæ ſit. 220. 4.

An

An inſinuanda ſit. 221. 1.
Eius vſumfructum habet maritus. 221. 2.
Redditur viro ſoluto matrimonio. 221. 2.
An hodie omninò doti exæquetur; ibid. 3.
Dos ſine matrimonio eſſe non poteſt. 61. 4.
Dotis nomine datum ob iniuſtum matrimonium Fiſco adiudicatur. 62. 4.
Dotis priuilegia. 613.
Dos minuitur ob impenſas neceſſarias in res dotales factas. 622. 2.
Dotalis rei dominus an ſit maritus. 223. 4.
Dotale prædium maritus alienare, vel obligare non poteſt, & quod dicatur dotale prædium. 222. *& ſeq.*
Dotales res mobiles poſſunt à marito, qui ſoluendo eſt, alienari. 223. 2.
Dubitans pro ignorante habetur. 551. 4.
Duplicatio. 658. 4.

E

E Mancipatio quid ſit, & quotuplex. 80. 4.
Emancipationis vetus ſolemnitas; 81. 2. *&* 82. 1.
Emancipatio quomodo hodie perficiatur. 81. *in princ.*
Emancipationes hodie ſemper videntur contracta fiducia fieri. 395. 1.
Emancipari non poteſt filius inuitus: niſi certis caſibus. 85. *in princ.*
Emancipare compellitur pater liberos ſuos certis caſibus. 84. 3.
Emancipare poteſt quis filium, ne-pote in poteſtate retento, vel contra. 83. *in princ.*
Emancipari debent infantes ex Imperiali reſcripto. 82. *in princ.*
Emancipati impuberis tutelam parens nanciſcitur. 80. 3.
Emancipatione ſequuta parenti manumiſſori, quæ iura præſtentur. 80. 3.
Emancipanti dimidia vſusfructus aduentitiorum debetur. 230. 4.
Emancipati liberi in hereditate parentum ſuorum quodnam Iuris habeant. 378. 4.
Emancipati poſſunt Iure Ciuili præteriri. 266. 2.
Emancipati præteriti habent Iure prætorio bonorum poſſeſſionem contra tabulas. ibid.
Emancipationis ratio nulla habetur hodie in ſucceſſionibus ab inteſtato. 82. 2.
Emancipati, qui ſe dederint in adoptionem, an, & quando admittantur ad bona naturalis patris, vel adoptiui. 379. 3.
Emphyteuſis eſt contractus Iuris Ciuilis. 504. 4.
Emphyteuſis poteſt vel in perpetuum, vel ad tempus conſtitui. 504. 1.
Emphyteutico contractui pactiones adiectæ ſeruandæ ſunt. 504. *in princ.*
Emphyteuſis à venditione, & à locatione quomodo differat. 505. 1.
Emphyteuta, an, & quando poſſit Ius ſuum alienare, & quid in alienatione debeat ſeruare. 504. 2. *&* 3.
Emphyteuta quando poſſit expelli. 504. 1. *&* 2.
Emphyteuticæ rei periculum ad quem per-

pertineat. 505. 2.
Epiſtola Diui Hadriani. 488. 1.
Emptionis, & venditionis definitio. 495. 2.
Emptio ſine pretio certo eſſe non poteſt. 496. 3. & 4.
Emptio, an, & quando valeat pretio in arbitrium tertij collato. 496.4.
Emptæ rei pretium in numerata pecunia conſiſtere debet. 407.3.
Emptor tenetur ſoluere pretium rei emptæ, ante traditionem caſu peremptæ. 498. 3. & 4.
Emptione contracta periculum, & commodum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet. 498. 3. & 4.
Emptio, quæ fit ſcriptura, vel ſine ſcriptura quando contracta dicatur. 495. 2. & ſeq.
Emptione contracta datis arris quid Iuris. 496. 2.
Emptio contracta intelligitur, cùm artifex, conſtituto pretio, ex ſua materia rem efficit. 505. 3.
Emptio & purè, & ſub conditione contrahi poteſt. 500. 3.
De Emptione rei, quæ non eſt in commercio. 501. 2.
Exceptiones cur introductæ, & quare ſic dictæ. 651. 3.
Exceptio Quod metus causa. } 652. in princ.
Doli mali. } 652. in princ.
In factum. } 652. in princ.
Non numeratæ pecuniæ. 652. 1. & 2.
Pacti conuenti. 652. 4.
Iuriſiurandi. 653. 1. & ſeq.
Rei iudicatæ. 654. in princ.
Exceptionum Ciuiliũ exempla, 654.4.
Exceptionum Prætoriarum exempla. 655. in princ.
Exceptiones perpetuæ, & peremptoriæ. 655. 3.
Exceptiones temporales, & dilatoriæ. 656. & ſeq.
Exceptiones, quæ poſſunt opponi procuratoribus. 657. 1. & ſeq.
Exceptiones, quibus debitor defenditur, quando dentur fideiuſſoribus eius. 659.
Excuſatio tutorum, vel curatorum quid ſit, & quando locum habeat. 128. 3.
Excuſatur quis à tutela, vel cura.
Propter liberos. 128. 1.
Qui res Fiſci adminiſtrat. 130. in princ.
Qui Reipublicæ cauſa abeſt. ibid. 3.
Qui magiſtratum gerit. 131. 3.
Propter litem, quam habet cum pupillo, vel adulto. 132. in princ.
Propter onus trium tutelarum, vel Curationum. 132. 2. & 3.
Propter paupertatem. 133. 2.
Propter aduerſam valetudinem. ibid. 4.
Illiterati negotiorum expertes excuſantur. 134. 1.
Propter inimicitias datus tutor teſtamento excuſatur. 134. 3.
Inimicitiæ capitales excuſant cum diſtinctione tamen. 135. 2.
Qui controuerſiam ſtatus paſſus eſt à patre pupilli, vel qui eam pupillo mouet excuſatur. 135. 4.
Maior 70. *annis excuſatur.* 136. 1.
Veterani quatenus excuſentur. 137. 2.
Certarum artium profeſſio excuſat. ibid. 4.

Excu-

Digitized by Google

Excuſare ſe poteſt tutor ne extra prouinciam vltra centeſimum lapidem tutelam gerat. 140. 2.

Excuſatur à cura adulti, qui tutelam eiuſdem geſſit, dum erat pupillus. 140. 3.

Excuſatur maritus à curatione vxoris. 141.

Excuſare ſe non poteſt, qui patri pupillorum promiſit ſe futurum tutorem. 134. 4.

Excuſandus non eſt quis ex eo, quod ignotus fuerit patri pupillorum. 135. *in* princ.

Excuſationes proponendi modus, & tempus. 138. 3. *& ſeq.*

Excuſatus falſis allegationibus, non eſt liberatus onere tutelæ, vel curæ. 141. 4.

Exercitor quis ſit. 626. 3.

Exercitor nauis, aut caupona, aut ſtabuli tenetur de damno, aut furto eorum, quorum opera vtitur. 582. 3. *&* 4.

Exheredatio liberorum. 261.

Exheredandus nominatim, vel heres inſtituendus filius familias. 261. 2.

Exheredare nominatim, vel inter cæteros quid ſit. 262. 4.

Exheredationis forma Iure quo nunc vtimur. 269. 3.

Exheredationis, vel Præteritionis Iuſtæ cauſæ. 304. 1.

F

FActi alieni promiſſio. 469. 2. *&* 483. 2.

Falſi pœna quæ ſit. 686. *in* princ.

Feræ beſtiæ, & volucres capientis fiunt. 159. 1.

Fera beſtia vulnerata non aliter fit vulnerantis, quam ſi eam cæperit. 160. 2.

Feræ animalia, quæ ex conſuetudine abire, & redire ſolent, eò vſque noſtra eſſe intelliguntur. 161. 4.

Fideicommiſſum quid. 349. 2.

Fideicommiſſorum origo, & etymologia. 349. 4.

Fideicommiſſorum verba. 365.

Fideicommiſſa incapácibus relinqui non poſſunt. 350. 2.

Fideicommiſſum, vel purè, vel ſub conditione, vel ex die certo relinqui poteſt. 351. 2.

Fideicommiſſorum alia ſunt vniuerſalia, alia ſingularia. 349. 2.

Fideicommiſſum vniuerſale quomodo in teſtamento relinqui debeat. 351.

Fideicommiſſaria hereditas, quæ dicatur. 349. 3.

Fideicommiſſo relinqui poteſt etiam pars hereditatis. 351. 2.

Fideicommiſſariam hereditatem heres reſtituens poteſt retinere quartam, vel quod ei deeſt, & tunc actiones pro rata communicantur. 356. 1.

Fideicommiſſario, & in fideicommiſſarium competunt omnes hereditariæ actiones, ſi heres totam hereditatem ſpontè, coactuſue reſtituerit. ibid. 2.

Fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa, quando poſſit heres cogi adire. 356. 2.

Fideicommiſſarius modò locum heredis obtinet, modo legatarij. 357. 4. *&* 358.

Fideicommiſſarius hodie ſemper loco heredis habetur. 352. 1.

Fideicommiſſarius quoque fideicom-

miſſo onerari poteſt. 359. 4.
Fideicommiſſario, qui fideicommiſſo oneratus eſt, an detur deductio quartæ. 360.
Fideicommiſſum relinquere poteſt inteſtatus quoque moriturus. 359. 2.
Fideicommiſſum etiam rerum ſingularium relinqui poteſt. 361. 4.
Fideicommiſſum rei alienæ valet, & quid hoc caſu debeat præſtari. 362. 3.
Fideicommiſſo non poteſt quis in plus onerari, quam ſit honoratus. ibid.
Fideicommiſſum minus ſolemniter relictum, an, & quando debeatur, & quomodo probetur. 360.
Fideiuſſor quis ſit. 486. 2.
Fideiuſſores adſumi poſſunt in omnibus obligationibus. 486. 4.
Fideiuſſor adhiberi poteſt, & præcedenti, & futuræ obligationi. 487. 3.
Fideiuſſor ita obligari poteſt vt minus debeat, quàm principalis, non autem vt plus. 489. 4.
Fideiuſſor etiam heredem obligatum relinquit. 487. 2.
Fideiuſſor, ſi quid pro reo ſoluerit, quam habeat actionem contra eum. 491. 1.
Fideiuſſor interdum agere poteſt, vt liberetur. ibid.
Fideiuſſor hodie conueniri non poteſt ante reum principalem excuſſum, ſi modo reus præſens ſit, & ſoluendo. 514. *in princ.*
Fideiuſſoribus, an, & quando dentur exceptiones, quibus debitor defenditur. 659.
Fideiuſſores plures quatenus obligentur. 488. *& ſeq.*
Fideiuſſores à tutore pupillo dati, non habent Diui Hadriani beneficium. 488. 4.
Fideiuſſor, qui electus à creditore totum exoluit, non poteſt agere contra confideiuſſorem, niſi ei ceſsæ ſint actiones. 489. 2.
Filiæ nuptiæ à patris poteſtate illam non liberant. 397. *in princ.*
Filij, vel filiæ appellatione, & poſtumus, & poſtuma continetur. 93. 1.
Filij, patris, non matris familiam ſequuntur. 95. *in princ.*
Filius matri, & mater filio ex L. 12. tab. non ſuccedebat. 395. 3.
Filius familias in publicis cauſis loco patris famillas habetur. 90. 2.
Filius familias, vel heres inſtituendus, vel nominatim exheredandus. 261. 2.
Filius quando dicatur præteritus. 262. 1.
Filij, qui per dignitatem ſuæ poteſtatis fiunt, retinent Iura ſuorum. 307. 4.
Filius familias obligari poteſt: 473. 2.
Filius familias impubes patre auctore non poteſt obligari. 375. 4.
Filio familias mutuam pecuniam dari prohibet S.C. Macedonianum. Quod tamen ceſſat in quibuſdam caſibus. 631.
Filius familias S.C. Macedoniano renunciare non poteſt. 632. 1.
Fiſcus, vel Cæſar, vel Auguſta; rem alienam alienando, accipientem iuſto titulo, ſtatim faciunt ſecurum. 215. 1.

Flu-

Flumen publicum definitur. 151. 3.
Flumina, & portus uſu communia ſunt, proprietate autem ſunt populi. 151.4.
An, & quando pars agri per vim fluminis vicini agro adiecta, adquiratur vicino. 165. 1.
Fœminæ in poteſtate liberos non habent. 307.3.
Fratres patrueles, conſobrini, vel amitini qui dicantur. 409. 1.
Fructus qui intelligantur. 178. 4.
Fructus pecudum qui dicantur. 172.4.
Fructus percepti ex re aliena bona fide quando & quatenus acquirantur. 178.
Fructus tacitè intelliguntur pignori eſſe domino fundi locati. 592. *in princ.*
Frumento duorum commixto, quomodo quilibet ſuum frumentum conſequatur. 171. 4.
Frumentum alienis ſpicis excuſſum eius eſt, cuius & ſpicæ fuerunt. 169. *in princ.*
Funeris impenſa omne creditum ſolet præcedere. 348. 3.
Furor quid ſit. 121. 1.
Furioſi, & prodigi cura. 121.
Furioſus an poſſit hereditatem acquirere ex teſtamento. 309. 2.
Furtum natura turpe eſt. 539. 1.
Furti definitio explicatur. 538. 2.
Furtum vnde dictum. 539. 2.
Furtum Conceptum, Oblatum, Prohibitum, & non exhibitum. 540.4. & 541.
Furtum manifeſtum, vel nec manifeſtum. 540.
Furti manifeſti, vel nec manifeſti pœna. 542. 1.
Furti nec manifeſti tenetur furtiuam rem ſcienter ſuſcipiens, & celans. 541. 4.
Furti manifeſti actio quamuis prætoria ſit, tamen perpetuò datur. 648. 2.
Furti tenetur is, cuius ope conſilio furtum factum eſt. 545. 3. & *ſeq.*
Furtum committit, qui mala fide alienam rem vendit. 209. 3.
Furtum committit creditor ſi pignore vtatur, & depoſitarius ſi vtatur re depoſita. 542. 4.
Furtum, an, & quando committat commodatarius, qui re aliter vtitur, quam vtendam acceperit. 543. 2. & *ſeq.*
Furtum generaliter fit, cùm quis alienam rem non ex voluntate domini contrectat. 542. 4.
Furtum fit interdum liberorum hominum. 544. 4.
Furtum committit quis aliquando & in re ſua. 545. 2.
Furti, an, & quando obligetur impubes. 552. 4.
Furtum ſine affectu furandi non committitur. 543. 2.
Furti affectus ſine effectu interdum punitur. 544. 2. & 3.
Furtum rei immobilis non committitur. 211. 3.
Furtiuæ rei vindicatio datur aduerſus quemlibet poſſeſſorem. 553. 1.
Furtiuæ rei condictio heredem quoque furis obligat. 553. 3.
Fures quibus actionibus teneantur. 599. 3.
Furti actio merè pœnalis eſt. 553. 1.
Non naſcitur inter patrem, & filium familias, dominumue & ſeruũ. 547.2

Non

Non datur pro re modica. 162. 4.
Non datur depoſitario. 552. 1. *&* 2.
Datur ei, cuius intereſt rem ſaluam eſſe, licet dominus non ſit. 548. 1.
Datur creditori de pignore ſubrepto, etiam ab ipſo debitore. 548. 4.
Datur bonæ fidei poſſeſſori. 550. 1.
An, & quando detur fulloni, aut ſarcinatori. 549. 3. *&* 4.
An, & quando detur commodatario. 551. 1. *& ſeq.*

G

Gradus cognationum 407. *&* 4. *ſeqq.*

H

Habitatio quid ſit, & quomodo ab vſu, itemque vſufructu differat. 204.
Heredem facere non poteſt prætor. 424. 4.
Heredis inſtitutio quid? 270. 2.
Heredes qui inſtitui poſſint. 269. 4.
Heres & purè, & ſub conditione inſtitui poteſt: ex certu tempore, aut ad certum tempus non poteſt. 278.
Heredis inſtitutioni dies adiectus, habetur pro non ſcripto. ibid.
Heres inſtitutus ex certis rebus, ſi coheredem non habeat, fit heres vniuerſalis, aliàs legatarij loco habetur. 294. 4.
Heredes plures inſtituti, nullis partibus nominatis, ex æquis partibus heredes fiunt. 276. 1.
Heredes ſcripti ſine parte, alijs certis ex partibus inſtitutis, ex qua parte heredes fiant. ibid.
Hereditatis parte aliqua vacante, aut deficiente, quid iuris ſit. Et quid ſi plus aſſe paterfam. diſtribuit, & aliquem ſine parte fecit heredem? 277.
Heredes aut neceſſarij dicuntur, aut ſui, & neceſſarij, aut extranei. 305. 1.
Heres neceſſarius quis ſit. ibid.
Heredes ſui, & neceſſarij, qui ſint. 306. 3.
Heredes ſui etiam ignorantes, & furioſi fiunt heredes ipſo iure. 374. 1.
Heredes ſui & neceſſarij poſſunt ſe abſtinere ab hereditate beneficio prætoris. 306. 3.
Heres ſuus parenti efficitur, qui ab hoſtibus patre mortuo reuertitur. 375. 1.
Heres ſuus excluditur, fiſco prælato, ſi perduellionis fuerit damnatus pater poſt mortem ſuam. 375. 2.
Heres ſuus an quis exiſtere poſſit, quo tempore quærendum ſit. 377. *in princ.*
Heres ſuus auo, an, & quando fiat nepos natus poſt mortem aui. 377. 3.
Hereditas inter ſuos heredes quomodo ſit diuidenda. 376.
Heredes extranei qui ſint. 307. 3.
Heredes extranei tribus temporibus hereditatis capaces eſſe debent. 308. 1.
Heredibus extraneis datur tempus ad deliberandum. 311. 1.
Heres extraneus quomodo poſſit hereditatem acquirere, vel recuſare. 311.
Heres quandoque cogitur adire. 347. 4.
Heres legatorum nomine quaſi ex con-

contractu tenetur. 524. 1.
Heres, qui non facit inuentarium, legatarijs tenetur ſupra vires hereditarias. 311. 2.
Hereditas quid ſit? 270. 2.
Hereditas, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato ad nos pertinet. 235. 4.
Hereditas quandiu poteſt ex teſtamento adiri, ab inteſtato non defertur. 236.
Hereditate non adita, nihil valet ex his, quæ teſtamento ſcripta ſunt. 106. 2.
Hereditas in pleriſque, perſonæ defuncti vicem ſuſtinet. 461. 2.
Hereditas plerumque diuiditur in duodecim vncias, quæ aſſis appellatione continentur. Et harum partium propria nomina. 274.
Hereditates ab inteſtato quomodo hodie deferantur. 369. *& ſeq.*
Hereditates inteſtatorum ex l. 12. *tab. primum ad ſuos heredes pertinent.* 372. 3.
In hereditatibus legitimis olim ſucceſſio non erat: 394. 4.
Hereditates, quæ ex nouis legibus deferuntur, minima capitis deminutione non pereunt. 401. 4.
Homicidij pœna. 683. 2. *&* 3.
Hominum genus vnum erat Iure naturali. Iure gentium tria hominum genera ſunt. 29.
Hominis liberi corpus, nullam recipit æſtimationem. 581. 1.
Hoſtes qui ſint. 163. 1.
Ex hoſtibus capta noſtra ſiunt. 163. *in princ.*
Ex hoſtibus capti, an, & quando hodie capientium fiant. 163. 2.

I

Imperator cur dicatur Cæſar, Flauius &c. 1. *&* 2.
Indebitum accipiens, quaſi ex contractu debere videtur. 446. 3. *&* 524. 2.
Indebitum per errorem ſolutum repetitur indebiti condictione. 445. 4.
Indebitum per errorem ſolutum quando repeti non poſſit. 525. 1. *& ſeq.*
Infamia notantur ex quibuſdam Iudicijs damnati, vel etiam pacti. 672.
Infans, & infanti proximus quis? 473. 2.
Infans alium ſibi obligare non poteſt. 111. 3.
Ingenui definitio. 26. 4.
Inimicitia capitalis quæ dicatur iudicis arbitrio relinquitur. 135. 3.
Iniuria quot modis accipiatur. 569.
Iniuriæ, ſeù contumeliæ definitio. 569. 2.
Iniuria quibus modis fiat. 570. *& ſeq.*
Iniuriam patitur quis etiam per liberos ſuos, & per vxorem ſuam, nurumue. 571. 3.
Iniuria, an, & quando per ſeruos domino fieri videatur. 572. 3. *&* 4.
De Iniuria facta ſeruo plurium. 573. 2.
De Iniuria facta ſeruo fructuario. 573. 3.
De Iniuria facta libero homini, vel ſeruo alieno bona fide poſſeſſo. 573. 4.
Iniuriarum actionem lex Cornelia intro-

introduxit in tribus caſibus. 576. 1.
Iniuria quanam æſtimetur atrox. 576. 3. *&* 4.
Iniuriam paſſus poteſt, vel criminaliter agere, vel ciuiliter. 577. 3. *&* 4.
Iniuriarum criminaliter agere, vel conueniri poſſunt Illuſtres perſonæ per procuratorem. 577. 3.
Iniuriarum tenetur etiam ille, qui alicui per alium fecit iniuriam. 578. 1.
Iniuriarum pœna. 574. 2. *& ſeq. &* 577. 2.
Iniuriarum actio quomodo tollatur. 578. 3. *&* 4.
Inquilini res tacitè intelliguntur pignoratæ domino ædium: non autem res colloni domino fundi. 501. 4.
Inſtitores qui ſint. 626. 4.
Inſtitutiones ſunt totius legitimæ ſcientiæ prima elementa. 6. 3.
Inſtrumento creditur, quo dicitur ſtipulantem, & promittentem præſentes fuiſſe. 477. 1.
Inſula in mari nata, occupantis fit. 165. 1.
Inſula in flumine nata, cuius ſit. ibid.
Interdictio aquæ & ignis. 98. 1.
Interdicta vnde nuncupata. 662. 3. *&* 4.
Interdictorum deſcriptio. 660.
Interdicta omnia ſunt prætoria. 660. 3.
Interdicta dantur non ſolùm de poſſeſſione, ſed etiam interdum de proprietate, & poſſeſſione ſimul. Nulla verò ſunt de proprietate ſola. 660. 4.
Interdictorum prima diuiſio eſt, quod aut Prohibitoria ſunt, aut Reſtitutoria, aut Exhibitoria. 661. 1.

Prohibitoriorum exempla ſunt:
Interdictum Vti poſſidetis, & Vtrubi.
Interdictum de mortuo inferendo.) 661. 3.
Interdictum Ne quid in loco ſacro fiat.) *&* 4.
Interdictum de fluminibus.

Reſtitutorium exempla ſunt.
Interdictum Quorum bonorum.) 662. 1.
Interdictum Vnde Vi.

Exhibitorium exempla ſunt.
Interdictum de libero homine exhibendo.
Interdictum de liberto exhibendo.) 662. 2.
Interdictum de liberis exhibendis.

Interdictorum ſecunda diuiſio eſt; quod quædam adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ.
Interdictorum Adipiſcendæ poſſeſſionis exempla ſunt.
Interdictum Quorum bonorum. 663. 3.
Interdictum Saluianum. 664.
Interdictorum Retinendæ poſſeſſionis exempla ſunt.
Interdicta Vti poſſidetis, & Vtrubi. 665. 3. *&* 4. *&* 666. 1.
Interdictum Recuperandæ poſſeſſionis eſt Interdictum Vnde vi. 667. 4. *&* 668.
Interdictorum tertia diuiſio eſt, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplicia, de quibus vide pag. 668. *in fine.*

Inter-

Interdictis non agitur hodie, ſed utilibus actionibus in factum ad exemplum Interdictorum. 669. 3.
Inteſtatus quis decedat. 371. 4.
Inuentarij beneficium. 310. 4.
Inuentoris ſunt, quæ in litore maris inueniuntur. 163. 4.
Inundatione an proprietas fundi amittatur. 167. 1.
Iudex malè iudicans quid præſtare debeat. 579. 3.
Iudex non debet aliter iudicare, quàm quod legibus, aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt. 674. in princ.
Iudex quid obſeruare debeat
In Iudicio noxali. 674. 2.
In actionibus realibus. 674. 4. & 675.
In actione ad exhibendum. 676.
In actione familiæ erciſcundæ. 676. 4
In actione cõmuni diuidundo. 677. 2.
In actione finium regundorum. 677. 4. & 678.
Iudicia omnia hodie ſunt extraordinaria. 669. 3.
Iudicij principium eſt litis conteſtatio. 671. 2.
Iudicium petitorium, & poſſeſſorium non poteſt Iure Ciuili cumulari. 665. 4.
Iudicia publica, & popularia quomodo differant. 679. 1.
Iudicia publica, quomodo à priuatis differant. 679. 3.
Iudicia publica unde dicta. 679. 4.
Iudiciorum publicorum quædam capitalia ſunt, quædam non capitalia. Et quæ ſint capitalia, & quæ non capitalia. 680.
Iudicia publica hæc ſunt.
Lex Iulia maieſtatis. 681.
Lex Iulia de adulterijs. 681. 4.
Lex Cornelia de Sicarijs, & Veneficis. 683.
Lex Pompeia de parricidijs. 684. & ſeq.
Lex Cornelia de falſis. 685. 3. & ſeq.
Lex Iulia de vi. 686. 2. & ſeq.
Lex Iulia Peculatus. 687. 3. & ſeq.
Lex Fabia de Plagiarijs. 688. 1. & 2.
Lex Iulia de Ambitu, Repetundarum, de Annona, & de Reſiduis. 688. 3.
Iuramentum calumniæ. 670. 3. & 4.
Iuſiurandum deferens, prior de calumnia iurare debet, ſi hoc exigatur. 361. 1.
Iuſiurandum referre poteſt reus regulariter. 361. 2.
De Actione in factum ex Iureiurando. 595. 4.
Ius accreſcendi etiam inter legitimos heredes admittitur. 402. 3.
Ius omne, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. 23. 1.
Iuris finis. 23. 2.
Iuris ſcientia neceſſaria eſt ijs, quibus Reipublicæ gubernatio committenda eſt. 7. 4.
Ius & diuinas & humanas res bene diſponit. 9. 4.
Iuris præcepta vniuerſalia, quæ ſint. 10. 4.
Iuris ſtudium poſitum eſt in ediſcendo Iure publico, & priuato. 11. 1.
Ius publicum quid, & in quibus conſiſtat. 11. 1. & 2.
Ius priuatum quid, & ex quibus præceptis collectum. 11. 1.

Iuris naturalis definitio, & exempla. 12. 1.
Iura naturalia ſunt immutabilia: Ciuilia ſæpè mutantur. 22. 1.
Ius naturale An cum brutis propriè nobis ſit commune. 12. 4.
Iuris naturalis, & Iuris gentium differentia. ibid.
Iuris gentium, & Iuris Ciuilis origo. 158. 1.
Ius gentium definitur. 13. 4.
Ius gentium diuiditur in primarium, & ſecundarium. 14. 1.
Ius gentium primarium eſt immutabile, ſecundarium mutabile eſt. 22. 2.
Ius gentium omni humano generi commune eſt. 15. 2.
Ius Ciuile definitur. 13. 3.
Ius Ciuile à Iure gentium diſtinguitur. 13. 1.
Ius Ciuile ex vnaquaque Ciuitate appellatur, & indefinitè dictum, Ius Romanorum ſignificat. 14. 2.
Ius Ciuile Romanorum, quare Ius Quiritum appelletur. ibid.
Ius Ciuile conſtat ex ſcripto, aut ex non ſcripto, & Iuris ſcripti ſex ſunt partes. 16. 1.
Ius non ſcriptum. 21.
Ius honorarium. 19. 4.
Iuris Conſulti qui, & de reſponſis eorum. 20. 2.
Iura ſanguinis nullo Iure Ciuili dirimi poſſunt. 96. 2.
Iuriſprudentia definitur. 9. 4.
Iuriſprudentia æquum ab iniquo ſeparat, & licitum ab illicito ſecernit. 10. 1.
Iuriſprudentia media quæ ſit. 262. 3.
Iuſtitiæ definitio. 9. 2.

L

Læſæ Maieſtatis crimen non committit non ſubditus. 68 1. 3.
Læſæ Maieſtatis pœna. 68 1.
Legatum quid. 313. 3.
Legatorum olim genera quatuor. 314. 3.
Legata à fideicommiſſis in quibus olim differebant. 316.
Legata hodie fideicommiſſis exæquata. 315. 4.
Legari poteſt etiam res aliena. 317. 1.
Legata re aliena, ſi eius rei legatarius dominus factus fuerit quid iuris. 320.
Legata re aliena, in qua Ius aliquod teſtator habet, Ius ſuum duntaxat videtur legaſſe. 318. in princ.
Legata re communi, partem ſuam duntaxat teſtator legaſſe intelligitur. 317. 4.
Legata re creditori obligata quid iuris. 319. 2.
Legatarius, cui eadem res ex duobus teſtamentis debetur, ſi rem ex teſtamento conſequutus ſit, agere non poteſt: ſi æſtimationem, agere poteſt. 320. 1.
Legatarius, ſi proprietatem fundi alieni ſibi legati emerit, & vſuſfructus ad eum peruenerit, quid. 322. 1.
Legatur rectè ea res, quæ in rerum natura non eſt, ſi modò futura eſt. 320. 4.
Legata re, de qua dubitatur, an ſit in rerum natura, quid faciendum. 321.

Lega-

Legata eadem re duobus, quid. ibid.
Legatum an valeat, ſi res legatarij ei legetur. 322. 3.
Legatum an vitietur per errorem teſtatoris. 323. 1.
Legatum an, & quando per alienationem rei legatæ reuocetur. 323.
Legatum an reuocetur per pignorationem rei legatæ. 323. 4.
Legatum extinguitur, ſi res legata perit, vel deſinit eſſe in commercio ſine facto, & ante moram heredis. 327. 2.
Legatis pluribus rebus, ſi quædam pereant quid iuris. 328.
Legatum an extinguatur, ſi exegerit viuus teſtator nomen, quod legauerat. 332. 4.
Legari poſſunt tàm corporales res, quam incorporales, & etiam facta. 332. 2.
Legari non poteſt res, cuius commercium non eſt, vel cuius commercium legatarius non habet. 318. 1.
Legatur vtiliter debitori liberatio, vel exactionis dilatio. 324. 2.
Legatum liberationis quomodo euaneſcat. 324. 3.
Legato debito creditori, an, & quando ſit vtile legatum. 325. 2.
Legata dote vxori, quando valeat legatum. 326. 2.
De legato gregis, vel vſusfructus eiuſdem. 329. 3.
De legato ædium. 330. 2.
De peculio legato. 330. 3.
De re generaliter legata: An videlicet, & quando, legata re generaliter, legatum valeat, & cuius electio ſit. 333.
De optione legata. 334.
Quibus legari poſſit. 335. in princ.
Legari non poterat olim incertis perſonis, neque poſtumo alieno, hodie poteſt. 335. & ſeq.
Legatum non vitiat error in nomine legatarij. 337. 3.
Legatum non perimit falſa demonſtratio. 338. 1.
Legatum non vitiat falſa cauſa legato adiecta. 339.
Legatum ſeruo heredis relictum, an, & quando valeat. 339.
Legatum domino relictum, herede inſtituto ſeruo, an & quando ſit vtile. 339. 4.
Legatum, quod moriente continuò teſtatore infirmum eſſet, poſteà non confirmatur. 339. 2.
Legatum relinquere hodie licet, & ante heredis inſtitutionem. 340. 4.
Legatum relinqui poteſt hodie poſt mortem quoque heredis, aut legatarij. Item pridie quàm heres, aut legatarius morietur. 341. 1.
Legatum pœnæ nomine relictum, an, & quando valeat. 343. 2.
Legatum valet, licet impoſſibilitas imponatur legatario, ſecus ſi heredi. 343. 3.
Legatorum ademptio. 343. 4.
Legatorum tranſlatio. 344.
Legati conditionalis ſpes ad heredes non tranſmittitur. 456. 4.
Legatum relictum ſub conditione, quæ in non faciendo concepta ſit, quando debeatur. 456. 2.
Legatarius partiarius. 354.
Legatum ignoranti acquiritur. 313. 4.
Legata peti poſſunt actione perſonali, reali, & hypothecaria. 315.
Legatarius, ſi Teſtatore mortuo decedat,

dat, ad heredem ſuum tranſmittit legatum. 322. in princ.
Lege Falcidia cauetur, nc plus liceat legare, quàm dodrantem totorum bonorum. 345. 2.
Legis Falcidiæ commodo hodie teſtator heredem priuare poteſt. 346. 1.
Legis Falcidiæ commodum non habet heres, ſi non fecerit Inuentarium. ibid.
Legis Falcidiæ ratio in ſingulis heredibus ponenda eſt. 346. 3.
In ratione legis Falcidiæ, quantitas patrimonij, mortis tempore ſpectatur. 347. 1.
Cum ratio legis Falcidiæ ponitur, quæ ante deducantur. 348.
Falcidia vna ſeruatur in Tabulis patris, & filij. 286. 4.
Legis Aquiliæ Caput Primum. 557. 4.
Caput Secundum. 564. 4.
Caput Tertium. 565. & 566. 4. & 567. 1.
In lege Aquilia quid ſit iniuria occidere. 559. 2.
Lege Aquilia tenetur quiſque ex culpa non minùs quàm ex dolo, & culpæ varia exempla. 560. & ſeq. Vide 566. 4.
In lege Aquilia Imperitia culpæ adnumerantur, & Imperitiæ exempla. 561. 4. & 562.
Legis Aquiliæ Verba illa: Quanti ea res in eo anno plurimi fuerit: explicantur. 562. 4. & 563.
Legis Aquiliæ Actio an ſit pœnalis. Et an, & quando tranſeat in heredem. 563. 1. & 2.
Legis Aquiliæ Actio directa quando competat, & quando vtilis, & quando actio in factum. 568. 1.
In lege Aquilia ratio habetur etiam eius, quod noſtra intereſt corpus non eſſe peremptum, & huius rei exempla. 563. 3. & 4.
Cum lege Aquilia quando concurrat accuſatio ex l. Cornelia de ſicarijs. 564. 3.
Lex Aquilia Plebiſcitum eſt. 567. 2.
Lex Cornelia. 79. 4.
Lex Fuſia Caninia explicatur. 42.
Lex Regia. 18. 2.
Legis Velleiæ capita duo. 266.
Lex quid ſit, & quomodo à Populo ſerebatur. 16. 3.
Leges per deſſuetudinem abrogantur. 22. 3.
L. 1. ff. de vſu, & vſufr. leg. conciliatur cum princ. tit. Inſtit. de rer. diuiſ. 150. in princ.
L. 1. ff. de legat. 1. explicatur. 316. 3.
L. 1. §. vlt. ff. de reg. Caton. explicatur. 323.
L. 1. §. contumeliam, & l. 5. §. ſi quis librum ff. de Iniurijs, conciliantur cum princ. tit. Inſtit. de oblig. quæ ex del. naſc. 538. 1.
L. 1. C. de precario, & l. 1. in princ. & in §. 1. ff. de Salu. Interdicto, conciliantur. 664. 1.
L. 2. §. Quædam interdicta, ff. de Interdictis, explicatur. 660. 4.
L. Ad teſtium 22. §. Signum ff. de teſtamentis, emendatur. 242. 2.
L. Alieno ſeruo 31. §. vlt. ff. de fideicom liber. conciliatur cum l. Imperatorem 22. §. Si teſtamentarius, ff. ad l. cornel. de falſ. 364.
L. Athletæ 8. §. Remittuntur ff. de excuſ. tut. conciliatur cum L. propter magiſtratum ff. eod. 131. 3.
L. Athletæ 8. §. vlt. ff. de excuſ. tut. con-

conciliatur cum §. Similiter eum, Inſtit. eod. tit. 134.1.
L. Cognitio 4. ff.de offic. eius conciliatur cum l.1. §.Suſpecti C. Ad S.C. Turp. 142.4.
L. Creditoris 15. ff.de furtis declaratur. 549.1.
L. Falſus 44. §. Si iactum ff.de furtis conciliatur cum §.Alia cauſa, Inſt. de rer. diuiſ. 187.3.
L. Fideicommiſſa 11. §.Si ſeruo ff.de leg.3. explicatur. 318.1.
L. Si filiusfamilias 117. §.Si quid ff. de leg.1.explicatur. 318. 2.
L. Fructus 45. ff.de vſuris explicatur. 178.2.
L. In fraudem 16. §. Teſtamentum ff.de milit. teſt. conciliatur cum §. Sed & ſi quis, Inſt. de milit. teſt. 252.4.
L. In lege 45. ff.ad leg.Aquil. explicatur. 566.3.
L. Labeo 10. ff.de ſeru.ruſtic.præd.& l.ſi ſeruus 22. §. vlt. ff. de ſeruit. Vrb.præd. conciliantur cum §.Ideo autem, Inſt. de ſeru. ruſt. & vrb. præd. 193.4.
L. Miles ita 42. §. Exheredatio ff. de milit.teſtam.emendatur. 288.3.
L. naturaliter 12. ff.de acqu. vel amit. poſſ. explicatur. 234. 2.
L. poteſt 71.ff.Ad leg.Falcid.conciliatur cum princ.tit.inſtit. de leg.Falc. 345. 3.
L. pupillus 58. ff. de act. & oblig. & ſimiles, conciliantur cum l.1.& ſimil.ff.de nouat. 112. 1.
L. Qui ſaccum 79.ff.de furtis, conciliatur cum §.Item is ad quem, Inſt. de vſucap. 211.
L. Sabinus 20. ff. de contrahen. empt. conciliatur cum l.Item ſi pretio 25. §. Cùm inſulam ff. locat. conduct. 505. 4.
L. Sed ſi res 42. ff.de leg. 1. emendatur. 318. 2.
L. ſi cui 5.ff.de fund. inſtruct. explicatur. 328. 4.
L. ſi epiſtolam 65. §.ſi qua inſula, ff.de acquir. rer. dom. conciliatur cum §.Et quidem, de rer.diuiſ. 151. in princ.
L. ſi hereditas 10.§.vlt. ff.de teſt.tut. conciliatur cum §. Sed & ſeruus, Inſt.qui teſt.tut.dar.poſſ. 91. 2.
L. Si is qui filium 11. ff. de adop. conciliatur cum §.Sed ſi quis, Inſtit. eod. 70. 3.
L. Si Miles 6.ff.de milit.teſt.conciliatur cum l.3.C.de teſt. mil. 275. 4.
L. Si pater familias 40. ff.de hered.inſtit.emendatur. 284. 2.
L. Si plures 6.§.vlt.ff.arb.fur.eaſ.conciliatur cum §.Si Titius, Inſtit.de rer.diuiſ. 175. 3.
L. Si tamen 15 ff.de teſt.tut. conciliatur cum §.Certæ autem. Inſt. Qui teſt.tut.dar.poſſ. 92. 4.
L. Soluere 53. ff. de ſolut. conciliatur cum l. Inuito 70. ff. de reg. Iur. 530. 1.
L. Vtrum 9. ff.de aſſig. libert. explicatur. 422. 4.
Ll. quædam tit. ff. Ad S. C. Macedon. conciliantur. 631. 3.
Legitima quanta ſit. 302. 2.
Legitimæ ſupplementum intra triginta annos peti poteſt. 302. 2.
Legitima pars filio repleri debet, licet poſt obitum patris, quod ſibi relictum eſt agnouerit. ibid. 3.
Legitima portio liberis, an relinquenda

da ſit hodie Iure hereditario. 304. 3.
Liberi noſtri quæ nobis acquirant. 229.
Liberorum appellatione nepotes, & pronepotes, cæterique qui ex his deſcendunt continentur. 93. 2.
Liberi qui heredes inſtitui, vel exhæredari debeant. 267. 1.
Liberi naturales, quomodo per oblationem Curiæ, vel ſubſequens matrimonium legitimi fiant, & quodnam Ius acquirant. 63. & 64.
Liberi inceſtuoſi ex æquitate canonica alendi ſunt à parentibus. 63.
Libertas definitur, & definitio explicatur. 23. & 24.
De libertate per fideicommiſſum, vel directò data in Teſtamento. 363.
Libertas eſt res inæſtimabilis. 40.
Libertinorum definitio. 29.
Liberti, & libertini qui.
Libertinorum ſtatus olim triplex, hodie omnes libertini facti ſunt Ciues Romani, & ingenui. 32. & 35.
Libertus Orcinus, ſiue Acheronticus. 364. 2.
Libertis qualiter ſuccedebatur olim 415. & ſeq. Et qualiter hodie ſuccedatur. 418. & ſeq.
Libertorum aſſignatio explicatur. 421. & ſeq.
Libertus, an poſſit aſſignari filio emãcipato. 422. 4.
Libri Iuris Ciuilis quo ordine ſint conſcripti. pag. 4.
Litigantium temeritas coercetur
Iuriſiurandi religione. 670. 3. & 4.
Pecuniaria pœna. 671. 1.
Infamiæ metu. 672.
Litus maris quid ſit. 152.
Litora maris ſunt communia. 150. 3.
Litora cuius Iuriſdictionis ſint 153. 3.
Locationis, & conductionis definitio. 502. 1.
Locatio, & conductio ſola conuentione de mercede contrahitur. ibid.
Locatio, & conductio, an, & quando valeat, mercede in arbitrium tertij collata. 502. 4.
Locationis, & conductionis merces, debet eſſe certa. 502. 4.
Locatio contracta intelligitur cum artifex rem efficit ex aliena materia, conſtituta mercede. 505. 3.
Locatore mortuo, heres eius in locatione ſuccedit. 507. 1.

M

Magiſter nauis quis dicatur. 626. 3.
Magiſter officiorum quis. 5. 3.
Mandati definitio. 513. 1.
Mandatum contrahitur
Mandantis tantùm gratia. 513. 3.
Mandantis, & mandatarij. ibid.
Aliena tantùm cauſa. 514. 2.
Mandantis, & aliena. ibid. 3.
Mandatarij, & aliena. 519. in princ.
Mandantis, & mandatarij, & aliena. 513. 2.
Mandatum mandatarij tantùm gratia magis conſilium, quàm mandatum eſt. 515. 2.
Mandatum contra bonos mores non eſt obligatorium. 516. 1.
Mandatum, & in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt. 518. 4.
Man-

Mandatum debet eſſe gratuitum, alias tranſit in aliam ſpeciem contractus. 519. 2.

Mandatum non ſuſcipere cuilibet liberum eſt, ſuſceptum autem conſumandum eſt, aut tempeſtiuè renunciandum. 518. 1.

Mandatarius audiendus eſt, ſi iuſtam cauſam alleget, quare non renunciauit, aut renunciauit intempeſtiuè. 518. 3.

Mandati fines diligenter cuſtodiendi ſunt. 516. 4.

Mandatarius, qui fines mandati exceſſit, vſque ad fines mandati agere poteſt. 516. 3.

Mandati actionem habet, qui mandatorem mortuum ignorans, executus fuit mandatum. 517. 3.

Mandatum ſoluitur

Si re adhuc integra fuerit reuocatum. 517. 1.

Si adhuc integro mandato interueniat mors mandantis, vel mandatarij. 517. 4.

Renunciatione tempeſtiuè facta. 518. 1. & 2.

Manumiſſionis definitio, & origo. 29. in princ.

Manumiſſio quibus modis procedat. 30. 2.

Manumiſſio omni tempore, & quolibet loco fieri poteſt. 31. 4.

Manumittere non licet in fraudem creditorum. 35. *Et quis manumittere videatur in fraudem creditorum.* 38

Manumittere non poteſt minor 20. annis, niſi cum cauſæ cognitione. 38. 4. *Excipe in manumittente in vltima voluntate.* 41. in princ.

Maritus, vel ſponſus poteſt eſſe procurator vxoris ſuæ, vel ſponſæ: non tamen curator. 141. 1.

Mater, ſi tutores liberis non petierit, ab eorum impuberum morientium ſucceſſione repellitur. 400. 1.

Mater etiam filio vulgò quæſito ſuccedit. 400. 3.

Miles præteriens liberos, quando eos rectè exheredaſſe intelligatur. 268. 3.

Monumentum quomodò à ſepulchro differat. 151. 1.

Mulieres, in quibus actibus poſſint, vel non poſſint eſſe teſtes. 243. 1.

Mutiana cautio. 456. 2.

Mutui definitio. 445. 1.

Muti datio in quibus rebus conſiſtat. 444. 3.

Mutuo datum fit accipientis. Ideoque in mutuo oportet dominum eſſe dantem. 445. 1.

Mutuo damus recepturi aliam rem eiuſdem generis. 445. 2.

Ex mutuo naſcitur certi condictio. 445. 1.

N

N*Aturalia Iura Ciuilis ratio perimere non poteſt.* 380. 3.

Negotiorum geſtio eſt quaſi contractus. 520. 3.

Negotiorum geſtorum actio directa, & contraria. 520. 3. & ſeq.

Negotiorum geſtor an præſtare debeat diligentiam exactam, vel exactiſſimam. 521. 4.

Nepos ex filio tuo conceptus antequã filium emancipares, vel in adoptionem

nem dares, in poteſtate tua naſcitur. 84. 1.

Nouatio quid ſit, & quot modis fiat. 534. 2.

Nouatio quando hodie fiat. 535. 3.

Nouatione tollitur obligatio. 533. 4.

Noxa, & Noxia quid. 633. 4.

Nuptiæ definiuntur. 47. 3.

Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit. 47. 4.

Nuptias iuſtas qui contrahant inter ſe. 51.

Ad nuptias contrahendas ætas neceſſaria. 51. 4.

Nuptiæ prohibitæ ſunt inter parentes, & liberos etiam adoptiuos. 53. 3.

Nuptiæ nefariæ, itemque inceſtuoſæ. 54. 1.

Nuptiæ inter fratrem, & ſororem adoptiuam, an, & quando conſiſtere poſſint. 54. 3.

Nuptiæ inter tranſuerſales prohibitæ ſunt vſque ad quartum gradum. 54. 4.

Nuptiæ quatenus probibeantur affinitatis ratione. 57.

Nuptiæ iniuſtæ ſunt cum filij, patriſue ſponſa. 59. 3.

Nuptiarum aliæ prohibitiones. 60. 4. & 61.

Nuptias contrahere, an, & quando poſſit raptor cum rapta. 61. 1.

Pœnæ eorum, qui contra legum præcepta nuptias contrahunt de facto. 61. 2. & 62. 4.

O

Obligatio quid ſit. 441. 2.

Obligatio quotuplex ſit. 442. in fin. & 444.

Obligationes Ciuiles quæ ſint, & quæ Prætoriæ. 442. 4. & 443.

Obligatio quibus modis re contrahitur. 444. & ſeq.

Obligatio verborum quomodo contrahatur, & quænam actiones ex ea naſcantur. 451. 1.

Obligatio verborum quomodo à ſtipulatione differat. 451. 3.

Obligatio literarum. 492. 2.

Obligationes ex conſenſu. 493. 3.

Obligatio naturalis neceſſitate ſoluendi non adſtringit, eiuſque exempla. 442. 3.

Obligationũ quaſi ex contractu quinque ſpecies. 520. & ſeq.

Obligatio per quas perſonas nobis adquiratur. 526. & ſeq.

Obligatio nobis acquiritur per ſeruos noſtros. 527. in princ.

Obligatio quatenus nobis acquiratur:

Per liberos noſtros. 527. 1. & 2.

Per liberos homines, & ſeruos alienos, quos bona fide poſſidemus. 527. 4.

Per ſeruum, in quo vſumfructum habemus. 528. 1.

Per ſeruum communem pro qua parte dominis adquiratur. 528. 2. & ſeq.

Obligatio tollitur, vel ipſo Iure, vel ope exceptionis. 529. 2.

Obligatio tollitur ſolutione. 529. 1.

Acceptilatione. 530. 3. & ſeq.

Nouatione. 533. 4.

Can-

Contrariò conſenſu tollitur obligatio nudo conſenſu contracta. 535.4.
Obligationes, quæ ex delicto naſcuntur. 537.3.
Obligationes, quæ quaſi ex delicto naſcuntur. 579. & 3. ſeq.
Occupanti conceduntur res nullius. 159. 2.
Occupatio eſt Iuris gentium nihilominus Ius Ciuile ei modum præſcribit. 159. 3.
Oculi teſtes ſunt certiores auribus. 411. 4.
Oraculum. 72.3.
Orationes Principum. 298. in princ.

P

Pactum nudum quandoque obligationem producit. 443. 2.
Partus ancillæ in fructu nō eſt. 179.4.
Parentes, & patroni, item parentes, & liberi patronorum non poſſunt ſine prætoris venia in ius vocari. 671. 1.
Parricidij pœna. 684. & ſeq.
Patres familias, & filij familias qui ſint. 52. in princ.
Pater non tenetur pro filio familias Iudice malè iudicante. 581. 4.
Patria poteſtas, cuius ſit Iuris, quibus competat, eiuſque vis. 49.
Patria poteſtas ſoluitur
Morte parentis: cum diſtinctione tamen. 73. 4.
Deportatione. 74. 3.
Seruitute pœnæ. 76. in princ.
Dignitate. 77. 1. & ſeq.
Captiuitate. 78.
Emancipatione. 80. 2.
Datione in adoptionem. 83. 3.
Patriciatus dignitas. 77. 1.
Patricij qui. 17. 3.
Pauperies quid ſit. 639. & de actione de pauperie. 637. & ſeq.
Pecudum numero quænam quadrupedes ſint. 558. 2.
Peculatus crimen quodnam ſit, & quæ ſit eius pœna. 687. 4.
Peculium quid ſit. 629. 2.
Peculium filij fam. quadruplex, & quid iuris in quoquo peculio habeat filius fam. vel pater fam. 229.
Pecunia otioſa. Pecunia occupata. 515. 4.
Perſonarum diuiſio prima. 23.
Diuiſio ſecunda. 44.
Subdiuiſio. 85. 2.
Pictura cedit tabula. 176. 4.
Pignorum diſtractio, an, & quando à creditoribus fieri poſſit. 224. & ſeq.
Pignoris definitio. 450. 1.
Pignus quomodo ab hypotheca differat. ibid. 2.
Pignoratitia actio directa, & contraria. 450. 3.
Pignus accipiens tenetur etiam de culpa leui. 451. in princ.
Piſcandi ius omnibus commune eſt in portu, fluminibuſque. 151. in fin.
Piſcari in alieno lacu, vel ſtagno, an liceat. 159. 4.
Plagiarij qui dicantur, & qua pœna puniantur. 688. 2.
Planta cedit ſolo, ſi modo radices egerit. 175. 1.
Plebiſcitum quid ſit, & quam hodie habeat vim. 17.
Plebs à populo quomodo differat. 17.
Plus petitur quatuor modis. 618. 4.
Plus petentium pœna. 619. 4.

Digitized by Google

Minus petens, ſine periculo agit. 620. 1.
Petens aliud pro alio, poteſt ſuum errorem emendare. 620. 2.
Pontificatus Maximus decernebatur a Senatu Romanis Principibus. 155. in princ.
Portus quid ſit, & unde dicatur. 151. 3.
Poſſeſſio, rerum corporalium eſt: quaſi poſſeſſio, rerum incorporalium; 660. 3.
Poſſeſſio quomodo acquiratur, retineatur, vel amittatur. 666. 4. & 667.
Poſſidere pro herede, aut pro poſſeſſore quis videatur. 663. 4.
Poſtliminium. 78. 1.
Poſtumi ſui qui dicantur, & qui alieni. 89. 2.
Poſtumi liberi, vel heredes inſtitui debent, vel exheredari. Alioquin eorum agnatione rumpitur teſtamentum. 263. 1. *Hodie tamen exheredatio poſtumi ſublata eſt.* 263. 3.
Poſtumus alienus heres inſtitui hodie poteſt, etiam Iure Ciuili. 337. 2.
Poſtumorum loco qui ſint. 265.
Poteſtas dominorum in ſeruos. 44. 3. & ſeq.
Prædia ſtipendiaria, & tributaria, quæ fuerint. 183.
Prædia Vrbana à Ruſticis, quomodo diſtinguantur. 191. 3.
Præteritio matris, aut aui materni pro exheredatione habetur. 269. 1. *Vide ibid. ſub num.* 3.
Prætexta, Prætextati, Prætextatæ. 570. 4.
Prætor executionem pœnæ corporalis non habebat. 147. 4.
Prætorij edicti auctoritas. 19. 4.
Princeps, licet legibus ſolutus ſit, attamen legibus viuit. 298. 2.
Principis placitum. 18. 2.
Priuilegium quid, & unde dicatur. 11. 3.
Probandi neceſſitas ſemper incumbit illi, qui agit. 317. 2.
Procuratoris definitio. 641. 4. & 642. in princ.
Procurator quibus modis conſtituatur. 641. 4.
Procurator quot annorum eſſe debeat. 40. in princ.
Procurator eſſe poteſt ſeruus negotiorum. 39. 4.
Procuratores eſſe poſſunt infames Iure Ciuili, ſecus Iure Canonico. 657. 3.
Procuratores eſſe non poſſunt milites, neque mulieres. 657. 1. & 2.
Procurator non admittitur regulariter in criminalibus. 578. in princ.
Procurator noſter nobis etiam ignorantibus acquirit. 234. 4.
Procurator, an, & quando res domini alienare poſſit. 185. 1.
Prodigus quis dicatur. 121. 2.
Puberes iudicantur maſculi anno 14. completo, fœminæ completo 12. anno. 115. 2.
Pubertati proximi qui dicantur. 475. 3. & 552. 4.
Pubertas plena 18. annis definitur. 69. 2.
Pupillus ſine tutoris auctoritate contrahens, alterum ſibi obligat, at ipſe inuicem non obligatur. 111. 1.
Pupillus ſine tutoris auctoritate, an obligetur naturaliter. 112. 1.
Pupillus agens ex contractu, ex quo cum alterius iactura fieret locupletior,

Digitized by Google

tior, doli mali exceptione ſubmouetur. 111. 4.
Pupillus locupletior factus ex mutuo, vel indebito, ad reſtituendum obligatur. 446. 2.
Pupillus generaliter ne locupletetur cum aliena iactura, obligatur ſine tutoris auctoritate. 446. 2.
Pupillus ſine tutoris auctoritate non poteſt hereditatem adire. 112. 3.
Pupillus res ſuas ſine tutoris auctoritate alienare non poteſt. 225. 2.
Pupillaris debitor, vt liberetur quomodo ſoluere debeat. ibid. 4.
Pupillo cum tutore litigaturo datur curator ad litem. 114. 1.
Pupillo non ſuccedunt, qui ei tutores non petierint. 400. 2.
Purpura aliena veſtimento intexta, veſtimento cedit. 169. 2.

Q

Q Vaeſtor ſacri palatij, & exquaeſtor quis. 5. 3.

R

R Apina quid ſit. 554. 1.
Raptor tenetur Actione vi bonorum raptorum, & etiam furti: & an, mota vna actione, alia moueri poſſit. 554. 4.
Raptor, an teneatur furti manifeſti, vel nec manifeſti. 554. 3.
Rapiens vi rem ſuam, vel quam ſuam eſſe exiſtimat, qua poena puniatur. 556. 2.
Actio vi bonorum raptorum, quibus detur. 557. 1. & ſeq.
Actio vi bonorum raptorum eſt intra annum quadrupli, poſt annum ſimplici. Et in quadruplo ineſt & rei perſecutio. 553. 4.
Actio vi bonorum raptorum proprie comparata eſt in caſum quando raptor in ipſo delicto non comprehenditur. 553. 3.
Raptus poena. 287. 2.
Reipublicae expedit, ne ſua re quis male vtatur. 45. 4.
Reipublicae ſumma tuitio ex armis, & legibus venit. 2. 4.
Rei nomen, vnde tractum ſit. 459. 2.
Rei duo vt conſtituantur quae requirantur. 459. 4.
Rei duo promitendi quomodo hodie teneantur. 460. 3.
Reus ante condemnationem ſatisfaciens actori liberandus eſt ab inſtituta lite. 651. 1.
Relegati ciuitatem Rom. retinent. 75. 3.
Repetundarum quis teneatur, & qua poena. 689. 1.
Replicatio. 658. 1. & 2.
Rerum diuiſio duplex. 149. 3.
Res publicae à communibus quomodo diſtent. 150. 1.
Res Vniuerſitatis differunt à publicis. 154. 1.
Res Vniuerſitatis quae dicantur. 150. 1 *& earum exempla.* 153. 4.
Rerum communium exempla. 150. 3.
Res nullius quae dicantur. 154. 2.
Res ſacrae quaenam ſint. 154. 3.
Res ſacrae alienari, & obligari prohibentur. 154. 3. *Exceptiones vide* 155. 1.
Res religioſae quae dicantur, & quis locum religioſum facere poſſit. 155. 3. & 156.

Res ſanctæ quæ, & vnde dicantur. 157. 1.
Res ſingulorum quæ dicantur. 158. 2.
Res mancipi, & nec mancipi quæ fuerint. 183. 2.
Res corporales quæ, & quæ incorporales. 188.
Reſiduorum crimen, eiuſque pœna. 689. 3.
Reſponſa prudentum quænam ſint. 20. 2.
Reſtitutio in integrum nõ datur aduerſus libertatem. 438. 3.
Ripa quid ſit, & cuius ſit. 152. 3. & 4.
Ruptum intelligitur quod quoquo modo corruptum eſt. 565. 2.

S

Sacer locus, etiam diruto ædificio, ſacer manet. 154. 4.
Sata ſolo cedunt. 175. 4.
Satiſdare quid. 643. 1.
Satiſdatio, ſeu cautio qualis hodie à Reo in iudicijs exigatur. 645. 1. & 2.
Satiſdare quomodo debeat Reus, qui procuratorem conſtituit. 646. 3. & 4.
Satiſdare debet iudicatum ſolui, qui vult Rei abſentis defenſionem ſubire. 647. 1.
Satiſdatio Iudicatum ſolui, tres clauſulas habet. 646. 3.
Satiſdare de rato quando teneatur procurator actoris. 645. 3. & 4.
Satiſdare de rato non tenentur tutores, vel curatores. 646. 1.
Satiſdatio tutorum, vel curatorum quid ſit. 124. 3.
Satiſdare non coguntur tutores, vel curatores teſtamento dati, vel ex Inquiſitione. 124. 2.
Satiſdatio tutorum, vel curatorum quatenus in ijs, qui ſatiſdare non compelluntur, locum habere poſſit. 125. 1. & ſeq.
Satiſdare an, & quando teneatur curator furioſi. 125. 1.
Satiſdationem à tutoribus, vel curatoribus quinam accipiant. 127. in princ.
Satiſdare ſi nolint tutores, vel curatores quid. 127. 2. & 3.
Scriptura cedit chartæ. 176. 2.
Semeſtria. 128. 1.
Senatores qui. 17. 4.
Senatus poteſtas. 18. 1.
Senatus Conſultum quid. 18.
Senatus Conſultum Macedonianum. 631. & ſeq.
Senatus Conſultum Orphitianum. 400. 4.
Senatus Conſultum Pegaſianum. 353. 1.
Senatus Conſulti Pegaſiani in Trebellianum tranſlatio. 357.
Senatus Conſultum Tertyllianum. 396. 3.
Senatus Conſultum Trebellianum. 352.
Sepulchrum quid. 156. 2.
Seruitus definitur. 24. 2.
Seruitus iure gentium introducta eſt. ibid.
Seruitutes ſunt naturali Iuri contrariæ: ſunt tamen naturali ratione introductæ. 15. 2. & 4.
Serui vnde dicti, & quare mancipia dicantur. 25.
Serui, aut naſcuntur, aut fiunt, & quo-

quomodo. 25. 2.
Serui non ſunt capti in bello inter chriſtianos. 78. 3.
Seruus nullum habet ſtatum. 99. 2.
Serui in poteſtate dominorum ſunt. 44. 2.
Serui pœnæ. 76. 1.
Serui ordinarij, & ſerui vicarij, qui ſint. 328. 2.
Seruos ſuos vendere quandoque cogitur dominus. 45. 3.
Seruus communis ab vno dominorum manumiſſus quando liber fiat. 221. 4.
Seruus à domino adoptatus, vel apud acta filius nominatus, libertatem nanciſcitur, non tamen filiationem. 73. 1.
Seruus domino, etiam ignoranti, & inuito, acquirit. 231. 3.
Seruus heres inſtitutus, hereditatem adire non poteſt ſine iuſſu domini. ibid.
Serui, in quibus vſumfructum habemus, vel ſerui, homineſue liberi, quos bona fide poſſidemus, ex quibus cauſis nobis adquirant. 232. 4.
Seruus ex perſona domini Ius ſtipulandi habet. 461. 1.
Seruus hereditarius ſtipulando acquirit hereditati. 461. 2.
Seruus, factum ſibi ſtipulando, cui acquirat. 462. 4.
Seruus communis, cui per ſtipulationem acquirat. 465. & 528. 2.
Seruus eius, qui in vtero eſt, rectè heres inſtituitur. 272. 4.
De ſeruo à domino ſuo herede inſtituto. 271. 2.
De ſeruo alieno herede inſtituto. ibid. 3.
De ſeruo hereditario herede inſtituto. 272. 4.
De ſeruo plurium herede inſtituto ab extraneo. 273. 2.
Seruitutes prædiorum quomodo conſtituantur. 194. 3.
Seruitutes prædiorum ſine prædijs conſtitui non poſſunt. 193. 3.
Seruitutem conſtituens in prædio alieno, euictionis nomine perſonaliter obligatur. 194. 1.
Seruitutes an ex bonis noſtris ſint. 150 *in princ.*
Seruitutes ruſticorum prædiorum, quæ ſint. 189. 3.
Seruitus Itineris. 190.
Actus. ibid.
Via. ibid.
Aquaductus. 191.
Aquæhauſtus. 192. 4.
Pecoris ad aquam adpulſus. 193.
Pecoris paſcendi. 193. 2.
Calcis coquendæ. ibid.
Arenæ fodiendæ. ibid.
Seruitutes Vrbanorum prædiorum quæ ſint. 191. 1.
Seruitus Oneris ſuſtinendi. 191. 2.
Tigni immittendi. ibid. 3.
Stillicidij, vel fluminis recipiendi, vel non recipiendi. 192.
Altius non tollendi, & vicini luminibus non officiendi. 192. 2.
Altius tollendi ſeruitus. 586. 1. & 2.
Proſpiciendi. ibid.
Proijciendi aliquid. ibid.
Seruitus vrbana, vrbano tantùm prædio, & ruſtica ruſtico tantùm acquiri poteſt. 194.
Seruitus vrbana, etiam à ruſtico prædio, & ruſtica, etiam ab vrbano deberi poteſt. 194. 1.

Seruitus à prædio dominante, vrbana, vel ruſtica appellatur. ibid.
Sicarij quinam ſint, eorumque pœna. 683.
Societas quid. 507. 3.
Societas vel ſit omnium bonorum, vel alicuius negotiationis. 507. 2.
Societas valet quamuis expreſſæ fuerint partes inæquales lucri, & damni, & huius rei exempla. 509. 1.
In Societate, ſi expreſſæ fuerint partes; hæ ſeruari debent: ſin minùs, æquales ſpectantur, & quomodo hoc ſit intelligendum. 568. 1. & 2.
In Societate pactum de lucro, intelligitur etiam de damno, & contra. 509. 4.
In Societate quomodo lucrum, & damnum computari debeat. 509. 1.
Societas ſoluitur Renunciatione expreſſa, vel tacita. Societati tamen calidè renuncians, à ſe quidem liberat ſocios, ſe autem ab illis, non liberat. 510. 1. & 2.
Societas ſoluitur morte vnius ex ſocijs. Neque poſſunt ſocij paciſci, vt heres ſocietati ſuccedat, niſi ſint ſocij vectigalium. 511. 1.
Societas finitur finito negotio. 511. 3.
Societas ſoluitur publicatione bonorum ſocij. Item ceſſione bonorum. 511. 4.
Socius ſocio tenetur de dolo, & culpa lata, non etiam de leui. 512. 3.
Solidi, ſeù aurei æſtimatio. 110. 3.
Soluendo non eſt, qui ſolidum ſoluere non poteſt. 36. 2.
Solui non poteſt aliud pro alio inuito creditori, neque pars eius quod debetur. 442. 2. & 529. 2.
Solutione debitor liberatur, & alio ſoluente pro eo, etiam ignorante, vel inuito. 529. 1.
Species facta ab aliquo ex aliena materia, vel partim ex ſua, partim ex aliena, cuius ſit. 167. 2. & ſeq.
Spurij. 62. 2. & 3.
Stadium quid. 154. *in princ.*
Status quid ſub ſe cōprehendat. 97. 1.
Stipulatio quid ſit. 451. 3.
Stipulatio vnde dicatur. 453. *in princ.*
Stipulationis verba. 453.
Stipulationis forma. 453. 4.
Stipulationem ſignificat Promiſſionis verbum ſcriptum in Inſtrumento. 480. 2.
Stipulatione vna pluribus rebus comprehenſis, ſi quidem promiſſor indefinitè reſpondeat; propter omnes tenetur, alioquin quatenus reſponſum eſt. 480. 3.
De Stipulatione pura, vel in diem. 454.
Stipulatus purè quando agere poſſit. 485. 3.
Stipulationi dies tacitè ineſt, cum locus ſolutioni adiectus eſt. 457. 2.
Stipulatus dari hoc anno, aut hoc menſe, quando petere poſſit. 485. 2.
De Stipulatione Quoad viuam. 455. 2.
De Stipulatione ſub conditione. 455. 4.
Stipulatio conditionalis, & ad heredes, & in heredes tranſit. 485. 1.
Stipulatio facti, & quomodo ei pœna adijciatur. 458.
Ex ſtipulatione quæ actionis oriantur. 451. 1.

Stipulandi, & promittendi duo pluresue rei fieri poſſunt, & quomodo. Et harum ſtipulationum effectus. 459. 1. & 460. 2.
Stipulatio ſeruorum. 461. & ſeq.
Stipulatio filij familias. 462. 2.
Stipulationes Iudiciales. 464. 2.
Prætoriæ. 465.
Aedilitiæ. 465. 3.
Conuentionales. 466. 1.
Communes. 466. 3.
Stipulatio damni infecti. 465. 2.
Legatorum. ibid.
Rem pupilli ſaluam fore. 466. 3.
De Rato. 466. 4.
Stipulatio eſt inutilis ſi de alia re ſtipulator ſenſerit, de alia promiſſor. 484. 1.
Stipulationes turpes nullius ſunt momenti. 484. 4.
Stipulationes plures quæ ſunt inutiles ratione rei in ſtipulationem deductæ. 467. & ſeq.
Stipulatio inutilis eſt ſi quis ſtipuletur extraneo. Poteſt tamen ſolutio etiam in extraneum conferri. 470. 1.
Stipulatio vt alteri detur, niſi pœna addatur inutilis eſt. 481. 3.
Stipulari alteri licet quando intereſt ſtipulatoris. 482. 2.
Stipulatus dari ſibi, & extraneo, dimidiam tantum partem ſibi adquirit. 471. 1.
Stipulatio eſt inutilis inter patrem, & filium, dominum, & ſeruum. 473.
Stipulando pater filio, vel filius patri cui adquirat. 471. 2. & 3.
Stipulatio, an, & quando ſit inutilis, ſi quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, congruenter non reſpodeat. 472.
Stipulari, vel promittere non poteſt mutus, ſurdus, vel furioſus. 474.
Stipulatio nihil valet ſi impoſſibilis conditio obligationibus adijciatur. 476.
Stipulatio inter abſentes concepta inutilis eſt. 477. 1.
Stipulatio extinguitur ſi ſine facto promiſſoris ad eum caſum deuenerit à quo incipere non poterat. 468. 1.
Stipulatio poſt mortem meam, vel tuam, & pridiè quàm moriar, vel quàm morieris, hodie valet. 478. 1.
Stipulatio præpoſterè concepta, hodie valet. 479. 1.
Stipulatio, cùm moriar, vel cùm morieris: Item poſt mortem alterius: etiam apud veteres vtilis erat, 479. 4. & 480. 1.
Stupri pœna. 682. 2. & 3.
Subſtitutio quid. 280. 3.
Subſtitutio directa quæ, & quæ fideicommiſſaria. 281. in princ.
Subſtitutio directa, aut Vulgaris eſt; aut Pupillaris, aut exemplaris, aut militaris. Et quænam iſta ſint. 281.
Subſtitutio directa in Codicillis facta benignè ſuſtinetur in vim fideicommiſſi. 281. 4.
Subſtitui poſſunt plures in vnius locū, vel vnus in plurium, vel ſinguli ſingulis, vel inuicem ipſi, qui heredes inſtitui ſunt. 282.
Impariter inſtituti, ſi ſine parte inuicem ſubſtituantur, ſubſtituti intelliguntur ex iiſdem partibus, quibus inſtituti ſunt. 282. 3.
Subſtitutus inſtituto heredi, qui coheredi

redi ſuo ſubſtitutus eſt, vterque ſubſtitutus iudicatur. 283.1.
Subſtitutus ſeruo alieno heredi ſcripto, quem teſtator liberum eſſe credebat, etiam illo adeunte, in partem dimidiã hereditatis admittitur. 284.1
Subſtituere pupillariter quis poſſit, & quibus, & quomodo. 285.
Subſtitutio pupillaris comprehendit etiam ea, quæ poſteà pupillis obuenerint. 285.
Subſtitutio pupillaris poteſt fieri ſecreto. 287.1.
Subſtitui pupillariter poteſt etiam exheredato. 288.1.
Subſtitutio pupillaris an valeat, ſi patris teſtamentum non valeat. 289.3
Subſtitui poteſt, vel ſingulis liberis, vel ei, qui eorum nouiſſimus impubes morietur. 290.
Subſtituitur impuberi, aut nominatim, aut generaliter, & quomodo. 290.3.
Subſtitutio pupillaris quando finiatur. 291.3.
Subſtitutio exemplaris cur ſic dicta. 286.2.
Subſtitutio exemplaris à quibus, & quibus fiat. 286.
Subſtitui exemplariter quænam perſonæ poſſint. 286.2.
Subſtituens liberis exemplariter, debet legitimam portionem eis relinquere. ibid.
Subſtitutio exemplaris quomodo finiatur. 286.1.
Succeſſorium edictum. 431.
Suſpectus tutor, vel curator quis ſit. 144.3.
Suſpecti accuſatio ex l.12.tab.deſcendit. 142.1.
Suſpectos qui poſtulare poſſint, vel non. 143.3. & 144.
Suſpecti qui fieri poſſint. 143.in princ.
Vt ſuſpectus remoueri poteſt tutor, qui non præſtat alimenta pupillo. 146.4.
Suſpecti poſtulato interdicitur adminiſtratio. 146.1.
Suſpectos remouendi Ius, quibus ſit datum. Et an mandari poſſit. 142.3
Suſpectus tutor remotus, an, & quando infamia notetur. 145.4.

T

Talio parem vindictam ſignificat. 574.4.
Telum quid ſignificet. 683.3.
Teſtamentum vnde dicatur, & quid ſit. 236.
Teſtamentum Calatis comitijs. 237.
Procinctum. ibid. 4.
Per æs, & libram. 238.2.
Prætorium. 239.2.
Solemne, eiuſque ordinatio. 239. & ſeq.
Nuncupatiuum, ſeu ſine ſcriptis. 248.
Teſtamenti factio, vel actiua eſt, vel paſſiua. 309.1.
Teſtatus ex parte, & ex parte inteſtatus decedere quis non poteſt, niſi ſit miles. 275.3.
Teſtamenta vim ex inſtitutione heredis accipiunt. 340.3.
Teſtamentum poteſt fieri clauſum. 242.
Teſtamentis teſtes adhiberi qui poſſint, vel non poſſint. 242. in fine, iunctis 4. pag. ſeq. Et cur teſtes in teſtamentis debeant eſſe rogati. 240.2
Teſtamentum facere non poſſunt filij fam.

fam. niſi habeant caſtrenſe, vel quaſi caſtrenſe peculium. 254.

Teſtari an poſſit hodie filiusfam. de aduentitijs, quorum vſusfructus patri non acquiritur. 256.4.

Teſtamentum facere non poſſunt impuberes. Item furioſi, niſi habeant dilucida interualla. 257.3.

Teſtari non poteſt prodigus, cui bonorum adminiſtratio interdicta eſt. 258.3.

Teſtari, an, quando, & quomodo poſſit mutus, itemque ſurdus. 259.1.

Teſtari quomodo poſſit cæcus. 259.4.

Teſtamentum in captiuitate factum non valet, anteà factum, vel Iure poſtliminij, vel ex lege Cornelia ſuſtinetur. 260.3.

Teſtamentum ex bono, & æquo ſuſtinetur, ſi filius præteritus bonis ſe patris abſtinuerit. 262.1.

Teſtamentum infirmatur, vel Iure ciuili, vel Iure prætorio, & quomodo. 292.3.

Teſtamentum quando dicatur Rumpi, & quando Irritum fieri. 293. 1. & 296. 1.

Teſtamentum quando rumpatur adoptione filij. 293. 2. & 3.

Teſtamentum primum, quando rumpatur poſteriore. 294. & ſeq.

Teſtamenta iure facta irrita fiunt qualibet capitis deminutione. 295.3.

Teſtamentum capitis deminutione irritum factum quomodo conualeſcat, 296.3.

Teſtamentum, neque nuda voluntate, neque poſteriori teſtamento imperfecto infirmatur. 297.3.

Teſtamentum inofficioſum quod dicatur. 299.2.

Teſtamenti inofficioſi querela quibus competat. 299. & 300.

Inſtituenda eſt intra quinquennium. 299. 4.

Eam non habent, qui ad hereditatem alio Iure veniunt ſaluo teſtamento. 301.

Eam non habet impubes arrogatus. 301.2.

Inofficioſi querela quomodo excludatur. 304.

Eam amittit exheredatus, ſi petenti legatum ex teſtamento, aduocationem ſponte ſua præbuit, procurationemue ſuſcepit. 303.1.

Eam non amittit tutor, qui nomine pupilli accepit legatum ex teſtamento, quod proprio nomine oppugnare poterat. 302.4.

Tutor ſi pupilli nomine de inofficioſo egerit: non amittit legatum ſibi relictum in eodem teſtamento. 303.2.

De inofficioſo teſtamento matris ſpurij quoq; filij dicere poſſunt. 301.1.

Inofficioſi querela hodie reſcindit tantùm inſtitutionem heredum. 303.3.

Teſtamentum militare quomodo, & quando fieri poſſit 249.

Teſtari propter militiam conceduntur filij familias. 150. 3.

Teſtatur rectè paganus in acie, in hoſtico, quomodo velit, & quomodo poteſt. 150.1.

Teſtamentum Iure militari factum in Caſtris vſque dum valeat. 151.4.

Teſtamentum ante militiam non iure factum, per ſequentem militiam quomodo confirmetur. 252. 3.

Teſtamentum militis non fit irritum minima capitis deminutione. 253.

Thea-

Digitized by Google

Theatrum quid. 154. *in princ.*

Theſaurus quid? & inuentus, cui acquiratur. 181.

Traditio dominij adquirēdi modus. 182

Tradere, & dominium rei transferre poteſt quis per ſe, vel per alium. 184. 4.

Pro traditione habetur interdum nuda voluntas domini. 185.4.

Traditione clauium horrei, merces venditæ, quæ in horreo ſunt, traditæ cenſentur. 186.1.

Tradi occupanti videtur id, quod ex miſſilibus occupat,& res pro derelicto à domino habita. 186.2.& 4.

Tribuni plebis quot fuerint Romæ. 105.4.

Triplicatio. 659.

Tutelæ origo, & definitio. 86.& 87.

Tutela, vel Cura, an ſit munus publicum, vel priuatum. 129. 2.

Tutelæ onus plerumque ibi eſſe debet, vbi ſucceſſionis eſt emolumentum. 101.2.

Tutela teſtamentaria. 87.3. & 4.

Agnatorum legitima. 94.

Patronorum legitima. 101.

Parentum legitima. 102.

Fiduciariæ tutelæ tres ſpecies. 103.4.

Fiduciaria tutela hodie poteſt rectè vocari legitima. 104.2.

Tutela data filijs, etiam poſtumo data intelligitur. 93.1.

Tutela data filijs non intelligitur data nepotibus. 93.1.

Tutela data liberis etiam nepotibus data videtur. ibid.

Tutela data poſtumis, tam filijs, quàm nepotibus poſtumis, data intelligitur. ibid.

Tutela data filijs, etiam filiabus data videtur, non verò è contra. 93.2.

Tutela quibus modis finiatur, vide infrà in Verbo, Tutela finitur.

Tutores, vel curatores quemadmodum conſtituantur. 642.

Tutor principaliter datur perſonæ, curator verò principaliter datur rebus. 86.3.

Tutores qui, & vnde dicti. 87.2.

Tutorem eſſe virile officium eſt, & alienum à fœminis: Matri tamen, & auiæ liberorum tutela permittitur. 101.4.

Tutores honorarij. 125.4.

Tutor non cauſæ, vel rei, ſed perſonæ datur. 92.3.

Tutoris, ſeù curatoris fides, & diligentia potiùs, quàm facultates conſiderantur. 148.2.

Tutor dari non poteſt habenti tutorem. 124.3.

Tutor teſtamento, à quo, & quibus detur 87. 3. *Quid de dato in Codicillis*. 88. 2.

Tutor dari poteſt à Teſtatore ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione, vel ante heredis inſtitutionem. 92. 1.

Tutor teſtamento dari poteſt etiam poſtumis. 89.

Tutor teſtamento non legitimè datus, quomodo, & quando confirmetur à Magiſtratu. 87. *in fin.*

Tutor dari poteſt etiam filiusfam. 90.1

Seruus proprius, vel alienus quomodo, & quando rectè tutor detur. 90.3. & *ſeq.*

Furioſus, vel minor 25. annis, tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cùm fuerit impedimentum ſublatum. 91. 4.

Tuto-

Tutore teſtamentario decedente, in locum eius datur alius. 95.3.
Tutores legitimi qui dicantur. 94. 3.
Tutori legitimo, ſi remouendus videatur, curator adiungitur. 120. 2.
Tutores ab inteſtato ſunt hodie proximiores gradu, ſiue ſint agnati, ſiue cognati. Et inteſtatus quoad tutelam quis decedere dicatur. 95. 2. & 96.1.
Tutor Atilianus, ſeu datiuus. 105.2.
Tutor datur à Magiſtratibus in pluribus caſibus. Et à quibus Magiſtratibus detur. 107.3. & 108. & ſeq.
Tutor a Magiſtratu purè tantùm dari poteſt. 117.3.
Tutoris datio alteri mandari non poteſt. 108.3.
Tutores ex inquiſitione. 107. in fin.
Tutores quomodo ad adminiſtrationem, & cautionem compellantur. 108.1.
Tutoribus pluribus, vel curatoribus teſtamento, vel ex inquiſitione datis, quis gerere debeat. 125.1. & ſeq.
Tutor datiuus quibus modis tutor eſſe deſinat. 107.3. & 4.
Tutor eſſe non poteſt debitor, vel creditor pupilli, niſi eſſet mater, vel auia. 115. in princ.
Tutor actorem poteſt conſtituere decreto Magiſtratus. 123.3.
Tutores, vel curatores procuratorem facere non poſſunt. Sed pupilli, vel adulti cum eorum auctoritate procuratorem ordinant. 123.4.
Tutoris auctoritas quid. 111. 2.
Tutoris auctoritas quando neceſſaria, & quando non. 111. & ſeq.
Tutor quando, & quomodo debeat auctoritatem ſuam interponere. 113.3.
Tutor admonere debet pupillum puberem factum, vt ſibi curatorem petat. 115.4.
Tutores, finita tutela, adminiſtrationis rationem reddunt. 110.3.
Tutores tutelæ iudicio tenentur quaſi ex contractu. 522.1.
Tutela, vel cura malè adminiſtrata, in quos actio detur. 126.3. & 4.
Tutela finitur pubertate pupilli. 115.
Qualibet capitis deminutione pupilli. 116. 4.
Conditionis euentu. 117.2.
Morte, vel pupillorum, vel tutorum. 117.4.
Maxima, vel media capitis deminutione tutoris. 118.1.
Tempore finitio, ſi ad certum tempus teſtamento data ſit. 118.4.
Remotione, & Iuſta excuſatione perpetua. 119. in princ.

V

Vacantia bona quæ ſint. 213.
Venandi, aut aucupandi gratia, qui in alienum fundum ingreditur, poteſt à domino, ſi is præuiderit, prohiberi, ne ingrediatur. 159.1.
Venditæ res & traditæ quatenus emptori adquirantur. 183.4.
Veneficij pæna. 683.4.
Vindicta quid. 30.4.
Vi occupans rem ſuam, vel alienam quomodo puniatur. 668.3.
Vis publica, vel priuata quæ dicatur, & quænam ſit eius pæna. 686. & ſeq.
Vniuerſales modi acquirendi. 235.3.

Vſu-

Digitized by Google

Vſucapio vnde dicatur, & quid ſit. 206.
Vſucapio, & longi temporis poſſeſſio, & præſcriptio quomodo differant. 206.3.
Vſucapionis origo, & requiſita. 205.3.
Vſucapio quare introducta. 207.4.
Ad vſucapionem, quod tempus præfinitum ſit. 205.4.
Ad vſucapionem quo tempore bona fides requiratur. 207.1.
Vſucapionis Iuſtus titulus. 208.1.
In vſucapionis materia, qui præſentes dicantur, & qui abſentes. 208.
In vſucapionibus poſſeſſio defuncti quatenus heredi continuetur. 214.
Ad vſucapionem prodeſt emptori bonæ fidei tempus, quo venditor, antequam venderet, poſſedit. 214.4.
An vſucapere poſſit accipiens rem immobilem bona fide à malæ fidei poſſeſſore. 212.1.
Vſucapere non poteſt fructuarius. 233. *in princ.*
Vſucapi non poſſunt liber homo, res ſacra, vel religioſa, vel ſeruus fugitiuus. 208.2.
Vſucapi non poſſunt res furtiuæ, & vi poſſeſſa, licèt deinde ad bonæ fidei poſſeſſorem peruenerint. 208.4.
Vſucapio non procedit erranti in Iure. 210.4.
Vſucapi non poteſt res fiſci. Poſſunt tamen vſucapi bona vacantia fiſco nondum nunciata. 212.4.
Vſucapionem non parit error falſæ cauſæ. 213.2.
Vſucapienti non obſtat error facti alieni. 213.4.
Vſusfructus definitur, & definitio explicatur. 195.2.
Vſusfructus quibus modis conſtituatur. 196.
Vſusfructus quibus in rebus conſtituatur. 197.
Vſusfructus quibus modis finiatur. 198.4.
Vſusfructus extraneo ceſſus, an finiatur. 199.4.
Vſusfructuarius quatenus fructus ſuos faciat. 179.1.
Vſusfructuarius gregis, vel fundi ad quid teneatur. 180.
Vſus quid, & quibus modis conſtituatur, & finiatur. 200.4.
Vſuarius fundi quomodo à fructuario differat. 201.
Vſuarij ædium Ius, & fructuarij differentia. 202.3.
Vſuario ſerui, iumentiue quid debeatur. 203.2.
Vſus pecorum in quo conſiſtat. 204.
Vulgò concepti. 62.1.
Vulgò quæſiti, an, & quando ad matris hereditatem admittatur. 402.2
Vulgò quæſiti nullum patrem, nullum agnatum habere intelliguntur. 405.4.
Vulgò quæſiti ſunt cognati inter ſe, & etiam illis, qui per matrem eis coniunguntur. 406.1.
Vxor habet dotem, Receptitia, & parapherna. Et quodnam Ius in illis habeat maritus. 141.2.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

LEGATORIA A. PANDIMIGLIO · ROMA ·
1971

Digitized by Google